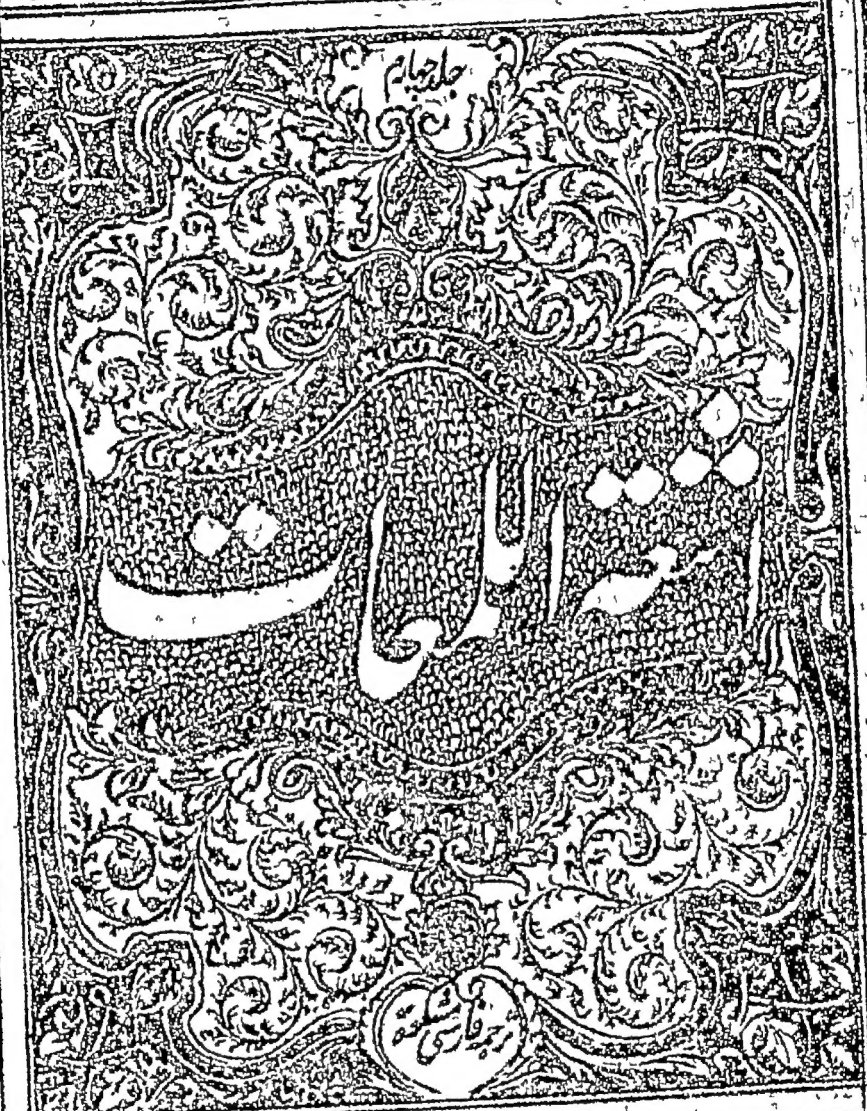

عن صناعه كرمين و صناعه خطاطين و زين

در طبع و نشر و در كسب و در كسب و در كسب

اعلام - اس طبیع میں ہر علم و فن کی کتب کا ذخیرہ سلسلہ دار ترتیب کے لیے موجود ہے اور ہر کتاب کی ہر ایک کتاب کی کوئی ایک صفحہ سے مل سکتی ہے جس کے معانی و ملاحظہ کے ساتھ ساتھ اصل حالات کتب کے معلوم فرما سکتے ہیں قیمت بھی ارزان ہے اس کتاب کے طبع و تالیف کے تین سو چوبیس سو تین آئینہ بھض کتب و نیات درج کرتے ہیں تاکہ جس فن کی یہ کتاب ہر اس فن کی اور کئی کتب موجودہ کارخانہ سے قدر دانوں کو آگاہی کا ذریعہ بن جائے

کتب حدیث اردو

مظاہر حق - ترجمہ مشکوٰۃ المصابیح ترجمہ جناب مولانا محمد قطب الدین دہلوی مرحوم و معذور کامل چار جلد ہیں -
تحفہ الاخبار - ترجمہ اردو مشارق الانوار ترجمہ مولوی محمد
ترجمہ جامع ترمذی - حامل المتن جلد اول ترجمہ مولوی
فضل احمد انصاری لاہوری - اور جلد دوم زیر طبع ہے -

احادیث اہل سنت عربی

تفسیر الوصول الی احادیث جامع الاصول از
شیخ عبدالرحمن بن علی مبنی معروف -
جامع ترمذی - کامل حدود جلد یکجائی - از امام ابو نعیم
صحیح سنن ابن ماجہ سے معروف مع رسالہ اصول حدیث برجائی -
قسطلانی - شہاب الدین قسطلانی کی شرح صحیح البخاری
سے بارشاد الساری معروف بہ قسطلانی دس مجلدات
میں پوری شرح خط نسخ -

سنن ابوداؤد - ہر جلد جلد کامل دو جلد ہیں - از
امام سلیمان بن شعث داخل صحیح سنن معروف -

دلائل الخیرات - بابرجمہ فارسی و اس کے مترجمہ
و خواص اسرار حسنہ معروف -
تراویح السبیل الی الجنۃ و السلسبیل - ذخیرہ
احادیث مولانا غلام کبیری -

مناہر الخیرات - بابرجمہ اردو و از حکیم ناصر علی صاحب
دہلوی کا لکھا ہوا ہے -

آروی اسکے لفظ اردو کا مجموعہ -

تفسیر اہل سنت فارسی

تفسیر حسینی ملا حسین واعظ - مشارق متداول
پوری تفسیر خوش طبع -
تفسیر اسرار الفاتحہ - مصنفہ ملا حسین ہروی در تقووت -

کتب تفسیر اردو

تفسیر قادری - ترجمہ اردو تفسیر حسینی بابرجمہ مولوی
محمد الدین صاحب کامل دو جلد ہیں -

تفسیر زاد الاخرت - نظم میں پوری تفسیر قرآن کی
کمال عمر کی سے کامل چار جلد ہیں از مولوی عبدالسلام -
تفسیر سورہ فاتحہ - مسیحا بہ تحفہ الاسلام از مولوی
اکرام الدین -
تفسیر سورہ یوسف - سہ مصرعہ از مولوی اشرف علی -
ایضاً - چار مصرعہ از مولوی اشرف علی -

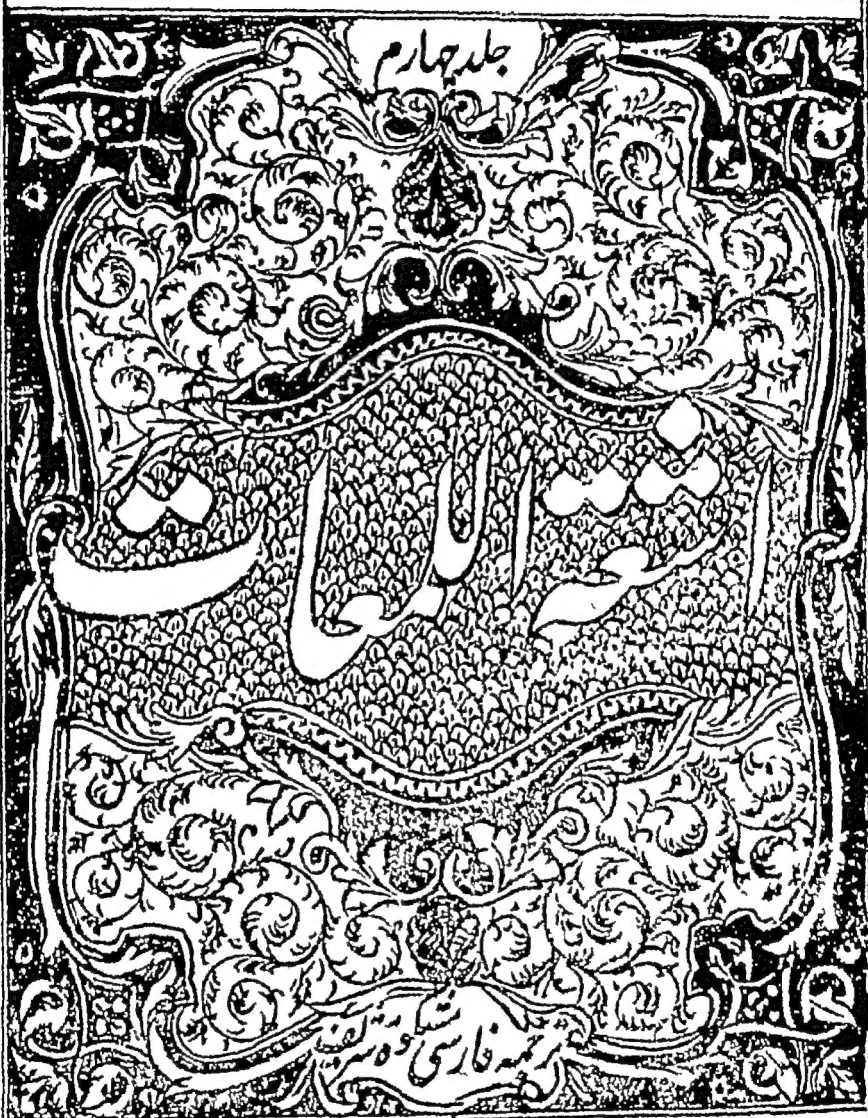
تفسیر قرآنی عربی

تفسیر جلالین مع کمالین تجشی جدید - مطبوعہ دہلی -
تبیان فی اعراب القرآن - مولفہ شیخ عبدالعزیز
حسین عسکری محدث مفسر بخاری متوفی ۱۱۱۰ھ اس فن کی
کوئی کتاب ہند میں طبع نہیں ہوئی غلط فہمی سے خلاصہ الکتاب
نام درج ہو گیا ہے شاہد میں رسالہ فتح الخیر مولانا دہلوی
دہلوی کا لکھا ہوا ہے -

فهرس اشعة اللمعات ترجمه مشکوة شریف جلد راج

صفحہ	مضمون	صفحہ	مضمون	صفحہ	مضمون
۴۹۰	باب فضائل سیدہ سلیمان صلی اللہ علیہ وسلم	۲۴۳	باب المال والحرص	۲	کتاب الآداب
۵۰۶	باب ما رآه النبي صلی اللہ علیہ وسلم وصفاته	۲۴۱	باب استحباب المال العز لمطاعته	۶	باب السلام
۵۱۸	باب فی اخلاقہ وشمائلہ صلی اللہ علیہ وسلم	۲۵۴	باب التوکل والصبر	۱۸	باب الاستينان
۵۳۰	باب المبعث وبدو الوحی	۲۶۴	باب الرياء والسمعة	۲۲	باب لمصانحه المعالفة
۵۴۱	باب علامات النبوة	۲۶۴	باب البكاء والخوف	۲۹	باب القيام
۵۵۰	باب فی المعراج	۲۸۵	باب تغير الناس	۳۳	باب الجلوس والنوم والمشي
۵۶۳	باب المعجزات	۲۸۹	باب ولوحی ونبوءات بابا بنی	۴۱	باب العطاس والتثاؤب
۶۰۹	باب الکرامات	۲۹۶	کتاب الفتن	۴۷	باب الاسامی
۶۱۶	باب وفات النبي صلی اللہ علیہ وسلم	۳۱۶	باب الملاحم	۵۸	باب البیان والشعر
۶۲۹	باب دروهمات وولوحی بابا بنی	۳۳۱	باب شرائط الساعة	۶۹	باب حفظ اللسان من الغيبة والاشتم
۶۳۱	باب مناقب قریش و ذکر القبائل	۳۴۲	باب علامات الساعة و ذکر الیال	۹۱	باب الوعد
۶۴۱	باب مناقب الصحابة رضی اللہ عنہم	۳۶۶	باب قصص ابن صیاد	۹۴	باب المزاج
۶۴۶	باب مناقب ابی بکر الصديق رضی اللہ عنہ	۳۷۳	باب نزول عیسی علیہ السلام	۹۷	باب المفارقة والعصية
۶۵۴	باب مناقب عمر رضی اللہ عنہ	۳۷۶	باب قرب الساعة	۱۰۵	باب البر والصلة
۶۶۲	باب مناقب ابی بکر وعمر رضی اللہ عنہما	۳۷۹	باب تقوم الساعة الاعلی شرائط الناس	۱۲۱	باب الشفقة والرحمة علی الخلق
۶۶۶	باب مناقب عثمان رضی اللہ عنہ	۳۸۲	باب النفع فی الصدقة	۱۴۱	باب الحب فی اللہ من اللہ
۶۷۳	باب مناقب هولاء الثلثة	۳۸۶	باب الحشر	۱۵۱	باب ما یمنی عنہ من التماجد والتفاخر
۶۷۴	باب مناقب علی بن ابی طالب رضی اللہ عنہ	۳۹۵	باب الحساب القصاص والمیزان		و ابتاع العورات
۶۸۲	باب مناقب العشرة رضی اللہ عنہم	۴۰۴	باب الخوض والشفاعة	۱۶۰	باب الخدر والثانی فی الامور
۶۹۱	باب مناقب اہل بیت النبی صلی اللہ علیہ وسلم	۴۳۲	باب صفة الجنة واهلها	۱۶۶	باب الرفق والحیاة و حسن الخلق
۷۱۰	باب مناقب اہل وادع النبی صلی اللہ علیہ وسلم	۴۴۸	باب روية اللہ تعالی	۱۷۵	باب الغضب والكبر
۷۱۵	باب جامع المناقب	۴۵۶	باب صفة النار واهلها	۱۸۳	باب الظلم
۷۲۲	باب تسمیة من سمي من اہل بدر	۴۶۴	باب خلق الجنة والنار	۱۸۹	باب الامر بالمعروف
۷۴۹	باب فضل الرین و الشام و ذکر اولی القس فی	۴۶۷	باب بدر الخلق و ذکر الانبیاء علیہم السلام	۲۰۰	کتاب الرقاق
۷۵۵	باب ثواب هذه الامة		الصلوة والسلام	۲۲۹	باب فضل الفقراء

صبا کرم کا فضل خلاصہ روزنامہ
برون شیخ مکین ان و ان وین

در مطبعہ میثقی نو کتب و مطبعہ سید احمد شاہ

بسم الله الرحمن الرحيم

کتاب الاداب

طبیعی گفته ادب اسمی است که واقع میشود بر هر ریاضت نموده که مشقت می کشد در دوسه انسان در کسب فضیلت از فضائل و اصل ترکیب دوسه متضمن معنی جمع کردن و خواندن کسی را بچیز است و ادب که بمعنی جمع کردن مردم بر طعام و خواندن ایشان براساس آن از بیجا است و طعنه را که ساخته شود براساس دعوت و عروس با دبه گویند و ادب بمعنی دل که فکور شد نیز متضمن جمع کردن و خواندن بجا است و در صراح گفته که ادب بختیشتن و نهنگ نگه داشتن و عدم هر چیزی و سیوطی گفته ادب استعمال انچه محمود است از قول فعل و گفته که بعضی گفته اند ادب اخذ تمکارم اخلاق و بعضی گفته اند ایستادن بر جناسات و بعضی گفته اند تمیز هر که فوق است و رفیع با هر که و در نسبت و در جمع البجا گفته که ادب حسن اخلاق است و حق است که عام تر است از اخلاق اعمال قدیر

باب السلام

۱۷۷۶

اسلام اسم است از تسلیم بمعنی سلامت و برات از نقائص و عیوب و اسمی است از اسماء الهی تعالی و بعضی گفته اند که تسلیم شریعت از اسم اسلام است از جهت سلامت از عیب و نقص و معنی اسلام علیک این است که الله تعالی مطلع است بر حال تو پس غافل مباش یا اسم خدای تعالی بر نیست یعنی تو در حفظ و نگهبانی اولی چنانچه الله معک اکثر برانند که معنی اسلام علیک این است که تو در سلامتی ایمان و دین و سلامت و از خود شریعت از سلم که بمعنی صحاحه است یعنی ایمان باش ازین و این دایره را در شریعت این است اسلام براساس تمیز مسلم از کافر بود تا تعریف نکند گویا اعلام سعت باسلام پس از ان ستم شد این شهر خیت

الفصل الاول بعن ابی هريرة قال قال رسول الله صلى الله عليه وآله وسلم خلق الله آدم على صورته پیدا کرد خدا تعالی آدم را بر صورتش اختلاف کرده اند علماء در معنی این حدیث پس بعضی آنرا تاویل میکنند و گویند که این را حادثی صفات است پس تاویل آن اسباب یاد کرد چنانکه در انشال این از مشاهات تدریب سلف همین است و بعضی تاویل کنند

مشهور در تاول اول آنست که صورت بمعنی صفت است چنانکه گویند صورت مسلمان است و صورت حال این چنینست
یعنی پیدا کرد و پروردگار تعالی آدم را بر صفت خود و موصوف گردانید و این صفاتی که بر تو صفات کریمه او نید پس گردانید و
حق عالم قادر بر تدبیر تکلیف سمیع بصیر باضافت بر آنست که شریف است چنانکه روح الله و هست الله یعنی پیدا کرد و بر صورت جمیل
لطیف مشتمل بر اسرار و لطافت که بقدرت کامله از نزد خود بخشید و ایجاب نمود و بعضی گویند که ضمیر راجع باو هم است یعنی
پیدا کرد آدم را از ابتدای حال بشری و خلق بطول شخصت ذراع نه چنانکه او بیان را که اول لطفه باشد پس از آن صفه پس از آن جنین
از آن صبی پس از آن مرد تمام یا بر صورت خاصه او که نسخه جامع است از جمله مخلوقات چه پیش مخلوقه نیست که شالی از آن
و بر صورت وی نباشد و لهذا در عالم صغیر خوانند و تو اندک برین تقدیر نیز صورت بمعنی صفت باشد یعنی پیدا کرد و بر صفت جمیل
و حال مخصوص گاه به موصوف و بعلم و گاه به جمیل و وقتی بمعصیت و زمانه با جنبا یا صورت بمعنی امر و شان است که بخود
ملک شد و مالک حیوانات و مسخر کائنات آمد و بعضی گویند که ضمیر راجع به برادر یا غلام است که در حدیث آمده که چون بنزدیکی از
شما برادر خود را باید که بر روی نرزد و در روایتی دیگر آمده است که آنحضرت صلی الله علیه و آله و سلم مردی را دید که یکدست
غلامی میزد و فرمود بر روی من زیرا که خدا تعالی پیدا کرد آدم را بر صورت وی یعنی پس صورت و س که مکرر مکرر
باشد گویند که گفته که این مضروب از اولاد آدم و بر صورت او است پس از زدن بر روی که اشرف اجزا است و اگر
حواس در دست اجتناب باید کرد و این هر دو وجه را تضعیف و تزیین کرده اند بآنکه در حدیث دیگر آمده خلق الا آدم
على صورة الرحمن و جواب داده اند که این حدیث نزد محدثان ثابت نشده و الله اعلم و تأیید میکند و جثانی را این
قول که طوله ستون ذراع و درازی قامت آدم شصت دست بود و ذراع بکسر ذال از طرف مرفق تا طرف انگشت
میان و مرفق بکسر سیم و فتح فاء و بعکس بند ذراع در بازو و کذا فی القاموس پس این بیان پیدا کردن آدم است صورتش
یعنی پیدا کرد و ابتدا برین صورت و باین طول و بر تقدیر رجوع ضمیر الله تعالی بیان صفت دیگر میشود و مرادم را اما اگر ضمیر راجع
بآن باشد چندان مربوط نمی افتد مگر مجرب و بیان واقع فافهم و تخصیص بیان طول بزرگتر از جهت بودن اوست غیر شعاع
میان آدمیان بخلاف سایر صفات و مقدار عرض بقیاس آن مجمل معلوم میگردد و فلما خلقه پس نهنگایم که پیدا کرد خدا تعالی آدم
را قال اذهب فسلم علی اولئک نفر خطاب کرد الله تعالی مرادم را و گفت برو پس سلام کن بر آن جماعت بعد از آن که
بیان جماعه مشار الیه گفت و هم نفر من لئلا مکمل جالس و آنرا که او را بر رفتن نزد آنها و سلام کردن بر آنها فرمود و جماعه از
فرشتگان بودند و نشسته و نفر در رفت کرده مردم از ستم تاده اما در اینجا نیز همین مراد است و فرشتگان که نشسته بودند همین مقدار
بودند یا مطلق جماعت مراد است اگر چه زیاده برین باشند و الله اعلم فاستمع ما یحییونک پس بشنو خیر را بشنو و چون ترجمه
سلام میکنند ایشان تر یعنی جواب سلام تو میگویند در اکثر نسخ اصول یکونک است بجا رهمه مفتوحه و تشدید یا رهمه
از تحیت و در بعضی یکونک بکسر جیم و سکون تحتانیه ضم با از جواب و تحیت در اصل مشتق است از حیات بمعنی احیاء و تنقیح و کمال

میگویند یعنی زنده باقی دارد ترا خدا تعالی و معنی سلام و ملک و بقا نیز آید و در التجات کلمہ ہم این معانی مراد داشته اند۔ فانما بحکمتک
و حجتہ و ذریک۔ فرمود پس بدستی این کلمہ کہ از ملائکہ شنوی سلام تو و سلام اولاد تو است و ذریک شتق از ذرا است بمعنی
نشر بر گنہہ کردن جمع ذرا می و مویدہ را کہ ذرہ گویند ہم از اینجا است۔ فذهب پس رفت آدم بحکم حق تعالی بران جماعہ ملائکہ السلام
کردن۔ فقال۔ پس گفت آدم السلام علیکم فقالوا پس گفتند فرشتگان در جواب سلام وے السلام علیک رحمۃ اللہ قال گفت
آنحضرت یا راوی۔ فرادہ و رحمۃ اللہ۔ پس زیادہ کردند فرشتگان آدم را یعنی در جواب سلام آدم لفظ و رحمۃ اللہ را و این
ادب جواب و فضیلت آنست کہ اگر یکے گوید السلام علیک در جواب گویند و علیک السلام و رحمۃ اللہ اگر در سلام و رحمۃ اللہ
نیز گفته شود در جواب او گویند رحمۃ اللہ و برکاتہ و در بعضی روایات زیادہ و مغفرتہ نیز آمده و ازین حدیث معلوم شدہ کہ
در جواب سلام السلام علیک درست است چنانکہ و علیک السلام و در ہر دو عبارت بیخ تفاوت نیست۔ قال گفت آن
حضرت بعد از بیان خلق آدم شصت ذراع نکل من یدخل الجنۃ علی صورۃ آدم و طولہ ستون و اربعاً۔ پس ہر کہ می در آید
بہشت را بر صورت آدم باشد و چون لا تلمہ و رازی قاست و می شصت گز باشد باین بلندی قاست و حسن و جمال کہ آدم و
و بہشت در آیند اما و زینان برافج و انقطع صور باشند چنانکہ و ندان یکے مقدار رسیدہ اند و در عبارت تقدیم و تاخیر
حق الآن۔ پس ہمیشہ خلق یعنی آدمیان کوتاہ شوند بعد از آدم تا اکنون کہ این مقدار رسیدہ اند و در عبارت تقدیم و تاخیر
یعنی آدم شصت گز قاست و داشت بعد از وے آدمیان روے بکو تا ہی نہادند باز چون در بہشت در آیند همچنان
قاست بلند گرد کہ آدم داشت متفق علیہ۔ و عن عبد اللہ بن عمر ان رجلاً سأل رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم۔ روایت
ست از عبد اللہ بن عمر بن العاص کہ روے پرسید از ان حضرت۔ انی الاسلام خیر۔ کہ ام خصاست و آداب از خصال
و آداب مسلمانی بہتر و فاضل تر است۔ قال فرمود۔ قطع الطعام و تقری السلام فخرہ ایندن تو طعام را و گفتن تو سلام را۔
علی من عرفتم و من لم تعرف۔ بر آشا و بیگانہ اشارت است بچو دو واضح کہ اصل صفات حمیدہ و عمدہ خصائل اند کہ واجب است
رعایت آنہا در معاملات خلق و طیبی گفتہ تخصیص این دو صفت بمناسبت حال سائل است و لهذا اسناد و کردوے بلفظ
خطاب انتہی یعنی گویا در سائل میلے بعد ازین دو صفت دریافت و بروے رعایت و اہتمام بوجو و آثار اینہا لازم تریا
و دلیل برین وجہ آنکہ در احادیث دیگر صفات دیگر را افضل خصائل اسلام داشت شل گذاردن نماز و رشب چون مردم
و رغبہ باشند یا احسان و اکرام ہمسایہ و معان و اشالی آن و نسبت بہر کس ہر چہ کہ اہم و دید بہر ہمان ترغیب ترخیص
فرمود و تقریرے بضم تا شتق از اقرا بمعنی خوانا ایندن است و ففتح تا از قرأت نیز خواندہ اند و معنی این ظاہر است
و باوجود آن ہم صحیح تر و فصیح تر است اما معنی اقرا کہ بمعنی خوانا ایندن سلام است خفاے دارد و تو جہش آنست کہ چون
سلام کنندہ باعث سلام میگردد و مسلم علیہ را بر رد سلام گویا میخواندہ اند او را سلام را و بعضی گویند کہ اگر سلام بزبان
قلم باشد اقرا مناسب است زیرا کہ میخواندہ سلام مکتوب لہ را و الا قرأت مناسب و ازین حدیث معلوم گردید کہ سلام از

حقوق اسلام سنت نه حق صحبت و آشنائی و تخمین عیادت و مانند آن چنانکه در حدیث آئینده بیاید متفق علیہ۔ و عن
 ابی ہریرۃ قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم للمؤمن علی المؤمنین ست حصال من مسلم انزل برؤیہ مسلمان دیگر شخص صلت
 ثابت است اگر چه واجب نبود لیکن بجهت مبالغہ و تاکید صیغہ وجوب آورد کہ کلمہ علی است بعبودہ اذ امر صلی عیادت کردن
 است و پیرسیدان چون بیمار شود مسلمانی عیادت مشتق است از غود کہ بمعنی رجوع و بازگشتن است زیرا کہ عائد رجوع میکند
 بر مرض یعنی آدمی آید نزد وے یا باز میگردد و بوسے دیگر میسر شود و پیشہ اذ انات دوم حاضر شدن بر مسلمان چون بمیرد برای نماز
 جنازہ و تشییع آن و دفن و بجهت اذ او عاہ سوم اجابت کردن مسلمان چون بخواند براسے طعام اگر مانعی نباشد مثل حضور یا
 با وجود سنت و مفاخرت و تسلیم علیہ اذ اقیعہ چهارم سلام دادن بر وے چون ملاقات کند مسلمان را در و سلام کہ بمعنی جواب
 سلام است ذکر نکرد زیرا کہ وے واجب است و لازم است و ششم اذ غطس پنجم جواب گفتن یہ بر حکم اللہ چون عطشہ نزد
 مسلمان اگر الحمد للہ گوید و اگر نچند نکند متنی ششم نکر و چنانچہ بیاید در باب خود شصت و شصین معجمہ ہر دو بمعنی جواب
 غاطس آید و در باب غاطس تحقیق معنی این لفظ و احکام آن کردہ شود و انشاء اللہ تعالیٰ متبعی کہ اذ اغاب او شصت
 و شصتم نیکو ای کہ دن است بر مسلمان را در حضور و غیبت یعنی اگر حاضر است تملق و اتفاق نکند و اگر غائب بود غیبت نکند
 و بدنگوید و با ہمہ کس حاضر و غایب نیکو آہ و نیک اندیش باشد و معنی نصیحت ارادہ غیر است و در اصل لغت بمعنی خلوص آید
 و تحقیق معنی نصیحت در محل خود بیاید چون صاحب مصابیح این حدیث را در فصل اول کہ برای حدیث صحیحین معقود است
 آورده مؤلف میگوید کہ لم اجده فی الصحیحین بنی انتم من این حدیث را در صحیح بخاری و مسلم و لانی کتاب الحمیدی سونہ و کتاب
 حمیدی کہ جمع بین الصحیحین کرده است و لکن ذکرہ صاحب الجامع بردایہ النسائی ولیکن ذکر کردہ آنرا صاحب جامع الاصول
 کہ کتب سہ راجع کردہ بردایت نسائی۔ و عنہ قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم لا تدخلون الجنة حتی تؤمنوا و تؤمنوا
 شما بہشت را تا آنکہ ایمان بیارید و لا تؤمنوا حتی تتحابوا ایمان نمی آید و کامل نمیشود ایمان شما تا آنکہ یکدیگر را دوست دارید
 یعنی براسے خدا و در بعضی نسخ و لا تؤمنون آندہ بنون و موافق قاعدہ ہین است ولیکن و لا تؤمنوا بجهت مجاہلت و متعارف
 حتی تؤمنوا است و از براسے تحصیل سبب تحابب فرمود کہ اولاً و لکن علی شہی یا بارہ بنایم شمار بر کارے کہ اذ انعمتموہ
 شما ہمہ چون یکند آنرا دوست دارید یکدیگر را و این صفت این است کہ انتموہ السلام بنیکم فاش و آشکارا کنید سلام را میان خود
 مراد از فاش کردن سلام همان باشد کہ سابقاً ذکر شد کہ بر آشتی و بیگانہ سلام گوید یا بمعنی ظاہر کردن و بلند گفتن چنانکہ
 بشنود آن کس کہ بر وے سلام میکند کہ باعث پیدا آمدن دوستی است و رواہ مسلم و عنہ قال قال رسول اللہ صلی اللہ
 علیہ وسلم لیسلم المرکب علی لسانی باید کہ سلام گوید کسی کہ سوار است بر آنکس کہ پیادہ است و اما متنی علی القاعدہ و سلام
 گوید آنکہ راہ میرود و با آنکہ نشسته است و اقلیل علی الکثیر و سلام گوید آنکہ بر باریار متفق علیہ و ہین معنون است این حدیث
 کہ ذکر کردہ و عنہ قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم لیسلم الصغیر علی الکبیر و الکبیر علی القاعد و القاعد علی الکثیر رواہ البخاری

اولئکہ اندکہ این حکم نزد ملاقات ست یعنی چون کس ملاقات کند حکم نیست اما اگر در او کرد و بیاوردی بروی گریست ابتدا سے سلام بر او دست بہر حال خواہ صغیر باشد یا کبیر قلیل بود یا کثیر۔ وعن انس قال ان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم علی غلمان فسلم علیہم تنفق علیہ النش میگوید کہ آنحضرت گذشت بر جاثقہ خردان پس سلام کرد بر ایشان و این غایت تو فیق و شغف است از آنحضرت بر اہل عالم صلی اللہ علیہ وسلم و جزاہ عن المسلمین خیر۔ وعن ابی ہریرہ قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم لا تبدوا الیہود ولا النصارى بالسلام ابتدا میکنند ہیود و نصارى را بسلام یعنی اول شہابہ ایشان سلام میکنند اما اگر ایشان را سلام کنند جواب سلام ایشان برویہ کہ ایشان کردہ اند بکنند و گفتہ اند کہ در جواب ایشان زیادہ بر علیک یا علیکم نباید گفت و و گفتہ اند کہ در جواب سلام کفار باید گفت ہدک اللہ و بعضی از علما ابتدا سے سلام بر ہیود و نصارى بچست ضرورت یا حاجت تجویز کردہ اند و ہم چنین ست حکم متبدعان و فاسقان و اذا التقیتم احدہم فی طریق فحیون ملاقات کنید شہابیہ از ہیود و نصارى را در راہی فاضطروہ الی الصیقہ پس مضطرب و بیچارہ گردانید و را بسوئے مکانی کہ نگ ترست از راہ یعنی غلبہ کنید چنانکہ یکسو شود و تنگ گرد و راہ بردے برائے اظهار عزت و شوکت اسلام و در بعضی خواشی نوشتہ کہ مراد بمضطر گردانیدن امر کردن ست تا یکسو شود و میانہ راہ را بگذارد و راہ مسلم۔ وعن ابن عمر قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم اذا سلم علیکم الیہود و چون سلام میکنند بر شما ہیود و فاما یقول احدہم السلام علیک نقل و علیک پس نمیگوید یکے از ایشان مگر السلام علیک یعنی بجائے سلام سام میگوید کہ بمعنی مرگ ست و این از جثت باطن و عداوت این اشقباست بسلامان پس آنحضرت بطریق خطاب عام می فرماید کہ در جواب او تو نیز و علیک گو تا بہمان چہ گفتہ است بوی راجع گردد و ملو و علیک اسلام تنفق علیہ و ہمین مضمون ست این حدیث۔ وعن انس قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم اذا سلم علیکم ال کتاب فقولوا علیکم تنفق علیہ لیکن در حدیث اول نقل علیک بعینہ افراد ست و در اینجا فقولوا و علیکم بعینہ جمع ست مانند آنکہ در روایات و علیک یا علیکم باو و بی داوہر دو آمدہ و در کلام مؤلف ہواوست و روایت ہوا علیک است بدون داوہم چنین روایت د از قطنی علیک بلا داوہم پس بعضی علما گفتہ اند مختار آنست کہ بے داوہم گویند تا مشارکت در آنچه گفتہ اند لازم نیاید و بعضی گفتہ کہ باکی نیست بمشارکت چہ موت مشترک ست میان ہمہ و بعضی گفتہ اند کہ داوہم بجا برائے مشارکت نیست بلکہ برائے انیان ست مراد آنست کہ و علیکم بالتستحقونہ و صواب آنست کہ ہر دو وجہ جائز ست از جہت وقوع روایت بہر دو۔ وعن عائشہ رضی اللہ عنہا قالت استاذن ربی من الیہود علی النبی صلی اللہ علیہ وسلم آکہ و سلم روایت ست از عائشہ کہ اذن طلبید ند بلے درون و ندادن کردہ سے از ہیود بران حضرت فقولوا پس گفتند السلام علیکم۔ و گویا قصد آن اشقیاد را بر او ضمیر جمع برائے آن بود کہ این دعا ہر دو مر اہل بیت و آن حضرت را نیز شامل گردد اگر ضمیر جمع در مقام سلام برائے واحد بے این قصد نہ من سے آید چنانکہ معلوم کردہ و نقلت پس عائشہ میگوید کہ گفتیم من برائے روایت دعا بر ایشان بیل علیکم السلام

واللغة بلکم بر شهاباد مرگ لعنت لعنت را زیادہ کر دہا ہے جزو تشدید لعنت وغضب بر یہود و قرآن مجید و موانع متعدده
 آمدہ فقال پس گفت آنحضرت یا عائشہ ان اللہ رفیق لری عائشہ خدا سے تعالیٰ رفیق ست یحب الرفیق فی الامر کلہ و ست
 میدارد نرمی را در لطف را در ہبہ کار ہائی الصرح الرفیق نرمی ضد عنف و فی القاموس الرفیق اللطف قالت عائشہ سبک بود کہتم من ان
 حضرت را اول سمع ما قالوا یا عائشہ تو چه چیز گفتی ایشان یعنی دعا ہم کر کرد و نہ بر تو جائے آنست کہ باینما درستی کہ ہم سخت
 گویم ایشان خود ملعونانند قال گفت آن حضرت یا عائشہ قدر قامت تحقیق گفتیم و علیکم یعنی بر شما با و سام یا بر شما با و چیزیکہ
 شما سختی آید از لعنت و نفرین و فی روایتہ علیکم دلم نذکر انوار و در روایتی علیکم آمدہ و ذکر نکرد و او را و در حدیث سابق و ہ
 آن تحقیق کردہ شد متفق علیہ فی روایتہ للبخاری و در روایتہ مر بخاری را این چنین آمدہ کہ قالت گفت عائشہ ان الیہود
 اتوا بنی بدرستی کہ یہود آمدند پیغمبر صلی اللہ علیہ وسلم فقالوا پس گفتند السلام علیک یفسیر واحد قال گفت آن حضرت
 در جواب ایشان و علیکم فقالت عائشہ السلام علیک و لکنکم اللہ و غضب علیکم فقال رسول اللہ پس گفت پیغمبر ص
 صلی اللہ علیہ وسلم مرا عائشہ را ملا یا لیست و آہستہ باش یا عائشہ علیک بالرفق بجزو باد نرمی کردن و ملطف نمودن
 و یا اک و اللعنت و الفحش و در دراز خود را از درستی و سخت گفتن و تعدی و تجاوز از حد کردن و در سخن و بد گفتن و فحش
 بانضم ہر چه سخت باشد فتح آن از گناہان و مراد اینجا تسہی بزیادت فتح در قول ست قالت گفت عائشہ لاہ لم سمع
 ما قالوا یا عائشہ تو چه گفتی ایشان قال گفت آن حضرت لاہ لم سمی ما قامت یا عائشہ تو نشنودی من چه گفتم و دست
 علیکم رد لزوم بر ایشان و جواب ایشان گفتم بدانچہ گفتند ایشان و ذکر نہ از دعا یا بدیستجاب لی فیم پس استجابت کردہ میشود
 مراد بولی کردہ می شود دعا می من در حق ایشان را لایستجاب لم فی و استجابت کردہ نمی شود مراد ایشان را در حق من و فی
 روایتہ مسلم و در روایتہ مر سلم را این چنین آمدہ کہ قال گفت آن حضرت لاہ لم لی فاحشہ بیابش ای عائشہ و ست
 گو و تجاوز کنندہ از حد و بد گوئی فان اللہ لا یحب الفحش و الفحش شہیرا کہ خدا سے تعالیٰ دوست نمیدارد
 فحش را کہ بے تکلف سر بر زند و نہ فحش را کہ بر خود را فحش و بد گوئے پندارد و عن اسامہ بن براء
 رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم مرجس فیہ اخلاط من السکین و المشرکین عہدۃ الاذان و الیہود و اسماءہ بن زید رضی اللہ
 تعالیٰ عنہا روایت میکنند کہ آن حضرت گذشت بجلسی کہ دو سہ مردم بودند مخطوط از ہر جنس مسلمانان و مشرکان بت پرست
 یہود و صلی علیہم السلام و ادب برین مجموع مخلوط از مردم بقصد عہدام بر مسلمانان و ازینجا معلوم شد کہ اگر جامعہ در ہم نشستہ
 باشند بعضی مستحق سلام و بعضی غیر مستحق چنانکہ کافران و مہمدعان سلام کند بران جامعہ بہ نیت سلام بر مستحقان آن
 و گفته اند کہ غیر مستحق سلام علیکم گوید مسلمانان را مراد و ادب را گوید السلام علی من اتبع الهدی و همچنین باید در نماز نشستن
 باہل کتاب تفق علیہ اگر گویند کہ قول دے عہدۃ الاذان اگر بیان مشرکان افتاد صحیح ست اما یہود و از جملہ مشرکان
 نیستند پس در تحت دے داخل نباشند و بیان کردن مشرکین بآن واقع نشود جواب مراد بہ مشرکان تو اند

که کافران باشند چنانکه در کرمیه ان الله لا یغفر ان یشرک به گفته اند یا قول می و الیهود عطف بر الشریکین باشد نه عبر عیسای
 المذنبان پیشتر کان ربان بعد الاذان انجبت آن کرد که مشرکان عرب همه بت پرست و مشرک در عبادت بودند و ان
 وعن ابی سعید الخدری عن النبی صلی الله علیه وسلم قال ایاکم والجلوس بالطرقات پیرهنیز عیاز نشستن
 در راه طرقات یعنی طاور ایفا کوا پس گفتند یا رسول الله ما لنا من مجالس یترکت ما را از مجلس باسے ما در راهها
 چاره وجدائی یعنی بسته ماری باید نشست نتحدث فبها حرف و حکایت میگویی ما در مجلس قال فرمود آنحضرت
 فاذا اقمتم الا لمجالس پس چون ایامی آرید از همه کارها و میکنید مگر مجلس را بفتح لام کذا قال الکرمانی و کذا کافنی شریح
 این الملک بمعنی نشستن در نسخه سیر جمال الدین محدث بکسر لام تصحیح کرده اند یعنی اگر باز نمی آید از نشستن در راهها
 و البته می شنیدید فاعطوا الطريق حصه پس بدیدید را در حق و سه - قالوا و اما حق الطريق گفتند چه چیز است حق طریق یا رسول
 قال فرمود حق الطريق حصه البصر حق طریق یعنی حق نشستن در طریق پوشیدن چشم است از نظر افکندن
 بسوی محارم و گفت الا ذی دور کردن و یکسو افکندن آنچه ایذا کند و برنجاند گذرندگان را از سنگ و خار و پلیدی در راه
 و باز ذاون جواب سلام مردم غایب از سلام گفت نه سلام زیرا که سنت آنست که ماشی سلام کند بر قاعد
 چنانکه گذشت و الامر بالمعروف و النہی عن المنکر و دیگر امر کردن مردم را بمعروف یعنی به مشروع که شناخته
 شده است در شرع حسن و دوازده نشستن از منکر یعنی ناشروع که شناخته شده است در شرع حسن و سه
 متفق علیه - وعن ابی هریره عن النبی صلی الله علیه وسلم فی هذه القصة و روایت است از ابی هریره از آنحضرت
 درین قصه که صحابه را از نشستن در راهها منع کرد و آنها متنع نشدند پس فرمود اگر شما باز نمی آید از ان بدیدید
 را حق و سه و بیان کرد حق طریق و در آخر فرمود و ارشاد السبیل و دیگر حق طریق راه نمودن است مردم را که میدانند که کجا
 میرود و رواه روایت کرد این لفظ را ابو داود و عقبب حدیث الخدری بعد از حدیث ابی سعید خدری بکذا پیچید
 که ذکر کرده شد - وعن حماد بن عمار عن النبی صلی الله علیه وسلم فی هذه القصة و از امیر المومنین علیه
 رضی الله عنه از ان حضرت در همین قصه مذکوره این چنین آمده است که قال گفت آن حضرت و یغشیوا الملبوف
 و فریادری کردن مظلوم مفسد را که فریاد میکند و حسرت می خورد و بر حال خود و نهال اتصال در راه نمودن گمراه را و ارشاد
 سبیل عامتر است از راه نمودن گمراه و او ابو داود و عقبب حدیث ابی هریره بکذا روایت کرد این کلمات را ابو داود
 بعد از حدیث ابی هریره همچنین که ذکر کردیم و لم اجد هانی الا صحیحین و نمی یابیم من این دو حدیث را و صحیحین حالا آنکه در
 مصابیح در فصل اول ذکر کرده

الفصل لثانی عن علی رضی الله عنه قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم للمسلم علی المسلم است بالعرف
 مسلمانان را بر مسلمانان شش خصلت و شش حق است یعنی مفرودن معروفت علیهم اذ اذاعه و شش

اذا عطس وبعده اذا مضى وتبع جنازة اذا مات سألن شش حق این است که سلام کند بر دوسه چون ملاقات کند او را و اجابت کند
 او را چون بخواند بطعام و بر حکم الله گوید چون عطسه زند و بر سر دست چون بیمار گردد و در ایلی جنازه آورد و چون بمیرد و چون
 در پی جنازه رفتن بعد از نماز جنازه است گویا نماز جنازه نیز مذکور است یا گویم نماز فرض است آنرا البته باید کرد اگر چه سبیل
 کفایت نیست مقصود اینجا بیان شدن و آداب است که زیادت است در رعایت حقوق مسلم بحسب له یا بحسب لفتنه و دوست
 دارد در مسلم را چه بگوید دوست میدارد و در خود را نیز و بنیاد آخرت بدهد از الترمذی و الدارمی و عن عمران بن حصین ان
 رجلا جاء الى النبي صلى الله عليه وآله وسلم فقال روایت است از عمران بن حصین صحابی مشهور که فردی آمد نزد آن حضرت
 پس گفت السلام عليكم فرد عليه پس رو کرد بر دوسه سلام دے را و جواب سلام او گفت بهمان لفظ که او گفته یعنی گفت
 عليكم السلام ثم جلس ثم شئت ان مرو فقال النبي ليس گفت پیغمبر خدا صلی الله علیه و سلم عشر یعنی ثابت شد و نوشته شد مرا این مرد و
 حسنه جزاے سلامی که کرد و حکم من جاز بالحنه فله عشر اشها ثم جاء آخر فقال لیترا آمد دوسه دیگر پس گفت السلام عليكم
 و رحمه الله بنیاد و رحمه الله بنیاد پس آنحضرت جواب سلام او گفت بهمین لفظ مجلس پس شئت ان مرو فقال عشر دن
 پس گفت آنحضرت ثابت شد مرا و است حسنه بنیاد و کرد و رحمه الله که آن نیز حسنه ایست زائد بر اصل و رحمه الله
 پس بر دوسه نیز حسنه دیگر باشد ثم جاء آخر فقال لیترا آمد دوسه دیگر پس گفت السلام عليكم و رحمه الله و بركاته و رحمه الله
 فجلس فقال ثلثون پس گفت آنحضرت مرا این مرد راسی حسنه است بنیاد و بركاته و رحمه الله الترمذی و ابو داود و ترمذی
 كلام و فعل مسلم بود اما اگر مسلم السلام عليكم گوید و مسلم علیه و جواب دمی و رحمه الله زیاده کند یا مسلم السلام و رحمه الله گفت
 و مسلم علیه و بركاته زیاده کرد و او را نیز همین حکم بخوابد بود و در مضاعفه اجر و هم چنین حکم و مغفرت است که در حدیث آینده بیان
 و عن معاذ بن انس ان النبي صلى الله عليه وآله وسلم بعناه یعنی روایت کرد معاذ بن انس حبشی صحابی که متعدد و دست
 در اهل مصر از آن حضرت حدیث بمعنی حدیث مذکور اگر چه در لفظ مختلف اند و زیاده کرده که معاذ یک مرتبه و دیگر ثلثین
 آخر فقال السلام عليكم و رحمه الله و بركاته و مغفرت بنیاد و مغفرت فقال اربعون پس گفت آنحضرت ثابت شد مرا و
 چهل حسنه در مقابل چهار حسنه که یک اصل سلام است و سه دیگر رحمه الله و بركاته و مغفرت فقال گفت آنحضرت در بیان مضاعفه
 ثواب و ترغیب بر تحصیل آن هکذا تكون الفضائل هم چنین میباشد فضائل و کثرت و مضاعفت آن یعنی هر که را عمل بیشتر
 فضیلت دمی بیشتر و مراد آن نیست والله اعلم که اگر بر مغفرت چیزه بیفزاید فضیلت آن بیشتر است زیرا که زیاده بر آن
 و رشت نیامده است و او را و وفائده گفته اند که افضل سلام آنست که گوید السلام عليكم و رحمه الله و بركاته و بضمیر
 جمع گوید اگر چه مسلم علیه یک باشد و مجیب نیز بضمیر جمع گوید و عظیم بود و ادنی سلام السلام عليكم است اگر السلام عليك
 یا سلام عليك گوید نیز کافی است اما جواب اوسه دے عليك السلام و عليك السلام است و اگر او خذف کند
 کفایت است و اتفاق کرده اند بر آنکه اگر در جواب عليكم گوید جواب نشود و اگر عليكم گوید در نجبا و دوجه است که اقاله

وعن ابی اسامۃ قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم ان اولی الناس بالقدیرستی کہ قریب تر و مخصوص ترین مردم بجانب حق عز و علی بن بردا بالسلام کسی مسئلہ کہ ابتدا کند بسلام و پیشی نماید دران و مراد مردمانند کہ ملاقات کردہ اند و در پاسے بیکدیگر چہ درین صورت برابرند و حق سلام اما اگر یکے نشسته باشند و دیگرے بر سر دے دارد و اگر دو سلام کردن حق و اوست بر تفاعل پس اگر دارد و سبقت نماید و ابتدا بسلام کند اولی باشد چہ ادا سے حق لازم بر ذمہ خود کرد و اگر قاعد است و ابتدا کند فضیلت اوست و راست بخواہ احمد و الترمذی و ابو داؤد و لفظ است از عمر بن الخطاب رضی اللہ عنہ کہ سہ چیز موجب خلوص بخت و صفای مودت برادر مسلمان است یکے ابتدا بسلام نزد ملاقات دیگر خواندن بنامی کہ دست دارد و آنرا بسوم جاسے داؤد چون در آید در مجلس۔ و عن جبریر بن عبد اللہ صلی اللہ علیہ وسلم مر علی لسوء مدایت سنت از جبریر بن عبد اللہ بجل کہ صحابی مشہور است خوش روے و خوش خوے کہ آنحضرت گذشت بر جماعہ زنان قیلم علیہن پس سلام کرد و آنحضرت بر ایشان رواہ احمد و گفتہ اند کہ این مخصوص است بحضرت پیغمبر صلی اللہ علیہ وسلم از جهت اسن از وقوع در فتنہ اما غروی را نشاید کرد و مکر وہ است کہ سلام کند مرد بر زن بیگمانہ یا زن سلام کند بر مرد بیگمانہ مگر عجوز باشد و در از منطہ فتنہ۔ و عن علی بن ابی طالب قال یجزی عن الجماعۃ اذا مر انا ان یسلم علیہم گفت علی رضی اللہ عنہ کفایت میکند از جماعہ چون بگذرند کہ سلام کند یکے از انہا و بجزی عن الجماعۃ (ان) یرو احدہم و کفایت میکند از نشستگان کہ جواب سلام گوید یکے از ایشان و حکم تلافی نیز بچندین خواہر بود اصل آنکہ سنت سلام و توقیت جواب این برسبیل کفایت است اگر از جماعہ یکے سلام کند یا یکے جواب گوید از ہمہ ساقط گردد اما اگر ہر یکے کند افضل باشد رواہ البیہقی فی شعب الایمان مرفوعاً و است کرد این حدیث را بیہقی بطریق رفع یعنی قول آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم نہ قول علی رضی اللہ عنہ و در وی ابو داؤد و قال و روایت کرد ابو داؤد و گفت۔ و رفعہم عن بن علی رفع کرد او را حسن بن علی و ہوشیخ ابو داؤد و دین حسن بن علی شیعہ ابو داؤد و دست حاصل آنکہ بیہقی این حدیث را مرفوع آورده و ابو داؤد از طریق حسن بن علی کہ یکے از شیوخ اوست مرفوع روایت کردہ و از طریق دیگر موقوف۔ و عن عمر و بن سعید عن ابیہ عن جبرہ ان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم قال یس من ثمانین شہ بغير نایست از مالیکہ مشابہ سازد خود را بغير مالپس ازان بیان کرد تشبیہ بغير را و نہی کرد از ان بقول خود لا تشبہوا بالیہود و لا بالنصاری تشبیہ نکنید بہ یہود و نصاری۔ فان سلیم الیہود و الاشارة بالاصلاح زیرا کہ سلام کردن یہود اشارت کردن است بانگشتان و تسلیم النصارى الاشارة بالاکتفاء بسلام کردن نصاری اشارت کردن است بکفائے دست رواہ الترمذی و قال اسنادہ ضعیف۔ و عن ابی ہریرۃ عن النبی صلی اللہ علیہ وسلم قال اذا لقی احکم اخا فلیسلم علیہ فرمود آنحضرت چون پیش آید یکے از شما را در خود را باید کہ سلام کند بروی فان حال را بمبہاشترہ او جبار او جہرم لقبی علیہ پس اگر عامل او و بیان دو کس بعد از آنکہ سلام بر یکدیگر کردہ اند و رختہ یا دیواری یا سنلی پستربیش آید یکے از ان دو مرد دیگر را باید کہ سلام کند بروے درین ملاقات نیز یعنی باین مقدار

مقارفت و مفاد صامت سلام مستحب بود چه بآن زیاده برین و درین کمال مبالغه است در حشمت و تکریم بر استیجاب سلام
 و رعایت این ادب سواد بود و او در عن قتادة یابغی مشهور است حافظ اعمی که هر چه شنید یادداشت قال قال
النبی صلی الله علیه و سلم گفت آنحضرت صلی الله علیه و سلم اذ اولمتم بقبایسهم اعلی اهلهم چون در آید خانه را پس سلام کنید بر اهل خانه
 و اذ آخرتم فادعوا الیه بسلام و چون بیرون آید و ودیعت نمیدنزد اهل خانه سلام را یعنی چون سلام کرد دید وقت
 بیرون آمدن گویا که ودیعت نهادید خیر و برکت آنرا نزد ایشان و باز میگردد آنرا در آخرت چنانچه کسی و دویعتی نزد کسی
 نهاده باشد و طبیعتی گفته تا رجوع کند بایشان و باز گیرد و دویعت خود را چنانچه دویعت گرفته میشود و درین تفاد است
 بسلامت و معاودت مرة بعد اخرى انتهى سواد الهیثمی فی شعب الایمان مرسله و عن انس ان رسول الله
صلی الله علیه و سلم قال یا بنی اذا دخلت علی اهلک فسلم لیسک من چون در آئی بر اهل و عیال خود پس سلام کن
 بر ایشان یکون برکت علیک و علی اهل بیتک میباشد سلام سبب وجود برکت و زیادت و خیرات است و بر اهل خانه نوا
 رواه الترمذی و آمده است که چون در خانه و آید سلام کند بر اهل خانه و اگر کسی در خانه نباشد بگوید السلام علینا علی
 عباده الصالحین تا بر ملائکه که آنجا باشند سلام برسد و عن جابر قال قال رسول الله صلی الله علیه و سلم
 السلام قبل الکلام یعنی اول باید که سلام کند بعد از آن کلام و پیش از سلام ابتدا بکلام کردن خوب نیست رواه الترمذی
 قال هذا حدیث شکر و عن عمران بن حصین قال کنانی الجاهلیة لقول گفت بودیم مادر بام جاهلیت که میگفتم و دعا
 میکردیم باین لفظ در تحت اللهم الله بک عبدا نعم انما از نومه است بمعنی نرمی و تازگی و نگوئی و این عبارت
 مختلر دو معنی است یکی آنکه باممعنی سبیت باشد یعنی تازه و روشن گردد اند خداست تعالی سبب تو چشم را یعنی
 چشم و نشان ترا که کنایت از طیب عیش و رفاهیت حال مخاطب است که بکام دوستان باشد و ایشان بدیدان
 و خوش شوند و دیگر آنکه حرف باز آمده بود یعنی تازه و خرم و روشن گردد اند ترا خداست تعالی یعنی بدیدن آنچه دوستان
 بیداری و میخواهی از مجوبات و مرادات و اللهم صباحا تیر تازه و خوش باش از جهت صباح یعنی خوش باد صباح تو یا
 خوش باش تو در وقت صباح این نیز کنایت از طیب عیش و فراغ وقت است و تخصیص بوقت صباح بدان جهت
 است که اغلب آنچه واقع میشود از غارت و مکاره در وقت صباح می افتد و لفظ نعم در اول بلفظ ماضی است و ثانی
 بلفظ امر از انعام فیما کان الاسلام یعنی آنکه پس هرگاه که پیدا شد اسلام نمی کرده شدیم ما از آن کلمات سواد ابو داود
 بدانکه هر قوم را حقیقتا بود نسبت ملوک و عظمای خود مثل همین دو کلمه که ذکر کرده شد در عرب بود و در عجم می گفتند
 نرمی هزار سال و این است که گفته شده است در معنی التحیات الله یعنی تحیات و تعظیفات بر تائید است مرعده را
 و جزوی است حق آن نه و لهذا جمع کرده شد التحیات تا شامل گردد همه را و عن غالب قال نا لجاوس نیاب الحسن
 البصری غالب بن حطان بصری نسائی گفت نقه است احمد گفت نقه نقه است نباکید و یحیی گفت صدوق صالح است

روایت کردہ است از حسن بصری و سعید بن جبیر و روایت کرده است از دی شجیعہ و عمروی گفت کہ ما ہر آئینہ شستہ بودیم
 بر در حسن بصری از جہار رجل فقال ناگهان آدمی پس گفت حدیثی ابی عن جدی حدیث کہ در پدر من از جدی قال گفت
 جدی یعنی ابی الی رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم قال پس گفت پدر من آتہ فافرغہ السلام
 بیانزد آنحضرت پس بخوانان اورا سلام قال گفت جدی نہایتہ پس آدمی من آنحضرت را فقامت ابی یقرئک السلام کہیں
 آنحضرت پدر من بخوانان ترا سلام را فقال پس گفت آنحضرت علیک علی ابیک السلام بر تو و بر پدر تو سلام رواہ ابو داؤد
 از جہا معلوم شد کہ سنت آنست کہ چون یکے سلام دیگر را برساند جواب سلام برانکہ میرساند سلام و برانکہ از جانب دے
 میرساند باید گفت باین عبارت کہ علیک علی فلان السلام۔ وعن ابن العلام الحضری ان العلام بن الحضری
 نسخ اینجی محتلف واقع شدہ در بعضی نسخ این چنین کہ نوشتہ شدہ در بعضی وعن ابی العلام الحضری ان العلام بن الحضری
 بعضی عن ابن العلام الحضری ان العلام بن الحضری در تقریب گفتہ است علام بن الحضری حلیف بنی امیہ بود صحابی بزرگ
 عامل گردید بر جبرین مر آن حضرت را دالی بکہ و عمر را دین العلام بن الحضری مقبول ست از طبقہ کمالہ و گمان می برم
 کہ نام او عبد اللہ است کان بود علام بن حضری عامل رسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم دکان اذ اکتب الیہ بطور چون
 می نوشت نامہ بجانب آنحضرت جدا بنفلسہ شد ایسکہ و بذات خود ہم چنین می نوشت من العلام بن الحضری الی رسول اللہ
 صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم السلام علیکم ورحمۃ اللہ رواہ ابو داؤد و آن حضرت نیز ہمچنین می نوشت من محمد رسول اللہ الی فلان
 پس از ان سلام می نوشت بروی مخصوص اگر مسلمان بودی و الا علی العموم می نوشت سلام علی من تبع الہدی چنانچہ
 پیہر قل نوشت و آوردن این حدیث درین باب باعتبار بودن او ست مقدمہ سلام چنانچہ تصویر کردیم ہمچنین سہ حدیث
 دیگر کہ متصل این آورد در احوال کتابت باعتبار تعلق آنست سلام کہ گاہے کتابت نیز کردہ میشود و ہمچنین ست عادت
 مؤلف رحمۃ اللہ علیہ کہ در آخر فصل احادیث بیار و در اینجا متعلق و مناسب بہ مقام ست۔ وعن جابر ان البیہ صلی اللہ
 علیہ وآلہ وسلم قال اذ اکتب حکم کما باقیتر بہ چون بنویسد یکے از شما نامہ را پس باید کہ خاک فشاں بروی یا مردان ست کہ
 بز خاک ندازد اورا فاشخ لای حاجۃ زیرا کہ ابن ترمذی پیروزی آورندہ و بر آورندہ ترست مراجعت را دین انجامیت ست کہ بوز علم
 شارع بآن محیط نتواند شد و جز بنور نبوت آنما نتوان دانست و بعضی از ارباب معرفت و توجیہ معنی ثانی گفتہ اند کہ انداختن
 نامہ بر خاک بلری استفاط است از نظر اعتبار و اعتماد بر حق عز و علا ست در ایصال آن بمقصد و بعضی گفتہ اند ما و بہ ترتیب
 است در تواضع کردن و خاکساری نمودن و در خطاب بکتوب الیہ و برین وجہ ہمیر فیتربہ راجع با حکم باشد و احتمال دارد
 کہ کتاب نیز باشد و ہر دو معنی اول متعین ست کہ کتاب ست و در معنی اول مناسب ست بلیغ و در صراح گفتہ اتراب
 تحریر خاک آلودہ کردن و خاک بر انداختن بر چیزے و در بعضی روایات آمدہ اترابوا کتاب فاشخ لای لمر او در قاموس
 گفتہ اتراب و ترہ ریخت بر دی تراب و در نہا بہ گفتہ اتراب خاک ریختن بر نامہ رواہ الترمذی و قال ہذا حدیث مشکوٰۃ

رواه فی شرح السنه ذکر حدیث ابی جری فی باب فضل الصدقه - و ذکر کرده شده حدیث ابی جری بضم جیم دفع را و تشدید زینا که در وی ذکر سلام ست در باب صدقه

الفصل الثالث - عن ابی هریره قال قال رسول الله صلی الله علیه و آله وسلم لما خلق الله آدم و نفخ فی روح

هرگاه که بیدار کرد خدای تعالی آدم را و بیدار در وی روح را عطف - عطف زو آدم فقال پس گفت آدم الحمد لله فحمد الله

بأذنه - پس حمد گفت آدم خدا را باذن و بی معنی این حمد که آدم خدا را تعالی را گفت به توفیق و تفسیر و بی معنی گفت زیرا که حمد

وی امری ست عظیم آسان نگوید و مکرر تفسیر دی - فقال له رب - پس گفت مراد را پروردگار را ویرجک الله و چون بیاموخت

تعالی آدم را ادب عطفه خواست که بیاموزد او را ادب سلام پس گفت یا آدم اذهب الی اولئک الملائکه ای آدم بر بس

این فرشتگان - الی ملائمتهم جلوس - یعنی بسوی جماعه عظیم از ایشان که نشسته اند پس این قول پروردگار تعالی باشد بر

بیان ملائکه مشار الیه و احتمال دارد که قول حضرت پیغمبر باشد صلی الله علیه و آله وسلم بر ای بیان آنکه قول و بی سبانه اولئک

الملائکه - اشارت باین جماعه از ملائکه بود ملائکه اشراف قوم در دوزخ و مقدمات ایشان باشند که رجوع همه بقول آنست ابو

فعل - پس بگو - السلام علیکم - پس گفت آدم بلامکه السلام علیکم - و بعضی نسخ صریح آمده که فقال السلام علیکم - قالوا گفتند

فرشتگان علیکم السلام و رحمه الله - ثم رجع کبیر باز آمد آدم - الی رب - بسوی پروردگار خود یعنی بمکانی که کلام کرده بود و باز

پروردگار تعالی فقال - پس گفت پروردگار تعالی - ان هذا یتیک و یحیه یتیک بهم - بدرستی که این کلمات روشن سلام

نست و سلام پس این تو میان یکدیگر - فقال له الله - پس گفت مراد آدم را خدا تعالی - ویداه مقصود صفتان - و هر دو دست

و تعالی لبته شده بود و ندانست که کسی دست لبته چیز در وی نهان میدارد و آخر آنها شست - اختیار کن هر کدام

ازین دو دست را که میخواهی یعنی هر چه در یکی ازین دو دست - فقال - پس گفت آدم آخرت بهمین ربی اختیار کردم

دست راست پروردگار خود را - و کلماتی ربی بهمین مبارکته - و هر دو دست پروردگار من راستند و مبارکند این کلام آدم

ست و یا حضرت پیغمبر صلی الله علیه و آله وسلم پوشیده نماند که اطلاق بد پروردگار تعالی از مشایبات ست و باز

هر دو دست او بهمین است منشاء دیگر و قوم را در شرح این قول سوانی و تاویلات ست اول آنکه ثابت در حق تعالی

یصفت ست نه بد جرحه و این عبارت کنایت ست از نفی بد جرحه یعنی اگر بد جرحه میبود بهمین و شمالی میبود و در آخر

کلام اشارت کرد که مراد وجود و خیر و برکت ست که لازم بدیمینی و ماده اشتقاق او ست ثانی آنکه شمال ناقص میباشد و در

قوت و بطش پس لودن هر دو دست بهمین کنایت ست از نفی نقصان از صفات و تعالی و تقدس و بیان کرد

که صفات وی کمال انذار است آنکه مراد آدم شکر ست بر تمامه نعمتها که پروردگار و بیان آنکه هر چه از جناب وی

همه فضل و نعمت است چه لطف چه قهر زیرا که چون گفت آخرت بهمین ربی متوهم گشت به ترجیح صفات لطیفه

بر قهر پس بقول خود که گفت و کلماتی ربی بهمین مبارکته یعنی تو بهم می کرد و از اختیار نفس خود بر آمد رابع آنکه مقصود

وصف باری تعالی است بخت جود و کرم و حسان و فضیل زیرا که عرب بگوید هر کس را که علی الاطلاق نافع است کتابدیر بین
 و هر کسی را که ضرر میکند مطلقا میگردد نصیب او بشمال افتاد و آنرا که نه نفع کند و نه ضرر بگوید فلان نه بین دارد و نه شمال
 خامس آنکه بدراطلاق میکنند بر قدرت و نعمت پس بر تقدیر اراده قدرت عبارتست از خلق هر شیء و ایمان و ضلالت
 و کفر بر تقدیر اراده نعمت عبارتست از منع و الطاف بر اهل هدایت و قهر و شدت بر اهل ضلالت و همه عدل و حکمت
 است زیرا که همه عز و ذوال غالب است تصرف میکند در ملک خود و عظیم و حکیم است پیدا کننده چیزهائی را که اطلاع نیست بر آن
 غیر او را چنانکه در آیت که سیمه فرموده بفضل من ایشام و بهدی من ایشام و بهوا العزیز الحکیم بستم بستم ایشام و سرور و گار
 ایشام دست راست را فاذا ایما آدم و ذریه پس ناگاه در دست راست آدم و اولاد او دست ایشام را پس گفت
 آدم اے رب ما هو لای اے پروردگار من چه چیز نزد چه کسی انداخته که در دست تو انداختی ایشام را پس گفت
 پروردگار تعالی اینها ذریه است تو انرا فاذا اکل الانسان مکتوب عمره من عینیه پس ناگاه بر آدمی نوشته شده است مدت عمر و
 میان دو چشم دسے فاذا فیهم رجل اضو بهم پس ناگاه بیان این آدمیان مردیست روشن ترین ایشان ۳۰ دس
 اضو بهم یا از جمله روشن ترین مردم شک راوی است یعنی در میان آن جماعه بود و روشن ترین از دیگران
 و این یکم از جمله ایشان بود قال یا رب من هذا گفت آدم اے پروردگار من کیست این مرد قال هذا ابنک داود
 گفت پروردگار این پسر است که داود نام دارد برین تقدیر اشکال ندارد و اما در روایت اول که افاده میکند که این
 مرد روشن ترین همه مردم بود اشکال است که این مستلزم افضلیت داود است بر سایر انبیاء و آباء ازین سخن
 آنست که حق سبحانه ظاهر گردانید داود را بر آدم علیه السلام بنوعی از امتیاز در ظهور و نورانیت تا باعث شود
 بر سوال از حال وی و مترتب گردد بر آن آنچه مترتب گشت از قصه عمر و وجود و نیست مراد با ضوئیت زیادت و نور
 جمیع صفات کمال پس شاید که در صورت داود نوعی از ضوئ و نورانیت در آن عالم باشد یا درین عالم نیز که بوسه
 ممتاز باشد از بقیه ان دیگر و هر یک از انبیا مخصوص اند بصفه و ممتاز بوجه و لازم نمی آید ازین فضل بر سایر انبیا
 و نیز لازم نیست که باعث بر سوال از حال داود در روایت او ممتاز از بقیه بود بلکه تواند که نظر بروی او لا تفلح
 افاده باعث بر سوال گشته باشد و این معنی از لفظ حدیث بطریقے که در اول کتاب در باب ایمان بقدر روایت
 کرده مضموم میگردد زیرا که لفظ در اینجا این است که گویا این خداست تعالی میان دو چشم بر آدمی از ان جماعه دشمنی
 از نور پس دیدم دسے را از ایشان و خوش آمد او را در نشین بیان دو چشم آن نافعم و قد کتبت له عمر اربعین سنه
 و گفت حق سبحانه که تحقیق نوشتم مراد او را عمر چهل سال و در بعضی نسخ عمره اربعین سنه آمده - قال یا رب نذنی عمره
 گفت آدم اے پروردگار من زیادت کن در عمر دسے چیزهائی قال گفت پروردگار تعالی - و ذلک لئلی کتبت له ان
 بهالست که نوشته ام مراد از عمر دیگر نمیشود - قال گفت آدم اے رب ما فی فی جملات من عمری ستم سنه ای پروردگار من

پس من تحقیق گردانیدم مرا و از عمر خود شصت سال - قال گفت پروردگار زانت در ذاک - تو دانی و مطلوب تو که بخشدی
از عمر خود شصت سال یعنی اختیار تراست اگر بخشی چه مانع است - قال گفت آنحضرت - ثم سکن الجنبه پسر ساکن شد آدم
بهشت را - ما شاء الله تا قدر که خدا خواسته بود - ثم اهبط منها پسر پان انداخته شد آدم از بهشت - و کان آدم یختر منه
آدم که می شمرد بر اے خود یعنی سال عمر خود را تا رسید به نصد و چهل سال - فاناه کس آدم را ملک الموت فقال له آدم قد تجلت
پس گفت ملک الموت را آدم که تحقیق شنایی کردی قد کتب لی الف سنه - به تحقیق نوشته شده است مرا عمر هزار سال
قال - گفت ملک الموت بلی - اے نوشته شد بر اے تو عمر هزار سال - و کانک جات لانیک داود و سن سنه -
ولیکن تو بخشدی مرا پس خود را که داود دست از عمر خود شصت سال فجعل کس انکار کرد آدم یعنی باین قول که گفت قد
جأت قد کتب لی الف سنه داین قول صادق است و در ضمن این انکار است نه تفریح که گوید من نه بخشیده ام و را از
عمر خود چیزی چه حد و خبر کاذب تصد او صریحاً از انبیا درست نباشد پس در حکم معارض با شد که مثل آن از بعضی انبیا صدور
یافته یا گویم که این مجد و انکار بطریق نسیان بود و فجعلت ذریته کس انکار کرد ذریه می یعنی مجد و انکار و طبیعت
آدمیان از انجا نشست که اول از آدم صادر شد اگر چه از وی بطریق تفریق نسیان بود و از ایشان صریحاً و عمدتاً
می یابد و نسی - و نسیان کرد آدم نهی از قربان شجره را چنانکه خبر داود حق تو اے از دے نفسی دلم مجد له عرفا فی نسبت و
پس نسیان کردند ذریه او و نسیان و طبیعت ایشان از انجا نشست و احتمال دارد که نسیان در همین
قصه مراد باشد چنانکه اشارت کردیم که این قصه مجد بطریق نسیان بود و فافهم - قال - گفت آنحضرت - فمن یؤمذ
امر ما کتاب و الشهود پس از آن روز که واقع شد از آدم مجبور و نسیان واقع شد امر بنوشتن معاملات و گواهان نسیان
و مجبور کار گرفتند - رواه الترمذی - و عن اسماء بنت یزید صحابه لیه نصاریه است قالت گفت اسماء و علیها رسول الله
گذشت براین بر جماعه زنان پیغمبر صلی الله علیه و سلم فی نسوه - و روایکه شصت بودیم مادر میسان جماعه زنان ایسلم
علینا پس سلام کرد آنحضرت بر ما یعنی بر جماعه زنان - رواه ابو داود و ابن ماجه و الدارمی - و این مخصوص آنحضرت
ست چنانکه در فصل ثانی بر روایت احمد از جریر گذشته - و عن الفضل بن ابی بن کعب کینت ابو البطحان
ست تابعی عزیر الحدیث است و حدیث او در حجاز زمین است تو شوق کرده است او را بن سعد روایت میکنند
از پدر خود از عمر و ابن عمر و بعضی گفته اند که ولادت او در زمان سعادت نشان آنحضرت بود و انه کان یاتی اربعه
روایت میکنند که دے می آمد نزد این عمر بنیفا و معه الی السوق پس میرفت در وقت بامداد و با ابن عمر بسوے
بازار قال گفت الفضل - فاذا غدا و نا حوالی السوق - چون میرفتیم ما وقت بامداد می گشتیم گرد بازار لم یمر بیک گذشت
عبد الله بن عمر علی سقاط بر تلح متاع کینه فردشی سقط بخر یک متاع بنهر و روی و فرو سنده آنرا سقاط و سقطی
گویند و لا علی صاحب بیته و نمیکند شصت بر بیج مع کننده و بجه را بفتح با و کسر آن هر دو خوانده اند و لا سکیکن و نه

برہن مسکینہ۔ رلا علی احمد و نہ هیچ یکہ لا سلم علیہ۔ مگر آنکہ سلام میگردان عمر بروے گفت کاتب حروف سامحہ اللہ بجمعین مشاہدہ کرد
 این فقیر از سید احمد مدنی کہ از اکابر مدنیہ مطہرہ بود و از اولاد سید منہودی صاحب تاریخ مدنیہ و عادت شرفاے مکہ معظمہ
 چون در موسم حج می آیند ہمین ست کہ ہر دو طرف ہمین و بسیار سلام میکنند بر اہل سوق و میگویند کہ عادت بخوند کار چون
 روز جمعہ برای نمازی بر آید ہم این چنین ست و اللہ اعلم۔ قال الطیفل فحبت عبد اللہ بن عمر یوما۔ گفت طفیل پس آدم نزد عبد اللہ
 بن عمر روزے۔ فأتبعنی الی السوق۔ پس ہمراہ خود برو مرا بجانب بازار رفت کہ ما لصنع فی السوق۔ پس گفتم سران بن عمر
 چہ کار خواہی کرد تو در بازار کہ میروی۔ و انت لا لقف علی البیع۔ و تو نمی ایستی بر فروختن۔ و لا تسال عن السلع۔ و نمی پرسی از
 متاع کہ سیفر و شند۔ و لا تسوم بہا۔ و خریداری نمی کنی متاع را۔ و لا تجلس فی مجالس السوق۔ و نمی نشینی در شستگاہ ہا۔ و بازار
 فاجلس بنا ہنا نخدت۔ پس ہمیشہ با ما ہمین جاحف و حکایت کنیم با یکدیگر۔ قال گفت طفیل۔ فقال لی۔ پس گفت مرا عبد اللہ
 بن عمر با ابیہ۔ اسی خداوند شکم۔ قال گفت رادی۔ و کان الطیفل ذا بطن۔ و بود طفیل شکم دار یعنی شکم بزرگ۔ انما لفتہ و سن
 اجل اسلام۔ نمی رویم با صبح بازار مگر بخت سلام کردن بہ مردم قسمل علی من لفتناہ سلام می کنیم بہ کسی کہ پیش می آیم اورا و در
 بعضہ نسخ لفتنا یعنی بہ کسی کہ پیش آید مارا۔ و ماہ مالک و البیت فی شعب الایمان۔ و عن جابر قال الی رجل البنی۔ گفت
 جابر آدم مردے پیغمبر صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم فقال للفلان فی حائل غرق۔ گفت آن مرد فلان کس را و نام شخصے بود در بستان
 من عذقی ست بفتح عین و رخت خرا و ابا کہ خورشہ خرا۔ و انت قد اذانی مکان عذوقہ۔ و گفت آن مرد بہ تحقیق ایذا کردہ است
 مرا و جو و غرق آن فلان کہ بتقریب دے وقت و بے وقت در بستان می آید۔ فاسل البنی۔ پس فرستاد پیغمبر صلی اللہ
 علیہ وآلہ وسلم یعنی بسوسے وے کے را۔ ان البنی غرق۔ کہ بہ فروزش بدست من و رختان خود را قال لا لفت نمی فرودم
 قال فبلی۔ گفت آنحضرت اگر نمی فروشی پس بہ بخشش مرا و ظاہر بعضے باشند کہ از فروختن عار و اشتہ باشند یا فروختن
 را بدست آنحضرت عیب میدانستہ باشند و بہ بخشیدن را رضی شوند یا وجود آن قال لا لفت نمی بخشم باز ترغیب
 کرد آنحضرت اورا بوعده ثواب آخرت قال گفت۔ فبعنیہ لعل فی الجنۃ پس تصدق کن بوعده غرق کہ ترا در بہشت
 باشد فقال لا پس گفت این چنین ہم نمی کنم۔ فقال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم۔ پس گفت آنحضرت سلم یا رب
 الذی ہو اجل ملک۔ ندیدم کسے را کہ او بخیل ترست تر لہ الا الذی بخیل باسلام مگر آن شے کہ بخیل میکند بسلام کہ وی
 بخیل ترست از تو کہ بانکہ فعلی ثواب جمیل بدست نمی آرد گفتمہ اند کہ فرمود آنحضرت مرا و را بطریق شفاعت بودہ بہر سبب امر
 و الاخلاف امر چون میگردان شخص مسلمان بود بدلیل قول آنحضرت بصدق فی الجنۃ باوجودین خالی از بختی دل و درشتی
 طبع نبود رواہ احمد و البیہقی فی شعب الایمان۔ و عن عبد اللہ عن النبی صلی اللہ علیہ وسلم قال الی ابا دی باسلام برمی
 من الکبیر عبد اللہ بن مسعود از آنحضرت روایت میکند کہ فرمود ابتدا کنندہ بسلام بنیارس است از کبیر رواہ البیہقی
 شعب الایمان۔ و فوالک سلام سنت است و جواب سلام فرض و اگر بہر قومی در آمد سلام کرد واجب است بر ایشان

جواب سلام ادا کرد و همین مجلس بار دوم آمد و سلام کرد و واجب نگرد و جواب ولیکن مستحب باشد و سلام و جواب باید که بصیغه جمع باشد اگر چه مخاطب یک بود تا ملائکه که با او نیندیز داخل باشد ثقیه ابو جعفر از بعضی علما از اصحاب ابی یوسف نقل کرده که چون ببازاری در آمد نمی گفت که السلام علیکم بلکه میگفت سلام الله علیکم نکته آنرا بر سیدنا از دس گفت تا سیر حجت است و اجابت حجت بحکم نص قرآن فرض و چون ایشان جواب ندهند امر بمعروف واجب گردد اما سلام الله علیکم و دعای تسلیم نیست اگر جواب ندهند بر ایشان چیزی لازم نیاید و برین امر بمعروف لازم نگردد و ازین جهت سلام الله علیکم اختیار کردم اگر بر شخص سلام کرد که نمی شناخت پس کافر ظاهر شد است و او کند سلام او را گوید که باز گرفت سلام خود را از تو بقصد تحقیر و بر تالی قرآن سلام نباید گفت تا از قرأت خود را باز ندارد و اگر گفت بعضی گفته اند واجب گرد و جواب سلام و بعضی گفته اند جواب او بدست یا بدل گوید و بعضی گفته اند زبان و دل را مشغول بتلاوت دارد و بسلام دس التفات نماید و در وقت خطبه جواب نگوید با اتفاق و در وقت اذان و اقامت و غذا که علم همین حکم دارد اگر قاری جواب گفت قرآن را از سر گیرد و یا بیعافه گوید و در حدیث آمده است که یک جامه سرخ پوشیده آمد و بر آنحضرت صلی الله علیه و سلم سلام کرد جواب دس غا و این حدیث دلالت دارد بر آنکه هر کس که در وقت سلام نباشد و دعای مشغول و ملاس باشد او مستحق جواب نبود و هر که شطرنج میبازد و نیز همین حکم دارد و در روایتی آمده که سلام گوید همین قدر او را از آن لب باز دارد و دیگر مشغول سازد و اگر بقصد زجر و تادیب بگوید لا باس به است بعضی از علما گفته اند که احی السلام علیکم آنست که الله تعالی مطلع است بر حال شما که در طاعت اید یا در معصیت پسین و غلط است و فاسق بوعظ اولی و احری بود و الله اعلم و اگر بحکم و رأی قومی را که بر نهان سلام گوید

باب الاستئذان

استئذان طلب اذن نمودن و اذن بمعنی علم آید چنانکه گویند اذن بالشیء علم به و نیز بمعنی اباحت آید چنانکه گویند اذن که فی الشیء اباحت که کذا فی القاموس و بر دو معنی اینجا درست آید چه هر که بر در خانه کسی یا بستد و استئذان کند بخواهد که بگذرد که کسی در خانه هست یا نه از دس و مستوری طلبد که در آید و استئذان مستحب است و قرآن مجید بدان ناطق و سنت آنست که جمیع کندیان سلام و استئذان و صحیح تقدیم سلام است بر استئذان چنانکه در احادیث واقع شده -
 الفصل الاول عن ابی سعید الخدری قال اتانا ابو موسی قال ان عمر ارسل الی ان آتیه ابو سعید خدری گفت که آمد ما ابو موسی اشعری گفت که امیر المؤمنین عمر کس فرستاد بجانب من تا بیا بدم در ساقایت با به سلامت نلتا پس آدم من در دس پس سلام کردم سه بار بقصد استئذان فلم یرد علی پس جواب سلام من نگفت و اذن نداد و حجت پسین گفته اند هم نقل پس گفت عمر بعد از آن بطریق زجر و اعتراض شک ان تا میتنا چیزی نبع کرد و ترا از آمدن تو را رواست الی ایتمت سلطت علی بابک تلتا پس گفتیم که من آدم پس سلام کردم ایستاده بر در تو سه بار فلم ترد و اسلم

پس جواب سلام من گفتند شما یعنی تو را صاحب تو فرجعت پس باز برگشتم و قد قال لی رسول اللہ و تحقیق گفته است مرا پیغمبر خدا صلی اللہ علیہ وسلم اذ استاذن احدکم ثلاثا چون طالب اذن کرد یک از شما سه بار فتم یوزن له پس اذن داده مراد به غیر جمع پس باید که او باز برگردد یعنی جز استئذان و ایستادن بر در و همین قدرت فقال عمر اقم علیہ البیۃ پس گفت عمر بر پا کن گواه بر محبت این حدیث که تو دعوی میکنی که از آنحضرت شنیده ام و یک دیگر را پیدا کن که او نیز شنیده باشد این حدیث را پس ابوسعید گفت که ابو موسی بنی زید من آمدن این قصه با من در میان آورد و گفت ابوسعید خدری سے کہ گفت بنی ابو موسی تو نیز شنیده این حدیث را از آنحضرت یا یا من نزد عمر و گواهی بده قال ابوسعید گفت ابو سعید نعم پس ایستادم من با ابی موسی نزد بیت الی عمر پس بر فتم من بسوئے عمر نشدند کہ پس گواهی دادم الی موسی را و گفتم راست میگوید و سبب چنین فرموده است رسول خدا صلی اللہ علیہ آله وسلم یضیق علیہ این گواہ طلبیدن اجتنای بود از عمر رضی اللہ عنہ تا مردم جرأت نکنند و در اطاعت خلفا ادامه آید و ان نه نمایند و الا خبر و احد و مقبول است باتفاق خصوصاً از امثال ابو موسی اشعری کہ از کبار صحابه است + و عن عجلہ لند بن مسعود قال قال لی النبی گفت این مسعود مرا گفت پیغمبر صلی اللہ علیہ وسلم اذ نک علی ان ترفع الحجاب لیشان ذن تو بر سر در آمدن تو برین است کہ بر میداری تو پرده را کہ بر در خانه گرفته اند و خانه پاسبان آنحضرت را پرده بود از حصیر و آن سبب سواد می فانیست کہ می شنوی سواد مرا و سواد بکسین مملکتی گفتن سخن یعنی پرده بر میداری و سبب منی کہ من با کسی پنهان سخن میکنم بهم می در آئی زیادہ برین ترا باذن حاجت نیست و مراد پنهانی گفتن سخن مبالغه است یعنی اگر چه پنهانی با اہل خصوصاً سخنی میگفتہ باشم ہم می در آئی چه جائے آشکارا حاصل آنست کہ ہر گاہ وجود مراد و خانہ می شناسی می در آئی دیگر حاجت استئذان نیست حتی آنما کہ منع کنی ترا از در آمدن و این غایت عنایت است کہ آنحضرت با بن مسعود داشت و کمال قرب و محرومیت اوست در جناب نبوت گویا او از جملہ اہل خانہ است ہر گاہ کہ میخواہی در آید و ظاہر است کہ این در غیر وقت حضور نسا خواهد بود و خصوصاً بعد از نزول آیت حجاب کہ آہ سلم + و عن جابر کہ قال آیت النبی صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم فی دین کان علی ابی جابر گفت آدم آنحضرت را در قضیہ دین یا البتہ رب و حی کہ بود بر پدر من و قضیہ دین چنان است کہ پدر جابر کہ عبداللہ انصاری است رضی اللہ عنہ در غزوہ احد شہید شدہ بود و دینی بر ذمہ خود گذاشتہ بود و دامن آن آمدہ بود و رنگ گرفته بود و دو دوسے بحضرت پیغمبر بحجت استعداد و استعانت آمدہ تا از ایشان طالب تحقیقی کند و معجزہ آنحضرت در بال وی کہ تحریر بود بر کتبا وجود آمد حتی کہ بعد از وفا دین همچنان کہ بود باقی ماند و چیز سے ازان کہ نشد درین قضیہ میگوید کہ بر در آنحضرت آدم فرقت الی باب پس بگو فتم در ارفقال پس گفت آنحضرت بنی زید کیست اینکہ در میکو بدخالت انا پس گفتم من فتم فقال پس گفت آنحضرت انا انا کہ نہا متفق علیہ گویا کہ آنحضرت این کلمہ را از جابر ناخوش داشت و سبب کراہت این کلمہ از جابر آن

گفتہ اند کہ دے انہا کہ ابہام نمی کند و افادہ تعین و تشخیص نمی نماید پس باستی نام یا کنیت یا لقب خویش ذکر کردی کہ افادہ تعین و تشخیص کند اگر چه گاہے بجهت شناخت آواز افادہ تعین نیز میکنند اما آنحضرت مکررہ داشت و بر جابر انکار کرد و از برادر تعلیم ادب او ذکر ارادہ و قول آنحضرت برائے تاکید است و بحسب عرف فہم افکار ہم ازین تکرار درست و محتمل کہ انکار از جهت ترک استیذان اسلام بوده باشد کہ سنت آنست و بعضی از متصوفہ گویند کہ مکررہ است کہ کلمہ انابر زبان آدمی رود کہ مبنی از ہستی و انانیت است اما این سخن علی عمومہ صحیح نیست بلکہ در صورتی است کہ بر وجہ بکبر و نفسانیت و انانیت بود و الا وقوع آن در احادیث بسیار واقع است چنانکہ گذشت کہ آنحضرت صلی اللہ علیہ واکہ وسلم فرمود کیست کہ امر در عبادت مریض کردہ باشد ابو بکر صدیق گفت انابا ز فرمود کیست کہ امر و ز روزه دار برخاستہ باشد ہم دے رضی اللہ عنہ گفت انالحدیث بلکہ از صحابہ در مقام تفاف و اظهار فضل نیز واقع شدہ بجهت غرض صحیح در دین و عن ابی ہریرہ قال دخلت مع رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم ابو ہریرہ گفت در آدم با آنحضرت یعنی در خانہ فوجد لبنا فی متدح پس یا آنحضرت شیر و قدحی فقال یا ہریرہ الحق باہل لہنۃ پس گفت آنحضرت اے ابو ہریرہ در رس باہل صفر و در یا ب ایشان را فادعیم لی پس بخوان و بیا را ایشان لبوسے من رفایتم و دعوتهم پس آدم ایشان را خواندم ایشان را فاقابلوا پس روی آوردند ایشان لبوسے آنحضرت فاستاذنوا پس استیذان نمودند فاذن لهم پس اذن داد آنحضرت ایشان را بدر آمدن در خانہ فدخلوا پس درآمدند وہمہ بمعجزۃ آنحضرت شیر خوردند و سیر شدند چنانکہ در حدیث مذکور است رواہ النجاری طیبی گفتہ کہ ازینجا معلوم میشود کہ خواندن کسی را و طلبیدن استیذان را ساقط نمیکند و اندک آنکہ زبان قریب باشد و این بر تقدیر نیست کہ رسول ہمراہ نبود و اگر ہمراہ است حاجت با استیذان نیست چنانکہ در فصل ثانی معلوم گردد و شاید کہ ابو ہریرہ کہ اہل صفہ را خواندہ ہمراہ ایشان نیامد +

الفصل الثانی + وعن کلدہ بن جہل بفتح ت براد صفوان بن ایسہ از مادران صفوان بن ایسہ صفوان بن ایسہ قرشی است اسلام آورد و بعد فتح مکہ بود و از مؤلفانہ القاریب او آنحضرت او را از مخافہم چیز باے بسیار گفت صفوان گواہی میدہم کہ مساحت نمیکند باین عطا لک نفس پیغمبر پس مسلمان شد او و کشتہ شد پدر او ایسہ بن خلف روز بدر در مشرکان قریش بجهت بلین کلدہ میگویی کہ صفوان فرستاد بدست من شیر و جدایتہ بفتح جیم و کسر آن و بدل اہل و تحیانہ بعد الف اہو بشش ماہ یا ہفت ماہ رسیده چنانکہ جدی از مغرب یعنی بزغالہ و صراح گفتہ کہ جہایہ بالفح و الکسر آہو بروضا میں جمع ضعیوس و آن خار خرو کہ نرم دشمن باشد و آنحضرت او را دوست میداشت فی الصراح و ضعیوس یعنی ضاد و غین مجتہین معین مہلخیا ر و بادنگ - الی ابی لبوسے حضرت پیغمبر صلی اللہ علیہ وسلم و ابی صلی اللہ علیہ وسلم باعلا الوادی و آنحضرت در جانب عطا کردہ بود کہ آنرا مسلما گویند قال گفت کلدہ قد طلت علیہ ولم اسلام ولم استاذن پس یکایک در آدم من بر آن حضرت نہ سلام کردم و نہ استیذان نمودم فقال النبی پس گفت پیغمبر صلی اللہ علیہ واکہ وسلم بجهت توایم سلام و استیذان را جمع باز کرد و برادر و فعل پس بگو اسلام علیکم

الودع فی تیاریم۔ رواہ الترمذی و ابوداؤد۔ وعن ابی ہریرۃ ان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم قال اذا دعی احدکم
 چون خوانده شود یکے از شما یعنی کس بطلب وی فرستاده شود و فحاجت مع الرسول پس بیاید همراه آن کسیکه فرستاده شده
 بود بطلب وے۔ فان ذلک لم اذن پس آن آمدن همراه فرستاده شده اذن است و حاجت باستئذان نیست ہر او
 ابوداؤد و فی روایت لہ قال۔ آئندہ است در روایتی ہر او داؤد و کہ گفت آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم رسول الرجل الی
 الرجل اذۃ فرستاده شدہ مروی بسوی مروی اذن اوست ہمین معنی کہ معلوم شدہ و عن عبد اللہ بن بسر
 صحابی است پدر و مادر و برادر و خواہر و ہمہ صحابی اند آنحضرت بمنزل ایشان آمد و طعام خورد و دعا کرد و قال کان
 رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم اذا الی باب قوم چون می آمد آنحضرت بر در قومی لم یستقبل الباب من تلقاہ و جہتہ
 نمی آمد در را از برابر وے خود و لکن من رکنہ الایمن ادا لایسر و لیکن پیش می آمد از کراۃ در راست یا چپ بقول
 پس میگفت السلام علیکم السلام علیکم و ذلک ان الدور لم یکن یوسد علیہا ستور۔ و ان از جہت آن بود کہ سر پا و خانہ
 بنوہ در آن روز بر آنہا پردہ ہا و ابوداؤد و ذکر حدیث انس سؤ کرد کہ وہ شد حدیث انس کہ قال علیہ الصلوٰۃ و السلام
 السلام علیکم و رحمۃ اللہ فی باب الضیافۃ

الفصل الثالث۔ عن عطاء بن یسار ان رجلا سال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم وایت ست از عطاء بن
 یسار کہ از مشاہیر تابعین و مولی یمونہ رضی اللہ عنہا ست کہ مروی بر سید آن حضرت را فقال پس گفت آن مرد
 استاذن علی امی یا اطلب اذن کنم از برابرے در آمدن بر مادر خود فقال پس گفت آن حضرت نعم آرسے لکن
 فقال الرجل الی معانی البیت پس گفت آن مرد کہ من با او بیاشم و ربک خانہ پس استئذان چہ کنم گویا آن مرد
 خیال کرد کہ استئذان بیگانہ را می باشد کہ گاہ گاہے می در آید فقال رسول اللہ پس گفت پیغمبر خدا صلی اللہ علیہ وسلم
 استاذن علیہما استئذان لکن بروے اگر چہ با اوئی و ربکی نہ چرا کہ استئذان مخصوص بہ بیگانہ نیست فقال لرجل
 پس باز گفت آن مرد الی خادمہا من خادم ما و خودم و شب و روز در خدمت اومی باشم پس گاہ گاہ بیگاہ ہر وقت کہ خواہم
 نہ در آیم و موقوف براستئذان باشم خدمت دی کہ کند فقال رسول اللہ پس گفت پیغمبر خدا صلی اللہ علیہ وسلم استاذن علیہما
 انحب ان تلبا عراۃ۔ استئذان کن برابرے آمدن بروے آیا دوست میداری کہ بیہنی اورا بر نہہ و اگر فرضا بنا گاہ
 بروے در آئی شاید کہ بر نہہ باشد فقال لا گفتہ آن مرد دوست ندارم کہ بنیم اورا بر نہہ قال گفت آنحضرت
 پس اگر دوست نمداری کہ اورا بر نہہ بیہنی۔ فاستاذن علیہا پس استئذان کن برابرے۔ رواہ مالک و مسند ابی داؤد
 کرد این حدیث را مالک بطریق ارسال زیرا کہ عطاء بن یسار تابعی است۔ و عن علی رضی اللہ عنہ۔ قال گفت
 امیر المؤمنین علی کان لی من رسول اللہ بود مرا از پیغمبر خدا صلی اللہ علیہ وسلم یخل باللیل و یدخل بالنہار و در آمدنی شب
 و در آمدنی ہر روز نکشت اذا دخلت باللیل پس بودم من چون می در آمدم بشب بخ لی میخ میکرد آنحضرت برای اذن

من پس معلوم شد که علامت اذن بشب تخفج بود و در روایتی آمده است که بودم که چون می در آمدم لبش بپوشانم که تخفج میکرد باز می گشت لبش تخفج علامت عدم اذن شد ظاهر او هر وقت بقریه حال علامت اخلاف می پذیرفت و الله اعلم که آقا این را از بر لبه آن گفتم که احتمال دارد و درین نیز تخفج لی را بر منج حمل کنند اما ظاهر در آن است که بر لبی اذن باشد فافهم فیما التانی - وعن جابر بن النبی صلی الله علیه وسلم قال لا تأخذوا من لم یبدأ بالسلام لأنکم تکتبونه برأسه و تأخذون منکم کما کتبکم الله انکم به سلام یواد الیه فی فی تعجب الایمان -

باب المصاحف و المعالفة

المصاحف و التصانف دست یکدیگر را گرفتن و صفح در اصل بمعنی عرض یعنی پهناست صفح و جبه صفح سبب عرض آنرا گویند و در مصافحه گفت یکی بعرض گفت دیگرے میسر و صفائح باب تحتهاے در را گویند کذا فی الصراح و مصافحه سنت است نزد ملاقات و باید که هر دو دست بود و آنکه بعضی مرد و مصافحه بعد از نماز میکنند یا بعد از نماز جمعه کنند چیزی نیست و بدعت است از جهت تخصیص وقت اما سنت مصافحه که علی الاطلاق است باقی است پس بوجه سنت است بوجه دیگر بدعت و بازن جوان مصافحه حرام است و با پیر زن که مشهاتة بنود لا باس به است در روایت کرده اند که ابو بکر صدیق رضی الله عنه در خلافت خود بچهار که شیر آنها خورده بود مصافحه میکرد و ابن زبیر رضی الله عنهما در کعبه عجزی را بر سرے بیمار داری خود بکر ایستاد که پایاے او را زیر میکرد و در سر او پیش می جست و اگر بچنین مردی پیر باشد که از فتنه شهوت امین باشد او را مصافحه با زن چون درست است و مصافحه با امر و خوش شکل درست نباشد و هر که نظر کردن حرام است ماس کردن او نیز حرام بلکه حرمت ماس تحت تراز نظر است کذا فی مطالب المؤمنین و در صلوة مسعودی گفته که چون سلام گوید و باید دادن که دست دادن سنت است و لیکن کف بر کف باید نهادن و سر انگشتان نشاید گرفتن که بدعت است و اما معالفة اگر خون فتنه نباشد مشروع است خصوصاً نزد قدوم از سفر چنانکه در حدیث جعفر بن ابی طالب یاید و از ابی حنیفه و محمد رحمهما الله که است بوسیدن دست و دهان و چشم و معالفة آمده است و ایشان میگویند که از معالفة نمی کرده اند چنانکه در فصل اول از حدیث انس بیاید و آنچه روایت کرده اند پیش از نبی سنت و از شیخ ابو یوسف ماتریدی در تطبیق احادیث نقل کرده شده است که آنچه بوجه شهوت بود مکروه است و آنچه بوجه برادر است باشد مشروع و گفته اند که خلاف در جاسے است که بر نه تن باشد اما باقیص و جبه لا باس به است باجماع و هو الصحیح کذا فی کتاب و بوسه دادن و دست عالم شروع را جائز است و بعضی گفته اند مستحب است و آنکه بعد از مصافحه دست خود را بپوشند چیزی نیست و فعل جاہلان است و مکروه است و زمین بوس کردن نزد امر و علما و مشایخ حرام است و فاعل و راضی بدان هر دو اثم اند کذا فی الکافی و فقیه ابو جعفر گفته که هر که زمین بوس کند نزد سلطان و امیر و یا سجده کند اگر بوجه نیت کند کافر و لیکن اثم و مرکب کبیره باشد و اگر به نیت عبادت کند کافر گردد و همچنین اگر اصلا نیت متعظیم نکرد و کافر شود

نزد اکثر علما و زمین بوس کردن سبک تر است از رخساره یا جمین بر زمین نهادن کذا فی الظهیریه و اگر بر دست عالم یا سلطان بوسه دهد از جهت علم و عدالت و اعزاز دین لا باس به است و اگر بجهت غرض دنیاوی کند مکروه است است اگر است و اگر یکی از عالم یا زاهد التماس پاسب بوس او کند باید که اجابت نکند و نگذارد که بوسه دهد و قضیه گفته که لا باس به است و در بعضی احادیث بوسیدن بعضی از صحابه پاسب آن سرور صلی الله علیه و آله و سلم آمده چنانکه در فصل ثانی از حدیث وفد عبدالقیس بیاید و در بوس کردن اطفال رخصت است اگرچه ولد غیر می باشد و بوسه دادن بر دهن طفل سنت است و گفته اند که بوسه بی پنج وجه است یکی بوسه نمودن است و آن بوسه والدین سنت مرد و در برابر رخساره ثانی بوسه رحمت است و آن بوسه ولد است مرد و الدین را بر سر ثالث بوسه شجاعت است و آن بوسه زوج است مرد و چهارم بوسه بر دهن رابع بوسه نجات است و آن بوسه مسلمان است مرد و یکدیگر را بر دست پنجم بوسه خواهر است برادر را بر جبهه و نزد بعضی بوسه دادن مردان یکدیگر را بر دست در روی مکروه است و نزد بعضی بوسه دادن ولد ضعیف را واجب است و مردی است که آنحضرت صلی الله علیه و سلم بوسه میداد و سر فاطمه زهرا را و می فرمود که بیایم از روی بوسه بهشت و چون قدم می آورد آنحضرت اول بر فاطمه در آمده معاينه میکرد و می بوسید و می داد الله اعلم

الفصل الاول - عن قتادة قال قال لانس كانت المصافحة في أصحاب رسول الله صلى الله عليه وسلم فتاده
گفت از انس پرسیدم آیا بود مصافحه در میان پیغمبر صلی الله علیه و سلم قال گفت انس نعم آری بود مصافحه در صحابه رضی الله عنهم رواه البخاری - و عن ابی هریره قال قال رسول الله بوس کرد پیغمبر خدا صلی الله علیه و سلم الحسن بن علی بن حسن بن علی را رضی الله عنهما و عنده الاقرع بن حابس و بود نزد آنحضرت اقرع بن حابس که صحابی است قدوم آورد بر آن حضرت و در فتح مکه از وفد نبی تبیم و شریف بود و در جاهلیت و اسلام فقال الاقرع پس گفت اقرع ان لی عشر من لو کذب رستی که مراده تن انداز فرزند آن را قبالت منهم احد بوس نکرده ام پنج یکی را از ایشان فقط الیه رسول الله علیه و سلم بوسیدم بگو نیست بوسه اقرع پیغمبر خدا صلی الله علیه و سلم ثم قال پسر گفت آنحضرت بین لایرحم لایرحم کیسه بزرگانی و شفقت نورزد با خلق خدا یا برادر او رحمت کرده نشود یعنی رحمت نکند باری تعالی بروی ذکر این حدیث درین باب بحجت مناسبست قبیل است مرعانه را متفق علیه و سند کرد و زود باشد که ذکر کنیم حدیث ابی هریره که در روی این کلمه است انتم کلکم که ایست امام حسن فرموده فی باب در باب مناقب اهل بیت النبی صلی الله علیه و سلم و علیهم اجمعین ان شاء الله تعالی و ذکر کرد که در حدیث ام هانی که در مصابیح درین فصل ذکر کرده است فی باب الامان و باب

امان دادن کفار که بآن مناسب و موافق تر است

الفصل الثاني - عن البراء بن عازب قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم ما من مسلمین ملتقيان فیهما
پنج دو مسلمان که پیش آیند یکدیگر فتصافحان پس مصافحه کنند الا غفر لهما قبل ان تبفر قلوبهما آنکه آمرزیده شود و هر دو از

زید بن حارثہ را دلبوس کرد و او را دین حدیث و همچنین حدیث جعفر بن ابی طالب کہ باید دلیل ست بر جواز ساقیہ و تقبیل و مختار
 همین ست کہ مخالفت و تقبیل و قدم از سفر جاتزست ہے کہ اہت رواہ الترمذی۔ و عن ابی یوسف من بئیر بضم
 موحده فتح بجمہ و سکون تحتانیہ عدوی بصری ست و بعضی گفتہ اند مجہول ست جن رجل من عشرۃ انتقال قالت الالی
 ذر روایت ست از ابی یوسف کہ از عمر دے کہ از عشرہ بود بغیثات کہ گفت آن مرد گفتہ مرا بی ذر را رضی اللہ عنہ ہل کان سأل
 صلی اللہ علیہ وسلم یصاحکم اذا یقینہ و یا یابوہ آنحضرت کہ مصافحہ میکرد و شمارا چون ملاقات میکرد وید شہا آن حضرت
 را قال گفت ابو ذر یا یقینہ قضا الا صافحنی ملاقات نکردم من آنحضرت را بیچ گاہ مگر آنکہ مصافحہ کرد مرا۔ و بحث الی ذات
 یوم و کس ز شاد لبوسے من روزے فیلم کن فی الی۔ و یوم من در میان اہل خانہ خود و بجائے رفتہ بودم
 فلما یجتہ آنحضرت پس ہر گاہ کہ بخانہ آدم خبر دادہ شد کہ کس آنحضرت بطلب تو آمدہ بود فانیتم و ہو علی سیر حلالیم
 من آن حضرت را و حال آنکہ آنحضرت نشستہ بود بر تخت فالتزمینی پس مخالفتہ کرد مرا و کانت تلک ابوداؤد و پس
 بود آن مخالفتہ حیدر و دوسرہ تر از مخالفتہ ہاسے مردم یا از مصافحہ کہ آن حضرت میکرد و در افاضہ و ایصال ذوق و راحت
 و تکرار ابوداؤد ہاسے تاکید و تقریر ست و از اینجا معلوم کرد کہ مخالفتہ در غیر حال قدم از سفر نیز آمدہ از بلایے اظہار
 محبت و غایت روادہ ابوداؤد۔ و عن عکرمہ بن ابی جہل قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم یوم حبیبہ گفت
 عکرمہ کہ گفت آنحضرت و روز آمدن من آنحضرت را ہر اسے بیعت اسلام میرجا بالارکلب لہا جرم جالبوری کہ ہجر
 آورد و رجب مکان فراخ را گویند و این دعاست بخوش آمدن و خوشحال رسیدن و تیو طی در جمع الجوامع از مصعب
 بن عبد اللہ آوردہ کہ چون آنحضرت عکرمہ بن ابی جہل را دید با یستاد و بجانب اورفت و اعناق کرد و فرمود میرجا بالار
 الہا جرم عکرمہ بن ابی جہل شدید العداوت بود با آن حضرت چنانکہ پدرش و نارس مشہور بود بگریخت روز فتح دیوست
 بیمن پس رفت لبوسی دے زن دے ام کلثیم نبوت الحارث کہ برادر زادہ ابوجہل بود و آورد و در نزد آنحضرت اسلام
 آورد و نیکو شد اسلام آورد طلب استغفار کرد و از آن حضرت از آنچه گذشتہ بود مراد را ساقب و فضائل ست و ذکر
 این حدیث درین باب باعتبار مناسبت تر حیب ست مرصاف لہ رواہ الترمذی۔ و عن اسید بن حضیر رجل
 من الانصار روایت ست از اسید بن حضیر البغیۃ تصغیر در ہر دو اسم کہ مروسے ست از انصار فاضل کبیر الشان از نقباء
 انصار حاضر شد عقبہ را و بر را و دشاہد دیگر را و بر او دی داد و آنحضرت میان او و میان زید بن حارثہ قال گفت را دی
 بنما ہو یحدث القوم۔ در اثناے آنکہ دے یعنی اسید سخن میکرد با قوم کان فیہ مزاج و بود در اسید عادت
 مزاج بکسر سیم لافہ کرد و مزاج بضم سیم نیز آمدہ بنما یصحیہ و در اثناے آنکہ می خندیدند اسید قوم را بزم مزاج قطعہ
 پس سیمکی نزد و بخلا نیدار را بنمیر صلی اللہ علیہ وسلم فی خاطرہ بود و کمرے بچولی چون دے مزاج میکرد
 و می خندید و بند قوم را آنحضرت نیز ہا دے ازین عالم ادا سے کردند و خوش خلقی نمودند و از اینجا معلوم شد

که مزاج کردن اگر در سینه محذور شرعی نباشد شبنم آن مباح است و انبساط با وضع از شیم اشرف است و چون آنحضرت
چوب را در کمر خلا نیندند - فقال - پس گفت آن مرد اصبر کی قصاص ده مرا یعنی قادر گردان مرا بر خود تا قصاص گیرم از تو
و بخلاف چوب را در خاصره تو چنانکه تو بمن کردی اصبر را و اصطبار قصاص گرفتن - قال - گفت آنحضرت - اصبر قصاص
بگیر از من و بخلاف چوب را در خاصره من - قال - ان عليك قميصا وليس علي قميص - گفت آن مرد که بر تن تو پیراهن است
و نبود بر تن من پیراهن اگر من پیراهن بخلافم در قصاص را بر می نمی شود - فرفع النبي قميصه برداشت پیغمبر صلی الله علیه
و سلم و کشف گردن شریف را - عن قميصه از پیراهن خود - فاحتفنه - پس در کنار گرفت آن مرد آنحضرت را - جعل
يقبل كفيه - دلبوس کردن گرفت آن مرد تیغگاه آنحضرت را - قال فما اردت هذا يا رسول الله - گفت آن مرد من بخوابم
از طلب قصاص مگر همین را که بدن شریف را بوس کنم - ع - دل عشاق حیل گیر باشد - رواه ابو داود و دیگران که لفظ حدیث
بر آن وجهی که در مصابیح مذکور است و شرح کرده شد اقتضای آن کند که آن مرد مزاج گفته و قصاص طلب بنده
همین اسید بن حفصیر باشد در حل من الانصار که واقع شده مجروح باشد و بیان اسید بن حفصیر بود و لفظ جامع الاصول
این چنین است عن اسید بن حفصیر قال ان رجلا من الانصار كان فيه مزاج فبينما هو يجثا يقوم ليقسم فطعن النبي
الحديث و این دلالت کند که آن مردی دیگر است که اسید بن حفصیر از حال و سبب روایت میکنند و طبیعی عبارت
من را توجیه کرده موافق آن ساخته در دو سبب تکلفات ارتکاب نموده بر اخراج کلام از ظاهر و باعث بر ارتکاب تکلف
آن است که اسید بن حفصیر از علما صحابه و فقهاء انصار است و جو د این معنی از دو سبب مستبعد میدارند و الله اعلم
و عن الشیخی ان النبي صلی الله علیه و آله و سلم تلقى جعفر بن ابی طالب - تسعی که از تابعین است روایت میکند که
آن حضرت پیش از جعفر بن ابی طالب را فالتزمه و قبل ما بین عینیه پس معانقه کرد و او را دلبوسه داد میان چشم
و سینه و الله اعلم این همان قصه قدوم است از حبشه چنانکه در حدیث آینده مذکور است یا دیگر است - رواه ابو داود
و البیهقی فی شعب الایمان مرسل و عن بعض نسخ المصابیح فی شرح السنة عن البیاضی مضافا بیاضی
بفتح موحده و خفت ثنائة تحتانیة و اعجام ضا و منسوب است به بیاض بن عامر و این حدیث متصل است یعنی
مرسل نیست زیرا که و سبب صحابی است و در جامع الاصول گفته که بیاضی که مطلق مذکور گردید بی تسمیه عبد الله بن
جابر بیاضی انصاری است و از ابن منداه آورده که گفته بیاضی آن کس است که روایت کرده از و سبب ابو حازم انصار
و حدیث او مالک در موطا در جسر قبر اُت در صلوة اخراج کرده و گفته اند که نام او عبد الله بن جابر است و الله اعلم
و عن جعفر بن ابی طالب فی قصه رجوعه من ارض الحبشة - روایت است از جعفر بن ابی طالب در قصه بازگشتن
او از حبشت آمده که - قال - گفتم فخر خنایم ائینا المدنیة - پس بیرون آمدیم ما از حبشه تا آنکه آمدیم مدینه
فلقا فی رسول الله پس پیش از مرا پیغمبر خدا صلی الله علیه و آله و سلم فاعتقنی پس معانقه کرد - مرا ثم قال پس گفت

آنحضرت۔ ماوروی انافخ خیر فرج۔ در نمی یابم من کہ بفتح خیر خوشحال شوم۔ ام القیوم جعفر۔ یا بیاز آمدن جعفر از حبشہ۔ واقع
 ذلک فتح خیر۔ و موافق افتادہ بود آمدن جعفر فتح خیر را این کلام را وی ست کہ در بیان معنی حدیث گفت۔ رواہ فی شرح
 السنۃ۔ سنہودی و در وفاء الوفا بابا خبر دار المصطفیٰ آوردہ کہ سفیان بن عیینہ کہ شیخ امام شافعی ست ہر مالک
 در آمد مالک مصافحہ او کرد و گفت مخالفہ نیز میگردم اگر برعت نبود سیفان گفت تحقیق مخالفہ کردہ است آنکہ
 بہتر ست از من و تو و مخالفہ کردہ است پیغمبر خدا صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم جعفر بن ابی طالب را و تقبیل کردہ اورا
 در وقت قدم او از حبشہ مالک گفت آن مخصوص بہ جعفر ست سیفان گفت لایکہ عام ست و حکم ما و جعفر یکے
 ست اگر از صالحان باشیم اذن میدہی کہ در مجلس تو حدیث کنم مالک گفت نعم اذن دادم پس سیفان
 سوق حدیث کرد پسندی کہ داشت مالک سکوت کرد۔ وعن الزرارع و کان فی وفد عبد القیس۔ روایت ست
 الزرارع بر وزن اسم زاعل از زراعت در بودے در ایلمیان عبد القیس۔ قال۔ گفت۔ لا فدا لنا المدینۃ۔ ہر گاہ
 کہ دوم آوردیم بامدینہ فجعلنا نبتا و درین رودا حلتا۔ پس شتابی میکردیم داز دور میشتانفتیم و منہود می آمدیم
 می افتادیم از مر کہ پاسے خود و نقبل ید بر رسول اللہ۔ پس بوسہ میدادیم دست مبارک پیغمبر خدا صلی اللہ علیہ وسلم
 در جلایہ و پاسے شریف اورا ازین جاتجو نیز پاسے بوس معلوم شد چنانچہ سابقا اشارت بدان کردیم رواہ ابو داؤد۔
 روایت کردہ شدہ است کہ چون وفد عبد القیس آمدند چنانکہ مذکور شد او شوق و بیطاعتی و اضطراب دادند و مردی
 کہ سردار قوم بود و شیخ نام داشت اول بمنزل خود فرود آمد و غسل تازہ بر آورد و جامہ سفید پوشید و بہ سجہ شریف
 در آمد و دو گانہ بگذار پس بہ تالی و دقار و خشوع و خضوع و انکسار بہ مجلس شریف آمد و بسعادت ملازمت رسید
 آنحضرت بر دے ثنا کرد این ادب را از دے پسندید و فرمود و تو دو خصالت ست کہ حق تعالی آنرا دوست
 میدارد حلم و وقار۔ وعن عائشہ رضی اللہ تعالیٰ عنہا قالت ما رایت احدا کان اشبه۔ گفت عائشہ ندیدم کسی
 یکے را مانند تو تر۔ ستماد ہدیاد دلا۔ و رسمیت و ہدی و دل سمت بفتح سین مہملہ و سکون یسم راہ و روش نیکنو
 و ہدی ہسم بر وزن سمت سیرت نیک چنانکہ در خطبہ ثلثہ آمدہ است خیر الہدی ہدی محمد و دل بفتح
 و ال مہملہ و تشدید لام نیز برین وزن نزدیک ست در معنی ہمدی و ہر دو از سکنہ و دقار در ہیئت و منظر شمائل
 اندکذافی الصراح و ارین بیان معلوم شد کہ ہر سہ نزدیک ہم اند و معنی تو رشتی گفت سمت اشارت ست بخصوع
 و خشوع و تواضع و ہرے بسکینہ و دقار و دل بحسن خلق و حسن حدیث و آنکہ گفت۔ و نے روایت حدیث و کلام
 حدیث و کلام نیز قریب بلکہ متحد اند در معنی مگر آنکہ مراد یکے سخن دارند و از دیگرے طریق و روش
 سخن کردن و بالجملہ عائشہ میگوید ندیدم کسی را مشابہ تر و برین امور۔ بر رسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم
 من غلطت۔ از غلطی اللہ عنہا بعد ازان قرب محل و مکانت فاطمہ را ازان حضرت وسیل و محبت یکدیگر را

کہ اثر و نشان شاہست و مجاہست ست بیان کرد گفت۔ کانت۔ بود فاطمہ از و خات علیہ۔ چون مے در آمد بران حضرت
 تمام البیاضی البتاد و میرفت و سیل میکرد آنحضرت لبوسے وے سفاخذ بیدار۔ پس میگرفت آنحضرت دست فاطمہ را
 قبلیها۔ پس لبوس میکرد و ادرا۔ و اجلسا فی مجلسہ۔ و می نشاند آنحضرت فاطمہ را در جلے نشست خود یعنی ہائے خود را بر
 وے میگذاشت و ادرا می نشاند چنان آدا و خل علیہا قامت الیہ فاخذت بیدہ فقبلتہ و اجلسہ فی مجلسہا۔ و بود آنحضرت
 چون می در آمد بر فاطمہ می البتاد و میرفت و سیل میکرد لبوسے آنحضرت پس میگرفت دست آنحضرت را پس لبوس
 میکرد و می نشاند آنحضرت را در مجلس نشست خود و ادراہ ابو داؤد۔ و عن البراء قال دخلت مع ابی بکر اؤل ما قدم
 المدینۃ گفت برابر بن عازب کہ صحابی مشہور ست و رأیہم بالبوکر رضی اللہ عنہ یعنی خانہ و منزل اورا در ابتدا سے
 قدم آوردن وے مدینہ را۔ فاذا عایشۃ انتبہت بطعۃ ناکہ و دیدم عایشہ دختر ابو بکر رضی اللہ عنہا بر پہلو افتادہ است
 قد اصباہا می۔ و در حالی کہ تحقیق رسیدہ است عایشہ را تب۔ فأتاہا ابو بکر۔ پس آمد عایشہ را ابو بکر فقال کیف انت یا بنیۃ
 پس گفت ابو بکر عایشہ را چگونہ تواسے دخترک من۔ و قبل خدہا۔ و لبوس کرد و خسارہ عایشہ را و ادراہ ابو داؤد۔ و عن عایشۃ
 ان البنی صلی اللہ علیہ وسلم الی بصبی قبلہ۔ و روایت ست از عایشہ رضی اللہ عنہا آوردہ شد نزد آنحضرت کہ کی لبوس کرد
 آنحضرت اورا فقال اما انتم منخلۃ۔ آگاہ باشید بدستی کہ ایشان حامل و باعث بخل اندچہ آدمی را چون فرزندان شدند
 در اتفاق و صرف مال بغير ایشان بخل می در زرد بلکہ برایشان نیز تا ایشان ہلاک نشوند و محتاج نگردند و محبتہ و باعث
 بر جین و علت آن میشوند و از جہا و حرب می نشیند و تیرسد بباد اگشتہ شود و ایشان بکس مانند و منخلۃ و خبیہ ہر دو
 بفتح سیم و سکون با بعد سیم چون ندمت کرد و ازین جہت بوجہی دیگر نشانیز کرد و منہ نمود و انہم لمن ریحان اللہ و بدستی
 کہ اولادہ تحقیق از رزق و نعمت خدا اند کہ بفضل خود بخشیدہ و عطا نمودہ است مشتق از روح بفتح بمعنی ایشان
 کہ رزق موجب آنست قولہ تعالیٰ فروح در ریحان در جہت و رزق یا مراد ریحان ست کہ از شہوات ست کہ لبوس
 کردہ میشود و بودے بردہ می شود و از ان رواہ مے شرح السنۃ

الفصل الثالث۔ عن لعلی روایت ست از لعلی بن اسیمہ یا لعلی بن مرہ ہر دو صحابی اند تا کہ ام یکے ازین
 دو مراد ست و ظاہر اول ست واللہ اعلم۔ قال ان حسنا و حسینا رضی اللہ عنہما استبقا ویدہ رسیدند الی رسول اللہ
 بجانب پیغمبر خدا صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم فضمہما الیہ پس جمع کرد و فرام آورد ایشان را بسوی خود فقال ان الولد منخلۃ
 محبتہ گفتہ اند کہ مقصود انجایان محبت و شفقت و درج ست بخلات ماسبق کہ مراد ندمت و کراہت ست و ادراہ
 احمد۔ و عن عطاء الخراسانی ان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم قال۔ و روایت ست از عطاء خراسانی کہ از نشان
 ما لعین و ثقات ایشان ست بن ابی سلم بنی خراسانی ست ساکن شد شام را و لادت وے سہ خنسن و وفات
 در خمس و ثلاثین و ماہ روایت میکنند از وی مالک و از زاعی و شعبہ روایت میکنند وے از صحابہ بطریق ارسال تصانیف

و درست مگر مراد به مسجد جائے دارند کہ آنحضرت و مدت اقامت آنجا نماز می گذارند پس مراد به مسجد مصلّا است
و شاید کہ در آن مدت بنام مسجد می هم کرده باشند و مسجدی کہ الآن در آن بقعہ شریف بنی است در آن موضع باشد
بر ہر تقدیر چون سعد بن معاذ نزدیک بمنزل شریف آمد۔ قال رسول اللہ۔ گفت پیغمبر خدا صلی اللہ علیہ وسلم للانصار
مرگروہ انصار را ظاہر آنست کہ مراد بدان قبیلہ اوس باشد کہ سعد سدا نشان بود۔ تو موالی سید کم بر خیزید بابتیہ
و بر دید بجانب منبر خود متفق علیہ مضی الحدیث بطولہ فی باب حکم الاسرار۔ و گذشت حدیث ابی سعید خدری و در نزول
بنی قریظہ بر حکم سعد بن معاذ بادر از می خود در باب حکم اسیران و تمام قصہ آن داخچہ متعلق است بدان آنجا شرح کردہ
شدہ است و باین حدیث احتجاج کردہ اند بسیاری از علما بر اکرام اہل فضل و قیام و بعضی گفتہ اند کہ مراد باین قیام
تعییم و تکریم نیست کہ برائے داخل مجلس متعارف و معاوضہ است و از آن نمی واقع شدہ و فرمودہ کہ آن اثر لفظ
اعاجم است و نزد آن حضرت تا آخر عمر زندگانی مکر وہ بود و طبیی گوید کہ اگر این قیام مراد بودی تو موالی سید کم گفتی
نہ الی سید کم بلکہ مراد قیام متبادر است در رفتن سیوے وی از برائے اعانت در فردا آوردن از مرکب و حرکت
کردن تا موجب سہلان دم از جراحت مکر دو گفتیم و در خبر توفیق کہ احتمال دارد کہ حکمت در مراعات توفیر و اکرام
سعد و رین مقام و امر بہ تعظیم و تکریم او و رنج براءے آن باشد کہ او را برائے حکم کردن تسلیمہ بودند
پس اعلائے شان او و رین مقام او را باسب باشد تا باعث گردد و بطاعت و قبول حکم و اللہ اعلم
داخچہ روایت کردہ شدہ از قیام آن حضرت صلی اللہ علیہ وسلم مرعکہ بن ابی جہل را نزد قدوم و سے حضرت
و سے روایت کردہ شدہ از عدے بن حاتم کہ گفت در نیادم بر رسول خدا صلی اللہ علیہ وسلم ہر گونگی
آنکہ می ایستاد برائے من یا می جنبید از مکان خود صحیح نیست احتجاج بدان از جہت ضعف این روایات و اگر
ثابت شود محمول است بر رخصت و در مقامی کہ تقاضا کند حال و عکسہ از رؤساء قریش بود و عدے سید بنی طے
بود پس و نیز تالیف ایشان را بر اسلام مناسب مقام یا در یافت از جانب آننا تطلع و استشراف بر طلب اکرام
از حضرت و سے چنانکہ مقتضای حب ریاست است کہ اذ قال الطیبی پوشیدہ فائدہ کہ قیام آن حضرت عرفانہ را و قیام
و سے رضی اللہ عنہما آن حضرت را سابقا معلوم شد و تاویل بآن کہ آن قیام محبت و اقبال بود نہ تعظیم و اجلال
خالی از بعد نیست و ہم طبیی از محی السنۃ نقل کردہ کہ اجماع کردہ اند جاہلیر علما باین حدیث بر اکرام اہل فضل از علم
یا صلاح یا شرف بقیام و امام محی السنۃ محی الدین نووے رحمۃ اللہ علیہ گفتہ کہ این قیام مرا اہل فضل را
وقت قدوم آوردن ایشان مستحب است و احادیث درین باب درو و یافتہ و در تہی از آن صریحا چیرے صحیح
نشده و در مطالب المومنین از قیہ نقل کردہ کہ مکر وہ نیست قیام جالس از برائے کسیکہ درآمدہ است برو
بجہت تعظیم و قیام مکر وہ بعینہ نیست بلکہ مکر وہ محبت قیام است از کسیکہ قیام کردہ شدہ است برائے

وی دگر دے محبت قیام مدار و قیام برے وی مکروه بود قاضی عیاض مالکی گفته کہ قیام منہی عنہ و رفق کے ست کہ نشیمن
 و ایستادہ باشند پیش و بے مردم تا نشیمن دے چنانکہ در حدیث بیاید و در قیام تعظیم برے اہل دنیا بجمت دنیا
 ایشان و عید شدید دارند شدہ مکروه است در غایت کراہت۔ وعن ابن عمر عن النبی صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم قال لا یقیم
 الرجل الرجل من مجلس۔ فرمود باید کہ ایستادہ نکند و بر خیزد و اگر مرد دیگر را از جائے نشست دے ثم یجلس
 پسترنشیند خود در جائے دے۔ و لکن تفہیم او تو سہو۔ و لکن فراخ کند جائے را و جائے و ہید کے را کہ در آید
 تا حاجت بہ بر خیزد انہن نشو و در بعضے نسخ۔ و لکن یقول تفہیم یعنی بگوید مرد و آئندہ فراخ کند جائے را و جائے
 و ہید اما در اکثر نسخ صحیح لفظ یقول نیست متفق علیہ۔ وعن ابی ہریرۃ ان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم قال
 من قام من مجلس ثم رجع الیہ فواقی بہ۔ کیسکہ بر خیزد از جائے خود پسترن باز آید بسوے جائے خود پس دے
 مستحق تر و سزاوارتر است با نجاے کہ در جای خود بنشیند و اگر دیگرے آئندہ نشیمن باشند اگر بر خیزد درست است
 و گفته اند کہ این بر تقدیرے ست کہ بقصد باز آمدن برخاستہ باشند چنانکہ برے دضو یا اندک کارے ضروری است
 و باز آمدنا اگر از مجلس برخاست و بکارے دور دراز رفت و باز آمد جائے او غایت حق او نیست اما وہ سلم۔
 الفصل الثانی۔ عن انس قال لم یکن شخص احب الیہم من رسول اللہ۔ بنود ہیچ شخصے محبوب تر نہ و صحابہ از
 پیغمبر خدا صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم دگا کوا اذا را وہ لم یقوموا و بودند ایشان کہ چون میدیدند آنحضرت را بر نمی خاستند
 و نشیمن ایستادہ چنانکہ متعارف است در تعظیم۔ لما یعلمون من کراہتہ لذلک۔ از جهت انچہ میدادند نشیمن
 از ناخوش داشتن آنحضرت آن را یعنی ایستادن را رواہ الترمذی۔ و قال ہذا حدیث حسن صحیح۔ و طبعی گفته کہ این
 کراہت از جهت کمال محبت و رسوخ مودت و صفای باطن و تالیف قلوب بود کہ موجب رفع تکلف و حشمت
 و وجود اتحاد و یگانگی است پس حاصل آن آئند کہ قیام و ترک قیام بحسب ازمان و احوال و اشخاص مختلف
 گرد و در اینجا است کہ گاہے کردہ اند و گاہے نہ و باین وجہ حاصل سبک و تطبیق و توفیق بیان احادیث
 و قول آدم کن شخص احب۔ شعر است بآنکہ محبت مستلزم تعظیم و ہیبت و اجلال است با وجود آن چون آنحضرت
 مکروه میداشت آن را بر نمی خاستند بہ جهت طلب رضا و الحاح و از اینجا معلوم گرد کہ لا طاعۃ فوق
 الادب۔ و ہر وشی کہ طبعی رفت بہن محبت و کمال آن پاعتہ بر عدم قیام آند گویا کالوا اذا را وہ لم یقوموا
 ثم رجع و نتیجہ کلام سابق است فافہم۔ رواہ الترمذی و قال ہذا حدیث حسن صحیح۔ وعن معاویہ قال قال
 رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم من سہ ان یملئ لہ الرجال قیام۔ کیسکہ خوشحال میگردد اند و از بجمت پیش
 ایستادن و بر جائے خاشن مردم او را و قول دے قیام مصدر است برے تاکید با جمع قائم است فلیتنبہ
 من ان الیاس باید کہ بگیرد و ساختہ کند جائے نشست خود را از آتش و وزخ و از اینجا معلوم مے شود کہ مکروه

ت قیام تعظیم برے اہل دنیا صحیح است

و منی عنه دست داشتن بر پایتادون مردم است بخدمت بطریق تعظیم و بکر و آنچه برین وجه بود کرده باشد رواه ابو داود و ابن ماجه و ترمذی و ابن کثیر و غیره و رسول الله ابو امامه گفت بیرون آمد پیغمبر خدا صلی الله علیه و سلم تنگبار علی عاصم
تکیه کنند بر چوبی - فمنا له یس بر خائیم و ابایتادیم براسه آنحضرت فقال یس فرمود لا تقوموا کما تقوم
الاعاجم - بر خسته نزنند البیتد چنانکه بر می نزنند وی ایستند اهل عجم تشبیه در اصل ایستادون باشد یا بر کیفیت خاص
که چون عظیمی از خطای ایشان بر ایشان در آمد بجز و دیدن دے بر خیزند و اضطراب کنند و پیش آیند و براسه
تعظیم دے بر پایتاد و باشد چنانکه طبعی بان کرده بقول خود تعظیم بعضها بعضا تعظیم میکنند بعضه از ایشان که اصناف
بعضه دیگر که عظمی و اکابرند و برین توجیه اصل قیام ممنوع باشد چنانکه در بعضه احادیث آمده بلکه آنچه بطریق تعظیم
و تکریم باشد - رواه ابو داود و عن سعید بن ابی الحسن تا بعدی نقل است برادر حسن بصری و ابو الحسن نام بر ایشان
ست وفات یافت پیش از برادر خود یک سال سنه تسع و مائه روایت میکنند از ابن عباس و ابو هریره و روایت
میکند از و سے برادر و سے و فاده و جز ایشان - قال جابرنا ابو بکره فی شهادة - گفت آمد ما ابو بکره یقیع بن
حارث ثقفی بفهم نون که از مشاهیر صحابه است از براسه اداسه شهادت و قضیه که گواه بود - فقام له رجل
من مجلسه پس بایستاد براسه تعظیم و سے مردی از جای که نشسته بود آن مرد و اداسه در اینجا بنشیند -
قابی ان یجلس فیہ پس ابا و رد ابو بکره از نشستن در اینجا - وقال ان البقی - و گفت که بنیست صلی الله علیه
و سلم - تنی عن ذاشع کرده ازین که بایستد کسے زان باشد و دیگر برادر جاسے خود و بنشیند آن کس در اینجا ظاهر عبارات
این است که ممنوع این مجبور باشد اگر اشارت بجز و قیام دارند نیز صورتی دارد و باقی متفرع بران است چون
آن منی عنه شد نشستن را در اینجا نیز کرده داشت فاقم و دیگر گفت - و منی البقی صلی الله علیه و سلم ان یسج الرجل
میده بنوب من لم یکس و منی کرد آنحضرت از پاک کردن مراد است خود را که آلوده باشد بطعام و جز آن بخانه کسی که
نوشانیده و نداده است آن کس را آن جامه را یعنی دست بعد از طعام مثلاً بجائمه بپاکن پاک نمکند اما اگر غلام
یا فرزند یا خادم او باشد که این جامه بپوشد او داده است میتوان پاک کرد رواه ابو داود و عن ابی
الدرداء قال کان رسول الله یسج پیغمبر خدا صلی الله علیه و سلم از اجلس - چون می نشست - و جلسا حوله و
نشستم ما گردوی - فقام پس ایستاد از مجلس وی خواست که درون خانه رود - فاراد المروج - پس میخواست
که باز آید بجایس - نزع ثقله - می کشید نعل خود را و میگذاشت آن را زمین بجاکه نشسته بود و نزد پای برهنه بدرود
میرفت - او بعض یا بکون علیه یا میگذاشت بعضه چیز را که بر و سے بود مثل ردای که بر بدن مبارک می بودی و جز آن
بجز رفت ذلک احواله پس می نشاندند باین نشان باز آمدن آنحضرت را به مجلس اصحاب او میدادند که باز خواهند
قیستون - پس بر جای خود میماند و متفرق نمی گشتند - رواه ابو داود و عن عبد الله بن عمر و عن رسول الله صلی الله

علیہ وسلم قال لا یجل الی ان یفرق بین ینین۔ روایت است از عبداللہ بن عمر گفت روایت مرثج مردے را کہ لفریق
 اکت و جدائی انگند و فاصله کرد و میان دو کس کہ یکدیگر آئنا علاقہ اخوت و محبت دارند و ہم نشسته اند۔ الا با و نهما۔
 مگر باذن و رضا سے ایشان اگر فضا وجود علاقہ بیان آن دو کس معلوم است نشینند و اگر معلوم است کہ نسبت نبینند
 و اگر ہم نہ معلوم است احتیاط و برآن است کہ نہ نشینند۔ رواہ الترمذی و ابو داؤد و عن عمر و بن نعیم عن ابیہ
 عن جدہ ان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم قال لا تجلس بین رجلین الا با و نهما فیشین بیان دوم دیگر باذن ایشان
 رواہ ابو داؤد۔

الفصل الثالث۔ عن ابی ہریرۃ قال کان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم یجلس معانی المسجد و یجد ثوبا و یخضر
 کہ مے نشست با مادر مسجد و سخن میکرد و با ملقاذا قام فمنا ثابا۔ پس چون می ایستاد از مجلس می ایستادیم ما ایستادنی
 و ایستادہ می ماندیم حتی نراہ قد دخل بعض بہوت از واجہ ثابا فکلمہ می دیدیم کہ بہ تحقیق در آمد بعضی خانہ ہائے زنان
 خود را۔ و عن وائل بن الخطاب۔ قرشی عدوی است از قوم عمر بن الخطاب مراد را صحبت است ساکن شد و شوق
 را روایت کرد از آن حضرت یک حدیث را کہ ہمین حدیث است۔ قال دخل رجل الی رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم
 ہونے المسجد قاعدا۔ و آمد مردی نزد آنحضرت و آنحضرت در مسجد نشسته بود و فرمود کہ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم
 پس جنبید و یکسو شد برائے آن مرد و آنحضرت از جائے خود فقال الرجل پس گفت آن مرد یا رسول اللہ انک
 سقتہ بد رستی کہ در جافراخی است حاجت بخجیدن تو از مکان شریف نیست۔ فقال النبی صلی اللہ علیہ وسلم پس گفت
 آنحضرت۔ ان للمسلم عفا بد رستی کہ مرسلان راحق است۔ و از آلاء اخوہ چون بہ بند آن مسلمان را برادر او کہ مسلمان
 دیگر است۔ ان نیز حرج کہ کہ بخجند برائے دے این برادر یعنی قطع نظر از شکلی و فراخی جائے جیدن و یکسو شدن از
 جای بقصد اکرام و اعتنائی راجع است۔ رواہما روایت کرد این دو حدیث را البیہقی فی شعب الایمان

باب الجلس والنوم والتمشی

و ذکر این سه چیز باین ترتیب موافق است بعبادت زیرا کہ آدمی نشینندہ است برائے طعام و جز آن پس زان
 نجواب میرود پس برمی خیزد و تمشی میکند مسجد و جز آن مثلا و جلوس و قعود یک معنی است بعضی فرق میکنند کہ قعود
 از قیام میباشد و جلوس بعد از افتادن بر پہلو یا بعد از سجود کردن کذا فی القاموس و در اینجا کلام خلویل است در موضع
 دیگر مذکور شدہ و نوم فترتی است کہ حاصل میشود در قوائے دراکہ از استراخا عصاب سبب صعود و مجازا چون بر

الفصل الاول۔ عن ابن عمر رضی اللہ عنہما قال رايت رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم یقنأ الی کعبۃ بن عمر گفت دیدم
 آنحضرت را در پیش صحن خانہ کعبہ محتجبا بید یہ نشسته بر وضع احتباء و آن چنان باشد کہ زانو ہا را ایستادہ دارند و گفتہ
 ہا را بر زمین ننهد و ہر دو دست را بر ساق ہا ملحقہ کنند خواہ سرین بر زمین ننهد یا نہ ننهد و احتیاطا گاہی

بہ ثوب بود چنانکہ رود او فوطہ و گاہی بہر و دست و عرب در شستن اجتناب کیا رکند و آنحضرت را محبتہ بد و دست دیدہ
 و اجتناب یا سہ نیز روایت کردہ اند و اہ النجار سی - و عن جابر و یقین و تشدید یا ابن تیمیم عن عمہ - عباد بن تیمیم بن
 زید بن عاصم تابعی انصاری ست مازنی مدنی از مشاہیر تابعین و ثقات ایشان ست در روایت میکنند از عہد
 خود کہ عبد اللہ بن زید انصاری ست - قال رايت رسول اللہ گفت دیدم پیغمبر خدا را صلی اللہ علیہ وسلم فی المسجد
 ستلقا - و یسری بر ثقیفہ - و انما احدی قدیمہ علی الاخری نہندہ یکپاسے خود را بر پاسے دیگر داریجا معلوم شد کہ
 استلقا در مسجد جائز ست و گفتہ اند کہ آن ایما نا بود و محبت دفع تعجب و طلب راحت و آن حضرت نیز برای تعلیم جواز
 کردہ و الاعادت شریف بخلاف آن بود متفق علیہ - و عن جابر قال نبی رسول اللہ گفت جابر نبی کرد پیغمبر خدا صلی
 علیہ وسلم ان یرفع الرجل احدی رجلیہ علی الاخری ما یرد اثنین مر و یکپاسے خود را بر پاسے دیگر و ہستلقا علی طہ و حال
 آنکہ آن مرد خپندہ است بر پشت خود - رواہ مسلم و عنہ ان النبی صلی اللہ علیہ وسلم قال لا یستلقین احدکم - باید کہ بر
 پشت خواب نکنید یکے از شما تم یضع احدکم رجلیہ علی الاخری - پستہ بند یکپاسے خود را بر پاسے دیگر رواہ مسلم
 حدیث کہ از جابر آردہ نظامہر منافات دارند با حدیث عباد بن تیمیم کہ اول مذکور شد و جمع میان آنها آنچنان کردہ اند
 کہ نہادن یکپاسے دیگر بد طریق میباشد یکے آنکہ ہر دو پا را از کشیدہ باشد و یکے را بر دیگر سے نہد و برین طریق با
 نیست زیرا کہ باین ہیئت انکشاف عورت لازم نیاید بطریق دیگر آنکہ زانو سے یکپاسے را ایستادہ دارد و پاسے
 دیگر بر زانو سے آن یا کہ ایستادہ کردہ نہند نہی عنہ این ست و این نیز بر تقدیر سے کہ موجب انکشاف عورت
 گرد و چنانکہ سر و دل پوشیدہ باشد و از اریاد اسن پیرا ہن دراز نہ باشد و اگر نہ چنین بود و آن نیز ممنوع و نہی عنہ
 نہ باشد پس مدار جواز و منع بر انکشاف عورت عدم انکشاف آن آمد کذا قالوا و عن ابی ہریرۃ قال قال رسول اللہ
 صلی اللہ علیہ وسلم من ہرجل فنتحری بر دین - در اثنا سے آنکہ مردی پیغمبر اسید و گردن افزائتہ میرفت در دو جامہ مخطفہ عراد
 مردی ازین است است یا اخبار ست از شخصی از اہم سابقہ و بعضی گویند مراد بدان قارون ست و احتمال دارد کہ
 بطریق فرض و تمثیل باشد از براسے تحویل و اندازد اللہ اعلم - و قد اعجبہ نفسہ و بہ تحقیق و عجب انداخت اورا بفضل
 و خوش آمد اورا این جامہ ہا و خرا میدان دران خلعت بہ الارض فرودہ شد اورا در زمین فتنہ چلی فضا الی یوم القیامت
 پس آن مردی جنبہ و فرو میرود در زمین تار و قیامت چلی چنبدین با و از جلاجل دن کہ سیکوید ازینجا ست متفق
 علیہ ازینجا معلوم شد کہ تکبر و افتخار و خرا میدان و سر برافراختن در رفتار مذموم ست و عاقبت دی و خیم اعادنا اللہ من
 ذلک و رفتار را برودہ قسم نہادہ اند و ہر یکے را در زبان عرب نامی جدا ست و در شرح آنرا ذکر کردہ ایم اکمل فضل
 از ہمہ ہون ست بفتح با و سکون و او کہ آہستہ با حرکت تمام و سرعت اندک روندنہ مردگانہ و سمرگانہ چون چوبی
 خشک روندنہ نجف و سبکساری و از نیاز و اضطراب و این ہر دو نوع مذموم و مستفیج و دلیل ست

بر ذبول و مرده دلی و بر سبک سری دلی عقلی و در قرآن مجید هون راستایش کرده و بنندگان خاص خود را بدان وصف نموده
چنانکه و عباد الرحمن الذین یمشون علی الارض هونا یعنی راه میروند با آرام و گرا نیازی به تعظیم و کبر و بے عزگی و فخری
و تفصیل آن در میان روشن آن سرور صلی الله علیه و آله و سلم در بیان شامل شریف معلوم گردانند الله تعالی

الفصل الثاني - عن جابر بن سمرة صحابی ست مانند پدرش اکیست او ابو عبد الله خواهرزاده سعد بن ابی وقاص
ام او خالده بنت ابی وقاص - قال رايت النبي صلی الله علیه و سلم تکیا علی و سادة علی بساره - ویدم آنحضرت را تکیه
زده نشسته بر بالین که نهاده بود بر جانب و دست چپ و سه - رواه الترمذی - از اینجا معلوم شد که تکیه زده بر سواده شستن
سنت است و آمده است که آنحضرت و سواده را دوست میداشت و فرموده است که اگر کسی و سواده دهد و

نباید که و چنانکه و راوه طیب فرموده است - و عن ابی سعید الخدری قال کان رسول الله - یو پیغمبر خدا صلی الله علیه
و سلم اذا جلس فی المسجد اتقی بیدیه - چون می نشست در مسجد اجتناب میکرد و بر دست شریف خود معنی اجتناب معلوم شد
رواه زرین - و عن قیلة لفتح قات و سکون تخانیه - بنت محرمه - لفتح میم و سکون خامر معجمه در اثار است رسول الله

از قیلة غیر تمیمیه روایت است که می دید پیغمبر خدا صلی الله علیه و سلم فی المسجد و هو قاعد القرفه فاجاز و یسجد و حال آنکه آنحضرت
نشسته بود بر وضع تر فضا لضم قات و سکون را و نعم فافتح آن و صا و مهله ممدود و مقصور بر و آمده و بعضی گفته اند تکیه
فصیر کسر قات و فافتح و در قانوس شلثة القات و القاف گفته نوعی است از جلوس و اینجا است که نشینند بر هر دو

و بجا نذر انرا بشک و اجتناب کند بر دو دست یا به نشینند تکیه زده بر دو زانو و بجا نذر انرا بشک و در آرد کفها بر هر دو
و بر بغل دست راست و بر بغل چپ و دست چپ و بر بغل راست و این نشستن با دینشیا ن عین است و غبار و مشغولان
و نظار گیان که در دل فکری و اندیشه و خیالی داشته باشند نیز باین وضع نشینند یا آنحضرت و رجه مقام بود که این نشین

نشسته بود پس قیلة یگوید که دیدم آنحضرت را در مسجد باین وضع نشسته - قالت - گفت قیلة فلما رايت رسول الله
پس هرگاه که دیدم پیغمبر خدا صلی الله علیه و سلم باین وضع نشسته است - التشیخ - که در غایت فردوسی دانکسار و ذوق و حشو
بود - ارعدت من الفرق - لرزیده شدم فرق - لفتح فا و از ترس و هیبت یعنی لرزه بر اندام من افتاد و حالتی است

و او که از خود فرتم - رواه ابو داود و ترمذی نیز در شمائل روایت کرده - و عن جابر بن سمرة قال کان النبي - یو پیغمبر
خدا صلی الله علیه و سلم اذا جلس یحجر چون میگذاشت و نماز فخر را عمار غمی شد از آن - تریج فی مجلسه - تریج میگردد و در شتر
خود یعنی چهار زانوی نشست - حتی تطلع الشمس حسانه - تا آنکه شیک بر می آمد آفتاب سفید در روشن و پاکیزه از

زرومی که بخت غبار و نجار در وقت طلوع عارض میگردد و در غلظت حسنا را چند وجه خوانده اند احوال است که بفتح حا و سین
است اسے طلوع حسنا و حسنا بفتح حا و سکون سین و همزه مدوده بر وزن فعلما و در بعضی روایات حینا بکسر
حا و سکون ثلثة تحتیه بمعنی زمان نیز آمده یعنی می نشست تا زمانی که میخواست - رواه ابو داود - و عن ابی قتادة

ان النبی صلی اللہ علیہ وسلم کان اذا عرس لم یلب۔ بودا آنحضرت چون تعمیر میگردید شب۔ ضبط می نمود علی شقہ الامین می خفت برپا
راست خود۔ و اذا عرس قبل الصبح۔ و چون تعمیر میگردید نزدیک صبح۔ نصب ذراعہ۔ البتادہ میگردید ساعد مبارک خود را
و وضع براس علی کفہ۔ و می نهاد بر مبارک را بر کف دست خود۔ و رواہ فی شرح السنۃ۔ تعمیر نزول مسافرست آنحضرت
بر می ایستاد و خواب و عادت شریف چنان بود کہ چون در وقت نزول پاره از شب بودی و هنوز صبح دور بودی
بجواب می رفت بر پہلوئے راست چنانچہ در غیر حالت تعمیر نیز این چنین عادت داشت و اگر صبح نزدیک بودی و
شریف البتادہ کردی و بر کف دست نهادی و بخواب رفتی در این ہمہ ہر سہ آن بود و تا خواب بفرغ و قرار نگرفت
و نماز فجر فوت نشود اما در صورت اخیر ظاہرست در صورت اولی نیز در خواب بر پہلوئے راست دل در جانب
چپ معلق باشد و قرار سکون کمتر بود و خواب غالب نیاید و چون بر پہلوئے چپ خستہ دل در جز خود متمکن گردد
و آرام گیرد و خواب بفرغ آید و لذا اطباء کہ غرض ایشان از خواب آرام و ہضم طعامست خواب بر پہلوئے چپ است
دارند تا بسبب آرام سکون ظاہر حرارت در باطن مجتنب گردد و موجب ہضم طعام شود و در بعضی روایات آمده کہ چون
تعمیر شب میگردی زشتی زیر سرے نهاد و چون نزدیک صبح بودی ساعد شریف نصب کردی و بر کف دست
نهادی تا متمکن نگردد بر نوم۔ و عن بعض آل ام سلمۃ قال۔ مرویست از بعضی اولاد ام سلمہ کہ از ازواج
مطمئنہ است و اورا رضی اللہ عنہا اولاد بود و بعضی از ایشان ربیب آنحضرت بودند چنانکہ عہدہ در شب روایت
از کدام اینہا است بہر تقدیر روایتست از بعضی ازینہا کہ گفتگان فراتس رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم۔
بود چنانچہ تہ اٹکندی آنحضرت برائے خواب۔ نحو اما یوضع فی قبرہ۔ مانند آنچه نہادہ شد در قبر شریف و سہ در
حدیث آمده است کہ در قبر شریف قطیفہ حر اکنہ کہ در زیر پشت مبارک وقت خواب می انداخت نہادہ بودند
و جسد شریف بالائے آن نہادہ و بعضی گفتہ اند کہ جسد شریف بران جامہ نہادہ در قبر گذاشتند و پرواشتن آن بحبت
اضطراب وقت بخواب فراہم نرسید همچنان مانند کشادن قبر بعد از پوشیدن مناسب نہ نمود و آورده اند کہ نہادن آن
قطیفہ زیر جسد شریف از شقران بود و بضم شین و سکون قاف مولی آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم بے اتفاق صحابہ گفت
نخواستیم کہ جامہ اورا کسے بعد از و سہ چو شد و جمہور علماء بر کراہت نہادن جامہ اند زیر میت در قبر و در روضۃ الاجاب
میگوید کہ نہادن آن بوضیعت آنحضرت بود و آن از جہات ائس آنحضرتست صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم و صحیح آنست
کہ صحابہ بعد از آنکہ نہ خشت در قبر نہادہ بنا کردہ بودند قطیفہ را بر آوردند و اللہ اعلم حاصل آنکہ راوی نشان میدہد کہ فرا
سے صلی اللہ علیہ وسلم از جنس آن جامہ بود کہ در قبر نہادند و ظاہر آن بود کہ بجائے یوضع وضع گوید بر لفظ باضی
لکہ آنکہ این روایت در حال نہادن آنحضرت در قبر کردہ شدہ و اللہ اعلم۔ و کان المسجد عشر اسہ۔ و بود در وقت
خواب رفتن مسجد نزد مبارک و سہ یعنی سر بجانب مسجد میگردید و لا جرم چون روئے بجانب قبلہ بود و مبارک

بجانب مسجد کرد و بران وضعی که مسجد شریف کجرا یعنی واقع شده که حجره بجانب دست چپ مسجد است و در بعضی جواسی
نوشته که مراد به مسجد مسجد اصلی است یعنی جائے نماز گزاردن از حجره بهر بجانب وے میگرد و نزدیک بوسی میخفت
بجست استیناس بان بکان و سولت قیام برای نماز شب واللہ اعلم۔ رواہ ابو داؤد و عن ابی ہریرۃ قال رای رسول
صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم رجلاً مضطجاً علی بطنہ۔ دید آنحضرت مردی را خفیدہ بر شکم خود فقال پس گفت آنحضرت۔ ان
صحیحہ۔ این بہت خفیدن است کہ لا یجہا اللہ۔ دوست نمیدارد آنرا خداے تعالیٰ۔ رواہ الترمذی۔ و گفته اند کہ خفیدن بر چپ
قسم است اہل خفیدن بر تعدادین خفیدن اہل عبرت است کہ در ملکوت آسمان و اجرام سیارات نظر عبرت می افکنند و سر
قدرت و حکمت کردگار تعالیٰ و تقدس استدلال میکنند دیگر بر پلوے راست و این خفیدن اہل عبادت است کہ باین
وضع مثنی و مستعد قیام شب می باشند برے نماز و طاعت مولیٰ عز و علایم خفیدن بر پلوے چپ و این خفیدن اہل
استراحت است کہ بدان استعانت می نمایند بر ہضم طعام و راحت و آرام طبیعت چارم خفیدن بر روے و این خفیدن
اہل غفلت است کہ سینہ و روے را کہ اشرف اعضاء افضل اجزای بدن اند بر خاک مذلت و ذلکون ساری می افکنند
و بر غیر طاعت و سجود باری تعالیٰ۔ و عن لعیش بن طحیف بن قیس الغفاری عن ابیہ و کان من اصحاب الصنفہ
قال لعیش یفتح تختانیہ اولی و کسر عین مہملہ و سکون تحتانیہ ثانیہ و شین مجمرہ روایت میکند از پدر خود کہ طحیفہ است
بکسر طاء سکون خائے مجمرہ و بعضی لفتہ اند طحیفہ بہا و بعضی طحیفہ لغین بدل فاو بود و پدر از اصحاب صنفہ کہ گفت پدر
بینما انا مضطجع من السحر علی بطنی۔ در اثناے آنکہ من خفیدہ ام از در و سحر بر شکم خود و سحر بر شکم و سکون خائے مہملتین
یفتح و سکون لغتین شش و نیز انچہ پیوستہ است بملقوم و مری از اعلاے بطن یعنی بسبب درومی کہ در سینہ و شتر
بر روے افتادہ بود و در شکم خفیدہ اند از اجل کجری بر جلہ ناگاہ مردی می جنبانند مرا پیائے خود۔ فقال پس گفت آنمرد
کہ می جنبانید۔ ان ہذہ صنفۃ یغضب اللہ۔ این نوع خفیدن خفیدنی است کہ دشمن میدارد خداے تعالیٰ آنرا باغض
در کہ است وے درین حدیث بیشتر است از حدیث سابق کہ فرمود۔ لا یجہا اللہ۔ یا آنجا عدم محبت نیز کنایات از بغض
است۔ فمظرت فاذا ہو رسول اللہ۔ پس نگاہ کردم ناگاہی بنیم کہ آن مرد کہ پیائے خودی جنبانید مرا بغیر خدا است۔
صلی اللہ علیہ وسلم۔ رواہ ابو داؤد و ابن ماجہ شک نیست کہ ضرورت بیچ این مخطوٰۃ خواهد بود پس بر تقدیر علم بان ضرورت
اگر واقع باشد منع برے بہانہ و احتیاط در ارتکاب آن خواهد بود واللہ اعلم۔ و عن علی ابن شیبان قال قال
رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم من بات علی ظہر بیت کسی کہ شب گذراند یعنی خواب کند بر پشت خانہ۔ لیس علیہ حجاب کہ
نیست بر پشت وے پردہ کہ مانع آید از افتادن چنانکہ بر بام یا از ہر طرف دیوار ہائے سازند تا پردہ شود و از
سقوط مانع آید سونی روایت ہجارت۔ و در روایتی این چنین آمد۔ ظہر بیت لیس علیہ حجاب جمع حجر بحجر۔ انچہ منع کردہ شود
بوسی چنانچہ دیوار مانند آن فرمود ہر کہ خواب کند بر پشت اینچنین خانہ۔ تقدیر بیت منہ اللہ تعالیٰ پس تحقیق برمی شد از وے و

وعمدی کہ حق سبحانہ برائے حفظ کلامت و نگاہ بانی دے بہتہ چہ وے تعالیٰ بکرم و رافت خود برائے حفظ بندگان خویش
 عمد کردہ و ملائکہ و اسباب دیگر برائے این کار آفریده است و چون این شخص بدست خود نفس را در تمسک انداختہ و در جا
 خفته کہ بحکم عادت بسبب ہلاک وے گرد و آن عمد محافظت وے ساقط و منقطع گشتہ یا آنکہ چون خود را در معرض ہلاک
 انگندہ عصمت از نفس خود از لاکہ کردہ و در حکم شخصی شد کہ خون او در راست و ذمہ و عصمت ندارد کہ بحکم آن دم و
 مضمون میگردد فانہم - رواہ ابو داؤد و فی معالم السنن للخطابی ج۱ - در معالم سنن کہ نام کتابے ست مرخطابے رابع
 حجاب ج۱ واقع شدہ بکسر حروف فتح آن و مراد برہم و وجہ پرودہ است اما بکسر بمعنی خرد شبیہ کردہ پرودہ را کہ بزرگتر
 بام کشیدہ باشد بقول و خرد استعارہ کردہ لفظ مشبہ بہ را برائے مشبہ چنانکہ عقل بالغ ست از کار ہائے ناشایستہ کرد
 بچنین پرودہ بالغ ست از سقوط و بر زمین افتادن و اما الفتح ج۱ بمعنی ناجیہ و جانب ست و اجابہ شبیہ لوامی و جانبان را
 گویند پرودہ ناجیہ و جانب بام میگردد و این لفظ ہر سہ وجہ درین حدیث روایت کردہ اند اما حدیث لاحق سؤید روایت
 حجاز ست چنانکہ گفت - وعن جابر قال نہی رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم ان ینام الرجل علی سطح لیس بمجور علیہ
 نہی کرد و آنحضرت از خواب کردن مرد و بر بانی کہ سنگ بستہ کردہ نشدہ است بر دے یعنی پرودہ و دیوارے بران کہ کشیدہ
 رواہ الترمذی - وعن حذیفہ قال - مروی ست از حفص بن الیمان کہ گفت - ملعون علی لسان محمد - لعنت کردہ شدہ
 است بر زبان - محمد صلی اللہ علیہ وسلم بعد وسط الحلقۃ کیسکہ نشیند در میان حلقہ - رواہ الترمذی و ابو داؤد
 معنی این حدیث آنست کہ جامع حلقہ کردہ نشستہ اندیکے بیاید پاسے برگردن ہائے ایشان بہ نند و بگذرد و در میان
 حلقہ نشیند و آنجا کہ رسیدہ و جائے خالی یافتہ نشیند چنانکہ ادب ست یا این ست کہ در میان حلقہ نشیند و لا بد
 پشت بجانب بعضے خواہد کرد و بعضے از اہل مجلس محبوب و پوشیدہ خواہند شد و از بعضے متافعی و مفر خواہند شد
 بدانکہ ایذاے مردم بے موجب شرعی باعث لعنت و مذمت ست و آنکہ بعضے از شراح گفتہ اند کہ چون اہل
 حلقہ متافعی و مفر شوند لعنت و مذمت خواہند کرد و از عبارات ملعون علی لسان محمد آبی ست از ان چہ معنی دے
 آنست کہ در نفس الامر ملعون و مذموم ست و بعضے گفتہ اند کہ مراد بقاعد در میان حلقہ شخصے مسخرہ و مضحک بے اعتبار
 ست کہ در قبول و فعل مبالغہات ندارد و در میان طقم می نشیند و مردم را می خنداند ایشان ادا مسخرہ می گیرند
 و می خندند و اللہ اعلم - وعن ابی سعید الخدری قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم خیر الجالس او سحاب بہترین
 مجلسہا و نشستہ گاہ ہا فراخ ترین آنہا ست یعنی در جائے باید مجلس ساخت کہ فراخ بود و جائے بہ مردم تنگ نکرد
 و ایضا کشیدہ - رواہ ابو داؤد - وعن جابر بن سمرۃ قال جابر رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم - آء آنحضرت یعنی بر دین
 آء از خانہ و اصحابہ جلوس - و صحابہ دے نشستہ بود یعنی متفرق جدا جدا حلقہ بستہ و مجلس اگرقتہ - فقال - پس چون
 آنحضرت ایشان را بہین طریق نشستہ بطریق تعجب و کراہت گفت - مالی اراکم عزیزین چیست مرا کہ می بینم شما متفرق

ودریک مجلس جمع نشده غریب جمع عزن است به تخفیف زلسه یعنی جماعت مکرره داشت آنحضرت تفریق را که موجب
 وحشت و بیگانگی دودی است و ترغیب فرمود بر اتفاق که نشان یگانگی و اتحاد اجتماع است - رواه ابو داود و ابن
 ابی هریره ان رسول الله صلی الله علیه وسلم قال اذا کان احدکم فی الفی - چون باشد یکی از شما نشسته در سایه فیل
 الظل - پس برآمد از سایه و کوبه شد فصار بعضه فی الشمس و بعضه فی الظل - پس گشت پاره از سایه و در آفتاب و
 پاره در سایه - فلیقم - پس باید که برخیزد از اینجا - رواه ابو داود و ابن حبان - روایت کرد این حدیث را ابو داود و ابن حبان و در دومی
 به برخاستن از جای مذکور و از روضه و حکایت آن را بیان نکرده - و فی شرح السنه عنه - و در شرح سنه از ابی هریره حکایت
 نیز بیان کرده و این چنین روایت کرده - قال لکفت آنحضرت صلی الله علیه وسلم اذا کان احدکم فی الفی فقل غلب الظل
 فلیقم فانه مجلس الشیطان - زیرا که آن جای که پاره در سایه است و پاره در آفتاب جای نشستن شیطان است - و کذا
 رواه کثیر موقوف باین چنین روایت کرده است ابن حبان که در شرح السنه کرده موقوف بر ابی هریره و منع
 بخبر مصطفی نکرده صلی الله علیه و آله و سلم چنانکه ابو داود و کرده لیکن این موقوف در حکم فروع است آنکه حکم صحابی در آنچه
 باجماع و قیاس نتوان یافت بے سماع از حضرت نبوی ممکن نبود کما تقر فی موضع لایساک بطریق دیگر مرفوع آمد
 پوشیده همانند که قول دے فصار بعضه فی الشمس و بعضه فی الظل دلالت دارد که مجلس شیطان در خصوص این مکان
 است که برین پنج باشد اما اگر تمام در آفتاب باشد نه این چنین است نعم آن نیز بحجت القمار نفس در تعب و شقت
 ممنوع و مکره خواهد بود نه از جهت بودن او مجلس شیطان و اگر ضا آفتاب زستان باشد در سایه می تواند نشست
 اما در اینجا که بعض در آفتاب است و بعض در سایه نتوان نشست بحکم این حدیث پس آنچه بعض گفته اند که اضافت
 این مکان لشیطان از جهت آن است که او باعث دراضی است بدان تا بسلبان شقت و محنت برسد چیزی نیست
 بلکه این از اسرار ربی است که کشف آن مخصوص بجناب نبوت است و چاره در اینجا جز تسلیم نیست و صحابه و غیر ایشان را
 بدرک کنه آن راه نه و الله اعلم و عن ابی اسید الانصاری - نعم همزه و فتح سین و در تقریب گفته که صحیح کففتح
 همزه که سترین است - قاله الدارقطنی - نام او مالک بن ربهیع است و حاضر شد بر روایت او و تمامه مشاهد را و
 آخرین مات بن البدرین - نه جمع رسول الله صلی الله علیه و سلم بقول - روایت میکند که وی شنید آنحضرت را که
 میگفت سخنان دامن و بی سکر و بمرم و به خارج من السجده حال آنکه آنحضرت بیرون بود از سجده فاعلموا انزل
 مع السانی الطريق - پس بهم آمیخته شدند مردان با زنان در راه - فقال للنساء ما تشارن - پس گفت آنحضرت فرزنان
 را بهتر روید در راه از مردان و بیکسو شوید - فانه لیس لکن - زیرا که نه برسد شمار اے زنان - ان تحقیق الطريق - که در
 راه روید تحقیق بفتح ناد سکون قاف ثانیه صیغه جمع مؤنث مخاطبه از حق بمعنی وسط - لیکن نجافات الطريق بر شما باد
 بروید و طریقت و کرانه راه خافه کرانه خانها و اودی و کرانه اودی نکانت المرأة ملصق بالمجد - پس چون حکم کرد

آنحضرت برنان که از میان راه خد رکعت دیگرانه رو نمودن چون که در راه میرفت می پرسید بدیوار حتی آن ثوبها میعلق
 بالجدار تا آنکه جامه آن زن می آویخت بدیوار از جهت کمال مبالغه در لصوق برآفتاب مر رسول الله صلی الله علیه
 وسلم رواه ابو داؤد و البیهقی فی شعب الایمان - وعن ابن عمر ان النبی صلی الله علیه وآله وسلم نهی ان یجلس یعنی الرجل
 بین المراتین - نهی کرد آنحضرت از راه رفتن مرد میان دو زن ظاهر عبارت بین المراتین آن است که مرد باید که در میان
 دو زن نلزد اما آنکه با ایشان در راه یکجا رود آن چیز دیگرست و ظاهر عبارت برین تقدیر آن است که گفته شود ان یجلس
 مع النساء آن نیز نزد خوت فتنه منهی خواهد بود اما مقصود اینجا نهی از گذشتن میان دو زن است که این با اختلاط
 و اجتماع نزدیک تر و از حیاء و عورت و در ترسست و شاید که در اینجا حکمتی دیگر باشد موقوف بعلم نبوت و الله اعلم - رواه
 ابو داؤد - وعن جابر بن سمرة قال کنا اذا اتینا النبی - گفت جابر بودیم با چون می آمدیم نزد پیغمبر صلی الله علیه وسلم
 جلس احدنا جثا یعنی می نشست یک از ماها بنجا که میرسید از مجلس و نشی می شد حرکت او یعنی قصد بالارو
 نمیکرد رواه ابو داؤد و ذکر حدیثا عبد الله بن عمر فی باب القیام - ذکر کرده شدند دو حدیث که عبد الله بن عمر و زود
 کرده که اول آن دو حدیث لایحل للرجل ان یفرق دو دم لایجلس بین رجلین است و در مصابیح مکرر درین باب
 این هر دو حدیث را در فصل ثانی از باب القیام نیز آورده و این عجیب است اگر گفته شود که حدیث ثانی از ان
 دو حدیث از عمر بن شعیب عن ابیه عن جده است جوالبش آن است که این حدیث نیز منتفی به عبد الله بن عمر بن شعیب
 بن محمد بن عبد الله بن عمرو بن عاص است - و سند که حدیث علی دابی هر سیر - زود باشد که ذکر کنیم و حدیث ابی هر سیر
 علی دابی هر سیر که در مصابیح درین باب آورده - فی باب اسماء النبی صلی الله علیه وسلم وصفاته الثناء الله تعالی از جهت
 اختصاص آنها بحضرت پس ذکر آنها در شمائل شریف و س اولی و انست باشد

الفصل الثالث - عن عمر بن الخطاب - یفتح شین معجبه و کسر القش طالق مع دو دست در اصل طالفت و بعضی در
 جاز گفته تابعی ثقه است شنید از پدر خود ابن عباس و جزو ایشان - عن ابیه قال - گفت شریک مرئی رسول الله -
 گذشت بمن پیغمبر خدا صلی الله علیه وآله وسلم و انما جالس و کذا - و حال آنکه من نشسته ام همچنین که می نمایم بعد از آن
 کرده بهیئت نشستن خود را بقول خود و قد وضعت یدمی الیسر - حال آنکه تحقیق نداوم من دست چپ خود را
 طلع ظری - پس پشت خود - و الکات علی الیه یدمی - و یکم کرده ام بر پشت پار که در پنج ترا گذشت است فی الطرح
 الیه سرین و نه و ایضا گذشت بن انگشت بزرگ - فقال - پس گفت آنحضرت - انعد قعدة الغضوب علیهم - آیا
 می نشینی بر بهیئت نشستن آن کسانی که غضب کرده شده است بر ایشان طبعی گفته که مرا و غضوب علیهم میروند
 در ذکر ایشان باین عنوان دو فائده است یک بنیه بر آنکه این قعدة از جنس خبر است که دشمن دارد
 فی تعالی دیگر آنکه چون مسلمان منعم علیه است باید که تشبیه کند بآن کسانی که غضب کرده خدا تعالی

و جواب کیے مجسری نیست از دیگران و این قول جماعتی از اکابر علماست و مذہب شافعی آنست کہ سنت ست علی
 الکفایۃ لیکن افضل آنست کہ ہر کیے گوید و در مذہب مالک اختلاف است کہ واجب ست یا سنت و اتفاق بر آنکہ جواب
 یا سنت آن ہر تقدیرے ست کہ عاٹس حمد گوید و حاضر بشنود اگر نہ حمد گوید سختی جواب بنود و اگر بگوید لیکن آہستہ بگوید
 چنانکہ کہے نشنود نیز جواب لازم نگردد۔ فاما الثنا و بلفصل فاما ہومن الشیطان۔ اما خیارہ پس نیست آن مگر از شیطان۔
 فاذا تشاوب احدکم۔ پس چون بیاید خیارہ یکے از شمار سناہ و ما استطلع۔ پس باید کہ بازگرداند اور او نگذارد کہ بیاید
 اما آنکہ تواند اگر نتواند دست بردہن بنہد و باید کہ لپیٹ دست چپ بنہد یا لب زیرین بدن آن گز و سخاں احدکم اذا
 تشاوب۔ پس ہر رشتی کہ یکے از شمار چون خیارہ میزند و میکشاید وہاں را صحت منہ الشیطان۔ می خندد ازین فعل
 شیطان۔ رواہ البخاری و فی روایتہ سلم۔ و در روایتی مرسل را بن چنین آمدہ۔ فان احدکم۔ زیرا کہ یکے از شمار۔ اذا
 قال۔ پس چون بگوید یا چنانکہ بعضی در وقت خیارہ میگویند و بعضی آد آہ میگویند صحت الشیطان منہ۔ می خندد و شیطان
 ازان۔ و عتہ قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم اذا عطس احدکم فلیقل ینعم اذابی ہریرہ است
 کہ گفت گفت آنحضرت صلعم چون عطسہ زند یکی از شما باید کہ بگوید الحمد للہ فیقل لہ اخوہ او صاحبہ۔ و باید کہ بگوید مراد را
 برادر او یعنی مسلمان یا یا را و شک را دمی ست کہ اخوہ گفت یا صاحبہ ہر حکم اللہ فاذا قال لہ۔ پس چون گفت
 برادر و سے مراد را ہر حکم اللہ فلیقل پس باید کہ بگوید عاٹس۔ بعدیکم اللہ و یصلح بالکلمہ راہ راست نماید شمار خدا
 تعالیٰ و نیک گرداند و لہاے شمار یا احوال شمار خطاب جمع باعتبار غالب ست چہ غالب آنست کہ جماعہ حاضر
 می باشند یا ہر اے تعظیم و احترام مخاطب ست یا مراد تمامہ است مرحومہ محمد اند صلی اللہ علیہ وسلم رواہ البخاری
 و عن انس قال عطس رجلان عند البنی عیطسہ زوند و مرد و نزد آنحضرت صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم فسمت احدہما ولم
 یسمت الاخر فیل تسمیت کرد آنحضرت یکے ازان دو مرد را و تسمیت نکرد دیگرے را۔ فقال للرجل یس گفت آن مرد
 کہ آنحضرت اورا تسمیت نکرد۔ یا رسول اللہ تسمیت فداؤلم تسمیتی تسمیت کردی این را و تسمیت نکردی مرا۔ قال لا
 حمد اللہ۔ گفت آنحضرت این مرد حمد گفت خداے را پس سختی تسمیت شد۔ ولم حمد اللہ۔ و حمد لفتی تو خدا می را پس
 مستحق نشدی تسمیت را و استحقاق تسمیت بعد از حمد ست و این زبرد شد بدست بر ترک حمد متفق علیہ ہر آنکہ تسمیت جواب
 عاٹس ست بہر حکم اللہ و بہرین معجمہ و مملکہ ہر دور و اہت ست و معجمہ علی و فصیح ست و شتق ست از شحات کہ
 بمعنی شاد شدن و شمنان و حاسدان ست ہریدن بلیت بر کسے و معنی تسمیت دعا کردن ست بدور داشتن
 حد لے تعالیٰ اورا از شحات اعدا و از انجہ باعث شحات ایشان گرد و گویا کہ چون عطسہ زد و صحبت یافت و از شحات
 اعدا خلاص شد نہا بر بودن ہیغہ الفعیل بر اے رفع و از ازلہ کذا قبل و بعضی گویند کہ شواست بمعنی قوائم دایہ یعنی
 پایاے چہار پایاں آمدہ گویا این دعاست بہ ثبات قدم بر طاعت و عافیت و اما تسمیت بسین مملہ از سمت ست

که بمنجه طریق و هیئت اهل خیرست پس گویا دعاست بگردانیدن حق تعالی اورا به سمت حق و هیئت نیک زیرا که هیئت
عاطس تنج میگرد و در منظر و در نهایت گفته نشیبت معنی و دعاست چنانکه در حدیث اکمل آمده سموا الله و سموا الاستدکین
در طعام و تسمیه کنند چون فارغ شوید از آن و عا کنید صاحب طعام را و التسمیت الدعاء کذا فی مجمع البحار - وعن
ابی موسی قال سمعت رسول الله صلی الله علیه و سلم یقول اذا اعطس احدکم فحمدا لله فتمتوه و چون عطسه زند یکی از شما
پس حمد بگوید خدا سے را پس جواب عطسه او در هر چه بر چمک الله و ان لم یحمد الله فلا تشمتوه - و اگر حمد نگوید مر خدا سے را بخوان
ند بهیچ او را - رواه مسلم - و اگر عا طس در مجلس حاضر نباشد و از پس دیوار سے عطسه زند نیز همین حکم دارد و اگر حمد گفت
نشیبت باید کرد و الا نه و مشغول است که شنید آنحضرت از مردی که از گوشه مسجد عطسه زد و حمد او را نشنید و گفت یا الله
ان كنت حمت الله و گفته اند که اگر عا طس حمد نگوید باید که حاضران بجمع حمد گویند از برای تذکیر و یاد دادن
او و تنبیه بر غفلت و سے تا حمد گوید و بعضی از علما گفته اند که نگوید بر سے زجر و توبیخ او و یگویند که از آن حضرت
این چنین روایت نیامده و اگر تذکیر سنت بود سے و فضیلت داشتی آنحضرت اولی بود سے بفعل آن کذا فی
سفر السعاده - وعن سلمة ابن الاکوع انه سمع النبی - مروی است از سلمه که دے شنید پیغمبر را صلی الله علیه
و آله و سلم در مجلس و عطسه زد و مردی نزد آنحضرت - فقال له - پس گفت آنحضرت مر آن مرد را بچمک
ثم عطس آخری پس تر عطسه زد آن مرد را و دیگر با عطسه دیگر - فقال پس گفت آنحضرت یا ابراهیم عزکوم این مرد
رکام دارد و مستحق نشیبت نیست زیرا که مر یض است و مر یض را اگر چه صحبت و دعای عاقبت باید کرد و اما دعا
که بحیث عطاس مستحق است آن دیگر است و مخصوص بحالت صحبت است - رواه مسلم - و از اینجا معلوم شد که
نشیبت عا طس یکبار است و اگر یار دوم متصل آن عطسه زد مستحق نشیبت نیست زیرا که عزکوم است - و فی راویان
انه قال له فی الثالثة انه عزکوم - و در روایت فردی آمده که آنحضرت دو کثرت نشیبت آن مرد کرد و در کثرت سوم
نشیبت نکرد و گفت که سے عزکوم است و در حدیث دیگر از ابو داؤد و ترمذی بیاید ناسه کثرت باید نشیبت کرد
و زیاده بر آن اختیار دارد اگر خواهد بکند و اگر خواهد نکند - وعن ابی سعید الخدری ان رسول الله صلی الله علیه
و سلم قال اذا ثاب احکم - چون خیاره کند یکے از شما فلیسک بیده علی نمه - پس باید که بنهد و نگاه دارد و
خود را بروین خود - قال الشيطان یدخل فیہ - زیرا که شیطان می در آید در وین و سے چون کشاده دارد - رواه مسلم
الفصل الثانی - عن ابی هریره ان النبی صلی الله علیه و آله و سلم کان اذا عطس عطفی وجهه بوجهه و آنحضرت
چون عطسه میزد می پوشید رو سے مبارک خود را - بیده اولویه - بدست خود را با جامه خود چون وقت عطسه بغیری در
بیت رو سے حادث می شود بدست یا جامه آنرا می پوشید و نیز گاهی بعضی رطوبات از زبان و بینی
جدا میگردد و از بانه صول اند کم و جامه حاضران از آن تعلیم این ادب فرمود - و بعضی بهاصوت و لبث میگرد

لعطسہ آواز خود را این نیز از حسن ادب مست و گاہے شدت صوت بنا گمان سبب نزع علاج و توحش حاضران میگردد
 و گفته اند کہ مستحب است عاقل را کہ آواز خود را لعطسہ سپست کند و تمجید را بلند بگوید تا مردم بشنوند و ادای حق نشیت
 نمایند کذا فی مطالب المؤمنین۔ رواد الترمذی و ابو داؤد و قال الترمذی ہذا حدیث حسن صحیح۔ و عن ابی الیوب
 ان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم قال اذا عطس احدکم۔ چون عطسہ زندی کی از شما فلیقل الحمد لله علی کل حال
 و یقل الذی یرید علیہ۔ و باید کہ بگوید کیسکہ جواب میگوید اورا یرحمک الله و نشیت را رد نام کرد موافق رد سلام گو یا محمد
 گفتن عاقل نجس است بر حاضران۔ و یقل ہو۔ و باید کہ بگوید او یعنی عاقل بعد از یرحمک الله گفتن مردم۔ و باید کہ
 و یصلح بالکم رواد الترمذی و الدارمی۔ و عن ابی موسی قال کان الیہود تبعاطسون عند النبی صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم
 ابو موسی اشعری گفت بودند ہو کہ عطسہ می زدند میان یکدیگر و بکلمت میزدند نزد آن حضرت۔ ویرجون ان یقول لکم
 یا مباد انک بگوید آنحضرت مرا بشان یرحمک الله با وجود کلمہ و طیان چون یقین داشتند نبوت آنحضرت را و کفر
 در زوی ایجاد داشتند و خود توقع خیر و برکت از حضرت دے میکردند ہر چند سود نداشت و آنحضرت نیز بجهت
 ناقابلیت ایشان وجود نزول رحمت را بر ایشان یرحمک الله نمی گفت۔ فیقول۔ پس میگفت در رد نشیت
 ایشان۔ پس یرحمکم الله و یصلح بالکم۔ کلمہ را بہ ہدایت و اصلاح بال دعا میداد کہ چنانکہ در رد سلام
 ایشان نیز ہر یکم الله آمده است۔ رواد الترمذی و ابو داؤد۔ و عن ہلال بن یساف۔ یفتح یا و کسر آن و بعضی اسات
 کسر ہمزہ بجایے یا گفته اند ابو الحسن الکو فی الاسحی تابعی ست دریافتہ علی ابن ابی طالب ثرا علیہ گفته اند ثقت
 و ابن جبان اورا در ثقات ذکر کرده است مات سبعة و سبعین و مائے۔ قال۔ گفت ہلال بن یساف۔ کتاب
 سالم بن عبید۔ بودیم با سالم بن عبید کہ از اصحاب صفہ است عطس رجل من القوم عطسہ زد مردی از مردان
 کہ ہمراہ دے بودند۔ فقال۔ پس گفت آن مرد عاقل اسلام علیکم فقال لہ سالم۔ پس گفت مر آن مرد را سالم۔
 و علیک و علی اک۔ بر تو سلام و برادر تو۔ فکان الرجل و جفی لہ۔ پس گویا آن مرد ازین سخن سالم کہ د علی اک
 گفت اند و بکین شد یا خشمگین شد و نفس خود و جبرہ رو منی آمده است و فی نفسہ گفت یعنی ظاہر کرد و اثر آنرا زد
 و دل خود نگاہ داشت حزین را و فروخور و غضب را۔ فقال۔ پس گفت۔ سالم اما انی لم اقل الا ما قال البنی۔ آگاہ
 باش من نگفتم مگر آنچه گفت پیغمبر خدا صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم اذا عطس رجل عند النبی ہوتے کہ عطسہ زد مردی نزد
 پیغمبر صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم فقال۔ پس گفت آن مرد سلام علیکم گمان برو کہ بجایے الحمد لله السلام علیکم می گو گفت
 فقال النبی۔ پس گفت آنحضرت صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم علیک و علی اک۔ و فرمود۔ اذا عطس احدکم فلیقل
 چون عطسہ زندی کی از شما پس باید کہ بگوید الحمد لله رب العالمین و یقل لہ من یرید علیہ۔ و باید کہ بگوید کیسکہ رد میکند
 برو دے و جواب میگوید اورا یرحمک الله و یقل۔ و باید کہ باز بگوید عاقل را بر آن کس یعقبہ الله فی و لکم

بجاست میدیم که در روایت دیگر آمده - رواه الترمذی و ابوداؤد و یحییٰ و طیف در عطاء این اذکار اودیه است
 و سلام گفتن بر حاضران درین مقام چیز نیست و از اینجا معلوم کرده شد که چون عاقل و دیگر گوید غیر الحمد لله مستحق
 نشیت نکرد و دلایل چون آن مرد سلام گفت آنحضرت جواب سلام او گفت اما آنکه علی اکبر فرمود گفته اند که درین
 کلمه دو اشارت است یکی آنکه سلام درین محل پس موقع است چنانکه کسی بدو وقت اراده سلام تو سلام بر ما و تو کند
 دوم آنکه تذکره دوست بآنکه این ادب امتیاز است و کسیکه تربیت از مردان نیافته باشند در کنار ما در ادب زنانه
 کسب کرده و نیز گفته اند که تنبیه است بر حماقت او بجهت سرایت صفات ما در او و سپس منتقم شد بدعا مراد
 او را بسلامت از آفات و در بعضی شرح تقدیر علیک و علی اکبر این چنین کرد علیک الویل و علی اکبر یعنی
 داسه بر تو که ادب نیاوختی و داسه بر ما در تو که ترا ادب نیاوخت و تربیت خوب نکرد و الله اعلم - و عن عبید
 بن رفاعه صحابی مهاجری است و در کاشف گفته که مراد از صحبت است دو حدیث - عن ابی بنی صلی الله علیه و آله
 و سلم قال شمت العواظ ثلثا - ثبیت کنی عاظ را سه کرت نماز او پس از آن هر چه زیادت کرد از عطسه
 بر سه کرت - فان شمت ثلثه فان شمت فلان - پس اختیار داری اگر میخواهی شمت کن او را و اگر میخواهی
 لکن آن حتی که بر تو بود از شمت خواه بر سهیل و خوب یا سنت و استجاب زیاده بر سه کرت نیست باقی دعا
 سلمان است از کردن مانی نیست - رواه ابوداؤد و الترمذی و قال هذا حدیث غریب - و عن ابی هریره
 قال - و از ابی هریره نیز مروی است این روایت آمده که گفت شمت اثنان ثلثا شیت لکن برادر خود را سه کرت
 فان راو - و در بعضی نسخ نماز او فرموده که ابوداؤد و قال - و گفت راوی از ابی هریره که سعید مصری باشد
 چنانکه از سنن ابوداؤد معلوم میگردد و لا اعلیه نمیدانم ابوهریره را سال الله رفع الحدیث الی ابی - مگر باین صفت که
 و رفع کرد حدیث را بسوسه پیغمبر صلی الله علیه و آله و سلم - یعنی این حدیث مرفوع است موقوف بر ابوهریره
 نیست و ابوهریره آنرا از قول آنحضرت روایت کرده و اگر نکتہ هم در حکم مرفوع خواهد بود زیرا که تعین عدد بسماع
 از شارع نتوان کرد منتدبر

الفصل الثالث عشر عن نافع ان رجلا عطس الی حبیب ابن عمر و ایت سه از نافع که مرده عطسه زد و در پیوسته
 ابن عمر رضی الله عنهما - فقال - پس گفت آن مرد - الحمد لله و السلام علی رسول الله قال ابن عمر و انا قول - و این حدیث
 بر سه مرتبه از حسن ادب گفت و من نیز میگویم - الحمد لله و السلام علی رسول الله و لیس بکذا - یعنی صلوة و سلام نشاندن
 محمود و مقبول است و لیکن سنن و در عطاء همین لفظ الحمد لله گفتن است چنانکه گفت عطاء رسول الله تعالیم که در
 ما پیغمبر خدا صلی الله علیه و سلم ان قولی که گوئیم بعد از عطسه الحمد لله علی کل حال اتباع می باید که در ایسا امر
 محمود که در جزوات نصیاست و در او اما در خصوص من خلفه دار و نشود و در سنت نیامده چنانکه مصنف بعد از نماز

داشمال آن اگر جمیع خصوصیات و شخصیات رعایت کردن معتبر لازم نیست اما این نوع ذکر کہ درین باب دارد شدہ رعایت کردنی است فتدبر رواہ الترمذی وقال ہذا حدیث غریب۔ و بعضی از علما از موطن استنباب صلوٰۃ بر آن حضرت صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم عطاس را ذکر کردہ اند و اللہ اعلم

باب الضحک

و در ضحک چہار لغت است بکسر ضاد و فتح آن و سکون حاد بکسر ہر دو و فتح اولی و کسر ثانی۔

الفصل الاول۔ عن عائشۃ رضی اللہ عنہا قالت ما رأیت النبی صلی اللہ علیہ وسلم کففت عیالہ مذیدم منہم را۔ بمعجم صا حکا۔ مجتہع شونہ تمام در حالت ضحک و سبج کسے را گویند کہ بچہ باشد برائے کارے و قاصد باشد ازانی الصراح استجماع از ہر جائے گرد آمدن یل و گرد آوردن اسب خویش را در وقتین یعنی خندہ نمیکرد خندہ تمام کہ حتی اسے سنہ لواتہ تا بہ نیم ازوے لوات اوراجع لماہ مست بفتح لام بمعنی گوشت پارہ ہا کہ در سقف اقصاے قم است۔ انما کان میسم رواہ البخاری۔ و این حدیث در شمائل شریفین بیاید المتناہ اللہ تعالیٰ و عن جریر قال کففت جریر بن عبد اللہ یحیی کہ صحابی شہورست خوش روے خوش خوشے و شریف قوم خود یا عجبی النبی۔ منع نکرد مرا پیغمبر صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم از در آمدن بر دے ہر وقت کہ خواہسم بشرط آنکہ مجلس را نہ باشد یا منع نکرد مرا از آنچہ طلبیدم یعنی ہر چہ از حضرت دے طلب کردم داو یا۔ منع نکرد مرا از سیج چیرے کہ کرد یعنی صادر شد از من فعلی کہ کردہ آید آنحضرت را در جہ اول ظاہر ترست۔ منذ اسلمت ازان باز کہ سلمان شدم۔ ولا رائی الا تبسم۔ و ندید آنحضرت مرا بر گز مگر آنکہ تبسم کرد و یفتق علیہ۔ و عن جابر بن سمرہ۔ صحابی شہور خواہر زادہ سعد بن ابی وقاص۔ قال کان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم لا یقوم من صلاہ الذی یصلی فیہ الصبح بل و آنحضرت کہ نمی ایستاد از جاے خود کہ میگذارد روزے نماز صبح را۔ حتی تطلع الشمس۔ تا آنکہ طلوع میکرد آفتاب۔ تا و اطلعت الشمس قام۔ پس چون طلوع میکرد آفتاب می ایستاد۔ و کانوا یجدون فیما خذون فی امر الجاہلیۃ۔ و بودند صحابہ کہ سخن میکردند پس شروع میکردند در کار جاہلیت و سخنان او فہم کنون پس خندہ میکردند و تبسم تبسم میکرد آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم رواہ مسلم و فی روایۃ الترمذی تبیان شدون الشعر۔ یعنی اندند شعر را در اینجا جواز بحث است باخبار جاہلیت و اشعار و ضحک بر آن و اقتصار بر تبسم دورین کمال خلق و مالیت قلوب بود از آن حضرت صلی اللہ علیہ وسلم

حضرت صلی اللہ علیہ وسلم

الفصل الثانی۔ عن عبد اللہ بن الحارث بن خزیمہ۔ بفتح جیم و سکون زاء و در آخر حمزہ صحابی ست زبیدی نسبت بہ بید کہ یکے از پدران او بود و در آخر کہسے کہ باقی ماند بمصر از صحابہ ات سنہ ست و قمانین بمصر قال ما رأیت احداً اکثر تبسماً من رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم۔ گفت مذیدم من بیچ یکے را زیادہ تر از دے تبسم یا

در قسم از ان حضرت رواه الترمذی

الفصل الثالث - عن فتاوة قال سئل عن یسیدہ شدیل بن عمر بن کان اصحاب رسول الله صلی الله علیه وسلم یضربون - آیا بودند یا ران آنحضرت که خنجره میکردند یعنی بیان یکدیگر چنانکه یاران می خنجرند - قال نعم گفتم ابن عمر آری ایحانامی خنجریدند - والا یحان فی قلوبهم - و حال آنکه بود ایمان در دلها و ایشان - اعظم من اجل بزرگتر از کوه یعنی آنچنان نمی خنجدند که اهل عقالت می خنجدند و دل را میزند و خلط و زهر را ایمان راه یابد - و قال بلالی بن سعد - تلعب و اعظم مقرزی اشعری و شقی قاضی ثقه در شب و روز هزار رکعت نماز میکند اردو محل و مرتبه او در شام مانند حسن می بود و در بصره روایت میکند از پدر خود سعد بن تمیم و از جابر و معاویه و روایت میکند از دوسه از اعیان و سعید بن زید و عثمان بن مسلم و جزا ایشان بنوی احمدائه و عشرین را و در کتبم دریافتیم من ایشان را یعنی اصحاب رسول الله صلی الله علیه وسلم بین الاغراض - میدیدند میان بدنها و تیر انداختن را - و بعضی که انقضای بعضی - و خنجره میکردند و میرفتند و سیل میکردند بعضی از ایشان بسوسه بعضی - فاذا کان اللیل - چون می شد شب - کالوار بها - نمایی بودند را سب و ترسند و را غلبه از دنیا و منزل از اهل و عیال مشغول بعبادت با وجود ادا و حقوق و رهبان جمع را سب چنانکه رهبان جمع را کب و در سب بفتح را فهم آن و سکون با و بفتحین رسیدن از باب سح در سب پارنا سوسه ترسایان و لاریه باینه فی الاسلام که واقع شده است مراد بدان ترک لحم و پوشیدن پلاس و خنجره کردن و زنجیرها در گردن انداختن و ریاضت با سوسه نافرموده کردن است و مراد اینجا ریاضت مشقت و عبادت است - رواه فی شرح آئینه

باب الاسامی

اسامی جمع اسم و مراد بیان احکام نامهاست که چه نام باید نهاد و نباید نهاد و بجهت نام باید خواند و نباید خواند که نام نیک است و کلام الفصل الاول - عن انس قال کان النبی صلی الله علیه و آله و سلم فی السوق گفت انس بود آنحضرت در بازار و در روایتی فی البقیع و بقیع نام جایی است که مقبره مدینه در آنجا است - فقال رجل - پس گفت مردی یا ابا القاسم مذاکره و خواندند و سوسه را که کنیت او ابو القاسم بود - قال قلت الیه النبی یسیر گشته نگر نیست بجانب دسے پیغمبر صلی الله علیه و آله و سلم فقال یسیر گفتم آن مرد - انما دعوت هذا نخواندم و ندا نکردم من مکر این را اشارت به شخصه کرد که آنجا حاضر بود ابو القاسم کنیت داشت - فقال النبی صلی الله علیه و آله و سلم - پس ناخوش آمد حضرت و سوسه را این معنی گفت - سوا با سسی - نام نمیدانم من که محمد است - و لا مکتوا بکیتی و کنیت نه نمیدانم من که ابو القاسم است متفق علیه - و عن جابر ان النبی صلی الله علیه و آله و سلم قال سوا با سسی و لا مکتوا بکیتی منانی انما جعات قاسما و زکر که پدرش من گردانیده شده ام و ناییده شده ام قاسم یعنی کنیت کرده شده ام ابو القاسم زیرا که قسم میکنم خدمت میکنم بیان شما از جانب حق و آنچه وحی کرده شده است بسوسه من و فرساده شده بر من از علم و عمل میرسانم

هر يك را آنچه نصيب اوست و مستحق است مرا ترا دمی كنم هر كس را در جايی كه در مرتبه اوست از تفصيل و شرف و
 بشارت بعد هم ثواب و درجات آخرت مرطبان را و انداز يك كنم بكتاب و درجات عاصيان را و اين صفت در
 مسيح كس جز من و جز و ندارد در مسيح كس درين صفت شريك من نبود يك كسيت كردن او با من كسيت درست
 نياشته شفق عليه السلام و در هر يك معلوم شد كه كس را محمد نام كردن جایز باشد اما ابو القاسم خواندن درست
 نبود و خواه نام محمد باشد تا اسم و كسيت آنحضرت سرور در دوسه جمع گردد يا غير محمد باشد تا هيمن كسيت مجرب باشد و اين
 قول را از امام شافعي مقول است و ثمسك او باين حديث است و علماء را درين مسئله اقوال است يكی اين قول است كه كنند
 شده قول دوم آنكه در رويست كه من كنند بيان كسيت را هم بنعيم حلي الله عليه وسلم چنانكه يكی را ابو القاسم محمد خوانند
 اما اگر تنها ابو القاسم گویند با كی نیست و منی بدو همیشه مذکور نزد ایشان هيمن است كه جمع كنند فافهم و از محيط نقل كرده اند
 كه اين قول را امام عورتباني سته رحمه الله عليه و قول سوم آنكه جمع نيز درست است و اين قول را با امام مالك
 نسبت كنند و ایشان گویند كه احاديث منع غسوخ اند و جمعی گویند كه منع در زمان شريف آنحضرت بود و صلى الله عليه
 وسلم و بعد از دوسه درست است و دليل ایشان حديث امير المؤمنين علي است رضي الله عنه كه از آن حضرت التماس
 نمود كه اگر مرا نزد دوسه زاید بعد از تو يا رسول الله نام وی بر نام و كسيت تو بنم آنحضرت نجويز كرد و محمد بن
 الحنفیه كه بعد از آن حضرت را و امير المؤمنين او را ابو القاسم محمد نام كرد و جمعی كه بر قول ایشان اعتماد نیست گویند كه
 تسميه باسم غير جائز نیست چنانكه تكتيه بكنيت و قول صواب از اين مقالات آن است كه تسميه بنام شريف و بجایز
 بلکه مستحب است و تكتي بكنيت دوسه اگر چه بعد از زمان شريف باشد ممنوع و منع از آن در آن زمان خوی تر و سخت تر
 بود و همچنین منع كردن بيان نام و كسيت آنحضرت ممنوع بطريق اولی و آنكه على مرتفع كرد مخصوص بود
 بوسه رضي الله عنه و غير او را بجز بنود چنانكه از سابق حديث ظاهر میگردد و ر سبطی و ر جمع الجوامع از ابن
 عساکر آورده كه واقع شد بيان طلحه و علف رضي الله عنهما كلامی و گفت طلحه به علي كه تو نام كروی پس خود را با هم
 بنعيم و كسيت كروی او را بكنيت دوسه حلي الله عليه وآله وسلم و حال آنكه منی كرو آنحضرت از جمع كردن در آن
 نزد و حلي گستاخ كس است كه جرأت كند برخدا و رسول دوسه و طلبید جماعه اصحاب را از فریشت تا حاضر
 آمدند و گواهی دادند كه آنحضرت حلي الله عليه وآله وسلم نخست كرد و مر علي را رضي الله عنه كه جمع كردن در آن و حرام
 گردانید بر من است جزوی كه ذكر و دلائل اين اقوال به تفصيل و تطبيق بيان احاديث در شرح ذكر كردیم اینجا
 انقدر پس است والله اعلم عن ابن عمر قال قال رسول الله صلى الله عليه وآله وسلم ان احب اسماء الى
 الله يدركني في دوست ترين ناما كس ثما بسوسه خداي تبارك و عبد الله و عبد الرحمن ر واه سلم از جنت
 اشعار آن به بندگی كه صفت حقيقت آدمي است بذات مقدس باری تعالی و تسك بصفات مقدسه و خصوصاً

حضرت رتانیست که مخصوص ذات پاک اوست و اگر تخصیص این دو اسم بطریق تمثیل دارند و مقصود اسماء باشد که در آن مختص
 بعد است با اسماء الهی عز و علا نیز صورتی دارد و یارب مگر فرق کند میان صفات لطیف و قهر و در بعضی حواشی نوشته که مراد
 بعد از اسماء اینهاست علیهم الصلوٰۃ والسلام و گویا اضافت بمنجا طبعین که گفت احب اسماءکم شعر بدان است و عن
 سقر بن جندب قال قال رسول الله صلی الله علیه و آله وسلم لا یسبحن غلاماً ما - نام مکن غلام خود را خطاب عام است
 یا شخص معین فرموده اما حکم عام است و مقصود آنکه غلامان را این نامها نباید نهاد و بسیار او را با حاد و لا یسبح و لا یسبح
 چه بسیار از لیس است معنی آسانی و توفیق و توانگری و فراخی و رباح از ربح معنی سود و تنجیح از تنجیح است بمعنی پیروزی
 و برآمد حاجت و فلاح از فلاح بمعنی رستگاری و پیروزی پس نام نهادن بآنها باین وجه اگر چه حسن است اما بوجه دیگر
 مناسب نیست فلانک بقول ائمه چیزیکه تو میگوئی و میپرسی اسم مخاطب از اهل خانه خود مثل آیا اینجا یعنی در
 خانه هست و نه یعنی بسیار با نجاج یا فلاح شلا - فلا یا کون - و فرما نباشد و در اینجا بقیول لا یسبح میگوید
 مخاطب در جواب نیست بسیار و فلاح در اینجا و این به نظر در اصل معنی این الفاظ در فال و عبارات مشکوٰۃ می افتد
 اگر چه مراد این با ذات معین است و داده سلم و فی روایتی که لا نسبح غلاماً که با حاد و لا یسبح او را فلاح و لا نافع و این روایت
 نافع مذکور شده نه تنجیح و از اینجا معلوم می شود که مقصود و حصر درین اسم نیست بلکه هر چه در معنی آنها باشد نیز این حکم دارد
 و فلانک ظاهر خوانند که در حدیث جابر تصریح بدان آمده - و عن جابر قال اراد البنی صلی الله علیه و آله وسلم ان ینهی
 عن الذیسمی رجلاً یسبح و ینجو است آنحضرت که نمی کند ازین که نام کرده شود و بجای و بیکر و فلاح و بسیار و نافع و آنچه ذلک
 ثم رایتہ سکت و ینعی - پسر و پدر آنحضرت را که سکوت کرد بعد ازین اراده از ان اسماء یعنی از نسیه بآن
 اسماء هم بغض و لم ینہ ذلک پسر قبض کرده شد و وفات یافت آن حضرت صلی الله علیه و آله وسلم و بنی نکر و از نسیه باین اسماء
 آنحضرت داده سلم ازین حدیث معلوم می شود که نمی واقع نشد طبعی گفته گویا جابر انارات و علامات را دید چیزی که شعر بدان
 باشد شنید و صریحاً بر آن واقع نشد و لیکن بنی از ان در احادیث صحیح و واقع و ثابت شده است و شبست مقدم است بر بنی
 و عن ابی هريرة قال قال رسول الله صلی الله علیه و آله وسلم انج الاسماء یوم الیوم بعد الله - انج اسماء و انش آن روز
 قیامت نزد خدای تعالی و در واسطه انج الاسماء یعنی خوارتر و زشت ترین نامها - بر تلسمی نام مروی است که نام
 کرده می شود و در بعضی نسخ اسمی یعنی نام کرده خود را ملک لا ملک یا شاه یا دشاها و بغاری شاهنشاه یا دوا البخاری
 و فی روایت سلم قال اغیظ بعل علی الله یوم الیوم و ختم آرمه ترین مردم و خبیث ترین ایشان بر خدا سے تعالی
 روز قیامت بعل باین اسمی میروست که بود که نسیه کرده می شد و در میان ملک الاملاک زیرا که لا ملک الا الله نیست یا دشاها
 بحقیقت مگر خدایا اسم چه جاسے یا دشاها یا دشاها که اصلاً تو هم شکرست و در آن راه ندارد و عن زینب بنت ابی
 سلمة قالت سمیت برة زینب که بنیبر آنحضرت بود و همراه مادر خود و ام سلمه در حجر تربیت آنحضرت درآمد بود گفت ناسیده بودم

من اولاده فذی آن نیکو کارست. فقال رسول الله صلی الله علیه وسلم پس گفت آنحضرت - لا تزکوا انفسکم - نشاید خود را
الله اعلم باهل البیت - خدا دانما ترست به نیکو کاران از شما و در بره نام نهادن تزکیه نفس شودن است مغرور سموم از مبین
نام کنید او را زینب اگر اینجا معلوم شد که نامی نمی باید نهاد که متضمن مستحبات نفس بود و رواه مسلم - و عن ابن عباس قال
كانت جویریة اسمها برة بود جویریة که از ازواج مطهره است نامش در اصل برة بود - تحول رسول الله پس غیر داد و گرفت
پیغمبر خدا صلی الله علیه وسلم اسمها جویریة - نام او را جویریة که تصغیر جاریه است - و کان یکره ان یقال - دلو و آنحضرت که گرفت
میداشت که گفته شود در خج سن عذرة - ببردن آمد از نزد برة که معشش نیکو کارست چه ببردن آمدن از نزد نیکو کار نیکبخت
رواه مسلم اینجا این سبب فرمود و رواه زینب تزکیه نفس زیرا که مزاحمت و اسباب سبب باشد هر دو صلاحت
سببیت دارد و اما که از قوم زینب و یافته باشد که قصد ایشان در تسبیح برة مدح و ثنائی او بود و در اینجا و نیز این
عبارت که در آمد آنحضرت بر فلان زن و بر آمد از نزد فلان و از ازواج مطهره متصل و تعارف بود پس اینجا
همین را گفت و الله اعلم و پوشیده نماند که بدفالی که در شل نخج و نلاح اعتبار کرده شد اینجا نیز متصل است و تزکیه که در
که اینجا اعتبار کردند آنجا نیز ممکن - و عن ابن عمر رضی الله عنهما ان بنتا كانت تعمر دایت است از ابن عمر
که دختر است بود عمر رضی الله عنه یقال لها عاصیة - گفته می شد عمر او را عاصیة عرب اولاد را عاصی و عاصیة نام
میکند بمعنی سرکشی و بکبر و تعظیم از عیب و نقصان و انقیاد و زبونی و چون دور اسلام رسید آنرا کرده داشتند و عاصی
رسول الله پس نام کرد او را پیغمبر خدا - صلی الله علیه و آله و سلم حمیلة لکرمه نظر مقابل عاصی مطیع و نقاد و بدو مانند
آن بود و لیکن چون اصل عرض بغیر نام بدست بنام نیک آنرا ملاحظه نکرد و بغیر اسم بضد و مقابل فسرند داشت
با آنکه معنی حبیل تضمن جمع معانی خیرست چه از حبیل جز حبیل نیاید - رواه مسلم - و عن سهل بن سعد قال انی بالله
ابی اسید الی ابی - آورده شد منذر بن ابی اسید را نزد پیغمبر خدا صلی الله علیه و آله و سلم سهل بن سعد
ساعدی صحابی مشهور است آخر من مات من الصحابة بالمدينة و منذر بنهم میم و سکون لون و کسر فال تخمه تابعی تمة
است و این جهان او را در ثقات ذکر کرده صاحب جامع الاصول و صحابه آورده چنان که عادت او است و ابو
اسید بنهم همزه و فتح نام او مالک بن اسعد است چنانکه گفته شد پس روایت میکند سهل بن سعد که آورده شد
منذر را نزد آنحضرت بین و لدنهای که زاینده شد - فوضعه علی فخذة پس نهاد آنحضرت او را بران مبارک خود - فقال ما اسم
پس فرمود چیست نام دے - قال فلان - گفت یک از حاضران باهر که آورده بود او را ظاهر آن است که پدرش را آورده
باشد نام او فلان است نامی که او را کرده بود و چون راوی اطلاع بران نداشت ذکر نکرد و شیخ ابن حجر عسقلانی
گفته که واقف نشدم من بر نام او - قال لا لیست آنحضرت نه یعنی نیست من را فی باین نام یا نام کنید او را این نام
لکن اسم المنذر لیکن نام او مندر است مشتق از انداز که معنی تبلیغ احکام است یا خویش و گفته اند در حقیقت نام او

فقیه بنا و چنانکه قول حق سبحانه و تعالی فی الدین ولینذر دقو مهم ثم عرست بدان متفق علیه - و عن ابی هریره قال قال رسول الله صلی الله علیه و آله وسلم لا یقولن احدکم - باید که نگویید یکی از شما مملوک خود را بجای دانی - بنده من کنیزک من فکلم عبدا لله - همه مردان شما بندگان خدا نید و کل سائرکم امام الله - و همه زنان شما کنیزکان خدا اند زیرا که در عبادت غایت تدل و نهایت خواری ست سختی نیست آنرا مگر آن کس که در غایت عزت و کبر با ست و آن نیست مگر پروردگار رب الغفره و البکره - و لکن لقیل - و لیکن باید که گوید غلامی و جاریتی - فماتت و فاتی - چه غلام بمعنی کودک و جاری بمعنی دخترک ست و فاتی مرد جوان و فاتی زن جوان و در اطلاق غلام و جاری بمعنی شفت و همزانی ست و فاتی در نثارة از جنت آن گویند که داه و غلام هر چند پیر باشد با ایشان معامله جوانان می کنند و حرست پیری نگاه ندارند و تو اند که بحیث قوت و جلالت ایشان در خدمتگاری گویند و با لفظ این الفاظ بر مالیک اطلاق می یابد پس می نماید اطلاق اینها بهتر از اطلاق عبیدی دانی ست گفته اند که منع دنی از اطلاق الفاظ عبده و امته بر تقدیری ست که بر وجه تطاول و تحقیر و تنصیر باشد و الا اطلاق عبدا امته در قرآن و احادیث آمده همچنانکه مالکان را فرمود نگاه داشت زبان از بعضی الفاظ ناشایسته مملوکان را نیز منصرف مود که - و لا یقولن العبد - و نگویید مملوک مالک خود را بپسلی - زیرا که اگر چه رب بمعنی مربی و تربیت کننده است و لیکن ربو بمعنی ماله الا اطلاق صفت خاص حضرت پروردگار تعالی ست پس اطلاق آن بر آدمی مومم اشتراک ست و این نیز اگر بطریق تنظیسم بود و الا اطلاق آن آمده است بکلی فی سبیل سیدمی - چه سیادت در با ست و فیصلت ثابت ست مرا مالک را نسبت بملک و نذر از و اج را نیز سید گویند - و فی روایتی سیدمی و مولائی - و درین روایت مولائی نیز زیاده کرده و ولایت و نصرت نیز ثابت ست مالک را نسبت به مملوک - و فی روایتی لایق العبد سیده مولائی - و در روایتی آمده که گوید مملوک مرید و مالک خود را مولای فانی و یکم الله زیرا که مولای حقیقی شما الله تعالی ست نعم المولی و نعم النصیر - و اه سلم و عن ابن ابی هریره است از پیغمبر صلی الله علیه و آله وسلم قال لا یقولن الاکم - نگویید انکور را یا جسته انکور را کم بسکون را - فان الاکم قاصب الموت - زیرا که کم دل مومن ست - و اذ سلم و در روایتی - قال الاکم الرسل المسلم فی روایتی له عن وائل بن حجر و در روایتی مرسل را از دال بن حجر این چنین آمده که لا تقولن الاکم نگویید کم - و لکن قولوا العنیه و الجبله و لیکن بگوید عنب یعنی شجره عنب و بگوید جبله یعنی لغت حار و ماه و با سوده و بسکون باینز آمده نام درخت انکور ست و گاهی به بطریق مجاز انکور را نیز گویند یعنی انکور و درخت و سه نامها سه دیگر و در بیان نامها بخوانید ما بنام کم بخوانید انکور عرب عنب و درخت عنب را کم سسه خوانند بسکون را بعلت آنکه شرب خمر که از آن حاصل شود و در ثمرات و کرم ست پس این نمی کرده شد از این چه صفت چیزی که حاصل ام انجابت ست بکم و خیر کردن مناسب باشد تا ذریعه مدح محرمات و نهج نفوس و ترغیب

در آن نکرده و فرمود که این نام به من دول و سکه که سعد بن ابی وقاص و قنوی و غیره اسرار و سخاوت مست مناسب است
 و حفظ کرم شامل جمیع خیرات و مکارم است و گفته اند که چون بر صفت کرمی بگویم یا بگویم اثبات کرمی اورا تمام خیرات
 و بخت گفته اند که مقصود از حدیث حقیقت نفس از تسمیه عجب بکرم نیست بلکه نمی از تخصیص این اسم است بواسطه
 در ادب و تسمیه و تحریف است مومنان را بر آنکه غایب را متحلی دارند مکارم اخلاقی و محامد صفات و رافعی نشوند بآنکه این
 نوع از درختان است و مرسوم باشد بر اسم کرم و ایشان سر را در تراند بان گویند فرمود عجب راجه کرم می خوانند
 و این اسم را مخصوص باو میدارند شمار را باید که احب این اسم و متصف باین صفت باشند و این است حاصل آنکه
 از مختصر می گفته که مقصود از این حدیث تقریر و تاکید قول حق عزوجل است که ان اگر کم عند الله اقلی بطریق انیق
 و مسلک لطیف با آنکه مومن شقی استمال و مستحق تر است با ستم شقی از کرم که کرم است و کرم هر دو مصدر است
 از کرم بکرم بر صفت می کنند بدان سبب که بانه بر شال رجل عدل قال این اللفظ رجل کرم و امرأة کرم در زبان کرم
 و فساد کرم بفتح الراء اسکانا بمنه کرم که اقال الطیبری نقل عن جی السنته - وعن الی هریرة قال قال رسول الله
 صلی الله علیه و آله وسلم لا تسودا العجب الکرم - نام نه نیند انگو را کرم از اینجا معلوم گردد که کرم نام عجب نیز آمده چنانکه
 شجر عجب در شرح حدیث سابق اشارت بدان کردیم و لا تقولوا یا خیرة الله هر دو گویند اسے خبر ان و صبر ان
 روزگار یعنی دهر را بدینگونه و کموشش نه کیند و شکایت از دسے نه نمایند و اورا موثر و مصرف احوال ندانند بدان
 الله هو الدهر - زیرا که خداے نهالی است مصرف و محول احوال یعنی آنچه شما از روزگار میدانید نسبت بفلک زمانه
 میکنند و حقیقت از خدا است و فاعل تشبی اوست - رواه البخاری - و عنه قال قال رسول الله صلی الله علیه
 و آله وسلم لا یسب احدکم الدهر فان الله هو الدهر باید که دشنام نگویند یکی از شمار روزگار را زیرا که خداست نهالی
 شأنه تصرف دهر و رواه مسلم شرح این حدیث در اول کتاب در باب ایمان گذشته است - و عن
 عالیة رضی الله عنهما قالت قال رسول الله صلی الله علیه و آله وسلم لا یقولن احدکم باید که گویند یکی از شمار
 وقت غنایان و شورش دل از حق حقیقت نفسی - بنم با پیچید و پیچید نفس من - و لیکن که نقل - و لیکن باید که گویند
 نفس نفسی بکرم قاف غنایان و شورش کرد نفس من - و لیکن که نقل - و لیکن باید که گویند
 یکس متنی واقع می شود که غنایان و شوریدن دل است و لیکن آنحضرت کرم ۱۹۸۳ هجرت که خشت نفسی گویند
 بسبب بیچ این عبارت در جهت اخر از نسبت مومن خشت را خفت خود - متفق علیه و ذکر کرده شد حدیث
 ابی هریرة که اولش این عبارت است - یوفی فی این آدم فی باب الايمان - صاحب مصابح این حدیث را در
 باب ذکر کرده و مصنف ایراد آن را در باب ایمان مناسب شمریده -

الفصل الثانی - عن شرح بن زانی من ابیہ انه لما وصت الی رسول الله صلی الله علیه و آله وسلم مع قوم

شرح بن ابی لاداد و زریان سعادت نشان آنحضرت است و کینت کرد آنحضرت پدرش را بوسه که که از اولاد دے
 بود و فقه عمر عابد است و از جمله اصحاب علی است رضی اللہ عنہ روایت میکند از پدرش که بانی است که چون پدرش قدم
 آورد پیش آن حضرت با قوم خود و ستم بکنند شنید آنحضرت قوم او را که کینت میکند او را بانی الحکم بفتحتین - فدعاہ رسول اللہ
 پس خواند او را بنمیز خدا صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم فقال پس گفت - ان اللہ ہوا الحکم - خداست حکم نہ غیر او الیہ الحکم البوسے
 او را حج و شتی است حکم نہ بوسے غیر او - فلم یکنی ابا الحکم پس چرا کینت کرده می شوی تو بانی الحکم رجرا رضی ہستی تو بانی
 زیرا کہ حکم حاکمی را گویند کہ چون حکم کند رد کردہ نشود حکم او را این صفت خاصہ جناب عزت او است و لائق نیست بغیر و تعالی
 کذا قال الطیبی - قال - گفت بانی در اعذار از کینت کردن قوم او را بانی الحکم بن قومی اذا اختلفوا فی شئ التونی بپڑی
 کہ قوم من وقتکہ اختلاف میکنند و رچیزے می آیند مرا حکمت منیم پس حکم میکنم میان ایشان - رضی کلا الفریقین حکمی پس
 راضی می شوند ہر دو کردہ حکم من - فقال رسول اللہ پس گفت بنمیز خدا صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم - ما حسن ہذا - چه عجب خوب
 است این حال و شان کہ تو داری و این جواب از بانی مطابق و در برابر بود چہ آنحضرت چون حصر کرد صفت حکمت را
 و حضرت عزت تعالی و تقدس با زاین اعتذار چیست کہ مرا قوم من حکم می سازند غالباً مقصود دشمن این است کہ بلی
 کینت کردن بانی الحکم مرالائق نیست و لیکن چہ کار کنم کہ قوم من را درین مرتبہ نشانند اند پس رد کرد آنحضرت بوسے
 بلطف و نرمی و فرمود اصل این حال تو نیکو است و لیکن با وجود آن کینت بانی الحکم خوب نیست پس از ان خواست
 کہ کینتی برے و سے نبند پس فرمود ہا نک من الولد پس چیست مرزا از اولاد - قال لی گفت مرا اولاد متعدد است
 شرح و سلم و بعد اللہ قال من اکبر ہم فرمود پس کیست کلان ترین اولاد قال قلت شریح گفت گفتم کلان ترین اولاد
 من شریح است قال فانت ابو شریح گفت پس کینت تو ابو شریح است و بعضے گفته اند کہ مادر ما حسن تافیه است یعنی کینت
 نهادن بانی الحکم با وجود این حال نیک نیست و توجیہ اول ظاہر است رواہ ابو داؤد و النسائی - وعن مسروق قال
 فبیت عمر رضی اللہ عنہ فقال من انت - مسروق کہ از مشاہیر تابعین است یگوید ملاقات کردم امیر المومنین عمر را پس گفت عمر
 کیستی تو قلت مسروق بن الابدع - گفتم من مسروق پہر اجدع ام قال عمر سمعت رسول اللہ گفت عمر شنیدم بنمیز خدا صلی
 علیہ وآلہ وسلم یقول - کہ میگفت - لا اجدع شیطان - اجدع نام شیطان است و جدرع در لغت دو گوش و دو دست و لب
 بر بدن و در قاموس یگوید الابدع الشیطان و والد مسروق کتابی البکیر و غیرہ عمر بن الخطاب و سماہ عبد الرحمن بنی رواہ
 ابو داؤد ابن ماجہ - وعن ابی الہریرہ قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم تدعون یوم القیمۃ باسمکم و اسمائکم
 غارہ بن شوشہ شمار و قیامت بنامہای شما و نامہای پدران شما چنانکہ بنی فلان یا فلان فاحضوا اسمکم - پس نیک بہ بنید نامہای
 خود را این خطاب است مرجع نبی آدم را پس پدران نیز داخل باشند و در بعضے روایات آمدہ کہ روز قیامت مردم را
 بنام مادران خوانند و گفته اند کہ حکمت درین آن است کہ تا اولاد در نامہا مشرستہ و در سوا نشود و نیز بحجت روایت

حال عیسی بن مریم عم که پدر ندارد و الیه را سے انظار فضل و شرف حضرت امام حسن و امام حسین سلام الله علیهما باطلداری است
آنحضرت صلی الله علیه و آله و سلم را اگر این روایت ثابت شود آباکم را حاصل بر تغلیب می توان کرد چنانکه ابو بن سگیوند
و شاید که گاهی آبا خوانند و گاهی به اسماء یا بعضی را به نسبت پدران و بعضی را به نسبت مادران یا در بعضی مواضع
چنان و در بعضی چنین - و الله اعلم رواه احمد و ابوداؤد - و عن ابی هریره ان النبی صلی الله علیه و آله و سلم نمی
من ان یجمع احدین اسم و کنیت - روایت مست از ابی هریره که آنحضرت نمی کرد این که جمع کند احدی بنیان نام
و کنیت می صلی الله علیه و سلم - و سبی محمد ابا القاسم - و نامیده شود و کنیت کرده شود محمد نامی با ابوالقاسم این معنی بر
تقدیر است که محمد فروع باشد و سبی بر لفظ مجهول چنانکه در جامع ترمذی و شرح السنه و اکثر نسخ مصابیح واقع شده
و در جامع الاحول و بعض نسخ مصابیح محمد واقع شده به نصب و برین تقدیر سبی بر صیغه معلوم باشد یعنی نام کند
احدی محمد نامی را با القاسم رواه الترمذی - و عن جابر ان النبی صلی الله علیه و آله و سلم قال اذا بیتم باسمی
نام کنید بنام من - فلا تکتبوا کنیتی پس کنیت نکنید کنیت من رواه الترمذی و ابن ماجه و قال الترمذی هذا حدیث غریب
و فی رواة ابی داؤد و در روایت ابی داؤد و ابن لفظ آمده است که - قال - گفت آنحضرت صلی الله علیه و آله و سلم
من یسمی باسمی فلا یکتب کنیتی کیسه نام دارد بنام من پس باید که کنیت دار نشود و کنیت من و من کنی کنیتی فلا یتیم باسمی
و کیسه کنیت پذیر شد کنیت من نام پذیر نشود بنام من این احادیث صریح اند و در شی از جمع بیان اسم و کنیت
ما اگر تنها نام نسبد یا کنیت نهند ممنوع نباشد - و عن عائشه ان امراة قالت عایشه رضی الله عنها گفت که زنی
گفت یا رسول الله انی ولدت غلاما من زاده ام پسر کی را قسمه محمد او کنیت ابا القاسم پس نام نهادم او را محمد
و کنیت کرده ام او را ابا القاسم و جمع کرده ام میان نام و کنیت تو فذکر لی انک نکره ذکاب پس ذکر کرده شد و
گفته شد مرا که تو ناخوش داری آنرا یعنی جمع کردن را میان نام و کنیت تو فقال پس گفت آنحضرت - الالذی اهل
اسمی و حرمت کنیتی - چه چیز است که حلال و جائز گردانید نام نهادن را بنام من و حرام گردانید کنیت کردن را کنیت من -
او الالذی حرم کنیتی داخل اسمی شیک را وی است که اول ذکر حل اسم کرد و بعد از دے حرمت کنیت را یا اول ذکر
حرمت کنیت کرد و بعد از حل اسم را بعد قول هر دو عبارت یکے است و تفاوتی در مقصود نه ولیکن محدثان
در روایت لفظ حدیث احتیاط تمام دارند چنانکه لفظ ثمر لفت آنحضرت است روایت میکنند - و الا ابو داؤد و قال
محبی السنه غریب - این حدیث را که ابو داؤد روایت کرده محی السنه گفته که این حدیث غریب است و بر
تقدیر محتمل دلالت دارد بر جواز جمع میان نام و کنیت ثمر لفت آنحضرت از اینجا معلوم گردد که نه از جمع تفریق
است نه تفریق و بعضی گویند که احادیثی از جمع منسوخ است و الله اعلم - و عن محمد بن الحنفیه عن ابيه
روایت است از محمد بن حنفیه از پدرش که امیر المؤمنین علی است - قال - گفت علی مرتضی ثقلت کیفتم یا رسول الله ارایتم

خبر ده مراد اجازت کن - ان دل دی بعدک دل - اگر زاید شود مراد بعد از اولی - اسیم باسمک و اکنیت کنیت
 نام نهم اورا بنام تو و کنیت کنم اورا کنیت تو - قال نعم گفت آنحضرت آری اجازت کردم تر از رواه ابو داود و این
 حدیث نیز دلالت دارد بر جواز جمع میان اسم و کنیت آنحضرت ولیکن بعد از زمان شریف وی و آنجا که منع کنند
 گویند که این خصیست خاص مرعی نفسی را چنانکه در حدیث ترمذی آمده که فرمود علی - و کانت خصیست لی یعنی بودین
 تجویز خصیست مراد مخصوص بمن و دیگر را اجازت نمود و سابقا معلوم شد که اقوال علما درین باب مختلف است و احادیث نیز
 مختلف آمده و هر یکی توضیحی کرده و قول صواب آن است که نام نهادن بنام شریف او اجازت است و کنیت نهادن
 بکنیت و بی اجازت و جمع کردن نا جائز تر خواه در زبان شریف یا بعد از دے - و عن انس قال کنانی رسول الله
 صلی الله علیه و آله و سلم بقله کنیت اجنبیها - انس گفت که کنیت کرد مرا آنحضرت بهتره که می چیدم و می بریدم آنرا و ام
 سره حمزه است بجای مملو درایع بحجه و آن تره ایست که در طعم او در لطیف است و در حقیقت هست و لغاری
 آنرا تره تیزک گویند فی الصراح و حمز زبان کز شدن شراب و گباه حمزه تره تیزک پس آنحضرت انس را باین مناسبت
 ابو حمزه کنیت کرد - رواه الترمذی و قال - گفت ترمذی نیز احادیث لا نعنه الا سن هذا الوجه - این حدیثی است که نمی
 شناسیم آنرا مگر باین وجه یعنی باین اسنادی که ذکر کرده است در جامع خود یعنی حدیث غریب است روایت کرده اند
 مگر بیک طریق و یک اسناد و پس دلی المصاحیح صحیح - و در مصاحیح نصیح کرد این حدیث را و حکم کرد بصحت آن و توجیه
 طریق و اسناد و منافات بصحت ندارد چه تواند که بوجه واحد آمده باشد آن وجه صحیح بود چنانکه در مقدمه گفته شد -
 و عن عایشة قالت ان ابني صلی الله علیه و آله و سلم کان یغیر الاسم المفتح - بود آنحضرت که تغییر میداد نام بدرار
 بجای آن نام نیک می نهاد چه نامهای آویدان و چه نامهای موانع و جز آن - رواه الترمذی - و این را مثل
 در احادیث بسیار آمده جمله از ان مولف رحمه الله علیه نیز آورده چنانکه گفت - و عن بشیر بن میمون عن
 عمه سائبه بن اخدری بشیر بن میمون یفتح موحده و کثیرین معجمه نالعی ثقه است صدوق و ابن معین گفته
 لا باس به روایت میکند از عم خود که اسامیه بن اخدری است یفتح همزه و سکون خایع معجمه و یفتح دال مملو تسمی
 بصری در اسناد حدیث و دے و صحت آن مقال است و همین یک حدیث دارد کذا فی جامع الاصول و در کاشف
 گفته که محالی است روایت کرده است بشیر بن میمون - ان رجلا یقال له اصرم - مردیکه ادرا اصرم می گفتند یفتح همزه
 و سکون و مملو و بر اے مملو کان - بود این مرد فی القرآن الذین انزل الله و جماعه - که آمدند پیغمبر خدا را صلی الله
 علیه و آله و سلم و نفر جماعه را گویند از سه تا ده - فقال له رسول الله پس گفت آن مرد را پیغمبر خدا صلی الله علیه و آله و سلم
 ما اسمک چیست نام تو - قال اصرم - گفت نام من اصرم است - قال - گفت آنحضرت بل انت زرعة یضم زای و
 سکون را بلکه نام تو زرعه است چون اصرم مشتق از صرم است که معنی قطع و بریدن درخت بود و ناخوش داشت آنحضرت و غیر

داد از زرع نام نهاد که از زراعت است شعرو بود و خبر و برکت - سداد ابو داود و قال - گفت ابو داود - و غیر البقی
 تغییر و او تغییر علی الله علیه و آله و سلم اسم العاص - نام عاص را که مخفف عاصی است و ولالت دارد بر عصیان و عدم طاعت
 و انقیاد و شعار موسی اطاعت و انقیاد است و غیره و تغییر و او نام عزیز را که دال بر عزت و غلبه است و دابندگان
 ذل و خضوع و فروتنی است و غلبه و تغییر و او نام غلبه را بنحیات که آلت آئین است که سرے دارد و مانند سر تر و بلوی لیل
 را بنیگند و اصل عقل لفتین جذب غلبه یعنی کشیدن چیزے را بسختی و این شمر است بغفلت و شدت و درستی و صفت مومن
 نرمی و آسانی و تواضع است و شیطان - و تغییر و او نام شیطان را و این ظاهر است - و الحکم و تغییر و او نام حکم را که دال است
 بر حکومت و حکم نیست مگر الله تعالی را - و غراب - و تغییر و او نام غراب را که پلید ترین طیور است می افتد بر حیث و قاذور
 و بونی است از معنی بعد و دوری - و جباب - و تغییر و او نام جباب را که نام شیطان است و بمعنی ماریز و آید و فی الصراح
 جباب بالفهم ماریز و او نام مردی و شهاب - و تغییر و او نام شهاب را که بمعنی شعله نارساطع است و برجم کرده می شوند
 بوسه شیا طین و قال - گفت ابو داود و ترک است اسامی اندک مختصرا - ذکر نکردم اسامی این احادیث را که در
 تغییر این اسامی در و یافته و مذکور شده از جهت اختصار یا عدم اهتمام بآن زیرا که از احکام شهریه نیست که موقوف باشد
 چیزے از اعمال و افعال بران و لیکن آن اسامی را بایست ذکر کرد که این اسامی مذکور را تغییر داده آنها را نداد
 و عن ابی سعید و الانصاری قال لابی عبد الله او قال ابو عبد الله لابی سعید و شک دارد و راوی در روایت
 این حدیث که ابو سعید و انصاری را ابو عبد الله را گفت یا ابو عبد الله مرا بی سعید و انصاری را گفت ابو سعید و انصاری
 مشهور است احوال او در هر موضع متعدد نوشته شده است و اما ابو عبد الله کنیت او خلیفه بن ابیان است چنانکه
 در آخر حدیث بگوید یا سمعت النبی چه شنیدی تو پیغمبر خدا را اصلی الله علیه و آله و سلم بقول فی زعموا - که می گفت در زعموا
 یعنی در حق و شان این لفظ و معنی و که نسبت زعم می کنند بمر دم و میگویند زعموا کذا و زعم فلان کذا و زعم فهم زعم
 و فتح آن قریب است از معنی ظن کذا فی النهایه و فی الصراح زعم گفتن از باب نصر بنهر و گفته که زعم قول بے صحت
 و اعتماد و قافوس گفته زعم فهم ناس و فتح و کسر آن قول و اطلاق می یابد بر حق و باطل و صدق و کذب و اکثر
 در چیزے گفته شود که در آن شک است پس صحابی از صحابی دیگر پرسید که آنحضرت در زعموا چه می گفت قال
 سمعت رسول الله گفت شنیدم پیغمبر خدا را اصلی الله علیه و آله و سلم بقول که می گفت بیس مطلقه اگر جل بد مرکب مرد
 است یعنی زعموا تشبیه کرد لفظی را که منکم در مقدمه کلام می آرد تا برسد بدان بغرضی که دارد و مرکب که بران سوا
 شوند و بمنزل مقصود و پرسند و حاجت که دارند فضا کنند پس میفرماید که زعموا بدر می و نکو سپیده مقدمه کلام است
 یعنی کلامی گویند که منشأ و روی نرم و گمان باشند بر جرم و یقین چه زعم و حدیثی و کلامی گویند که سندی و ثبوتی ندارد
 بلکه مجرد حکایتی است که بر سبیل ظن و حسان بد زبان آمده پس باید که در روایت و حکایت احتیاط و تمیز است

نمائند و بی وثوق و یقین روایت نکنند و لهذا در مثل آمده زعموا سبطه الکذب یعنی دیگر آنکه مرد را نباید که نسبت زعم و گمان
 بر مردم کند و گوید زعم فلان کذا اگر آنکه یقین داشته باشد بدروغ گوئی آن فلان و خواهد که مردم از دروغ و سب و اجتناب
 و احتراز کنند و بازی بخورند باین طریق بر اے این مصاحبت درست باشد نسبت زعم و کذب کسی چنانکه محدثان شال
 ایشان گفته بر راه ابو داود روایت کرد این حدیث را ابو داود و قال و گفت ان ابا عبد الله خذ لقیة باو عبد الله که مذکور
 شد کیفیت خذ لقیة بن الیمان است که از کبار صحابه و صاحب سر رسول الله است صلی الله علیه و آله و سلم - و عن خذ لقیة بن الیمان
 صلی الله علیه و آله و سلم قال لا تقولوا گفت آنحضرت که گوید ما شاء الله و ما شاء فلان آنچه خدا خواهد و خواهد فلان زیرا که این
 مساوی و فرین ساختن است ما سوا حق را با و س در اادت و مشیت - و لکن قولوا ما شاء الله ثم ما شاء فلان یعنی اگر
 نخواهید بناچار گوید و بدیگری جز بر حق تعالی نسبت مشیت کیند انجین گوید آنچه خواهد خدا بعد از وی خواهد فلان تا آخر
 مشیت و مشیت وی تعالی مفهوم گردد - و در راه احمد ابو داود و در روایت مقطعا - و در روایت آمده که منقطع است و بنویس
 متصل هم قال - گفت آنحضرت - لا تقولوا ما شاء الله و ما شاء فلان آنچه خواهد خدا و خواهد محمد - و قولوا ما شاء الله وده - و گوید
 آنچه خواهد حق سبحانه و تعالی شرکت دیگری و در اینجا غایت بندگی و تواضع و توحید است زیرا که آنحضرت در غیر خود اسناد مشیت اگر چه
 بطریق تاخر و تبعیت باشد تجویز کرد اما در حق خود بان نیز راضی نه شد بلکه امر کرد با اسناد مشیت پروردگار تعالی تنهایی توهم
 شرکت - و در راه فی شرح السنه - و عنه عن النبی صلی الله علیه و آله و سلم قال لا تقولوا للمنافق سیدهم از خذ لقیة است از آن
 حضرت که گفت گوید منافق را سید و ظاهر آن است که کافر و فاسق مجاهر نیز در حکم دے باشد و لیکن تخصیص کرد منافق
 را بر کزیر که چون کفر وی مستور و مکتوم است و ملحق و ملحق در حق دے محتمل است پس نهی کرد که منافق را سید و مولی نگویید -
 فانه ان یکب سید ازیر که دے اگر باشد سید و مظهر مشیت است و محکم پس به تحقیق ناراض ساختند پروردگار و در راه ابو داود
 ابو داود و معنی این حدیث را بچند وجه توجیه کرده اند یکی آنکه سید خواندن منافق را ادب و اشارت سیادت مراد را گو یا اعتراض کردن
 بوجوب طاعت و انقیاد و سے است و این موجب سخط پروردگار تعالی است دیگر آنکه گوید منافق را سید زیرا که اگر
 بگویند ناراض می سازید بحیث این گفتن پروردگار را در امر و بجدون او سید گفتن است او را سید کذا قال الطیبی و فیہ تکلف
 و تخلف و در بعضی خوانشی نوشته که مراد آن است که اگر نسبت دے سید یعنی در دنیا و صاحب مال و جاه و خدم و حشم ناراض ساختند
 خدا را از خود بحیث تعظیم کسی که نه مستحق تعظیم است و اگر نسبت دروغ گفتند فافهم - و در راه ابو داود -

الفصل الثالث عشر عن عبد الحمید بن جبریل بن جهم و فتح موحده و سکون تخانیة - ابن شیبہ یفتح شبن معجم و سکون تخانیة
 و بار موحده بن عثمان حمیری روایت میکنند از عمه خود صفیه و ابن السیّد و روایت میکنند از وی ابن جریج و ابن عیینہ
 قال گفت جلست الی سعید بن السیّد بن سعید بن السیّد و میل کردم سیوے و سے - و فی حدیثی ان جده
 خزیلایس حکایت کرد مرا که پدر کھان مے ناشن خزلایس است یفتح حا و سکون را سے قدم علی النبی بنی و م آورد

بر منیر صلی اللہ علیہ آ و سلم - فقال ما اسمک پس پرسید آنحضرت از وی چه سبب نام تو قال گفت - اسمی خزن نام من خزن هست
قال گفت آنحضرت بقصد تغییر نام خزن که بمعنی زمین سخت و درشت است - بل انت سهل - بلکه نام تو سهل نهادم که قصد
خزن است و نهی است از آسانی و نرمی - قال گفت خزن - ما انا بغير اسم سماویة فی نیستیم - من تغییر دهنده نامی را که نهاده است
مرا در من - قال گفت ابن السبب فما زالت فینا الحزونة بعد پس همیشه است در خاندان نادشتی و سختی عیش و زندگانی بنور
بجست شوی این نام و قبول ناکردن جدا نامی را که آنحضرت بر اسمی و اختیار کرد و این خزن بن و سبب بن عمر بن عاتق
خزومی توشی است و از اشرف قریش است و در جاهلیت و از مهاجران است و پس و سبب که پدر سعید بن السبب است
از اهل بیعت رضوان است و غالباً این قبول ناکردن و اسمی آنحضرت را در تغییر نام در اول قدم هجرت است
بر اسمی اسلام که هنوز هجرت و صدق ایمان و تزیین اخلاق مشرف نشده بود - رواه البخاری - وعن ابی وهب
الجبلی - یضم جیم و فتح شین - قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ و آله و سلم تسوا باسماء لا یبیار نہ نامدار شوید بنا ماس
بغیر بن - و احب الاسماء الی اللہ تعالی - و محبوب ترین نامها نزد خداست تعالی عبد اللہ و عبد الرحمن و اصدق القائلین
ترین نامها و مطابق ترین آنها بواقع جارش و هم نام زیرا که حارث بمعنی کاسب است فی القاموس الحارث الکسب جمع
المال و الرزق و هم از هم است بمعنی قصد و اراده و محاسب و هم خالی بنور و اگر معنی زراعت ملاحظه نموده بطریق
تداول توفیق کار آخرت بحکم الدنیا مرزعه الآخرة و اهتمام بران اراده به نمایند نیز در بر نباشد اولاً امر کرد و قسمی با اسماء مبنیاء
چون و در اسمی شائبه عجب و تزکیه نفس و رفعت شان و اسمی بود منزل کرد به عبد اللہ و عبد الرحمن و اشال آن که
دال بر خضوع و ذل و استکانت است و چون نظر کرد که این نیز می شود ادعا و کذب نیست بحجت تفسیرندگان در ادعا
حقوق عبودیت منزل فرمود و بشارت و هم نام که بی شبهه صادق و واقع اندکذا قال الطیبی و انجم و زشت تر و بدترین نامها
حرب و مرقه که مبنی از قتل و شک و نزاع و جدال و مارت و کراست و لبثاعت اند و رواه ابو داود و

باب البیان و الشرح

بیان در اصل کشف و ظهور و توضیح است و فی الصراح بیان سخن پیدا و کشاده گفتن به فصاحت یقال فلان ابن من
فلان ای افصح و اوضح کلاماً بتبیین پیدا شدن و پیدا کردن به بیادوی گفته که کشف و اظهار آنچه در ضمیر است و طبعی گفته فلان
یابلق لفظ و بعضی گفته اند که بیان منطقی فصیح منظر از آنچه در ضمیر است و هم این عبارات متقارب اند و در معنی و شعر و لغت دانائی
و زیرکی و شاعر بمعنی و انداز زیرک و در اصطلاح کلام موزون و تنقیحی که قائل تصد موزونیت آن کرده باشد پس آنچه در
قرآن و حدیث موزون واقع شده شعر بود زیرا که وزن در اینجا تصدی نیست یعنی که منظور و مقصود نیست و الا آنچه
در قرآن واقع شده بی قصد و اختیار نخواهد بود -

الفصل الاول - عن ابن عمر قال قدم رجلان من لشرق گفت ابن عمر قدم آدم و نود و مرد از جانب مشرق -

پس نکر کردند سخن در دروسے یکدیگر گفتند فی الصراح اخطاب سخن در روی گفتن فی الصراح ومنه خطاب الخلیف علی المرتضیٰ بن ابی طالب
 کیسانم کس شکفت و خشنود مردم بیان و فصاحت ایشان را و آن دو مرد یکی را حصین بن بدر نام ست که لقب دے
 زبرقان ست بکسر زاء و سکون باء موحده و کسر را و لقاب و زبرقه رنگ کردن ست جامه را سبز یا زرد
 زبرقان یعنی ماه و سبک ریش نیز آید حصین بن بدر را زبرقان لقب کردن بجهت حسن جمال دی یا سبکی ریش می یا
 آنکه عامه زرد بر سر داشت یا بجهت آنکه طله زرد پوشیده در مجلس در آمده بود و دم عمر بن اہتم بفتح ہمزہ و سکون
 باء و فتح تار فوقانیہ و اہتم دندان پیش شکستہ را گویند پس این دو مرد از مشرق زمین آمدند و فوق و تفاخر نمودند و
 زبرقان بیان فضائل خود کرد و او فصاحت و بلاغت داد پس زان عمر بن اہتم سخن در آمد و بکلام بیخ جواب
 او گفت و در ذائل او را بیان کرد زبرقان گفت یا رسول اللہ دے فضائل مرا سید اندوخلات آنچه گفت اعتقاد
 دارد و جد باعث اوست کہ این چنین میگویی پس عمر و ببالغہ در زم زبرقان بیشتر از نخست کرد و در اجابہ العلوم
 آورده کہ عمر روزی طرح زبرقان کرده بود روز دیگر آمد و زم دی کرد آنحضرت فرمود این حدیث کہ روزی
 طرح دے کردی و امر در زم میکنی گفت روز اول راست گفته بودم و امر در زم دروغ نمی گویم روز اول دی را
 ساخت مرا پس گفتیم یکی با کہ دیدم دروسے و امر در و غضب آورد مرا پس گفتیم بدیاری کہ دیدم دروسے فقال
 رسول اللہ پس گفت پیغمبر خدا صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم ان من البیان سحر یعنی بعضی بیان ها و سخنان ست کہ حکم
 سحر دارد و در تغیر حال و صرف قلوب و مائل گردانیدن باطل چنانکہ سحر و سحر و رخت نیز بمعنی صرف و تغیر آید زیرا کہ دے
 میگردد اندر در از حالی بحالی و تغیر میدہد عادت و حال او را بچنین بیان و ببالغہ در سخن و تصنع در کلام و تکلف و تحسین
 آن و تشدق لسان و تلون کلام و صرف از حق باطل تا بدان استمالت قلوب نمایند و مقبول گردانند اگرچہ و نفس الامر
 باطل و نفاق بود ظاهر سیاق قصہ چنانچہ نقل کرده شد در آن ست کہ این کلام حضرت زم ست مر بیان و ببالغہ را و بعضی
 گویند کہ این مدح بیان است و ترغیب بر تحسین و تحمیل کلام و آراستن سخن و اداسے مقصود بر وجہ اتم و اکمل و صواب
 آن ست کہ تن حدیث بر وجہیکہ مولف آورده مختل ہر دو وجہ است و حاصلش آنکہ این بشایہ سحر ست و سخنان
 قلوب و عجز از ایاتان مثل دے و این نوع محمود ست اگر در حق باشد و مذموم اگر در باطل بود بر آن منطکہ در حدیث
 دیگر آمده است کہ الشعر کلام حسنہ و نتیجہ قلیح و اللہ اعلم و اہ التجاری و عن ابی بن کعب قال قال رسول اللہ
 صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم ان من الشعر حکمۃ یعنی از شعر است کہ متضمن علم و حکمت ست فی الصراح حکمت دانش
 و حقیقت ہر چیزے حکیم دانا و راست کار د استوار و خداوند حکمت احکام بکسر ہمزہ استوار کردن کار را استحکام
 استوار شدن و بازداشتن سقیہ را از سفاہت و حکمت بختن کام لگام و منع کردن از بدی کہے را و این حدیث
 دلالت کند بر آنکہ مراد از ان من البیان سحر مدح بیان ست چنانکہ این جامع بعضی از اشعار کہ متضمن علم و حکمت

و یومعظمه و بصیحت باشد میکند و هر دو کلام در یک حدیث قرین یکدیگر میزنند و کور شده اند چنانکه در آخر فصل ثانی باید و بعضی گفته اند که این هر دو فقره رواست بر یکیکه گمان می برد که بیان مطلقا محمود است و محرم همه حال مذموم پس فرموده این چنین است بعضی بیان با مذموم است مشابه محرومی و بعضی شعرها محمود و بعضی حکمت - رواه البخاری - و عن ابن مسعود قال قال رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم ملک التلحون - ملک گشته یا ملک شود تعمق و غلو و بعضی میانه گفتگان در سخن قائلانمانا گفت آن حضرت این کلمه را سه بار و نطق بکسرت آن و فتح طاء سکون آن غار اعلی از کلام که در می بلند و پست است و حرف تا و طاء و ال را حروف لطیفه گویند که مخارج آنها آن موضع از کلام است و نطق سخن کلام گفتن و مرا و اینجا تشدید لسان و تکلف در سخن و مقید شدن بعبارت آرائی و الفاظ پرستی بطریق زیاد و نفع و خوشنایند و در دوام آوردن ایشان بی رعایت معنی و بلا حمله حق و رعایت نسل لامر و بی گفته مراد غلو گفته گان و افتادگان و در سخنان لا طائل و بهوده - رواه مسلم - و عن ابی هریره قال قال رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم اصدق کل شیء الشاعر - راست تر سخنی که گفته است او را کسی از عین شعر که سخنان نادر است در کلام ایشان بسیار می باشد و گفته بسید سخن بسید است که هیچی است و در جاهلیت و اسلام عزیز و شریف بوده است و صد و پنجاه و هفت سال عمر داشت آن کلمه این است که لا کل شیء با خلا الله باطل و انا و اگا و باش اسے سابع بشند و بدان که هر چیز یا سویی حق است جل و علا باطل و فانی و بالک و محمل و نیست است متفق علیه و این سخن موافق کلام مجید است که کل من علیا فان کل شیء بالک الا وجهه و آخر این سخن در بعضی روایات ترمذی این ابیات است بیت و کل نسیم لا محاله زائل و هر نعمت دنیاوی البتة زوال پذیر نیست شوبده است که سویی خفته الفردوس ان فیما به گمبشت برین بدرستی و راستی که نعمت بهشت پیوستگی و ان الموت لا بد نازل و باقی و پانیده است و تحقیق موت بر آدمی را و فردا آئیده است صدق صدق ان الموت لا بد نازل و عن عمرو بن الشریح بنیه عمرو بن الشریح تابعی ابو الولید ثقفی طایفی محدث است در اهل طایف تابعی ثقه و ذکر کرده است او را ابن جابر و در ثقات و پدر او شهر بن قیس مشهور از صحابه است قال گفت - شهر بن قیس گفت رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم یواسوا و انتم مستمعون عقوب ان حضرت روزی - فقال ایس گفت ان حضرت بل ملک من شعرا میهن ابی الصامت شیء لیا هست با تو یعنی یا و داری از شعرا ایس ابی الصامت چیزی تلمذ نم - گفتم آری یا و دارم چیزی از شعرا ایس وی قال گفت ان حضرت بهیه بر گوی و بخوان و بهیه اش ایس بدل کرد و بهیه را بهادی نیز گویند بخدش با و ایفر و معنی همه امر کردن بود و زیادت سخنی یا کاری و فی الصراح ایس و دیگر گوے - فاشد به بیتا - بستر خواندم ان حضرت را متی از بهیه ایس - فقال بهیه پس فرمود ان حضرت دیگر بخوان ان شد به بیتا - بستر خواندم ان حضرت را بیت دیگر فقال بهیه پس گفت ان حضرت دیگر بخوان حتی ان شد به بیتا انکه خواندم او را حدیث از شعرا ایس ظاهر آن است که هر بار ان حضرت طالب زیادت میکرد و وی میخواند و از پنج معلوم شد

که شنیدن شعر که متضمن علم و حکمت باشد سنت است اگر چه قائل آن کافر یا فاسق باشد رواه مسلم بدانکه ابن امیه
 بن ابی العاصی مروی بود از ثقیف که در عهد جاهلیت از اهل کتاب دین و ملت آموخته بود و تکبیر میکرد و تدین
 می ورزید و ایمان به بعثت در روز قیامت داشت و اشعار شتمن بر حکمت و موعظت میگفت و آنحضرت
 صلی الله علیه و آله و سلم در شان و سب فرموده - آمن شعره و کفر قلبه یعنی ایمان آورد و شعرا و کفر ورزید و دل و
 دودر دایته - آمن لسانه و کفر قلبه - و در بعضی بود بر پر سیدن و دانستن چیز و صفت پیغمبر آخر زمان از اهل
 کتاب و گمان داشت که پیغمبر زمان بگردد و خواهد شد چون شنید که از قریش خواهد بود و صفات آنحضرت را میشنید
 و آنست برگشت و برآه حسد و خاد رفت و گفت نشاید که ایمان آرم بکسی که نه از ثقیف است و این جوزی در
 کتاب الوفا باخبار المصطفی گفته که چون علامات نبوت آنحضرت را می شنید از روی بروی کاغذی در یابم او را و خدا
 کنم و نصرت دهم چون نوز نبوت آنحضرت ظهور کرد برگشت و برآه شقاوت رفت نمود و با الله من الشقاۃ و
 دی اول کسی است که بر سر ناما با سبک انهم نوشت و آموختند قریش از وی این کلمه را نوشتند آنرا و جاهلیت
 و این را قصه ایست که در شرح آنرا نقل کرده ایم و الله اعلم و عن جندب بن النبی صلی الله علیه و آله و سلم کان
 فی بعض النشادر بود آنحضرت در بعضی غزوات که جاهاست نشود و بمعنی حضور یا جاهاست شهادت اندر او و غزوه
 است چنانکه طبری گفته - و قد دیت - بر وزن سمیت - اصبعه - و حال آنکه خون آلوده شد انگشت وی صاحب
 سفر السعاده میگردد و بعضی غزوات انگشت پاسه مبارکش را سنگ رسید و خون روان شد فقال پس خنک
 بانگشت کرد و گفت آنحضرت - هل انت الا اجمع و دیت - آیا هستی تو بگر انگشتی که خون آلوده شد - و فی سبیل الله ماتت
 و در راه خدا است چیز که دیدی و پیش آمدی آنرا یعنی ضایع نیست و آنرا جزا است و این تلقین است از آن
 حضرت است را و در آنچه برسد از جراحت و کاهبت در راه خدا و بعضی گویند که مانافیه است یعنی این جراحت و خون
 آلودگی سهل است و چیز ندیده در راه خدا از شدت محنت متفق علیه در اینجا اشکال آورده اند که این شعر است و
 صلی الله علیه و آله و سلم منزه است از آن و تصور نیست صدور آن از حضرت و سب جواب گفته اند که شعر آنست که
 قائل قصد موزونیت آن کرده باشد چنانکه معلوم شد و صدور این قول از آن حضرت بلی قصد موزونیت است و بعضی
 گفته اند این بیت از عبد الله بن رواحه است که در غزوه مکه خوانده و آنحضرت بطریق تمثیل و انشاد خوانده بطریق
 انشاد که ذکر السیوطی و این بر تقدیری صحیح است که انشاد شعر از آن حضرت اگر چه از غیر بود درست باشد و گفته اند
 که آمدن شعر بر زبان شریف وی درست نبود اگر چه از غیر نیز باشد و این سخن محل نظر است چنانکه از خوانندگان
 صلی الله علیه و سلم شعر بسید و غیر آنرا ظاهر میگردد و بعضی گویند که این از باب رجوع است و این را داخل شعر نمیدارند و طبری گفته
 که برک بطریق ندرت ناگامی شعری گوید آنرا شاعر نمیدوراد بقول حق سبحانه و ما علمناه الشعر این سنت است که و

شاعر نیست و این سخن منظوریه است چه مراد بقول وی سبحانه و ما نبغی له آن داشته اند که از وی شعر نمی آید و صورت
نمی بندد قطعاً و الله اعلم - و عمن البرار قال قال انبی صلی الله علیه و آله وسلم لوم قرظیة لحسان بن ثابت - برادر بن عراب
که از مشاییر صحابه است او میگوید که گفت آنحضرت روز واقعه نبی قرظیة که بعد از غزوه خندق بود چنانکه در باب قیام گذشت
مرحان بن ثابت را و حسان بن ثابت بن منذر بن حرام انصاری مدنی از فحول شعرائی اسلام و جاهلیت است و این چهار
تن صد و بیست سال عمر یافتند و حسان شصت سال و در جاهلیت گذراند و شصت سال در اسلام - هیچ انشورکین
هجو کن کافران را و معنی هجو شمردن است چنانکه حروف هجا و تحجی گویند و غالب آمد در شمردن عیب و در قافوس گفته هجو
هجا و شنام کردن بر زبان شعر فی الصراح هجا گویند بن خلف المصحح پس آنحضرت امر فرمود حسان را بهجو کفار و فرمود نه فحش و
معاک پس بدرستی که جریر بن عبد الله علیه السلام بانست و اما در ادعانت تو میکند در اتقا و الامام معانی و مضامین و کان رسول الله
و بود پیغمبر خدا صلی الله علیه و آله وسلم - ليقول لحسان - یسکفت حسان را - اجب عنی - جواب ده از جانب من کافران را که
هجو میکنند و تا سزا بگویند مراد میفرمود آنحضرت اللهم ایده بروح القدس - خداوند تائید کن و قوت ده حسان را به جریر
و جریر را روح گویند زیرا که می آید وی بر پیغمبران با نچه سبب حیات قلوب و زنگارانی ابر است که علم و شریعت باشد و قدس
بمعنی مقدس است که ذات پاک الله است و اضافت روح بوی بحبت تشریف و اکرام است چنانکه در روحی و روح الله
گفته اند با قدس صفت روح است که اضافت بدان کرده اند از جهت شدت لزوم و اختصاص چنانکه تا تم جود و در جل صدق
تتفق علیه و عمن عالیته رضی الله عنهما ان رسول الله صلی الله علیه و آله وسلم قال - گفت آنحضرت بشعراى خود - ايجوا
فرشیا - هجو کنید کفار و قریش را لغانه الله علیه پس بدرستی که هجو سخت تر است بر ایشان من رشح النبل - از انداختن
تیر بار شق لفتح را و سکون شین معجه انداختن تیر و جز آن نبل لفتح نون و سکون موحده تیر را - رداه سلم - از پنجا معلوم
می شود و که هجو کردن کافران را و دشمنان دین را و ایند کردن ایشان را امری مرغوب است ولیکن گفته اند که باید که
ایشان را هجو کنند بعد از هجو کردن ایشان طمانان را و ابتدا کنند تا باعث نگر و بر هجو مسلمانان - و عنهما قالت سمعت
رسول الله و هم از عالیته است که گفت شنیدم پیغمبر خدا را صلی الله علیه و آله وسلم ليقول لحسان - می گفت مرحسان را این
روح القدس لا يزال یؤیدک - که جریر بن عبد الله همیشه تا یابد و تقویت میکند - ترا تا نافت عمن الله و رسوله ما دام که عداقت و
مخاصمت میکنی از جانب خدا و رسول خدا از جهت تبرک دشمن است و از جهت آنکه سب و اهانته رسول خدا متلزم سب
و اهانته خدا و دین او است و نیز کافران نسبت به نجاب عزت نیز تا سزا و انشایت میکنند و میگردند چنانکه نسبت و دل و فقر
اشکرک ضنام - و قالت سمعت رسول الله - و گفت عالیته شنیدم پیغمبر خدا را صلی الله علیه و آله وسلم ليقول - می گفت - هجایم
هجو کرد کافران را حسان - فتفی اذ شتی ایل شفا و شدرستی و ادعنی مسلمانان را - و اشغنی - و شفا یافت خود گویا آن سوزش دل
و بدی حال که مسلمانان از شنیدن هجو کافران و دشمنان بیاری بود و که هجو کردن وی را ایشان را زایل شد و شدرستی

آورده - رواه مسلم - و عن البراء قال کان رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم یقبل التراب یوم الخندق - بود و آنحضرت
 که می کشید و دور می افکند خاک را به نفس شریف خود و کار میکرد روز خندق یعنی در آن زمان که حضرت میکردند خندق را دور
 غزوه احزاب حتی آنقدر لطیفه می افکند که غبار را کوه شد شکم مبارک آنحضرت از کشیدن خاک - یقول سبی گفت وی خواند آنحضرت
 این رجز را که از عبد الله ابن رواحه است رضی الله عنه و الله لولا الله ما استبدنا - بخدا سوگند اگر نبی بود و هدایت و لطفت
 خداوند تعالی راه راست نمی یافتیم مگر خداوند تعالی و لا صلینا - و نه تصدیق میکردیم و نه نمازی گذاردیم - فانزلن سیکینه علینا
 پس فرود آرد یا آرام و آهستگی بر ما - وثبت الاقدام ان لا قینا - و بر جا می دارد قدمها را - ما اگر به یقیم و پیش آییم
 دشمنان دین را - ان الاولی قد تقوا علینا - بدرستی آن کسانی که تحقیق ستم و افزودنی کردند بر ما - اذا ارادوا انفسه ابینا -
 چون خواهند فتنه را یعنی باز گردانیدن ما را از دین اسلام بکفر سر باز میزنیم و امتناع می آریم و فتنه در اصل معنی آزمائش
 و گذشتن طلا در آتش - ترفع بهاصوته - بلند میکرد و آنحضرت باین کلامه بینا آواز خود را می گفت - بینا بینا ۲ احتمال از
 که ضمیر بهاراج بابیات مذکوره گردود بینا بینا اشارت بکار این کلامه باشد متفق علیه - و عن انس قال جعل المهاجرون و
 الانصار یحفرون الخندق فکشف انس الیتا و نذر شروع کردند مهاجر و انصار که میکنند خندق را بنیقارون الترابه و رسیدند
 خاک را - و هم یقولون - و ایشان می گفتند وی خواندند این رجز را عن الذین بایعوا محمدآ - ما آن کسانی که بیعت کردند آن
 کسان محمد را علی الجماد و القینا ابدآ - بر کارزار کردند با کافران مادام که باقی و پانیده ایم همیشه یقول انبی میگوید
 صلی الله علیه و آله و سلم و توبخیم - و حال آنکه جواب میداد آنحضرت ایشان را باین کلام - اللهم لا عیش لای عیش لای عیش لای عیش
 خداوند نیست زندگانی مگر زندگانی آخرت - فاغفر الانصار و المهاجرة - پس بیا مرزا انصار را و مهاجران را متفق علیه
 و عن ابی هریره قال قال رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم لان یسلی جوف رجل قیما یرید - هر آینه پر شد شکم مردی
 بزر و اب که فاسد گرداند شکم او را - یخرن ان یسلی شعرا - بهتر است از پر شدن شکم از شعر یعنی شغل او همه شعر باشد
 چنانکه از قرآن و ذکر خدا و علوم شرعی باز دارد و این مخصوص است بخصص مصلح و دور حق فاسد وی گفت چنانکه
 و فصل ثالث باید و با جمله او شعر و درست که مشتمل باشد بر بخش و کفر و معافی ناشایسته - متفق علیه
 الفصل الثانی - عن کعب بن مالک انه قال قال النبی صلی الله علیه و آله و سلم کعب بن مالک نیز از شعرا ۱ اسلام است
 و گفته اند که مشایخ شعرا ۱ اسلام سه تن اند ثمان بن ثابت و عیاد الله بن رواحه و کعب بن مالک کعب می ترسانند
 کافران را بحرب و جهاد وی افکند و شب و در دل ایشان و ثمان بن ثابت طعن می کرد و در انساب ایشان و عیاد الله
 بن رواحه تویخ و سرزنش میکرد و ایشان را بر کفر پس کعب بن مالک بقصد شکایت از قبح شعر و اسف بر حال خود گفت
 مر آن حضرت را ان الله قد انزل فی الشعر ما انزل فی الخمر و انزل فی الخمر ما انزل فی الشعر و انزل فی الخمر ما انزل فی الشعر و انزل فی الخمر ما انزل فی الشعر
 فرستاده است مرا و قول حق جل و علاست - و الشعر ان یجیم النوا و دین الایات فقال لنبی پس گفت پیغمبر صلی الله علیه و آله و سلم

الراس تسلیه و در حق شعر ان المؤمن بجهد لبیقه و لسانه بدرستی کسیکه ایمان دارد و جاهد میکند بشیر خود و زبان
 خود یعنی شکر که جو کفار و تائید دین اسلام می نماید حکم جهاد دارند که بشیر زبان جهادی کنند این چنین شعر گفتن مذموم
 نیست و قائل آن داخل شعر که درین کریمه مذکور اند و لهذا استثنا کرده است و می بماند تعالی بقول خود لا الذین
 آمنوا و عملوا الصالحات و ذکر الله کثیر الاثمه و فرمود و انخفضت و بر بیان بودن جو کفار و حکم جهاد و الذی نفسی سیده لکافا
 ترونهم بفتح النبل هر آینه چنانستی که می اندازد شما کافران را به جو که ایشان را یکند تیرا را که انداخته می شوند و در جفا
 شتر زخم شمشیر جان ستان نکند و آنچه زخم زبان کند بر مرد و بفتح لفتح نون و سکون ضا و معجبه بمعنی رمی - رواه فی شرح
 السنه - روایت کرده این حدیث را محمی السنه و در شرح السنه و فی الاستیعاب - لابن عبد البر و مذکور است
 و استیعاب که کتابی است مشهور در اسما و احوال مرعوم بن عبد البر - الله قال - که کعب بن مالک گفت یا رسول الله
 ما ازتری فی الشعر چه میدانی و چه راسه داری و در حق شعر که نیک است یا بد - فقال یس گفت آنحضرت ان المؤمن
 یجاد لبیقه و لسانه - و عن ابی امامه عن ابی بنی علی الله علیه آله و سلم قال لیجاد الله فی بکسر عین و تشدید یاء معجوبه
 و سخن فدیایان شیعیان من الایمان - و شاخ انداز ایمان و معنی معجز و نارسائی و ناتجربه کاری دلی استحکامی
 و کارهای نازاید و معنی اول اینها مناسب ترست بقول دی که فرموده و البذا و البیان شیعیان من لفاق - و فحش در کلام
 و بیوده گوئی و تکلّف و تصنع و مبالغه در سخن و شاخ لفاق اندر رواه الترمذی - آما بودن چنانچه ایمان ظاهر است
 و گذشته ذکر آن در کتاب الایمان و بودن عی و معجز و سخن شیعه ایمان و بودن بذا و بیان شیعه از لفاق بحجت است
 که مومن بسبب زیاد انگسار و مسکن و تغلّب بعبادت و اصلاح باطن و عدم تشدق لسانی قدرت ندارد و بر تقریر
 و بیان و عاجز است از اثبات مدعا و در وجه مبالغه و طلاقت لسان بخلاف منافق که فاش و فحش است و دلیر
 و قاور است بر بیان و تشدق پس مال این حدیث بآن گردد که در حدیث دیگر آمده است - المؤمن غر کریم و المنافق
 خب لیثم - فرموده مسلمان فرب خورنده و ساده دل است و منافق فرب بنده و گرنیزی و اگر عی را بر معجز و ناتجربه کاری
 حمل کنند مضمون این حدیث قریب تر آید و طبیعی گفته که ایمان باعث است بر حیا و تحفظ و احتیاط و در کلام و اخلاص و ادب
 سخانی از لفاق است و برین وجه مراد نجی آن بود که بحجت نامل و تحری در مقال و تحز و تحفظ از وبال باشند بحجت
 خلل در لسان و معجز و لطق و بیان و مراد میزاد بیان آن باشد که سبب وی جرأت و عدم مبالات و احتیاط از
 تخیان لسان و عدم تحز و تخشع از زور و دبتان بود - و عن ابی لعلبه انشینی یضم فافتح شین مجتین و بنون
 منسوب است بخشن بن نصر صحابی است نام او جبریم یضم جیم و هم باین نا شب بنون و در نام او نام پدر او اختلاف
 بسیار است مشهور این است که ذکر کردیم دو سه مشهور است بحجت بیعت کرد آنحضرت به بیعت رضوان در
 نا و او را ستم خیر و فرستاد او را بسدی قوم او پس اسلام آورد و در وفات یافت سه شخص و سبب بعضی گفته اند

و زرمن معاویہ و علیہ الاکثر ان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم قال ان اجکم الی گفت آنحضرت بدرستیکہ دوست
 ترین شما اے گروہ مسلمانان نزد من۔ وافرکم منی یوم الیقینہ و نزدیک ترین شما از من روز قیامت۔ احاسنکم اخلاقا و نیکو
 ترین شما اندازد و اے اخلاق۔ و ان الفضلکم الی۔ و بدرستی کہ دشمن ترین شما بسوی من۔ و وادکم منی۔ و دور ترین شما
 من را و یکم اخلاقا بدترین شما اندازد و اے اخلاق و در روایتی اسادکم جمع اسوچنانکہ احاسنکم جمع احسن و اما مساوی مفتی
 میم جمع سواست یعنی مصدر چنانچہ محاسن جمع حسن بر خلاف قیاس پس وصف کرده شد بمصدر پست جمع کرده شد پس
 از ان بیان کرد مساوی الاخلاق را بقول خود۔ الثرثارون یفتح ثاء مثلثة و سکون راء بایضخ کتندگان و تکلف نمایندگان
 و بیرون آیندگان و ثمرت کثرت کلام و ترید آن۔ التشدقون۔ تشدق کتندگان و سخن و شوق بکسب سخن و فتح
 آن نیز آمده و سکون دال محله کنج و ان خطیب اشوق کام کشا و تشدق فصاحت نمایندہ تکلف و تصنع و ان
 التفتیقون یفهم سیم و فتح نا و فا و سکون یا و لقان سخن فراخ گویندہ و بیبری دہان و کام تکلم کنندہ و فتح پر شدن و
 و بین فراخ از ہر خبر و تفنن فراخ کردن سخن و بیبری دہان گفتن۔ رواہ البیہقی فی شعب الایمان و روی الترمذی
 نحوہ عن جابر۔ روایت کرد این حدیث را بیہقی و شعب الایمان از ابی ثعلبہ و روایت کرد ترمذی مانند آن با الفاظ
 و اختلاف و الفاظ از جابر۔ و فی روایتی و در روایت ترمذی از جابر آمده کہ قالوا گفتند صحابہ۔ یا رسول اللہ قد علمنا
 الثرثارون و التشدقون۔ تحقیق دانستیم کہ ثرثارون و تشدقون چہ معنی دارد و کہ ام اندیشان۔ فما التفتیقون
 پس چیست معنی تفتیقون و کہ ام اندانما۔ قال التکبرون۔ گفت تشقیقون متکبرانند چون توسیع و تصنع در کلام از کبر و
 تفتیم می آید تفسیر کہ تفتیقون را بہ متکبرین بجلالتہ لزوم و از اینجا معلوم شود کہ تشدق در کلام و تکلف در سجع و فصاحت و تصنع
 بمقتضات مزخرف مذموم و مکررہ است اما آنچه در خطب و مواظظ کنند بہ نیت صحیح و زناثیر لواطن و تلیین و ترقیق قلوب مکررہ
 نبود۔ و عن سعد بن ابی وقاص۔ رضی اللہ عنہ۔ قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم لا تقوم الساعة۔ برپا نمی شود
 قیامت حتی یخرج قوم۔ تا آنکہ بیرون می آیند و پیدای شوند گروہی کہ یا کلون بالسنتم می خوردند بوسیله زبانہا۔ اے خود
 پس مدح یگویند مردم را و دم میکنند ایشان را بباطل و دروغ و ظاہری کنند فصاحت و بلاغت را تا در آرزو مردم را
 و در دام و فریب دهند و حاصل کنند چیزے از دنیا و شہوات نفوس خود کہ تا تکامل البقرۃ بالسنتمہا چنانکہ بخورند گداوان
 بزبانہا۔ اے خود و تمیز نمی کنند و چریدن حیثش میان تر و خشک و شیرین و تلخ ہمچنین این گروہ از مردم کہ زبان
 را وسیلہ اکل و شارب خود ساخته تمیز نمی کنند میان حق و باطل و حلال و حرام۔ رواہ احمد۔ و عن عبداللہ بن عمر
 رسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم قال ان اللہ یغض البلیغ من الرجال۔ خداے تعالی دشمن میدارد و با لہ
 کنندہ را در کلام و تکلف نمایندہ را از مردان۔ الذی یخلل لسانہ۔ آنکہ تشدق میکند او در کلام و تفخیم میکند زبان
 را و می چید آنرا کہ یخلل الباقرة لسانہ۔ چنانکہ می چید و فرو می برد حیثش را گداوان بزبان خود و اصل فحل

ورا آمین در میان چیزے دیان معنی میگویند خلال که در میان زندان نامی در آید تشبیه کرد که و ایندن زبان را در دہان در
 حال تکلم و تکلف در فصاحت بگردانیدن گاو زبانش را در ہنگام چیدن و با ترقہ جمع بقدر است و استعمال او بتائیل
 ست و اگر کہ بے نامستعمل گردد۔ رواہ الترمذی و ابوداؤد و قال الترمذی ہذا حدیث غریب۔ وعن انس قال قال
 رسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم مرت لیلۃ اسری بی۔ می گذشتم آن شب کہ بردہ شد مرا بمعرج۔ بقوم یقرض شفاہم
 بگردہ می کہ بریدہ می شود لبائے ایشان بمقاریض من النار۔ بمقاریض از آتش نقلت۔ پس گفت۔ یا جبریل بن ہولاء
 چه کساتند این جماعہ۔ قال۔ گفت جبریل۔ ہولاء خطباء امتک۔ این جماعہ خطیبان امت تواند۔ الذین یقولون مالاً یفلون
 آن کسان کہ میگویند چیزے را کہ خود نمی کنند یعنی مردم را بکار بایے نیک می خوانند و خود نمی کنند بدان ست کہ خود
 نمی کنند اما گفتن بدی ندارد اگر چه خود نکنند و لذا در امر معروف و نکر نہیست اما اگر مکتبہ بہترست دلی بی آن تاثیر
 ندارد و رواہ الترمذی و قال ہذا حدیث غریب۔ وعن ابی ہریرۃ قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم
 من تعلم صرف الکلام کیکہ بیاموزد صرف کلام را و صرف کلام و صرف حدیث تحسین و تنزیل اوست و زیادت کرد
 و در دے نہ بر قدر حاجت بہر اخلاص را و مخالطت کذب و تحویل آن از جای بجای بخت بلیس و تخلیط و لذا
 تسمیہ کردہ بیان را بسم کہ در لغت بمعنی صرف ست و در قاموس گفته کہ آن منقول از صرف و راہم ست کہ عبارت
 از تفصل و زیادت آن بر بعض ست و در بعضے حواشی نوشته کہ صرف کلام ایراد است بر وجوہ مختلفہ۔ لیسی
 بہ قلوب الرجال۔ تا اسیر گرداند و بند کند بصرف کلام و لما سے مردان را۔ و الناس۔ شک را دی ست کہ قلوب الہ جال
 گفته یا قلوب الناس۔ لم یفصل اللہ منہ یوم القیۃ۔ قبول نکند خدا سے قعالے از وی روز قیامت۔ صرفاً و لا عدل۔ صرف
 را و نہ عدل را مراد بصرف توبہ و بعدل ندیدہ داشته اند یا بصرف ناقض و بعدل فریضہ یا بکس۔ رواہ ابوداؤد
 و عن عمرو بن العاص انہ قال یومار روایت ست از عمرو بن العاص کہ دے گفت روزے۔ و قام رجس
 فاکثر القول۔ و حال آنکہ ایستاد مردے پس بسیار کرد سخن را۔ فقال عمرو۔ پس گفت عمرو بن العاص۔ لو قصصنی قولہ۔
 اگر میانہ روے میکرد و درازی نمیکرد این مرد در سخن خود۔ لکان خیراً لہ ہر آئینہ می بود بہتر مراد را قصد بمعنی اشتقامت
 طریقی و ضد افراط آید چنانکہ اقتضا و سمعت رسول اللہ۔ شنیدم پیغمبر خدا را صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم یقول می گفت۔ لعت
 رایت تحقیق دیدم و دانستم او امرت یا گفت آنحضرت تحقیق امر کردہ شدہ ام۔ ان اتجاوز فی القول۔ کہ سبکی و کمی کنم
 در سخن۔ فان الجواز ہنجر۔ پس بگریزی کہ سبکی و کمی در سخن بہترست جواز فی الصراح رواشدن و گذشتن از جای و
 راہی و آب وادن و سبک گزاردن فاخر و سخن بجا ز گفتن۔ رواہ ابوداؤد۔ و عن صحز بن عبد اللہ بن بریدہ عن ابیہ عن
 جدہ۔ بریدہ اسلمی صحابی مشہور ست و عبد اللہ بن بریدہ از مشاہیر تابعین و ثقات ایشان ست قاضی مرد و برادر سلیمان
 بن بریدہ و گفته اند کہ سلیمان صحیح تراز عبد اللہ ست و صحز بن عبد اللہ مروزی روایت دارد از پدر از جد

روایت کرده ابو داؤد از زوسے این یک حدیث - قال سمعت رسول الله صلى الله عليه وآله وسلم يقول - گفت شنیدم آنحضرت را میگفت - ان من البیان سحر بدرستی که بعضی از بیان سحر است و شرح آن گذشت - و ان من العلم جهل و بدرستی که بعضی از علم جهل است یعنی این را و معنی از نمایه نقل کرده یکے آنکه مراد آن است که تعلم کند علومى را که تحصیل نیست بدان مثل نجوم و علوم فلاسفه و مانند آن و بگذارد و علمى را که محتاج ایهاست از قرآن و سنت و جاهل شود بدان و حاصل این توجیه بدان راجع گردود که بعضی از علمهاست که مستلزم جهل بعلم دیگر است باین اعتبار آنرا را جهل گفتند و دوم آنکه مراد آن است که بعلم خود عمل نکند چه هر که علم دارد و عمل ندارد و گویا جاهل است و ممکن است که مراد آن باشد که یکے او علم میگیرد و بر علم خود عالم است اما در نفس الامر و حقیقت حال جاهل است این علم و علم نیست بلکه جهل است و نیز غلو کردن در معرفت ذات و صفات حق که جانب افراط و صفت علم است بظاهر علم است و بحقیقت جهل و توقع علم درین باب از محالات است و نیز اعتراف بجهل و نادانی در بعضی مواضع علم است بآنکه آنرا نتوان دانست پس این فرد علم است و حال آنکه جهل است پس صادق آنکه که بعضی علم جهل است فافهم ان من العلم جهل و در روایتی حکما یعنی کلام نافع مانع از جهل و شبه و حکم معنی علم و فقه و قضا بعد از آید و در روایتی حکمتی آنکه آن نیز معنی حکم است کذا فی نهایت و حاصل آنکه حکم و حکمت یک معنی است پس در روایتی حکمت واقع شده و آنرا بر معنی حکم عمل توان کرد و در روایتی حکم واقع شده و آنرا بر معنی حکمت توان گفت - و ان من القول عیال بعضی از قول عیال است یعنی بیال است بر قائل یا ملال است بر سماع اگر جاهل است بسبب آن که نمی فهمد اگر عالم است بجهت آنکه میداند یا یقیل که بیکه نمی خواهد آنرا بشود و همچنین تفسیر کرده اند این عبارت را در راه ابو داؤد -

الفصل الثالث - عن عائشة قالت کان رسول الله صلى الله عليه وسلم يبيع لحسان بن ثابت بنبرانی السجدة بود آنحضرت که می نهاد و در حسان را بنبری در مسجد - یقوم علیه قائم می ایستاد حسان بر بنبرانیست و فی - یفاخر عن رسول الله - و عا لیکه مغفرت و مهابت میکرد از پیغمبر خدا صلى الله عليه وآله وسلم و نیامح - شک را وی است یعنی عرافت و محاصرت میکرد از جانب آنحضرت - و لیقول رسول الله - و میگفت پیغمبر خدا صلى الله عليه وآله وسلم ان الله تعالى یؤید حسان بروح القدس - خدا ای تعالی تایید و تقویت میکند حسان را بر جبریل - ما نافع او فاخرن رسول الله ما و ام که محاصرت میکند با مغفرت میکند از پیغمبر صلى الله عليه وآله وسلم این بنبر شک را وی است و در روایتی که در اول یفاخر است اینجا فاخر است در روایتی که نیامح است نافع غایتش در ذکر بنی ترشیب واقع شده - و رواه البخاری - و عن انس قال کان للنبی صلى الله عليه وآله وسلم جاد بود آنحضرت را جاد می یعنی جاد گویند و جاد راندن شتر کبر و آواز کذا فی الصراح و حد اقصی از غناست که مباح است با اتفاق و هیچ کس را از علما در و سے خلافت نیست عادت است مرعوب را که چون شتران مانده شوند خوش آواز سے کنند و حد سے

گویند و شتران گم شوند و مستی کنند و تیز روند و یقال له انجسته گفته می شود و نام برده می شود آن جادوی را انجسته بفتح نون
و سکون نون و فتح جیم و ثین معجزة آخرش تا می فوقانیہ و کان حسن الصوت و بوز و انجسته خوش آواز فقال له البنی - پس
گفت مراد را پیغمبر صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم رویدک - آہستہ ران شتران را یا انجسته لا انکسر لقد اری شکرانی شیشہ
تواریج قارورہ بمعنی شیشہ قال فتاوه گفت در بیان مراد از قواریر یعنی صنفہ النساء میخاہد آنحضرت از قواریر زنان
ضعیف را بجهت رقتی و ضعیفی کہ در ایشان است متفق علیہ این را دو معنی گفته اند یکے آنکہ ضعف در قتی کہ در بدن مان
ست و تیز رفتن شتران و سختی جنبش موجب تعب و شقت است دوم آنکہ مراد ضعف و نرمی قلب و مستی عزیمت و سر
تاثیر است یعنی سبب از شنیدن سرود تغیری در باطن ایشان پیدا شود و خواطر را بجایے بدرود کہ سرود نجاست
خود مگاس نفس را بجنباند و طبیعت را در جنبش آورد و سادس را راه و ہدایں بہت نفیل بن عیاض فرمود ہ -
کہ انشاء رقیۃ الزنا یعنی سرود افسون زناست اگرچہ احتمال در ازدواج مسطرہ ضعیف باشد اما وسواس خاطر طبعی
کہ در اختیار نبود و براہ جد و اجتناب طرقتن اولی کہ اقاوا و در حقیقت افعال و اقوال آنحضرت از برای تعلیم و تلقین است
ست اکثر شرح این معنی را ترجیح کردہ اند اگرچہ معنی اولی ظاہر تر است از لفظ واللہ اعلم - وعن عائشہ رضی اللہ عنہا
قالت ذکر عند رسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم الشعر عايشہ گفت کہ ذکر کردہ شد نزد آنحضرت شعر و پیرہ شد کہ نیک
ست یا بدر فقال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم پس گفت آنحضرت ہو کلام مجسمہ حسن و قبیحہ قبیح شعر کلام ست نیک و
نیک ست و بدوی بد یعنی انجہ زیادتی ست در شعر وزن و قافیہ اسفند آن خود دخل در حرمت و کراہت ندارد و بداری معنی
و مضمونست اگر نیک ست نیک اگر بدست بد و این کلام فصل ست کہ رفع اختلاف ویرین باب میکند و رواہ الدار قطنی
روایت کردہ - این حدیث را در از قطنی بسند مرفوع بان حضرت - رواہ الشافعی عن عروہ من سائر روایت کردہ آنرا شافعی
عروہ بن الزبیر کہ تابعی کبیر است بطریق ارسال - عن ابی سعید الخدری قال بیا نحن لیسر مع رسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم
بالعرج - گفت ابو سعید در انشاء آنکہ ما سیر می کنیم با آنحضرت بعرج بفتح عین معلوم سکون را نام موضعی ست در طریق مکہ
اذ عرض شاعر پیشہ ناگاہ پیدا شد شاعری کہ شعری خواند فقال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم پس گفت پیغمبر
خدا صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم خدا الشیطان بلیرید این شیطان را و اسکو الشیطان یا اسکو اسکو فرمود بجایے خدا
یعنی نگاہ دارید و نگذارید کہ بروسلان مبتلی جوہر جل فیما ہر آئینہ پر شدن شکم مردی بر رواب خیر لہ من ان مبتلی شعرا
بہترست مرآن مرد را از پر شدن بہ شعر - رواہ سلم - چون دید آنحضرت صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم او را کہ شعر میخواند
و بیباک و بی محابا میرو و اتفاقا بی جانب مسلمانان نمی کند دانست کہ موع ست بشعر و متلی ست بدان و عجیب
و بے ادب است پس خواند او را باسم شیطان کہ دور از بساط قرب و مردود در گاہ رحمت ست و مذمت کرد و شعرا کہ
بدان مغرور و متبلاست - وعن جابر قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم الغائبیت اتفاق فی الغائب

سرد گفتن و شنیدن میروید اتفاق را در دل کما غیبت الماء الرزق چنانچه میرد یا ندان آب زراعت را رواه البیهقی فی شعب الایمان
 در روایت و علی از انس باین لفظ آمده که لآن الفناء و اللغویتان التفیق فی القلب کما غیبت الماء العشب لذلک
 نفس محمد بیده ان القرآن و الذکریتان الایمان فی القلب کما غیبت الماء العشب بمضمین و
 سکون شنید گویا ترا گویند و عن نافع قال کنت مع ابن عمر فی طریق - گفت نافع بودم من با ابن عمر در راهی
 فسمع مرأنا - پس شنید ابن عمر آواز ما را فوضع اصبعیه فی اذنیه پس نهاد هر دو انگشت خود را در گوش خود -
 و نام عن الطريق الی الجانب الآخر و در رفت ابن عمر از راه بجانب دیگر بقصد احترام از اجتناب - ثم قال لی - پس گفت مرا
 بعد از آنکه در رفت ابن عمر با آن آواز یا نافع بل سمع ثبات - اسے نافع آیامی شنوی چیزے را از آن آواز
 قلت لا گفت نمی شنوم - فرفع اصبعیه من اذنیه پس برداشت هر دو انگشت خود را از گوش خود - قال کنت مع
 رسول الله - گفت ابن عمر بودم من با پیغمبر خدا صلی الله علیه و آله و سلم فسمع صوت یراع - پس شنید آنحضرت آواز من را
 فضع مثل ما صنعت پس کرد آنحضرت صلی الله علیه و آله و سلم مانند آنچه کردم من یعنی نهاد هر دو انگشت خود را در
 هر دو گوش خود و در رفت از راه بجانب دیگر الی آخر قال نافع و کنت اذ ذاک صغیرا - گفت نافع بودم من در آن وقت
 خرد یعنی از آن جهت مرا منع نکرد از شنیدن آن که من خرد بودم و تکلیف شرعی بر من واجب نشده بود بلکه گوید
 که گرا هست تشریف بود نه تحریمی و اجتناب ابن عمر از کمال نفوی و در آن بود الا نافع را نیز از آن منع میکرد و کلام در آن
 مقام درازست و در محله اسے دیگر هم بطریق نقیض و مجتنب و هم بطریق مشایخ طریقت سخن کرده ایم محمد بن میگویند که
 هیچ حدیثی در تحریم غناهیج نشده است و مشایخ میگویند که آنچه در مقام منی واقع شده مراد بدان مقرون بلب و لوب
 است و نقیض درین باب تشدید یلیغ دارند و الله اعلم این قدر بس است - رواه احمد و ابو داود -

باب حفظ اللسان من الغيبة و الثم

در نگارداشت زبان از آنچه نباید گفت خصوصاً غیبت و دشنام کیسه نباید ادا غیبت و دشنام کرد و غیبت بکسر غین
 اسم است از اغتصاب بمعنی بد گفتن کے را غائبانہ وے

الفصل الاول من سئل عن سئل قال قال رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم من نصین لی - کیسه خاص شود بر اسے
 من و عهد کند لازم گیرد بر خود یا بن بحیثیه محافظت و نگه داشت چیزے را که بیان بحیثین اوست بفتح لام و سکون
 حاء مملوۃ و اتخوان که جلے رویدن و ندان دریش است و مراد بچیزے که بیان آنهاست زبان و دلبان است و نگه داشت
 آنها از سخن لایقنی است و آنچه نفی بکفر و معصیت کرد و در از اکل حرام و شرب آن - یا بن رجلیه - و نگه داشت چیزے
 که میان هر دو پایے اوست مراد بدان فرج است و نگارداشتن آن از معصیت - اضمن له الجنة فیا من و عهد شوم بر
 وی بهشت را در این ضمانت بحقیقت از پروردگار است جل شانہ چنانکه بفضل خود خاص از ارق عباد شده است و عهد

مولا محمد بن ابی اعمال و ثواب آن کردہ و آنحضرت صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم نائب اوست۔ رواہ البخاری۔ و عن ابی ہریرۃ قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم ان العبد لیتکلم بدرتی کہ بندہ ہر آئینہ سخن میکند۔ بالکلمۃ من خودانی اللہ بہ سخن کہ صادرست از محل رضائے حق یا برائے طلب رضائے حق یا کلمہ کہ دروے رضائے حقست۔ لایق لہا بالہ۔ نمی اندازد و حاضر نمی گرداند بندہ مرآن کلمہ را دل خود را ونمی اندیشد کہ عاقبت آن چیست و باکی ندارد از گفتن آن اگر می پندارد آن را برفع اللہ بادرجات۔ بلند میگردد اند اللہ تعالیٰ بسبب آن کلمہ درجائے بزرگ بسیار۔ و ان العبد لیتکلم بالکلمۃ من سخط اللہ لایق لہا بالہ۔ و همچنین بندہ تکلم میکند بکلمہ کہ دروے نہ رضائے حقست باکی ندارد از گفتن آن و سئل می انکار و آن را بیوی بھائی جنم۔ فردمی افتد بندہ بسبب آن کلمہ در دوزخ یعنی زبان را نگاہ بپوشد و فعل آنرا آسان نباید انکاشت بیک کلمہ کہ از زبان برآید اگر چه آدمی آنرا آسان پندارد و سئل انکار و اگر کلمہ حقست سبب رفع درجات در بہشت شود و اگر باطلست موجب انحطاط درجات در دوزخ گردد و رواہ البخاری۔ و روایت کرد این حدیث را بن لفظ بخاری۔ و فی روایتی کہما و در روایتی دیگر بخاری و سلم را بن لفظ آمدہ کہ بیوی بھائی فی النار البعد ما بین المشرق و المغرب۔ می افتد بندہ بسبب آن کلمہ در آتش دوزخ افتادگی دور و دراز کہ مسافت میان میدا و منہائے اوشل مسافت ما بین مشرق و مغربست۔ و عن عبداللہ بن مسعود قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم سباب المسلم فسوق۔ و دشنام کردن مسلمان فسقست۔ و قتال کفر۔ و کشتن مسلمان کفرست فی اصل سباب بکسر سین و دشنام کردن فسق و فسوق و رخت برآندن طلب از پوست و در شرع برآندن بندہ از فرمان قتل کشتن و قتال بکسر ہم کشتن کردن و این تفسیل و تشدیدست در بنی از قتال مسلمان و متعود فی اسلام کاملست چنانکہ حدیث المسلمین سلم المسلمون من یدہ و لسانہ بران دلالت دارد یا ملاقا قتالست از جہت اسلام یا باستحلال و استحبات آن و بیشک کشتن مسلمان از جہت اسلام درے و حلال و مباح دانستن آن کفرست۔ متفق علیہ و عن ابن عمر قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم ایما رجل قال لا یمہ کافر یمہ مردیکہ بگوید مردی را در مسلمان را کافر بے تاویل و شبهہ نقد بار بھادیم پس بہ تحقیق رجوع کرد با بن کلمہ و التزام کرد مقتضائے آنرا یکے ازین دو کس یعنی گویندہ این کلمہ یا کسیکہ گفتہ شد مراد از بیکہ اگر راست گفتہ است خود آن کس کافرست و اگر دروغ گفتہ و آنکس کافر نیست این کس کافر می شود زیرا کہ چون مومن را کافر خواند ایمان را کفر دانست و دین اسلام را باطل اعتقاد کرد و متفق علیہ۔ و عن ابی ذر قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم لا یمہ رجل رجل بالفسوق و دشنام نہد مردی را بفسق و لا یمہ بکفر۔ و دشنام نہد مردی را بکفر۔ و لا یمہ بکفر۔ مگر آنکہ رجوع کند این کلمہ کہ دشنام داد دیدان فسق باشد یا کفر بر مرد و دشنام نہدہ۔ ان لم یکن صاحبہ کذوب۔ اگر بنا شد یا را و کہ دشنام دادہ شدہ است اورا همچنین کہ او گفتہ است یعنی فاسق نیست و کافر نیست یعنی اگر کسی دیگر را کہ فاسق نیست

[illegible]

ابوالدرداء گفت رضی اللہ عنہ شنیدم آنحضرت را که میگفت - ان اللعائن انما يكونون شذوا ولا شفعاء يوم القيمة گروه لعنت بسیار کنندگان نمی باشند گواهی دهندگان بر خلقی و شفاعت کنندگان مرایشان را روز قیامت در قرآن مجید آمده که روز قیامت انما و صدقار است مرحوم محمدیه گواهی دهند بر مردم و شفاعت کنند ایشان را پس میفرماید که لعنت کنندگان را که لعنت عادت و خویشانشان شده درجه خداداد و شفاعت در آن روز دست ندهد و در حقیقت مقصود نفی این شهوات و تمییز نامرضیه است ازین است - و عن ابی هریره قال قال رسول الله صلى الله عليه وآله وسلم اذا قال الرجل - چون بگوید مردی بقصد عیب جوئی و سخاوت مردمان و نوید ساختن ایشان از رحمت الهی نه بر طریق تحسیر و تالم و تحزن و ناست بر احوال ایشان - هلاک الناس بهلاک شذوا مردم مستوجب آتش و ذرخ گشتند - فمواهلکم پس آن مرد گوینده این سخن را هلاک شونده ترین مردم است که بنفس خود عجب میکند و در مردم خشم خوار می نگردد و از رحمت حق ناامید میگردد و برین تقدیر اهلکیم کاف صریحیم اسم نفیض آید و تفتح کاف بلفظ اضی از هلاک نیز آمده و معنی چنین باشد که هر که این کار بگوید هلاک میگردد و اندر مردم و در ورطه یاس و ترک طاعت و انماک در معاصی می افتد ایشان را چه بشنیدن این سخن شکسته دل و ناامید و بیهوش می شوند چه گناهکاران و حیطة معصیت و نفسانیت افتادگان گرفتار صفت قهر و جلال اند با ایشان نصیحت برفق و لطف کردن و بر حمت و مغفرت الهی معتمد و واقع گردانیدن او خصل و اقرب است پس در اینجا اشارت است بآنکه مردم را تاباشست باید داد و قوی دل باید گردانید و امیدوار بر حمت پروردگار باید ساخت و رواه مسلم - و عنه قال قال رسول الله صلى الله عليه وآله وسلم تجدون اشرا الناس يوم القيمة - می یا بید بدترین مردم و رسوا بد حال ترین ایشان روز قیامت - ذا الوجین - مردود و در و و منافق صفت را الازی یائی هولاء بوجه و هولاء بوجه - آنکه می آید این جماعت را بر در و و بطریق می آید جماعه دیگر را بر در و و رنگی دیگر و میگوید بر جماعه از خوش اند آنچه موافق اوست و تواند که مراد منافق حقیقی باشد که در باطن کافر است و در بیرون و اسلامی میسر بر چنانچه منافقان در زمان آنحضرت بوده اند و در قرآن مجید حکایت ایشان مذکور است و بیشک سخت ترین عذاب و نکال روز قیامت بر منافقان باشد - و عن حذیفه قال سمعت رسول الله صلى الله عليه وآله وسلم يقول - حذیفه که صاحب سر رسول الله صلى الله عليه وآله وسلم بود و علم منافقان نزد و و بوفت شنیدم آنحضرت را که میفرمود - لا يدخل الجنة قات - در نمی آید بهشت را سخن چنین فی الصراح قات چنین کردن یعنی سخن چنین آنکه پنهان گوش بر سخن مردم دارد و ایشان را از آن خبر نباشد تا سخن چنین کند و بجای دیگر رساند و در قاموس گفته که آنرا که پنهان گوش بر سخن مردم دارد قات گویند سخن چنین کند یا نکند و اما آنکه طبعی گفته که قات سخن بد و دروغ بر لبستن و آماده گردانیدن و درست ساختن آنرا ظاهر در آن است که قات نام مفری و

و بیتان گویند بود و در سخن چینی در دروغ گفتن شرط نیست و تمامی سخن از جای بجای بردن اگر چه راست هم بود اما بقصد
 شمر و فساد و تابلگی و در افتاد و آتش فتنه تیز گرد و در این معنی در نهامی شرط است متفق علیه و فی روایت مسلم تمام - و در روایت
 مسلم را بجای فئات تمام آمده و این دلیل است که فئات بمعنی سخن چین است - و عن عبد الله بن مسعود قال قال
 رسول الله صلى الله عليه وآله وسلم عليكم بالصدق - لازم گیرید بر خود و راست گفتاری - فان الصدق بهدی الی البر
 راست گفتن راه می نماید به نیکوکاری یعنی خاصیت راست گفتن آن است که توفیق نیکی کردن می آرد و بار داد است
 که صدق برست چنانچه در روایت دیگر بیاید و اعتبار هدایت این بان باعث بار مغایرت اعتبار می است در مضمون
 و ان البر بهدی الی الجنة - و در رستی که نیکوکاری راه می نماید بهشت - و ما یزال الرب لیسصدق و تبحر می الصدق
 و همیشه مردی راست می گوید و طالب و کوشش میکند راست گفتن را - حتی یکتب عند الله صریقا تا آنکه
 نوشته می شود آن مرد نزد خداست تعالی یعنی حکم کرده می شود و بر وی بصدقیت و اثبات کرده می شود
 و این مقام و ثواب آن یا نوشته می شود نام او در دیوان اعمال نزد ملائع اعلی یا مردم در کتاب های خود
 نام او صدیق می نویسند و مقصود آن است که ظاهر گردد اینده می شود و در خلق باین صفت و این نام دانداخته
 می شود و در دلهای مردم و جاری گردانیده می شود و بر زبان های ایشان بر قیاس قول صدی سبحانه ان الذین
 امنوا و عملوا الصالحات یجعل لهم الرحمن ودا وایاکم و الکذب - و در دارید خود را از دروغ گفتن - فان الکذب
 بهدی الی الفجور - زیرا که دروغ گفتن میرساند بخاصیت بسوس فسق و فجور - و ان الفجور بهدی الی النار - و در رستی
 که فسق کردن میرساند بسوس آتش و دروغ - و ما یزال الرب لیکذب و تبحر می الکذب - همیشه است مرد که دروغ
 میگوید و طالب و کوشش میکند دروغ گفتن را - حتی یکتب عند الله کذابا تا آنکه نوشته می شود نام او نزد خدا
 و دروغ گو معنی این بر قیاس و تریه صدق معلوم شد - متفق علیه و فی روایت مسلم - و در روایت مسلم را باین لفظ آمده
 قال ان الصدق بهدوان البر بهدی الی الجنة - زیرا که صدق نیکی است و نیکی میرساند بسوس بهشت - و ان الکذب
 فجور و ان الفجور بهدی الی النار - و باقی الفاظ حدیث موافق روایت اول است - و عن ام کلثوم رضی الله عنها
 قالت قال رسول الله صلى الله عليه وآله وسلم ان کلتم نیت عقبه بن ابی معیط گفت که آنحضرت فرمود - لیسر الکذب
 الذی یصلح بین الناس نیست و دروغ گو آن کسی که اصلاح میکند میان مردم - و لیسر الخیر و یسکود سخنان نیک
 را که باعث صلاح حال و دفع نزاع میگردد و اگر چه دروغ نیز باشد و بکے از مواضع که دروغ گفتن در آن رواست
 اصلاح ذات البین است یعنی صلح دادن و در کردن نزاع و عداوت که میان دو کس است و بکے دیگر از
 مواضع که دروغ گفتن در آن جایز است نگاه داشت بر خون و مال کسی است که بناحق میسد و در دروغ گفتن
 بازن بقصد اصلاح و ارضای کسی نیز جایز داشته چنانکه گوید ترا دوست میدارم هر چند ندانم و نمی

خبر لکھو انکے میرا نذر سخاں خوب را یکدیگر این داخل نمای و سخن جنبی نیست سخن جنبی کہ مذموم و منہی است آنست کہ بقدر
 شرف و فساد کند اما اگر بہ نسبت خبر و صلاح کس در محمود است اہل نعت فرقی نہادہ اند و در نیکی بفتح یا و سکون نون و تنہی
 سیم بر وزن یضرب دینے بضم یا و فتح نون و تشدید سیم اول در نقل سخن بقصد تغیر و صلاح استعمال یا بدوم در شرف و فساد
 فی الصراح نما و نحو سخن رسانیدن بوجہ اصلاح و نیکی و تنہی سخن رسانیدن بیدری و سخن جنبی کردن۔ شفق علیہ السلام
 و عن المقداد بن الاسود قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم اذا راہتم المداحین۔ چون بہ بینید مدح
 گویندگان را یعنی در جالت مدح و ترا و مدح کہے است کہ مدح گفتن مردم را عادت و حرمت و سبب میشت
 خود ساخته بے تمیز میان حق و باطل و مستحق و غیر مستحق و این مذموم و مذکورہ است زیرا کہ بے دراخت کذب از جانب
 مدح و عجب مدح بود و سفاقت وافی و جوہم التراب پس بنید از یاد در دے ہاے ایشان خاک خشی مثل شری و
 دوزنا بمعنی خاک و خشی بر وزن رمی بری دست کہ بردارند از خاک و در غیر آن نیز استعمال یا بدوم و ترا و با ندا ختن
 خاک در دے اور مان است یعنی چیزے نہ ہید و محرم باز گردانید یا اندک چیزے دادن کہ مشابہ است بجا
 در قلت و حقارت و بعضے علما آنرا بر ظاہر حمل کردہ و آورہ اند کہ مقدار کہ راوی این حدیث است قبضہ خاکی بکشد
 و در حضور امیر المومنین عثمان در دے مدح انداخت۔ رواہ مسلم۔ و عن ابی بکرۃ قال انشی رجل علی
 رجل عند النبی صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم۔ روایت است از ابی بکرہ کہ صحابی مشہور است کہ گفت ثنا کردہ مروی بر روی
 نزد آنحضرت فقال پس گفت آنحضرت۔ و یک قطع غنن انیک۔ واسے بتو بیدری گردن برادر خود را
 ثلث۔ سہ بار فرمود آنحضرت این کلمہ را بدین گردن کہ معنی ذبح و ہلاک جمائی است استعمال کردہ در ہلاک ہا
 کہ مدح را از عجب و غرور پیدا آید آن ہلاک در دنیا است و دین دگا ہے مفضی ہلاک دنیا نیز گرد
 چنانکہ از شنیدن مدح مغرور گرد و دیکے را ہلاک کند و در نیز ہلاک کنند بقصص آن و اشارت این بعد از آن در
 در رعایت صرفہ و احتیال و مدح فرمود و من کان شکم ما دالا محالہ۔ دیکے کہ ہست از شہا ج گویندہ مدحی خواہد کہے
 را مدح کند البتہ۔ فلیقل حسب فلانا۔ پس باید کہ بگوید گمان می بریم فلان را چنین روا اللہ حسبیہ۔ و خداے نحالی
 و اناست بخیفہ حال دے و ستر دی و صاب کشیدہ و جزا دہندہ دوست بر کردار دے۔ انکالان میری از کذا کہ
 اگر ہست مدح کہ گمان می برد کہ دے چنان است یعنی چنانکہ خرج کردہ است او را دیرے بضم یا و فتح را بمعنی
 یظن و لا یزنی علی اللہ۔ خداوند ناید و حکم کند بر خدا بجز ہم بختین پس بکے را کہ دے چنین است یعنی اجتناب کند و
 ستایش و بگوید کہ گمان دارم کہ دے چنین است و اللہ اعلم و بجز ہم نگوید کہ البتہ چنین است تا حکم بر علم اتی نہ کردہ
 باشد شفق علیہ۔ و عن ابی ہریرۃ ان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم قال۔ روایت است از ابی ہریرۃ
 کہ آنحضرت فرمود اللہ در دن ما الغیبتہ۔ آید پیدا اند کہ غیبت چیست لغیبت صراح در ایہ بالکسر و التثنی

و منزلت داشت روزی این غیبی بن حسین نزد برادرزاده خود آمده که مرا برین امیر در آور چون او در آور و غیبی
 بفر گفت تو بجا عطای جزیل نمی کنی و عدالت نمی ورزی پس امیر المؤمنین عمر نقیب و را آمد و خواست که او را از آن بگذراند
 قیس این آیت را بر خواند خدا العفو و امر بالمعروف و اعرض عن الجاهلین بگفت یا امیر المؤمنین در گذر از وی که وی را بجا
 ست غرض که این چنین بے ادب و بی احترام بود و عایشه زنی الله عنما میگوید که این مرد اذن در آمدن طلبید بر آنحضرت فقال
 پس گفت آنحضرت بایده نواله را اذن دهید و این مرد را دیگر از یاد نبرد و آید قیس بن خوا غلبه پس بد قبیله داری است آن
 مرد گفته اند که این کلام از آن حضرت از امامات نبوت و معجزات است که خبر از غیب و حقیقت حال دی داده و در آخر
 آثار بدی از آن مرد و نیز آن از دوسه بظهور رسیده و این مذمت مراد را بر اے اظهار کشف حقیقت حال دوسه بود
 تا مردم و اورا بشناسند و فریب نخورند و در قننه نینقد پس غیبت بنود و تبصیر گفته اند که دوسه مجاهر بود بدوسه و مجاهر را
 غیبت نبود فلما جلس پس چون در آمد و نشست تطلق النبی صلی الله علیه و آله وسلم فی وجهه - طلاق لسان و باز
 رفته نمود آنحضرت و در وی ایستاد و انبساط الیه - و اظهار انبساط و کشاده روت دوسه تکلفی دلیل نمود آنحضرت بسو
 آن مرد فلما اطلق الرجل پس هرگاه که رفت آن مرد از پیش آنحضرت - قالت - گفت عایشه یا رسول الله قاتل که کذا
 دکر - گفتی مرا این مرد را غایبانه چنین و چنین - ثم تطلقت فی وجهه و انبساط الیه یثیر لبناشت کردی و در وی ایستاد و انبساط
 نمودی بسو دوسه ایست که در حضور او غیبت نکردی و در حضور نیز او را بد تکلفی - فقال رسول الله پس گفت
 پیغمبر خدا صلی الله علیه و آله وسلم متی عا بدتی فها تهاکی یافتی و دیدی تو مرا اے عایشه بدگوینده و بیوده و سخت و درشت
 بر دوسه کس و در بدی از هر گذر زنده - ان ثم الناس عند الله منزله يوم القيمة - بدستیکه بدترین مردم نزد خدا از دوسه
 قدر در ثبت روز قیامت - من ترک الناس انقار شره - کسی است که ترک دهند و بگذرانند او را مردم از جهت پرهیز کردن
 و یکسو شدن از شر وی - و فی روایه لها - و در روایتی بجای انقار شره - انقار غشیه آمده و این حدیث را معنی گفته
 یکے آنکه من که در دوسه وی فحش خود درشت نگفتم بجهت آنکه فحاش نباشم و از آن جماعه نشوم که مردم ترک نما گویند
 از فحش شان و دوم آنکه مردم بر بود از جهت آن گذاشتم او را و بر دوسه او بد نگفتم و بد دوسه باشد کسیکه بگذرانند
 و ترک دهند او را مردم از پرهیز بدن از شر دوسه و روایت اول ناظر بر معنی ثانی است و ثانی در اول کلام
 متفق علیه - و عن ابی هریرة قال قال رسول الله صلی الله علیه و آله وسلم کل استی معافی - و در اکثر نسخ ممول
 معافات آمده تا میفرماید همه است من سلامت داشته و گذاشتم می شود یعنی غیبت کرد و نه شود و هیچ کس
 الا المجاهر و من لا تشکار التذکران بدی را و یجائی در زندگان و در بعضی الا المجاهر من آمده بسیار دان
 من المجانته بفتح میسم و تخفیف جمیم بیای کی و بجهت پروائی از مجانت است ان لیل الرجل باللیل عملا - این که عمل کند مرد
 در شب عمل بد را - ثم یصلح - پس صحیح کند و قد شره الله تعالی و تعالی آنکه پشیده است خدا سے تعالی پروده علم و

[illegible]

و تقیص اینها دخول نار یا مراد در آمدن است با سابقان از پیغمبران و صدیقان و اگر در اصل دخول جنت بعد از حصول ایمان چیز دیگر از اعمال و اطلاق شرط نیست تقوی الله و حسن الخلق - تقوا ای خداست خوش خلقی نیست که تقوی شامل است ابناء جمیع امورات و یا ز آمدن از همه منیبات را و تحسین خلق نیز در این داخل است پس ذکر آن بعد از دوسه تخصیص است بعد تقییم مگر آنکه مراد از تقوی اعمال ظاهر و در اندرون خلق اخلاق باطنی و بی گفته که گفته اشارت است بحسن معامله با خالق و حسن خلق اشارت بحسن معاشرت با خلق و قید اکثریت بحجت آنست که شاید بعضی از جمیع این دو صفت نیز در آئید بفضل الهی و شفاعت حضرت رسالت پناهی و فیل درجات نیز نمایند - اندرون ما اگر چه داخل الناس انما تا باید آید چه خیر است بیشتر آنچه می در آرد مردم را در آتش دوزخ - الا جوفان - و در چیز کا و اکیاسی خالی - انفسهم و الفرج - یکی دهان که زبان نیز داخل آن است و افتاد در اکل و شرب حرام و گفتن بهیوده و لا طائل از کلام بآن است دیگر فرج مردوزن که اغلب و اقوی شذوات که عقل را مغلوب سازد و با دست ظاهر سیاق کلام آن و که گوید معصیت الله و سوء الخلق در برابر تقوی الله و حسن الخلق ولیکن اشارت کرد با قوی اسباب معاصی و بکفایت آن بسببیت دخول نار در معنی اکثریت اینجا ظاهر ترست فافهم - رواه الترمذی و ابن ماجه و عن بلال بن الحارث صحابی گنیت او ابو عبد الرحمن مزی مدنی آمد نزد آنحضرت در روزی در سال پنجم از هجرت و بود در عهد آنحضرت عامل بر نواحی فوج که برسانت پنج روز از مدینه است و لوازم مزینه روز فتح مکه بردست می بود مات سته ستین و ده ثانون سته فل قال رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم ان الرجل لیطعم بالکلمه من الخیر بدتی که مرد هر آینه سخن میگوید سخن که ششمن خیر است ما بعلم بلغنا - نمیدانند آن مرد در رسیدن آن کلمه را که بجا میرسد قدر و مرتبه آن نزد پروردگار چیست یعنی آسان می شود دوسه عظیم است نزد دوسه تعالی بیکتب الله له بهار فواضل الی یوم یلقاه - می نویسد و محقق میگردد اند خداست تعالی مر آن بنده را بسبب آن کلمه خوشنودی و پسندیدگی خود را تا روزی که دیدار میکند و در می یابد آن مرد دوسه تعالی را و ظاهر میگردد آنرا آن را در دنیا و آخرت و معنی توفیق و رنجانه آن است که تحقق رضا و ظهور آثار آن تا بیوم لقاء بعد از ان انقطاع می پذیرد و نظردوسه در جانب سخطان علیک لغتی الی یوم الدین سفیان بن عیینه گفت مراد باین کلمه حق است نزد سلطان جابر و ابن عبد الله گفته که نمیدانم خلاف هر کس را در تفسیر این کلمه بگوید مذکور انتی و باین قباس مراد باین کلمه شرک باطل باشد که ضرر کند در دین نزد سلطان و ظاهر حدیث عموم است هر کلمه که باشد و الله اعلم دان الرجل لیطعم بالکلمه من الشر ما بعلم بلغنا بیکتب الله به علیه سخطه الی یوم یلقاه - و بدستی که مرد نکم میکند باین کلمه از شر مبالغه و در می نویسد خداست تعالی بسبب آن کلمه بران مرد ناخوشنودی خود را تا روزی که ملاقی می شود آن مرد الله تعالی را - رواه فی شرح السنه و در می یالک و الترمذی و ابن ماجه نحوه - و عن یحیی بن حکیم عن ابيه عن جده - یفتح موعده و سکون یا تابعی نقل است روایت می کنند از پدر خود که حکم بن سعید است و دوی اعرابی

صحن الحديث و پدر او از جد که معویه بن جیده بفتح حاء مملو و سکون تخمینه و بدل محلله صحابی است و در رتبه بعضی را اختلاف است
و بخاری و مسلم در صحیحین از ایشان روایت نکرده سقال قال رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم جیل هلاک و سختی است
یحدت فیکذب - هر کس را که سخن بگوید پس دروغ بگوید لیضحک به القوم - تا بخندند آن سخن مردان را و فی الصراح
ویل سختی - ویل له ویل له - تکرار بر آنست تا کید در سختی و تشدید در وعید است - ره اه احمد و الترمذی و ابوداود و - و از قیفه غلبه
مفهوم میگردد که اگر سختی راست و درست گوید از برای فرج و نشاط احباب و اجاب و تشیخه خواطر ایشان باکی ندارد و اما
باید که این را پیشه و عادت خود نسازد و چه طیب و عزاز که دروغ نبود اگر چه مشروع و سنون است اما گاه گاهی دایم
و باید که مطیع نظر خدا نیند و نبود و مهمت مقصوده بران ندارد و خیال نه در حدیث آینده بیفرماید - و عن الی هر مرتبه

قال قال رسول الله صلى الله عليه وآله وسلم ان العبد يقول الكلمة بعد رستي كه بنده ميگويد كلمه را لا يقولها الا ليعلم به الناس - نهي گويد آن كلمه را مگر براي اين غرض كه بخنداند باين قول مردم را بسيوي بهاسي افتد آن بنده بسبب اين كلمه يعني بسوسه و دوزخ را بعد ما بين السما والارض - فنادي كه دورترين ست مسافت مبداء و منتهاست آن از مسافت كه ميان آسمان و زمين است و بعضي گفته اند كه مراد دور افتادن از محل خير و رحمت است و اكل هر دو معني نظر به حقيقت يك است - و انه ليس كل عن لسانه - و بد رستي كه هر آينه بنده مي لغزد و از زبان خود او نشد ما يزل عن قديمه - سخت تزلزل كردن از قدم خود چه لغزش قدم از جاست بجاست اندازد و ضرر است كه بسبب آن برسد در بدن بود و لغزشش زبان از ايمان بغير انگشت دور بود و دوزخ اندازد و شخصي بشخص خبر داد كه پس توافقت گفت از كجا گفت از ديوار

گفت الحمد لله باری از دل نیفتاد - رواه البیهقی فی شعب الایمان - وعن عبد الله بن عمر قال قال رسول الله صلى الله عليه وآله وسلم من صمت نجا - کسے کہ خاموشی گزیند از سخن بد نجات یابد از آفات و بلیات و دنیا و آخرت چه اکثر از آنچه باد میرسد از بلا از راه زبان آید چنانکہ در کتاب الایمان گذشت - رواه احمد و الترمذی و الدارمی و البیهقی فی شعب الایمان - امام غزالی گفته کہ سخن نکردن بر چهار قسم است یکے ضرر محض است دوم نفع محض سوم منفعت ضرر و نفع است ہر دو چہارم آنکہ نہ ضرر دارد و نہ نفع آنکہ ضرر محض است خود لازم است خاموشی از آن بچین آنکہ ضرر و نفع ہر دو دارد و چہ دفع ضرر است از طلب نفع و آنکہ نہ ضرر دارد و نہ نفع اشتغال بدان موجب تنصیع وقت است و عین خسار آن ماند قسم دوم کہ نفع محض است و در اینجا نیز خطر و آفت است از مزج دقائق دریا و تنصیع و تزکیہ نفس و فضول کلام و تمیر کردن در آن و در یافت آن تسعیر پس خاموشی بہمہ حال بہتر است مگر بحکم ضرورت و عن عقبہ بن عامر قال لقیت رسول اللہ - سلاقی شدم پیغمبر خدا را صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم ثقلت ما بالجاء - پس قسم من در پرسیدم از آن حضرت چیست سبب نجات یعنی در دنیا و آخرت - فقال - پس گفت و جواب داد حضرت - املك عليك لسانك - مالک شو بر خود زبان خود را یعنی باید کہ بخشی زبان خود را مگر در آنچه نفع در آن باشد

بعضی گفته اند که بگردان زبان خود را ملوک مر خود را در چیزے که وبال آن برتست و نگاه دار از آنچه ضرر میکند
تراوردان کن در آنچه نفع هست این عبارت ایشانست و در تقریر این عبارت و اینهمه ناطق است در آنکه
الملک بکسر هزه است از ثلاثی مجر و غایت آنکه توجیه علیک که لفظ ضرر است آنست که گفته شد و در مجمع البحار تصریح
کرده که امر ثلاثی مجر و است و در بعضی نسخ تصحیح این لفظ بفتح هزه کرده از الملک و معنی آن ظاهر نیست چه الملک بمعنی
تملیک آید چنانچه در قاموس گفته در بعضی حواشی گفته که ہو بکسر الهمزة من الثلاثی المجر و بفتحها غیر ظاهر و الله اعلم
بتیک - و باید که بگنجد ترا خانه تو یعنی نشین در خانه مشغول بعبادت مولی - و ابک علی خطبتیک - و بکرمی برکتا آن
و تفصیلات خود - رواد احمد و الترمذی - و عن ابی سعید در فیه مر و است از ابی سعید خدری که رفع کرد او حضرت
رسالت پناه آن را صلی الله علیه و آله و سلم قال - گفت آنحضرت - اذا أصبح ابن آدم چون صبح کند آدمی - فان لا اعضا
کلمها کلمر اللسان - پس بدرستی که اعضا همه خضوع و فروتنی و تمسک میکنند زبان را و بکفر بجانی انحراف خضوع کردن
آدمی آید و غیر خود را تکیه بخورد که نظم کند او را لکن فی القاموس - نقول - پس بگوید اعضا همه مر زبان را تعلق الله فینا
از خدا پرستیم کن او را در حق ما و براس ما فایان بک - زیرا که بدرستی که ما و البسته بتو ایم سنان استقامت استقامت - پس اگر
می ایستی تو راست می ایستیم - و ان اعوججت اعوججتا - و اگر کج می شوی توجی می شویم - رواد الترمذی - اگر گوید
که اصل و دار کار دل است اگر و است همه اعضا صالح و اگر وی فاسد همه ایشان فاسد چنانکه در حدیث آمده است
که ان فی الجسد مضغة اذا صلحت صلح الجسد كله و اذا فسدت فسد الجسد كله و انش آنکه زبان ترجمان دل و خلیفه او
پس حکم و حکم دل باشد گویا آنچه دل می اندیشد زبان آنرا میفرماید و اعضا بدان کار میکنند - و عن علی بن حسین
رضی الله عنهما قال قال رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم من حسن اسلام المرء ترک ما لا یحینه - از علامات
حسن و کمال ایمان مرد ترک کردن اوست چیزی که او را تنگد و اهتمام بدان ندارد و غرض و ارادت بآن تعلق نگذرد
و شان آدمیست که اهتمام کند بدان مشتغل گردد به تحصیل آن یعنی ضرورت ندارد و نفع او در آن نیست لایینی
که بگوید باین معنی است و آنچه باید که آدمی اهتمام و عنایت داشته باشد بدان چیزی است که متعلق است بضرورت
حیات و سعادت و سلامت و نجات و سعادت و معاوآ ما آنچه متعلق است به معاش مثل طعامی که سیرے
بخشد و آب که تشنگی برزد و جامه که مشورت کند و زنی که سبب عفت فرج گردد و مانند آن از آنچه دفع حاجت
کند نه تلف و در شمع و اشک و فضول اقوال و افعال و سایر حرکات و سکانات و آنچه متعلق است بمجاور اسلام
و ایمان و احسان است چنانچه در حدیث جبرئیل در کتاب ایمان گذشت - رواد مالک و احمد و در واد ابن
ماجه عن ابی هريرة و الترمذی و البیهقی فی شعب الایمان عنهما - یعنی پنج چیز است که مالک و احمد از امام علی
بن الحسین روایت کرده و ابن ماجه از ابو هريرة کرده و الترمذی و البیهقی از هر دو آورده - و عن انس رضی الله عنه

قال توفی رجل من الصحابة وفات یافت مروی از اصحاب فقال رجل البشر بالجحیہ پس گفت مروی بعد از مردن وے
شادمان باش بدر آمدن بهشت یعنی برکت صحبت پیغمبر صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم فقال رسول اللہ پس گفت پیغمبر خدا
صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم اولاد مرسی۔ آیا سیکونی این سخن را و بشارت میدہی اورا و نیدانی حقیقت حال را فاعلمہ تکلم فیما لا یعینہ
پس شاید کہ وے تکلم کردہ باشد در چیزے کہ ضرورت نداشته و حاجت نبودہ۔ او بخل بہا لا ینقصہ یا بخیلی کردہ بخیرے کہ او را
آن نقصان نمی آرد و او را چنانکہ تعلیم علم و دادن زکوٰۃ کہ نقصان در علم و مال نمی آرد بلکہ سبب افزونی میگردد یعنی بچہ بزم کردی
بدر آمدن او بهشت را شاید کہ سعی لا یعنی گفته باشد بخیلی در زبیدہ و بسبال و حساب آن در ماندہ و گرفتار گشتہ و تنہی در آن
بهشت نشدہ باشد۔ رواہ الترمذی۔ وعن سفیان بن عبد اللہ الثقفی صحابی ست معدود و در اہل طائف و بعضی گفته
در اہل بصرہ و عامل عمر رضی اللہ عنہ بود بر طائف۔ قال۔ گفت۔ قلت۔ گفتیم یا رسول اللہ ما خوف النخات علی چیست مخو
ترین چیزے کہ می ترسی تو بر من شر آنرا۔ قال۔ گفت سفیان۔ فاخذ لسان نفسه پس گرفت آنحضرت در ساین دست
را بزبان شریف خود۔ و قال ہذا۔ و گفت این ست چیزے کہ بہتر می ترسم آنرا بر تو نگفت کہ آن زبان ست بلکہ زبان
گرفت و اشارت بدان کرد زیرا کہ اشارت بحسوس اظہر ست در مقصود و زبان شریف خود گرفت نہ زبان سائل را
زبان سائل را گرفتن تکلفی داشت و سمج ست و نیز آن او کد و اذل ست در مقصود و اشارت ست بآنکہ حقیقت سلطان
زبان این ست و این حکم عام ست مگر آنچہ بحفظ و عصمت آلی محفوظ و معصوم شدہ باشد و اگر زبان سائل میگرفت
احتمال اختصاص حکم بوسے داشت۔ رواہ الترمذی و صحیحہ روایت کوفانی و بیہقی و ترمذی و گفت صحیح ست این شد
و عن ابن عمر رضی اللہ عنہما قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم اذا لذب العبد۔ چون دروغ میگوید بندہ
تباعہ عنہ الملک میلًا۔ و در سیر و ازان بندہ فرشتہ یک کردہ۔ من امن ما جاربہ۔ از پراگندگی بوسے
ناخوش آنچہ آردہ است آن بندہ آنرا از دروغ گفتن متن بوسے ناخوش گذانی الصراح و در قاموس گفته
ضد فوج و فوج ست ناج شد مشک یعنی پراگندہ شد بوسے او۔ رواہ الترمذی۔ وعن سفیان بن اسید الخضر
بفتح ہمزہ و کسر سین یقول اکثر و فیم ہمزہ و فتح سین نیز آردہ و آسد نیز گفته اند صحابی شامی ست۔ قال سحت رسول اللہ
گفت شنیدم پیغمبر خدا را صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم یقول کبرت خیائتہ ان تحدث اخاک حدیثا۔ بزرگ ناراشی ست
کہ بگوئی برادر خود را سخنی کہ بہولک بہ مصدق۔ آن برادر مر تر با آن سخن راست گو اعتقاد کند و اعتقاد و وثوق بر او
گوئی تو کردہ سداقت بہ کاذب۔ و تو در آن سخن دروغ گویندہ دروغ گفتن ہمیشہ بد و ناسزا ست و درین صورت
بدتر و ناسزا تر ست۔ رواہ ابو داؤد۔ و عن عمار رضی اللہ عنہ قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم من کان
فاوہین فی الدنیا۔ کسیکہ ہست خداوند و در دوسے و رویا کہ با ہر طائفہ نفاق می ورزد و چنان می نماید کہ از
الیشان ست۔ کان لہ یوم القیامۃ لسانان من نار۔ می باشد مرا و را روز قیامت دو زبان از آتش رواہ الدارمی

وعن ابن مسعود قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم لیس المؤمن بالطعان نیست مؤمن طعنه کتندہ در مردم۔ ولا باللعان۔ نیست دعا کنندہ بر مؤمن بہ جرمی و برانندن و دور کردن حق تعالیٰ اورا از نیکی و رحمت۔ ولا المؤمن ذیست سخت گویندہ و از حد گذرندہ و در بدی و در قاموس گفتہ فاش سخت بخیل زد و سرار گفتہ نفخش بیودہ گفتن۔ ولا المؤمن ذیست بخیل و بیودہ گوید فاش بذی الفتح باو کسر ذال مجہد و تشدید یا و ہمزہ نیز آمدہ۔ رواہ الترمذی و البیہقی فی شعب الایمان ولی آخری کہ۔ دور درابت دیگر آمدہ مرہتی را۔ ولا ان فاش البیہقی۔ وصف کردہ فاش را بیدی یعنی نیست مؤمن نفخش گویندہ بہمانہ۔ وقال الترمذی ہذا حدیث غریب۔ وعن ابن عمر قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم لا یكون المؤمن لئامی باشد مؤمن بسیار لعنت کتندہ و عادت کنندہ بدان و نشاید ادرا کہ چنین باشد۔ و فی آثار دور روایتے باین لفظ آمدہ۔ لا یبغی للمؤمن ان یكون لئاماً۔ نشاید نہ سزوم مؤمن را کہ باشد لئیمان۔ رواہ الترمذی و عن سمرہ بن جندب قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم لا تلعنوا المؤمنین۔ دعا نکنید بر مردم بدو سے از رحمت خدا یعنی نگویید لعنت خدا بر تو۔ ولا یغضب اللہ۔ دعا نکنید بکسی بغضب خدا و نگویید خشم خدا بر دے۔ ولا یجہنم۔ دعا نکنید بر آدمی در دوزخ و نگویید در دوزخ باد جہنم۔ اورہی روایتہ ولا بالنار۔ دور روایتے بجائے ولا یجہنم لفظ ولا بالنار آمدہ و معنی یکے است۔ رواہ الترمذی و ابو داؤد۔ وعن ابی الدرداء قال سمعت رسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم یقول گفت ابو الدرداء رضی اللہ عنہ شہیدم آنحضرت را کہ می گفت۔ ان اذ لعن شیئاً۔ بدستی کہ بند چون لعنت کند چیزے را آدمی باشد یا غیر آدمی۔ صعدت الملعنۃ الی السماء۔ برسیہ دور لعنت بسوے آسمان۔ فخلق الابواب السماء و فتم۔ پس بستہ می شود در ہائے آسمان نزد دے۔ تم تہبط الی الارض۔ پستتر فردے آید بسوے زمین تا پایان رود۔ فخلق الابواب و تہبط۔ پس بستہ می شود در ہائے زمین نزد دے۔ و از اینجا معلوم می شود کہ زمین را نیز در ہاست چنانکہ آسمان را۔ فتم تاخذہمینا و فتم لا یستریک در ہاہ بجانب راست و چپ۔ فاذا لم تجدہ ساقا۔ پس چون نمی یابد لعنت جائے رفتن در وان شدن را۔ رجعت الی الذی لعن۔ باز میگردد بسوے کسی کہ لعنت کردہ شدہ است۔ و انما کان لذلک اہلاً پس اگر بہت آنکس مقبول کردن لعنت را اہل میرسد اورا۔ و الا رجعت الی قائلہا اگر نہ آنکس اہل و قابل لعنت است باز میگردد بسوے کسی کہ لعنت کردہ است فرستادہ است یعنی چون لعنت فرستادہ شد بر کسی ہم از اول متوجہ بوی نمیکرد و بلکہ میخواست کہ بدر رود و چون بدر رفتن نیابد متوجہ گردد بآن کس و اگر دے مستحق آن نہ بود باز گردد و بر آن کہ فرستادہ است پس تا یقین نشود کہ آن کس مستحق لعنت است نہ باید فرستادہ آن خبر بجز شارسع یقین نگردد۔ رواہ ابو داؤد۔ وعن ابن عباس ان رجلاً نازعۃ الریح رواہ و دایت سنت از ابن عباس کہ مردے کشید باو چادر اورا۔ فلحقنا۔ پس لعنت کرد آن مرد باو کہ بچہ جائے او را کشید۔ فقال رسول اللہ پس گفت پیغمبر خدا۔ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم

لا تلعننا فانما مورثة لعنت کمن ياد رازير که دمی مامورست بوزیرین و او را فرستاده اند از برائے حکمتها و مسلمات سنگ
 آمدن از ان و مکروه پنداشتن آنرا منافی آداب غیو و میت و استقامت است و همچنین است ادب و نزول حوادث و هر دو
 برود احکام اراوید باید که در باطن و ظاهر بدل و زبان راضی و ساکت باشد و اگر به دل بحکم ضعف بشریت بغیری راه یابد باید
 که زبان نگا بردارد و نداند من سخن بانیس که باطلی بدرستی که شان انیست کیسکه لعنت کند خیرے را که نیست
 آن خیر من را اهل و مستحق رجعت الالغته علیه بر میگردد و لعنت بر لعنت گفته اند رواه الترمذی و ابو داود و وعن
 ابن مسعود قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم لا یبلغنی برقع و جزم هر دو روایت است یعنی باید که نرساند مرا
 احد من اصحابی هیچ یک از یاران من عن احد شیئا از هیچ یک چیزے را از نفس تفصیرات و افعال تبیه و فصلت
 بد که فسلان چنین کرد و چنین گفت و فلان چنین است سخانی احب ان اخرج الیکم وانا سلیم الله در زیر که من است
 میدارم که برین آیم بسوے شما و حال که صافی سینہ باشم و بر کسے خشکی و از کسے ناراض و با کسے کینه دار نباشم و ریخا
 تعلیم آن است که کسے را نباید که نزد کبر او مرا بلکه نزد یکس از کسے بدگوید یا باعث عداوت و کینه داری بگردد و رواه
 ابو داود و وعن عائشة قالت قالت للنبی صلی الله علیه و آله وسلم گفت عائشه رضی الله عنها لعمم ما تخفرت را حبیب
 من صغیفة که او کذا پس است ترا از صغیفة یعنی از عیبهائے او چنین و چنین یعنی قصیده میخواند و مراد سب را رد و عائشه از
 سخن غیبت و عیب گوئی صغیفة را نزد آنحضرت صغیفة رضی الله عنها کوتاه قامت بود و عائشه می خواهد که باین عیب
 او را نزد آنحضرت ذکر کند پس حضرت را این غیبت گوئی از عائشه ناخوش آمد فقال پس گفت آنحضرت لعنت
 کلکم لومرج بها البحر لومرجه هر آینه تحقیق گفتی تو اے عائشه سخنی را که اگر آسمیخه و خاط کرده شود بوبے دریا باهر آسمیخه خطا فرج
 میکند دریا را و تغییر میدهد او را یعنی دریا را با آن عظمت و مرمج و مجلوط میگردد اند فکیف اعمال ترا از نیجا معلوم شد که
 این قدر عیب کسے گفتن که او کوتاه قدست بقصد تحقیر و تصغیر نیز غیبت است رواه احمد و الترمذی و ابو داود و وعن
 انس قال قال رسول الله صلى الله عليه و آله وسلم ما کان النسخ فی شی الا شانه نباشد سخنی و تجاوز از احد و در چیرے از
 سخن و غیر آن و غالب استعمال محش و در سخن آید مگر آنکه عیب ناک گرداند آن خیر را و ما کان الجیائی شی الا لانه و نباشد
 جیا و نرمی و در چیرے مگر آنکه آراسته گرداند آنرا رواه الترمذی و وعن خالد بن سعد ان عن معاذ قال قال رسول الله
 صلی الله علیه و آله وسلم خالد بن معدان که تابعی فقیه کبیر است مخلص که در وقت خواب چهار هزار تسبیح میگردد و هفتاد و
 از صحابه را دریافته و از تفقات شامین بود از معاذ بن جبل رضی الله عنه روایت میکند که گفت گفت آنحضرت من غیر
 افاه بذب کسیکه سزانش کند برادر مسلمان را بگناه است که از مے بوجود آمده سلم بمبت حتی لعمیخیر و آن سزانش
 گفته ما آنکه بگند آن گناه را یعنی من ذنب قد تاب منه یعنی از گناه مے که تحقیق توبه کرده است آن مسلمان از ان
 گناه اما اگر توبه نکرده و بدلان گرفتار است می تواند سزانش کرد و ابانه بطریق بکبر و قصه تحقیر بلکه بقصد رجوع نصیحت و بازو انداز

واین تفسیر یعنی من ذنب قد تاب منہ منقول است از امام احمد بن حنبل۔ رواه الترمذی وقال۔ روایت کرد این حدیث را ترمذی در گفتن این حدیث غریب و لیس اسنادہ متصل۔ و با وجود آنکه غریب است نیست اسناد او متصل۔ لکن خصالہ لم یدرک معاذ بن جبل۔ زیرا کہ خالد بن معدان نہ دریافتہ است معاذ بن جبل را۔ و عن واثلہ قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم لا تظہر الشامتہ لا یحیک۔ روایت است از واثلہ بن الاسقع کہ صحابی است و از اصحاب صفہ بود گفت گفت آنحضرت ظاہر کن شامت را برے مسلمانان و شاد مشویلے کہ بوسے رسید بجهت و شمنی کہ بوسے داری غیر از آنکہ و یتیک پس اگر شاد شوی بدان رحم کند خداے تعالیٰ اور او مبتلا گرداند تر با آن بلیہ۔ رواه الترمذی وقال ہذا حدیث صن غریب۔ و عن عائشہ رضی اللہ عنہا قالت قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم ما احب انی حکمت احدا دوست ندارم کہ من تقلید کنم کسی را در حرکات و سکنات و اوضاع و افعالی او و ان کی کذا و کذا حال آنکہ باشد در چنین و چنین از دنیا و حکایت و محاکات تشبیہ و تقلید کردن است کسی را بطریق سخنگی و ابہانت و این نیز داخل غیبت است رواه الترمذی و صحیح۔ و عن جنید قال جار اعرابی گفت آمد بادی نشینی۔ فانما راحلہ پس بنشان دست سوار خدی را ثم عقلمایہ پستریست آن را ثم دخل المسجد پسترد آمد در مسجد فصلى خلف رسول اللہ پس نماز بگزارد و در پس بنشیند خدا صلی اللہ علیہ وسلم فلما سلم پس ہر گاہ کہ سلام نمازد اعرابی۔ اتی راحلہ۔ آمد شتر خود را۔ فاطلقہا پس کشتا و شتر را ثم ركب پستر سوار شد بر شتر۔ ثم نادى۔ پستر فریاد کرد باین کلمات۔ اللہم ارحمنى و محمد۔ خداوند ارجمت کن محمد را و لا تشکر فی رحمتنا احد الا تشربک مگردان در رحمت با هیچ یکے را فقال رسول اللہ پس گفت پیغمبر خدا صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم القولون ہو افضل ام بعیر و آیا میدانید و میگوئید کہ این اعرابی گمراہ تر و نادان تر است یا شتر اولم تسعدوا لی یا قال آیا نشینید بدو گوش ننا و دید بسوے سخنی کہ او گفت۔ قالوا بلی گفتند صحابہ بلی شنیدیم آنچه گفت مراد قول او است و لا تشکر فی رحمتنا احد الا تشربک حق را تشکر ساخت پس در دعا حرج و شع غیر بنامید کرد بلکه سائر مومنین و مومنات را داخل باید ساخت و نیز تشکر کی نفس خود و جمع و سے با پیغمبر خدا و رحمت خاص از مقام ادب و پرست رواه ابو داؤد و ذکر و ذکر کردہ شد حدیث ابی ہریرۃ کہ اولش این است۔ کفی بالمرکذ بان فی باب الاعتصام۔ و در باب اعتصام کتاب و سنت کہ در اول کتاب گذشت۔ فی المفصل الاول و فصل اول از ان باب

الفصل الثالث۔ عن انس قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم اذا لدج الفاسق غصب الرب تعالیٰ چون مدح کردہ می شود فاسق در شتم می آید پروردگار تعالیٰ را و اہتر لہ العرش۔ و می جنبد و میلرزد از بہت مدح فاسق عرش و اہتر از عرش یا محمول بظاہر است یا کنایت است از وقوع امر عظیم زیرا کہ مدح فاسق راضی شدن است بجزئی کہ در و سے ناخشنود و بی رضائی حق است تعالیٰ بلکه نزدیک است کہ موجب کفر باشد و مفضی باستحلال حرام گردد و چون حال مدح فاسق این چنین باشد مدح ظالم چه حال خواهد داشت۔ رواه البیہقی فی شعب الایمان۔

وعن ابی امامۃ قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم یطیع المؤمن علی التحلال کلما۔ پیرا کر دہ می شود مسلمان بر ہمنہ
 حصلت باطلال کبیر فاجتمع خات لفتح آن۔ الا ینجائتہ والکذب نکر لے ویانقی در امانت و دروغ گوئی مراد مکر مومن کامل
 الایمان باشد والا بسا مسلمان کہ بے ویانقی در زور و دروغ گوید یا مراد اجتماع این دو صفت است و با وجود آن اشکال
 باقی است چہ اجتماع نیز وجود دارد یا مراد بالغہ است و نفی این دو صفت از مومن کہ محل تصدیق و حامل بار امانت
 ایمان است و اظہار آن است کہ مراد نفی ازین دو صفت است یعنی نشاید کہ مسلمان متصف باین دو صفت باشد رواہ

احمد و البیہقی فی شہادۃ لایمان عن سعد بن ابی وقاص۔ وعن صفوان بن سلیم انہ فیل الرسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم ایکون المؤمن
 جیانا فغوان کہ تابعی لفتح جلیل لقد رست ان اہل مدینہ است و از اخبار بنیدکان صلح بود امام و قدودہ کہ استسقا کردہ شود
 بزرگروی گویند تا چہل سال بہاوتنا و در وقت مرگ نشستہ جان داد و در جنبہ او از کثرت سجود سوراخ شدہ بود و قانع بود
 کہ جایزہ امی سلطان را قبول نہ میکرد و میگوند کہ دے قائل بود بقدر و اللہ اعلم روایت میکند از ابن عمر و عبد اللہ بن جعفر و ابن
 بن مالک و از جماعۃ تابعین و روایت میکند از دوسے مالک و ابن عیینہ مات سنۃ اثنتین و مائتہ فی عہد السفاح روایت میکند
 کہ گفتہ شد مر آن حضرت را کہ آیا باشد مسلمان بدول و ترسندہ۔ قال نعم۔ گفت آری باشد و تو اند کہ بعضی مسلمان بدول
 و ترسندہ باشد و جبہ منافات ایمان ندارد و فقیل لہ۔ پس گفتہ شد مر آن حضرت را۔ لایکون المؤمن نجیلا۔ آیا سے باشد
 مسلمان نجیل۔ قال نعم۔ اینجا نیز فرمودہ باشد و تو اند فقیل لہ ایکون المؤمن کذا یا آیا۔ باشد مسلمان دروغ گو۔ قال لا
 فرمودہ مسلمان دروغ گو نباشد چہ صدق و حقانیت ایمان منافی کذب است کہ در نفس الامر باطل و ناحق است و این
 نیز محمول بریکے از تاملات سابقہ خواهد بود و در آوردن کذاب کہ صیغہ مبالغہ است ایمانی است بان کہ اگر ایماناً
 بحکم بشریت در بعضی مواضع خالی از اغراض فاسدہ و نیویہ باشد وقوع یا بدور نباشد۔ رواہ مالک و البیہقی فی شہادۃ لایمان
 مرسلہ۔ وعن ابن مسعود قال ان الشیطان التمثیل فی صورۃ الرجل۔ ابن مسعود گفت رضی اللہ عنہ کہ شیطان ہر آئینہ
 تمثیل میکند می در آید در صورت مردی۔ فیما فی القوم۔ پس می آید مردان را بقیہ شتم بالحديث من الکذب۔ پس خبر
 میدہد ایشان را بخبرے از خبر ہاے دروغ۔ فتفرقون۔ پس جدائی شوند قوم۔ فیقول الرجل منهم۔ پس بگوید مردے
 از ایشان سمعت رجلا عرو و جبہ۔ شنیدم مردے را کہ می شناسم مردے اورا یعنی اگر بہ بنیم بشناسم اورا و لا اد رے
 ما اسمہ۔ و نمیدانم نام او چیست بخندنی۔ میرسانید مرا این خبر۔ رواہ مسلم۔ ظاہر از لفظ حدیث آن است کہ مراد شیطان جن
 است و ازین جا معلوم شود کہ شیطان را قدرت بر کذب و افترا بر آنحضرت صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم داده اند اگر مراد بحدیث
 حدیث نبوی باشد اما بر تمثیل بصورت شریف دے قدرت ندارد و میان این دو فرق بسیار است فافہم و تواند دانست
 اعلم کہ مراد شیطان انس بود کہ در صورت مردے صالح معتبرے بر آید و بالجملہ مقصود از حدیث تنبیہ است بر
 اجتناب و تحری در سماع حدیث و معرفت احوال و وثوق بصدق دے تا آنکہ ہر چہ بشنود و از ہر کہ بشنود نقل نکند

و بعد آنکہ مولف این حدیث را بطریق ریغ نیاد و اما چون این علم کیست کہ اطلاع بر آن بے سماع از آنحضرت ممکن نیست در حکم
 مرفوع است کما تقریر فی موضعه۔ و عن عمر بن الخطاب۔ کہ مراد تشدید طائر مملکتین نیست او ابو شهاب است تابعی
 ثقه بصری است و گویند کہ وی خارجی بود کہ مدح ابن لجم میکرد و ابو داؤد گفت در اہل اہل بیت مجلس صحیح نہ در حدیث
 از خوارج بود و فنادہ گفتہ و سے متعممیت در حدیث و ابن جہان اور اور ثقات ذکر کرد و روایت میکند از عمر ابی
 موسی دہلی ذر روایت میکند از رے فنادہ و محارب بن دثار و جعی روایت کردہ اند مراد را بخاری و ابو داؤد
 و نسائی۔ قال۔ گفت۔ ایتہ ابی ذر و جعی فی المسجد۔ آدم ابی ذر را پس یا نعم اور اور مسجد۔ محبتیا بکسا را سو و حدیث
 کندہ بکیم سیاہ تنہا نشستہ یقوت یا ابی ذر یا ہذہ الوحدۃ پس گفتیم یا ابی ذر چیست این تنہا نشستن چرا با اصحاب نشینی
 و فنادہ و استفادہ کنی۔ فقال۔ پس گفت ابو ذر بخت رسول اللہ شیندم پیغمبر خدا را صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم یقول میگوید
 الوحدۃ خیر من طیس السوء تنہا نشستن بہتر است از نشستن با ہم نشین بد و طیس السوء خیر من الوحدۃ۔ و نشستن با
 ہم نشین نیک بہتر است از تنہا نشستن یعنی چون درین وقت کسی از یاران خاص کہ اعتماد بر نیکی و صلاح او باشد حاضر
 نیست تنہا نشستہ ام و در وقت دیگر ایشان نیز می نشستیم و ابو ذر را رضی اللہ عنہ وحشی و نفری از جانب بنی امیہ و زبیر بن العوف
 عثمان نیز دست و پا دو منزل را بیرون مدینہ بہانے ساختہ تنہا میگذراند و ہمان جا از عالم در گذشت چنانکہ در اخبار
 آمدہ است ہذا الاما الخیر خیر من السکوت۔ و عن کردن و اتفاقاے سخنان نیک بر طلبہ علم بہتر است از خاموش بودن
 و السکوت خیر من الاما الخیر خاموش بودن بہتر است از اتفاقاے سخنان بد و عن عثمان بن حصین ان رسول اللہ
 صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم قال مقام الرجل بالصمت۔ فرمود گاہی بہ باشد کہ منزلت و مرتبہ مردن از خدا بجا موتی
 افضل من عبادۃ بتن کنتہ۔ فاضل تر و زیادہ تر آید از عبادت شصت سال زیرا کہ سکوتی کہ در وے
 جولان کند فکر در معارف حقانی آئیہ و کونیر یا مستغرق گردد و لطیفہ قلبیہ و در بجز ذکر خفی و مستور گردد و نبور ذات صفات
 الہی اگرچہ ساعتی لطیف باشد بہتر است از طاعت و عبادت جواری کہ در تفرقہ و بے حضوری میگذرد و دل بیا و خدا
 جمع نبود اگرچہ سالہا بسیار باشد و عن ابی ذر قال دخلت علی رسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم گفت ابو ذر در ایام
 بران حضرت فذکر الحدیث بطولہ۔ پس ذکر کرد حدیث را با درازی وی یعنی حدیثیہ و ما ز ذکر کرد کہ اینجا مذکور نیست
 الی ان قال۔ تا آنکہ گفت۔ قلت۔ گفتیم۔ یا رسول اللہ او صیبتی اندرز کن مرا فقال اوصیک بتقوی اللہ۔ گفت اندرز میکنم
 ترا بقواے خدا فنادہ ابن لامرک کلامہ زیر کہ تقواے خدا آرایش دہند و ترست ہمہ کار ترا فانت زونی۔ گفتیم زیادہ
 کن مرا اندرز مرا و زیادت ایضاح و بیان است بذکر بعضی اعمال تفصیل والا ہمہ در احاطہ اجمال تقوی مستدرج است
 قال سمر مود انحضرت علیک بملادۃ القرآن۔ بر تو باد تلاوت قرآن و ذکر اللہ عز و جل و یاد کردن خدا عز و جل تمامہ افعال
 خیر کہ بہریت تقرب الی اللہ کند و افعال ذکر است اگر برین معنی حمل کنند ذکر را ذکر بعد از تلاوت بر ہی تعیم بعد از تخصیص است

و در حدیث آمده که - افضل الذکر لا اله الا الله - اگر این مراد در این قبیل ذکر جز بر بعد از کل است بجهت زیادت فضل و شرف
 فانه زیرا که ذکر خدا - ذکر ملک فی السما - سبب ذکر کردن است مترادف آسمان که ملائکه یا و کنت ترا بخیر و رحمت و دعا در
 ملکوت اعلا - بلکه چه تخصیص است پروردگار تعالی خود یا و میکند هر که او را یا و کند آیت فا ذکر و فی و حدیث من ذکر فی دلیل
 است در هر تقدیر در هر دو سبب تنبیه و ایماست بآنکه تلاوت قرآن باید که از سر حضور و تفکر و تدبر باشد - و نور ملک فی الارض
 و ذکر خدا روشنائی است مترادف زمین یعنی درین عالم سفلی که سبب ظهور نور معرفت و یقین و اتقاد و هدایت است - قلت
 زونی گفتم زیاده کن مراد وصیت - قال من فرغ و انخضر علیک بطول الصمت - بر تو با و بخاموشی دراز و سکوت بسیار
 که مقرون بتفکر و ذکر آلام آلی است - فانه زیرا که دراز خاموشی - مطرقة الشیطان - سبب راندن است فرشیطان را
 که از راه زبان می در آید و در پناه بلا می انگند و تفر در حدیث آمده است که چون ذکر میکنند بنده خدا را پس می افتد شیطان
 و پنهان میگردد و دعوی ملک علی امر و نیک - و یاری و نهاده است مترادف کار دین تو که سلامت میدارد و از آفات
 انسان و موجب حصول علوم و معارف و نور قلب و نور ذکر خفی میگردد و قلت زونی گفتم زیاده کن قال فرموده پاک
 و کثرة الصمت در دراز خود را از بسیاری خنده قاصد بهیبت القلوب - زیرا که خنده بسیار می براند دل را بجهت طریان
 ظلمت غفلت و قسادت قلوب و انقضاء نور علم و معرفت که حیات قلب در آن است - و نیز بهیبت نور را توجه - و می برد
 روشنائی ردی را که عبارت از لعان نور باطن و ظهور سیاه عبادت است و لا بد چون دل بهی در روی بی نور گردد و در
 نور نیست و تاریکی حیدر حیات است - حصاد معنی قلت زونی گفتم زیاده کن هرگاه قال قتل الحق و انکان ترا - بگو آنچه است
 و اگر چه تلخ و ناخوش می ذوق را یا نفس تراست زونی قال لا تخف فی الله و تمه لا تم گفتم زیاده کن فرمود و ترس در ظاهر دین
 خدا و باید تقویت وی ملاست تیج ملاست کننده را هر چه گوید می گفته باشد نو در کار خدا باش - بیت کار جانی عشق خویش
 است و هر سوعالی - میکند انکار او ادم پنهان در کار خویش - قلت زونی قال لیجرك عن الناس - گفتم زیاده
 کن طرفه بود باید که مانع آید ترا از دیدن و گفتن عیب مردم - ما تعلم من نفسک - چیزی که میدانی از عیب های نفس خود یعنی
 معرفت نهی مشکوٰۃ که اما عیب مردم محبوب و نهیبت ایشان کن و خود را در باطن از همه خوار و ناقص و ان طیت غافل اند
 این خلق از خود را پس لازم گویند عیب یکدیگر - عن انس عن رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم قال اسوا بیت
 میکند انس از آنحضرت که گفت آنحضرت را بی در را یا یا با ذللا و ذلک علی خصلتین ایسے ابا و آریا راه بنایم ترا بر دو
 خصلت - هما اخف علی النظر که آن دو خصلت بکتر اند بر کمیت و آسان تر است اقصاء بدان تشبیه و تشبیل کرد و تکلیف
 شمری را که برداشت آن بروت بشری در گمرانی مشابه بسیار است که بقوت پشت توان برداشت سودا نفس
 فی الیزان - و لیکن با وجود سبک هاری گران تر اند در میزان که نامی سے اعمال را بدان بنجید - قال گفتم
 ابو تراب قلت بلی گفتم بے راه نما مرا بر آن دو خصلت که این دو صفت دارند - قال بطول الصمت و حسن الخلق فرمود

آن دو خصالت دراز خاموشی و نیک خوئی است یکی بر آسانی این دو صفت بدان جهت است کہ خاموش بودن مؤمنی نواز
 و مشفق نمی طلبد بلکه در زبان جنبانیدن سخن ترتیب دادن مشقت ظاهر و باطن است و یکی در نیک خوئی همسیرین قیام
 است کہ در دے نرمی و آسانی و سکوت است بخلاف سخت خوئی و درشتی و جدال و نزاع کہ سر اسر محنت و مشقت است
 بعد از آن در مدح این دو خصالت و جزالت ثواب و حسن عاقبت اینها فرموده - والذی لنفسه بیده - سو کند بعد
کہ بقای ذات من در دست قدرت اوست - ما عمل الخلالین مثلنا - کار نکردند خلاقان مانند این دو خصالت یعنی
ایچ کاری به ازین دو کار نیست - و عن عائشة قالت مر النبی صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم بابی بکر و هو یلین بعض رقیقه
گذشت آنحضرت بابو بکر رضی اللہ عنہ و حال آنکہ دے یعنی ابو بکر لعنت میکند و دشنام میدہد بعضی از مملوگان خود را
فالتفت الیه پس برگشتہ فکر لیست آنحضرت بجانب ابو بکر - فقال - پس فرمود آنحضرت - لعنن و صدیقین آیا دیدہ
کنند گان و صدیقان را یعنی کسانی را کہ جامع این دو صفت باشند مقصود آنکہ صدیقیت و لعنیت جمع نمی شود و چنانکہ
سابقہ حدیث گذشت کہ لا ینبغی لصدیق ان یکون لعاناً نمی باید و نمی سرزد صدیق را کہ لعنت کندہ باشد کسے را و در
تأکید این کلام فرمود - کار و رب الکتبہ ہرگز نباشد این کہ صدیقیت و لعنیت جمع شود و سو کند پروردگار کہ پس شہرہ
شد ابو بکر رضی اللہ عنہ ازین سخن و پشیمان گشت از فعل خود - فاعتق ابو بکر یوسف بعض رقیقه پس آزاد کرد ابو بکر
دران روز بعضی از مملوگان خود را ثم جاری النبی - پستہ آمد ابو بکر بجانب پیغمبر صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم فقال لا اعود
پس توبہ کرد و گفت ہرگز باز نگردم گرد این کار کہ لعنت کردن است - ردی الہیاتی الاحادیث المحدثہ - روایت کرد
بیہقی این پنج حدیث را کہ از حدیث عمر بن خطاب است تا این حدیث - فی شعب الایمان - و عن اسلم قال ان
عمر دخل لیو اعلی ابی بکر الصدیق - رضی اللہ عنہما اسلم موبی عمر بن الخطاب کہ تابعی محضم است مات سنۃ ثمانین قبل
بعد سنۃ ستین و سہو این اربع عشرۃ و مائتہ سنۃ گفت کہ عمر در آمد روزے برای ابی بکر صدیق رضی اللہ عنہ - و ہو یجذب
لسانہ حال آنکہ ابی بکر می کشید زبان خود را و میخاست کہ بیرون آرد زبان را از دہان مقصود اظهار زجر و تہمت
بران - فقال عمر پس گفت عمر ابو بکر رضی اللہ عنہما کن این فعل و کنش زبان را بخیر اللہ ملک پیامزد و خدا ترا فقال
پس گفت ابو بکر زبان ہذا اور دنی الموارید برستی کہ این یعنی زبان در آور و مراد رجا ہای در آمدن بدو اہ
مالک - و عن عبادہ بن الصامت ان النبی صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم قال اضمنوا لی ستا من النکم خاص و متعدد شوید بہر
من محافظت شش خبر از اہتماے خود ہمین یکم الجہ خاص و متعدد شوم من مرثا را بمشت را - اصد قوا اذا حتم
راست گوئید چون سخن گوئید خبر و مہید - و او قوا اذا حتم - و ہر برید چون وعدہ کنید و او اذا حتم - امانت
بگذارید چون امین گرفتہ شوید و اعتماد کردہ شوید بر امانت - و حافظہ افروہم و نگاہارید عورت ہاے خود را و عورت انہم
پوشیدن ان واجب باشد از اندام مردوزن و مراد اینجا عورت غلیظہ است کہ اندام نہانی است - و غصوا البصار کم و

فرود خواہا شد چشم ہائے خود را از دیدن نامحرم و کفو الیدیکم و باز در امید و شہما سے خود را از ضرب و لطش و تناول خیمہ حرام و مکروہ است۔ و عن عبد الرحمن بن غنم یفتح لجمعہ و سکون لولہ تالعی نقاست از کبار تابعین شمر می شامی دریافت جاہلیت و اسلام را و اسلام آورد و در عہد آنحضرت و ندید آنحضرت را و لازم گرفت صحبت معاذ بن جبل را از آن باز کہ فرستادند جاذ را بمن تا آنکہ رفت معاذ از عالم و بخاری گفت کہ او را صحبت است و قول ادل صحیح ترست افق شام بود و اکثر نعمتک از بتائید او نیکتر و ایت میکند از قبایم صحابہ و بود و مراد از جلالت قدر رضی اللہ عنہ۔ و اسما بنت نبیدان البنی علی الشتر علیہ و آلہ و سلم قال۔ روایت است از عبد الرحمن بن غنم و از اسما بنت نبید بن المسکن صحابہ انصاریہ است از خود عقل و دین کہ آنحضرت گفت بخار عباد اللہ الذین اذوا و ذکر اللہ نیک ترین بندگان خدا آ مانند کہ چون یزد شوہر یاد کرد وہ شود خدا سے تعالیٰ یعنی ایشان و تعلق و اختصاص بچباب کہ با سے حق بمرتبه رسیده اند کہ آنما و انوار آن بروجیات و ضلع احوال و اطوار ایشان چنان لایح است کہ چون چشم بر جمال ایشان می افتد خدا را یاد و از جهت ظهور سما سے عبادت و صلاح بر روی ایشان و بعضی گفته اند کہ سنی این است کہ دیدن ایشان شتاب نہ کرد خداست چنانکہ گفته اند نظر بر روی عالم عبادت است و گاہے باشد کہ بنظر کردن بر روی صالح نور ایمان چنان در باطن شخص و آید کہ دل را روشن گرداند و در حدیث آمده است کہ النظراتی وجہ علی عبادۃ و این حدیث بمصدق یعنی اول نیز می افتد و رده اند کہ چون دے رضی اللہ عنہ و کرم اللہ وجہہ از خانه بیرون آمدے مردم کہ نظر بر وجہ کریم دے افتادے گفته دے (لا اله الا اللہ ما اشرف هذا الفتی یعنی لا اله الا اللہ ما اکرم هذا الفتی لا اله الا اللہ ما اعلم هذا الفتی لا اله الا اللہ ما اشجع هذا الفتی) پس دیدن دے رضی اللہ عنہ حامل د باعث می شد بر ذکر کلمہ توحید و ترمیمی کاتب حروف در بازار کہ و مضطرب و سر فرود افکنده غافل نفس میگذاشت ناگاہ سر برآورد و نظر بر روی مروے افتاد و بے اختیار یکایک از زبان برآند کہ لا اله الا اللہ و حدہ لا شریک لہ لہ الملک و الحمد و هو علی کل شیء قیوم غالب آنست کہ وقوع اینحال بمصدق این حدیث بود۔ و شرار عباد اللہ المشاؤون بالہنم و بدترین بندگان خداوندگار اندر مجلسہا بسجین یعنی دوزخند و سخنان را کہ برچیدہ اند از پیش مردم بقصد شر و فساد۔ المفقر تون بین الاجنبہ۔ جدائی افکنده کان میان دوستان بسجین و غمنازی را با عاون البرار العنت۔ طلب کنندگان پاکان از عیب و فساد و راشتقت و فساد و ہلاک و بزه و زنا اعنت برے مجموع این معانی آید یعنی جماعہ را کہ پاک و منزه اند از گناہ و فساد و عیب تم میگردانند بگناہ و فساد و عیب و در مشقت و ہلاکت فی افکنده۔ روا ہما احمد و ابی ہاشم۔ روایت کردہ اند این دو حدیث را امام احمد و بیہقی۔ فی شعب الایمان۔ و عن ابن عباس ان حلیین صلیا صلوٰۃ الظہر العصر۔ روایت است از ابن عباس رضی اللہ عنہما کہ دو مرد و کفر را و ند نماز ظہر را یا عصر را شک را وی است۔ و کانا صائین۔ و بودند آن دو مرد و روزہ دار و نماز صلی اللہ علیہ و آلہ و سلم الصلوٰۃ۔ پس ہر گاہ کہ ادا کرد نماز آنحضرت نماز را۔ قال۔ گفت بآن دو مرد اے محمد و اوصو کما

ووصلوا علیما باز کردانند شما وضو سے خود را و نماز خود را کہ بے وضو واقع شدہ است۔ و انصیبا فی صومکم۔ و بکنہ از بدو روزہ خود یعنی تمام کیند و افطار نکیند۔ و انصیبا لہا آخر و قضا کیند این روزہ را و روز دیگر یعنی این روزہ شما فاسد شدہ است و واجب است قضا سے آن ولیکن با وجود این ہمہ روزہ باشد و انظار نکیند و روزہ دیگر قضا کیند احتیاطا فقال لکم پس گفت چرا عادہ کنیم وضو نماز را و قضا کنیم روزہ را رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فلا تفرمود شما غیبت کردید قرآن شخص را و غیبت شکندہ وضو است و ناقص صوم گفتہ اند کہ این حدیث بر سبیل تخیل و تشدید واقع است و الا و نظاہر حکم غیبت ناقص وضو و صوم نباشد و در احیاء العلوم گفتہ کہ غیبت مفید صوم است بہ نہ سبب سفیان ثوری بہجت عمل بظاہر حدیث و امام احمد فرمودہ رحمۃ اللہ علیہ کہ اگر روزہ غیبت بشکند کہ ام کہی را از ما درست میماند روزہ و از نجی معلوم شد کہ شکندہ وضو نباشد و از آنکہ فرمود کہ و انصیبا فی صومکم استیناسی بعد صوم فساد صوم حقیقت می توان یافت چہ اگر صوم فاسد و باطل گشتی انصاف دروے صورت نداشتی اگرچہ در روزہ رمضان حاکف چون در میان روزہ خون بیند بر روزہ می باشد بہجت حرمت رمضان اگرچہ روزہ دے فاسد است قطعا بہر تقدیر معلوم شد کہ قیامت و شفاعت غیبت بجز حد است و احتیاطا تقوی در آن است کہ بعد از وقوع غیبت تجدید وضو باید کرد و بکہ گفتہ اند کہ اگر خندہ کن یا سخن لایق بگوید بسیار گوید وضو کردن سبب است از بری از آنکہ ظلمتی کہ طاری شدہ از آن روزہ و از آنکہ باید کہ از غیبت احتراز و اتراس نماید و با اللہ التوفیق و عن ابی سعید و جابر رضی اللہ عنہما قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم الغیبتہ اشد من الزنا غیبت کردن بہ بعضی وجوہ سخت تر از زنا کردن است۔ قالوا چون این سخن سخت و دشوار آید بر صحابہ گفتند یا رسول اللہ کی غیبتہ اشد من الزنا چگونه و بچہ و بیہ غیبت سخت تر از زنا باشد یا قال گفت آنحضرت و ربیان و بچہ۔ اشد من الزنا الرجل یزنی فیتوب بہ بد رشتی کہ مرد ہمراہ زنای میکند پس توبہ و رجوع میکند از آن توبہ اشد علیہ پس رجوع میکند بہ رحمت اللہ تعالی بردی۔ و فی روایتہ در روایتی باین لفظ آمدہ فیتوب بہ بد رشتی کہ پس توبہ میکند آن مرد پس می آمرزد و ذرا سے تعالی مراد را زیرا کہ زنا محظور است۔ و ان صاحب الغیبتہ و بد رشتی کہ صاحب غیبتہ۔ لا یعفر لہ۔ آمرزیدہ نمی شود و مراد از جہی غیبتہ مالہ صاحبہ تا آنکہ پیامرزد و بہ بخش مراد را یا او کہ غیبتہ کردہ شدہ است مراد از حق اوست۔ و فی روایتہ انس۔ و در روایت انس آمدہ است۔ قال لکنت آنحضرت صاحب الزنا توبہ بیکند۔ توبہ میکند۔ و صاحب الغیبتہ لیس لہ توبہ۔ و غیبتہ کندہ غیبتہ مراد از توبہ بھمان معنی کہ در روایت اولی معلوم شد یا آن معنی کہ صاحب زنا می ترسد و میلزد پس توبہ میکند و صاحب غیبتہ پاک ندارد بدان و انسان سدا ند آن را تا نزدیک است کہ استحقاق و استعمال کند و در وظیفہ کفر افندہ نوزاد شد من ذلک۔ روی البیہقی الاحادیث الشکنیہ فی شعب الایمان۔ روایت کردیقی این سہ حدیث را در شعب الایمان۔ و عن انس قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم ان من کما تہ الغیبتہ ان تستغفر لہ اغنیبتہ۔ روایت است از انس کہ گفت فرمود پیغمبر خدا صلی اللہ علیہ وسلم

از جمله کفارت غیبت یعنی آنچه پوشداشم آنرا این است که آمرزش خواهی هر کس را که غیبت کرده او را - تقبول - صورت آمرزش
خواستن آن کس این است که گوئی - اللهم اغفر لنا و لخدواننا یا امرزنا و اوارا ابتداء طلب آمرزش برای خود کن
چنانچه معهود است در استغفار تا خود آمرزیده شود و پاک گردد و عاصی او دیگر برپا آمرزش نیز سنجاب گردد و اصل در کفارت
غیبت آنست که بجای خواه از غفالت اگر ممکن باشد و الا ندامت و استغفار کافی است و استغفار مرتب است و نیز کفارت است چنانکه
این حدیث ناظر است بدان و باین تقریر یعنی کلمه من که تجبض است راست آمده و رواه البیهقی فی الدعوات بکسر نام
کتاب است مرهبتی را - وقال - و گفت بیهقی - فی هذا الاسناد ضعف - درین اسناد که دسی ذکر کرده است در آن کتاب
ضعف است و این اسناد قوی نیست

باب الوعد

فی الصراح وعد وعدة و وعد لوید دادن و استعمال می یابد در خیر و شر اگر مذکور باشند اگر نه وعد و خیر بود و وعید
و ایعاد و در شر و عباد و عسده باشد و وعد گاه

فصل الاول - عن جابر قال لما مات رسول الله - هرگاه که وفات یافت پیغمبر خدا صلی الله علیه و آله و سلم و جابر
ابا بکر مال بن قبل الاعلاب بن انخضر - و آمد ابو بکر را مالی از جانب علام بن حضرمی که عامل آنحضرت بود به بحرین فقال
ابو بکر پس گفت ابو بکر رضی الله عنه - بن کان له علی النبی صلی الله علیه و آله و سلم دین کیسکه هست بران حضرت او را
وامی - او کانت له قبله عده - یا هست مر آن کس را بجانب آنحضرت و عده یعنی آنحضرت با او عده انعامی و عطائی کرده باشد
فلما قاتل پس باید که او را بدین قول ابو بکر بود رضی الله عنه بعد از وفات آنحضرت که دسے را صلی الله علیه و آله و سلم میراثی
نمی باشد من خلیفه اویم هر جا که آنحضرت و بر سر که اتفاق میکردن می کنم و هر کرا دینی بران حضرت باشد یا آنحضرت
ابوی و عده عطائی کرده باشد میرسانم و قضیه مذک که از آنجا صرف بر عیال خود و فقرا و موئین میکردم و هم ازین باب
و گفت که من نیز آنرا به نیابت و خلافت آنحضرت صرف می کنم و تحقیق و تفصیل این سخن در محل خود باید انشاء الله
تعالی و چون با جابر و عده کرده بود و فرموده بود که چون مالی نزد ما بیاید سه شش یعنی سه بار هر دو دست پر کرده
تو بدسیم - قال جابر - گفت جابر - فقامت پس گفتیم یعنی ابو بکر را بدعتی رسول الله - وعد کرده مرا پیغمبر خدا

صلی الله علیه و آله و سلم ان عیلتی - که بدید مرا بگذارد بگذارد بگذارد یعنی سه بار هر دو دست پر کرده - فبسط یدیه ثلاث
مرات پس بکشاده جابر هر دو دست خود را سه بار از براسے نمودن صورت عطائی که آن حضرت بوسے وعد
کرده بود - قال جابر فحشالی عیلتی - گفت جابر پس هر کرد ابو بکر براسے من هر دو دست خود را یکبار و در نیت در
دامن جاسه من - فعد و تمنا فاذا هی تسع مائة پس شمار کردم آن حیثه را پس ناگاه آن پانصد بود و قال و گفت ابو بکر
خدا متکلسا - بگیر و چند آن را که هزار باشد یکبار شش کرد و بشمر دو و دو چند و دیگر فرمود تا سه حیثات شود و در بعضی

روایات سے چشہ صریح نیز آمدہ متفق علیہ

الفصل الثانی عن ابی جحیفۃ جحیفۃ بن جحیم وفتح حاء مملکۃ و سکون تھانیہ ولفا نام او و ہب بن عبد اللہ از غنما اصحاب آن حضرت ست نزد کر و کوفہ را دنیا کرد و بجا سرے را و امیر المومنین علیؑ اورا عامل ساخت بر بیت المال و حاضر شد با وی ہمہ شاہد اورا اثبات بالکوفہ سنہ اربع و سبعین۔ قال۔ گفت رایت رسول اللہؐ دیدم پیغمبر خدا را صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم ایضاً سفید رنگ بصری آمینتہ۔ قد شاب۔ تحقیق پیر شدہ یعنی در موہاے مبارک و سہ پیری پیدا شدہ و پیرے و سہ بر بیت موسیٰ سفید در سر و حیہ مبارک ز سیدہ بود چنانکہ در جائے خود معلوم شدہ است و کان الحسن بن علی رضی اللہ عنہما لیشہ۔ و ابو حسن بن علی کہ مشابہت پیدا شدت آنحضرت را این سخن را ہر اسی اثبات صحبت خود با آنحضرت گفت زیرا کہ دی از صفات صحابہ است و در وقت رحلت آنحضرت صغیر بود و بمرتبہ بلوغ نرسیدہ پس میگوید ابو جحیفہ کہ دیدم آنحضرت را باین صفت۔ و امر لنا ثلثۃ عشر قلوہ صا۔ و حکم کرد آنحضرت بر ای جماعہ ما بسیرہ قلوہ صفت قاف و ضم لام ناقہ جو ان فیدہا لقیضنا پس رفتیم ما تا قبض کنیم آن ناقہ ہارا۔ فانا ناسوتہ۔ پس ہارا تہر و فوات آنحضرت۔ فلم یطوئنا شیئاً پس ندادند ما را چیزی۔ فلما قام ابو بکر۔ پس چون ایستاد با امر خلافت ابو بکر با قام بمعنی خطبہ باشد یعنی خطبہ خواند ابو بکر قال۔ گفت من کانت لہ عند رسول اللہ۔ کیسکہ بہت مرا و از وی پیغمبر خدا۔ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم عدۃ۔ وعدۃ یعنی آنحضرت بسے وعدہ انعامی کردہ۔ فلیجئ۔ پس باید کہ بیاید آن کس نزد من فقیرت الیہ۔ پس ایستاد و در فتم من بسوسے ابو بکر۔ فاجترتہ۔ پس خبر دادم اورا کہ آنحضرت حکم کردہ بود برائے ما سیرہ قلوہ صا فامر لنا بما۔ پس فرمود ابو بکر رضی اللہ تعالیٰ عنہ برائے ما بداد و ن سیرہ ناقہ۔ رواہ الترمذی و عن عبد اللہ بن ابی العاصم۔ و در نسخہ مشکوٰۃ بتقدیم حاء مملکۃ مفتوحہ بر سین ساکنہ واقع شدہ و بچنین در نسخہ مصابح کوفہ اند کہ این مسودہ خطا است کہ از صاحب مصابح واقع شدہ و مولف کتاب تقلید آن کردہ و صواب ابی العاصم بتقدیم میم بر سین است چنانکہ در کتب اسما را رجال ست و عبد اللہ بن ابی العاصم عامری صحابی ست و اعداد او او در لیرین ست ساکن شد کہ را مر او را حدیث ست در انتظار آنحضرت مرا و اسہ روز از حجت وعدہ۔ قال با لیت النبی صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم۔ با لیت خرید و فروخت کردن ست و واقع اینجا خریدن ست میگوید خسیدم از ان حضرت چیزے را۔ تبسلی ان یحیث شیئ من ازالکہ سجدت گرد و دو قبضت کہ بقیہ بہانی ماند مرا آنحضرت بر من بقیہ از من بیع فوجدتہ ان آتیہ بہانی مکانہ۔ پس وعدہ کردم آنحضرت را کہ بیارم اورا آن بقیہ من را و بجائے آنحضرت کہ آنجا نشستہ بود یا و بجائے بیع کہ در اینجا واقع شدہ نیست پس فراموش کردم این وعدہ را۔ فذکرت بعد ثلث پس با آوردم پس از سنہ شب در فتم زبردتم من را نزد آنحضرت۔ فاذا ہونی مکانہ۔ پس ناگاہ دیدم کہ آنحضرت بر جان جانشستہ است فقال۔ پس فرمود۔ لقد صدقت علی۔ تحقیق انداختی تو مرا در شفقت اما ہسانند ثلث و نظر کرد

من اینجا ام مدت سه روز انتظار می برم آمدن ترا تا خلاص دعه نشود و بیای تو مرا نیایی و محبت کنی - رواه ابو داود و
 وعن زید بن ارقم عن النبی صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم قال اذا وعد الرجل اخاه - چون دعه کند مرد برادر خود را - و من غیثه ان
 یفی له - و از جمله نیت او این است که پس برود راست گرداند دعه را برای آن برادر ظلمت پس سپرد - و لم یحبی المیعاد
 دنیا بد وقت دعه یا مکان دعه - ظلاً اتم علیہ - پس نیست هیچ گناه بر دے - رواه ابو داود و الترمذی و ابن ماجه و مسلم
 که اگر نیت دعامی دعه دار و اگر چه وفا نکند اتم نمیکرد و دفعه گفته اند که خلاص دعه بے مانع حرام است و مراد در حدیث
 نیز همین است و طبیعتی گفته که اتفاق دارند که بر که دعه کرد کسی را پنجه منی عنه نباشد باید که وفا کند بان اما آنکه وفا
 دعه واجب است یا مستحب در اینجا اختلاف است جمہور علما و ابو حنیفہ و شافعی بر آنند که مستحب است و عدم وفا
 مکروه است بخت کراست اما اتم ندارد و جماعه بر آنند که واجب است و عمر بن عبد العزیز از ایشان است و عبد اللہ
 بن مسعود و قردن می ساخت دعه را با نشانہ اللہ و از ان حضرت صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم نیز آمده که می فرمود عے
 اما دعه کردن و خلاف آن را در دل نیت کردن از علامات نفاق است با اتفاق و طائفه میگویند که بودن او از علامات
 نفاق بر تقدیری است که دعه کند به نیت عدم وفا - و عن عبد اللہ بن عامر - از دلا و عبد شمس ابن عبد مناف است
 عبد اللہ بن عامر بن کریر بن حبیب بن عبد شمس بن عبد مناف - قال و عنی امی یونا و رسول اللہ صلی اللہ علیہ
 وآلہ وسلم قال فی بیننا فخر اندر ما در من روزی سے و آنحضرت نشسته بود در خاتمه یا مفاصلت یا - پس گفت ما در من
 آگاه باش قال یا یا - عیالک - بد هم ترا ادا عطاک - بے یای نیز روایت است - فقال لما رسول اللہ پس گفت ما در ما
 پیغمبر خدا صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم ما اروت ان تعطیہ - بسکون یا صیغه واحد مخاطبه اصلش تعطین یعنی چه میخواستی که بدی
 او را آنحضرت فرمود که گفتن آن زن مرا سپرد یا بد هم ترا براسے پاس خاطر سپردست چنانکه اطفال را در وقت گریه
 شللا بنزل و دروغ می گویند یا می ترسانند که بدان معنی مراد نمیدارند بقصد اعتراض بران زن پرسید چه میخواستی که
 بدی او را پس آن زن بے تکلف یا بتکلف - قالت - گفت - اروت ان اعطیہ - مراد - گفت می خواستم که بد هم
 او را خراسے خشک - فقال لما رسول اللہ پس گفت مراد پیغمبر خدا صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم ما ارجا گاه باش -
 آنکه لم تعطیہ شللا بدستی که تو اسے زن اگر نمیدادی آن پس را چیزے - کتبت عیالک کذبتہ - نوشته میشد بر تو
 دروغی کذب لفتح کاف و کسر ذال و کسکون ذال و فتح کاف و سکون ذال هر سه وجه جائز است و آنکه فرمود
 اگر نمی دادی او را چیزے و ظاهر آن می نماید که گوید اگر نمیدادی او را تمر نظر بظاهر طلاق قول آن زن بناید هم
 تر ازیرا که قول و سے می خواهم بد هم او را تمر محض و کلف و محض عذر است از سوال آنحضرت که فرمود و چه میخواستی
 که بدی او را و ظاهر آن است که قصد آن زن تسلل پس و پاس خاطر او است بے اراده دادن چیزے چنانکه
 عادت است که اطفال را می گویند فافهم - رواه ابو داود و الترمذی فی شعبه لایمان

الفصل الثالث - عن زید بن ارقم ان رسول الله صلى الله عليه وآله وسلم قال من وعد رجلا - كيكم وعدہ کرد مردی را فلم يأت احدہما الى وقت الصلوة پس نیامد یکے ازان دومر وقت نماز - وذهب الذی جاء لیصلی ہد رفت آن مرد کہ اول آمد بجائے نماز بگذارد و فلان تم علیہ پس نیست گناہ بران مرد کہ رفت تا نماز بگذارد و وہ از وقت صورتش نیست کہ دومر یکدیگر وعدہ کردند کہ در فلان موضع مثلاً ہر دو بیائیم جمع شویم پس یکی ازان بیشتر رفت انتظار آمدن دیگرے تا در آمدن وقت نماز نشست و آن دیگر تا این وقت نیامد اگر آن مرد کہ آمدہ بود و انتظار نشسته بعد ازین انتظار برود برائے نماز برخاستہ برود و خلاصت وعدہ نکردہ باشد و انتم نگہ دوزیرا کہ رفتن برائے نماز عذرے صحیح است برائے دے و اگر پیش از در آمدن وقت نماز بر خیزد و برویے عذر رفتہ باشد و خلاصت وعدہ کردہ و اگر گمانی دیگر ضروری پیش آمدہ این دیگرست برائے وجود موانع رفتن برائے نماز نیز عذرست فافهم

باب المزاح

بکسریم مطابقہ کردن و بضمیم مطابقہ وقتی الصراح مزح لاغ کردن و در قاصوس المزاح الدعابة والدعابة بضمیم لاغ کردن **الفصل الاول** - عن انس قال ان کان النبی صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم ليجي لظننا بدريستي کہ بود آنحضرت کہ مخاطبت و تآمیزش در مصاحبت میکرد ما را یعنی اہل بیت ما را بہ حببت زیادت التفات و عنایتی کہ آنحضرت با ایشان داشت و احتمال دارد کہ ضمیر برائے صحابہ باشد حتی ليقول لاخ لی صغیر تا آنکہ می گفت بطریق مزاح برادر می را کہ مرا بود خرد - یا ابا عمیر مفضل النضر - یا ابا عمر چه شد تغییر غیر بضم لون و فتح غین معجمہ دسکون یا سے تختانیہ نام طائرے است مثل کنجشک - کان کہ غیر بعبث بر ثبات - بود برادر خرد مرا کنجشک کہ بازی میکرد با من پس مرد این کنجشک و این برادر خرد انس کنجشک در دست نزد آن حضرت چنانچہ خردان مے آیند مے آمد ناگاہ کنجشک مرد دیگر برگاہ کہ نزد آنحضرت می آمد حضرت با وی التفات میفرمودند و بطریق مزاح می گفتند یا ابا عمیر چه شد آن کنجشک و این کینست ہم برائے می نہادند موافق بجمع غیر متفق علیہ - داین حدیث دلالت میکند بر جواز بازی کردن کودکان کنجشک اگر عذاب نکند -

الفصل الثاني - عن ابی ہریرۃ قال قالوا یا رسول اللہ انک تداعبنای بدريستي کہ تو ملاعبت و بازی میکنی ما را و عابہ بالضم مزاح کردن چون دیدند صحابہ آنحضرت را کہ مزاح میکند با ایشان نظر ببلو مقام و عظمت شان دے مستبعد داشتند آنرا اگرچہ متضمن حکمت ما بود از تالیف قلوب اصحاب و تشجیع طبع - قال گفت آنحضرت ای لا اقول الا - حقاً - بدريستي کہ من نمی گویم مگر راست یعنی درین مزاح کردن چیزیے نیگویم کہ در حقیقت خلاف واقع باشد اگرچہ در صورت خلاف واقع نماید و در بادی النظر کسیکہ بحقیقت فہم معنی آن نرسد معنی آنرا خلاف واقع خیال کن و ضابطہ در جواز عدم جواز مزاح همین است کہ اگر متضمن دروغی نباشد جائز باشد با وجود آن مداومت بران

باید کرد که سقط معایت و دو قارست و مزاج آنحضرت صلی الله علیه و سلم ازین قبیل بود چنانکه از حدیث آئیده ظاهر
 گردد و عن النس ان رجلا اتى رسول الله صلی الله علیه و آله وسلم - روایت است از انس که مردی طلب است از منی
 از آن حضرت و در خواست کرد که او را مرکبی عطا کند که بران سوار شود - فقال پس گفت آنحضرت - انی حامک علی و انا
 من سوار کننده ام تر بر بچه ناقه یعنی بچه ناقه عظامی کنم تر تا بران سوار شوی آن مرد خیال کرد که بچه خرد از ناقه عطا کند
 که سوار می رانند و در مقام عرف شتر کلا بر بچه ناقه نگویند بلکه ابل گویند بچه آن را گویند که خرد باشد و قابل سوار نمی
 مزاج در اینجا است - فقال پس گفت آن مرد ما صنع بولد الناقة - چکار میکنم من بچه ناقه را ختم بخوابم که بران سوار شوم -
 فقال رسول الله پس گفت پیغمبر خدا صلی الله علیه و آله وسلم دهن تملک الابل لا النوق - و آیا میزاید شتر از ابلر ناقه یا یعنی شتر که
 هست بچه ناقه است بامی تعجب استبعاد چیست - رواه الترمذی و ابو داود و عنه ان النبی صلی الله علیه و آله وسلم قال له
 یا ذوالافرن - بهم از انس روایت است که آنحضرت گفت مراد را ای صاحب دو گوش دهر که هست صاحب دو گوش
 است و لیکن ای داسه سخن بظاهر چنان نماید که گویا اسناد ضعیفی خاص غریب بومی کرده که دیگران ندانند و درین مزاج و
 ملاعبت و حسن انبساط است و بعضی گفته اند که این مدح است از آن حضرت صلعم و انس را به حسن استماع و حفظ و تخیل یا
 تنبیه است مراد از این یعنی هر که را پروردگار تعالی دو گوش داده باید که چنین باشد - رواه ابو داود و الترمذی - و عنه
 ان النبی صلی الله علیه و آله وسلم قال لامرأة عجوزانه لا تدخل الجنة عجوز - بهم از انس است که آنحضرت گفت بطریق مزاج مر
 پیر زنی را چون وی آلتها را عا کرد از آن حضرت بدر آمدن بهشت و در نمی آید بهشت را هیچ پیر زنی - فقالت پس گفت آن زن
 بطریق تحریر و تحسر - و التسن - و چه شده مر زنان را که نمی آید در بهشت - و کانت تقرأ القرآن - و بود آن زن قرآن خوان
 فقال لها پس گفت آنحضرت مر آن زن را - اما تقرئين القرآن ای نمی خوانی قرآن را و نمیدانی که گفته است حق تعالی در و
 انا انشانا هن النساء - بدین معنی که باید کرده ایم زنان بهشت را پیدا کردی و فجعلنا هن ابکارا پس گردانیده ایم ایشان را بکلا
 یعنی پیر زنان را بکبری با انگیزند و در بهشت می برند پس درست آمد که پیر زنان بصفت پیر زنی در بهشت نمی در آیند و روا
 روایت کرد این حدیث را باین لفظ که ذکر کردیم در زین و فی شرح السنة بلفظ المصاح و روایت کرد در شرح السنة بلفظ
 که در مصاحح مذکور است و آن این است آنحضرت فرمود که در نمی آیند بهشت را پیر زنان پس وی گردانید و برنت آن زن
 در حلقه که گریه میکند پس فرمود آن حضرت خبر دهید او را که در نمی آید بهشت را پیر زنان در حالتیکه بصفت پیر زنی است
 زیرا که خدای تعالی فرموده است - انا انشانا هن النساء فجعلنا هن ابکارا - و عنه ان رجلا من اهل البادية بهم از انس
 که مردی از بادیه نشینان - کان اسمه بود نام - دی - لاهر - برای بن حرام - بحاسه و را در حالتین - و کان یبغی للنبی صلی الله علیه
 و آله وسلم من البادية - بود که بدین معنی آورد براسه آنحضرت از بادیه خیزد که از آن جامی توان آورد و مناسب حال او
 بود مثل تره و خیار دریا چین و جز آن از نباتات - فخره رسول الله پس ساخته میکرد و خست مفر او را - پیغمبر صلی الله علیه

و آله وسلم از معاویه از شمری توان برداشتن جامه و لقد را متذکر آن جبار با لشکر و الکسر رخت عروس و مسافر و دست - اذ الازمان
 یخرج چون میخواست آن مرد که بیرون رود از نزد آنحضرت و دواغ کند فقال البنی پس گفت پیغمبر خدا صلی الله علیه و آله
 و سلم در شان وی - ان زاهر با و دنیا بد رستی که زاهر و دستانی ماست و ساکن در بادیه مایه آرد بر اے ما آنچه از بادیه
 توان آورد و در بعضی نسخ با دنیا بدون تا دباوی تخیم در بادیه و این نسخه اظهرست که ذاتی شرح الثمائل - و نحن حاضر و
 شمریان اویم که میدهم و در آنچه محتاج الیه اوست از آنچه از شمر توان داد - و کان البنی و ابو و پیغمبر صلی الله علیه و آله و سلم تخیم
 دوست میداشت زاهر - و کان دیمنا - و بود زاهر در ظاهر بدر می و در که به نظر تخیم بدل مملکت رشت روی و دما به رشت
 روی - و ذاتی البنی صلی الله علیه و آله و سلم بود پس در آنحضرت روزی یعنی در بازار - و یوم جمع متاعه - و زاهر می فروخت
 متاع خود را - ناقصه من خلفه پس در کنار گرفت آنحضرت او را از پس وی - و هو لا یبصره - و حال آنکه نمی بیند زاهر آنحضرت
 فارغی شناسد فقال البنی من هذا پس گفت زاهر بگذر از من کیست این چنانکه عادت است که میگویی یا شاه الامامی و زن
 محل فرموده اند آمدی از پس باز می چشم پوشیدی مرا و ای نگار دست بکنی دست بکشایستی و فالتفت پس برگشته نگریسته
 زاهر فرمود البنی پس شناخت پیغمبر صلی الله علیه و آله و سلم فجعل لایا لوالا الزرق ثم بعد البنی صلی الله علیه و آله و سلم صحن عرفه
 پس را ایستاد زاهر که تعصیر نمیکند و باز نمی ایستد از چپا یندن پشت خود را بینه مبارک آنحضرت صلعم هنگامی که شناخت آن
 حضرت را و جعل البنی صلی الله علیه و آله و سلم بقول من شمری هذا البدر - و در ایستاد آنحضرت که میگوید بطریق مزاج است
 که میخیزد این بنده را - فقال پس گفت زاهر با رسول الله و الله تعالی کا سدا - اکنون بخدا سوگند می یابی مرا متاع را
 که کسی مخفی و فقال البنی پس گفت پیغمبر صلی الله علیه و آله و سلم لکن عند الله است بکاسه لیکن نیستی تو نزد خدا متاع
 ناروان - و ذاتی شرح السنه - و عن عوف بن مالک الاصحیح صحابی است اول مشاهد او خیمه است و بود با و
 رایت اربع روز فتح ساکن شد شام را و وفات یافت در دوسه سه ثلث و سبعین - قال تینت رسول الله صلی الله
 علیه و آله و سلم فی غزوة تبوک و هو فی قبة من آدم گفت آدم آنحضرت را در غزوة تبوک و آنحضرت در خیمه بود از چرم
 نسیمت پس سلام کردم بر وی پس جواب سلام گفت فقال اذخل گفت آنحضرت و رآی درون خیمه و خیمه بسیار رفربوده
 فقلت اکی پس گفتم بطریق مزاج آیا تمام بدن من در آید یا تمام بدن خود را در آرم - یا رسول الله فقال فرمود آنحضرت
 کلک و را بد تمام بدن تو با و تمام بدن خود را و لفظ کلی و کما یک برفع و نصب هر دو جایز است - فدخلت لین آدم
 درون خیمه - قال یفت عثمان بن ابی العاص که یکم از راویان این حدیث است و بیان مراد از قول عوف اکی را که
 و بیان مزاج در باس طت در وی - انما قال اذخل کلی من صغر البقیه جز این نیست که گفت عوف اذخل کلی از جهت فرو می خیم
 لفظ اذخل در کلام عوف نیست ولیکن مراد است و این ناظر است و ران که کلی و کلک مرفوع باشد و رواه ابو و عن عثمان
 بن بشیر صحابی انصاری اول مولود دسست که بعد از هجرت در خانه انصار آمد فقال ساذن ابو بکر علی البنی صلی الله علیه

و آله وسلم گفت اذن در آمدن خواست ابو بکر بر آنحضرت - بشیخ صوت عالیه عالیای پس شنید ابو بکر آواز عالیه را بلند
 فلما دخل تنادى له افس هرگاه که در آمد ابو بکر درون خانه گرفت عالیه را را لیلطاس تا پیاپی زنده عالیه را - وقال و گفت
 ابو بکر لا اراک ترجین صوتک علی رسول الله نه نیم ترا که بلند کنی آواز خود را بر پیغمبر صلی الله علیه وسلم یعنی باید که
 کار سے کنی کہ برساند ترا به بلند کردن آواز بر آنحضرت و بشفه گفته اند کہ لفظ حدیث لا را کہ است بمعنی اثبات نہ نفی است
 بحسب اشباع در میان آمد یعنی ہر معنی نیم ترا کہ بلند کنی آواز خود را بر آنحضرت یعنی چرا میکنی مکن فجعس البنی پس
 در ابتدا پیغمبر صلی الله علیه وسلم چہ کہ باز میداد و ابو بکر را از درون عالیه حجز بجا رملہ و جہم و زاسے بازداشتن
 خرج ابو بکر - و بر دین آمد ابو بکر از پیش آنحضرت - بغضاب لفتح ضا و شملین بخشم آوردن عالیه او را به جہت بلند کردن
 آواز - فقال البنی صلی الله علیه و آله وسلم - پس گفت آنحضرت چہن خرج ابو بکر و رفتی کہ برآمد ابو بکر کیست را لیلطاس
 القذک من الرجل - چگونه دیدی تو اسے عالیه مرا کہ رہا نیم ترا ازین مرد یعنی ابو بکر - قالت و گفت عالیه
 ازین لفظ معلوم میشود کہ نھان بن بشیر این حدیث را از عالیه روایت میکند - فکث ابو بکر یا ما پس و زنگ کرد ابو بکر و
 نیامد و ملازم است آنحضرت چہند روز اتفاقا بابا عیاش غضب کہ بر عالیه داشت یا بسبب شرمندگی از آنحضرت الله
 اعلم ثم استاذن - بستر آمد بر درواذن در آمدن خواست - فوجدہا قد اصبغی - پس در آمد و دریافت عالیه را و آنحضرت
 را کہ صلاح کردند - فقال لہا - پس گفت ابو بکر حضرت را و عالیه را - او غلانی فی سلکما - در آید مرا در صلح خود یعنی تابا
 نشینم و اختیار صلح شمارا مشاہدہ کنم - کما او غلانی فی جربکما - چنانچہ در آید مرا و جربک خود این حرف زدن است از
 ابو بکر و ہم زبان کنی کردن در جناب رسالت و در معنی اظهار شکر و سپردن دست بر صلح آنها - فقال البنی صلی الله علیه و آله
 و سلم قد علمنا قدرنا سکر و فرمود آن حضرت تحقیق کردیم آنچه گفتی تو ای آبا بکر و چرا شامل نداریم ترا در صلح خود و تو
 در ہمہ جاد و در ہمہ کار ہائے داخل داری و محرم دانی و سی با و غالباً مزاح در اینجا قول آنحضرت است کہ بعالیه گفت
 کیف رانی القذک من الرجل - و لهذا انکفت من ابیک گویا آنحضرت بعید انداخت ابو بکر را از عالیه لیلطاس
 مزاح و مطاہمہ دیا از آن جہت کہ عنوان پدری بظاہر منافی زدن است و گفته اند کہ تعبیر بر جل از جہت آن کرد
 کہ این زدن از ابو بکر غایت مردانگی و فرزانگی بود کہ بر اسے خدا و رسول خدا غضب کرد و بر دختر خود کہ نہایت
 محبوب بود نزد و سے - رواہ ابو داؤد - و عن ابن عباس عن البنی صلی الله علیه و آله وسلم
 قال لا تماروا خاک جسد و حضور است مکن برا در مسلمان را - لا تماروا - و مزاح مکن او را با پنجم
 ایذا کشد - و لا تعدہ موعده و وعدہ مکن او را وعدہ کردنی - فخالقہ پس خلافت کنی آن وعدہ
 را یعنی وعدہ را وفا کن یا وعدہ مکن او را رواہ وعدہ کردن را بہ تبتا و در خلافت وعدہ نیفتی - رواہ
 الترمذی و قال ہذا حدیث صحیح

باب المغاخرۃ والعصیۃ

فی الصراح فخر و فخرنا زیدن از باب نصر تفاخرنا زیدن و ذکر وہ با ہم فخر آنکہ یا تو فخر کند فخر زیدن کی نمودن متفخر است
متکبر متفاخرت برابری کردن در فخر افتخار فخر فردن داشتن یکے برابر دیگرے و فخر و متفاخرت اگر در حق باشد
و بر استحق باشد از بر است مصلحت دینی و اظهار جلالت بر اعدائے دین جائزست و از صحابہ و سلف آئندہ است
و اگر بناحق و بر طریق تکبر و فسانیت باشد مذمومست و اکثر استعمال آن در عرف باین معنی آید و عصیبت عصبی بودن
و عصبی آنرا گویند کہ قایت قوم خود کند و از بر است ایشان تعصب در زود و عصیبت قوم مرد کہ تعصب کنند بپای دی کہ ذاتی
القاموس و در صراح گفته عصیبت لیسرن و فو لیشان نریتہ از جانب پدر و تعصیب در اصل بمعنی تشدید و سخت کردن آید و باین
معنی است تعصب بمعنی پسے کہ سبب شدت و سختی مفاصل بدن است و مرد و نیز قوت میگردد و سختی می پذیرد بقوم خود و
کیکے تعصب در زود مرد قوم خود را و کیکے جبل و خصومت در زود در مذہبی از جهت اظهار قوت و شدت و از جهت آنکہ
میائے کردن فتنه میگردد و تعصب نیز اگر بحق بود و متضمن ظلم نباشد ستحسنست و اگر بطریق باطل و ظلم بود مذموم
و اکثر اطلاق او در ظلم و ناحق آید چنانکہ از امامان و ائمتہ کہ مذکور گرد معلوم شود

الفصل الاول - عن ابی ہریرۃ قال سئل رسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم گفت ابو ہریرہ پرسیدہ شد
آنحضرت ای انسان اکرم - کہ ام یکے آزاد میان جوان مرد و تر و عزیز تر و بزرگتر است فی الصراح اکرم جان مردی
و عزیز تر یعنی یوم و گفته اند کہ چون یکے را بکرم تنویدی گویا بہ صفات حمیدہ وصف کردی - قال گفت آنحضرت
اکرم عند اللہ القاموس - عزیز ترین و گرامی ترین مردم نزد خدا پرہیزگارترین ایشانست ہر کہ پرہیزگار تر و عزیز تر و گرامی تر
یعنی اگر از کرم بحسب ذات می پرسید کہ دو کے اعتبار را اعتبار بہ پدران و افتخار بحصائل ایشان و تحصيل
نفس خود باشد آن تقوی است - قالوا لیس عن ہذا السالک گفتند نیست کہ ازین معنی سوال میکنم - قال گفت
آنحضرت و اگر از کرم از روی حسب و نسب می پرسید - فاکرم الناس یوسف - پس کریم ترین مردم باین معنی یوسف
ست علیہ السلام بنی اللہ ابن بنی اللہ ابن بنی اللہ ابن خلیل اللہ - کہ سنجیدہ خداست و سہ کس از پدران و
نیز پیغمبر اند و آخر حجہ او کہ ابراہیم است لقب بخلیل اللہ است کہ خداست تعالیٰ او را دوست خالص خود گرفتہ
و اخس از نبی است و در یوسف جمع شدہ انواع کرم و بزرگی و عروت از شرف حسب نبوت و علم و جمال و عفو و
کرم اخلاق و عدل و ریاست و در دنیا و دین دکریم آبا و شرف نسب پس احق بالتصاف بکرم باین وجہ او باشد
قالوا لیس عن ہذا السالک گفتند ازین معنی نیز سوال میکنم - قال فحق معاذن العرب لسا لونی فرمود پس بگر
از حسب اصول و ذوات عرب سوال میکنید کہ بقضائل و خصائل خود و پدران خود افتخار می کنید و دعوائے بزرگی
می نمایند و یکدیگر را بیان خود و باین صفات بزرگی می نمند بے اعتبار تقوی و نسب - قالوا نعم - گفتند آری

و جمیع ترازی حضرت دی صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم متفق علیہ۔ مولف این حدیث را در باب مفاخرت آورده و درین باب
 تبصیر بعضی از محدثان کرد و تو رشتی گوید که محدثان و راوردن این حدیث در باب مفاخرت آنحضرت بر اہل صواب
 نرفتنہ اند و حمل کردن این قول بر مفاخرت خطاست و آنحضرت از فخر کردن بہرست چنانکہ فرمود۔ انا سید ولد آدم
 و لا فخر و دی صلی اللہ علیہ وسلم نمی یکنند مردم را از افتخار با پاپس خود چون کند پس منواب آنست کہ ابن را بر سبیل
 تعریف و دانانیدن ذات شریف خود مردم را گفتہ و تو مفسح این سخن این است کہ بعضی از اہل کتاب و
 کافران مردم را پیش از ظهور حضرت شریف دی خبر میدادند بطور امر دے و نشانہای نبوت دی کہ انجین پیغمبری
 از اولاد عبدالمطلب پیدا خواہند پس آنحضرت خبر میدہد کہ من ہمان پیغمبر از اولاد عبدالمطلب ام کہ نشان میدہد
 بطورین وجوالبش آنست کہ مفاخرت کہ بہ ہر رسم جاہلیت بطریق سمع و ریا و تعصب و نفسانیت بود مذموم نیست
 بلکہ بقصد شکرانہ نعمت حق و اظہار فضل دی تعالی بحکم و امانتہ ربکم فخرت محمود و مامور بہست و نیز مفاخرت در
 مبارزت و حرب کفار بقصد اظہار شجاعت و مہابت جائزست و متعارفست و این چنانکہ بکر و خیل و در حرب
 جائزست و در غیر آن حرام۔ وعن النس قال جابر بن جریل الی النبی گفت انس آمد مردے بسوی پیغمبر صلی اللہ
 علیہ وآلہ وسلم فقال یا خیر البریۃ پس گفت آن مرد مرا آنحضرت را سے بہترین خلق فقال رسول اللہ پس گفت
 پیغمبر خدا صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم ذاک ابراہیم۔ آن یعنی خیر البریۃ ابراہیم است و این صفت خاصہ اوست کہ پروردگار
 تعالی اورا در دنیا و آخرت برگزید و بزبان جمیع اہم مدوح گروانید۔ رواہ مسلم۔ اینجا اشکال سے آید کہ با جاوہر
 صحیحہ ثابت شدہ کہ آنحضرت افضل خلق و سید انبیاست پس ابراہیم خیر البریہ چون باشد جوالبش بسہ وجہ گفتہ اند
 کیے آنکہ آنحضرت این را بطریق تواضع و تنزل فرمود از جہت رعایت حق خلعت و البوت چنانکہ شخصے کہ حق
 است بظہر و تقدیم دیگر برابر خود مقدم دارد و تعظیم کند دیگر آنکہ این را پیش از ان فرمود کہ وحی کردہ شد کہ وی
 سید ولد آدم و افضل خلق است یا مراد آنست کہ ابراہیم خیر البریہ در عصر خود بہست و لیکن عبارت مطلق آوردن
 از بڑے ببالغہ فائزیم۔ وعن عمر رضی اللہ عنہ قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم لا تطردنی کما طردت
 النصارى ابن مریم بن علیہ السلام مراد از حد و زائد زید و دروغ گوید و ران چنانکہ از حد و رگد بختند
 و دروغ گفتند نصاری در مدح علیہ بن مریم کہ اللہ و ابن اللہ گفتند اطرا از حد و رگد شستن و در مدح و دروغ
 گفتن و ران۔ فانما انا عبدہ پس غنیمت من مگر نبیہ خدا۔ تقولوا عبد اللہ و رسول اللہ پس گویند مرا بندہ خدا
 در رسول او و بندگی مقام خاص و صفت مخصوصہ آنحضرت است کہ بندہ حقیقی اوست و از ہمہ اہم و اکمل است و درین
 صفت و کمال مدح و بیان علوم مقام آنحضرت در اسناد این صفت است و اطرا و ببالغہ مدح آنحضرت را ہندارد و ہر
 وصف کمال کہ اثبات کنند و ہر کمالی کہ مدح گویند از رتیبہ او خاصرست الا اثبات صفت الوہبیت کہ درست نیاید

بیت مخوان اور اخذ از ہر امر شرع و حفظ دین کا و اگر ہر وصف کس میخوای اندر مدحش انشا کن یا و بحقیقت بیچ کیے
جز خدا حقیقت اور اندام و ثنائے او متواند گفت زیرا کہ اورا چنانچہ اوست میچس جز خدا انشاء چنانکہ خدا را چون
او کس نشاخت صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم متفق علیہ و عن عیاض بن حماد النخعی یضم بهم و بحیم و شین معجہ نسبت بمحاش
بن دارم صحابی ست معدود در بصرین روایت کردہ است از وی حسن بصری و غیر وی داود دست قدیے
آنحضرت بود روایت کردہ است از آنحضرت صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم ان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم
قال ان اللہ تعالی اوحی الی ان آنحضرت فرمود کہ خداے تعالی وحی فرستاد و بسوے من این تو انصواء کہ تو انصاع
کنند و فرستی نمایند حتی لا یفتر احد علی احد تا آنکہ نہ نکلند و بکسر نہ نمایند بیچ کیے بر بیچ کیے و لا یبغی احد علی احد وستم و فرستی
نمایند کی بر بیچ کی و درینجا دلیل ست بر آنکہ نہ فرمود باہات کہ بر طریق بکسر وستم بود و حرام ست رواہ مسلم۔

الفصل الثانی - عن ابی ہریرۃ عن النبی صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم قال یتیمین اقوام یفترقون بآبائهم لادن
ما تو انجدار سو گندہر آئینہ باز آیند قوم ہاسے کہ افتخار میکنند بہ پدران خود کہ مردہ اند انما ہم محم من جنم عیتند پدران
ایشان مگر انکشت از دوزخ کہ در آتش وی سوخته و سیاہ شدہ اند مثل انکشت دور و داین در شرکان ست
کہ بقین در دوزخ اند و اگر غیر ایشان اعتبار کنند نیز محتمل ست زیرا کہ موت علی الایمان معلوم نیست پس چہ جا
افتخار ست و لیکن ابون علی اللہ یا باشند خوار تر نزد خدا سے عزوجل یعنی اگر باز نیاند از افتخار باشند نزد خدا
خوارترین اجل از اجل بضم جیم و فتح عین کرم سیاہ مشہور کہ در پلیدی می باشند الذی یدہرہ الخمر بالفہ آنکہ می غلظا
وی بیسپان پلیدی را بہ بنی خود و خمر بضم خا و فتح نیز آمدہ و سکون را در آخر مزہ پلیدی تشبیہ کرد و آنحضرت صلی اللہ علیہ
وسلم افتخار بہ پدران کنندگان را کہ در جاہلیت مردہ اند بجعل و تشبیہ کرد پدران ایشان را کہ مردہ اند بہ پلیدی
و افتخار کردن ایشان را بہ پدران بخلطائیدن و چسپانیدن جعل پلیدی را و لنعم ما قال الشاعر اشعار ووش
ویدم کہ ایلبی میگفت و پدر من وزیر خان بود ست و باوجود سے کہ نسبت معلوم نہ خود گرفتہ کہ آنچنان بود
میچس دیدہ کہ کہ خودہ است پکین بعد قدیم نان بود ست و فرمود آنحضرت براسے منع کردن از فرود بکبران
اللہ از سب عنکم عبتہ الجاہلیۃ و فخر با آباء بحبیہ بضم عین مہملہ و کسر آن و کسر با سے موحده مشدودہ و تشدید یا و تخانیہ
مفقودہ نخوت یعنی خداے تعالی دور کرد از شما بکبر و نخوت و فخر جاہلیت را سائما ہو من اتقی او فاجبر متقی نیست
آجی مگر من متقی یا گناہگار بد بخت یعنی آدمی ازین دو صفت خالی نیست کہ من متقی ست یا فاجر متقی ست و بر
ہر تقدیر تفاخر بہ پدران و بکبر از سے لائق نہ اگر متقی ست و سے عزیز ست فخر بہ پدران چہ حاجت و چنان
بحال ما دست و اگر فاجر ست دلیل ست نزد خدا سے چہ جاسے بکبر کردن ست - الناس کلہم ثیو آدم مردم
ہمہ پیران آدم اند و آدم من تراب - و آدم از خاک ست و خوار و لپست ست تعز ز و ترفع اورا سزا نبود

شعر ز خاک آفریدت خداوند پاک پس اے بندہ افتادگی کن جو خاک پڑو او راہ انبیا و ائمه و اولاد و
 و عن مطرف بن یزید و فتح طاکس و کسر را مرشد و بن عبد اللہ بن النخیر بن کسر بن سہم و تشدید خمار معجمہ کسور و طاکس
 بصری ذکر کردہ است اور این سعد و رطبہ ثانیہ از اہل بصرہ و گفتہ اند کہ مراد از فضل و ورع و تقوی و عقل
 و ادب روایت میکند از پدرش و از ابی ذر و علی و عثمان بن ابی العاص و روایت میکند از وے برادرش
 یزید و قتادہ و ثابت و حسن بصری و جز ایشان۔ سات سنتہ سبع و ثمانین قال۔ یعنی عبد اللہ بن النخیر کہ پدر مطرف
 ست و صحابی ست گفت۔ الطائفت فی وفد بنی عامر الی رسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم۔ رستم و رجماعہ برسولی
 فرستادہ شدگان قبیلہ بنی عامر بسوے آنحضرت۔ تھلنا انت سیدنا پس گفتیم تو بہتر و مہتر مائی۔ فقال یا یغنی
 آنحضرت۔ السید ہوا اللہ۔ سید یعنی آنکہ مالک تمام امور خلق و ناصیہ بہم و دوست قدرت اوست خداست
 نہ جز وے گفتہ اند کہ الکار آنحضرت بران جماعہ از جہت آن بود کہ ایشان خطاب کردند آنحضرت را بر وجہیکہ اہل
 و رؤسای قوم و قبائل کنند و بایستی کہ خطاب بہ نبی و رسول میکردند کہ اعلیٰ مراتب بشری ست نہ از جہت اثبات
 اصل بیات اوست و چہ صورت دارد این دوی سید اولاد آدم ست۔ تھلنا پس چون الکار کرد آنحضرت
 بر قول ما انت سیدنا گفتیم۔ و انفضنا فضلاً۔ و لو افزون ترین مائی از وے مزایا و فضائل از کرم و علم و نبوت
 و امثال آن۔ و اعظمتنا طولاً۔ و برتر گترین مائی و در طول افتخ طافزونتری کردن و غالب آمدن در فضل و دست و قدرت
 و عبادت و غنا و وسعت۔ فقال۔ چون این را شنید گفت آنحضرت۔ قولوا فو لکم او بعض قولکم بگوئید این سخن را
 یا ازین ہم کمتر و مبالغہ کمیند و رمدن بجز وے کہ لائق بخالق تعالیٰ باشند نہ بخلق یعنی این مقدار ہائی توان گفت
 بلکہ اگر ازین کمتر گوئید احتیاط و زید و براہ ہانفہ و اطرا و زید بہتر ست۔ لا یستجیریکم الشیطان۔ و باید کہ وکیل خود و دیگر
 شمار الشیطان کہ ہر چہ خواہید بے ملاحظہ بطریق و کالت از وے بگوئید و جری۔ فکسج جیم کسر را و تشدید با وکیل
 را گوئید کہ جاری جبرائیل مول خود ست و لا یستجیریکم را بہرہ سگان یا نیز خواندہ اند از جرات یعنی باید کہ
 ولیر و میاک نکرد اند شمار الشیطان تا بگوئید ہر چہ خواہید۔ رواہ ابو داؤد و در بعض نسخ احمد نیز مذکور
 ست فوق ابو داؤد و تواند کہ مراد بہ بعض قول و انفضنا باشد چہ عظمت بحکم اکبر بار روائے و العظمت از آن
 مخصوص در گاہ حضرت باری ست عز اسمہ و عظم سلطانہ و طبیعتی گفتہ کہ معنی قولوا فو لکم آنست کہ بگوئید
 مثل سخن اہل دین و ملت خود و خطاب کنید مرا بہ نبوت و رسالت چنانکہ حق تعالیٰ در کتاب مجید گفتہ یا ایہا
 النبی یا ایہا الرسول اما یوشیذوننا منکم کہ این معنی بقول وے او بعض قولکم مناسب و ملائم نیست و لا یستجیریکم
 سہ و معنی اول ناظر ست۔ و عن الحسن عن سمرۃ قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم۔ حدیث
 ست از حسن بصری از سمرہ بن جبہ کہ صحابی ست ساکن بصرہ گفت گفت آنحضرت بحسب

المال والکرم التقوی حسب مال است و کرم تقوی حسب آنچه بشمارد و بگوید مرد از فضائل و فضائل حمیده خود و پدران
 خویش میفرماید که حسب و فضیلت نزد مردم همین مال است که مردی مال نمزد عامه بقدر ذخور است و کرم نام جمع صفات
 الخیر و شمائل تمامه فضائل است اما نزد خداوند تعالی اصل و عمده کرم تقوی سبب دلی تقوی بریح فضیلت اعتبار ندارد و چنانکه در روایت
 دلی تعالی ان اگر کرم عند الله الفکر - رواه الترمذی و ابن ماجه و عن ابی بن کعب قال سمعت رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم
 یقول من غزى عن الجاهلیة فکسبه انتساب کذب جاهلیت یعنی بنازد به پدران یا برادر بر طرفه ایشان در مردم
 جاهلیت از شتم و لعن مردم سقا عضوه بین اسپه پس بگذر آیند و درویش اندازد یعنی بگوید او را که بگذرد و درین بنیاد از
 دین پدرش را و دین هر چیز بیخ که نامش نتوان برود و بر فرج مردوزن نیز اطلاق کنند - و لا تکتبوا - و کتبت لکونید بلکه کج
 برید نام عیوب و قبایح را یا نام فرج را و این غایت تشدید و تعلیظ است تا معاشرت نکنند و شتم و لعن و ذکر قبایح و شمایل
 مردم نکنند و آبروی ایشان نریزد - رواه فی شهر المستتر - و عن عبد الرحمن بن ابی عقیبة عن ابی عقیبة و کان مولی من اهل
 فارس و لولوا ابو عقیبة مولی بعض الانصار و در اصل از اهل فارس بود و عادت چنان بود که اهل بحرم که ایمان می آوردند و هجرت مینمودند
 و غل تولیت و حمایت قبایله از اصحاب مهاجرین و انصار آمده پناه می گرفتند و زمام اختیار خود را در نیک و بد بذات ایشان
 میدادند و این را مولی مولات گویند و یک قسم مولی عتاق است بمعنی غلام آزاد کرده شده و ابو عقیبة صحابی بود و عبد الرحمن
 بن ابی عقیبة تابعی ثقة و روایت میکند از پدرش قال کفیت ابو عقیبة شدت مع رسول الله حاضر شدیم با پیغمبر خدا صلی الله علیه و آله
 و سلم احدی جنگ احد را قضاوت بر جلا من الشکرین پس نزدیم به تیر یا نیزه یا شمشیر و الله اعلم مردی را از مشرکان - نقلت
 خذ امانی پس گفتیم بکبر این ضرب را از جانب من و این کلاه است که دیران در وقت زد و غنیمت میگویند و ما انما الغلام الفار
 و شتم غلامی جو انگ فارسی ام یعنی دیر سخت زنده - فالتفت الی - پس باز نگریست آنحضرت بسوی من - فقال
 پس گفت - لها قلت - چرا گفتی - خذ امانی و انما الغلام الانصاری یعنی اگر درین مقام نسبت با انصار میکردی که دیران و
 دیبا از ان دین و یاری و نهدگان رسول رب العالمین اند و بکلم مولی القوم منهم تو از ایشان بترس بودی نه بخوس که کافران
 و انش پرستان اند - رواه ابو داود - و عن ابن مسعود عن النبی صلی الله علیه و آله و سلم قال من نصر قومه علی غیر الحق کفیت انحر
 کسیکه یاری دهد قوم خود را بر باحق بگوید که ای کرم تقوی سبب که از افتاد و در چاه و هلاک شده فی انصر
 روی افتاد و در چاه و فرو افتاد از کوه تروی شکله نیز گفته روی بقصر هلاک شدن - فتخرج بذنبه پس آن شتر کشید
 میشود بدم او و معلوم است که شتر از چاه بدم کشیدن نه بر آید - رواه ابو داود - بدانکه ظاهر لفظ حدیث نیست که ناصر قوم را
 تشبیه کرده به شتر افتاده در چاه که کشیده میشود بدم - و توجیهش نیست که طبعی گفته که هر که خواهد که بلند گردد اند نفس خود را بیاری و ان
 قوم خود را باطل پس دمی مانند شتری است که در چاه افتاده و هلاک شده و در محنت اتم و ابتلا افتاده و هلاک شده قدرت
 بر بر آوردن او ندارد و در بعضی عواشی نوشته که شبیه شتر قوم است و شبیه بدم ناصر ایشان پس چنانکه کشیدن شتر بدم

می شود و آن زن را فیما بین یوسف و فاطمه تسین مہلکہ بر صغیر تصغیر و قیلہ در لغت و زنت خرمائے کوٹاہ را گویند غالباً قاست این
زن را الشبہ کردہ اند بدان۔ انما قالت۔ کہ آن زن گفت۔ سمعت ابی یقول۔ شنیدم پدر خود را کہ می گفت۔ یا لک رسول
اللہ پر سیدم پیغمبر خدا را صلی اللہ علیہ وسلم فقلت۔ پس گفتم یا رسول اللہ اسن العصبیۃ ان یحبب لرجل قومہ یا اے عصبیت
ست دوست داشتن مرد قوم خود را۔ قال لا یفت انحضرت نہ دوست داشتن قوم خود را عصبیت نیست۔ وکن
من العصبیۃ ان یصیر الرجل قومہ علی الظلم۔ بلکہ عصبیت یاری دادن مردست قوم خود را بر ظلم۔ رواہ احمد و ابن ماجہ و عن
عقبة بن عامر قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم انما کم ہرہ کیست بہتہ علی احد این نسبہا سے شہانیت محل شہاد
و عار و موجب عار و عیب بر مردم۔ حکم نبواؤم۔ ہمہ شما اولاد آدم اید طیف الصاع بالصاع لم تملأہ۔ نزدیک یکدیگر نقصان
شکل طیف صاع کہ پر کردہ اید چنانہ را بہ طیف صاع نزدیک پر شدن پیانہ یعنی شریک و برابر نہ در نقصان و نمانمای و
نار سیدن بدرجہ کمال و تمام از حبت بودن شما اولاد آدم کہ پیدا کردہ شدہ است از خاک و بعد از اثبات نقصان و
ناتمامی ذاتی اشارہ کردہ بآنکہ فضل نیست مگر بقوی نہ نسب و فرمود لیس لاحد علی احد فضل الا بدین و تقوی نیست
مرا بچیکے برابر بچیکے افزودنی مگر بدین و تقوی و چون ذکر کرد محاضرات را مجملہ در ضمن دین و تقوی بعضی نام
را نیز ذکر فرمود کہ فی بالرجل ان یکون بذیافا حشا یجملہ لیس ست مرد را از روی نقصان بودن او ہیو وہ گوئی
بیک در سخن تجلیل و رمال رواہ احمد و البیہقی فی شعب الایمان۔

باب البر والصلة

برگسر بمعنی احسان و یکی آید و مراد اینجا نیکی کردن بوالدین ست و خدا ان عقوق ست و صلہ در لغت بمعنی پیوستن و پیوند
کردن و مراد اینجا انعام و احسان ست با قارب کہ قرابت بحبت رحم داشته باشند
الفصل الاول۔ عن ابی ہریرۃ قال قال رجل ابو ہریرۃ سیکوید گفت مردے۔ یا رسول اللہ من احق بحبن جماعتی
کیست یعنی از جملہ خویشان من از او مرتبہ نیک صحبتی و بہ نیک مخالفتی من صحابہ بفتح مصدر و فی الصراح صحابہ
یاران۔ یا ربی نمودن من باب سب سب۔ قال۔ گفت آنحضرت ما کم۔ مادر من از او ترست بدان۔ قال ثم
من گفت آن مرد بعد از او کے کیست۔ قال اکم۔ باز گفت آنحضرت مادر تست۔ قال ثم من۔ باز گفت آن مرد
بعد از ان کیست۔ قال اکم۔ باز فرمود آنحضرت مادر تو۔ قال ثم من گفت آن مرد پسر کہ۔ قال ابوک۔ درین مرتبہ
چهارم فرمود پدر تو من از او ترست و فی روایت قال۔ و در روایتی آمده است کہ گفت آنحضرت ہم در مرتبہ اول یک
ثم اکم ثم اکم۔ سہ بار فرمود چنانکہ در روایت اولی بود غایتش آنکہ درین روایت سوال و جواب نیامدہ و اکم
درین روایت منصوب ست یعنی صحبت نیک دار۔ احسان کن مادر خود را بعد از ان فرمود ثم اباک پسر احسان
کن پدر خود را ثم اوناک اوناک۔ پسر احسان کن قریب تر خود را قریب تر خود را یعنی بعد از مادر و پدر و خویشان

دیگر ترتیب قرب بهتر است هر که قریب تر مقدم تر با احسان مستحق تر شایسته تر است و باین حدیث بعضی استدلال کرده اند
 که ما در راه چند احسان سبب از آنچه پدر راست و گفته اند که این بحبت بار برداری حمل و شقت زایدان و محنت شمشیر
 دادن و در کتب فقیه مذکور است که حق والدۀ عظیم تر است از حق والدۀ دیگر و احسان کردن بپدر واجب تر و موکد تر است
 و اگر جمع میان مراعات حق هر دو متعذر افتد چنانکه هر یک بمراعات حق دیگر می رسد و در آنچه راجع بجمع بجمع
 و احترام است حق والدۀ راجح دارد و در خدمت و انعام حق والدۀ و از حقوق والدین است که با ایشان تواضع و تملق
 و رز و خدمت کند تا آنکه راضی شوند و در آنچه مباح است اطاعت ایشان نماید و بی نمکند و بکبر پیش نیاید اگر
 مشرک باشند و از خود بر آید از ایشان بماند و ایشان را بنام ایشان بخواند و در هیچ کاری از ایشان بیش نیاید
 و در امر معروف و نهی منکر نمی کند و یکبار بگوید اگر قبول نکنند سکوت و رز و بدعا و استغفار مشغول گردد و این
 ادب مأخوذ است از قرآن مجید در موعظه ابراهیم خلیل الله علیه السلام پدرش را - و عنقه قال قال
 رسول الله صلی الله علیه و آله وسلم و هم از ابی هر سیه روایت است که گفت گفت آنحضرت - رَغْمُ الْفَرِّ رَغْمُ الْفَرِّ رَغْمُ الْفَرِّ
 رَغْمُ الْفَرِّ کنایت است از خواری و در غم بفتح فاک و اصل معنی لفظ بخاک پیوسته با دینی و دے همین طور بهیم
 این کلمه را سه بار فرمود و قیل من یا رسول الله - پرسیده شد کیست یا رسول الله که در حق دے این کلمه میفرمائی و
 دعای یسکینی قال من ادرك والدیه عند الکبر کما کما دیا بد پدر و مادر خود را نزد پیرے - احدهما او کلاهما یکے
 از آن دو را یا هر دو را - ثم لم یحصل الخیرة لیتر در نیاید آنکس بهشت را یعنی خدمت ایشان نمکند و ایشان را از خود رها
 نگرداند که سبب درآمدن بهشت است و در بعضی احادیث در باب رمضان نیز واقع شده که هر که در یابد رمضان را
 و به بهشت نه در آید یعنی در دے طاعتی و عبادتی نکند که سبب درآمدن بهشت گردد و راه مسلم - و عن اسماء
 بنت ابی بکر قالت قدمت علی امی و هی مشرکة را سماء بنت ابی بکر گفت رضی الله عنها قدم آوردم و من بر من
 و حال آنکه دے مشرک بود و منی عهد قریش - این قدم آوردم و منی در دقتی بود که آنحضرت را با قریش عهد و مصالحه
 بود که با ایشان قتال نمکند و آن در حدیبیه بود چنانکه مشهور است - فقلت پس گفتیم یا رسول الله ان امی قریبت علی
 ماورن بر من آمده و هی را غنیمت در اکثر روایت بیام موصوفه است یعنی رغبت و میل کتند است در اسلام یا اعراض
 کتند از ان در رغبت اگر بکلمه فی مستعمل گردد چنانکه رغبت فیه معنی وی میل و خواهش کردن بود و اگر لعین آید چنانکه
 گویند رغبت عنه مراد اعراض و اغتناب بود و اینجا هر دو معنی تحمل است بلکه معنی اعراض مناسب تر است و موافق است
 روایت دیگر را که آمده و هی را غنیمت بهم معنی کار و ملاحظه و بعضی هر دو روایت را یعنی را غنیمت را بیک معنی فرموده
 آرد را غنیمت یعنی رغبت کتند و طبع دارنده در مال من را غنیمت فی لیل و محتاج از جهت فقرے که دارد پس پس
 اسما را از ان حضرت که ماورن باین حال آمده - افاصلها - یا حرمت دارم پس جمله و احسان و نیکی کنم

از حقوق در رعایت انصاف و اعتدال در آن - و مکره کلم قیل و قال - و مکره داشت خدا مر شمارا قیل و قال را مکره به
 تشدید را از جهت مباهله و تخفیف نیز آمده است - و قیل و قال بفتح لام بر طریق حکایت از فعل مجبول و معلوم و مقصود
 نمی ست از آنچه مردم با یکدیگر بنشینند و حکایات از اجیب و فکر کنند و گویند گفته شد چنین و گفت فلان چنین و نهی از قیل و قال
 بر تقدیر است که نه بر بے بحث و تحقیق امری باشد و الا جزای که حقیقت آن معلوم نبود و بر بے تحقیق آن
 از اقوال مردم نقل کنند حرام نبود و بعضی گفته اند که مراد قیل و قال بسیار گوی و کثرت کلام است که دل را مبهراند و قساوت آرد
 و وقت را ضائع گردانند و کثرت السؤال - و مکره داشت بر بے شمار کثرت سوال را این را چند معنی گفته اند یکی بسیار
 باز پرس از احوال مردم و تجسس و تفتیش از آن دوم کثرت سوال در علم یا بی اشخاص و اطفال و ضعیفات و خصوصت و جدال
 در آن سوم بسیار پرسیدن از حضرت رسول صلی الله علیه و آله و سلم که سبب کثرت و نازی و باعث تفتیق و تشدید و احکام
 الهی چنانکه در قرآن مجید مذکور است لا تسالوا عن اشياء الا لایه و بعضی بسیار سوال نمودن و دلگدائی کردن مراد داشته اند و این
 وجه بعد است بجهت آنکه قید کثرت در اینجا مفید نیست بلکه سوال کردن بے ضرورت حرام است مطلقا قایل باشد یا کثرت
 و نیز باطل باطلاق خود این معنی را شامل است پس ذکر او موجب تکرار بود و اخذ اعمه المال مکره و داشت ضائع کردن
 مال را که مراد بدان اسراف و اتقاق و غیر طاعت حق است چنانکه یکے تمام یا بعض مال خود را بیکے بدهد و اهل حقوق
 او محتاج باشند یا مال در آب اندازد یا در آتش سوزد یا بفاسقی بدهد که در نامرضیات حق صرف کند و تفصیل کلام
 درین مقام آنست که صرف مال اگر اذیب و ضروب است و اینجا اخذ و هراف گنجایش ندارد و اگر حرام و مکره بود
 بے شبهه اخذ و اسراف حرام است و اشتباه در اینجا است که بظاهر مباح می نماید اما اگر تنیک در روند قباح
 و فساد و ظاهر و باطن از اینجا پیدا گردد چنانکه در صرف در بنا یا سے دور و دراز بی حاجت و زوین نزدیق آنکه در
 وسعت و سختی نیز احتیاج بدان نبود و اسراف در اتقاق و توسیع و ریس ثیاب ناعمه و اطعمه مشبهه لذیذ و متجاوز
 از حد اعتدال از بے مجر و خط نفس و متجاوز بے رعایت جانب فقر و محتاجان چنانکه عادت اهل اسراف و اسراف
 است اگر چه بکلم ظاهر شرع حرام نباشد اما موجب قساوت قلب و غلظت طبع است و همچنین آراستن ادانی و عود
 و زیور و اسلحه لطیف و جواهر و امثال آن و بیابکی و بے قیدی در بیع و شرا به تحمل غبن فاحش و آجال مسته
 و مانند آن همه داخل اخذ و اسراف است متفق علیہ - و عن عبد الله بن عمر قال قال رسول الله
 صلی الله علیه و آله و سلم من الکیا یشتم الرجل والدیه - ان جمله گناهان بکیره است و شتام دادن مرد پدر و مادر خود را
 قالوا گفتند صحابه یا رسول الله و اهل یشتم الرجل والدیه - آیا و شتام میدهد مرد پدر و مادر خود را - قال نعم گفت آنحضرت
 آری و شتام میدهد مرد پدر و مادر خود را زیرا که نسب ابا الرجل فی سب باه - و شتام میدهد پدر مردی را پس و شتام
 آن مرد پدر را - و سبب اسم و شتام اسم و شتام میدهد مادر مردی را پس و شتام میدهد آن مرد مادر او را پس و

باعث ششام پدر و مادر شد گویا خود و ششام و او و ششام و او و پدر و مادر و بر وجه که باشد گناه کبیره است زیرا که اهل
 عقوبت است ششام گویا خود و ششام و او و ششام و او و پدر و مادر و بر وجه که باشد گناه کبیره است زیرا که اهل
 سبب و واسطه فسق و فساد و نیز فاسق است و اهل سنت و در و زان - و عن ابن عمر قال قال رسول الله
 صلى الله عليه وآله وسلم ان من ابرار البرية الرجل اهل ووايه بدرستی که از نیک ترین نیکیها احسان کردن مردوست
 اهل محبت پدرش را بعد از اهل بولی - بعد از مردن یا غائب شدن پدر بولی بضم یا و فتح و او کسر لام مشدود از
 توایت یعنی پشت دادن و رفتن یعنی محبت پدر مرگ را گویند گویا سبب قربت با پسر است و در مروت جمله و
 لازم دین صله دی گویا نیکی کردن به پدر است و چون نظر الخب نگاه داشت غایت نیکی کرده و راه سلم - و عن
 انس قال قال رسول الله صلى الله عليه وآله وسلم من احب ان يبسط له في رزقه - کسیکه دوست دارد که فراخی کرد
 شود و مراد از رزق و - و نیا که فی اثره و تاخیر کرده شود در اهل دی و دراز گردانیده شود و عمر دی اثر در اهل
 یعنی نشان پسر است و رفتن بر زمین دین فرع حیات است هر که مردن نشان پسر دی بر روی زمین نماند
 پس اثر نیکی بدست عمر اراده می نمایند و میفرمایند هر که خواهد رزق او فراخ شود و عمرش دراز گردد و فلیصل رحمه
 پس باید که صله کند رحم خود را و احسان و نیکی و رحن ایشان بجای آورد و شفق علیه مراد فراخی رزق و درازی
 عمر و بركت و طبیعت عیش و زیادت و توفیق و صفای حال و لور اینست قلب است یا درازی عمر به بقای نام
 نیک است در جهان چنانکه ذکر لفظ اثر مشعر است بدان یا ذریت صالح که بعد از او دعا کنند و بعد از او
 نام نیک و پیرازنده و از بد که بقای او و ملاقات ثانی است مرده را و بحقیقت حق سبحانه و تعالی صله ارحام را
 سبب فراخی رزق و درازی عمر ساخته و در تعالی هر چیز را سبب پیدا کرده هر که امری خواهد که رزقش فراخ گردد
 و عمرش دراز سازد او را توفیق غیر او را و حق می بخشد و گفته اند که این محمود اثبات نسبت بخلق است چنانکه
 در لوح محفوظ نوشته اند که عمرش شصت سال است و اگر صله رحم کند چهل سال بران افزون بود و اما نسبت بعلم
 حق تعالی تغییر تبدیل نباشد چون شاعر چنین خبر داده ایمان بدان باید آورد و دیگر شافیه چیست نشان سعاد
 این است که بشنیدن امثال این خبر دست بعلمی که فرموده اند بزنند و حقیقت حال بوسه سجانه تعویض نمایند
 نه آنکه بحث کنند و در چون و چرا افتند - و عن ابی هريرة قال قال رسول الله صلى الله عليه وآله وسلم خلق الله
 الخلق - پیدا کرد الله تعالی خلق را یعنی تقدیر کرد و مخلوقات را در علم ازلی خود بران وجهی که در وقت انعام
 خلعت وجود بران وجه باشد - فلما فرغ منه - پس چون از خلق فارغ شد یعنی فضا کرد و اتمام نمود و حقیقت
 فراغ بعد از اشتغال بکار - باشد و آن بر خداست تعالی متعین است زیرا که او را کبری و بزرگی دیگر شاغل
 و مانع نگردد چنانکه در دعا - ما فور آمده است سبحان من لا يشغله شأن عن شأن - قامت الهم فاخت

بجوقہ الرحمن۔ بایستاد رحم پس بگرفت ہر دو حقو خداے مہربان را دو جہ تخصیص اسم رحم بذکر از احادیث آئینہ
 معلوم کرد و حقو بفتح حاء مہملہ و سکون قاف در اصل جائے لب تن ازار را گویند و چون در لب تن ازار و در طر وے
 ہم بستہ میشود تنفیہ کرد و گفت بجقویہ یعنی بدو طر وے سفد ازار و بر ازار نیز اطلاق کنند و پروردگار تعالیٰ ازاران
 منزہ است و در دین کلام بر طرز زبان عرب ست و عادت مردم ست کہ چون یکی بدیگر کے پناہ آرد و دست بدن
 وے زند یا طر ازار وے بیکر دو گاسے کہ کار سخت باشد و اضطراب و رکار بود و مبالغہ تا یکد منظور افتد
 دست بدو حقو ازار زند تا کار بر یکدیکہ لوے بیکر و تنگ افتد و البتہ پرسد کہ مقصود چیست و چہ میخواہی استعارہ
 کرد این عبارت را برائے پناہ جستن رحم بحضرت رحمان از قطعیت بعد ازان این عبارت مثل شد و برین معنی
 بے آنکہ معنی حقو و گزشتن آن منظور بود چنانکہ گویند پناہ بسو طعان ہر دو دست وے فراخ ست یعنی
 سخی جو دست ہر چند کہے باشد کہ در اول خلقت دست نداشته باشد یا و شہا سے او بریدہ باشد یا محال
 بود و جو دست مراد چنانکہ پروردگار تعالیٰ و تقدس دین طرز سخن در زبان عرب بسیار افتد و قرآن و احادیث
 بر طرز زبان عرب واقع شدہ دین اصلی عظیم ست از برائے تاویل مشابہات قرآن و حدیث بے ارتکاب تکلفات
 و رحم معنی ست از معافی و ذاتی نیست کہ بایستد و پناہ گیر و البتادون و گرفتس و پناہ جستن او بر سبیل تشبیہ و تمثیل
 ست گو بارہم شخصے ست کہ بایستاد و دامن بکریا سے عزت و عظمت حق سبحانہ را بگرفت و پناہ جست۔ فحالت یہ۔
 پس گفت پروردگار تعالیٰ چہ میگویی و چہ میخواہی و چیست باعث بر پناہ جستن تو باین در گاہ ہر معنی بلزبان و
 کمین یا مارے استفہامیدہ است کہ الف وے را بہا پل کردہ و حالت گفت رحم بحضرت عزت۔ ہذا مقام اللہ انیک
 من القطیقہ۔ این جائے البتادون پناہ گیرندہ بہست از قطعیت و پیوند بریدن یعنی منکر ذر حضرت تو البتادہ ام
 دوست بدامن عزت و عظمت تو زودہ ام و پناہ بخویم تو از آنکہ کسے قطع کند مرا حملہ و پیوند مرا رعایت نکند و قطع
 رحم بنماید۔ قال۔ گفت پروردگار تعالیٰ برائے اجابت ملتس رحم و قبول مطلب وے الا تمخین۔ کیا راضی نیستی
 تو ان اصل من و ملک۔ کہ پیوند کم من بکسے کہ پیوند کند بتو و انعام و احسان کنم باوے و قطع من قطعک بپرورد
 از کسے کہ بر داز تو و باز گیر انعام و احسان خود را از دے۔ فالت۔ گفت رحم بلی یا ہب۔ یعنی شدم ای پروردگار
 من۔ فالت مذاک۔ گفت پروردگار تعالیٰ پس این وعدہ من با تو ثابت و محقق ست و مژراست این کرامت۔

متفق علیہ۔ و عنہ قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم الرحم شجرة من الرحمن۔ و ہسم از الی ہریرہ است
 کہ گفت گفت آنحضرت لعظرم اشتقاق کردہ شد و گرفتہ شدہ است از لعظہ رحمان چنانکہ در حدیث دیگر تصریح آید کہ
 پیدا کردم رحم را و اشتقاق کردم او را نامی از نام خود کہ رحم ست کذا قال الطیبی و احتمال دارد کہ مراد بہر دو لفظی
 باشد یعنی ترا بیت رحم کہ واجب ست رعایت آن شاخی و شعبہ است از رحمت حضرت رحم و شجرہ ثلاثہ الشہین

ساکتانه مجسم رگها و پنج پاهای درخت در بر شده و مراد آنست که رحم از آثار رحمت رحمن است و شتیک و متصل بدن
 حال الله من و ملک و صلته گفته است الله تعالی خطاب بر جم کرده هر که پیوند کند بنور رعایت کند حق ترا پیوند کنم با دے
 رحمت کنم او را و من قطع کن قطع کن و هر که قطع کند ترا قطع کنم او را و راه البخاری - و عن عائشة قالت قال رسول الله
 صلی الله علیه و آله و سلم الرحم معلقة بالعرش - رحم آویخته شده است بعرش و شتیک است بآن مکان رفیع عظیم و
 یگوید رحم بطریق خیر و عاین و صلتی و صلته الله در من قطعی قطع الله - هر که وصل کند مرا وصل کند او را خدا و هر که قطع کند
 را قطع کند او را خدا و تعالی متفق علیه - و عن جابر بن مطعم قال قال رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم لا یدخل الجنة
 طایع رحم ورنه ید بشت را همراه سابقان و مقربان قطع کننده رحم متفق علیه - و عن ابن عمر و قال قال رسول الله
 صلی الله علیه و آله و سلم لیس الواصل بالمکافی نیست وصل کننده رحم بر وجه کمال مکافات کننده با اقربا بخانه آفتاب
 احسان میکنند وی نیز میکند - و لکن الواصل الذی - و لیکن واصل کامل آنست که او را قطع رحم و صلته چون قطع کرده
 رحم دے و رعایت کرده نشود حق قرابت وی وصل کند رحم را و رعایت حق دے کند جو آخر دانست که حق خود را از
 کسی نه طلبد و حق دیگران او را نگیرد و قطعت را نیز نه نشدید خوانده اند بر آنست که نیکو و مباهله - و راه البخاری و عن
 ابی هريرة ان رجلا قال - روایت است از ابی هریره که مرده گفت یا رسول الله ان لی قرابة اصلهم - مرا قرابتان
 و خویشاوندی که پیوند می کنم ایشان را - و یقطعون لی - و می برند ایشان قرابت را بر آسے من - و احسن الیم و یون
 الی سبکی میفرستم من بسوے ایشان و بدی می فرستند ایشان بسوے من و احکم عتق و یجلبون علی و علم می درم
 و در میگذرم من از ایشان و چیل می کنند و خشم میگردانند ایشان بر من - فقال لمن کنت کی قلت - پس گفت
 آنحضرت بخدا سوگند اگر هستی تو چنانکه میگوئی - فکانما نسقم الله - پس گویای اندازی در دهن ایشان و می خورانی
 ایشان را خاک تر گرم را یعنی چون شکله اندکی تو نمی کنی حرام است عطاے تو بر ایشان و حکم آتش دارد و شکله
 ایشان تشبیه کرد اتمی را که لاحق می شود ایشان را از خوردن آن بجا کستر گرم و دل بفتح بیم خاکستر گرم و بعضی
 گفته اند که تو با خسان کردن بر ایشان رسوا و محقر میگردانی ایشان را در پیش نفوس ایشان مانند آن کس که در
 دهن می اندازد خاک تر گرم را و می خورد و آنرا بعضی گویند که احسان تو ایشان را مانند خاکستر گرم است که می سوزد و
 هلاک میکند و اند ایشان را و بعضی گفته اند که میگرداند و در سوے ایشان را سیاه مانند خاکستر گرم و لا یرال ملک من الله
 جبریم و همیشه است با تو از خدا معین و ناصر و دافع شر و انداے ایشان بر ایشان - ما دست علی ذلک - ما دام
 که ثابت و مستقیم باشی بر آن صفت و راه سلم

الفصل الثاني - عن ثوبان سولی آنحضرت بود و مقرب درگاه و خادم گاه بیگاه بود و در حضور و خدمت بود
 قال قال رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم لا یرد القدر الا العار - باز نمی گرداند تقدیر آنگی را که در عاقد بفتح دال

بسكون نیز آمده اند از که خدا بربنده چیزے از حکم و لیلۃ القدر معنی شبی که در دسے تقدیر احکام سال نبوسند
و بعضے معنی قدر و عزت آتش نیز دارند در ذکر دن و عاقدر را بکبر و ایتدن پروردگار تعالیٰ ست و عار است
و این نیز تقدیر است یعنی دسے تقدیر کرده که بنده دعا خواهد کرد و این بلا بدعای او دفع خواهد شد و جمیع باب
عالم بوجود قضا و قدر الهی همین حکم دارد چنانکه ادویه طبعیه مرشفا و اعمال بندگان مرور آمدن بهشت و دوزخ را
و بعضی گفته اند که او است بنده دعا را آسان میگردد و در دقت و دشواری و خوش میگردد و اندر آزار و دل دسے یعنی چون دعا
کرد و دید که تقدیر باز نمیگردد و راضی میگردد و دتن در سید بدان پس آسان و سبک میگردد و بر دل دسے
بار آن بخلات آنکه یکایک در آید و ناگهان نازل گردد پس گویا که رو کرد دعا آنرا کذا نقل الطیبی و در دل
این سیکلین چنین می افتد که تواند که مقصود و مبالغه در تاثیر دعا و مدح او باشد یعنی هیچ چیز قضا و قدر را رد نکند و اگر
چیزے بود دسے که رو کردی و دعا بودی چنانکه مثل این در ماده چشم زخم در حدیث آمده اگر چیزے بود دسے که
سبقت کردی بر قدر چشم زخم بودی و الله اعلم و لا یندر فی العمر الا البر و زیادت نمے کند و عمر آدمی مگر نیکی کردن و الله
و آثار ب همین معنی که در رو و دعا و قدر را تقریر کرده شد و توجیهات و دیگر در حدیث انس و در فصل اول گذشت
و ان الرسل لیجزم الرزق بالذنوب لیهیبه بدرستی که هر هر آئینه محروم گردانیده می شود از رزقی که ویرانها داند
ب سبب شومی گناه است که در می یابد و در راه این ماجر آنجا اشکال می آید که بسا کسان که عاصی و ناسق
و کافران و ابواب رزق برایشان مفتوح است بیشتر از آنچه مومنان و مطیعان راست پس بعضے تاویل می کنند
که مراد رزق آخرت است که ثواب است و بیشک گناه کردن سبب نقصان و حرمان از آن است و اگر مراد رزق
دنیا دارند که مال و صحت و کامرانی است جواب آنست که مراد حرمان از حصول رضا و طیب عیش و فرخ قلب
و حضور وقت و صفای رزق از که در ت و ظلمت است چنانکه متقیان و مطیعان راست و در قرآن مجید
میفرماید (من عمل صالحا من ذکر او انسی و هو مومن فلنجینه حیوة طیبیم بخلات اهل فسق و فجور که در وقت ایشان که در
ظلمت و تعب که نامی از هم دنیا و حرص و تعلق قلب و خوف نقصان و فوات آن حاصل است چنانکه فرمود من
اعرض عن ذکری فان له عیشتہ ضنکا و اگر مومن است از فکر سوز عاقبت و معصیت دشتی و کرد و رتی و رضای قوت
و طیب عیش و دسے راهی یابد و بعضے گفته اند که این حدیث مخصوص است بر بعضے از گناهکاران مومن که حق تعالی
میخواهد که ایشان را از که در ت گناه پاک گردانیده به بهشت در آرد و در دنیا ب فقر و بلا کفارت و ثواب ایشان
شود و پاک و صاف باختر بر در بعضے را بفرستادن بلا تنبیه گردانیده توفیق توبه بخش حاصل آنکه مومن چون گناه کرد
اگر لطف مخفی از پروردگار تعالی شامل حال او است ب فقر یا مرض یا عجز و بی می نماید و آنرا که غناست و لطف بحال
و دسے ارزانی ندارد و او را همچنان بگنایان او بگذارد و مکرر استدراج بحال دسے بگسارد و نعوذ بالله من ذلك

وعن عائشة رضي الله عنها قالت قال رسول الله صلى الله عليه وآله وسلم دخلت الجنة - وراى آدم بهشت را - فصمت فيها
 قرأة - پس شنیدم دروے آواز خواندن قرآن را - فنقلت من ہا پس پرسیدم کیست این کہ قرآن بخواند قالوا حارثہ
 بن النعمان - جواب دادند این قرآن خواندہ حارثہ بن النعمان است کہ از فضل امی صحابہ بود و بدر واحد و خندق را حاضر
 شدہ و صاحب آن قول است کہ آنحضرت صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم ازوے پرسید کہ کیست ای صبیحت پس گفت ای صبیحت مومنہ
 الحدیث پس گویا بخاطر صحابہ رسیدہ باشد کہ وے بچہ عمل این فضل یافت کہ آنحضرت در بہشت قرأة اورا شنید پس
 آنحضرت براسے بیان سبب دریافت وی این قضیات را فرمود - و کذا لکم البکر لکم البکر یعنی بہشت فضاہست و ثواب نیکی کردہ
 بوالدین این را دوبار مکرر فرمود و فرمود - و کان ابراہیم بن ہاشم - و بود و وے نیکی کنندہ ترین مردم ہما در خود رواہ فی
 شرح السنۃ و البیہقی فی شعب الایمان و فی روایتہ - و در روایت ہتھی است - قال گفت - آنحضرت نعمت فرستی
 فی الجنۃ - جواب کردم پس دیدم خود را در بہشت این عبارت در روایت ہتھی بجائے قول آنحضرت است - کہ
 دخلت الجنة - کہ در روایت شرح السنۃ مذکور است - وعن عبد الله بن عمر قال قال رسول الله صلى الله
 عليه وسلم رضى الرب في رضى الوالد خشنودی پروردگار تعالی و خشنودی پدر است پدر را ذکر کرد و غالباً در آن
 مقام کہ این حدیث در دو بافتہ تقریب ذکر پدر بود و حکم مادر نیز ہمین است بطریق اولی از بہت زیادت حق
 وے چنانکہ معلوم شد و بعضی گویند کہ والد انجا بمعنی شخصہ را ایندہ است و آنکہ نسبت بولادت دار و صیغہ فاعل
 گاہے براسے نسبت مے آید چنانکہ تأمر دلائل بن تمر فردش و لہن فردش را گویند پس مادر را نیز شامل
 باشد و ظاہر این را عبد اللہ بن عمر و بن العاص گفت کہ پدر او شکایت ازوے نزد آنحضرت مے آورد
 کہ ریاضت بسیار می کشید و تمام شب بیدار مے بود و دایم روزہ میداشت چنانکہ در حدیث آمدہ است و
 این عبد اللہ بن عمر و پدر مے بود کہ عمر بن العاص است کہ وزیر معاویہ بود و در باطن از ایشان نبود
 و سخط الرب فی سخط الوالد خشنودی پروردگار و خشنودی پدر است و سخط لضم سین و سکون خا و ضم
 آن و التمیمین کہ است و خضر رضا کذا فی القاموس - رواہ الترمذی - وعن ابی الدرداء ان رجلاً اتاہ
 فقال - انا بوالد رد آمدہ است کہ فرودے آمد اورا پس گفت آن مرد - ان لی امرأۃ و ان امی تا مری بطلان
 بدستی مرا زنی است و مادر من امر میکند را بطلاق دادن وے یعنی چکار کنم طلاق بدہسم اورا یا نہ با وجود
 آنکہ طلاق بعض بیاحات است منقال کہ پس گفت آن مرد - انا بوالد رد است رسول اللہ - شنیدم
 بنعیمہ خذ اصلى اللہ علیہ وآلہ وسلم - ليقول - می گفت - الوالد اوسط البواب الجنة - پدر بہتر و فاضل ترین درہا
 بہشت است یعنی سبب در آمدن بہشت نگاہداشت رضاے پدر است پس ہر کہ خواہد کہ در آید بہشت را
 ازین در کہ بہترین درہاست باید کہ رضاے والد نگاہدارد و ظاہر است کہ مادر نیز ہمین حکم خواہد داشت فان

تحتفظ علی الباب اوضح یس اختیار در دست است اگر میخواهی نگاہ داشت کن برین دریا ضائع کن یعنی
اگر طلاق دادی رضای والدہ نگاہ داشتی و اگر نه ضائع کردی و از دست دادی آنرا و برین حدیث اگر از والد شخص
زاینده مراد دارند و آنکه نسبت ولادت دارد مناسب ترست۔ رواہ الترمذی و ابن ماجہ۔ وعن بہرہ بن
حکیم عن ابیہ عن جدہ قال۔ بہرہ بن حکیم از پدرش روایت میکند و پدرش از جد کہ نام دے معاویہ بن جندہ
است بفتح مہملہ و سکون تخانیہ و وال مہملہ گفت جدوی کہ قلت گفتم یا رسول اللہ من ابترک انیکل کنم و بکہ احسان نمایم
نخت۔ قال۔ گفت آنحضرت۔ ایک۔ مادر خور انیکل کن و بگوئے احسان نما می۔ قلت ثم من۔ گفتم پستہ کر انیکل کنم قال
ایک۔ گفت آنحضرت درین بار نیز مادر خود را انیکل کن قلت ثم من۔ گفتم پستہ کر انیکل کنم۔ قال ایک۔ گفت آنحضرت
پستہ کر کن مادر خود را ناسہ مرتبہ لور کردی کنی کردن بیا در مقام ثم من۔ گفتم پستہ کر انیکل کنم۔ قال ایک۔ گفت در مرتبہ
چهارم پدر خود را انیکل کن۔ ثم الاقرب فالاقرب۔ پستہ کر کن آنرا کہ نزدیک ترست تو از مادر و پدر چنانکہ برادر و خواہر
پس آنرا کہ بعد از دے نزدیک ترست چنانکہ اعمام و احوال و بہین ترتیب اولاد اعمام و اولاد احوال
و مضمون این حدیث همان حدیثی است کہ در اول باب از ابی ہریرہ گذشت۔ رواہ الترمذی و ابوداؤد و عن
عبد الرحمن بن عوف قال سمعت رسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم یقول قال اللہ تبارک و تعالیٰ عبد الرحمن
بن عوف رضی اللہ عنہ گفت شنیدم آنحضرت را کہ میگفت کہ گفت خداے تبارک و تعالیٰ۔ انا اللہ وانا اللہ
منم خدا و منم تصف بصفبت رحمت خلقت الرحم سید اکرم رحم را۔ و تشققت لہامن اسمی۔ و نساکنم و کفرستم
مرحم را نامے از نام خود کہ رحمان است و در بعض نسخ شقفتا آمدہ۔ فمن و صلا و صلۃ۔ پس ہر کہ پیوند کند رحم را و رعایت
کند حق و پراپیوند کند من و پراپیوند قطع ما بتہ دہر کہ بگسلاند رحم را و رعایت حق دے نہ نماید بگسلانم او را و بت بمعنی
قطع است و البتہ کہ در سخن برائے تاکید و سبالغہ گویند بمعنی قطع است یعنی بالقطع و ایچرم این را بکنم و از ہر چیز
کردن او است قطع کنم و از ان ببرم و بگسلم۔ رواہ ابوداؤد۔ وعن عبد اللہ بن ابی اوفی صحابی شہورست و پدر
او نیز صحابی است حاضر شد حدیثیہ دخیبر را و شاہد را کہ بعد از دست و ہمیشہ بود و در مدینہ تا وقت وفات آن حضرت
سید از ان انتقال کرد و بگذرد دے آخر کسے است کہ مرد بگذرد از صحابہ سہ سہ و ثمانین و قیل است و بایشن۔
قال سمعت رسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم یقول لا تنزل لرحمۃ علی قوم منہ و دے آید رحمت خاص الہی بر
قومی کہ پیغم قاطع رحم۔ و در میان ایشان شخصی است بزندہ رحم و رعایت ناکندہ حق آنرا یعنی قومی کہ مدد و مساعد
می کنند آن شخص را بران و انکار نمی نمایند و منع نمی کنند او را از ان و بعضے گویند مراد بر رحمت باران است کہ
بشوی این معصیت باز و اشد می شود و از ایشان۔ رواہ ابی یوسف فی شعب الایمان۔ وعن ابی بکرۃ قال
قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم ما من فوب احرمی ان یعجل اللہ لہا جہنمیت یحج گناہے

منزاد و تربا نکه شباب کند خداے تعالیٰ مرکنده آن گناه را العقوبة فی الدنیا۔ عذاب و دنیا مع یا بد خیر فی الآخرة
 با آنچه نگاه میدار و او را از عذاب و آخرت۔ بن البغی و طیعة الرحمن از بر آمدن از اطاعت امام عادل و بریدن پیوند
 رحم یعنی برین دو گناهم در دنیا عقوبت میکند هم در آخرت عذاب خواهد بود چون اثر این دو معصیت در دنیا هم
 هست از هر چه و در عالم دکنه و عداوت و در قلوب عقوبت اینها و دنیا نیز بجهل گشت و اگر چه بعضی گناها را دیگر
 نیز بآن صفت باشند اما این دو گناه بدتر و شنیع ترند رواه الترمذی و ابوداؤد و عن عیسیٰ بن عمر و قال
 قال رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم لا یحسل الجنة منان۔ ورنمی آید در بهشت منت منده بعد از عطا و
 شمار کنند و بر روی آورنده آنچه داده است چه جائے آید آکنده بدان چه منت نهادن و آید اگر دن بکرم کرمیه
 لا تبطلوا صدقاتکم بالن و الا دی البطلال کند صدقه را و مانا که مراد آن است که در آید در بهشت که بحبت صدقه و عطا
 شوق بود و بحبت بطلان صدقه واقع نگردد و یا بشومی این شینه از آن سعادت محروم میگردد و در او در آمدن با ساقا
 و مقربان است و الا در آمدن بهشت هر سون را مر جوست و لا عاق۔ و همچنین در نیاید در بهشت آزا در کفنده و این
 و اقربا را سبب بهشت شرعی کند اخیل و احتمال دارد که عاق را مخصوص باز آکنده و الدین و اریم چنانچه متعارف است
 و قاطع صلح رحم برادر منان داخل و اریم یعنی منت منده بر خویشان و نزدیکان با آنچه احسان میکند بایشان و بعضی
 گویند که منان از من است بمعنی قطع یعنی قطع کفنده رحم۔ و لا بد من خمس و در نیمی آید بهشت را دائم خورنده شراب
 و عادت کنند بدان۔ رواه النسائی و الدارمی۔ و عن ابی هریرة قال قال رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم بعد
 من السابکم یا موزید از لبها سبب خود۔ ما تصلون به ارجا کلم۔ آن قدر که پیوند کنید بدان رحمتاے خود را یعنی
 آبا و اجداد و امهات و حیات و اولاد ایشان را از ذکر و اناث بشناسید و نامهاے ایشان یا در آید تا ذوی
 الاحرام را که بایشان صلح باید نمود بدانید که دانستن آن ضروری و نافع است۔ فان صلح الیهم محبة فی الال
 زیرا که پیوند کردن و یکی نمودن بر هم جائے و جو و محبت و محل دوستی است و در خویشان و متعلقان و محبة را بکسر حا
 خوانده اند بر وزن منطبة بکسر طاء شارة فی المال۔ لفتح الیم و سکون ثلثة از ثروت بمعنی کثرت مال یعنی صلح رحم سبب
 کثرت و برکت است و در مال چنانکه سابقا گذشت که سبب فراخی در رزق است و سبب سبب فی الاثر فی فتح الیم و سکون
 نون و فتح همزه یعنی سبب تاخیر و راجل و در از می عمر است۔ رواه الترمذی و قال هذا حدیث غریب۔ و عن
 ابن عمر ان رجلا اتی النبی صلی الله علیه و آله و سلم فقال پس گفت آن مرد یا رسول الله ای
 اصبت ذنبا عظیما۔ من رسیده ام گناه بزرگ را فعل لی من لوبه۔ پس آیا هست مرا عیله که سبب تو به
 و رفوع الی تعالیٰ گرد و برین بر حمت و آمرزیده شود آن گناه قال بل یک من ام فرمود آنحضرت آیا هست ترا
 ماری از مادران یعنی مادر یا جد۔ قال لا لگفت آن مرد نیست مرا مادر سبب۔ قال۔ گفت آن حضرت

قبل دیک من خالہ۔ و آیا بہست ترا خالہ از خالہ۔ قال نعم گفت آری خالہ بہست۔ قال خیر یا گفت آنحضرت پس نیکی کن بہ
 ما آمرزیدہ شود آن گناہ تو از نیجا معلوم می شود کہ صلہ رحم سبب کفارت گناہان شود اگرچہ کبیرہ نیز باشد یا آن حضرت
 آن را در خصوص این مرد بوجہ معلوم کرد و نیز معلوم شد کہ خالہ حکم مادر دارد و رواہ الترمذی۔ وعن ابی اسید
 بضم ہمزہ فتح سین الساعدی قال۔ روایت است از ابو اسید ساعدی کہ گفت بینا نحن عند رسول اللہ
 صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم در اثنا سے آنکہ انزد پیغمبر خدا بودیم صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم۔ از جا رہ رجل من بنی سلمۃ ناکا
 آمد آنحضرت را مردی از بنی سلمۃ کہ اسم نام بطنی است از قبائل انصار و گفتہ اند کہ سلمۃ کہسرام در عرب غیر این
 بطنی از انصار نیست و سلمۃ بفتح لام بسیار است۔ فقال پس گفتہ آن مرد یا رسول اللہ بل بقی من براہ
 تخی آیا باقی ماندہ است از نیکی پدر و مادر من چیزے یعنی در زندگی بر والدین ہرچہ تو انتم کردم آیا باقی ماندہ
 است از بر ایشان چیزی۔ ابرہما بہ بعد موتہما کہ بکنم آن را پس از مردن والدین یعنی پس از موت والدین
 ہم بر ہا ایشان صورت دارد۔ قال نعم فرمود آنحضرت آری باقی ماندہ است از بر بعد موت والدین والصلوۃ
 علیہما والاسخفار لہما۔ رحمت فرستادن بر ایشان و دعا کردن و آمرزش خواستن از حق تعالی مر ایشان را۔ و
 الفا و عدد ہما من بعد ہما۔ در وان کردن عدد و وصیت ایشان بعد از وفات ایشان۔ و صلۃ الرحمۃ التي لا
 الاہما۔ و صلۃ رحم کہ کردہ نمی شود مگر بسبب محبت خالص ایشان و حق ایشان و طلب رضای ایشان کہ
 رضای حق منوط است بدان نہ محبت غرضی و غایتی دیگر کہ طلب قرب و منزلت یا وسیلہ مال و جاہ نزد ایشان باشد چنانکہ طا
 بروردگار تعالی خالصا برائے طلب رضائے وی باید کرد نہ برائے غرضی و عوضی۔ و اکرام صدیقیہما۔ و
 بزرگداشتن دوستان والدین را و احسان کردن بآنان چنانکہ در فصل اول در حدیث ابن عمر گذشت۔ رواہ
 ابو داؤد و ابن ماجہ۔ وعن ابی الطفیل۔ نام او عامر بن وائلہ است آخر صحابہ در موت دہو و دے رضی اللہ
 عنہ از ابان امیر المومنین علی رضی اللہ عنہ۔ قال راایت البقی۔ گفت ویدم پیغمبر را صلی اللہ علیہ وسلم بقسم لہما
 بجز آنچہ بخش میکرد و گوشتی را در موضعی کہ نام دے جبرائیل است بکنیم و عین و تشدید را موضعی مشہور است بیک
 مرحلہ از مکہ و آن حضرت بعد از فتح حنین شانزدہ روز آنجا بودہ و قسمت اموال نمودہ۔ او اقامت امرأۃ حتہ
 و نسا الی البقی۔ ناگاہ پیش آمد زنی تا آنکہ نزدیک شد لیوے پیغمبر صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم فسط لہا روارہ پس
 کہستہ انید آنحضرت بلایے نشستن آن زن رواے مبارک خود را نجاست علیہ پس نشست آن
 زن بر روارہ فقلت من ہی الواطفیل میگویی چون این چنین تعظیم آن زن از حضرت دے نشاہد کردم با
 حاضران مجلس شریف گفتہ کیست این زن۔ فقالوا۔ پس گفتند حاضران۔ ہی امہ التي ارضعتہ۔ این مادر رضاعی
 آنحضرت است کہ شیر دادہ او را از نیجا معلوم شود کہ حق رضاع نیز موجب اکرام و اہتمام است و نیز رعایت حقوق مساکین

مصاحبان قدیم واجب است بر وادای ابو وادود -

الفصل الثالث - عن ابن عمر عن النبی صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم قال بینما ثلثة نفر تمایشون - در آشنائے آنکه
 سه کس با یکدیگر می رفتند - اخذ بهم المطر - در گرفت ایشان را باران فراوانی غاری الجبل - پس سبل کردند آنها بسو
 غاری که در کوه بود و پناه بر وند بدان - فاختطت علی قم غارهم صخرة من الجبل - پس فرد افتاد بر دامن غار ایشان
 سنگی بزرگ از آن کوه - فاطبقت علیهم پس پوشید ایشان را - فقتال بعضهم بعض - پس چون و رماندند که
 چه علاج باید کرد یکدیگر گفتند انظروا اعمالکم و ما کنتموا فیکمید کارهای را که کرده اید شما آن را برای خدا که
 آن کارهای نیک باشد و لا لوق قبول درگاه مولی تعالی باشد یعنی فالحص لوجه الله کرده باشند بے شائبه یا و غیر
 فادعوا الله بهای پس بخوانید خدا را و توسل کنید بدان اعمال - لعلمه یقر بها - امید است که کثادتگی دهد و بے تعالی
 شمار ازین نگی و شدت که ازین صخره پیش آمده - فقال احدہم - پس گفت یکی ازین سه نفر - اللهم انہ کان لی دالان
 شیخان کسیران - خداوند با تحقیق بودم ابرو و مادر بر بزرگ - ولی صبیته صغار - و حال آنکه بودند مرا کوکان خرد
 و صبیہ کسیر صغار و سکون با و فتح یا جمع صبی و صغار جمع صغیر - کنت ارجی علیهم - بودم من که سحرانیدم گو سفندان را
 که انفاق میکردم خیر آن را برین خردان - فاذ ارجت علیهم فحسبت - پس چون می در آمدیم شبانگاه برین خردان
 پس می دو شیدم گو سفندان را و بدارت بودا لیسے و غار میکردم به پدر و مادر خود و نخست خیر را نزد ایشان می بزم
 استیقام قبل و لدی - می نوشانیدم ایشان را پیش از او لا و خود و وانه قد نامی بے الشجر و بد رستی که تحقیق دور بود
 مرا و در خان یعنی روزی در خان که چراگاه گو سفندان بودند دور افتادند و بچراگاه دور رفتیم و در بعضی روایات
 نام آمده بنا بر سبزه از اوقات دنا سے و نام هر دو لغت مشهور است بمعنی دور افتادان - فمالیت حتی اسیت پس
 نیامدم بخانه ما آنکه شام کردم یعنی شب افتاد و بفرز تو انتم آمد - فوجدتہما قد ناما پس یافتیم مادر و پدر را که تحقیق خواب
 کرده اند و فحسبت که کشت احلب بضم لام من فصر پس دو شیدم گو سفندان را و چنانکه عادت بود که می دو شیدم
 فحسبت بالحلأب - پس آوردم ظرف شیر را با شیر را حلأب بکسر حاء بر و معنی آمده - فحسبت عند رؤسہما پس ایستادم نزدیک
 سر مادر و پدر و در بعضی روایات متذ علی رؤسہما لکره ان او ظہما - در حالیکه ناخوش دارم که بیدار کنم ایشان
 را - و اگر ان ابدأ بالصبیۃ فیلما و ناخوش دارم که آغاز کنم بچرخان پیش از مادر و پدر و بالصبیۃ تیضاخون -
 بضاد و غیر متین - عند قدمی - و خردان فریاد می کنند و می نالند از گرسنگی نزدیک هر دو پاسے من گویا و
 شریعت آن قوم حق نفقه مادر و پدر مقدم بود بر حق اولاد و یا برابر بود و این مرد قدیم میکرد مادر و پدر
 را و بعضی گوید شاید که مفت را بر سر حق بخردان داده بود و بیانی در باب ایشان بر لے زیادتی بود - فلم یزل
 ذلک دالی و دایم - پس بود خواب کردن و ایستادن و فریاد کردن کار من و ایشان یعنی پدر و مادر

خواب میکرد و مردان فریاد میکرد و من البتہ بودم حتی طلعت البقربا آنکہ برآمد فخر این مرد این حکایت از حال خود
کرد و در دے بخدا آورد و گفت خداوند انسان کنت تعلم انی فعلت ذلک ابتغاء وجهک پس اگر گمشتی تو که میدانی که
من کرده ام این کار بحضرت طلب رفعاے تو فافرج لنا فرجہ نری منها السمار پس بکشا برے ماکشا و کی کہ بینیم از ان
کشا و کی آسمان را فافرج - از باب نصر و از افعال هر دو خوانده اند و فرجہ نیز بضم فافرج آن آمده فافرج اللہ لہم حتی یرو
السماء پس بکشا و خلاے تعالے برے این قوم تا آنکہ چنان شد کہ می بینند آسمان را و فرج بر تشدید را و تخفیف آن
نیز آمده و در بعضی روایات یروئی نون آمده چون مردی خستین حکایت خود تمام کرد و از تنگی کشا و کی یافت - قال الثانی
گفت مرد دوم برے بیان کرد از تنگی که وی کرده بود - اللهم انہ کانت لی نبت عم اجہا - خداوند بد رستی که بود مرا آخر
عم که دوست میداشتم و را - کاشد ما یحب الرجال الفسار - دوستی شل سخت ترین دوستی ہلے مردان مرزبان را
قطبت الیہا الفسار پس طلب نمود بسوے وی نفس اورا یعنی میل کردم بسوی وی و فرستادم کس را بسوے
وی - فابت حتی آتیہا ہاتر دنیا پس سرکشی کرد و سے از مطاوعت من تا آنکہ بیارم اورا و بدہم صد دنیا و فرجیت
حق جمعیت مائتہ و بیار پس کسب و کار کردم تا آنکہ بہر سائیدم صد دنیا را فی الصراح سعی و عیدن و شتابی کردن
و کسب کار کردن - فلیقیہا بہا - پس پیش آوردم اورا آن صد دنیا را فلما قدرت بین رجلہا پس ہر گاہ کہ شستم
میان دو پای آن زن برای جماع قالک یا عبد اللہ اتق اللہ - گفت آن زن ای بندہ خدا پرہیز کن و تبر سل ز
خدا و لا تفتح الخاتم و کشا ہر امانت را با کنایت از ازالہ بارت کرد و فقیت عنہا پس ترسیدم از خدا و و را ایستادم از و
اللہ فان کنت تعلم انی فعلت ذلک ابتغاء وجهک خداوند پس اگر میدانی تو کہ من کردم آن را برے طلب خدا
تو فافرج لنا منها پس کشا و دہ مارا ازین صخرہ - فافرج لہم فرجہ پس بکشا و خلاے تعالی برای ایشان کشا و کی و فرج
بتخفیف را و تشدید آن نیز آمده - وقال الآخرہ - و گفت مرد دیگر از ان سہ مرد - اللهم انی کنت استاجرت اجراء خداوند
من بہر دوری گرفتہ مزدوری را بفرق ارز - بہ پیمانہ شالی و فرق بفتح فاء و سکون و لا ففتح آن پیمانہ کہ سیزدہ طسل و بعضی
پانزدہ طسل در وی بگنجید و فتح را اکثر و صوب ست نزد اہل لخت و نزد محدثین بسکون اکثر ست و قاضی عیاض گفتہ است
شیوخ ما باسکان و فتح ہر دو است و لا ففتح اکثر و در صراح گفتہ فرق بسکون و بجرکت پیمانہ اہل مدینہ و آن شانزدہ طسل
ست و ازین بفتح ہمزہ و ضم را و تشدید را سے و تخفیف آن و بضم ہر دو و تشدید و تخفیف و بضم اول و سکون ثانی و در
ہمزہ و انزہون بجاسے را نیز آمده نام دائرہ مشہور فی الصراح ارز برنج - فلما قضی عملہ - پس چون تمام کرد آن مرد کار
خود را - قال اعطنی حق - گفت بدہ مرا حق مرا ففرقت علیہ - پس پیش آوردم بروی حق اورا - فقر کہ و رجب عنہ پس بکشا
حق خود را و اعراض کرد از ان - فلم ازل از عنہ پس ہمیشہ زراعت میکردم اورا کہ شلے بود تا آنکہ حاصل بسیار آورد
حتی جمعت منہ بقر اورا عیاشتا آنکہ بہم آوردم از حاصل زراعت گاوان و چہر اندہ آن گاوان و درین روایت ذکر بقر

وراعی کرد یا بقتار الشرا غلب و در روایت دیگر آمده که حاصل بسیار گردانیدم اجرت و سوائی را تا آنکه بسیار شد اموال از
 شتر و گاو و گوسفند و غلام - فجاری پس آمد مرا آن اجر فقال پس گفت راقی اللہ ولا تظلمنی - تبرس خدا را و ظلم مکن مرا
 و عطنی حتی - بده مرا حق مرا فقلت اذهب الی ذلک البقر و اعیها - پس گفتم برو بسوسے آن گاوان و چراغندگان
 آن حق تست - فقال راقی اللہ ولا تنزالی - پس گفت تبرس خدا را و استنزا و سحریت مکن بمن - فقلت الی
 لا انزیرک - پس گفتم بدرستی من استنزا نمیکنم تو بخذ ذلک البقر و اعیها - پس بگیر آن گاوان را و چراغندگان
 آن را فاحذہ فاطلق بها - پس گرفت این مال و مناع را پس برو آن همه اشیاء - فان کنت تعلم انی نعمت
 ذلک ابتغاد و جبک فافرج ما بقی - پس اگر میدانی خداوند که من کرده ام آن را برائے طلب رضاے تو پس
 بکشا آنچه باقی مانده ازین سنگ - ففرج اللہ عنهم - پس کشا و خداے تو لے آن سنگ را از ایشان و برهاندا از
 محنت متفرق علیہ - و ازین حدیث معلوم شد استجاب توسل افعال اعمال و در حال شدت و کرب زیرا که مولی تعالی
 از ایشان قبول کرد و اجابت نمود و آنحضرت این را از ان قوم در معرض شناسا و ذکر فضائل خبر داد و اگر استجاب
 بنا شد جواز تو فیقین است اما باید دانست که این معامله بر ظاهر شریعت و مقتضای ایمان است که بموجب صدق
 دعدہ پروردگار تعالی و وثوق بدان اجر عمل راے طلبد و معامله نماید اما آنکه متفرق است در بحر حقیقت و شهادت
 مے کند شمول قدرت و فصل و توفیق الهی را فانی است از وجود و ربیت عمل خود و جزاے آن ادرار
 کجا مجال اسناد فعل بذات خود و استحقاق جزاے او است و سے همه از حق سید اند و خود را در میان نمی بیند
 عمل توفیق او است و جز الفضل او تعالی شانہ و عظم برهانہ و نیز معلوم مے شود و بسا لفظ و فضل لفظه بر الدین
 و اثبار ایشان بر اهل و اولاد و احترام و تجاشی از تکلیف و مشقت ایشان و قصر مهت بر راحت و آرام ایشان
 و نیز معلوم می شود که بیدار کردن کسی را که در خواب است مکروه بود و خصوصاً در محصل ادب و تعظیم مگر برائے
 نماز و نزوات فرض و معلوم مے شود که راحت خواب الذی و طیب است از تناول طعام و معلوم مے شود
 فضل عفت و پارسائی و بازداشتن نفس از محرمات خصوصاً نزد قدرت و عدم مانع و طایب نفس و خواہش
 و سے خصوصاً در شهوت فرج که بچکان و سے غالب تر و سرکش ترین شهوات است بر عقل و شکل ترین حالات
 است بر مرد و نیز معلوم می شود که تصرف در مال غیر بے اذن و سے جائز است اگر اجازت کند بعد از ان چنانکه
 مذہب حنفی است که تصرف ففصولی جائز است و متوقف است بر اجازت مالک و بعد از اجازت وی نافذ گردد و
 معلوم می شود که حسن عباد و اے امانت و سیاحت در معاملات امر مے فاضل و موصل است بقرب و کرامت
 نزد حق و معلوم می شود که دعا سے بنده بعد از وقوع بلا استجاب و سبب دفع بلا و کشا و از تنگی محنت و ابتلا است
 و معلوم می شود که کرامات او لیا حق است چنانکه مذہب اهل سنیت و جماعت است رضوان اللہ علیہم اجمعین

وعن معاوية بن جهمه ان جهمه جاء الى النبي صلى الله عليه وآله وسلم فجاہتہ بن عباس بن مرواس سلمی کہ از صحابہ
بود پس مرے معاویہ نیز از صحابہ است نزد آنحضرت آمد۔ فقال۔ پس گفت یا رسول اللہ اروت ان اغزو
خواستہم کہ بغزو اروم وقد جئت استئذینک بتحقیق آئندہ ام کہ مشاورت کنم ترا تو چہ میفرمائی۔ فقال بل لک علی ام لیس مو
آنحضرت آیا ہست ترا ماری۔ قال نعم۔ گفت آری ہست۔ قال فالزمہا۔ فرمود پس لازم گیر اوراد وادی باش
فان الجنة عند رجلہا۔ زیرا کہ بہشت نزد پایے ماورست یعنی در پایے مادر باش کہ موجب درآمدن بہشت است
واین عبارت کنایت است از خضوع و تذلل کہ امر کرد و اندبان اولاد را نسبت بوالدین پس در پای لودن بہشت
و کہست نہ صفت بہشت۔ رواہ احمد والنسائی والبیہقی فی شعب الایمان۔ وعن ابن عمر قال کان یختفی امرأۃ
ابن عمر یگوید بود در عقد نکاح من زنے کان عمر کمرہا۔ و بود عمر رضی اللہ عنہ کہ ناخوش میداشت آن زن را فقال لی
طلقہا۔ پس گفت مرا عطلاق دہ آن زن را۔ فابیت۔ پس سرباز روم من از اثنال بن امر و طلاق نہ ادم زن را
فأتی عمر رسول اللہ پس آمد عمر بن عبد اللہ رضی اللہ عنہ و آکہ وسلم فذكر ذلک لہ پس ذکر کرد عمر آن و اللہ امر آن حضرت
رافقاً لی رسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم فطلقہا۔ پس گفت مرا آن حضرت طلاق دہ آن زن را اللہ التقری و ابو داؤد
وعن ابی امامۃ۔ ان رجلاً قال روایت است از ابو امامہ باہلی کہ صحابی شہور است کہ مرده گفت یا رسول اللہ ما
ما حق الوالدین علی ولدہما چیست حق مادر و پدر بر فرزند ایشان۔ قال گفت آنحضرت۔ ہما خبیک و نارک۔ مادر و پدر
بہشت و دوزخ نو اند یعنی حق ایشان نیکی کردن ستا بایشان و نار بخانیدن ایشان را زیرا کہ نیکی کردن با ایشان سبب
در آمدن بہشت و در بخانیدن ایشان موجب درآمدن دوزخ ست رواہ ابن ماجہ۔ وعن انس قال قال رسول اللہ
صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم ان العبد لم یوت والداه ادا حدہما بدستی کہ بندہ ہر آئینہ می سپرد و پدر و مادر وی ہر دو یا کی
از ان دو۔ دانہ لہما عاق۔ و حال آنکہ بہ تحقیق آن بندہ مرا ایشان را رنجانندہ و عقوق و رزیدہ است و ایشان را راضی
رفتہ اند از وی از عالم فلانزال۔ یدعو لہما و یستغفر لہما۔ پس ہمیشہ دعا میکنند آن بندہ مر پدر و مادر را و آمرزش می خواہد
از خدا مرا ایشان را۔ حتی یمیتہ اللہ بالآتائیکم می نویسد اورا خداے تو لے نیکی کنندہ با ایشان یعنی دعا و استغفار
منہ زندان مرد الدین را بعد از مردن ایشان آن فائدہ دارد کہ اگر ناراضی رفتہ باشند ہم حق تو لے ایشان
را راضی میگداند از مرے و نام مرے را در دیوان نیکی کنندگان بہ پدر و مادر و رضا جویندگان از ایشان
مرے نویسد۔ وعن ابن عباس قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم من أصبح مطیعاً للہ فی والدہ کیسکہ
بأدا کتہ در حالیکہ فرمان برداری کنندہ است خدا را در حق مادر و پدر خود و بجائے آزندہ است حق ایشان
را۔ أصبح لہ بابان مفتوحان من الجنة بأدا کتہ در حالیکہ ثابت است بر مرے او و در کشادہ از بہشت بخان
کان واحد فی احد پس اگر باشد یکے از مادر و پدر پس مفتوح یک درست و در بعضی نسخ واحد انصب بہت و انصب بہت

فی الدلیہ امیج لم یابان مفتوحان من النار و ان کان واحد اواحد - و یکسکه باید او کند و رحالی که بغیر بانی کننده است خدا را و حق ماور و پدر خود باید او کند براسے او و در کشاده از آتش دوزخ و اگر هست یکے از او و پدر پس مفتوح یک است و از اینجا معلوم شود که طاعت و معصیت والدین چون بفرموده حق است و تحقیقت طاعت و معصیت اوست تعالی و تقدس قال رجل و ان ظلماه گفت مردی از حاضران و اگر چه ظلم هم کنند ماور و پدر فرزند را قال فرمود آنحضرت و ان ظلماه و ان ظلماه - ستمه بار مکر فرمود از براسے تاکید و مبالغه و مراد بظلم در امور دنیا و دین است نه و دینی چه طاعت والدین اگر مخالفت دین باشد و ان بود - و عنه ان رسول الله صلی الله علیه و آله وسلم قال - و هم روایت از ابن عباس است رضی الله عنهما که آنحضرت فرمود - ما من ولد باری نظیر الی والدیه نظره و نه نیست هیچ فرزندی نیکی کننده بوالدین که نگاه کند بسوئے ایشان نگاه کردن بر وجه رحمت و محبت الا نسب الله له لکل نظره حجه مبروره - مگر نگاه نبودیدم او را خدا سے تعالی در برابر نگاه کردن حجتی مقبول افتاده و در کتاب حج گذشت که جزای حج مبرور نیست مگر شست و منی حج مبرور نیز همانجا معلوم شد و قال آن مقبول است - قلوا چون آنحضرت نظر کردن بوالدین را انجمن جزای ذکر کرد صحابه بطریق استنظام و استبعاد گفتند - و ان نظر کل یوم مائه مرة - و اگر چه نگاه کند هر روز صد بار فقال نعم گفت آری - اگر چه نظر کند هر روز صد بار و از براسے رفع درو استبعاد ایشان فرمود الله اکبر و اطلب - خدا بزرگتر و پاک تر است از آنچه در گمان شماست که نوشته نمی شود و بر نظر دل حج مبرور - و عن ابی بکره قال قال رسول الله صلی الله علیه و آله وسلم قل الذلوب یغفر الله شما ما شما گناهان می آمرز و خدا سے تعالی اذن گناهان هر چه می خواهد را عفو کند اوالدین - مگر رنجایندن ماور و پدر - فانه یجمل لصاحبه پس بدرستی که الله تعالی شباب میکند عقوبت را صاحب حقوق را فی الحیوة قبل المات - هم در زندگانی پیش از مردن یا آنچه میکند در آخرت از عقوبت و این غایت تشدید و تعلیل است بر عفو - و عن سعید بن العاص - نام دو کس است پوشیده فانه که ابن سعید را سعید ابن العاص اندن بسبب نسبت بیدست یکے اکبر و آن سعید بن العاص بن امیه بن عبد شمس بن عبد مناف است قدیم الاسلام اسلام آورد بعد از ابی بکر صدیق و دیگر سے اصغر و آن سعید بن اسحجه بنضم همزه و فیناة ساکنه و دو واسعے محله بن سعید بن العاص بن امیه و وی در وقت وفات آنحضرت هشت ساله بود و دید آنحضرت را روایت کرد از دوسے و این حدیث اوست بار روایت پدر کلان و - قال قال رسول الله صلی الله علیه و آله وسلم حق کبر الاخوة علی صغیرهم - اوب و حرمت بزرگن زمین بر اوران بر پدر و فرزند ایشان حق الوالد علی ولد و همچون پدر است بر فرزند - روی الیهی الاما و یث الثمته فی شعب الایمان روایت کرده یثی این پنج حدیث را از حدیث انس تا حدیث سعید بن العاص و شعب الایمان

باب الشفقة والرحمة علی الخلق

فی الصراح شفقت مهربانی شفق کذبک اشتقاق تربیدن بر کسی یا چیزی سے از مهربانی بروی صلیه علی یقال اشفق علیه

فمنشفق وشفیق علیہ ومعنی ترسیدن اگر کسی بقال اشفق منہ ای غاف انتہی وطمس کفۃ اشفاق بمعنی خوف است وشفقت
 وشفق اسم است از ان ومعنی غایت نشاط بخون نیز آمده زیرا کہ مشفق می ترسد کہ مکرر سے بشفق علیہ نرسد ورحمت بخشود
 و مہربانی کردن ورحمت کند لک ورحم بضم را با سکون حاویم آن نیز بمعنی رحمت آید ورحم نیز باین معنی است بقال حمت
 ورحمت علیہ ورحوت نیز مشتق از رحمت است از برائے مبالغہ چنانچہ رہوت از سب و جبروت از جبر ورحان
 ورحیم از اسماء الہی اند از برائے مبالغہ ورحمت وکرار نیز برائے مبالغہ است چنانچہ گویند جادو مجد و مبالغہ در
 رحمان اشد و اقوی است بمعنی متصف بر حمتی کہ فوق آن تصور نباشد و لهذا مخصوص است با ربی تعالیٰ و بر غیر اطلاق
 توان کرد ورحم بر غیر دی بجانہ نیز اطلاق توان کرد و کریمہ قل ادعوا اللہ وادعوا الرحمن دلیل این تخصیص است۔

الفصل الاول۔ عن جریر بن عبد اللہ صحابی مشہور حسن الصورة والسریر۔ قال قال رسول اللہ صلی اللہ

علیہ وآلہ وسلم لا یرحم اللہ من لا یرحم الناس۔ رحمت نمی کند خدا تعالیٰ بر حمت خاص کامل خود کسی را کہ رحمت نمی کند از
 آدمیان را شفیق علیہ۔ وعن عائشہ رضی اللہ عنہا قالت جارا علی الی البنتی۔ آدم باوہ نشینی کہ اکثر جفا کار و

درشت خوی باشند بسوی پیغمبر صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم وید حاضران را کہ بوس میکنند خردان را بقتال پس گفت۔

أقبلون الصبیان فما یقبلن۔ آیا بوس می کنید شما خردان را پس ما خود بوس نمی کنیم ایشان را۔ فقال البنتی لیس یقبلن

پیغمبر صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم لک ان نزع اللہ من قلبک الرحمة۔ آیا مالک می شوم من ثاوان رحمت را

در دل تو اگر بکشد اللہ تعالیٰ از دل تو رحمت را یعنی چون دمی تعالیٰ در دل تو رحمت وشفقت نداند من نتوانم نہاد

مقصود زبرد تو بخ است بر سر جمی و اشارت بآنکہ در دل ما رحمت نداده و آفریدہ حق است اگر دمی نیافرید و خدا و دیگر

توانند نہاد و این معنی بر تقدیر کسر حمزہ این است و در اکثر روایات بفتح حمزہ آمده و معنی آنچنان شود کہ من مالک نیستم

وقع و از آن کشیدن حق رحمت را از دل تو یعنی چون دمی تعالیٰ رحمت را از دل تو کشید من آن را دفع نتوانم کرد و از دل

نمود و مال منی ہر دو روایت یکے است تفاوت در توجہ اعراب است شفیق علیہ۔ و عن عائشہ روایت

است کہ گفت چارتنی امراة و حما ابنتان لئالشی۔ آدم را زنی و بان زن و دختر تو و حرا و اسوال میکرد آن زن

دی خواست چیزی از من۔ قائم تجد عنہی غیر حمزہ واحدة۔ پس یافت آن زن نزد من جز یک خرما یا عقیقہ یا مال پس

دادم آن زن را آن حمزہ را بقتلہا بین بقیہا پس قسمت کرد و خبر را در بیان ہر دو دختر خود آن زن و بہر یک نیمہ از آن

داد و علم کامل تمنا خود و خود و جزیرے از آن تقم قاست فخرت پس برخاست آن زن و بیرون رفت از آنجا۔ و فصل

البنتی پس در آمد پیغمبر صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم فجد متلبس گفتم این فعل آن زن را با مختصر فقال پس گفت

در بیان فضیلت نیکی کردن بفرزان من ابلی کہ کسی کہ متبلا گردانیدہ شود از مالش کردہ شود و من از و البنات بی

از نفس این دختران بچیزے یعنی یکی یا دو یا بیشتر و عبارت ابتلا بحبت آنست کہ وجود نبات در عرف و عادت

مکرده و گران می باشد - فاحسن این پس نیکی کند بسوی ایشان کن که سترامن التاء باشد این دختران و یکی کرد و یکی
 مراکس را پرده از آتش و زنج و عاجز و مانع از در آمدن آن و اختلاف کرده اند علما در آن که مراد ابتلا و
 اشجان بجز وجود دختران است یا با نچه صادر شود از ایشان از محنت و اندوه و صبر کردن بر آن و ظاهر اول است
 و نیز مراد از احسان قدر واجب است از نفقه یا زیاده بر آن و ظاهر ثانی است و شرط احسان آن است که موافق شرع باشد
 و ترمذی هم کرده و ناجا شدن ایشان به تزویج یا موت یا تنفق علیه و عن انس قال قال رسول الله صلی الله علیه
 و آله و سلم من قال جارین یا سیکه غمخواری کند و دختر را و ابتادگی نماید نفقه و قوت و سکونت رسانیدن ایشان
 را حتی تبلغاتا تا آنکه برسند آن دو دختر بحد بلوغ - جابر یوم یقیمه می آید آن کس در روز قیامت - انا و هو یکرار در
 حالیکه من و وی هم باشیم همچنین وضع اصابه و فراهم آورد و آنحضرت براسی بیان معنی بکذا و کیفیت بسم بود آن
 کس و آنحضرت انگشتان خود را در دو انگشت است که سبابه و وسطی است یعنی همچنانکه این دو انگشت را بهم پیوسته
 می بینید من و آنکس که عیال داری دو دختر کند روز قیامت همچنین با هم مراد مقارنت و مصاحبت جنیت است
 یا در مشهور و موطن دیگر و الله اعلم و بدانکه در حدیث دیگر فرموده است بر انگشت شده ام من در روز قیامت همچو این
 دو انگشت و احتمال گفته اند یکی آنکه بیان معنی اتصال و مقارنت و دیگر تقارب و تعاقب است و ارتقاع و وسطی سبابه
 اما درین حدیث بیان این دو احتمال نکرده اند و ظاهر و اینجا را و فهم و مقارنت و پیوستن است و اگر تقارب
 و تعاقب و در آمدن بهشت مراد دارند نیز صورست و در و هر هر تقدیر مراد میانگذاختن و ناکند فصل عیال داری دختران
 است و الله اعلم - و عن ابی هریره قال قال رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم الساعی علی الارض
 سعی نماید و در تحصیل مؤنت ارمله و اتفاق کننده بر ایشان و ارمله بفتح همزه و سیم زن بے شوهر
 خواه نزع حج کرده باشد پیش ازین بشوهر بے بانه و بعضی گفته زنی که مفارقت کرده از دے شوهر مریت یا
 بطلاق کذا قال الطیبی و در قاضی گفته مرد ارمل و زن ارمله یعنی محتاج و سکیں و جمع ارامل و ارمله در صرح
 گفته ارمل مرد بے زن و ارمله زن بے شوهر ارامل بیوگان و در و ایشان و محتاجان و اصل اشتقاق این لفظ از
 رمل است یعنی فقر و رفتن گوشه از دست و بے باران شدن سال و مراد در حدیث زن بے مرد است نه سکیں
 بقریه و کذا و سکیں می فرماید که سعی نماید و کوشش کننده و تحصیل مؤنت بیو و سکیان کذا الساعی فی السبیل
 الله تا سعی کننده و اتفاق کننده در راه خداست که غز او حج است - و حسب قال - ظاهر از لفظ معراج و مشکه
 آنست که این قول ابی هریره است که گفت گمان می برم آنحضرت را صلی الله علیه و آله و سلم که گفت طافا
 لا یقره بضم ناء و کالتحایم لا یقره سعی کننده بر ارمله و سکیں مانند شب خیز است پس که باز که سستی نمی کنند
 و مقوسه واقع نمی شود در شب خیزی او و مانند روزه و راست که هرگز افطار نمی کنند و همیشه روزه می گیرند

ودر بعضی حواشی نوشته که این قول یعنی واجب قال الخ قول عبداللہ بن مسلمان کہ شیخ بخاری و مسلم است و راوی
 این حدیث است از امام مالک کہ گفت گمان مے برم مالک را کہ گفت کافرائم لا یغزو کالغائم لا یظفر قفد بر
 متفق علیہ۔ وعن سہل بن سعد صحابی مشہور است ساعدی کہ قبیلہ الیست از انصار آخرین مات من اھل ہجرت
 بالمدينة فقال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم انا وکافل الیتیم لم یغفر۔ من وکسیلک تمکفل امر یتیم است
 و مرئی ادست خواہ آن یتیم از ان او باشد و از اقرباے او کہ غمخواری و مے بر و بحکم صلہ رحمہ واجبست چنانکہ
 پسیر پسیر کہ پدرش مرده باشد یا پسیر برادرش و مانند آن یا از ان غمخوری باشد از مردم اجانب بر ہر تقدیر ثواب
 کفالت یتیم و تربیت وی آن قدر است کہ میفرماید من وکافل یتیم۔ فی الخبتہ کذا۔ مقارن و مصداقیم و تربیت
 این چنین سواشار بالسبابة والوسطی و فرج بنیہا شیان اشارت کردہ آنحضرت بران بیان کیفیت تقاضا و نیکوشت
 سبابہ و انگشت میانہ و کشادگی کرد میان این ہر دو انگشت اندکی۔ رواہ البخاری۔ و ازین حدیث
 معلوم شود کہ مراد مقارنت و تربیت است و ضم اصابع کہ در حدیث انس واقع شدہ ناشی از ترجمہ است یا ب
 لکثر ثواب غمخواری و خزان عیشہ از کفالت یتیم بود و مقارنت و در اول قوی تر از ثانی و در اول و در جمیع مواطن و در
 ثانی مخصوص بجنبت کہ آخر مواطن و مرجع و مصیر بدوست و اللہ اعلم۔ وعن النعمان بن بشیر صحابی انصاری است
 اول من ولد فی الانصار بعد الهجرة قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم تری المؤمنین فی نراحمہم می بینی و
 می یابی تو مخاطب حال مسلمانان را در رحم کردن بعضی از ایشان بر بعضی باخوت ایمانی بے وجود سببی دیگر تو او ہم۔
 و در رعایت احوال بھلاقہ محبت و وصلہ مودت کہ بیکدیگر دارند مثل زیارت کردن یکدیگر و ہدیہ بیکدیگر فرستادن
 و تعاطف و در مہربانی و اعانت کردن بیکدیگر بجهت رقت و مشاہدہ حال ضعف و ناتوانی و مسکنت و اشغال آن کشل
 الجسمہ ہرچو حال تن است ملاؤا اشکی عضو لہون شکایت کند جبید یک اندام را یعنی بیمار کرد یک اندام وی شکایت
 شکوی سخی گاہ کردن و معنی بیماری نیز آید و عضو و اکثر روایات منصب آمدہ و در بعضی بر نفع نیز خواندہ اند و عضو
 بانضم و انکسر اندام اعضا جماعت کند فی الصرح تداعی کہ سائر الجسمہ میخواند یکدیگر را بجهت آن عضو باقی اعضا
 جسد و موافقت میکنند اعضا یکدیگر و تالم و شفقت تداعی یکدیگر را خواندن تا اتفاق کنند بر کارے۔ بالسہم الخ
 بہ بیداری و تپ و درین معنی گفته است بیت نبی آدم اعضاے یکدیگر اند کہ در آفرینش زیک گوہر ازبد
 جو عضوی بدر آورد و وزگارہ و اگر عضو ہا را نماند قرار متفق علیہ و عنہ قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم
 المؤمن کرجل واحد متجمع مسلمانان ہمہ در یک یک مرد و یک شخص اند۔ ان اشکی عینہ۔ اگر شکایت می کند آن مرد
 در چشم خود را اشکی کہ شکایت میکند ہمہ بدن خود را و ان اشکی راسہ اشکی کہ شکایت مے کند در سر
 خود را شکایت میکند تمام بدن خود را و لفظ عینہ و راسہ و کلمہ جبید و رفع ہر دو آمدہ رواہ مسلم۔ وعن

ابن موسیٰ عن ابی صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم قال المؤمن للمؤمن کالبنيان یسئل من یسئل لیس فی مجموع
مسلمانان حکم یک بنا دارند درین معنی کہ لشذ بعضہ بعضا سخت میگرداند و محکم سیدار و بعضے اجزائے بنا بعضے اجزائے
دیگر را تخمین مسلمانان را نیز باید کہ در تقویت و تأیید یکدیگر باشند ثم شبکة بین اصابعہ پستور آورد آن حضرت
آنکشان یک دست خود را در انگشتان دست دیگر از براسے ثقیل اتصال داشتن باک مسلمانان بیکدیگر در تعاون و انداز
بعضے مر بعضے را داین ہمہ در آنچه حرام و مکروه نباشد و موجب اثم نگردد و متفق علیہ۔ وعنہ عن ابی صلی اللہ علیہ
وآلہ وسلم انه کان اذا اتاه السائل او صاحب الحاجة قال۔ وہم از ای موسی آمدہ کہ روایت میکند از آن حضرت کہ بود
چون می آمد اور اسائل یا خداوند حاجت میگفت۔ انشفوا شفاعت کنید و درخواست کنید۔ فلتقربوا تا حاصل گردد و برا
شما اجر شفاعت فلتقربوا البصیغۃ بمجول بکسر لام و سکون آن۔ ویضی اللہ علی لسان رسولہ ما شاء و حکم میکند خداے
تعالی بر زبان پیغمبر خود ہر چہ میخواہد یعنی شما شفاعت میکردہ باشید تا اجر آن حاصل کنید خواہ شفاعت شما قبول
افتد یا نہ کہ آن بتقدیر الہی و حکم اوست و از ملا حظہ آنکہ شاید شفاعت شما قبول نیفتد ترک آن نکنند و ثواب آن را
از دست ندهید و باید دانست کہ شفاعت در حدود و بعد از رسیدن بانام جایز نبود پیش از رسیدن بواسطے جایز دور
تقریب جائز است مطلقاً انہم بہ بر تقدیر سے کہ مشفوع فیہ مودعی و شیر بہ باشد متفق علیہ وعن الس قال قال
رسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم انصر اخاک ظالماً او مظلوماً۔ یاری دہ دعا عانت کن مربرا و مسلمان را ظالم باشد
یا مظلوم۔ فقال جل۔ پس گفت مردی۔ یا رسول اللہ انصرہ مظلوماً یاری میدہم اور او را چونیکہ مظلوم است اثبتیت
این معلوم است۔ فلکیث انصرہ ظالماً۔ پس چگونہ یاری دہم اور او را حالیکہ ظالم است کیفیت این معلوم نمیشود
قال گفتم آنحضرت تمنع من الظلم کیفیت یاری دادن ظالم امن است کہ منع میکنی و باز یاری اور از ظلم
قد تک نصرک ایاء۔ پس آن باز و دشمن تودی را از ظلم نصرت دادن تست اور یعنی بر شیطان و نفس کہ باعث
انذار بر ظلم متفق علیہ وعن ابن عمر ان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم قال المسلم اخو المسلم۔ مسلمان برادر دینی
مسلمان است کہ شرعیت حکم ام دارد و شارع صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم حکم اب لا یظلمہ ثم کند مسلانی مسلمان دیگر یعنی
نباید کہستم کند و اهل معنی ظلم دفع الشئی فی غیر موضع است و آن شامل صغرہ را بکہ صلاح را کہ مناسب ولائک
نباشد کردن آن در عرف کہذا قولا۔ ولا یسلکہ۔ بضم یا و سکون سین و نیز از دو اوراد و ملک و گذاردش در دست دشمن
بلکہ نصرت کند و یاری دهد اورا۔ و بن کان فی حاجتہ ایخہ کان اللہ فی حاجتہ۔ دہر کہ باشد سعی کنندہ در قضای حاجت
برادر مسلمان باشد خداے تعالی در قضای حاجت دے و بن فرج عن سلم کہ تہ و ہر کہ بکشاید از مسلمانانی اندر
را قال فی الصراح کر بت بضم کا و سکون را و کر بفتح کا و المذہ کہ دم بار یکہ و از وی فرج اللہ عندہ کہ تم کیات
یوم القیمہ بکشاید خداے تعالی از وی اندوہ غیثم از اندوہ ہناسے روز قیامت کہ نفس نتواند زدن ران زمین تر مسلمان

شرعاً اللہ یوم القیمۃ۔ وکیسکہ پردہ پوشی کند مسلمانے را پوشید عیسا و گناہان اور اپوشد خدا سے تعالیٰ عیسا ہی اور ارد
قیامت پوشیدن آن از اہل موقف و ترک محاسبہ اخفای ذکر آن و گفتہ اند کہ تشرکہ شمس و مندوب ست بر اہل عزت
و عیاست کہ عیب ایشان مستور ست اگر کاری ناشایستہ می کنند در پردہ جہا آن راستور میدارند اما آنکہ پردہ از روی
جہا برداشته و باید از فساد و معرفت شدہ و علانیہ بمعیت می و زرد انکار و سے واجب ست و منع و زجر و تشیع دی لازم
و اگر منع متع نگد و زجر بولایہ و حکام باید کرد کہ اورا از ایذا سے مردم و فساد و دین باز دارند و اما جرح روات و شہود
و حکام و ظلم از بر سے حیانت دین و حفظ حقوق ناس امر سے واجب و لازم ست و از باب تہک تشر و کشف عیوب نہ۔

شفق علیہ۔ وعن ابی ہریرۃ قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم المسلم اخو المسلم۔ مسلمان برادر مسلمان ست و بی
لا یظلمہ ولا یخذلہ۔ ستم نگیرد اور او خذلان ترک نصرت و یاری دادن پس لا یخذلہ بفتح یا وضم ذال در معنی لا یسلہ باشد
کہ گذشت۔ ولا یخفرہ۔ و خرد نشمر و دغا و زدن و بنظر کم نگار و مسلمان را اگر چہ فقیر و ضعیف و ناتوان و سکیں و نامراد
و خراب و عیال و لاشی باشد چہ و اند کہ قدر او ز خد اچست و عاقبت کار او چہ اہل لا الہ الا اللہ ہمہ اہل عزت
اند فلند العزۃ و الرسولہ و المؤمنین و لكن المنافقین الی علمون بہر وجہ عزت ایمانی ایشان از دست نباید داد و انساب
کہ بجناب عزت دارند رعایت باید نمود و خصوصاً آنکہ نور علم و عبادت را نصیبہ آن ساخته بعصفت نور علی نور تسبیح
شدہ اند اکثر و بیانی حال و گرفتار سے بچن و دبال اہل عالم خصوصاً از باب دنیا و جاہ کہ در ظلمت کبر و نفسانیت
مجاہ غفلت افتادہ از شادہ این نور محروم و محجوب ماندہ گرفتار ظلمات بعضاً فوق بعض گشتہ اند باین سبب ست
اصل کار کہ باعث عزت و نجات در دنیا و آخرت ست محبت فقر اوجب ساکین ست کہ سید سادات عالم و اغراض اثر
نبی آدم صلوات اللہ و سلامہ علیہ و علی آلہ و صحابہ اجمعین آن را و دعا سے خود میخواند و مامور گشت بصبر بر محبت و نجات
بایشان فقیر و فقرا در اصل برگزیدہ و لو اخذہ آن آستانہ و بلند و سرافراز گردانیدہ آن در گاہ اند و دیگر چہ گوید مجال اطناء
درین باب فراخ ست و اعاقل تکفیرہ الاشارہ اللہم ارزقنا۔ ولا یخفر را در اکثر روایات بفتح یا و سکون فام مہملہ و کسر فان
خواندہ اند از حق و حقیقہ بمعنی خرد دیدن و خوار داشتن از باب ضرب و در بعضے روایات ولا یخفرہ آمدہ بضم یا و سکون
خارجہ و کسر فا از اخبار حنبلی از آلہ حنفی کہ بمعنی امن و عہد و سلامت ست یعنی غدر نکند و خیانت نہ و زرد در حق و
ہم چنین ست بہ لفظ یخفر کہ در آخر حدیث واقع شدہ قاضی عیاض مالکی گفتہ کہ صواب اول ست و در بعضے روایات
تخفر نیز آمدہ بعد از ان فرمود کہ۔ اتقو سے ہنہا و بشیر الی صدرہ ثلاث مرارہ تقوی و پرہیز گاری از نجاست و اشارت
سید و آن حضرت بسو سے سینہ مبارک خود ستہ یا یعنی تقوی در سینہ است و کار باطن ست و مقصود ازین جملہ
تاکید و تقویت جملہ سابقہ است یعنی محل تقوی قلب ست و امر سے مخفی ست پس چگونہ حقارت سلا سے گفتہ و حقیقت
حال دی معلوم نہ یامراد آن است کہ چون تقوی در دل ست پس ہر کہ در دل دی تقوی باشد مسلمان را حقارت نکند

چیزی حقارت گر مسلمان نباشد و معنی اول مناسب تر و ظاهر تر است که لا یخفی بحسب امری من الشرائع یخفف لخواه المسلمین است
مسلمان را از بدی حقارت کردن برادر مسلمان را یعنی این معنی تمام است و بدی دیگر نیست که کل المسلم علی المسلم حرام
هم چیز مسلمان بر مسلمان حرام است - و دم و مال و عرض و خون و مال و دی و آبرو و دے باید که کاره نکند و معنی گوید
که خون ریخته شود و مال و دی تلف گردد و آبروی دے برود و دشال هم بدی است و گایه این است و این حدیث از
جوان الکلم است که از خواص خاتمه محمدیه است صلی الله علیه و آله وسلم - و عن عیاض بن حماد صحابی است
ذکر احوال او در آخر فصل اول از باب المغاخرت و العصبیت گذشت قال رسول الله صلی الله علیه و آله وسلم اهل الخیة
ثلاثة یشتیان کس اند یعنی آنها که لائق و سزاوارند که با ابقان و مقربان بهشت در آیند - و سلطان یسقط استعد
موقوف - اول خداوند سلطنت و غلبه عادل احسان کننده بمردم توفیق داده شده بجزات و موفقی آنرا گویند که آماده کرده
برای وی اسباب خیر و گشاده شده بر روی وی در باغ نیکی - و رجل یرقی القلب لکل ذی قولی و مسلم دوم
مرد و مردان نرم دل مرید خداوند قرابت را بر مسلمان را یعنی مردان بر خویش و بیگانه - و یغیث یعفف و یعال
شوم مردی پارسا بازالتیاده از حرام پارسائی نمایند باز آردن از حرام و تنگ کردن از سوال و اظهار نفس خداوند
عیال که نمی دارد و او را عیال بر ارتکاب سوال و افتاد و در کسب حرام چنانکه در قرآن در شان اینها گفته مجسم
الجاهل الغیث من یعفف - و اهل النار خسته و در میان پنج کس اند یعنی آنهاست عذاب اندیشموی این افعال
شنیعه خود مقصود و تبیع و تشیع این افعال و تقلید و تشدید است بر آن چنانکه در قرینه سابقه طرح و تحسین افعال مذکور
بود الضعیف الذی لا یربر له است خردی که نیست عقل و راستی مراد را که باز دارد از کار ناشایسته ثبات و ثبات
نیست مراد از تر و شست و صبر نمی تواند کرد و از معاصی و قبیح و نگاه نمی تواند داشت خود را از آن - الذین هم فیکم
مع بیان الذی لا یربر له است مذکور نوعی از ان بطریق تمثیل و الذی اگر چه بلفظش مفرد است و در معنی جمع است با حقیقت
اراده جنس یعنی آن کسانی که مرثیات را تابع و خادم اند و دیگر در گرد و امرا و اغنیاء از شواصط مطلع نظر و مطلع باطن ایشان نیست
مگر بر کردن شکم و پوشیدن جامه اگر چه از شبهه و حرام باشد لا یفنون الا و لا مال لا یربر له عیال را و نه
مال را که یکسب حلال حاصل کنند و رغبت ندارند در آن بلکه مقصود است بهمت ایشان بر ماکل و مشارب ملائیس
اگر چه حرام بود اینهم از ضعف و سستی راستی است - و الخائن الذی لا یخفی له طمع و ان وق الاغاة دوم از اهل
نار مردی دیانت است که پوشیده نیست مراد را بر چیزه که طمع توان کرد و روی اگر چه هر سه باریک و قابل باشد
مگر آنکه بیجود و نفی میکند آن را تا نباید و مطلع گردد بر آن و دیانت کند آن را و بعضی گویند خفا بمعنی ظن و غیر آید یعنی
خانی که ظاهر نمی شود مراد را بر چیزه که طمع توان کرد و روی مگر آنکه خیانت می کند آن را و در رجل لا یصح و لایسی
سوم مردی است که صبح نمی کند و شام نمی کند - الا و هو یجاد حک عن اهلک و مالک - مگر آنکه دے فریب

میدهد ترا بجهت عیال تو و مال تو یعنی هر صبح دشنام کار او فداست که طبع دارد و اهل مال تو ظاهر میکنند عفت و امانت را و دیگر و فریب تا آنکه در باطن خیانت میکنند در آن - و ذکر الخجل او الکذب و ذکر کرد آنحضرت در مقام تعدا و اهل نار بخیل را یعنی بخیل را کذب را یعنی کاذب را و فرمود دیگر از دو زیان بخیل و کاذب است و لیکن راوی این چنین عبارت آورده که ذکر الخجل او الکذب و گفت و الخجل و الکاذب چنانکه گفت الضعیف و الخائن غالباً لیس که در راوی مخصوص لفظی را که آنحضرت صلی الله علیه و آله وسلم فرمود یعنی چیزی که ذکر کرد که سنی بخیل یا کذب از آن مفهوم گشت خواه این چنین فرمود که و الخجل و الکاذب یا لفظی و دیگر گفت و قول او الکذب در اکثر روایات بلفظ او آمده و در بعضی و الکذب بود نیز آمده و بر تقدیر او شک راوی است یعنی چهارم بخیل را ذکر کرد یا کاذب را و برین تقدیر پنجم و الشقیف کسب شین مجبه و سکون نون و کسر طاء مجبه و سکون خاء فی الفحاش یعنی بد خلق سمحت گوئی از حد گذراننده بدی را در کلام او ذکر کرد و باشد عذر و خرج بکذب تمام می شود و شقیف الفحاش یعنی بخیل یا کاذب باشد یعنی بخیل بد خلق فحاش یا کاذب بد خلق فحاش و برین تقدیر و الشقیف الفحاش را البته منصب باید خواند یعنی ذکر کرد بخیل را و کاذب را و ذکر کرد و وصف ایشان الشقیف الفحاش را و بر تقدیر او فرغ باشد بر طرز سابق عطف بر رجل و منصوب نیز تواند شد عطف بر الخجل او الکذب یعنی ذکر کرد و در مرتبه چهارم بخیل را یا کاذب را و ذکر کرد و در پنجم الشقیف الفحاش را و ظاهر رفع است قتال - رواه مسلم - و عن انس قال قال رسول الله صلی الله علیه و سلم و الذی یفیه بیده یوگتد یخذاً سکه که بقیه ذات من در دست قدرت اوست - لا یؤمن عبد حتی یحب لایفه ما یحب لنفسه شفیق علیه ایمان نیاید و هیچ بنده یعنی کامل و تمام نشود ایمان وی تا آنکه دوست دارد و براس برادر مسلمان خیر است که دوست دارد و براس خود از خیر دنیا و آخرت دور رود استی لفظ من الخیر تصریح آمده و غیر آخرت نجات از عذاب آتش و فرج و فوز بدرجات بهشت است از آنچه از لوازم ایمان و عمل صالح است و غیر دنیا اسباب و شرایع و اهل و اولاد از آنچه وسیله در واسطه خیر آخرت گردان این را براس خود و بخواند و دوست میدارد و باید که همه مسلمانان را خواهد و دوست دارد و غیر خواه همه مسلمانان باشد اما آنکه کسی حکم تسویل شیطان و شیره نفس و خست سربست و فساد باطن براس خود از مال و جاه دنیا که باعث ظلم و فساد و وبال و نکال گردد و بخواند و دوست دارد و چرا براس مسلمان دیگر خواهد و دوست دارد این را باید که براس خود نیز بخواند و دوست ندارد و پیام وی است که حصول مال و جاه براس من سبب حصول ثواب آخرت و قرب مولی قوای میگردد چنانکه مال براس من و بواسطه فقر کار منم آید و جاه باعث عدالت و امر بمعروف و نهی منکر میگردد و دیگر کسی که مال او را باعث فسق و طغیان و ظلم و عتوی شود پس خواهستن مال و جاه و دوست داشتن آن براس وی درست نباشد زیرا که در حق وی خیر نیست و با بخل و محتق و ضیق نفس آدمی دارد و بجهت خوف حق و مقتصد و ذلت دارد چون همه بطریق خیر صلاح و دنیا را می نصفا

کہ عبداللہ باشند آن خوف مرتفع گردد و میجو ابد کہ ہر چایغ خرد نیاد آخرت باشند و تسادی باشند حصول این حالت اگر بفہم
آن نیک در روزند انصاف و زہد میرست انشاء اللہ تعالیٰ و منہ التوفیق فانہم۔ وعن ابی ہریرۃ قال قال رسول
اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم اللہ لایومن واللہ لایومن واللہ لایومن یسبح بار قومود بخدا سوغند ایمان نیار و دو کامل نشوایمان
شخص قیل بن پیر سیدہ شد کیست کہ ایمان نیار و دو کیسیگونی۔ یا رسول اللہ قال۔ فرمود۔ الذی لایامن جابرہ بواللہ کن
کسے کہ امین نباشند ہمسایہ اوبدیہاسے اور ایتفق علیہ۔ وعن عائشہ و ابن عمر عن النبی صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم۔
قال ما زال جبریل یوصیتی بالجوار و بود آنحضرت ہمیشہ جبریل اندر زیکر و مرا کہ امر کنم امت را بنگاہ داشتن حق ہمسایہ
بآسان کردن بادے و دفع ضرر داند از دے حتی طغلت اندہ سیورثہ۔ تا گمان بروم کہ تحقیق جبریل نزدیک است
کہ وارث سیکرد اند ہمسایہ ہارا از یکدیگر و دومی آرد بدان فانہم دگر ذضا تو ریت از آنحضرت مراد و ارند حاصل بردور
این قول پیش از دومی نبودم در اثنت انبیاء باشند چنانکہ ثابت شد کہ نحن معاشر الانبیاء لا نرث دلائل و رث تیفق
علیہ۔ وعن عبد اللہ بن مسعود قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم اذا کنتم ثلاثہ فبلا یتناجی اتانان
دون الاخر چون باشند شما سہ کس در صحبت پس نہان سخن نگویید دو کس بیکدیگر بے شنوائی نہان سخن دیگر
کہ سوم است۔ حتی یخاطبوا باناس۔ تا آنکہ بیامیزد بمر دم و بعد آنمحقق مردم و کثرت اجتماع اگر این چنین کنند
باکی ندارد پس اگر جاکس صاحب باشند دو کس بیکدیگر سخن نہان کنند رد باشندین اجل ان یخزنہ شفق علیہ
این متع از نہان سخن کردن دو کس نزد مصاحبیت سہ کس از صحبت اند و ہمین کرد اندین ازین فعل است آن کہ
را یخزن لغت یا سکون حاظم زائے و یضم یا کسر زائے بر دو وجه صحیح است حزنہ و احزن اند و ہمین کرد و داد
باعث حزن و چیز تواند بود یکے توہم آنکہ شاید زائے میزود باشند در ہلاک و بداندیشی آن مرد و ہم تاقی از آن
یکے بالتفات و تکریم نہ دیگرے و در وجہ اول در جائے کہ محل این توہم نباشد درست باشد تا آنکہ بعضے
برین رفتہ اند کہ این نیز نبی در سفر است و در موضع کہ مرثالث ایمین نباشد برفس خود اما در حضر و میان عمارت
باکی ندارد و در وجہ ثانی باید کہ مطلقا درست نباشد اما این مختلف سے شود باختلاف اشخاص و احوال ناجی
بر کس و بہر حال موجب تکریم و تعظیم نہ دو گاہے در زیادہ بر سہ نیز باعث حزن و وحشت میگردد و از طبیعی معلوم
سے شود کہ تناجی اثنتین بحضور ثالث بدون یکے از ایشان گریبا زن و سے نزد مالک و شافعی و چاہر علماء
سفر و حضر حرام است و صحبت رسیدہ است از عائشہ رضی اللہ عنہا کہ روز سے از داج مطہرہ جمع بودند
نزد آن حضرت صلی اللہ علیہ وسلم ناگاہ آمد فاطمہ رضی اللہ عنہا چون دید آن حضرت فاطمہ را مر جائے گفت
و نہانے سخن کرد و بادے و در نیجا دلیل است کہ نہان سخن کردن با یکے در جماعت و رجائے کہ محصل تمت
و شک نباشد درست است و ہمچنین تناجی ثلاثہ و اکثر۔ وعن تمیم الدارمی ان النبی صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم

و سلم قال الدین النبیۃ ثلاثا یدین لصیحت ست و منحصر ست و ران سہ بار فرمود این کلمہ را و نصیحت در اصل خلوص است
 ناصح یگویند غسل خالص را و ہر چہ خالص شد آن را ناصح نامند و ران سہ بار فرمود این کلمہ را و نصیحت در اصل خلوص است
 و محبت ست - فلانائمن گفتیم ما جماعۃ صحابہ و پیرو سیدیم از ان حضرت کہ این نصیحت و خلوص را وادہ خیر کہ دین را منحصر
 ساختی و ران مرکز است و برائے کہ باید کرد و قال فرمود آنحضرت کہ فیہ فخر اے عزوجل کہ کتاب او را کہ قرآن
 ست - و کہ رسولہ - و پیغمبر او را کہ ذات پاک مصطفیٰ ست صلی اللہ علیہ و آلہ و سلم و جائز ست کہ مراد کتاب نبی رسول
 جنس باشد تا شامل تمامہ کتب منزله در سل گردد و صلوات اللہ علیہم اجمعین - و لا ائمتہ المسلمین - و مراد امامان
 را کہ امر او علمای ان و دعائتہم - و عامہ مسلمانان را کہ سائر اہل الاسلام اند غیر امر او علمای وادہ مسلم - اما نصیحت مراد اللہ تعالیٰ
 را ایمان آوردن بوحدا ینیت دی تعالیٰ و صفات دی و اخلاص عمل در عبادت دی و نصیحت مر کتاب اللہ را اعتقاد
 آنکہ منزل ست از نزد دی و عمل کردن با پنچہ در دست از او امر و نواہی و ملاوت و تعظیم دے و نصیحت مر رسول اللہ
 را تصدیق دی در آنچه از نزد خدا آورده و اطاعت دے و محبت دی و متربیان دے و ایما ر سنت دے
 صلی حج اللہ علیہ وسلم داین نصاب را جمع بعید اند کہ نصیحت نفس خود نیکنند بدان و نصیحت مر ائمتہ المسلمین را با طاعت
 نہ سار معروف و تنبیہ ایشان نزد غفالت و عدم خروج بر ایشان اگر چہ جور کنند و اتباع علمای و آنچه موافق حق
 گویند و بہ وایت کنند و نصیحت مر ہمہ مسلمانان را ارشاد و ہدایت ایشان بمصالح دین و دنیا و دفع ضرر و جلب نفع
 مر ایشان را و این حدیث از جوامع الکلم ست کہ ہر تمام دین بر دست و تمامہ علوم اولین و آخرین مندرج ست
 و روی و تفصیل اجمال آن شعبہ و انموذجی از ان در رسالہ جدا نوشتہ شدہ است و اللہ الموفق - و عن جریر
 بن عبد اللہ قال با لعت رسول اللہ صلی اللہ علیہ و آلہ وسلم - گفت جریر بن عبد اللہ بحلی رضی اللہ عنہ بیعت کردم
 آنحضرت را صلی اللہ علیہ و آلہ وسلم - علی اقام الصلوٰۃ و اتیاء الزکوٰۃ و التمسک کل مسلم - بر پا کردن نماز و دادن
 زکوٰۃ و خیر خواہی نمودن مر ہر مسلمان را عبادات یا حق اللہ ست یا حق العباد و از حق اللہ تخصیص کردند کہ آنچه
 عمدہ عبادات ببنی و مالی و اہم ارکان اسلام اند بعد شہادتین کہ نماز و زکوٰۃ است و تو اذ کہ روزہ و حج و ران
 وقت فرض نشدہ باشد و یا حق العباد پس محال ست جمیع انواع آن را نصیحت کردن مر ہر مسلمان را متفق علیہ
 الفصل الثانی - عن ابی ہریرۃ قال سمعت ابا القاسم الصادق المصدوق - شنیدم ابا القاسم را
 یعنی محمد رسول اللہ را کہ صادق و مصدوق ست - صلی اللہ علیہ وسلم قبول صادق راست گو و مصدوق راست گفتہ شدہ
 بوی یعنی کہے بوی راست گفتہ پس آنحضرت راست گو ست و خبر ہائے کہ داده و حق تعالیٰ و جبریل راست
 گفتہ با دی و خبر ہائے کہ بوی رسانیدہ پس ابو ہریرہ بگوید شنیدم آنحضرت را کہ می گفت - لا تترک الرحمة الا
 من جہتی کشیدہ نمی شود مہربانی از دل بیچ کہے مگر از دل بخجی زیرا کہ مہربانی نشان ایمان ست پس ہر کہ

مهربانی ندارد ایمان ندارد و هر که ایمان ندارد شقی است فخر بالله من الشقاوة - رواه احمد و الترمذی و عن عبد الله بن عمر و
قال قال رسول الله صلی الله علیه و آله وسلم الرحمن یرحمکم الرحمن - رحم و شفقت کندگان بر خلق رحمت میکند ایشان
را الرحمن - از جنوا من فی الارض رحم کنید کسی را که در زمین است از آدمیان از نیکان و بدان و رحم کردن بر بدانی است
که ایشان را از بدی باز دارند چنانکه گذشت یاری ده برادر خود را ظالم باشد یا مظلوم الحديث یا مردان است که
رحم کنید هر که قابل و شقی رحم است - یرحمکم من فی السماء - تو رحمت کند شمارا کسی که در آسمان است ملک و قدرت او و
تخصیص آسمان بجبت کمال و سعت و علو و ارتفاع او است یا مردمن فی السماء ملائکه اند و رحمت کردن ایشان
بمحفظ از اعداد و موزیات از شیاطین جن و انس و وعاد استغفار و طلب رحمت است از جناب عزت بری رحم کندگان
رواه ابو داود و الترمذی - و عن ابن عباس قال قال رسول الله صلی الله علیه و آله وسلم لیسان لم یرحم غیره و لم
یوقر کبریا نیست از تابان باو از ان کسان که بر طریقۀ ما اند کسی که رحم نکند خود را و رحمت نگذارد و کلانان را را تخصیص
بصغیر و کبریا نمان بجبت کمال انعام و اعتناست و الا صغیر و کبریا را نیز بقدری رحم و توقیر کردنی است و اگر
بضمیر مطلق آدمیان را را باشند نیز صورتی دارد - و یا مردمن فی السماء و نیست از کسی که امر نکند به مشروع
و نه نکند از ناشروع - رواه الترمذی و قال هذا حدیث غریب و در بعضی نسخ حسن غریب و بعضی از شرح گفته اند
که اسناد او جید است - و عن انس قال قال رسول الله صلی الله علیه و آله وسلم ما کرم شاب شیخا من حبلى سنة کرامی
ندارد هیچ جوانی بری را از جبت کلان سالی وی که گرامی دارد او را و گفته اند که درین کلام اشارت است
خداے تعالی بر اے و اے نزد کلان سالی وی کسی را که گرامی دارد او را و گفته اند که درین کلام اشارت است
برسیدن جوان گرامی کننده و پیر را بسن بری - رواه الترمذی - و عن ابی موسی قال قال رسول الله
صلی الله علیه و آله وسلم ان من اجل الله تعالی - بدرستی که از جمله اجل الله تعالی است با مثال در وی -
اکرام ذی الشیبة المسلم - گرامی داشتن پیر را که مسلمان است - و حامل القرآن - گرامی داشتن بر دارنده قرآن
را یعنی آنکه قرآن خواندن میداند خواه حافظ باشد یا نه - غیر تعالی فیہ ولا الحانی عنه حامل قرآن که از حد و غلو گذر ندهد نسبت
دران و نه در شونده از ان قید کرد و اکرام حامل قرآن را بدو قید یک آنکه غالی نباشد دران و دیگر آنکه حافی نبود از ان بلکه
متوسط الحال بود و بر طریقۀ متوسط و اعتدال رود چنانکه عادت شریف بود رعایت هر اقتضا و امر بدان در
عبادات اما غالی دران طبعی گفته آنکه نبل مجود و قراءت قرآن و تجوید حردن قرآن کذبے تفکر تدبیر در معانی آن
یا نحالی آنکه ستابی کند و خواندن قرآن چنانکه در حدیث عبد الله بن عمر آمده که هر که در کم از سه روز ختم قرآن کند جانی
که گویا بخواند قرآن را و حافی آنکه ترک کند قراءت قرآن را و مشتعل نگردد بدان و قریب باین است که گفته شود
غالی آنکه همیشه مشغول بتلاوت باشد و تعلیم فق و ذکر و فکر و عبادات و دیگر اصلا نپردارد و حافی آنکه دائم بغیر

قرآن منقول بود و ملاوت نکند و در بعضی حواشی گفته غالی تجا و از حد و خیانت کسند و دروست تجریت لفظ و تاویل
 معانی بیاطل و حافی متبادر و معروض از ملاوت آن و عمل بدان - و اگر ام السلطان المقسط و از جنه اجلال
 و عظیم خدای تعالی گرامی داشتن بادشاه عادل است - رواه ابو داود و البیهقی فی شعب الایمان - و عن ابی ہریرہ
 قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم خیر بیت فی المسلمین بیت فہیم بحسین الیہ - بترین خانہ ہا در مسلمانان خانہ
 ایست کہ در وی تمیمی است کہ نیکی کردہ می شود بسوی او - و شریعت فی المسلمین بیت فہیم لیساء الیہ - و بدترین خانہ ہا در
 مسلمانان خانہ ایست کہ در وی تمیمی است کہ بدی کردہ می شود بسوی او و اینکہ اگر وہ می شود او را نفاق و اگر بخت تا وی تعلیم
 زنند داخل حسان ست نہ اسوات - رواه ابن ماجہ - و عن ابی امامہ قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم
 من مسح راس یتیم - کیسکہ بگذراند دست را بر سر یتیمی بطریق شفقت و مطلق - لم یسیر الا اللہ - در حالیکہ نمے گذراند دست
 را بگمراہی خدا و طالب رضای دی تعالی و این شرط است در ہر عمل و چون در نجابت اخلاط و مصاحبت بطریق
 عادت نیز وقوع دارد و قید کرد بدان - کان لہ لکل شعرة یمر علیا بیدہ حسنت - باشد مر آن کس را مقابلہ ہر موے کہ سبگذر
 بران موے دست دی نیکی ہاے و تخریج فوقانیہ و ضم میم است و بضم تخانیہ و کسفر آمدہ و بدترین تقدیر معنی آن
 باشد کہ ہر موے کہ بگذراند آن کس بران موے دست خود را و چون احسن الی یتیمہ او یتیم عمدہ - و کیسکہ نیکی
 کند بسوی و دخترے یتیم یا پسرے یتیم کہ نزد او است و در کفالت و عمدہ تربیت او است مطلق و شفقت و
 تاویب و تعلیم و تزویج و تزویج و حفظ مال آنها اگر باشد - کنت انا و ہونی الخجۃ کما تین - باشم من و او متعارف
 و مقارب و رہبشت ہجو این دو انگشت کہ سیابہ و وسطی است و قرن بین اصبعہ - و پیوست آن حضرت صلی اللہ
 علیہ وآلہ وسلم از بزرے تحقیق و یمین مغاربت و تشبیہ بیان این دو انگشت خود - رواه احمد و الترمذی و قال ہذا
 حدیث غریب - و عن ابن عباس قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم من آوی یتیم الی طعامہ
 و شرابہ اوجب اللہ لہ الخجۃ اللتہ - کیسکہ جاے و ہیمی را بسوی خوراک خود آب خود واجب گرداند مراد را
 اللہ تعالی بہشت را و بہ بخشہ ہر گناہے را کہ کردہ است - الا ان یجعل ذنباً لا یغفر - مگر آنکہ بکند گناہے را کہ
 آمرزیدہ نشود و آن کفر است - و من عال ثلث بنات - و کیسکہ عیال داری و عمدہ و غمخواری کند و دختر را و کفایت
 کند مؤنت ایشان را و شلین من الاخوات - یا عیال داری کند آنها را کہ مانند سر و دختر اند کہ سر خواہر باشند
 فادہن و رخصن - پس ادب آموز و ایشان را و ہرانی کند ایشان را حتی بغین اللہ تعالی تا آنکہ بے نیاز گرداند
 اللہ تعالی ایشان را ببلوغ و تزویج و تمول - اوجب اللہ لہ الخجۃ - واجب گرداند خداے تعالی مر آن کس
 را بہشت - فقال جبریل - پس گفت مر وی یا رسول اللہ - و اثبتین - یا عیال داری کند و دختر یا دو خواہر را یعنی
 بغیرا کہ بہ غمخواری و دینز این ثواب سترتب گردد - قال او اثبتین - پس اجابت کرد آن حضرت التماس

ایمان

ایشان را موافقت کرد و ایشان فرمود یا غنخواری کند و دختر را بدو خواهر را یعنی لوقا لوقا او موافقت آنحضرت را ایشان را
تا آن مرتبه بود که اگر التماس ترتیب این ثواب بر غم خواری یک دختر یا یک خواهر میکرد می گفتند - او واحد یا
غنخواری کند کی را فقال واحد - هر آینه موافقت میکرد و قبول می نمود آنحضرت و میگفت یا غنخواری کند کی را و این
بر تدریس مختار که میگویند احکام مفوض است با حضرت هر چه خواهد کند و هر که خواهد کند و هر که خواهد اختصاص نماید ظاهر
است و بر قول دیگر که عدم تفویض است میگویند که بعد از التماس ایشان وحی شد یا بنحو موافق مقصود ایشان است و امثال و
اشباه این در احادیث بسیار است بعد از آن فرمود بتقریب ذکر و خوب جنت یا بتقریب دیگر که در آن مقام پیدا شده
باشد و الله اعلم و من اذهب الله کبریه و جبت له الجنة - و کسیکه بزدان الله تعالی هر دو کبریه او را و در بعضی نسخ
بکبریه واجب که او بر اوست و بهشت و در بعضی نسخ - اوجب الله له الجنة - واجب گرداند خداست تعالی بر او
و بهشت را قبل - گفته شد و سید شاذان حضرت یا رسول الله ما کرمیتاه - چه چیز نزد تو کرمیه می قال عیناه
فرمود هر دو چشم او در قافوس گفته کرمیه تو بینی تو و هر چاره شریف مثل گوش و دست و پا و اگر ایشان العیثان رواه
فی شرح السنه - و عن جابر بن سمره قال قال رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم لان یؤوب الرجل و له فخر له
سن ان یصدق بصلح عمر آئینه ادب کردن مرزند خود را بهتر است مرد را از تصدیق کردن و کسی به پیمان از غلبه روم
الترمذی و قال هذا حدیث غریب و ناصح الراوی لیس عند اصحاب الحدیث بالقوی - روایت کرد این حدیث را
ترمذی گفت این حدیث غریب است و گفت ناصح که یکی از راویان این حدیث است نیست نزد محدثان قوی
در حفظ و ضبط که اعتماد بر او است توان کرد و ثوق بود و سپس این حدیث ضعیف باشد - و عن ایوب بن سحر
عن ابيه عن جده ان رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم قال یا نخل و الدولده من نخل افضل من ادب حسن ایوب بن
موسى بن اشدق بن عمر بن سعید بن العاص بن اسیمه قریشی یکی از فقهاء است روایت میکند از عطاء و محمول و روایت
می کند از او شعبة روایت کرد از پدر از جد که گفت آنحضرت عطاء نخل و میخ پدری فرزند خود را میخ عطا کرد و بهتر از
ادب نیک که آن بهترین عطاهاست نخل بضم عطیه و ادب مصدر نخل بمعنی اعطاء رواه الترمذی و التیسی فی شعبه الاثر
و قال الترمذی - و گفت ترمذی - هذا عنی حدیث مرسل - این حدیث نزد من مرسل است و بیان این در شرح
کرده شده است و عن عوف بن مالک الا سمعی قال قال رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم انا و امراة سقاء
الخنزیرین - من ذرني که سباه و متغیر شده است رنگ زساره و کسی از جهت وجود مشقت و رنج و ترک زینت و
عدم ترفه و تنعم در تربیت اولاد بعد از ذوات زوج و فقه بنهم سین مهله و سکون فاسیاهی که به سرفری زندگی فرماید
من و این زن باین صفت متعارن یک دیگر یکم - کما بین یوم القیمة - بمجا این دو انگشت روزه فاست و ادوی یزید
بن زریع الی الوسطی و السبایه - و اشارت کرد یزید بن زریع بنهم زلسه که یکی از راویان این حدیث است

از برائے بیان ہاتین بسوی انکشت میانہ و سبائہ خود و امراۃ امت من زوجہا بیان امراۃ سفار الخدین ست یعنی سرشت
ست بیوہ کہ جدا شدہ است از شوہر خود بموتش و ایتیم بفتح ہمزہ و کسر یاہر شدہ زن بیوہ ذات منصب و جمال خداوند
جاہ و جمال از اینجا معلوم شد کہ سیاهی رنگ رخسارہ و می خلق نیست بلکہ بسبب رنج و مشقت کہ در پرورش اولاد
می بیند چنانکہ فرمود جبست نفسا علی تینا ما باہر باز داشتہ است و بند کردہ است نفس خود را بر تیمان خود و شوہر دیگر نگاہ
و مشغول شدہ بعبود و تربیت اطفال حتی بالوا و مالوا تا آنکہ جدا شدند آن اطفال از ان زن یلوع و مستقل و شید
شدند بقوت و عقل و رشد در کار و بار خود و فرزند تا کلمان نشدہ است متصل و ملتزم ست بمادر پدر خود چون کلمان
شد جدا شد یا مردند و در طفلی از اینجا معلوم شود کہ اگر زنان بیوہ شوہر دیگر نہ کنند و صبر کنند و صلاح در زنند و زیب
و زینت ترک و بہر دہر در ش تمیان مشغول باشند فضلی عظیم دارد و اہ ابو داؤد۔ وعن ابن عباس صی
اللہ عنہما قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم من کانت راشی۔ کیسکہ باشد مراد از دخترے فلم یا دہا پس
وفن نکند آن دختر را زندہ چنانکہ در جاہلیت عار و فقر میکردند۔ ولم یہنوا ولم یوثر ولده علیہا۔ و اہانت نکند
اورا و ایشا نکند و بر نامزد فرزند خود را برودے یعنی الذکور را دی تفسیر ولد کرد و بہ پسران و چون ولد و دختر
برود و اطلاق می کنند و مراد اینجا پسرست تفسیر و تخصیص کرد آن را بہ پسر۔ اوخلہ اللہ الخیرۃ در آرد و اراخذ ایتیم
بیشتر را ظاہر عیارت آن بود کہ بجای اشی بنت کوید و بجای ولده ابنہ ولیکن در ذکر لفظ انشی تحقیر است و در
ولده عظیم گو یا فرزند نزد ایشان همان پسرست و دختر داخل فرزندان نیست۔ رداہ ابو داؤد۔ وعن النس عن ابی البنی
صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم قال من اغتیب عنہ اخوہ المسلم۔ کیسکہ غیبت کردہ شود و نزد دے برادر سلمان۔ و ہولقد
علی قصہ و حال آنکہ آن کس قادرست بر یاری دادن آن برادر بدفع غیبت و عار از دے و دفع غیبت گران
منصرہ پس یاری داد و منع کرد۔ نصرہ اللہ فی الدنیا و الآخرۃ۔ یاری و ہدای خداے تعالی و اعانت کند و روایا
و آخرت۔ فان لم یصرہ و ہولقد علی نصرہ پس اگر یاری نہد اورا دے قادرست بر یاری دادن دے
لہ کہ اللہ بہ فی الدنیا و الآخرۃ۔ در یابد اورا اللہ تعالی و مواخذہ و انتقام کشد از دے بسبب یاری نہا و ان
برادر سلمان را در دنیا و آخرت اما اگر قدرت بر منع نہ داشتہ باشد معذورست پس اظہار کراہیت بکند و اگر آنہم
نہ تواند بل انکار کردن لازمست۔ سداہ فی ترح السنہ۔ وعن اسماء بنت یزید۔ صحابہ انصار یہ جلیلہ از دنیا
عقل و دین۔ قالت قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم من ذب عن لحم اخیہ بالغیبۃ۔ کیسکہ دفع کند و باز دارد
از گوشت برادر خود یا نہ گوشت برادر یعنی خوردن آن کنایت ست از غیبت و در قرآن مجید در شان غیبت
و انکار ہے فرماید ایحب احدکم انی باکل لحم اخیہ تینا آیا دوست میدارد یکے از شما خوردن گوشت برادر
خود را مردہ تشبیہ کرد و غیبت کردن را بخوردن گوشت شتاب چون عرض اوسے برود آبرودے او میریزد

گو یا ذات اور لہاک مے کند گوشت اور اسے خورد و براسے بیا لہ فرمود گوشت برادر مرده و برین تقدیر
نسبت بمعنی غیبت است لفتح غین یعنی غائبانہ و بالمعنیہ متعلق است بذب و احتمال دارد کہ بالمعنیہ متعلق بحکم
انیمہ باشد تقدیر اکل لحم انیمہ و غیبت بمعنی غیبت بکسر غین یعنی بازدارد از خوردن گوشت برادر کہ آن خون
گوشت بسبب غیبت است و آل ہر دو معنی یکے است کہ منع کردن و بازداشتن مردم است از غیبت بکسر
یعنی ہر کہ بازدارد مردم را از غیبت۔ کان حقا علی اللہ ان لقیقہ من النار۔ باشد ثابت و واجب بر خدا از
روے تفصیل آزاد کردن آنکس را از آتش و زرخ۔ رواہ البہقی فی شعب الایمان۔ وعن ابی لہر
قال سمعت رسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم یقول ما من مسلم یر عن عرض انیمہ نیست بیچ مسلمانی کہ رو کند و باز
دارد عیب و منقصت را از آبرو دے بلادر خود یعنی منع کند از غیبت۔ الاکان حقا علی اللہ ان یرد عنہ نار جہنم
یوم القیمۃ۔ مگر آنکہ ثابت کرد و برخدا کہ رو کند و بازدارد از دے آتش و زرخ را روز قیامت
ثم تلائذہ الا یہ۔ پسترو خواند آن حضرت صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم از براسے استنہاد بر قولی و سے کان
حقا علی اللہ ان یرد عنہ نار جہنم این آیت را۔ و کان حقا علینا لعن المؤمنین۔ و ہست ثابت و واجب بر یاری
داون و عثمان را۔ رواہ فی شرح السنۃ۔ وعن جابر ان النبی صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم قال ما من امر مسلم یخذل
امر مسلمان نیست بیچ مرد سہ مسلمان کہ مخدول گرداند یعنی یاری نہد مرد مسلمان را و منع نکند از غیبت و
سے موضع یتیم کہ حرمتہ۔ و براسے کہ گرفتہ شود و برده شود در آنجا حرمت او و بیا لہ کردہ شود و در ششام
وے و در پیدہ شود و پر دہ عزت دے۔ و تنقیص فیہ من عرضہ۔ و کم کردہ شود و زان جایگاہ چیزے از آبرو
وے الاخذہ اللہ مگر آنکہ مخدول گرداند آن کس را اللہ تعالیٰ سے موطن یحب فیہ نصرتہ۔ در جایگاہ ہے کہ دوست
میدارد در آنجا آن مرد یارے و اذن خدا سے تعالیٰ را کہ آنجا موطن آخرت باشد و نیار را نیز شامل
ست۔ و ما من امر مسلم یغیر مسلما فی موضع تنقیص فیہ من عرضہ و یتیم فیہ من حرمتہ الا نصرة اللہ فی موطن یحب فیہ
نصرتہ۔ نیست بیچ مرد مسلمانی کہ یاری دہد مسلمانی را در جاسے کہ کم کردہ سے شود از آبرو دے وے و گرفتہ
سے شود در دے از حرمت وے مگر آنکہ یاری دہد او را اللہ تعالیٰ و بر جانی کہ دوست میدارد و در آن جایگاہ
یاری داون او را۔ رواہ ابو داؤد۔ وعن عقبۃ بن عامر قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم من را
عورہ۔ کسی کہ بر بنید شے بیچ یا علی را در مسلمانی نے دعوت چیزے را گویند کہ شرم وارد کردہ سید ابد و ای
ظہور آن را و دوست دارد کہ پوشیدہ ماند و اعضا سے کہ واجب است بر او از زن و مرد و مرد را دنیا بخیر معنی اول
داشته اند و فی الصراح عورت اندام شرم مردم و ہر چه از نمودن و بدن آن شرم آید سے فریاد ہر کہ
بر بنید عیب و ہی کہے را۔ فستر با پس پوشد آن را و بر مردم پیدا کند رکان لمن اسیمہ موؤدہ باشد

آن کس بچو کسیک زندہ گردانید و خترے را کہ دفن کردہ شدہ است زندہ ور زمین چنانکہ درجا بلیت میگردند و مردن
 آور آن مدفون را از قبر تا میر و در راه احمد و الترمذی و صحیحہ و وجہ تشبیہ ستر عورت با حیاء مودودہ آن گفتہ اند کہ ہر کہ
 در پردہ شود و پردہ وی کشف کردہ شود و عیوب دے از شرم و خجالت چنان شود کہ گویا مرد و دوست دارد کہ کاش
 مرد بودی اما عیب دے ظاہر نشدی و چون پوشیدہ شد عیب دے گویا زندہ گردانیدہ شد پس پوشیدہ
 عیب دے بہر کہ زندہ گردانیدن شد چنانکہ مودودہ کہ در صد مردن بودہ بر آوردن از قبر زندہ گردانیدہ شد
 و طبیعی گفتہ کہ وجہ تشبیہ ارتکاب امر عظیم است یعنی چنانکہ احیاء مودودہ امر عظیم است ستر عیب مرد و ستر امر
 عظیم است تشبیہ و این را بان نابالغت شود مردم را بر ستر عیوب و عورات مردم بشوق شیطانی این آداب
 عظیم اما پوشیدہ نمائند کہ این وجہ تشبیہ با حیاء مودودہ مخصوص صہائیر ساند امور عظیمہ در عالم بسیارست چرا از میان
 آن تشبیہ باین غریب نادر و اوقاف وجہ الادل اقرب و انسب و اللہ اعلم و عن ابی ہریرۃ قال قال
 رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم ان احدکم مرآۃ انجمہ بدرستی یکے از شما آئینہ برادر خودست۔ فان راسہ
 بہ اذنی پس اگر بہ بنید یکے از شما و برادر خود و بچہ دیگر و سہے۔ فلیمط عنہ پس باید کہ دور کند آن اذنی را
 از دے و مشغول گرد و باصلاح حال و سبب ہر دہ کہ تواند بہ تشبیہ و اعظام و زبردت و خجالت چنانکہ شرط است۔ رواہ الترمذی
 روایت کرد این حدیث را ترمذی و تھقفہ۔ و نسبت بہ ضعف کرد آن را یعنی روایت حدیث باین لفظ ضعیف
 است۔ و فی روایتہ ولابی و اود المؤمن مرآۃ المؤمن۔ مسلمان آئینہ مسلمان دیگرست یعنی دے نماید و را عیب
 او را و اعظام و تشبیہ میکند بر آن چنانکہ آئینہ کہ ہر چہ در شخص رانیست اگر چہ اندک چیزے باشد و امی نماید یعنی
 مسلمان مطلع میگردد و بر عیوب خود باعلام مسلمان دیگر چنانکہ مطلع میگردد و بر زشتیے دے خود و بنظر در آئینہ تو
 فرمود قدس اللہ سرہ صوفیہ ہمیشہ بخیر تدبیر و ام کہ کاوش میگردد باشند از احوال یکدیگر و چون متفق شوند ہلاک شوند
 و از برائے تقویت و تائید این معنی فرمود۔ المؤمن اخ المؤمن۔ مسلمان برادر مسلمان است یعنی ناصح و معاضد و سبب
 یکت عنہ ضعیفہ بازیدار و دفع میکند از دے چیزے کہ در دے ضرر و ضیاع و ہلاک اوست و یحفظ من و راہ
 و حفظ میکند و نگاہ میدارد حق و را پس او و قائبانہ او غیبت نمی کند او را اگر کسی غیبت کند منع می کند و سکت
 نمے ورزد و بلکہ حفظ میکند تمام حقوق او را در نفس و مال و عرض و دینے معنی حدیث المؤمن مرآۃ المؤمن اینچنین گنبد
 کہ مسلمان چون در مسلمان دیگر عیب و نقصان بیند باید کہ بداند کہ این عیب نقصان او است کہ در آئینہ دے
 می نماید و از خود اند و تشبیہ گردد و بہ نفس خود در جوع نماید و در مقام انزالہ آن و اصلاح حال خود شود این بہر
 صحیح و دقیق است و لیکن سوق حدیث موافق آن نیست کما لا یخفی۔ و عن معاذ بن الس قال قال
 رسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم من حمے مؤمنان منافق۔ کسیک حفظ کند و نگاہ دارد مسلمان را از شر منافق کہ

۱۲
اسماء اللغات برفہ مشکوۃ جلد ۱۸

کہ غیبت یکنند اور با ظلم یکنند بروے و ظاہر معنی اول است و عند ان منافق دال است بران چہ غیبت گوئی کار منافقان
است در حضور و غیبت یکسان نہ باشند و نیز قول۔ اوجہ اللہ لکاحی لحم یوم القيمة من نار جہنم۔ بران نیز و خدائی تعالیٰ
فرستہ را کہ نگاہ دارد گوشت اورا یعنی جسد اورا روز قیامت از آتش دوزخ مناسب معنی غیبت است کہ چون حفظ
محایت کرد از غیبت کہ در حکم اکل لحم است محایت کرد حق سبحانه لحم اورا نیز از آتش دوزخ۔ و من رمی سلسا بشی
ویریدہ بشیہ و ہر کہ دشنام کند سلسا نے را بچیزے در حالیکہ بخوابد بدان چیز عیب اورا۔ جنبہ اللہ علی جہر جہنم۔ محبوب
و موقوف دارد اورا خداے تعالیٰ برپل دوزخ۔ حتی تجزئ فاما قال۔ تا آنکہ بیرون آید از ان چیزے کہ گفته است
راضی کردن خصم یا تنذیب بقدر گناہ۔ رواہ ابو داؤد۔ و عن عبد اللہ بن عمر قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ
وآلہ وسلم خیر الاصاب عند اللہ خیر ہم لصاحبہ۔ بہترین یاران نزد خدا بہترین ایشان است بپار خود و عدہ کہندہ و حق
اورا۔ و خیر الجحیران عند اللہ خیر ہم لجارہ۔ و بہترین ہمسایان نزد خدا بہترین ایشان است مرہ سایہ خود را۔ رواہ
الترمذی و الدارمی و قال الترمذی ہذا حدیث حسن غریب۔ و عن ابن مسعود قال قال رجل للنبی صلی اللہ
علیہ و آلہ وسلم یا رسول اللہ کیست لی ان اعلم اذا احسنت و اذا اسأت۔ گفت مردی مرا آنحضرت را چگونه حاصل شود مرا
علم بہ نیکو کاری خود و بد کاری خود یعنی چگونه دانم کہ من نیکم یا بد۔ فقال النبی۔ پس گفت پیغمبر صلی اللہ علیہ
وآلہ وسلم اذا سمعت جیرانک یقولون قد احسنت فقد احسنت۔ چون بشنوی ہمسایاے خود را کہ می گویند
بہ تحقیق نیک کردی تو پس تحقیق بدان کہ نیک کردی۔ و اذا سمعت یقولون قد اسأت فقد اسأت۔ و چون بشنوی
ہمسایہ ہا را کہ میگویند بہ تحقیق بد کردی تو پس بدان کہ بد کردی یعنی نیک و بدی تو بگو اہی و اذن ہمسایہ معلوم گردد
رواہ ابن ماجہ۔ و پوشیدہ مانند کہ این در حق ہمسایہ ہا خواہد بود کہ مردم با انصاف در است گو باشند و از علیہ دعوی
و دشمنی محلا و معرا چنانکہ مثل ابن در حدیث۔ انتم شہداء اللہ فی الارض۔ گفته اند۔ و عن عایشہ رضی اللہ عنہا
ان النبی صلی اللہ علیہ و آلہ وسلم قال انزلوا الناس منازلہم فردو آریہم مردم را در مراتب ایشان یعنی در مرتبہ ہر یک
را نگاہ دارید می کہ است شریف و اہل عزت دیگرے وضع و ذلیل ہر دو را یکسان ندارید و تعظیم و تکریم ہر یک
چنان سلوک کنید کہ موجب ایذا و حط مرتبہ نگردد و رواہ ابو داؤد۔ و در حیات العلوم مے آر و کہ عایشہ رضی اللہ عنہا
مے خورد و قیصری از ان راہ در گذشت پارچہ نانی بوسے بفرستاد پس از ان سوا دے بگذشت گفته
فرستاد کہ طعمے حاضر است اگر میل داشتہ باشید یا نیدے از حاضران از تفاوت حال شان پرسید
گفت شنیدم پیغمبر خدا را صلی اللہ علیہ و آلہ وسلم کہ فرمود انزلوا الناس منازلہم۔ آن سبب بآن نان پارہ
راضی است و اگر با سوار نیز بچنین میگردیم کہ باوے کردیم ایندای کشید و امانت میدہد
الفصل الثالث۔ عن عبد الرحمن ابن ابی نواہیہم فان و تخلف را و دال معلہ در آخر صحابی است

معدود و در اہل حجاز و عمان النبی صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم کو ضاربو الجمل اصحابہ میسمون بوضو و روایت است از عبد الرحمن کہ آنحضرت وضو کرد و روزی پس مسح کردن گرفتند یاران او بآب وضوی دےے سابقاً گذشتہ است کہ مراد بآب وضو چیست اکثر برانند کہ بقیہ آب است کہ در آوند از وضو باقی مانده و بعضی آب وضو کہ از اعضا جدا شدہ نیز مراد داشته اند فقال النبی صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم یا حکمکم علی ہذا پس گفت پیغمبر صلی اللہ علیہ وسلم چہ چیز داشت شما برین کار قائلو حب اللہ و رسولہ - گفتند باعث برین کار ما را محبت خدا و رسول خداست - فقال النبی صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم پس فرمود آنحضرت من سرہ ان حب اللہ و رسولہ ادبیحہ اللہ و رسولہ کیکہ شاید میگرداند او را کہ دوست دارد خدا و رسول او را یا دوست دارد او را خدا و رسول او این مرتبہ بالا تر از اول است و در حقیقت ہر دو ستائیم کہ یک گوییم انچہ ہر کس دوست دارد خدا را دوست دارد او را خدا بخیم و بچونہ بہر تقدیر فرمود کہ ہر کہ محبت خدا و رسول خدا را بچونہ فیصدق حدیثہ پس باید کہ راست گوید سخن خود را از حدیث چون گوید سخن راست بگو و اما تہ اذا التمت - و باید کہ او اکتد و برساند امانت مردم را کہ نزد او است چون نہادہ شود نزد دے - و لیحسن جوار من جاوہرہ و باید کہ نیک کند ہمسایہ گی کسی کہ ہمسایہ شدہ است او را یعنی دعوائے محبت خدا و رسول خدا یا امثال این امور کہ تمسح بآب وضو است مثلاً چندان مؤمن ندارد و بر نفس شاق نیست و ثابت نمیکرد عمدہ دران اتمثال او او را نواہی است خصوصاً این امور کہ صدق حدیث و ادائے امانت و حسن جوار است و در معاملات و حقوق الناس بدان ابتلا غالب است و گویا کہ در ایشان چیزی یافت کہ موجب تہاد و تقصیر و ادائے این حقوق بود ازین جہت تخصیص کرد و اللہ اعلم مولانا احمد مجد شبانی رحمۃ اللہ علیہ مروے بود در ناگور شدین و متبع یکے از اغنیای سیوات کہ در ادائے حقوق برادر تقصیرے داشت در ویش شد و در خدمت مولانا افتاد تا بحدے کہ آب بر لے خانقاہ دےے کشید روزے اورا دید کہ کوزہ آب بر سرے آید گفت یا ابوالمحق باینما از تو راضی نمی شود برو خاطر برادر در باب حق او را ادا کن و او را از خود راضی ساز - و عن ابن عجب اس قال سمعت رسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم یقول لیس المؤمن بالذی تبسع و جارہ جالبع الی جنبہ نیست مسلمان کامل کیکہ سیر میخورد و ہمسایہ او گرسنہ است و در پیلر سید احمد را ہما - روایت کرد این ہر دو حدیث را بلفظ فی شعب الایمان و عن ابی ہریرۃ قال قال رجل گفت ابو ہریرہ گفت مروی - یا رسول اللہ ان فلانہ مذکر کن کثرۃ صلو و صیام و صدقہا - فلان زن ذکر کردہ می شود از بسیارے نماز و روزہ دےے و تصدق دےے یعنی میگویند کہ عبادت بسیار میکند - غیر ان تا روزی حیراننا بلسا نہ لجز این کہ آن زن میسہ بنجاند ہمسایہ ہا خود را بن بان خود - قال ہی فی النار - فرمود آن حضرت کہ وی در آتش و در رخ خواہد بود بسبب ایندے ہمسایہ ہا و نماز و روزہ و تصدق با وجود آنکہ انفصل عبادات اند کفارت این گناہ وے

نحو اہر شدہ قال گفت آن مرد یا رسول اللہ فان فلانہ مذکور من فلتہ صیاما وصدقاتہا وعلوہا پس بدرستی فلان زن دیگر ذکر کرده سے شود از کسی روزہ وی و تصدق وی و نماز وی بعد از ان بیان کرد کی صدقہ اور بقول خود و انما تصدق بالانوار من الاقطر بدرستی این زن تصدق میکند بیابہ ہا از قروت کہ چیزی قلیل و حقیرست۔ و لا تو ذی بایسانہا جہاننا و لیکن ایذا نمی کند بزبان خود ہمایہ ہا سے خود را تعالی ہی فی الجنتہ گفت آنحضرت این زن در بہشت خواہد بود و تفصیر سے کہ در بسیاری نماز و روزہ و تصدق دارد و ایذا ناکردن ہمایہ ہا را تلافی آن میکند روزہ احمد و البیہقی فی شعب الایمان۔ و عنہ قال ان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم وقف علی ناس جالوس و ہم ازانی ہر سیرہ است کہ آنحضرت ایستاد بر مردی کہ پشتی بودند فقال لا اجرکم تجرکم من شرمکم۔ پس فرمود یا خبرکنم شما را بہ نیک ترین شما و متنازعہ نگردانم نیکترین شما را از بدترین شما یعنی بیان کنم کہ نیکترین شما کیست و بدترین شما کیست قال گفت البہر سیرہ مسکتوا لیس خاموش مانند آن مردم گویا سبب خاموشی ترس از ان باشد کہ شخصی فرماید کہ این نیک است و این بد نہ بمفہوم عام و لغو ان کلی۔ فقال ذلک ثلث مرات پس گفت و مگر رگزدانید آنحضرت این کلام را سے بار فقال جلی بل پس گفت مردی آری۔ یا رسول اللہ خبرنا بخیر ناسن تہمنا خبردہ مارا دیان کن و تمیز کن نیکترین ما را از بدترین ما فقال۔ پس فرمود آنحضرت جگر کم من یزنی خیرہ دیون شمرہ بہترین شما کسے ست کہ امید داشته باشند مردم نیک اورا و این بودہ باشند از بدی و بد شرم کم من لا یزنی خیرہ دیون شمرہ۔ و بدترین شما کسے ست کہ امید ندارند باشند مردم نیک اورا و این نبودہ باشند از بدی او و آنکہ امید نیک اورا دارند از بدی او این بنا شد یا از بدی او این باشند اما امید نیک اورا ندارند من ست نہ نیکترست و نہ بدتر۔ رواہ الترمذی و البیہقی فی شعب الایمان و قال الترمذی ہذا حدیث حسن صحیح۔ و عن ابن مسعود قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم ان اللہ تعالی قسم بثلثم افعال کہ خدائے تعالی قسمت کرد میان شما خفہا و سیرتہائے شما را کہ از جملہ دین ست۔ یکی قسم بیکم از زناکم۔ چنانچہ نیکست کرد میان شما از زنا سے شما را کہ از ابواب دنیا ست بعد از ان تفصیل آن کرد و تفصیل اخلاق کرد و بر اراق و فرمود۔ و ان اللہ تعالی یعطی الدینا من یحب دین لا یحب۔ بدرستی کہ خدائے تعالی میدہد دنیا را کہ مراد با زنا انجا ست کہے را کہ دوست میدارد و کہے را کہ دوست نمیدارد و کافرا و کافرا من یطیع یا عاصی۔ و لا یعطی الدین الا من یحب۔ و نہیں دہد دین را کہ اخلاق نیک ست مگر کہے را کہ دوست میدارد و باز بر سے تاکید و تقویت حکم ثانی فرمود و من اعطاه اللہ الدین فقد اجبه۔ پس کہے کہ بدہد اورا خدائے تعالی دین را پس تحقیق دوست داشته است او را باز بر سے تاکید این معنی کہ دین اخلاق نیکوست گفت۔ و الذی یسیرہ لا یسلم غیر حقہ تسلیم قلبہ و لسانہ۔ بخدا اسوگند مسلمان نہ شود و نبودہ تا آنکہ مسلمان شود و مطیع گردد و دل و زبان او اسلام قلب بہر اوست از عقائد باطلہ و اسلام لسان بازداشتن از مالا یعنی۔ کذا قال الطیبی۔ و ظاہر است

که عبارت از تصدیق و اقرار است بلکه کنایت از تسبیح ظاهر و باطن و تخصیص قلب و لسان از جهت بودن آنها در اسلام و ایمان - ولایون حتی یا من جارد بواکفه - و ایمان کامل نیادوده باشند تا آنکه ایمن گرد و همسایه او بدیده او را این نیز از اخلاق است و تخصیص بحبت بودن او است عمده در معاملات خلق و ذکر ایمان اینجا بر کمال مبانی است گویا که حقیقت ایمان که تصدیق قلبی است موقوف است بر آن و چون اصل معنی ایمان این گردانیدن مجرست از تکذیب مناسب ذکر او باین گردانیدن همسایه از بواکف و الله اعلم - وعن ابی هریره ان النبى صلى الله عليه وآله وسلم قال المؤمن يلف سلمان محل ومكان الفت ومحبت مست چه مدار اجتماع دین و اسلام بر الفت است و حق سبحانه منت نهاد بر مومنان تبالیف قلوب ایشان بقول خود که تمام اعداء فالف بین قلوبکم - و منت نهاد بر حبیب خود صلی الله علیه و آله وسلم تبالیف قلوب مومنین بقوله هو الذی یکذب بنصره و بالمومنین و الف بین قلوبهم آلایه و لا یمیز لایالف و لا یؤلف - و نیست نیکی در کسکه الفت نمی کند و محبت ندارد و سلمان را و الفت کرده نمی شود و محبت داشته نمی شود و او را یعنی مسلمانان دوست ندارند و ایمان چون سبب الفت و محبت است مومن آلف و مالوف و محب و محبوب باشد و او را - روایت کرد این و حدیث را احمد و البیهقی فی شعب الایمان - وعن انس قال قال رسول الله صلى الله عليه وآله وسلم من قضی حاجته استی حاجته - کسکه بر آرد و مرگ از امت مرا حاجته دکاری فی الصراح قضا پر و اختن و حاجت روا کردن پدیدان پس به بار و جالی که می خواهد که شاد گرداند او را بقضای آن حاجت - فقد سرنی پس تحقیق شاگردانید و این سرنی فقد سرنی - و کسکه سرور گرداند و این تحقیق راضی گردانید خدای را - و من سر سرنی و کسکه راضی گرداند خدای تعالی را و الله اعلم الجنة و در آرد او را خدای تعالی در بهشت - و عتقه قال قال رسول الله صلى الله عليه وآله وسلم من اغاث یتیم فافاد و هم از انس است گفت گفت آنحضرت کسکه فربا و رسی کند اند و مینوی کتب الله له ثلث و سبعین مغفرة و نبی سید بری و خدا بخدای هفتاد و سه آمرزش و الله فیها صلاح امره کایه از ان هفتاد و سه آمرزش آمرزشی است که در وی صلاح کار او است همه یعنی کار دنیا و آخرت - و ثمان و سبعون له درجات یوم الیقمة - و هفتاد و دو آمرزش مراد را موجب زیادت و درجات است روز قیامت و عتقه و عن عبد الله رضي الله عنهما قال قال رسول الله صلى الله عليه وآله وسلم - و روایت است از انس و از ابن مسعود که گفتند گفت آنحضرت الخلق عیال الله مخلوقات - حکم عیال خدای تعالی دارند که نفقه و قوت ایشان بر او است - فاحب الخلق الی الله - پس محبوب ترین خلق بسوے خدا من حسن الی عیاله کسی است که نیکی کند بسوے عیال خود و نبی البیهقی الاحادیث الثانیة - روایت کرد یحیی این هر سه را حدیث را فی شعب الایمان - و عن عقیبة بن عامر قال قال رسول الله صلى الله عليه وآله وسلم اول شخصین یوم الیقمة جاریان خشتین و خصم که

بیکدیگر خصوصیت کنند و حق خود را از یکدیگر طلبند و در سایه اند۔ رواہ احمد و در اینجا اشکال آورده اند کہ در حدیث دیگر آمده
 اول چیزے کہ پرستش نموده و حساب کرده شود نماز است و در حدیث دیگر اول چیزے کہ حکم کرده شود بران بیان
 مردمان قضیہ خون است و جواب داده شدہ است باینکہ حدیث اولی ازین دو حدیث نسبت بحقوق اللہ است ثانی
 نسبت بمظالم کدانی الزاجۃ علی ابن ماجہ للسیوطی۔ وعن ابی ہریرۃ ان رجلا سأل الی النبی صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم
 روایت است از ابو ہریرہ کہ مردی شکایت کرد بسوے آنحضرت۔ قصۃ قابیہ سختی دل خود را کہ علاج آن چیست
 قال اسح راس الیتیم و اطعم المسکین۔ گفت آنحضرت در بیان علاج سختی دل دست بگذاران بشفقت بر یتیم و بخوران
 طعام مسکین را یعنی نطف و مہربانی کن بر خلق کہ کسر سورت قساوت کند زیرا کہ علاج بقصد می باشد چنانکہ علاج کسے کہ
 مبتلا بہ تکبر است بتواضع و بخیل السجاوت پس علاج ابتلا بقساوت قلب نرمی و مہربانی نمودن باشد و درہ تجھض یتیم و مسکین
 از اشارت قول حق جل و علا کہ فرمود (و اطعام) نے یوم ذی سبۃ تیجاذا مقرۃ او مسکینا و ان تر یتیم مفہوم است زیرا کہ
 مراعات یتیم و مسکین را انتقام عقبہ شاقہ و استعۃ از جہت وجود زیادت مشقت و مجاہدہ دران دہر کہ و عقبہ
 شاقہ و راید پیدا شود و نرمی و در دل او دلسامحت و نفس و سے رواہ احمد و عن سراقۃ بن مالک صحابی
 است ایمان آورده روز فتح۔ کہ ان النبی صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم قال الا اولکم علی افضل الصدقات آیا ولات
 انکم ثم ابرافاضل ترین صدقات۔ انبک مرووۃ الیک لیس لہا کاسب غیر۔ افضل صدقات صدقہ
 کردن و یکی کردن است بر دختر تو و رجاے کہ باز گردانیدہ شدہ است بسوے تو یعنی طلاق داده او را شوہر
 او باز آمدہ و رفاۃ تو افتادہ و نیست مرا این دختر را کسب کنندہ و نفقہ رسانندہ جز تو چنانکہ تفسیرے مذکور شدہ باشد
 کہ خدمت کند یا کسی دیگر کہ مؤنت او کشد ناچار و رفاۃ پدر آمدہ افتادہ رواہ ابن جبر۔

باب المحبة فی اللہ و من اللہ تم

این چنین است ترجمہ باب در نسخ و معنی حب فی اللہ محبت داشتن بوجہ اللہ و از جہت خداوند تعالی بے
 مشارکت ہو و شوب و پاد و غایت اغراض و فی معنی علت آید چنانکہ در قول وے تعالی لا الذین جاہدوا فینا یعنی
 آن کسانے کہ جاہد کردند از جہت ذات ما و طلب ما و گویند التفکر نے معرفۃ اللہ واجب یعنی براسے معرفت خدا
 و معنی من اللہ نیز من اجل اللہ گفتہ اند یعنی از براسے خدا و رفاے او و من نیز معنی علت است چنانکہ تری
 اعیسم لفیض من الدیج و گفته اند کہ در فی اللہ مبالغہ بیشتر است کہ محبت را مفرد و ذات اللہ ساخته شد
 و برین تقدیر مال ہر دو عبارت یکے آمد و خالی از تکرار سے نہ و بعضے گفته اند کہ معنی حب فی اللہ محبت بندہ خدا
 را و معنی حب من اللہ محبت خدا مر بندہ را و این معنی از لفظ حب من اللہ ظاہر تر است اما احادیث باب درین
 معنی کمتر واقع شدہ مگر حدیث دوم از فصل اول و در نسخ و البغض للہ بعد از الخب فی اللہ نیز نوشته اند

اما خطارہ و در نسخہ ہائے دیگر موجود نیست و احادیث درین باب بسیار مذکور شدہ و ظاہر ترک او در نسخہ بہ جهت فہم دوست اندخیز فی اللہ یا اعتبار بتقابلت و اللہ اعلم

الفصل الاول - عن عائشہ رضی اللہ عنہا قالت قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم الارواح جنود مجتہدہ
ارواح پیش از تعلق با بدن نسل لشکر ہر بودند کہ یکجا جمع بودند پس ازان آئنا را متفرق ساختند و با بدن فرستادند
تا قوارص شما اتیان پس آئنا کہ شناسا بودند ازانرا بلالہ مناسبست و مشارکت در صفات الفت گرفتند و آشنا شدند
بعد از تعلق بہ بدن - و اما کہ منہا اختلف و آئنا کہ ناشناسا بودند صیغہ مناسبست مختلف شدند و بیکانہ گشتند چنانکہ
کسے انیس و محبوب خود را کہم کردہ باشند و بآئنا در این تعارف و تناکر در دنیا بالہام آئنی ست بے آنکہ بیا و ایشان
باشد و ہم در آن موطن میان خود آشنائی و بیکانگی یکدیگر داشتند و از نجاست کہ بیکان بہ بیکان آشا و محب
و اکل باشند و بدان بدن و اگر بجهت بعضی عوارض و اسباب قصہ ہر خلافت این اتفاق افتد نادربو و در آخر
مال و مخرج بان گرد کہ اصل ست - رواہ بخاری و رواہ مسلم عن ابی ہریرۃ - روایت کردہ این حدیث را از
عائشہ بخاری و روایت کردہ از اسلم از ابی ہریرہ و چون ہر یک از شیعین روایت از صحابی دیگر کردہ این حدیث
را متفق علیہ گفت چہ متفق علیہ در اصطلاح محدثین بر تقدیر سے باشد کہ ہر دو از یک صحابی روایت کنند چنانکہ در
مقدمہ معلوم شد و ازین حدیث معلوم شد کہ ارواح اعراض نیستند مخلوق اند پیش از اجساد و لیکن لازم نیاید
از ان قدم ارواح و خود در حدیث واقع شدہ کہ پیدا کردہ شد ارواح پیش از اجساد و بدینہر ارسال نعم لازم
آید کہ قول بخلیق آئنا بعد از تمام بدن و تسویہ آن باطل باشد مگر آنکہ مراد بخلق آئنا قبل البدن بصفت مذکورہ
تقدیر آئنا باشد چہنہن و این تاویل مخالف صریح حدیث ست و اللہ اعلم - و عن ابی ہریرۃ رضی اللہ عنہ قال
قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم ان اللہ اذا احب عبداً فخرای تعالیٰ چون دوست میدارد بندہ را
از بندگان خود و راضی میگردد از وی و ارادہ خیر و ہدایت و توفیق می کند مراد او اذ الفاعل رحمت برودے و عاجل
مے خواند جبرئیل را - فقال انی احب فلانا فاجبہ پس بگوید حضرت رب العزت جل جلالہ تحقیق من دوست
میدارم فلان بندہ را پس دوست دارد او را فقال فحبہ جبرئیل گفت آنحضرت پس دوست میدارد آن بندہ
را جبرئیل بہ ثناء و دعا و استغفار و محبت تقامی وی و ثم یأوی فی السماء - پسترنما مے کند جبرئیل با مرآئی و ہر
آسمان برے شتوانند و فرشتگان یقول ان اللہ یحب فلانا فاجبہ - پسترنما گوید جبرئیل بہ فرشتگان ہم آئنا
دوست میدارد فلان بندہ را پس دوست دارد شما را - فحبہ اہل السماء پس دوست میدارد شما
بندہ را آسمانیان کہ فرشتگان باشند - ثم یوضع لہ القابل فی الارض - پسترنما مے شود و مرآن بندہ را
قبول و محبت در دامن زمینان کہ مردم اند بکہ جن و انس - و اذا انقض عبداً جبرئیل فبقول فی العقب - فلانا

فان الغنّة و چون دشمن میدارد الله تعالى بنده را در اراض میگرداند و از وی وارد کند و ضلالت و خندلان و عقاب سے کشت
اور انجو اند جبریل راپس میگوید تحقیق من دشمن میدارم فلان بنده را پس دشمن دار تو اورا قال فی بعضه جبریل گفت
آنحضرت پس دشمن میدارد اورا و اجبیریل بزم و فقرین و کراہت تھا کے او۔ ثم نبأ دى فی اهل السماں کہ
یغض فلان فافضلہ۔ پستترند اور میرد جبریل لفران آئی تعالیٰ در آسمان کہ خدا سے تعالیٰ دشمن میدارد فلان بنده
راپس دشمن دارد یثما اورا فقال گفت آنحضرت فی بعضه بی پس دشمن میدارد آسمانیان آن بنده را تم یوضع له
البنصا مری الارض پستتر افکنده می شود و مر آن بنده را دشمنی در و لها سے زمینیان۔ رواه مسلم۔ و بخاری
نیز روایت کرده است آن را ظاهر المولود بران مطلع نشود که ذی نفس۔ وعنه قال قال رسول الله صلی الله علیه
علیه وآله وسلم ان الله یقول یوم القیمۃ این الی لبون بحلالی۔ وہم از ابی ہریرہ روایت ست کہ گفت گفت
آنحضرت بدرستی کہ خدا سے میگوید روز قیامت کہا اند دوست دارندگان یکدیگر بسبب بزرگی من و محبت غفلت
من لیوم اظلم فی ظلی۔ امر وزجائے وہم ایشان را در سایہ خود لیوم داخل الاطلی سور روزیکہ نیست سایہ جن
سایہ من مراد از سایہ خدا سے تعالیٰ یا سایہ عرش ست چنانکہ صریح در بعض احادیث آمدہ و اضافت بوسی
تعالیٰ براسے تشریف و تعظیم ست یا مراد از سایہ حق گفت و ستر و رحمت اوست چنانکہ السلطان ظل الله
آمدہ و یا سایہ عبارت از راحت و نعمت چنانکہ گوئید عیش ظلیل یعنی زندگانی خوش۔ رواه مسلم۔ وعنه عن ابنی
وہم از ابی ہریرہ است از پیغمبر صلی الله علیہ وآله وسلم ان رجلا زار الخالد فی قریۃ اخری۔ کہ مردی قصد زیارت کرد برداری
را کہ مراد ابو دوردہ و دیگر فارصد الله فی مدرجۃ ملکک پس منتظرہ نشاء خدا سے تعالیٰ براسے امر در رہی
کہ نے گذشت فرشتہ را درجۃ بفتح ہم و را وجہ ہم را۔ قال ابن تردید یہ سید آن فرشتہ از ان مرد کہا
میخواهی کہ بروے۔ قال ارید اخالی فی ہذہ المقریۃ۔ گفت آن مردی خواہم کہ باین وہ بروم تا ملاقات کنم برادر
را کہ مرا هست درین وہ قال بل لک ملیہ من نعمۃ تربھا۔ گفت فرشتہ آیا بہست مرتز بر دے حق نمیتے کہ مالک
شوی و استیفا کنی آنرا یعنی براسے طلب جز اسے نمیتے کہ اور دادہ بروے و بعضے گفته اند کہ مراد آن ست
کہ آیا بہست ترا نمیتے بروے کہ دادہ آن را و میخواہی کہ ترتیب و تمام کنی آن نعمت را و اصلاح کنی آن را و
معنی اول مناسب ترست بمقام زیرا کہ غالب آنست کہ آدمی بقصد استیفاء عوض و جزاسبے نعمت خود
می رود و معنی ثانی مناسب ترست بمفهوم تربیت و گوئید کہ تربیت بمعنی ملک نیز آمدہ۔ قال لا۔ گفت آن مرد
در جواب فرشتہ نہیروم براسے تربیت نعمت۔ بخاری اجبتہ فی الله نیست مراد اعیہ زیارت مگر محبت و اشتیاق
اور ابو جہر الله و طاب رضا سے او تعالیٰ۔ قال فانی رسول الله ایک بان الله قدرا جبک کما اجتہدہ فیہ گفت
فرشتہ پس بدرستی من فرساؤہ خدا یم لبوسے تو تا خبر دهم ترا کہ خدا سے تعالیٰ دوست داشت ترا

چنانکہ دوست داشتی تو او را بر سرے خدا سداہ مسلم۔ وعن ابن مسعود قال جابر رجل الى البني كفت عبد الله بن مسعود آدم مردے بسوے پیغمبر خدا صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم فقال۔ پس گفت آن مرد۔ یا رسول اللہ کیف تقول فی رجل۔ چہ میگوئی و چگونه حکم می کنی در مردے کہ احب تو ما ولم یحب ہم۔ دوست داشته است کہ وہ ہے را و ندیدہ و در نیافتہ است ایشان را و نرسیدہ و صحبت نہ داشتہ با ایشان یا عمل نکرده با نیچہ ایشان عمل کرده اند فقال المرئع من احب۔ پس فرمود آنحضرت مرد با کسے است کہ دوست داشته است ایشان را یعنی محترم و دوستی است اگر چہ در نیافتہ و نرسیدہ و کار نکرده اگر چہ محبت کامل کہ اعتبار را شاید بہمان است کہ بتابلت و موافقت کشد اما اصل انجذاب و اعتقاد و موثر و جمعیت و اتحاد است این بشارت است مرد و خدا را ن صلح و علماء و اقیاد و ارباب کہ امید است کہ فردا در زمرہ ایشان بر خیزند و با ایشان باشند ان شاء اللہ تعالیٰ متفق علیہ۔ وعن انس ان رجلا قال۔ روایت است از انس کہ مردے گفت۔ یا رسول اللہ متی الساعة۔ کی مے آید قیامت۔ قال۔ گفت آن حضرت۔ و یک۔ واسے بر تو ہوا اعدوت لہا۔ چہ آنا وہ کردہ از عمل صالح برے قیامت یعنی این را چہ مے پرسی کہ قیامت کی خواهد شد عملی کن و کاری بساز قیامت ہر وقت کہ شود ظاہر آنحضرت را این سوال وے خوش نیامد و گمان برد کہ از روضے نعمت و استبعا و می پرسد یا از خوف و اعتقاد۔ قال۔ گفت آن مرد۔ ما اعدوت لہا۔ آنا وہ نکرده ام و کارے نساختہ ام بر می قیامت۔ الا انی احب اللہ و رسولہ۔ مگر این است کہ دوست میدارم خدا و رسول خدا را چون آنحضرت این کلمہ را شنید از روضے معلوم کرد کہ از روضے خوف و اعتقاد می گوید۔ قال۔ فرمود۔ انت مع من احببت۔ تو با کسے خواہی بود کہ دوست میداری او را چون خدا و دوست میداری در جوار رحمت و عزت و می خواہی بود و چون رسول خدا را دوست داری نیز از مقام قربت و عنایت وی بہرہ ور باشی اگر چہ مقام او بلند تر و عزیز تر است کہ کسے با نبی نرسد اما نور محبت و تجلیت وی بر مجاہدان و تابعان وی خواهد یافت و محبت و قربت وے مشہر خواهد ساخت۔ قال انس فما رایت المسلمین من جو البشی بعد الاسلام فرحم بہا گفت انس چون فرمود آنحضرت این کلمہ را و بشارت و او باین نعمت غلجی ندیدم مسلمانان را کہ خوشحال شدہ باشند بچ چیزے بعد از خوش حالی با سلام کہ داشته اند بچ خوش حالی ایشان باین کلمہ کہ فرمود آنحضرت اصل ایمان و اسلام است و این بشارت نیز متفرع بر دو اثر و نتیجہ است متفق علیہ۔ وعن ابی موسی قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم مثل المجلس الصالح و السور الحال المسک و نافع المکر و حکم و حال ہم نشین نیک و بد مثل حال بر دارندہ شک است کہ با خود دار و دوم کنندہ گیر است بکسر کاف و سکون یا بنحیانیہ و نہ آہنگری و شک کہ بآن بد مند و جمع وے اکیار است بیا و اما کور بود او نام کورہ آہنگران است کہ از گل بنالفت و جمع وی اکوار بود و دیگران جمع ہر دو آید و در نیامد

گفته گیر نام جهان کورست که از گل بنا کرده شد و فرق قول بجای مست فحائل المسک اما ان یحیی یک پس بر وارنده مشک
یا آنکه میدتر از ان مشک می بخشد بے عوض الا حذر بحال معجمه الاعطار و حذر بضم حاء معجمه و سکون
ذال معجمه نام عطیه که از مست غنیمت بر کس برسد و اما ان تبتاع منیر یا آنکه می خری مشک را از دے چنانکه و صحبت
خداست می کند و از مصاحب و برابر آن خدمت فحش سے بر نند و اما ان تجرد منه ریحا طیبه یا آنکه سے یا بی از ان
مشک بو سے خوش یعنی اگر مشک نمیرسد بوی خوش میرسد و از همین مصاحب اگر فیضی و نفعی بشخص نمیرسد
همین پس مست که ساعت و صحبت او خوش حال می شود و فارغ سے نشینی و نفع الیکر اما ان یحرق ثیابک و
در منده گیر یا آنکه می سوزد جامه سے ترا و اما ان تجرد منه ریحا خبیثه یا آنکه سے یا بی از دے بو سے بد را و
همچنین مصاحب بد یا خیر میکند و ضائع میکند وقت را و می برسد و باید استعدا را و سے سوز و لباس نقوی
را و اگر این بنا شد بی ذوقی و بد حالی و ناخوشی وقت فقیرست متقی علیه

الفصل الثانی - عن معاذ بن جبل قال سمعت رسول الله صلی الله علیه و آله وسلم یقول - معاذ بن جبل که از
عظمای صحابه است گفت شنیدم آنحضرت را که می گفت - قال الله تعالی و حببت محبتی للشیء بین فی - گفت پروردگار
تعالی ثابت و واجب شده دوستی من مردوست دارندگان یکدیگر را بسبب من و دوستی من - و التیج لیسین فی و
بهم نشینند گان محبت من و ذکر و نامی من - و التشرادرین فی - و زیارت کنندگان یکدیگر را براسے من و رضائے
من و التبادولین فی - و بر یکدیگر بذل مال کنندگان محبت من و طمع و ثواب من بے شوب سمعه و ریای و راه مالک
و فی روایت الترمذی - و در روایت ترمذی آمده که - قال - گفت آنحضرت یقول الله تعالی - یگوید خدا سے نما سے
التحالبون فی جلالی لهم منابرین نور و دوست دارندگان یکدیگر را بجهت عظمت و جلال من مرا ایشان را منبر است
از نور یعنی روز قیامت یعظم النبیین و الشہداء - و مشک می بزد ایشان را بنیبران و شیدان اینجا اشکال
مے آید که چون روا باشد که انبیا افضل الناس اند علی الاطلاق و شهدا که جان و مال خود را در راه خدا بذل
نمودند با آن فضل عظیم که ایشان را حاصل است رشک بر بزرگترین جماعه که این عمل باین آسانی کردند و رشک جز
مفضول بر فاضل نبیر و جوابش آنکه میگویند که مراد از غبطه اینجا استخوان و ناست نه حقیقت معنی او که طلب مثل
انچه ایشان دارند یعنی انبیا و شهدا بر ایشان ثنا گویند و مقام ایشان را استخوان نمایند جواب دیگر آنکه کلام
منبر بر فرض و تقدیر است یعنی اگر انبیا و شهدا را بر کس غبطه بود سے بر ایشان بودی و مشهور در جواب
آنست که تو آنکه در مفضول صفتی باشی که در فاضل نباشی با وجود فضائل و کمالات که در جنب آن صفت
مفضول محوسست چنانکه یک هزار غلام خوش روی با چندین صفتها و شهرها دار و دیکه دیگر غلام بچه خردی
دارد که شیر نیک است آنرا نیز مے خواهد که ادرا باشد بسبب غایت شوق و حرص بر احراز فضائل و صفات

حق یا آنکه انبیاء صلوات الله علیهم نیز بحاجت به الله دارند هر چه اتم و اکمل تا فاسم و بعضی گویند که این حالت در عشر باشد پیش از در آمدن بهشت و فوز به بهشت آن و بسط درجات قرب الهی تعالی و در حدیث آیند و بیاید که صفت ایشان این است که ایشان را خونی و زنی یعنی تشویشی و ترویس نباشد و این و فانی باشد در مردم دیگر را اگر قناری نفس بود و انبیا را تروید است و اتهام بحال ایشان باشد پوشیده نماند که اشکال مذکور در انبیا صعبه دارد و اما در شهیدان چنین است چه درجه قبیل محبت الهی شاید که کمتر از شهید نبود بلکه بیشتر از آن باشد و الله اعلم فقه بر حق عمر رضی الله عنه قال قال رسول الله صلی الله علیه و آله وسلم ان من عباد الله لا ناسا ما هم با نبیاء ولا شهداء بدستی که از بندگان خدا آدمی مانند که نیستند ایشان پیغمبر و شهید بعظم الانبیاء و الشهداء یوم القيمة - رشک می برند ایشان را پیغمبران و شهیدان روز قیامت بمکانهم من الله - بسبب مرتبه ایشان که نزد خدا دارند ساقوا - صحابه گفته یار رسول رفته سخن نامن هم بسته بکن تر بیان را گیسند ایشان - قال هم قوم تحابوا بروح الله - ایشان قومی اند که دوست داشتند یکدیگر را بحبت روح خدا بقوم را در اصل معنی آنچه زنده شود و لوسه بدن در دلو سس اینجا قرآن دارند و در قرآن مجید میفرمایند و کذلک ادعینا الیک روحنا ابدان بروح است حیات غلوب لقرآن باشد و در قاموس گفته قرآن را سیکه از معانی روح داشته و دوست داشتن محبت قرآن یا بآن معنی است که محبت جامع و باعث محبت ایشان قرآن است یعنی دین اسلام یا بآن معنی که قرآن باعث و امر است بمولات مومنین و محباب بیکدیگر و بعضی مراد از روح معنی دارند که آن نیز از معانی روح است و این نزدیک بمعنی اول است و بعضی مراد از روح الله محبت دارند چه محبت نیز سبب حیات و نشاط و تازگی و لهاست چنانکه محبوب را گویند انت روحی و در بعضی نسخ روح بفتح نیز میگویند که معنی رحمت آید فروح و رجحان است رحمت و رزق کذا فی الصحاح و مال جمیع معانی یک است یعنی دوست داشتن براس خدا - علی غیر ارحام بهیم - در حالیکه بحاجت ایشان واقع و مبنی است بر غیر قرابتهاست رحم که میان ایشان باشد - و لا اموال تعاطف و تعلق مبنی است بر الهام که داد و ستدی کنند آنرا میان یکدیگر - فوالله ان وجههم لنور پس بخدا سوگند که رویای ایشان منور است بلکه عین نور است بمالقه - و انهم علی نور و بد رشتی که ایشان پر نور اند یعنی بر منبر از نور اند چنانکه در حدیث سابق گذشت یا مستولی و ممکن بر نور اند مقصود بیان اوست و جلالت و رفعت شان و مکان ایشان است لا یخفون اذا خاف الناس - یعنی ترسند و فقیه که ترسند مردم و لا یخفون اذا حزین الناس - و اند و مگین نمی شوند و فقیه اند و مگین شوند مردم - و فرموده آیه و فوالله انهم یخفون اذا خاف الناس و لا یخفون اذا حزین الناس و نفی خوف از ایشان این آیت را که الا ان اولیاء الله لا خوف علیهم و لا هم یخفون رواه ابی بن کثیر

این حدیث را باین لفظ کہ مذکور شد۔ ابو داؤد در دہ فی شرح السنۃ من ابی مالک۔ در روایت کرد اور امی السنتہ
 در شرح السنۃ از ابی مالک اشعری۔ بلفظ الصحاح بلغفۃ کہ در مصحح مذکور است۔ مع زواید۔ باز یا و بیہامی و دیگر
 چنانکہ در صحاح است۔ و کذا فی شعب الایمان۔ و همچنین روایت کردہ بقی بلفظ صحاح باز یا و بیہامی و شعب الایمان
 و حسن ابن عباس قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم لا بی ذر گفست آنحضرت مرابی ذر غفارے را
 یا بذرا می عری الایمان اذقی۔ اسی ابو ذر کہ ام کیے از عروہا سے ایمان محکم است عروہ بضم عین حملہ و سکون را
 ہر چہ تمسک نہودہ و خشک در زدہ شود و بوی شل عروہ اجمال کہ بار بستہ می شود بوی عروہ کوزہ کہ دستہ دی
 باشد استعارہ کردہ شد بر اسے انچہ تمسک کردہ شود بوی در دین از ارکان ایمان و صفات آن بمنہر ماید ای
 ابو ذر میدانی کہ کہ ام رکن ایمان و صفت دی حکم ترست تا تمسک کردہ شود بوی در نجات آخرت و ثواب آن
 قال۔ گفست ابو ذر اللہ و رسولہ اعلم۔ خدا و رسول خدا و انما ترست این کلمہ عادت صحابہ بود کہ چون آنحضرت چیز
 از ایشان می پرسید ایشان حوالہ بعلم خدا و رسول خدا میکردند تا بآوااعتنا۔ قال گفست آنحضرت۔ الموالاة
 فی اللہ و دوستی و پیوستگی کردن با ہم از جہت خدا۔ و الحب فی اللہ و بغض فی اللہ و دوست داشتن کسی را از جہت خدا
 و دشمن داشتن از جہت خدا۔ رواہ البیہقی فی شعب الایمان۔ و عن ابی ہریرۃ ان النبی صلی اللہ علیہ وآلہ
 وسلم قال اذا عاود المسلم اخا و۔ چون عیادت میکند مسلمان مسلمان دیگر را۔ او زارہ۔ یا زیارت میکند و بدیدن وی
 می آید۔ قال اللہ تعالیٰ۔ یلوید خدای تعالیٰ طہیت خوش شد زندگانی تو در دنیا و آخرت۔ و طاب محشاک خوش
 است رفتن تو کہ اینجا آمدی و بہر گام کہ زدی ثوابی بدست آوردی و قبوات من النجۃ منزلا۔ گرفتاری از بہشت ستر
 را و این ہر سہ قرینہ احتمال دعا نیز دارد یعنی خوش باد زندگانی تو و خوش باد راہ رفتن تو و بہر رفتن تو از بہشت منزل
 رواہ الترمذی و قال ہذا حدیث غریب۔ و عن المقدام بن سعد بکرب صحابی است نزد دل کردہ تمس را و عند دوست
 و راہل شام عن النبی صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم قال اذا احب الرجل اخا۔ چون دوست دارد مردی مسلمان
 را و نیکوہ انہ عجبہ۔ پس باید کہ خبر کند آن مرد آن مسلمان را کہ دے دوست میدارد و او را زیرا کہ این باعث اتمالت
 قلب و اجتناب الفت و محبت است و چون و اند کہ دے دوست میدارد و حقوق محبت رعایت کند
 و در دنیا و بصیحت دے باشد۔ رواہ ابو داؤد و الترمذی۔ و عن انس قال مر رجل بالنبی۔ گفست انس
 گذشت۔ مروی بہ پیغمبر صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم و عنہ ناس جہ نزد آن حضرت مردمان بودند۔ فقال رجل
 من عنده انی لاحب ہذا اللہ۔ پس گفت مروی از آن کسان کہ نزد آن حضرت بودند بدرستی کہ من دوست
 دارم این مرد را کہ گذشت از جہت خدا۔ فقال النبی۔ پس گفت پیغمبر خدا صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم احبہ آیا
 و انبہ۔ این مرد را کہ تو دوست میداری اورا قال لا۔ گفست خدا ناانیدہ ام۔ قال۔ فرمود ہم ایفا علی

بر غیر دبر و بسوی او پس بدانان اور۔ مقام الیہ فاعلم پس برخواست و رفت بسوی او پس بدانانید ادا را کہ من دوست
میدارم ترا۔ فقال پس گفت آن مرد در دعای او اجاب الذی اجبتنی کہ دوست وارد ترا آن کسے کہ دوست
داشتی تو مرا از برائے دی یعنی اللہ تعالیٰ و باید کہ چون یکے بدیکے گویدانی اجاب در جواب و سے گوید اجاب
اللہ۔ قال گفت انس کہ راوی این حدیث است۔ ثم رجع۔ پتر باز آمد این کس فسأله البیہی۔ پس پرسیدہ اور
پیغمبر صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم۔ کہ چہ گفت آن مرد در جواب تو فاجزہ بما قال پس خبر داد آنحضرت را با پنچہ گفت آن مرد
در جواب دی۔ فقال البیہی صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم انت مع من احببت تو با کسے خواہی بود کہ دوست میداری
اور تو ملک یا احببت و مرزاست جز او اجرا پنچہ قبی کردی برائے خدا در محبت داشتن دی بلکه در ہر عمل
و معنی احتساب ثواب چشم داشتن از خدا و جہل و حسبتہ بکسر حد سکون سین اسم است از دے و اصل
لفظ از حساب است بمعنی نمودن گویا کہ این فعل را ب محبت نیت ثواب در حساب می در آورد و نظر اعتقاد و غبار
بران می گمارد۔ رواہ البیہقی فی شعب الایمان و فی روایۃ الترمذی و در روایت ترمذی باین لفظ آورد کہ الم
مع من احب و لا ما اکتب مرد با کسے است کہ دوست میدار و او را و او را اجرا پنچہ کسب کردہ بہ نیت ثواب

و عن ابی سعید رانہ سمع البیہی صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم یقول۔ ابو سعید خدرے اذان حضرت شنیدہ
کہ نے فرمود۔ لا تصاحب الا مؤمن۔ یاری مکن و صحبت مدار مگر مسلمان را یعنی نہ کافر را یا مسلمان صالح را نہ فاجر
را و مؤید این معنی است قرنیہ او کہ فرمود لا یأکل طعامک الا تقی۔ و باید کہ خورد طعام ترا مگر مردے پرہیزگاری
یعنی طعام تو باید کہ از وجہ حلال باشد ناقابل خوردن متقیان شود و باید کہ متقیان را بخورانی نہ غیر ایشان را منع کرد
از مصاحبت و مواکلت کفار و فجرا تا سبب الفت و محبت نگردد و از مصاحبت ایشان صفات ذمیتہ ہر
نکتہ دلفتہ اند کہ باین شرط در طعام دعوت است نہ طعام حاجت زیرا کہ حق سبحانہ و تعالیٰ شاکر در جماعہ
کہ طعام میدہند مسلمان و یتیم را و اسیرا را و اسیرا ان ایشان کافران بودہ اند پس برائے دفع حاجت طعام
بہ کافران داد۔ رواہ الترمذی و ابو داؤد و الدارے۔ و عن ابی ہریرۃ قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ

وآلہ وسلم المر علی دین خلیلہ۔ مرد بر دین دوست خود است یعنی ہر کہ دوست دارد کسے را البتہ بر مذہب
و سیرت دی باشد۔ فلیتظر احدکم من بخال۔ پس باید کہ نظر و اندیشہ کند یکے از شما کہ کراہ دست سب دارد

رواہ احمد و الترمذی و ابو داؤد و البیہقی فی شعب الایمان و قال الترمذی ہذا حدیث حسن غریب و قال المعنوی
اسنادہ صحیح مصدق و مؤلف ازین تطویل بہانہ در رد بر کسی است کہ توہم کردہ کہ این حدیث موضوع است و منافق
سراج الدین فرونی مردے است کہ بر صاحب صحیح اخذ کردہ و گفتم کہ کہ این حدیث موضوع است و شیخ ابن حجر
عسقلانی بروی رد کردہ و گفتم کہ ترمذی بن حدیث نجین منوودہ و حاکم تصحیح کردہ است۔ کہ ا قال السیوطی

وعن یزید بن نعمان۔ لفتح لون ولعین مملہ صحابی سست حاضر شد جنین را با مشرکان بعد از ان اسلام آورد و ترمذی گفته کہ شناخته نشده است مراد از سماع از آنحضرت و صاحب جامع الاصول اوراد صحابہ ذکر کرده و ابو حاتم گفته بصری تابعی سبت صحبت ندارد و ابن حبان اوراد ثقات ذکر کرده و اللہ اعلم۔ قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم اذا انی الرجل الرجل چون برادر دیگر در مرسے مرسے دیگر را دوست دارد اورا۔ فیلسالہ عن اسمہ واسم امیہ۔ باید کہ پرسد اورا از نام دے دام پدر دے۔ و من ہو۔ و باید کہ پرسد کہ از کدام قبیلہ و کدام مردم است۔ فانه اصل للموۃ۔ زیرا کہ بد رستی این پرسیدن نام دے و پدر و قبیلہ و خویشان دے پیوند و منہدہ رست

مرحبت و دوستی را۔ رواہ الترمذی۔

الفصل الثالث۔ عن ابی ذر قال خرج علينا رسول اللہ یرون آمد بر ما پیغمبر خدا صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم قال فرمودند تدرن ای الاعمال احب الی اللہ تعالی۔ آیا در می یابید کہ کدام عمل از اعمال فاضل تر است نزد خدا صی تعالی۔ قال قال الصلوة والزکوة۔ گفت گونیدہ از جماعہ صحابہ کہ حاضر بودند نماز و زکوة محبوب ترین اعمال نزد خدا و قال قال البخاری۔ گفت گونیدہ دیگر کارزار کردن بکاران محبوب تر است۔ قال الترمذی۔ گفت پیغمبر صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم ان احب الاعمال الی اللہ تعالی الحب فی اللہ والبغض فی اللہ۔ بد رستی کہ محبوب ترین اعمال بسو خدا و دوستی از جهت خدا و دشمنی از جهت خدا است اینجا اشکال می آید کہ چون روا باشد کہ حب فی اللہ و بغض فی اللہ محبوب تر از صلوة و زکوة و جہاد باشد و حال آنکہ اینها افضل اعمال اند علی الاطلاق جوابش آنکہ ہر کہ محبت بوجہ اللہ دارد و محبت خواہد داشت اینها و اولیا و صالحان از بندگان خدا را و باید اتباع و اطاعت خواہد کرد و ایشان را و کیسہ دشمن داشت از برائے خدا دشمن خواہد داشت دشمنان دین را و بدل مہو و خواہد نمود و در جہاد و قتال ایشان پس در نیجاہم طاعات از نماز و زکوة و جہاد و جز آن در آمد و چیزے بدر نرفت گویا فرمود اصل و مبنی و مدار اعمال و طاعات حب للہ و بغض للہ است و بغض گونید کہ از اجبت انضایست لازم نیاید کہ نماز و زکوة و جہاد افضل اعمال باشند اما حب للہ و بغض للہ محبوب تر باشد و ما قسم۔ رواہ احمد و در می ابو داؤد

الفصل الاخر۔ امام احمد تمام این حدیث را کہ مذکور شد روایت کرد و در روایت کرد ابو داؤد و ہمین فصل اخیر را یعنی ان احب الاعمال۔ آہ و سوال جواب کہ اول مذکور شد روایت نکرد و عن ابی امامتہ قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم ما احب عبد للہ الا اکرم ربہ۔ و دوست نداشت هیچ بندہ بندہ دیگر را از برائے خدا مگر آنکہ بزرگ داشت باین دوست داشتن پروردگار خود را زیرا کہ چون محبت دے تعالی دوست داشت گویا اورا دوست داشت کمال تر و تمام تر چہ کمال دوستی آن است کہ بہ متعلقان محبوب سرایت کند۔ رواہ احمد۔ و عن اسماء بنت یزید اننا سمعت رسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم یقول۔ روایت از اسماء

نبیت یزید بن سکن کہ صحابی مشہور ست کہ وہی شنیدہ آنحضرت را کہ میگفت۔ الا انکم بخیارکم آیا اعلام کنتم شمارا کہ بہترین
شما چہ کہانند۔ قالوا گفتند صحابہ۔ علی یا رسول اللہ۔ اعلام کن مارا کہ تیرا چہ کہانند۔ قال۔ فرمود۔ جارکم الذین اثاروا
ذکر اللہ۔ بہترین شمارا کہانی اند کہ چون دیدہ شوند یاد کردہ شود بدیدہ ان ایشان خدا را از بہت ظهور انوار طاعت و
سماوی ایشان و وضوح شواہد قرب حق در احوال و وجود استقامت در افعال ایشان و لا بد محبت داشتہ شود ایشان را
باین بہت کہ ہمہ راجع محبت الہی اند پس محبت با ایشان محبت فی اللہ و لوجہ اللہ باشد۔ رواہ ابن ماجہ۔ و
عن ابی ہریرۃ قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم لو ان عبدین شحبا فی اللہ عروحل واحد فی المشرق
وآخر فی المغرب۔ اگر باشند این کہ دو بندہ کہ دوست داشتہ باشند یکدیگر را یکے در مشرق و دیگرے در غرب
جمع ائمہ مہتہا یوم القیمہ۔ ہر آئینہ جمع کند خداے نواسے بیان این ہر دو بندہ روز قیامت۔ یقول۔ یگوید اللہ
نواسے۔ ہذا الذی کنت تجہ فی۔ این بندہ ان کہے ست کہ بودی تو کہ دوست می داشتی اور از بہت من۔
و عن ابی ہریرۃ بن بختہ را و کسر زای نام او لقیط ست بفتح لام صحابی مشہور ست سعد و در اہل طائف رہت
ست از دے انہ قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم کہ گفت مراد را آنحضرت۔ الا اولک علی ملک ہذا
الآخر۔ آیا راہ نہ تمام تیرا بر چیز ہاے کہ فاکم و برپا می شود باہن کار دین ملک چیزے کہ بہتر ہم انچہ برپا ایستد آن چیز
بوی چنانکہ قلب ملک جہد ست۔ الذی تصیب بہ فی الدنیا و الآخرۃ۔ آن چیز ہا کہ میرسی بسبب آن جیسند با نیکی دنیا
و آخرت را پس از ان بیان کرد ملک امر را بقول خود۔ علیک بچا لس اہل الذکر۔ بر تو باد نشستن بچاساے اہل
ذکر یعنی براسے ذکر و داخلات محرک لسانک ما استطعت بذکر اللہ۔ چون توانا نشینی پس بچیان زبان خود را چنانکہ
توانی بذکر خدا یعنی در جماعت و تنہائی ذکر باش۔ واجب فی اللہ و البغض فی اللہ و دوست دار ہر کہ را دوست
داری برای خدا و دشمن دار ہر کہ را دشمن داری براسے خدا یا بازاریں بل شعرت ان الرجل اذا خرج من مہتہ زائر اناہ
ای ابارزین آیا میدانی کہ مرد چون ہیرن آید از خانہ خود بقصد زیارت برادر سلمان۔ شیعہ یصلون الف ملک در پے
میرشد اور انشاء ہزار فرستہ مشایعت در پے رسیدن کہے را کلم یصلون علیہ ہمہ آن فرشتگان دعا بہت
میفرستند بر دے و استغفار میکنند اور۔ و یقولون ربنا انہ وصل فیک فصلہ۔ و یگویند فرشتگان اسے پروردگار ما
برستی این شخص پیوند کرد و صحبت داشت از براسے تو پس پیوند کن اورا بر حمت و مغفرت خویش۔ فان استطعت
ان تفعل جسدک فی ذلک۔ پس اگر می توانی کہ بکار در آری تن خود را در زیارت برادر سلمان۔ فافعل پس کن از
و طاقت داری بذل مجہود کن در ان۔ و عن ابی ہریرۃ قال کنت مع رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فقال رسول
اللہ صلی اللہ علیہ وسلم۔ گفت ابو ہریرہ بودم بان حضرت پس گفت آنحضرت۔ ان فی الحجۃ بعد بدستیکہ
در بہشت ستون ہاست۔ من یا قوت۔ و بعد یضم عین ویم جمع عمود یعنی علیہا غرت من زبرج

بر آن ستون با غره هست از زبرد غره بضم غین و فتح راء مع غره بضم غین بمعنی منزل رفیع لما الواب مقصده - مرآن غره با
 رور هست کشاده داشته شده یعنی کما یضی الکلب الدری - روشن می شود و می درخشد آن غره و ابواب چنانچه روشن
 می شود و می درخشد تاره روشن - فقالوا لیس گفتند صحابہ یا رسول اللہ من یسکنها - کسی باشد در آن غره یا - قال فرمود
 التجالون فی اللہ والتجالسون فی اللہ والتلاقون فی اللہ - می باشد در آن غره با دوست دارندگان یکدیگر را بر
 خدا هم نشینند گان براسے خدا ملاقات کنند گان براسے خدا - رومی البقیة فی الاحادیث التلخیص روایت کرده یعنی این
 سه حدیث را فی شعب الایمان -

باب ما ینشی عنه من التهاجر والنطاق واتباع العورات

فی الطرح تاجر یرید فی القاموس تیاجران میقاتحان و یجران بالفتح و یجران بالکسر چون تیاجران معنی تهاجره لقا طح
 ست قول وی و النطاق بیان و تفسیر تهاجره و در مراد ترک ملاقات و سلام برادر مسلمانان است و یریدن پیوند صحبت
 و اخوت اسلام زیاده بر سه روز و آن مطلق منوع و منعی عنه نبود و لهذا گفت ما ینشی عنه من التهاجر و النطاق و عورات
 جمع عورت است و سابقا گذشت که عورت آنچه شرم دارد و مکرده پندار و آدمی ظهور آنرا و دوست دارد که
 پوشیده ماند از عیب و نقصه آن که در دوست و اتباع عورات در پی آن افتادند و غلبه بر مردم چیدن
 و چون این نیز قسمی از نفاق و باعث بر آن است هر دو را در یک باب آورده -

الفصل الاول - عن ابی الیوب الانصاری قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ و آلہ وسلم لا یحل لرجل
 ان یهجر اقاه - محال نیست مرد را ترک دادن برادر مسلمان را و یریدن را لفظ اخوت از دوسے مادام که دوسے برین
 شرایط باقی است - فون ثلثه ایام زیاده بر سه روز ازین قید مفهوم میگردد که تا سه روز حرام نیست چون در
 طبیعت آدمی غضب و بغض و حسد و اشغال آن تمنکن است اینقدر سب و اشتغال شد و غالب آنست
 که در مدت سه روز زائل شود یا کمتر گردد و بعد از آن کیفیت هجران بیان کرد و بقول خود بطریقان جمع شوند به یکدیگر
 پیش آید و به بنیند یکدیگر را بقیصر نفس و او بقیصر نفس و پس از آنکه گردانند این بجای دیگر دوسے گردانند این
 بجای دیگر یعنی بجای یکدیگر نه بنیند و از یکدیگر دوسے گردانند و خیرها الذی یبدار بالسلام و بهترین این و
 کس کے است که بیشتر گوید سلام را در رفع کدورت نماید اشارت است بآنکه هجران زائل میگردد و سلام و آن
 مقدار کفایت دارد و ازین خود کمتر نباید تا حق سلامی فی از دوست نزدست متفق علیہ و مراد آنست که باعث بر
 هجران تقصیر و بر حقوق اخوت و صحبت و عشرت باشد چنانکه از غیبت و ترک نصیحت کوفتی بجا طراره یافته باشد
 و از تقصیر و امور دین و امت هجران اهل بیاد و بدعت و انمی باید تا وقت ظهور توبه و رجوع بحق و تسبیح و
 در خاشیمه موعظ از ابن عبد البر نقل کرده که گفت که هر که بترسد از مکالمه و پیوندیکه فساد دین خود را یا مضرت دنیا

و صلاح وقت خود را جائز است و در اجابت جستن و دوری گردیدن از وی بر وجه میل یعنی از غیر وقوع در غیبت و عیب گوئی دکنه و عداوت انتق و در احیاء العلوم از جماعه سلف از صحابه و غیر هم نقل آن کرده که بعضی از ایشان هجران یکدیگر کرده اند و آنحضرت صلی الله علیه و آله و سلم بر آن سه کس که تخلف از غزوه تبوک کرده بودند بجهت ترس راه یافتن ففاق بحال ایشان تا پنجاه روز صحابه را و زنان و خولیشان ایشان را امر هجران ایشان کرده و آنحضرت تا یکماه زمان خود را هجران نموده و عایشه با ابن زبیر رضی الله عنهم مدتی هجران کرده و امام احمد حنبل از صحبت حالت محاسبی بجهت تعینف کردن او در علم کلام قطع صحبت کرده اما باید که نیت در آن صادق باشد و بغرض نفسانی نبوده و عن ابی هریره قال قال رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم ایکم و انظن - و در وارید نفس خود را از گمان بدندان الظن الکذب الحدیث - زیرا که گمان بدروغ ترین سخن است چون بر کسی گمان می برد و حکم میکند بر او که چنین است و چون وی در واقع چنین نیست این حکم دی دروغ باشد و مراد بحدیث حدیث نفس است و آن با نقایه شیطانی است و گویا کذب خواندن آن باین جهت است یا سبانه است در آن و در وقت آن مجید آمده ان بعض الظن اثم و مراد بدان گمان بد است و گفته اند گمان بد که نمی آید از دوسرے آنست که استقرار و حسیزم نماید بدان نه آنچه خطور کند در دل و بعضی گفته اند که موجب اثم است چون تکلم کند بدان و بر زبان آورد آنرا و بر هر تقدیر دلیل نداشته باشد بر آن یا هر دو دلیل اگر معارض باشند اما آنچه بحکم دلیل و قرینه واضح گمان برود بدان مأخوذ نگردد و لا تحسوا ولا تجسسوا - و تحسین و تحسس نه نمایند اول بجا معلقه و ثانی بجهت بالکس و فرق میان تحسس و تحسین بوجه کرده اند و در قاموس و در فصل جیم گفته جیس شخص اخبار مثل تحسس و جاسوس و جیس مشتق از ان است صاحب سر شر و در فصل حا گفته جاسوس بمعنی جاسوس یا آن مخصوص است بجهت غیر و جیم در شر انتق و بعضی گفته اند که جیم تعریف خبر تبلف و نرے و بجا طالب آن بجاسه چنانکه و زویره شنیدن و زویره دیدن و بعضی گفته اند که جیم تعیش از عورات و بجا استماع آن و بعضی گفته بجهت طلب خبر برے دیگرے و بجا برے نفس خود و طبیی گفته که اول شخص عیوب مردم و بواطن امور ایشان نفس خود را بمعادنت غیر و ثانی بجهت نفس خود و وجه نبی بر تقدیر طلب خبر در غیر آن باشد که شاید بعد از اطلاع بر خبر حسدی پیدا شود یا طبیی حادث گردد و لا تا جسد و تحسس نمیند یکدیگر و تحسس بسکون جیم چیزے را بر زیاده بیا فواستن تا و یکسرے در افتد و در اصل بر انگشتن صید را گویند و بعضی گویند که تحسس در حالت سمعی بر غلاییدن بعضی مر بعضی را بر شر و خصوصیت - و لا تا جسد و - و بر خواهی نمیند یکدیگر و بعد از حسد تمنی زوال نعمت غیر ظالم یا آزردی آنکه نعمت او بمن رسد که انی القاموس - و لا تا تحسوا و شننی نمیند یکدیگر یعنی احتراز از نمیند از آداب حدوث آن و الاحب و بعضی قهرے است که بنده را در آن اختیاری نبوده و بعضی گفته اند که مراد

یعنی از بغض نمی از اختلاف در احواد آریست بدعت زیرا کہ ابتداء در دین و برشتن از راه راست بسبب بغض و عدات است
 و لاتا بر او - و غیبت نکنند در پشت یکدیگر و طبیعتی گفته کہ مراد بتدابر قاطع است زیرا کہ ہر یک از متقاطعین پشت سید ہدیگر را
 یعنی اعراض میکنند و راداسے حقوق اسلام - و کو تو اعباد اللہ اخوانا - و باشد ہمہ بندگان خدا برادران یکدیگر یعنی چون
 ہمہ شامندگان یک مولی اید ہمہ در عیونیت برابر باشند و یکدیگر را در تحاسد و تباعض و تدابر بگذارید و فی روایت دلائل متفقہ
 گفتہ اند کہ تنافس بمعنی حماسہ یا قریب بآن است و احتمال دارد کہ معنی تنافس میل و رغبت باشد بدینا چنانکہ در
 حدیث آمده کہ می ترسم ہشما کہ فراح کردہ شودہ بر شما وینا پس تنافس کنید در آن یعنی رغبت نمایند و نفست فی
 شئی ای رغبت فیہ متفق علیہ - و عنہ قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم یفتح البواب الحجۃ یوم الاثین و یوم
 الخمیس - گشادہ می شود در ہاے بہشت روز و شب و پنجشنبہ و پنجشنبہ بعضی گویند کہ این کنایت است از کثرت غفران و
 گذشتن از جرائم خلق و اعطاء ثواب و رفع درجات و صواب آنست کہ محمول بر ظاہر است چہ حمل فصوص بر ظواہر
 واجب است مادام کہ دلیل صاف از آن نباشد و فتح باب علامت صفع باشد فیغفر کل عبد لا یشکر باللہ شیا - پس آمزیدہ
 میشود و ہر بندہ را کہ شکر یک نمی گرداند بجز اینچہ را و مراد بشکر در باب عدم غفران کفر سدا رند پس نمی ماند تا آمزیدہ
 میخوردی - الابرار کانت بینہ و بین اخیہ شخار - مگر مردی کہ بہت میان او و میان سلمانی دشمنی و کینہ - فیقال انظر و ا
 صخر بن حتی یصطلمی - پس گفتہ سے خود را کہ راہ است و ہید این ہر دورا کہ یکدیگر دشمنی دینہ دارند تا آنکہ صلح کنند
 یکدیگر - انظر و یفتح ہمزہ و کسر ظار از باب افعال بمعنی افعال - رواہ مسلم - و عنہ قال قال رسول اللہ صلی اللہ
 علیہ وسلم تعرض اعمال الناس فی کل جمعہ مرتین عرض کردہ می شود عمل ہای مردم بر پروردگار ہاے یا بر فرشتہ
 کہ موکل است بر جمع صحف اعمال و ہر ہفتہ و ہا جمعہ چون ابراہام ہفتہ است و ہفتہ یوسے تمام میگردد و اطلاق کردند
 بر ہفتہ یوم الاثین و یوم الخمیس - روز و شب و پنجشنبہ - فیغفر کل عبد موسی - پس آمزیدہ می شود ہر بندہ مسلمان را
 الاعداء بینہ و بین اخیہ شخار - مگر بندہ کہ میان او و میان برادر وی دشمنی است - فیقال انظر کو اہلین حتی یفیا - بگذارید لیکن
 را تا آنکہ رجوع کنند باز آیند از دشمنی - رواہ مسلم - و عن ام کلثوم بن عقبہ بن ابی معیط صحابیہ است اسلام آورد
 بکہ و ہجرت کرد و ذکر کردہ شدہ است او را بکہ زمری و چون بدینہ آمد نزد ج کرد او را عبد الرحمن بن عوف
 و بعد از وفات عبد الرحمن تزوج کرد او را عمر بن العاص چند ماہ در تحت ادب و پس مرد و پدر او عقبہ بن عمر بن سکون
 قامت بن ابی معیط بن عمر بن سکون تھا بن عمر بن امیہ بن عبد شمس از مشرکان مشہور است کہ کشتہ شدہ
 بدر - قالت سمعت رسول اللہ - گفت ام کلثوم شنیدم پیغمبر خدا صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم را یقول می گفت پس بگذر
 نیست دروغ گو اگرچہ دروغ میگوید - الذی یصلح بین الناس - آن کسی کہ اصلاح میکند میان مردم - و یقول خیر
 و یخی خیر او میگوید بخنان نیک را و میسراند بخنان نیک را یعنی بخنان کہ باصلاح آورد اگرچہ نہ واقع است متفق علیہ

نور و سلم نیز یادہ روایت کردہ است مسلم ابن عبات را کہ قالت گفت ام کلثوم سلم سمعہ - و شنیدم من اورا یعنی ابی بنی -
 پیچہ ایام کلثوم از سلم سمعہ پیغمبر را صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم بر حش فی شئی مما یقول الناس کذب گفت شنیدم آنحضرت را کہ
 زحمت کند و از ان و در در پنج چیزے از انچه می گویند مردم کہ آن چیز دروغ است - الا فی ثلث - مگر در سه چیز الحرب
 و جنگ چنانکہ سخنان گوید کہ جلالت از ان ظاہر گردد و دلہای لشکر بان از ان قوت گیرد و دشمن فریب خورد و اگر چہ جزا
 واقع باشد - و الا اصلاح من الناس - و دم صلح در دادن بیان مردم چنانکہ سخنان آیندہ نقل کند کہ موجب اصلاح
 و اتفاق گردد اگر چہ نہ واقع بود و حدیث الرجل امرأتہ و سوم سخن کردن مرد زن خود در حدیث المرأة زوجہا
 و سخن کردن زن شوہر خود را چنانکہ بگوید کہ اہل محبت و خشنودی نمایند تا باعث ایلاف و ایتمام گردد - و ذکر
 و ذکر کردہ شد حدیث جابر کہ اول وی این کلمہ است - ان الشیطان قد ایس فی باب الوسوسۃ و رباب سوم
 در او اہل کتاب و در مصاحیح انجا مذکور است -

الفصل الثانی - عن اسماء بنت زید قالت قال رسول اللہ گفت اسماء گفت پیغمبر خدا صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم
لا یحسل الذکب الا فی ثلث حلال نیست دروغ گفتن مگر در سه جا یعنی حلال نیست مگر سه کذب کذب الرجل مرأته
یکے دروغ گفتن مرد زن خود را لیر خصیہا - ناراضی گرداند اورا ظاہر تخصیص بکذب رجل مرأه را بذکر بے ذکر کذب مرأه
مرو را باعتبار اکثر و غالب است چون زنان جاہل اند و بدگان بر تسلیہ و ارمای آنہا پیشتر حاجت می افتد و در حدیث
سابقہ پروردگار مذکور شد - الذکب فی الحرب دوم دروغ گفتن در جنگ چنانکہ مذکور شد و الذکب بصلح بین الناس سوم
دروغ گفتن برای آنکہ صلح افتد میان مردم تا اختلاف و نزاع موجب تہاجر و تقاطع نگردد - رواہ احمد و الترمذی -
و عن عائشہ ان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم قال لا یكون لیسلم ان یحجر مسلما فوق ثلثہ - نمے باشد و نمی
باید مرد مسلمان را کہ ہجران کند مسلمان را و ترک دہد محبت و سلام اورا بالای آستہ روز تا و اقیقہ سلم علیہ ثلاث مرات
پس چون بہ بنید و پیش آید اورا سلام دہد بر سه بار کل ذلک لایرد علیہ در ہر مرتہ روز کند مسلمان دیگر برود
و نگوید جواب سلام اورا نقد بار ہائیمہ پس تحقیق بازگشت آنکہ جواب سلام نگفت بگناہ ہجران یا بگناہ خود یا
بگناہ مسلمان سلام دہندہ یعنی سلام دہندہ از گناہ ہجران بیرون آمد و گناہ برگردن آن ماند کہ جواب سلام نداد
بلکہ گناہ مسلمان سلام دہندہ نیز برگردن او شد کہ جواب سلام او نداد و رواہ ابو داؤد - و عن ابی ہریرہ ان
رسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم قال لا یحجل لیسلم ان یحجر خاہ فوق ثلث حلال نیست مرد مسلمان را کہ ترک دہد
برادر خود را بالای آستہ روز و من ہجرت فوق ثلث فمات داخل النار پس کسیکہ ہجران کند بالای آستہ روز پس
بیمرد و آید آتش دوزخ را یعنی مستوجب سختی دخول بار میگردد و چون در گناہ در آمد گویا در آتش در آمد
پس چون زعمہ است ہم در آتش است - رواہ احمد و ابو داؤد - و عن ابی خراش السلی - خراش بکسر خاء معجمہ

در یکی بضم سین فتح لام مخفیه و بعضی گفته اند اسلمی سنت نه ظلمی نام او حیدر است بجای او ال مهلتین بر وزن جعفر صحابی است روایت کرده است از وی ابو داود و همین یک حدیث در بحران جمع رسول الله صلی الله علیه و آله وسلم بقول شنید آن حضرت را که می گفت من بجز آنکه ستمو کسفاک و کسکه بحران کند برادر خود را یکسال پس این بحران کردن گویا خون اورختن است در ترتیب اثم شدید امانه مثل اوست بجمع وجوه زیرا که قتل اکبر کبار است بعد از شرک مقصود بمانند و تاکید است در منع از بحران چون بحران در مدت سال کامل از مجرای عادت بریدن است و باعث نهایت آزار خاطر گویا به تیغ اید او غصه و غم کشتن است - رواه ابو داود - و عن ابی هریره قال قال رسول الله صلی الله علیه و آله وسلم لا یحسل المؤمن ان بجز مؤ منافق ثلاث - ترجمه این گذشت - فان مرت به ثلاث - پس اگر بگذرد بر مؤمن سه روز در تلبیقه - پس باید که بنمید و پیش آید وی آن مؤمن را که بحران کرده است او را غلبه و تسلیم علیه - پس باید که سلام دهد بر وی - فان رد علیه السلام - پس اگر رد کرد بر وی سلام را داد جواب سلام او را - نقد اشترکافی الاجر - پس تحقیق شریک شدن هر دو در اجر و صلات و ترک بحران و طبیعت یافتن اول با بتدای سلام و ترک بحران و ثانی بجواب سلام و قبول آن - و ان لم یرد علیه - و اگر رد نکرد بر وی سلام را جواب سلام دے نداد - نقد بام بالا - ثم پس تحقیق رجوع کرد و باز نشست بگناه و در بعضی نسخ با شمه چنانکه معلوم شد - و خرج المسلم من المحسرة - و بیرون آمد سلام و منهد از بحران و گناه آن همه بار گناه برگردان آن دیگر افتاد - رواه ابو داود و عن ابی الدرداء قال قال رسول الله صلی الله علیه و آله وسلم الا یخیرکم بافضل من درجه الصیام و الصدقة و الصلوة - گفت آنحضرت آیا خبر ندیدم من شمار بعلی که فاضل تر است درجه او از درجه روزه و صدقه و نماز که تا ناله باشد قال گفت ابو درداء - قلنا - یغتم بجماعه صحابه - یعنی خبر ده ملا بآن عمل که فاضل تر است از درجه این عبادت مذکوره قال اصلاح ذات البین گفت نیک گردانیدن احوالی که در میان یکدیگر است چنانکه بغض و عداوت و جنگ و جدل مثلاً میان جماعه افتاده فساد راه یافته است آنها را بیدل با لفت و محبت و صلح ساختن و از فساد و اصلاح آوردن و اصلاح ذات البین این معنی دارد و ذات البین نام آن احوال است که در میان مردم افتاده است و اصلاح آنها نیک گردانیدن آنها و تبدیل آنها از فساد و اصلاح و فساد ذات البین ہی الحاقه - و فساد احوالی که ذات البین است حلقه است حلق موی ستر و حلقه موی سترنده و مراد اینجا هلاک کردن و از بیخ برکندن است یعنی فساد ذات البین خصلتی است هلاک کننده دین و از بیخ برکنده ثواب است چنانکه استر موی را از بیخ برمی کند و درین ترغیب و تخریب است بر اصلاح و دفع فساد و تحذیر و تنفیه است از خلاف آن - رواه ابو داود و الترمذی و قال هذا حدیث صحیح - و عن الزبیر قال قال رسول الله صلی الله علیه و آله وسلم و ابیکم دار الالم من قبلکم - گفت زبیر بن العوام که از عشره مشرکه است که گفت آنحضرت آمده است لبوی شما و ستر

کرده در شمار و در بیماری است ہا کہ پیش از شفا بودہ اند فی الصراح و بسبب نرم رفتن دکل ماش علی الارض ابتداء بیماری را
 اود اجاعت آن در و بیماری کہ امست۔ الحمد للہ بقضاء بدخواہی و دشمنی ہی الحاق لغتہ این بقضاء حاققہ است این
 چنین گفتہ طیبی و ضمیر ہی راجع بہ بقضاء داشتہ و لغتہ زیر کہ بقضاء سخت ترست تا اثر دے در رخصت گری وین اگر چہ نتیجہ
 حدست انتہی و اگر ہر یک از حد و بقضاء دارند تا میل کل واحدہ من الخصلتین نیز صورتی دارد بعد از ان در بیان
 مراد از حاققہ فرمودہ لا اقول تخلق الشجر۔ نیگویم کہ بقضای ستر و موسی را و لکن تخلق الدین۔ ولیکن مے ستر و دین
 و ایمان را و از پنج برمی کند آنرا۔ رواہ احمد و الترمذی۔ و عن ابی ہریرۃ عن النبی صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم قال لایاکم
 و الحمد۔ و در دید خود را از حد و فان الحمد یا کل الحسنات۔ زیر کہ حد سیور و دمی برد نیکی ہا را۔ کما انما کل لک
 الخطب۔ چنانچہ می خورد و می سوزد آتش ہیزم را رواہ ابو داؤد۔ باین حدیث تمسک کردہ اند معتزلہ بر
 مذہب خود کہ جبط است یعنی ارتکاب معصیت باطل میگردد اند عمل صالح را و بدیہیے برد نیکی ہا را و نزد اہل سنت
 و جماعت این چنین نیست بلکہ نیکی ہا مے برد بدیہا را چنانکہ منہ بود۔ ان الحسنات یدہبن السیئات۔ و جواب
 از تمسک ایشان باین حدیث آنست کہ مراد از خوردن و بردن حسنات را آنست کہ حد باعث میگردد
 حاسد را بر اطلاق مال و اہلاک نفس و تنہک حرمت محسود اگر بفصل نیاید عزم آن دارد البتہ و تنہک
 حرمت بر غیبت خود البتہ موجودست پس روز قیامت حسنات او را بمحسود میدہند و در عوض بمظالم کہ بر
 گردن اوست چنانکہ در حدیث آمدہ است کہ مفلس از امت من کہے است کہ روز قیامت با نماز روز کوفہ و
 صیام و قیام بیاید و با وجود آن یکے را دشنام دادہ و زدہ و دیگرے را مال خوردہ و خون ریختہ آن ہمہ
 حسنات او را بآنا کہ بر انا ظلم کردہ بدہند معنی جبط اعمال اینست نہ محو و افشای آن از دیوان اعمال
 اود اگر امر و زنا را محو و افشای کردہ باشند فرو آن مرد بکدام عمل آید و حدیث ناطق است بآدن او با اعمال روز
 قیامت و جواب دیگر آنکہ حسنات مضاعف میگردد و با استعداد و عید صلاح وی پس چون ارتکاب خطا یا کند از
 مضاعفت محروم ماند۔ و عنہ عن النبی صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم قال ایاکم و سور ذات البین فانہا الحاققہ دور
 و اید خود را از بدی ذات البین پس بد رستی کہ او حاققہ است حصہ بر اسے بمالغہ است۔ رواہ الترمذی و عن
 ابی صرمتہ۔ بکسر صاد و سکون راءحابی انصاری بدری شاعر ازنی تعجب میگردد و ربالیت بروین ابراہیم عم
 تا آمد آنحضرت مدینہ را پس اسلام آورد و وی در ان وقت شیخ کبیر بود روایت کردہ است از دے ابن
 عباس ان النبی صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم قال من ضار ضارا لہ بہر کہ گذر رساند بکے نہ بجنّت شرعی گزند رساند
 خداے نعالے بوسے فی الصراح ضرر گذر رسانیدن خلاف نفع مضارۃ گذر گذر رساندن۔ و من شاق
 بہ تشدید قاف۔ شاق اللہ علیہ۔ و کسیکہ خلاف و دشمنی کند بر کسے بے موجب خلاف و عداوت کند خدا متعالی

بر روی فی البصرح مشاقه شقاق خلاف و دشمنی و اصل اشتقاق مشاقه از شقاق است بکسر شین یعنی جانب و هر یک از منکر و متنازعین در جانبی است از دیگری طبعی گفته که مشاقه از مشقت نیز توان داشت باینکه تکلیف کند صاحب خود را با آنچه نه در طاقت اوست انتی داین معنی نزدیکتر است بکلمه علی و الا مشاقه بمعنی خلاف و عبادت بی علی آید و چنانکه در سنن یسحاق الله و رسول الله من یشتاق الرسول من بعد ما تبین له الهدی و بنا بر این معنی غرق کرده اند بیان مفصلاً و مشاقه در معنی حواشی باینکه ضرر و مشقت متقاربان اند در معنی لیکن ضرر استعمال کرده می شود و راتلاف مال و مشقت در رسانیدن اذیت به بدن مثل تکلیف عمل شاق - رواد ابن ماجه و الترمذی و قال هذا حدیث غریب - و عن ابی بکر الصدیق رضی الله عنه قال قال رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم ملعون من ضار مؤمناً او مکره - رانده شده و دور انداخته شده است از دور گاه قرب و رحمت الهی کیسه گزند رساند سلفانی را یا مکر کند بوی فی البصرح مکر حیل و بدس گاییدن و فریفتن - رواد الترمذی و قال هذا حدیث غریب - و عن ابن عمر قال حدیث رسول الله صلی الله علیه و سلم البیتر بالابراء انخفضت منبراً

فنادی بصوت رفیع پس آواز داد و خواند مردم را با و از بلند مقام - پس گفت یا معشر من العلم بسانه ای گروه اسلام آرندگان بر میان خود - و لم یفرض الا یمان الی قلبه در سیده است ایمان تا دل ایشان - لا توفوا السلیین انما یکنید مسلماً انما لا یغیر هم - و سرزنش نکند ایشان را - و لا تتبعوا عوراتهم - و نه روید در پی عیب های ایشان و طلب نکند آنرا فی البصرح تتبع در طلب چیزی بر رفتن در پی آن - فانه من تتبع عورة امیه المسلم - پس بدرستی کسیکه تتبع کند عیب برادر مسلمان ترا تتبع الله عورته - تتبع کند خدا سبب تعالی عیب او را و من تتبع الله عورته یفصح کسبیکه تتبع کند خدا سبب تعالی عیبهای او را و اگر او را چه میخیز بر عصبه مخفی نبود - و لو فی جوف رطله اگر چه باشد آن کس پنهان در میان رخت و جای بود و باش و منزل خود - رواد الترمذی - و عن سعید بن زید عن ابی بنی صلی الله علیه و آله و سلم ان من اردی امره لواء منبت است از سعید بن زید که از عشره مبشره است از آنحضرت بدرستی از رباترین ربا را و لغت فزونی در زیاتن است و در شرع زیادتی گرفتن در دام و بیع پس میفرماید افزودن ترین ربا را الاستطالة فی عرض المسلم بغیر حق و راز کردن زبان و در افتادن در آبرو سبب مسلمان بعبیت کردن و دشنام دادن و ترفع و تکبر نمودن و حق پنداشتن بناسخ و بای سباحت شرعی و در قاموس گفته استطالت و لغت است و او را ارتفاع و تفصیل و در صراح گفته استطالت بکسر که در ده روز شدن چون در استطالت عرض گرفتن است زیاده بر آنچه استحقاق دارد و بیشتر از آنچه رخصت است تشبیه و ادوات را بکمیات بحق می گیرد و این را ربا گفت زیرا که عرض مسلمان علیه و غیر حق است از مال اوست پس ضرر و ضا و در گرفتن آن اکثر و ادرا باشد و قید کرد بغیر حق زیرا که در بعضی احوال مباح است چنانکه صاحب حق مرا کس را که حق می نسیبد هر گویا ظالم یا شاد را جرح کند و ازین باب است جرح روایت که محمد بن روات را بر سبب مصلحت حفظ وین کنند و سالفاً معلوم شد که غیبت مباح است و در بعضی محال این نیز

ازین باب است رواہ ابو داؤد و ترمذی فی شعب الایمان۔ وعن انس قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم
 عرج بی بلی ہر گاہ کہ بالا کرد و در پروردگار من این دن معراج رفتم۔ مررت بقوم لم اظفر من محاسن کید شتم بقوسے کہ در ایشان
 راست ناخان از مس۔ تخمشون و جوہم صدہ و ہجری خراشد روے ہای خود را و سینہ ہاے خود را غوش بنجاوین
 بمعین خراشیدن۔ فقلت من ہولاء پس گفتم کیستند این قوم یا جبریل فقال ہولاء الذین یاکلون لحوم الناس و یقولون
 فی اغراسهم گفت جبریل این جامعہ اند کہ میخورند گوشت ہای مردم را یعنی غیبت میکنند و دشنام میدہند و بدان آبروی مردم
 میریزند و وجہ کبیر از غیبت۔ باکل لحم سابقا و در باب الغیبت معلوم شدہ است و چون آبروی مردم را ریختند و بدان شرح
 شد حق سبحانہ تعالیٰ روی ہاے و سینہ ہای ایشان را ہم بدست ایشان قبیح و خراشیدہ ساخت۔ رواہ ابو داؤد
 و عن المستور عن النبی صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم من اکل برجل مسلم اکلہ۔ مستور نفیجیم و سکون بین مملکہ و فتح فوقانہ و سکون
 و اد کسر رابین شد او بہ تشدید و ال صجالی ست بعد و در اہل کونہ و ساکن شد مہر را و در وقت وفات آن حضرت
 پس کہ بود روایت می کند کہ یکہ بخورد بسبب مردی غنی بوسیہ غیبت کردن او لقمہ را اکلہ نفیجیم ہمزہ و سکون کاف
 بمعنی لقمہ و اگر لفتح ہمزہ خوانند بمعنی بکار خوردن بود چنانکہ یکہ بود کہ او محبت عداوت غیبت و منقصت مسلمانی را
 خوش دارد شخصی نزد وی برو و خوش آمد او گوید و آن سلمان را غیبت کند و باین وسیلہ براسے خودانی پیدا کند
 و وجہ رزقی ہم رساند۔ فان اللہ یطعمہ شلہا من جہنم۔ پس بدستی کہ حق تعالیٰ میخوراند آن غیبت گوارا مثل آن اکلہ از
 آتش و در رخ من کسی تو با برجل مسلم و یکہ پوشاند نفس خود را جامہ بسبب مردی بجان معنی کہ در اکل معلوم شد و این
 بر تقدیر سے کہ کسی بصیغہ معلوم باشد چنانکہ قرینین او کہ اکل و قام ست و اما اگر بصیغہ مجہول بخوانند چنانچہ در نسخ صحیح
 واقع ست و معنی کسوة نیز موافق است زیرا کہ کسوة بمعنی جامہ پوشانیدن ست و اروہ پوشانیدن نفس را کلف
 ست معنی آن شود و یکہ پوشانیدہ شود او را بہ سبب مردی جامہ۔ فان اللہ کیسۃ شلہا من جہنم۔ پس بدستی کہ خدا
 تعالیٰ می پوشاند او را مانند آن جامہ از آتش و در رخ من قام برجل۔ و یکہ یا لشد بسبب مردے۔ مقام سمعہ
 در یاد و مقام شنوانیدن و نمودن محامد و محاسن را یعنی نام مردم بہ میزند و بشنوند سمعہ در چیز سے کہ تعلق بجاسہ سمع
 دارد و یاد را چنانچہ بجاسہ بصر دارد پس میفرماید ہر کہ بسبب مردی در مقام سمع و یاد با لشد۔ فان اللہ یقوم لم
 مقام سمعہ و یاد بوم القیمۃ۔ بدینیکہ خدای تعالیٰ می ایستد براسے او در مقام سمعہ و یاد روز قیامت و این عبارت
 را دو معنی گفتم اندکی آنکہ یکہ صلاح و تقویٰ و زہد و رویا ظاہر کند محبت یک مردی صاحب ال و جاہ وادی
 بشنود و بہ بنید و متفقہ کہ در دیال و جاہ خود را بروے صرف کند یا لشد خداے تعالیٰ براسے رسوا کردن او
 یعنی اروہ کند نصیحت او را و ال اوہ کند او را در مقام سمعہ و یاد یعنی بفرماید ملائکہ را تا ندانند کہ مردی مرا می بود
 و براسے خلق کار میکرد و بعد از آن عذاب کند او را عذاب مرئیان و منہ و یکہ آنکہ کسے ایستادہ کند مردے را

در مقام سیمه در بابی ادرابصلاح و تقوی تفریق کند و بزرگوار عبادت شهرت دهد و این را وسیله تحصیل عظام دنیا و حصول اغراض نفسانی خود گرداند چنانچه غاوان در دلشان می کنند و ایشان را از جهال و معاصی خود میگردانند روز قیامت خدای تعالی او را در مقام فصاحت و رسوائی الیتاده کند و نادر و هندوشتگان که این دروغ گو است که میگوید را بدروغ شهرت داد تا اغراض نفس خود از آن حاصل کند بعد از آن عذاب کند او را عذاب در دروغ گویان رده ابو داود و عن ابی هریره قال قال رسول الله صلی الله علیه و آله وسلم حسن الظن من حسن العبادۃ لکمان نیک بودن بر مسلمانان و اعتقاد خیر و صلاح کردن بر ایشان از جمله عبادات حسنه است یا ناشی است از حسن عبادت یعنی هر که تشبه و نیکو کار است بر مردم گمان نیک می برد و بد گمان جز بد کار بود و بیت بد گمان باشد همیشه زیست کار بد نامه خود خواند اندر حق یار بود ابو داود و عن عائشه رضی الله عنها قالت احتل بغير صفة بیمار شد شترے که مرغی را بود و عند زنبیب فصل طهر حال آنکه نزد زنبیب زیاده سوار بود یعنی شترے داشت زیاده بر حاجت خود نظر بمعنی پشت است و بمعنی مرکب نیز آید فقال رسول الله صلی الله علیه و آله وسلم لزنبیب پس گفت آنحضرت مر زنبیب را اعطیها ابو ابره صنفید اشتر که زیادت بر حاجت تو باشد فقالت پس گفت زنبیب بطریق استفهام انکاری - انا اعطی تلک لیو دیر من سید هم شتر آن یهودیه راضیه رضی الله عنها و خدیج بن اخطب یهودی بود و لیکن از اولاد بارون علیه السلام بود و در غزو و خیر بدست افتاده بود پس آنحضرت او را آزاد کرده در جباله نکاح خود آورده و بعضی از داج مطهره را با او سور مزاجی بود و عائشه رضی الله عنها از آنها بود آنحضرت حمایت و رعایت می کرد و روزی او را عائشه یهودیه خواند و سقط گفت وی بشکایت پیش آنحضرت آمد فرمود با وی که بگو که من پیغمبر زاده ام و تو دختر ابو بکر رضی الله عنه و چون زنبیب بوسه دشتی کرد و غضب رسول الله پس خشم آورد و پیغمبر خدا صلی الله علیه و آله وسلم بر زنبیب - فجرا ذوالحجه و المحرم و بعض صفر پس معجور ساخت آنحضرت زنبیب را تمام ماه ذی الحجه و محرم و پاره از ماه صفر رده ابو داود و ذکر کرده شد حدیث معا بن انس - که اول این لفظ است من حی مومنانی بابا لشقه و اثره

الفصل الثالث عن ابی هریره قال قال رسول الله صلی الله علیه و آله وسلم را بے عیسی بن مریم رجلا یسرق وید عیسی علیه السلام مردے را که دزدی میکند - فقال له - پس گفت مرا و اعیسی علیه السلام میرفت دزدی کردی تو فقال کلا - گفت و زدی نکرده ام من - الذی لا اله الا هو - سوگند آن کس که نیست معبودی بحق مگر دی - فقال عیسی آمنت بالله و کذبت نفسی - ایمان آوردم بخدا و دروغ گویا ختم من خود را یعنی تصدیق کردم ترا و رسوگند تو و برگشتم از آنچه گمان بر دادم و کذب کردم نفس خود را و از اینجا معلوم شود که اگر کسی سوگند خورد در حق خدا و خلق آن معلوم بود باید عظم خود را شتم ساخت و بموجب او عمل کرد و از جهت تعظیم نام حق - رده ابو داود و عن انس

قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم کاد الفقر ان یکون کفرًا نذیک مست فقر کہ منتہا سے امر وی منجر کہ بکفر
 گردوزیر کہ فقر باعث میگردد انسان را برار کتاب محارم و معاصی بقصد از الک فقر و خروج از شدائد آن و چون
 بغایت شدت و محنت کشد شاید کہ برار کتاب کفر نیز باعث گردد و بے وجود فقر غلبہ محبت دنیا با وجود حصول
 قدر کفایت از ان باعث از کتاب کفر گشت چنانکہ بعضی از اشیقہای روزگاری می شنوم کہ گذشتند و در قرب
 این زمان غلبہ مایستحقو نہ شدت و محنت بطریق اولی کہ بر این آرد و نیز غلبہ فقر گاہے باعث بر سخط و اعتراض
 پروردگار گردد و از داورہ رضا و ایمان بیرون آرد و نور بالہ من ذلک و چنانکہ فقر بکفر کشد غلبہ غنا بعتو و طغیان
 در معاصی آرد و لهذا توسط کفایت افضل از غنا و فقر است۔ و خیر الامور و اساطیر و کا و الحمد ان یغلب الفقر
 و نذیک مست کہ حسد غلبہ کند تقدیر الہی را یعنی اگر بالفرض چیزی بے بودی کہ غلبہ کردی قدر را حصہ بودی چنانکہ در
 تامل حدیث لو کان شیء سابق القدر در کتاب طب و المرتی گذشت۔ و عن جابر عن رسول اللہ صلی اللہ
 علیہ وآلہ وسلم قال من اعتذر الی اخیه فلم یعذرہ۔ کیسکہ عذر خواہی کند بسوی برادر خود پس معذور نہ دار و در
 آن برادر نہ انکار عذر وی کند و گوید عذر نداری دروغ میگوئی۔ اذ لم یقبل عذرہ۔ یا قبول نہ دار و عذر
 او را و گوید اگرچہ عذر داری اما قبول ندارم کان علیہ تسل حقیقتہ صاحب مکس باشد بر ان برادر گناہ مانند
 گناہ خداوند مکس بفتح میم و سکون کاف فراج و عشر تا کس ده یک گیرندہ کذا فی الصرح۔ رواہما البیہقی و
 کرد این دو حدیث را بیتی فی شعب الایمان و قال و گفت الکاس۔ بہ تشدید کاف۔ العشار بہ تشدید شین
 عشر گیرندہ یعنی آنکہ ظلم کند و موافق شرع نگیرد و مکس گناہی عظیم است و در حدیث آمده کہ لا یدخل الجنة
 صاحب مکس و در قاموس مکس بمعنی نقص و ظلم نیز گفته و در مجمع البحار نقل از بیہقی کرده کہ مکس نقصان و کم
 از اعمال آنکہ نقصان کند از حقوق مسالین و نرساند آنرا بہ تمام و کمال

باب الخدر والتانی فی الامور

خدر بفتح خاء و سکون پیمیزیدن و احترار کردن و خدر بفتح حاء کسر ذال مر و بیدار و تانی و توقف و ثبت و درنگ
 کردن در کاری و شتابانی نکردن و انانہ بردن فناۃ اسم است از وی بمعنی درنگ یعنی آدمی را باین
 کہ از شرم مردم و آفات روزگار در دین و دنیا پرخور باشد و در کار خود حازم و مستیقظ و ہشیار و بیدار
 بود و در عواقب امور نگران باشد و در کار ہا شتابانی نکند و ظلم و فساد کار فرماید بیک در بعضی کار ہا
 خیر کہ شتابانی کردن و ران نہ مودہ اند

الفصل الاول عن بی ہریرۃ قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم لا یلدغ المؤمن من جحر وحید
 مرتین۔ گزیدہ نہ شود مسلمان از یک سوراخ و دوبار لدغ گزیدن مار و گزوم و جحر بتقدیم جیم مضمومہ خبری است

سورخ مار دگز دم و انثال آن بر عکس حجر تقدیم جابر حیم که بجنه حجره است میفرماید که شان موسی صاحب حزم موصوف
 بر رعایت حق و حمایت دین آنست که از خاد و تضر که دشمن دین ست نکذرد و غضب و انتقام الله از دست ندهد و هر
 حلم و تقاضی نورزد و فریب نخورد و اگر در کار دنیا فریب و دعا فرورسمل ست اما در کار دین نباید کرد و این تعلیم قاعده
 عظیم ست که باعث رعایت و حمایت دین و ملت ست و سبب درود این حدیث و رنج آنست که ابو عروه یقین
 عین معلوم در آن شاعری بود از شعر اے کفار که سلمان را بچوب میگرد و او اثر ارد و اشقیای قوم خود را برای خدا و
 ایشان تحریر می نمود و در غزوه بدر اسیر افتاد پس عبد الست که بار دیگر گرد این شایع نگردد پس آنحضرت صلی الله
 علیه و آله و سلم در این عهد و وثیقت رب فرمود چون بقوم خود رفت باز بادی شقاوت افتاد و به تحریر و بجا که میگرد
 مشغول شد بار دیگر و غزوه احد بدست افتاد باز زمان خواست و عهد کرد پس آنحضرت صلعم بقتل وی امر فرمود و
 بعضی مردم بدر خواست عفو وی برخاستند پس آنحضرت فرمود لا تلذخ المؤمن الحدیث یتفق علیه و عن ابن
 عباس رضی الله عنهما ان النبی صلی الله علیه و آله و سلم قال لا شیخ عبد القیس روایت میکند ابن عباس که آنحضرت
 فرمود و را شیخ را که رئیس و قائم و فد عبد القیس بود و عبد القیس نام قبیله ایست آورده اند که چون وفد عبد القیس علی
 آنحضرت خود را از شتران بر زمین زدند و بملازمت شریف بدارت نمودند و اضطرار بیا کردند و دوشوق محبت
 و دله دادند آن حضرت ایشان را تقریر فرمود و هیچ نه گفت اما شیخ که نام وی منذر بن عائد ست و رئیس و سردار
 ایشان بود بمنزل فرود آمد و اسباب و مراحل قوم گرد آورد و دست پس غسلی تازه بر آورد و بهترین جامه ها
 که داشت پوشید و آهسته به میکلن و قار سجد شریف و آمد و دو گانه نماز بگذارد و دعا کرد پس در حضرت رسول الله صلی الله
 علیه و آله و سلم و آنحضرت را این وضع و طریق وی خوش آمد و فرمود در آن نیک محصلیتن بحمد الله و رسول الله بدر شکیله در
 تو سیر آئینه و خصصت ست که دوست میدار آن و در خصصت را خدا و رسول او آن نصابت که ام ست الحکم الاله
 آهستگی و بر دباری و قار و ثبیت و تمکین و اناه بر وزن قناه از تانی ست چنانچه معلوم شد - رواه مسلم - آورده اند
 که آنحضرت چون او را بوجود این دو صفت خبر داد و سگ گفت یا رسول الله این دو صفت بکسب و تخلق من
 ست یا آفریده خدا ست در جلیت من فرمود آفریده خدا ست در جلیت تو گفت شکرم خدای را که آفرید مرا
 و صفتی که دوست میدار آن دو صفت را خدا و رسول یعنی اگر یکسب و تخلق من متعلق بودی احتمال زوال و فتنه
 داشته اما چون جلیت من بر من ست امید ست که دائم باقی ماند

الفصل الثانی عن سهل بن سعد الساعدی یحیی بن محبوبی مشهور آخر من مات بالحدیث من الصحابة ان النبی صلی الله
 علیه و آله و سلم قال الاله العجابه یفتح عین و یجیم من الشیطان - و زکی در کار با از خدا ست و مرضی او ست
 و شتابی از شیطان ست و مراد و مطلوب او ست مگر در آنچه بے شبهه خیر باشد چنانچه در قرآن مجید فرمود و لیبارکون

فی الخیرات - رواہ الترمذی وقال ہذا حدیث غریب وقد کلم بعض اہل الحدیث فی عبدالمہمن بن عباس الرازی من قبل حفظہ
ترمذی گفتہ کہ این حدیث غریب است و تحقیق سخن کردہ اند بعضی از محدثان در عبدالمہمن بن عباس کہ راوی این حدیث است
از جہت یادداشت دی یعنی حافظہ خوب نہ داشت و عن ابی سعید رضی اللہ عنہ قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ
وآلہ وسلم لا یعلم الاذ و عشرۃ نیست حلیم کامل اگرچہ علم غریبی او بود مگر خداوند نفخش یعنی آنکہ در زلزلت و عصیت
افتادہ باشد و خطا و خلل در کار از وی بوجہ آمدہ و تجاوزت کشیدہ و بسبب آن دوست دارد کہ مردم عیبہا و خطاہا
اورا پوشند و زلزلت اورا عفو نمایند چون محبت ستر و عفو در خود یافت از مردم نیز عفو خواہد کرد و حلیم و عفو در زیر
و کبفہ گفتہ اند کہ حلیم حاصل نمی شود مگر بآنکہ از کتاب بیکند ابو را و می بیند مقرر شد و علمہا در آن دی و ریابد و فی سہ
سواضع خطا و خلل کہ در آن شتابی کردہ بود و بی صبری نمود پس اجتناب میکند از آن و حلیم سے در زرد در آن
این توجیہ یعنی تجربہ می کنند حاصلش آن می شود کہ نسبت حلیم مگر صاحب تجربہ صحیح چنانکہ در قرئۃ او مستر بود
و لا یعلم الاذ و تجربہ نیست حلیم کامل مگر صاحب تجربہ و حکمت دانش حقیقت ہر چیزی حلیم و نادراست و استدار کار در
معنی حکمت محکم گردانیدن چیزے و اصلاح او از خلل و تجربہ شناختن کار ہا پس ہر کہ حاصل شد اورا معرفت اشیاء و
نفع آنها و شناخت مصلح و مفاسد آنها حاصل شد اورا حکمت - رواہ احمد و الترمذی وقال ہذا حدیث حسن غریب
و عن انس ان رجلا قال للنبی صلی اللہ علیہ و آلہ وسلم اونی - مردی گفت مرا آنحضرت را اندر زکن مرا استفال پس
فرمود آنحضرت بخدا لا ابر اللہ ببر بکیر کار را بیا بیان کار نگہ بستن - فان رايت فی عاقبتہ خیر افاستہ پس اگر یہ بنی در بیان
او کی را پس بگذران کار را تمام کن - و ان خفت عیما فاسک - و اگر ترسی و گمان بری گمراہی را در آن کار پس
نگاہدار خود را از گردن آن کار و مگر از آنرا رواہ فی شرح السنۃ و عن مصعب بن سعد عن ابیہ - روایت است
از مصعب بن سعد بن ابی وقاص قرشی زہری مدنی ذکر کردہ است اورا ابن سعد و طبقہ ثانیہ از اہل مدینہ و
گفتہ است ثقہ است یسل الحدیث و ذکر کردہ ابن حبان در کتاب ثقات روایت میکند از پدرش و علی و طلحہ و ابن
عمر نزول کرد و کوفہ را و توفی سہۃ ثلث وائتہ - قال الامام شمس گفت ہمیش کہ راوی این حدیث است از سعد لا اعلم
الا عن النبی نمی دانم این حدیث را مگر از پیغمبر صلی اللہ علیہ و آلہ وسلم یعنی پدرش از آنحضرت روایت کردہ از خود و قال
التوۃ بضم تاء فخرج ہمزہ و سکون آن مانی در زلزلت مشتق از و یجد باہستگی رفتن میفرماید تانی و توقفت فی کل نمی خبر در ہم خبر
بہتر است - الا فی عمل الآفرۃ - مگر در کار آخرت از جہت نبودن آن خیر بہین بخلاف امور دنیاوی اثر بعضی سلف می آید کہ
در طہارت خانہ بشاگرد خود گفت بیا پیرو من از برین برکش و بظلالی دہ گفت صبر کن تا از اینجا برآئی بعد از آن بکش و بدہ
گفت بالفعل خاطر می روی بہ نمودہ و فقی دست داوہ است نمی رسم کہ تا بر آمدن از اینجا از دست نرو و عن
عبد اللہ بن سہیب بفتح سین معلہ و سکون را و کسر یم صحاہی سبت بصری و حدیث او در بصرین است روایت کردہ است

از روی قناد و دعاسم احوال - ان البنی صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم قال - روایت میکند عبد اللہ کہ آنحضرت گفت - السمست الحسن را
 دروش نیکو - والتموه فیانی و آہستگی - والاقتصاد - و میانہ روی و توسط در طرفین از افراط و تفریط در معیشت و
 ہر چیز جزو من اربع و عشرين جزو من البتہ - یک جزو است از لبست و چہا جزو از نبوت یعنی خصلتی از خصال انبیاء
 صلوات اللہ وسلامہ علیہم اجمعین و عین عدد موکول است بعلم شارع و خبر نبوت آنرا بتحقیق در نتوان یافت و شایان
 معنی در کتاب روایت کہ فرمود در ویای صالحہ جزوی است از چہل و شش جزو نبوت گذشتہ است - رواہ الترمذی -
 وعن ابن عباس ان البنی صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم قال ان البنی الصالح - یفقیح ما یسکون والیسیرت و طریقت نیک
 والسمت الصالح یفقیح یمن و سکون یمم لہ دروش نیکو و چون در مفهوم ہدی و سمت صلاح معتبر است پس توصیف صالح
 بہجت تاکید و یا تخرید است - والاقتصاد - و میانہ روی جزو من حسن و عشرين جزو من البتہ - درین حدیث یک جزو
 از لبست و پنج جزو آمدہ و در حدیث سابق از لبست و چہا جزو تواند کہ این تفادات میان عدوین از وہم و خطایہ را
 آمدہ باشد یا بہجت سری دیگر و اللہ اعلم - رواہ ابو داؤد - وعن جابر بن عبد اللہ عن البنی صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم
 قال اذا حدث الرجل الحدیث - چون گفت مردی سخنی را - ثم القفت - لیست غائب شد و بعضی گفته اند مراد با التفات
 لمرافی خاطر است بان سخن مذکورستین نجیب و راست چنانکہ در وقت گفتن سخنی کہ احفام آن مطلوب است بچپ و
 راست نگزید تا کسی مطلع نگردد و بالجملہ ہر کہ در مجلس سخنی گفت و حکایتی کرد - فی اماتہ - پس آن حکایت ابانت
 نزد اہل مجلس کہ شنیدہ اند پس ایشان را باید کہ در ان خیانت نہ کنند و آن را افشا نہ نمایند - رواہ الترمذی و ابو داؤد -
 وعن ابی ہریرۃ ان البنی صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم قال لا بی الیقیم - یفقیح ما یسکون تحتانیہ و فتح ثلثہ - بن القہمان
 یفقیح فتوانیہ و کسر تحتانیہ مشدودہ نام صحابی است کہ آنحضرت با ابوبکر صدیق و عمر فاروق گریستہ بخاندہ او رفتند و ہمان
 شدند و وی خدمتی کرد کہ موجب رضای آنحضرت معلوم گردید پس فرمود مرا بی الیقیم را - ہل لک خادم - آیا ہست ترا
 خدمتگاری - قال لا - گفت نہ - فقال - پس فرمود آنحضرت - فاذا اتانا ناسی فانتا - پس چون بیاید ما را بندی پس
 میانہ و یا تا ترغاضی بدیم - فاتی البنی صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم بر اسین - پس آلودہ شدند و آنحضرت دو بندہ -
 فاما ہ - پس آمدند و آنحضرت بموجب وعدہ آنحضرت - ابو الیقیم فقال البنی - پس گفت پیغمبر صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم
 اخر منہما - برگزین ازین دو بندہ را ہر کدام را کہ خواہی - فقال - پس گفت ابو الیقیم - یا نبی اللہ اخر لی - ای پیغمبر خدا تو
 برگزین براسے من ہر کدام را کہ خواہی - فقال البنی پس گفت پیغمبر صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم ان المستشار ہومن - بدو
 کہ آن کسی کہ نگاش کردہ شود بوی باید کہ این باشد و در ہر چہ صحت و ہیو و مستشیر باشد ہمان کند و ہمان گوید
 و خیانت نورزد و مقصود آنست کہ چون تو با خیار را گذاشتہ و شورت بما کردہ ما ہمان بندہ بودیم کہ بہتر باشد پس
 اشارت بیک از ان دو بندہ کرد و فرمود خذ ہذا فاتی را - یقیناً - بگیر این بندہ را زیرا کہ بدتر شئی و بدہ ام من در

کہ نماز میگذارد و استوص بہ معروفہ و طلب اندر زن کن از خود بوی نیکی و احسان را و بعضی گفته اند کہ استصباح یعنی قبل صبح
ست یعنی وصیت می کنم ترا بوسے احسان را و قبول کن وصیت مرا و بعضی گفته اند کہ استصباح یعنی ایضا ست و معنی طلب
کہ مفهوم بآنست منتظر نیست در حدیث دیگر آمده است کہ چون ابوالفتح آمد و بن زن خود گفت این بنده است کہ رسول
خدا صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم بمن داده و نیکی و احسان را در حق منی وصیت کرده است زن گفت بچاسے آوردن
این وصیت شکل ست نیکی و احسان بمن ست کہ اورا آزاد کنی رد اہ الترمذی۔ و عن جابر قال قال رسول اللہ
صلی اللہ علیہ وسلم المجالس بالامانة۔ مجالس بامانت ست بھان یعنی کہ معلوم شد کہ چون سخنی کہ در مجلس از من
بشنوند نقل نکنند و سخن چینی نہ نمایند۔ الاثامۃ مجالس۔ مگر سہ مجلس دسہ سخن کہ در مجلس کہ بشنوند واجب گرد و نقل
در ساندن آن بغیر سفاک م حرام۔ یکی ریختن خون حرام۔ او قرح حرام۔ دوم بفرج زنی کہ حرام باشد یعنی زنا کردن
او اختطاع مال بغیر حق۔ سوم پارہ ازال کہسے جدا کردن بر وجه حرام یعنی مال کسی گرفتن بطلم پس اگر بشنود از یکی
کہ گفت میکشم فلان مرد را یا زنا میکنم فلان زن را یا میگرم مال فلان کس را باید کہ این سخنان بآن جامعہ برساند تا
پرخور باشند و خود را نگاہ دارند رد اہ ابوداؤد و ذکیر ذکر کرده شد حدیث ابی سعید کہ اولش این کلمہ است۔ ان

اعظم الامانة فی باب الباشرة فی الفصل الاول۔ در باب مباشرت از کتاب نکاح و در فصل اول یعنی این حدیث در
مصابیح مکرر مذکور شدہ یکبار در باب مباشرت در صحیح ذکر کرده و بار دیگر درین باب کہ باب الخذر و تانی ست
و احسان آورده و مادر همان باب مباشرت بحال خود گذشتیم و در باب الخذر و التانی ذکر نکردیم بحجت تکرار و
ذکر او در صحیح ست و ماناکہ در نسخائے مصابیح کہ نزد مؤلف بود نہ در حدیث اللہ علیہ مکرر مذکور ست و لیکن در
نسخائے کہ ما دیده ایم از مصابیح در باب الخذر و التانی مذکور نیست و در باب الباشرة ست فقط غالباً
نسخ آنرا بحجت مکرر انداختہ اند و اللہ اعلم

الفصل الثالث۔ عن ابی ہریرۃ عن النبی صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم لما خلق اللہ العقل۔ چون پیدا کرد خدا تعالی
عقل را۔ قال کہ گفت مر عقل یا تم۔ یا لیست مقام۔ پس بآیتاد۔ ثم قال کہ لیتر گفت مر عقل را۔ او بر پشت وہ فاد پر
نشست و او را بگویم حال کہ اقبل۔ لیتر گفت خدا تعالی عقل را روی بمن آفر فاقبل پس روی آورد و بگویم ثم قال کہ لیتر گفت مر
عقل را۔ ان بعد نشین فی بعد پس نشست۔ ثم قال کہ لیتر گفت پروردگار تعالی مر عقل را۔ ما خلقت خلقاً ہو خیر منک پیدا
نکردم پس خلق تو را کہ او خیر منست از تو۔ و لا افضل منک۔ و نہ فاضل تر و زیاده تر از تو در کمال۔ و لا احسن منک و نہ
خوبتر و جیل تر از تو خیریت و بعد ذات ادست و فضیلت قیاس بغیر حسن و صفات مد افوال۔ بک خذ بک علی بحجت
تو میگرم بحجت تو میدهم یعنی ہر کرانتمی میدهم بواسطہ تو میدهم کہ خدمتہ کرد و سختی افوام شد از ہر کہ آن داده را باز
میگیرم بسبب تو باز میگیرم کہ تقصیری نمود و بسبب سخط گشت۔ و بک عرف و بتو شناختہ می شوم۔ و بک اعانت

و بجهت تو خشم میگیرم - و بک الثواب و علیک العقاب - و بسبب است ثواب و برتست عقاب حاصل آنکه مدار تکلیف
 و خطاب و عقاب و ثواب و عقاب در دنیا و آخرت بر عقل است - و قد تکلم فی بعض العلماء - و تحقیق سخن کرده اند و صحبت آن
 حدیث بعض علمای مکتوبین حدیث موضوع است بیان این سخن بمقتضی و در شرح کرده شده است و الله اعلم و عن
 ابن عمر قال قال رسول الله صلی الله علیه و سلم ان الرجل لیکون من اهل الصلوة و الصوم و الزکوة و الحج و العمرة سبزی
 که مردی می باشد از اهل نماز و روزه و زکوة و حج و عمره - حتی ذکر سرسام الخیر کلمات آنکه ذکر کرد آنحضرت اقسام و حصص
 نیکی را به معنی کلیات و معطیات آنرا ذکر کرد و اکثر در حکم کل داشت سه ماه بخیر یوم القيمة الا بقدر عقلة - و جز او انما
 ان در روز قیامت گمراهان را از عقل او را عقل اینجا معرفت انبیا و دریافت مصالح و فساد و سیدار و معاد و تمیز میان خیر
 و شر و احراز و احراز از غوائل و آفات نفس و اشتداد و وصول بمقام قرب و وصول بحق و عقل معاد که در کلام
 بعضی واقع شده این است و در اینجا است اختلاف علماء و بحث ایشان در تفاضل عقل و علم که گویند علم افضل
 است یا عقل و اگر علم را هم بر معنی تمیز و دریافت محل کنند که اثر عقل باین معنی است خلاصی در میان سخن مانند باین
 معنی علم و عقل افضل باشد از عمل و عبادت و گفته اند یکی رکعت ازین عالم عاقل فاضل تر آید از هزار رکعت از دیگر کسی
 و عن ابی ذر قال قال لی رسول الله صلی الله علیه و سلم یا ابا ذر لا عقل کالتدبیر اے ابو ذر نیست هیچ عقل
 مثل تدبیر یعنی بر عواقب امور فکر نیست و مصالح و مفاسد آنرا دریافتن و فی الصراح تدبیر با بیان کارگر نیست
 و در این عقل اینجا مطلق علم و ادراک است - و لا درع کالکف - درع پرهنر کاری است و تقوی هم باین معنی
 و بعضی متورع را با لاتر امتی دارند و گویند تقوی پرهنر از محرمات و تورع از مکروهات و غنیمات نیز در صواب
 آنست که هر دو یک معنی اند و در کلام قوم همچنین واقع شده پس میفرمایند نیست درع کامل مانند کف ظلمی
 درین عبارت اشکال آورده که درع بمعنی کف از محارم است پس لا درع مثل الکف چه معنی دارد و جواب
 داده که مراد کف در اینجا باز ایشان از مسلمانان یا باز او اشتن زبان از لایحی است چون مفاسد این بیشتر
 حصص کرده درع را دردی مبالغه و ممکن است که گفته شود که درع و تقوی اگر چه در لغت بمعنی کف و اجتناب است اما
 در عرف شرع شامل اند و اشتال را و اجتناب را معنی اجتناب باشد از ترک اشتال او امر نیز اجتناب
 باید کرد باین وجه شامل هر دو باشد و بالجمله درع و تقوی بر فرموده رشتن است انما لا و اجتناب یا پس درع را در
 جز باشد اشتال او امر و اجتناب نواهی و گفته اند که رعایت جانب اجتناب اہم و اقدم باید از اشتال و اگر کسی
 در جانب اشتال اختصار کند بر خلاف رشتن و رشتن را در اشتال او امر و اجتناب است و استقصا نماید تا متعین
 که وصول در قرب الهی است برسد و اگر در اشتال استقصا نماید چنانکه احراز او اقل و مستحبات کند اما از کسب هر
 کند و اصل نگردد بر شمال بیاری که پرهنر کند و در و شجر و شفا باید اگر چه شاید در ترکش اما اگر در و

نخورد و در پهن نمکند هرگز شفا نیابد و هر روز خراب تر گردد و این سخن را تفصیلاً است و حضرت شیخ علی متقی رحمه الله علیه در رساله مبتنی الطرق آنرا بیان فرموده اند و فقیر حقیر آنرا در بعضی رسائل خود ترجمه کرده و حمل حدیث برین معنی صحیح جمود است - و الله اعلم و الاحساب بحسن الخلق - و نیست حسب و فضیلت مانند خوش نوی حسب آنچه شمار و مرد از فضائل و آثار و منافذ خود و پدران خود میفرماید که اصل کمال و بزرگی حسن خلق است این می باید بے این همه ضائع است و مرد از خلق اگر جمیع صفات باطن دارند خود ظاهر است که حسن خلق عمدۀ است و اگر مرد نرم خوی و تلطف و مهربانی بود چنانکه در خلق باین معنی می آید مقصود مبالغه است و حقیقت این صفت از کلام اهل تصوف باید حجت امام حسن بصری فرموده حسن خلق رومی کشاده داشتن و عطا کردن و از ایذای خلق بازماندن و در آسپاسی گفته حسن خلق ترک خصوصت با خلق و گفته حسن خلق راضی داشتن خلق را در راحت و محنت و تسبیح تستری گفته کترین پایه در حسن خلق جفا از خلق کشیدن و مکافات نکردن و رحمت بر ظالم و شفقت کردن و آمرزش خواستن - و عن ابن عمر قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم الاقتصاد في النفقة نصف المعيشة - میانه روی کردن در خرج و از افراط و تفریط و در بود و تنه سر بایه زندگانی است و در معیشت نمودن و زندگانی کردن و چیز باید دخل و خرج و بناس خرج بپردازد باید پس رعایت اقتصاد و نصف معیشت باشد - و التوکل الى الناس نصف العقل - و انظار دوستی مردم و سر رشته نگذاشتن نیمه عقل معاش است گو یا تمام عقل آنست که کسی و کارے کنند و بانی نوع تعیش و تمدن نیز نمایند و این بر تقدیری که تو و دو و تحجب ایشان موجب فوات دین و دایانیت نگردد و حسن السؤال نصف العلم - و نیک کردن سوال از علم نیمه علم است زیرا که سائل زیرک از چیزی سوال میکند که مهم تر و کار آئنده تر است او را و این محتاج است بر یاد و علم و تمیز میان اقسام سؤالات که چه باید پرسید و چگونه باید پرسید و چون یافت مطلوب خود را بجا تمام شد علم او حاصل آنکه علم دو قسم است سوال و جواب و حسن سوال و حسن جواب است از تحقیق و تفتیح و بی هیچ شقوق و احتمالات تا جواب دانی و دشانی آید و چیزی فرو گذاشت نشود پس سوال برین وجه از قبیل علم باشد و او را نشود که سوال ناشی از جهل و تردد است نه از علم او را علم نصف علم چون خوانند فافهم - تنبیه - باین تقریر که کرده شد معنی نصیحت در انشای مذکور بحقیقت آورده شد و احتمال دارد که مقصود مبالغه تا تاکید باشد در رعایت این امور یعنی در اصلاح معیشت و تحصیل دانش و عقل کار فرمای تحصیل علم اشیا اسباب بسیار و در کار است اما این همه شایک طرف و اقتصاد و توکل و حسن ال یک طرف نیمه نیست و آن نیمه دیگر این معنی روشن و بی تکلف ترمی نماید و الله اعلم - بعدی البیعتی الاحادیث الاربعه - ربطیت کرد و بیعتی این چهار حدیث را بی شعلایمان

باب الرفق والحيار وحسن الخلق

رفق بکسر ز می ضد عفت بضم ارفاق نرمی کردن و سود داشتن کسی را که از فی الصراح و در نهایت گفته رفق لطف و لین

جانب و طبیعی نقل کرد و برقی لطف و کاری کردن آسان ترین وجه و جای مجتهد شرم داشتند و آن حالتی است که عارض میشود آدمی را از ترس عیب و ذم و حیاء محمود و انقباض نفس است از ارتکاب آنچه قبیح است در شرع و حسن خلق و رجحان گذشته معنی آن معلوم شد

الفصل الاول - عن عائشة رض ان رسول الله صلى الله عليه وسلم قال ان الله رفيق خداوند رفیق است یعنی لطف کننده است بر بندگان خود و خواهنده است با ایشان آسانی نه دشواری و تکلیف

نمیکنند با آنچه طاقت ندارند و در وسع ایشان بود و یحیی الرقیق - دوست میدارد رفیق و آسانی را از بندگان سبک و دیگر رفیق گفتند و لطف نمایند در کارهای خود از طلب رزق و غیره آسانی کنند و سخت نگیرند بعد از ان اشارت کرد و با اختیار طریق رفیق در طلب رزق و تحصیل مطالب و ترغیب کرد بر آن فرمود - و یعطى على الرقيق ما لا يعطى على العبد و میدهد بندگان را بر رفیق چیزهای که نمیدهد بر عتق و الا لایعطى على ما سواه - و میدهد هر چیزی که نمیدهد بر هر چه جز رفیق است از اسباب سخت ترجیح داد و رفیق را بر عتق که خدا دوست و ثانیاً اشارت کرد که عتق چه باشد بلکه رفیق راجع است بر تمام اسباب تحصیل مقصود و آنچه است مرام را از هر چه جز دوست و اگر گویند که آن اسباب اگر از باب رفیق اندر حجاب گنجایش ندارد اگر از قبیل عتق اند هم از کلام اول ترجیح رفیق بر عتق معلوم شد فائده این کلام چیست گویم که این تاکید کلام سابق است و تفاوت در عبارت است و مقصود آنست که آدمی را باید که طلب آب و مقاصد خود از رزق و غیره بطریق رفیق و نرمی نماید که دهنده خداست و چون رفیق محبوب مرضی است بیشتر خواهد داد از آنچه بر عتق و انعام در بها شرت اسباب دهد فافهم - رواه مسلم و فی روایتی - و در روایتی مسلم آمده که قال لعائشة عليك بالرق و اياك و العتق - گفت آنحضرت مرا عایشه را بر تو باد ای عایشه که نرمی کنی و در خود را از درستی و انقش و از حد ادب در گذشتن در سخن لمن الرقيق لا يكون فی شیء الا اذانه - بدترستی که نرمی نماند نشود در چیزهای مگر آنکه بیا را بدان چیز را و نیک سازد - و لا تخرج من شیء الا شامه - و کشیده نشود و رفیق از چیزهای مگر آنکه عیب نماند کند آن چیز را و زشت گرداند - و عن جریر عن النبي صلى الله عليه وسلم قال من يحرم الرقيق يحرم خيره کسی که محروم گردانیده شود از رفیق محروم گردانیده شود از نیکی - رواه مسلم - و عن ابن عمر ان رسول الله صلى الله عليه وسلم مر على رجل من الانصار - روایت است از ابن عمر که آن حضرت گذشت بر مردی از انصار و هو لیظنا اه في الجمار - و آن مرد ندید میداد بمادر خود را در باب حیاد من میگردد از کثرت آن و عتاب میگردد می ترسانند بر آن و در بعضی روایات بجای لفظ لعاتب آمده - فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم و نعم فان الجمار من الايمان - فرمود بگزار او را زیرا که حیاشیعه از ایمان است هر چه بیشتر باشد بهتر غایت آنکه باید که در محل خود باشد که از کتاب معاصی است شیفتن علیه - و عن عمر بن الخطاب قال قال رسول الله

صلی اللہ علیہ وسلم الحیا لایاتی الا بخیر۔ چنانچہ اگر دیکھیں کہ روایت الحیا بخیر کلمہ۔ چنانچہ کہتے ہیں ہر قسم اسحق
علیہ السلام اشکال می آید کہ چنانچہ گاہی محض میگردد و بعض حقوق چنانکہ امر معروف و نہی منکر کردن و جزآن جواب دادہ اند
کہ افعال بخیر آورد بحقیقت چنانست شرعاً بلکہ آن عجز و جبن است کہ از جملہ تفائل است و اگر آنرا چنان نام کنند بجز
خواہد بود و حقیقت چنانست کہ باعث شود بر ترک قبیح کذا قالوا صواب آنست کہ معنی چنانقباض نفس است
از ارتکاب قبیح طبعاً و شرعاً اما آنچه محمود و مذموم است در شرع آنست کہ از قبیح شرعی باشد حرام یا مکروہ یا ترک دلی
پس از ظہر و جواب آنست کہ این کلیہ کہ الحیا بخیر کلمہ مخصوص است بآن کہ موافق رضای حق باشد و اگر برعکس عمل کنند
نیز صورت دارد یعنی اگر خیریت حقیقی در یک قسم چنانست اما چون در مطلق باہیت چنانست کہ یا ہمہ اش خیرست شاید
کمتر آن نیز باین جانب کشد فافهم۔ وعن ابی مسعود و بعضی نسخ ابن مسعود و صواب ابی مسعود است کہ انصاری
سبت۔ قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم ان مما ادرك الناس من کلام النبوة الاولی۔ بدین معنی کہ از جملہ آنچه
در یافتہ اند مردم از کلام انبیای سابق و از نتائج وحی ایشان است و باقی مانده است حکم دی و نسخ و تبدل و تفسیر
بدان راہ یافتہ این کلام است۔ اذالم نسخی فاصنع ما شئت۔ چون شرم نداری پس بکن ہرچہ میخواہی۔ رواہ البخاری
معنی این حدیث بچند وجہ تفسیر کردہ اند اول آنکہ اینجا معنی امر و طلب مراد نیست بلکہ این خبر است و مقصود آنست
کہ مانع از ارتکاب قبیح چنانست و چون چناننداری میکنی ہرچہ میخواہی دوم آنکہ صیغہ امر برائے تہدید است چنانکہ۔
اعملوا ما شئتم۔ بکنید ہرچہ میخواہید آخر جزاے کردہ خود خواہید یافت سوم آنکہ این قاعدہ و میثاقی برائے کردن
فعل بود یعنی در فعلی کہ شبہہ باشد و نصی از شارع در کردن و ناکردن آن نبود نظر کن اگر چنانست کہ در ظہور و
شرم نداری بکن و اگر می بینی کہ چنانعاض می شود مکن کہ البتہ در وی کراہتی و قباحتی هست کہ اگر فعل صحیح و حق صحیح
بودی محض نبودی و این نسبت بقلب سلیم منور بنور تقوی معرا از عوارض بشریت است و چہارم آنکہ این درجہ
فرمود کہ فعلی است از جنس طاعات و ظہور آن محل بخلیت ریاء و خوف تصنع است و از جهت آن ترک میکنند نوم
دارد کہ بکنند پس میفرماید کہ شرم از خدا و رسول خدا باید داشت و چون این فعل از ان جملہ نیست کہ در وی شرم
از خدا و رسول خدا باید داشت بجهت خاطر خلق ترک نتوان داد و اگر ریاء راہ می یابد دفع آن باید کرد و توبہ
و استغفار نمود و ہمچنان کہ عمل بجهت خلق مذموم است ترک عمل باین جهت نیز ہمین حکم دارد فافهم۔ وعن النوا
بن سمان لو اس لفتح لون و تشدید او و سمان لفتح سین و کہ آن صحابی است کہ ابی و بعضی گویند انصاری کہ کونست کہ دشنام را
و میگویند کہ وی بردار از زن کلامیہ است کہ تزوج کرد او را آنحضرت و توفیر کرد وی از آن حضرت پس بگذاشت
او را قال سالت رسول اللہ۔ گفت پرسیدم پیغمبر خدا صلی اللہ علیہ وسلم عن البر والاثم۔ از نیکی و بزدہ فقال پس
فرمود بالبر حسن الخلق یعنی بخیر و اقسام برخوردش خوبی است و بالاثم ما حاک فی صدرک و بموجب بزدہ عملی است کہ تاخیر کند

دکار کند و ترو و آرد و رسته تو و آرام نگیرد و اطمینان نہ پذیرد بدان دل و حاصل نشود انشراح صدر اما این در حق کسی است
 که شرح کرده حدیثی تعالی شانه صدر را در برابرے اسلام و محلی و منور ساخته دل و را بنور تقوی و همین است مراد از
 استغناء قاصد که در جای دیگر فرموده است و استغنی قلبک و این در جای که لاهی از شرع و دین باب بنو هبیز
 اقوال علما و در انجا مختلف باشند و علامت دیگر براسے معرفت اتم آنست که فرموده و در کسبت ان لطلع علیہ الناس و
 ناخوش داری کہ واقعت خود بران عمل مردم چنانچه تقریر کردیم - رواه مسلم - و عن عبد اللہ بن عمر قال قال رسول
 اللہ صلی اللہ علیہ وسلم ان من اجکم الی احکم اخلاقا - بدرستی کہ از جمله محبوب ترین شما بسوی من نیکترین شما اند
 از روی اخلاق رواه البخاری - و عنہ قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم ان من خیارکم احکم اخلاقا فاصبرون
 این مضمون حدیث اول است فرق آنست کہ خیریت در ذات ایشان است کہ بسبب آن محبوب تر شدہ اند نزد
 آن حضرت صلی اللہ علیہ وسلم یستفحق علیہ

الفصل الثانی عن عائشة قالت قال النبی صلی اللہ علیہ وسلم من اعطی حظہ من الرفق - کیسکہ داده شد او را
 نصیب دی از نرمی و لطف اعطی حظہ من خیر الدنیا و الآخرة - داده شد او را نصیب دی از نیکی دنیا و آخرت - و ان
 حرم حظہ من الرفق حرم حظہ من خیر الدنیا و الآخرة - و کیسکہ محروم گردانیدہ شد او را نصیب دی از رفق محروم گردانیدہ شد
 نصیب دی از نیکی دنیا و آخرت - رواه فی شرح السنہ - و عن ابی ہریرۃ قال قال رسول اللہ صلی اللہ
 علیہ وسلم الجار من الایمان و الایمان فی الخیر - شرم داشتن از فعل قبیح از ایمان است و ایمان یعنی اہل ایمان و شرم
 اند - و البزار - بفتح موحدہ و مدحش و سخن بد و پیودہ گفتن - من المجفار - از بدی است و جفا بفتح تقیض و صلیہ و الجفا
 فی الثار - و اہل جفا در آتش اند - رواه احمد و الترمذی - و عن رجل من مزیقیہ - روایت است سستہ از مردی کہ از دیار
 مزیقیہ است بضم سیم و فتح ز و سکون یا قال - گفتن آن مرد - قالوا - گفتند صحابہ یا رسول اللہ ما یخسر اعطی
 الانسان چیزیست بہترین چیزے کہ داده شد آدمی را از صفاتیہ - قال الخلق الحسن - غرور بہترین چیزی کہ داده شد
 آدمی را جوے نیکوست - رواه البیہقی فی شعب الایمان - روایت کرد این حدیث را بیہقی و شعب الایمان از مردی
 از مزیقیہ و نام او نبود - و فی شرح السنہ علی سامۃ بن شریک - و روایت کرد محمّد بن النعمان شرح السنہ از اسامہ بن
 شریک ثعلبی کہ صحابی است نزد دل کرد کوفہ را و معدودہ است در ایشان و حدیث دی در ایشان است و در اسد الغابہ
 فی معرفۃ الصحابہ نیز از اسامہ روایت کردہ - و عن حارثۃ بن وہب - رضی اللہ عنہ صحابی است و برادر عبد اللہ
 بن عمر بن الخطاب از مادر سعد و دست و رو کوفین دیدہ است آنحضرت را و روایت می کند از آنحضرت و آن
 ام المؤمنین حفصہ - قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم لا یدخل الخیرۃ الجواز - در شی آید بہشت را جواز بفتح
 جیم و تشدید و او و طار مجہ - و لا یجھظری - و نہ درمی آید جھظری بفتح جیم و سکون عین و طار مجہ بر صیغہ نسبت قال

گفت راوی۔ والجواظ الغلیظ الفظ۔ سخت گوی و زشت خوی و فی الطرح جو اظہر و سطرخر امان رفتار یعنی مست کردہ ابوداؤد فی سننہ و البیہقی فی شعب الایمان و صاحب جامع الاصول فیہ۔ و رجایع الاصول عن حاتم بن ابی اسد کردہ اندازن سہ کس این حدیث را از حاتم بن دہب و دوی صحابی ست باتفاق برادر عبد اللہ بن عمر بن الخطاب از مادر و کذا فی شرح السنۃ عنہ۔ و یحییٰ بن روایت کرد در شرح السنۃ از حاتم۔ و لفظ حدیث در شرح السنۃ این چنین ست۔ لا یدخل الجنة الجواظ الجعظری یعنی وصف کرد جواظ را بہ جعظری و گفته یقال للجعظری الغلیظ۔ از بی معلوم شد کہ جواظ و جعظری بیک معنی ست و فی نسخ المصابیح یعنی در بعض نسخ مصابیح۔ عن عمر بن دہب۔ والا و بعضی نسخ دیگر عن حاتم بن دہب ست و تو رشتی گفته کہ ذکر نکرد عمر بن دہب را در صحابہ پنج کس و تابعی ست پس حدیث مرسل باشد و بعضی مردم اورا و صحابہ ذکر کرده اند و صحیح آنست کہ از تابعین ست۔ و لفظ حدیث در نسخ مصابیح این چنین ست۔ قال یفت راوی و الجواظ الذی جمع و منع و الجعظری الغلیظ الفظ۔ جواظ آن کسی ست کہ جمع کرد مال را و منع کرد سال را یعنی بالدار نخل و جعظری درست گوی و زشت خوی پس از بعضی روایات معلوم شد کہ جواظ و جعظری ہر دو بیک معنی ست و از بعضی مغایرتی مفہوم شد و از بعضی کتب معلوم میگردد کہ جواظ بخنی شبکہ و جعظری یعنی بد خلق و با جملہ ہر دو لفظ نزدیک بہم اند در معنی۔ و عن ابی الدرداء عن النبی صلی اللہ علیہ وسلم قال ان اقل شیء یوقع فی میزان المؤمن یوم الیقمۃ خلق صن۔ بد رشتی کہ گران ترین چیزی کہ ندادہ می شود در ترازوی مسلمان روز قیامت خوی نیک ست۔ و ان اللہ یغضل لفاشل لینی۔ و بد رشتی کہ خدا آماج دشمن میدارد از عذاب گذرنده در سخن بیوہہ گوی را۔ رواہ الترمذی و قال ہذا حدیث حسن صحیح و روایت کرد ابو داؤد و الفصل الاول کلام یحییٰ بن را کہ ان اقل شیء الخ ست نہ دوم را کہ و اللہ یغضل الخ ست و عن عالیثہ۔ قالت سمعت رسول اللہ ﷺ یغیر خذرا صلی اللہ علیہ وسلم لیقول میا گفت۔ ان المؤمن لیدرک بحمن خلفہ و رقبۃ قائم اللیل و صائم النہار بد رشتی کہ مسلمان درمی یا بد بخوش خوی خود پایہ نماز گذارندہ در شب و روزہ دارندہ و در روز را رواہ ابو داؤد۔ و عن ابی ذر قال قال لی رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم اتق اللہ حیث اکنت۔ رسول خدا فرمود مرا تقوی کن خدا را و پرہیز کن از عذاب وی ہر جا کہ باشی یعنی در خلوت و جلوت و در حضر و سفر و اتباع السبتۃ المحسنۃ تجمار و تابع گردان بدی را و نیکی را و بدی نیکی کن یعنی اگر بدی از تو واقع شود در پے آن نیکی نیز کن تا پاک کند آن نیکی نقش بدی را۔ و خالق الناس بخلق حسن۔ و معاملہ کن مردم را بخوبی خوش مخالفہ خوی نیک و ورزیدن۔ رواہ احمد و الترمذی و الدارمی و گفتند کہ آدمی را باید کہ از محو آثار سیئات بمباشرت حسنات فارغ نباشد و ہر بدی را بہ نیکی کہ از جنس است و ست مکافا کند چنانکہ سلع ملاہی را و محبت اہل آنرا با سماع قرآن و مجالس ذکر و شرب خمر را تصدق کردن مشروبات

حلال کفار است نماید و بکبر را بنواضع و خجل را باعطاء تلافی کند علی هذا القیاس کذا قال الطیلبی - وعن محمد بن سعد قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم الا انجرکم یمن یحرم علی النار و یمن تحریم النار علیه - آیا خبر ندم شمارا که کیست که حرام است دی بر آتش دوزخ و کیست که آتش دوزخ بر دوسه حرام است - علی کل بین لین قریب سهل حرام است آتش بر هر آریامیده آهسته روزم طایع نزدیک بمردم بطیفت و بهشتی نرم خود بین و لین بکسیار مشدده و سکون آن هر دو جائز است چنانچه است و است در سوال بحیث مبالغه و تاکید هر دو شق ذکر کرد و حرام بودن شخص بر آتش حرام بودن آن شخص بر شخص چون مال پر و عبادت کیست یعنی دور بودن از آتش و نه در آمدن در آن در جواب افتقار به شق اخیر کرد که قریب است و متعارف در لسان نیز همین است که گویند آتش دوزخ بروی حرام است - رواه احمد و الترمذی و قال هذا حدیث حسن غریب و عن ابی هریره عن النبی صلی الله علیه وسلم قال المؤمن غریم و الفاجر جرب لیتم و در بعضی روایات و المناقخ جرب لیتم و غریب و جرب خورنده و فی الصراح غریما لک کما انما آرموده و جب بالفتح و الکسر و فریبنده و کبر و معنی حدیث چنانچه در نهایه تقریر کرده است که مؤمن از جهت القیاد و نرمی قریب بخور و از هر که بفریب ادراد در نمی یاید مگر و مشرور را و قفیش و کادش نمیکند از آن و این نه از باعث جهل و نادانی است بلکه از جهت کرم و بزرگ منشی و حلم و حسن خلق دوست و بعضی این چنین تقریر میکنند که چون سلیم القاب و ساه و لوح است و بمردم گمان نیک دارد و تجربه بواطل میگرد و بر و علمای سینه مردم مطلع گشته هر چه پیش او بگویند قبول کند و فریب خورد و چون اتهام داشتغال دس با مر آخرت و اصلاح نفس خود است کار معاش دنیا را سهل انگار و اتهام بدان نکند و در آن فریب خورد و لیکن در کار آخرت تمیقظ و در عقل معاد کامل است و با وجود آن بنیبه کردی صلی الله علیه وسلم بقول خود لا یلدغ المؤمن من جحر ضمه مرتین بر آن که نباید که همیشه فریب خورد و غافل باشد و طریق حرم از دوست و بدو سابقا گذشت که این شامل است امر دنیا را و آخرت را و بعضی گفته اند که مخصوص است با مر آخرت اما منافق همیشه خداع و مکار و سعی کننده در فساد و مخاومت و مکر و قفیش و فتنان است و اصلا مسامحه نکند و فریب نخورد و از نفس خود بدان راضی نباشد و اگر اعیاناً فریب خورد نه بعلم اختیار او خواهد بود و بدان راضی نخواهد شد - رواه احمد و الترمذی و ابوداؤد - و عن یحیی بن یحیی قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم - مکحول شامی که از کبار تابعین است گفت که آنحضرت فرمود المؤمنون یمنون المؤمنون - مسلمانان آریامیده و نرم و طبع متفادند - کما یحل الالف - بفتح همزه بی مد که نون بر وزن کف و بعد همزه بر وزن صاحب خبر آمده و اول صح و افصح است کذا فی القاموس یعنی همچو شتر است که در بینی دی مار از چوب انداخته اند و فی الصراح انیت در شدن بینی شتر از چوب یک مار و این شتر نرم و متفاد می باشد چنانکه این قید القادیه اگر کشیده شود می نهد گردن خود را - و ان انج علی حذرة اسنان - و اگر نشانده شود بر شکلی می نشیند هم بر شکم مراد آن است که مؤمن در غایت القیاد است و او امر و الهی را و تحمل دوست و این شق را و احتمال دارد که مراد القیاد و تحمل مرمان باشد مگر دیگر را و بعضی گفته

وذكر ان نيز وحققت اطاعت امر الله تعالى - رواه الترمذي مسنداً - وعن ابن عمر عن النبي صلى الله عليه وسلم قال
 المسلم الذي يجادل الناس ويصبر على اذاهم - مسلماني - كذا يامروم وصبر سيكند برايداي اليشان - افضل من
 الذي لا يجادلهم ولا يصبر على اذاهم - زياده ترست در احوال وكتاب از مسلماني كه اميرش نمي كند بايشان وصبر نمي كند بر ايشان
 اليشان - رواه الترمذي وابن ماجه - زرين حديث معلوم كرو كه صحبت افضل است از غلت و در شان عزلت نيز احاديث
 و آثار آمده كه تاخر در فضيالت اوست از صحبت و تحقيق در دين باب تفصيل دارد و اعتبارات و حقايق است و آن در
 كتاب احياء العلوم و كيمياي سعادت مذکور است و در آداب الصالحين كه ترجمه بلس سعادت احياء است نيز آورده ام
 و عن سهل ابن معاوية عن ابيه ان النبي صلى الله عليه وسلم قال من كظم غيظاً - كسكه فروخور دشتم را - وهو يقدر على ان
 ينفذه - و حال آنكه وي قادر است برگردانيد دشتم و در ذكر آن - دعاه الله على رؤس الخلق يوم القيمة - بخواند
 او را خداي تعالى و حضور خلایق روز قيامت - مني بخيزه في اي الحور رشاد تا آنكه خيزه سكر داند و اختيار ميدهد برست وي
 در هر جور كه خواهد - رواه الترمذي و ابو داود و قال الترمذي هذا حديث شيبه غريب وفي رواية لابي داود و عن سويد بن وهب
 عن رجل من ابناء اصحاب رسول الله صلى الله عليه وسلم عن ابيه - و در روايتي حاربي داود را از سويد بن وهب
 از مردی كه از پسران اصحاب بود روايت مي كند از پدرش اين چنين آمده كه قال كه كفت آن شخصت بعد ما الله عليه
 اسناد ايمان بپر كند خداي تعالى دل آن كس را كه فروخور دشتم را با من و ايمان و مسلماني - و ذكر - و ذكر كرده شد
 حديث سويد بن وهب كه اولش اين است - من ترك لبس ثوب جال في كتاب اللباس - و سويد بن وهب بن سفيان
 فتح داود سكون تخمينه ذكر نكرده است او را در جامع الاصول و در كاشف گفته كه دي شني مجبول است مر ابن عجلان را -
 الفصل الثالث - عن زهير بن طلحة - تابعي مست روايت كرده است از ذي سلمه بن صفوان الزرقاني بيرون
 آورده است حديث او را مالك و در موطا و در جواد و در ابيه طلحة بن ركانه بنهم را و تخفيف كان - قال قال رسول الله
 صلى الله عليه وسلم ان لكل دين خلقاً - هر ديني را خلقي و صفتي است كه غالب و عمده است و دروي - و خلق الاسلام الحيا
 و خلقى كه غالب است در دين اسلام چيست چون چيست صفتي است كه مانع است از ارتكاب قبايح و دنياهي و مذاهب
 وي اتم و اكمل است دران دين محمد بن اتم و اكمل اديان است الاجرم و دو دياد دين دين اغلب و اتم باشد - رواه مالك
 مسند روايت كرد اين حديث را مالك از زهير بن طلحة كه تابعي مست بطريق ارسال - و رواه ابن جابر البستي في شعب اليمان
 عن انس و ابن عباس پس مرسل نباشد بلكه مشهور - و عن ابن عمر عن النبي صلى الله عليه وسلم قال ان ايماناً
 و الايمان قرنا جميعاً فرمود چنانچه هر دو بهم چسبيده اند و لازم يكديگر نمي - فاذا رفع احداهما رفع الاخرى پس چون برداشته شود
 از شخصي يك از اين دو برداشته شود و ديگر يك قرنا جميعاً قرين و لفظ جمع دليل است بر آنكه اقل جمع اثنان است و در بعضي نسخ
 قرنا بصيغة تثنية بلفظ ماضي مجزول آمده - وفي رواية ابن عباس فاذا سلب احداهما سقط الاخرى پس چون ربوده شود يك از اين

دوم و پیردی میکند او را در رفتن دیگر کسی یعنی آن نیز میسر شود - رواه البیهقی فی شنب الایمان - وعن معاذ قال قال
 آخر ما وصانی به رسول الله صلی الله علیه وسلم - عاذ بن جبل رضی الله عنه می گوید آخر آنچه اندرز کرد مرا پیغمبر خدا صلی الله
 علیه وآله وسلم یعنی در وقت وداع من بقضای یمن چنین وضعی بر جلی فی الغزو - وقتی که بنادم پای خود را در رکاب
 غزو بفتح غین معجمه و سکون را و بر آس رکاب چوبین که بر پالان شتر نمند استعمال بران است که در اسپ رکاب گویند و شتر
 غزو و این فرستادن سعاد بقضای یمن قضیه عظمی است آنحضرت او را صایا کرد و او را سوار کرد و پیاده بشالیت اوست
 فرمود یا معاذ شاید که تو باز نه بینی ما را و پس از وی رعایت فرمود و آخر وصیتی که بوی کرد آن این بود که قال گفت
 یا معاذ احسن خلقک للناس - نیک گردان خوی خود را بر آس تربیت مردم سیوطی گفت مراد بناس و در اینجا کسی
 که مستحق حسن خلق و رفی است و اهل کفر و عصیان و ظالمان ازین دائره خارج اند و ایشان امر به تغلیظ و تشدید واقع
 شده پوشیده نمائند که تغلیظ و تشدید با اهل طیفان داخل حسن خلق است که تربیت و تهذیب ایشان در آن است و
 سلامت و رفاه است حال دیگران بآن می شود و سیوطی گوید مراد بحسن خلق اینجا رفیق و سامحه داشته - رواه الکلب - وعن
 مالک بلغه ان رسول الله - روایت است از مالک که رسیده است او را که پیغمبر خدا صلی الله علیه وآله وسلم قال فرمود
 بعثت لاتم حسن الاخلاق - برای بگفته شده و فرستاده شده ام من بر آس آنکه به تمام بیان کنم و بحال رسانم حسن خلق
 را و در بعضی روایات لاتم مکارم الاخلاق بعضی زیادت بعد از نقصان و بعضی جمع بعد از تفریق و چون امر رسالت
 بوی ختم شد و دائره نبوت تمام گشت دیگر کمالی تشریب نمائند و فرستادن پیغمبر دیگر حاجت نیفتاد و الا بکسی که حفظ بعثت
 و نماید و آن علم اوست او شد که حکم انبیاء بنی اسرائیل دارند که تا بعد از شریعت موسی و حافظان احکام توریت بودند
 پس آنحضرت صلی الله علیه وآله وسلم جامع جمیع فضائل و کمالات باشد که انبیاء سابق را بود و صلوات الله وسلامه
 علیهم اجمعین باز یادتی بای دیگر و تخصیص متمم جمیع بعد از تفریق حکم است زیرا که در دین محمدی زیادت بای است
 که در او یان سابقه نبود و دلیل دیگر بر فضیلت آنحضرت صلی الله علیه وآله وسلم از مجنوع رسل آنکه در قرآن مجید
 میفرماید اولئک الذین هدی الله فبهدیم اقتده - امر است مرا آنحضرت را باقتدای طریقه انبیاء سابقه و ایتان باعمال
 و عقائد ایشان و لا بدوی صلی الله علیه وآله وسلم امتثال این امر نموده و جامع صفات کمال همه ایشان گشته و در
 حدیث دیگر آمده که حال وقفه من و انبیای سابق حال قهری است که بنایافته و خوب یافته و نمائند و در وی جاے
 خالی مگر جاے یک خشت و من آدم و جاے آن خشت را بستم و بنای آن خانه من تمام شد پس معلوم می شود که
 باوجود انبیاء بناسے خانه کمالات تمام نه شده بود و بوجو و شریف وی تمام شد - رواه فی الموطا و رواه احمد عن ابی هریرة
 و عن جعفر بن محمد عن ابیه قال کان رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم - امام جعفر صادق از پدر بزرگوار خود امام محمد
 باقر رضی الله عنهما و عن آبا تم العظام و اولادهم الکرام روایت کرد و گفت بود پیغمبر خدا صلی الله علیه وسلم - اذا

نظری الکرآة قال چون نظر میکرد در آئینه می گفت آنحضرت الحمد لله الذی حسن خلقی و خلقه شکر مر خداست را که نیک گردان
صورت مرا و سیرت مرا و زان نبی ما نشان من غیری - و آراست و خوب ساخت از من چیزهای را که عیب ناک نیست
گردانید از غیر من - رواه البیهقی فی شعب الایمان مرسل - پوشیده نماند که این صفت علی الاطلاق بر وجه تمام و کمال معصوم
ذات شریف اوست صلی الله علیه و آله و سلم فی الجملة اضافت به بعضی افراد است غیر جانزست و شاید که احسن بر آن
است این لفظ باشد که درین حدیث فرموده عن عایشة قالت کان رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم یقول اللهم
خلقنی فاحسن خلقی رواه احمد و خداوند اینک گردانیدی صورت مرا پس نیک گردان سیرت مرا این دعا از آنحضرت
یا برسی تعلیم و تلقین است مست یا مطلوب و دوام ثبات بر آنست چنانکه در این الصراط المستقیم گفته اند یا مراد طلب
اکمال دین و اتمام نعمت است زیرا که بسبب تحسین و تهذیب خلق آنحضرت قرآن بود چنانکه عایشة فرمود کان خلق الله القرآن
پس طلب تحسین خلق بحقیقت طلب نزول قرآن و اتمام او باشد فافهم - و عن ابی هريرة قال قال رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم
علیه و آله و سلم الا انکم بخیارکم - آیا خبر ندیم و نه آگاهانم شما را بآنکه بهترین شما چه کسانیند تا بگویند - بلی یا رسول الله
بیایگان و خبر ده ما را که بهترین ما چه کسانیند - قال فرمود - بختیارکم اطهرکم اغما را و احسنکم اخلاقا - بهترین شما در از
ترین شما اند از روی عمر و نیک تر از روی اخلاق چه آنکه اخلاق ایشان نیک است اگر عمر و دراز یا بندخیرات و عبادات
بسیار کنند و فضائل و کمالات بسیار حاصل نمایند از اینجا معلوم می شود که عمر و دراز از سلمان را مبارک است و بحقیقت عمر
و دراز همان است که بکار خیر مشغول باشد و برکتی در کار بود - رواه احمد - و عنه قال قال رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم
الکمل المؤمنین ایمانا احسنهم خلقا - کامل ترین مسلمانان در ایمان نیک ترین ایشانند از روی خلق - رواه ابو داود و الدار
و عنه ان رجلا شتم ابا بکر و هم از ابی هريرة روایت است که مردی دشنام کرد با بکر صدیق رضی الله عنه را و البنی
صلی الله علیه و آله و سلم جالس تعجب متعجب - و حال آنکه آنحضرت نشسته است در جایکه شگفت می نماید ازین کار و شتم
میکنند - فلما اکثر رو علیه یس منکامی که بسیار کرد آن مرد دشنام دادن را باز گردانید ابو بکر دشنام را بروی یعنی و من نیز شتم
و او را در انقضاب البنی - پس خشم گرفت پیغمبر صلی الله علیه و آله و سلم و قام - و برخاست آنحضرت بطحفة ابو بکر - پس در
رسید و دریافت آنحضرت را ابو بکر - و قال - و گفت یا رسول الله کان یشتتمنی انت جالس - بوی آن مرد که دشنام میکرد و او
حال آنکه تو نشسته فلما ردت علیه بعضی تو را غضبت و قمت - و هرگاه باز گردانیدم من بروی پاره را از گفته ای
خشم گرفتی و برخاستی - قال - فرمود آنحضرت کان ملک یرود علیه لود با تو فرشته که باز میگردد و شتم را از طرف
تو بروی مانا که مراد بر فرشته دشنام را دعای بد باشد بروی و الله اعلم فلما ردت علیه یس چون باز گردانیدی تو
بروی دشنام را - و فتح الشیطان افتاد و فرود آمد شیطان - ثم قال - پس فرمود آنحضرت - یا ابا بکر تلمت کلین حق
نخست است که هر حق است - یا من عبدک بمطالعة نیست هیچ بنده که شتم کرده باشد بتجسس مظلوم که شتم کرد و فتح

نیز آمدہ و بعضی بغیر نام نیز نقل کرده اند فیضی عنہما لند عزوجل پس ششم پوشیدن بندہ ازان و تفاضل در زود از برای خدا و طلب رضا و امید ثواب اغضائی الصراح ششم فرو خواہایندن - الاغراض بہا نصرة - مگر آنکہ قوی و محکم گردانند اللہ تعالیٰ بسبب این نظمہ یا بسبب این فعلہ و خصالت کہ اغضاست یاری دادن اور یعنی یاری دہد اور یاری دادن قوی - و ما فتح رجل باب عطیۃ و کثا و مردے در دوش را بریدہا میخوابد بآن عطیہ صلۃ - آسان و بخشش را بر بخویشاں و کثان - الا از او اللہ بہا کثرۃ مگر آنکہ افزودن کنہ خدای تعالیٰ بآن عطیہ بسیار ی مال و برکت را - و ما فتح رجل باب سلمۃ یرید بہا کثرۃ الا از او اللہ بہا کثرۃ و کثا و مردی در سوال و گدائی را کہ میخوابد بآن بسیار ی مال مگر آنکہ زیادہ می کنہ خدای تعالیٰ بآن سلمۃ کی را زیادہ احمد و عن عائشۃ قالت قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ و آلہ وسلم لا یرید اللہ اهل بیت رفقا الا لفتحہ نمی خواہد اللہ تعالیٰ اهل خانہ نرمی را مگر آنکہ سودی کنہ رفیق ایشان را - و لا یحرمہم ایاہ الا ضرہم - و محروم نگردانند ایشان را از نرمی مگر آنکہ بآن کنہ حرمان از رفیق ایشان - رواہ العیسیٰ فی شعب الایمان

باب الغضب والکبر

غضب لغتی چہ شتم گرفتن و حقیقت غضب حالتی وصفی است کہ موجب حرکت نفس است بجانب خارج بقصد انتقام و دفع مکر و زہر کہ روح حیوانی میل میکند در حالت غضب بجانب مغضوب علیہ تا انتقام کشد از وی و دفع کند مکر وہ را ازین جہت سرخ میگردد و دوسے و آس میگرد گہا ہچنانکہ در حالت فرح و سرور نیز میل بجانب خارج کند تا پیش آید محبوب را و لذت زود افزا و غضب و فرح بیم ہلاک بود بہ بر آمدن روح بہ تمام بجانب بیرون و در غم و خوت روح بجانب درون رو و زردی روی و ذبول بدن ازین جہت بود و درینجا نیز خوت ہلاک بود بہ بر آمدن روح بجانب درون و سر شدن آن مطلقا و ضد غضب سلم است و سلم عبارت است از آرامیدہ بودن نفس چنانکہ اورا غضب زود ازجا دور آرند و از صابت مکر و مضطرب نگردانند کہ تعلیل گفتم من بلکہ نزد وصول محبوب نیز اضطراب نیار و چنانچہ در حدیث شیخ عبد القیس آمدہ کہ چون نزد دیدن آنحضرت صلی اللہ علیہ و آلہ وسلم اضطراب مکر و چنانکہ قوم او کردند آن حضرت اورا حلم و وقار اثبات فرمود و غضب مذموم است اگر بر حق نبود و بر فرمودہ شرع نرود و اگر بر اسے حق بود محمود است و مقصود از ریاضت از آنکہ غضب مطلق نیست بلکہ گردانیدن وی موافق حق و غضب سبب نظام بدن و بقا سہ حیات است باز آنکہ مضار و موفیات و لذات چون در نباتات قوت غضبیہ ننہادہ اند ہر کس قیاد درست براہلاک آن بخلات حیوانات و حکمت بالغہ الہی در حیوانات آلات پیدا کردہ کہ بدان دفع موزی کند چنانکہ شاخا و دندان و در آوی اگرچہ در ذات وی این چنین چیزے خلق نکردہ ولیکن اورا عقلی و تدبیرے در آموخت کہ بدان از ہر جنس آلات کہ لائق و مناسب ہمال باشند باز و دفع ضرر موفیات ازان کند و اما کہ غشائے او عجب است کہ نیک دیدن نفس خود و خوب داشتن صفات اوست و چون آنرا انکار کند و بدان بر مردم تقدم و علو جوید از انقیاد و تنہا

آن امتناع آورد سرکشی جو یکبار استکبار بود و یکبار مذموم است اگر بر خلاف واقع باشد و زوات دے آن صفات و کمالات کہ او عامی کند نباشد و نہ تکلف و تشبیح از نفس اظهار نماید و اگر در واقع آن فضائل کہ بدان تقدم و ترفع جوید موجود بود و مذموم نباشد و مقابل کبر تواضع است و تواضع توسط است میان کبر و ضعف کبر آن بود کہ دعوی فرق آنچه دارد نماید و ضعف آنکہ از مقام خود منزل کند و آنچه استحقاق آن دارد و ہم ترک کند و تواضع قیام بر سطحیہ توسط و اعتدال است و شایخ صوفیہ قدس اللہ ارواحہم کہ چون صفت کبر را در نفس غالب دیدند پس چندان مبالغہ و رنفس و از الہ نمودند کہ ضعف را در جائے تواضع نہادند و نفس بمقام تواضع بایستد اما کمال توسط و اعتدال است در جمیع احوال

الفصل الاول - عن ابی ہریرۃ ان رجلاً قال للنبی - روایت است از ابو ہریرہ کہ مردے گفت مرغبیہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم گفتہ اند کہ آن مرد ابوہر و در ابوہر رضی اللہ عنہ او صنی - اندر زن مرآ قال لا تغضب فرمود آن حضرت در جواب آن مرد خشم بگیر فرود و ذلک مرار لیس باز گردانید آن مرد قول را کہ او صنی است - قال لا تغضب گفت آنحضرت خشم بگیر یعنی ہر بار کہ آن مرد وصیت طلبید جو البش بہین فرمود کہ خشم بگیر تا کہ در آن مرد از صفت غضب چیزے بود کہ از ان نمی کرد و این چنین بود عادت شریف دے صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم کہ موافق حال ہر سائلی جواب میداد و در ہر یک را مناسب حال وی علاج میفرمود یا آنکہ ہر بلاے و فساد وی کہ آدمی را میرسد از فرط شہوت و استیلائی غضب است و شہوت نسبت و غضب یکسور مغلوب بود و تخصیص نہ از غضب کہ بحجت اعتقاد و اہتمام و توجیہ اول ظاہر تر است - رواہ البخاری - و عنہ قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم لیس الشدید بالصرعۃ - بضم صاد و مملوہ فتح را کیکہ بنید از مردم را بر زمین و بنید از پیچ کس اورانی الطرح صرع افکندن مضارعتہ باہم کشتی گرفتن پس میفرماید سخت و قوی و پہلوان نہ آنکس است کہ مردم را بر زمین اندازد و نہ آنما الشدیدین بیک لفسہ عند الغضب سخت و قوی بحقیقت آنکس است کہ کس باشد نفس خود را نہ و غضب کہ سخت ترین و دشمنان و قوی ترین خصمان است و بنید از او را بر زمین خواری و غالب آید بروی بیت مردی نہ زور بازو دانی نہ زور کتف نہ بالنفس اگر بر آئی و انہم کہ شاطری متفق علیہ و عن حارثہ بن دہب صحابی است گذشت ذکر او در فصل ثانی از باب رفق و جفا - قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم الا اخبرکم باہل النجۃ - آیا خبر ندہم شما را باہل بہشت یعنی بگویم کہ بہشتیان کدام اند بکل ضعیف تنضع بفتح عین ضعیف کہ ضعیف و حقیری بنید از او را مردم و تجربہ و کبرے نمایند بروے بحجت فقر و شکستگی و بضعہ بکسر عین نیز خوانندہ اند و تفسیر کردہ اند او را بنجائل و اہل نرم دل - لو اقسم علی اللہ لا بہ - اگر سوگند خور و بخدا راست گوئید و اندوی تعالی او را یا سوگند او را اینجا بخند و جبہ توجیہ کردہ اند یکی آنکہ اگر سوگند خور و بطبع امید

کرم الهی و اعتماد بر لطف او که راست گو خواهد کردی فعالی ادرار راست میگردد و نیز قبول میکند طبع در جای و راویگر
آنکه اگر سوال کند از مرد و کار خود چیزی را و سوگند دهد بر وی تعالی که بر هر در سوگند دمی را می برآورد حاجت ادرار
و یک آنکه اگر سوگند خورد که حق تعالی فلان کار میکند یا نمیکند راست گو میگردد و اندر ای تعالی و همچنان میکند که دمی
سوگند خورده بود و چون خبر داد که بهشتیان کیا شد و صفات ایشان را بیان کردند و سوگند است آنحضرت که بیان صفات و خصال
را نیز کند و فرموده الا ان جسمکم باطل النار کل نفس تواتر استبکرت علی بضم عین جهله و تواتر فوقانیه و تشدید لام مردی و تشدید
و سخت گوئی و خصوصیت کننده باطل و جواز افق جیم و تشدید و او بخیل جمع گفته مال و بعضی گفته اند خراسنده در تواتر
و بیان معنی مستبکر نزدیک به تفسیر دوست متفق علیه فی روایه تسلیم کل جواز نریم مستبکر نریم حرام زاده که خود را در نسبت
بقوی می چنانند و در واقع نه از ایشان است چنانکه در قرآن مجید این دو صفت یعنی تسلیم و نریم در شان ولید بن یغیره
واقع شده است - و عن ابن مسعود قال قال رسول الله صلی الله علیه و آله وسلم لا یدخل النار احدی منکم و یومئذ
آتش و درخ را بطریق تائید هیچ یک که - فی قلبه شقال حبه من خردل من ایمان - در دل وی مقدار خردل و آنکه از
ایمان باشد - و لا یصل الجنة احدی فی قلبه شقال حبه من خردل من کبر و در نمی آید بهشت را با سا بقان هیچ یک که در
دل وی مقدار دانه از خردل است از کبر و این شل است در میان صفر - رواه مسلم - و عنه قال قال رسول الله صلی الله علیه و آله
علیه و آله و سلم و هم از ابن مسعود است که گفت آنحضرت - لا یصل الجنة من کان فی قلبه شقال ذره من کبر و در نمی آید
بهشت را کسی که در دل او مقدار ذره از کبر باشد مرد از ذره مورچه فروست یا گرد که از وزن و در شماع آفتاب سیر
آید - فقال رجل ان الرجل یحب ان یكون ثوبه حنا و لعله حنا - پس گفت مردی از حاضران که مردی دوست میدارد
که باشد جامه وی نیک و پای پوشش وی نیک چون دید این مرد که عادت بشکران است که جامه های نفیس و لباس
فاخر بکار بزند خیال کرد که مطلق آن از تکر است - قال گفت آنحضرت - ان الله جلیل مجیب الجال - بدرستی که خدا تعالی
صاحب جمال است دوست میدارد جمال را و اطلاق جلیل بر حق سبحانه یعنی صن الاعمال کامل الاوصاف است و بعضی
گفته معنی آراینده جمال بخشنده و بعضی گفته جلیل معنی جلیل است یعنی بزرگ و بعضی گفته مالک نور و جبت و حق جمال است
و بعضی گفته نیکو کار است به بندگان - ان الله یطهر الحق یکب اطل گردانیدن حق است که توحید و عبادت است و کثرتی از
حق دفع کردن و قبول نداشتن آن را - و عن النّاس - محقر داشتن و اهانست کردن آدمیان را رواه مسلم - و عن
ابن هریره قال قال رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم ثلثه لا یطهر الله یریم القیمة - سه کس اند که حق نمیکند خدا تعالی
با ایشان روز قیامت - و لا یرزقهم - و نانی گوید بر ایشان - و فی روایه که در روایتی این زیادتی نیز آمده است که
ولا ینظر الیهم - و نظر نمیکند بسوی ایشان - و لهم عذاب الیم - و در ایشان راست عذاب و در ذاک این همه کنایت است
از بی رضائی و غضب الهی بر ایشان زیرا که هرگز کسی ناراض و دشمنانک بود نگاه بجانب وی نکند و سخن باو نمگوید

و تباہی نگیرد و او را عذاب کند و آن سہ کس کہ حال ایشان روز قیامت انیسست چہ کسانند شیخ زان - یکی پیری زنا
کنندہ کہ با وجود پیری کہ وقت آوہ و جہاد نقصان شہوت است این شہوت از دمی بوجود می آید این دلیل است بر غایت
بجیائی و حرکت طبیعت و موجب غایت سخط الہی دلی رضائی او - و ملک کذاب دوم پادشاہ دروغ گویندہ دروغ
گفتن از ہمہ نامز است و از پادشاہ کہ مدار انتظام ملک و مصالح و مہام خلق بر قول و حکم اوست نامز اترو نیز دروغ
کہ میگویند اغلب براسے دفع ضرر و جلب نفع بود و پادشاہ خود قاضی و درست بران بے دروغ گفتن پس قبیح تر
و میفائدہ تر باشد و عامل مستحکم و درویش تکبر نمایندہ تکبر از ہمہ بد نما و از فقیر کہ از اسباب آن کہ مال و جاہ است عاری
بہ نمازد و دلیل است بر خبیث باطن و لوم طبیعی کہ بر زشت و از گدایان زشت تر و روز سمر در بر و آنگہ جامہ نزد بھضے از عامل
خداوند عیال مراد و از گدایان قبول صدقہ و زکوٰۃ و تواضع و ملائمت مردم کہ باعث دفع حاجت عیال و رفاهیت حال است تکبر
میکند و عیال را تنفر و ہلاک میکرد و از تعطف و استیجا از سوال و سر حال بھجت توکل بر مولی توانے دیگر است و
تکبر و بے اندامے و قبول ناکردن احسان از مردم بھجت آن با وجود احتیاج و اضطراب دیگر - رواہ مسلم - و عنہ
قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم یقول اللہ توانے - مے گوید خدا تیتوانے - الکبر یا ر وائی و العظمت انما
کبر یا چادر من و عظمت از این است این شے است کہ حضرت حق سچانہ زدہ براسے توحد و تفر و خود بصفت کبریا
و عظمت یعنی این دو صفت خاصہ ذات من است کہ یکچکس را مجال شمرکت دران و اتصاف بدان درست نیست چنانکہ
چو دو کرم و مہربانی صفات من اند و خلق را نیز از ان نصیبہ بہت و جائز است وصف ایشان بدان بطریق مجاز الا
این دو صفت کہ بطریق مجاز نیز وصف غیر من بدان درست نباشد بمثلہ و وجاہہ کہ کسے پوشیدہ باشد پوشیدن دیگری
آن را ممکن نبود و کبر یا عظمت در لغت ہر دو یک معنی آید کہ بزرگی و بزرگ شدن است و ظاہر حدیث ناظر در فرق
است میان این دو کہ یکے را بر و تشبیہ کرد و دیگرے را بازار پس بعضے گفتہ اند کہ کبر یا صفت ذاتی است و عظمت صفت
اضافی حق تعالی کبر و تکبر است و ذات خود خواہ دیگرے و اندانند اما عظمت عبارت است باعتبار دانستہ غیر
و استعظام خلق است مراد و لا یدانجہ صفت ذاتی باشد اعلی و ارفع باشد از صفت اخصانے و در وائز اعلی و ارفع
است از از ار پس باین ملاحظہ تشبیہ کردہ شد کبر یا را بہ روا و عظمت را بازار و در شہرح زیادہ برین نیز چیزی
گفتہ شدہ است و اللہ اعلم بالجملہ میفرماید کہ کبر یا و عظمت دو صفت خاصہ من اند منن نازعنی تو احد استما پس کیگہ
نزاع کند و مشارکت جوید من در یکے ازین دو صفت - او خلتہ النار - مے در آرام آنکس را و آتش و نزع
دنی روایتہ در روایتے بجائے او خلتہ النار قد فتر فی النار آمده یعنی مے اندازم او را و آتش درین
عبارت استہانت و استخفاف است چنانکہ شک و کلوخ را میندازد بے مبالات و اعتناء - رواہ مسلم -
الفصل الثانی عن سلمۃ بن الاکوع صحابی مشہور آری از دلاوران بود کہ بر فوجامی نزد پیادہ بر سواران

می تاخت. قال قال رسول الله صلى الله عليه وآله وسلم لا يزال الرجل يذهب بنفسه - همیشه هست مردی که می برفض خود را
یعنی از جای دی و مرتبه وی که در دست بجای بلند و درجه رفیع بکبر و ترفع و مراقت دموافقت میکند با نفس میزد
با وی به جانب که می رود باز نمی و از نفس را از طغیان و کبر خشی بکیتب فی الجبارین تا آنکه نوشته می شود آن مرد
در میان جباران و متکبران ثبت کرده می شود نام وی در نامه ایشان فی صیبه اصحابهم پس می رسد آن مرد به جری
که می رسد جباران را از آفات و بلا یاد و دنیا و آخرت - رواه الزهري - وعن عمرو بن شعيب عن ابيه عن جده عن
رسول الله صلى الله عليه وآله وسلم قال خير المتكبرون اشال الذريوم القهته - بر اینگونه می شوند بکبر کنندگان و رانده
می شوند گزاف و رده می شوند بسو - عشر مانند مورچه ها سه خرد و زیاست - فی صور الرجال - در صورت مردان
یعنی صورت ایشان همچو صورت مردم باشند و چته مورچه ها اینها هم الذل من کل مکان - همه آید می پوشد ایشان
خواری از زیر پا و هر سو در معنی این حدیث اختلاف کرده اند بعضی بر آنند که این کنایت است از خواری بودن ایشان
در محشر و پائمال شدن در زیر پای بسیاری مردم چنانکه حال مورچه ها است بدلیل آنکه لعث و اعاده اجساد با جزا سه
اصلی خواهد بود که در دنیا باشند و صورت مورچه و چته و سه گنجایش آن ندارد و لهذا گفت فی صور الرجال
نامعلوم شود که بر صورت آدمیان خواهند نمودند بر صورت مورچه ها و غیشا هم الذل نیز قرینه آن است که مراد
معنی خواری است و سیاق حدیث نیز ناظر در آنست که ذاقیل و صواب آنست که حدیث محمول بر ظاهریست و مراد
محمول بودن متکبران است بر صورت مورچه ها به حقیقت و لیکن در صورت مردان باشند و پروردگار تعالی قادر است
که اینرا سه اصلی بر که بآنها محمول خواهد شد در مقدار چته مورچه جمع کند و باین صورت سازد و خواری گرداند پس اتقان الی
سبحن فی جهنم لمی بولس - رانده می شوند بسوی زندانی که در دوزخ است ناسیده می شود آن زندان را بولس
بفتح موحده و سکون و او دفع لام و در قاسوس یضم با گفته شتی از بلیس معنی تیره و ناسیدی و البلیس نیز از نجاست
تعلو هم نار الانیاء بر می رود و در سیکر و ایشان را آتش دوزخ که آتش آتشهاست یعنی نسبت ادب آتشهای دیگر همچو
نسبت آتش است با چیزها سه دیگر که می سوزد آن را ایثار جمع نار است و اصل آنست که جمع وی الوار آید
زیر که دای است و لیکن را و را بیا بدل کردند تا البتاس بجمع نور نیارد - لیسقون من عصاره اهل النار و نشانیده
می شود ایشان را از این سیلان میکند از دوزخیان از زرد آب و ریم و خون بلینه النجالی بن بیان معنی عصاره
اهل نار است و تحقیق این لفظ در باب الوعد علی شرب الخمر گذشت از این صفات گاه سه چنان نفهم در آید که ایشان
بر سهیت و چته آدمیان باشند نه مورچه ها و با وجود آن دلیل نمی شود چته مورچه ها باشند و رانده شوند بسو
زندان و نشانیده شوند از عصاره و حقیقت آنست که هر چه در آدمی در بنیه و چته معروف از او را که احوال
و صفات مودع است و چته مورچه نبندد و نوزد اشاعره بنیه و ترکیب شریک نیست و در حصول مزاج انسانی و د

جزئیات خبری ممکن است حصول مزاج و علنی روح انسانی چه جای مینه و جنبه مورچه و خداوند تعالی بر هر چیز قادر است - و رواه
 الترمذی - وعن عیطة بن عروة السعدي قال قال رسول الله صلى الله عليه وآله وسلم ان الغضب من الشيطان ان الشيطان يبرئني
 ثم ختم كردن كه نه بر سر خدا باشد از شيطان است و ناشی از اغوای اوست كز آغوی را و سرایت عوی دارد و
 و ان الشيطان خلق من النار و درستی كه شيطان پیدا کرده شده است از آتش - و انما لطفی النار بالماء و شست
 و سرور کرده نمی شود آتش كه آب - فاذا غضب احدكم فلیتوضا - پس چون در خشم آید كه از شما باید كه وضو بلسازد و
 طیبی گفته مراد آنست كه چون غضب از شيطان است پناه بخدا جوید و روی بذكر و عبادت آرد و با وجود آن استعمال
 آب سرد نجاست كشنده آتش خشم است و تجربه بران شاهد است و اگر آب سرد بخورد نیز آن خاصیت آرد و رواه
 ابو داود - وعن ابی ذر ان رسول الله صلى الله عليه وآله وسلم قال اذا غضب احدكم دھوقا ثم فلیجالس - چون خشم
 آرد كه از شما و حال آنكه وی ایستاده است پس باید كه بنشیند - فان ذهب عنه الغضب - پس اگر برود خشم نشستن
 بهتر است الا فلیطیح - و اگر نرود به نشستن پس باید كه بر پیله افتد طیبی گفته حكمت درین امر آنست كه تا در خشم حرکت نكند
 بیاید كه از آن پشیمانی خور و زیر كه طبع دور ترست و حرکت از قاعد و قاعد دور ترست از قائم و ظاهر آنست كه
 و فی غیر حالت برین هیچ كه موجب سكوت و آرام است تا خبری است در دفع میجان غضب و ثوران آن - رواه
 و الترمذی - وعن اسماء بنت عیس قالت سمعت رسول الله صلى الله عليه وآله وسلم یقول یس العبد عبد
 تحیل و احوال - بد بنده ایست بنده كه بر خود زعمی كند و خود را نیک خیال كند و دیگر نمود و بخود بناید و فتنال
 مرد دیگر را گویند و خدا بفرستد و فتح یا تكبر كند و بر خود زعم نماید - و لیسى البكیر العالی - و فراموش كند خداوند
 بزرگ بلند قدر را عزوجل كه بر همه غالب و مستولی است بقدرت كامله خود و یس العبد عبد تحیر و اعتدای بد
 بنده ایست بنده كه تكبر كند و بر مردم جبر و قهر كند و در ظلم و فساد از حد درگذشت - و لیسى الجبار الا على - و فراموش
 كند خداوند جبار را كه بلند ترست در قدرت و غرّت از همه یس العبد عبد یسولى - بد بنده ایست بنده
 كه فراموش كند كار دین را و مشغول شد با لایعنی و ملو و لعب كند و لیسى الثاغر بالبلاء - و فراموش كند مقبره را و انگلی
 و بوسیدگی بدن را در فاك یس العبد عبد عتی و طفی بد بنده ایست بنده كه از حد درگذشت و تكبر و تعظیم نمود و سر كشی
 كند و سرور در تبه القیاد و اطاعت در بنیاد و دلسی المستدار و الفتی فراموش كند آغاز حال خود را كه ازیم جز
 پیدا کرده شده است و چگونه عاجز و ناتوان بود و انجام كار خود را كه چاشدنی و چا ویدنی است و آخر اوصیت - یس
 العبد عبد تحیل الدنیا بالدين - بد بنده ایست بنده كه فریب میدهد دنیا را برین یعنی طاعت و عبادت خود را با اهل دنیا
 سے نماید تا دنیا بدست آید و دنیا را باین كند و فریب بدست می آرد و در حقیقت فریب میدهد اهل دنیا را تا از
 دنیا ای انسان چیز سے بدست آرد و فتنل خدای و فریب و ادن یس العبد عبد تحیل الدنیا بالدين - بد بنده ایست

بنده که فریب سید بدین را نشناخت یعنی در حرام می افتد بپشه و نادیل میکند آنرا تا باین جلد و فریب خود را و نینداز نماید یعنی
فریب سید بد اهل دین را می نماید ایشان را تا او را از اهل دین بشمارند و در کتاب نمی کند حرام بین را تا بیرون نیارند و او را
مروم از دین صریحاً بپشتهاست را میکند تا شبته گردانند بر ایشان امر دین خود را و حکم کنند بدین و سسے پس گویا دین فریب
سید بد نیست البعد بعد طبع یقوده - بدینده ایست بنده که طبع و امید واری از خلق و حرص می کشد او را بدرار باب
دنیا و می برد هر سو که می خواهد - پس البعد بعد بود - یقوله - بدینده ایست بنده که هوا سسے نفس گمراه میگردد و اندازد او را
از راه دین - پس البعد بعد رغب بضم را و سکون معجمه غیله بدینده ایست بنده که رغبت در دنیا و ثمره و حرص و تحصیل
آن و طول اهل و طالب کثرت خوار میکند او را و می ریزد و آبرو سسے دین او را - رواه الترمذی و البیهقی فی شعب الایمان
و قال - و گفت ترمذی بیهقی لیس سناد به بالقوی نیست اسناد این حدیث قوی - و قال الترمذی ایضا هذا حدیث غریب
الفصل الثالث - عن ابن عمر قال قال رسول الله صلى الله عليه وآله وسلم ما يخرج عبداً أفضل عند الله - فردم به
دینا شاید بزرگ و تکلف بیج بنده فاضل تر نزد خدا - من جرعه غیظ کیظها - از جرعه خشمی که فردم و در باز داشت آنرا - ابغمار وجه
الله - از جهت طالب ذات خدا سسے و رضای او جرعه بضم یک استقام آب و شرب و جزء آن و غیظ خشم نهان از عجز و
کظم فردم و در خشم و در اصل پر کردن مشک و بستن دهان آن و بستن در و جوی و در وزن و جز آن - رواه احمد - و عن
ابن عباس فی قوله تعالی و مردی است از ابن عباس در تفسیر قول حق سبحانه اذ فزع بالحقه ای حسن - اول این است
که میه این است - و لا تستوی الحسنة و الا السیئة برابر نیست نیکی و بدی در جزا و عاقبت - اذ فزع بالحقه ای حسن
و فزع کن با پنجه و می بهتر است که نیکی باشد بدی را که پیش آید تر یعنی اگر یکے بتو بدی کند تو نیکی کن بادی مصرع
اگر مردی حسن الی من اسامی یا مردان است که از میان نیکی با پنجه نیکتر و بهتر است آنرا کن و درین معنی با لغه بیشتر است و
بظاهر لفظ موافق تر و ابن عباس در تفسیر این کریمه - قال - گفت البصیر عند الغضب صبر و تکیبائی کردن نزد خشم
و العفو عند الاساءة - و عفو کردن نزد بدی کردن یعنی مراد بدیع بدی نیکی است که چون خشم آید صبر کنند و اگر از یکے
بدی بینند و رگد زنند - فاذا فعلوا عصم الله - پس چون به کنند مردم صبر و عفو نگا یاد و خدا سسے تعالی ایشان را از آفات
نفس و خلق - و فزع لهم عدوهم - و فزونی کند را ایشان را دشمن ایشان - کانه ولی حمیم - و تفسیر حمیم کرد و بقول خود قریب -
خدا از قرابت داین تفسیر آخر آیت است که فرموده است فاذا الذی ینیک و ینیه عداوة کانه ولی حمیم - رواه البخاری
تعلیقا - و عن بصری فزع موحده و سکون با و بزرگ - بن حکیم عن ابيه عن جده - جدی مجادیه بن حیده است بفتح
معلمه و سکون تخانیه و دال معلمه و درین اسناد اختلافی است و حق آنست که صحیح است - قال قال رسول الله صلى الله
عليه وآله وسلم ان الغضب لیفسد الایمان کما یفسد الصبر العسل - خشم گرفتن تباه میگردد ایمان را چنانکه تباه میگردد و اند
صبر شد را صبر فزع صادق را لیکن نیز آمده در ضرورت شعر شیره درخت تلخ است و عن عمر رضی الله عنه

قال وهو على البئر ايرالمومنين عمر گفت و حال آنکه می بر سر بئر بود و خطبه میخواند - یا ایها الناس تواضعوا - ای مردمان تواضع کنید و فرزندنی بنمایند - قال سمعت رسول الله یزید که من شنیدم ام پیغمبر خدا را صلی الله علیه و آله وسلم یقول یبلغت من تواضع الله فیه انک لیکه تواضع کند با مردم از برای خدا و طلب رضا از او بدارد و او را بلند گرداند خدا را بکشد تا به مرتبه او را بفرمونی نفس صغیر پس آنکس در نفس خود و در چشم خود و در دست و در پست و در بدن خود را بچشم کم - و فی عین الناس عظیم - و در چشمان مردم بزرگ است از جهت بلند گردانیدن حق تعالی مرتبه او را - و من بکبر وضعه الله - و کسیکه بکبر کند فرود آید خدا مرتبه او را پست گرداند و او را بفرمونی عین الناس صغیر پس آنکس در چشمان مردم خود و در حقیقت است و فی نفس کبر - و در نفس خود و در چشم خود و در دست - حتی لموا بهون علیهم من کتب و خسر من انما هر آینه دے خوار تر و سبکتر است بر مردم از سنگ و خوک یعنی متکبر اگر چه خود را بزرگ میداند و بزرگ می نماید ولیکن نزد خدا و نزد حقیر است و در چشم مردم نیز خوار میگردد و تواضع اگر چه خود را حقیر میداند و حقیر می نماید نزد خدا اعظم است و نزد مردم نیز عظیم میگردد - و عن ابی هريرة قال قال رسول الله صلی الله علیه و آله وسلم قال موسى ساریا هريرة گفت موسی بن عمران یا رب من اعز عبادک عندک - ای پروردگار من کیست عزیز تر از بنده ترین بندگان تو نزد تو - قال - گفت پروردگار تو را بکشد و جواب موسی - من اذا قدر و غیر عزیزترین بندگان من نزد من کس است که چون قدرت یابد یا عزیز تر و در گذرد از کسیکه بر وی ظلم کرده و در بنجایند - و عن انس ان رسول الله صلی الله علیه و آله وسلم قال من خزن لسانه ستر الله عورته - کسیکه نگاهدارد زبان خود را از عیب و نقصان مردم پوشد خدا او را بکشد و من گفت غضب الله عنه عذاب یوم القيمة و هر کسیکه باز دارد و فرود و خشم خود را باز دارد و الله تعالی ازان کس عذاب خود را که سختی آن شده بحسب گناهان روز قیامت سخن اعتذرالی الله قبل الله عذره - و کسیکه عذر خواهی کند بسوئے خدا او را بکشد و بپیر و خدای تعالی عذر او را بکشد خدا و بنده بخشنده دوست گیرد و کرم خطا بخش و پوزش پذیرد - و عن ابی هريرة ان رسول الله صلی الله علیه و آله وسلم قال ثلاث منجات و ثلاث مهلكات - سه نجات است و سه هلاکت است از عذاب و سه نجات هلاک کننده است او را در آخرت - فاما النبیات فتعوی الله فی السر و العلانية - اما حصناته فبکس نجات دهنده بکس ازان بر پیغمبر گاری کردن است خدا او را در نهان و آشکارا یعنی در حضور و غیبت خلق یا در باطن و ظاهر و القول بالحق فی الرضا و السخط - دوم گفتن بر راستی در حالت خشنودی و ناخشنودی یعنی اگر از کس راضی باشی جز بر راستی و آنگهان که در وی در واقع است بگوید و اگر نا راضی گردد و نیز جز راست نگوید مثلاً از ناشی و ظالمی بحسب آنکه از دے نفس می بیند و راضی است از وی او را مدح و ثناء بحق و ظلمت واقع نگوید و اگر از صالحی و نیکو کار بے بر خیزد دست و بگوید و در هر دو حال بر طریق استقامت ثابت و متکین باشد - و المقصد فی الخفاء البقر سوم توسط بیان روی و در تو انگری در ویشی در هر دو حالت از تنبیر و تقصیر محتجب باشد یا مراد توسط و اختیار غنا و فقر است

چنانکه گفته اند که کفایت در میشت افضل است از غنا و فقر اما الهلکات و اما خصلتها بے هلاک گفته اند - فموی تبع لیسین
سه اند اول هوای نفس که پیروی کرده شده است آنرا یعنی تابع هوای نفس بودن هر چه فرای آن کردن و پیروی
که خوانند آنسو رفتن ایمان کامل آنست که هوای نفس تابع فرمان حق باشد و آنچه پیغمبر صلی الله علیه و سلم از نزد حق تعالی
آورد - شیخ مطاع - دوم بخل و حرص طاعت کرده شده یعنی طبیعت آدمی خالی از بخل و حرص نیست اما بیکه باشد که طاعت
و تواضع واری آن کند و سر از خط فرمان آن نتواند بر آورد و در زبون نفس و طبیعت بود و در آن با عجب ابدا و بنفسه - سوم معیوبی و
مردن نفس خود یعنی خود را نیک و اندوختن خود را خوش دارد که از عجب کبر زاید و از کبر تکبر بوجود آید - و بی اشتدین
و این خصلت عجب سخت تر و بدترین خصلتهاست مذکوره است و در وی نزاع و شرک حستن است با جناب کبریا
حق جل و علا و بیستی الاحادیث الخمسة فی شعب الایمان

باب الظلم

ظلم در حق لغت وضع است فی غیر محله نهادن چیزی را در غیر محل و موضع و ای که مخصوص است بوسه و این چیز ساخته
شده است برای آن داین کلام جامع الیست شامل هر چیزی را که از حد محدود و تجاوز کند و بران وجه که باید واقع نشود و
نبرادت یا بقیصان یا بی وقت و بی جا بے واقع شود و در تقدیری نیز باین معنی و در شرع هم باین معنی است غلظت
محل شرعی و وجه شرعی مراد خواهد بود و فی الصراح ظلم ستم کردن و این نیز همین معنی است که مذکور شد ستم در حق خدا یا حق
خلق یا حق نفس و شعارت و افهام ستم در حق خلق افتد که بر یکدیگر زور کنند و ستم نمایند و با حق در نفس و مال
و عس و ستم یکدیگر تصرف کنند -

الفصل الاول - عن ابن عمر ان النبی صلی الله علیه و آله و سلم قال لظلم ظلمات یوم القیمة - ظلم کردن سبب ظلمات
ست روز قیامت یعنی ظالم را در آن روز تازیکی از هر جانب در گرفته باشد و از آن انوار که مؤمنان را نصیب بود که
در نیم سنی بین ایدیم و بایمانم محروم باشد یا مراد بظلمات شدائد و عقوبات باشد که در عرصات قیامت و در کات و خوف
بدان گرفتار آید و ظلمات بمعنی شدائد و عقوبات باشد که در عرصات آمده است چنانکه در کریمه قل من ینجیک من ظلمات
اللسر و البحر گفته اند اے شدائد ها سفت علی - و عن ابی موسی قال قال رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم
ان الله لیلی الظالم - بدرستی هر آینه خدا بے قیامت سبب بظالم را در از میگرداند و از انوار هدایت دادن و
زبان روزگار را ز گداختن و در از رس گداختن ستور راجحی انه اذا اخذ له لیلته تا آنکه صفتی که بگیر و ظالم را
بعذاب نلذارد و خلاص نگردد و متواند گدخت ظالم از عذاب دی قیامت - ثم قرأ - پسته خواند آنحضرت صلی الله
علیه و آله و سلم موافق این معنی این آیت را تا آخر که - و کذلک نذیر یک اذا اخذنا القرع و بی ظالمه الایة و همچنین است
گرفتن بر مرد و کار تو چون بگیر و بعذاب قرع را یعنی اهل قرع را که ظالم اند متیق علی - و عن ابن عمر

ان البنی صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم لمار بالبحر وایت ست از ابن عمر کہ آنحضرت چون گذشت بجزیرہ بحر مکہ حارہ و جیمہ ساکن
 نام زمین نمود دست قوم صالح علیہ السلام کہ در وقت رفتن بغزوہ تبوک عبور بران اتفاق افتاد۔ قال فرمود
 آنحضرت اصحاب را لا تذلو اساکن الذین ظلموا انفسهم الا ان نکلو ابالکین ورنیائید جاہے سکونت آن کسانی
 کہ ظلم کردند بر ذات ہائے خود یعنی کفر و زندقہ و مذہب کفر و بدعت خود را اگر آنکہ باشید شما گریہ کنندگان یعنی غیر
 گنہگار و احوال آن جماعہ را یاد آورندہ کہ موجب گریہ است و گذرید از اینجا بسود غفلت۔ ان یصیبکم ما اصابہم از
 بہت ترس آنکہ مبادا برسد شمارا انچہ رسیدہ بود ایشان را زیرا کہ از اقبال این مواضع بغفلت گذشتن از ان
 عبرت نگرفتن علامت فساد قلب و عدم تشوع است و آن محل و منظر وقوع عذاب است یا تبر سید و عبرت
 گیرید کہ مبادا از شمار بش عمل ایشان بوجود آید و بجزاے آن بر سیزتم فتح پیشدینوں۔ راستہ اسرع السیر بہتر گو
 آنحضرت سر خود را بہ طیلسان و شتالی کرد در سیر و گذشتن از ان موضع حتی اقباز الوادی۔ تا آنکہ گذشت و گذشت
 صحابہ از ان دادی و آمدہ است کہ نہی کرد آنحضرت کہ در ان موضع آب نوشند و طعام نخورند و فرمود تا خیرے کہ
 ساخته بودند طلع و داب سازند و نصحت در اکل نکرد و تفریق علیہ۔ وعن ابی ہریرۃ قال قال رسول اللہ صلی اللہ
 علیہ وآلہ وسلم من کانت له مظلمۃ بکسر لام معنی ظلم و انچہ گرفته است یکے از حق دیگرے یعنی کسیکہ ہست مراد او را
 مظلمہ لاخیر من عرضہ او شئی بر برادر سلطان را از آبرو کسے کہ ریختہ است نجیبت و شتم دانند آن یا چیزے دیگر
 از خون و مال فیتخللہ منہا الیوم پس باید کہ بجلی خواہد از دے از ان بظلمہ او در یعنی در دنیا قبل ان لایکون
 و تیار و لا در ہسم پیش از آنکہ نباشد دیناری و نہ در ہی کہ بدہد و بدل مظلمہ روز قیامت و اگر بجلی خواستن ممکن
 نباشد در غیبت توبہ و استغفار منتاب لہ را کافی ست و در مال۔ ان کان لہ عمل صالح۔ اگر باشد مراد او را
 کارے نیک۔ لخدمتہ بقدر مظلمہ گرفته شے شود از دے بر اندازہ ظلمی کہ کردہ است یا چیزے کہ گرفته
 است۔ وان لم یکن لہ حسنات اخذ من سیئات جاجہ محل علیہ۔ و اگر نباشد مراد او را نیکی ہا گرفته شود از بدی ہائے
 صاحب وی کہ مظلوم ست پس برداشتہ شود و بار کردہ شود بر انکس کہ ظالم ست یعنی جزاے ظالم روز قیامت
 انیست کہ طاعت ہائی او را ب مظلوم و نہد و اگر طاعات نداد و گناہان مظلوم را بر وی بر بندند و وی را بدین
 عذاب کنند و مظلوم را از عذاب کہ بآن گناہان مستحق آن شدہ بود نجات بخشند۔ رواہ البخاری۔ و عنہ
 ان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم قال اتدرون بالانفس۔ گفت آن حضرت مر صحابہ را آیا درے باید
 و میدانید کہ معنی نفلس چیست و چہ معنی دارد و در بعضی نسخ مصابیح من النفلس یعنی نفلس کیست و مال ہر
 نفطیہ کے ست۔ قالوا گفتند صحابہ۔ النفلس فیناس لا دریم لہ ولا تناع۔ نفلس در بیان ما کہے ست
 کہ نیست دریم او را و نہ تناع یعنی از نقد و جنس بیچ ندارد۔ فقال۔ پس گفت آنحضرت ان النفلس من اتی من

یاتی یوم القيمة بصاوة وصیام و زکوة یطیس از است من بحقیقت کسی است که بیاید روز قیامت نماز و روزه و زکوة
یعنی اقسام عبادات از وی بوجود آمده - و یاتی قدستم نما - و بیاید آن کس باین حالت که تحقیق دشنام کرده این
وقتند بنزد نسبت بزرگتر این را - و اکل مال بنزد خوردن مال این را - و سگایم بنزد - و ریختن خون این را - و ضرب
نزد - و زدن این را یعنی انواع ظلمها کرده بمردم از دشنام دادن مال غیر خوردن و کشتن و زدن و فحش و دشنام
نزد این حسنة پس اده می شود این شخص را که دشنام کرده از نیکی های وی و شخص دیگر را که از مال او خورده از نیکیهای
آن ظالم بر آن کسان که بر آن ظالم کرده قسمت کنند - فان فلیت حسنة قبل ان تعقیب ما علیه پس اگر فانی شود و تمام گرد نیکیها
او پیش از آنکه حکم کرده شود بجزای گناهی که بر دست یعنی هنوز جزای آن مظالم که بر دست تمام نشود و چیزی باقی
ماند از آنکه خطایا هم فطرت علیه گرفته شود از گناهان انجماعه مظلومان پس انداخته شود بر ظالم - فطرح فی النار پس
انداخته شود در آتش و در آخر رده اسلام - و عنه قال قال رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم لا تكون الحقوق الی الله یوم القيمة
بشریة ادا کرده می شود حقا بسوای اهل حقوق روز قیامت حتی یقاد للشارة الجحیم بفتح جیم و سکون لام و
حار مهله تا آنکه قصاص گرفته میشود و گوشتند یا شلخ و در این الشاة القرنا تازگو سفند شلخ و از یعنی عدالت در
روز تا با بخاست که ادا کردن حقوق آدمیان چه باشد از حیوانات که داخل دایره تکلیف نیستند قصاص گرفته نمی شود و
گفته اند که این قصاص مقابله است نه قصاص تکلیف که گرفته می شود - رده اسلام و ذکر ذکر کرده شد حدیث جابر که
اولش نیست - القوا الظلم فی باب الاتفاق در باب انفاق -

الفصل الثانی - عن حذیفة قال قال رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم لا تكونوا ائمة - بنشیند اسم بکسر همزه و
فتح میم مشدده و عین مهمله مردی تابع مردم در راه غیر ثابت بر راه خود و تابرایه بالنه است در زمان
ائمه بگویند فی الصراح اسم بکسر مرد هر طائی و مراد اسم انجا نیست که فرمود - تقولون ان احسن الناس حسنا و ان
ظلموا ظلمنا - در عایکه میگویند اگر نیکی کنند مردم با ما نیکی می کنیم با ایشان و اگر ستم می کنند با ستم می کنیم با ایشان و کن
و قلوا الفسکم - ولیکن قرار دهید نفسهای خود را و اصل تو طین و طن ساختن و فی الصراح تو طین نفس بر چیز
دل ندادن یعنی دل بنید و قرار دهید نفسها - خود را که - ان اسلی الناس - اگر نیکی کنند مردم ان تخسوا بر نیکی
کردن با ایشان - و ان اساد افلا ظلمنا - و اگر بدی کنند مردم پس ظلم کنید بر ایشان یعنی احسان کنید چه ترک
ظلم و اسادت احسان است - کذا قال الطیبی و یحتمل که مراد آن باشد که اگر نیکی کنند نیکی کنید و اگر ایشان بدی کنند
شمار برابر آن تجاوز از حد کنید و مکافات کنید بر حد اعتدال چنانکه مشروع است یا عفو کنید و بمکافات مقید نشوید
یا احسان کنید اول مرتبه عوام مسلمانان است و دوم مقام خواص و سوم درجه اخص خواص و حضرت شیخ علی
شیرازی در بعضی رسائل خود فرموده اند که بسیار شناخت محبت و دنیا و آخرت این چهار چیز است آن را که غالب

وخط است محبت و نیا ایدای مردم کند بے تقریب دے سابقہ معاملہ و آنرا کہ نہ باین درجہ است ابتدا اید اے کے
 ٹکنہ و اگر کہے اور اید اید مکافات کند بدو جہ شرعی بے تجاوز از حد و آنکہ محبت آخرت تو سے دار و محبت دنیا
 ضعیف عفو کند از ہر کہ اید اید و ظلم نماید و بر آنکہ محبت آخرت قوی تر است احسان کند در برابر ظلم داین درجہ مقربان
 و صدیقان است رزقا اللہ و اہ الترمذی۔ وعن معاویۃ انہ کتب الی عایشۃ۔ معاویۃ بعایشۃ صدیقہ نوشت
 کہ ان ابنتی الی کتابا تو صینی فیہ ولا تکرہی۔ نبویس براسے من مکتوبی را کہ اندر زکمی مرا و ران مکتوب و زیادتیں کن
 یعنی درازی کن و مختصر نبویس۔ مکتبت پس نوشت عایشۃ این کلمات را۔ سلام علیک اما بعد فانی سمعت رسول اللہ
 من شہیدم پیغمبر خدا را صلی اللہ علیہ و آکہ وسلم یقول۔ می گفت۔ من التمس رضی اللہ بسخط الناس کفاه اللہ موتہ ثلاث
 کیسکہ طالب کند خشنودی خدا را بنا خشنودی مردم کفایت کند اور اخدای تعالی بار و گدائی مردم یعنی اگر کارے کند
 کہ رضاے حق در آنست و خلق بہو اے نفس خود از ان ناراضی باشند حق تعالی راضی گردد و خلق را نیز بر ان
 آورد کہ میجو اہد و از ایشان شدتے و غنئی بود۔ نزد من التمس رضی الناس بسخط اللہ و کلمہ اللہ الی الناس
 و السلام علیک چہ کہ طالب کند خشنودی مردم را بہ بنا خشنودی خدا بگذارد و اور اخدای تعالیے و کار ہای اور البوی
 خلق و نصرت ندہد و دفع کند شر ایشان را از وی یعنی اصل رضاے خداست اگر این خدا خلق ہم راضی و مطیع شوند
 و اگر آن نیست نہ آن شود نہ این۔ رواہ الترمذی و در روایات آوردہ کہ عقیل ابن ابی طالب رضی اللہ عنہ
 نیز و امیر المومنین علی بن ابی طالب آمد و شکایت از فقر و قائم خود کرد و امیر المومنین بطریق خشم و امر تمجیزی مسند مود
 برید و دکانہای مردم را بشکنید و خانہای مردم را ویران کنید و ہر چہ بیاید بر و اید و بجزرید عقیل گفت این چون را
 باشد فرمود پس من چکار کنم اگر نزد من چیزے بیاید بشانم خشم عقیل خشم کرد و برخواست و بر معاویہ رفت و متر
 اور ایشانخت و اگر ام کرد و آمدن اور نزد وی از نزد علی غنیمت داشت و احسان ہا کرد و صلہ ہا داد پس
 روزی عقیل گفت چہ باشد کہ اگر بر ہنر بر آئی و احسان و مواسات مرا کہ باتو کردہ ام بیان نمائی تا مردم نیز بدانند
 کہ من چہ کردہ ام عقیل برخواست و بہرہ آمد و گفت ایہا الناس علی رضای خدا جست و خشنودی و می خواست
 و مرا از خود ناراضی و ناخند و گردانید معاویہ رضاے ما و خشنودی ما را مقدم داشت بر رضاے حق تعالی
 و ما را خند و ساخت و خدا را ناخند و معاویہ گفت یا عقیل این چہ سخن است و چہ شکرانہ نعمت است کہ تو گفتی گفت
 و بگرہ کار کنم انچہ بیان واقع بود و مردم پس برخواست و نزد علی آمد و عذر خواست و این مکتوب عایشۃ بنزایما
 دارد بآن کہ در اینجا چیزے ازین حال بود و اللہ اعلم

الفصل الثالث۔ عن ابن مسعود قال لما نزلت کفایت ابن مسعود چون این آیت فرود آمد الذین آمنوا
 و لم یسوا ایما اتهم بظلم ان کسانی کہ ایمان آوردند و ظلم نکردند و ایمان خود را ہیچ وجہ ظلم و آخر آیت این است

که اولنگ اسم الامن و هم تندون - مرایشان را امن ست و ایشان راه راست یا بند کاند صحابه چون ظلم را بر خطا و معصیت
 حمل کردند شوق ذلک سخت و دشوار آمد این معنی علی اصحاب رسول الله - بریاران پیغمبر خدا صلی الله علیه و آله و سلم
 و قالوا گفتند - یا رسول الله اینا لم یظلم نفسه - کدام یک از ماست که ظلم نکرده نفس خود را و تجاوز از حد نکرده و گناهی
 از وی نبود و نیامده - فقال رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم لیس ذاک انما هو الشکر - پس فرمود آنحضرت نیست مراد
 بظلم آنچه شما نمیدانید از معصیت نیست مراد از ظلم اینجا مگر شکر پس از آن تا میاید آورد و بر او ده شکر از ظلم و فرمود را که
 تسعوا قول لقمان لابنه - یا نشینده اید شما قول لقمان را در پند دادن مر پس خود را - یا بنی لا تشکر بالله ان الشکر ظلم
 عظیم - ای پسر من شکر یک نکره دان چیز را بخدا بد رستی و راستی که شکر ظلمی ست بزرگ و درین آیت نیز ظلم
 بقضیه نصرت مطلق بکامل محمول بظلم ست چون آنحضرت تفسیر باین کرد لا بد و ادا الله تعالی همین باشد اگر گویند
 خلط ایمان بشکر چه صورت دارد و شکر خدا ایمان ست نعم خلط و مزج معصیت با ایمان مقصور ست و صحابه اینجا
 باین وادعی رفتند که از ظلم معصیت نمیدانند جوابش آنکه خلط ایمان بشکر واقع چنانکه شرکان مکه ایمان بخدا داشتند
 و بت پرستی میکردند و بتیان را در عبادت شریک حق می ساختند شکر در وجود و خالقیت و عبادت می باشد
 و اینجا مراد شکر در عبادت ست و نص قرآن بدان ناطق ست در جایی که میفرماید و ای مؤمن اکثر هسبم بالله الا
 و هم مشرکون ایمان نمی آرند بیشترین ایشان مگر در حالیکه ایشان شرک کنند یا مراد ایمان آوردن بزبان ست و شکر
 نگا داشتند و در دل چنانکه حال منافقان ست که خلط کرده اند ایمان ظاهر را بشکر باطن - و فی روایتی در رد او
 باین لفظ آمده که لیس هو کما لظنون - و نیست مراد از آیت ظلم چنانکه شما گمان می برید مراد شکر ست و خلط او با ایمان
 انما هو کما قال لقمان لابنه نیست آن مگر چنانکه گفت لقمان مر پس خود را متفق علیه - و عن ابی امامه ان رسول الله
 صلی الله علیه و آله و سلم قال من شکر الناس شکر له یوم القیمة - از بدترین مردم از روی مرتبه روز قیامت عباد او سبب خیر
 بدینا غیر دینده ایست که بر او آخرت خود را بر باد داد و بسبب دنیا بی غیر خود یعنی دنیا براسی دیگر حاصل کرد
 و بسبب آن ظلم بر مردم کرد چنانکه مال و اعوان ظلم کنند و احتمال دارد که معنی آن باشد که دنیا داری را بجهت دنیا
 تعظیم کرد و اطاعت نمود و بسبب آن در زری آخرت بر او بر نفس خود ظلم کرد و معنی اول ظاهر تر بلکه متعین ست
 و انهم ردوا ابن ماجه - و عن عایشه قالت قال رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم الدواوین ثلثه - و دواوین
 جمع دیوان کسر و ال فتح نیز آمده کتابی که نوشته می شود و در دواوین نامهای لشکریان و مواجب ایشان
 و اول کسی که دیوان ساخت امیر المومنین عمر بن الخطاب بود و ماده لفظ براسی قرب و جمع ست و دیوان نیز ازین جهت
 گویند که مجتمع ست در دواوین و قرطیس دیوان دیوان بدل از دواوین و اصل دواوین دواوین ست
 و نسبت جمع دواوین آمد الا دواوین بود و کذا فی الصحاح پس می فرماید دیوان با هم نیست و مراد بآن

انجبا صحائف اعمال ست و لو ان لا یعرف الله کی صحیفہ ایست کہ نمی آمرزد خداے تعالیٰ چیزے را کہ دروست
 در آن کدام ست۔ الا شرک باشد صحیفہ کہ در وی شرک گردانیدن چیزے را بجا است۔ یقول الله عز وجل ان الله لا یفرق
 ان لشرک به یسلو مد عز وجل کہ خداے تعالیٰ نمی آمرزد شرک را و دیوان لا تیر کہ الله تعالیٰ۔ دوم صحیفہ ایست کہ منہل
 نمیکند از آنرا خداے تعالیٰ و البتہ حکم میکند بدان و آن کدام ست ظلم العباد فیما بینہم حتی یقتضی بعض من بعض ظلم بندگان و بین
 یک دیگر تا آنکہ قصاص بنام حکم الہی بعضی از ایشان را از بعضی دیگر رخصی گرداند ایشان را از یک دیگر آن نیز حکم اوست
 چنانچہ در احادیث آمدہ و دیوان لا یبأ الله به۔ سوم صحیفہ ایست کہ پاک ندارد حق سبحانه بآن اگر خواہد مقتضای آن حکم
 کند و اگر نخواہد نکند آن حسبیت ظلم العباد فیما بینہم و بین الله۔ ظلم بندگان ست میان خود و میان خدا یعنی تقصیر
 در حقوق الله۔ فذلک الی الله پس آن موکول و مغفوض ست بآراوت الہی و ان شارب عذبه و ان شارب تجاوز عنه۔ اگر
 خواہد عذاب کند سببہ را بران عمل را اگر خواہد بگذرد و از سر آن و عذاب نکند پس معلوم شد کہ در حقوق العباد و البتہ
 مواخذہ است و در حقوق الله شرک مغفور نبود و باقی ورثیت حق ست و عن علی رضی الله عنه قال قال رسول الله
 صلی الله علیہ وسلم ایاک و دعوة المظلوم و در دار خود را از دعار مظلوم۔ فانما یسال الله حقہ۔ زیرا کہ دی نمی طلبد
 از خدا مگر حق خود را۔ و ان الله لا یمنع ذائق حقہ و بدستی کہ خداے تعالیٰ منہ نمی کند از حق خداوند حق را
 از حق دے و اگر یکے از حق خود بگذرد آن اشیار ست و آنرا درجہ عظیم ست۔ و عن اوس بن شریح بن
 بضم شین معجمہ فخرج را و سکون حار مملد کہ موجدہ و ادرا عجبت ست حدیث او نزد اہل شام ست و شریح بن
 ابن اوس و دیگر ست او نیز صحابی ست نزول کرد و حص را زادی این حدیث اوس بن شریح بن کذا فی الاصابہ
 ان سمع رسول الله صلی الله علیہ وسلم یقول من شئ مع ظالم لیقویہ۔ کیسکہ برود با ظالم و موافقت و اعانت کند او را
 تا تقویت و اعانت کند او را و ہو یحلم ان ظالم و حال آنکہ آنکس میداند کہ دے ظالم ست نفع و خیر من المسلم
 پس تحقیق بیرون آمد آنکس از مقتضای اسلام۔ و عن ابی ہریرۃ انہ سمع حبلا یقول ان الظالم
 لا یضر الا نفسه ازانی ہریرۃ آمدہ است کہ دے شنیدم و دے را کہ میگویی ظالم زبان نمیکند مگر نفس خود را
 یعنی زبان دے بدگیرے سرایت نمیکند۔ فقال ابو ہریرۃ بلے و الله پس گفت ابو ہریرۃ آری بندگان
 زبان نمی کشند ظالم غیر خود را از آریان و حیوانات سببہ الحمایری لمتوت نفی ذکر باہر لا ظلم الا ظلم تا آنکہ جبارے
 بعض جبار مملد و تحفیت موجدہ کہ نام طائرے معروف ست ہر آئینہ می رود و آشیائے خود از لا غری بجهت ظلم ظالم نزل
 بعض جبار سکون ناسے یعنی باز میدارد خداے تعالیٰ باران را بشومی گناہ ظالم می میرند بسبب آن جانوران و بعض
 بہ جاری بجهت آنست کہ آن جانور دور و دورتر از آشیائے خود است بطلب آب و دانه تا آنکہ دیدہ اند کہ از جملہ
 دے جہت الخضرا برآمدہ کہ جز در بصرہ نمے باشد و مسافت میان دے و بصرہ چند روزہ راہ است و آشیائے

اور دیدہ اند کہ در جامی هست که سبافت در میان آن دجاسے آب چند روزہ راہ است و از انجا آب خوردہ سے آید پس مرد
او دلیل ست بر قحط و اساک باران و مانا کہ مراد آن مرد کہ گفت ظالم زبان نمیکند جز نفس خود را آن بود کہ اگرچہ بظاہر
ظالم زبان مظلوم میکند اما در حقیقت زبان خود می کند و مظلوم را زبانی نیست کہ جز اسے خود خواہ دریافت و انتقام خود
خواہد کشید ابوہریرہ آن را بقرئۃ کہ در آن مقام رودے دادہ باشد بر عموم حمل کردہ این افادہ کہ در غالب آنست
کہ این قول ابی ہریرہ مضمون حدیثی باشد کہ از آنحضرت صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم شنیدہ یا از انجا استنباط کردہ کہ باز
داشتن باران بشومی ظلم و درو یافتہ است و از دوسے لازم می آید زبان رسیدن بچواناتہ - روی البیہقی
الاحادیث الاربعۃ فی شعب الایمان -

باب الامر بالمعروف

معروف از معرفت ست بمعنی شناختن یعنی آنچه شناختہ شدہ است در شرع و شرع بدان وارد شدہ است مثل
مردانہ کہ ہمہ کس اورامی شناسد و مقابل او شاکرست لکن کان بمعنی شناختہ شدہ و شرع وارد نشدہ و دوسے چنانچہ
مردانہ شاکر کہسے اورامی شناسد و فی الصراح نکرہ بکسر الوسط نا شناسائی ضد معرفت و عجب از مولک کہ عنوان باب
الامر بالمعروف والنہی عن المنکر ساخت باوجود ذکر آنہا مقرر یکدیگر در مواضع کثیرہ از کتاب سنت و بعضی لغات
کہ دین باب مذکور اند صریح اند در نہی از منکر چنانچہ در امر بمعروف و نہی عن المنکر لازم تکلیف ست فافہم دیگر
آنکہ امر معروف و نہی منکر واجب ست باجماع امت و کتاب و سنت بدان مطلق ست بان مراتب کہ در حدیث آئندہ
بیاید و ہر کہ ادای واجب کرد و مخاطب قبول نکرد واجب از دوسے ساقط شد لہذا از ان پیڑے بروے لازم
نیست و گفتہ اند کہ فرضیت آن بطریق کفایت ست و ہر کہ شکن ست بران و کند آثم ست و گاہے فرض عین
نیز کرد و چنانکہ منکر و جاسے ست کہ یکے را بدان علم ست و غیر او کہے نمیداند ہرین شخصے فرض باشد نہ بر غیر
او و در وجوب امر بمعروف شرط نیست کہ خود نیز فاعل باشد و بے آن نیز درست ست زیرا کہ امر کردن نفس
خود واجب ست و امر کردن غیر واجب دیگر اگر یک واجب فوت شود ترک واجب دیگر جائز باشد و آنکہ واقع
شدہ کہ لم تقولوا بالافعالون بر تقدیر تسلیم کہ در و آن در امر معروف و نہی منکر باشد مراد زجر و منع از نا کردن
ست نہ از گفتن آتشک نیست کہ اگر خود بہ کتب بہتر ست چہ امر از کسی کہ خود مثل نیست تا ہرے نکند و امر معروف
و نہی منکر مخصوص باہل ولایت نیست و امر والی نیز در ان شرط نہ و احاد سلین را بر سر کہ امر و نہی کنند از دون
و کشین را امر والی شرط ست و انکار و تفریق علیہ است اما در مخالفت فیہ انکار نتوان کرد و خصوصاً بر مذہب کسی کہ
گوید ہر چند مصیب ست و امر معروف باید کہ بطریق نفی و بلائیت بود و ہر اسے خدا بود نہ ہر اسے نفی تا تاثیر کند
و بران ثواب مترتب گردد و گفتہ اند کہ نصیحت در بلا نصیحت ست و باللہ التوفیق

الفصل الاول - عن ابی سعید الخدری عن رسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم قال من رآی مسلماً فلیغیرہ سیدہ
 ہر کہ بیند از شما مشرعی را پس باید کہ تغیر دہد او را و باز دارد و مردم را از کردن آن بدست خود بخشنے بزدن
 و کشیدن و شکستن و ریختن و ہر ہم زدن اگر تواند تغیر داد بدست - فان لم یستطع فلیسانہ پس اگر نتواند تغیر دہد بدست
 پس باید کہ تغیر دہد بزبان خود بمنع و درشتی و دشنام - فان لم یستطع فقلبہ پس اگر نتواند تغیر داد بزبان و بدست پس باید
 کہ تغیر دہد بدل کبر است و شورش دل و عزم بر تغیر آن بدست و بزبان بر تقدیر قدرت و عداوت و مجاہدت فاعلم ان
 نہ مجرد انکار و بے رضائی - و ذلک اضعف الایمان - و آن تغیر بدل تنہا ست ترین فمرات ایمان و مقتضیات فعال
 اوست رواہ مسلم - و عن النعمان بن بشیر قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم مثل المدہن فی حدود اللہ - حال و
 شال لودہان کنندہ یعنی مستی و نرمی کنندہ در حدود و حریمت کہ خدا ندادہ و وضع نمودہ است - و الواقع فیما - و آنکہ افتادہ است
 و در حدود و خدا یعنی اگر کتاب یکسہ معاصی را و تدابیرت آن بود کہ شکریے بیند و تغیر نہ دہد نہی نکند با وجود قدرت بران بہمت
 شرم بی جتنی دین یا جانب داری کسی و رشوت گرفتن و در لغت مداہنت و مدارات یہ یک معنی آمدہ است اما در
 شمرع رخصتی و مدارات آمدہ و مذموم نیست بلکہ در بعضی مواضع مستحسن است و فرق میان مدارات و مداہنت چنان
 کنند کہ مدارات انجہ بہمت فبطورین و لگا ہداشت از تشویش و قوت و دفع ظلم ظالمان بسازند و مداہنت انجہ بر
 حفظ نفس و طلب دنیا و جلب منافع از مردم و بیباکی در دین بکنند پس مے فرماید کہ شال و حال مدہن و در حدود
 خدا و واقع دران حدود - مثل قوم استہمو غنیمتہ شال و حال قومی است کہ نشستنید در کشتی و قرقہ انداختند باہر جا
 کہ قرقہ بنام کس بر آید بنیشت خانکہ عادت شرکاست - فصارعنہم فی اسفلنا و صار لعنہم فی اعلاہا پس نشند
 بعضی و بجایے پست از کشتی و گشتند بعضی و بجایے بلند از رویے - فکان الذی فی اسفلنا - پس بود
 آن کسیکہ در پایان کشتی است - یمر بالماء علی الذین فی اعلاہا - میگرددشت آب بر انکسان کہ در بالائے کشتی
 نشستہ اند - فنادوا بہ - پس آزار مے کشند بالانشنان بدان یعنی آن کہ از پایان بہ بالائے آمدہ آب مے بہر
 و وقت آب بہرین بر ایشان میگرددشت و بعضی گفتہ اند کہ مراد آب بول و غائط است کہ در پایان میگردد و بالاعلی در
 تا و روزیابیندازد و در آرد و بر ایشان میگرددشت و ایذا کشیدن درین صورت ظاہر ترست - فاخذ فاستأجر
 نفر اسفل السفینۃ پس گرفت آنکس کہ در پایان کشتی است و میگرددشت بر بالانشینگان آب و ایذا یکشدید
 ایشان از ان ترے را و کاویدن گرفت پایان کشتی را تا آب گیرد ببول و غائط اندازد از ان راہ - فاقوہ پس
 آمدند ان جماعت اورا - فقاوا ملک پس گفتند ان جامعہ چہ شدہ است ترا و چہ کار میکنی کہ مے کاری کشتی را قال
 ما فریم بے ولائی من الماء - گفت ایذا کشیدن شما بسبب بالائے آمدن من و گزدشتن من بر شما آب و چارہ
 نیست مگر از آب گرفتن یا از بول انداختن این مقدار ازین قصہ نیابرحین و عادات و میان واقع و قریب

کافتن کشتی است و مقصود در بیان حال و مثال در اینست اینست که فرموده - فان اخذوا علی یدیه - پس اگر بگیرند آن قوم
بلا نشین دست آن مرد پابان را که کشتی می خشکافت و باز دارند او را ازین کار باخوه و بخوا القسم - رستگاری میدهند
او را و آنچه از باب افعال است و بخوه از باب تفعیل و رستگاری میدهند ذاتهای خود را از غرق و هلاک - و آن ترکوه
هلاکوه و اهلکوا القسم - و اگر بگذرانند او را تا بکاد و کشتی را هلاک میگردد و اند او را د هلاک میگردد و اند خود را همچنین اگر منع
کنند فاسق را از فسق و باز دارند او را از ان خلاص میگردد و اند او را و خود را از عذاب خدا و اگر بگذرانند هلاک میگردد
او را و خود را و فرود می آید بر همه ایشان عذاب - رواه البخاری - و عن اسامة بن زید قال قال رسول الله صلی الله
علیه و آله وسلم یجاء بالرجل یوم القیمه آدرده می شود مردی را در زیاست - فیلقی فی النار پس انداخته میشود در آتش
دوزخ - فقتل فی القاب فی النار پس بیرون می آید بسعت و می افتد و دها می افتد و آتش اندلاق بیرون آمدن است
چنانکه شمشیر از نیام ناکشیده بیرون افتد و آفتاب جمع قتب بکسر معنی روده فیطن فیها کطن الحمار بر جاده پس آس میکند
رودهای خود را یعنی میگردد و گرد و بایمال میکند و دها را همچو آس کردن خر خراس آرد و با آسیای خود جمع
اهل النار علیه پس گرد می آیند و زخیان که همراه دی در آتش افتاده اند بروی - فیتقولون ائیس فلان یا ائیس
پس میگویند ای فلان چه کار میکنی تو - ائیس گفت تاملنا بالمعروف و تمنانا عن المنکر - آیا نبوده تو که امر میکردی ما را
بمعروف و نهی میکردی از منکر - قال گفت امرکم بالمعروف و لا آیته - گفت بودم من که امر میکردم شما را بمعروف و
خود نمیکردم آنرا و انداناکم عن المنکر و آیته - و نهی میکردم من شما را از منکر و خود نمیکردم آنرا متفق علیه زیجا معلوم
شود که دیگر آنرا امر و نهی کردن و خود دیدن عمل نمودن موجب عذاب است و سابقا معلوم شد که این بحجت عمل
نمودن است نه بحجت امر و نهی کردن که اگر این را هم نکنند ستمی تر میگردد و آنرا بهتر کرد و واجب
الفصل الثانی - عن حذیفه ان النبی صلی الله علیه و آله سلم قال و الذی نفسی بیده روایت است از حذیفه که گفت
ان حضرت سوگند بخدا سئ که بقای ذات من در دست قدرت اوست - تاملنا بالمعروف و تمنونا عن المنکر
بر آیت امر می کنید شما بمعروف و نهی می کنید از منکر و لیوشکن الله ان یعیث علیکم عذابا من عنده - یا نزدیک
است که خدا سئ تعالی می فرستد بر اعدا بے را از تو و خود یعنی بے ازین دو چیز واقع است یا امر و نهی
و نهی از منکر از شما یا عذاب فرستادن بر شما از خدا یعنی اگر معروف و نهی منکر نمی کنید عذاب میفرستد خدا
بر شما ثم تدعونه و لا یستجاب لکم - بستر هر آینه دعایه کنید و می خوانید الله تعالی را و قبول کرده نمی شود
و عامر شما را یعنی عذاب با دلا با بے و دیگر بدعا احتمال دفع دارد اما عذاب بے که بر ترک امر معروف و نهی منکر
نازل میگردد و احتمال دفع ندارد و دعا دران مستجاب نبود - رواه الترمذی - و عن العرس بضم ممله و سکون
راوسین ممله بن عیسره - یفتح عین ممله و کسر میم و سکون تخانیه صحابی کنیزی برادر عدی بن عیسره روایت

کرده است از وی برادرزاده وی عیسی بن عمره و زهرا بن الحارث و غیر ایشان - عن ابی بنی صلی الله علیه و آله وسلم
 قال اذا علمت الخطیئة فی الارض - چون کرده شود گناه در زمین من شمس با فکرها کان کن غاب عنها هر که
 حاضر بود آنرا پس ناخوش دارد آنرا باشد همچو کسیکه غائب است از ان یعنی بر تقدیر عدم قدرت بر تغییر دست
 و زبان یا که است دل اینجا بمعنی تغییر است مطلقا - و من غاب عنها فرضها کان کن شمس با - و هر که غائب بود از ان
 پس خوش دارد آنرا باشد همچو کسیکه حاضر است آنرا یعنی حقیقت حضور و غیبت بدل است نه بن چون چیزی را
 مکرده و ناخوش دارد بدل بحقیقت از ان غائب است اگر چه بظاهر حاضر است و چون بدل از ان راضی و بدان خوش
 بود بمعنی حاضر است اگر چه بصورت غائب است - رواه ابو داود - و عن ابی بکر الصدیق رضی الله عنه روایت
 است از ابی بکر الصدیق که قال گفت - یا ایها الناس انکم تقرؤن هذه الآیة - ای مردمان بدرستی شما می خوانید این آیت
 را که یا ایها الذین آمنوا علیکم الفسک لا یضرکم من ضل اذا اهتمتم - ای کسانی که ایمان آورده اید بر شما باذاتما
 شما زیان نمیکند شما را کسی که گمراه شده که شماره راست یافته اید یعنی این آیت را می خوانید و او را بر عموم مردم
 اطلاق حمل می کنند و از ان عدم وجوب امر معروف و نهی منکر می فهمید این چنین نیست - قال سمعت رسول الله - زیر که
 من شنیده ام پیغمبر خدا را صلی الله علیه و آله وسلم یقول - که سیافتم ان الناس اذا راوا منکر اقلیم یغیروا - مردمان چون
 به بینند ناشروعی را پس تغییر ندهند و نهی نه کنند از ان - یوشک ان یمیم الله لبقا به - نزدیک است که در گیریم همه ایشان را
 خدای تعالی لعذاب خود پس چون بر ترک منی منکر و عید وارد شده باشد ترک آن چگونگی صورت جواز داشته باشد
 پس این آیت عام و مطلق نیست بلکه مخصوص و متغیر باشد آنکه مردم آنرا نشنوند و در ایشان تاثیر نکند و هر کس
 بر آن خود متعجب و مغرور باشد چنانکه حال مردم در آخر زمان باشد و آثار آمده است که این آیت را نزد این
 مسعود رضی الله عنه خوانند فرمود این زمان ما و شما زمان این آیت نیست زیرا که در وی سستی شنوند و قبول
 می کنند و لیکن در آخر زمانی بیاید که امر کنند و مردم نشنوند این آیت از آمدن ایشان خبر میدهد و در حدیث ابی حنبله
 نیز بیاید و بعضی مفسران گفته اند که مراد با تهداد این آیت انکار و نهی منکر است و برین مبنی این حدیث تفسیر آیت
 می شود و مراد بضر عموم عذاب است و مراد با فسک مسلمان اند یعنی لازم گیرید بر خود اصلاح یکدیگر را زیان نمیکند
 شما را ضلالت و معصیت چون بر بدایت باشد و منع و نهی از ان می کرده باشید - رواه ابن ماجه و الترمذی و صحیح - و
 کرد این حدیث را ابن ماجه و ترمذی و تصحیح کرد آنرا ترمذی - و فی روایت ابی داود - و در روایت ابی داود و ابن
 لفظ آمده از او انک لم یعلم یاخذوا علی یدیه - و چون به بینند مردم کسی را که ظلم میکند پس بگیرند دست
 او را و یوشک ان یمیم الله لبقا به - نزدیک است که در گیریم همه ایشان را خدا را لعذاب - و فی آخری
 در روایت دیگر مرابی داود را این چنین - آمده ما من قوم یمل فیهم بالمعاصی نیست هیچ قومی که عمل کرده شود

زیرا که بد رشتی و پریش شمای آخر زمان روزی است که در آن صبر باید کرد و ابتدای این ایام بعد از خلفای راشدین پیدا شده
 تا امروز فائده دانا الیه راجعون نمون صبر پسین کان کنی قمص علی الجمر پس کسیکه صبر و زور در من ایام گویا که در دست
 بگیرد و نگاه میدارد و اگر الله تعالی فرماید بر او عمل کند و عمل کند را بشیریت و احکام دین در آن
 روز باز و پنجاه مردست که عمل میکند مانند عمل او از آنکه مبتلا نیستند بلیه وی و مبتند در ایام قاتلوا گفتند صحابه یا رسول الله
 اجر خیمین ششم - مر آن عامل را اجر پنجاه مردست که از ایشان باشند قال فرمود اجر خیمین ششم پنجاه مرد از شماست
 رواه الترمذی و این ماجره ازین حدیث فضل آخر است لازم آید بر صحابه و دین صفت و ازین حیثیت و گویند که فضل
 جزئی سنائی فضل کلّی نیست و شیخ ابو عمرو بن عبد البر صاحب کتاب استیعاب که از شایسته ترین است درین سلسله سخن کرده
 و گفته که ممکن است که بعد از صحابه کسی پیدا شود که در مرتبه بعضی از ایشان باشد یا فوق و با حاشیه این معنی از آنها
 مفید میگردد و حجت آورد و مختار جمهور علما خلافت آنست و خلافت وی در آن صحابه است که ایمان آوردند و بطون خود
 رفتند و زیاده برین صحبت نداشتند نه آن اصحاب که صحبت مدید بحضرت دے و اخته و شب و روز در خدمت بوده
 و آثاره و الوار صحبت انداخته و با وجود آن شرف صحبت در تمامه صحابه باقی است و درین فضیلت بحکس را با ایشان
 مشارکت و در قوت القلوب گفته که بیک نظر که بر جمال محمد مصطفی صلی الله علیه و سلم افتد چیزے کشاید و کارے
 بر آید که دیگر از ابار لیلینات حاصل نگردد و الله اعلم و عن ابی سعید الخدری قال قام فینا رسول الله - یلتاد و یبکی
 ما یغیبه خدا صلی الله علیه و سلم خدیبا بعد الفتره در حالے که خطبه خوانده است آنحضرت بعد از نماز دیگر فلم یخ
 شیا یا کون الی یوم القیمه الا ذکره پس نگذاشت چیزے را از قواعد محات دین که واقع می شود تا قیامت بلکه
 آنکه ذکر کرد آنرا این ببالغه است بگردانیدن اکثر در حکم کل حفظه من حفظه و لیس من لیس - یا و گرفت و نگاهداشت
 ما که نگاهداشت فراموش کرد آنرا کسیکه فراموش کرد یعنی بسیار بود و بعضی یاد داشتند و بعضی فراموش کردند
 و کان فیما قال دلو در آنچه گفت آنحضرت در آن خطبه این کلمات - ان لدینا علوة خضره - بد رشتی که دنیا شیرین است
 که در مذاق طبیعت طعم آن شیرین و لذت آید و سبب است که در چشم اهل ظاهر صورت آن زیبا و تروتاز و نماید و بعضی
 گفته اند که عرب چیزے نرم را خضره گویند بحسب تشبیه خضره اوات یعنی سبز را و تروتا و سرعت زوال و کم پایدگی و در دنیا
 بپایان مگرد و غدار می دنیا است که مردم را باندازد و ثغورات کا و به حسن و جمال موه خود بفریب و فنا پذیرد و بسر بر
 دان الله سبحانه و تعالی و بد رشتی که خداے خلیفه گیرنده است شمارا در دنیا و دین اشارت است که اموال و
 اشیای شما از آن خداست و ملک دست و شما خلفا و کلاے او پند در تصرف یا گرداننده است شمارا خلفاے آن
 کسان که پیش از شما بوده اند در زمین و داده است شمارا آنچه در دست آنها بود - فناظر کیف لعمرون پس نظر
 کننده و مبتنده است که چگونه عمل می کنند و بچه وجه تصرف میکنند در اموال و با چگونه عبرت می گیرند با حوال گذشتگان

والتصرف می کنند و در احوال ایشان لا فاقوا الدنيا والقوا الناس آگاه باشند پس برهنه کشیدند و غدر دنیا را در پیر بنهر
 زنان و بخت و شغوت ایشان را و ذکر آن لکل غادر لواء یوم القيمة بقدر غدرتہ فی الدنيا - ذکر کرد آنحضرت در آن خطبه
 این را که هر غدر کننده را که شکنجی کند و بعد می که بسته است دفانه نماید و اکثر استعمال او در خروج و قتل و عسر
 شکنجی با امام عصر و سلطان وقت آید علمی است روز قیامت بر اندازد غدر و در دنیا یعنی هر خید غدر را و بیشتر
 و بزرگتر لو اسے او باند تر و نمایان تر تا شناخته شود و بدان آمده است که روز قیامت هر داعی بحق و باطل را علمی
 باشد که بدان شناخته شود - لا غدر اکبر من غدر امیر العاتمه - نیست هیچ غدر بزرگتر از غدر امیر عامه بر امام عصر و او
 با امیر عامه متعلق است که مستولی شده بر امور مسلمانان و بلاد ایشان و عام مردم او را امیر ساخته و معاشرت و مناکحت
 نموده بی مشاورت خواص و اهل حل و عقد از علما و اعیان عصر بغیر زوده عند است غلامیده می شود و لو اسے او نزد
 و بر او از بر اسے امانت و نصیحت وی غرض این معجزه را - خلا نیدن راست بکسر همزه و سکون مملعه و هر
 قال - گفت آنحضرت بعد از آن خطبه و لا یؤمن احدکم بیتیہ الناس ان یقول بحق اذا علمہ - و باید که بازند از هیچ
 یکے شمار از بزرگی و ترس مردم از گفتن حق چون بدانند حق را یعنی باید که در کلمه الحق گفتن ترس و ملا خطه کسی نکنند
 اگر خوف هلاک نبود و اگر آنجا نیز ننگد عزیمت است - و فی روایت - و در و استیجای ان یقول بحق اذا علمہ - اثین
 آمده - ان رای منکر ان یغیر یعنی باید که منع نماند احد سے راهبیت مردم چون به بنیدنا شرعی را از تفسیر و ان
 فلی ابوسعید پس بگفت ابوسعید خدری که راوی حدیث است - و قال - و گفت - قدر انیاه لمنعنا بیتیہ الناس
 ان نکلم فی تحقیق و یدیم ما شکره پس باز داشت ما را ترس مردم از تکلم کردن در آن دوی رضی الله عنه تا زمان
 امارت نبی امیه و غلبه ایشان باقی بود و در واقع هر که نیرید شقی بر بدین مظهره لشکر فرستاده و تهنک حرمت آن بلد
 مظهره که موجود بود و مختما سے شدید کشیده وفات وی رضی الله عنه در سنه اربع و سبعین و عمر وی هشتاد و چهار سال
 شمال پسر ائمت آنحضرت و در خطبه - الا ان نبی آدم خالقوا علی طبقات ثنی - آگاه باشند که فرزندان آدم پیدا کرده شده اند
 برگروه با جماعت ای مختلفه و اقسام مراتب متفاوتہ فی الصرح طبق معنی کرده مردم و پنج قسم من یولد مونا و یحیی مونا و یموت
 مونا - یعنی از مردم کسی است که زائیده می شود و مسلمان و نیز بد مسلمان و میسر و مسلمان و دشمن من یولد کافر و یحیی کافر و یموت
 کافر و بعضی از مردم کسی است که زائیده می شود و کافر یعنی در جماعت کافران یا بسا بقه کفر و نیز بد کافر و میسر کافر و دشمن
 من یولد مونا و یحیی مونا و یموت کافر و بعضی از ایشان کسی است که زائیده میشود مسلمان و نیز بد یمن و میسر و دشمن
 کافر - و دشمن من یولد کافر و یحیی کافر و یموت مونا - و دیگرے زائیده می شود و کافر و نیز بد کافر و میسر و مسلمان و دشمن
 باجماع عقلی و دیگر هم هست ولیکن مقصود اصلی اینجا بیان موت بر ایمان و کفر است فانه قال - و گفت ابوسعید و ذکر
 و یاد کرد آنحضرت اقسام غضب را در زردی و در زگی پس فرمود و دشمن من کیون یخرج الغضب من علی پس بعضی از مردم

کسی است که بپاشد زرد و غضب زرد و بازگشتن از آن یعنی باند یک چیزی زرد و پنجم می آید باز زرد از آن باز میگردد - فاحشه ها
 بالاخر می پس کی ازین دو خصالت که زرد و غضب آمدن زرد و برگشتن از آن است مقابل است بدیگری اگر چه زرد و
 در آمدن قبیح و مذموم است اما زرد و برگشتن از آن حسن و محمود است این مکافات قبیح آن میکند این شخص نه متحقیح بدست
 علی الاطلاق و نه متحقق ذم بین بین است - و ششم من کیون لطیفی الغضب لطیفی الیفی و بعضی از ایشان کسی است که غضب
 و دیر بازگشتن از آن است یعنی زرد و پنجم نمی آید و پنجم او دیر میماند - فاحشه ها بالاخری - اینجا نیز یکی از دو خصالت مقابل است بدی
 اگر چه دیر پنجم آمدن محمود است اما دیر برگشتن از آن مذموم این نیز بین بین است - و چهارم کم من کیون لطیفی الغضب
 سمریخ الیفی - و بهترین شما کسانی اند که دیر غضب آیند زرد و دیر میگردند - و شش ار کم من کیون سمریخ الغضب لطیفی الیفی - و
 بدترین شما کسانی اند که زرد و پنجم آیند و دیر از آن برگردند - قال - گفت آنحضرت لا تقوا الغضب فانه حجرة علی قلب
 ابن آدم - پس هرگز کینه خشم کردن را زیر که دی آتشی است افزوده بدول فرزند آدم بحیث اشتغال روح حیوانی و
 شدت حرارت دی که بخند آن دل است و از اینجا سریت می کنند بعد از الاترون الی انتفاخ اوداجه - آیا
 نمی بینید بسوی آماسیدن و پرباد شدن رگهای گردن دی - و حجرة عینیه - و سرخی چشمان دی که اثر حرارت و انبعاث
 بخارات غلیظه است و آن سبب انتفاخ میگردد - فمن احسن لشی من ذلک فلیطیط و لیتکبد بالارض - پس کسیکه دریا بد
 در خود چیزی از غضب پس باید که بر پهلوی بخوابد باید که بچپد بر زمین فی الصحرا لبو و بالفم چسیدن بر زمین سابقا در
 باب غضب گذشت که چون ابتاده باشد نشیند و چون نشسته باشد بچپد و وجه آن نیز معلوم شد و شک نیست
 که انعطاج اول است در آن - قال - گفت ابو سعید - و ذکر الدین - و یاد کرد آنحضرت احوال و اقسام دامن
 و دامن و دامن خواه را - فقال - پس گفت - شکم من کیون حسن القضا - بعضی از شما کسی است که باشد نیک ادا کننده
 مردین را - و اذا کان له الفحش فی الطلب و چون باشد دین مراد را بر کسی درشتی کند و طلبیدن آن پس این شخص در
 ادای دین نیک است و در طلب دین بدر فاحشه ها بالاخری پس یک ازین دو خصالت مقابل است بدیگری
 و ششم من کیون سی القضا و بعضی از ایشان کسی است که مے باشد بد ادا کننده دین را - و ان کان له اجمل
 فی الطلب - و اگر باشد دین مراد را بر کسی نیک و آسانی می کند و در طلب پس در ادای دین بدست و در طلب نیک
 فاحشه ها بالاخری و چهارم کم من اذا کان علیه الدین حسن القضا و اذا کان له اجمل - فی الطلب و بهترین شما کسانی
 اند که چون باشد بر ایشان دین ادا کنند آسانی آرد و چون باشد مر ایشان را بر کسی دین نیک کنند و طلبیدن
 و شش ار کم من اذا کان علیه الدین اسام القضا و ان کان له الفحش فی الطلب - و بدترین شما کسانی اند که
 چون باشد بر ایشان دین بد کنند و اسے آن را و اگر باشد مر ایشان را بر کسی دین درشتی کند و در طلب
 آن آن حضرت صلی الله علیه و آله وسلم در خطبه این نصیحت را کرد - حتی اذا کانت الشمس علی رؤس الخیل اطرا

الجحطان - تا وقتہ کہ شد آفتاب بر سر ہای درختان خرماد کرانہ ہای دیوار ہای یعنی آخر ہائے روز شدہ فقال - پس گفت
 آنحضرت - اما ان لم یبق من الدنيا - آگاہ باشد کہ باقی نماندہ است از زمان دنیا فیما مضی منها - نسبت بزمانی کہ گذشتہ است
 از ان - الا لما بقی من یومکم ہذا فیما مضی منه - مگر چنانچہ باقی ماندہ است ازین روز شما نسبت بانچہ گذشتہ است از دم
 الترنی - و علی النجری لفتح بار نمودہ و سکون خارجہ و فتح ثار ثمانہ نام او سعید بن فیروز نابلی کوفی ست روایت
 میکنند عن رجل من اصحاب البنی - از مردی از یاران پیغمبر صلی اللہ علیہ وسلم قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ
 وسلم ان یدلک الناس حتی یغذروا من انفسهم ہرگز ہلاک نشوند مردم تا آنکہ بسیار شود گناہان و عیب ہای
 ایشان از ذاتہا بے ایشان یغذروا بضم یاء و سکون عین و کسر ذال بمعنی از عذر فی الصراح عذر بسیار با عیب و
 گناہ شدن فی القاموس عذر فلان می کثرت ذنوب و عیوب و حقیقت کلیہ آنست کہ عذر بمعنی سلب عذر و از الہ
 باشد چون کسی را گناہ و عیب بسیار شد و در عقوبت کردن حق تعالی او را منع دئی کردن مردم او را از منکر است
 جای عذر نماند پس دئی بجهت کثرت ذنوب و عیوب سلب و از الہ عذر نمود و نیز عذر از ربی صاحب عذر گشتن آید
 و این بمعنی نیز در نجی درست می آید یعنی ہلاک نشوند مردم تا از برای دفع نسبت بمعصیت بخود از پیش خود و اولیای
 رابع و عذر ہای فاسد پیدا کنند و در بعضی روایات یغذروا بفتح یا نیز آمدہ از عذر لفتح عین بمعنی خود وداشتن معنی
 این چنین باشد کہ ہلاک نشوند مردم تا آنکہ مغذروا در ملاست گران و نبی کنندگان را از ذاتہا بے خود یعنی تا
 گران ایشان مغذروا بر صواب باشند در ملاست کردن بجهت کثرت ذنوب و حاصل معنی بر ہر سہ کثرت توجیہ آن
 شد کہ ہلاک مردم بر تقدیر از کتاب ذنوب و منکر آنست کہ بدان محل زجر و منع دئی از ان شوند فافهم - رواہ ابو داؤد
 و عن عدی بن عدی الکندی - بکسر کاف فسوب بکنندہ است کہ نام قبیلہ ایست از بنی تالمی ثقہ فاسک فقیہ
 و پدر او عدی بن عمیرہ از صحابہ است روایت میکنند از پدرش و عم خود عرس بن عمیرہ و روایت میکنند از و سہ
 ایوب و عطاء خراسانی - قال - گفت عدی بن عثمان مولی للاحدیث کہ دمارا مولائے کہ بود مارا - انہ سمع جدی
 یقول - کہ وی شنید پدر کلان مرا کہ می گفت سمعت رسول اللہ - شنیدم پیغمبر خدا را صلی اللہ علیہ وسلم یقول یسکف
 ان اللہ تعالی لا یغضب العاصیہ بعمل الخیاتہ - خدا بے تعالی عذاب نمی کند اکثر قوم را بعمل بعضیہ از ایشان
 یعنی اگر بعضیہ از قوم گناہی کنند بکار دلائی و از زرع و زراعتی دیگر انرا عذاب نمی کند حتی یروا انکثر من طمر ایم
 تا آنکہ بہ بیند عامہ تا مشرعی را بیان خود کہ بعضیہ گروہ - و ہتم فادرون علی ان نیکوہ - و حالانکہ ایشان
 مے توانند کہ انکار کنند و بغیر ہند انرا فلا نیکوہ - پس انکار نہ کنند و بغیر ہند انرا - فاذا فعلوا ذلک غلب اللہ
 العاصیہ و الخیاتہ پس چون بکنند عامہ انرا یعنی سکوت و دامنہا عذاب کند خدا بے تعالی خاصہ را و عامہ را
 خاصہ را بجهت از کتاب بمعصیت و عامہ را بجهت عدم انکار و منع - رواہ فی شرح النعمہ - و عن عبد اللہ بن مسعود قال قال

رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم لما وقعت نبو اسرائیل فی المعاصی یستمع علمائہم - ہنگامے کہ افتاد مذنبی اسرائیل و معصیتہا
بازداشتند ایشانرا داشتند ایشان - فلم غیبوا - پس باز نیامدند - فجاء السوم فی عجا السوم پس نشستند و نشستند
بالیشان در مجلسای ایشان - واکلوہم وشاربوہم - و نور وند بالیشان و نوشیدند بالیشان یعنی در انہست بنیاد
کردند و باہم اختلاط نمودند و اکلوہم بہمزہ ممدودہ از باب مفاعلہ و در بعضی نسخ وکلوہم آمدہ بواجبجاسے ہمزہ و این
بیرفعے ست و لیکن نادرست و شایع اکلوہم ست - فضرب اللہ قلوبہم بعضہم بعض - پس خلط کرد و خداے تعالی
وہم آمیخت و ہمائی یعنی از ایشان را بہ بعضی - فلفغم علی لسان داؤد و عیسی بن مریم - پس لعنت کرد و بنی اسرائیل را
ہر زبان داؤد و عیسی بن مریم - ذلک بما عصوا و کانوا یعتدون - آن لعنت کردن بسبب عصیان کردن و تجاوز
کردن ایشان بود از حدود و در آخر آیت میفرماید و کانوا لا یثابہون عن شکر فعلوہ الا لایم - قال - گفت ابن مسعود
بمجلس رسول اللہ پیش نشست پیغمبر خدا - صلی اللہ علیہ وسلم دکان شکشا - و بودیکہ زدہ یعنی تیکہ را گذاشت و پشت از برے
اتہام و اظہار جد - قتالی - پس گفت - لا یعنی نجات نمی یابید از عذاب - و اللہ نفسی سیدہ - بخدا سوگند - حتی تا طر و ہم
اظر تا بر پیچید ایشان را بر پیچیدنی و بگریزدستہای ایشان را و خم کنند و دو تا کنند یعنی منع کنند و نہی کنند از معاصی و
اظر در اصل معنی نخعی ساختن و امل گردانیدن است اظرت الفوس یعنی دو تا کردم آنرا و اظار بکسر ہمزہ چیز
غریب و حلقہ سم اسب و خرا گویند و ہر چہ احاطہ کند چیز سے را - رواہ الترمذی و ابو داؤد و فی رواۃ - و در روایت
ابی داؤد و ابن جین آمدہ کہ - قال - گفت آنحضرت - کلا چنین نیست کہ شما گمان می برید یعنی نجات یافتن از عذاب
یاد انہست - و اللہ ثامن بالمعروف و ممنون عن النکر - بخدا سوگند ہر آئینہ امری کنید بمعروف و نہی می کنید از
نکر و تا خدن علی یدی الظالم - و سیکید ہر دو دست ظالم را - و تا طرنہ علی الحق اظر و برے پیچید و دو تائی کنید
اورا بر حق بر پیچیدنی - و لتقصرنہ علی الحق قصر او موقوف و مجوس سیدارید اورا بر حق موقوف و داشتنی این کار ہا
مے کنید - اولیضرب اللہ لعلوب بعضکم علی بعض - یا مینزد خداے تعالی و لماے بعضے از شمارا بر بعضے و خلط
سکند آنہا را بیکدیگر ثم یلغظکم کما یغظہم - پستہ بر آئینہ لعنت سیکند شمارا چنانکہ لعنت کرد و بنی اسرائیل را یعنی یکے از بن
دو چہ نہ واقع ست قطعایا امر معروف و نہی منکر کردن یا نملوا کردن خداے تعالی و لما را بیکدیگر و لعنت
کردن آنہا را - وعن انس ان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم قال رایت یلۃ اسری بے رجا لا تقص
شفایہم بمقاریض من نار - فرمود دیدم در شب اسرا بعضے مردان را کہ بریدہ مے شود و ہمائی ایشان بمقاریض
از آتش - قلت من ہو لار - گفتم چہ کسانند این جماعہ یا جبرئیل - قال - گفت جبرئیل - ہو لار خطباء من انک
الشیان خطیبان انداز است تو یا مردن الناس بالبر و شیون انفسہم - امر میکرد مردم را بہ شکی و فراموشی
مے کردند و ما تہاسے خود را یعنی خود غسل مے کردند و مردم را امر میکردند بصل - رواہ فی شرح

السنۃ والعبقۃ فی شعب الامایان فی روایتیہ۔ در ردایت بہیقی انجمن آئندہ کہہ قال۔ گفت جبریل خطبہ اس من آتک
الذین یقولون لا یعملون خطیبان انداز است تو کہ می گفتند با مردم جبر سے کہ خود نمیکردند۔ ویفر دن کتاب
اللہ ولا یعملون۔ دمی خواندند کہ کتاب خدا را عمل نمیکردند بآن۔ وعن عمار بن یاسر قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ
علیہ وآلہ وسلم انزلت الایمان من السماء فلو لم یفرقوا فرساده شد خوان یعنی ہر قوم عیسی علیہ السلام از آسمان نان
دگوشت و امردان لا یخجلوا ولا یدخروا اللہ امر کرده شدند کہ خیانت نہ کنند و ذخیرہ کنند و نگاہ نہ دارند بر اسے
فرمانی نیاورد و خود پلین خیانت نہ کنند و ذخیرہ نہ نمایند۔ و رفوا الخدی برداشتند بر اسے فرو انصحو افروہ و خفا
پس سخ گردانیدہ شدند و تبدیل گردانیدہ شد صورت ایشان بصورت بوزنہ ہا و خوگسا۔ رداہ التمسند نے
الفصل الثالث۔ عن عمر بن الخطاب قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم انہ یحبب استہ فی آخر
الزمان من سلاطینہم شدائد۔ ہرستی شان ایست کہ میرسد امت مراد در آخر زمان از ارباب سلطنت و بادشاہان
مختہا و بلا ہائے سخت در دین از مشاہدہ منکرات و استماع باطل کہ لا یخجلونہ الا رجل عرف دین اللہ نجات نمی یابد
از ان بلا یا از سلطان کہ این بلا از وی میرسد مگر مردی کہ شناخت دین خدا را بکمال و تمام داشتہ است گزید
بر ان مجاہد علیہ لباسہ ویدہ وقلبہ پس کارزار کرد بر دین یا بر ان بلا بزبان و بدست و بدل خود۔ فذلک الذی سبقت
کہ الاسواق۔ پس آن مردی است کہ پیش رسیدہ است او را ساقما از سعادت و در دنیا و آخرت و بشارت
بخر او مشوبت و توفیق طاعت و عبادت و قول حق سبحانہ ان الذین سبقت لہم منا الحسنی اشارت بآن است
و سابقہ ہر خصلت فاضلہ را گویند فلان را سابقہ ایست در بن امر یعنی سبقت کردہ و پیشی گرفتہ است ہر مردم
و بن کار و در جمل عرف دین اللہ فصدق بہ۔ و مردی دیگر کہ و سے نیز شناخت دین خدا را اما یک درجہ کمتر
از اول پس تصدیق کرد بدین و راست دانست آنرا یعنی جہاد کرد بزبان و دل نہ بدست بقرینہ تعالبت
چون تصدیق کار دل است و زبان ترجمان است تعبیر ازین دو تصدیق کرد و در جمل عربت دین اللہ فسکت
علیہ۔ و مردی دیگر کہ شناخت دین خدا را فی الجملہ پس خاموشی گزید بر ان و جہاد نکرد مگر بدل پس از ان بیان
حال و صفت این مرد کرد و منہ مود۔ فان راسے من لعل انجسہ اجہ علیہ۔ پس اگر مے بیند این مرد
کے را کہ کار ہائے نیک می کند و دست میدارد و اورا بنابر ان۔ فان راسے من لعل بیاطل انفضہ
علیہ و اگر مے بیند کسے را کہ عمل بقر حق میکند و شمن میدارد و اورا بنابر ان۔ فذلک یخو علی الباطن کلمہ پس
آن مرد نجات می یابد بنابر پوشیدہ داشتن و مے محبت خبر و انقبض باطل را ہمہ پس این ہر سہ قسم از
مردان عارف و شناسا بدین اند و مرتبہ متفاوت اول سابق و ثانی مقتصد و ثالث ظالم چنانکہ در کتب مذکور
ظالم لنفسہ و منہم مقتصد و منہم سابق بالخیرات آئندہ ثالث را بہ جہت زیادت تفصیل ظالم خواند و ثانی را میانہ

روادى را سابق و هر سه از برگزیده ائمه درگاه اند چنانکه در اول آیت فرمودیم و شما الکتاب الذین اعطینا من
 عبادنا منهم ظالم لنفسه الآتیه - و عن جابر قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم اوحى الله عز وجل لى جبرئیل
 علیه السلام ان اقلب مدینه کذا و کذا باهلها - و حى فرسا و الله تعالى جبرئیل عم که بر بنیان دیگران شهر چنین و چنین را
 بنی فلان شهر را که صفقت چنین و چنین است باهل آن شهر - فقال - پس گفت جبرئیل - یا رب ان فیم عبدک فلان
 عصمک طرفه عین پروردگار و در میان اهل این شهر فلان بنده است که معصیت نکرده است ترا یک چشم بر غریب
 قال - گفت پروردگار - اقلبها علیه و علیه - بگردان و بر بنیان آن بنده را بر دوش و بر ایشان هم - فان وجه
 لم یعمر فی ساعه قط - زیرا که روی آن بنده شمر نشده از جهت من و دین من یک ساعت هرگز و این نگاه عظیم
 است و لهذا تقدیم کرد علیه را بر علیه و تمع بعین عمل بر گشتن رنگ روی از خشم - و عن ابی سعید قال قال رسول
 الله صلى الله عليه وسلم ان الله عز وجل لیسأل العبد یوم القیمه - خداى تعالی می پرسد بنده را روز قیامت
 یقول ما لک اذا رايت النکر فلم تنکرو - چه شد ترا چون دیدی منکر را پس انکار نکردی آنرا و غیر خدا - قال
 رسول الله گفت پیغمبر خدا - صلى الله عليه و آله و سلم فلیتی حجه - پس پیش آورده می شود و آموخته می شود
 و در دل انداخته می شود آن بنده را جهت و عذر او و ترک انکار - فقول - پس بگوید آن بنده - یا رب خفت الناس
 و رجوتک - ای پروردگار من ترسیدم از مردم شرم نمودم از ایشان را و توانستم گفت و نفرداد بدست و زبان داد
 داشتم عفو و مغفرت ترا و از اینجا معلوم می شود که در گذشتن ز امر معروف و نهی منکر اگر بجهت غلبه و سطوت مردم
 نتواند کرد چنانکه است و امید عفو است در آن روی البیاضی الاحادیث الثانیه - روایت کرد یحیی این سه حدیث
 را از اول فصل تا اینجا - فی شعب لایمان - و عن ابی موسی الاشعری قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم
 و الذی نفس محمد بیده ان المعروف و المنکر خلیفتان - بدرستی که عمل مشروع و نامشروع پیدا کرده می شوند بر صورت
 آویسان و عصبان فلان یوم القیمه الیاده کرده می شوند بر آویسان که کرده اند آنها را روز قیامت فلان معروف
 و غیر اصحابه اما معروف پس بشارت میدهد و غیر خوش میرساند اصحاب خود را یعنی عمل کنندگان را بوی دیو و عده
 الخیر - و عده میکند ایشان را به نیکی - و اما المنکر فبقول لیکم الیکم - و اما منکر پس بگوید ایشان را دور شوید
 دور شوید از من - و اما المستطیعون له الاذوا - و قدرت نمیدارند ایشان بگریستن و چسبیدن را بوی
 و مفارقت از آن نمی توانند کرد و اما الحمد لله البیاضی فی شعب لایمان -

کتاب الرقاق

رقاق بکسر جمع رفیق چنانکه صغار و کبار جمع صغیر و کبیر یعنی تنگ ضد غلیظ یعنی سطر در قافی نیز این معنی آید
 جمع رقیقه چنانچه رقیق در قافی و رقت بمعنی رحمت نیز آید و مراد کلماتی است که شنیدن آن تاثیر در دل کند

در وقت آوردن زهر در دنیا و رغبت در آخرت باشد

الفصل الاول - عن ابن عباس قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم نعمان مغبون فيها كثير من الناس
 ودفعت اندك زيان زومه اندران ودفعت بسیاری از مردم که قدر آنها را نمی شناسند و مفت از دست میدهند
 و در معامله آنها از نفس فریب میخورند چنانکه در معامله بیع و شرا کسی فریب میخورد و متاع را مفت از دست میدهند
 و زیان زوده می شود آن دو نعمت کدام است الصحة و الفراغ - صحت بدن از امراض و خلوص وقت از شواغل
 و مشغولات قدر این دو نعمت را نمی شناسند و کاری نمیکند و فرصت را غنیمت نمی شمارند آن زبان که بیمار شوند
 و قبضه اش وقت و مزاحمت اغیار گرفتار آیند قدر آنها را بدانند چنانکه گفته اند که النعمة اذا فقدت عرفت - رواه
 البخاری - وعن السطور بن شداد - صحابی است ساکن مصر در وقت وفات آنحضرت خرد بود و لیکن سماع
 دارد و قال سمعت رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول والله ما الدنيا في الآخرة - نرود بخدا سوگند نیست دنیا
 در جنب آخرت - الا شل ما يحبل احدكم اصبعه في اليم - مگر مانند آنچه می اندازد یک انگشت خود را در دریا
 فليمنظر بم يرفع - پس باید که ببیند بچه باز میگردد یعنی چه قدر از آب با و سس آید از دریا چیزی نمی آید جز رطوبتی
 یا قطره این مقدار است دنیا و رقبت و حقارت نسبت با آخرت و این نیز تمثیل است از براسه تفهیم مردم و الاغناهای
 را با غیر غناهای نسبتی نبود و قطره که از دریا بر آید با وجود قنات و حقارت نسبتی بدو زیاد دارد و دنیا با آخرت اینقدر هم ندارد
 رواه سلم - وعن جابر ان رسول الله صلى الله عليه وسلم عجب مدی اسكاست - گذشت آنحضرت بزرگوار
 بر دیده گوش یا بی گوش مرده سبک از بن برکندن گوش غالباً مرده افتاده بود و از گزند بن گوشها سس او جدا شده
 و دور رفته بود و الا برید شدن گوش یا بی گوش بودن بحسب خلقت چندان و حسل در مقصود ندارد و بارب مگر
 باعتبار قبح هیئت و حقارت صورت فقال لفت آنحضرت از براسه اظهار حقارت شبیه او - ايكلم حجب ان
 هذا لم درهم - کدام یک از شما دوست میدارد که این بزغال بهیت مراد را باشد بدل یکدرهم یعنی کسی از شما هست
 که این را بیک درهم بخرد - فقالوا پس گفته صحابه ما حجب ان لنا هذا البشیر و دست میداریم ما که باشد ما این بزغال
 بخریم یعنی این را هیچ نمی خریم و درهم چه باشد - قال - گفت آنحضرت - فوالله الدنيا اهنون على الله من هذا عليكم
 پس بخدا سوگند هر آنکه دنیا خوارتر است نزد خدای تعالی از این بزغال نزد شما زواه سلم - وعن ابي هريرة
 قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم الدنيا سجن للمؤمن دنیا بنیای زندان است مؤمن را که محنت و شدت
 می بیند در آن یا تنگ است فضای دنیا و سکونت در آن بردمی و همیشه می خواهد که از وی بر آید و در فضای ملکوت
 جولان کند - و جهة الكافر و بمنزلة بهشت است مگر کافر که لذات و شهوات و دردی شنول است و نمی خواهد از وی
 که بر آید و بعضی گویند مراد آنست که دنیا همچو زندان است مؤمن را به نسبت آنچه آوده کرده شده است براسه

او از ثواب در آخرت و محبوبت است مرکا فرادرجب انچه ساخته کرده شده است براسے ادا از عذاب یعنی
 مومن هر چند در دنیا ناز و نعمت بندهند ز کم است و در آخرت بهتر ازین خواهد یافت و کافر هر چند محنت و شدت
 بندهند در دنیا در آخرت حال او بدتر ازین خواهد بود و رواه مسلم - وعن انس قال قال رسول الله صلى الله عليه
 وسلم ان الله لا يظلم مؤمنا حسنة يجرى بها في الآخرة - وجزاء اوده می شود بآن حسنه در آخرت - واما
 الكافر فيقطع محسنات ما عمل بها الله في الدنيا الا ما فسر بس خورائنده می شود بسبب محسنات انچه عمل کرده است بآن
 حسنات براسے خدا در دنیا حتی اذا انقضی لی الآخرة - تا آنکه چون میرسد کافر بسبب آخرت - کم مکن حسنة یجرى بها
 تمیاشد او لایکلی که جز ادا اوده شود بآن یعنی مومن را چون نیکی کند در آخرت جز او ثواب آن به تمام دهند و در دنیا نیز
 مکانات آن یابد از تسویه رزق و طیب عیش و فراغ خاطر و سلامت از آفات و مکاره و کافر چون نیکی کند بر نیکیها
 جز براسے آن همه در دنیا یابد و در آخرت آنرا جزا سے نه چند ثواب بے نیابد از نیجا معلوم می شود که عمل نیکی از هیچ
 کس ضائع نگردد و البته جزا سے آن در یابد در دنیا و در آخرت و لیکن چون کار دنیا قرار می ندارد مدار بر ثواب
 آخرت است و در بعضی اخبار آمده که عمل نیک کافر در آخرت نیز در تخفیف عذاب فائده دهد پس مراد از آنست
 جزای او در آخرت ثواب بهشت و نعم آن باشد - رواه مسلم - وعن ابی هريرة قال قال رسول الله صلى الله عليه
 وسلم حجت النار بالشهوات - پوشیده شده است آتش دوزخ بشهوات با و لذتها - و حجت الجنة بالعبادة
 پوشیده شده است بهشت بشهوات و حتی با که چون در سوا طلبت بر طاعات و عبادات و صبر از شهوات و لذات سختی به بندهند
 شقت بکشند بهشت بر سنج چیز سے که در پرده بود چون پرده بر سجد و او را از میان بردارند آن چیز
 پدید آید پس چون بهشت در پرده مکاره است اول بمکاره بر سجد و دران در آید و آثارا بکشند پس از آثارا
 گذشته بهشت بر سجد و همچنین شهوات پرده دوزخ است چون بشهوات بر سجد و آثارا از تکاب بکشند دوزخ
 بر سجد و مراد بشهوات حرام است و الا از تکاب بشهوات مباح موجب در آمدن آتش نباشد مانع از دخول بهشت
 نگردد و یارب مگر از مقام قرب و ولایت و دانند و از نیجا معلوم گردد که معنی العلم حجاب الله چیست یعنی علم
 پرده است میان بنده و خدا چون بعلم بر سجد و درون در آید بمعرفت خدا بر سجد فافهم تنفق علیه ساین حدیث
 نزد بخاری و مسلم است - الا عند مسلم حفت بدل حجت - یعنی نزد مسلم انچنین آمده که حفت النار بالشهوات و حفت الجنة
 بالمکاره و معنی حفت اگر گرفته شده است و معنی حجت نیز همین است - و عنه قال قال رسول الله صلى الله عليه
 وسلم ليس عبد الدنيا وعبد الدين هم وعبد النجاسة - بلکه با و بر روی اقتاده با و بنده دنیا و بنده دین
 و بنده نجیسته فاستخرج خارج و صا و مسلم بر وزن سفینه جامه سیاه علم دار فی الصراح نجیسته کلیم سیاه چهار

سوی علم یعنی دوستدار مال و بسع کتبه آن و بخل و زنده بدان و حقوق دوست دار جامه های فاخره و گرفتار
 بنزیر و زینت بقصد تکبر و تجمل و عین محبت آن گفت که مذموم دوستی گرفتاری بمبتاع دنیا است و اگر در ملک و
 باشد و بدوستی آن مقید و گرفتار نباشد مذموم نبود. ان اعطی رضی صفت و نشان عبودیت زبرد جامه نیست که اگر
 داده شود زبرد جامه نشود گردد. و ان لم یعط یحظ. و اگر داده نشود ناخشنود گردد و یعنی همیشه طمع وی در مال مردم و حرص
 وی در جمع آنست اگر بدیند راضی گردد و اگر ندیند ناراضی باشد کذا قال الطیسی و ممکن است که مراد دادن و ندادن
 حق تعالی و رضا و سخط از وی باشد باز مکرر دعای بد میکند و می فرماید تعس و آنکس. هلاک باد و گویا سارا و ذلیل و خوار
 باد اینچنین کس. و اذا شبک. و چون خار خایده شود در پای او سلا آتش پس بر آرد و ده شده مباد خار از دے
 نقش خار از پای بر آوردن انتقالش کذا لک یعنی چون شدت و محنت گرفتار آید میچسبند بدو و موندند او و چون
 خار از پای بر آوردن ادنی مرتبه اعانت داد او دست نفی کرد و آن را پس با غنای آن بطریق اولی منفی و منفوق خواهد
 بداند که ما در جمیع این کلام بر دعای بطریق متابعیت فراح رفیم و الا اگر عمل بر اخبار از قبح حال این جماعت و شناخت صفت
 و خسارت ایشان در دنیا و آخرت کنند نیز جایز نیست کما لا یخفی و چون بیان کرد قبح حال گرفتاران دنیا و حرص
 و طمع را خواست که در مقابل آن ذکر طالبان دین و تارکان دنیا نیز کند که بعباد در راه خدا عزوجل و زهد در دنیا
 و زینت آن مشغول اند و در چشم اهل دنیا و ظاهر پرستان خوار می نمایند پس فرمود. طوبی لک بعد اخذ
 لسان فرس فی سبیل الله خوشی و خنکی با مرند را که گرفته ایستاده است جلو اسپ خود را از براسه جهاد در راه
 خدا است و شغف را سه. و ولیده سومی است سهردی. و مخرجه قده. که دآلوده شده است پایا س. او. ان کان فی المحرقة
 کان فی المحرقة. اگر باشد در پاسانی لشکر یعنی او را در مقدمه لشکر گذارند می باشد در پاسانی کامل و مجرب
 و ان کان فی الساقه کان فی الساقه. و اگر باشد در ساقه یعنی گذارند او را در ساقه باشد در ساقه و ساقه موخره همیشه
 مقابل مقدمه یعنی وی تابع و فرمان بردار مسلمانان است هر چه می فرمایند می کند و هر جا که او را ندیده باشد و بکری
 و استبدادی ندارد. ان استاذن لم یؤذن له. اگر طلب در آمدن بر مردم کند او را بدین مجلس ایشان بنشیند اذن
 کرده نمی شود او را و نمیگذارند که او اندرون در آید. و ان شفع لم یشفع. و اگر شفاعت کند در حق کسی
 و در خواست کند عفو گناه او را قبول کرده نشود و شفاعت وی از جهت خوار و بیدار بودن دے در چشم مردم. و اذا
 التجاری. و عن ابی سعید الخدری ان رسول الله صلی الله علیه وسلم قال ان حمانا علیکم من بعدی. بدستی
 که ازان چیز پاکه می رسم بر شما بعد از رحلت خود از عالم. یا لفتح علیکم من زهرة الدنیا و زینتها. چیزی است
 که گشاده می شود بر شما از تازگی و خوبی دنیا و زینت دے. فقال رجل. پس گفت مرد دے یا رسول الله او باقی
 الخیر بالشیر. آیامی آرو خیر شر را یعنی حصول غنیمت و اموال خیر است پس چون وسیله و سبب شورت کرد

طاعت گردد۔ فسکت پس سکوت کرد آنحضرت حتی قلنا انه نزل علیه تا آنکه گمان بر رویم که وحی منسود آورده می شود
بر روی۔ قال گفت ابوسعید که راوی این حدیث است۔ مسح عنه الکف خضار۔ پس مالید آنحضرت از روی بسیار
خود عرق را که پیدای شاد نزد نزل وحی و تحضنا یضم را و فتح حار مملو از صاف و عجمه مدود در اصل عرقی است که در پستانک
و قال این السائل فرمود کجاست آن مرد سوال کننده۔ و کانه حمده۔ و گویند که آنحضرت متود آن سائل را درین سوال
نقال۔ پس فرمود۔ انه لایاتی الخیر بالشتر بدرستی که شان انبست که نمی آرد خیر شر یعنی رزق اگر چه بسیار باشد از جمله
خیر است و شر عارض نمی شود مگر بعارض شدن نخل و اسراف و تجاوز از حد اعتدال مثل ربیع که نمبر و یا نذر مگر آنکه خیر است در
حد ذات خود و هلاک و ضرر از جهت افراط در اکل است چنانکه بیان کرد بقول خود۔ و ان مما نبت الریح ما یقتل جطلا و
بدرستی از جنس نچسب می رویاند بهار از گیاه چیز است که میکشد و آب را از روی هلاک و جبط بجای مملو و
بفحش هلاک شدن و آب بسیار چریدن بجهت خوبی چرا و دم کردن شکم و فی الصراح جبط بالتحریک شکم بر آمدن سستور را
از خوردن و در بعضی روایات جبط نیز آمده بخارجی معنی اضطراب و جبط دست و پا سستور در خوردن
و روایت اول اصح و اقرب و انسب است۔ او یلم۔ یا نزدیک میگردد و هلاک یعنی اگر نبرد و هلاک نشود نزد یک
میرسد و هلاک الامام فرد آمدن و نزدیک شدن چنانچه الامام بشیب و الامام بلوغ۔ الا آکله الخضر که در آیه که خوردند
خضر نفع خا و کس خا و گیاه سبز و تر و تازه اما خوردند آن باین صفت که آکلت حتی امتدت خاضرا تا با خوردن آنکه
کشیده گشت بجهت نفع کردن شکم هر دو توی گاه او استقیات عین الشمس پیش آمد و در سبب آور و چشمه آفتاب
را یعنی مقابل آفتاب است و این عادت دایم است که چون از بدبوی شکم نفع کند در آفتاب بایستد
و چون گرم شود شکم نرم گردد و آنچه درون شکم است بیرون افتد چنانکه فرمود۔ فتلط و بالت۔ پس بیرون افکند
آنچه در شکم است نرم و رقیق و بول کرد یعنی خلاص شد از استفاخ و تلط پس افکند شتر و گاو و فیل که نرم
بر آید۔ ثم عادت فاکلت۔ پسترباز گشت بچراگاه پس بخورد یعنی می خورد و بدبوی میکند و بیرون افکند
و باز بخورد این تمشیل حال کسی است که در بعضی اوقات افراط میکند و از حد تجاوز می نماید و به هلاک شرف
میگردد از جهت غلبه شہوت و شهوه که مرکز است در طبیعت آدمی زاو لیکن زود از ان رجوع میکند و دائم
بر محضیت نمی ایستد و بر شناسایی آفتاب هدایت رو می آورد و توبه و ندامت می آورد و به تطهیر و تزکیه
علاج نفس خود میکند و قسم اول که گفت۔ ما یقتل جطلا۔ اشارت است بحال آنکه در محضیت و شہوت
امر از خود و هلاک شدن و توفیق توبه و رجوع و استغفار نیافت و بقیاس این دو قسم مذکور قسم دیگر
نیز معلوم گردد که می باشد که اصلا دست بمحضیت نزد گرفتار شہوت نفس نه گشت و در دنیا زهد ننمود و اول ظالم
است و ثانی مقتدر و ثالث سابق یکی اصلا دست بدنیایا نداد و دیگرے آلود و لی بشت یکے و دیگر هم آلوده

از دینا برقت نوعی باشد من ذلک پیشتر اشارت کرد بقاوت احوال آدمیان در محبت مال و صرف آن و فرموده -
 والی هذا المال خفزة وحلوة - و بدرستی این مال دنیا سبز و تر و تازه و نرم و رنگین است که بدین و چشم زیبا نماید
 و شیرین و لذیذ و خوش طعم است که گرفتن آن در دل لذت افزاید و روایت خضر و حلوبه تا نیز آمده و بے تابا اعتبار
 لفظ مال و تابا اعتبار دنیا - من اخذه بحقه و وضعه فی حقه فعم المعونة هو - پس کسیکه بگیرد مال را بحق آن و بے کثرت
 و بحق وی پس نیکو یاری و سنده است آن مال - و من اخذه بغير حقه - و کسیکه بگیرد او را بغير حق و بے - کان لذی
 یا کل ولا یشبع - بے باشد همچو کسیکه بے خور و وسیر نیگردد - و یكون فیسدا علیہ یوم القيمة و می باشد وی یا مال وی
 گواه بر خضر وی روز قیامت - شفیق علیہ - و عن عمر بن عوف قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم فوالله لا تقهر
 انشی علیکم گفت عمر بن عوف که صحابی انصاری است حاقه شد بدو را و ساکن شد مدینه را گفت آنحضرت
 باصحاب سجدا سوگند فقر را نمی ترسم بر شما - و لکن انشی علیکم ان تبسط علیکم الدنیا لکن می ترسم بر شما که فراخ کرده شود
 بر شما دنیا که باسلط علی من کان قبلكم چنانکه فراخ کرده شد دنیا بران کسانی که پیش از شما بوده اند فتنای فسادها که تا فساد
 پس رغبت کنید شما در دنیا چنانکه رغبت کردند وی آن کسانی که پیش از شما بودند - و تمکک کما اهلکم و هلاک کند دنیا
 شما را چنانکه هلاک کرد ایشان را و بسبب ترس از بسط دنیا که موجب رغبت و هلاکت گردید اگر تار بے حرص و ولع
 بجمع و او خارا دست که موجب هلاک در آخرت است یا وقوع در نزاع و خلاف که بحرب و قاتل کشد شفیق علیه
 و عن ابی هريرة ان رسول الله صلی الله علیه وسلم قال اللهم اجعل رزق آل محمد قواما و ابداءا و بکد ان رزق آل
 محمد رزق بقوت و سکون داد - و فی روایت کفافا - و در روایتی بچای قوتا کفایت آمده شفیق علیه بدانکه قوت
 آنچه نگاها در بدن را و قیام بدن بوسه بود از طعام و شراب و بعضی گفته اند آنچه سدرق کند و کفایت نماید
 از رزق و کفایت بفتح کاف آنچه باز دارد از سوال و بے نیاز گرداند از ان کذانی القاموس و فی الصراح
 کفایت بفتح اندازه و مانند در در گذارد و بعضی کفایت را بقوت تفسیر کرده و برین تفسیر روایت ثانی مفسر است
 او بے گردد و بآید و آنست که کفایت مختلف میگردد باختلاف اشخاص و ازمان و احوال یکے است که عاوت
 بتقلیل طعام کرده چنانکه دو سه روز یا ده بران گرسنه تواند گذرانید و دیگر بے است که در روز بے دو سه
 بار خورد و یکے عیال مندی است قلیل یا کثیر و دیگر بے عیال ندارد و در زمان محوط و عسرت و حال ضعف و غیر
 اندک چیز بکفایت کند و در ایسر قوت زیاده بران طلب پس مقدار کفایت مضبوط نباشد و محمود آن بود که بدن
 قوت بر طاعت شود و حرکات عادی نوبت نگردد و درین حدیث تنبیه و ارشاد است مراست را بآنکه در طلب
 زیادت تعب نکند و بر مقدار قوت و کفایت کفایت کند و از حد اعتدال تجاوز ننماید و گفته اند که
 کفایت افضل است از فقر و غنا و اگر کثرت مال و غنا سبب طغیان و اسراف نگردد و باعث زیادت خیرات

و میراث شود آن فضیلت دیگر است و مراد بآل تمام است و تابعان اند چنانکہ معنی اصل آلی آنست و اگر اہل
و عیال مراد دارند حکم در غیر ایشان بدلائل و قیاس ثابت گردد۔ و عن عبد اللہ بن عمرو قال قال رسول
صلی اللہ علیہ وسلم قد اطلع من الاسلام بحقیق رستگاری و ظفر بمقصود یافت کیسکہ مسلمان شد یا تسلیم کرد قضاوت در
الہی را سو رزق کفایہ۔ و رزق دادہ شد اورا بر اندازہ۔ و فغہ اللہ بما اتاہ۔ و قانع گردانید اورا خداے تعالیٰ
ببخیرے کہ دادہ است اورا از رزق و راضی گردانید بقسمت۔ روادہ سلم۔ و عن ابی ہریرۃ قال قال رسول اللہ
صلی اللہ علیہ وسلم یقول العبد مالی الی۔ میگوید بندہ مال من مالی من یعنی افتخار میکند بمذکبت مال و یکسہ
مے کن بہ نسبت آن و خطا مے کند دران۔ ان مالہ من مالہ ثلث۔ زیرا کہ انچہ مراد راست از مال مے چیز
ست۔ ما اکل فافنی۔ طعمای کہ خورد پس سپری گردانید آنرا۔ اولیس غابلی۔ یا جامہ کہ پوشید کہنہ گردانید
آنرا۔ او اعطی فافتنی۔ یا بخشش کرد یکسہ پس جمع کرد و ذخیرہ نهاد بلسے خود آنرا اشارت کرد در نیجا بآنکہ جمع مال
و تحقیق آنست کہ بخشند و تصدق کنند بر فقرا تا ذخیرہ گردانند و اب آن براسے روز حاجت در قیامت۔ و
ما سوی ذلک فهو ذاہب۔ و ہرچہ جز این سہ چیز است رزقہ است از دست دے۔ و ارا کہ للناس
لو کذا رزقہ است آنرا براسے مردم۔ روادہ سلم۔ و عن انس قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم
تبیع الیست ثلثۃ۔ در پے پیرویت را و پیرو سہ بوسے و تعلق میگردد مے باشد با دے سہ چیز۔ فی رج
الخان۔ پس باز میگردد و در چیز و بتبعی سہ واحد۔ و باقی پماند با دے یک چیز۔ تیبعہ اہلہ و مالہ و عملہ۔ در پے
پیرو د اورا اہل او و مال او و کردار او۔ فی رجع اہلہ و مالہ۔ پس باز میگردد و اہل و مال وی و بتبعی عملہ۔ و باقی
مے ماند ہمراہ دے و پیرو د با دے کردار او متعلق علیہ۔ و عن عبد اللہ بن مسعود قال قال رسول اللہ صلی اللہ
علیہ وسلم اکرم مال وارثہ احب الیہ من مالہ۔ گفت آنحضرت با صحابہ کہ ام یکے از شماست کہ مال وارث دے محبوب
ترست نزد دے از مال خود یعنی کیست کہ دوست دارد کہ اورا مال بنا شد و وارث اورا مال باشد تا لو گفتند
صحابہ۔ یا رسول اللہ ما لنا احد الا مالہ احب الیہ من مال وارثہ نیست از ما هیچ یکے مگر آنکہ بودن مال مر خودش را
دوست ترست از بودن مال مر وارثش را قال فان مالہ گفت آن حضرت بدوستی پس مال دے کہ نفع
مے کند او را۔ ما قدم چیزے است کہ پیش فرستادہ است آنرا و تصدق کردہ است بر فقرا۔ و مال وارثہ ما آخر
و مال وارث او است آنچہ پس گذارند است پس اگر دوست میدارد کہ اورا مال باشد باید کہ تصدق
کند و پیش فرستد و پس نگیرد و چون پیش نمنے فرستد پس میگردد معلوم میگردد کہ مال وارث را
دوست تر میدارد و از مال خود مراد آنست کہ بخش میگردد و حق او نمے نماید اگر بعد از تصدق و دوستی برآ
نفسد کہ کثرش ثلث است چنانکہ در حدیث آمدہ است اگر وارثان خود را

کسی را که بوی نصیحت میکنند بگرد و بشمارند - فقال پس گفت آنحضرت در بیان این کلمات - آلق الحرام - اول کلمات نیست
 که بر سبزه کن محارم را یعنی چیزی را که حرام ساخته است شارع عظیم اکبر عبد الناس - اگر بر سبزه کنی محارم را باشی تو عبادت
 گفته ترین مردم اشارت است بآنکه اصل و عمده در عبادت اتقا و اجتناب از محرمات است اگر چه جزو دیگر که امتثال ایجاب
 است نیز دارد پس هر که اتهام وی با اجتناب از محرمات و مکروهات بیشتر است اگر چه استقصا و مبالغه در احسان و اوفای
 و خیرات ندارد و عابد ترویجی ترست از آنکس که بر عکس این خیال رود چنانکه در حدیث جابر بیاید - وارض بها قسم الله
 لک - دوم این است که راضی و خرسند باشی با آنچه قسمت نموده است الله تعالی مرتزای کن اغنی الناس - اگر
 راضی شوی بقسمت حق باشی تو نگرترین مردم چون بنده راضی شد به نصیب خود و طمع و احتیاج بزیادتی نماند بے نیاز
 شد معنی تو نگر سیه همین است و احسن الی جبارک تکلن مؤمنه سوم آنست که نیکی کن به همسایه خود باشی مؤمن کامل
 واجب الناس ما تحب لنفسک سکن مسلمان چهارم آنست که دوست دار مردم را از آنچه دوست داری نفس خود را
 از خیر و نیا و آخرت باشی مسلمان کامل گذارنده حق مسلمانی - ولا تكثر الضحک نیچم بسیار مکن خنده را - فان کثرة الضحک
 تمیت القلب - زیرا که بسیاری خنده میراند دل را و سخت بگذرد اندام را و غفلت می آرد از یاد خداوندگی دل بند
 خداست و دریافت طریق تقرب بوی سبحانه و مرگ وی بغفلت و نادانی و ضحک و لغو و کسر و کسر خدا و سکون
 حایز آمده و اول نصیحت ترست اگر چه ثانی مشهور ترست - رواه احمد و الترمذی و قال هذا حدیث غریب - و بحث
 قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم ان الله یقول یا ابن آدم تفرغ لعبادتی - خدای تعالی میگوید بزبان
 شرع و وحی فرستادن پیغمبر خود ای آدمی زاده فارغ و خالی شوازمهاست و مشاغل دنیا بر اے عبادت من - الماصد
 یعنی بیکم سینه ترا بشناود بے نیازی از خلق - و اسد فقرک سو بربندم راه فقر و احتیاج و نیاز منده ترا بخانی و آن
 لا تفعل - اگر گنگی و فارغ نشوی بر اے عبادت من گرفتار مهای و مشاغل دنیا و نفس باشی - کلمات یک
 شغل و لم اسد فقرک بر میکنم دست ترا بشغلما - گوناگون و بر نه بندم و دور نکنم فقر و احتیاج ترا یعنی در گرفتار
 بمشاغل و مهای دنیا فقر و احتیاج نمیرود و پریشانی و سرگردانی بحال خودت بماند و در فارغ شدن بر اے عبادت
 هم آسایش است و هم قنا - رواه احمد و ابن ماجه - و عن جابر ذکر رجل عن رسول الله - ذکر کرده شد مردی
 نزد پیغمبر خدا صلی الله علیه و آله و سلم بیاض و ده و اجتهاد و عبادت بسیار کرد و کوشش و مشقت بسیار
 در آن نمودن و ذکر آخر رفته و ذکر کرده شد مردی دیگر بپورع و تقوی و پرهیزگاری - فقال البنی صلی الله علیه وسلم
 لا تعدل بفتح نای فو قایمه و کسر وال - بالرعة یعنی البورع - برابر منه کثرت عبادت و اجتهاد را بے درع و پورع
 و تقوی اگر چه آن قدر عبادت و اجتهاد نبوده و لا یعدل بضم یاء تختایه و فتح دال نیز روایت کرده اند یعنی برابر
 کرده نشود و اجتهاد بپورع - رواه الترمذی - و عن عمر بن میمون الاودی - بفتح همزه و سکون دال

و بدال مہملہ منسوب است باو بن صعب دریافت جاہلیت را د اسلام آورد و در جہالت آنحضرت ^{خیرا} آنحضرت را ابن عبد البر ادا
در صحابہ شہزادہ امادی معدودست در کبار تابعین از کوفین کثیر الحج والعبادت گویند کہ وی رجم کرد و زہار را در جاہلیت آرد
میکند کہ۔ قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم لرجل و هو لیقلہ گفت آنحضرت مردی را در آن حال کہ آنحضرت پند
میکرد آن مرد را لغتیم خمس غنیمت شمارنج چیز را پیش از پنج چیز غنیمت در اصل مالی کہ از جنگ کافران بدست
افتد و معنی یافتن مقصود بے شقت نیز آید و اعتنا غنیمت شماردن۔ شبابک قبل ہر یک غنیمت شمار جانی را پیش از سیری و
ہرم بفتح ہا و راییرے سخت و بکسر راییر۔ و محکم قبل تمکک۔ و غنیمت شمار تندرستی را پیش از بیماری کہ تندرستی نعمتی عظیمست بجز
ایمان و تقویٰ بقیہ سین دقات و بضم و سکون نیز آید۔ و غناک قبل فقرک۔ و غنیمت شمار تو لکری را پیش از فقر و فراغک قبل خشک
و غنیمت شمار فراغ وقت را از شواغل و شوشات پیش از مشغول شدن و مبتلا گشتن بدان۔ و جہانک قبل موتک۔ و
غنیمت شمار زندگانی را پیش از موت یعنی سیری و بیماری و فقر و شغل و موت آمدنی و رسیدنی اند تا نرسیدہ اند وقت را
غنیمت دان رواہ الترمذی مرسل۔ و عن ابی ہریرۃ عن النبی صلی اللہ علیہ وسلم قال ما یظہر احدکم الا غنی مطینا۔
نمی بردونی خواہد یکی از شما مگر تو نگرے را کہ طاعنی و عاصی گردانند و از حد امر و نہی بیرون اندازندہ است۔ و فقر انسانیا۔
یا انتظار نمی برد مگر فقرے را کہ فراموش گردانندہ است طاعت حق را بگرفتاری و گرسنگی و بزمی و تردد کفاف و طلب قوت
او مرضا منفسد یا بیماری را کہ تباہ گردانندہ است بدن را از جہت سختی آن با دین را بجهت کسل کہ عارض میگردد بسبب
آن۔ او ہر نامفدا۔ یا سیری سخت را کہ خوف بے عقل گردانندہ است مرد را و افتادہ معنی تکلم بکذب نیز آمدہ و وقوع
در کذب لازم از خرافتست فی الصراح فند بضمین در روح و حسرت رایی از سیری افتادہ و رغ گفتن و خوف
شدن۔ او موتا مجتہا یا مرگ را کہ زود ناگہانی آیندہ و ہلاک کنندہ است کہ فرصت توبہ و قدرت بران نہانند
فی الصراح اہما خستہ را کشتن ہمزاسپ سخت و دوندہ۔ او الدجال یا انتظار نمی برد مگر دجال را کہ در آخر زمان بیاید
و از راہ برد و فتنہ گرد و فالدجال شر غائب منتظر پس دجال بد غایبست کہ انتظار بردہ می شود و او را حاضر گردد
در آخر زمان۔ او الساعۃ یا انتظار نمی برد مگر قیامت را۔ و الساعۃ آدمی وامر۔ و قیامت سخت ترین حوادث و تلخ ترین
آفاتست حاصل معنی حدیث آنکہ میفرماید کہ آدمی کہ فرصت و فراغ را غنیمت نمی شمارد گویا این آفات را و
مکروبات را انتظار می برد یعنی در حالت فقر کہ آسایش و سلامت حال را غنیمت نمیداند و بر فقر صبر نمی کند مگر غنا
می خواہد کہ طغیان آرد و از راہ برد و بچنین در حالت غنا کہ شکر نمی گوید و نعمت خدا را نمی شناسد و عبادت
حق نمی کند مگر فقر میخواہد کہ از ہمہ عبادات و خیرات فراموشی آرد و بچنین سخت غنی قرآن سدادہ الترمذی و النسائی
و عنہ ان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم قال الا ان الدینا ملعونۃ ملعون ما فیہا۔ آگاہ باشید بدستی کہ دنیا
رانندہ شدہ است از در گاہ رحمت رانندہ شدہ است ہر چیزے کہ در دنیاست۔ الا ذکر اللہ و ادا الہ۔ مگر ذکر

خدا و چیزے کہ دوست میدارد وی تعالیٰ آن چیز را از طاعات و قربات یا چیزے کہ قریب و مشابہ است آن چیزے ذکر را از ذکر انبیاء و اولیاء و صالحی و اعمال صالحہ یا چیزی کہ تابع است ذکر را از لوازم و مقتضیات اوست از اتباع او امر و نواہی الہی غر اسمہ و آلاہ بروجہ اول از ولی است بمعنی محبت و بروجہ ثانی از ولی بمعنی قرب و بروجہ ثالث از مولات بمعنی تبعیت و این ہر تقدیرے است کہ مراد بذكر ذکر اسم الہی باشد غر اسمہ چنانکہ متعارف است اما اگر مراد بدان ہر عمل خیر بود کہ بہ نسبت تقرب و تعبد کنند پس طاعات و عبادات باین معنی ہمہ داخل ذکر باشند و مراد بہا و الاء اسباب و آلات باید داشت کہ متولی امر ذکر و معین برانند از کفاف حیثیت و ضروریات دیگر و ذکر قول دے کہ مشہور بود۔

و عالم او متعلم۔ از باب تخصیص بعد از تعمیم باشد دیگر آنکہ قول دے۔ الا ذکر اللہ و عالم او متعلم بنصب و رفع ہر دو روایت است اگرچہ ہر دو فقہ قاعدہ بنصب ظاہر است و وجہ آنرا در شرح بیان کردہ ایم و بر تقدیر نصب باو مکرر نیز روایت است۔ رواہ الترمذی و ابن ماجہ۔ وعن سهل بن سعد قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم لو كانت الدنيا تعدل عند الله جناح بعوضة۔ اگرے بود دنیا کہ برابرے شد نزد خدا بازوے پشے را یعنی اگر دنیا را نزد خداے تعالیٰ برابر بازوے پشے قدر بودی۔ ماستقی کافر انہا شترتہ۔ نمے نوشانید، سیح کافری را از دنیا یک آب خوردنی و در نسخ مصابح شترتہ مار نیز آمدہ۔ رواہ احمد و الترمذی و ابن ماجہ۔ وعن ابن مسعود قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم لا تتخذوا الضیعة فترغبوا فی الدنيا۔ گیر پرضیعت را تا سبب رغبت در دنیا نگردد و ضیعت بفتح ضاد و سکون باصناعت و تجارت و بعضے تفسیر کردہ اند آنرا بہ بساقتن و معرعرہ و قریرہ زیرا کہ در اتخاذاً آن حرص بر طلب زیادت پیدا شود۔ رواہ الترمذی و البیہقی فی شعب الایمان و ابن درحق کہے است کہ تلبس با سباب او و مانع از شہود و سبب آید و از او اسے حقوق باز دارد و اگر نہ این چنین بود نمی نبود و این ہر دو معنی را کہ میر (رجال لا تلیسیم تجارتہ و لا بیع عن ذکر اللہ) محتمل است مردانی را کہ باز نمیدارد ایشان را تجارت و بیع از ذکر خدا یعنی سہی و تجارتے بند از نہ مانع آید با وجود آن از ذکر باز نمیدارد این معنی اخیر را قول دے سبحانہ تعالیٰ (و اقام الصلوٰۃ و اتیاء الزکوٰۃ) مناسب ترمی افتد بہیت گرت مال و جاہ است و زرع و تجارت و چو دل با خدا نیست فارغ نشینی ۴ فافہم۔ وعن ابی موسیٰ قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم من احب دنیاہ اضر باخرتہ۔ کیکہ دوست میدارد دنیاے خود را زیان میرساند آخرت خود را و من احب آخرتہ اضر بدیناہ۔ و کیکہ دوست میدارد آخرت خود را زیان میرساند بدیناے خود زیرا کہ چون کہے دنیا را دوست دارد بسیار کند ذکر او و منہک و متوغل گردد و در تحصیل او پس از بے اشتغال بکار آخرت کی متفرغ گردد و در ہمچنین عکس۔ فائثر و الایمتقی علی ما یعنی۔ پس چون دوستی دنیا و آخرت بیکدیگر جمع نمیکرد و برگزینید و اختیار کنید چیزے را کہ باقی است یعنی آخرت بر چیزے کہ فانی است کہ آن دنیا است۔ رواہ احمد و البیہقی فی شعب الایمان

وعن ابی ہریرۃ عن النبی صلی اللہ علیہ وسلم قال لعن عبدالنیر ولعن عبدالرحیم لعنت کردہ شدہ است یا لعنت کردہ شدہ باد بندہ دنیا رو بندہ درہم یعنی ہر کہ گزاف رحمت اینہماست ولسبب آن از بندگی خدا دور افتادہ ولعن رائدن و دور کردن از نیکی و رحمت است۔ رواہ الترمذی۔ وعن کعب بن مالک عن امیہ۔ این چنین است در نسخ مشکوٰۃ وضو اب آنست کہ عن امیہ نباشد زیرا کہ پدر کعب کہ مالک است بشرف اسلام مشرف نشدہ است و در جامع ترمذی انچنین آمدہ عن ابن کعب بن مالک عن امیہ و بعضی نسخ مشکوٰۃ نیز این چنین واقع شدہ پس این حدیث از کعب بن مالک باشد و کعب بن مالک صحابی مشہور است یکے از ان سہ تن کہ تخلف کردند از غزوہ تبوک و عوار را پس ان اند عبداللہ و عبدالرحمن کہ روایت میکنند از وی۔ قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم ما ذبان جائعان ارسلنا فی غنم باقصد لما یغنیئند و اگر گرسنہ کہ فرستادہ شدہ اند در گو سپندان تباہ کنندہ ترک سپندان را۔ سن حصول امر علی المال و الشرف لدریہ از امر و مال و جاہ تباہ گردانندہ مردین اورا۔ رواہ الترمذی والدراجی۔ وعن خباب لفتح خارجہ کشیدہ موجودہ اولی صحابی است جلیف بنی زہرہ اسلام آورد پیش از دخول آنحضرت دار ارقم را عذاب کردہ شدہ از جنت اسلام و صبر کردہ و حاضر شد بدر اہل مشاہدی کہ بعد اوست مرد بکوفہ و نماز گزار در بروئے علی بن ابی طالب عن رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم قال ما اتفق مؤمنان نفقۃ الا اجر فیہا۔ گفت آنحضرت خرج نکر و سیح مسلمان فی از سیح خرجی در مصارف معیشت خود مگر آنکہ اجر و ثواب دادہ شود در ان۔ الا نفقۃ فی ہذا التراب۔ مگر خرج او درین خاک یعنی بنا کردن خانہ کہ دروئے اجری و ثوابی نبود و این در غیر صورت ضرورت و احتیاج و بنا کے بقاع خیر خواہ بود و الا بنا ہی خانہ او از ضروریات است اگر بر قدر نیاز محتاج باشند بچنین بنا کے بقاع از سناہد و رباط و مانند آن کہ بنام آن مستحسن و مستحب است۔ رواہ الترمذی و ابن ماجہ و عن انس قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم نفقۃ کلما فی سبیل اللہ الا البنا۔ خرج کردن ہمہ و راہ خداست یعنی ثوابے دارا اگر بہ نیت تقرب کنند مگر خرج کردن در بنام عمارات۔ فلا خیر فیہ۔ پس نیست نیکی و ثواب دروئے۔ رواہ الترمذی و قال ہذا حدیث غریب۔ وعنہ ان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم خرج یوما و یخن معہ ہم اناس است کہ آن حضرت بیرون آمد و روزے و اجتماع اصحاب باوے بودیم۔ فراستے قبۃ مشرقہ پس دید آن حضرت قبۃ بلند کہ یکے از انصار بنا کردہ بود و قبۃ بقم خانہ مدور را گویند و فی الصراح قبۃ بنا گرداوردہ و بر خیمہ نیز اطلاق یا بد۔ فقال پس گفت آن حضرت بطریق الکاف و تخفیر ما ہذہ۔ چہ چیز است این قبۃ یعنی اورا کہ بنا کردہ است۔ قالوا ہذہ لفلان رجل من الانصار گفتند صحابہ این قبۃ مرفلان کس راست کہ فردی از انصار است۔ فسکت و جلسا فی نفسہ پس خاموش ماند آنحضرت و چیزے نگفت و لیکن برداشت دوشید این حکایت را بطریق کراہت و غضب و در باطن خود حتی لما جاہ صاحبہا تا آنکہ چون آمد صاحب قبۃ فسلم علیہ فی الناس پس سلام گفت

برا آنحضرت در عزم - فاعترض عتبه - پس روی گردانید آنحضرت از وی - صنع ذلک مراراً و آنحضرت این فعل را چند بار
یعنی آن مرد سلام میکرد و آنحضرت روی می گردانید از وی و جواب سلام وی نمیداد - حتی عن الرجل الغضب فیہ الا ان
عتبه تا آنکه شناخت آن مرد چشم را در آنحضرت و روی مبارک گردانیدن از وی - فشلی ذلک الی اصحابه - پس شکایت
کرد آن مرد از آن مرد اصحاب آنحضرت که مخض بودند بمصاحبت و میجاست وی - وقال واللہ انی لاناکر رسول اللہ و گفت
آن مرد بخدا سوگند من نا آشنا می بینم بخود پیغمبر خدا را صلی اللہ علیہ وسلم یعنی اثر چشم و کراهت می بینم از حضرت وی
که هرگز ندیده بودم سبب چیست و چه قصه است - قالوا خرج فوالے قبتک - گفتند قصه آنست که بیرون آمد آنحضرت
و دید قبه ترا و مکرده پنداشت آنرا - فرجع الرجل الی قبتہ - پس برگشت آن مرد بسوی قبه خود و فهمد ماحقی سوا ابا القحط
پس ویران کرد قبه را تا آنکه برابر ساخت آنرا بر زمین - فخرج رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم ذات یوم فلم یبرہا - پس بیرون
آمد آنحضرت روزی پس ندید آن قبه - قال لیفت ما فعلت القبتہ چه شد آن قبه - قالوا سکی الینا صاحبها اعراضا عتبه
گفتند صاحبان شکایت کرد بسوی ما صاحب قبه روئے گردانیدن ترا از وی و پرسید که سبب آن چیست - فاجرناہ - پس
داویم اور بحقیقت حال - فہرما - پس ویران کرد وی آن قبه را - فقال - پس گفت آنحضرت در سبب مکرده پنداشتن آن
عمارت و چشم گرفتن بران - اما ان کل بنا ربنا علی صاحبہ - آگاه باشید هر بنا سبب غداست در آخرت بر صاحبش - لا
الا یعنی الا لا بد منه - مگر چیزی که نیست چاره از آن و ضروری است - رواہ ابو داؤد - وعن ابی ہاشم بن عتبہ -
بضم عین و سکون ثناء و بموحده قرشی حبشی اختلاف کرده اند در نام وی بعضی شبیه گفته و بعضی هشیم حال مساویہ بن
ابی سفیان برادر سہد نبوت عتبہ اسلام آورد و روز فتح و وفات یافت در خلافت عثمان فاضل و صالح بود و روایت
کرد از وی ابو ہریرہ و غیر وی - قال محمد الی رسول اللہ - گفت محمد کرد بسوی من یعنی وصیت کرد مرا پیغمبر خدا -
صلی اللہ علیہ وسلم قال انما یکفیک من جمع المال خادم و مرکب فی سبیل اللہ - فرمود بسنده است ترا از جمع کردن
مال یک خدمتگار و یک مرکب در راه خدا که بران سوار شوی و جہاد کنی یعنی اگر چیزی بے نگاه داری این دو چیز
ست زیادہ بران اختیار کن یا صرف کن نگاه دار وی احمد و الترمذی و النسائی و ابن ماجہ - و فی بعض نسخ انفا
عن ابی ہاشم بن عتبہ - واقع شدہ بالمال بمل التامہ بر وزن عتبہ و ہو تصحیف این تصحیف عتبہ است و خطا و غیر است
در صورت خطی او که تا رادال ساخته و از بعضی رواۃ واقع شدہ - وعن عثمان رضی اللہ عنہ ان ابی بنی صلی اللہ
علیہ وسلم قال لیس لابن آدم حق فی سوی ہذہ الخصال نیست مرادی زاد را استحقاق در غیر این چند چیز باو نسا
کرده نمی شود در آخرت بران از جهت احتیاج و افتقار در زندگانی بدان - بیت یسکنہ خانہ کہ سکونت تو اندر
در دے بر قدر کفایت - و ثوب یواری بہ عذرہ - و جائہ کہ بپوشد بدان عورت خود را و جلعت الخبز - بکسر جیم
و سکون لام نان سطر خشک بے نان خورش و فسخ جیم نیز روایت کرده اند جمع جلفہ بمعنی نان پارہ خشک کہ بدان

ذبح گرسنگی کند و الما - و آب که بر آن تابش کند زواده الترمذی - و عن سهل بن سعد صحابی انصاری است آخر
 من مات من الصحابة في المدينة - قال جابر بن عبد الله قال - قلت لابي عبد الله عليه السلام - يا رسول الله اني عمل اذا انما عملت
 راه نمایی مبارک را که چون بکنم آن کار را - اجبتی الله اجبتی الناس - دوست دارد مرا خدا و دوست دارد همه
 مراد میان - قال - گفت آنحضرت در بیان آن عمل که در خواست - از بدنی دنیا بچک الله کفرت کن و خواه و نیاز را
 در غیبت کن در وی تا دوست دارد و خدا را که تعالی فی الصلح زهد نانوایانی خلاف رغبت - و از بدنی خداوند الناس
 بچک الناس - و رغبت کن در آنچه نزد مردم است تا دوست دارد تر از مردم - رواه الترمذی - و عن ابن مسعود
 ان رسول الله - روایت است از عبد الله بن مسعود که پیغمبر خدا صلی الله علیه و سلم نام علی حصیر خواب کرد و بر لبور یا
 فقام و قد اثر فی جنبه - پس بر فاسست و تحقیق تاثیر کرده بود لبور یا در تن مبارک او و نقشش گرفته بدان - فقال
 پس گفت ابن مسعود - یا رسول الله لو امرتنا ان نلبس لكس و نخل - اگر می فرمودی ما را که بلبس کنیم براسے تو فرستاده
 نریم و لباس زیم براسے تو و جوده نفخ و آسایش بهتر و خوش تر بودی از خواب کردی تو برین حصیر و رشت - فقال لی
 و الله نیا پس فرمود آن حضرت چه کار میکنم و نیاز - و ما ناولد دنیا الا کراکب - نیستیم من با دنیا مگر مانند سواری که
 اشتغل تحت شجرة و میانه جست زیر درخت و هم سواره بالیتاد - نیم راج و ترکا به بستر رفت و گذاشت آن درخت را
 و تخصیص سوار بجهت قلمت مدت مکث و سرعت از باب است چه معلوم است که بر پشت اسب چسبند و ان الیتاد و غیر
 و رین اشارت است به بعد مقصد و اهتمام بقطع مسافت آن و عدم تعلق و التفات بچیزهای دیگر که مانع آید از آن
 رواه احمد و الترمذی و ابن ماجه - و عن ابی امامة عن ابی النبی صلی الله علیه و سلم قال - فرمود - اغبطا اولیائی
 عندی - رشک برده شده ترین دوستان من نزد من - لومن خفیف الحاذی سلمانی است سبک بار پشت و
 حاذی به خفیف ذال بجهت پشت مرکب و خفیف الحاذی لیل المال و الجبال کذا فی ابی القاسم موس و قال فی الصلح قلیل
 الحاذی خفیف النظر و منظر من الصلوة - خداوند نصیب عظیم از نماز از اکثر آن و حضور و ران و چون شواغل
 و تعلقات اهل و مال کمتر دارد و لاجرم کثیر الصلوة و وافر بحضور خواهد بود و در و ایشان که ترک دنیا و قطع
 تعلقات کنند براسے آن کنند که نماز و عبادت مولی تعالی بحضور تواند کرد و چنانکه فرمود - احسن عبادة ربی - نیک
 کرد و تمام و کمال کرد این مومن پرستش پروردگار خود را - و اطاعة فی السر و اطاعة کر و پروردگار را پنهان و در
 خلوت چون کار دنیا ندارد و بیرون نمیرود و با مردم اختلاط نمیکند و هم در خلوت بعبادت مولی تعالی مشغول
 است - و کان غامضانی الناس لا یشار الیه بالاصابع - و هست آن مومن گمنام در مردم اشارت کرده نمیشود
 بسوی او یا بامتنان یعنی مشهور و انگشت نمایی خلق نیست - و کان رزقه کفایا فصبر علی ذلک - و هست روزی
 او بقدر حاجت پس صبر و قناعت کرد بر آن - ثم تقرب بیده - پس نزدیک کرد آن حضرت بامتنان دوست مبارک

خود چنانکہ در اہم نقد کنندیکے بعد از دیگرے و برداشتن طائر و اندہ رایکے بعد از دیگرے نیز نقد گویند و گفتہ اند کہ مرا د
 زدن سرانگشتان ست بر یکدیگر بقصد تعجب و تقلیل۔ فقال۔ پس گفت آنحضرت۔ بحالت یتیم۔ شتاب کردہ شد
 مرگ دی و زد و دبر دہ شد ازین عالم زور پر رفتہ و آشوب بجو از قدس یا مراد آن ست کہ انجیلین کس زد و د آسان
 جان میدہد بحیث قلمت تعلق بدینا و غلبہ شوق آخرت و بعضے گفتہ کہ مراد قلمت موت مرگ و تجنیز و تکفین اوست
 چنانکہ موت موت میشت او در حیات نیز کم بودہ۔ قلمت بوا کہیم کم اند زمان گریہ کنندہ بر مرگ دی قلم تراشم۔ کم ست
 میراث دی کہ گذاشتہ چون رزق دی بر قدر کفایت بود انچہ از پس وی مانده باشد چہ خواہد بود۔ رواہ احمد و الترمذی
 و ابن ماجہ۔ وعنہ قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم عرض علی ربی لیجعل لے بطیار مکہ ذہبا۔ عرض کرد
 و ظاہر و پیدا ساخت بر من پروردگار من کہ بگرداند بر اے من بطیار مکہ را طلا و بطیار دا بلطج جائے روان شدن آب
 فراخ کہ دروے سنگریزہ ہای باریک باشد و مراد بطلا گردانیدن بطیار مکہ پر کردن آن وادی است بطلا یا گرا
 سنگریزہ ہا را طلا داین ظاہر ترست چنانکہ در روایت دیگر آمدہ کہ کسے ہائے مکہ را طلا ساز و بعضے گفت اگر خواستہ
 بر اے تو بطیار مکہ را طلا سازم۔ فقالت لایارب۔ پس گفتم نمی خواہم اے پروردگار من کہ از بر اے من بطیار مکہ
 را طلا سازی۔ و لکن اشبع یوماد اجوع یوما۔ و لیکن سیر بخورم یک روز دیگر سمنہ می بانم روز دیگر۔ فاذا جئت فصرعت
 الیک و ذکر تک۔ پس چون گرسنہ نام زاری و نیاز بندی کنم لبوے تو یا دکنم ترا ذکر گویم و او شجعت جنتک و شکر تک
 و چون سیر شوم ستایش تو کنم و سپاس گویم ترا یعنی من فقر اختیار دارم روزے سیر و روزے گرسنہ باشم
 بافضیلت مقام صبر و شکر ہر دو دریا یم داین تعلیم و تنبیہ است امت را بر اختیار فقر و دفاعت و دلیل ست بکر
 فقر افضل ست از غنا۔ رواہ احمد و الترمذی۔ وعن عبد اللہ بن جحس۔ بکسریم و سکون حادسج صا و مملکتین جلی
 ست معدود و در اہل مدینہ و حدیث وے و را ایشان ست۔ قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم من أصبح منکم
 آمنافی سرب۔ کسیکہ صبح کرد از شما در جائے کہ ایمن ست و سرب خود و سرب بفتح سین و کسر وی و سکون را بہر دو
 روایت آمدہ و روایت کسر اقوی ست بفتح ہمینی طریق و وجہ و سینہ و کسر طریق و حال و قلب و نفس و این معنی بہ نسبت
 مقام ست حاصل آنکہ ہر کہ صبح بر خاستہ ایمن و فارغ بال و بے تشویش و سرب بفتح تین بمعنی خانہ و وزیر
 زمین مثل خانانہ و خوش نیز آمدہ و اگر روایت آن صحیح باشد این معنی نیز مناسب ست یعنی در خانہ
 کہ مثل سوراخ موش در وہاب ست افتادہ از آفات زمانہ ایمن ست۔ معافی نے جبہ و عافیت کردہ شد
 و تندرستی دادہ شد و لا بدن خودش۔ و عنہ قوت یومہ۔ و نزد اوست قوت یکروز و فکنا حیزت لہ الدنیا۔
 پس گویا کہ گرد آورده شد و جمع کردہ شد بر اے او دنیا بحد افر یا۔ بجوانب و اطراف خود یعنی گویا دنیا تمام
 نزد اوست و حد افر جمع حد فور بمعنی جانب و طرف مثل عصفور و عصفایر و جمہور و جمہایر۔ رواہ الترمذی و قال

ہذا حدیث غریب۔ وعن المقدام بن معدیکرب۔ بکسر راصحابی ست نزول کرد حصص را۔ قال سمعت رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم یقول ما ملا آدمی وعاءا شرا من لبن۔ پر نگار آدمی آوندی را بدتر از شکم یعنی شکم بدترین آوند با ست کہ پر کرده شود و از پر کردن وی شراب و بدیہا برمی خیزد کہ نتوان گفت یہ بحسب ابن آدم الکلمات یقین صلیبہ بس ست آدم زاد را نعمت چند کہ راست و برپا دارند استخوان پشت او را۔ فان کان لامحالة پس اگر ہست آدمی کہ البتہ بر میکند شکم را و فداغت نمیکند با دنی قوت۔ فثلاث طعام وثلاث شراب وثلاث لنفۃ پس باید کہ حصہ سازد شکم را یک حصہ جای طعام و یک حصہ جای آب و یک حصہ برائے دم زدن تا نفس تنگ نشود و ہلاک نگردد۔ و رواہ الترمذی و ابن ماجہ۔ وعن ابن عمر ان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم سمع رجلا یجتہد۔ آنحضرت شنید مردی را کہ آروغ میزند بمباغہ و جبار بجرکات ناشہ جیم و د آروغ۔ فقال اقصر نفثج ہمزہ۔ سن جبار کہ پس گفت آنحضرت باز آئی از آروغ خود مقصود نہی از سیر خوردن ست کہ باعث آروغ زدن گردد و لذت فرمود۔ فان اطول الناس حوجا لولم القیمۃ الہو لہم شہدانی الدنیا۔ زیرا کہ درازترین مردم از روی گرسنگی روز قیامت درازترین ایشان ست از روی سیری در دنیا یعنی ہر کہ در دنیا سیر تر در آخرت گرسنہ تر۔ رواہ فی شرح السنۃ و دروے الترمذی نحوہ۔ وعن العصب بن عیاض۔ بکسر تخفیف تحتانیہ و ضا و معجہ صحابی معدود و در شامین روایت کردہ از وی جابر بن عبد اللہ۔ قال سمعت رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم یقول ان لكل امۃ فتنۃ۔ بدرستی کہ مرہمت رافقہ و امتحان و آزمائش از جانب حق ست۔ و فتنۃ امی المال۔ و آزمائش است من مال ست یعنی ایشان را حق غنی میگرداند و اموال میسر ہد تا بیا ز نماید کہ بر حد استقامت می مانند یا نہ۔ رواہ الترمذی۔ وعن انس عن النبی صلی اللہ علیہ وسلم قال یجبار بن آدم یوم القیمۃ کانہ بذج۔ آورده می شود آدمی را روز قیامت گویا کہ برہ ایست در ضعف و حقارت و بذج اولادیش مثل عتود از اولاد معز مہجورہ و ذوال ہجہ مفتوحین جیم و در آخر معرب برہ جمعہ بذجان بکسر فیوقف بین یدی اللہ پس استادہ کردہ می شود پیش خدا تعالی۔ فیقول کہ۔ پس میگوید حق عزوجل۔ اعطیتک و خولتک و انعمت علیک۔ این ہر سہ عبارت نزدیک ہم اند و در معنی اعطیتک و اودم ترا یعنی اموال و اشیاء و خولتک یعنی ادام ترا خادم و دواہ و غلام نمے الصراح تحویل دادن و ملک گردانیدن چیزے را بقال قولہ الشئی اعطاہ ایاہ و فی القاموس الخول محرکۃ انچہ داد ترا خداے تعالی از نعمت و غلامان و دواہان و جزو آن از جواشی۔ و انعمت علیک۔ و انعام کردم بر تو این شامل ست ہمہ را پس میگوید حق سبحانہ و ہندہ را کہ این نعمت بود ادام۔ فما صنعت۔ پس چہ کار کردی و چگونہ شکر آن گذاردی۔ فیقول رب جعت۔ پس میگوید ای پروردگار من جمع کردم مال را۔ و خمر و آفرزون گردانیدم آنرا بسود اگرے و باز رگائے تمیز نامے کردن مال و آفرزون ساختن آن۔ و ترکۃ الشراکان۔ و گذارشتہ ام آن مال را در دنیا بیشتر از آنچه می باشد۔ فما یجعی

آنک به کلمه پس باز گردان و بفرست مراد روینا یا رم ترا آن مال را همه بقیقول پس میگوید پروردگار اری لم یست
 لبحا را آنچه پیش فرستاده در حیات خود از مال الان آن مال نداد و در دنیا فائده ندارد و ممکن نباشد باز فرستاد و
 بقیقول پس میگوید ای رب بجمعته و غیره و ترکت اکثر ما کان فاجبتی آنک به کلمه پس چون چیزی پیش نفرستاده است
 شرمند می شود و جوابی مطابق سوال نمی یابد همان کلمه را باز میگوید چنانکه عادت لبا سگاران و سبوتانست که عذر صحیح ندارند
 بر ایشان باشد - فاما بعد لم یقدم خیرا پس ظاهر می شود که دس بنده ایست که پیش نفرستاده است نیکی را و غیر معنی
 مال کثیر تر بیاید یعنی به الی النار پس گذرانیده می شود و حکم کرده می شود و او را بسوس آتش دوزخ - رواه الترمذی
 روایت کرد این حدیث را ترمذی و نسبت بضعف کرده زیرا که در اسناد او ضعفی هست - وعن ابی هریره قال قال
 رسول الله صلی الله علیه وسلم ان اول ما یسال العبد یوم الیقته من النعمه بدرستی که اول پرسیده شدن بنده روز
 قیامت از نعمت ان یقال له ایست که گفته می شود مراد از الم له جمع جمع است آیا درست نگردانیدم تن ترا و در روز
 من الما بالبارد و سیراب نگردانیدم ترا از آب سرد زیرا که آب سرد در تندرستی نعمتی عظیم است یک از بزرگان با مرید خود
 گفت ای پسر سرد کرده بخور آب را زیرا که آب سرد و بیرون می آرد و شکر را از درون دل از دال خود یاد دارم که چون
 آب سرد می خورد از خود می رفت و زمانی می بایست تا بحال خود بیاید چون بحال خود می آمد میگفت سبحان الله این
 چیست و چه هرست و چیزی از عالم ذوق و توحید میگفت که چگونگی رحمة الله علیه - رواه الترمذی - وعن ابن مسعود
 عن النبی صلی الله علیه وسلم قال لا تزول قدما ابن آدم یوم الیقته - و نیز دو پایا آدمی روز قیامت یعنی ایستاده
 میدارند او را در بارگاه خداوندی حتی لیسال عن خمس - ثانی آنکه پرسیده می شود از پنج حالت - عن عمره فیما افناه - پرسیده
 می شود از عمر وی که در چه کار بسر برد - وعن شبابه فیما ابلاه - و پرسیده می شود از جوانی وی که در چه چیز کینه گردانید آنرا گویا
 جوانی لباسی که رفته رفته کهنه میگردد - وعن ماله من این اکسبه - و پرسیده می شود از مال وی که از کجا گرد آورد
 و بهر ساینده - و فیما انفق - و در چه چیز صرف کرد و اعمل فیما علم - و پرسیده می شود که چه کار کرد و در چیزی که دانست یعنی
 به علمی که خواند عمل کرد یا نه - رواه الترمذی و قال هذا حدیث غریب

الفصل الثالث - عن ابی ذر ان رسول الله صلی الله علیه وسلم قال له - روایت سبت از ابی ذر که آنحضرت
 گفت مراد از آنک است بخیر من احمد و لا اسود - تو منستی بهتر از عجم و نه از عرب عجم را هر گویند باعتبار آنکه سرخی و سپیدی
 غالب است بر رب ایشان و عرب را اسود و خوانند باعتبار غلبه سبزی و سیاهی بر ایشان فرمود تو از هیچ کس بهتر نه هیچ
 وجه الا ان الفضله بتقوی مگر آنکه زیاده آئی بران کس به پرستیز گاری یعنی فضیلت حقیقی به تقوی است عمل صالح و
 نسب بی تقوی و عمل صالح سبب فضیلت نبود چنانکه فرمود وی سبحانه ان اگر کم عند الله التقیکم - رواه احمد - وعنه
 قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم ما ندر عید فی الدنیا الا انبت الله الحنکة فی قلبه بی غلبی نکرد هیچ بنده در

وینا ترک نداد آن را مگر آنکه رویا نبیند خدا سے تعالیٰ دانش حقائق اشیاء در دل وی۔ و اَلطُّق بهما لسانہ۔ و گو یا گردانید
 بجست زبان اور۔ و بصیرہ عیب الدنیا دار با دو دوا رہا۔ وینا گردانید اور چنانچہ باید بغین یقین عیب دنیا را دور و دنیا را
 کہ چه علتها و گرفتاری با دارد و دوائے آنرا کہ بچه حیلہ و سبب آنرا دفع توان کرد و علاج نمود اگر چه در اول عیب دنیا دور
 و دوائے او را دانسته است کہ زہد اختیار کردہ ولیکن بصفاء نورانیت کہ از زہد در دل پیدا آید حقیقت حال چنانکہ
 باید مشکوف گردد اگر در اول کار شوبی و فرجی از ان داشته باشد در آخر مطلق از ان پاک و مبرا بر آید چنانکہ فرمود۔ و آخر
 مناسا لما لی دار السلام۔ و بیرون آورد و در حق تعالیٰ از دنیا سلامت بسوسے دار السلام یعنی بہشت تلویح است
 بآنکہ حقیقت سلامت تمام و کمال در دار آخرت است و بہشت در ویستہ را پر رسیدند کہ چه حال و آید گفت خبر
 سلامت است انشاء اللہ اگر بہشت در آیم۔ رواہ البیہقی فی شعب الایمان۔ و عنہ ان رسول اللہ صلی اللہ علیہ
 وسلم قال قد افلح من اخلص اللہ قلبہ للایمان بتحقیق رستگاری یافت کیسکہ سادہ و بے آمیزش گردانید خدای تعالیٰ
 دل او را بر اسے ایمان یعنی ایمانی عطا کرد و خالص از آمیزش نفاق۔ و جعل قلبہ سلیم۔ و گردانید دل او را سالم از
 جمیع ذمائم و آفات و خالی از ذل و اسوا سے خود۔ و لسانہ صاوتا۔ و گردانید زبان او را راست کہ نفس مطمئنہ و
 گردانید نفس او را رام و مطیع فرمان حق۔ و خلیفۃ مستقیمۃ۔ و گردانید خلقت و طبیعت او را راست بی میل و زریغ
 بجانب باطل و افراط و تفریط و کج رفتاری۔ و جعل اذنه ستمۃ۔ و گردانید گوش او را شنوا کہ سخن حق بشنود
 و عینہ ناظرۃ۔ و گردانید چشم او را بینا کہ آیات صنع پروردگار را بیند فاما الاذن ففتح۔ اما گوش بجهت رسانیدن او
 کلمۃ حق را بدل مشابہت بفتح دارد و دفع بفتح قاف و کسر آن و سکون ییم و بفتح قاف و کسر ییم آنچه ندادہ می شود در دہان
 طرف و ریختہ می شود در دوسے روغن و شراب و مانند آن می افتد و ظرف بچین می در آید سخن حق از راه گوش
 بدل۔ و اما العین فمقرۃ لما یوعی القلب۔ اما چشم پس قرار دہندہ و ثابت دارندہ است مرجعے را کہ نگاه میدارد
 دل آن چیز را و دوائے او میگردد و دوائے گردانیدن آن چیز دل را دور می آید و ران و نظربین و معنی القلب را مرفوع
 و منصوب خواندہ اند و حاصل آنکہ از راه چشم نیز در دل چیز ہای در آید و قرار می یابد و ثابت می ماند و ران چنانکہ
 از راه گوش بعد از ان حاصل ہر دو حکم را بیان کرد بقول خود۔ و قد افلح من جعل قلبہ داعیا۔ و بتحقیق رستگاری یافت
 کیسکہ گردانید خدای تعالیٰ دل او را یا گردانید او دل خود را و داعی یعنی حافظ و نگاہ دارندہ حق۔ رواہ احمد و البیہقی
 فی شعب الایمان۔ و عن عقبۃ بن عامر عن النبی صلی اللہ علیہ وسلم قال اذا رايت اللہ عز وجل اعطی العبد من دنیا
 علی معاویہ یا حب۔ چون بہنشی خدای تعالیٰ را کہ میدہد بندہ را از دنیا با وجود گناہان او یا در بدل گناہان او
 کہ مے کند آنچه دوست میدارد و بندہ۔ فانما ہوا استدراج پس نیست آن دادن مگر استدراج و مکر اتہی تعالیٰ
 شانہ و استدراج و لغت پایہ پیایہ بیرون کسے را استدراج حق تعالیٰ بندہ را آنست کہ ہر گاہ محیصت کند بندہ بدہد

اور انعمتی نو و تازہ و بگزارد اور او را مہلت دہد تا بندہ گمان برد کہ این لطفی است از پروردگار تعالیٰ در حق وی پس توبہ و انوار
از معصیت کند و مغرور گردد تا گمان بگیرد اورا بعباد یکا یک پس گوید درجہ بدرجہ اورا می برد بجانب عذاب ثم تلا
رسول اللہ - پس خواند پیغمبر خدا صلی اللہ علیہ وسلم - این آیت را کہ در معنی استدرج و در دیافنتہ است - فلما نسوا
ما ذکرناہم پس ہر گاہ کہ فراموش کردند کافران چیز را کہ تذکرہ کردہ شدند بدان چیز - فتخاف علیہم ابواب کل شئی - کشادیم
بر ایشان در ہای ہر چیز را از نعمتہای دنیا - حتی اذا فرجوا بما اوتوا - تا آنکہ چون خوشحال شدند بچیزے کہ دادہ شدند
از نعم - اخذناہم فجعتہ - گرفتیم ایشان را یکا یک - فاذا ہم یسلون - پس ناگاہ ایشان تبحر و نا امید اند و ابلاس معنی
تبحر و نا امید آید اشتقاق البلیس از وست - رواہ احمد - وعن ابی امامتہ ان رجلا من اہل الصفۃ - اہل صفہ جامعہ
بودند از فقر و غریبے صحابہ کہ در صفہ مسجدی بودند و صفہ مسجد موضعے بود از مسجد شریف کہ مظلل بود یعنی سایہ و السقف
پوشیدہ و اصل آن مسجدی بود کہ در آن ہنگام کہ قبلہ بیت المقدس بود آنرا ساختہ بودند و چون قبلہ بیت کعبہ شد
آن موضع را ہم بران حالت گذاشتند و این جامعہ در آن جاساکن می بودند مقدار ہفتاد و ہشتاد و گاہے کمتر
می شدند و گاہی بیشتر و ایشانرا نہ منزل بود و نہ مال و نہ ولد و نہ مقام زہد و توکل شستہ و بر ریاضت و مجاہدہ و ذکر و تلاوت
قرآن و حفظ احادیث رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم مشغول بودہ اقباس انوار می نمودند و ایشان را حیض
اللہ میخواندند اغنیائے صحابہ خدمت ایشان میکردند و قوت میرسانیدند و بمنازل خود بہمانی مے بردند
و چندی در روزہ غایت رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم مخصوص بودہ از خائہ آنحضرت طعام مے خوردند و گاہے باعث
ظہور معجزہ آنحضرت و تکثیر طعام مے گشتند چنانکہ یک کاسہ شیر ہمہ کفایت میکرد و احادیث درین باب بسیارست
و آنحضرت مامور بود کہ بالیشان نشیند و بالیشان باشد پس بارہا بجنور شریف خود ایشان را شرف مے ساخت
و سیلفت کہ من یکے از شما ام و بشارت میداد ایشان را کہ در آخرت شما با من باشید و با من بہشت در آئید
و ابو ہریرہ از ایشان ست بلیت دلا خوش باش کان محبوب جان را ۴ بدو ایشان و مسکینان سرے ہست
و اسناد و انتساب طائفہ صوفیہ درین طریق از ایشانست اگرچہ اشتقاق لفظ صوفیہ از صفہ تکلفست اما
بمعنی موافقست رضی اللہ عنہم اجمیع پس ابو امامہ روایت میکند کہ مردے از اہل صفہ - توفی و ترک دنیا را مرد
و گذاشت یک دنیا کہ از جای بہر سیدہ بود و از پس وی ماندہ فقال رسول اللہ - پس گفت پیغمبر خدا صلی اللہ علیہ
وسلم کتبہ - این دنیا را غیبت بر چہمہ و پشت و پہلوی حال وی تلخیصست بمعنی قول وی سبحانہ (فکوی بہا - جہانم
و جنوہم و ظہورہم) قال - گفت ابو امامہ - ثم توفی آخر پسترد و مردی دیگر از اہل صفہ - ترک دنیا رین - پس بگذشت
دو دنیا - فقال رسول اللہ - پس گفت پیغمبر خدا صلی اللہ علیہ وسلم کتبتان - این دو دنیا رو و داغ اند اگرچہ
در گرد آوردن و نگاہداشتن یک دنیا رو و دنیا را برے وقت حاجت و در شرع گناہ نیست بلکہ اگر کسی

نهند بعد از ادای زکوة منوع نباشد منع گنجی است که از ان حق زکوة ادا نکند ولیکن شان اهل زهد و تارکان دنیا که همه را گذاشته و از همه چشم پوشیده و صحبت فقر اگزیده بر در فقر و توکل نشسته اند و منتظر و لوج و دخول در درگاه قرب مولی تعالی گشته اند و دیگر است گویا این تشدید و توجیح بر کذب و دعوی فقر و تجرید است و لهذا راوی گفت مردی از اصحاب صفه مرد و گفت مردی از اصحاب مرد یعنی از اصحاب صفه بودن که موسوم باسم فقر و زهد اند و صحبت ایشان نشستن و دعوی حال ایشان کردن منافی جمع در هم و دنیا رست اگر چه کار بر دیگران آسان است - رواه احمد و البیهقی فی شعب الایمان - وعن معاویه انه دخل علی خاله ابی ہاشم بن عتبة - و احوال وی در فصل ثانی گذشت

یعوذه معاویه بر خال خود که ابو ہاشم بن عتبة است در آمد تا عیادت کند وی را - فبکی ابو ہاشم - پس بگریست ابو ہاشم و اضطراب نمود - فقال - پس گفت معاویه - مایکیک یا خال - چه چیز در گریه آورد ترا ای خال من - اوجع لیسک آیا در وی در قلق و اضطراب دارد ترا و تشا ز رفعت شین معجمه و سکون بهره دزای در آخر در اصل معنی جای درشت که سنگ بسیار دارد آمده معنی قلق و اضطراب بیشتر آید تشبیه بضم یا و سکون شین و کسر همزه از اشا ز معنی اخلاق یعنی در قلق و اضطراب انداختن - ام حرص علی الدنيا - یا در قلق و اضطراب دارد حرص بر دنیا و زیادتی مال در ان خود هیچ کی نیست همیشه است بخواه آنچه میخواهی - فقال کلا - گفت ابو ہاشم چنین نیست که تو گفتی نه در و دارم نه حرص - و لکن رسول الله صلی الله علیه و سلم عند الینا عبدالم آخذ به - ولیکن قلق و اضطراب من از آنست که آنحضرت عذر کرده بود بسوی ما یعنی وصیت کرد ما را یعنی اصحاب را که نگریم من و عمل نکردم بآن نصیحت حسن آدای عبارت این مرد بینید که در الینا صنو جماعت آورد و گفت که وصیت کرد پیغمبر همه را و مخصوص بمن و تو بساخت و عمل نکردن و قبول وصیت ننمودن را مخصوص بخود کرد و انید و بدگیری نسبت نکرد - قال - گفت معاویه - ماز لک - و چه چیز است آن عذر و وصیت که پیغمبر کرد - فقال - گفت ابو ہاشم - سمعتہ ليقول - شنیدم آنحضرت را که میگفت - انما لیکفیک فی جمع المال خادم و مرکب فی سبیل الله - جز این نیست که بسندگی میکند ترا از جمع و فراهم آوردن مال یک خادم و یک مرکب بدان در راه خدا جاد کنی - وانی ازانی قد جمعت - بدرستی من می یابم خود را که بتحقیق جمع کرده ام یعنی انواع و اقسام اموال و اشیاء - رواه احمد و الترمذی و النسائی و ابن ماجه - وعن ام الدرداء قالت قلت لابی الدرداء - ام الدرداء که زوجه ابو الدرداء و از فضلاء صحابیات بود گفت که گفتم ابو الدرداء - مالک لا تطلب کما یطلب فلان - چنانچه است که چیزی نمی طلبی و سوال نمی کنی یعنی از حضرت رسول الله صلی الله علیه و سلم یا از یاران خود و الله اعلم چنانکه طلب میکند فلان و فلان - فقال انی سمعت رسول الله - پس گفت ابو الدرداء از ان جهت طلب و سوال نمی کنم که من شنیده ام پیغمبر خدا صلی الله علیه و سلم بقول میگفت - انما لکم عقبه کو و ایدرستی که پیش شما عقبه سخت است که دشوار است بر آمدن بران و عقبه بفتح عین و قاف بجای برآمد بلند و رکوه و مراد اینجا عقبات آخرت است

از موت و قبر و حشر و احوال قیامت۔ لایحوزہا المتقلون۔ نمی توانند گذشت از آن عقبه کران باران۔ فاجب ان تحقیق
لنک العقبۃ پس دوست میدارم که پرسبک شوم براسے آبدن آن راه سخت و دور و دراز۔ وعن الحسن
رضی اللہ عنہ قال قل رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم بل من احب شیئ علی المار لا ابتلت قدماہ۔ آیا هست بیج کیے کہ برو
و بگذر و بر آب مگر آنکہ تر نگردد و پایاے او۔ قالوا لکنند۔ لایا رسول اللہ۔ بیج کیے نیست کہ بر آب رود و تر نگردد و پا
های او۔ قال گفت آنحضرت۔ کذاک صاحب الدنیا لایسلم من الذنوب یحین دنیا و اسلامت نمی ماند از گناہان آئینہ
ہر کہ در دنیا افتاد و خطا ہا از روی سر برزد۔ رواہما۔ روایت کرد این دو حدیث را۔ البیہقی فی شعب الایمان۔ وعن
جہیز بن یفیر۔ ہر دو اسم بر لفظ تصغیر اول بهم و با و ثانی بنون و فاتا با بی محضرم ست دریافت زبان حیات آنحضرت
را و اسلام آورد و خلافت ابوبکر صدیق رضی اللہ عنہ توفی سنہ خمس و سبعین و قیل سنہ ثمانین۔ مرسلات قال قل
رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم۔ گفت گفت آنحضرت۔ ما وحی الی ان اجمع المال۔ وحی فرستادہ نشد بسوے من
کہ جمع کنم و فراہم آرم مال را۔ و اکون من التاجرین۔ و باشم از بزرگانان و سوداگران کہ مال جمع کنند و بران بیفزایند
و لکن اوحی الی ان سیج بجز یک دکن من الساجدین و اعبد ربک حتی یاتیک الیقین۔ و لیکن وحی کردہ شدہ
بسوے من کہ دائم اوقات را بپسج و تحمید و عبادت خصوصاً نماز مشغول و مستغرق دارم و تا آخر اوقات عمر
بدان مشغول باشم دیگر مرا فرصت و مجال اشتغال بہ تجارت و بیع و شرا و کار ہاے دنیا کجا باشد مگر آنکہ بکافرت
حیات دنیا بقدر احتیاج بدان روی آرم و کار کنم و آن نیز چون مقرون بحسن نیت و اقامت حق عبودیت و ذکر و شہود
ربوبیت ست عین عبادت۔ رواہ فی شرح السنۃ و البونعم فی الحلیۃ عن ابی سلم۔ وعن ابی ہریرۃ قال قال
رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم من طلب الدنیا حلالا کسکما طلب کند دنیا و اموال و اسباب آنرا بروجہ حلال
استغفانا عن السنۃ۔ از جہت طلب پارسائی و بازداشتن نفس از حرام و وال کردن از موم و سیعیا علی
اہلہ۔ و از جہت کسب و کار کردن بر اہل و عیال خود و تعظفا علی چارہ۔ و از براے مہربانی کردن بر ہمسایہ خود
اقلی اللہ یوم الیقۃ و وجہ مثل القمر لیلۃ البدر پیش می آید خداے تعالی را روز قیامت و حال آنکہ روے
او اندام ست در شب چارہ۔ و من طلب الدنیا حلالا کما کثرا من افاخر امرائیا۔ و کسیکہ طلب کند دنیا را بروجہ حلال
در حالیکہ طلب زیادتی کندہ است و مال و نازندہ است بر مردم بمال و ریا کنندہ نمایندہ بمردم مال خود را
یعنی اگر تصدق میکند و میبخشد بروجہ ریا میدہد این را از جہت آن گفتیم کہ ریا در عبادت و امر خیر رود نہ و غیر
آن پس و نفس مال منفاخرت رود نہ مراۃ۔ لقی اللہ تعالی و ہو علیہ غضبان۔ ملاقات میکند خدا را و حال آنکہ
وے تعالی بروی خشناک ست عزیز من در طلب مال حلال بقصد کثرت و منفاخرت و مراۃ است این حال ست
و در طلب مال حرام چہ حال خواہد بود و سوداہ البیہقی فی شعب الایمان و البونعم فی الحلیۃ۔ وعن سهل بن سعدان

رسول الله صلى الله عليه وسلم قال ان هذا الخمر خمر ابن لثك الخمر ابن مفلح - فرمود آنحضرت این خمر یعنی بالهای شیر خیزنیاست
که مر آن خمر نیار کلید است عبارت است از وجود خردمندانی که خمر نیار را بکشایند و بهشتند فطوبی لعبد جعله الله
مفتاحا للخیر فی غیره یعنی در مرند که گردانیده است خدا تعالی او را کلید خیر یعنی سبب فتح باب نیکی و بخشش مال - مفلحا قال الله
سبب نیکی باب شریعت - و دلیل بعد جعله الله مفتاحا للشر مفلحا قال لیر - و هلاک باو مرند که گردانیده است او را خدا تعالی
کلید شر و سبب فتح باب آن و سبب نیکی باب خیر - رواه ابن ماجه - وعن علی رضی الله عنه قال قال رسول الله صلی
علیه وسلم اذا لم یسارک للعبد فی ماله - چون برکت داده نشود بنده را در مال وی - جعله فی الماس و الطین میگرداند
آن مال را در آب و گل یعنی در بنابر عمارت بهمان معنی که گذشت - وعن ابن عمر ان النبی صلی الله علیه وسلم قال لقول
الحرام فی البیان - پر میرکنند اتفاق مال حرام را در بنایا - فانه اساس الخراب - زیرا که اتفاق مال حرام در بنایا
بنیاد و اصل خرابی دین است یا خرابی عمارت است و ازین جا مفهوم میگردد که اگر از مال حلال صرف کنند موجب
خرابی نبود و بعضی گویند که معنی این عبارت این است که پر میرکنند از کتاب حرام بلکه در بنا کردن لازم می آید درین
حرام همان بنیان است و معنی کلمه فی مثل آنکه گویند درین حلقه دور ظل آهن است و حال آنکه حلقه عین دور ظل آهن است
نه آنکه ظرف آهن است و مراد از خراب خراب دین است و احتمال دارد که خراب بنیان باشد یعنی بنا کردن اساس بنیاد
خرابی اوست که آخر خراب شدنی است چنانکه در حدیث آمده است (لا دالموت و انبوا المخراب کذا فی بعض الشروح
و اگر مراد از حدیث آن دارند که پر میرکنند از ارتکاب حرام و معصیت در بنیان یعنی بناس عمارات براس آن نکنند
که در اینجا بشینید و فسق کنید و باوندان صحبت دارید و هر بنای که در وی فسق کنند آخر خراب گردد و نیز صورت دارد و الله
اعلم و اهما - روایت کرد این دو حدیث را - البیهقی فی شعب الایمان - وعن عایشة رضی الله عنها عن رسول الله
صلی الله علیه وسلم قال الدنیا دار من لا دار له - دنیا سرسے کسی است که نیست سر امر او را چون دنیا فانی شدنی است
و اقامت و خلود و زندگی فانی خوش و روی ممکن نه پس هر که دنیا را خانه خود گرفت گویا نیست او را خانه و همچنین قول او
و مال من لا مال له - دنیا مال کسی است که نیست مراد مال یعنی مقصود از مال اتفاق اوست در غیرت و مرضیات الهی
و چون در شہوات و لذت دنیا وی صرف کنند ضائع است و از حکم مالیت بیرون است پس گویا مال نیست و در بعضی
حواشی نوشته که مراد آنست که دارد دنیا را در نتوان گفت و مال او را مال نتوان خواند از جهت فنا و تقاربت آن و
مرجع این نیز معنی اول است و توانم که مراد آن باشد که دنیا خانه کسی است که نیست او را خانه در آخرت و مال کسی است
که نیست او را خانه و مال در آخرت یعنی هر که دنیا را خانه گردید و متمکن و مطمئن گشت بران و مال آن اندوخت بکمان
بقا و خلود و چنانکه فرمود ان الذین لا یرجون لقاءنا و رضوا بالحق و انما آؤا بهام و من یسب ان ماله
احلده او را در آخرت خانه نباشد و غنائی نبود و ولما یجمع من لا یقفل له - و از براس دنیا و لغت و تمتع

در آن جمع میکنند بال کسی که نیست عقل مراد را یا لام نماز آمده است یعنی جمع میکند دنیا را کسیکه عقل ندارد - رواه احمد
 و البیهقی فی شعب الایمان - وعن حذیفه قال سمعت رسول الله صلی الله علیه وسلم یقول فی خطبته - حذیفه می گوید
 که شنیدم آنحضرت را که می گفت در خطبه خود - الخمر جماع الائم - شراب خوردن جمع گناهان است یعنی همه گناهان در وی
 جمع است و از وی بوجد آید و از وی زاید و لهذا در امم الخجاشث خوانند و فی الصراح جماع الشیء با لکسر جمع چیز است
 و یقال الخمر جماع الائم و النساء جماع الشیطان - و زمان اسباب و آلات شکار شیطان اند و جماع جمع جناسه بردن
 کتاب بمعنی مصیده بمعنی آنچه بوی شکار کنند یعنی دام - و حب الدنیا راس کل خطیئة و محبت دنیا سر سرگناه است چه
 ارتکاب معاصی و مخطورات و شمولات که کنند به محبت دنیا کنند و محبت آخرت موجب ارتکاب معصیت شود قال
 گفت حذیفه و سمعه یقول - و شنیدم آنحضرت را که می گفت - اخروا النساء حیث اخرهن الله پس اندازید زنان را
 آنجا که پس انداخته است یا ازین جهت که پس انداخته است ایشان را خدای تعالی در ذکر و شهادت و جماعت و فضل
 و تربیت - رواه رزین و ردی البیهقی منه فی شعب الایمان عن الحسن مرسل - روایت کرد این تمام حدیث را چنانکه
 مذکور شد رزین و روایت کرد بیهقی از جمله این حدیث در شعب الایمان از حسن بصری بطریق ارسال همین مقدار
 که حب الدنیا راس کل خطیئة - وعن جابر قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم ان اخوف ما اخوف علی امتی
 بدرستی که بیشترین آنچه ترسیده شود از وی از آنچه می ترسم من بر امت خود و چیزیست - الموی و طول الال -
 هوای نفس و درازی امید و زلیستن - فاما الموی فیصد عن الحق - اما هوای نفس پس باز میدارد از حق - و اما طول
 الال فیسی الآخرة - و اما درازی امید و زلیستن پس فراموش میگردد اند آخرت را - و هذه الدنیا مرتملة ذائبة - و این دنیا
 اگرچ کتنده رونده است - و هذه الآخرة مرتملة قادمة - و این آخرت کوب کتنده آئنده است یعنی دنیا و بدم می رود
 میگردد و آخرت و بدم می آید و از اینجا فناء دنیا و گذشتن آن زودتر مفهوم میگردد چه اگر آخرت بجای خود باشد و دنیا
 بدان سبب و بهم آنهمه میگردد و تمام میگردد چه جای آنکه آخرت نیز از آن سود بین مومی آید و دنیا ازین سود بدان سود
 می رود هم در میان راه تمام گردد - و لكل واحدة منها بنون - و هر یک از دنیا و آخرت را پسران اند یعنی تابع و محکوم - فان
 استطعتم ان لا تلکوا من نبی الدنیا فافعلوا - پس اگر می توانید که نباشید از انبای دنیا و پسران دی به کنید آنرا یعنی کارهای دنیا
 که از پسری دنیا بگردید تابع و طالب و محکوم آن نباشید - فانکم الیوم فی دار العمل - زیرا که شما امروز در دنیا آید که خانه عمل و
 بای کار کردن است - و لا حساب و حسابی نیست در دنیا بر عمل - و انتم عذانی و ارا الآخرة و لا عمل - و شما فردا در آخرت
 که عمل نیست و ردی بلکه جای حساب است - رواه البیهقی فی شعب الایمان - وعن علی رضی الله عنه قال ارتحلت الدنیا
 مدبرة - کوچ کرده است دنیا و رحالی که پشت دهنده است ملا یعنی رونده ایست بمعنی ذاهبه که در حدیث سابق مذکور
 است - و ارتحلت الآخرة مقبله - و کوچ کرده است آخرت و رحالی که روی آورنده است بها - و لكل واحدة منها بنون

فکونوا من انبأ آخره ولا تكونوا من انبأ الدنیا۔ وهریک از اندامی که اندلس باشد از انبأ آخرت و نباشد از انبأ دنیا
 فان لیوم عمل ولا حساب۔ زیرا که امروز یعنی در دنیا عمل است و نیست حساب۔ و غذا حساب و لا عمل چ و فردا حساب
 است و نیست عمل۔ رزاه البخاری فی ترجمه باب۔ روایت کرده است بخاری این حدیث را از علی رضی اللہ عنہ در
 عنوان کتابی موقوف بر علی و از حدیث جابر معلوم شد که اصل آن مرفوع است و مضمون این مضمون اوست۔
 وعن عمر و ان لینی صلی اللہ علیہ وسلم خطب یوما۔ روایت است از عمر بن العاص که آنحضرت خطبه خواند روزی فقال
 فی خطبته پس گفت در خطبه خود لا اله الا الله عرض حاضر۔ و انما و آگاه باشید بدستی که دنیا متاعیست غیر ثابت حاضر
 طبیعی گفته که عرض خیر است که ثبات ندارد و فی المطر مال دنیا یا کل منه البر الفاجر منخورد از دوی نیکو کار بدکار یعنی
 مومن و کافر فاسق و مطیع همه زرزرق دنیا لعین دارند۔ الا دان الآخرة اجل صادق و انما و آگاه باشید بدستی که آخرت
 مدتیست معین موعود صادق یعنی متحقق و ثابت۔ و یقی فیها ملک قادر۔ و حکم میکنند در آخرت بر بنده گان بادشاه توانا لا اله الا الله
 الخیر کلمه بخیر فی الجنة۔ و انما و آگاه باشید بدستی که خیر و خوبی همه بتمام جمیع المراتب و انواع خود در پیش است۔ الا دان المشرق
 بخیر فی النار۔ و انما و آگاه باشید بدستی که بدی و زشتی همه با انواع خود در دوزخ است۔ الا فاعملوا و انتم من اللہ
 علی حدیث آگاه باشید پس عمل کنید و حال آنکه شما از عذاب و حساب خدا بر ایم آید یا عمل کنید و ترسان باشید که قبول
 افتد یا نه۔ و اعلموا انکم مضمون علی اعمالکم۔ و بدانید که شما عرض کرده میشوید بر علمای خود و عبارت محمول بر قلب است یعنی
 علمای شما عرض کرده می شوند بر شما یا معنی این است که شما عرض کرده می شوید بر حضرت پروردگار تعالی چنانکه
 علمای شماست۔ فمن عمل شقال ذرة خیر ایره و من عمل شقال ذرة شر ایره پس هر که عمل میکند مقدار ذره نیکی
 می بیند جزای آنرا و هر که عمل میکند مقدار ذره بدی می بیند جزای آنرا و اله الشافی۔ و عن شد و قال سمعت
 رسول اللہ شد و ابن اوس که صحابی مشهور است گفت شنیدم پیغمبر خدا را صلی اللہ علیہ و آلہ وسلم یقول میگفت
 ایها الناس ان الدنیا عرض حاضر یا کل منها البر و الفاجر دان الآخرة و عده صادق یحکم فیها ملک عادل فادع
 فیها الحق و یطبل الباطل شایسته میداند آن بادشاه دادگر قادر حق را و ناپا بد و نیکو داند باطل را۔ کونوا من انبأ
 الآخرة و لا تكونوا من انبأ الدنیا۔ باشید از انبأ آخرت و نباشید از انبأ دنیا و یلفان کل امة بما ولد بها۔
 زیرا که هر مادی که در پیروی میکند او را فرزند او پس هر که فرزند آخرت باشد پیروی آخرت خواهد کرد و موفقی
 آن عمل خواهد نمود و هر که فرزند دنیا باشد پس روی او خواهد نمود و کار بر او خواهد کرد۔ و عن
 ابی الدرداء قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم ما طلعت الشمس الا و جنبیها ملکان نیا در میان۔
 بر منی آید آفتاب مگر آنکه بر دو پهلوی دے دو فرشته اند که ندا می کنند۔ لیسعان الخلق فی شئوا و
 انفسید بار یعنی می شنوند آن ندارد آنست بریزد با غیر الثقلین۔ جزین و انس بحسب اقباله و اقباله و اقباله اگر چه

اندا آدمیان می گفتند و میگویند یا ایها الناس - ای آدمیان - هلموا الی ربکم - بیا کنید بسوی پروردگار خود و بدانید که باقی
 و کفی خیر مما کثر والهی - رزقی که کم باشد و کفایت کند بهتر است از رزقی که بسیار باشد و باز دارد از عبادت خدا اگر
 گویند این ندای بر سه تنبیه آدمیان است و چون نشنوند آنرا چگونه متنبه شوند و جوابش آن که کفایت میکند در این جای
 پیغمبر صلی الله علیه و سلم - رواها - روایت کرد این دو حدیث را - ابو لیمیم فی الحلیه - و عن ابی هریره یبلغ به حدیث
 است از ابو هریره که میرسد باین حدیث پیغمبر صلی الله علیه و سلم و زنی که کند بسوی آنحضرت - قال کفیت
 ابو هریره - اذ انات المیت - چون می میرد آدمی - قالت الملائکة ما قدم - میگویند فرشتگان چه چیز پیش فرستاد
 آن میت از اعمال خیر - و قال نبوا آدم ما خلف - و میگویند فرزندان آدم چه چیز پس گذاشت از مال یعنی نظر ملائکه
 بر عمل است و نظر آدمیان بر مال - رواه البیهقی فی شعب الایمان - و عن مالک بن لقمان قال لانه - روایت است
 از مالک که لقمان حکیم گفت مرا پس خود را در مو غطت - یابنی - ای پسر که من این انسان قدر اظهار علیهم یوعده
 بدرستی که آدمیان به تحقیق در از افتاد بر ایشان مدت چیزی که وعده کرده شده اند - و هم الی الآخرة سلفایذ میون
 و ایشان یعنی مردم بسوی آخرت تیز میروند - و انک - و بدرستی که تو ای پسر که من سقا استدرست الدنیا - تحقیق
 پشت داده و دنیا را - منذ کنست - از آن باز که پیدا شده و زاینده شده - و استقبلت الآخرة و روی آورده و آخرت
 را یعنی روز اول که پیدا شده چون متوجه بسوی آخرتی گویا دنیا را گذاشته - و ان دار السیر لیهما - و بدرستی که سرای
 و جای که سیر کنی و میروی بسوی آن - اقرب لیک من دار تخرج منها - نزدیک تر است بسوی تو از سرای و جای
 که بیرون می آئی از آن چه هر که از جای بر آید هر دم و هر قدم از وی دور می افتد و هر چه متوجه است بجانب آن
 نزدیک می آید سافتمی در میان است که هر دم و هر روز آنرا قطع میکند و از وی نزدیک تر میگردد و روزی باشد که آن
 مسافت به تمام غمتی گردد و بدان برسد - رواه زرین - و عن عبد الله بن عمر قال قبل لرسول الله یفتمی
 بن عمر که گفته شد و پرسیده شد پیغمبر خدا صلی الله علیه و سلم ای الناس افضل کلام یک از آدمیان بهتر است قل
 گفت آنحضرت در جواب ایشان - کل مخوم القلوب صدوق اللسان - بهترین آدمیان هر مخوم دل و راست گویان
 است - قالوا - گفتند صحابه - صدوق اللسان تعرفه - راست گویان می شناسم معنی آنرا که حقیقت آنکه هرگز دروغ نگویند
 و زبانش جز بر راست نگوید - فما مخوم القلوب پس حقیقت معنی مخوم القلوب - قال مفرود - و هو التقی النقی - دل پاک
 خالص ل چنانکه مفرود لا اثم علیه و لا بنی و لا غل و لا حسد و نیست هیچ گناه و بزه بروی و نه ستم کردن و از حد در گذشتن و غل
 و غش و نه حسد و اصل معنی ختم چهار معجم رفتن خاک و خاشاک است از زمین و چاه خم البیت و اخته جارب و او خانه را
 خا بهضم خاک - و به را گویند تواند که صحابه اصل معنی مخوم در لغت شناخته باشند زیرا که آنحضرت گاهی لفظی می گفت
 که صحابه با وجود کمال معرفت زبان عرب و فصاحت و بلاغت که داشتند نمی فهمیدند معنی آنرا می دانستند چنانکه

ورحم الرطس گفته اند یا معنی لغت را دانستند اما اضافت او به قلب و تعیین مراد از ان در نیا فتد پس آنحضرت بیان
 کرد و این احتمال ظاهر ترست و الله اعلم - رواه ابن ماجه و البیهقی فی شعب الایمان و عنه ان رسول الله صلی الله
 علیه و سلم قال اربع اذکن فیک - چهار خصاست اند که چون یافته شوند در تو اے مخاطب - فلا یدیک ما فانک
 الدنیا - باک نیست بر تو و ضرر نیست ترا از فوت شدن و نابودن دنیا چون اصول نعم اخروی حاصل شد و نفس
 بدان کمال یافت و نورانی شد ماده حصول ثواب آخرت و نعمتهای بهشت بهم رسید از فوات نعم دنیاوی و شوق
 و لذات آن چه غم بلکه اگر باشد خللی و وحشتی در کارخانه جمعیت و حضور و کثافتی و ظلمتی بر جمال لطافت و نور عارض
 خواهد شد و مانا که فرمودن آنحضرت این را از برای تسلیه و تسخیه قلب سالکان است که ایشان را گاهی بحکم کفر
 و طبیعت انسانی بجنب دنیا می افتد آن چهار خصاست کدام است حفظ امانت - اول نگاهداشت امانت و حقوق
 پروردگار و حقوق عباد و حق نفس - و صدق حدیث - دوم راستی و رخص - و حسن خلیقه - سوم نیک طبیعتی و درست
 فطرتی چنانکه سابقاً در معنی و خلیقه مستقیمه گذشت - و عقده غی طعمه - چهارم پارسائی در تقیه یا تجنب حرام و کفایت بقدر
 ما یحتاج و عدم اکتثار در اکل - رواه احمد و البیهقی فی شعب الایمان - و عن مالک قال بلغنی انه قبل للقیان حکیم
 روایت است از امام مالک که گفت رسیده است مرا که گفته شد مر لقمان حکیم را - باللع بکله نری یعنی بفضل چه چیز
 رسانیده است ترا این مرتبه را که می بینم ترا در این مرتبه از فضل - قال گفت لقمان رسانیده است مرا باین مرتبه -
 صدق الحدیث - راست گفتاری - و ادا امانت - دادای امانت و حقوق - و ترک ما لا یحیی - و گذشتن کاری که
 نمیخواهد مرا یعنی ضروری نیست و مراد از آن فائده نه و آری بجا گفته اند که تکلیت راست گفتاری و نیک کرداری است - رواه
 فی الموطا - روایت کرد و مالک بن حکایت را در موطا فائده لقمان خواهر زاده ایوب پیغمبر است علیه السلام و بقول ابن خلدوی
 بود و اختلاف است میان علما که پیغمبر بود یا نه صحیح آنست که وی حکیم ولی بود و آورده اند که وی هزار پیغمبر را خدمت کرد و پس
 نمود و از ابن عباس منقول است که لقمان پیغمبر نبود و بادشاه بنو دینده سپاهی بود که گوسفند سیحرا ایند حق تعالی او را برگزید
 و حکمت و فتوت و عقل داد و در کتاب خود ذکر وی کرد - و عن ابی هریره قال قال رسول الله صلی الله علیه و سلم
 بحی الاموال - می آیند عملهای بندگان در حضرت خداوند متعال تا بجهت شوند بر اسی ایشان و شفاعت کنند
 ایشان را و آمدن اعمال یا تصویب پروردگار تعالی است ایشان را در صورت حسن و جمیل چنانکه از بعضی احادیث و آثار
 مقوم میگردد - یا قدرت الهی ثابت است بر آوردن اغراض و مشکل ساختن ایشان یا کمایت است از اعتبار
 و استحضار وجود اعمال و انصاف بمنده بدان فتحی الصلوة پس حاضر می آید نماز - فبقول یارب انا الصلوة پس
 میگوید نماز برای پروردگار من شوم نماز آمده ام بدرگاه لطف تو تا شفاعت کنم بنده را باعتقاد و قبولی و آبروی
 که در درگاه تو دارم که مرا استون دین خود خواندی و در مقام عزت و قرب نشاندی و فرمودی ان الصلوة

تنی عن الفخار والمنکر چون در دنیا ناهمی و نافی فسق و فجور بودم امروز نیز امید میدارم که مانع از غضب و عقاب تو ایمن
 فیقول پس میگوید پروردگار تعالی - انک علی خیر - بدرستی که تو اے نماز بر خیز و صلاح و نور و فلاحی و این توقف و تحمل
 ست در قبول شفاعت نوی بالطف وجه و احسن مقال یعنی ترافضی و شرفی هست و بجای خودی اما شفاعت کاری
 و صفتی دیگرست که اصل و بنای تو و اخوات تست و جامع جمیع صفات خیرست یعنی اسلام چنانکه بیاید و اینجا نکته است
 که ایستادن در مقام شفاعت سختی آن ذاتی است جامع کمالات مشایخ جناب صمدیت در جامعیت چنانکه ذات پاک
 مصطفی صلی الله علیه و سلم که منظر تمام اسماء و صفات الهی است عز شأنه که هیچ پیغمبری نتواند کرد الا در
 و همچنین در اعمال عملی که جامع جمیع صفات خیر و کمال است چنانکه در آخر حدیث مشروح گرد و فحی الصدقة پس می آید
 صدقة یعنی زکوة - فیقول یا رب انا الصدقة - پس میگوید اے پروردگار من منم صدقة شفاعت می کنم این بنده را
 و در ابلطف خود بنواختی و در شان من الصدقة لطفی غضب الرب فرمودی - فیقول پس میگوید پروردگار تعالی
 صدقة را چنانکه نماز را گفت - انک علی خیر ثم تجی الصیام فیقول یا رب انا الصیام - بستر یا پروردگار پس بگوید یا رب
 منم روزه که مرا مخصوص بجز اے خاص که جز تو کسی آنرا ندانست و هر که مراد ریافت و حرمت من نگاهداشت منفور
 کردی و وعده بدر آمدن بهشت نمودی - فیقول پس پروردگار تعالی صوم را نیز بگوید - انک علی خیر ثم تجی
 الاعمال علی ذلک - بستر می آید سایر اعمال برین وجه که مذکور شد - لیقول الله عز وجل انک علی خیر یعنی موقوف
 میدارد الله تعالی قبول شفاعت هر عمل را و اجمال میکند در اجابت و درخواست ایشان بالطف و وجه ثم تجی الاسلام
 بستر می آید اسلام که جامع اعمال خیر و مورد و ادا و احکام است - فیقول پس میگوید اسلام یا رب انت السلام و انا
 الاسلام پروردگار نام پاک تو اسلام است یعنی سالم و منزله از جمیع نقائص و آفات و سلامت بخشندگان از جمیع شدائد
 و نجافات و منم اسلام که خافض و خاشع و مطیع امر و منقاد حکم توام و فرمودی ان الدین عند الله الاسلام و اسلام بعد
 از جامعیت و حسن ادای کرد که در باب شفاعت او دخل و اتم است که ابتدا به تعظیم و ثنای الهی نمود چنانکه حضرت
 مصطفی اول ثنای خاص پروردگار بگوید بعد از آن فتح باب شفاعت نماید و حضرت حق را سبحانه باسم سلام خواند
 و بنده و مطیع آمد ازین جهت شفاعت وی قبول نشاء و احتمال دارد که باسلام صفت رضا و تسلیم و ترک اختیار
 که اعلی مقامات اهل قرب و اصطفاست مراد و از هر چنانکه از صاحب مقام خاست خبر میدهند الا و قال که به اسلام
 قال اسلمت لرب العالمین هر هر تقدیر - فیقول الله تعالی انک علی خیر چنانکه دیگر اعمال را گفت تا به اسم
 از اول ترجیح و تعظیم بر اقران لازم نیاید و آنا از درگاه رحمت و قبول نا امید و مخدول نگردد و در چه همه چه جز و چه کل
 غریق دریا سرحمت و مشمول لطف و احسان او خیر بعد از آن ترجیح کرد و او را بشارت داد و لیقول شفاعت
 وی و فرمود - بک الیوم آخذ و بک اعطی - بحسب تو امر و نه سوا خذ می کنم بندگان را و بوسیله تو میدهم ایشان را

بجمله هر چه می خواهی - قال الله تعالی فی کتابه ومن یتبع نوحی الاسلام وناقلین لعل من - وهر که طلب کند جزوین اسلام ونبی را پس هرگز قبول کرده نشود آن دین از آنکس - ونبوی الاخره من انخاسیرن - وآنکس در آخرت از زیان کاران است - وعن - اما لیسثه قالت کان لنا ستر فی حاتیل طر - بود ما را پرده که در روی تصویرهای پرندگان بود - فقال رسول الله - پس گفت پیغمبر خدا صلی الله علیه وسلم یا عائشه حویه - تغییر ده این پرده را و دور کن از میان - قالی اذ اراتیه ذکرت الدنیا - زیرا که من چون می بینم این را یاد می آرم ستار و دنیا را که مقبوح و مذموم است نزد پروردگار من تعالی و تقدس عزیز من چون یاد دنیا و دیدن آنچم یاد و دهر از آن موجب تشویش دل و تکه ری صفای وقت مقربان است قیاس باید کرد نفس دنیا را که چه حال خواهد بود - وعن ابی ایوب الانصاری قال جاء رجل الی النبی - آمد مردی بسوی پیغمبر خدا صلی الله علیه وسلم فقال عظمی وادجر - گفت آن مرد با آنحضرت پسند ده مرا دو کتاه کن یعنی موجب و مختصر جانت بده - فقال - پس گفت آنحضرت - اذ امنت الی صلوته تک فصل صلوته مودع چون بگذاری نماز پس بگذار همچو نماز شخصی که دواغ کننده و ترک دهنده است با سومی الله را از خلق و نفس و اقبال کن بجنباب حق باخلاص و توکل و توجه تام ممکن است که مراد تو دایع حیات باشد یعنی گو یا که این آخر نماز است و این وقت آخر اوقات عمر تو چنانکه در وصایای مشایخ آمده که طالب را باید که در هر نماز خود حیا و تصور کند که اگر آن نماز اوست چون چنین داند لا بد بدوق و حضور و تعدیل خواهد گذارد - و لا تکلم بکلام یقدر منه غدا - فکسو سخی که محتاج کردی بجزر خواهی از آن فردا را دعا بکناب پروردگار است فردا س قیامت یا سطلق است شامل سخن گفتن بیاران و دوستان و سایر مسلمانان یعنی سخنی مگو که از آن ایشان شوی و محتاج با عتذار گردی - و اجمع الایاس - ما فی الدی الناس - و گرد آرد از خود را و عزم مصمم کن بر نا ابدی از چیزی که در دست آدمیان است و قطع طمع از ایشان - وعن معاذ بن جبل قال لما لیسثه رسول الله ﷺ کلامی که فرستاد معاذ را پیغمبر خدا صلی الله علیه وسلم الی الیمن - بسوی یمن بعد از فضا - خرج مع رسول الله ﷺ یرون آمد مشایعت وی پیغمبر خدا صلی الله علیه وسلم یوصیه - و راجع الیک ان رز می گفت آنحضرت او را - و معاذ را لب و حاذ سوار بود - و رسول الله ﷺ پیغمبر خدا صلی الله علیه وسلم همیشه تحت راحله - پیاده بر رفت زیر شتر سواری معاذ و در نیجا کمال عنایت و اهتمام است از آن حضرت بشان معاذ و نبیه است که اگر امام براس بعضی احکام خود عنایت کند و احترام فرماید ادلی و انسب است بچربان و نفاذ احکام وی - فلما فرغ - پس هرگاه که فارغ گشت آنحضرت از وصیت - فقال - گفت یا معاذ انک عسی ان لا تلتقا فی البقیة بذا - بدترستی که تو نزد یک است که در نیایی مرا بعد از سال عمر من که این است - و لعنک ان تم مسجدی هذا قبری - و شاید که تو بگذری باین مسجد من و قبر من یکی معاذ - پس بگریست معاذ فصبعا ففراق رسول الله ﷺ و سلم از دست جزع و اندوه فراق آنحضرت جیش بختین جزع کردی بر فراق محبوب کنذا قال الطیبی و فی القراح شبع نما

آمدن حرص و سخت آموز و مستبد شدن شتم التفت فاقبل بوجه نحو المدینۃ۔ پس برگشتہ نگریست و روسے آورد
آن حضرت بجانب مدینہ منورہ۔ فقال ان اولی الناس المتقون۔ و فرمود قریب ترین مردم بمن پرستگار
من کانوا حیث کانوا۔ ہر کسائے باشند و ہر جا کہ باشند گویا این وصیت و تسلیہ است مرعوف را کہ باید تقوی
و زری دہر فراق مانع مخوری چون از متقیان باشی بصورت اگر چه جدا باشی بمعنی بامائی و طیبی گفتہ کہ این تسلی
ست مرعوف را بعد از خبر دادن او را بر طاعت خود یعنی چون باز آئی مدینہ اقتدا کن بمقتل ترین و قریب ترین مردم
بمن کہ متقیانند و گفتہ اند کہ این کنایت است از ابوبکر صدیق کہ بعد از روسے صلی اللہ علیہ و آلہ و سلم او خلیفہ شود
چنانکہ در حدیث جبرین معلوم آمدہ کہ زنی آمد در ملازمت آنحضرت و تکلم کرد و در امرے فرمود باز آئی وقت دیگر
زن گفت اگر بیایم و ترا نبایم یا رسول اللہ چہ کار کنم گویا این کنایت از موت شریف آنحضرت کرد صلی اللہ علیہ
و آلہ و سلم فرمود اگر بیائی و مرا نبائی نزد ابوبکر یا اشارت بخلافت دی کرد رضی اللہ عنہ بعد از خود انتمی و دوری
آوردن آنحضرت بجانب مدینہ و این سخن فرمودن تا یمندے و امتینا سے است باین معنی والا اگر مقصود تو وصیہ و تسلیہ
معاف بودی روی بجدینہ آوردن براسے چیست فافهم۔ روی الاحادیث الاربعۃ احمد۔ روایت کرد این چار حدیث
را ز حدیث ابی ہریرہ تا این حدیث امام احمد رحمۃ اللہ علیہ۔ وعن ابن مسعود قال لما رسول اللہ۔ خواند پیغمبر
صلی اللہ علیہ وسلم این آیت را کہ فمن یرد اللہ ان یردہ لیشرح صدرہ للاسلام۔ پس ہر کہ می خواہد اللہ تعالیٰ کہ
راہ نماید او را و لہذا ساند طریق حق را و توفیق دہد بر اے ایمان کشادہ می گرداند سینہ او را از براسے در آمدن مسلمانے
و ایمان می آرد بے توقع و تردد می بر تو گوی سینہ او را و این کنایت است از قابل گردانیدن نفس مر قبول حق را
و میا کردن آن براسے حلول و جاسے گرفتن ایمان در وی مصفی از کدورت تمنائی و ظلمت موانع و تخصیص صدر
بالتفراح و انفساخ از جہت بودن اوست محل قلب کہ منبع انوار و قابل اسرار است۔ فقال رسول اللہ پس گفت
پیغمبر خدا۔ صلی اللہ علیہ وسلم ان النور اذا دخل الصدر انفسخ۔ بدستی کہ چون نور در آید سینہ را می کشاید سینہ را۔
فقبل یا رسول اللہ لثعلب من علم لیرت بہ۔ آیا ہست مر آن حالت را نشانی در ظاہر کہ شناختہ شود بان نشان
قال نعم فرمود آنحضرت آری آنرا علامت است۔ التجانی من دار الخور۔ و در بودن از دنیا کہ محل قریب و مکر و خداع
و شیطان بسبب آن مردم را قریب دہد و خداع کند۔ و الانابۃ الی دار الخلود۔ و رجوع کردن و باز گشتن بسوے
آخرت کہ جاسے ہمیشگی است۔ و الاستعداد للہوت قبل نزولہ۔ و آمادگی کردن براسے موت پیش از فرود آمدن و یعنی
کردن کہ بعد از موت بکار آید و سود کند۔ وعن ابی ہریرہ و ابی خلافتی خارجہ و تشدید لام صحابی است و گفتہ اند کہ نام
عبدالرحمن است این چنین است در اصابتہ و در استیعاب گفتہ کہ مروی است از اصحاب پیغمبر صلی اللہ علیہ و آلہ و سلم و بخاری او را
در کئی مجرہ ذکر کردہ ان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم قال اذا راہیم العبد یعطی نہد ان فی الدنیا۔ چون بہ بیند

بنده را که داده می شود او را بے رغبتی در دنیا و کم سختی و خاموشی و وفا فقر او امنه پس نزدیکی جویند ازان بنده سخاوت بقی الحکمت
به تشدید قاف زیرا که تعلیم کرده می شود و داده می شود و آن بنده بر حکمت که عبارت است از نیک کرداری و راست
گفتاری و سزاوارا البیعتی فی شعب الایمان

باب فصل الفقراء و ما کان سن عیاشی الی بنی صلی اللہ علیہ و آلہ وسلم

باب در بیان فضیلت فقر و بیان آنچه بود از زندگانی حضرت پیغمبر صلی اللہ علیہ و آلہ وسلم بر طریق فقر و انفاق
بدانکه علمای اختلاف است که فقیر صابر فاضل تر است یا غنی شاکر بعضی گویند که غنی شاکر فاضل تر است که از دوست
او خیرات و قربات بیشتر آید و در حدیث نیز در شان اغنیاء آمده که آن حضرت فرمود (و ذلک فضل اللہ یؤتیه من یشاء)
چنانکه سابقاً در باب ذکر بعد الصلوة گذشت و اکثر بر آنند که فقیر افضل که حال شریف آنحضرت بران بود و
احادیث باب هم دلائل آنست و حق آنست که اختلاف در ماهیت فقر و غناست مطلقاً و وجه مختلف است و در
حق خصوص شخص گاهی صلاح کار در غذا بود و گاهی در قناعت و در حدیث آمده که چون پروردگار تعالی را به نیکو
لطف بود هر چه صلاح حال وی دران باشد بدو خواه فقر یا غنا و خواه صحت یا مرض و کذلک فی جمیع الصفات انفضا
واللہ اعلم از حضرت غوث الشفیعین شیخ محی الدین عبدالقادر راضی اللہ عنہ منقول است که از حضرت صیید
که فقیر صابر فاضل تر یا غنی شاکر فرمود و فقیر شاکر از هر دو بهتر و درین کلام اشارت است به فضل فقر یعنی فقر نعمتی
ست که بران شاکر باید گفت نه بلبیتی که بران صبر باید کرد شیخ عالم عارف دلی مقتدری عبدالموہب استی از شیخ
خود نقل میکرد که تا اقرارسانی بر فضیلت فقر از ما نگرفت دست از اذات از ما نه گرفت و گفت بگویند فقر افضل
من الغنا ما کفیتهم الفقر افضل من الغنا بعد ازان دست گرفت و مرید ساخت بعد ازان بدانکه بعضی در فقر و سبکین
فرقی نهاده اند و گفته اند که فقیر آنکه مالک نصاب نبود و سبکین آنکه هیچ چیز نداشته باشد و بعضی بعکس آن گفته و مراد
بفقر اینجا شال فقر او سبکین است و احادیث که در باب مذکور گرد و بعضی بلفظ فقر آمده و بعضی بعنوان سبکین
الفصل الاول - عن ابی هریرة قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم رب اشعث اغبر مدفوع یا لایا

لسا و لیده موی گرد آلود را نه شده از رها از جهت غایت حقارت و چون از در آمدن مدفوع و مطر و و باشد
از حضو و ورود در محافل و مجالس بطریق اولی ممنوع خواهد بود - لو انهم علی اللہ لایرہ - اگر سوگند خور و بر
خدا هر آینه راست گویند و اندوی تعالی او را سوگند یعنی اگر چیزی از خدا درخواهد و سوگند دهد بر دے
تعالی که البته بکند و بد هر میکند و سید هر او را آنچه وی می خواهد ورنیکند و عاے او را راست گویند و اند او را
و بعضی گویند معنی این آنست که اگر وی سوگند خود بخدا وی تعالی میکند این فعل را یا سوگند بخورده نمیکند
میگرداند اللہ تعالی او را درین سوگند می کند آن فعل را یا نمیکند و اگر بر نفی آن فعل سوگند خورده نمیکند

واین معنی ظاهر ترست و موافقست بحديث انس بن النضر والله لا تكثر ثمنهما چنانکه در باب الدتیه گذشت۔ رواه مسلم
و عن مصعب بن سعد بن ابی وقاص است تابعی لقه است لیس الحدیث ابن جبان او را در کتاب
الثقات آورده روایت میکند از پدرش و از علی و طلحه و ابن عمر و غیرهم مات سنه ثلاث و ائمه۔ قال راسه سعدان
له فضل علی من دونہ۔ گفت دانست دگمان بر و سعد که او را فضل است بر کس که فدو دوست از ضعیفای مسلمانان
و فقرای ایشان چون سعد راضی الله عنه فضايل بود از شجاعت و کرم و سخاوت گمان بر دو کمر نفع وے در اسلام
تبصرت و اعانت مسلمانان بیشتر است از دیگران که نه باین صفت اند۔ فقال رسول الله ليس گفت پیغمبر خدا
صلی الله علیه وسلم از برائے دفع عجب و کبروی۔ بل تصرون و ترزقون الا بضعفکم۔ آیا نصرت و داده می شود شما
بر دشمنان دین و تقدیر کرده می شود شما را رزق مگر برکت فقر و ضعف که در میان شما اند۔ رواه البخاری و عن
اسامة بن زید قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم تمت علی باب الجنة۔ گفت آنحضرت ایستادم من نزد درخت
فكان عامته من دخلها المساكين۔ پس بودند بیشتر از آنها که در آمدند بهشت را مسکینان۔ و احباب الحمد محبوبون
و خداوندان بخت و دولت و عظمت از ارباب مال و منصب حبس کرده شده و موقوف داشته اند در عرصات از پند
حساب۔ غیر ان اصحاب النار۔ لیکن کافران۔ قدمهم الی النار بتحقیق حکم کرده شده است ایشان را و از اند
شده اند بسبب آتش یعنی مومنان و قسم اند مجوس و غیر مجوس و سائل همه ایشان به بهشت است و کافران یک
قلم بدوزخ روند۔ و تمت علی باب النار فاذا عامته من دخلها النار۔ و ایستادم بر در دوزخ پس ناگاه انکسر
از آنها که در آمده اند زمان اند۔ متفق علیه۔ و عن ابن عباس قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم طمعت
فی الجنة۔ طمعت شدم و نگریتم و مایل کردم در بهشت سفرایت اکثر اهلها الفقراء پس دیدم بیشتر اهل آنرا فقرا۔
و اطلعت فی النار فرایت اکثر اهلها النار۔ و طمعت شدم و نگریتم در آتش دوزخ پس دیدم بیشتر اهل آنرا زمان
متفق علیه۔ و عن عبد الله بن عمر قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم ان فقرا المهاجرین لیسبقون الاغنیاء یوم
القیامة الی الجنة۔ فقراے مهاجرین پیشدستی میکنند تو نگران را و رزق یاست بسوسے بهشت۔ باربعین خرفا بجل
سالی خرفیت نام زمان مشهور است مقابل ربیع کنایت کرده شد بدان از سال زیرا که وے در سال یکبار
بود و ابتدا سال نزد عرب از خرفیت اعتبار کنند۔ رواه مسلم۔ ظاهر حدیث تخصیص این حکم است بفقراء
مهاجرین و ظاهر و راست که مراد از اغنیاء نیز اغنیای مهاجرین باشند و فائده این در حدیث ابی هریره که در
اول فصل ثانی بیاید معلوم گردد۔ و عن سهل بن سعد قال گفت سهل بن سعد راعی انصاری صحابی مشهور است
مرحس علی رسول الله۔ که شدت مردی بر پیغمبر خدا صلی الله علیه وسلم فقال لرجل عنده جالس۔ پس
گفت آنحضرت مردی را که نزد وی نشسته بود۔ ما را یک فی بواب حبسیت راسے تو وجه گمان داری در حق این

که میگذرد و نه حال پس گفت این مرد که آنحضرت حال آن مرد که زنده را از وی پرسید - رجل من اشراف الناس
 وی مردی است از بزرگان و توانگران آدمیان - هذا والله حری - این مرد بخدا سوگند منرا دارست بآنکه - ان خطیب
 ان تکلم - اگر خواستگاری کند زنی را نکاح کرده شود بآن زن - وان شفع ان یشفع - و منرا دارست اگر در خواست
 کند گناه کی را قبول کرده شود در خواست وی - قال یفعل سئل بن سعد که راوی حدیث است - فسکت رسول الله
 پس خاشا موش مانند پیغمبر خدا صلی الله علیه و سلم ثم مر رجل - پسر گذشت مردی دیگر - فقال له - پس گفت آنحضرت مردمان
 مردمان که نزد وی نشسته بودند را یک فی هذا چه گمان میبری در حق این مرد - فقال پس گفت - یا رسول الله هذا رجل من فقهاء
 المسلمین این مرد است از فقهای مسلمانان - هذا حری ان خطیبان لا ینکح - این مرد منرا دارست بآنکه اگر خواستگاری
 کند نکاح کرده نشود و ان شفع ان لا یشفع - و اگر شفاعت کند قبول کرده نشود شفاعت وی - وان قال لا یسبح لقوله
 و اگر بگوید سخنی گوش نماده نشود و سخن را قبول کرده نشود آن سخن از وی در تحقیر این مرد چیز است افزون و مباهات نمود
 که در تحقیر مرد اول نکرد زیرا که حقارت و نقص مردم در نفوس نبی نوع بحسب ضیق و حبست که در طبیعت ایشان نماده اند
 بیشتر از ان است که عظمت و کمال ایشان و زبان در تحقیر و مردم بیشتر میگردد از آنکه در تحقیر و مدح ایشان - فقال رسول الله
 صلی الله علیه و سلم هذا حری - این مرد که تو او را بحسب حقارت کم دیدی و تحقیری کردی بهتر است من ملا را را از من شل بنما از پر
 زمین مانند این مرد که تو او را بستودی و تحقیر نمودی یعنی اگر تمام روی زمین از امثال این مرد ستوده نزد تو برگردد آن
 یک مرد نکو بیدر در گمان تو بهتر و زیاده تر از ان در مرتبه و فضیلت (و لم ار شل لرجال لغا و اما اذا اضی عدالت
 بواحد متفق علیه - و عن عایشة قالت ما شفع آل محمد من خیر الشیخ لو یمن تنال العین - سیر نشدند اهل بیت آن
 حضرت از انان جو در وزیر پایی حتی قبض رسول الله - تا آنکه رفت از عالم پیغمبر خدا صلی الله علیه و سلم - و این
 اگر کسی ایشان اختیار ببرد بزرگ دنیا و لذات آن و دفاعت بقوت الاموت و اثار فقر و سائلین و ترخیص حاجات
 مردم بر حاجت نفس خود و شفق علیه - و عن سعید المقبری - یضم باو فتح آن دگانه بکسر نیز آید منسوب بمقبره یعنی
 موضع قبور سکونت میکرد وی و پدرش در مقبره کعبت وی الو سعید است و پدرش ابو سعید کینان و دو
 و پدرش هر دو تابعی اند و مردم را در وی اختلاف است بعضی گفته اند صدوق است بعضی گفته لا باس به و بعضی
 گفته ثقه است و دافدی گفته که در کبر سن و عقل وی اختلافی و احتمالی واقع شده هر چه از وی پیش از
 اختلاف گرفته اند حجت است روایت میکند از پدرش و از ابو هریره و عایشه روایت کرده اند از وی اثبت و
 مالک احمد عن ابی هریره انه مر بقوم یمن ایدیم شاه مصلیه - روایت میکند سعید از ابو هریره برستی که ابو هریره
 گذشت بقومی که پیش ایشان گوسپندی بود و بریان - فذروه فابی ان یاکل - پس خواندند آن قوم ابو هریره را
 بطعام پس ابا آورد ابو هریره از خورون آن طعام و قال - و گفت در اعتذار از نا خوردن خیر الذی صلی الله علیه و سلم

من الدنیا بیرون آمد آنحضرت از دنیا - و لم یلتحق من جنز الشیخ - و سیر لشذا زنان جو چون حال آنحضرت این چنین بود
خوردن بریان مارا گران و ناخوش می آید - رواه البخاری - وعن انس رضی الله عنه انه مشی لی البنی صلی الله علیه
وسلم بجنز الشیخ و اباله یسخته - روایت است از انس که وی بر دوزخ آنحضرت نان جو و دنبه پیاسه که اخته و تفریافته را
اها که بکسر عنقره جرشش گذاشتی الصراح و یسخته بفتح سین و کسر نون بخار بجهه دهن متغیر شده و فاسد گشته - و لقد رهن البنی
صلی الله علیه وسلم - این نیز قول انس است که گفت و تحقیق گرداندا آنحضرت صلی الله علیه وسلم در عالم بالمدرینه زنی
که بود او را در مدینه عند یهودی - نزد یهودی - و اخذ منه شیخ الاله - و گرفت از آن یهودی پاره جورا براسه اهل
و عیال خود - و لقد سمعته یقول - را وی انس میگوید که شنیدم انس را که می گفت یا انس میگوید که شنیدم آنحضرت را
که میفرموده با اسی عند آل محمد شب نکر دزد اهل بیت محمد صلی الله علیه وسلم - صاع بر دو لاصاع حب - پیانه گندم و نه
پیانه دانه دیگر از دانه های غله یعنی هرگز شب نگاه نداشت براسه فردا - و ان عنده تسع نسوة - و حال آنکه تحقیق
نزد آنحضرت نه زن بود و با وجود آن چیزی و غیره نمیکرد - رواه البخاری - این جا اشکال می آید که در صحیح است
شده که آنحضرت براسه نسا خود قوت یکساله بکجا داده و اذخار نموده و آب میگوید که این تا نماند و غیره در
اوایل حال که فقیر بمحال ایشان غالب بود بعد از آن که دستنی راه یافت قوت یکسال با ایشان بکجا دادی و
گویند که لفظ آل مفتوح است که در کلام می آید که آل فلان میگوید مراد همان فلان میدارند پس ذخیره نکر در شب
حال مخصوص آنحضرت باشد صلی الله علیه وسلم که براسه نفس شریف خود نمیکرد و اگر براسه نسا ذخیره کردی
منافات بآن ندارد و عن عمر قال و قلت علی رسول الله صلی الله علیه وسلم فاذا هو مضطجع - عمر گفت رضی الله
عنه در آدم بر آنحضرت ناگاه آنحضرت بر پهلوی خوابیده است - علی رمال حصیر - بر پهلوی ریاض یافته از برگ خرما
باشان متفشر و سی این پهلوی بر پهلوی خواب نگاه انداخته بود و ندیدار بر زمین افتاده بود و از بعضی عبارت ها این چنین مفهوم
میگردد که همان سر بر را بجز بدخل یافته بودند چنانکه چارپایه ها را بر لیسان می یافتند و رمال بضم را و کسر آن
بمعنی مرعول یعنی یافته شده و در فاموس بضم را گفته - پس بین و بین فراتس - و حالیکه نبود در میان بدن بسیار
آنحضرت و میان رمال حصیر فراتی نگذاشته - و قد اثر الرمال بجنبه تحقیق تاثیر کرده بود و نقش حصیر در پهلوی
مبارک وی - شکلیا علی و ساقه من آدم شکلیه زده بر باطن از جسم که مشوا بلیت - آنگذ آن پوست خرا بود
یعنی دساده پر کرده شده بلیت بکلام و سکون یا چنانکه اغنیا پیچیده و مانند آن پر کنند فقر پوست خرا کوخته
وزم ساخته پر کنند - قلت - عمر می گوید بفرستم یا رسول الله ادرع الفرس و عاکن خرا را - فلیوسع علی انتاک - تا فراخ گردان
خداست تعالی از رزاق را راست تو چون دیگر عمر رضی الله عنه که آنحضرت فقر اختیار کرده و خود را باین حال میدارد
نظر کرد و حال فقراست است که تاب فقر ندارد و طاقت نیارند کار بر ایشان دشوار گردد و مناسب بحال

صفت ایشان این بود که توسعه در کار ایشان کنند طبعی گفت که مقصود عمر طلب توسعه در کار آنحضرت است و لیکن از جلالت شان وی صلی الله علیه وسلم توانست که بر اے وی ازین دنیا و دنیاوی و دنیا طلب نماید چنانکه در روایت دیگر آمده که عمر آنحضرت را دید و خانه تاریک گرم بر حصیری افتاده و در گوشه های خانه نگاه کرد و چرم پاره دید و یکد و ظرف کنه افتاده بگریست فرمود چرا می گری ای اے پسر خطاب بگوے گفت یا رسول الله ترا می بینم که رسول خدائی باین حال افتاده و قیصر و کسری در زانو هست الحدیث اما معنی اول مناسب ترست بقول وے که گفت - فان فارس و الروم قد وسع علیهم فارس و روم که نام قوم کسری و قیصر است به تحقیق فراخی کرده شده است بر ایشان - و هم لا یعبدون الله - حالا آنکه ایشان پرستش نمی کنند خدای را فقال - پس فرمود آنحضرت ای ایها الناس یا ابن الخطاب - آیا طلب میکنی توسعه و ترفه و تنعم را در دنیا و دین مقاصد تو ای پسر خطاب این دای و دیگر است که عمر راضی الله عنه نباش خطاب نکرد به نسبت پدرش خوانده که صاحب عهد جاہلیت و غریق و رطبه و غفلت بود از نعیم آخرت چنانکه اهل جاہلیت بودند و تواند که یا ابن الخطاب تحصیل بکلام لاحق بود یعنی - او نیک قوم عجلت لهم طبیبا ثم فی الحیوة الدنیا انما یعنی فارس و روم گروست اندک شتاب داده شده است بر اے ایشان خود را و الله تبارک و تعالی ایشان در زندگانی دنیا یعنی در آخرت فقیر و خوار و خراب و در شکنجه باشند - و فی روایتی اما ترفی ان تکون لهم الدنیا و لنا الآخرة - آیا راضی هستی که باشند ایشان را دنیا و ما را آخرت - متفق علیه - و عن ابی هریرة قال قد رایت رجلا من اصحاب الصفة - ابو هريرة میگوید که تحقیق دیدم رفقا و نفر از اصحاب صفه را - ما سیم رجل علیه رداء - نیست از ایشان مردی که بر روی چادر باشد که آنرا بالای جامه دیگر پوشیده باشد و بر دوش بند از و بلکه یک جامه پیش نداشت اما از ازار - یا از ازارے که تلبه و بر بدن محده - و اما کسار - یا ظمبی که در بر انداخته - قدر بطوانی اعناقهم - که تحقیق بر لبه بودند در گردنهای خود و نه ما ببلغ نصف الساقین پس بلفظ ازان ازار با و کلیم با چیزے بود که میرید نمیه هر دو ساق را - و نه ما ببلغ الکعبین - و بلفظ ازان میر سید هر دو شاتنگ را فیجعه بیده پس گردنی آورد از ازار یا کلیم را در سجده یا در بعضی اوضاع لشستن - که البته ان تری عورتها و جهت نافوش داشتن آنکه دیده شود اندام شرم گاه ادر - رواه البخاری - و عنه قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم اذا نظر احدکم الی من فضل علیه فی المال و الخلق - چون نظر کنی کسی از شما بسوے کسیکه از تو دلوه شده است آن کس را بروی در مال و صورت ظاهر و بدین آن کس سستی در شکر حق و غبطه حال وی روی و در - فلینظر الی من هو اسفل منه پس باید که نظر کند بسوی کسیکه آنکس پست تر و کمر است از دست باشد که گوید و فرستد گردن از مولی نعم - متفق علیه و فی روایت مسلم - و در روایتی از مسلم این چنین آمده است که قال - گفت آنحضرت صلی الله علیه وسلم - انظر الی من هو اسفل منک نظر کن بسوے آن کسیکه آن کس پایین

تراست در مرتبہ از شما۔ ولا تنظر والی من بہ فوقکم۔ و نظر نہ کنید بسوے آن کسی کہ آن کس بالاسے شماست و در مرتبہ قیو
اجدر۔ پس این نظر کردن بسوے پائین و نظر نکردن بسوے بالا سزاوارترست شما را۔ ان لا تزوروا نعمۃ اللہ علیکم۔
تا خود شمارید نعمت خدا را کہ تا بظن است بر شما قاعدہ آنست کہ در دنیا نظر بجا دون خود کند و در دین بجا فوق خویش
چنانکہ در فیصل ثانی بسیارید

الفصل الثانی۔ عن ابی ہریرۃ قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم یدخل الفقر امر الخیۃ قبل ان یأتی
بجسمائہ عام نصف یوم۔ می در آید فقر آن بہشت را پیش از تو آنکہ آن بپانصد سال کہ نیم روز است از روزیکہ
نزد پرو و در گذارست و آن ہزار سال است۔ رواہ الترمذی۔ درین حدیث فقر او اغنیاء مطلق واقع شدہ
و تفسیر مہاجرین یافتہ چنانکہ در فیصل اول از حدیث عبد اللہ بن عمر و آمدہ و باین وجہ مرتفع گرد و اشکال
بآنکہ در میان این دو حدیث منافات است زیرا کہ از حدیث سابق معلوم شد کہ تقدم فقر ابراغنیاء بحسب سال
ست و ازین حدیث بپانصد سال چون اغنیاء مہاجرین از فضلا و اکابر صحابہ اند بلکہ بعضی از ایشان فاضل
تر اند از فقر لیکن این خاصیتست مستثنیٰ مخصوص بفقر امدت تقدم بر ایشان کمتر باشد بخلاف غیر مہاجرین و بعضی
گفتہ اند کہ تقدم بحسب سال فقر راست کہ در ایشان سلی در غلبہ برینا باشد و پانصد زہاد فقر راست و اندر علم
و عن انس ان النبی صلی اللہ علیہ وسلم قال اللهم اجنی مسکینا و اثنی مسکینا و اشر فی زمرۃ المساکین
خبر او اندازندہ دارم مسکین و ہمیران مرا مسکین برانگیز مرا در گزہ مسکینان۔ فقالت عائشہ لم۔ پس پرسید
عائشہ برائے چه طلبی این را۔ یا رسول اللہ۔ و سبب آن چیست۔ فقال۔ گفت آنحضرت در جواب عائشہ کہ
یہ خلون الخیۃ قبل اغنیاء ہم باربعین حرفاً۔ زیرا کہ ایشان یعنی فقر او مسکین می در آید بہشت را پیش از اغنیاء
بحسب سال از اینجا این تو ہم میشود کہ مگر فقر پیش از اغنیاء بہشت در آید اگر چه پیغمبران باشند غالباً مقصود آنحضرت
صلی اللہ علیہ وسلم خبر و اظهار فضل و شرف فقر است و طلب تقدم خودست بر انبیا خوف تا خودے بر تقدیر
غنا از انبیاے کہ فقر اند نہ خوف تا خود از فقر اے غیر انبیا فافهم بعد از ان وصیت کرد عائشہ را بر رعایت
حال فقر او محبت ایشان و فرمود یا عائشہ لا تروی المسکین۔ اسی عائشہ مگردان مسکین را چیزیے نادادہ و
احسان و سامانہ کن او را۔ و لا یسرق حقہ۔ اگر چه بہ نیت خرابا باشد یعنی باندک چیزیے۔ یا عائشہ اجی المساکین و
قریبهم اسی عائشہ دوست دار ہمہ مسکینان را در نزدیک گردان بخود آنرا کہ بر تو آید بسوال۔ فان لک یقر ربک
یوم القیمۃ۔ زیرا کہ خدا تعالیٰ نیز یک سگرو اند ترا بخود روز قیامت یعنی چون دوست داری تو مسکینان را بخود
گردانی بخود ایشان را دوست دارد و ترا خدا تعالیٰ و نزدیک گرداند ترا بخود۔ رواہ۔ و این حدیث را تمام
چنانچہ مذکور شد۔ الترمذی و البیہقی فی شعب الایمان و روی۔ و روایت کرد ابن ماجہ عن ابی سعید الخدری قول فی زمرۃ المساکین

تا قول وی فی زمرۃ المساکین سوال وجواب عالیہ و باقی حدیث در روایت ابن ماجہ نیست۔ وعن ابی الحداد
 عن ابی بنی صلی اللہ علیہ وسلم قال البغوی فی ضعفہ کہم گفت آنحضرت بطالب کنیز ترا و خیمقان و فقیران خود در رعایت
 حقوق و نگاہداشت خاطر کہ من بالیشانم بجان ہمیشہ دہن در بے نیلہ اوقات یعنی اگر از جوید انجاش یا بند خانکہ
 در حدیث قدسی آمدہ کہ من نزد شکستہ دلائم یا طالب کنیز رضائے مار در رضاے ایشان و مال ہر دو معنی یکے است۔
 انما ترزقون او تمزقون بضعافکم زیرا کہ رزق دادہ نمی شود بے شمایا یا رزی دادہ نمی شود بے برکت بضعاف کہ در میان شما
 ایس شناسید حق فقیست بضعاف را و شکر گوید نعمت وجود ایشان را و او را سے شک را وی است کہ لفظ حدیث
 تمزقون است یا تمزقون و اولی آنست کہ بمعنی واد بود و چنانکہ از حدیث مصدب بن سعد کہ در فصل اول گذشتہ معہم
 شد۔ رواہ ابو داؤد۔ وعن امیۃ بن خالد بن عبد اللہ بن اسیر بفتح ہمزہ و کسرین تابعی ثقہ است روایت میکند
 از ابن عمر روایت میکند از وی زہری و جامعہ ذکر کردہ است اورا ابن سعد در طبقہ ثانیہ انما بلکہ و عجلی گفتہ تابعی
 رانی ثقہ است مات سنہ ثیف و ثمانین۔ عن ابی بنی صلی اللہ علیہ وسلم انہ کان یستفتح لبعوایک المهاجرین بود آنحضرت
 کہ طلب فتح و نصرت میکرد از جناب حق عز و علا بفقیران و درویشان ماجرین و در دعائے گفت (اللہم انصرنا
 بفقراء المهاجرین) و صغایک جمع صغایک بضم صا و سکون عین و درویش بضم و کس و درویش شد و صغایک درویش
 ساخت اورا دین غایت فضل و مزید برکت است مرد و ایشان و فقیران را کہ سید عالم صلی اللہ علیہ وسلم ایشان را
 اثبات میکرد بران و مخصوص و مشرف میداشت کہ برکت ایشان طلب نصرت میکرد و شایان حیرت و تعجب کہ بنوازد
 کہ را رواہ فی شرح السنۃ۔ وعن ابی ہریرۃ قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم لا یغبط فاجر شیئہ
 رشک ہر و غبطہ کن فاسق را بہ نعمت دنیاوی کہ دارد۔ فانک لا تدری ما ہولاق بعد موتہ۔ زیرا کہ تو نمیدانی در
 نمی یابی کہ چیز پیش آئندہ است بوی یا چیز پیش آئندہ است اورا بعد از مرگ وی۔ ان لا عتد اللہ قاتلا لا یترک
 بدرستی کہ فاجر را نزد خدا کشندہ ایست یعنی عذاب کثرت ہست کہ نمی میرد و فانی نمیکرد آن عذاب کثندہ۔ یعنی
 التارخ فی خواہر آنحضرت از قاتل کہ نمی میرد آتش دوزخ را دین تفسیر از راوی ابو ہریرہ است کہ نام او عبد اللہ
 بن ابی مریم است رواہ فی شرح السنۃ۔ وعن عبد اللہ بن عمر قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم الدینا سبیل المؤمن
 و سنۃ۔ دنیا زندان مسلمان و قحط سال اوست کہ در شدت و محنت می باشد ہر چند ناز و نعمت دنیا اورا میسر گردد
 اما بہ نسبت آنچه اورا در آخرت ندادہ اند حکم زندان و قحط دارد یا مراد آنست کہ دے ہمیشہ خود را در ریاضت
 و مجاہدہ میدارد و طاعت و عبادت و تقوی و ترک را بخود راہ نمیدارد و ہمیشہ شوق دارد کہ ازین محنت آبا و خواص
 گردد و بدد رود۔ و اذا فارق الدینا فارق السجن و السنۃ حقیقۃ کہ بگزارد دنیا را و جد اگر دوزخ و دے
 گویا میگذارد زندان و قحط را بہین قیاس معنی قرینہ دے کہ در بعض روایات آمدہ قبۃ الکافسہ نیز معلوم گردد

رواہ فی شرح السنۃ - وعن قتادۃ بن النعمان ان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم قال اذا احب اللہ عبد استدار
 میکند قتادہ بن النعمان کہ صحابی بدری است کہ آنحضرت گفت چون دوست میدارد اللہ تعالی بندہ خود را
 حواء الدنیا - منع میکند او دنیا را و بر سہمی فرماید او را از ان نازوی تعالی دور نیفتد و بغیر وی مشغول نگردد
 یا تا ہلاک نشود و بموجب قطعیتہ تمیز و این معنی مناسب ترست بقول دی کہ فرمود - کہما نطل احدکم کمی سقیمہ المار -
 چنانکہ میگردی از شما کہ منع میکند و بر سہمی فرماید بخوار خود را از آب مراد بیاری است کہ آب او را زیان دارد چنانکہ
 شلا - رواہ احمد و الترمذی - وعن محمود بن کسیر بفتح لام و کسیر بنی انصاری اشعلی ولادت او در زمان شمر بن
 آنحضرت بود بخاری گفته کہ مراد از صحبت است و ذکر کرده است او را مسلم در طبقہ ثانیہ از تابعین و ابن عبد البر گفته
 جواب قول بخاری است و اثبات کرده است مراد از صحبت ان بنی صلی اللہ علیہ وسلم قال اثنتان یکہما ابن آدم
 دو خصمت و دو چیز است کہ ناخوش دارد و آنہا آدمی - یکہ الموت یکی از ان دو چیز مردن است کہ ناخوش دارد و آنرا
 اگرچہ بختہ و بلائی بہبتلا گردد و الموت غیر الموت من موت البختہ حسا لا کی موت بہترست مرسلان را از فتنہ کہ گرفتاری
 بکفر و معصیت و اگر اہل چارہ است بر ارتکاب نامشروعات و مانند آن از مکروہات دین زندگی برای آن خوب است کہ
 طاعت کنند و بر قدم استقامت ثابت باشند و ایمان بسلامت بر نہی سلامت ایمان زندگی بچہ کار آید و در صورت
 اگر اہل اگرچہ دل بر فرافرد باشد اما بر زبان گذرانیدن چیزیکہ کہ لائق و مناسب دین نیست نیز فتنہ است نعم اگر فتنہ و
 ابتلائی دنیا باشد و شدت و محنت نفس بود و بسبب کفارت و ذنوب و دفع درجات است و مرگ خواستن بجهت این در
 نبود و یکہ فتنۃ المال خصمت دوم کمی مال و فقری است کہ آنرا نیز بکمال نفس طبیعت آدمی ناخوش دارد - و فتنۃ المال
 اقل للمحاب - و کمی مال کمترست مر حساب را یعنی بہترست مرسلان را و باید کہ خوشتر باشند نزد وی زیرا کہ وی کمترست
 بر لے حساب آخرت و شدت و محنت کہ بجهت آن برسد سہل است عزیز من اینہا ہمہ فرع ایمان است ہر کہ ایمان
 بگفتہ شایع در سہم دارد و یقین و اندک کہ آنچه وی فرمودہ حق است و اگر عقل سلیم دارد و تجربہ صافی دارد و دنیا نیز و باید کہ
 کثرت مال و محنت گرفتاری در دولت و خواری و در گرد آوردن آن و نگاہ داشتن و تعلق بدان کہ میکشد از محنت فقر
 کم نیست و بچہ دی و بے تعلقی و عزت و عظمت کہ در ترک آن و قناعت بکفایت و مایحتاج است از زکات نفس و صفا
 او است - رواہ احمد و عن عبد اللہ بن مفضل یضم ہم و فتح غین معج و تشدید فاحجابی مشہورست از اصحاب شجرہ
 شد عبدینہ بعد از ان تخیل کرد بہصرہ و حدیث شنید از وسے حسن بصری و ابن العالیہ - قال جابر بن عبد اللہ گفت
 مردی بچہتر پیغمبر صلی اللہ علیہ وسلم فقال الی احبک پس گفت آن مرد آنحضرت را بدرستی من دوست میدارم
 تر - قال انظر ما نقول - گفت آنحضرت آن مرد را بنگر کہ چہ میگوئی و مایل کن کہ این دعوائی تو کہ میکنی بس عظمت
 دایستادن درین مقام دشوارست - فقال واللہ الی لا جبک پس گفت آن مرد درین مرتبہ بشوق تو را کہید تر گفت بخدا

بدستی و راستی ہر آئینہ دوست میدارم تراثلث مراتب کہ گرت گرت گفت این سخن را احتمال دارد کہ سہ کثرت بکثرت اولی باشد کہ گفت انی احبک چنانچہ ظاہرست و احتمال دارد کہ بعد از فرمودن آن حضرت نظر بقول سہ بار دیگر گفته باشد و اللہ اعلم لاہبک قال ان کننت صادقاً و قالہ گفت آنحضرت اگر ہستی تو اسے مرود و برین دعوی صادق فاعذر للفقر تجفاً فانیس آوہ کن ہر اسے فقر برگستوان تجفات بکسترا و سکون جم سلاحتی کہ پوشند بر اسپان نزد جنگ تا از زخم دشمن در امان باشند چنانکہ زرہ مر سوار را کذا فی الحواشی و در قاصوس گفته تجفات بکسترت حرب کہ پوشد آنرا اسپ و آدمی تا نگاہدارد اورا در جنگ و این کنایت از صبرست کہ از آفت فقر نگاہدارد و ہلاک نگردد و در طہ خزرج و سخطہ یفکند الفقر

اسرع الی من یحیی - ہر آئینہ فقر شتاب ترست و زود رسندہ ترست بسوے کسیکہ دوست میدارد و مراہل سیل الی منتہا - از شتاب رسیدن سیل آنجائی کہ نہایت رسیدن وی بآنجاست سیل آب بسیار رود ان شونہ یعنی دوست دارند مرا البتہ محنت فقر میرسد و در حقیقت دولت و سعادت اوست اما بس صاحبست - رواہ الترمذی و قال ہذا حدیث غریب - از اینجا معلوم شد کہ دعوی محبت پیغمبر صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم بے اختیار فقر و سلوک طریق آنراست و دروغست و بحقیقت اتباع و موافقت لازم محبت نیست و محبت بے متابعت محبوب ہرست نہ میفریز ان المحب لمن یحب مطیع و لیکن این نشان صدق محبت و کمال اوست و ماہیت محبت انجذاب باطن و تعلق قلب بچسب و استحسان ذات و صفات محبوب و فوجی و شکل و شمائل اوست کہ اورا از ہمہ خوب می بیند و خوب میداند و خوب می اندیشد اما در مرتبہ عمل و اتباع ناقص و نازلست چنانکہ ایمان بے عمل و اگر مقرون با اتباع گردد اعلیٰ کل

بود اللہم ارزقنا ولا تلعنہ فانه یحب اللہ و رسولہ حجت آنست - وعن انس قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم لقد اخفت - بضم ہجرہ و کسر غا البلیغہ متکلم از اخافت بمعنی ترسانیدن یعنی تحقیق ترسانندہ شدہ ام - من فی اللہ ارجیت الظار وین خدا و دعوت خلق بدان - و ما یخاف احد - و حالانکہ ترسانندہ نمی شد بیچیکے باسن و بودم من تنہا در آغاز کار دین و انظار آن و بیچیکے باسن نبود و لقد اذیت فی اللہ ہر آئینہ تحقیق ایذا کردہ شدہ و بجا شدہ ام و در دین ہا بودی اذہ و ایذا کردہ نشد بیچیکے باسن بمان بمان معنی کہ در ما یخاف احد گفته شد کہ اقال البلیغی و ان معنی صحیحست ولیکن ظاہر آنست کہ معنی آن باشد کہ ترسانندہ شدہ ام من در دین و ترسانندہ نشد بیچیکے از نہا چنانچہ من ترسانندہ شدہ ام و ایذا کردہ شدہ ام در دین و ایذا کردہ نشد بیچیکے چون من چنانکہ در حدیث دیگر آمد ما اوفی لی مثل ما اذیت لہیر کہ ایذا و نافی بر اندازد قدر و مرتبہ دست چون قدر و مرتبہ آنحضرت صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم از ہمہ عالی تر و صدق و حقانیت وی باہر تر و در حق و خواہش وی بر ایمان و استہدائے است بیشتر از ہمہ است ایذاے او ہر چہ کندہ غلیظ و نافی وی از ان بیشتر باشد بعد از ان بیان شدت فقر کہ اشد و داسے و اصعب محنست بقصد ارشاد و تعلیم است بیان فرمودہ بقول خود و لقد ات علی تلثون سن بن

لیلتہ ولوم۔ و تحقیق فی آمد و میگذشت برین سی شب روزہ۔ متوالی و مالی و بلال۔ حالانکہ نیست و نبود و مراد بلال را طعام یا کلمہ ذکر و کعبہ خوردنی کہ بخورد و جگر داری یعنی حیوانے یعنی از بیخ غسل را پنجم بیخ حیوان آنرا بخورد و نیز بنود چه جائے آدمی الاشی بواریه البطلال۔ مگر خبرے قلیل خفیر کہ می پوشید و پنهان میکرد آنرا بغسل بلال معلوم است کہ در بغسل آدمی چه می گنجد باز آنچنانکہ در بغل نیز پیدا نہ شود و بیرون نماید۔ رواہ الترمذی۔ روایت کرد این حدیث را ترمذی۔ و قال لغت ترمذی۔ و معنی ہذا الحدیث جین خرج البنی۔ و مراد و مہدوق این حدیث در ہنگامے بود کہ ببردن آمد میسر خدا صلی اللہ علیہ وسلم ہار با من مکتہ۔ مگر بخیتہ از مکہ۔ و معہ بلال۔ و بود با آن حضرت بلال۔ انما کان مع بلال منی لطعام نبود با بلال از بیخ خوردنی۔ یا تحمل تحت البطہ۔ الا انقدر کہ بر میداشت و در بغل خود از آنچہ گفت کہ با و سے بلال بود معلوم شد کہ این قصہ در ہجرت از مکہ بعد نیہ نبود غالباً در ان ہنگام است کہ خون ابو طالب وفات کرد و بعد از وی سہ روز پنج روز و خیمہ نیز وفات یافت و این سال را عام الحزن گویند ابتلا و اذیت کفار مضاعف شد پس بعد از سہ ماہ از موت خدیجہ سال و ہم از نبوت پیادہ از مکہ بطائف رفت و زید بن حارثہ بادی بود پس از اہل طائف مساعدتے نذیر و موافقتی نیافت و غلامان و بچہ را ن خود را اعزاکر دندا آنحضرت را ایندا نمودند و با شناسے بہار کسا و را سنگا زدند و غلین اورا خون آلودہ ساختند و خون از زخمہاے سنگ آنحضرت بر زمین سے افتاد و ہر دو باز و سے را گرفتہ بر میخیزانند و خون میرفت و چون میرفت باز سنگ ریز میگرد و زدن و خندہ میگرد و زید بن حارثہ خود را سپر آنحضرت می ساخت تا سروی تمام بشکست و مجروح شد پس پروردگار تعالیٰ ابرے فرستاد تا اورا سایہ کرد پس جبریل آمد و گفت پروردگار تو شنید سخن قوم ترا و آنچہ رو کردند بر تو و ملک جبال را حکم کرد کہ اگر فرزائی این قوم را ہلاک کنم و ہر دو کوہ آخنین را کہ کہ در میان آن آبادان است در ہم زخم و ایشان را در میان آن پست گردانم فرمود ہر دو کہ از اہلاب ایشان کسی بر آید کہ پروردگار مرا لوحی است بر بند و در آخر این حدیث قصہ البیت کہ در کتب سیر مذکور است و در شرح سفر السعادت نیز از ان چیزے ذکر کردہ ایم اما در کتب ذکر بلال درین قصہ ندیدیم آنکہ مذکور است زید بن حارثہ است و اللہ اعلم۔ و عن ابی طلحہ قال شکونا الی رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم الخوج۔ ابو طلحہ انصاری کہ از مشاہیر صحابہ است و شوہر مادر ابی سہل گفت شکایت کردیم بابیوسے آنحضرت کہ سنگی را فرقتا عن بطوننا عن حجر حجر۔ پس پروردگاشتم و کشادیم از شکم ہاے خود سنگ سنگ یعنی ہر کدام سنگی از سینہ خود کشاد و نمود۔ و فرج رسول اللہ پس برداشت و کشاد و پیغمبر خدا صلی اللہ علیہ وسلم عن ابی سہل عن حجر بن۔ از سینہ خود دو سنگ و سنگ بر سینہ در گرسنگی از ان بہ بندند کہ تقویت صلب کنند و بر ایستادن و راہ رفتن قوت بخشند از آنکہ شکم و روده بکم نیچسبد۔ رواہ الترمذی و قال ہذا حدیث غریب۔ و عن ابی ہریرۃ انہ اصابہم جوع۔ روایت است از ابو ہریرہ کہ رسید فقر اے صحابہ را کہ سنگی۔ فاعطاهم رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم۔ مکرۃ تمرۃ پس داد آنحضرت ایشان را خرما و زیتون

ہر ایک خیر حاجی و ادنیٰ فقر و تنگی رزق برایشان بچا ہے رسیدہ بود کہ گاہے بیک خیرا اکتفا میکردند۔ رواہ الترمذی۔
 عن عمرو بن شعیب عن ابیہ عن جلد عن رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم قال گفت آنحضرت خصلتان من کائنات
 وخصالت انکم ہر کس کہ باشد آن دو خصالت در آن کس۔ کہتہ اللہ شاکر اصحاب را۔ بنویسد آن کس را خدای تعالی
 شکر گویندہ و صبر کنندہ۔ من نظری دنیا الی من ہنوفہ۔ کیسکہ نظر کند در دین خود بسوی کیسکہ بالائے اوست یعنی مال
 تر و قوی تر است از وی در دین۔ وفاقہ تری بر۔ پس قدر کند بوی و متابعت کند اورا و صبر کند بر شتاق عبادت
 و مجاہدت بر عمل بکتاب و سنت۔ و نظری دنیا الی من ہنوفہ۔ و کیسکہ نظر کند در دنیاے خود بسوی کیسکہ فردا و اوست
 کمتر و محتاج تر است از وی در دنیا۔ محمد اللہ علی افضلہ اللہ علیہ پس بتالش کند مر خدا را بنا بر فضیلت و ادب خدا و عباد
 اورا برا آنکس شکر گوید بران۔ کہتہ اللہ صلی اللہ علیہ وسلم لولید اللہ تعالیٰ اورا شاکر۔ بحجت نظر ثانی۔ صابران بحجت نظر اول۔
 و من نظری دنیا الی من ہنوفہ۔ و کیسکہ نظر کند در دین خود بسوی کیسکہ آنکس فردا و اوست یعنی پس صبر کند بر طا
 و مجاہدت۔ و نظری دنیا الی من ہنوفہ۔ و نظر کند در دنیاے خود بسوی کیسکہ آن کس فوق اوست۔ فاصحت
 علی ما فاتہ منہ۔ پس اندوہ خورد بر چیزی کہ فوت شد اورا از دنیا سلم بکتبہ اللہ شاکر۔ بنویسد اورا خدا تعالیٰ شاکر
 بہمت اندوہ از بر فوات دنیا۔ و اصحاب را۔ و صابران بحجت صبر نکردن اور بر طاعت۔ رواہ الترمذی و ذکر کہ حدیث
 ابی سعید۔ و ذکر کردہ شد حدیث ابی سعید خدری کہ دروے این کلمہ است۔ البقرہ یا اعشر صعا یک لہا جری فی باب
 بعد فضائل القرآن۔ در بابی بے عنوان بعد از کتاب فضائل القرآن
 الفصل الثالث۔ عن ابی عبد الرحمن الجبلی یقین نام او عبد اللہ بن زید مصری است تابعی ثقہ است ترو
 میکند از ابواب انصاری و ابو ذر و عبد اللہ بن عمرو بن العاص و غیر ایشان مات باقر فیہ سنہ مائتہ۔ قال
 سمعت عبد اللہ بن عمرو گفت شنیدم عبد اللہ بن عمرو بن العاص را کہ میگفت چیزی کہ بعد ازین تفسیر آن بیاید۔
 و سال کہ رجل۔ و حالانکہ بہ تحقیق رسید اورا مردی این سوال را کہ۔ قال۔ گفت آن مرد سالسان فقر را لہا جریں آیا
 یستم ما از فقران مہاجران کہ اللہ تعالیٰ ذکر کردہ است ایشان را باین عنوان و مدح کردہ بر ایشان و بشارت
 دادہ رسول وی بسا بقیت ایشان در دخول جنت۔ فقال لہ۔ پس گفت مرا و عبد اللہ بن عمرو۔ الکل امراة
 ماوی الیہا۔ آیا مرا از زنی است کہ چاہے میگیری و میردی بسوی او و می باشی با او۔ قال نعم۔ گفت آری مرا
 زنی هست کہ چاہے میگیرم بسوی او۔ قال۔ گفت عبد اللہ بن عمرو الکل مسکن تسکنہ۔ آیا مرا ترا جای باشی
 کہ می باشی در وی۔ قال۔ گفت آن مرد۔ نعم۔ سمعت مر مسکن۔ قال۔ گفت عبد اللہ بن عمرو۔ فانت من لا غنی
 لک۔ قال فان لی خادما۔ گفت آن مرد چون شنید عبد اللہ بن عمرو را کہ بود زن و مسکن اورا از غنیان و انیس
 وقت مراد شکاری نیز هست۔ قال۔ گفت عبد اللہ بن عمرو۔ فانت من الملوک۔ پس تو از پادشاہانے و در حکم ایشان۔ قال عبد

این چنین است در نسخ مشکوٰۃ و صواب ابو عبد الرحمن است که راوی حدیث است چنانکه در صحیح مسلم آمده غالباً لفظ ابو از قائم نسخ
 افتاد و نسخا بهمان روش نوشته شد۔ و چنانکه گفته اند لفظ ابو عبد اللہ بن عمر و انا عنہ۔ و آمدند کہ کسی بسوی عبد اللہ بن عمر
 و بن زید وی بودم سفاک و او پس گفتند یا ابی محمد کیست عبد اللہ بن عمر و است۔ و اللہ انقدر علی شی۔ بخدا سوگند توانا فیتیم
 ما بر جزے۔ لا نفقه ولا دابة ولا تسلع۔ نہ بخرج و نہ بر چار و نہ بر خمس و دیگر از اموال مقصود و اظهار فقر و احتیاج و طبع و اول
 بود سفاک ہم با شتم پس گفت عبد اللہ بن عمر و مر این جماعہ را چه خواستید شما ان شتم و جتم الینا۔ اگر می خواهید از منی بخیر
 شما بسوی ما۔ فاعطینا کم پس ندیدیم شمارا سالیس اندکیم چیزی کہ آسان گرداند خداست تو ای از برایے شما یعنی درین وقت
 چیزیے نزد ما حاضر نیست۔ و ان شتم ذکرنا ام کم للسلطان۔ و اگر میخواهید ذکر کنیم قصہ شمارا برای بادشاہ کہ در آن وقت
 معاویہ بود۔ و ان شتم صبرتم۔ و اگر میخواهید صبری کنید۔ فانی سمعت رسول اللہ۔ زیرا کہ من شنیده ام از پیغمبر خدا۔
 صلی اللہ علیہ وسلم یقول۔ کہ می گفت۔ ان فقر المہاجرین لیسبقون لاغنیار یوم القیمۃ الی الحبۃ باربعین حرفاً۔ برستی
 کہ فقیران مہاجران پیشی میکنند تو انگران را روز قیامت بسویے شست بھل سال۔ قالوا گفتند یا نجاشۃ۔ فانا لنعبر للنسال
 شتیا پس ما صبر میکنیم سوال نمی کنی چیزیے را سداہ سلم۔ و عن عبد اللہ بن عمر و قال فیما اننا قاعد فی المسجد و راثلے
 آلکم من شتہ ام و در مسجد۔ و حلقہ من فقر المہاجرین فعود و حالاً کہ جماعہ از فقیران مہاجران حلقہ بستہ شتہ اند
 اذ و خل البنی سناگاہ در آمد پیغمبر صلی اللہ علیہ وسلم فقعد الیہم۔ پس نشست آنحضرت مائل بجانب الیشان یعنی
 نشست در میان الیشان فقامت الیہم۔ پس ایستاد من و رفتم بسوی الیشان فقال البنی پس گفت پیغمبر۔
 صلی اللہ علیہ وسلم یبشر فقراء المہاجرین سباید کہ بشارت داده شود فقیران مہاجران۔ بما لیسر و جوہم۔ بجزے کہ خوش
 حال گرداند الیشان را پس مراد بوجہ ذوات باشد و تواند کہ محمول بر ظاہر باشد و تخصیص بوجہ برائے آن بود
 کہ اثر خوشحالی دروے ظاہر میگردد و خبر خوش را کہ بشارت گویند ہم ازین وجہ است کہ اثر آن در بشارت پیدا آید۔
 ما ہم یدخلون الحبۃ قبل الاغنیار باربعین عاماً۔ زیرا کہ الیشان یعنی فقیران می در آیند بہشت را پیش از تو انگران بھل
 سال۔ قال۔ گفت عبد اللہ بن عمر و فلقد رایت الوائم اسفرت پس بخدا سوگند ہر آنکہ بہ تحقیق دیدم زنگاہے فقرا
 را کہ روشن و تابان شد بشنیدن این بشارت۔ قال عبد اللہ بن عمر و حتی تمیت ان اکون معہم۔ یعنی ذوق آورد
 مرا این حال و تاثیر کرد در من تا آنکہ آرزو کردم باشم من با الیشان۔ و انتم۔ یا ابا الیشان شک راوی است و تو را
 کہ برائے تنویع باشد یعنی بالشان باشم و در ہر صحبت جلیس الیشان باشم تا انوار و اسرار برکات صحبت الیشان
 ببینم و زمر اگر چه فقیر باشم یا فقیر شوم و از الیشان باشم و اللہ اعلم سداہ الداری و عن ابی و قال امرنی خلیلہ بسبع
 گفت ابو ذر ام کرد مرا دوست جانے من یعنی رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم بہفت خصالت۔ امرنی بحب الساکین
 و الہ لئن شتم۔ اول امر کرد مرا بدوستی میکنان و نزدیک شدن از الیشان۔ و امرنی انی لفرأ

من ہو و فی ولا انظر الی من ہو قوی۔ دوم امر کرو کہ نظر نہ کرے کہ آن کس فرد من ست و نظر نہ کرے بسوے
کسیکے آنکس بالاسے من ست یعنی در دنیا۔ و امر فی ان اصل الرحم و ان ادبرت۔ سوم امر کرو کہ صلہ نہ کرے رحم را و پیوند نہ کرے
بآن اگرچہ پشت دہد و قطع نہ کرے رحم یعنی صاحب رحم۔ و امر فی ان لا اسالی احد اشیار۔ چارم امر کرو کہ سوال نہ کرے و نہ بپوچھ
بیچ کی چیز سے را۔ و امر فی ان اقول بالحق و النکان مرا۔ پنجم امر کرو کہ بگویم حق و امر نہ کرے بدان و اگرچہ باشد تلخ و ناخوش آئندہ
و امر فی ان لا اخاف فی اللہ لولہ لائم۔ ششم امر کرو کہ نہ ترسم و در دین خدا و در امر معروف و نہی منکر بلاست کردن هیچ ملامت
کندہ را۔ و امر فی ان اکثر من قول لا حول و لا قوۃ الا باللہ۔ ہفتم امر کرو کہ بسیار گویم این کلمہ را کہ مضمون وی نفی
ست از حرکت و جلا و بگشتن از مصیبت و قوت و قدرت بر طاعت مگر بارادۃ توفیق الہی و انسلاخ ست از تذبذب و
اختیار و فنا ازان و در جنب قدرت حق و مشایخ نشا ذلیہ را قدس اللہ اسرار ہم و مصیبت ست بظالمان و بیکاران
کلمہ و گفتہ اند کہ هیچ چیز ممد و معین تر از ان برائے توفیق عمل نیست۔ فافہم من کنز تحت العرش۔ پس بدرستی
کہ این سہفت خصالت از کنجی ست کہ مر حضرت رب الغرت راست زیر عرش کہ فیوض و برکات ازان نازل و واصل
میکرد۔ و رواہ احمد و عن عائشہ قالت کان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم یعجبہ من الدنیا ثلثہ۔ بلود آنحضرت کہ
خوش می آید اور از دنیا سہ چیز۔ الطعام و النساء و الطیب۔ خوردنی و زنان و بوی خوش۔ فاصاب اینہی لم
یصب و احد پس یافت آنحضرت دو چیز را و نیافت یک چیز را۔ اصاب النساء و الطیب یافت زنان را و بوی
خوش را استیفا کرد و و ذوق و حظ ازان۔ و لم یصب الطعام۔ و نیافت خوردنی را چنانکہ استیفا کند لذت آنرا و
استکثار کند ازان با اختیار فقر و غنی بعیشیت تا حکمت الہی و مصلحت وی در ان چہ باشد و لا بد در ہر چہ اختیار کرد
حق عزوجل و علا حبیب خود را حکمتہ بالغ و مصلحت عظیمہ خواہد بود۔ و رواہ احمد۔ و عن انس قال قال رسول اللہ
صلی اللہ علیہ وسلم حبب الی الطیب و النساء و لعبات قرۃ عینی فی الصلوۃ۔ دوست گردانیدہ شد بسوے
من بوسے خوش و زنان و گردانیدہ شد شاوی و خوشدلی من و در نماز یعنی ذوق و شہود و راحت و سرور کہ در نماز
حاصل وقت من گردد کہ در بیچ وقت و بیچ عبادت نبود و لہذا فرمودی ارجایا بلال یعنی راحت بخش ما را اسے
بلال نماز یعنی اذان گو تا نماز کنیم و از تعب و شغولی کار اسے دیگر خلاص شویم و بمناجات حق بہ پیوندیم و قرۃ یا
مشفق ست از قرۃ بفتح قاف بمعنی قرار دہنات چہ دیدہ بنظارہ محبوب قرار یابد و بیدار او آرام گیرد و بسوے
دیگر نگیرد و بنظر بر غیر محبوب برایشان و ہر جانب نگران بود و یا مشتق ست از قرۃ بضم قاف بمعنی سرور
و غنی چشم و لذت دی و در مشاہدہ محبوب بود و گرمی و سوزش دے و در دیدن اعدا و لہذا در قرۃ العین خج افتر
رواہ احمد و النسائی و زوا۔ و زیادت کردہ است۔ ابن الجوزی بعد قولہ حب الی۔ این لفظ را کہ۔ من
الدنیا۔ این روایت چنین کردہ حب الی من الدنیا الطیب الحدیث بدانکہ لفظ حدیث چنانکہ اتفاق کردہ اند

بر ان اسم این است که در کتاب مذکور شد و روایت کرد آنرا طبرانی در هر سه معجم خود و خطیب در تاریخ بغداد و ابن عدی در کمال و حاکم در مستدرک نیز آورده و گفته که صحیح است بشرط مسلم اما بدون لفظ و جملت و در روایت نسائی نیز از وجه دیگر لفظ من الدنيا آمده و آنچه مشهور است بزرگان ما سے مرموم از زیادہ لفظ ثلث و ربیع کتاب لے از کتابت حاشیہ یافتہ نشدہ باوجود تنقیح و تفتیش مگر در دو موضع از اجارہ العلوم و در تفسیر آل عمران از کتابت لفظ قال النخاوی و شیخ ابن حجر عسقلانی و در تخریج رافعی گفته کہ نیاتم لفظ ثلث را در ربیع طریقے از طرق حدیث و شیخ ولی الدین عراقی در امالی خود گفته کہ این لفظ در ربیع کتاب حدیث نیست انتہی لیس معلوم شد کہ در حدیث چنانکہ در کتاب مذکور است اصلاً اشکالے نیست و اگر کیے ازین دو لفظ من الدنيا و ثلث نباشد نیز اشکال ندارد و اگر این هر دو اشکال دارد زیرا کہ صلوات از دنیا نیست و جواب میدہند کہ مراد از دنیا حیات این عالم است یعنی درین عالم مراسہ چیز خوش آمد از ان دو امور طبیعہ و نبویہ است و سوم از امور دین و بعضی گویند کہ چون آنحضرت و پیغمبر از دنیا ذکر کرد ملول شد از ذکر امور دنیاوی پس عدول کرد با مروتی و اشارت کرد بآنکہ خوشداشتن طیب و نسا نہ ہر وجہ سے کہ مانع و شاغل آید از ذکر حق و شایعات و سے بلکہ انہا در حق آنحضرت صمد و معاون بودند بر طاعت و عبادت و می توانند کہ آن امر ثالث دنیاوی کہ ذکر نکردہ است اسب باشد چنانکہ در حدیث دیگر روایت نسائی از انس آمده کہ بنو دوست تر نزد آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم بعد از نسا از اسب یا طعام چنانکہ از حدیث عائشہ معلوم شد و اللہ اعلم دیگر بدانکہ معنی قرۃ العین فی الصلوۃ چنانکہ شرح حدیث ذکر کردہ اند آنست کہ مذکور شد و از زبان عامہ مردم این دیار شنیدہ می شود و در بعضی رسائل مشایخ نیز نوشته اند کہ مراد از قرۃ العین فی الصلوۃ فاطمہ زہرا است سلام اللہ علیہا و در نماز و این معنی بر تقدیر عدم ذکر و جملت متصل لفظ هست اما بیچ کیے از شرح حدیث آنرا نہ گفته و این احتمال را راہ ندادہ - و عن معاذ بن جبل - رضی اللہ عنہ ان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم لما بعث بہ الی الہین قال - روایت است از معاذ بن جبل کہ چون فرستاد آنحضرت معاذ را بسوسے من بمنصب قضا گفت - ایاک و التعم - و در و از خود را از بنعم و ترغ و تسراحت و تن آسانی سفان عباد اللہ لیسر ابا التعمین - زیرا کہ بندگان خاص خدا لیسر عبادت وی مشغول اند نیستند تنعم کنندگان - رواہ احمد - و عن علی رضی اللہ عنہ - قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم من رضی من اللہ بالیسر من الرزق - کسیکہ راضی و خشنید گردد از خدا باندگی از رزق - رضی اللہ عنہ بالقلیل من العمل - راضی بودہ خدای تعالی از وی باندگی از عمل - و عن ابن عباس - رضی اللہ عنہما - قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم من جاع او احتاج فکلمہ الناس - کسیکہ گرسنہ شود یا محتاج باشد لیس بیوشد از مردم و گوید کہ من گرسنہ ام تا طعامی بدہند و محتاجم تا چیزی ببخشدگان حق تعالی اللہ عز و جل ان یرزقہ رزق شتہ من حلال - باشد لازم و ثابت

بر فضل خدا که رساند او را روزی بیسال از وجه حلال - رواه ابی الیهی - روایت کرد این هر دو حدیث را بهیچے فی شعب الایمان - وعن عمر بن حصین قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم ان الله یحب عبده المؤمن الفقیر المستعفف ابی الیعال - بدرستی که خداے تعالی دوست میدارد و بنده خود را که مسلمان است و این صفات دارد که فقیرست و پارسایعنه باز دارنده است نفس خود را از حرام و سوال کردن از مردم و صاحب عیال - رواه ابن ماجه - وعن زید بن اسلم قال استقی یو ما عمر زید بن اسلم که مولی عمر بن الخطاب و از اکابر علمای تابعین است گفت آب خوردن طلبید روزے عمر رضی الله عنه - فجئی بما قد شئت لعل - پس در ده شد آب که تحقیق آمیخته شده است بشبهه فقال انه طیب - پس گفت عمر که این آب آمیخته بصل پاک حلال است و خوش آئیده است مرا - لکنی امع الله عز وجل لیکن نمی خورم من آنرا زیرا که من فی شغوم خدا - را عز وجل - نمی علی قوم شهواتهم عیب کرده بر قومی شهوات و هواشهای نفسانیشا ترا و سرزنش کرده الیسا ترا بران و شهرت داده بدان سقلا پس گفت وی عز وجل در کتاب مجید از قبیم طلبا کنم فی حیدکم الدنیا و استقم بها - بر وید و استیفا کردید شما شهواتها و لغتهاهای خود را و زنگدگانی خود که بیشتر و فودتر یعنی زندگانی این عالم فانی و بهره مند شدید بدان - فاعطای ان تكون حیاتنا بحملتنا - پس فرمود عمر رضی الله عنه که می ترسم من که باشد عملهای نیک ما که زود داده شد ثواب آن ما درین عالم یعنی اگر من این آب بخورم و لذت گیرم و منعم کنم می ترسم که این ثواب عملهای ما نباشد که درین دنیا داده و تمام کرده باشد چنانکه کافران را پاداش عملهای نیک هم در دنیا دهند و در آخرت لطیفه نیاشد - فلم لیشر به - پس بخورد و عمر رضی الله عنه آن آب آمیخته بشد را - رواه رزین و عن ابن عمر قال ما شبعنا من غیر سیرنه شیم ما یعنه اصحاب رسول الله صلی الله علیه وسلم از خواب بخت فقر و احتیاج - حتی فتحنا خیبر - تا آنکه کشادیم و یار خیبر را که فرما و را آنجا بسیار بود و قافیم - رواه النجاری

باب الال والحرص

ال بفتح سیم امید داشتن تا میل که نکذانی الصراح و در قافوس نیز امل بمعنی رجا گفته ولیکن ظاهر آن است که مقید باید کرد بامید و رازی حیات نه امید که مقابل یاس است و در مشارق الانوار گفته که ال بفتح سیم حدیث کردن آدمی نفس خود را بد آنچه و باید امور دنیا را و برسد با روزی آن و حریص گردد بران دین یعنی نزد یک ترست بهوار و استعمال آن و لهذا طول امل را مذموم دارند و حرص فرط شره و ارادت نکذا قال الطیبه شره آر زوفی الصلح شره آرتاک شدن بخر و انفس الال - عن عبد الله قال خطب النبی صلی الله علیه وسلم خطا مر لجا - عبد الله ابن مسعود و گفت کشید ان حضرت شکل مربع را که چهار خط بوی احاطه کرده - و خط خطانی اوسط خارج است - و کشید خط در میان این شکل مربع که بیرون بر آئیده است از ان شکل - و خط خطا طافضا را الی هذا الذی فی اوسط - و کشید خطاے خرد متوجه و دوسے آرنده بسوسے آن خط که در میان است - من جانب الذی فی اوسط

این شکل مربع که بیرون بر آئیده است از ان شکل و خط خطا طافضا را الی هذا الذی فی اوسط و کشید خطاے خرد متوجه و دوسے آرنده بسوسے آن خط که در میان است من جانب الذی فی اوسط

از جانب دی که در میان ست زیرا که یک جانب این خط در میان ست و یک جانب دسے بیرون رفته
 فقال هذا الانسان پس گفت آن حضرت ہذا یعنی این خط وسط کہ در میان شکل مربع واقع ست مثل آدمی
 ست۔ و ہذا اجلہ محیطہ۔ و این یعنی خط مربع اجل اوست کہ محیط است بآدمی۔ و ہذا الذی ہو خارج المہ۔ و این
 جانب کہ بیرون روندہ است اہل اوست کہ دراز ست۔ و ہذا المخطط الصفا را الاعراض۔ و این خط ہائے خرو
 اعراض ست لفتح ہمزہ یعنی آفات و عاہات مثل امراض و حوادث مملکہ کہ عارض شوند و ہلاک کنند و از ہر جانب
 متوجہ دردی آرنہ اند بآدمی و کثرت و متصل اند بوی۔ فان اخطاه ہذا نسہ ہذا پس اگر خطا کرد گذشت این عرض
 و این حادثہ معین گردید و رسید آدمی را عرض دیگر حادثہ دیگر۔ و ان اخطاه ہذا نسہ ہذا۔ و اگر خطا کرد گذشت این حادثہ نیز
 رسید حادثہ دیگر حاصل آنکہ آدمی امید ہای دور دراز دارد و گمان می برد کہ میرسد بآن سید ہا حال آنکہ اجل قریب ترست
 از ازل و بآرزو ہا و امید ہا نارسیدہ جان میدہد۔ و بر بقیہ عذر بابہ پذیرد ای بسا آرزو کہ خاک شدہ و رولہ انجاری
 و عن انس قال خط البنی صلی اللہ علیہ وسلم خطوطا کشید آنحضرت چند خط را۔ فقال ہذا المہ و ہذا اجلہ پس فرمود
 این خط اہل آدمی ست و این خط اجل اوست۔ فہنما ہو کذلک اذ جازہ المخط الاقرب۔ پس در اثنای آنکہ آدمی
 بہچنین ست و ہمہ دین اندیشہ است ناگاہ رسید اورا خط اجل کہ نزدیکترست یعنی آدمی می خواہد کہ محیط اہل کہ دورترست
 ناگاہ اجل در رسید باہل نارسیدہ در گذرد۔ رواہ النجاری۔ و این حدیث در اجالہ خط ذکر کرد و در تفصیل خط
 آورد و ذکر خطوط دیگر کہ در حدیث اول اعتبار نمودہ بود حذف کرد و اظہر آن ست کہ محمل این حدیث مضمون حدیث
 ابی سعید است کہ در فصل ثانی بیاید۔ و عنہ قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم ہر مہن آدم و لشیب فی اثنان ہر
 وضعیف میگردد آدمی و جوان قوی میگردد و در وی دو چیز۔ المحرص علی المال و المحرص علی العمر۔ حرص بر کثرت مال
 و حرص بر درازی عمر و ہر چند پیر گردد این دو صفت از وی شکستہ و مست نگردد زیرا کہ آدمی مجبول ست حب
 شہوات و شہوات بے مال و عمر بدست نیاید و سبب قوی شدن اینہا بضعف بدن بہلت آن بود کہ آرزو شہوات
 مملکہ شدہ و قوت عقلیہ کہ قوت شہویہ را زبون دار و ضعیف شدہ و دفع آن نتواند کرد و سہیح ہای خوی بد محکم شدہ
 قوت بر کنند آن گم شدہ۔ و عن ابی ہریرۃ عن النبی صلی اللہ علیہ وسلم قال لا یزال قلب الکلب
 شاباقی اثین۔ ہمیشہ دل پیرد آرزوی دی جوان ست در دو چیز۔ فی حب الدنیا و طول الال۔ در دوستی دنیا و
 درازی امید متفق علیہ۔ و عنہ قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم اعذر اللہ الی امر۔ بگذاشت خدا متعالی
 جاسے عذر روا نہ کرد عذر را از مردی کہ۔ اخر اجلہ۔ پس افکند و ملت داد اجل اورا حتی بلغہ ستین سنہ
 تا آنکہ رسانید اورا بشصت سال یعنی این ہمہ عمر بخشید و وصت داد و توبہ نکرد و اعتذار نہ نمود و دیگر چہ جای عذر
 جوان گوید چون پیر شوم توبہ کنم پیر چوید و بعضہ گویند کہ معنی عبارت آنست کہ ثابت و واجب گردانید و

که عذرخواهی کند و توبه و استغفار نماید و دوران تقصیر نماید و او را البخاری - و عن ابن عباس عن النبی صلی اللہ علیہ وسلم قال لو کان لابن آدم وادیان من مال لا تبغی ثالثا - اگر باشد هر آدمی را دو دیر ز مال هر آینه طلب میکند سوم را و سیر نمی شود شکم وی از حرص - و لا یملأ جوف ابن آدم الا التراب - و پر نمی کند شکم آدمی را مگر خاک یعنی تا در گور نرود حرص از وی نبرد و این حکم بر غالب است - و توب اللہ علی من تاب - و رجوع بر حمت میکند اللہ تعالی بر هر که میجوید و توبه میجوید از آنکه این رذیله و تهذیب نفس از آن یا معنی آن باشد که قبول میکند توبه از حرص مذموم از هر که میجوید زیرا که توبه از معصیت مقبول است از عمل ظاهر و باطن - متفق علیہ - و عن ابن عمر قال اخذ رسول اللہ - گفت پیغمبر خدا صلی اللہ علیہ وسلم - و دست زد بر بعضی جسیدی بعضی تن من یعنی بعضی از اعضا من شل دست و دوش چنانکه عادت است و سخن گفتن و صحبت کردن و چون خصوص غصه را فراموش کرد و بخی گفت و در بعضی روایات آمده که گرفت هر دو دوش مرا - فقال - پس گفتی - کن فی الدنیا کما کن غریب - باش در دنیا چنانکه گویا شمر غریبی - و دعا بسمیل یاره گذری مباحثه درین بیشتر است چه غریب گاه سه روز سه چند اقامت نیز کند و مشغول گردد اما آنکه بر سر راه است میگذرد و دل بچیز نه بندد - و عد نفسک من الی القبور و بشمار خود را از مردگان که در قبر آسوده و از همه گذشته اند و تشبه کن با ایشان و هم در زندگی در حکم مرده باش - و رواه البخاری - و شرح این سخن بسطی طلبید بدانکه حقیقت موت چیست انقطاع تصرف روح از بدن و کسبه شدن پیوندی از آن و بیرون آمدن بدن از آن است بودن او در روح و روح در روح بموت بدن منعدم و نابود نگردد بلکه تغییر میگرد و حال او چنانکه سلب کرده می شود از وی چشم و گوش و زبان و دست و پا و تمامه اعضا و حواس جدا کرده می شوند از وی الی و اولاد و اقارب و آشنایان و دوستان و دور کرده می شود فیصل و شتم و دوا و غلام و دواب و مرکب و زمین و سر و هر چه از متاع و اسباب و آلات دنیا است پس تشبه بمردگان و در آمدن در حکم ایشان آن بود که منصف گردد و بقطع علالت بدن و عیال و اموال پس قطع کند تصرف روح از جواریح و در از کتاب محرمات و مکروهات و بدانکه هر چه در دست تصرف است از دنیا از آن او نیست بلکه همه از آن مولی تعالی است و علامت او آن است که بفقدان آن اند و بکین نگردد و بوجدان آن مسرور نشود و همچنین منقطع گردد از اهل و عیال و اقارب و معارف و بسبب ایشان و حرام و مکروه نیفتد پس هر که باین صفات متصف شود مشابه گردد بمردگان و داخل باشد در حکم ایشان پس رعایت کند شریعت و آداب و دیگر که بدان مشابه بمردگان و در گور خفتگان گردد و یکی از انجمله توبه است و آن برآمدن نیست از هر مطلوب جز خدا چنانکه بموت و زهد است و آن برآمدن است از دنیا و محبت آن و از شهوات و لذات آن چنانکه بموت و توکل است و آن نیز برآمدن است از قید اسباب چنانکه بموت و فناء است و آن برآمدن است از شهوات نفسانی چنانکه بموت و توجه الی اللہ و در سه گردانیدن از اسباب چنانکه بموت پس باقی نماند هیچ مطلوب و محبوب و مقصود جز خدای عزوجل

وصبر است و آن بیرون آمدن است از حظوظ نفس بجای هدایت چنانکه بموت بے مجاہدت درخاست و آن بیرون آمدن از خشنودی نفس و در آمدن در خشنودی حق تبارک و تعالی و تسلیم احکام از لیه و تقویض تمامہ امور بہ تدبیر و اختیار مولی سبحانہ بی منازعت و اعتراض چنانکہ بموت و ذکر است و آن بیرون آمدن است از ذکر ماسوائے مولی سبحانہ چنانکہ بموت و مراقبہ است و آن بیرون آمدن است از حول و قوت چنانکہ بموت این صفات و این حالات چون حاصل گردد منشا بہر دوگان گردد و در شمار اصحاب قبور افتد این است معنی قول آنحضرت و عد نفسک من اہل القبور (و اما تو اقبل ان تموت) نیز این معنی دارد و موت اختیاری این باشد کہ ذکر الشیخ عبد الوہاب المتقی فی رسالہ فضل التوبۃ

الفصل الثانی - عن عبد اللہ بن عمر قال مر بنا رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم یوما دانا و امی نطیق شہارہ عبد اللہ بن عمر رضی اللہ عنہما گفت کہ گذشت آنحضرت بر بار و زرے و حالانکہ من و مادر من گل اند و میکردیم چیزے را یعنی بگل اصلاح میکردیم درے با دیوارے فقال پس گفت آنحضرت ما ہذا چیست این وجہ کار می کنید یا عبد اللہ قالت گفت من شئی افضل من چیزے است یعنی دیوارے است کہ اصلاح می کنیم و راست می سازیم آنرا قال فرمود آنحضرت - الا امر سریع من ذلک - کار شتاب تر است ازین یعنی بیرون آمدن از دنیا و گذشتن از ان شتاب تر و زود تر است از دیو پابند و در ان کہ بحیث آن مشغول شوی و فغان را اصلاح کنی - رواہ احمد و الترمذی و قال ہذا حدیث غریب

و عن ابن عباس ان البنی صلی اللہ علیہ وسلم کان یمرق الماربل و آنحضرت کہ میرخت آب را یعنی بول میکرد - فیتیم بالتراب پس تیم میکرد و بجاک پیش از انکہ وضو لباس زد - فاقول پس می گفتم من چیا رسول اللہ ان الماربل قریب - بدرستی کہ آب از تو نزدیک است یعنی آنقدر دور نیست کہ بآن تیم توان کرد و یقول میگفت آنحضرت - ما یدرنی لعلی لا ابلغہ - چه دریا باند مرا یعنی چه دانم شاید کہ نرسم من آب را یعنی عمر و فغانہ کند و فرصت نیابم کہ وضو کنم باری بالفعل مکنوع طهارتے خود حاصل کردہ باشم عادت شریف چنان بودے کہ بعد از نقص وضو و تیم کردن پیش از ان کہ وضو سازد از برای مبادرت بہ تحصیل نوسے از طهارت و این تیم آن تیم نیست کہ بجهت فقدان آب بہ کشند و بعد از نماز گذارند - رواہ فی شرح السنۃ و ابن الجوزی فی کتاب الوفاء - و عن انس رضی اللہ عنہ - ان البنی صلی اللہ

علیہ وسلم قال - فرمود ہذا ابن آدم و ہذا اجلہ - این آدمی است و این اجل او است یعنی نزدیک است بوی - و وقع یدہ عند فقاه - و نہاد آنحضرت از برائے تصویر و تمثیل قرب موت را بآدمی دست خود را نزد قفاسے خود یعنی مرگ در قفای آدمی است و قریب بوی فی الصراح تھا پس سر شرم بسط پستری کشاد و دراز کرد و آنحضرت دست را و دور داشت از قفا از برائے نمودن درازی اہل - فقال و تم المہ - و آنجاست یعنی بجائے و در اہل و امید او یعنی اجل نزدیک آمد و اہل دور رفته است - رواہ الترمذی - و عن ابی سعید الخدری ان البنی صلی اللہ علیہ وسلم غرر عود ابین یدیم - آنحضرت بخلائیند چوبے را پیش خود و آخرا لی جنبہ - و بخلائیند چوبی نزدیک بر سبوی آن چوب

اول - و آخر البعد منه - و بخلاف اين چوبه ديگر را دور تر از چوب اول - فقال - پس گفت آنحضرت ما تدرون ما هذا - آيا در ميان اين دو ميدانيد که چيست مثال اين سه - قالوا الله ورسوله اعلم قال - فرمود خدا و رسول او اعلم قال - و هذا الاجل اين چوب اول که بين خلايندم مثال آدمي است و اين چوب ديگر که خلايندم مثال مرگ است که متصل است بآدمي - اراه قال ابو سعيد خدری ميگويد که گمان مي برم آنحضرت را که فرموده هذا الاجل و اين چوب سوم که خلايندم اهل آدمي است که دور درازتر رفته است فبقيا طي الاجل - پس و رسيگر و ذوقش ميکند آدمي اهل را و ميخواهد که برسد بآن دور يابد آنرا - فلحقه الاجل و دون الاجل پس ناگاه در يافت دور رسيد او را مرگ بے آنکه برسد اهل را - رواه في شرح الستة - و عن ابی هريرة عن النبي صلى الله عليه وسلم قال - فرمود آنحضرت - عمر اتي من اثنين سنة الي سبعين - عمر اتي من اكثر از شصت سال است تا هفتاد يعني غالب اين ست و گاهي در ميگذرد چنانکه در حديث آينده فرموده است - رواه الترمذي و قال غيره حديث غريب - و عنه قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم اعمار اتي ما بين الستين الي السبعين اكثر عمر باي است من ميان شصت سال است تا هفتاد - و اقلهم من يجوز ذلك - و کمتر كس است از است من كسيكه بگذرد از هفتاد - رواه الترمذي و ابن ماجه - و ذكره ذكر كرده شد حديث عبد الله بن الشيخ بكشين معجمه و خارج معجمه مشدده و يار تختاينه ساكنه - في باب عيادة المريض - و رباب پرسش نمودن بيمار -

الفصل الثالث - عن عمر بن شعيب عن ابيه عن جده ان النبي صلى الله عليه وسلم قال اول صلاح هذه الامة اليقين و الزهد و خشيت النبي اين است يقين است بر زانيت حق و ضمانت دي تعالى از رزاق را و زهد بے رغبتی در دنيا و چنان يقين بر زانيت حق حاصل شد بخل نخواست و زهد بخل بخت بلي يقيني بوصول رزق است ميگويد که اگر مال صرف کنم و از دست دهم ديگر از كجا خورم و چون زهد كرد طول اهل و اريد بقا و در دنيا نخواست و زهد بخت بخت فرمود که اول فسادها بخل و الاجل - و خشيت فساد است بخل و زهد در صرف و اتفاق مال و در از داشتن اهل و بقا و در دنيا است که قصد يقين بر زانيت حق و زهد و دنيا است - رواه البيهقي في شعب الایمان - بدانکه شيخ اجل اکرم عارف بالله عبد الوهاب متفي رحمه الله عليه در رساله الحبل المتين في تحصيل اليقين فرموده است اعتقاد چون بجد جزم رسد و شنيد دليل و برهان بود که اثبات حق کند آنرا در اصطلاح حکما و متکلمين يقين گویند اما نزد صوفيه تا تصديق غلبه و استیلا بر دل نيابد بختي که متصرف و حاکم باشد بر دل تا بپذيرد بای که موافق باشد تحريف کند و از چيزهاي که منافي و مخالف باشد راجد مانع گردد آنرا يقين بگویند مثلاً بمه کس را جزم بر نزول موت حاصل است اما آنکه ذکر موت بر دل وی غلبه و استیلا دارد و مستحکم و متصرف است و براستعداد موت بفعل طاعات و ترک معاصي باعث صاحب يقين است و يقين در چهار موضع بايد که اگر چه مجبور آنچه خبر داده است رسول خدا صلى الله عليه وآله وسلم بدان چيز محل و موضع يقين است اما اصول آن چهار چيز است که سالک را از يقين کردن در آن چاره نيست اول تو چو بداند

که هر چه واقع می شود و قدرت حق واقع می شود و دوم توکل و استوار داشتن ضمانت خداست تعالی در رسانیدن رزق سوم یقین کردن در جزایست اعمال از ثواب و عقاب چهارم یقین کردن در اطلاع خداست تعالی بر احوال بنده در هر حال پس فائده یقین در توحید عدم اتقافات است بسوی مخلوقات و فائده یقین در رسیدن رزق اجمال است در طلبک یا ترک تا سبب برفوت آن و فائده یقین در جزای اعمال اقدام نمودن است بر طاعت و دور بودن از معصیت و فائده یقین در اطلاع خداست تعالی آنست که بهائنه کنی و اصلاح ظاهر و باطن انتی محصل کلام اشع و در حدیث یقین برزاقیت حق و توکل برست چنانچه گفتیم بقرینه مقابل آن که بخل است و یقین کردن برزاقیت حق و بلوغ رزق و استوار داشتن ضمانت خداست تعالی را منزلی است از منازل و از روی چهار نیست هر سالک راه حق را و فراغ عبادت موقوف بران است قال الشيخ الامام قطب و قدوة ابو الحسن الشاذلی اکثر محجب الخلق عن الحق انشان بهم الرزق و خوف الخلق بهم الرزق اشهر الحجابین - و عن سفیان الثوری قال ليس لزهد في الدنيا لبس الغلظ و انش و اكل الجشب - سفیان ثوری رحمه الله علیه گفت نیست زهد در دنیا و بیه رغبتی و ران پوشیدن جامه تنفر خوردن خوردنی غلیظ و بیه زدن بیه نان خورش جشب بفتح جیم و کشیدن بجهار موعده خوردنی غلیظ و خشن و قیل طعام بیه نان خورش و انما الزهد في الدنيا قصر لال و نیست حقیقت زهد در دنیا مگر کوتاهی اهل - رواه فی شرح الستة - و عن زید بن اسلم قال سمعت ابا عبد الله قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم - زید بن حسین که یکی از یاران امام ماک است گفت شنیدم ماک را در حالیکه بر سیده شد از روی که حیست زهد در دنیا قال گفت در جواب این سوال طیب الکسب قصر لال حقیقت معنی زهد پاک و طلال بودن کسب رزق است که آنرا از وجه جلال پیدا کنند و کوتاه بودن اهل است و الله اعلم فی شئی ایمان

باب استجاب المال والعمر للطاعة

استجاب نیکو شمردن و فی الطرح مال خواسته اموال جماعت و اشتقاق مال از بیل است و آدمی با بطبع بدان عمل و عمر بافتح و انضم زندگانی و زلیتن و تمین نیز آمده و اگر در مقام قسم واقع شود فتح فصح بود

الفصل الاول - عن سعد قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم - گفت سعد بن ابی وقاص که گفت آنحضرت الله يحجب العبد التقى النفى النفى - خدا تعالی دوست میدارد بنده را که این سه صفت دارد تقی پر نیز کار غنی تو نگه مال یا بدل و آوردن این حدیث در باب استجاب مال دلالت دارد که مراد غنا بمال است خفی نهان یعنی گوشه گیرنده از خلق براس عبادت چون بخلق احتیاجی و نیازی ندارد و از خلق گوشه گرفته بعبادت مشغول است و حق بکار ممل نیز روایت کرده اند بمعنی نهان و نیکی گفته بخلق و این معنی بفتا موافق تر است و در بعضی نسخ مصاحج بعد از التقى النفى نیز آمده بمعنی پاک و طیب - رواه مسلم و ذکر کرده شد حدیث ابن عمر که او شلین است - لاحسن لانی تمین فی باب فضائل القرآن

الفصل الثاني - عن ابی بکر ان رجلا قال - روایت است از ابی بکر که صحابی مشهور است از اهل طائف و احوال

درینواضع مذکور شده که مردی گفت - یا رسول الله ای الناس خیر - که ام کی از مردان بهتر است - قال - گفت آنحضرت - طلال
 عمره و حسن عکله بهترین مردم کسی است که در از دست زندگانی او و نیکو است کرد از او - قال - گفت آنحضرت - فای الناس خیر پس
 که ام کی از آدمیان بدتر است - قال - گفت آنحضرت - من طال عمره و سار عمله - بدترین آدمیان کسی است که در از دست
 عمر او بدست عمل و ظاهر اعتبار غالب راست و اگر عمل نیک بدست و برابر باشند بوجهی غیر خواهد بود و بوجهی شل و جود آنکه
 تحقیق این ماده نادرست فافهم - رواه احمد و الترمذی و الدارمی - و عن عبد بن خالد کینت او ابو عبد الله سلمی
 صحابی مباحری سکونت کرد و کوفه را - ان ابی بنی صلی الله علیه و سلم آخی بین جلیین - روایت میکند که آنحضرت بر روی او ایستاد
 و مرد از صحابه خود چنانکه منقول است که یکبار میان دو کس از مهاجران عقد اخوت بست و بار دیگر در میان مهاجرین و انصار
 فقتل احد هانی بنی سبیل الله پس کشته شد یکی از آن دو مرد در راه خدا و شهید شد ششم هاشم الاخری و در پی مرد دیگر از آن
 دو مرد بعد از وی بنحوت او نخواهیک هفتی یا مانند آن - فصلوا علیه پس نماز گذاردند صحابه برین مرد - فقال ابی بنی گفت
 پیغمبر صلی الله علیه و سلم ما خاتم - چه گفتند و چه خواندند در نماز که بروی گذاردند و چه دعا کردید او را - قالوا دعونا الله ان
 یغفر له و یرحمه - گفتند دعا کردیم خدا را که بیا مرز او را در جنت کند او را و یحققه بصاحب - و برساند او را بپاروے که
 شهید رفت در مرتبه و مقام - فقال ابی بنی - پس گفت پیغمبر خدا صلی الله علیه و سلم فاین صلوٰۃ بعد صلوٰۃ - پس اگر این مرد
 که پیغمبر و برابر باشد در وجه آن یا خود که بیشتر از وے رفت پس چه شد و کجا رفت ثواب نماز این مرد که بعد از وے گذارد
 و عمله بعد عمل و کجا شد ثواب دیگر عملهای این مرد که بعد از وے کرد و قال صیام بعد صیام - راوی شکی دارد
 که و عمله بعد عمل گفت یا گفت و صیام بعد صیام یعنی کجا شد ثواب روزه وی که بعد از وی داشت - اما
 بینما بعد ما بین السمار و الارض تحقیق تفاوت درجه که میان این مرد است در بهشت و در قرب الی تعالی و در ترو
 بیشتر است از تفاوت مسافتی که میان آسمان و زمین است - رواه ابو داود و النسائی - اینجا اشکال می آید که چگونه قال
 و راجع آید عمل این مرد پسین که در یک جمعه که در به شهادت آن مرد که بیشتر رفت و با وجود آنکه درجه شهادت که در راه خدا و
 دین حق یافت بالاتر است خصوصاً در زمان آنحضرت صلی الله علیه و آله و سلم که زبان مبادی دعوت و فتنه است اعدای این
 است جواب میگویند که این مرد نیز مایل بود در راه خدا و نیت شهادت داشت پس جزا داده شد بر نیت او و نیز میگویند که
 آنحضرت میدانست که عمل این مرد به شهادت مساوی عمل آن شهید است بحجت مزید اخلاص و عقل و معرفت یا زایدی
 عملی که بعد از وے کرد پس نه بیشتر و نه فاضل تر و هیچ تر است بر غیر شهید علی الاطلاق بسا غیر شهید که فاضل تر بود از شهید
 دلیل برین سخن حال حدیثی اکبر است رضی الله عنه نسبت بشهادت صحابه که از او - و عن ابی کبشه یفتح کاف و سکون
 موحده - سلاخی بفتح حظه و سکون نون تام و عمر و بن سعد و بعضی گفته اند سعد بن عمر و بعضی عامر بن سعد نزول
 کرد شام را و بود و قدم دی آنرا با عمر بن الخطاب - انه سمع رسول الله صلی الله علیه و سلم یقول - روایت میکند

کہ شنید آنحضرت را کہ میگفت - ثلاث اقسام علیین - سه خصلت است و سه حکم کہ سوگند میخورم بر آنکہ حق اند - و احدکم حدیثاً -
 و میخوام بر شما حدیثی را را فاحفظوه - پس یاد گیرید و نگاہ دارید آن حدیث را - فاما الذی اقسام علیین - پس آن سه چیز کہ سوگند
 میخورم بر حقیقت آنها نیست ممانعت مال عبد من صدقه - پس بدستی کہ شان نیست کہ کم نشد مال بیج بنده از
 جهت تصدق کردن بر فقر اچہ تصدق اگر چه در صورت نقصان است ولیکن چون موجب خیر و برکت است در دنیا و سبب حصول
 و سبب ثواب در آخرت در معنی زیادتی است نہ نقصان - و الا ظلم عبد مظلمه صبر علیہا - و ستم کرده نشده بنده میج ستم کرده شنیدنی
 و گرفته نشده از دین مالی بناحق کہ صبر کرد آن بنده بر آن مظلمه - الا زاده اللہ بآغرا - مگر آنکہ زیادہ کرد آن بنده را خدا تعالی
 بآن مظلمه عزت مظلمه بفتح میم و کلام و فتح نیز آید مصدر بمعنی ظلم کردن و نام مالی کہ بظلم گیرند نیز آید - و الا فتح عبد با ب ستم
 و کمشاد بیج بنده در سوال کردن از مردم - الا فتح اللہ علیہا بفتح میم مگر آنکہ کثرت خدا تعالی بروی و فقر را - و اما الذی
 احدکم فاحفظوه - و اما آن حدیثی کہ گفتیم میخوام بر شما پس یاد گیرید انرا نیست کہ میگویم - فقال - پس گفت آنحضرت
 در بیان آن حدیث - انما الدنيا لاربعة نفر نیست دنیا مگر برای چار کس و منحصر است احوال دنیا درین چهار مرتبہ عبد
 رزقه اللہ لا و علیا - اول بنده کہ داد او را خدا تعالی مال و داد و النش کہ بدان طریق صرف و کیفیت انفاق مال
 در مصارف خیر و وجوہ تربیثا سد تقوی فیہ رہ - پس این بنده تقوی میکند درین مال پروردگار خود را و از کتاب نمیکند
 در دخل و خرج آن حرام و نامرضیات حق را - و لیصل جمہ - سو پیوند میکند و یکی و احسان می نماید خویشان خود را - و لیعمل لئلا
 فیہ حجه - و کار میکند بر اے خدا درین مال بحق مال یعنی حقوقی کہ متعلق است بآن مثل زکوٰۃ و کفارات و ضیافت و صلوات
 یا بحق خدا کہ فرمودہ است صرف مال را در ابواب آن - فاما بافضل المنازل - پس این بنده در فاضل ترین مرتبہ
 و منازل است - و عبد رزقه اللہ علما - دوم بنده الیست کہ داده است او را خدا تعالی علم بحسن انفاق و صرف مال
 در وجوہ خیرات و مبرات و حصول ثواب بران - و علم بر زرقه لا و نداده است او را خدا تعالی مال فهو صادق
 الیقینہ پس این بنده بمقتضای علمی کہ دارد صادق و صلح است نیست وی و دوست دارد و آرزو میکند وجود مال را -
 یقول لو ان لی مالا لعمات لعل فلان - میگوید آن بنده اگر می بود مرا مالی ہر آئینہ عمل میکردم بعمل فلانی کہ تقوی میکند و زکات
 را در مال و صلہ رحم میکند و صرف میکند مال را در حقوق - فاجبر ہما سوار - پس مزد و ثواب این ہر دو بنده برابر است
 اگر چه از بنده اول بود وجود مالی انفاق بالفعل می آید و از دوم نہ اما بمقتضای نیست صادق کہ دارد اجر آن مے یابد
 و عبد رزقه اللہ لا و لم یزرقہ علما - سوم بنده الیست کہ داده است او را خدا تعالی مالی و نداده است او را علمی
 کہ بدان تقوی در زد و صرف مال و در حقوق نماید ستم و تحبط فی مالہ لغير علم - پس این بنده جت و خلط میکند در مال خود و
 دست و پا میزند بے علم و دانش و تامل و تمیز در طریق خیر و شر و صرف میکند آنرا در غیر حق چنانکہ فرمود سلاقی فیہ رہ
 و لا یصل فیہ رحمہ و لا یصل فیہ بحق تقوی نمی کند در مال پروردگار خود را و صلہ نمی کند رحم خود را و عمل نمیکند در وی بحق

فمذا بابت النازل پس این بنده در پلید ترین جاهاست و عبدکم بر زود الله لا ولا اعلى و چهارم بنده ایست که نذر است اورا خداے تعالی مال و نه علم تمیز میان وجوه خیر و شر فمولى قول لوان لی مالاً تملکت فیہ لعجل فلان پس وی میگوید اگر می بود مرا مالی هر آینه عمل میکردم در روسته لعجل فلانی که اسراف و اتلاف میکند فمولى فیہ پس نیست نیست وی و در نهها سوار و بار گناه ایشان که بر میدارند بر پشت خود آنرا بر سرست و رواه الترمذی و قال هذا حدیث حسن صحیح اینجاست بر معنی عزم باید تحمل کرد و آدمی بر عزم معصیت مأخوذست و معنی عزم آنست که سجد است بران و هیچ نامی از جانب او نیست مگر عدم قدرت و نارسیدن بدان و اگر قدرت یابد و برسد بے توقف میکند مثلاً اگر یکے عزم بر زنا دارد و آثمست و مأخوذست برائی اگرچه عزم زنا زانیست اما گناهی هست بسر خود و تفصیل کلام آنست که اول و سواس شیطان که در دل فتنه بکشد و عمل آنرا با جس خوانند و بر با جس مواخذه نبود و چون در خاطر بنشیند و در باطن جولان کند و بگردان خاطر خوانند و خواطر نیز از امت مرحومه محمد صلی الله علیه و آله و سلم مرفوع و موقوف است و خوانند بران نه و این از خصائص بن است است که از درگاه رحمت خاص پروردگار تعالی بدان مخصوص شده اند بعد از ان هم که قصد نیت فعل دارد و در حشرات بحیر و قصد نیت حسنه کامل می نویسد و در سیات نه بعد از ان عزم است چنانکه گفته نموده آمد و در روسته مواخذه است بر وجهی که مذکور شد و عن انس رضی الله عنه ان النبی صلی الله علیه و سلم قال ان الله تعالی اذا اراد بعد خیر الاستدایه فرمود آن حضرت که الله تعالی چون خواهد به بنده نیکی را بکار میدارد و او را تفصیل کیف یستعمل پس گفته شد و پرسیده شد از ان حضرت که چگونه بکار میدارد الله تعالی او را یا رسول الله قال یوفقه بعمل صالح قبل الموت فرمود توفیق میدهد او را برای عمل صالح پیش از مردن از پنج افضلیات حیات لازم آید که در وی کار کند و ان کرد و رواه الترمذی و عن شداد بن اوس برادر زاده حسان بن ثابت است او را پدر او را هجبت است نزول کرد بیت المقدس را و معدودست در شامین مقال قال رسول الله صلی الله علیه و سلم الیکس بن دان لغتة نزدیک و فرزند و تو انا کسی است که مطیع و فرمان بردار در زبون گرداند نفس خود را و عمل لما بعد الموت و کار کند بر آن ثواب و جزا که بعد از موت یابد و العاجز من اتباع نفسه هو اها و احمق و نادان و ناتوان کسی است که سرگردان و اندک نفس خود را هوای نفس را یعنی هر چه نفس خواهد از محرمات و شهوات بدهد او را و با نفس پس نیاید و در دست ثبوت عاجز بود و اینسر هوای نفس گردد و معنی علی الله و با وجود آنکه معصیت می ورزد و برخلاف فرمان حق میرود و عمل خیر نمی کند و توبه و استغفار نمی نماید آرزو و خواهش دارد بر خدا که راضی گردد و بخشند و در بهشت و آرد و رواه الترمذی و ابن ماجه شیخ ابن عبا و شاذلی رحمته الله علیه در شرح حکم میگوید که علماء با الله گفته اند رجاء کاذب که مغرور گردد و صاحب آن بدان و باز نماند از عمل و دیگر گرداند او را بر گناهان تحقیقت رجائیت بلکه آرزو مغرور شیطان است معروف است کنی رضی الله عنه گفت طلب بهشت بے عمل گناهی است از گناهان و امید شفاعت بے سبب و علاقه نوعی است

از فریب و امید داشتن رحمت از کسیکه فرمان برداری نکند اورا محقق و جہالت است و حسن بصیری گوید کہ قومی را بازداشت
 آرزو ہائے آموزش تا بیرون رفتند از دنیا و حالانکہ نیست ایشان را خشنه میگوید یکے از ایشان نیک دارم گمان
 را بر پروردگار خود کہ آمرزندہ است دروغ میگوید اگر نیک بودے گمان دی بہ پروردگار نیک کردی عمل را و
 میگفت در درباشید اے بندگان خدا ازین آرزو ہائے باطل کہ انہا و ادہاے احمقان است کہ افتادہ اند
 در دی بخدا سو گندند خداوند تعالی بیچ بندہ را با آرزو ہائے اوخیرہ در دنیا و نہ در آخرت و عمر بن منصور یکے از ایشان
 خود نوشت کہ تو اہل داری بدرازی عمر خود و آرزو داری بر خدا بکار بد خود و مشہد کہ آہن سرد میگوید اعاذنا اللہ منہ
 الفصل الثالث عن رجل من اصحاب النبي صلى الله عليه وسلم قال كنا في مجلس قطع علينا رسول الله صلى الله
 عليه وسلم - مردی است از مردے از اصحاب آنحضرت کہ گفت بودیم ما در مجلس پس برآمد آنحضرت و طلوع کرد بر ما -
 و علی راسہ اثر ما بود بر سر مبارک آنحضرت اثر آب یعنی غسلے تازه آورده بود و رونقی و تازگی بر جمال با کمال خود
 افزوده - قہانما پس گفتیم یا رسول اللہ ترا ک طیب النفس - می بینم ما ترا خوشحال خوشدل قال اہل - و مشہود
 آری همچنین است کہ شما میگوید - قال - گفت راوی - ثم خاض لقوم فی ذکر الغنی - پستہ در افتادند قوم در ذکر تو نگری
 کہ نیک است یا بد - فقال رسول اللہ - پس گفت پیغمبر خدا صلی اللہ علیہ وسلم لا باس بالغنی لمن اتقى الله و عمل نیست
 باک تو انگرے مگر کسی را کہ تقوی کند خدا سے را عمو جمل چہ مرتبہ غنی شاکر بلند است - و الصلحہ لمن اتقى خیر من الغنی - و پستہ
 بہتر است مگر کسی را کہ تقوی در زدن تو نگری - و طیب النفس من النعیم - و خوشدلی و خوشحالی از جملہ نعمتہا است
 کہ شکر آن واجب است و سوال کردہ خواہد شد بندہ ازوے و رقیاست چنانکہ در قرآن مجید نے فرمایہ ثم تسأل
 یومئذ عن النعیم رواہ احمد - و عن سفیان الثوری قال کان المال فمما مضی بکرم - سفیان ثوری گفت بود
 مال در زمان پیشین کہ مکروہ داشتہ می شد زیرا کہ زہد و فطانت در دنیا شعار اہل آن روزگار بود و قوت لایموت
 بے سعی و تردد و توجہ بملوک و امرا میرسید و از ایشان آزار سے دیدہ و خواری کشیدہ نمی شد - فاما الیوم فهو
 ترس المؤمن - اما امر و زورین روزگار کہ ما کیم چون باعثہ زہد و فطانت است افتادہ و احتیاج با غالب آمدہ و بر اے
 تحصیل قوت توجہ و تردد بر در اغنیاء و اسی باید کشید مال سپر مسلمانان است کہ بسبب آن از آزار رسیدن بہام
 حوادث و بلا یا داران است و مستغنی است بدان از توجہ بملوک و امرا - و قال - و گفت سفیان ثوری لایموت
 الذنایز لم یتمدل بنا ہولاء الملوک - اگر نمی بود این دنیا رہا ہر آئینہ مندیل می ساختند ما را این دنیا داران و
 خواری داشتند و مندیل بکسر فتح میم خر قہ کہ بدان دست و روے پاک کنند کنایت است از ابتذال و خوار دانستن
 و قال - و گفت سفیان - من کان فی یرہ شئ من ہذہ فلیصلحہ کسیکہ باشد در دست دی چیزے ازین ماہا پس
 باید کہ صلاح کند و ترتیب دہد و زیادہ گرداند آنرا - فانه زمان ان احتلج - زیرا کہ این زمانے است اگر محتاج شود کسی کان

اول من یزید دینه - باشد آنکس دل کسیکه ببل کند از سیرت و هدین خود را - و قال - گوشت سیفیان - الحلال لا یحتمل السرفه
مال حلال احتمال ندارد و بر نمی دارد و افراط و اسراف را یعنی نمی باید در مال حلال اسراف کرد و باید آن را نگاه داشت و
باحتیاط خرج کرد تا چندگاه باقی ماند و قوام دین گردید یا مرد آنست که مال حلال کم می باشد و آنقدر نمی باشد که در وسع
اسراف توان کرد - و روای فی شرح السنه - و عن ابن عباس قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم یا وی ناد
یوم القیمه - آواز میدهد آواز دهنده روز قیامت یعنی فرشته که خداست تعالی امر میکند او را بدان - این انباء السعین
کجا اند پس این شخصت سال یعنی آنکه عمر ایشان در دنیا بشخصت سال رسید و این را نسب بسال عمر میدهند
چنانکه میگویند مات وهو ابن خمائین یا تسعین - وهو العمر الذی قال الله تبارک و تعالی - و این شخصت سال
عمری است که گفته است خداست تعالی در شان او این آیه را - اولم نعمکم ما نیکر فیه من تذکره آیا عمره را
شمارا عمری که پذیر گردود و در آن عمر کسیکه پذیر تواند شد - و جاکم الذیر - و آمده شمارا پیغمبر ترساننده و
نفسه رساننده از اینجا معلوم گردد که تا پیغمبر نیاید و خبر نرساند مگر و عقل بسنده نیست و مواخذه نه - و روای البیہقی فی
شعب الایمان - و عن عبد الله بن شداد - معد و دست در طبقه ثانیه از کبار تابعین و ثقات ایشان شنید
از عمر و علی و معاذ و ابن عباس و از پدر خود و از خاله خود که میمونه است ام المومنین و روایت کرد از دوس
شعبی و منصور و حکم و غیر ایشان - قال ان لقرا من بنی غزرة ثلثة ائوال البنی - بدرستی که خبری از قبیلہ بنی غزرة
که ستمین بودند آمدند پیغمبر صلی الله علیه وسلم فاسلموا پس مسلمان شدند - قال رسول الله - گفت پیغمبر خدا صلی الله
علیه وسلم من یفنیهم کیست که کفایت کند مرا موت ایشان را یعنی غمخواری و سامان حال ایشان کند تا مرا حاجت
باشد خبر داری ایشان - قال طلحة انا - گفت طلحہ من کفایت میکنم موت ایشان را - فکانوا عذره پس بودند این
ستمین نزد طلحہ فبعث البنی صلی الله علیه وسلم بعثا - پس فرستاد آنحضرت لشکر را بجایه - فخرج فیه احدیهم پس بر آورد
آند درین لشکر یکی ازین ستمین - فاستشهد پس شهید گردانیده شد آن یکی - ثم بعث بعثا - پس فرستاد لشکر -
و دیگر را آنحضرت فخرج فیه الآخر پس بر آورد آن درین لشکر دوس دیگر از آن سه نفر فاستشهد پس شهید گردانیده شد
ثم مات الثالث علی فراشه - پس مرد و دسوم بر بستر خود - قال قال - گفت عبد الله بن شداد که گفت طلحہ - فرایت
هو لا بالثلثة فی الجنة - پس دیدم یعنی در خواب این ستمین را در بهشت - و رايت البیت علی فراشه امامم و دیدم آن
مرد و فراش را پیش ایشان مقدم و سابق ترا ایشان - و الذی استشهد آخر المیمه - و دیدم آنرا که شهید گردانیده شد
آخر که نزدیک برود بوسه و متصل است بوسه - و اول المیمه - و دیدم نخستین این سه کس را یعنی آنکه نخست شهید بود
که نزدیک برود باین شهید آخر و عقب ترا زهمه - فطلعت فی ذلک - پس در آمد در باطن من تعجب و انکار و درین بین
این سه کس باین ترتیب یعنی بالیتی که شهید اول سابق و مقدم برهم بودی یا هر دو شهید در یک مرتبه و آنکه بر فراش

مرد عقب ترا زی نشان - فذکرت للبني صلی اللہ علیہ وسلم ذلک - پس ذکر کردم مرا آنحضرت را این خواب - قال - فزئو
آنحضرت - واما انکرت من ذلک - وجه چیز را انکار کردی تو ازین قصیه یعنی دیدن تو آن مرد و بر فراش را پیشتر و مقدم تر
از ہمسہ و همچنین دیدن شہید آخر پیشتر از شہید اول محل انکار نیست همچنین می باید زیرا کہ - لیس احد افضل عند اللہ من من
یعرفی الاسلام - نیست هیچ کس فاضل تر نزد خدا سے تعالی از مسلمانانی کہ در از کرده شود و عمر وی در مسلمانانی - تقصیر و تکیہ
و تامل و از بہت عبادت کردن او خدا را بہ تسبیح و تکیہ و تہلیل و چون شہید آخر در از شد عمر و س از شہید اول بیشک
اجر وی و فضل وی زیادہ تر باشد از وی و همچنین آنکہ بر فراش مرد عمل دے از ہر دو شہید پیشتر بود تاویل و
توجیہ این ہمان ست کہ در فصل ثانی از حدیث عبید بن خالد مذکور شد - وعن محمد بن ابی عمیرہ و کان من اصحاب
رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم - روایت ست از محمد بن عمیرہ بفتح عین و کسر میم و سکون تحتانیہ و بود دے از اصحاب
آن حضرت این را از براے این میگوید کہ صحبت دے با حضرت شہدو نیست - قال ان عبد الوہر علی وجہ گفت
آن حضرت کہ بندہ از بندگان اگر ہفتد بر روے خود من یوم ولدالی ان بموت ہر ما - از روزے کہ زائیدہ شدہ
ما آنکہ بمیر و سخت پیر - فی طاعة اللہ - و طاعت و فرمان برداری خدا یعنی فرض کردہ شود کہ از ولادت تا وقت
پیری در سجدہ و نماز بر روے افتادہ باشد یا مرد و بعد از بلوغ بمرتبہ تکلیف باشد - محقرہ فی ذلک الیوم - کہ تہ
کم مے شمار و این افتادن خود را در طاعت و عبادت و ران روز یعنی روز قیامت - و لودانہ ردالی الدنیا ہر تہ
دوست میدارد کہ باز گردانیدہ شود بسوے دنیا - کیسا یزداد من الاجر و الثواب - تا زیادہ شود از مرد و
پاداش عمل پس ہر چند عمر زیادہ باشد تا موجب زیادت عمل گردد بہتر و دوست تر بود روا ہما آمد -

باب التوکل والصبر

توکل و توکل در لغت گذشتن کار را بچسبے و بازداشتن و دکالہ بفتح و کسر اسم ست ازان و توکل اظہار بحر خود و
اعتماد بر غیر کردن و توکلان بضم اسم ازان و در شریع عبارت ست از باز گذشتن بندہ کار خود را بخدا و بآردن
از تدبیر نفس و تبری از حول و قوت خود و توکل در ہمہ کار ہار و و پیشتر استعمال دی و کار رزق بود و حقیقت بمعنی
توکل ثقہ و اعتماد ست بر ضمانت حق عزوجل از رزاق بندگان را و ترک اسباب و کسب شرط آن نیست بلکہ باید نظر
از ان ساقط بود چہ توکل کار دل ست چون یقین بضمانت حق حاصل شد توکل درست آمد تعطیل جوارح غیر نیست
و کار و کسب بآن منافات ندارد و در و نشان کہ ترک اسباب کنند از برای تحقیق مقام توکل در ریاضت نفس
کنند تا نظر از ان ساقط گردد و یقین حاصل آید بآن کہ وجود اسباب در وصول رزق شرط نیست و بعضی تفسیر
کرده اند توکل را بہ بیرون آمدن از کسب و اسباب بجهت وثوق بزرایت پروردگار تعالی و این ابتدای حال
توکل ست یا مرد بیرون آمدن ست از تعلق دل بدان و منتی را مباشرت اسباب مانع از توکل نیاید و یقین

در مباشرت اسباب و ترک آن بربیک حال بود مثلاً منتی اگر درخت خراب نشاند و بطریق خرق عادت و رساعت بسیار
یقین دے بقدرت صانع تعالی درین صورت و در صورت و رخت خراب که بعد از سالها دے فراوان بطریق
جری عادت باری آرد و یکسان باشد بلکه مشاهد صانع بکمال قدرت او در صورت اسباب و تربیبات
بران پیشترست و در صورت بے سببی همان یک فعل است و بس و اینجا چندین افعال متعین و احکام محکم است
که در اینجا نیست و در ترک اسباب تعطیل خلق آنی است غرضانه و تمهید و لغت بمعنی جنس و منع و بازداشتن نفس
از چیزی که آنرا بفارسی لشکبالی تعبیر کنند و در شرع غالب آرد و آن داعیه حق بر باعث نفس نزد سماع رفته شیخ
نجم الدین کبری قدس سره فرموده صبر بیرون آمدن از خط و نفس بجا پاره و ثبات بر بازداشتن از انوفات
و محبوبات وی و در عوارف گفته افضل قسام صبر کردن است بر خدا بصدق توجه و وام مراقبه و قطع موا
نواظر و فرموده که صبر فرض باشد و نقل فرض چنانکه صبر کردن بر ادای فرائض و ترک محرمات و از جمله صبر که نقل
صبر کردن است بر فقر و شدائد آن و صبر کردن نزد صدمه اولی و کتمان مصائب و ترک شکایت و انخفا احوال
و کرامات و اقسام صبر فرض و نقل بسیار است و بسا کس که بر تمام اقسام صبر نتواند ایستاد و مجال صبر و ازوم قهر
رعایت توجه و نفی نواظر بود و شک آید انتی و صبر نیز با وجود کثرت اقسامش در استعمال مخصوص بود و صبر
بلایا و مصائب و مکروهات چنانکه شکر در رزق و در مسائل این فقیر رساله هست و در بیان صبر و اقسام آن
سمی تبصیرت لاصحاب بالصبر فی جمیع الابواب که در اینجا بیان معنی صبر و کرم و ادو محال آن به تفصیل کرده شده است
الفصل الاول عن ابن عباس قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم يدخل الجنة من اثنی سبعون الفا یفر
حساب منی و رأیند بهشت را از امت من هفتاد هزار کس بحیاب هم الذین - آن در آیندگان بهشت را بچند
آن کسانند که - لا یسترقون و لا یتطرون - افسون نمی کنند و شگون بد نمی گیرند - و علی ربهم یتوکلون - و بر پروردگار
خود توکل دارند - متفق علیه ظاهر است و الله اعلم که مراد استرقاب و جاهلیت است که از کتاب و سنت
معلوم نشده و شارع آنرا تقریر ننموده و این نیست در آن از وقوع و در شرک بقرنیه قول او و لا یتطرون چه مقرر
ست که تطر از عادات جاهلیت است و منی عنه و اجتناب از عادات جاهلیت بر عامه مسلمانان لازم است و با وجود
آن در وی فضیلت است و بر دے جزاے جزیل مترتب ساخته که در آمدن بهشت است بحیاب زیرا که اکثر مسلمانان
مبتلا و گرفتار اند باسباب اگر چه از جاهلیت بود و این نیز از درجات توکل است و بالاتر از آن ترک استرقاب
و معالجات و تدبیرات است مطلقاً که از براسے تحقق مقام توکل کنند و شعارت از توکل این معنی مفهوم میگردد
و لهذا تفسیر کرده اند توکل را بر ترک کسب و اسباب بحیث و ثوق برزاقیت حق چنانکه گذشت و این مرتبه خوا
ست و متوسطان و ایشان را این فضیلت و جزا که درین حدیث مذکور است حاصل است باز با دست

واللذين احسنوا الحسنى) و زیادہ سوم مرتبہ متبیین و مقربان است کہ اسباب بالکلیہ از نظر شمول و الیثان ساقط و وجود
و عدم آن برابر شدہ است و الیثان را در مباشرت اسباب عبودیت و امتثال بامر ازادی است و باین حیثیت
حکم عریمت گیرد این مرتبہ اخص خواص است از انبیاء و اولیاء کہ از خود فانی و باقی بخدا اند و نہایت مرتبہ توکل و حقیقت
آن انیست و جزاے الیثان فوق ہمہ است و تحقیق مقام این است کہ اسباب برستہ قسم اندیقینے و ظننہ و وہمی تقنی
مثل برداشتن لغتہ و نہادن وی بدیان و خائیدن و فرد بردن آنرا و مباشرت این قسم از اسباب شنائی توکل
نبود بلکہ ترک آن چل و سقہ و موجب اثم است و ظنی اسبابے کہ جاری شدہ سنت آتی و تقدیر وے در حق عموم
خلق مثل کسب قوت و تدبیر دران و معالجت و مدارات با دوئیہ طبیعہ کہ حاصل شدہ ظن بفتح آن و مثل احترا س نفس
و احتیاط از چیزے کہ غالب است در وی ہلاک چنانچہ خواب در جلے کہ عادت است در وے وجود سیل و شیر
مثلاً و این قسم گاہے ساقط میگردد و از نظر اہل توکل و یقین بمشاہدہ قدرت حق و تقدیر وے و یقین بآنکہ یک
ذره بے اذن پروردگار نچند و یک چیز بے خلق و تقدیر وے واقع نشود و اما اسباب وہمی واجب است ترک
آن و متانی است مباشرت او مر توکل را بچو احترا س از مکانے کہ سیل و شیر در وہر گزنی آید و بجز توہم آمدن ناگمان
احترا ز کند پس فسون ہا بے جاہلیت و ظن و مانند آن از پنچہ شارع نفی آن کردہ ازین قسم است و ترک تدبیرات
و معالجات عادیہ از قسم ثانی فافہم۔ و عتہ قال خرج رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم لوما فقال وہم از ابن عباس
است کہ گفت ہر دن آمد آنحضرت روزے پس گفت۔ عرضت علی الامم۔ ظاہر کردہ شدند و نمودہ شدند مرا
امتا بطریق کشف و عیان یا در خواب یا اخبار است از نمودن آن در روز قیامت و تعبیر ہا بے محبت تحقیق
وقوع است فجعل یحیر البنی و معہ الرجل۔ پس در الیثا کہ میگزار و پیغمبرے و حال آنکہ با او است یک مرد و البنی
و معہ الرجلان۔ و میگزار و پیغمبرے و حال آنکہ با او است دوم مرد۔ و البنی و معہ الرجل۔ و میگزار و پیغمبرے و میگزار و
گروہے۔ و البنی و لیس معہ احد و میگزار و پیغمبرے و نیست باوے پہنچ یکے از جهت عدم متابعت کسی مراد را
فرایت سواد اکثر اسد الافق۔ پس دیدم سیاہی بسیار را کہ لبتہ است و بر کردہ است کرانہ آسمان را و فرجوت
یکون اتی۔ پس چون بسیار بود این گروہ اسید و اشم کہ است من باشد۔ فقیل ہذا موسی فی قومہ۔ پس گفتہ شد کہ
این موسی پیغمبر است و راست خود شمع قیل لے النظر۔ پس گفتہ شد مرا بنگر۔ فرایت سواد اکثر اسد الافق۔ پس دیدم
سیاہی بسیار را کہ لبتہ است افق را فقیل لی النظر۔ پس گفتہ شد مرا بنگر بکذا و بکذا اسم جنین و بجنین یعنی عین و شمال۔
فرایت سواد اکثر اسد الافق۔ پس دیدم دیگر سیاہی بسیار را کہ لبتہ است افق را فقیل ہولاء اراک۔ پس گفتہ شد کہ
الیثان اندامت تو۔ مع ہولاء سبعون الفا قدامہم۔ و با الیثان ہنقا و ہنرا کس کہ مثل الیثانند یعنی وراے آن
سواد اکثر ہا ہم از الیثان چنانکہ روایت بخاری و دلائل دار و بران و اللہ اعلم۔ یخزلون النجۃ بخراب۔ می در آید

بہشت را بحیاب سیم الذین لا یظنون - ایشان آن کسانی اند کہ شگون بد نیگیرند - ولایسترقون - وافسون نمی کنند
 بافون ہای جاہلیت - ولایکتون - و دواغ نمی سوزند و دواغ کردن نیز از اسباب وہیمہ است و در احادیث نبی
 از ان آئندہ و نزد ضرورت اگر حکم اطباے حاذق لقین شود و رخصتہ نیز بہت آمانتار آنست کہ مکروہ و حرام است
 و کلام این دین باب و شرح سفر السعادۃ مشیع سنت از انجا باید جست - علی رہم تو کلون - دبر پروردگار خود توکل
 میکنند و دست با سباب وہیمہ نیز نند - فقام عکاشہ بن محسن - بکسر تہم دسکون حاد فتح صادق مہلین پس بایستاد
 عکاشہ کہ از مشاہیر صحابہ است بضم عین و تشدید کاف و تخفیف آن و تشدید کسر است حاضر شد بدین را و مشاہدی را کہ
 بعد از دست و شکست شمشیر وی روز بدر پس داد آنحضرت او را چوبے یا شاخ خرباشک را وی دست پس
 گشت در دست وی شمشیر دے ادل کسی است کہ بیعت رضوان کرد و بشارت داد او را آنحضرت بہشت و
 وی از فضلاے صحابہ بود و وفات یافت در خلافت صدیق در زمین روست و عمر وی چیل و پنج سال بود و زود
 کردہ است از وی ابو ہریرہ و ابن عباس و خواہر او ام قیس بنت محسن - فقال لعکاشہ ان یجعلنی منہم پس گفت
 عکاشہ مرا آنحضرت را دعا کن خدا را کہ بگرداند مرا از ایشان یعنی از توکلان کہ در آیند بہشت را بحیاب - قال اللهم
 اجعلنی منہم - گفت آنحضرت خداوند بگردان عکاشہ را از ایشان - ثم قام رجل آخر - پستریا بستاد مردے دیگر فقال
 اوع اللہ ان یجعلنی منہم - پس گفت آن مرد مرا آنحضرت را بخوان خدا را کہ بگرداند مرا از ایشان - قال سبقک بما
 عکاشہ گفت آنحضرت بیشی کرد ترا باین دعوت و مسألت عکاشہ گویا اذن کردہ نشد آنحضرت را در آن مجلس
 نگردد عا کروں یک کس را و چون عکاشہ را دعا کرد گنجایش و عا در حق دیگر نمائید این مرد اہل آن مرتبہ و مستحق آن
 منزلت نبود و با وجود آن تصریح فرمود کہ تو اہل آن نیستی و جواب داد بکلام مشترک و بیان کرد کہ سبب تخصیص
 عکاشہ بہقت وی بود بالتماس دعا و گفتہ اند کہ مرد دوم از منافقان بود و از ان جہت او را دعا نکرد و با وجود آن جن
 خلق کار فرمود و جواب داد بکلام مجمل و بعضی گفتہ اند کہ تخصیص عکاشہ بدعا بوجہی خفی بود و این قول صداب ترست
 زیرا کہ در روایتی آمدہ است کہ مرد دوم سعد بن عبادہ بود کہ از خاص اصحاب و مشاہیر ایشان است و اللہ اعلم
 شفق علیہ و درین حدیث دلالت است بر سارعیت و مسابقت بجزاات و طلب دعا از صالحین - وعن صہیب
 قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم عجا لامر المؤمن ان امرہ کلمہ اخیر - روایت است از صہیب رومی کہ از
 فقراے صحابہ و کبرے ایشان و قدیم الاسلام بود و مناقب او بسیار است گفت گفت آنحضرت شگفت نشان
 مسلمان را کہ ہمہ شان او مرا و رانیک است نہ و لیس ذلک لا احد الا للمؤمن - و نیست این شان مرہج یکے را
 مگر مسلمان کامل را - ان اصابتہ بمرہ شکر - اگر برسد او را حالت خوش شکر سیکوید - فکان خیرا - پس باشد شکر گفت
 بہتر او را - وان اصابتہ بضر صبر - و اگر میرسد او را حالت بد صبری و زود فکان خیرا - پس باشد صبر کردن بہتر

و اوراد مقام صبر و شکر بر دو عالی است و اجر تو اب بران مترتب و آدمی ازین دو حالت خالی نیست پس بهر حال بهتر است - رواه مسلم - و عن ابی ہریرۃ قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم المؤمن القوی خیر و احب الی اللہ من المؤمن الضعیف یسألان قوی در ایمان و اعتقاد و خد توکل و تقدیر و سئوئے لغائی و غریب بر امور خیر و جہاد و در راہ خدا یا قوی در صبر کردن بنشینند مردم و تحمل ایذاے ایشان در نصیحت و تعلیم خیر بهتر است از مسلمان ضعیف درین صفات - و فی کل خیر - و در ہر مسلمان قوی یا ضعیف نیکی ہست و هیچ مسلمان از صفات نیک خالی نباشد و اصل ایمان اکمل صفات خیر است - احرص علی ما یفکک حرص - و طلب زیادت کن بر چیزے کہ سود کند ترا - و استعن بالله ولا تعجز - دیاری جوے و توفیق بطلب از خدا دعا جرباش از طلب استعانت - و ان ضابک شیء فلا تقل - و اگر بر سر تو چیزے از مصائب و مکر و ہات پس بگو این سخن را کہ - لو انی فعلت کذا کان کذا اگر من میکردم چنین میشد چنین و لکن قل قدر اللہ و ما شاہ فعل - و لیکن بگو تقدیر کرد خدا و ہر چه میخواہر خدا تعالی میکند - فان لو ففج عمل الشیطان زیرا کہ تو بجهت پیشانی خوردن بر چیزے و معاوضہ تقدیر آئی و نسبت حول و قوت بنفس گویندی شاید کار شیطان را دمی در کار و در دل و دوسوسہ او را بند امت و معاوضہ قدر و آنکہ در بعضی احادیث از قول آنحضرت صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم واقع شد چنانکہ در ج فرمودہ الوانے استقامت من احرصے ما استدبرت نہ باین حسنی است فتر بر - رواه مسلم

الفصل الثانی عن عمر بن الخطاب رضی اللہ عنہ قال سمعت رسول اللہ گفت امیر المؤمنین عمر شنیدم بنمیر خدا را صلی اللہ علیہ وسلم یقول کہ میگفت - لو انکم توکلون علی اللہ حق توکلہ - اگر ثابت شد کہ شما توکل میکنید خدا چنانکہ باید توکل کرد - لکن فکم کمای رزق الیہ - ہر آمینہ ہر روزے میدہر شمارا چنانکہ روزے میدہر پیرزہ ہر ایت توکل آنست کہ یقین صادق داشته باشد بضمانت حق تعالی رزق را بیشک و شبہ و طیتی گفته کہ حق توکل آنست کہ بدانند کہ نیست فاعل مگر اللہ و باوجود آن سعی کند در طلب برو جہت نیل یعنی بے حرص و افراط و تعب و گفته کہ امام غزالی ریح گفته کہ ہر کہ گمان برد کہ معنی توکل ترک کسب و افتاد و است بر زمین مثل جامہ انداختہ شدہ بر زمین جاہل است و امام قشیری گفته کہ محل توکل قلب است و حرکت در ظاہر پس منافی توکل نباشد بعد از تحقق و ثوق بخدا عزوجل و لهذا تشبیہ کرد بطیر کہ در طلب رزق می بر آید بے اعتماد بر طلب خود و حول و قوت خود چنانکہ فرمودہ خود و خدا صابا بکسر خاے بچہ و صا و مملہ می بر آید بطیور را بداد و گرسنہ لا غشکم - و تروح بطنانہ - بکسر موحدہ و باز میگردد و بند بآشیانہ خود سیر و کلان شکم - رواه الترمذی و ابن ماجہ - و عن ابن مسعود قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم ایسا الناس لیس من شیء یقرکم الی الجنۃ ویباعدکم من النار - ای آدمیان نیست هیچ چیزے کہ نزدیک گرداند شمارا بسوے بہشت و دور وارد از آتش و دوزخ - الا قدرکم بہ - مگر آنکہ بہ تحقیق امر کردم شمارا آمان چیز و لیس شیء یقرکم من النار و یباعدکم من الجنۃ - و نیست چیزیکہ نزدیک گرداند شمارا از آتش و دوزخ و دور

گردانند از بهشت - الا قد تمیتکم عنه - مگر آنکه تحقیق نمی کرده ام شما را از آن چیز - وان الروح الامین - و بدرستی که روح امین
 وفی روایت - و در روایتی بجای - وان الروح الامین وان روح القدس - آمده و مراد بهر دو عبارت جبرئیل است
 علیه السلام روح یعنی جان آدمی و وحی و جبرئیل و عیسی آمده و مراد از اینجا جبرئیل است و وصف او باین صفت امانت دار
 اوست علم و حجت را و اخلافت وی بقدرس یفهم فاف و سکون دال و فهم آن صفتی لطیف است کمال طهارت اوست
 از نفس و سوسه میفرماید که - جبرئیل لغت فی روحی - و میدرد دل من کنایت از وحی خفی - ان نفسا لن تموت - که هیچ
 ذاتی البته نمی میرد حتی تستکمل رزق - تا آنکه تمام و کمال نشاند روزی خود را و هر چه برآید او را و خدا البته برای او رسیدنی است
 الا فالتقوا الله - و انا آگاه باشید پس چون چنین است که آنچه روزی نماید او را و خدا را و رسیدنی است
 را - و اجملوا فی الطلب - و نیکی کنید و اعتدال و زید و افراط ننمایید و در چنین روزی تا بر وجه مشروع و موافق
 حق افتد - و الا یکنکم استبطا المرزق ان الطلبه بمعاصی الله - پس نذر او باعث نشود شمار دیر پنداشتن رزق طلب
 کردن او بگناهان خدا یعنی چون رزق دیر شد اضطراب ننمایید و حاصل نکنید آنرا بوجه حرام و مکروه و بحقیقت رزق
 هرگز دیر نرسد و هر چه رسد و هر گاه که رسد رزق همان است و تقدیر بخیران بود و بمعصیت نریاده نرسد و همان رسد
 که مقدر است و حاصل اضطراب جز بمعصیت نبود و زرتی که برسد حرام گردد پس طلب رزق بمعصیت نکنید فانه
 لا یدرک ما عند الله الا بطاعته - زیرا که دریافت نشود چیزی که نزد خداست از رزق حلالی مگر بطاعت و بی عیبی و ادا
 و استقامت و زید بر طاعت که هر چه رسیدنی است از رزق نیز رسد اگر بمعصیت حاصل کنید حرام گردد و دوم راجع
 گردد و اگر بطاعت بهر سبب حلال شود و در رجوع کند و در حواشی نوشته که مراد با عند الله بهشت است - رواه
 فی شرح السنه و البیاتی فی شعب الایمان الا انه لم ینکر - لیکن بیستی ذکر نکرد این عبارت را که - وان روح القدس
 الی آخره - یا مراد آنست که بیستی ذکر نکرد و ان روح القدس را بجای - وان روح الامین چنانکه در روایت
 شرح السنه است فافهم - و عن ابی ذر عن النبی صلی الله علیه و سلم قال الزباده فی الدنیا لیست تجزیم الحلال
 زید کردن و در دنیا نیست بجز و ترک لذات و شهوات آن که در معنی حرام گردانیدن حلال است که شئی عنه است
 بقول دی سبحان لا تحرموا طیبات ما اهل الله لکم و لا باصاعه المال - و نه تبرک مال و اتفاق آن که در معنی طایف
 گردانیدن مال است و آن نیز ممنوع است - و لکن الزباده فی الدنیا ان لا تكون بانی یریک ادق - و لیکن
 کما ان بهر دنیا و تمامی ادباین است که نباشی بآنچه در دست تست از مال اعتما و کنسند تری بانی یری العز
 بجزی که نزد خداست تعالی است که معنی توکل و ثوق بر زاریت حق است - وان تكون ثواب المعصیه
 اذا انت اصیبت بها - و زباده در دنیا آنست که باشد ثواب معصیه و فتنه که تو رسیده شوی و قبل از آنکه
 بآن معصیت باقی داشته شود برآی منع کرده شود و تاخیر کرده شود و ترسانیده شود آن معصیت

برای توبه و راه الترنزی و ابن ماجه وقال الترنزی ہذا حدیث غریب و عمرو بن واقد الراوی منکر الحدیث۔ بعد انکہ زہد عباس
ست انبی رغبتی در دنیا و بیرون آمدن از متاع دنیا و شہوات آن از نال و جاہ پس اشارت کرد و آنحضرت صلی اللہ علیہ
وسلم کہ مقام زہد و بجزو این تمام نکرد و مقام صبر و توکل بدست نیاید و رغبت در آخرت بجای رسد کہ وجود مصائب بلا
در دنیا محبوب گردد و باید ثواب آخرت و مرغوب تر گردد و از عدم آن و ہر گز این معنی حاصل شد ز اہدست و الا تحم
حلال و اضاعت مال بیش نیست۔ وعن ابن عباس قال کنت خلف رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم لوما
ابن عباس گفت رضی اللہ عنہما کہ لودم من ردیف آنحضرت روزی فقال۔ پس گفت وی صلی اللہ علیہ وسلم
یا غلام احفظ اللہ بحفظک۔ اسی کو دک نگاہدار و رعایت کن حق خدا را و طالب رضای او شد نگاہدار و خدا تہی عالی
ترا از جمیع آفات در دنیا و آخرت۔ احفظ اللہ تجرہ تجاہک۔ نگاہدار خداے تعالی را و مراقب او باش بیابی او را
پیش روی خود حاضر و مقابل تو نبصر و اعانت۔ و اذا سالتنا سال اللہ و چون سوال کنی و چیزے خواہی سوال کن
و بخواد از خدا و اذا استعنتنا استعن باللہ۔ چون یاری جوی پس یاری بخواد از خدا۔ و اعلم ان الائمہ لو اجتمعت علی
ان ینفعوک بشئی۔ و بعد انکہ تمام امت و گروہ آدمیان اگر جمع کردہ شوند و اتفاق نمایند بر سود رسانیدن ترا یا نیک چیز
لم ینفعوک الا بشئی قد کتبہ اللہ لک۔ نفع نتوانند رسانید ترا مگر بچیزے کہ نوشته است و تقدیر کردہ است آن
چیز را خداے تعالی براسے تو۔ ولو اجتمعت علی ان یضروک بشئی لم یضروک الا بشئی قد کتبہ اللہ علیک۔ و اگر اتفاق
کنند امت بر زیان رسانیدن ترا بچیزے زیان نتوانند رسانید مگر بچیزے کہ تحقیق نوشته است آنرا خداوند تو فرست
الاطلام و مفت الصحف۔ برداشتنہ قلمها و خشک کردہ شد ناما کنایت است از تمام شدن تقدیر و فارغ
گشتن از نوشتن آن۔ و رواہ احمد و الترنزی۔ و در بعضی روایات بعد از تجرہ تجاہک این زیادتی نیز آمدہ۔
تعرف الی اللہ فی انشاء یعرفک فی الشدۃ۔ شناسائی کن و شکرگزاری و توجہ کن بسوے خدا در حالت فراغ و آسانی
بطاعت و حق نعمت شناسی بشناسد و جزاے آن دہد ترا نزد سختی و برآورد حاجت ہائے ترا سفان استطعت
و ان تعمل اللہ بالرضا فی الیقین فان عمل پس گری توانی کہ کارے کنی برے خدا بر اضی شدن در یقین پس بکن آنرا کہ
کارے عظیم است۔ فان لم تستطع فان فی الصبر علی ما نکرہ خیر اکثیر۔ پس گرتوانی کارے کردہ شکر نعمت تمام گذارد
پس بدستی کہ در صبر کردن بر بلاے و محنتی و دیگر ہی کہ تو رسیدنی و فضل و ثواب بسیار است یعنی اصل شکرگزاری
حق است بہر حال از جہت شمول نعم و الطاف جلی و خفی و اگر این نباشد از صبر خود چارہ نیست و این فضلی دارد در دین
ان النصر مع الصبر و الفرج مع الکرب۔ و بعد انکہ باری و اوان حق بنده را با صبر و شکیبائی کردن بنده است بطاعت
نہ از محبت و کشاد کار با محنت و اندوہ است یعنی بعد از ہر سبکی کشادگی است و بعد از اندوہ راحت و شادی
و ان مع العسر یسر۔ و بد رستی کہ بعد از ہر سختی آسانی است (و لن یغلبہم عسر یسرین) و ہر گز غالب نیاید یک سختی

اشعة اللغات ترجمہ مشکوٰۃ جلد بلبل

ما و آسانی یعنی اگر آدمی یک سختی بیند و آسانی یابد یکی در دنیا دیگر در آخرت چنانکه مسلمانان تعب و محنت کشیدند در دنیا بفقر و شدت پس آسانی دیدند در دنیا الفتح و نصرت و در آخرت خواهند دید نعمت و راحت بنجیم بهشت و دیگر مولی این همه الفاظ در حدیث دیگر آمده که در صبایح و مشکوٰۃ نبوده۔ وعن سعد قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم۔ گفت سعد بن ابی وقاص کہ گفت آنحضرت۔ من سعادة ابن آدم رضا بما قضی لہ۔ کہ بدرستی سعادت و نیکی بخشی آدمی در راضی بودن ست بچیزے کہ قضا نموده و تقدیر فرموده است اللہ تعالیٰ برائے دے۔ و من شقاوة ابن آدم ترک استخارة اللہ۔ و بدیختی آدمی در گذشتن اوست طلب خیر از خداے تعالیٰ یعنی آدمی باید کہ همیشه طالب خیر کند از خداے تعالیٰ چون فرمود کہ آدمی باید کہ راضی باشد بہ حال توہم این شد کہ گویا در معصیت و نامرضیات نیز راضی باشد و فرمود ہمیشہ باید کہ آدمی از سرور دگار تعالیٰ طالب خیر بود و غیر خواہد تا او را براہ خیر و مرضیات برود و از شر و نامرضیات نگاہدار و حقیقت آنست کہ رضا بقضای الہی و فعل دے واجب ست اگرچہ گرفتار معصیت بود ولی رضائی از فعل خود ست کہ مقنضی ست نہ قضا و تحقیق این در علم کلام ست و من شقاوة ابن آدم سخطہ بما قضی اللہ۔ و از شقاوت آدمی ست بے رضائی و کراہت او بچیزے کہ قضا و تقدیر کردہ است خدایتعالیٰ مرآدی را از بلایا و مصائب۔ رواہ احمد و الترمذی و قال ہذا حدیث غریب

الفصل الثالث عن جابر بن عبد الله عن النبي صلى الله عليه وسلم قبل بحد۔ روایت ست از جابر کہ دے غزا کرد

ہمراہ آنحضرت بجانب بخلفہ نون و سکون جیم نام دیار سے کہ اکثر اتنامہ گویند و ہرچہ بالا ست از تمامہ تازین علاقہ بخند نام دارد و در اصل بخند بمعنی زمین بلند ست۔ فلما نقل رسول اللہ پس ہر گاہ مراجعت کرد پیغمبر خدا صلی اللہ علیہ وسلم فقل معہ مراجعت کرد جابر با آنحضرت و فقول باز آمدن از سفر بوطن و قافلہ را کہ قافلہ گویند یا بمعنی گویند قفا و لا یعنی بزد و بسلامت باز آید۔ فاذا رکنتم القائلۃ فی واد کثیر العضاہ پس دریافت و در رسید ایشان را نیم روز سے در دادی کہ بسیار بود درختان دروے و عضاہ بکسر عین جمع عصہ بمعنی درخت خار دار و در مجمع البھا رگفتہ عضاة درختان مغیلان۔ فنزل رسول اللہ پس فرود آمد پیغمبر خدا صلی اللہ علیہ وسلم و ففرق الناس یستظلون بالشجر۔ و مشرق شدند مردم در آن حالتے کہ سایہ حی طلبند بد درختان یعنی ہر کہ دم زیر درختی رفت و قیلو کہ کرد۔ فنزل رسول اللہ پس فرود آمد پیغمبر خدا صلی اللہ علیہ وسلم تحت سمرۃ۔ زیر درخت بلند کہ نام او سمرہ است و فی الصراح سمرہ ففتح سین و ضم میم و درخت طلح۔ فعلق بها سیفہ۔ پس بیا و بخت آن حضرت با آن درخت شمشیر خود را۔ و نمانوتم۔ و خواب کردیم بایک خواب۔ فاذا رسول اللہ۔ پس ناگاہ پیغمبر خدا صلی اللہ علیہ وسلم بدو نمانی خواند ما را و می طلبید نزد خود پس رفتیم ما نزد وی۔ و اذا عنده اعرابی۔ و ناگاہ نزد آنحضرت اعرابی حاضر ست۔ فقال ان ہذا اضطر علی سیفی و انا ناکم۔ پس گفت آنحضرت این اعرابی کشید بر من شمشیر را و انا کہ من

خواب کننده ام - فاستیقظت و هونی یدہ صلتا - پس بیدار شدم و حال آنکه آن شمشیر در دست اوست برهنه و صلیبت لفتح
 صا و ضم آن شمشیر آهسته - قال من میعک منی گفت اعرابی که منع میکند نگاه میدارد ترا از من فقلت الله پس نفتم
 نگاه میدارد مرا خدا تعالی مثلثا - سه بار گفت این کلمه را و لم یعاقبه - و عذاب نکرد آنحضرت آن اعرابی را و جلس
 و نبست متفق علیه فی روایتی الی بکر الا سمعیل فی صحیحہ - و در روایت الی بکر اسمعیل که در صحیح خود آورده همچنین آمده که -
 فقال من میعک منی - پس گفت آن اعرابی که منع میکند ترا از من - قال الله گفت آنحضرت منع میکند مرا از تو الله
 فقط الی یف من یدہ - پس فدا شمشیر از دست اعرابی - فاخذ رسول الله صلی الله علیه وسلم - پس گرفت آنحضرت شمشیر
 فقال - پس گفت من میعک منی - که منع میکند ترا از من - فقال کن غیر آخذ پس گفت اعرابی مرا آنحضرت را باش بهتر گذرد
 یعنی گیرنده بغیر و را بکننده بطلعت - فقال لشهدان لا اله الا الله و انی رسول الله - پس گفت آنحضرت آیا گواهی میدی که
 نیست هیچ معبودی بجز حق مگر الله و من فرستاده خدا ام یعنی مسلمان می شوی - قال لا قلت اعرابی مسلمان نمی شوم سنی
 اعادک ان لا اقاتک - و لیکن من عهد کنیم ترا که کشش نکنم ترا و جنگ نکنم با تو - و لا اکون مع قوم تقا تلونک - و با شما
 با قومی که قتال میکنند با تو - فغلی سبیلہ - پس رها کرد آنحضرت اعرابی را - فاتی اصحابه پس آن اصحاب اعرابی یا ران خود را فقال
 جئکم من عند غیر الناس - پس گفت یاران خود آمده ام شمارا از نزد بهترین آدمیان - بکذا فی کتاب الجیدی - همچنین است
 در کتاب جیدی - و فی الریاض - همچنین است در کتاب ریاض الصالحین تصنیف امام محی الدین نودی - و عن ابی ذر
 ان رسول الله صلی الله علیه وسلم قال انی لاعلم آیت لو اخذ الناس بها لکفتم - آنحضرت فرمود من دانم آیت را از قرآن
 که اگر بگیرند و عمل کنند و مسکنا نیند مردم بدان آیت هر آینه بس است ایشان را از جمیع افعال او را و آن آیت
 اولش انیسیت - و من یتق الله یجعل له مخرجا و کسیکه تقوی و زرد خدا را بکند و اند خدا را تعالی برای او پیران
 آمدن و خلاص شدن از تنگی و اندوه و محنت در دنیا و آخرت - و یرزقه من حیث لا یحتسب - و روزی رساند
 او را از آنجا که گمان ندارد یعنی بیرنج و لعب و ترو و رواد احمد و ابن ماجه و الدارمی - و عن ابن مسعود قال
 اقرا فی رسول الله - گفت عبد الله بن مسعود خوانانید مرا پیغمبر خدا صلی الله علیه وسلم - این آیت را همچنین - الی انا
 الرزاق ذو القوۃ المتین - و این قرأت شاد است و در قول حق سبحانه (ان الله هو الرزاق ذو القوۃ المتین) روایت
 ابو داؤد و الترمذی و قال هذا حدیث حسن صحیح - و عن انس قال کان اخوان علی عمر رسول الله صلی الله علیه وسلم
 انس گفت بودند دو برادر در عهد آنحضرت - فكان احدهما یانی بالنبی صلی الله علیه وسلم - پس بود یکی از آن
 دو برادر که می آمد نزد آنحضرت چون حجر و بود و متعبد اکثر بخدمت میرسید - و الاخر یحترف - و برادر دیگر حرفه میکرد
 فاشکی الحرف افاه النبی صلی الله علیه وسلم - پس شکایت کرد آن برادر حرفه گر بسوئے آنحضرت برادر خود را یعنی
 مؤنت او بر من افتاده مرا غمخواری او بایند کرد - فقال لعک ثرتک به - پس گفت آنحضرت در تسلیه و صبر

دادن و بے برنجیل مونت او شاید کہ تو رزق دادہ می شوی برکت او و بسبب غمخواری و انفاق کہ بروے می کنی و این
 حدیث دلالت دارد بر آنکہ انفاق برفق و تحمل مونت ایشان خصوصاً برفی ارحام سبب او را در رزق و برکت
 در آن است۔ رواہ الترمذی و قال ہذا حدیث صحیح غریب و عن عمرو بن العاص قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ
 وسلم ان قلب ابن آدم بکل ما وضعہ۔ بدستی کہ دل آدمی را در ہر دای شافی و قطعہ نیست کنایت است از
 تشعب و تفرق ہوم و خواطری در اسباب رزق و تحصیل آن۔ فمن ابتغ قلبہ الشعب کلہا پس کسیکہ تابع گردان
 دل خود را آن شعبہ را ہمہ یعنی در پے آن ہوم و خواطروں و در تفرقہ افتد لم یال اللہ بای دادا ہلکہ۔ ہاک
 نذر و خداے تعالی کہ در کدام وادی ہلاک گرداند او را و رفتن او ازین عالم در کدام شغلہ اتفاق گردد
 و در چہ حال موت او برسد۔ ومن توکل علی اللہ کفاه الشعب۔ و کسیکہ توکل کند و اعتماد کند بر خدا و بسپارد کار خود
 را بوی تعالی کفایت کند اللہ تعالی او را ہمہ شعبہ و تفرقہ و حاجتہا و مونتہاے گوناگون او را۔ رواہ ابن ماجہ۔
 و عن ابی ہریرۃ ان النبی صلی اللہ علیہ وسلم قال قال ربکم عزوجل۔ انخفضت فرسود کہ گفت پروردگار شہما
 لوان عبیدی اطاعونی۔ اگر بندگان من فرمان برداری کردندے مرا۔ لا استقیہم المطر باللیل۔ ہر آئینہ
 نوشانیدم ایشان را باران را در شب یعنی می فرستام و در شب بر ایشان باران تا از آن آب میخور و نذر و تخصیص شب
 بحت آنست کہ غالب باران در شب افتد و نافع بر آید۔ و اطلعت علیہم الشمس بالانوار و طالع میگردد ایندم بر ایشان
 آفتاب را در روز۔ و لم اسمع صوت الرعد۔ و نمی شنو ایندم ایشان را آواز غریدن ابر را کنایت است از امن و
 سلامت خالص کہ در وی اصلہم آفت و ہلاک نباشد۔ رواہ احمد و عنہ قال رجل علی اہلہ۔ گفت ابو ہریرہ
 در آمد بروے بر اہل و عیال خود۔ فلما رآہ بایم من الحاجۃ خرج الی البریۃ۔ پس چون دید آن مرد اینچہ با اہل
 وی بود از فقر و حاجت بیرون آمد بسوے صحرا تا بہر ساند بر آے ایشان چیزے از قوت۔ فلما رأت امراتہ قامت
 الی الرخی پس چون دید زن وے کہ وے بیرون رفت ایستاد و رفت بسوی آسیا۔ فوضعتا پس نہاد آسیا را
 پیش خود یا نہاد یک شگ آسیا بر دیگرے باید آنکہ مرد وے کہ بیرون رفتہ است چیزے بیار و دہد بسایند و نا
 بہیز و۔ و الے الثور فہرثہ۔ و ایستاد آن زن بسوے تنور پس گرم کرد آنرا تا نان بہیز و ہر تافتن تنور بہیز
 تا بایندن۔ ثم قالت اللهم ارزقنا۔ پس تر گفت زن و دعا کرد کہ خداوند ارزے دہ مارا۔ فمظرت فاذا الجفۃ قد
 استلارت۔ پس نگاہ کرد آن زن پس ناگاہ کاسہ بزرگ کہ زیر آسیا نہادہ بود پر شد بار و۔ قال۔ گفت راوی
 و بہیت الی الثور فوجرتہ تملیا۔ و رفت بسوے تنور پس یافت آنرا پر شدہ بہ نان یعنی این آرد خود بخورد و نان
 شد و بہ تنور پیوست یا آرد در جفہ بحال خود بود و ناہاد و تنور از غیب پیدا شد نہد قال۔ گفت ابو ہریرہ فوج
 الزوج۔ پس آنرا آمد شوہر چون این حال را دید قال۔ گفت۔ اصتم لیدی شیا۔ یا فیتد بعد از رفتن من چیزے از جیب

که آنس گروید و نان بختید - قالت امراته نعم من رزبا - گفت زن آری یافتیم امانه از خلق و بر مجری عادت بلکه از مرد و کار
 از غیب و مقام الی الرقی - و بالیتاد و برفت آن مرد بسوسه آسیا و بد داشت آسیا را که زن نهاده بود - فذکر ذلک للبخی
 صلی الله علیه و سلم پس ذکر کرده شد قصه آن مرد بر اے آنحضرت - فقال اما انما لولم یرفعها لم نزل تدور الی یوم القیمه
 آگاه باشید برستی که نشان انیست که اگر بر نمی داشت آن مرد آسیا را و آنم میگشت و آرد می انداخت تا روز قیامت و این
 همه از برکت صبر و توکل بود و معلوم شد که وقوع این قصه در زمان برکت نشان سرور انبیا بود صلی الله علیه و سلم که
 از آثار و انوار ذات معجز آیات وی صلی الله علیه و سلم بر تو انداخته در قالب کرامت بعضی اصحاب وی ظهور یافته
 نه قصه ایست از قصص مهم سابقه - رواه احمد - و عن ابی الدرداء قال قال رسول الله صلی الله علیه و سلم
 ان الرزق لیطلب العبد کما یطلبه جلله - بدرستی که رزق هر آنکس می جوید بنده را چنانکه می جوید و سے را اجل وی
 یعنی رسیدن هر دو یقینی است و چنانکه حاجت نیست که کسی مرگ را بجوید و حاصل کند البته میرسد همچنین رزق را حاجت
 نیست که بجوید آنچه تقدیر است البته میرسد بگوید یا بنشیند و اگر گویند رزق بچستن نمیرسد چستن نیز تقدیر است یعنی
 توکل بر خدا باید کرد و یقین بضمایت وی تعالی رزق را دائق داشت و اضطراب نکرده اگر طلبی بروجه چسبیل کند
 بر اے اقامت رسم عبودیت یا وثوق بضمایت نیز درست است بیت بین توکل کن بجنیان یا و دست
 رزق تو بر تو ز تو عاشق تر است - رواه ابو نعیم فی الحلیه - و عن ابن مسعود قال کان فی النظر الی رسول الله
 ابن مسعود گفت گویا که من می نگرم بجا نب پیغمبر خدا - صلی الله علیه و سلم بیکلی نبیان الانبیاء - که حکایت
 می کند حال پیغمبر از پیغمبران را و باز می نماید صورت آنرا - ضرب قوم فادموه - زدند آن پیغمبر را قوم و
 پس خون آلوده کردند او را و با بر بکسر سینه خون آلوده کردن - و هو یسبح الدم عن وجهه - و حال آنکه پیغمبر صبری و
 و پاک میکند خون را از روی خود - و یقول اللهم اغفر لقومی - خداوند ایامر ز قوم مرا - فانهم لا یعلمون -
 زیرا که ایشان نمیدانند حقیقت حال مرا و درین ادا فرمائیست با تماس و درخواست علم و معرفت از درگاه حق
 سبحانه بر اے قوم تا حقیقت حال بشناسند و ایمان بیارند شیخ ابن حجر عسقلانی میگوید که واقف نشدم بر تعین این
 پیغمبر مذکور و نام و سے که کیست و چیست و احتمال دارد که نوح پیغمبر شد انتهی و در اخبار آمده است که نوح علیه السلام
 را قوم وی چندان میزدند که خون آلوده می شد و مدت با بر زمین افتاده می بود باز بر می خاست و دعوت میکرد
 و بعضی گفته اند که مراد ازین پیغمبر ذات شریف خود را داشت در صورت ایهام و اجمال و امنود و این سخن ظاهر
 است و این کلام از آنحضرت در روز احد مروی است و الله اعلم بالصواب

باب الریاء و السمعة

ریاضت از رویت است فی الصلح ریاء کسر المدفوعین را به نیکی بخلق نمودن و در عین العلم گفته ریاء طلب منزلت

نزد مردم اعیادت پس ریا مخصوص لعل ظاهر باشد و آنچه نه از قسم عبادت بود ریا در اینجا نرود چنانکه کثرت مال و اتباع
و حفظ اشعار و حسن رفتی و اگر باشد از وادی تکبر و افتخار خواهر بود نه ریا و آنچه مقصود بودی طلب جاه و منزلت بود چنانکه
شلیخ براسه نمودن مریدان و استمالت قلوب و ترغیب ایشان براقه و اتباع کنند نیز در حقیقت ریا نباشد اگر چه
در صورت آن بود باین معنی گفته اند ریا را قصد تقیین غیر من اخلاص المریدین و باید دانست که ریا آن بود که در ذات شخصی
کمال بود بحکم واقع و آنرا بر مردم نماید دوست دارد که بر مردم ظاهر گردد و خلق آزارد و اما آنکه نابوده را بنماید
آن کذب و نفاق بود نه ریا بر قیاس آنکه گفته اند غیبت آن بود که عیبی که در واقع در شخصی بود بگویند و اگر نبود آن
خود افترا و بهتان باشد و ریا را اقسام بود فاحش تر و قبیح ترین اقسام دس آن باشد که در دس قطعاً اراده ثواب
و قصد عبادت مولی تعالی نبود بکلیه محض از براسه نمودن خلق و طلب منزلت نزد ایشان بود و این در نهایت
غضب و مقت آنی است و عمل در وی باطل است تا آنکه بعضی گفته اند که موجب ابرار و مسم نیز نبود و واجب
گردد و تقاضا قسم دیگر آنکه هر دو بود و جانب ریا غالب و این نیز در حکم اول است و دیگر آنکه هر دو اراده برابر بود و
ظاهر آنست که سود و زیان درین قسم برابر باشد ولیکن احادیث و آثار و در عید و عدم قبول است و اما
آنکه راجع و غالب در آن نیست ثواب و اراده وجه آنی تعالی باشد ظاهر در وی نقصان است نه بطلان
یا ثواب و عقاب هر دو باشد بر اندازه نیست و نیز فرق کرده اند در آنکه قصد ریا در ابتدا سیه عمل بود یا در ابتدا
آن عارض شود یا بعد از عمل لاحق گردد و نخستین شنیع تر است پس از آن دوم و سوم کمتر است و بوجود دس
آنچه گذشته باطل نگرود و نیز فرق است در آنکه قصد ریا و عزیمت آن مصمم باشد یا خطر پیش نبود و خلاصی از ریا در
نهایت و شوازی است و در بود و حقیقت اخلاص متعسر تا گفته اند که اگر تالش خود را از کسی بشنود و بدان شاد گردد
علامت وجود ریا است و اگر در خلوت کامی میکند و خیال ریا در خاطر دارد آن نیز ریا است اعاذنا الله منها و اینجا
حالتی دیگر است و آن فرخ و سرور است بفضل خدا و رحمت و توفیق وی تعالی و تقدس پیشینگان آن
و آشکارا ساختن طاعات یا بقصد اظهار دین و طاعت تا دیگران اقتدا کنند و پیروی نمایند و این محمود است و در خل
الباب ریا نه چنانکه احادیث درین باب بیاید و مسأله غماض است و تفصیلی دارد و در کتب فقه تبرض بآن نکرده اند
و تحقیق این مسأله از کلام قوم باید حسب خصوصاً در کتاب ایضاً العلوم و آنچه مذکور شد متبقی از اینجا است و ستمه
بضمین و سکون سیم اکثر باریا نکرده و گویند که فلان این کار براسه ریا و سعه میکند یعنی آیه بنزد مردم و شنیع
و باجمعه در اینجا متعلق بجائسه سمع بود و ریا بجائسه بصر

الفصل الاول عن ابی هريرة قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم ان الله لا ينظر الى صوركم واما انكم فتدعون
نعم بنظر رحمت و عنایت بجانب صورتها ظاهر شما که خالی است از سیرت و سیه و ماضیه و الهامه شما که عمار

سست از خیرات مقبولہ۔ و لیکن بنظر اہل قلوبکم و اعماکم۔ و لیکن بنظر میکاند بسوسے و ہمای شہاکہ محل تقوی سست و کردار ہائے
شہاکہ تقرب سے نمایند بدان بر گاہ سے تعالیٰ و در بعضے کتب انجمن نقل می کنند کہ ان اللہ لا ینظر الی اصولکم
و اعماکم و لیکن بنظر علی قلوبکم و بیا تکم رواہ مسلم۔ و عنہ قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم قال اللہ تعالیٰ
انا اغنی الشکر عن الشکر۔ و ہم از ابی ہریرہ است کہ گفت گشت آنحضرت کہ ہر دو کار عالم جل جلالہ سقو
من بے نیاز ترین شہر کا نعم از شرک یعنی شرک کہ در عالم می باشند محتاج اند بشرکت و راضی اند بدان تا ہر یک
را نصیب و بخشی در ان چیز باشد کہ شرک یا نہ بخلاف من کہ خلاق علی الاطلاق بے نیازم از انکہ بشرکت در عبادت
راضی باشم تا آنکہ خالص تنہا بر اسے من نہ کنند و سمیہ وی سبحانہ بشرک یا اعتبار گردانیدن بندگان سست مراد از شرک
پس از ان بیان کرد بے نیازی و بے رضائی خود را از شرکت و فرمود من عمل عمل الشکر فیہ می غیری۔ کسی کہ بکند
عبادتے را کہ شرک یا گردانیدن عبادت با من دیگرے راستہ ترکہ و شرک سنی گذارم آنکس را با شرک وی۔ و فی
روایت۔ و در روایتی بجایے ترکہ و شرک انجمن آمدہ کہ فاما نہ بری۔ پس من از ان کس ہزارم۔ ہو لندی عملہ آنکس
یا عمل آن برے آن کس است کہ کردہ است عمل را برای آنکس۔ رواہ مسلم۔ و ظاہر این حدیث آنست کہ فرج
ریا و دخل و سے نیز مفوت ثواب است و لیکن گفتہ اند کہ این در دو قسم از ریاء خواہد بود کہ نیت ثواب در وی قطعاً نہ بود
یا قصد ریاء غالب باشد و تواند بود کہ مقصود و سابعہ باشد و زبر و منع از بند خاست ریاء اللہ اعلم۔ و عن جنبد
قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم من سمع کسیکہ مشہور گردانند نفس خود را و قصد شہرت کند میان مردم یا کہ
بشنو اند مردم را احوال فضائل خود و تسبیح یعنی مشہور گردانیدن و کہ امی دور کردن و نشر کردن ذکر آید و بمعنی اسما ع
یعنی شنو اندین نیز آید کذا فی القاموس۔ سمع اللہ مشہور گردانند خدا تعالیٰ عیب ہائے او را و رسوا کند او را و رقیاست
چنانکہ قید لوم اقیمہ صریح در حدیث جنبد در اول فصل ثالث میاید۔ و من یرائی یرائی اللہ۔ و کسیکہ عمل کند بر ریاء
جزا ہد او را خدا سے تعالیٰ جزا مرئیان یعنی بگوید جزا ہد خود را از کسی طلب دار کہ عمل برے وی کردی و بعضے گفتہ اند
مراد آنست کہ ظاہر گردانند عملہائے زشت او را کہ نہان میدار و توضیح می کنند و رسوا گردانند او را نزد خلق در
دنیا یا آشکارا یا سگرا و اندنیت فاسد و غرض باطل و را و ظاہر میگردد اند بر مردم کہ عمل وی برے خدا نہ بود و بعضے
گفتہ اند کہ مراد آنست کہ کسی کہ بشنو اند محل خود را و بنیاد اند مردم را بشنو اند و بنیاد خدا سے تعالیٰ ثواب او را بے
بہرہ آنرا بے تاحسرت خود بدان پلہ او آنست کہ کسی بشنو اند و بنیاد عمل خود را بشنو اند و بنیاد حق تعالیٰ آنرا بھرم
و مرد و جردی ہمن باشد و دنیا و محروم گردد از ثواب آخرت متفق علیہ۔ و عن ابی ذر قال قبل رسول اللہ
گفت البذر کہ گفتہ شد من غیر خدا را صلی اللہ علیہ وسلم ارایت الرجل۔ آیہ مبنی و بیدانی مروسے را کہ لعل
العسل من الخیر۔ می کند کار سے را از جنس خیر۔ و مجدہ الناس علیہ۔ و ستایش میکند او را مردم بدان کار

و باسانی رسیدن رزق و در طلب دنیا پریشانی و سرگردانی و رزق خود همان است که مقدر است۔ رواه الترمذی و در
احمد و ابی یوسف عن ابان عن زید بن ثابت۔ و ابان لفتح همزه و تخفیف موحده تابعی است پس امیر المومنین عثمان بن عفان
دار و از پدر خود و از صحابہ دیگر وفات یافت و در زمین هشام بن عبدالملک حاضر شد حرب جلی را با عایشہ و بود و اول
ابن صم و الی شد مدینه را در ایام عبدالملک در سیما و رافج۔ و عن ابی ہریرہ قال قلت لابی ہریرہ گفت
گفتم یا رسول اللہ دنیا انانی بتی فی مصلائی۔ در اثنا سے آنکہ من در خانہ خودم و بجای نماز گزاردن خود یعنی
در نماز بودم۔ اذ دخل علی رجل۔ ناگاہ در آمد بر من مردی۔ فاعجبنی الحال التي رأی علیہا لیس خوش آمد مرا
کہ دید آن مرد مرا بر آن حال کہ نماز گزاردن است یعنی این خوش آمدن از ریاست ریاست۔ فقال رسول اللہ لیس
گفت پیغمبر خدا صلی اللہ علیہ وسلم چشک کند۔ رحمت کند ترا خدا سے تعالیٰ۔ یا با ہریرہ کہ ابان اجر السرا و اجر قتلا
متر است و اجر اجر نہانی کردن نماز و اجر آشکارا کردن آن ظاہر خوشحالی ابو ہریرہ در دیدن او را بہ آن حال
از بہت آن بود کہ تا آن مرد منبندہ اتباع وی کند و دے نیز باین حال تصف کرد و یا بجهت آنکہ بحکم حسن حسبتہ
قلہ اجر ہا و اجر حسن عمل ہا او را اجر عامل بدان حاصل کرد و ممکن است کہ خوشحالی ابی ہریرہ بدیدن آن مرد او را
در نماز بجهت شکرانہ آن باشد کہ یاری در مسلمانان بعبادت و توفیق موسوم و معلوم گشت و از جملہ اقامت
کنندگان نماز کہ اقوی ارکان اسلام است شد و مسلمانی بران شاہد شد و این معنی النسب است بمعنی سر و علانیہ۔
رواہ الترمذی و قال ہذا حدیث غریب۔ و عنہ قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم تخرج منی آخر الزمان
رجال یجیون الدنیا بالدين۔ بیرون می آیند در آخر زمان مردانی کہ فریب میدہند دنیا را بعملیہ دین یعنی
دنیا را بعمل آخرت طلبند و مردم را بدان بفریبند و خل فریقین از باب ضرب یضرب یلبسون للناس جلود الفان
می پوشند بر سر مردم پوست میش را بر من الیلین۔ از بہت اظهار نرمی و تملق و تواضع و در روی مردم
السنتم احلی من السكر و قلوبہم قلوب الذیاب۔ زبانہا سے ایشان شیرین تر است از شکر و در سخنان شیرین و نرم
و دوستانہ گفتن و دلباہا سے ایشان همچو دلباہا سے گرگان است در سختی و دشمنی کردن با مردم۔ یقول اللہ یگوید
خدای تعالیٰ۔ الی یخترون۔ یا مملت دادن و گذشتن من ایشان را مغرور می شوند و غریب بخورند ام علی
یخترون۔ یا کہ یا بر من جرأت و دلیری می نمایند۔ فی حلفت۔ پس بخود سوگند میخورم۔ لا لعن علی اولئک۔ لعنہ
می فرستم بر آن مردان شتم ناشی از دلباہا سے ایشان یا از جانب آدمیان کہ این مردان آنها را می فریبند بقتلہ
الحیلمیم حیران بلا و آشوب را کہ میگذازد مردم و عاقل آگاہ را در ایشان تحیر و عبرت گیرند۔ رواہ الترمذی۔ و عن ابی ہریرہ
عن ابی ہریرہ صلی اللہ علیہ وسلم قال۔ ابن عمر روایت میکند از آنحضرت کہ فرمود ان لک تبارک تعالیٰ قال۔ بدستی کہ خدا
تبارک و تعالیٰ گفت۔ لقد خلقت خلقا یحقیق پیدا کرده ام خلقی را کہ لستہم احلی من السكر۔ زبانہا سے ایشان شیرین

از شرک و قلوبهم از من الصبر و دلهای ایشان تلخ تر از صبر لفتح صاد و کسر با شیره درخت تلخ مشهور بقی طلفت الا یختم پس
 بخود و سگند هر آینه تقدیر کنم و بفرستم ایشان را - فتنه تدع الحلیم فیم حیران - فتنه که بگذارد در ایشان مرد عاقل را بیخبر نامه
 بجای عمل تقدیر کردن کارهای را و منح آنکه پیش آید بکارهای که نیاید بقی یغیثون ام علی یخترون پس فریب میخورند یا
 بر من جرأت و دلیری می کنند - رواه الترمذی و قال هذا حدیث غریب - و عن ابی هریره قال قال النبی صلی الله علیه
 وسلم ان لكل شیء شرة - بدست کسی که هر چیز را شره است بکشتن و تشدید را و تا در آخر حرص و نشاط در چیزهای دیگر
 الشباب ای نشاط و شره بفتح تن و با در آخر شدت حرص که زانی القاموس و الفرح و مراد این جا افراط و انما ک
 ست - و لكل شرة فرة - و هر شره را فرت است بفتح فاء و سکون تا سستی و انکسار و مراد کفریط و تقصیر است یعنی در هر
 چیز از اعمال ظاهره و اخلاق باطنیه و طواف ست افراط و کفریط و هر دو مذموم و موجب نقصان است و محمود و کامل
 توسط و اقتصاد است چنانچه در محل خود تحقیق یافته است و بطریق توسط اشارت کرد بقبول خود - فان صاحبها
 و قارب پس اگر صاحب شره سلوک طریق سداد و صواب کند و نزدیک رود و دور نیفتد از طریق توسط و اقتصاد
 و نیفتد در جانب افراط و کفریط - فارجه پس امید دارد فوز و فلاح او را - دان اشیر لیه بالا صایع - و اگر اشارت کرده
 بسوء صاحب شره بانگشان یعنی مشهور و متنازع گردد در میان مردم - فلا تعدوه - پس نشمارید او را از اهل فوز
 و فلاح و در قول او (فارجه و لا تعدوه) اشارت است با بهام عاقبت و عدم علم بسابقه یعنی بظاہر امیدوار باید بود
 که هر که سلوک طریق سداد و صواب میکند و از راه راست و در نمی افتد محمود و العاقبة و رشکار است و اگر نه چنین است
 و فسق و فساد انگشت نموده او را در ظاهر از اهل فلاح نشمارند و عاقبت کار هر دو بهم است تا خاتمت بر چه بود
 بعیت حکم ستوری دستی همه بر خاتمست به کس ندانست که آخر چه حالت گذرد و اما امید است که هر که اتوفیق
 طاعت داده و بر راه راست برده اند عاقبتش نیز بخیر خواهد بود و نیز عادت رحمت الهی جاری است که بدکاران را آخر
 بجانب نیکی می کشد و توبه می بخشد اما بیکو کاران را بر راه بدگتری آر و سال الله العاقبة - رواه الترمذی و قال هذا حدیث
 غریب و عن انس عن النبی صلی الله علیه وسلم قال - فرمود - بحسب امر من الشرائع یشار لیه بالا صایع فی دین او
 دنیا پس ست مرد را از بدی که انگشت نموده شود در دین یا در دنیا اما مشهور انگشت نماشدن در دنیا خود
 ظاهر است که محل آفت و سبب بیرون افتادن از طریق اس و سلامت است و اما در دین زیرا که آن نیز منقطع
 در شبکه ریاضت و استقامت و تقدم و اعتقاد مردم و تعظیم ایشان و شنوات خفیه نفسانیه و مکائد نفس غوائل
 شیطان است و کمتر کسی بود که نجات یابد از آن سلامت نامدوران مگر قهرمان و صدیقان چنانکه گفته اند که
 رخص با یخرب من راس الصالحین حب الجاه پس قبول و گم نامی بهر حال بهتر باشد و سلامت و حفظ حال نزدیکی
 الا بن عصمه الله - مگر یک معصوم و محفوظ دارد و او را خداست تعالی آرزو می نمود که این در حق کسیکه محبت

ریاست و جاہ و قبول و دلا سے مردم و اشکیہ حال اوست اما آنکہ محفوظ و مخلص سے مستثنیٰ ست از ان و فرمود رب لعنت
 و کلام خود و حکایت کرد از ان خاوص بندگان خود و او جعلنا للفقین ما یملک من کس بصری را گفتند رحمۃ اللہ علیہ کہ تو
 انگشت نما شدہ و مردم و حال آنکہ آنحضرت صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم این چنین میفرماید فرمود مراد آنحضرت مبتدع و درین
 و فاسق و درینا ست یعنی آنکہ در دنیا غنی و مشہور گردد و بخدا و در فسق و فجور نیفتد و در دین بر طریقت سنت و اتباع باشد
 دی داخل این کلیہ نیست و باللہ التوفیق - رواہ البیهقی فی شعب الایمان -

الفصل الثالث - عن ابی حمیثمہ قال شہدت صفوان و اصحابہ الیومیمہ بن محالدہ بصری - کہ از تابعین ست گفت
 حاضر شد صفوان و باران اورا - و جذب یومیمہ - دالوذر غفاری کہ نام دے جذب ست و صیت سیکر و ایشانرا
 یعنی صفوان و اصحاب اورا صفوان بن اسیمہ و صفوان بن عسال و صفوان بن المعطل ہم صحابہ اند انجام داد کہ ست
 فقالوا اہل سمعت من رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم شیا - پس گفتند صفوان و اصحاب وی جذب را آیا شنیدہ از آنحضرت

چیزے - قال سمعت رسول اللہ گفت جذب شنیدم غیر خدا را صلی اللہ علیہ وسلم ليقول - میگفت - سمع اللہ یوم
 الیقیمہ کیسکہ مشہور گردد و اند خود را در دنیا رسوا گرداند و از خدا تعالی روز قیامت - من شاق - و کیسکہ در مشقت افکند
 مردم را و تکلیف کند ایشان را با پنج فوق طاقت ایشان ست و طبیعی عام تر مراد داشته شامل نفس خود و غیر خود و
 انداختن نفس خود در مشقت و فوق طاقت کہ از حد تجاوز کند و موجب خلل و ضرر گردد و نیز ممنوع ست و بعضے گویند
 کہ مراد وقوع و در شقی و جانی ست از خلق و در طرف خلاف و نزاع افتادن ست با ایشان بہر تقدیر جزاے وی

آنست کہ شق اللہ علیہ یوم الیقیمہ - در مشقت و شدت و محنت اند از خدا تعالی اورا روز قیامت - شق علیہ
 و در مشقت انداخت اورا و در بعضے روایات شاق اللہ علیہ نیز آردہ فقالوا گفتند صفوان و اصحاب وی جذب را کہ و
 اند زکن مارا - فقال - پس گفت جذب - اول ما یتقن من الانسان بطبعہ - اول چیزیکہ فاسد و گندہ میگردد و از آدمی و سیر
 اورا آتش و وزخ شکم اوست یعنی نخست چیزے کہ سبب دخول و در آمدن و دنخ و کشیدن عذاب و سیکر و آدمی را
 خوردن حرام ست - فمن استطاع ان لا یاکل الا طیباً فلیفعل - پس کیسکہ تو اند کہ نخورد و مگر حلال را باید کہ بکند این کار را تا از
 آتش و وزخ نجات یابد - ومن استطاع ان لا یجول ببنہ و بن الحبتہ - و کیسکہ تو اند کہ حائل و مانع نگردد میان وی و بہشت -

لما رکف من دم احراقہ فلیفعل - مقدار پری کف دست خوبی کہ ریختہ است آنرا باید کہ بکشد آترا خون بناتق ریختن مانع
 میگردد از در آمدن بہشت اگر چه مقدار یک کف دست بود و چه جائے زیادہ بران و از عقل دور ست کہ از کتاب
 انجین کار حقیق و خبیس کند کہ مانع آید از انچنان از عظیم شریف کہ در آمدن بہشت ست - رواہ النجاری - و عن عمر بن الخطاب
 رضی اللہ عنہ - انه حج یوما الی مسجد رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فوجد معاویہ بن جبل قاعدا عند قبر النبی صلی اللہ علیہ وسلم
 یبکی - امیر المومنین عمر روزے مسجد آنحضرت در آمد و یافت معاویہ بن جبل را کہ نشسته بود نزد قبر شریف و دے

صلى الله عليه وآله وسلم دعا اليك كره فيمكنك معا ذوق قال ليس كنهت عمر معا ذوقا - اي كنيك بچه چيز در گريه آور و ترا استقلال بگي ني شدي
سمعت من رسول الله ليس كنهت معا ذوقا كرهية آور و مرا ياد كردن جزاي كه خشيده ام آنرا از تو بغير خدا صلي الله عليه وسلم سمعت
رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول ان ليس لك باشر كره فيمكنك معا ذوقا كرهية آور و مرا ياد كردن جزاي كه خشيده ام آنرا از تو بغير خدا صلي الله عليه وسلم سمعت
آنكه ليساير باشد - و من دعاي الله وليا - و كسيكه دشمن دار دوستي از دوستان خدا را فقيد باز از الله تعالى ابره - پس تحقيق بپرو
آمد خدا را بجنبك هر كه با خدا بجنبك بركايد البته مخدول و مغرورم كرد و مبارزت ميان صفت بيرون شدن بجنبك ان الله يحب
الانابر الا ليقار الا خفا بذكره سيكه خدا تعالي دوست مي دارد بغير كاران بپيژگانان پوشيده حالانرا - الذين اذا غابوا لم يتفقوا
ان كسانيكه چون غائب باشند باز پرس كرده نشود احوال ایشان - و اذا حضره لم يدعوا - چون حاضر باشند خوانده نشوند و
طلبیده نشوند بجهاني و مجلسي كه ساخته شود - و لم يقرلوا - و اگر خوانده شوند بزيك گروا اينده نشوند بجزت نشاندند نشوند -
فانهم مصابيح الهدى فلو لم يالشان چراغ هاي هدايت است كه نور آن راه راست يافته مي شود - بجز چون من كل غير انظر ظلمة -
بيرون مي آيند از هر زين تاريخيك شارت است بپيژگي و خرابي ساكن و منازل ایشان كه جزاي ندارند كه چراغی فروزند و نقصان
و من درين حديث تنبيه است كه اگر مردم عالم و صالح و متقي را ظاهر خراب باشد از سيئت و لباس و غير آن بازي بنمايد خورد و
به ترك نعيم و احترام ایشان به تقصير راضي نباشد كه چه دانند كه در باطن ایشان چيست - بسييت فاكساران
جهان را بختارت منكره تو چه داني كه درين گروه سوار است باشد و منرا اشارت است بآنكه مجرد فقر و فواري و بلي اعتبار است
فصليت ليست بالقوى و لو رايت باطن نباشد - رواه ابن ماجه و البهقي في شعب اليمان - و عن ابى هريره قال قال
رسول الله صلى الله عليه وسلم ان العبد اذا صلى في العلاء نية فاحسن - بنده چون نماز كزارد در آشكارا پس خوب كزارد
و صلى في السر فاحسن - و بگزارد در نهاني پس خوب كزارد و قال الله تعالى هذا عبادي اتقا اين بنده من است بصديق و
راستي كه رياء و عبادت نميكنند - رواه ابن ماجه - و عن معاذ بن جبل ان النبي صلى الله عليه وسلم قال يكون في آخر
الزمان اقوام اخوان العلاء نية اعداء السيرة - روايت است از معاذ بن جبل كه آنحضرت فرمود مي باشند در آخر
زمان گروه ها است كه آشكارا برادران و دوستانند و پنهان بپيگانه دشمن فصيل - پس گفته شد - يا رسول الله وكيف
يكون ذلك - چگونه مي باشد و بچه سبب باشد اين حال - قال ذاك بر غيبت بعضهم الى بعض و رتبة بعضهم من بعض
فرمود اين حال بسبب رغبته كردن بعضي از ایشان است به بعضي و ترسيدن و كراهت داشتن بعضي از بعض
يعني باغراض دنيوي چون غرضي داشته باشند رغبته نمايند و اظهار دوستي كنند و اگر غرضي در ميان نبوده بپيگانه باشند
و بر تقدير عدم حصول غرض دشمن شوند - و عن شداد بن اوس قال سمعت رسول الله - شداد بن اوس گفت شنيدم
بغير خدا صلي الله عليه وسلم يقول من صلى برائي فقد اشرك كسيكه نماز كزارد بر ياپس ب تحقيق شريك گروا ايند غير خدا
لا يجزا عر و جل - و من صام برائي فقد اشرك سو كيه كه روزه دار و بر ياپس ب تحقيق شريك گروا ايند غير خدا را بجد

غرض دل و دل تصدیق برائی فقد اشترک - و مخفی کسیکه تصدیق کند بر یا تحقیق شرک آورد یعنی هر عملی که بر یا کند شرک است غایت آنکه شرک جلی است و مخفی شرک آشکارا بت پرستی کردن و مرانی که بے غیر خدا عمل می کند نیز بت پرستی میکند لیکن نهانی چنانکه گفته اند کل ماصدک عن الله فهو منکم - رواه احمد - روایت کرد این هر دو حدیث را امام احمد - و عنه ابن ابی سنیروایت است از شهراد بن اوس که دوسه بگرگ است - فقیل له یا بیک - پس گفته شد مرا و آنچه چیز در گریه آورد ترا قال ثنی سمعت من رسول الله صلی الله علیه وسلم یقول لقلت در گریه آورد و مرا چیزی که شنیدم از آنحضرت که میگفت - فذکرته فالتکاف - پس یاد آوردم آنرا پس در گریه آورد و مرا سمعت رسول الله صلی الله علیه وسلم یقول - و شهراد بن اوس را قال قامت - گفت شداد بن اوس گفتم من یا رسول الله اشترک تنک من بعدک - آیا شرک است که است تو بعد از تو قال نعم - گفت آنحضرت آری شرک می آید از آنکه آن شرک که تعارف است که آنرا شرک جلی میخوانند اما انهم لا یعیدون شمساً ولا قمر اولاً و لا حجراً ولا دشتاً - آگاه باش بدستی که ایشان نمی پرستند آفتاب را و نه ماه را و نه سنگ را و نه بت دیگر را از هر چه که باشد - و لکن یراؤون باعمالهم - ولیکن ریای کنند زنجلهای خود چون عزت و قیمت عمل صالح میان این امت بسیار است و اعمالها سے ایشان بزرگ و بسیار و از اینجا میگفت دوسه که مرانی را نیز حسن عمل و عزت آن ظاهر شده است اما چه فائده که آنرا صرف چیات عزت می نماید و از جهت جاه و مال آنرا بمر دم نماید و در دام شرک مخفی گرفتار آید و این بحقیقت شرک و بت پرستی است و الشهوة الخفیه ان یصبح احدہم صائماً و شهوت پنهان آنست که مثلاً صبح کند یکی از ایشان روزه دارد و فقرض شهوة من شهواته - پس عارض شود و پیدا گردد و مراد را شهوتی از شهوتهای او مثل شهوت طعام یا شراب یا جماع - فترک صومہ - پس ترک کند روزه خود را بعلیه آن شهوت این شهوت را مخفی خوانند از جهت آنکه پنهان بود و باطن و گویا در وقت نیت روزه و نفس خود پنهان داشت که اگر شهوتی عارض شود روزه بشکند و طبعی گفته که مخفی خواندن او بجهت آنست که هلاک در وی مخفی است یا بجهت کثرت و تناسبت شرک که اینجا مذکور است چه مراد بدان شرک مخفی است - رواه احمد و البیهقی فی شعب الایمان - و عن ابی سعید قال خرج علينا رسول الله صلی الله علیه وسلم ونحن تنذاکرا لیسح الدجال لفت ابو سعید بیرون آمد آنحضرت و رسید بر ما و ما تذکره می کردیم سحر دجال را و فتنه و ابتلا سے او را فقال - پس فرمود آن حضرت - لا اخرجکم باہوا خوف علیکم عندی من ایسح الدجال - یا خیر تدہم شمارا بخیر سے و بلا سے که ترسیده شده تراست بر شما نزد من از فتنه دجال فقالنا بے - پس گفتیم ما بے خبر ده مارا بدان چیز - یا رسول الله قال الشرک الخفی - فرمود آن خیر شرک پنهانی است لان یقوم الرجل فیصلی و ان شرک خفی این است که مثلاً بر بخیر و مرد پس نمازی گزارد و فیزید صلوات پس زیاده میکند از سکر اند نماز خود را و در عدد و خضوع و خشوع - لمایری من نظر رجل - از جهت آنکه می بیند نظر کردن مردی را بسوی او

پس ریا میکند وی نماید و اگر کسی چندین و این چنین نماز نمی کند و ترسیده تر بود این حال از وجال بجبت آنست که ابتلا باین بسیارست و دریافتن آن صعب و اجتناب از آن دشوار و نفس بقباحت آن نمیرسد و ابتلا به وجال یک وقتی خواهد بود و امارات کذب وی لایح و گرا هست آن باقی است و نفس از وی متنفر و قبح او مشاهد باین مبالغه است و تشدید و تقبیح حال ریا کلید در دوزخ است آن نماز که در چشم مردم گزازی دراز - رواه ابن ماجه و عن محمود بن لبید احضرت و صحبت وی ولادت او در زبان سعادت نشان آنحضرت در روایت وی از صحابه است و بخاری را آنست که او را صحبت است و صحیح ترین قول است - ان البنی صلی الله علیه و سلم قال - روایت میکند که آنحضرت گفت - ان اخوف ما اخاف علیکم الشرب الا الصفر بدستی که مخوف ترین چیزی که خوف دارم از آن بزرگ شامشک کوچک است قالوا گفتند صحابه - یا رسول الله و ما الشرب الا الصفر - چه چیز است شرب کوچک - قال الیاء - فرمود و شرب کوچک ریا است که کوچک تر است از شرب معنی بت پرستی و دو موجود اعتقاد کردن است اگر چه آن حلی دومی است و این مخفی و ضعیف - رواه احمد و زاد البیهقی - و زیاده آورده است بهی - منی شعب الایمان - این عبارت را - لیقول الله لهم سیکون خدای تعالی مر ریا کنندگان را - یوم یجازی العباد باعمالهم - در روزی که جزا میدهند خدای تعالی بنده گان را بکردارهای ایشان - افرجه الی الذین کنتم تراءون فی الدنیا - بروید بسوی آن کسانی که بودید شما که ریا میکردید بایشان و دنیا فانظر اهل تجرد و عندهم جزا - پس بنگرید آیامی باید نزد ایشان جزا به - و اخیرا - یائلی را شک را وی است که جزا گرفته یا جزا فرموده - و عن ابی سعید الخدری قال قال رسول الله صلی الله علیه و سلم لو ان رجلا عمل عملا فی صحفه کأنما لهما اگر ثابت شود که مردی عمل کرد و عملی را در صحفه که نیست در میان آنها که از راه آن و را بدست خسته سنگ بزرگ را گویند مانا که مراد اینجا راست یا مبالغه فرموده که اگر فرضا کسی درون سنگی در زد که آنرا در نمیداشد - و لا کوة - و نه دیواری که آنرا در زنی دسورانی است که کسی تواند از آنجا دید و مطلع شد کوة بفتح کاف و ضم آن و تشدید و او در آخرت روزی که در دیوار باشد و بعضی گفته اند که اگر نافذ باشد بضم آید و غیر نافذ بفتح و نیز اگر تابو در وزن خرد و تنگ و اگر بی باشد بزرگ و کشاده و درین حدیث چون روایت بنا و ضم است خرد در وزن خرد نافذ خواهد بود و سناست نام نیز چنین است کما لا یخفی و حاصل آنکه میفرماید که هر چند کسی عمل پوشیده در خلوت کند چنانکه بچاکس ایران اطلاع نداشته باشد خرج عمله الی الناس کانیما کان بیرون می آید و ظاهر میگردد که در دس بسوی مردم هر چه باشد یعنی حاجت بانها نیست تا ریا کند و از ثواب محروم گردد و حق تعالی کردار نیک را البته آشکارا میگرداند اگر از وی اخلاص برای خدا است اگر حکمت وی تعالی اقتضا کند و مطلق بنده در آن باشد یا معنی آنست که بنده مخلص باید که احتیاط و مبالغه نکند در اخلاص عمل و کسب خلاص زیرا که عمل ظاهری و شائع میگردد و از آنجا که بنده را خیر و اختیار در آن نبوده - و عن عثمان بن عفان - رضی الله عنه - قال قال رسول الله صلی الله علیه و سلم من کانت له سریره صالحة او سئیه -

کیسک یا شدہ اور افعلی یا خصاتی نہائی نیک یا بد۔ الظہر اللہ منہارہ اریعرف بہ۔ آشکارا میگوید اند خدا سے تعالیٰ ازان سریت
 علامتی را کہ شناختہ می شود آنکس بآن علامت مراد برادر علامت است کہ بدان چیزے شناختہ می شود چنانکہ مراد برادر
 شناختہ می شود کہ از ایمان است کہ اقاوا۔ وعن عمر بن الخطاب رضی اللہ عنہ عن النبی صلی اللہ علیہ وسلم قال انما
 اخاف علی هذا الامۃ کل منافق نمی ترسم من جبین است مگر ترسم بر منافقی را کہ۔ تیکلم بالحکمتہ و لعل بالجور سخن میکند بعلم
 و حکمت و مو عظمت و نصیحت و کار میکند بجہل و نارسائی و سفاہت یعنی میگوید بر یا نمودن مردم و خود کار نمی کند
 این صفت منافقان است پس میفرماید از وجود این چنین شخص داری این صفت بر امت خود می ترسم کہ انجین مردے
 در امت پیدا شود و این صفت در ایشان را ہ یا بد۔ روی البیہقی الاحادیث الثالثہ۔ روایت کردہ بیقی این سہ
 حدیث را۔ فی شعب الایمان عن المهاجر بن حبیب۔ ظاہر است کہ صحابی است و لیکن یاد کرد و درین کتب نیافیم واللہ
 اعلم۔ قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم قال اللہ تعالیٰ انی لست کل کلام الحکیم اقبل لغت پروردگار تو عالمے
 من شئتم کہ ہر کلام حکیم را قبول کنم یعنی ہر چه گوید در محل قبول افتد۔ و لیکنی اقبل بہم و ہواہ۔ و لیکن من قبول میکنم فقصدت
 و محبت اورا کہ بچہ چیز دارد۔ فان کان بہم و ہواہ فی طاعتی۔ پس اگر باشد نہایت و محبت وی در طاعت و فرمان برداری
 من جملت صمتہ حمد الی و و قارا۔ میگردانم خاموشی اورا سناش مرذات اقدس خود را و بزرگی و حلم۔ و ان لم تیکلم۔ و اگر چه
 سخن نگوید وی یعنی اگر نہایت طاعت من و محبت آن دار و خاموشی او ہم محمود و نایہ حلم و وقار است و گویا در عین خاموشی
 محمود شائے من میگوید و اگر نہایت و محبت او نہ در طاعت است سخن او اگر چه در علم و حکمت باشد رضائع است کہ بروی
 دریا و نمودن و شنوائیدن خلق میگوید۔ رواہ الدارمی

باب البکاء والخوف

بکاءاتے است کہ عارض میگرد و انسان را و بکاء مجرد گریہ یا آواز و بقصر آب چشم باریدن و تباکی تکلف کردن در
 گریہ و بزور گریستن بیاد آوردن و حاضر گردانیدن چیز را کہ در گریہ آورد و بکاء در گریہ آوردن کے را خوف ترسیدن
 و اخافت و مخوف ترسائیدن و خوف خالتے است کہ عارض میگرد و مراد اینجا گریہ و ترس از عذاب آخرت
 و عقاب مولی است تعالیٰ شائے۔

الفصل الاول عن ابی ہریرۃ قال قال ابو القاسم صلی اللہ علیہ وسلم الذی نفسی سیدہ۔ سو گند بآن ذاتی کہ
 لقاسے ذات من دروست قدرت اوست۔ لو تعلمون ما اعلم۔ اگر بدانید شما آنچه میدانم من از احوال قیامت
 و احوال آن و حقیقت سہدار و معاد و صفات تہریر جلالیہ باری تعالیٰ کہ مورث خوف و شدت و ہیبت است و آنچه
 عارض می شود و نعم و محبت بر دل من از عاقبت حال شما۔ بکیتیم کثیر او الضحاکم قلیلا۔ ہر آئینہ می گریید بسیار و می خندید کم
 و ترجیح می کنید جانب خوف را بر جہا و این تہنیه و تحذیر است کہ اگر بکشت بکاد و استغفار را بچہ مورث غم آلودہ

و گریه بود از خوف و خشیت و استشعار عظمت و جلال حق و اجتناب از کثرت ضحک و راحت که داب جابران و عاقلان است
اگرچه خنده و راحت نیز فی الجمله بایسته عقود مغفرت و رحمت وی گنجایش دارد و رواه النجاشی رے و عن ام العلاء

الا انصاریه صحابه است از مباهات و حدیث دے نزد اهل مدینه است - قالت قال رسول الله صلی الله علیه و سلم گفت گفت آنحضرت - والله لا ادري والله لا ادري - مکرر فرمود بخدا سوگند در نمی یابم من بخدا سوگند
در نمی یابم من - و انار رسول الله - و حالانکه من بتغییر خدایم - ما یفعل بے و لا یلم - که چه کرده می شود من و نه در نمی یابم
که چه کرده می شود لیثا - رواه النجاشی - ظاهراً این حدیث آنست که عاقبت بهمست و بچکس نمی داند که آخر چه خواهد
و چه کار خواهد کرد و این در باب انبیاء و رسل خصوصاً در حق سید المرسلین صلوات الله و سلامه علیه و علیهم من بعدهم
قطعیه که دلالت دارند بر جزم و یقین بحسن عاقبت ایشان و درود این حدیث در موت عثمان بن مظعون بود رضی الله
عنه که از کبار مهاجرین بود اهل تنسکه بعد از هجرت بمدینه از مهاجرین فوت کرد او بود و آنحضرت بعد از موت حبیب
وی بوسه زد و اشک ریخت و او را در یقین بحضور شریف خود دفن کرد و غایات بسیار کرد و زنی در اینجا حاضر بود
گفت عیسا یا ترا بهشت است ای ابن مظعون که عاقبت تو به خیر است پس آنحضرت آن زن را برین سخن توییح
کرد و این حدیث فرمود و در حقیقت مضمون آن زجر و منع است بطریق مبالغه بر سواد و بر حضرت نبوت و حکم
بر غیب و جزم بدان و خلاصه آن کثایت است از عدم تصریح بعلم غیب تا با حقیقت کلام مراست یا مراد عدم دریافت
احوال عاقبت است چه در دنیا چه آخرت بتفصیل چه علم باحوال غیب بتفصیل جبر و رد کار تعالی را نباشد اگر چه مجمل
معلوم است که عاقبت انبیاء علیهم السلام بخیر است و بعضی گفته اند که مراد عدم دریافت در امور دنیا و دین است
نه اخروی یا مراد آنست که نمی دانم که سبوت خواهم مرد یا بقتل و نمی دانم که نازل خواهد شد بر شما عذاب و نکال چنانکه
بر اعم سابقه نازل شد یا نه و بعضی گفته اند که مراد تردد در فتح مکه و وقت اوست و این معافی نه موافق سوق حدیث
است و حق آنست که درود این قول پیش از نزول قول حق سبحانه است یغفر لک الله ما تقدم من ذنبک و ما تأخر
اول ایهامی بود در عاقبت و بعد از نزول این آیت یقین شد که عاقبت بخیر است کذا اقل و الله اعلم - و عن جابر قال
قال رسول الله صلی الله علیه و سلم عرضت علی النار عرض کرده شد بر من و نموده شد مرا آتش و دوزخ در شب
سراج یاد روقت دیگر و خواب یا بیداری - فرایت فیها امرأة من بنی اسرائیل - پس دیدم در آتش زنی از قوم
بنی اسرائیل - تعذب فی هره لما عذاب کرده می شود از جهنم گریه که مر آن زن را بود و بطه تا ظلم قطعها - بیهوش
آن زن گریه را پس بخوراند و را چیزی - لم تدعها تاكل من خشاش الارض - و نگذاشت و سزداد آن زن
آن گریه را که بخورد از حشرات زمین و خشاش یکسره و هیچ و خیم و آنچه مقررند از جنبیده یا بروی زمین
و از پرزده ها و بحرکات حشرات زمین و کجشکان و مانند آن کذا فی القاموس و نووی گفته که فتح خاشخه است

از کسر فم و اعجام شین اصوب است از اجمال وی مخفی ہوام و پرندہ ہا سے ضعیف۔ حتی ماتت جوعا تا آنکہ مرد آن گز
از گرسنگی۔ و رایت عمر بن عامر الخزازعی۔ و دیدم عمر بن عامر خزازعی را۔ بجز قصبہ فی النار۔ می کشید و دہاے خود
را در آتش و زرخ قصبہ بضم قاف و سکون صا و مملہ رو و کان و کان اولیٰ من سبب السواہب۔ و بود عمر بن عامر خزازعی
نخستین کسیکہ آزاد گردانفا را اسواہب جمع سائبہ است ناقہ کہ رہا کردہ و گذاشتہ می شد در جاہلیت بجهت نذر یا جز
آن و از عادات جاہلیت بود کہ چون ناقہ وہ شکم میرا پیدہ مہادہ یا قدہ می آوردیکے از سفر دور و دراز یا بہ می شد
از مرض آزاد میکرد و ناقہ را در ہایکرو و نرا و اسوار نمی شد و بران وضع نیمکرو و نرا و اسوار آب و گیاه از ہر جا کہ
میخورد و نمی نوشید آزاد این فعل را جہاوت و موجب تقرب باصنام میدانستند و اول کسیکہ این فعل کرد و این رسم
نہاد عمر و نذکور بود و نیز گفتہ اند کہ نخستین کسی کہ پیشش بیان رسم نہاد و آنرا موجب تقرب گردانید و بے بود و در بعضی
روایات عمر بن لخی آمدہ ظاہر ہر دو یکی است عامر پدر اوست و لخی نام جد یا بعکس گاہے نسبت بہ پدر کردہ اند و
گاہے بہ جد گذاریل۔ رواہ مسلم۔ و کرمانی گفتہ کہ ازین حدیث معلوم گرد کہ بعضی از آدمیان امروز در و زرخ
و مغرب می شوند و روی انہی و ممکن است کہ گفتہ شود کشف کردہ شد بر آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم احوال نیدہ
و در روز قیامت و تمثیل ساختہ شد بر و سہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم واللہ اعلم۔ وعن زینب بنت جحش ان سوال
صلی اللہ علیہ وسلم دخل علیہا یوما۔ روایت است از زینب کہ آنحضرت در آمد بر دے روزے۔ فرما۔
ترسناک یقول۔ و رحالتے کہ میگوید آن حضرت سلام اللہ علیہ و علیٰ آلائہ اللہ و علیٰ آلہ اللہ و علیٰ ارحمہم
شعرے کہ تحقیقی نزدیک رسیدہ است گفتہ اند مراد بان شعر فتنہ یا وقتا لما ست کہ در عوب واقع شدہ و اول آن
قبل عثمان بن عفان است رضی اللہ عنہ و بعد از ان دائم و ستم شدہ تا آلان و بعضی گویند کہ مراد حصول فتوح و
اموال و تنازع و شافس در ان دورا مارت گذارال شیخ ابن حجر فتح الیوم من روم یا جوج و ماجوج مثل ہزہ۔ کشادہ شد
امروز از سد یا جوج و ماجوج و رخنہ کردہ شد و دے مقدار این مخلق با صبیحہ الایام و الاتی تلیما و حلقہ لبست آن
حضرت از برائے تمثیل و تصویر مقدار رخنہ سیدہ و انگشت خود یکی انگشت نزد انگشتی کہ متصل است آنرا کہ سبب باشد
یعنی تا امروز رخنہ در ان واقع نشدہ بود و امروز رخنہ مقدار حلقہ این دو انگشت کشادہ شد و کشادہ شدن رخنہ از
علامات قرب قیامت است و وقوع فتنہ ہا در عرب نیز از آثار و علامات قرب اوست و بعضی گفتہ اند کہ این
اشارات است بہ خروج اتراک چنگیز یہ کہ بر آمدند و ہلاک کردند عالمی را و واقع شد بر دست ایشان بہ بغداد
و غیر آن از بلا انچہ واقع شدہ واللہ اعلم۔ قالت۔ گفت زینب۔ فقامت۔ پس گفتم من۔ یا رسول اللہ فہلک
آیا پس ہلاک کردہ می شوم۔ و فہلکنا الہما الحون۔ و حال آنکہ در میان ما موجود باشد صالحان آیا برکت
وجود ایشان مانع نمی آید از وقوع بلا و فتنہ۔ قال نعم۔ گفت آنحضرت آری ہلاک کردہ میشوید شما با وجود بود و در

صالح ویران شما - اذ اکثرت الخبث - وقتیکه بسیار شود فسق و فجور یعنی اگر چه مردم صالح باشند اما غلبه و کثرت فسق و فجور سبب آن
گردد و خبث لضم خا و سکون با سست و در بعضی نسخ بفتحین نیز صحیح کرده اند - متفق علیه - وعن ابی عامر و ابی مالک الاشعری
شک و مردود کرد و بخاری در روایت این حدیث که از ابی عامر اشعری است که عم ابو موسی اشعری است رضی الله
عنه و از کبا صحابه است شنید شد روز حنین یا از ابی مالک اشعری است که او را شجعی نیز گویند نیز صحابی مشهور است و شک
و تردد در صحابی موجب طعن و در حدیث نگردد و چون صحابه همه عدل و ثقة اند از سر که باشد صحیح خواهد بود - قال - گفت ابو عامر یا
ابو مالک سمعت رسول الله - شنیدم پیغمبر خدا را صلی الله علیه و سلم بقول می گفت - لیكون من اشی اقوام یستحلون -
سزا می خورند خواهند بود از امت من که هرگاه که حلال میگردانند استحال می کنند چنانکه امر حلال را کنند
الحرام - بخار معجمه و زاسه مشدده - و البحر و البحر و الخوارف - در قاموس گفته خراج مشهوری است و در مجمع البحار گفته
که خبر در زمان قدیم از شیم و ابر شیم یافته می شد و این مباح است و صحابه و تابعین آنرا پوشیده اند پس بنی از جهت تشبیه
بهجم و بودن وی لباس اهل تقوی و ایزاف باشند اما الآن آنچه متعارف است از خزان خود حرام است زیرا که تمام
از ابر شیم است و این حدیث محمول بر آن سنت ذاین نوع و در زمان شریف آن حضرت صلی الله علیه و سلم نبود
پس این حدیث بحجت اخبار قویب از معجزات باشد و درین وجه عطف حریر بر وی از باب تمییم بعد از تخصیص خواهد بود
و معارف بر آن معنی ملایمی است مثل عود و ظنبور و مانند آن جمع عرف یا معرفت بکسر میم و سکون عین و عرف و
عرفت و اصل معنی آواز جن است و خبر سے که شنیده می شود در بادیه بالشب و معنی آواز باد و نیز آده
که زانی القاموس و بعد از آن که خبر داد و در وی صلی الله علیه و سلم بوجود اقوام و در امت که استحال معاصی کنند
خبر داد بوجود اقوام دیگر که منع سائل کنند و با وجود ثروت و نعمت و رفقا سے حاجت محتاجان توقف و تاخیر
نمایند و بدان مستحق هلاک و مسخ شوند و فرمود - و لیترکن اقوام الی جنب علم و هر آینه منهد و آید کرده یا در
پهلوی کوه بلند یعنی باشند منزل و مقام ایشان در جای مشهور نمایان که گدایان و محتاجان همه بدین آن
بیایند و حاجات خود را طلب نمایند - یروح علیهم لیسار حلهم - شبانگاه می آید بر ایشان مواسی ایشان که
که چراگاه رفته و سیر شکم و پر شیر را می آرد و آنها را چراغانده آنها - یا یتیم رجل حاجته - می آید ایشان را مردی
از جهت حاجت یعنی سائل می آید که از شیر مواسی محفوظ شود و یقول ارجع الینا غدا - پس می گویند بقصد
رو سوال و نه برگرد و باز آئی بسوی ما فردا و یتیم الله پس میفرستد خدا را سائل بر ایشان عذاب
شبان شب - وضع الحام - و می نهد و می اندازد کوه را بر بعضی از ایشان تا هلاک می شوند و پس سها
میگرد و در زیر کوه چنانکه باقی نماند از ایشان اثری - و یسخر آخرین قرده و خنازیر الی یوم القيمة - و مسخ
میکنند الله تعالی بعضی از ایشان را و میگرداند بصورت بوزنه و نوک تا روز قیامت و می مانند برین صورت

واکرم یا باقی می ماند این عذاب بر اقوامی که این عمل کنند تا روز قیامت - رواه البخاری و فی بعض نسخ الصحاح - و در بعض نسخ
 صحاح مصابیح بجای الخ - الخ - بالملتین یعنی بحاسه مملد و واقع شده و بعضی دیگر بحسره و تحقیق و رافرج زن
 ست که مراد بدان زناست - و هو تصحیف - و این واقع شدن الخ بملتین تصحیف است و خطا کردن در صورت خط
 ست که از بعضی روایات واقع شده - و انما هو بالخمار و الزانی المجتنب نیست این لفظ مگر الخ بخار مجتنب زائے بعضی
 جامه معروف که مذکور شد نص علیه الحمیدی و ابن الاثیر فی هذا الحديث - تصریح کرده برین معنی حمیدی و ابن الاثیر و ابن
 حدیث مؤلف تأیید کرده تصحیف را بقول حمیدی و ابن الاثیر بر آن رد کرده که گمان برده که صحیح الحارث است بمملتین و الخ
 بمجتنب تصحیف است و اشارت کرد بقول خود فی هذا الحديث که الخ بمملتین در حدیث دیگر است که ابو داؤد و غیره
 روایت کرده اند چنانکه طبری آن حدیث را آورده و درین حدیث که بخاری روایت کرده و مجتنب است اما شیخ ابن
 حجر فرموده که در اکثر روایات بخاری بمملتین است و برین تقدیر هر دو روایت صحیح باشند و الله اعلم - و فی کتاب
 الحمیدی عن البخاری - و واقع شده است در کتاب حمیدی از بخاری - و کذا فی شرحه للخطابی - و مجتنب واقع شد
 در شرح بخاری که مخاطبے راست - تروح علیهم سارحه لهم - تبار فواقیه و تروح و سارحه بر رفع فاعل تروح
 و این قرینه است بر آنکه با در بسارحه که در روایت اولی واقع شده زائده است چنانکه در وجه اول در
 تقریر معنی حدیث اشارت بدان کردیم و مجتنب درین دو کتاب - یا تیمم لحاجه - واقع شده بے ذکر جل یا تیمم
 لحاجه بر بطل - و عن ابن عمر قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم اذا نزل الله بقوم عذابا لم یفرسوا
 خدای تعالی برگزیده عذاب را - اصاب العذاب من کان بهم - میرسد آن عذاب هر که را باشد در میان
 ایشان از صالح و طالح اینچنین جاری شده است عادات الهی عز وجل در بعضی گناهان و در بعضی اوقات
 گاه بے نگاه هم میدارد و صالح را از میان طالحان - ثم یغوا علی اعمالهم - پست برانگیخته می شود و این گروه بر عکس
 ایشان یعنی اگر چه در دنیا عذاب شامل بهم می شود و لیکن در آخرت هر یک بعمل خود جزا داده می شود و تمیز کرده
 میان نیکوکاران و بدکاران متفق علیه - و عن جابر قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم یبعث کل عبد علی امامت علیه
 برانگیخته می شود و هر بنده روز قیامت بر آن حال و صفت که مرده است بر آن از ایمان و کفر و طاعت و معصیت
 و ذکر و غفلت پس معتبر خاتمه است تا آخر بحیث حالت گذرد از اینجا گفته اند نبوت حکم مستوری وستی هم بر جامع است
 کس ندانست که آخر بحیث حالت گذرد و لیکن بعضی از عارفان گفته اند که چون یکے را ملکه یادداشت و حفظ
 حاصل شده و جوهر ذکر در دل قرار یافته است اگر بحیث تنگی وقت موت و غلبه رجوع و بیابی دل اختلا فی وقت
 در استحضار آن راه یا بضرر رسد و بعد از مفارقت روح از بدن آن حال عود خود را نداند بلکه ذکر باید
 بمرسانید و حاصل کرد و بالله التوفیق و لا اله الا الله

الفصل الثاني عن ابي هريرة قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم ما ريت مثل النار ارام باربعها نديده ام من نبت
 آتش و دوزخ و درشت و بهول که خواب کرده است گریزنده از وی یعنی اگر کسی از شر دشمنی قومی میگریزد خواب
 نبسته کند و غفلت را بخود راه نمیدهد میگریزد و چنان و چندانکه می تواند مگر آتش و دوزخ که باین شدت و شامت در
 سست و مردم در گریختن از وی غفلت می ورزند و بجد نمی شوند و اگر میگریزند و ران عین گریختن خواب میکنند و
 غافل می شوند و گریختن از آتش و دوزخ تبرک معاصی و التزام طاعات باشد و دلائل آنجه نام طالبها و نديده ام
 مانند بهشت در محبت و سرور که خواب کرده است طلب کننده وی یعنی اگر کسی طالب محبوبی و راحتی می باشد غافل
 نمیگردد از آن دستی و تهاون نمی ورزد و در طلب سی و سید و در دریافت وی چندانکه میسر گردد و مگر بهشت این همه خوبی و
 راحت که در دست آدمی در طلبی نمی شناید و آزاد نمی یابد و شافتن به بهشت و دریافتن آن بآن چیز باشد که
 گریختن از دوزخ بدان بود و سوره الترمذی - و عن ابي ذر قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم انی اری ما لا اراه
 بدرستی که من می بینم چیزی را که نمی بیند شما آنرا از امارات ساعت و آیات صنع الهی و صفات قهریه وی سبحانه - و اسمع الا لاسمعوا
 وی شنوم چیزی را که نمی شنوید شما از اخبار و اسرار احوال آخرت و احوال قیامت و شدت عذاب و دوزخ - اطت السماء -
 آواز کرد و نالید آسمان - و حق لما ان تا - و واجب و سزاوار کرده شده است مراد را که آواز کند و بنالد و اطمینان آواز
 پالان و زین و نالیدن شتر که از تعب گرانی بار و آواز نالیدن آسمان چنانچه سبق حدیث در آن ناظر است از کثرت
 و از وحام ملائکه و نقل البشایر باشد چنانکه مری در زیر بار سوار است از تعب آواز کند و گفته اند که مقصود بیان کثرت
 ملائکه و کنایت از آنست اگر چه در اینجا آواز که ناله باشد ممکن است که ناله وی از خوف و خشیت پروردگار
 تعالی باشد و هرگاه که آسمان با آنکه جا دست و محل ملائکه مقدسه است از ترس و تعالی بنالد آدمی که بجای دارد
 و آلوده گناهان است سزاوار تر است که بنالد و بگریزد معنی این مناسب تر است بمقصود که لا یخفی - و الذی
 نفس بیده ما فیها مویع اربعة اصابع - و بخدا سوگند نیست در آسمان جا سه چهار انگشت ملائکه و مویع
 جسته ساجد الله - مگر آنکه فرشته نهاده است سر خود را در جالی که سجده کننده است مراد را و فاعلف و فاشع
 سیت همشا به کبریا و جلال حق - و الله لو لعاسون ما اعلم - بخدا سوگند اگر بداند چیزی که میدانم من یعنی تلبیلا
 و لیکتم کثیرا هر آینه می خندید شما که میگریزید شما بسیار - و ماتلذذتم بالنساء علی الفرشات - و خوش نمی یابید زنان
 بر لبها طایه افکنده - و کثرتم ایضا الصعدات تجارون الی الله هم را آینه بیرون می آید بسوی صحرا و در جالی که ناله و
 قریب و زاری کنندگان اید درگاه خدا چنانکه نشان مردمان داند و زوگان و از غم تنگ آیندگان است که از خانه بدر
 روند و سر بصر اند تا اگر چه از دل بکشاید و نفسی توانند را است کرد و معدات جمع صعدتین که جمع صعدت است بمعنی
 روی زمین چنانکه طرقات و طرق و طریق - و قال ابو ذر - و لغت ابو ذر بعد از روایت این حدیث بطریق سالم

و ترجمہ بالقی کنیت شجرۃ نعصرہ اے کاش بودی من درختے کہ بریدہ می شود یعنی تا آلودہ بنایمان برانگیخته نشد می چنانکہ
 درخت را بریدند و رفت این چنین من نیز بودی و مثل این آرزو ہاے در دنیا کہ زکیا رضی اللہ عنہ آمدہ است بکے گفت
 کاشکے من گو سفندے بودی کہ اور امی کشتند و می خوردند دیگرے گفت ای کاش جانور سے پرندہ بودے ہر جا خوا
 نشست دہر جا خواست رفت تکلیفی ہر دے نہ و این جماعہ اند کہ بشارت یافتہ اند از جناب رسالت بہ بہشت و
 عاقبت ایشان محمودست دیگر ترا چہ گوید اگر چہ وعدہ منجر صادق حق است اما خوف لا ابالی کہ نے شکند۔ روایہ
 و الترمذی و ابن ماجہ۔ وعن ابی ہریرۃ قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم من خاف اولیٰ۔ کینکہ می ترسد از کسے
 میگرد و میراند از اول شب زیر کہ غارت در آخر شب می باشد۔ و من ادعٰ بلع المنزل۔ و کینکہ میگرد و میراند از اول شب
 میرسد بمنزل (لا ولا آج لیکون دال در اول شب رفتن و بہ تشدید دال در آخر شب رفتن و در حدیث بمعنی اول است
 الا ان سلقہ اللہ تعالیٰ۔ آگاہ باشید کہ کالائے خداے گران قیمت است جز بہ بہائے نفس بدست نتوانی و رد
 و آن دادن جان و مال است۔ لا الا ان سلقہ اللہ النجۃ۔ آگاہ باشید کہ کالائے خدا عجزات از بہشت است۔ روایہ
 الترمذی۔ وعن النبی صلی اللہ علیہ وسلم قال ليقول اللہ۔ گفت آن حضرت میگوید خدا جل و کبر یعنی
 روز قیامت بفرشتگان کہ موکل اند بر دوزخ۔ آخر جو امن النار من ذکر لی یوما۔ بیرون آرید از آتش کسے را کہ یاد
 کردہ است در روز سے در امتثال و طاعت۔ و خافنی فی مقام۔ و کسے را کہ ترسیدہ است از من در جاسے
 یعنی از از کتاب معصیت و در بجا بشارت است کہ ہر کہ بکبار از روزے اخلاص خدا را یاد کردہ و در یک وقت
 از عذاب دے ترسیدہ آخر از عذاب دوزخ ادرا بجات است و اگر خواہد وی تعالیٰ در دوزخ نذر آرد و ہم از
 اول بہ بہشت فرستد انظر لمن لیشام و یغذ ب من لیشام صفت اوست و لیفعل لیسام و حکم بایرید کار او۔
 و لایسال عما یفعل و ہم لیسالون) شان او سچانہ۔ روایہ الترمذی و البیہقی فی کتاب البعث و النشور۔ وعن عائشہ
 رضی اللہ عنہا قالت سألت رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم عن ہذہ الآیۃ۔ گفت عائشہ صدیقہ پر سیدم آن حضرت
 را از معنی این آیت کہ۔ والذین یوتون ما اتوا و قلوبہم وجلہ۔ پروردگار قافلے ہر بندگان خاص خود می کند
 کہ آن کسانے کہ میدہند چیزے کہ میدہند یعنی تصدیق میکنند بر فقر او و لہاے ایشان ترسان در زمان سنت
 از انکہ لیسوے پروردگار باز میگردد و سوال عائشہ در بجا نیست کہ گفت ہم الذین ییشرون الخمر و لیسقون
 کیا ایشان آہناست کہ شراب می خوردند و دزدی میکنند زیرا کہ ترسیدن از عذاب کارکن ہر گاران و بدکاران است۔
 قال۔ گفت آن حضرت۔ لایا انبت الصدیق۔ نہ اے و خضر صدیق ابنہانہ آن جماعہ اند کہ شراب خوردند و دزدی
 کنند و کار ہاںست بد کنند۔ و لکنہم الذین۔ لیکن اینہا آن کسانے اند کہ تصومون۔ روزہ میدارند۔ و یصلون
 و نماز میکنند از نذر۔ و تصدقون۔ و زکوۃ میدہند۔ ہم بخافون ان لایقیل منہم۔ و ایشان می ترسند کہ قبول

کرده نشود از ایشان بدلیل آنکه در آخر آیت فرموده (اولئک یسارعون فی الخیرات) و فرموده است و هم لما یلقون
 آن جماعه که شبانی می کنند و گرمی می نمایند و نیکی با - رواه الترمذی و ابن ماجه - بدانکه درین آیت دو قرأت است قرأت
 مشهوره که قرأت قرار سبعاست یا توکون بضم یا فعل مضارع از تیا و آتوا بعد هرزه فعل ماضی از و ست و اتیا بمعنی عطا
 چنانکه معنی آن تقریر کرده شد قرأت دوم شادوست یا تون ما تو اشتق از ایتان بمعنی کار کردن و معنی آن باشد که آن
 کسانی که میکنند آنچه می کنند و دلماسے ایشان ترسان ست و سوال عالیشان باین قرأت السب ست اما در نسخ مصابح
 هم بر لفظ قرأت اول واقع ست و ظاهر این ست که بر لفظ قرأت ثانی باشد فانهم - وعن ابی بن کعب قال کان
 النبئی صلی اللہ علیہ وسلم اذا ذهب ثلثا اللیل قام - بود آنحضرت چون میرفت چهار دانگ شب بر می خاست براسے
 نماز شب - فقال - پس گفت - یا ایها الناس - اے مردمان - اذکروا اللہ اذکروا اللہ اذکروا اللہ - سه بار می فرمود
 یا دکنید خدا را یا دکنید خدا را یا دکنید خدا را جارت الراجفة - آمد نفخه اولی که قیامت بدان قائم شود همه میزند و
 جفت در لغت جنبیدن و جنبانیدن و سخت اضطراب کردن و رجفه بمعنی زلزلہ آید تبعها المراد فیه - در پی میرسد اورا
 را و فیه یعنی نفخه ثانیه که بدان زنده می شوند و بر می خیزند از قبور غرض یا و دادن قیامت بسته تا باعث شود عمل
 و ذکر حق سبحانه و درو سے ایمانے ست بآنکه بخواب رفتن حکم موت دارد که اثر نفخه اولی ست و بیدار شدن حکم بعثت
 دارد که مراد از نفخه ثانیه است و این هر دو نشان قیامت و باد دهنده است از آن وی گفت آن حضرت مکرر -
 جارا الموت بما فیہ جارا الموت بما فیہ - آمد موت با احوالی که درین موت ست یعنی چیز باینکه در حین موت و بعد از وی
 شد فی ست - رواه الترمذی - وعن ابی سعید قال خرج النبئی البوسعید خدرے گفت بیرون آمد پیغمبر خدا صلی اللہ
 علیہ وسلم لصلوة - براسے گزاردن نماز سے - فزاسے الناس کانهم یکتشرون - پس دید مردم را گویا که خنده میکند
 کثرتهم معجمه دندان سفید کردن در خنده قال - گفت آنحضرت - اما انکم لو اکثرتم ذکر ما ذم اللذات - آگاه باشید
 که شما اگر بسیار کنید ذکر قطع کننده لذت را و با ذم بذال معجمه از بزم بمعنی قطع و ردایت بحین ست و در بعضی نسخها بدل
 محموله نیزی نویسنند از بزم بمعنی شکستن بنا و سیوطی گفته که سیلی تصریح کرده است که ردایت بذال معجمه ست پس فرمود که اگر شما
 ذکر ما ذم لذات را بسیار کنید - لشفکم عمارتی سہر آینه باز دارد و شمارا از آنچه می بینم یعنی خنده کردن و خوشحال شدن
 الموت بیان ما ذم لذات ست - فاکثروا ذکر ما ذم اللذات الموت - پس بسیار کنید ذکر ما ذم لذات را که موت ست
 فانه لم یات علی البقر لوم - پس بدستی که نیاید بر گورهای صحیح روز سے - لا انکم - مگر آنکه سخن گفت بزبان حال - فبقول
 پس می گوید - انابیت الغر بته بن خانه غر بته بضم غم دوری از جا سے خود و انابیت الوحده مین خانه تنهایم
 و انابیت التراب مومن خانه خاکم - و انابیت الدود مومن خانه گر میایم - و اذا دفن العبد المومن - و چون در گور گذرد
 بنده مومن مطیع - قال له البقر می گوید مرا آن بنده مومن را گور چنانچه همان غرنیه را گویند مر جاد ابله - آمدی جا سے

فراخ و جاسے خود را۔ اما ان کنت لاجب من میثی علی نظری الی۔ آگاہ باش تحقیق بودی تو محبوب تر نزد من از هر که میفرست
بر پشت من۔ فاذا ولیتک۔ پس چون دالی و حاکم گردانیده شدم من بر تو۔ ولیتک به تشدید بر صیغه مجهول از تو لیت است
و بر صیغه معلوم از ولایت نیز روایت است یعنی چون دالی شدم من بر تو۔ الیوم۔ امروز و وصرت الی۔ و باز لشتی تو بسوسے
من۔ فستری غنیی بک۔ پس نزدیک است که بنی تو نیکی گردن مرا تو۔ قال۔ گفت آن حضرت فیض که مدبصره۔ پس فراخ
مے شود گو مر آن بنده را دمی در آید در نظر دوسے مقدار درازی بینائی آن بنده یعنی تا آنجا که کار میکند۔ و لفتح لباب
الی انجته۔ و کشاده می شود مر آن بنده را دوسے بسوسے بهشت۔ و اذ دفن الجدا الفاجرا و الکافر۔ و چون دفن کرده
میشود بنده فاسق یا کافر۔ قال له القبر۔ میگوید مرا در قبر چنانچه همان ناخوانده نا آشترا گویند۔ لا مرجوا ولا اهلانا
کنت لاجب من میثی علی نظری الی۔ آگاہ باش تحقیق بودے تو دشمن تر بسوسے من از هر کسے که می رود بر پشت من
فاذا ولیتک الیوم۔ پس چون دالی گردانیده شدم بر تو امروز و وصرت الی۔ و باز لشتی تو بسوسے من۔ فستری غنیی
بک۔ پس نزدیک است که بنی تو بد گردن مرا تو۔ قال۔ گفت آنحضرت فیلتقم علی پس جمع مے گرد و بهم می آید
قبر بر دوسے حتی مختلف اضلاع۔ تا آنکه مختلف می شوند استخوان های پهلوسے دوسے یعنی در سے آیند بعضی از آن
در بعضی۔ قال۔ گفت ابو سعید۔ و قال رسول اللہ۔ و اشارت کرد بغیر خدا صلی اللہ علیہ وسلم بر اسے نمودن صورت
اختلاف اضلاع۔ باصابع۔ بانگشتان خود۔ فا دخل بعضنا فی جوف بعض پس در آورد بعضی انگشتان را در درون
بعضی۔ قال۔ گفت آنحضرت۔ و قیض له سبعون نعینا بگو گما شستمی شوند مر آن بنده فاجرا یا کافرا بهشت او اثر دای
لوان واحدة منها لفتح فی الارض۔ اگر کسی از آنها دم کند در زمین۔ تا انبت شیا۔ و رویا ندر زمین چیز سے را انبت
الدنیا۔ تا آنکه پائنده است دنیا۔ فینبسہ۔ پس میگذرد آن ماران آن بنده را و پس بسین مملک پندان پیش
گردن۔ و یجذشہ۔ و یخراشند و می کنند پوست او را حتی لقی فی الی الحساب۔ تا آنکه رسانیده مے شود آن
بنده را بسوسے حساب یعنی تبار و زیامت۔ قال۔ گفت ابو سعید۔ و قال رسول اللہ۔ و گفت بغیر خدا صلی اللہ علیہ
وسلم انما القبر روضه من ریاض الجنة نیست گور مگر مرغزار سے از مرغزار هاست بهشت۔ و حفرة من حفر النار۔
یا گوی است از گوی هاست آتش دوزخ و در بعضی روایات۔ من حفر النیران۔ نیز آند و داه الترنی۔ و عن
ابی حمیفه صحابی خردست و زبان آنحضرت خرد بود و لیکن سماع در روایت دار و احوال دوسے در موضع دیگر
نوشته شده است۔ قال قالوا۔ گفت گفتند صحابه۔ یا رسول اللہ قد ثبت۔ تحقیق میرشدی تو۔ قال۔ گفت آن
حضرت شیتنی بود و در بعضی نسخ سوره یسود و انخواستا۔ پر گردانید مر اسور که بود و مانند آن از سورتا
دیگر که در حدیث آئنده مذکور شوند و گفته اند که مراد از سوره یسود آیت (فاستقم کما امرت و من تاب معک) است
زیر که استقامت بطریق مستقیم بے میل بجانب افراط و تفریط و اعتقادات و اعمال ظاهره و باطنه بقایست

و شوارست و نظر حقیقت عرض شیب مرا آنحضرت را این خطاب بجهت و من تاب محک است و الا جوهر شریف دے
منہم کمال استقامت و اعتدال است و شواری چه معنی دارد و لہذا نسبت نکرد آنرا بسورہ شوری با وجود آنکہ در آن سورہ
نیز بخطاب فاستقم کہا امت مخاطب است ولیکن بے ذکر (و من تاب محک) پس شیب بجهت اہتمام بامر است
و عسر حصول حقیقت استقامت مرا ایشان را نہ از جهت ذات شریف خود بش برین معنی حاصل باید کرد و حکم سورہ تہ
دیگر را کہ در حدیث آئندہ با سورہ ہود مذکور اند۔ رواہ الترمذی۔ و عن ابن عباس قال قال ابو بکر گفت
ابن عباس کہ گفت ابو بکر۔ یا رسول اللہ قد شیت بتحقیق پر شدی تو۔ قال۔ گفت آن حضرت شیبتمنی
ہو و الواقعہ و المرسلات و عم تیسار لون و اذا الشمس کورت۔ زیرا کہ درین سورہ تمام احوال آخرت و عذاب آتش
و عید ہائے سخت مذکور شدہ۔ رواہ الترمذی و ذکر کردہ شد حدیث ابی ہریرہ کہ اولش این
ست۔ لا یلج النار فی کتاب الجہاد۔

الفصل الثالث۔ عن انس قال انکم لتعملون اعمالا۔ بد رستی کہ شما ہر آئینیہ می کنید عملہا را کہ۔ ہی اوق فی
اعینکم من الشعر۔ آن عملہا باریک تر است و چشمہائے شما از موسے یعنی تدقیق فکر و اسعان نظر و ان عملہا بنیائے کمال
می آید کہ آن عملہا نیک است و در حقیقت نہ چنین است یا در آواست کہ آن عملہا را صغیر و حقیر می پذیرید و از آن کتاب
آن پاک نمیدارید۔ کنا نعد با علی عبد رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم۔ بودیم ما کہ مے شماریم آن عملہا را در زمان پیغمبر
صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم من المویقات یعنی المہلکات یعنی از جنس عملہا سبے کہ سبب ہلاک شوند مر فاعل آنرا
و در حکم کہا ترا شد۔ رواہ البخاری۔ و عن عائشہ۔ رضی اللہ عنہا ان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم قال۔
روایت است از عائشہ کہ آن حضرت گفت۔ یا عائشہ لیاک و محقرات الذنوب۔ اے عائشہ دور و در خود را
از گناہان کہ آنرا حقیر و غیر نپدا شتہ می شود و سنان لما من اللہ طالباً۔ زیرا کہ در آن گناہان را از جانب خدا طالب
ست یعنی دے سچانہ طالب گفتہ و سوال کنندہ است از ان اعمال شل این ترکیب درین معنی در زبان
عرب بسیار آید چنانکہ گویند راایت من زید اسدام دیدم از زید شیریں را یعنی زید را کہ دیدم شیریں دیدم و اتصال
دارد کہ معنی آن باشد کہ ملائکہ از جانب حق تعالی طالب و سائل اند۔ رواہ ابن ماجہ و الدارمی و البیہقی فی شعب
الایمان۔ و عن ابی بردہ بن ابی موسی قال قال لی عبد اللہ بن عمر یابی بردہ بن ابی موسی اشعری کہ از کبار
تابعین است گفت کہ گفت مرا عبد اللہ بن عمر رضی اللہ عنہم جمعین سہل تدری مال قال ابی لابیہک یا سیدانی
و درمی یابی کہ چه گفت پدر من مر پدر ترا۔ قال قلت لا گفت ابو بردہ گفت نمیدانم۔ قال فان ابی قال لابیہک
گفت ابن عمر پس بد رستی کہ پدر من گفت مر پدر ترا۔ یا یا موسی ہل لیسرک ان اسلا منہم رسول اللہ آیا
خوشحال می گردانند ترا این اسلام آوردن ما با پیغمبر خدا صلی اللہ علیہ وسلم و چہ بنامہ۔ و بہت کردن

بانحضرت۔ وجہ نامہ۔ و کارزار کردن مابا کافران همراه آنحضرت۔ و عملنا کلمہ۔ و عملما سے ماہم کہ کریم یا حضرت سید
 ثابت و باقی ماند براسے۔ و ان کل عمل عملنا بعدہ۔ و این کہ ہر عملی کہ کریم بعد از آنحضرت۔ بخونامہ کفار اسباب
 نجات یا ہم خلاص شویم از ان برابر سر بسر یعنی نہ نفع از ان جاریسد و نہ ضرر آن برافتد و نہ موجب ثواب گردد و نہ بسبب
 عقاب یعنی اگر موجب ثواب بنو و باری علت عقاب نیز نگردد و نعم من قال بعت طاعت ناقص ما موجب غفران
 نشود و راضیم گردد و علت عصیان نشود و یعنی اگر آن عملما سے کہ در ظل تربیت و نورانیت صحبت و سے
 صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم کریم و گمان قبول بدان داریم باقی ماند از سے سعادت اما عملما سے کہ بعد از ان حضرت
 کریم محلول و مذلول میداریم اگر سر بسر بگذر و غنیمت است۔ فقال ابوبکر لابی۔ پس گفت پدر تو مردی عرا۔ لا و اللہ
 جاهدنا بعد رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم است بخدا سو گندہ تحقیق جہاد کریم با بعد از پیغمبر خدا۔ صلی اللہ علیہ وسلم و صلینا
 و صنا۔ و نماز گزار داریم و روزہ داشتیم۔ و عملنا خیرا کثیرا کریم عملما سے نیک بسیار۔ و اسلم علی ایدینا البشر کثیر و سلمان
 شدند بدست ما و میان بسیار۔ و انما لزوا ذلک۔ و بدستی کہ ما ہر آئینہ امید میداریم ثواب آنرا مقتضا سے وعدہ کریم
 باز این عمر گفت۔ فقال ابی۔ و گفت پدر من یعنی عمر رضی اللہ عنہ۔ و لکنی انا و الذی نفس عمر بنیدہ۔ و لیکن من سو گندہ
 بان کہ کہ بقا سے عمر در دست قدرت اوست۔ و دوت ان ذلک برونا۔ ہر آئینہ و دست میدارم اینکہ آن
 عملما سے کہ با آنحضرت صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم کردہ ام ثابت و باقی ماند ما را و ان کل شیء عملنا بعدہ۔ و این کہ ہر چیز
 کہ کردہ ایم آنرا بعد از آنحضرت۔ بخونامہ کفار اسباب۔ سر بسر بگذر و ابو بردہ یگوید نقلت پس گفت من ابن عمر را۔
 ان ابابک و اللہ کان خیر من ابی۔ بد رستی کہ پدر تو بخدا سو گندہ بود و بہتر از پدر من یعنی چون پدر تو با وجود چندین اعمال
 و فضائل در مقام خوف و در بہشت است ہر آئینہ بہتر باشد از پدر من و مقام او اعلیٰ باشد یا مراد آنست کہ تعجب
 میکند کہ با وجود آنکہ پدر تو بہتر است از پدر من این ہم سیر سیر معلوم می شود کہ کارنا زک است۔ رواہ البخاری
 و عن ابی ہریرۃ قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم امرنی ربی بتع۔ گفت آنحضرت امر کرد مرا پروردگار من بہ خصلت
 خشیتہ اللہ فی السر و العلانیتہ خصلت اول ترس خدا و رہبان و آشکار و کلمۃ العدل فی الغضب و الرضا۔ و دوم سخن
 راست و درست گفتن کہ از حد اعتدال تجاوز نکنند در حالت خشم و خشنودی یعنی آدمی چون راضی سے باشد
 از کسی مدح میکند و نیک یگوید و عجب آدمی پوشیدہ چون در خشم آید برخلاف آن میرود و باید کہ در ہر دو حال
 یکسان باشد۔ و القصص فی الفقر و الثناء سوم میان روست و رغایت اعتدال در درویشی و ثنای ثنای این عبارت
 احتمال دو معنی دارد یک آنکہ رزق سے کفایت بود و نہ فقیر باشد و نہ غنی دیگر آنکہ در ہر دو حالت بر طریق اعتدال
 مستقیم باشد یعنی زعفر سخط و جزع و فزع نکند و در غنای تکبر و عتو و غلو نورزد۔ و ان اصل من قطعی
 چارم آنکہ چون کف با کسی کہ ہر دامن چنانکہ بعضی اولوا الارحام قطع جسم کنند و سے در مقام صلہ و انعام

باشند یا ایشان - و اعطای من جرمتی پنجم آنکه عطا کنم کسی را که محروم گرداند مرا - و اعفو عن ظلمتی - ششم آنکه عفو کنم و درگذرم از کسی که ظلم کند مرا - همان یکون صمتی فکر - هفتم آنکه باشد خاموشی من فکر یعنی چون خاموش باشم و در فکر تحصیل معرفت باشم و فطرتی ذکر است ششم آنکه باشد لطف من ذکر یعنی چون سخن گویم ذکر خدا کنم سخن بر سر تو گویم خشن بر سر تو باشم و فطرتی عجزه نعم آنکه باشد نظری عبرت یعنی چون نظر در مخلوقات کنم بر وجه عبرت و هوشیاری کنم نه بخل و غفلت - امر باعرف و امر برود و کار من که اگر کنم بعرف و قیل بالمعروف و روایت کرده شده است بالمعروف بجای بالعرف و این خصالت دیگرست زاید بر نه خصالت مذکوره که جامع است مرجع خیرات و طاعات را در حقوق خلق و خدا که بطریق اجمال بعد از تحصیل ذکر کرده و راه رفتن و عن عبد الله بن مسعود رضی الله عنه قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم ما من عبد موس بن نوح من عینیه و موع نیست هیچ بنده مسلمان که بیرون آید از دوششم او اشکها - و انکان مثل راس الذباب - اگر چه باشد اشک مانند ستر و صف و قنات - من خشية الله - از ترس خدا - ثم یصیب شیئا من حروجه - پست برسد آن اشک چیزی را از ظاهر و در وی یعنی اشک از چشم برآمده بر روی افتد و در نفهم حار و محله آنچه ظاهر است از روی و مقابل است از روی و حار و وسط آنرا گویند لا احره الله علی الناس مگر آنکه حرام میگردد آن بنده را خدا تعالی بر آتش و درخ و اه ابن ماجه -

باب غیر الناس

غیر از خالی بجای شدن و در آن غیر حال مردم است از آنچه در زبان نبوت بود و از استقامت بر طریق دین و التزام احکام است و اجتماع حق و زهد در دنیا و غرور نشدن بر خرافات آن از مال و دنال و خدم و حشم و ثبات بر اعمال مرضیه و صفات حمیده و اخلاق عظیمه و نورانیت قلب و صفای باطن و عرض خدا و این احوال در آخر زمان

الفصل الاول - عن ابن عمر قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم انما الناس كالابل الماتة - و در روایتی کامل ماته میفرماید میفهمند آدمیان مگر مانند شترند که - الا که تجد فیها راحله نیز دیکه نیستی که بیابان تو ای مخاطب در آن صد شتر یک راحله را و راحله شتری را گویند که توانا باشد بر سفر کردن و بار برداشتن و تا بر سره با لافه است و معنی آنست که آدمیان بسیارند و بزرگوارند و پسندیده گردان که قابل صحبت باشند و حق صحبت بجای آرند و معاون باشند بر غیر میان ایشان کمترند بعضی گویند که مراد آدیان آخر زمان اند که بعد از قرون مائنه که اخیر امت اند پیدا آیند و حق آنست که حاجت باین قید نیست احتمال دارد که مسلمانان کامل که در آن زمان باشند کم باشند اگر چه نسبت بمابعد خود اخبار باشند و باجماع مردم نیست که جمیع صفات پسندیده موصوف در همه زمانها کم بوده اند و در آخر زمان کمترند و فضیلت و غیریت آن سه قرن نسبت بآنکه بعد از ایشان آمدند باقی است باعتبار کثرت و قلت شیع علییه - و عن ابی سعید قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم التبتین سنن - بقم سین و فتح هر دو روایت است - سن قبلکم هر آینه پیروی کنید شاطر تقیاد عادت با سکه کسان را که پیش از شما بوده اند و بدین داهو است در دین که پیدا گردند

خود را چنانکه پوشیده می شود و کعبه کنایت است از تنعم و ترفه و اسراف در لباس و طعام و مسکن - فقالوا ایس گفتند بعضی صحابه -
 یا رسول الله نحن یومئذ خیر منا الیوم - ما در آن روز که این داشته باشیم بهتر باشیم ازین حال که امروز داریم زیرا که متفرغ للعباده
 و تکلی المونته - فارغ باشیم از کسب معیشت و نرد در زرق بلباس عبادت و کفایت و کارگزاری کرده شویم ما را و گرانی
 اهل و عیال را - قال لا کفایت آنحضرت این چنین نیست که در آن روز بهتر باشید را تنم الیوم خیر منکم یومئذ شما امروز بهتر
 اید از آن روز که در آن روز باشید زیرا که امروز مشغولید بخدا و فریبید بجناب قدس دی و در آن روز مشغول شوید بمعا و دوزخ
 و دور افتید از حضرت دی و این حدیث دلیل است بر فضیلت فقر بر غنا - رواه الترمذی - وعن انس قال قال
 رسول الله صلی الله علیه وسلم یا قبی علی الناس زمان - می آید بر مردم روزگار سستی که - الصابر قهریم علی وینه شکیسته نباشند
 در آن روز بر دین خود و نگاهدارنده آنرا و استقامت نمودن و ثابت بودی بر آن - کالتا بلض علی الحجر - باشند نگاهدارنده
 استقامت آنکه سوزان را در دست است یعنی چنانکه نگاهداشتن آنکه در دست کردن بر آن دشوار است همچنان نگاهداشتن دین و ثابت
 و مستقیم بودن در آخر زمان مشکل از جهت ظلم و فسق و غلبه فساد و موافق بر آن - رواه الترمذی و قال
 هذا حدیث غریب اسناد او عن ابی هریره قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم اذا کان امرکم خیارکم - و وقتیکه
 باشند امیران شما میان شما - و اغیارکم سمعوا کم - باشند تو انگاران شما سخنجان شما - و امورکم شوری بینکم - و باشد کار و بار
 شما مشترک و مشورت کرده شده میان شما یعنی مسلمانان بزرگ باشند و شقی باشند بیکدیگر و هر که ام را استبداد
 بر می نهد و مخالفت بیکدیگر نوزند و ظلم را برض خیر لکم من لظنهم انفس اشد ترین و ظاهر و سستی بهتر است مر شما را از شکم
 زمین و باطن دی یعنی حیات شما بهتر از حیات سست - و اذا کان امرکم شر اترکم - و وقتی که باشند امیران شما بدان
 شما را اغیارکم سجدار کم و باشند تو انگاران شما انجیلان شما - و امورکم الی لیسارکم - و باشد کار و بار شما مفوض بر یک
 زن آن شما اظهار عبارت آنست که گفته شود و باشد امر شما مختلف میان شما چنانکه مقابل شوری سست گویا اختلاف
 و تنازع اکثر از راه متابعت زنان و رفتن برگشته ایشان می باشد غمطل لارض خیر لکم من ظم یالین ردن زمین بهتر
 مر شما را از ظاهر و خلی یعنی مردن بهتر از زلیستن در آن وقت - رواه الترمذی و قال هذا حدیث غریب - وعن ثوبان قال
 قال رسول الله صلی الله علیه وسلم یوشک لایم ان تداعی علیکم - نزدیک اندامتها یعنی گروههای کفر و ضلالت که جمع گردند
 و بخوانند بعضی از ایشان بعضی را بر لبه مقاتله و کشتن و کشتن شما کما تداعی الی قتلتها - چنانکه جمع می شوند
 جماعه طعام خوردگان و بخوانند بعضی ایشان بعضی را بسوی کاسه طعام که می خوردند از آن و بی مانع و بی ملاحظه
 می آیند می خوردند هم چنین این امم گرد می آیند بر شما و هلاک می کنند ذات شما را و غارت می کنند اموال شما را و این
 اشارت است باین که شما در پیش ایشان شل طعام اید که فرد می برند آنرا و هلاک می کنند - فقال قائل - پس که
 از صحابه - و سن قبله نحن یومئذ این گرد آمدن ایشان بر این جهت کی است که ما بر نیم در آن روز - قال گفته

از جنت کمی نیست که شما دارید - بل انتم بگوئید کثیر - بلکه شما در آن روز بسیارید - و لکنم غنا کثیر السیل - بلکه شما مثل کف آید که بر کوه سیل می آید یا مثل خش و خاشاک و برگ و زغنه که فرو ج بکند بالا سیل می باشد و غنا بضم غین معجمه و تخفیف مثلثه و تشدید می کف در گمائی گنه و زخمان که بر روی سیل و در بغنی قوتی و شجاعت نباشد شمارا - و لیکن عن رسول الله من صد و عدد و کم الهما به منکم - و هر آینه می کشد خدا س تعالی از سینه های دشمنان شما هیبت و بزرگی و ترس از شما و یقین فی قلوبکم الیه - و هر آینه می اندازد و در دلهای شما ضعف و سستی را - قال قائل - گفت گوینده - یا رسول الله و ما الیه - و چیست سبب افتادن سستی در دلهای ما - قال حب الدنيا و کراهیه الموت - فرموده سبب افتادن سستی در دل دوستی دنیا و ناخوش داشتن مرگ یعنی چون زندگانی دنیا را دوست دارید و مرگ ناخوش بود کارزار نتوانید کرد و جلالت نموده و راه ابو داود و البیهقی فی دلائل النبوة -

الفصل الثالث - عن ابن عباس قال ما ظفر الغلول فی قوم الا القى الله فی قلوبهم الرعب - پیدا نشود خیانت کردن و غیبت در میان قومی مگر آنکه بنیدازد خدا س تعالی در دلهای آن قوم ترس - و لاشی الزمانی قوم الا کثیر فیه الموت - و پراکنده نکرده و زنادار قومی مگر آنکه بسیار گردد در ایشان موت - و لا تقص قوم المکیال و المیزان - و لکنم قومی ترازد و بیاورد و بیاورد یعنی خیانت کنند و در کیل و وزن - الا قطع عنهم الرزق - مگر آنکه بریده شود از ایشان برکت و رزق - و لا حکم قوم بغیر حق الا فشی فیهم الدم - و حکم نکند قومی بناحق مگر آنکه فاش گردد میان ایشان خونریزی و لا خرقوم بالعدا الا ساط علیهم العدو - و قدر و عهد شکنی نکند قومی مگر آنکه برگاشته شود بر ایشان دشمن خنجر بنهار معجمه و ناله فوقانیه عن رونی الصراح خنجر فریضن خنجر فرینده و فی القاموس الخنجر و الخنجره و راه مالک

باب در لواحق و متمات باب سابق

الفصل الاول - عن عیاض بن حماد الجاشعی بوزن قمار حیوان معروف و عیاض بکسر عله در آخر ضای معجمه تیمسی مجاشعی بضم میم نسبت بمجاشع بن دارم صحابی است معدود در بصرین دومی دوست آنحضرت بود قدیمی یکبار در حالت کفر بدیه فرستاد نزد آنحضرت پس قبول نکرده چون مسلمان شد قبول کرد و روایت کرد از وی مسلم یک حدیث که این حدیث است - ان رسول الله صلی الله علیه وسلم قال ذات یوم فی خطبه - روایت کرده است که گفت آنحضرت روزی در خطبه خود - الا ان نلی امر فی ان اعلمکم ما جهلتم - آگاه باشید که پروردگار من امر کرد مرا که تعلیم کنم شما را چیزی که نمیدانید شما آنرا بعد از آن بیان کرد آنچه ما مورد تعلیم آن بقول خود دعا علمنی یومی هذا از آنچه تعلیم کرد مرا پروردگار تعالی درین روز که من در انم این حکم است که فرمودی تعالی کل مال نخله عبد اجمال - یعنی هر ماله که عطا کردم آنرا بنده از بندگانه برون شرعی حلال است که بچکس آنرا از پیش خود حرام نتواند ساخت چنانچه در جاهلیت شتر آنرا بر خود حرام می ساختند چنانچه در میان معنی سوا ب در اول باب البکار و اخوت گذشت - وانی خلقت عبادی خنفا

کلمہ دیگر آنست کہ گفت دی سبحانہ کہ من پیدا کردم بندگان خود را مائل از باطل بحق و از کفر باسلام یعنی مستعد قبول حق و طاعت را اشارت است بقطرہ کہ آمدہ است بقطرہ اسلام کل مولود یولد علی فطرۃ الاسلام) نہ مسلمان بالغصل یا مراد عند اسلام است کہ در میثاق تالوا بلی ہمہ اقرار بر ربوبیت پروردگار تعالی کردند اگرچہ بعد از ان شرک و زندقہ و اختلاف نمودند و متفارب جمع حلیف بر وزن کہ تم صحیح الیل باسلام ثابت بران و حلیف نزد عرب کسیکہ بر دین ابرہیم علیہ السلام بود و اصل خف یل کردن است کذا فی القاموس و انہم اتہم الشیاطین۔ و بدرستی کہ ایشان یعنی بندگان من آمدند ایشان را شیطانہا کہ لشکر ابلیس اند و احتمال دارد کہ شامل شیاطین انس نیز باشد چنانکہ آمدہ است فالوا بہود۔ انہ فیصلوہ فاجابہم عن ذہیم۔ پس برگردانیدند ایشان را شیاطین و در انداختند از دین ایشان۔ و حرمت علیہم ما احلہم لہم و حرام گردانیدند شیاطین بر ایشان چیزے کہ حلال ساختہ ام بر اے ایشان من یعنی گمراہ ساختند ما حرام گردانیدند حلال را بر نفس خود و ما اقمہم۔ و امر کردند شیاطین بندگان مرا اے ایشان لیس کہ شرک گردانید من۔ و عالم انزل بہ سلطانا۔ چیزی کہ نفرستادہ ایم بآن چیز جتہ و برہانے کہ بآن غالب آیند و تبیان اند کہ انہما را می پرستند و ولیلہ و جتہ بر استحقاق آن عبادت ندارند سلطان مصدر است بمعنی غلبہ و سلطنت و مجتہ و برہان چون قہر و غلبہ بر دل دارند سلطان نامیدند بچنین تسمیہ با و شاہ بسلطان۔ و ان اللہ نظر الی اہل الارض ویکلین است کہ خداے تعالی نظر کرد بسوی اہل زمین۔ فمقتسم عہم و عجمہم۔ پس دشمن داشت ایشان را یعنی اہل زمین عرب را و عجم را سلطان بقایا من اہل الکتاب۔ مگر جامعہ از اہل کتاب را کہ باقی و ثابت ماندند بر دین و ایمان ہبوطی و عیسی و تہرین و تجدیل نکردند دین و کتاب خود را۔ و قال۔ و گفت پروردگار من باین۔ انما العتیک لا تبلیک۔ نفرستادہ ام ترا بہ پیغمبرے مگر برای آنکہ امتحان و آزمائش کنم ترا و بدانم کہ بر ساندی بخلق انچہ حکم کردم بدان از دین و شریعت یا نہ و ابلیس یک۔ و آزمائش کنم خلق را بتو کہ قبول کردند انچہ بر ساندے بایشان یا نہ تحقیقت آزمائش و امتحان نسبت پروردگار تعالی محال است کہ آن مسلم جمیل است مراد طور آن و علم بدانست۔ و انزلت علیک کتابا۔ و فرستادہ ام بر تو کتابے را کہ۔ لایسلا لہما۔ نمی شنوید و محو نمی گردانند او را آب یعنی محفوظ و محفوظ است از زوال و نسخ یعنی ناپاکی و در لہما محفوظ است و احکام او باقی و دائم و مستمر است۔ تقرأہ ناما و لعلطان۔ می خوانی تو آن کتاب را در خواب بیداری یعنی محفوظ است و ردل تو در جمیع احوال یا کنایت از کمال حفظ و ضبط آن و حصول قرأت بسہولت و آسانی و ان اللہ امر الی ان احرق قریشا۔ و خدا تعالی امر کرد مرا کہ بسوزم قریش را یعنی ہلاک گردانم چنانکہ نابود شوند و اثرے از ایشان نماند۔ فقلت رب اذن لی فوارا سی۔ پس گفتم اے پروردگار من اکنون کہ در مقام ابلاغ و ہلاک ایشان شوم می شکنند بر من فیدعہ خیرۃ۔ پس سبک دارند سر مرا مانند نانی یعنی تخمچین می شکنند و پست می کنند کہ در رنگ نانی می شود سطح و بلع لفتح ثار شلستہ شکرستن و ہرچہ میانہ کا داک باشد از باب ففتح و ثلغ و تفسیر بشدخ کردہ اند بشین و خاص

بمحبتین و شیع بمعنی شکستن پست کردن چیز سے کہ نرم و تر باشد بجز سے کہ خشک و سخت بود و چنانچہ میوه مثلا از درخت می افتد
 دور زیر پا سے پست میگرد و مقصود آنکہ بن بایشان چگونہ پس می آیم و برایشان غالب می شوم کہ لشکر بن کم
 ست و ایشان بسیار۔ قال استخر جهم کما اخرجک۔ گفت پروردگار تعالی بیرون آر ایشان را از جاس و وطن ایشان و
 پریشان گردان ایشان را چنانکہ بیرون آورند ایشان ترا۔ اخر جهم لغزک۔ اول از غزای غزو و ثانی از اغز سے یعنی غزای
 غز او کارزار کن بایشان جہا میگردانیم اسباب غز او را سامان آن می کنیم یعنی قوت می بخشیم و غالب میگردانیم ترا
 بر ایشان۔ و الفی منینفق علیک۔ و انفاق کن و خرج کن پر لشکر یان خود و اموال را اگر نداری ما انفاق میکنیم و
 ہم میزنیم آنرا برای تو۔ و البعث حیثا۔ و بفرست برایشان لشکر را ببحث نخستہ مثلہ می فرستیم پنج مقدار از پنج لشکر غنیمت
 چنانکہ در روز بدر پنج ہزار فرستہ را بعد و لشکر اسلام فرستادند۔ و قاتل بن اطاعک من عصاک۔ و قتال کن ہمراہ
 کسلے کہ اطاعت و فرمان برداری کردہ اند ترا و ایمان آورده اند تو بآ آنکسانی کہ سرکشی کرده اند ترا و کا فرند۔ و اوہ
 مسلم۔ و عن ابن عباس قال لما نزلت۔ ابن عباس گفت چون نازل شد این آیت و اندر عشتیر تک
 الاقرین۔ و ترسان قبیلہ و تبار خود را کہ نزدیک ترند تو از سایر عرب۔ و صدر البنی۔ بالابر آمد پیغمبر صلی اللہ علیہ وسلم لہما
 کوہ صفار کہ نزدیک بجائہ کعبہ است فجعل نیادی پس آواز دادن گرفت آنحضرت۔ یا بنی فہربنی عدی لبطون
 قریش۔ و مرطہنا سے قریش را و بطون شکم و گردوہای کثر از قبیلہ قریش قبیلہ الیست پدر ایشان نصر بن کفانہ است
 و پایان او بطون است و افخا و ست و تحقیق این الفاظ در جاسے دیگر کرده شدہ است و فہر بکفر فاد سکون ہا و را
 در آخر حتی اجمعولما آنکہ جمع شدند ایشان یعنی بطون قریش۔ فقال پس گفت آنحضرت۔ یا تیمم خبر دہید مرا وجوب
 بگوئید۔ و او خبر تم ان خیل بالوادی۔ اگر خبر دہم من شمار کہ اسبان یعنی سواران و لشکریان در وادی ہستند کہ در ان
 وادی است کہ ترید ان غیر علیکم۔ بخوانند کہ عارت آرنند بر شما۔ انتم مصدق۔ یا ہستید شما تصدیق کنندہ و راست گو
 دانندہ و با و در از نزد مرا درین خبر۔ قالو انعم۔ گفتند آرسے با و در میداریم زیرا کہ ما جربنا علیک لاصدقا۔ نیاز بودیم
 ما بر تو مگر راستی را قال گفت آنحضرت۔ فانی نذیر یکم بن یدی عذاب شدید پس اگر با و در اید بدستی کہ من خبر میدہم
 می ترسانم شمار پیش از فرود آمدن عذاب سخت یعنی اگر ایمان نمی آید بمن فرود می آید بر شما عذاب سخت۔ فقال
 ابو لبیب تبارک سائر الیوم۔ پس گفت ابو لبیب کہ عم آنحضرت بود و آنحضرت را کہ ہلاک و زیان باد و مر ترا در تمام
 روز با تب و تاب خطر نیکہ مودی ہلاک گرد و دسا گرد و اصل بمعنی لقیہ است و بمعنی جمیع نیز مستعمل گرد و الحمد للہ
 آیا از برای این سخن یادہ و نا درست جمع کردی ما ہمہ بطون قریش را۔ فزالت پس فرود آمد این سورہ۔ ثبت
 ید الی لب۔ ہلاک باد و زیانکار باد و دوست ہابی لب و تب۔ و ہلاک باد و چہ ہلاک شد با الفعل بگستاخی کہ رسول خدا
 صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم کرد و مرا و ہلاک و زیانکاری ذات دوست و دشمن را از براسے آن و در میان آورد کہ چون

آنحضرت انذار کرد و ابوالعباس مکی بر داشت تا بر آنحضرت بنیاد از دو بعضی گفته اند که مراد بدو دست و دنیا و آخرت اوست
 که در هر دو جهان ہلاک و زیان کار شدہ متعنی علیہ فی ردایۃ مادے بود در دستہ این چنین آمده است کہ نذر کرد آنحضرت
 و فرمود یابنی عبد مناف ای پسرن عبد مناف و عبد مناف پدر ہاشم و عبد شمس است را غما شلی و شلم کشل رجل رای العود
 نیست حال در قصہ عجیب من و شما مگر مانند حال و قصہ مردے کہ دید لشکر دشمن را را فاطماتی بر بار ہلہ پس رفت آنسرو
 تا نگاہبانی و دید بانی کند قوم خود را و نگاہدار ایشان را از غدر و غارت دشمن پس بر کوہی و بلندی برآ و آواز را شنید
 فی الصرح بر اچشم داشتند و دید بانے کردن و بر بلندی بر آمدن فحشی ان لہ یقوہ پس ترسید این مرد کہ پیشی گفتہ و درین
 دشمن را پیشتر از خبر کردن وی یا پیشی کند این مرد را در دریافتن دشمن و پیشتر از خبر وی و یا بنزد آل ہمد و معنی مکی
 ست بفصل ہشتم پس آواز دادن و فریاد کردن گرفت این مرد قوم خود را و گفت یا صبا حاہ و این کلمہ ایست کہ
 از برای ترسانیدن قوم از امرے مخوف بدان آواز کنند و اصلش آنست کہ اکثر غارت در وقت صبح واقع می شود پس
 فریادی کشد صبح را تا انرا نگاہ باشند و سخن ابی ہریرہ قال لما نزلت و انذر عشیرتک الا قرین دعا النبی صلی اللہ علیہ وسلم
 قریشا یعنی این جریش بلفظی دیگر نیز آمده است از ابی ہریرہ کہ چون این آیت فرود آمدہ خواند آنحضرت قولش را
 فاجتمعوا پس فراہم آمدند گردہ ہائے قریش رفعم و خص پس تعیم کرد آنحضرت در دعوت و تخصیص کرد یعنی
 خواند ایشان را بنام جد بعید کہ ہمہ را عام و شامل بود و بنام جد قریب کہ مخصوص باشد بہ بعضی فقال پس گفت
 یابنی کعب بن لوی القذوا انفسکم من النار کعب بن لوی خلاص کنید و بر بایند خود را از آتش دوزخ
 یعنی ایمان آید و کار ہائے نیک کنید کہ بدان از آتش دوزخ نجات یابید لوی بضم لام و فتح ہمزہ و تشدید یا نام جد
 اعلی ایشان است بالاتر از عبد مناف یابنی مرہ بن کعب بن لوی اولاد مرہ بن کعب ہائی و بیلہ
 خود را از آتش دوزخ یابنی عبد شمس القذوا انفسکم من النار ای اولاد عبد شمس خلاص کنید خود را از آتش دوزخ
 یابنی عبد مناف القذوا انفسکم من النار ای اولاد عبد مناف خلاص کنید خود را از آتش دوزخ عبد مناف بالاتر از عبد
 و پدر اوست در حدیث ذکر او یا بیان ترقی و ع یافتہ یابنی ہاشم القذوا انفسکم من النار یابنی عبد المطلب القذوا انفسکم من النار
 ای اولاد ہاشم و عبد المطلب رہا کنید خود را از آتش دوزخ و اینجا اعمام آنحضرت و بنی اعمام ہمہ داخل شدند و در
 تخویف و انذار بجائے ترسانید کہ اولاد شریف را نیز ترسانید و فاطمہ زہرا کہ بجز گوشہ و سیدہ نسار عالم است و آتش دوزخ
 بروی حرام شدہ او را داخل این انذار ساخت و فرمود یا فاطمہ القذی انفسکم من النار فانی لا اعلک لکم من لک شیا
 زیرا کہ من مالک نیستم شمارا از عذاب خدا چہیزے را یعنی بے اذن او و امر او و قدرت تصرف و دخل در آن نباشد
 غیر ان لکم رحما سلما بلما جسمہ آنکہ شمارا بر من حق رحم و قرابت است کہ ترسیدم این تری را بہ تری آن و باب صلہ و ان
 سے نشانم حرارت و حرقت احتیاج ایشان را و تحقیق این کلمہ در باب البر و الصلہ گذشت و این غایت

تخويف و انداز و مبالغه در آنست و الا فضل بعضی ازین مذکورين و در آردن ایشان بهشت را و شفاعت آن سرور عصاة است راجحه جايے اقرب و حول ایشان دی با جاوید صحیح ثابت شده است و با وجود آن خوف لا ابالی باقی است و این مقام تقاضای این حال گردد و تواند که احادیث فضل و شفاعت بعد از آن در و دیافته باشند و با بحمل ماسور شد از جانب پروردگار تعالی بانداز پس انتقال کرد این امر را - رواه مسلم - این روایت مسلم است - و فی المتفق علیه و در حدیث متفق علیه که بخاری و مسلم هر دو آنرا روایت کرده اند آمده که قال - گفت آنحضرت - یا معشر قریش! اشتروا انفسکم بآگوده قریش بخیرید از تنهای خود را و خلاص کنید آنرا از آتش دوزخ با ایمان و طاعت - و لا اغنی عنکم من الله شیاً - بے نیازی نمی توانم کرد و کفایت نمی توانم کرد و فائده نمیدهم شمار از عذاب خدا چیزی را - یا بنی عبد مناف لا اغنی عنکم من الله شیاً - ای اولاد عبد مناف بے نیازی نمی توانم کرد و شمار از عذاب چیزی را - یا عباس بن عبد المطلب لا اغنی عنک من الله شیاً - یا حنیفه عمه رسول الله لا اغنی عنک من الله شیاً - ای عباس بن عبد المطلب بے نیازی نمی توانم کرد و از عذاب خدا چیزی را و صفیه نام عمه آنحضرت است مادر زبیر بن العوام که از عشره مبشره است او را انداز کرد چنانکه عباس را کرد که عم شریف او است - یا فاطمه بنت محمد سلینی ما شکست من مالی - ای فاطمه طهر گوشه محمد بطلب هر چه میخواهی از مال من - لا اغنی عنک من الله شیاً - از عذاب خدا و گرفت دی فائده نمیکند چیزی را و ایجابی گویند که آنحضرت را خود مالی نبود خصوصاً در مکه که این حدیث در اینجا در و دیافته و این سخن چیزی نیست مال بر اندک و پیش طلاق می یابد و جزم بآنکه هیچ جنس از مال مطلقاً نبود از کجا حاصل است و آنحضرت را تجارتی و کسی بود یا آن که این عبارت تقاضا وجود مالی بالفعل نمیکند مراد آنست که اگر مالی در ملک من باشد بطلب ما نجات آخرت در ملک من نیست

الفصل الثانی - عن ابی موسی قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم اتقی هذه امه مرحومه - است من که این است است یعنی باین حالت در انقیاد و اطاعت و محبت من و محبت حق و باین صفات خیر و کرامت و رحمت که حق تعالی آنرا بدان مخصوص گردانیده هیچ یک از اعم سابقه را آن عطا نفرموده و بفضل و کرم و عفو و مغفرت و حسن معامله خود با ایشان مرا بشارسته داده است که است مرحوم و مغفور و مستحق رحمت است در آخرت - لیس علیها عذاب الاخرة یعنی اینهمه دلیل و نشان آنست که در آخرت بر دے عذاب نباشد - عذابا فی الدنیا الفتن و الزلازل و القتل عذاب این است است در دنیا فتنه و مصیبت و بلا و محنتها است و زلزله ها و حادثه های روزگار که با ایشان سیر موجب کفارت و توب و رفع درجات ایشان میگردد و قتال و ششاهای که میان ایشان وقوع می یابد اگر از دست کافران و مبتدعان است خود موجب شهادت و اجر است و اگر میان مسلمانان باشد پس اگر بجهت تشنه و تاویل است هر دو جانب بر سلامت اندازد اگر کجانب بصریح ظالم است آن جانب مظلوم مایور خواهد بود و بعضی از علما گفته اند که عذاب قبر از خصائص این است مرحومه مغفوره است تا در برزخ تمیحص ذنوب و تکفیر خطایا نموده

الیشان را طاهر و مطهر با خیرت برند و در اینجا عذایی نه بینند و گویند که کریمه ان الله یغفر الذنوب جمیعاً و ایشان این
امت است انار و احادیث و روایع و تکیب کبیره و تعذیب وی منافات باین ندارد زیرا که مغفرت غیر شرک و مشیت
حق است عموماً و خصوصاً و لازم نیست که البته واقع گردد و اگر واقع گردد لازم نه که بر هر فرد وقوع یابد شاید که بعضی
مغذوب باشند و بعضی مغفور و بعضی لکما یشریککم بالجماله این است مخصوص است بجزید رحمت و عنایت باری تعالی
که اقتضای نجات و عفو و مغفرت ایشان می کند و اهم در مشیت او است تعالی و واجب نیست بر وی چیزی
لیکن وفای و عده مخصوصه مر جوست - رواه ابو داود - و عن ابی عبد الله و معاذ بن جبل عن رسول الله صلی
علیه و سلم قال - ابو عبیده بن الجراح که از عشره مبشره است و معاذ بن جبل که از عظامه صحابه است روایت میکنند
از آنحضرت که گفت - ان هذا الامر بدار نبوة و رحمة فرمود آنحضرت که امر دین و ملت پیدا شد او را نبوت و رحمت
و در بعضی نسخ بدایت از بدو معنی ظهور یعنی اول ظهور دین زمان نزول وحی و رحمت و نورانیت بود و ثم لیكون خلافة
و رحمة - پیغمبری باشد خلافت و رحمت و آن تا انقضای زمان خلفای راشدین که بخلافت و نیابت آنحضرت کار و
دیانت انتظام و اقیام داشت - ثم لیكون ملکاً عضواً - پیغمبری باشد ملک با دشاهی گزیده کنایت است از وقوع
ظلم و سیداد و خلق خدا و عرض گزیدن و عضو و لفتح عین صغیه مافاض است و در بعضی روایات ثم ملک عضواً بضم عین جم
عض بکسر عین معنی خدایت و شریر یعنی پادشاهان یا پسر پادشاهان آیند ثم کائن جبریه و عتوا و فساد فی الارض پیشر شوند
این کار بکفر و از در گذشتن و فساد و تباهی در زمین و در نسخ مشکات لفظ جبریه بفتح جیم و با تصحیح کرده شده است
و در مجمع البحار از شرح شفا بسکون با آورده معنی کبر و از قاموس بکسر جیم نیز معلوم میگردد و این مناسب تر است
بقول وی لیستخون الحسیر و الفروج و الخمر و حلال میدانند این جماعه اخیره می کنند چنانکه حلال را کنند جامه های
افروشی را و زجاء زنان را و انواع شرابها را - برزقون علی ذلک فیصرون - رزق داده می شوند با وجود این کار
و یاری داده می شوند در کار با نیا نصرت داده می شوند بر کفار و مخالفان ایشان و هلاک کرده نمی شوند اگر چه
سستی آن شده اند بحمت آنچه بهت کرده است از پروردگار تعالی مر این امت را از مغفرت و رحمت و شاید که
حق تعالی را در آن حکمت باشد از ضبط امور خلایق و انتظام آن و از تأیید بعضی احکام دین بوجود ایشان اگر چه در حدیث
خود فاسق و فاجرند حتی یلقوا الله تا آنکه ملاقات میکنند و پیش می آیند خدا تعالی را در روز جزا - رواه البیهقی فی
تعبای ایمان - و عن عایشه رضی الله عنها قالت سمعت رسول الله - گفت عایشه شنیدم پیغمبر خدا را - صلی الله علیه
و سلم یقول - میگفت - ان اول ما یكفار به رستی که نخستین چیزی که سرنگون گردد می شود و گرد آئیده می شود و اکفای
سرنگون کردن آونما بریزد آنچه در دست از آب یا شراب و کفار می گویند کس را که بر وی افتد و سرنگون گردد و
قال زید بن یحیی الرازی - گفت زید بن یحیی که راوی این حدیث است کینت اد ابو عبده الله و شقی خزاعی است و در

سینکند از دی احمد و از می لقیہ است مات نہ سبغ و استین۔ یعنی الاسلام۔ یعنی سرنگون کردہ می شود و در اسلام دیکمہ فی از لفظ راوی ساقط شدہ۔ کما یفہر الا انہ۔ چنانکہ سرنگون کردہ می شود و اندک تا بریزد آنچه در دست از آب دلیلی الخمرین نیز لفظ راوی است کہ بیان مراد میکند یعنی ادا لکما یفہر فی الاسلام کہ امست خمرست این تقریر شارحان است و تفسیر این حدیث و اینجا کوئی دیگرست ظاہر تر از آنچه ایشان گفتہ اند در شرح آنرا بیان کردہ ایم حاصل آنکہ اول چیزے کہ ارتکاب کردہ می شود از محرمات ساقط گردانیدہ می شود و از احکام اسلام نیز تفسیر احوال مردم در آخر زبان حکم خمرست کہ مے نوشند آنرا قمار و یلات می کنند و تجلیل دی چنانکہ گفت۔ وقیل فکیف و گفتہ شد پس چگونہ ارتکاب کردہ می شود خمر را و تفسیر اوادہ می شود حکم آنرا یا رسول اللہ و قد بین اللہ فیما مابین۔ و جالانکہ تحقیق بیان کردہ است خدا تعالی در خمر آنچه بیان کردہ است یعنی خمرست لواط باشد و اعلاظ و جودہ بیان کردہ بیانے واضح بین مقال گفت آنحضرت جیلہ می کنند و تاویل مے نمایند در خوردن آن باین طریق کہ لیسونہا بغیر اسہما فیسئلونہا۔ نام می نهند آنرا نامی دیگر بجز خمر چنانکہ نیند و شامت و مانند آنی و در واقع آن خمرست و باین بہانہ می خوردند یا می سازند آنرا از برنج و عسل و غیر آن و میگویند کہ خمر نام آب انگورست کہ سستی آورد این نہ از انگورست پس خمر نباشد و ندانند کہ ہرچہ مسکرست حرامست و خمرست یا حکم خمر دارد۔ رواہ الدارے۔

الفصل الثالث عن النعمان بن بشیر عن حذیفۃ قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم۔ نعمان بن بشیر صحابی انصاری اول مولودی کہ در خانہ انصار آمد بعد از ہجرت زدایت میکند از حذیفہ کہ صحابی عظیم القدرست صاحب سر رسول اللہ گفت حذیفہ گفت آنحضرت۔ تکون النبوة فیکم۔ می باشد و باقی می ماند و جودہ نبوت و نوروی و در میان شما۔ با اشارہ لئان تکون ما دام۔ کہ می خواہد خداے تعالی بودن آنرا شتم برفعہا اللہ تعالی۔ پستبر بر میدارد خداے تعالیے نبوت را بہ برداشتن بنی۔ شتم تکون خلافتہ علی منہاج النبوة ما اشارہ لئان تکون۔ پستبری باشد خلافتے بر طلقہ نبوت و در آن ما دام کہ می خواہد خدا بودن آنرا و منہاج راہ پیدا و کشادہ۔ شتم برفعہا اللہ تعالی۔ پستبر بر میدارد خلافت را نیز شتم تکون ملکاً عاصلاً۔ پستبری باشد امارت و حکومت ملکی گزندہ۔ فیکون اشارہ لئان کیون۔ پس باقی مے ماند آن ملک ما دام کہ می خواہد خداے تعالی کہ باشد شتم برفعہا اللہ تعالی۔ پستبر بر میدارد آنرا خداے تعالیے از عالم شتم تکون ملکاً جبرئیل پستبری باشد ملکی خداوند بکر و غلبہ و عتو فیکون ما اشارہ لئان کیون۔ پس مبادا و باقی ماند ما دام کہ می خواہد خدا تعالی کہ باشد شتم برفعہا اللہ تعالی۔ پستبر بر میدارد آنرا خدا تعالی۔ شتم کیون خلافتہ علی منہاج النبوة۔ پستبر مبادا خلافتے بر روش نبوت و لغتہ اند کہ مراد باین خلافت زمان مہدی است شتم سکت۔ پسترا موش گشت آنحضرت قال حبیب۔ گفت حبیب بن سالم کہ یکی از روایات این حدیثست و مولی نعمان بن بشیر و کاتب دست روایت میکند از وی قتادہ و غیر وی۔ فلما قام۔ پس ہنگامی کہ بخواست عمر بن عبد العزیز یعنی از مجلس کتبت الیہ ہذا الحدیث۔ نوشتم کہ

دی این حدیث را - اذکره آیه در جای که یاد می‌دهم او را این حدیث - و قالت ارجوان تکون و گفتیم که امید می‌دارم که باشی
تو امیر المؤمنین یعنی خلیفه بعد الملک اعراض و الجریه بعد از ملک گزیده و ملک قهر و عتو که آنحضرت خبر داده است بدان
قهر پس خوشحال گردانیده شد عمر بن سخن - و اعجبه و خوش آمد او را یعنی عمر بن عبد العزیز را داده احمد و ابی بنی دلائل النبوة

کتاب الفتن

فتن جمع فتنه مثل محن جمع محنت یعنی آزمائش و فتن و اشتتن شی و فریفته شدن بدان و معنی گمراه شدن و گمراه کردن
و گناه و کفر و فساد و عذاب و گداختن طلا و نقره و جنون و محنت و مال و اولاد و اختلاف مردم در راه نیز آید و
بدانکه مؤلف از اینجا تا آخر کتاب خود کتاب الفتن ساخت و بعد از وی ابواب ترتیب داد و وجه این ظاهر نیست خصوصاً
باب فضائل و مناقب که آنها را داخل کتاب الفتن ساختن وجهی بود که اگر گویند که ما مکه و قبله را هم با اعتقاد آنها
و گردیدن بدان پس باین اعتبار تمام آنچه در کتاب مذکور است ازین قبیل است قدر و الله اعلم

الفصل الاول - عن حذیفه قال - روايت است از حذیفه که گفت - قام فینا رسول الله صلی الله علیه و سلم
مقاماً یسأله فیما یسأله یعنی خطبه خواند و وعظ گفت ایستادنی که - مآثرک شیا یاکون - نه گذشت چیزی را که
باشد و وقوع یابد - فی مقامه ذلک فی قیام الساعه - در آن مقامی که ایستاده بود تا روز قیامت یعنی نگذاشت در مقام
بیخ چیز را از وقایع که شدنی است تا روز قیامت - لا حدث به سکرانک حدیث کرد خبر داد بدان - خیر حفظه من حفظه
و لیس من لیس یأدک گفت آنرا کسیکه یاد گرفت و فراموش کرد آنرا کسیکه فراموش کرد یعنی بعضی یاد داشتند و بعضی فراموش
کردند قدر علمه صحابی هو لا - حذیفه میگویی تحقیق دانسته اند این تفصیه را یا ران من که ایستادند - و انه لیکون منه الشیء قد
و بدیستی که شان این است که هر آنکه واقع می شود از آنچه خبر داد آنحضرت چیزی که تحقیق فراموش کرده ام من آنرا
قاراه فاذکره پس فی بنیم من آن خبر را پس یادمی آرم آن فراموش شده را - کما یرک الرجل وجه الرجل - چنانچه یاد داد
مردی مردی مردی را بطریق اجمال و ابهام - و انما غاب عنه چون غایب می شود از وی و فراموش میکند آنرا فی فصل
و تشخیص ثم افراه عرفه - پس چون می بیند او را می شناسد شخص متفق علیه و عمنه قال سمعت رسول الله و سمر
حذیفه است که گفت شنیدم من غیر خدا را - صلی الله علیه و سلم یقول میگفت - تعرض الفتن علی القلوب - عرض کرده نشود
و نموده می شوند و نهاده می شوند فتنه با بر و دلسا کالجیه مثل بویا - عودا و این لفظ را بسته نوع روایت کرده اند
اول بضم عین و اجمال و ال و این مشهور تر است از روایات و معنی وی چنانکه باشد که می و آید فتنه با در دل یا
فتنه بعد از فتنه چنانچه می و آید چوب در با فتن بویا یک بعد از دیگر و در از چوب در اینجا شاخهای سبز از خوا
که شکافته بدان بویا می با فتنه یا در تشبیه عرض فتنه است بر دل با بعض شاخهای حصیر با فتنه آن یکی بعد از دیگر و
بعضی گفته اند هر چه پدید می آید فتنه در دل است مثل حصیر در حصیر تاثیر کردن و در پلهی خواب کتیده بدان و این

ثانی لفتح عین و ذال معجمه معنی وی استعاده کردن و پناه جستن بخداست از شرفتنه چنانکه در اثنا سے کلام بعد از ذکر کفر و معصیت گویند لغو و بالکسر منها یا معا و انما ثالث لفتح عین با همال ذال مراد عود و تکرار عرض فتنه است بر دل مره بعد از آخری و بر تواتر اولی بر رفع و نصب هر دو آمده و بر ثانی و بر ثالث به نصب فقط و در تخرج و جوه دیگر نیز در کشف این عبارات مذکور شده است و مراد بفتنه اعتقادات فاسده است یا عام تر از این شامل شیوات نفسانی نیز - فاسے قلب اشترک با پیش هر دو یک نموده شد به جهت فتنه و بر سرخ شدن در آن و در این رنگها آن در دسے چنانچه در آید رنگ و رجا به و اشتراب و در خوردن جامه رنگ را و در خوردن این در آن گویا که سے نوشد آنرا و قول در سے بجان و اشتراب و افی قلوب هم لاجل این باب است - نکست فیه نکته سودا در خلا نیده می شود و در آن دل نکته سیاه و نکته بمعنی اثر آید که از خلایق در آن چوب و مانند آن در زمین حاصل گردد و همچنین نقطه نیز آید و همچنین فقط در چیز سے که مخالف رنگ او بود و نیز مستعمل اگر در دسے قلب انرا - و هر دسے که منکر شد فتنه را و اتساع آو در از قبول آن و متاثر نگشت بدان - نکست فیه نکته بیچاره غلامیه اشهر و در آن دل نکته سفید حتی بصیر علی قلبین تا آنکه میکرد و انسان با اعتبار عرض فتنه و تاثیر و عدم تاثیر وی در دل وی یا میگردد و در آنجا اعتبار آن بر دو نوع و تغییر را پیدا و تبا هر دو خوانده اند بر تقدیر یا ضمیر راجع به انسان که می باشد و از سیاق کلام و بر تقدیر ثانی راجع به قلوب که مذکور است به تدریج و نیز رفع و نصب هر دو آمده این مثل انصاف - نوع اول سفید مانند رنگ سفید که متاثر نمیکرد و نیز سے چنین این دل که تاثیر نمی کند و در سے فتنه اصلا و تشبیه فتنه با و سفیدی است بلکه ملائمت و قوت و سختی نیز ملحوظ است و الا فتنه فتنه - و زبان نمے کند این نوع دل را هیچ فتنه با و است السموات والارض - تا آنکه باقی است آسمان و زمین یعنی همیشه - و الا اخر اسود و دل دیگر سیاه است که تاثر کرده فتنه و در وی - مراد از این معجم سکون را و تشدید و ال تیره و خاکستر رنگ رفته بالضم خاکستر گون ارباب و خاکستر گون شمار و در ردایسته مراد از همه مله سوره پورا را یا نیز آمده و جهان در شرح ذکر کرده ایم - کالکون زحیا - این دل همچو کوزه است و از گون شده که هر چه در دست از آب بیرون افتاده همچین این دل از نور ایمان و معرفت خالی گشته و سیاه شده همچی انجم میم و فتح جیم پیش از خاتمه میم که دره شده بمعنی مائل و منحنی آید - لایعرف معروفه یعنی این دل کار نیات و مشرور را و لایکفر نکرا و منکر نمیکرد و کار بد و ناشروع را - الا ما اشرب من هوا - مگر چیزی را که نوشا بنده شده و غلط کرده شده است آن دل و گرفتار محبت آن گردانیده شد از هوا سے نفس او موت قلب عبارت ازین حالت است احاذنا الله من ذلک - و آه مسلم - و عنه قال حدثنا رسول الله صلی الله علیه وسلم حدیثین بهم از حدیث روایت است که گفت حدیث کرد یا را آنحضرت و حدیث - را بیت احد ما را انتظار آنرا دیدم من یکے از ان دو حدیث را یعنی وقوع یافت آنچه خبر داده بود آنحضرت و من انتظار سے برم حدیث دیگر را که مصدوق دسے نیز وقوع یابد که حدیث ان الاله نزلت فی جذر قلوب الرطل - حدیث کرد ما را آنحضرت که

که امانت فرد و آمده است در اصل و لما سے مردان جذر بفتح جیم و کسرن و سکون ذال معجمه اصل هر خبری و مراد است
یا معنی مشهور است که خیانت نکردن است در حق مردم یا مراد تمامه تکالیف شرعی است که مذکور است در کتب تکریمه (انا عرضنا
الامانه علی السموات) آیه و اصل به ایمان است چنانکه اشارت کرد در آخر حدیث (و انی قلبه من خردل سن ایمان) امانت
به سیم که مذکور شده بقول و سیم (ولا یلکوا احدی فی دینی الا ما یمیز منی برأست) می فرماید که حق سبحانه ایمان و امانت
در درون و اما مؤمنان پیر کرده و اثبات نموده است - ثم علموا سن القرآن - پسترو استند آنرا از قرآن مجید
که فرستاده - ثم علموا سن السنه - پسترو استند از سنت رسول که بیان فرموده یعنی خلق هدایت و مراده که آن
از حق جیل و علامه سابق است بر انزال کتاب و ابراهیم رسل هر که اسما بفتح غمایت و هدایت وی تعالی ثابت شده از
کتاب و سنت بهره مند متوقع گشته و نیز درین لفظ تقیم شان و اعلا سے رتبه ایمان و امانت است که با وجود انزال و
اثبات آن در قلب بکتاب و سنت نیز آنرا مؤید و موکد ساخته است این حدیث اهل سنت که خذ لیه آنرا و صحاب
رسول در عصر و حضور وی صلی الله علیه و آله و سلم آنرا و دیده و مشاهده نموده و حدیث دیگر در بیان برداشتین گم شدن
امانت که بعد از زمان آنحضرت صلی الله علیه و سلم راه یافته و واقع شده چنانکه گفت - و حدثناعن رفا - و حدیث
کردار آنحضرت از برداشتین امانت و نقصان پذیرفتن آن - قال - گفت آنحضرت در بیان نقصان امانت شما
الرجل النومة - خواب میکند خواب کردنی غافل میگردد و از ذکر آیات و تنبیح سنت و این مقابل آنست که
فرمود ثم علموا سن الکتاب و السنه بمقتضی الامانه سن قلبه پس قبض کرده می شود و گرفته میشود و امانت از دل
مرد یعنی بمقتضی از انوار و ثمرات آن روسته کمی می نهد و نقصان می پذیرد و فیصل اثر را پس گیرد و اثر امانت و اثر شکی
باقی ماند از علامت و بقیه آن مثل اثر الوکت - مانند اثر و کت بفتح و او سکون کاف در آخر تابع و کت و آن اثر چیزی
مثل نقطه بر خلاف رنگ آن چیز چنانکه نقطه سیاه در سفید و بعضی گفته اند که نقطه سفید که در سیاه چشم پیدا آید یعنی
بجهت طریقه غفلت و از کتاب محصیت ثور امانت کم شود چون آگاه شود و از حال دل خود نفی نماید جز مقدار نقطه از
آنرسته باقی نماند بنیر ثم نیام النومة - پسترو خواب میکند خواب دیگر و غافل گردد و با دیگر - فبقض الامانه پس گرفته میشود
و نقصان کرده شود و جزو سے دیگر از امانت که باقی مانده بود - فیقی اثر مثل اثر الحبل - پس چون نگاه کند باقی می ماند
اثر آن مانند اثر بجل بفتح جیم و سکون جیم سخت شدن پوست دست از کار کردن و در صراح گفته بجل شعخ لب سن
از کار بعد از آن بیان اثر بجل میکند بقول خود - کجور و حبه علی رجبک - مانند خاکری که بگردانی و غلطانی آنرا
بر پائے خود ای مخاطب - فبقض پس آبله کند آن موضع از پائے که خاک را بران بایمال کرد و متراسته پس بقیه
موضع را که آبله کرده بلند متراسته بجم و سکون نون و فتح تا و کسر با اسم فاعل از بنبر یعنی ارتفاع و بلندی و بنبر مشتق از دست
و یس نیه شئی - و اما آنکه نیست در آن آبله که بلند می نماید چیزی که بکار آید بچنین این مرد که اثر امانت از دل وی

برگرفته شدہ صلاح و کار آمدی نماید و در باطن دلی صلاحی و چیزے کہ بکار آید نہ باین تقریر معلوم شد کہ وکت و مجمل شامل بقیہ امانت است کہ در دل می ماند اما باین تقریر وارد می گردد کہ اثر مجمل سخت تر و بیشتر است از اثر وکت و مناسب شوق آن است کہ بقا سے اثر وکت کمتر نماید از وکت اولی جواب می دهند کہ چون مجمل اثری محفوظ لا طائل تحتہ است قلیل و تقریباً شد از اثر وکت داین جواب عالی از ضعفی نیست و بعضی شرح اثر وکت و مجمل را شامل زوال امانت دانسته یعنی اولاً شامل وکت از ان زائل می گردد و باز دیگر مانند مجمل بیشتر از مرتبہ اول دور می شود زیرا کہ درین مرتبہ قبض کثیر شد از آنچه باقی مانده بعد از قبض و مرتبہ اول فاقم۔ و تصحیح اناس تبایعون۔ و صحیح سے کنند مردم در حالے کہ مبايعت و معاملت می کنند یا یکدیگر۔ و لایکا و احدی تو دے الامانہ۔ و نزدیک نیست ہیچیکے کہ ادا کند امانت را و حقوق تکالیف شریعت را و خیانت لور ز و ر حق مردم۔ فیقال۔ پس گفته می شود و لقصہ قلیل و بیان ندرت وجود امانت و اہل آن۔ ان فی بنی فلان رجلا ایما بدرستی کہ در فلان قبیلہ با وجود کثرت مردم و در دے یک مردی امین و حق گزار است۔ و لیقال للرجل۔ و گفته می شود و مرد را دستودہ میشود و بعضائی کہ در عرف مردم آنرا داخل فضائل و کمالات می دارند۔ ما اعقلہ جمیع عجب عاقل و انا است و کار و بار دنیا و معیشت۔ و ما اطرفہ۔ و چه عجب زیرک است و بی خوش گو خوش زبان است۔ و ما اجلدہ۔ و چه عجب چست و چالاک است و بی باین صفات می ستایند مرد را۔ و ما فی قلبہ شقال جتہ من خردل من ایمان۔ و حالانکہ نیست در دل آن مرد کہ او را می ستایند مقدار و آن خردل از ایمان و صفات حمیدہ کہ تابع آنست و از اینجا معلوم گردد کہ اصل کار ایمان و صلاح است باقی ہمہ بہا و ہر راست اگر چه مردم اہل دنیا آنرا خوب دانند و بدان بستانند و تعمیر ستایش بہ تقوی و قوت ایمان است رزقنا اللہ شفق علیہ۔

قال کان الناس لیسا لون رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم عن ایچرم عن اہل خذ لید است کہ گفت بودند یا ہر دم کہ می پسندید آنحضرت را از نیکی و گفت اسالہ عن الشمر و بروم من کہ می پسندیم او را از بدی سخافۃ النبی و اللہی۔ از جہت ترس این کہ در یاد مرا آن بدی و برسد بن از آفت آن چه دفع ضرر نزد عاتل اہم و اقدم است از جلب نفع و نا نا کہ مرا از شر قتل و دقلع داشته کہ واقع شوند و مردم و فاش گردد و در میان ایشان از نزاع و جہد ال اگر چه نہ موافق حق باشد و الامنیات در شرع مجہن است و سوال از ان مخصوص بوی نفی اللہ عنہ نبود چنانکہ سیاق حدیث بران دلالت دارد و قال۔ گفت خذ لید قلت گفتم یا رسول اللہ انا کنا فی جاہلیتہ و شر۔ بدرستی کہ خود ہم پیش ازین در جاہلیت و بدی۔ فجارنا اللہ ہذا ایچر پس آورد و ما را خدا سے تعالی بوجہ و شریف تو این نیکی را کہ بن اسلام بست و استقامت بر عمل بہ مقتضای آن۔ فہل بعد ہذا ایچر من شر پس آیا تو اہد شد و هست متوقع لہ ازین نیکی از شر ظلم و فساد و اختلال امر دین۔ قال نعم۔ گفت آنحضرت آری هست و تو اہد شد بعد ازین خبر شرفست و ہل بعد ذلک لشر من غیر۔ گفتم و آیا هست بعد از ان شر کہ بعد از خیر حادث شود و چیزے از خیر کہ بعد از مردن

روح یا بد و برینج استقامت رود قال نعم۔ گفت آنحضرت آری ہے بہت بعد از ان شر خیر ہے و فیہ دخن۔ و درین خیر کہ بعد از شر یا بد و برینج استقامت رود و در تہمت و دخن یعنی دھان آید یعنی خیر ہے باشد و مزاج بشر و دلبہا ہے مردم بآن صدق و خاص کہ در او اہل بود نباشد و اعتقادات صحیحہ و اعمال صالحہ و عدل ملوک کہ در قرن اول بود نباشد و بدیدار و بدعتا حادث گردید بدان باینکہ اہل بدعت یا اہل سنت مخرج و مخلوط شوند۔ قلت و ما دخنہ گفت من و حبیب است اخبر اوراد خان خیر گفتے۔ قال قوم فرمود و وہاں کہ گفتہ کنایت است از وجود قومی۔ لیستہون بغیر سنتی۔ سر راہ درویش گیر بغیر راہ درویش ہن۔ و میدون بغیر ہر سیرت۔ سائر نیز جز سیرت ہن۔ تعریف ہم و تکریم شناسی از ایشان کار و بار و بار و لا و نجی شناسی یعنی معروف و منکر و مشہور و نامشہور ہر دو در ایشان جمع است۔ بامتنزاج و اختلاط خیر و شر کہ مراد و دل تول او سیت نعم و فیہ دخن و قول وی و لیستہون بغیر سنتی نیز مراد ہن است۔ و گفتہ اند کہ مزاجی بعد از شر ایام عمر بن عبدالمطلب است و مراد بالہن نیز آنست کہ بعد از آنکہ سیرت از بد و برین ان ایشان کہے بود کہ دعوتی کرد و بدعت چنانچہ مخرج و بعضیہ گفتہ اند کہ احتجاج دارد کہ شہر زان قتل امیر المؤمنین عثمان باشد و شر جو زان امیر المؤمنین علی رضی اللہ عنہما و در حین و شر بعد از دوسے زبان جامعہ کہ لغت سے کہ در دہدوسے راضی اند عہد بر بنابر و اللہ اعلم حیثا نگفت۔ قلت و ہل بعد ذلک الخیر من شر گفتہ و آری است۔ بعد از ان خیر شر سے دیگر قال نعم و عاۃ علی ابواب جنم۔ گفت آری ہے خواہندگان باشند و ہم را بد و برینج و در ذلک التسادہ من اجابہم الیہا کہے کہ پاسخ دہد و فرمان برداری کند ایشان را و بد و برینج و در ذلک التسادہ من اجابہم الیہا و در ذلک۔ قلت نہ گفتہ یا رسول اللہ صغیر لہما۔ و جمع کن ایشان را بر اسلئے یا یعنی بگو کہ چہ کسانند ایشان و جمہ صفت دارند تا بشناسیم ایشان را۔ قال ہم من جلد تبار۔ فرمود ایشان از انبار جنس بایا از اقربائے مایا از ازل و دن و ملت ما اند و جلدہ شئی ظاہر آنرا بآیند و در اصل معنی پردہ تن کہ آنرا دوست خوانند۔ و یہ کلہن بالستقاء و سخن میکنند بآن یا کہ لغت عرب است یا تظلم می کنند بقرآن و حدیث و مواظبت و حکم نیست و در دل ایشان خیر۔ قلت فما تا مری ان اور کہنے ذلک۔ گفتہ پس چہ می فرمائی مراد چہ کار کنم اگر دریا بد مرا آن وقت کہ این گروہ در ان وقت باشند قال تلزم جماعة السليمن اہم۔ فرمود لازم می گیری و پیوستہ می باشی جماعت مسلمانان را کہ ترکم کتاب و سنت باشند و امام ایشان را۔ قلت فان لم تکن لهم جماعة ولا امام۔ گفتہ پس اگر نباشد مرسلانان و جماعت و نہ امامی برین تقدیر چہ کار کنم۔ قال فاعتزل تلك الفرق كلها فرمود پس یک سو شو از ہماں گروہ ہا۔ و لو ان بعض باصل شجرہ اگر چہ باشد اعتزال بالتزام بیچ و بستہ و نہا جستن بدان در پیشہ و بیابان و تحمل شداید و شاق و خائیدن گیاہ و چوبے قناعت گردن بدان گیاہ و در صحرا۔ حتی یذکک الموت۔ تا آنکہ دریا بد و برینج ترا مرگ۔ و انت علی ذلک۔ و حال آنکہ باشی تو بر حال اعتزال متفق علیہ فی ردایہ المسلم۔ و آمدہ است در روایتی مرسل را بچنین کہ۔ قال لغت آنحضرت کیون بعدی

البته - خواهند بود پس از من امان و پیشوایان یعنی باو شایان که لایسته دن بهدائے - که راه نمی یابند و نمی روند به راه
 رانند که من دارم - و لایستندون بستی - و طریقۀ درویش نمی گیرند بر روش و طریقۀ من بقیوم فیہ رجال - و خواهند ایستاد
 در آن زمان مردائی که - قلوبهم قلوب الشیاطین - که دلهاے ایشان دلهاے دیوان است - فی خیمان النس - و در آن آدمی
 یعنی صورت ظاهر ایشان صورت آدمی است و سیرت باطن ایشان سیرت شیطان خیمان بضم میم و سکون شلفه قال
 حذیفه قلت کیف صنع - گفت حذیفه گفتم چکار کنم و چگونه باشم - یا رسول اللہ ان اورکت ذلک - اگر در بایم آنوقت را -
 قال سمع و تطیع الا میر - فرمود می شنوی و فرمان برداری میکنی کسی را که امیر است و حاکم است بر شما ان ضرب ظرک
 و اخذ مالک - اگر چه زده شود و پشت تو در گرفته شود مال تو یعنی ظلم کرده شود و در نفس تو دمال تو یا بزندان امیر پشت ترا در
 گیر دمال ترا ضرب و آخذ بلفظ مجهول و معلوم هر دو روایت است یعنی خروج نمی کنی و فتنه بر نمی انگیزی و بدین ولایت صبر
 میکنی و از تکاپ تا مشرعی نمی کنی و اگر اگر اه کنند آن دیگر است آنجا نیز اخذ بعزیمت باقی است - فاسمع و طبع پس
 بشنود و اطاعت و انقیاد کن این تاکید است در عدم خروج و فتنه انگیزی - و عن ابی هریره قال قال رسول اللہ
 صلی اللہ علیہ وسلم با دروا بالاعمال فتننا کقطع اللیل المنظم - بشنا بید و پیشی کنند بعمل های نیک فتنه بار که مانند پاره های
 تار یک اند که معلوم نمی توان کرد بسبب آنرا و راه نیست آنجا صی از ان یعنی پیش از آنکه این چنین فتنه با نازل گردد
 و پیش آید کار با سے نیک که در ان وقت میسر نخواهد شد و از دست نخواهد آمد و در محنت و بلا سے دینی گرفتار
 نخواهید شد و حال مردم در ان وقت اینچنین خواهد بود که - یصبح الرجل مؤمناً و یسی کا فرا - گاهی صبح کند مرد مسلمان و شام
 می کند کافر - و یسی مؤمناً و یصبح کا فرا - و گاهی صبح می کند مسلمان و صبح میکند کافر بهجت بلا و امتحان و افتنان از ازل
 روزگار و ارباب دول که اختلاط می کنند با ایشان و گرفتاری گرد و بجا جات می در آید در میان ایشان تا قضا کند
 حاجت را پس بابع می گردد ایشان را و مضطرب می گردد بموافقت ایشان در امور سے که نه از دین اسلام است
 در و است که معنی آن باشد که صبح می کند با ایمان از بهجت تحریم خون و مال برادر مسلمان و شام می کند کافر بسبب
 تحمیل آن باین معنی مراد بفتن جنگها و قتلها باشد و معنی اول مناسب بقول دی که فرمود - بیع و نیه بعرض
 من الدنیا - می فروشد دین و ایمان خود را بمبتاعی قلیل از دنیا رواه مسلم - و عنه قال قال رسول اللہ صلی اللہ
 علیہ وسلم شکون فتن - نزدیک است که پیدا گردد فتنه ها که - القاعد فیها خیر من القاتم - نشینده در ان فتنه ها که
 یک مرتبه دور تر است از استعداد حضور در ان بهتر است از ایستاده که نزدیک تر است از استعداد - و القاتم
 فیها خیر من الماشی - و ایستاده در ان فتنه ها بهتر از رونده است بسوی دی - و الماشی فیها خیر من الساعی - و رونده
 در ان فتنه ها بهتر از دوغده و شتاب رونده است - من تشرف لکات شرفه کسی که بنگرد و مر آن فتنه ها را و طالب
 کند آنرا و نزدیک گردد بآن می نگرد آن فتنه ها می جوید آنرا یعنی استشراف و تطمع و قرب آن موجب وقوع در ان

ورسیدن بدان است پس خلاصی و نجات از شر آن نیست مگر در دوری از آن - فمن وجد لم يجار و معاذ ايس يسكيه ياب
 جالبه پناهی و لجار و معاذ و رخت بيك مضي آمده و باین جهت اگر دبرای شك راوی باشد نیز شاید یارب ايس تا كيد بود
 چنانكه این دو كلمه هم چنین معاند کوری گرد و طبع غریبه پس باید که پناه گیر و بدان تا نجات یابد از شر آن - متفق علیه و فی
 روایه بسلم قال يكون فتنه كفت آنحضرت صلی الله علیه و آله باشد فتنه که سالناکم فیما خیر من لیقظان - خواب کننده در آن که
 خیر ندارد و از آن و نمی شنود اخبار آنرا بهتر است از بیدار - و لیقظان فیما خیر من القاکم - و بیدار که در روی فتاده یا
 نشسته است بهتر است از ایستاده - و القاکم فیما خیر من لساعی - و ایستاده در روی بهتر است از سعی کننده - و الساعی اینجا
 معنی مشی است که مفضی است بسیعی و فی الصراح السعی و دیدن و شتاب کردن و کسب کار کردن پس در اینجا این معنی
 اخیر را باشد فمن وجد لم يجار و معاذ افسستعنه به - و عن ابی بکره قال قال رسول الله صلی الله علیه و آله وسلم انما تكون
 فتن - بدستی که فصل این است که نزدیک است که پیدا گردد فتنه با بسیار - الاثم تكون فتنه الاثم تكون فتنه - آگاه
 باش بستی فتنه می شود درین فتنه با یک فتنه عظیم تر از فتنه های دیگر - الفاعل خیر من الماشی فیها و الماشی فیما خیر من
 الساعی ایها الا فاذا وقعت - آگاه باش پس چون واقع شود آن فتنه - فمن كان لایل طلیحوتی بایله - پس کسی که باشد را
 در اثر آن که می خیزد در وادی های پس باید که لاحق گردد و پیوندد و بشتر آن خود - و من كان له غنم فلیحوتی فتنه - و کسیکه هست
 مرا و را گو سفند آن باید که لاحق گردد و بگو سفند آن خود - و من كان له ارض فلیحوتی بارضه - و کسیکه هست مرا و را زمین
 و قریه و دراز مکان فتنه پس باید که لاحق گردد و بزین خود یعنی بگزیند از فتنه به تنهایی پس از و و کار نفس خود مشغول گردد
 فقال رجل - پس گفت مردی - یا رسول الله ارايت من لم یکن لایل ولا غنم ولا ارض خیره مالا که کسیکه نباشد مرا و را شر آن
 و نه گو سفند آن و نه زینتی که لاحق گردد و بدان و تنها سر خود گیر و چه کار کند - قال لعبدی سیف - گفت تصد کند بسوی شمشیر خود و بقی
 علی حده بچجر - پس بگوید بر تیزی شمشیر بسنگ یعنی بشکند شمشیر را تا به بند و پر و روی خود و در کارزار برآید - ثم یلج ان استطاع
 النجار - بستر شتابی کند و زود بدرود اگر می تواند شتابی کردن را بداند آنکه باین حدیث و مانند این حدیث احتجاج
 کرده است کسی که قائل است بآنکه قتال جائز نیست و در فتنه بیخ حال می گوید که چون دو فریق از مسلمانان
 میان یکدیگر قتال کنند و اجنب است احراز کردن ازان و یک سو شدن و گوشه گرفتن و بجانب بیخ یک ازین
 دو فریق نیفتادن و در مقابل بی بکره که صحابی مشهور است و بعضی صحابه دیگر همین است و ابن عمر می گوید که قتال باید کرد
 ابتداء اما اگر کسی قتال کند و رفع آن لازم است و جمهور صحابه و تابعین بر آنند که واجب است نصرت و اعانت محق و
 قتال کردن با باغی و اگر چنین کند ظاهر گردد و فساد و طغیان کند اهل لغی و دلیل برین مذهب قول حق سبحانه و تعالی
 من المؤمنین قتالوا الیه که مطلق است که چون قتال کند و طائفه از مسلمانان اصلاح باید کرد و میان ایشان
 و اگر یعنی کند یک ازین دو طائفه بر دیگر ستم قتال باید کرد و با طائفه باغیه تا باز گردد و بجانب حق و چون بیان کرد

آنحضرت حکم فتنه را فرموده اللهم بل بلغت حد خداوند آری ما ساینده من حکم ترا بنده گان تو ششایسه بار گفت این کلمه فقال
 رجل پس گفت فردی بنیارسول الله ازایت ان که هست - خبر ده مرا که اگر آگاه و خبر کرده شوم من حتی نیتلحق لی الی خدا
 تا آنکه برده شود در البسوی یک از دو صفت قتال - فخرنی رجل بسینه پس بنزد مرا دوست بشمشیر خود - او بجای سهم یا بیاید
 تیر سے فیتلحق پس یک شمشیر را قال گفت آنحضرت پیور با شمشیر احمک کیون من اصحاب النار - بر میگردد آن مرد که کشت ترا
 بگناه خود و گناه تو می باشد از دو زبان این عبارت را دو معنی گفته اند یکی آنکه بر میگردد بگناه خود که بالفعل کرده و ترا
 گشته و گناه تو که بفرض و تقدیر تو او را میکشتی و گناهان آن بر تومی نشست آن نیز بر سر تومی ننهد و عقوبت گناه او را عین
 می بنیازد به جهت زجر تو و پنج دوم آنکه بر میگردد بگناه خود که سابقاً داشت از بعضی عداوت مسلمانان که نسبت به تو
 شد و گناه کشتن تو که صادر شده از دهنه الان - رواه مسلم - وعن ابی سعید قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم
 یوشک ان یکون خیر مال المسلم - نزدیک است که باشد بهترین مال مسلمان - غنم بیع به اشعوف الجبال - گو سفندی ان
 که پیروی میکند می جوید بدان گو سفندان هر کوههارا - و مواقع القطر - و جایهای افتادن باران را یعنی گو سفندی چشید
 داشته باشد و کوههارا و دیهارا که دران باران می افتد میجوید تا در اینجا باشد گو سفندان را اینجا بچرانند و وقت خود
 را بدان بسازد - یفریدینه من الفتن - می گویند و این مسلمان بدین خود از فتنه ها و گوشه می گیر تا با مردم اختلاط نکند و در
 نه افتد رواه البخاری و عن اسماعیل بن زید قال اشرف البنی - بالابرا بن عمر صلی الله علیه وسلم علی اطم من طام المذنبه بر
 حصنی از حصنها می مدینه و اطم بنهمینس یعنی قصر بلند و هر حصن که بسکنا بنا کرده باشند در حوالی مدینه مظهره قلعه یا حصنها بود
 که بود و غایب ایشان در اینجا ساکن می بودند پس اسماعیل بن زید می گوید که روزی آنحضرت صلی الله علیه وسلم بر یکی ازین
 حصنها برآید بود فقال پس گفت آنحضرت هل ترون ما یری - آیای می بینید شما چیزی را که می بینیم من - قالوا لا نری
 نمی بینیم - قال فانی لا اری الفتن - فرمود پس بدرستی من هر آینه می بینم فتنه ها را که آن فتنه ها - نفع خلال به تو کم می
 در بر جای خانه ها شهاب کوقع المظرات انداختن باران متفق علیه - وعن ابی هریره قال قال رسول الله
 صلی الله علیه وسلم هکته اشی - هلاک است من علی یدی علمه من قریش - بر دست کودکان و جوانان و نوسالان است
 از قریش هکته یعنی هلاک - و علمه یکسر عین و سکون لام جمع غلام یعنی جوانان که ذاتی القاموس و فی الصراح غلام
 کودکان و اصل علمه و اعتلام علیه شهرت و بیان اوست و طبیعی تفسیر کرده آنرا به نوسالان که پاک نزارند و ادب
 نگاه نند از نند باز باب و تار و خداوند آن عقل - رواه البخاری - و در تراشینی نوشته که مراد بان غلکشدگان عثمان و علی
 حسن و حسین اند رضی الله عنهم اجمعین و امثال ایشان اند اهل فتنه و فتنی و ظلمه و در مجمع البحار آورده که ابو هریره روایت
 ایشان را با سواد اشخاص نشان و سکوت میکرد از تعیین نام بردن ایشان از جهت ترس و بفسده و مراد از بنیدین
 معاویه و عبداللہ بن زیاد و مانند ایشان اند از اخلاص و نوسالان بنی امیه خدا لعن الله و به تحقیق صادر شد

از ایشان از قتل اهل بیت پیغمبر صلی الله علیه و سلم و بزرگ کردن ایشان و کشتن خیار مهاجرین و انصار آنچه شده و در شمار از
 حجاج که امیر الامار عبد الملک بن مردان بود و از سلیمان بن عبد الملک و اولاد او را از ریختن خونها و لعنت کردن
 نالها آنچه پوشیده نیست بر هیچ کس - و عنه قال قال رسول الله صلی الله علیه و سلم تقارب الزمان و نزدیک بیک دیگر
 میشود و از جای زمان مراد قرب و قیام قیامت است با تقارب اهل زمان بعضی از بعضی و شمر و قتیبا تقارب زمانه و شمر و قتیبا
 اول و آخر او بیک دیگر و بعضی گفته اند مراد کوتاهی عمرهاست در آخر زمان و گفته اند که قصردت ایام و لیالی است چنانکه در حدیث
 دیگر آمده است که در آخر زمان سال همچو ماه بگذرد و ماه چون هفته و هفته چون روز و روز و گذشتن دولت با و ملک با
 که سبب فقره و پریشانی خلق است و این عبارت در کتاب لروایا آنجا که فرموده که رویا نزد تقارب زمان و صافی
 افتد نیز گذشته و وجوه دیگر نیز در اینجا مذکور شده و با توجه این لفظ محتمل معانی متعدده است بعضی مناسب آن مقام
 و بعضی مناسب این و الله اعلم و فیضی بعلم و گرفته و برداشته می شود و علم یعنی به برداشتن علما چنانکه در حدیث
 آمده بود نظر القوم رویا میگرد و قتیما و قتیما الشیخ - و انداخته می شود و بخیل قوی یعنی در ولما و اقوت و عموم و عموم
 انشی و در طواف مردم و طاعت و تعجیل ایشان آنرا در آخر زمان و الا وجود اصل شیخ در مردم طبیعی است - و اکثر الهج
 و بسیاری شود و سرج بفتح با و سکون را به معنی فتنه و افتادن مردم در یک دیگر - فالوا - پسینند صحابه - و ما الهج - و چیست
 مراد بهرج - قال القتل - فرمود مراد بهرج قتل است - تفسیر بهرج بقتل باعتبار آنست که بهرج سبب قتل و مفضی
 بدانست - متفق علیه - و عنه قال قال رسول الله صلی الله علیه و سلم والذي نفسي بيده لا تذهب الدنيا - گفت
 آنحضرت بخدا سوگند نمیرد و وفائی نمی گردد و دنیا حتی یاتی علی الناس یوم - تا آنکه می آید بر مردم روزی که لایزال
 فیم قتل - ورنه یا بد ورنه داند کشنده که در چه چیز و چه سبب کشت - و لا المقتول فیم قتل - ورنه ورنه یا بد کشنده که در چه
 چیز کشنده یعنی هم چنین به جمل و اشتباه قتال می کشد و تمیز و تشخیص نمی نمایند که محی کیست و مبطل که فقیل کیست یکنون ملک
 پس بر سیده شد از آن حضرت چگونه می باشد آن حال - قال الهج - گفت آن به جهت فتنه و اختلاط و در هم افتادن
 است با تمیز و تشخیص - القتال و المقتول فی النار کشنده و کشته شده هر دو در آتش و درخ اند کشنده خود ظاهر است
 که باقی خون ریخت و اما کشته شده بحجت آنکه وی نیز می خواست که بکشد و در لیس عازم بود بر آن و آدمی بعزم بصیت با خود
 است و این حکم بر تقدیر جمل عدم تمیز است اما اگر بحجت اشتباه خطا و اجتهاد و تحری صواب باشد اگر چه در واقع نه صواب بود و چنین
 نه خواهد بود و الله اعلم و رواه مسلم - و عن معقل بفتح میم و سکون عین ممله و کسوف بن لیسار بفتح تخانیة تحقیق سین ممله
 مجالی است از اهل معیت شجره ساکن شد بر بصره و بوسه منسوب است نه معقل که در بصره است - قال قال رسول الله صلی
 علیه و سلم العباد فی الهج کجوة الی - ثواب عبادت کردن و در گوشه خود خیزیدن در زمان بهرج همچو ثواب هجرت کردن
 بسکون است چنانکه آن شخص که از دار کفر بر اسلام هجرت نمود و بشرط محبت آنحضرت شرف شد هم چنین بن شخص نیز از

ظلمت فتنه و فساد و روع گردانیده بعبادت مولی تعالی مشغول گشته در دایره نورانیت و راندن پس گویا با هجرت کرد و راه کلم
و عن ابن مسیر بن عدی قال قتلنا النس بن مالک بن زبیر بن عدی که تابعی است و شعیبه است از انس و روایت می کند
از وی ثور بن عقیقه است گفت که با ایدیم نزد انس بن مالک و شکو نا الیه پس شکایت کردیم بالسوس و سوس
ما لقی من الحجاج - آنچه می دیدیم و میش می آمد مار از حجاج ظالم - فقال اصبروا - پس گفت انس صبر کنید و تحمل نمایید بر ظلم و ستم
او - فان الایاتی علیکم زمان - پس بدستی نمی آید بر شما هیچ زمانی - لا اله الا الله بعد از آنکه زمان که بعد از وی می آید بدستی است
از زمان گذشته پس چندی دیند شاید که بعد ازین ظالم تر از حجاج پیدا شود و فاسد تر و بدتر از زمان وی پیدا آید پس صبر کنید
حتی تلقوا ربکم تا آنکه ملاقات کنید و پیش آید پروردگار خود را و در حضرت وی روید و در آخرت سمعته من ربکم شنیده ام
من این حدیث را از پیغمبر شماسی علیه السلام رواه البخاری و درین حدیث اشکال آورده اند که زمان عمر بن عبد العزیز بعد از
زمان حجاج است و با وجود آن بدتر از آن نیست بلکه بهتر از آن و از زمانهای دیگر که گذشته بودند و جواب داده اند که
قول آنحضرت این را و خبر دادن بدان باعتبار اکثر و اغلب است و مقصود صبر و تسلی دادن است مراست را
و تعلیم و ترغیب بر تحمل اینها و جفا مردم و اضطراب ناکردن و جزع و فزع نمودن الله اعلم
فصل الثانی عن حذیفه قال والله ما ادری النبی اصحابی ام تناسوا - گفت حذیفه بخدا سوگند که در نمی یابم
شکله آیا فراموش کردند یا ران من یا فراموشی می نمایند یعنی فراموش نکرده اند ولیکن تکلف می کنند و خود را فراموش
نمایند و الله ما ترک رسول الله - بخدا سوگند نگذاشت پیغمبر خدا - صلی الله علیه و سلم من قائد فتنه هیچ کشنده فتنه را و پیدا
کننده و برپا و زنده آنرا مثل عالمی که حدیث بدعتی کند که سبب ضلالت گردد و مردم را بدان دعوت نماید یا امیر بے که
باعث برحاربه و مقاتله شود و قود کشیدن چاروا از پیش چنانکه سوق راندن از پس - الی ان قضی الدنیا تا سپری شدن
دنیا - یبلغ مخرج ثلثه قصاصه صفت قائد فتنه این است که می رستد کسانی که با اویند و بیعت او می کنند عدوسی صد را و زیاده
از آن - الا قد سماه لنا باسمه - مگر تحقیق ذکر کرد او را آنحضرت برای ما بنام وی - و اسم ایه و اسم قبایله و نام پدران و نام
قبایله او و قید عدوسی صد ظاهر را - سے آن کرد که اجتماع این قدر از مردم باعث بروج و مفسده و حقوق ضرر بیشتر میگردد
اما اگر کمتر ازین باشند اعتبار ندارد و الله اعلم - رواه ابو داود - و عن ثوبان قال قال رسول الله صلی الله علیه و سلم
انما اخاف علی امتی الائمة المضلین - ثوبان که مولی آنحضرت و خادم درگاه و حاضرگاه و بیگاه بود گفت گفت آنحضرت
نمی ترسم من براست خود مگر امیران و پادشاهان را که گمراه کننده اند و دیگران را بگمراهی خود زیرا که ضرر گمراهی ایشان بیشتر
و بدتر است از گمراهی دیگران - و اذا وضع السیف فی التیم برقع عنهم الی یوم القیمة و چون ناده شود و شمشیر و راست من
و واقع شود قتل پروا شسته نشود تا رزقیاست و مصدوق این خبر واقع قتل امیر المومنین عثمان است که اول واقع است
در اسلام و بعد از آن باقی است تا هنوز و بحکم خبر مبر صادق تا در قیامت باقی خواهد ماند رواه ابو داود و در نزدی

وعن سفینه که مولی رسول الله و صاحب کرامت و برکت بود احوال او در مواضع نوشته شده است - قال سمعت رسول الله صلی الله علیه و سلم یقول - گفت شنیدم آنحضرت را که میگفت - الخلافة ثلاثون سنة - خلافت کالمه مضینه که موافق سنت و ابتلع طریق حق باشد سی سال است - ثم تكون ملکا عضوا - پستری گردد خلافت بعد از سی سال ملک باد و اگر زنده که مردم از گزندم ایشان ایمن نباشند و راه عدالت و دین پروری چنانکه باید روان نگردد اگر چه اطلاق این اسم بجا و در معنی آنکه خلف مشترکان اند و درست است اما حقیقت خلافت که آنحضرت بدان شارح کرده مخصوص سی سال است که خلافت خلفای اربعه در آن بود و اگر ایشان را امیر المومنین گویند و در باشد که آمر و حاکم اند بر مسلمانان و در احکام ظاهر هم بقول سفینه پستری گوید سفینه برای حساب سی سال که به خلفای اربعه تمام میگردد - اسبغ لافه ابی بکر ستین ضبط کن و نگاهار مدت خلافت ابی بکر را دو سال و خلافت عمر عشره - مدت خلافت عمر را ده سال - و عثمان ثنی عشره و مدت خلافت عثمان را دو از ده سال و علی شته - مدت خلافت علی را شش سال - رواه احمد و الترمذی و ابوداود و ابن حبان تقریب است بنی بر صفت کسور و اختلاف ابوبکر چنانکه در جامع الاصول و غیره مذکور است و در سال و چهار ماه است خلافت عمر ده سال و شش ماه است خلافت عثمان را دو از ده سال لا چند روز و خلافت علی چهار سال و نه ماه و باین حساب خلافت خلفای اربعه بیست و نه سال و نه روز و هفت ماه تمام میشود و پنج ماه از سی سال باقی ماند که با امام السالین حسن بن علی تمام میگردد و پس و نیز از خلفا باشد و در بعضی کتب خلافت ابی بکر دو سال و سه ماه و نه روز آمده و خلافت عمر ده سال و شش ماه و پنج روز و خلافت عثمان دو از ده سال نگردد و از ده روز و خلافت علی چهار سال و نه ماه و باین حساب عرض را شش ماه و نه شب مانده و الله اعلم و عن حذیقته قال قلت - گفت خدیفه گفتم - یا رسول الله کیون بعد هذا الخیر شر - آیا می باشد و باقی میماند بعد از این نیکی که دینی اسلام است بدی که کفر است - کما کان قبله شر چنانکه بود پیش از آن بدی مقال نعم - فرمود آری عیب باشد و باقی میماند است قلت فما العصمة - گفتم من پس چیست طریق عصمه و نجات از آن بدی - قال السیف - فرمود طریق عصمت از آن بدی نیست و قال کردن با کافران - قلت هل بعد السیف یقینه - گفتم آیا باقی میماند اهل اسلام که بعد از قتال و محاربه کردن با کافران صلاحیت میدارند اهل آن زمان مارت را و امانت را و جمع شدن و شفق گشتن مردم بر ایشان قال نعم تکنون علی اقدار فرمود آری میماند و میباشند ملک امارت و لیکن با قدر اقدار جمیع قدری آنچه در ششم و آب قدر از بخار و خشم خاشاک و حرک یعنی اجتماع مردم بر امر بکر اهمیت و فساد و انکار در دل باشند نه بخوشی و رضای صفای باطن چنانکه شمی که در وی قدر از ظاهر وی صبح و باطن تهیم و باین معنی قول در سوره مدته علی فخر و میباشند صلح بر و خان و این و حکم تا کید است مرا را و بدنه بضم با و سکون و ال هم صلح و در اصل یعنی سکون و آرام است و در حق تحقیق خان یعنی صلح باشد با خدای و اتفاق چنانکه سابق گذشت و ادنی آنست که معنی یکنون اماره علی اقدار آن باشد که میباشند امارت باز کتاب سناجی ظهور و معنای این فعل را فائده جدید باشد قلت ثم ماذا گفتم بعد از آن چه خواهد شد - قال گفت - ثم یثاب و دعاة الضلال استبداد

خوانندگان بگمراهی یعنی جماعه سپیدی شوند از امر که گمراهی گردانند مردم را - فان کان لک فی الارض خلیفه پس اگر باشد در خدا
 در زمین خلیفه یعنی امیر و حاکم که جلالت و قدرت و مالک است از میان زنده پشت ترا بگیرد و مال تر لیغی اگر چه ظلم کند
 بر تو در نفس و مال - فاطمة پس طاعت و انقیاد و فرمان برداری کن او را در ظاهر و باطن که برخلاف فرموده خدا و رسول
 خدا نکند - و الا فمیت وانت عاص علی جذل شجرة - و اگر نباشد خلیفه و امیر در زمین پس سیر و حالانکه تو لازم گیرنده درختی را
 یعنی گوشه گیرنده از مردم و گزرا نده عمر بصیرت و در پیشگاه و بیابانها در زیر درخت و قناعت کننده بخائیدن چوب و گیاه و
 جذل بکسر حیم و سکون ذال معجمه و فتح حیم نیز آمده چنانکه در فصل اول گذشت و بکسب و الا فمیت و اشعلق فاطمة و از بعضی
 و اگر نه طاعت کنی خلیفه را می میری بحال شدت و سرگردانی و در بعضی نسخ بجای قیمت قیمت آمده بلفظ ماضی از قیام یعنی
 و اگر نه چنین باشد بر خیز و برو یا صل و درختی پناه گیر قلت ثم ماذا - گفتم بستر بعد ازین حال چه چیز است و چه حال خواهد شد
 قال ثم تخرج الدجال بعد ذلک گفت بستر بیرون می آید و دجال بعد از آن حال باین صفت که مع تهر و نار - باوی
 جوی است و آتشی ظاهر است که محمول بر حقیقت است و احتمال دارد که مراد لطف و تهر و عده و وعید باشد فین تقع
 نار پس کسی که اقتاد در آتش دی یعنی مخالفت در زید امر او را و ایمان نیاورد و بوی و در آمد و معرض تهر و غضب می
 و جب اجر و حظ و زره - ثابت شد اجر و بی حمت صبر و ثبات دی بروین خدا و طلب رضای او و فرود آورده شد
 یا زکانه از گردن وی - و من وقع فی تهر و جب و زره و حظ و اجر - و کسیکه اقتاد در جوئے دی و اطاعت در زید و ایمان
 آورد و بوی بطع دنیا و محبت حیات و در آمد در مقام لطف و عنایت دی ثابت شد بارگناه بروی و فرود آورده شد
 اجر و ثواب وی - قال قلت ثم ماذا - گفت خلیفه گفتم بستر چه خواهد شد - قال ثم تلج المهر فلایرکب حتی تقوم الساعة یعنی بستر
 زایانده می شود و اسب که پس سواری نمیدهند تا آنکه برپا شود و قیامت تلج بصیغه مجهول است از تلج داشته اند
 از تلج و گفته اند که تلج بمعنی تولید است یعنی زایانیدن و خدمت و تدبیر زاینیدن او کردن چنانکه دایه در انسان میکند
 و تحقیق معنی این لفظ در مواضع دیگر از شرح کرده شده است و انتاج بمعنی رسیدن وقت و ولادت و مهر هم بمعنی
 و سکون یا بمعنی که تهر و زهره بیاوده و بر کب بضم یا و کسر کاف رسیدن وقت سواری دادن یعنی قابل سواری شدن
 و مراد زمان نزول عیسی علیه السلام است چه از آن وقت تا روز قیامت براسیان سواری واقع نشود و محبت عدم وجود
 کفار و اختلاج بحرب و قتال یا مراد آن است که بعد از برآمدن و حال زمان تنگ گردد و قیامت نزدیک رسد مقدار
 زمان زاینده شدن اسب یا رسیدن وقت سواری بران و این معنی موافق است با احادیث دیگر که درین باب
 در روایات آمده - و فی روایتی قال - و در روایتی اینچنین آمده که گفت - هدیه علی فخر صلح خواهد بود میان مردم آن
 زمان در ظاهر با کدورت و دغل و باطن - و جماعه علی اقتاد و اجتمع علیه خواهد بود و با کراهت باقت گفتم یا رسول الله
 الذی علی الذین مای سید بر وزن که فرمودی چیست و چه معنی دارد و قال لا ترجع قلوب قوام علی الذی کانت علیه ازیم نمی آید و کما

تو هم بران حال و صفت که بود و لما بران صفت و صاف و پاک نیکو و دینا که پیش ازین بود در زمان سابق اسلام یا پیش از عرض کدورت بود قلت بعد هذا الخ شمر - یا بعد ازین خبر عرض بشر نور مختلط نظامت و صلح با اتفاق شمری میکر خواهد بود - قال فتنه عیار صمار - گفت بعد از ان فتنه خواهد بود و کور و کریغی مردم در ان فتنه محجوب خواهند بود و از دیدن حق ممنوع خواهند گشت از شنیدن آن و اسناد کوری و کوری بقتنه مجاز است و در حقیقت صفت آدمیان است که در ان زمان فتنه باشند علیما دعا علی ابواب النار - در ان فتنه در زمان اطلاع بران خواهند گانند بسوے آتش و دوزخ ایستاد بر ابواب آن - فان مت یا حذیفة وانت عاص علی جذلی - پس اگر کسی توای خدیفه و حالانکه لازم گیرنده باشی اصل درخت را - غیر لک من ان تبغ احد انهم بهتر است تر از پیروی کردن تو یکی از ایشان را - رواه ابو داود و عن ابی ذر قال کنت روینا خلف رسول الله صلی الله علیه وسلم یوما علی حمار - روایت است از ابو ذر که گفت بودم من سوار در پس آنحضرت روزی بر غری - فلما جاوزنا بیوت المدینة پس هرگاه که گذشتیم خانه های مدینه را - قال گفت آنحضرت - کیف بک یا باذر چگونه خواهی بود تو و وجه حال خواهد بود و ترا اسی باذر - اذ اکان بالمدینة جوع - وقتی که با شد در مدینه اگر سنگی سخت - لقوم عن فراشک لا تبلغ مسجدک - بر می خیزی از جامه خواب خود و نمی توانی رسید مسجد خود را حتی بجهت بجور عدا آنکه در مشقت می اندازد و ترا اگر سنگی یعنی به جهت ضعف که سنگی چنان شوی که جز به شقت تمام به مسجد توانی رسید قال قلت - گفت ابو ذر گفتم - الله ورسوله اعلم - خدا و رسول خدا داننا تر است بران یعنی من نمیدانم که چه کنم هر چه میانی آن کنم - قال تعفف یا باذر - فرمود عفت و پارسائی کن و باز دار نفس خود را از حرام و از سوال کردن از مردم و صبر کن بر سختی که سنگی تم قال پس گفتم آنحضرت کیف بک یا باذر اذ اکان بالمدینة موت - چگونه میباشی تو ای باذر وقتی که واقع شود در مدینه که یعنی مردم بسیار بمیرند تا باین حد که تر که - بلغ البیت العبد میرسد خانه بنده را این عبارت را بچند وجه معنی گفته اند یکی آنکه او به بیت قر است یعنی میرسد بهای موضع قبر قیمت غلام را از لبس که مردم بسیاری میرند جای قبر بر مردم سنگ میگرد و بجای میرسد که بجای یک قبر قیمت غلامی بدست می آید دیگر آنکه میرسد اجرت کردن قبر قیمت بنده به جهت آنکه چون مردم بسیاری میرند کسی پیدا نمی شود که گور بکند تا اجرت او در مقدار قیمت بنده ندهند دیگر آنکه مراد به بیت معنی صلی دوست که خانه است و ترا دانست که محبت کثرت موت از مردم خانه یا خانی می گردد و درین ها از زمان میشود تا بجای که خانه بقیمت بنده فروخته می شود و آنچه غالب و متعارف است آنست که بهای خانه بیشتر از قیمت بنده میباشد دیگر آنکه باقی و زنده نمی ماند در خانه مگر یک بنده که غمخواری تمام اهل خانه او میکند و نوبت در تفقد احوال ایشان بود میرسد و ترتب و تفرع قول دی که فرمود حتی انه یباع القبر بالعبد تا آنکه فروخته میشود موضع قبر به بنده قیمت دی بر معنی اول ظاهر است و بر معنی ثانی ملاحظه آنکه از بیع قبر استیجارا فرموده اند اما بر معنی ثالث اصلا صحیح می افتد و مناسبست ندارد و بر معنی رابع بتوان گفت که چون مردم مروزه و مال نگذاشته جز یک بنده اگر برای خریدن موضع قبر یا اجرت

جافرا حقیق افتد همان بنده را در خریدن موقع قبر و دادن اجرة حفر صرف خواهند کرد پس واقع می شود فروختن موضع قبر بنده و گرفتن بنده در اجرت پس ظاهر شد که ادلی و انسب حمل بر معنی اول است بلکه متعین است حمل بر آن و الله اعلم قال قلت - گفت ابوذر گفتم - الله ورسوله اعلم نمی دانم که چه کنم قال - گفت آنحضرت - بصره یا باذر صبر کن بر دو رکعت خود را بر صبر و راستی باذر و دیگر نیز و میزدن مرد از مدینه و در بعضی نسخ تصریح بصیغه مضارع آمده - قال کیف بک یا باذر باز گفت آنحضرت چگونه می باشی تو ای باذر - اذاکان بالمدینه قتل نعم الدار الحجار الریت - و قیتکه باشد در مدینه کشش می می پوشد و بالامی رود و درمی گیر و خود را موضع را که نام او حجار الریت است و آن موضع است در عربی مدینه که سنگها سیاه گویا که طلا کرده شده اند بر دهن زینت و این اخبار است از آن حضرت صلی الله علیه و آله وسلم از واقعه حره و آن اشع و واقع واقع قبایح است زبان دگوش شکم و ساج تحمل گفتن و شنیدن آن ندارد و وقوع آن در زمان شقاوت نشان نیز بدین معادیه است که بعد از واقع قتل امام حسین لشکری انبوه به مدینه مطهره فرستاده و بهنگ حرمت آن بیده گرفته و مسجد شریف نبوی صلی الله علیه و آله وسلم کرده و از صحابه و تابعین جماعه کثیر القتل رسانیده با شاعت های دیگر که نتوان گفت و در تاریخ مدینه ذکر آن کرده شده است از آنجا باید جست و بعد از خراب شدن مدینه همین لشکر را بجهت فرستاد و هم درین سال آن شقی بدر ابو ابر رفت - قال قلت - گفت ابوذر گفتم - الله ورسوله اعلم قال تا می من انت من - گفت آن حضرت سائل آنست که تا می تو کسی را که تو از دوسه یعنی از اهل و اقارب خود را در خانه خود می نشینی یا رجوع با ما نمودی که از تو ایچ او پی می کنی و این معنی ظاهر تر و مناسب تر است بقول ابوذر که - قال قلت والبس السلاح - و بپوشم در آن وقت سلاح را و محاربه کنیم با آن قوم قتال - قال - گفت آن حضرت - شارکت القوم اذا - انبار شدی آن قوم را اکنون یعنی سلاح که پوشیدی بهنگ کردی همچو ایشان شدی و در مباشرت فتنه و امارت آن - قلت فکیف اصنع - گفتم پس چگونه کنم و چکار کنم یا رسول الله قال - فرمود - ان خشیست ان ینیرک شعاع السیف - اگر می ترسی که روشن گردد و نمایه کند ترا تابش شمشیر یعنی خود را کسی بر تو شمشیر براند و ترا بکشد - قال فایچه تو بک علی و بهنگ پس بنید از طرف جانم خود را بر روی خود یعنی روی خود را بپوش و تغافل کن و تسلیم دی شو تا ترا بکشد و لبو یا ملک اثمه - تا باز گردد و رجوع کند و ی بگناه تو گناه خود معنی این عبارت در فصل اول در حدیث ابی بکره معلوم شد و این تاکید و ببالغه است در منع از سعی کردن در قتل و خونریزی و الا معلوم شده است در فروع که دفع خصم که بناحق بخونریزی واجب است رواه ابو داود - بدانکه وقوع واقعه حره در سن ثلث و ستین است و موت ابی ذر بسته اشین و ثلثین را و از خلافت عثمان رضی الله عنه و ابوذر واقعه حره را در نیافته پس گویا بر آنحضرت وقوع این واقعه در مدینه شفت کرد و بر بعضی تعیین آن پس خبر داد آنحضرت ابوذر آن اباذر را وصیت کرد بصبر و تنبیه است در آن بضر و احتمال در یافتن و آنرا و وقوع رجوع و موت در مدینه احتمال دارد که واقع شده و ابوذر آنرا دریافته باشد چنانکه در عام الرواد و غیر آن با حال تمام برین

قیاس باشد واللہ اعلم۔ وعن عبد اللہ بن عمرو بن العاص ان النبی صلی اللہ علیہ وسلم قال۔ عبد اللہ بن عمرو سیکوید کہ آن حضرت فرماتے۔ کیسے ہیکل اذا البقیت فی حثالة من الناس۔ چہ حال باشد ترا دقتے کہ باقی داشته شوی تو در مردی کہ خیر نیست در ایشان و فی الصراح خالہ بالضم پوست جو در پنج و کبخارہ و بسوسہ و فی القاموس قشارہ و چیزے کہ خیر نیست در آن و در دے از ہر چیز مر جت عمود ہم و اماناتم۔ مختلط شد و فاسد گشتہ عمدای ایشان و امانت ہای ایشان و برآمدہ اند از دائرہ وفا و استقامت و مر جت بر او جیم بر صیغہ ماضی معلوم است از باب فرج و در بعضے نسخ بلفظ مجهول نیز نوشتہ اند و آن نیز درست است و مر ج متعدی نیز آمدہ چنانکہ مر ج البحرین و فی القاموس مر ج العہد و فاکرہ و آنرا و اختلاف و اختلاف کردہ ایشان میان خود و در افتادہ در یک دیگر۔ فکانوا کذلک۔ پس گشتند این چنین۔ و شبک بن اصابہ۔ و در آور و آنحضرت انگشتان خود را در یک دیگر از برای تمثیل و تصویر در افتادن میان یک دیگر نزاع و خلاف و گاہے این شبک برای تصویر اجتماع و اتیلاف نیز آید چنانکہ در باب قسمت خمس غنائم در بیان اتفاق و الیام میان نبی ہاشم و بنی المطلب نمودہ و اصل معنی شبک آمیختن و در آور و در آن چیز ہا در یک دیگر بود و این در ہر دو صورت پیدا است۔ قال۔ گفت عبد اللہ بن عمر و قسم ما فی پس بچہ چیز امری میکنی مراد چہ می فرمائی۔ قال علیک بما تعرف و دع ما تنکر۔ لازم گیر بخود و عمل بانچہ می شناسی کہ در دین است و مشروع است و بگذارانی چیزے را کہ نمی شناسی بود و در دین۔ و علیک بخلاصتہ نفسک۔ و لازم گیر خاصتہ نفس خود را۔ و ایک و عوام ہم سد و در و در خود را از عوام مردم یعنی بخود باش و برای خود کار کن و در خیال مردم بیفت و در بنیارت حصتہ در ترک امر معروف و نہی منکر گرد و این نزد غلبہ اشرار و ابتلاع نفس و مواد آثارش فتنہ و فساد و عدم معاونت اخبار و درست است چنانکہ در باب خود گذشت۔ و فی روایتہ دور و اتمی انجبین آمدہ۔ و الزم بتیک۔ لازم گیر خانہ خود را و پیوستہ در خانہ خود باش و بیرون سیابے ضرورت و ملک علیک لسانک و محکم کن و بہ بند بر خود زبان خود را و در انچہ زبان باشد زبان کشا و ملک رافقہ ہمچہ بر صیغہ امر از املاک تصحیح کردہ اند و طیبے باین معنی کہ گفتہ شد آنرا تفسیر کردہ و در مجمع البحار گفتہ کہ وی امر است از تلافی معنی مالک شود و گاہا زبان را از انچہ خیر نیست و در دے انتہی و خیر را در آنجا کہ گفتہ اند کلمہ کنند بکنیز و تفسیر کردہ اند یکے آنکہ در وی اثم نبود پس مباح را نیز مشال باشد دیگر آنکہ در دے ثواب نبود پس مباح و اصل نبود۔ و قد ما تعرف و دع ما تنکر و علیک با مفاصتہ نفسک و دع امر القامۃ مضمرش ہمان است کہ در روایت اول است و اختلاف نیست مگر در بعضے مفردات۔ و رواہ الترمذی و صحیحہ۔ و بدانکہ آنحضرت رحمت کرد و عبد اللہ بن عمر در اجتماع با مردم در ظاہر و امر کرد و او را بتہذیب اصلاح نفس خود و خدمت تعریف و کاوش احوال عامہ و امر کرد و خلیفہ را بہ بیرون آمدن از میان مردم بفرج او بیابان و التزام غایت ملکیت و ارشاد کرد ہر کدام را با انچہ لائق اوست و صلاح او در آنست و میسر است حصول آن زوی چنانکہ مرشدان کہ منظر کم الحاکمہ بکنند و حقیقت حال آنست کہ عبد اللہ بن عمر و رضی اللہ عنہ و روحانی بغایت متعبد و متسک دی چنانکہ ہرگز نہ

مکرمی و شب بخفتی و بزنگ میل مکرمی پس پدر و سر عمر بن العاص در نزد آنحضرت آورد و از شدت ریاضت و مجاهده که میکرد باز آورد و بصیام سه روز و قیام ثلث یا سدس لیل افرمود و بنگاهداشت رضای پدر و صیت کرد پس بحکم ضرورت وی در ایام فتنه نیز باید که وزیر معاویه بود و مختلط بود و حق و صیت آنحضرت را بجا آوردی و چنانکه حکم فرموده بود و بکار مشغول بودی بارها ایشان می گفتند که تو از مانی چراوریان مانی باشی گفتی من در خیر پادشاهان شریکم و در شر نه و در باطن باله بیت را بطه نمودت حکم داشتی آورده اند که روزی امام حسین را دید و بگذشت و به صحبت شریف دی جرات نتوانست کرد گفتند چرا نزد دوسرے نرفتی و باوے نه نشستی گفت من شرمندۀ ایشانم که از ایشانم و با ایشان نتوانم
و عن ابی موسی عن النبی صلی الله علیه وسلم انه قال ان بین یدی الساعة فتنا قطع اللیل المظلم - گفت آن حضرت که پیش از آمدن قیامت فتنه باید آید خواهد شد مانند پاره های شب سیاه - لیهج الرجل فیها مونا و میسی کافر اصبح میکند مرد در آن فتنه باموس و شام می کند کافر - و میسی مونا و صبح کافر - و شام می کند مونا و صبح میکند کافر - القاعد فیها خیر من القاتم - نشسته در آن فتنه بهتر است از ایستاده - و الماشی فیها خیر من الساعی - در دنده در وی بهتر است از دنده و شرح این عبارات در فصل اول در حدیث ابی هریره گذشت - فکسر فیها قسیم پس بشکند در آن فتنه با کمانهای خود را و قطعوا فیها اوتار کم - و بر برید در آن فتنه باز نهیهای کمانهاست خود را - و اضر لواء سیوفکم بالمحاربة - و بر نیزه شمشیرهای خود را بسنگها تا کند گرد و یا بشکند - فان دخل علی احدکم - پس اگر در آمده شود یعنی در آید کسی بر کسی از شما طلیکین بخیر ابی آدم - پس باید که باشد وی همچو بهترین دو پسر آدم که هابیل است در وقتیکه تسلیم شد برای کشتن قابیل مر او را گفت که من در از کننده میستم دست خود را بسوی تو نمی خواهم که تو باز گردی بگناه خود - رواه ابو داود و فی روایتی که در ردایتی مر ابی داود و مر ابی ذر الی قوله ذکر کرده شده است حدیث تا قول وی - خیر من الساعی - و در وی فکسر فیها تا آخر نیست و درین روایت بعد از خیر من الساعی این عبارت است که - ثم قالوا لیسر گفتند صحابه - فما امرنا - پس چه امری ما را و چه کنیم در آن فتنه - قال - گفت آنحضرت - کونوا احلاس بیوکم - باشید شما فرشتهای خانهای خود و هیچ جان و دین با کلتکم سبطر جلسین مشکه حلاس جماعت احلاس البیوت کلیمها که زیر فرش های فاخرانند - و فی روایتی الترمذی ان سئل الله صلی الله علیه وسلم قال فی الفتنه - و در روایت ترمذی این چنین آمده است که گفت آنحضرت در باب فتنه - کسر و فیما قسیم و قطعوا فیها اوتار کم و اضر لواء سیوفکم بشکند در فتنه با کمانهای خود را و پاره کنند در وی زبانه های خود را و لازم گیرید درون خانه های خود را و کونوا اکابر آدم - و باشید مانند پسر آدم یعنی هابیل که کشت ادرا قابیل - قال - گفت ترمذی - هذا حدیث صحیح غریب - و عن اعم مالک البهزیه یفتح موحده و سکون مانسوب است به بنی امر القیس مجازی است و در ادرا صحت است در روایت کرده اند از زکریا و طه و س که از اکابر البین اند - قالت ذکر رسول الله صلی علیه وسلم فتنه فقر بها ذکر کرد آن حضرت فتنه را پس نزدیک کرد و این فتنه را یعنی خبر داد که وقوع آن قریب است و بی فتنه

یعنی جمع کرد و او را در صفت بلوغ و هر که در صفت کبیریت از آن دو کس و صفت بلوغ و ذکر کند مصنفات و احوال آنرا بمیان افه
 قریب می گرداند آنرا نزد و در صفت یعنی در ذهن وی یا در خارج نیز زیرا که چون بسیار در ذهن در آمد و متعین شد وجود او و
 در خارج نیز تخیل می گردد و قلمت گفتیم یا رسول الله من خیر الناس فیها - کیست بهترین مردم در زبان وجود آن فقیه قال کل
 فی مائتة - گفت بهترین مردم در آن زبان مردی است که می باشد در موثقی خود و میسر اند آنرا - یودی حقها و یعیس در رب
 ادا میکند حق ما شیری که رکوة و صدقات است و پرستش میکند پروردگار خود را و در حال خذ بر اس فرمود مردی دیگر که
 گرفته است هر اسب خود را یعنی سوار شده و عمان او را گرفته ایستاده است - یعیس الحد و یخوف یعیس ترسانند و یعیس
 وین - یعنی کافران را و می ترسانند ایشان را و یعنی از فتنه و قتال مسلمانان که ریخته جنگ کافران پیوسته است و هر که
 از سر حدای اسلام گرفته یا کافران که دشمنان دین اند در جنگ می باشد - رواه الترمذی - و عن عبد الله بن عمر قال
 قال رسول الله صلی الله علیه وسلم سکون فتنه تسقط التبریر نزدیک است که پیدا شود فتنه که در گرو عرب را و بر سر
 شتران همه ایشان را استتلاف تمام گرفتن خیر - را - قتال با بی انبار - کشته شدگان آن فتنه در آتش و زخ اند - اللسان
 فیما اشد من وقع السیف - در آزار کردن زبان و در آن فتنه یحیی و دشنام ایشان سخت تر است از در افتادن شمشیر
 و در هر حال گفته که وقع بالسکون نیز کردن کار و شمشیر بفرمان زیرا که هر دو طائفه مسلمانانند و هر دو که صحابه اگر در آن میان
 باشند و غیبت و دشنام مسلمانان اشد حرام است چنانکه آمده است الفیته اشد من الزنا یا مراد آنست که زبان و آزار
 کردن دشنام و غیبت آن فتنه می آرد بالاتر از فتنه شمشیر که قتل است که چه اگر با کفانی رسدی کشند چنانکه محاربان را می کشند
 و نهیب و قمار می کنند و سیوطی گفته که نقل اخبار نزد ائمّه جو زبان کشادن بر ایشان ناشی می گردد از آن نیست جلالت
 و طرب و مناسبت عظیمه بیشتر از آنچه از با شترت فتنه حادث می گردد و چون هر دو طائفه مسلمان باشند حکم بودن آنها در آتش
 و زخ بر سبیل زجر و غلبه و توجیه خواهد بود - رواه الترمذی و ابن ماجه - و عن ابی هریره ان رسول الله صلی الله
 علیه وسلم قال سکون فتنه چهار بار عیار - نزدیک است که پیدا گردد فتنه که در ننگ و کور یعنی حق شنیدن و حق
 گفتن و حق دیدن در سه صورت نه پیدا شدن اشرف آنها - کسی که بنگرد آنرا و مطلع گردد و زبان و نزدیک گردان
 اشترفت که بنگرد و نزدیک گردد فتنه آنکس را - و اشرف اللسان فیما کوقع السیف - اطلاع و مکرستین
 زبان یعنی کشادن و آزار کردن آن در وی مانند وقوع شمشیر است و اطلاع اشرف و در لسان بطریق مشاطه است
 رواه ابو داود و عن عبد الله بن عمر قال کنا مع و اعدا بنی عبد الله بن عمر گفت بودیم با ششمه نزد پیغمبر خدا
 صلی الله علیه وسلم فذكر الفتن - پس ذکر کرد آنحضرت فتنه را - فاکثر فی ذکرها پس بسیاری و آزاری که در ذکر
 فتنه - حتی ذکر فتنه الاطلاس - تا آنکه ذکر کرد آنحضرت فتنه الاطلاس را و وجه تسمیه لقبته الاطلاس بالجهت دوام و
 در آزی مدت وی باشد چنانکه گذشت فتنه است که آنرا زیر زهرهای نفیس می انگشند و وی در آن بر زمین همیشه افتاده می باشد

و برداشته نمی شود یا آنکه تشبیه کرد آن فتنه را بحلس در سیاست و در داریت یا در مجرای آن که در خانه می گسترند و در اینجا افتاده باشد
گویا اشارت است بالزام بیوت و عزلت در آن فتنه - فقال قائل - پس گفت گوینده که حاضر بود - و ما فتنه الاخلاص
و چیست فتنه اخلاص و چه حال دارد و کیفیت آن چیست - قال - فرمود - ای هر ب و در ب - آن فتنه اخلاص
که یقین است و پریشان شدن و غارت کردن مال مردم است هر ب و در ب و رالفتنج را بصیح کرده اند و بدینچه گفته
شرح کرده - ثم فتنه السر و خفا - پسترن فتنه سر و خفا و در ظلمت و فساد و بی باقی می گردد - من تحت قدمی رحل من اهل بیت
از زیر دپا بر دپا اهل بیت من که - نیز عم آه منی - گمان می برد آن مرد که از من و اهل بیت من است - و نیست منی
و نیست به حقیقت و درین صفت از ائمه صلوات الله علیهم اگر چه بظاهر نیست و نسبتی به من دارد - اینجا اولیای اهل بیت من نیستند و نشان
من و اهل و لایت من بگریه سیر کاران از فتنه و فساد و بر طریقه من و کردار من عمل کنندگان و وجه تشبیه فتنه السر و خفا آن فتنه
که بسبب وجود آن کثرت نعمت و وسعت و اتراوت است تا آنکه وقوع وی خوشحال می گرداند دشمنان دین را فتنه
السر و خفا است چنانکه تقریر کردیم و مضرب نیز آمده یعنی ذکر کرد فتنه السر را بعد از آن بیان کرد آنرا
بقول خود و خفا را هم بصلح اناس علی رحل - پسترن بعد از وقوع این فتنه اتفاق می کنند مردم بر مردمی که کور
علی صلح - مانند درک است بر ضلع و در کت یعنی داوود کسر بر سرین و بالای آن و صلح بکینه و بجه و فتح لام استخوان
پهلوی بر مردمی که استقامت ندارد و احوال وی منظم نبود چه سرین بر استخوان پهلوی مستقیم نمی آید و بوسه ترکیب نمی یابد
ثم فتنه الدنیه - بضم دال و فتح هاء تصغیر و هاء معینه و اسمیه یعنی حادثه یا بمعنی سیاه تاریک اینجا نیز فتنه مرفوع و منصوب
آمده - لا تدرع احد من هذه الامة سبی که از این فتنه هیچ یک ازین است را - الا الطمة الطمة - مگر آنکه طمانچه می زند او را طمانچه
زنی - فاذا قبل القضاة تمامات - پس چون گفته شود که گذشت این فتنه و مدت و مدت زیاد پیدا می کند یعنی
تمام نمی شود و اندک فروشت باز زیاد می گردد - یصح الرجل فیما منشا و کسی کا فر اصبح می کند مرد و در و
در حالتی که مومن است و شام می کند در حالتی که کا فر است حتی بصیر الناس ای فسطاطین - تا آنکه می گردد مردم و
رجوع می کنند بسوی دهمیه یا در گروه و انبوه فسطاط ایمان لا اتفاق نیست مگر فسطاط اهل ایمان که نیست اهل اتفاق در آن
و فسطاط اتفاق لا ایمان نیست - دیگر فسطاط اهل اتفاق که نیست اهل ایمان در آن و فسطاط بضم فاء کسر آن خمیه و خرگاه بزرگ
و جماعة انبوه - فاذا کان ذلک فانظر و الدجال من یأمنه من غده - پس وقتی که پیدا شود این فتنه پس انتظار بر پدید آمدن
و حال را در میان روزیافرواشی آن از اینجا معلوم می شود که این فتنه در آخر زمان بوجه و خواهد آمد اما در تعیین
فتنه های سابق هیچ تکلم نکرده اند و خصوصاً در فتنه السر که گفته از تحت قدین روی از اهل بیت من پیدا خواهد شد
تا آن مرد از اهل بیت نیست در زمان این فتنه - رواه ابو داود - و عن ابی هریره ان النبی صلی الله علیه و سلم
قال ویل للعرب من شر قذاترب و یلک باء مرعوب را از شری و فتنه که تحقیق نزدیک رسیده است - صلح کن

یدہ۔ رستگاری و سیر ذری یافت کسے کہ بازداشت دست خود را از قتل و حرب۔ رواہ ابو داؤد۔ وعن المقداد بن الاسود قال سمعت رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم یقول ان السعید من جنب الفتن ان السعید من جنب الفتن۔ سبہا این کلمہ را فرمود بدرستی کہ نیک بخت کسی است کہ یکسو گردانیدہ شود و از فتنہ ہا دور و راداشہ شد از ان۔ و من اتبعی فہم فواہا۔ و نیک بخت کسی است کہ بتلا گردانیدہ شد و بختہ پس صبر کرد و اجتناب نمود و از فتنہ و ہرین تقدیر لام و من مفتوح ست و قول او فواہا منقطع ست از ان و معنی او تلف و تخسر است یعنی حسرت مرا آن کہ یکسو کردہ نشد از فتنہ و بتلا گردانیدہ شد ہرین و صبر نکرد و بر تقدیر بتلا یا بہ معنی اعجاب و استعجاب است یعنی چہ عجب نیکو است صبر و اجتناب از ان و بعضی لام را یکسو نیز خواندہ اند متعلق بواہا بمعنی تعجب۔ رواہ ابو داؤد۔ وعن ثوبان قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم اذا وضع السیف فی اشی لم یرق عنہا الی یوم القیمۃ۔ چون نہادہ شود و شمشیر در است من و واقع شود و قتل برداشتہ نشود و شمشیر و قتل از است من تا روز قیامت۔ و لا تقوم الساعة حتی یلحق قباہل بن امی بالکثرین۔ و پرانمی شود و قیامت نامی پیوند گرد و ہما از است من بہ مشرکان و حتی تعبد قباہل بن امی الاوثان۔ و تا آنکہ پرستش می کنند گرد و ہما از است من تہان را۔ و انہ سیکون فی اشی کذا ہون ثلثون۔ بدرستی کہ شان این است کہ نزدیک است کہ باشد و راست من در مرغ گویان شتی کس۔ کلمہ نیم عم انہ بنی اللہ۔ ہر کیل زین در مرغ گویان گمان می برد کہ وی پیغمبر خداست۔ و انا خاتم النبیین لانی بعدی۔ و من آخر پیغمبران و ختم کنندہ الی شاتم نیست پیغمبری پس از من و خاتم بفتح تا و کس لکن در قرآن نیز درین لفظ ہر دو قرار است و ہر دو یک معنی است و اگر خاتم بمعنی مہر کہ در آخر نامہ می کنند را و ہا نمایند نیز مقصود بطریق تشبیہ حاصل ست۔ و لا یزال طائفۃ من امی علی الحق ظاہرین۔ و ہمیشہ اند طائفہ از است من ثابت بر حق غالب بر عدلے دین و تواند کہ علی الحق متعلق بظاہرین باشد۔ لا یضربہم من خاتمہم۔ زیان نمی کند ایشان را کسی کہ مخالفت کند ایشان را حتی باقی امر اللہ۔ تا آنکہ بیاید امر خدا یعنی قیامت یا مر و غلبہ دین است چنانکہ اثر کفر ہرگزین نماند سداہ ابو داؤد و الترمذی۔ وعن عبد اللہ بن مسعود عن ابنی اللہ صلی اللہ علیہ وسلم قال تدور رجی الاسلام۔ می گرد و آسیای دین اسلام یعنی مستقر و منظم می باشد یا مراد آن کہ در این دست از فتن و جریان احکام سنت چنانکہ باید خمس و لیثین و ردت سی و پنج سال است و ثلثین یا در مدت سی و شش سال او سبع و ثلثین یا سی و ہفت سال پس منتہی مدت انتظام مہام اسلام این سنوات باشد و بعد از آن ہجرت بود کہ مبداء ظهور دولت اسلام و فتوحات ست و تحقیق بود قتل عثمان رضی اللہ عنہ کہ اول فتنہ الیست کہ در اسلام بموجب یافت در سنہ سی و پنج از ہجرت و واقع جمل درسی و شش و حرب مضین درسی و ہفت و احتمال دارد کہ گفت آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم این کلام را در سالی کہ از عمر شریف او چند سال باقی مانده باشد کہ زائد است بر سی سال کہ مدت خلافت خلفائے اربعہ است پس چون آنرا ختم کنند مدت خلافت عدد آن باین مبلغ برسد و ہر

و این توجیه اول است اگر استقرار و انتظام باعتبار عدم تطرق بدعت و خلاف آنچه امر بران بود و ابتدای اسلام مراد از آن
 وجه اول اولی باشد اگر باعتبار عدم وجود فتنه و محاربه و خلاف بود و احتمال دارد که ابتدا از ظهور روحی اعتبار کنند پس
 تمامی عددی و پنج با تفصیل زبان خلافت فاروق بود رضی الله عنه چه شک نیست که امر اسن و ایمان و سنت و جماعت
 و اقیالات قلوب در خلافت شیخین رضی الله عنهما منتظم نزد بسلاست نزدیک تر بود و در خلافت عثمان رضی الله عنه
 تا بعد از گذشتن یک سال یا دو سال از آن چیزها پیدا شد که سبب وحشت قلوب و انتشار فتنه گشت - فان
 یسلکوا سبیل من ینزل الیک الکره لک شون بعد از انتظام امر دین درین مدت پس سبیل الی شان سبیل کسانی است
 که هلاک شدند از قرون سابقه و ام سابقه - و ان یقیم لکم یم و یم و اگر بر یاد تمام کار و بار شود دین الی شان در طاعت
 امر و ولادت و اقامت شرع و احکام و شوکت و دولت اسلام - یقیم لکم سبعین عماره بر یاد تمام می شود دین امر الی شان
 هفتاد سال و شاید امور مملکت باعتبار امور مذکوره انظم و اتم بود تا این مدت نسبت بجا بعد خود با جهار مجتهد صادق
 دوی و انا ترست بدان طاعت امایقی او مامفی ساین مسعودی گوید رضی الله عنه گفتیم من و پرسیدم از آنحضرت صلی الله
 علیه و آله و سلم آیا هفتاد سال که تمام و بر پایی شود برای الی شان نه آنچه باقی مانده است یعنی معتبر و سید داری و پیش
 و شش سی و هفت سال است یا از آنچه گذشته یعنی بعد از زمان سابق است از زمان ظهور روحی یا وجود هجرت دینی را
 این سالیان نیز در آن - قال مامفی - فرمود و بر پایی شود در الی شان را از ابتدای آنچه گذشت نه بعد از انقضای خمسین است
 یا سبع و ثلثین است - رواه ابو داود و سنن ابی داود و این وجه که ذکر کردیم و منفتح ساختیم در شرح این حدیث کافی است و در
 مختار و موافق لفظ همین است و شرح را در نیکام بیشتر ازین کلام است و الله اعلم

الفصل الثالث - عن ابی واقد اللیثی ان رسول الله صلی الله علیه و سلم لما خرج الی غزوة حنین - ابو واقد لیثی
 که صحابی قدیم السلام است و حاضر شده بدو را و بودادی لوائی بنی لیث و بعضی گفته اند که از سلمه فتح است و قول
 اول صحیح تر است می گوید که چون برآمد آنحضرت بسوی غزوة حنین که بعد از فتح مکه است در لشکره المشرکین گذشت
 بدینختی که بود در مشرکان را - کانوا یلقون عایما استختم - بودند مشرکان که می آویختند برن درخت سلاح های خود را از تیر و کمان
 و شمشیر و نیزه و جز آن - یقال لما - گفته می شود و نام برده می شود در آن درخت را - ذات النواط - خداوند انواط جمع
 نوط یعنی آویختن و چون سلاح ها را بوسه می آویختند انرا ذات النواط نام کردند و این نام در فتح میسرت مفا لواء
 پس گفتند مسلمانان از مولفه القلوب یا غیر الی شان - یا رسول الله اجعل لنا ذات النواط - سبگردان و بساز ما را نیزه
 که بدان سلاحها را بیاوینیم و آنرا ذات النواط نام کنیم که نام ذات النواط - چنانکه در مشرکان راست ذات النواط که
 بدان سلاحها را می آویزند - فقال رسول الله پس گفت پیغمبر خدا - صلی الله علیه و سلم - بطریق عجیب و نکاره بجان الله که ما
 قوم موسی - این سخن گفتن ایشان که اجعل لنا ذات النواط که نام ذات النواط چنانست که گفتند قوم موسی بموسی علیه السلام

اجعل لنا الکامل الماکتہ بگردان برای ما عبودے که بر پرستیم یا آنرا چنانکه ایشان را یعنی کافران راست معبود و الذی
 نفسی بیدر سو گنجد ای که بقایے ذات من در دست قدرت اوست - لکن من کان قلیکم ہر آئینہ سوار می شود
 و ارتکاب میکنید طریقه با در و شہدے کسانی را که پیش از شما بوده اند از بنی اسرائیل و غیر ہم این شکایت است کہ از احوال ایشان
 کہنہ با میگویند می کنند کہ سبب گمراہی و تجاوز از حد می گرد و چنانکہ ائم سابقہ راشد از بنی اسرائیل و در احادیث دیگر انفعالی
 و رو یافته است رواہ الترمذی - و عن ابن السیب قال سجد ابن السیب کہ از کبار و قدما ی تابعین است و خلفای
 اربعہ را رو یافته گفت - وقت الفتنہ الاولی - واقع شد فتنہ اولی کہ پیش از ان فتنہ در اسلام واقع نشدہ بود یعنی قتل
 عثمان بنی نوادر و مردمی و از ابن السیب ز فتنہ اولی کہ شہنشاہ بن عثمان رضی اللہ عنہ - فلم یبق من اصحاب بدر احد پس
 باقی نماند از صحابہ بدر کہ در غزوہ بدر حاضر بودند و هیچ یکے یعنی مہر وند از ان باز کہ بر پاشد فتنہ قتل عثمان و رخس و بلشین
 تا واقعہ آخری کہ واقعہ حرہ است نہ آنکہ اصحاب بدر در قتل عثمان کشتہ شدند و مہر وند و بود ان کسی کہ حر از بدر پس
 سعد بن ابی وقاص پیش از واقعہ حرہ بچند سال رضی اللہ عنہم وقعت الفتنہ الثانیہ پیوستہ واقعہ شد فتنہ دوم یعنی الحرہ
 در آئینہ ثلث و شین مقلیم بنی اصحاب الحدیثہ احد پس باقی نماند از صحابہ کہ در حدیبیہ حاضر بودند کہ آنرا بیعت الرضوان
 خوانند و هیچ یکے بمعنی کہ مذکور شد رستم و فتنہ الثالثہ - پیوستہ واقعہ شد فتنہ سوم - فلم ترتفع و باناس طباخ
 پس بطرف نشد ان فتنہ ثالثہ و حالانکہ مردم قوتے و فریبی باشد و طبلخ بر وزن صحاب و گاہی بفہم نیز آید قوت و من
 کذا فی القاموس و در مشارق الانوار گفته مراد بطلخ غفلت است و نز و بعضی قوت و نز و بعضی حسن دین و نہد سبب و بقیہ
 خبر صلاح و قوت است یعنی درین فتنہ هیچ یکے از صحابہ نماندہ و در حواشی نوشته است کہ مراد فتنہ ثالثہ خرج ابن
 حجرہ خارجی است در زمان مروان بن محمد بن مروان بن الحکم و بعضے گفته اند ہی فتنہ لانزاعہ و اولی است زیرا کہ
 مخصوص بجدنیہ است چنانکہ فتنہ اولی و ثانیہ و فتنہ از ارقہ مخصوص بجدنیہ نیست و در جمع البحار نقل از کرمانی گفته کہ فتنہ
 ثانیہ قتال عبداللہ بن الزبیر و حجاج است کہ در ان تخریب کعبہ بود و ان در ہفتاد و چہار در زمان عبدالملک بن
 مروان بود انتہی و برین تقدیر صحیح نباشد قول بعدم بقاء هیچ یکے از صحابہ در ان چہ در ان جماعہ از صحابہ بودند - و داہ انصار

باب الملاحم

جمع ملحمہ بمعنی معرکہ و موضع قتال از ملحم است از جهت بسیاری گوشت کشتگان در وی یا از ملحمہ ثوب لضم کہ بمعنی بود
 از جهت اشتباک و اختلاط مردم در وی مانند اشتباک اختلاط ملحمہ بجدنی کہ بمعنی تار است و بعضی اول السبب قرب
 است و ملحمہ بمعنی حرب و ملحمہ عظیمہ نیز آید و فی الصراح ملحمہ فتنہ و حرب بزرگ و درین باب ذکر قتال ملحمہ مخصوص در وقت
 حسین در آنکہ مخصوصہ و بلا و معینہ آورده و باین ملاحظہ این باب را جدا آورده و از باب فتن کہ در اینجا ذکر قتال اکثر مجمل و
 الفصل الاول عن ابی ہریرۃ ان رسول اللہ - روایت است از ابی ہریرہ کہ پیغمبر صلی اللہ علیہ وسلم قال

گفت - لا تقوم الساعة حتى تقتل فئتان عظيمتان - برپائی گردد قیامت تا آنکه قتال می کنند دو گروه بزرگ - تکه بیک
تقطعه عظیمه می باشد میان آن دو گروه کشتن بزرگ - و عوایها واحده - دعوی این هر دو گروه یکی است یعنی هر دو دعوی
دین اسلام دارند هر دو طائفه مسلمانند یا هر دو دعوی حقانیت دارند و هر یک بر نعم و اعتقاد خود بر حق است گفته اند که مرا
باین دو گروه اتباع علی و معاویه چنانکه امیر المومنین علی فرمود که (خوانا بنوا علینا) و نیز آورده اند که یکے را از جانب معاویه
نزد ایشان امیر آوردند یکی از شیعه ایشان بر حال وی تا سفت خورد که من میدانم که دے مسلمان نیک اسلام بود
فرمود چه گوئی که دے هنوز مسلمان است درین حدیث دلیل است بر بطلان قول خوارج که می گفتند که هر دو طائفه
کافرند و بطلان قول ردافض که می گویند مخالفان علی کافرند - و حتی یجث و جالون کذابون - و برپائی شود قیامت
تا آنکه برانگیزند می شوند دروغ گوندگان که تبلیس کنند حق را باطل پوشند و چنانکه نماید نباشند و جل یعنی خلط و غم
و تبلیس آید - قریب من بلشین - عدو این دو جالان نزدیک است بستی تن در با سابق سی بطریق تعین فرمود و اینجا
نزدیک بستی می فرماید تواند که آنجا نیز نزدیک بستی مراد باشد که سامحه لردوسی فرمود تواند که اولاد حی بطریق اہام
و اجمال شده باشند و ثانیاً تعیین یافته و الله اعلم کلم نیرم انه رسول الله - هر کدام از ایشان گمان می برد و دعوی میکند
که او پیغمبر خداست - و حتی یفیض العلم - و برپائی شود قیامت تا آنکه گرفته می شود علم و برداشته می شود از میان مردم
بر فتن علما از جهان - و یكثر الزلازل - و تا آنکه بسیار می شود زلزله - و یقارب الزمان - و نزدیک یکت میگردد
زمانا یعنی زود می گذرند چنانکه ساعی شل مایه شل هفت و هفتا نند روزی و روز چون ساعت یا مراد بدان زبان
مهدی است که چون واقع شود امن در زمین و خوش گذر زندگانی کوتاه نماید زمان چنانکه خاصیت زمان عیش و رست
است که هر چند دراز باشد کوتاه نماید و معانی دیگر نیز برای این عبارت در کتاب فتن گذشته است و معنی اول منطوق
حدیث دیگر است پس حمل بر این ظاهر تر باشد و ذکر - و یظفر الفتن - و برپائی شود قیامت تا آنکه پیدای گردد فتنه ها و
جنگها میان مسلمانان - و یكثر الهراج - و تا آنکه بسیار می شود هرج - و هو القتل - یعنی مراد هرج قتل است که بسبب فتنه و
اختلاف بوجودی آید و حتی یكثر فیکم الاموال - و تا آنکه بسیار شود در میان شما بالهافیه فیض - پس بسیار شود و فیض و اصل
بسیار ریختن آب چندانکه روان گردد و در ادای حتی یم رب المال بن لقیل صدقه - و ین عبارت چند وجه است اول آنکه
بهم بضم یا و کسر یا خوانند و رب منصب معنی چنین باشد بسیار شود مالی تا آنکه در تعلق اندازد و محزون گرداند خداوند مال را چنین
کسی که قبول کند صدقه او را یعنی بسیار جوید فقیر را که زکوة و صدقات او را بستاند و کم یا بد از جهت قلت وجود و محتاجان و کم
آنکه بفتح یا وضم یا خوانند از هم معنی قصد و رب مرفوع یعنی تا آنکه قصد کند و بسیار بجوید صاحب مال کسی را که بستاند صدقه او را
سوم بهم بفتح یا وضم یا و رب بضم یا معنی عزیز گردانیدن فی الصراح هم که اختن بیماری تن و را و فی القاموس لهم
الحزن همه لام تا آخر نه کا همه یعنی اندوه کین گردانند صاحب مال را یا فتن فقیر که قبول کند صدقه او را - و حتی یغیر - و تا آنکه ظاهر

کند مال را بر شخصی تا بستاند آنرا - فَيَقُولُ الَّذِي يُعْرِضُهُ عَلَيْهِ لَيْسَ سَيَكُونُ أَمَّا كَيْفَ غَضَّ سَيَكُونُ مَالِي رَابِعِي لَأَرْبَعِي بَرَكْتِ
 حاجت مرا بمال آری بختین حاجت مندر شدن - وَهِيَ تَطَاوُلُ النَّاسِ فِي الْبَنِيَانِ - وَتَأْتِيهِمْ دَرَارِي كَتَنُوهُ فَيُخْرِجُ كَتَنُوهُ مَرْدَمُ
 بیکدیگر و بیکدیگر نمایند و بر آوردن خانه ها فی الاصلح بنا بر آوردن خانه بنیان بضم دیا و اگر کرده قطا دل تکرار کردن و گردن
 دراز کردن در وقت نگرستین - وَهِيَ تَحْمِلُ الرَّجُلَ بِقَرَارِ الْجُلِّ - وَتَأْتِيهِمْ دَرَارِي كَتَنُوهُ فَيُخْرِجُ كَتَنُوهُ مَرْدَمُ
 یا یعنی مکانه ای کاش می بودم بجای دی یعنی در قریب بخت فتنه با در دین که در آخر زبان می بیند پس مرگ
 آرزو دارد تا آنکه از آن بلاها نجات یابد و این محمود و مطلوب است چنانکه در حدیث آمده و اذا اردت بقوم فتنه
 الحدیث اما تمنی موت بخت محنت و نیاز و انهد و با وجود آن واقع است - وَهِيَ تَطْلُعُ الشَّمْسُ مِنْ مَغْرِبِهَا - وَتَأْتِيهِمْ دَرَارِي
 بر آید آفتاب از جانب مغرب خود شرح این در باب علامات بین یدی الساعة بیاید و این روزی است که سبته گرد
 در های توبه در آن روز و بعد از آن روز توبه قبول نیست چنانکه فرموده فاذا طلعت و راها الناس منوا اجعون پس
 چون بر آید آفتاب از جانب مغرب و ببینند آن را آدمیان ایمانی را ندیده امر آخرت عیان گردد و فذلک حین لا ینفع
 نفسا ایمانا پس آن روز است هنگام آنکه سود نکند هیچ نفسی را ایمان آوردن او در آن روز و سلم تکلن منت من قبل
 نفسی که ایمان نیافریده بود پیش ازین روز و کسبت فی ایمانها خیر است و سود می کند کسب کردن نفسی نیک را در ایمان خود
 اگر کسب نکرده بود پیش ازین روز - وَتَقُومُ السَّاعَةُ - وَهِيَ أَمْنِيَةٌ بِرَأْيِي شَوْقُ قِيَامَتِهَا - وَفَدْلُ شَرِّ الرُّجُلَانِ ثَوْبَهُمَا بَنِيَانِ -
 و حال آنکه بتحقیق کشاده اند و مرد و جان خود را میان خود یعنی برای فروختن - فَلَا يَتْبَاقُ بَعْدَهُ دَلِيلُهَا - لَيْسَ خَرِيدُهَا وَفَوْضَتْ
 نمیکند آنرا و نمی چسبند آنرا و همین حال باشد که قیامت قائم شود - وَتَقُومُ السَّاعَةُ وَفَدْلُ شَرِّ الرُّجُلَانِ ثَوْبَهُمَا بَنِيَانِ -
 و هر آئینه برایش و قیامت و حال آنکه باز برگشته است مردی بشیر نامه خود پس نخورده است آنرا یعنی ناله را و دشیده
 آورده است و نهوز آن شیر نخورده که قیامت در رسید تقی بکسر لامة شیر و اگر که دشیده شده تا دوسه بعد از ازیدن
 این نام دارد و بعد از آن لبون می گویند - وَتَقُومُ السَّاعَةُ وَهِيَ لَيْطُ حَوْضِهَا فَلَا يَسْقِي فِيهَا - وَهِيَ أَمْنِيَةٌ قَائِمٌ بِشَوْقِ قِيَامَتِهَا -
 مردی کل می اندازد و حوض خود را تا شتران را و در آن آب و هر پس آب سید بد شتران خود را در آن حوض ببردین قیامت می آید
 و تقوم الساعة و قدرع الكلمة الى فيه فلا يطعمها - و هر آئینه برایش و قیامت و تحقیق بر داشته است مردی خود را بسوی حق
 پس بخورد و آنرا و قیامت می رسد یعنی قیامت یکایک می رسد مردم در کار و بار باشد که در رسد و مراد بقیامت این جان فتنه است
 که بدان همه میرند لیکن علامات قیامت پیش از آن می بینند - وَهِيَ تَقَالُ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
 لا تقوم الساعة حتى تقاموا قواما ثم لا تقام قیامت تا آنکه قیامت بیکند شما قومی را که - لَعَالِمُ الشَّعْرِ بِأَوْثَانِ الشَّيْثَانِ
 از سوی بافته است و بعضی گویند بیان در رازی موی است چنانکه مویای ایشان تا پایای ایشان می رسند
 و بخاک فعال می نشینند و این معنی لعید می نماید خواه موی سر را و دارند یا موی ساقها و می تقاموا الزکریا آنکه

قال می کند ترکان را که از اولاد یانث بن نوح است و ترک نام پدر کلان ایشان است و صورت ایشان انیست که -
 صفرا را لعین حمرة الوجوه و ذلک الاولاد - خرد چشم سرخ روی سپست بنی ذلک بضم ذال و سکون لام جمع اذ لعل چنانچه
 حمرة بضم حاء و سکون هم جمع احمر کان وجوههم الحمران المطرقة - بفتح میم و تشدید لون جمع محن بکسر هم و فتح همیم گویا که روی ایشان
 سیاه است و ذلک یفحش خردی بنی با سطرک طرف آن که بالای آن تو بر تو با سه چرم برهم نهاده اند در سطرک و بسیار
 گوشت و مطرقة بضم میم و سکون طاء تخفیف را از اطراق و بفتح طاء و تشدید را از طریق نیز خوانند اندر تخفیف علیهم و عنه قال
 قال رسول الله صلی الله علیه وسلم لا تقوم الساعة حتی تقالوا بر پانی شود قیامت تا آنکه قال می کند - خوز را و کرمان بن
 الاعاجم - خوز را و کرمان را از عجیان خوز بضم خا و ر آخر زارے نام گروهی از مردمان است از بلاد خوزستان و کرمان بکاف
 نام شهری معروف است میان فارس و سجستان و محدثان آنرا بفتح کاف نیز روایت کنند و در قاموس گفته کرمان بفتح
 کاف است و بکسر کاف نیز آمده یا کسر خطاست و کرانی شارح بخاری گفته که ادا نامترسیم بنام شهر خود و بکسر کاف است
 نه بفتح انتهی و اما که فتح نوعی از لقب است و دران روایت محدثان بفتح کاف بنی بران است و صفت خوز و کرمان
 نیز این است که - حمرة الوجوه - سرخ روی و فطس الاولاد - سپست بنی صفرا را لعین - خرد چشم - وجوههم الحمران المطرقة - روی
 ایشان مانند سپر تو بر تو است لعالم الشعر - لعین های ایشان سوی است - رواه البخاری و فی روایتی که عن عمر بن
 تغلب - بجای ذوقانیه و غین عجمه صحابی است روایت کرده از پیغمبر صلی الله علیه و آله و سلم در روایت کرده از وی حسن بصری
 و حکم بن الاعرج و در روایتی بخاری را از عمر بن تغلب بجای حمرة الوجوه عرض الوجوه است بمعنی پهن - عن
 ابی هريرة قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم لا تقوم الساعة حتی یقاتل المسلمون الیهود - قائم نمی شود قیامت
 تا آنکه قتال می کنند مسلمانان یهودیان را فیقتلهم المسلمون - پس می کشند یهودیان را مسلمانان - حتی یقتل الیهودی من دین
 الجحر و البشیر تا آنکه پنهان می گرد یهودی از پس سنگ درخت - فیقول الجحر و البشیر - پس می گوید سنگ و درخت یا علم
 یا عبد الله یا یهودی خلفی - اے مسلمان ای بنده خدا این یهودی است پس من - فقال - پس بیا - فاقبله پس کش او را -
 الا الخندق - مگر درخت غرقند غین معبره سکون را و فتح قاف نام درختی است خار دار و مقبره مدینه را که یقع الغرقه گویند
 اضافت بلوی کنند که در زمان پیشین این درخت درینجا بسیار بود و این درخت یهودی را که بوسه پناه می برد پسند
 نمی کند و نشان نمی دهد و پنهان می دارد - فانه من شجر الیهود و زیر که وی درخت یهودیان است و ویرا با ایشان نسبتی
 هست که حقیقت آنرا جز خدا و رسول می نداند - رواه مسلم - و عنه قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم
 لا تقوم الساعة حتی یخرج رجل من قحطان - بر پانی شود قیامت تا آنکه بیرون می آید مردی از قحطان بفتح قاف
 و سکون حاء مملکه که ابوالعین است - لیوق الناس بعصاه - میزدند آن مردم را بچوب خود کنایت است از انقیاد
 و اطاعت مردم را و اوله اتفاق ایشان بروی و استیلا و خشونت وی بر ایشان و تسخیر وی بر ایشان را و احتمال دارد که از

حقیقت سوق بعبا باشد متفق علیہ۔ وعنہ قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم لا تذهب الايام والالیام حتی یملک رجل نخی گذر و روزها و سہا تا آنکہ مالک می شود و ملک دنیا را مریے کہ۔ یقال لا الحجاہ۔ گفتہ می شود و مرآن مرد را حجاہ بفتح حجین و سکون ہائے اولی۔ و فی روایتی حتی یملک رجل من الموالی۔ ظاہر امراد بموالی اعجام اند کہ در اکثر موالی عرب می باشند بقاقت یا موالات۔ یقال لا الحجاہ۔ و حجاہ بحدف ہا را خیر و بجل و حجاہ بمعزہ نیز روایت آمدہ۔ و رواہ مسلم و عن جابر بن سمرۃ قال سمعت رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم یقول یفتحن عصائبہ من المسلمین کنز ال کسری۔ جابر بن سمرہ کہ صحابی مشہور است و احوال او در مواضع مذکور شدہ است گفت شنیدم آنحضرت را کہ میگفت ہر آنیہ بکشاید کہ وہی از مسلمانان گنج کسری را کہ بادشاہ فارس بود و کسرے معرب خسرو است بفتح کاف و کسرن و بادشاہ فارس را کسرے خوانند چنانچہ بادشاہ روم را قیصر و چین را خاقان و مصر را فرعون و چین را قیل بفتح قاف و حبشہ را نجاشی بعد از ان وصف کرد کہ در کنز را بقول خود را الذی فی الابیض۔ آن گنجے کہ در ابیض است و آن نام حصنہ است و در مدینہ کہ عجم آنرا سفید کو شک می گفتند و الان بنا کردہ شدہ است در مکان آن مسجد مدین و این گنج در زمان امیر المومنین عمر رضی اللہ عنہ بیرون آورده شد و مصدوق این خبر مخبر صادق گردید و در قاموس گفتہ کہ ابیض نام قصری است کہ مرا کاسرہ بود و آن از عجائب روزگار بود و ظریفہ مکتفی باشد آنرا خراب ساخت و بکنگر ہائے او قصری بنا کرد اساس دی کنگر ہائے آنرا ساخت پس مردم تعجب کردند ازین انقلاب و نام شہرے است بجا مد حصنہ است بمن انتہی۔ رواہ مسلم۔ وعن ابی ہریرۃ قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم ملک کسری ہلک شد کسری۔ فلا یكون کسری بعدہ۔ پس نخواہد بود کسری پس از زوے و این کلمہ در ان زمان گفت کہ خسرو منشور حکم آنحضرت را بارہ کرد پس فرمود۔ و قیصر لیسلمن۔ و قیصر نیز ہلاک می گرد و تم لایکون قیصر بعدہ۔ پس نباشد قیصر پس از وی۔ و تقسین کنوز عافی سبیل اللہ۔ و ہر آنیہ قسمت کردہ خواہد شد گنج ہائے ایشان در آن خدا و سبی الحرب خدعہ۔ و نام ناد آنحضرت جنگ را مکر و فریب چون این کلام شعر وقوع حرب بود حکم حجتان کردہ فرمود حرب خدعہ است یعنی در جنگ کردن با دشمنان فریب با و جملہا راہ می یابد کہ در حصول ظفر و نصرت و دخل در چنانکہ لشکر خود را بجملہا در حشیم دشمن بسیار نمایند یا در عین معرکہ بجای دیگر روند تا دشمنان خیال کنند کہ ایشان رفتند و جنگ نخواہند کرد و چون غافل شوند ناگاہ بر سر ایشان بریزند و مانند آن اما در نسخ گفتن و عہدہ شکستن و عذر کردن درست نباشد و خدعہ بضم خا و فتح آن و سکون دال و بضم خا و فتح دال نیز آمدہ و بفتح و سکون فیصیح ترست و وقاموس شائستہ ای گفتہ و فتح فا و دال بروزن طلبہ جمع خا و فتح نیز روایت کردہ شدہ و مراد بدان اہل حرب اند و اصل خدعہ ظاہر کردن چیزے است و ضم داشتن خلافت آن در علی متفق علیہ۔ وعن نافع بن عتبہ قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم لغز و ن جزیۃ الحرب سنان بن ابی وقاص زہری ہا برادر زادہ سعد بن ابی وقاص صحابی

اسلام آورد و رفته مکّه از طلاق است معدود است در اهل کوفه گفت گفت آنحضرت جنگ خواهد کرد شما جزیره عرب را و آنرا جزیره خوانند از جهت احاطه دریا بدان از هر طرف دطلول و غرض جزیره العرب را در شرح با اختلافاتی که در دست نقل کرده ایم سه فقیه اندلس می کشاید آنرا الله تعالی ببردست شما - ثم فارس ففتحها الله - پسترجنگ می کشید و ولایت فارس را پس می کشاید آنرا خداست تعالی - ثم لغزون الروم ففتحها الله - پسترجنگ می کشید روم را پس فتح میکند و او را خداست تعالی - ثم لغزون الدجال ففتحها الله - پسترجزایسیکیند دجال را پس می کشاید خدای تعالی ملک و دیار او را که در دست و سه در آمده و نصرت می دهد شما را بروی - رواه مسلم و عن عوف بن مالک قال صحابی است اشجعی اول مشاهد او نیمه است و بود و باد و زایست نبی اشجیع روز فتح مکّه ساکن شد شام را در درسته هفتاد و سه در وایت کرده اند از صحابه و تابعین گفت - ایتیم النبی صلی الله علیه وسلم فی غزوة تبوک و هو فی قبة من ادم - آدم آنحضرت را در غزوة تبوک که نام موضعی است از زمین شام و حالانکه آنحضرت در شبیه بود از چرم - فقال - پس گفت آنحضرت - ایتیم بین یدی الساعة - شمارشش جز را پیش از آمدن قیامت یعنی این ششش جز را از علامات قیامت بدان یوتی اول مردن مراد رفتن مر از عالم که تا من در میان شما قیامت برپا نمی شود و ثم فتح بیت المقدس - دوم فتح بیت المقدس بروزن مجلس و معظم یعنی تا بیت المقدس را فتح نمی کنند قیامت قائم نمی گردد - ثم موتان - لضمیم و سکون و اوسوم و بانی که یا خذ فیکم - می گیر و پیرو می گرد و در شما - کفعا ض الغنم - مانند موتی که پیدای گردد و هر گوسفندان و قعاص لضم قات و عین جمله و در آخر و در سه که در پیشانی پیدا آید و بدان بمرند و در میان موتان و بانی داشته اند که در زمان عمر رضی الله عنه پیدا آمده و در مدت سه روز هفتاد هزار کس مردند و لشکرگاه مسلمانان در آن وقت عمواس بود و فتح عین که از قرابت بیت المقدس است و لهذا آنرا طاعون عمواس گویند و این اول طاعونی است که در اسلام واقع شده - ثم استغاثة المال - چهارم بسیار شدن مال در میان مردم حتی لعلی الیهل مائة و نینار تا آنکه داده می شود و در اصد و نینار زیر فیصل ساختن پس می گرد و ناراضی و قلیل و حقیر می پندارد آنرا - ثم فتنه لایتمی بیت من العرب لا و خلته - پنجم پیدایش فتنه و جنگ که نمی ماند هیچ خانه از عرب مگر در آید اثر شر آن فتنه در آن خانه گفته اند که مراد بدان قل عثمان است رضی الله عنه یا جنس فتنه که بعد از آن حضرت پدید آمده - ثم هنه تكون عینکم و بین نبی الا صفر ششم صلی که می باشد میان شما و میان روم و بنو الا صفر نام روم است زیرا که پدر نخستین ایشان که روم بن عیسوی بن اسحاق است زرد رنگ بود و بسفیدی تل و بعضی گفته اند که این روم بن عیصی خود است دختر پادشاه حبشه را پس پیدا آمدند اولاد او میان سیاهی و سفیدی و بعضی گفته که صفر نام پدر کلان ایشان است که اصفر بن روم عیصی است - فیغزون - پس غدر و عهد شکنی می کنند ایشان قیام تو کم تحت ثمانین غایه - پس می آیند شما را زیر پستاد و رایت فی الصرح غایه لجنین معجیه و تحتانیه عیلم که آنرا رایت گویند و بغاری درفش گویند که در جنگ همراه سواران می باشد و در بعضی روایات غایه بیاضه آمده و بعضی بنفشه

تشبیه کرد آن لشکر را بجست کثرت علما و نیره بابر همیشه - تحت کل غایه اثنا عشر الفا - زیر سرزایت دوازده هزار کس مقصود بیان ابنوی لشکر است - رواه البخاری - وعن ابی هریره قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم لا تقوم الساعة حتی تنزل الروم - پیانمی شود قیامت تا آنکه فردومی آید روم - بالاعماق - ورا عماق لفتح همزه که موضعی است از اطراف مدینه - او و بالبق - یا بموضعی دیگر که نام او بالبق است لفتح با - فخرج الهمم جيش من المدينة - پس بیرون می آید بسوی ایشان لشکری از مدینه سن خیار اهل الارض یومئذ - از میان اهل زمین در آن روز - فاذا اصابوا - چون صفت بنزد جنگ را قالت الروم می گویند روم - فلو اصابنا و بین الذین سبوا منا فقلیم خالی کیند جاے میان ما و میان کسانے که بنزد کرده گردی را از ما یعنی مسلمانان که غزا کرده اند با ما و اسیر ساخته اند جماعه را از ما ایشان را با بسیار یزدنا قتال کنیم با ایشان و انتقام خود را بکشیم غرض ما و عهده مسلمانان و تفریق کلمه ایشان است - فيقول المسلمون لا والله لا نخلع انبيكم و بین اخواننا - پس می گویند مسلمانان بخدا سوگند خالی نمی کنیم میان شما و میان برادران خود که مسلمانند نمی گذاریم شما را با ایشان - فيقاتلونهم - پس قتال می کنند مسلمانان روم را - فينهمز ثلث - پس گسست می خوردند سه یک از مسلمان - لا يتوب الله عليهم ابد - رجوع بر حمت نمی کند الله تعالی بر ایشان همیشه - و قتل ثلثهم - و کشته می شود سه یک دیگر از مسلمانان افضل الشهداء - ایشان فاضل ترین شهیدان اند نزد خدا - و يفتح الثالث - و فتح می کنند و می کشایند یعنی بلاد روم را سه یک باقی از مسلمانان - لا يفتنون ابد - و در فتنه انداخته نمی شوند و جنگ کرده نمی شوند ایشان همیشه - فيفتنون قسطنطينة - این لفظ را بجز و چه تصحیح کرده اند مشهور بضم قاف و سکون سین و ضم طاء و سکون نون بعد از و طاء که سوراویای ساکن بعد از و ی نون مفتوحه قبل تا و بعضی بزیادت یا ر مشدده یا مخففة بعد از نون اخیر نیز روایت کرده اند برین تقدیر بر نون اخیر که سوراوید بود و این نام حصنی عظیم است از بلاد روم در حدود افریقیه و دار الملک روم است و فتح آن از علامات قیامت است و طبیعی گفته که فتح آن در زمان بعضی اصحاب آنحضرت صلی الله علیه و آله و سلم شده و نزد خروج و جال نیز خواهد بود چنانکه فرمود - فینا هم یفتيمون انفسهم - پس در انشای آنکه ایشان قسمت می کنند غنیمت ها را - فوعلقوا سيوفهم بالزيتون - و حال آنکه بر تحقیق او یحتمل اند شمشیرهای خود را بدخت زیتون - از صاحب فیهم الشيطان - ناگاه آواز دهد در میان ایشان شیطان که - ان المسیح قد خلعكم فی الهیکم - که مسیح دجال تحقیق پس از شما آمده در اهل و اولاد شما فیخر چون - پس بیرون می آیند بشنیدن این خبر از آن شهر و ذکاب اطل - و این خبر شیطان دروغ بود و دجال هنوز نه برآمده - فاذا جاءوا الشام خرج - پس چون می آیند از آنجا بشام بیرون می آید و جال دشام بهمه و بی همزه هر دو آمده و آن بلاد را شام از آن جهت گویند که در جانب چپ کعبه است چنانکه سین در جانب یمن فینا هم بعدون للقتال لیسون و الاصفوف - پس در انشای آنکه ایشان ساز و آمادگی می کنند مکار را و ادر است میکنند صفها را - اذا قيمت الصلوة - ناگاه برپا کرده می شود نماز و شروع کرده می شود در آن - فینزل - پس فردومی آید

عيسى بن مريم فاقم ليل ما ست مي كند اليشان را - فاذا راه عدو الله ذاب - پس چون مي بيند عيسى را اين دشمن خدا كه
 دجال ست مي گدازد از خوف و هيب عيسى عليه السلام - كما يذوب الملح في الماء - چنانكه مي گدازد نمك در آب - فلو تركه لا
 نذاب حتى ينك - پس گرمي گدازد عيسى در بحال خودش و نمي كشد مي گدازد تا آنكه هلاك مي شود و مي ناكشيد - ولكن يقتله
 الله بيده - وليكن مي كشد او را خدا متعالى بدست عيسى عليه السلام يعنى حكم و اداوت الهى برين رفته كه هلاك و بدست
 عيسى بود و يقتل - فيرسم و سه في خربت - پس مي نمايد عيسى عليه السلام اليشان را خون و دجال را در نيزه خود كه بان كشته است
 او را - و اه مسلم - وعن عبد الله بن مسعود قال ان الساعة لا تقوم حتى لا يقيم ميراث ولا يفتح بغية - بدرستي كه قياست
 قائم نمي شود تا آنكه قسمت كرده نمي شود ميراث و شادمان ساخته نمي شود بغيت - ثم قال - يستفرمود استحضرت
 درميان اين حال و وقوع اين قضيه - عدد و يحجون لابل الشام - جمعي از دشمنان يعني كافران گرمي آرند لشكره را
 براي مقابله اهل شام - و يحجج لهم اهل لاسلام - و گرمي آرند بلي قتال اين دشمنان مسلمانان نيز لشكره را في الطرح
 جمع گرد آورون اجتماع گرد آمدن - يعني الروم - اين تفسير عدو است يعني مراد بعد و روم است فيشتر المسلمون
 شرط الموت - پس انتخاب مي كند و برمي چنين مسلمانان از لشكر خود قومي را كه ميشي مي فرستند تا جنگ كند و بميرد و لا ترجع
 الا غالبة - بزرگتر در اين فوج بزرگ غالب و منفرد و منصور يعني اگر برگردند غالب برگردند و اگر نه جنگ كند تا جان بدهند و شرط
 بفشمن و فتح را و سكون آن اول لشكره كه حاضر گرد و جنگ را و آمده بود مردن را و ميشتر از باب تفعل لاخوف
 از دست و ميشتر از افعال نيز روايت است فيقتتلون حتى يحجز بينهم الليل - پس كار زاري كند هر دو طائفه يعني مسلمانان
 و دشمنان اليشان تا آنكه جائل مي گرد و درميان اليشان شب دبارمي دارد اليشان را از جنگ حجز بجا و حيم و زاي باز
 داشتند - فيفي هو لاه و هو لاه پس رجوع مي كند و برمي گردن اين هر دو گروه كل غير غالب - هر كي غير غالب - و
 لغني الشرطه - و فاني مي شوند جماعه كه اليشان را شرط ساخته بودند - ثم ميشتر المسلمون شرط الموت لا ترجع الا غالبة -
 پس بزرگتر از انتخاب مي كند مسلمانان لشكره را براي موت كه بزرگتر ديگر غالب فيقتتلون حتى يحجز بينهم الليل فيفي هو لاه و هو لاه
 كل غير غالب و لغني الشرطه ثم ميشتر المسلمون شرط الموت لا ترجع الا غالبة فيقتتلون حتى يميسوا - تا آنكه شبانگاه مي كندند
 فيفي هو لاه و هو لاه و كل غير غالب و لغني الشرطه فاذا كان اليوم الرابع - پس چون باشد روز چهارم - نذ اليهم بقتل اهل لاسلام
 قصد كند و بر خيزد و بدو جنگ بسوي دشمنان باقي اهل اسلام نمود و بسوي دشمن و غير آن بركدن فيجعل الله البرة
 عليهم پس مي گرداند الله تعالي هر ميت و شكست بر لشكر اسلام و بربد اهل محله و را در بفتحات هر ميت و در جنگ فيقتتلون
 مقتلة لم ير مثلهما پس كار زاري كند كار زار به كه ديده نشده است مانند آن كار زار - حتى ان لطائر لم يحبنا قتم -
 تا آنكه پرند مي آيد مي پرومي گدازد و بچوانب و نواح اليشان - فما يخلفهم حتى يحجز بينهم الليل - پس نمي گدازد و پس نمي گدازد اليشان را
 آن پرند تا آنكه مرده برزين افتد به جهت گدازه بوسه اليشان يا به جهت طول مسافت از اين سوتا بان سويس

مانده میشود و از پیران دینی آفته فیتعا و بوالاب پس شمار کرده می شوند پس از آن یک پدر یعنی خولشان و خاندان یکدیگر که حاضر بودند در جنگ شمار می کنند خود را - کانونا مائه فلا یجدونه بقی نهم - بودند صد کس پس نمی یابند از آن عدد صد کس را که باقی مانده باشند از ایشان - لا الرجل الواحد - بگویند مرد این قدر کشته شدند که صد یک تنی مانده - بنای غنیمت لیفح - پس بگویم غنیمت شادمان کرده شوند - اهای میراث تقسیم - یا کدام میراث قسمت کرده شود - فبنا هم کذلک - پس ایشان این حال که ایشان هم چنین باشند - او سمعوا بآس هو اکبر من ذلک - ناگاه بشنوند خبر جنگ دیگر و عذاب شدت دیگر را که وی بزرگتر و سخت تر از آن جنگ عذاب پیشین است و باس بجزه عذاب شدت و حرب - فجا هم البصریح - پس می آید ایشان را و از آن ان الجبال فخرهم فی ذراعیهم - بدستی که دجال بعد از ایشان آمده در فرزندان ایشان - غیر فسون مانی ایدیم پس میگذرانند و می نمایند چیزی را که در دست ایشان است از مال و مال - و یقبلون - و روی می آرند بجانب فرزندان یمن بشون عشر فوارس طلیقه پس پیش می فرستند سوار را باده جماعت از سواران را تا مطلع شوند از حال دشمن و طلیقه بر وزن کریمه کسی که پیش فرستاده شود و بجاسوسی به تحس حال غنیم و احد و جمع و روی برابر است قال رسول الله - گفت پیغمبر خدا صلی الله علیه و سلم انی لاعرف اسمائهم بدرستی که من نمی شناسم نامهای ایشان را و اسماء آنها هم در نامهای پدران ایشان - والوان خیولهم - و رنگهای اسبان ایشان را هم - غیر فوارس و من غیر فوارس علی ظهر الارض یومئذ ایشان بهترین سواران اند بر روی زمین در آن روز - رده سلم - و عن ابی هریره ان البقی صلی الله علیه و سلم قال بل سمعتم بعد نیت جانب نهانی البر و جانب نهانی البحر - گفت آنحضرت یا شنیده اید شما خبر شهر را که یکسوی از وی در دست است و یکسوی در پایا - قالوا نعم - گفتند آری - یا رسول الله شنیده ایم - قال لا تقوم الساعة حتی یغزو سبعون الفاً من بنی اسحاق - گفت هر پانصد و پانزده تن تا آنکه جنگ میکنند اهل آن شهر را و هفتاد هزار کس از پسین اسحق پیغمبر علیه السلام سفا و اجاوها نزلوا پس چون می آیند پسین اسحق آن شهر را جنگ فرود می آیند در نواحی آن شهر - فلم یقاتلوا البساح - پس جنگ نمی کنند آن شهر را با آلات حرب - و لم یرموا بسهم و نمی اندازند بجانب ایشان تیر را بلکه - قالوا - می گویند - لا اله الا الله و الله اکبر فی سقط احد جانبها - پس ساقط می گردد و می افتد یکی از دو جانب آن شهر - قال ثور بن مزید الراوی - گفت ثور بن مزید که راوی این حدیث است کینت او ابو خالد است حمصی است روایت کرده است از خالد بن معدان و روایت کرده از وی یحیی بن سعید حافظ لقه صدوق صحیح الحدیث و یک نفری است مات سنه خمس و خمین و مایه - لا اعلم الا قال الذی فی البحر - نمیدانم او را مگر آنکه گفت یکی از دو جانب شهر آن جانبی در دریاست - ثم یقولون الثانیه - پشتر میگویند دوم بار - لا اله الا الله و الله اکبر فی سقط جانبها الاخر - پس آن جانب دیگر شهر - ثم یقولون الثالثه - پشتر میگویند سوم بار - لا اله الا الله و الله اکبر فی سقط جانبها الاخر - پس آن جانب دیگر شهر - فیقولون - پس می در آیند شهر را و غنیمت میکنند و بینا هم فیسولون فقامت کسین را شای آنکه قسمت

می گفت غنیمت را - از جابر هم تصریح نما گاه می آید ایشان را آواز یا آواز کنده و صریح بمعنی آواز و آواز کنده هر دو آید - گفت
آن الدجال قد خرج - پس گفت آن آواز کنده که دجال به تحقیق بیرون آمد - قیتر کون کل شیء ویرجون - پس میگزارند
هر چیز را و بر میگردد بسوی - رواه مسلم

الفصل الثاني - عن معاذ بن جبل قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم عمران بيت المقدس خراب ثيرب - معموري
وآباداني بيت المقدس بسبب نفسي بخرابي وديراني ثيرب الثالث زیرا که آبادانی بیت المقدس با سبب من کفار که
نصاری اند و غلبه ایشان است و آن سبب خرابی ثیرب باشد و ثیرب نام مدینه منوره آنحضرت صلی الله علیه و آله و سلم
و مانا که اطلاق این اسم در حدیث برین بلده بطنیب پیش از ورود منی ازان است و اشتقاق ثیرب از ثیرب است بمعنی
هلاک یا نام کلی از کفار است که در ابتدا آبادان کرده است و تمام این مبحث در تاریخ مدینه ذکر کرده شده است مدخل
ثیرب خروج الملحمه - و خرابی ثیرب بسبب بیرون آمدن و پیداشدن فتنه و جنگ عظیم است که سابقا مذکور شد که در دس
از صد یک باقی ماند - و خروج الملحمه فتح قسطنطنیه - و پیداشدن آن جنگ سبب فتح قسطنطنیه است و فتح قسطنطنیه خروج
الدجال - فتح این شهر بسبب و امارت بیرون آمدن دجال است و مراد آن است که این حوادث دو قایل بعد از یک دیگر این
ترتیب قیوم خواهند یافت و وجود سابق علامت و امارت حدوث لاتی آنست اگر چه مملتی و تاخیری نیز واقع گردد - رواه
ابوداؤد - و عنه قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم الملحمه المعطى و فتح القسطنطنيه و خروج الدجال في سبعة اشهر
فرواين سه و قائل و در مدت هفت ماه واقع شدنی است - رواه الترمذی و ابوداؤد - و عن عبد الله بن بطلان
رسول الله صلى الله عليه وسلم قال - عبد الله بن لبهر بن موحده و سکون سین ممله مازنی وی و الدین وی و برادر وی
عطیه بن وهب هر دو صحابه صحابی اند احوال وی در موضع دیگر نوشته شده است روایت می کند که آنحضرت گفت
بین الملحمه و فتح المدینه ست سین - میان آن جنگ عظیم و فتح شهر مذکور شش سال است - و یخرج الدجال فی السابعة
و بیرون می آید و دجال در سال هفتم میان این حدیث و حدیث سابق اختلافی فاضل است ولیکن این حدیث صحیح است
چنانکه گفت - رواه ابوداؤد و قال هذا صحیح - و در اسناد حدیث سابق سخن است و بعضی روایات وی مجروح و موقوف
و عن ابن عمر قال لوشک المسلمون ان يحاصروا الى المدینه - نزدیک اند مسلمانان که حصر کرده و مضطرب گردانیده شوند
بسوی مدینه منوره که بیرون نتوانست رفت از وی و از لواجی وی - حتی یكون العبد سالحهم سلاح - تا آنکه می باشد
در ترین سرحد های ایشان سلاح بفتح سین و کسر حار ممله یا رفع و بتین و غیرتین و وجه آن در شرح مذکور است
و سلاح قریب من خیبر و سلاح نام حاجی است نزدیک زبیر که بر چند مرحله از مدینه منوره است - رواه ابوداؤد - و عن
ذی مجر قال سمعت رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول - روایت است از ذی مجر بکسر بهم و سکون خام بفتح
موحده که خادم رسول الله صلى الله عليه وسلم و برادر زاده نجاشی بود گفت شنیدم آن حضرت را که میگفت ستمانیان

از روم صلحا آید - نزدیک است که صلح کند شماروم را صلحی امین گردانند و طرفین را از غدر و فتنه - قتل و خون انجم و هم
 عدد امن در آن کم پس جنگ می کند شما و ایشان با اتفاق دشمنان را که از پس شما اند - فتنه و خون و غم و خون و سلمون
 پس نصرت داده می شود شما و غنیمت می آید و سلامت می آید از آن جنگ - ثم رجعون پست بر می گردید - حتی تنزوا
 بخرج ذی طول - تا فروری آید بخر غار سه که زمین با بلند دارد و غیره و جل من اهل انصرایم - پس بلند می گردانند و می زنند
 اهل انصرایت یعنی از روم چه روم بهر یون نصرایت اند - الصلیب چلیپایه ترسیان را - فیقول پس می گوید
 انحر و - غلب الصلیب - غالب آمد صلیب پس نقض عهدی کند باین سخن - فیغضب جل من المسلمین - پس خشم میکند
 مردی از مسلمانان بشنیدن این سخن از آن نصرانی بنیدم پس می گوید مردی زند نصرانی را یا می شکند صلیب را - فغذو تک
 تقدیر از روم پس نزد این قضیه عذر و شکست محمدی کند روم - و جمع للملحیه - و گرد می آید مردم را بر اسب جنگ -
 و نا و بعضی - و زیاده کرده اند بعضی از زوات این عبارت را که - فیشور المسلمون استختم پس می خیزند و می جنبند و شتاب
 می زنند مسلمانان بسوی سلاهای خود - فقتلوا پس کارزار می کنند با روم و می کزیم الله تک الصلابة بالشمس
 پس گرامی می دارد و خداست تعالی آن کرده مسلمانان را الشهادت - رواه ابو داود و سنن عبد الله بن عمر و عن النبی
 صلی الله علیه و سلم قال اترکوا الجبشته ما ترکو کم - بگذارید جبشیه را و تعرض نه کنید و نکاوید ایشان را مادام که بگذارند ایشان
 شما را و تعرض نه کنید شما - فانه لا یخرج کفر الا کفبه - زیرا که بیرون نمی آرد کفر کعبه را الا ذوالسویقتین من الجبشته - مگر
 مردی خداوند و بساق خرد و باریک از جبشته و سویقه قصیر ساق است و ساقه ایست جبشته در اکثر خمر و باریک
 می باشد و گنج کعبه عبارت است از مالهاست که مردم بنزد و در قدیم الزمان به بیت الله می آوردند و می گویند
 که در زیر کعبه گنج با دفون است و در حدیث دیگر آمده است که خراب می کنند کعبه را صاحب و سویقه از جبشته و این نزدیک
 قیام قیامت باشد و قتی که باقی نماند گویند الله الله و بعضی گویند که آن در زبان عیسی باشد علیه السلام و قرطبی گفته
 بعد از نزول آشتن قرآن بود از سینه ها و بزرگ آشتن صحف از میان مردم بعد از موت عیسی علیه السلام و این قول صحیح
 تر است - رواه ابو داود و - و عن رجل من اصحاب النبی صلی الله علیه و سلم قال دعوا الجبشته ما دعو کم - بگذارید جبشته را
 مادام که بگذارند ایشان شما را - و اترکوا الکرم ما ترکو کم - و بگذارید ترک را مادام که بگذارند ایشان شما را اگر گویند
 که در دست آن مجید حکم چنان است که اترکوا البشیرین کافع پس علی العموم فرموده است که مشرکان را قتل کنید هر که باشد
 جوالبش آن است که جبشته و ترک زعموم این است مخصوص اند و خارج زیرا که دیار ایشان بعد از است و در میان بلاد ایشان
 و بلاد اسلام و میان بسیار تا اگر ایشان تعرض نکنند و بر بلاد اسلام نمانند تعرض بایشان نباید کرد اما اگر ایشان
 سبقت کنند و بر بلاد اسلام بمانند و غلبه نیابند فرض عین گرد و قتالی ایشان یا گویند که این آیت ناسخ این حدیث
 است و حکم این حدیث در ابتدا اسلام بود و حجت ضعف اسلام و چون قوت گرفت حکم عام شد که اقال الطیبی

رواه ابو داود والنسائی - وعن بریدة عن النبی صلی اللہ علیہ وسلم فی حدیث - روایت است از بریدہ اسلمی از حضرت پیغمبر صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم در حدیثی کہ آورده - یقیناً کہ قوم صغار الاعدین - قتال می کنند شما را قوی خسر و دشمنان یعنی ترک سے خواہد آن حضرت ازین قوم ترک را - قال لستونتم ثلاث مرات - گفت آنحضرت می رانند شما ایشان را سه بار - حتی تلحقوهم بحزيرة العرب - تا آنکہ ملحق گردانید ایشان را بولایت عرب - فاما فی السیاقۃ الادی فینبجھون ہرب منهم اما راندن نخستین دشمن گاری می یابند کسیانکہ گریختند از ایشان - واما فی الثانیۃ فینبجھون بعضی و بعضی بعضی و بعضی راندن دوم نخستین می یابند بعضی و ہلاک می شوند بعضی - واما فی الثالثۃ فیبطلون - واما در راندن سوم پس قطع کرده می شوند و ازین برکنده میشوند او کہ قتال - یا چنانچہ فرمود آنحضرت این لفظ درجائے می گویند کہ حدیث بمعنی نقل کرده می شود و لفظاً و بخصوص معلوم باشد رواہ ابو داود - وعن ابی بکرۃ ان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم قال نیزل اناس من اتی بغائط فرود می آیند مردمان از امت من در زمین پست نمناک فراخ - لیسوۃ البصرۃ ستامی برند از البصرہ بفتح با و کسر آن و سکون و و بفتح آن و کسر و نیز آورده - عندئذ یقال لا جلاۃ من ذرؤی - کہ گفته می شود مردوار و جلا بفتح دال و کسر آن - یکون علیہ خبر باشد بر دسے علی - یکثر الہا بسیار می باشند اہل بصرہ - ویکون من امصار السلیین و می باشند آن شہر شہر ہای مسلمانان و امصار گفت اشارت کردہ بزرگی آن شہر چہ شہر عظیم را گویند بعد از آن مدینہ و بلد و قریہ است - و اذا کان فی آخر الزمان و چون باشند امر با حال در آخر زمان - جاز بنو قنطو را می آیند بزرگی قتال اہل این مصر لیسران قنطو را یعنی ترکان و قنطو را بفتح قاف و ہضم ط بافت مقصور ذہام بدیکلان ترک ست کہ ہمہ ایشان از اولاد او نید - عراض الوجہ صغار الاعدین کہ رویای ایشان بہن است و چشم اخروہ - حتی نیز لو علی شط النہر تا آنکہ فرود می آیند بر کرانہ این جوی - فیتفرق الہما ثلث فرق - پس تفرق میشوند اہل بصرہ سه گروہ - فرقیہ یا خذون فی اذنا بل بقرۃ البریۃ - سگروہی پناہ می گیرند در وہای گاوان و شب و بیابان یعنی اعراض می کنند از قتال و مشغول می شوند بچراشت و زراعت و خلاص می کنند خود را از ہلاک باین عمل یا با بکشد اہل و عیال و اسباب و متاع خود را بگاوان و سر می دهند خود را بہ بیابان و شہر ہا سے غریب و بیرون می روند تا از شر ایشان نجات یابند و قول وی کہ فرمود البریۃ درین معنی ظاہر تر و ناظر تر است - و ملکوا - و ہلاک می شوند این گروہ و از شر ایشان باین حیلہ خلاص و نجات نمی یابند یافت چہ آتش فتنہ ترکان چنان مشتعل نگردد کہ باین حیلہا توان نشانند - و فرقیہ یا خذون لا ہضم و اگر و دیگر پناہ می گیرند نفسا سے خود را یعنی امان چنانکہ مستعصم باللہ خلیفہ و اکابر و اعیان بغداد و علمای و اہل امان بطلب امن و امان بیرون آیند - و ملکوا - و ہلاک شدند و در تحت تیغ بیدریغ ترکان متاصل گشتند - و فرقیہ بچگون ذرا یم خلف بطور عم و زوری دیگر می گردانند و می اندازند فرزندان خود را پس شہر ہا سے خود یعنی توافل میزنند از ایشان و قطع می نمایند علاقہ و محبت ایشان یا و بنال خود می گیرند و ہمراہ خود می برند و یقیناً تو نم - و قتال می کنند با ترکان و کشتہ می شوند اکثر ایشان - و ہم شہر و ایشان شہیدان حقیقی کامل در شہادت کہ در طوفان اینچنین فتنہ و طغیان این نوع ابتلا کہ بہت بستند و مقاومت نمود

و در راه خدیجه بان و او و در راه ابو داود و در این قضیه اشارت است بر آمدن تار و آتش فتنه و قتل در دادن ایشان در بلاد
 اسلام و در گرفتن این آتش و بلند شدن شعله دوی در آنک ب مدت و سوختن وی عالم را و این قضیه ایست که زبان تهریر و تحریر
 از کشف و بیان آن عاجز و قاصر است و گفته اند که از ابتدای عمارت ربع سکون مثل این واقعه باین کیفیت بوقوع نیامده چه اگر
 می بود نقل کرده میشد و این قضیه در کتب تواریخ به تفصیل مذکور است باینکه آنچه درین قضیه در حدیث بصریح مذکور است
 نام بصره است و علما گفته اند که مراد بدان بغداد است بدلیل آنکه جمله و پل در بغداد است نه در بصره و شهر بغداد در زمانی حضرت
 صلی الله علیه و سلم باین هیئت بنیافته که الان است بلکه قریه بود و متعدد و متفرق از تصافات بصره و منسوب بدان و آن حضرت
 خود خیر و داد از وجود آن و فرمود وی مصری خواهد شد از امصار مسلمانان عظیم و بسیار خواهند بود و اهل و سکنه آن و نیز ترکان در
 بصره بجهت حربی قتال باین کیفیت مخصوص که مذکور شدند در آمده اند و آری اب تواریخ آنرا نقل کرده الا و بغداد چنان
 مشهور و معروف است پس که بصره در حدیث بجهت آنست که بصره نسبت به بغداد شهری قدیم است که قریه بود
 موافق که بغداد در آن بنیافته منسوب بوی بود و در چنانکه گفتیم و نیز نزدیک به بغداد قریه ایست که نام وی بصره است و اکنون
 آنجا را نسبت بوی باب البصره میگویند و عن النس ان رسول الله صلی الله علیه و سلم قال - روایت است از انس که گفت
 ان حضرت - یا انس ان الناس یخفون امصار - ای انس مردم می سازند شهرها را سفان مصر ایقال له البصره - و بدستی
 شهری از آن گفته می شود و در البصره - فان انت غررت بها او دختها - پس اگر بگری تو به بصره یا در آنی او را سفایا که سفایا
 پس دور از خود را از موضعی که شوره زمین و از دوسبلخ بکسرتین جمع بکنه سکون با و کسرتین زمین ترنگسار و نام موضعی است
 در بصره و کلاهما دور از خود را از موضعی که نام وی کلام است بر وزن کتان و در اصل به معنی کرانه جوی آید - و خیلنا و و
 و از فراز آردی و بازار وی - و باب امر آنها - و از در طلوع امر وی - و علیک لبوا ایها - و لازم گیر زمین ها و آنها
 او را که نام وی ضواخی است و ضواخی جمع ضاحیه از معنی که ظاهر و بارز باشد و در آفتاب و ضاحیه بصره نام موضعی است از آن
 فانیه بکون بها پس بدستی که نشان این است که می باشد درین مواضع که تخدیر کرده شد از آمدن آن حضرت - فزودنی برب
 وقوت - و سنگ انداختن از آسمان - و رحمت - و زلزله های سخت - و قوم بیستون و بیستون قزوه و خازیر - و گروهی که شب بکند
 یعنی صحیح سالم و باد می کنند در خالیکه رخ کرده میشوند و گرد آید میشوند بصورت بوزنها و نوک با از بجا معلوم میگردد که سخن درین است
 نیز جائز الوقوع است اگر جائز نمی بود و تخدیر و تحریف از آن فائده نمی داشت و تحقیق واقع شده است در احادیث و عقیدان
 در باب قزوه قزیه و ازینجا گفته اند بعضی شرح که درین حدیث اشارت است بوجود قدریه در آن شهر زیرا که سخن درین قزوه
 می باشد و الله اعلم زواه ابو داود - روایت کرد این حدیث را ابو داود و حسن طریق لم یحرم بها الراوی - از طریق که درین
 در آن طریق راوی را - بل قال لا اعلم الا و ذکره - بلکه گفته نمی دانم او را اشارت است بیک از روایات که داخل این است
 اگر که ذکر کرد این حدیث را عن موسی بن النس عن النس بن مالک - این ناظر در این نام و اشتباه است و این بنی بن انس

انصارى قاضى بصره است و از تابعین است روایت کرده از پدر خود در روایت کرد از وی مکتول شافعی و حمید طویل و در نسخه
 اصل از شکات که از مؤلف است و در پنج باب است بهجت بن ابی ائمن مؤلف نام را وی را در مردم دیگر آمده و نام را وی را یافت
 و نوشته اند چنانکه در امثال آن گذشته و عن صالح بن درهم ليقول - روایت است از صلح بن درهم که از تابعین است
 انطلقنا حاجين - رفیقیم بالقصد حج از بصره بکنه - فاذا جل - پس ناگاه این جامه و حاضر است و ما و این مرد ابو هریره است
 فقال لنا الى جيبكم قربة لقال لسا الابله - پس گفت آن مرد را در جیبی از شتر شامی است که گفته میشود و ما را لایله بضم هزه و جوه
 و کشید لایله نام قریه است مشهور قریب بصره در قاصوس گفته که وی یکی از بشتیهای دنیا است - فلنا نعم - فقیتم ما آری
 در آنجا نب قریه هست که نام دوسه ابله هست - قال - گفت آن مرد که ابو هریره است - بن یحیی بن یسلم ان یصلی لی
 گفت کیست که ضامن و تشهد کرد و مرا از شما که بگزارد برای من و بخشد ثواب آن را - بنی سجد العشار که حقین او را بجا
 در مسجد است که در آن قریه است و نام وی سجد العشار است لفتح عین و کشید بنین معجمه و در کعت یا چهار رکعت - و یقول
 لابی هریره - و بگوید این نماز یعنی ثواب دنی مرا بے هریره راست - سمعت حسیله ابا القاسم - شنیدم دو سبت جانی خود را
 که ابا القاسم است - صلی الله علیه وسلم ليقول - می گفت - ان الله عز وجل یبعث من سجد العشار لیوم القیمة شهدا
 خداست تعالی می بزرانگیزد از سجد العشار و ز قیامت شنیده آنرا - لایقوم مع شهدا ربدر غیرهم - نمی ایستد و برابر بنشیند و با شهادت
 بدر جز ایشان و این یحیی عظیم است عراین جماعه را که باشد اسه بدر برابر پس چون این مسجد این فضل و شرف دارد
 نماز کردن در وی فضلی عظیم و ثواب بے جزیل داشته باشد و از اینجا معلوم شود که نماز گذاردن در اماکن شریفه و عبادت و نیکی
 کردن در آن فضلی عظیم دارد و بخشدن ثواب بھل بدنی کسی را جایز است و اکثر علما برینند و در عبادت مایه با اتفاق جائز
 است - رواه ابو داود و قال هذا المسجد مالی النهر - روایت کرد این حدیث را ابو داود و گفت که این مسجد از آن جانب
 است که متصل نهر است - و سمعت حدیث ابی الدرداء ان قسطا السلیمن فی باب ذکر الیمین الشام - و نزدیک است
 که ذکر کنیم حدیث ابی الدرداء را که او شن این است ان قسطا السلیمن در باب ذکر من و شام - ان شام الله انما
 الفصل الثالث عن شقیق عن خذیفه قال کنا عند عمر - گفت خذیفه بودیم با عمرو رضی الله عنه - فقال پس گفت عمر -
 ایام یحفظ حدیث رسول الله - کدام یک از شما یاد دارد حدیث پیغمبر خدا را صلی الله علیه وسلم فی القننه که فرموده است
 و رباب قننه - فقلت انا احفظ کما قال - پس گفت خذیفه من یاد دارم چنانکه گفته است آنحضرت یعنی بعینه بے زیادت
 و نقصان - قال گفت عمر - بات - بسیار و بده آن حدیث را و روایت کن - لکن بحری و کین قال - و بدستی که تو دیری در روایت
 بگو که چگونه گفته است چون خذیفه در میان جماعه صحابه و حضور عمر و عواسه حفظ حدیث کرد و گفت یا داورم هم چنانکه
 فرموده است سخت آید این سخن و می بر عمر و گفت بسیار دیری می کشی بسیار این حدیث را و بیان کن چگونه گفته است
 آن حضرت و تواند که این سخن و تائید خذیفه باشد و حفظ و ضبط یعنی می دانم که تو دیری فرموده و پرسیدن

از ان حضرت از شر و فتنہ البتہ نزد تو علم خواهد بود و درین باب بیاوریم که چگونه گفته است۔ قال۔ گفت حذیفہ۔ قلت۔ گفتیم سمعت رسول اللہ ﷺ یخبر عن ابيہ صلی اللہ علیہ وسلم یقول۔ می گفت۔ فتنۃ الرجل فی اہلہ و مالہ و نفسہ و ولده و جاورہ فتنۃ مرد و ابتلا و آزمائش وی در اہل و عیال اوست و در مال وی و نفس وی و فرزند ان وی و ہمسایہ وی یعنی مرد و بتلاست بر ما حقوق ایشان و ادا ہے آن چنانکہ باید و در ان تقصیر ہامی کند و بر خلاف فرمودہ سے رود و تقرب ایشان از کتاب منہیات سے نماید و از ان محنت می کشد و اندامی بنید و در سرخ و تعب می افتد۔ کفر با الصیام و الصلوٰۃ و الصدقۃ و مالہ بالمعروف و النہی عن المنکر۔ می پوشد آن فتنہ را و تقصیرات را کہ بسبب آن ارتکاب می کند و بسبب آن مرزش از ان میگردد و روز و نماز و صدقہ و امر معروف و نہی منکر کہ بندہ می کند۔ فقال عمر لیس ہذا ارید۔ پس گفت عمر رضی اللہ عنہ نیست کہ این فتنہ را می خواہم من یعنی من کہ حدیث فتنہ از تو در خواستم و اوست از ان فتنہ اہل و ولد و مال کہ تو گفتی نیست بلکہ انما ارید البقی تمویج کمویج البحر یعنی خواہم من از فتنہ مگر آنرا کہ موج می زند مانند موج دریا یعنی فتنہ بہ معنی محاربہ و مقاتلہ کہ دیگر مرد و مردم را و شائع می گرد و شروی و محنت وی در ایشان۔ قال۔ گفت حذیفہ۔ قلت۔ گفتیم بھر۔ مالک و ہما۔ جہ مکنی و چہ کار داری تو بآن فتنہ۔ یا امیر المؤمنین۔ یعنی ترا از ان غمی نیست و شر آن تو نمی رسد و تو آنرا در سنہ یابی۔ ان مشکاب و بینا یا با مغلطاً۔ بدستی کہ میان تو و میان این فتنہ و رست بستی باب مغلط کنایت داشتہ از وجود عمر رضی اللہ عنہ چنانکہ در آخر حدیث تفسیر کردہ است یعنی تا وجود تو و در میان است آن فتنہ راہ نمی یابد و چون تو از میان رفتی آن فتنہ سے و آید و راہ سے یابد۔ قال گفت عمر بطریق استفہام۔ فیکسر الباب او یفتح۔ پس شکستہ می شود و آن در کہ فتنہ از ان بیدر آید یا کشادہ می شود و فرق است میان شکستن و رو کشادن و چون شکستن راہ داشتہ دیگر نتوان بست و ہم بر آورد و بعد از کشادن بستن ممکن است و بعضی گفته اند کہ شکستن را کنایت از قتل داشتہ و کشادن را از موت یعنی چون فہید عمر کہ باب کنایت از وجود اوست و آن از میان بر طرف خواهد شد پس سید کہ بقتل خواهد بود یا بہ موت۔ قال۔ گفت حذیفہ۔ قلت۔ گفتیم۔ الابل یکسر۔ نہ بلکہ شکستہ می شود چنانکہ دیگر علاج پذیر نبود و باز بستن آن ممکن نباشد۔ قال۔ گفت عمر۔ ذلک جری ان لا یخلق ابداً۔ آن یعنی شکستن در سزاوارتر است با آنکہ بستہ نشود و ہمیشہ۔ قال۔ گفت شقیق کہ راوی از حذیفہ است۔ فقلنا لیمز حذیفہ بل کان عمر یعلم من الباب۔ آیا بود عمر کہ سے دانست کیست مراد از در کہ شکستہ خواهد شد۔ قال۔ گفت حذیفہ۔ نعم۔ آری می دانست عمر آنرا۔ کما یعلم ان دون غلیلہ چنانکہ سید انکہ پیش از فردا شب ست یعنی علم یقینی ضروری۔ الی حدیثہ حدیث الیس باغالیہ۔ بدستی کہ من حدیث کردم عمر را حدیثی کہ نیست و روی غلط و غلط مراد و اشتقاق بی معرفت و جہ صواب و روی و غلط و ہر ہمہ چیز رود و بعضی گفته اند مخصوص بلفظ را بود۔ قال فہبنا ان السائل حذیفہ من الباب۔ گفت راوی حدیث کہ شقیق است پس بہیبت و آیتیم و تر سیدیم عمر کہ پریم حذیفہ را کہ کیست مراد یا باب۔ فقلنا لیس وق سلفہ گفتیم امر سروق را کہ حاضر بود آنجا پس من حذیفہ را کہ پس سیدیم

سرو قدس علیه السلام گفت خداوند ادب بآب عمر است متفق علیه - وعن انس قال فتح القسطنطينية مع قيام الساعة
فتح ابن حصين بقرون است باقیام قیامت - رواه الترمذی وقال هذا حديث غریب -

باب اشرط الساعة

شرط سکون راجح راجح و ابله که داند چنانکه گویند اگر چنین باشد چنین شود و شرط جمع آن و شرط فتح
علامت و نشانه وجود خیر و اشرط جمع وی پس اشرط ساعت بمعنی نشانهای قیامت باشد ساعت جزوی از احوال
خیر روز را گویند و بمعنی وقت حاضر نیز آمده وقت برپا شدن قیامت را ساعت گویند زیرا که چون آمدن و بے بهم است
پدرین ساعت وجود آن منتظر و محتمل است و علی تفسیر کرده اند اشرط ساعت را با موصاف که وقوع یا نبش از قیامت
منکر باشد آنرا مردم مثل ولادت الله ربهم خود را و تطاول در میان و کثرت جمل و زنا و شرب خمر و کثرت
نساء و تفریق امانت و کثرت حروب و فتن و امثال آن که درین باب مذکور شده است و وجه تفسیر اشرط ساعت باین
معنی آنست که علامات کبری که متصل قیامت واقع شوند در باب آینده مذکور شوند دیگر ندیده گویند که شرط لغت
معنی اولی و زوال مال و هدر آن نیز آمده است و باعث انکار مردم آنرا آنست که این امور در عالم همیشه واقع
است پس علامت بودن بر قیامت را انکار کنند اما کثرت وقوع و شیوع آنرا علامت آن دانسته اند مطلق آنرا
و مولف درین باب خروج مهدی را نیز ذکر کرده و خروج و بایعسی و دجال باشد که در قرب ساعت ظهور نمایند مگر
آنکه گویم که ذکر مهدی اینجا بتقریب ذکر حروب و فتن است و تمهید این کلام در باب آینده بیاید نشان میدهد که

الفصل الاول عن انس قال سمعت رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول ان من اشرط الساعة - گفت انس
شنیدم آنحضرت را که سیفست بدستی که از جمله نشانهای قیامت آن یرفع العلم و یكثر الجبل - برداشته شدن علم است از
بیان مردم و بسیار شدن جبل است در میان ایشان - و یكثر الزنا و یكثر شرب الخمر و بسیار شدن زنا است و بسیار شدن
شرب خمر و یكثر الرجال و یكثر النساء - و کم بودن مردان و بسیار بودن زنان است و چون کفر در آخر زمان شایع و نجس
گردد مردان جهاد کنند و کشته شوند حتی کیون تمسین امرأة الیتم الواحدة تا آنکه می باشد و نه بجهاد زن را یک مرد که برپا شود و کار
و بار این زنان و مصالح و معیشت و غمخواری ایشان - و فی روایتی - و در روایتی بجای رفع العلم و یكثر الجبل این عبارت
آمده که - یقل العلم و یظلم الجبل - کم شود علم و پیدا گردد جبل - متفق علیه - وعن جابر بن سمره قال سمعت النبی گفت شنیدم
پیغمبر را صلی الله علیه وسلم یقول - سیفست آن بین یدی الساعة کذا بین فاحذرهم - بدستی که پیدای شوند پیش از آن
قیامت دروغ گویند پس برپا کنند از شر ایشان در او بکنند این یا آنانند که احادیث وضع کنند یا آنانکه دعوی پیغمبر
کنند یا آنانکه بعمتها پیدا کنند و بواسطه فاسد و اعتقاد باین باطل خود را بصحبه و سلف نسبت کنند و گمان بکنند که
حق و راه سنت این است نعوذ بالله من ذلك - رواه مسلم - و عن ابی هريرة قال انما النبی در انشای آنکه پیغمبر

صلی الله علیه وسلم محدث سخن می کرد - از جابر اعلی - ناگاه آمد بادی نشینی - فقال متی الساعه پس پرسید کی خواهد شد قیامت
قال گفت - اذ اصبحت الامانة فانتظر الساعه چون ضائع و هلاک کرده شود امانت یعنی تکالیف شرعی و احکام دین که (انا
عرضنا الاناج اشارت بان است یا حق مردم و امانت باشد ای شان منتظر باش قیامت را یعنی تعیین وقت دی جز علامت بعد بخانه
و هیچ کس را بدان راه نداده اند این قدر هست که علامات که پیش از روی بوجود آید و نشان قرب دی گردد نداده و یکی از علامات و
تفصیل امانت است فقال کیف اضاعتها گفت اعرابی چگونه باشد ضائع کردن امانت و در کدام وقت باشد فقال اذ اوسد
الاعرابی غیر این گفت وقتی که سپرده شود کار دین از سلطنت و امارت و اقتضا و اشال آن بنا اهل - فانتظر الساعه پس چشم و
قیامت را زیر که چون کار دین و دنیا در دست ناهل افتد لاجرم صلاح کار از دست برود و فساد پیدا گردد و حقوق ضائع شود
و سبب برفق و مجمل به کشید پس تخفیف آن از رسیده است و هر که بوسه کار سه سپرده شد گوئی آن کار را رسیده و
نیکه دی ساخته شد - رواه البخاری - و عنه قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم لا تقوم الساعه حتى یكثر المال و یفیض
بریا نشو و قیامت تا آنکه بسیار شود مال و پس بسیار شود حتی یخرج الرجل زکوة ناله تا آنکه بیرون آرد و زکوة مال خود را
فلا یجد احدا یقبلها منه پس نیاید هیچ کس را که قبول کند زکوة از وی - و حتی یؤذرا من العرب مروجا و انهارا - و تا آنکه
باز می گردد زمین عرب گشت زار و چراگاه با وجودی که مرجع معنی چراگاه و چراگاه است و زکوة را که افی الفرج - رواه
سلم فی روایه قال - و در روایتی سلم را آمده که گفت - یبلغ المساکین اباب - می رسد مسکینان و عمارت خانه های مدینه
نوحی را که از دین بر چرخ میل است و نام دی اباب است یعنی همزه بر وزن سحاب که افی القاموس و اباب بکسر همزه نیز گفته اند و اباب
یا نام دی اباب بکسر یا تحتانیه و فتح آن دوا بر سه شک را دی است یا آنجا را یکی ازین و نام میخوانند بعضی همزه میخوانند
و بعضی بیاء و نام او است و مقصود آنست که عمارت و آبادانی این بلده مطیع بحد کمال و تمام رسد - و عن جابر قال قال
رسول الله صلی الله علیه وسلم یكون فی آخر الزمان خلیفه منی باشد در آخر زمان خلیفه که - یقسم المال ولا یعده بخش می کند
مال را و نمی شمارد آنرا یعنی بسیار می دهد و بی شمار می دهد و بعضی گفته اند مراد این خلیفه مدی است - فی روایه قال یكون
فی امتی خلیفه - و در روایتی این چنین آمده که گفته باشد در امت من خلیفه که - یحیی المال حیثا ولا یعده عدا - گفت گفت میدید
مال را و شمار نمی کند آنرا شمار کردنی از جهت کثرت اموال و غنائم و فتوحات وجود و سخاوت و دین - رواه سلم - و عن
ابی هریره قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم لو شک لفرات - فوات نام جو سه کوفه است و فوات در اصل
یعنی آب خوش سخت شیرین است و مراد در حدیث معنی اولی است سه فرماید نزدیک است این جو سه - ان یحضر نظام
گرداند و کشف کند و در کند پرده - عن کنز من ذهب - از نجی که از طلا است یعنی آب دی شک گردد و از زیر و نه
گنجی از طلا بر آید پس خضر خا یا خدنه شیدا - پس کسی که حاضر شود آنجا باید که نشاند از وی چیزی را که دی باعث تلافی
و قائل است چنانچه در حدیث آمده باید و بعضی گویند زیرا که گرفتن از آن گنج بجا نیست موجب درد و زحمت و آفات و

و بیایات است و آن آیت است از آیات خللاوند تعالی و بعضی گفته اند از آن جهت که آن مال مغضوب و مکروه است نزد حق
 سبحانه مثل مال قارون پس ارتفاع و تمتع بدان حرام باشد متفق علیه - و عنه قال قال رسول الله صلی الله علیه و سلم لا تقوم
 الساعة حتی یحسب الفرات عن جبل من ذهب - و هم از ابی هریره است که گفت آنحضرت قائم نمی شود قیامت تا آنکه
 می کند فرات از کوهی که از طلا است یعنی ظاهر گرداند آنرا - یقتل الناس علیه - کشاکی می کنند آدیبان بروی - فیقتل
 من کل مائه - پس کشته می شوند از هر صد - تسعة وتسعون - نود و نه - و یقول کل رجل منهم - و می گوید هر یکی از ایشان -
 لعلى اکون انا الذی انجو - شاید که من باشم آنکه نجات یابم - رواه مسلم - و عنه قال قال رسول الله صلی الله علیه و سلم
 و هم از ابی هریره است که گفت گفت آنحضرت - تقی الارض افلاذکبدا - تی می کند یعنی بیرون می اندازد زمین پاره
 جگر خود را که عبارت است از پنجاه مدفون و عروق معدیه و افلاذ جمع فلذ است بکسر فاذال در آخر و فلذ به معنی قطع
 دور قاموس گفته که فلذ بکسر جگر شتر و فلذ به پاره جگر و پاره و هنب و فضه و لحم و تغییر پاره جگر از پاره است که
 آن خلاصه زمین است چنانکه جگر خلاصه شتر است اما فلز براسه مشدود کسر فاذلام و فحقیق ضمیمین به معنی جواهر
 معدنی است مثل ذهب و فضه و نحاس و رصاص می فرماید که بیرون می آرد زمین قطعه را - انثال الاسطوانه - مانند
 ستونها - من الذهب و الفضه - از طلا و نقره - فیحی القاتل - پس می آید کسی که کشته است مردم را برای مال فیقول
 فی هذا قتلت - پس می گوید از براسه این قاتل کرده ام من - و یحیی القاطع - و می آید قطع کننده رحم دوازده
 احسان از خویشان - فیقول فی هذا قطعت رحمی - پس میگوید از برای این بریده ام حق رحم را - و یحیی السارق - و می
 دزدی فیقول فی هذا قطعت یدی - پس میگوید از برای این بریده شده دست من یعنی این مال خیری است که در محبت و خدش
 او این معاصی را ارتکاب کرده این محنت باز دیده ام و آنگاه هیچ کاری آید و حاجت بدان نداریم - فیدعونه - پس ترک
 میکنند و می گذارند آن مال را که از زمین برآمده - فلایاخذون منه بشیا - پس نمی گیرند از آن خیری را - رواه مسلم - و عنه قال قال
 رسول الله صلی الله علیه و سلم و الذی نفسی بیده - گفت آنحضرت سوگند بخدای که بفای ذات من در دست قدرت اوست - لا یذهب
 الذی یأتی غیر الرجل علی القبر - نیر و دوفانی نمیکرد و دنیا تا آنکه می گرد و در بر گور - یتیم علیه - پس می غلطد بر گور - و یقول یا یثی
 کنت مکان صاحب هذا القبر - و می گوید کاشکی می بودم من بجای صاحب این گور - ولیس بالکین الا البلاء - و نیست
 بوی دین مگر بلا و این عبارت را دو معنی گفته اند یکی آنکه مراد دین عبادت است و دین بمعنی عادت آمده پس معنی چنان باشد که
 می غلطد آن مرد و آرزو میکند قبر نیست غلطیدن و آرزو کردن مراد عادت و نیست باعث مراد مگر بلا و فتنه که گرفتار او شده
 وجه دیگر آنکه دین بمعنی مشهور است و معنی آنست که نیست مراد باعث مراد و وجه خالی از بعد نیست و تواند که معنی این باشد که زیور
 او را در دین بیک بلا و مشقت که از جهنم دنیا رسیده است و این هر دو وجه خالی از بعد نیست و تواند که معنی این باشد که زیور
 که می غلطد بر قبر و نمی میکند و دین را هیچ از دین باوی نمانده است و دین بحسب فتنه و ابتلا از دست داده و نمانده است نزد وی

مگر ہمیں بلا وقتہ۔ رواہ مسلم۔ و عنہ قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم لا تقوم الساعة حتی یتخرج نارین ارض لہما جزا قیام نہیں ہو
قیامت تا آنکہ بیرون می آید آتشی از زمین حجاز یعنی اعناق الابل بیضی۔ روشن می گرداند گردنهای شتران را در بصری بضم
سکون صا و شمرے است از شهرهای شام میان دی و دمشق خیزد و حال است متفق علیہ بعد آنکہ اخبار و زہور این نار بحد تو اتر
رسیدہ و غالب ظہور او در مدینہ منورہ بودہ است و پروردگار تعالی بمرکت حضرت سید کائنات علیہ افضل الصلوات اہل این بلکہ
را از آفت آن وقایت نموده و ابتدای طور آن روز بخت ثالث جمادی الآخرۃ تا غایت روز یکشنبہ بخت و ختم رجب کہ مجموع آن
دست پنجاہ و دو روز است بود و رسیدن آن از جانب حجاز بود مانند شہرے بزرگ کہ او را قلعہ باشد یا برج و تگرا گویا
کہ جماعہ از آدمیان ہستند کہ او را می کشند بزرگوئی کہ می رسد تا کسری سازد و چون از زمینی گذرد و چون بعد فرایدمے کند و
چون دریا جوش می زند و گویا از میان آن جویہای شخ و کیو می برآید و بقرب مدینہ منورہ می رسد و با وجود آن لیمی بار و از آن
لبوی مدینہ می آید و گفتہ اند کہ حضور آن نار کثافت و اطراف آن بودی و براری را گرفتہ بود و حرم نبوی و جملہ بیوت مدینہ
را مثل نور آفتاب در گرفتہ و مردم شبہا در روشنائی آن کاری کردند و نور آفتاب و ماہ در آن ایام از کار افتادہ و
انحساف پذیرفتہ بود و بعضی از اہل مکہ معظہ نور این نار در پیامہ و بصری مشاہدہ نمودہ و از عجائب احوال این آتش
آن بود کہ آجگار را می خورد و می گداخت و اشجار را از وی اثری و آہی نبود و می گویند کہ در وادی سنگی بزرگ بود کہ نصف آن
داخل حرم مدینہ بود و نصف دیگر خارج نصہن خارج را آتش فرور بردہ بود و چون نصف داخل رسید منطفی گشت پس اہل مدینہ
بمقدسہ رفتند و اہمال آوردند و در مظالم نمودند و انفاق و اعناق کردند و در شب جمعہ جمیع اہل مدینہ حتی النساء و
العقبیان و حرم شریف بتیوت کردند و گرد حجرہ شریفہ سیر یا برہنہ حق تضرع و اہمال بجای آوردند و پروردگار تعالی
روی آتش را بجانب شمال گردانید و اہل این بلکہ عظیمہ را ازین آفت نجات بخشید و ہمدین سال و قلعہ غریبہ در کثافت
عالم بحدوث آمد و در اول سال و دیگر خروج تبار بوقوع رسید و در بغداد و کثافت عالم آتش حرب و فتنہ بلند شد چنانچہ گشت
و در کتاب جذب القلوب الی دیار المحبوب کہ در احوال مدینہ منظرہ تالیف یافتہ است زیادہ برین مذکور شدہ و اللہ اعلم۔

و عن النس ان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم قال اول اشرط الساعة نخسین علامات قیامت۔ نار شمشیر الناس من المشرق
الی المغرب۔ آتشی است کہ سیر اندر مردم را از مشرق بجانب مغرب طبعی گفتہ کہ مراد اولست اوست و علامتے کہ متصل اند
بقیامت و الا این نار حجاز کہ بیان آن گذشت پیش زمین نار بود پس نخست چون باشد و اللہ اعلم۔ رواہ ابن ماجہ۔

الفصل الثاني عن النس قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم لا تقوم الساعة حتی یتقارب الزمان۔ بریانی شود قیامت
تا آنکہ نزدیک یک و دیگری شوند و زمینی گردند اجزاء زمان تفسیرش آن است کہ می فرماید۔ فکون السنۃ کالشہر پس
می باشد و می گذرد و سال مانند ماہ۔ و الشہر کالجمعة۔ و ماہ مانند ہفتہ۔ و فکون الحجۃ کالیوم۔ و می باشد ہفتہ ہم چو روز۔
و فکون الیوم کالساعۃ۔ و می باشد روز همچو ساعت۔ و فکون الساعۃ کالفرسۃ بالنار۔ و می باشد ساعت مثل زبان کت علیہ

ضمیمه بفتح ضاء و معجم و سکون ریاک افروفتن از آتش و بفتح راضی که زود افروخته گردد و روایت مشهوره در حدیث به سکون
 راست چنانکه در اکثر نسخ صحیح نوشته شده است و در بعضی بفتح نیز ضبط کرده اند چنانچه عبارت طبیبی دال است بر آن
 و ضمیمه بفتح را بمعنی آتش نیز آید و مقصود ازین بیان کوتاهی عمرهاست و بے برکتی در آن با کثرت نزول شدید و محن و جحش
 و فتن که با تمام داشتغال بدان خبردارند و آگاه نشوند که عمر چند گذشت و چگونه گذشت - رواه الترمذی - و عن عبد الله
 بن حوالة بفتح حاء معجمة و تخفیف و او صحابی است نزولی که در شام را و در کاشف ذمبی گفته که مراد از اسه حدیث است کی این حدیث
 سنت که اینجا مذکور است - قال لعنار رسول الله - گفت فرستاد ما را پیغمبر خدا صلی الله علیه و سلم - برای غذا کردن - لعنتم
 یقیناً بیایم و چیزی از جنس مال حاصل کنیم غالباً قوم محتاج و مجبور بودند آنحضرت صلی الله علیه و آله و سلم خواست که چیزی برای
 خود پیدا کنند که موجب رفع احتیاج شود و ولند اذ کر غرا - البصر تخرج نکر و برز کر غنیمت اقتضای نمود و فافهم - علی اقدامنا - فرستاد
 ما را بر پایهای ما یعنی پیاده فرستاده از جهت عدم قدرت بر مرکب سفر چنان - پس برگشتم از آن غرضه - فلم نغنم شیئاً - پس از آن
 از غنیمت چیزی نرسید - و عرف الجندی وجوبنا - و شناخت و دید آنحضرت اثر شفقت و محنت در رویه ما - فقام فینا پس
 برخاست بخطبه بجهت تسلیه و دعا کردن ما - فقال - پس گفت - اللهم لا تکلم الی - خداوند اندک از ایشان را بسوی من و بسیار
 کارهای ایشان را بمن - فاضعت عنهم - که ضعیف شوم من از ایشان و نتوانم برداشت بار مونس و نعم خواری ایشان را - ولا تکلم
 الی القسم - و لکن از ایشان را با ایشان - فیعجزوا عنها - که عاجز آیند از ساختن مهمات نفسهای خود - ولا تکلم الی الناس - و
 لکن از ایشان را و کارهای ایشان را بمردم و محتاج نگردان ایشان را بسوی مردم - فیستأثروا علیه - که اختیار کنند و مقدم دارند
 مردم حاجت های خود را بر حاجت های ایشان چنانچه طبیعت بشری و عادت گرفتاران نفس است و در اینجا تعلیم و تنبیه است از آن
 حضرت مراست را که کارهای خود را بخدا سپارند و اعتماد بر غیر وی سبحانه تعالی نه کنند و نظر ندارند بعبودیت کار خود را بخدا باز گردانند
 که نمی بینم ازین بهتر کار - و آنحضرت نفس شریف خود را نیز درین مقام بر جد بشریت و ضعف عبودیت داشت بجهت رعایت
 کمال عزت و عظمت ربوبیت حق جل و علا و الا وی صلی الله علیه و آله و سلم خلیفه مطلق و نائب کل جناب اقدس است میکنند
 وی دهد هر چه خواهد و از وی (فان بن جودک الدینا و خیرنا من علومک علم اللوح و القلم) جزاه الله عنا خیر الجزاء ثم وضع یدیه
 علی راسی - عبد الله بن حوالة که راوی حدیث است می گوید پس بر نهاد آنحضرت دست مبارک خود را بر سر من - ثم قال یا ابن
 حوالة بفتح زاء و دای پس حوالة - اذ را است الخ لافه قد نزلت الارض المقدسة - و قتیکه بمینی خلافت و امارت را که تحقیق فرود
 آمده است درین زمان شام - فقد نزلت الزلازل - پس بدانکه تحقیق نزدیک رسیده است زلزله و الابلایل - و ببلبل
 و ببلبل بفتح بطنی هم وزن و فتنه و وسوسه آید - و الامور العظام - و نزدیک رسیده است کارهای عظیم و عاوشهای شدید فایست
 یومئذ اقرب الی الناس من یدی یدیه الی راسک - پس قیامت درین هنگام نزدیک ترست از مردم ازین دست بمن بسوی
 سر تو و نا که وقوع این حال در آخر زمان باشد و در وقت فتح بیت المقدس چنانچه در احادیث گذشت و الله اعلم - رواه ابو داود

واسناد حسن در واده الحاکم فی صحیحہ و اینجاد اصل کتاب بیاض سنت و جزیری این کلام را نوشته و عن ابی ہریرۃ
 قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم اذا اتخذ الفی دولا - وقتیکہ گرفته شود و گردانیدہ شود و غنیمت ہار دولت ہایعہ اغنیایا
 و ارباب مناصب غنیمت ہار کہ حکم شرع مشترک است میان تمامہ غازیان بردارند و در دست تصرف خود در آرند و میان
 خود قسمت کنند و فقر و ضعف را از ان محروم گردانند و دل بکسر دال و فتح و اوجہ دولت بضم دال و فتح آن بمعنی انقلاب
 زبان و دست بدست رفتن مال و بعضی گویند کہ بضم اسم مال است کہ گرفته می شود و بفتح انتقال از حال شدت و محنت
 بحالت تنعم و سرور - والا نمانما - و گرفته شود امانت را غنیمت یعنی در امانست و در لیتے کہ نزد محروم نہادہ شود
 خیانت کنند از ا و حکم غنیمت دارند کہ از کافران بدست آورده اند و حق ایشان است - و الزکوۃ مغرا - و گردانیدہ
 و پنداشتہ شود و زکوۃ را مثل غرامت یعنی دادن زکوۃ بر مردم چنان شاق آید کہ گویا بظلم و مآدان از ایشان مال
 می حسانند و قطع غیر الدین - و وقتے کہ آموختہ شود و تحصیل کردہ شود علم نہایت دین و ترویج شریعت و قصد عمل
 و تقرب حق بلکہ براسے تحصیل دنیا و جاہ و عزت و تقرب ملک - و اطاع الرجل امراتہ - و اطاعت و فرمان جباری
 کند مرد زن خود را در آنچه بہ مصلحت دین و فرمودہ حق است - و عن امہ و بر بنیاد بے جهت شمر می ما در خود را - و ادلی
 صدیقہ - و نزدیک گردانند و بخود دوست خود را - و قسی ابابہ - و دور دار و پدر خود را - و ظہرت الاصوات فی السحاب
 و پیدا گردانند از آوازها و سخن ہای لایعنی در مسجد یا خصوصاً آواز ہای غناد مزامیر و فریاد ہای رقاصان کہ در ان میکنند ضایحہ
 درین زبان متعارف شدہ است - و ساء القبیاتہ فاسقم - و منتر و بزرگ گرد و قبیلہ را کسیکہ فاسق است میان ایشان -
 و کان رعیم القوم از دلم و باشد کفیل و رئیس قوم کسیکہ سخن میکند در کار و بار و معات ایشان و در جمع معات ایشان دوست
 از دل ترین ایشان - و اکرم الرجل مخافہ شرہ - و گرامی داشتہ شود در انجبت ترین بدی او چنانچہ فاسقی یا ظالمی حاکم چاہ
 آید و مردم را چارہ نمائند از تحظیم و تکریم و اطاعت وی - و ظہرت القیناست - و پیدا آیند میان مردم و احتملاط کنند با ایشان
 مطرب زنان و قینہ ففتح قاف و سلون یا مقدم بر لون در اصل بمعنی داہ سر و گردانیدہ است یا سلقی و اہ - و المعازت - و
 پیدا آیند مایہای یعنی آلات سرود کہ آنرا مزامیر خوانند مثل عود و طنبور و رباب و جز آن - و شربت الخمر - و خوردہ شود و شراب
 و سکر است - و عن آخر ہر ذہ الامۃ اولما و نفرین کنند و بدگویند و دشنام دہند پسینان این است پسینان است را طبعی
 گفتم یعنی طعن کنند خلف در سلف و یا و کنند بدی ایشان را و اوقات و پیروی کنند ایشان را چون چنین کردند گویا
 گردانید این سخن درست است و حقیقت لغت نیز در صحابہ و تابعان ایشان از فرقه زالیعہ رافضیہ بوجود آمدہ نسل اللہ لعانہ
 فارقتو اعند و لک پس انتظار برید نزد پیدا شدن این امور کہ مذکور شدند بر ساجد امر با و منخر - و در از و جو چندیان
 زمین را - و خنفا - و فرورفتن در زمین را - و سح - و سح کردن آدمیان را و سح تبدیل صورتی بصورتی دیگر قبیح تر از ان -
 و قد فی - و سنگ افتادن را از آسمان - و آیات متابع - و انتظار برید نشانہای قیامت را کہ پی در پی می رسد کظام قطع

سکه که بجهت ترتیب رشتہ جو اہل رشتہ کشیدہ کہ گنستہ شدہ رشتہ او مفتاح پس بیانی اقتاد جو اہل انظم در کشیدن جو اہل رشتہ
 انظم با سہ رشتہ جو اہل رشتہ تہ آمدہ و سکہ شدہ کہ انی القاموس والصحاح و نظام و قاموس معنی مصدر نیز لفظ پس بگردیدند و بعضی
 منقولہ یا بمعنی حاصل بالمصدر چنانکہ در ترجمہ اشارت بدان کردیم فانہم رواہ الترمذی و عن علی رضی اللہ عنہ قال
 قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم اذا فعلت اثني عشر حصة فميتك بکند است من پانزدہ خصالت را حل بہا اہل
 فردی آید بر سہ بلا وقتہ کہ مذکور شد۔ بعد ازہذا الحصال۔ و شمار کرد و آنحضرت این خصالت ہا را کہ مذکور شد در این
 قول صاحب مصابح ست زیر کہ ترمذی ذکر کرد و ہر دو حدیث را بیانی و شمار کرد و عدد او سہ عشر را کہ اقال الطیبی فقہر در چون
 این خصالت نامہ مذکور شدہ اند شانزدہ اند ازین جهت گفت۔ ولم يذكر تعلم لغیر الدین۔ و ذکر کرد این خصالت را
 کہ آموختہ شود علم نہ از برای دین۔ قال۔ و یک اختلاف دیگر درین دو حدیث اینست کہ گفت بجای و ادنی
 صد لقمہ واقضی اباہ۔ و بر صد لقمہ و جفا اباہ۔ و یکی کند و دست خود را و جفا کند بر خود را۔ و قال۔ و گفت بجای و شربت بخور
 و شرب الخمر۔ بلفظ واحد و گفت بجای لمن آخر ہذہ الامۃ۔ و لیس الخمر۔ و پوشیدہ شود جامہای ابریشمی۔ رواہ الترمذی
 و عن عبد اللہ بن مسعود قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم لا تذهب الدنیا حتی یمکک لعرب رجل من اہل یتیم
 نمی رود و ثانی نمی گرد و دنیا تا آنکہ مالک می شود و عرب را مردی از اہل بیت من تخصیص لعرب درین حدیث بجهت
 اصالت و شرافت اوست و الا در احادیث دیگر آمدہ کہ مالک تمام دنیا گرد و عرب و عجم۔ یواطی اسمہم ہی۔ موافق باشند
 نام آن مرد نام مرد رواہ الترمذی ابو داؤد و فی روایتی کہ۔ و در روایتی مرابی داؤد و این چنین آمدہ است کہ۔ قال لولم
 یبق من الدنیا الا یوم۔ گفت آنحضرت اگر باقی نماند از دنیا مگر یک روز۔ بطول اللہ و لک الیوم۔ ہر آئینہ و رازی گرد
 خدا تعالی آن روز را حتی بیت اللہ فیہ رجلا منی۔ تا آنکہ می برانگیزد خدا تعالی در آن روز مردی را کہ ازین ست۔ اوست
 اہل یتیم۔ یا گفت از اہل بیت من ست۔ یواطی اسمہم ہی و اسم اہل بیت من۔ موافق باشند نام او نام مرد و نام پدر وی نام
 مرا۔ یملأ الارض قسطا و عدلا۔ برگرداند آن مرد زمین را با داد و عدل کما ملئت ظلما و جورا۔ چنانکہ برگردو شدہ است بہم جور
 یعنی قسط و عدل نزدیک ہم اند چنانکہ معنی ظلم و جور و صراح گفتہ قسط داد و عدل و داد و ہندہ و ہو و خلافات الجور ظلم و جور
 وضع الشی فی غیر محلہ جو ریل کردن از راستی و راہ یقال جار عن طریق و تم کردن و حکم بر کسی و در قاموس نیز نزدیک ہمین گفتہ
 و گویند کہ داد در حدیث تاکید و تقریر است با گوئیم مرا و بقسط و داد و جور اہل داد و عدل و عدالت و تسویہ و برابری و در حقوق
 نمودن و از ظلم و جور تہا بل این دو معنی و اللہ اعلم۔ و عن ام سلمہ قالت سمعت رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم یقول لعبدی من
 عترتی من اولاد فاطمہ سلمہ گفت شنیدم رسول خدا را صلی اللہ علیہ وسلم کہ میگفت ممدی از عترت منست از اولاد فاطمہ
 عترت بکسیر ل مرد و گردہ وی و خویشان دزدیک دی از آنکہ گذشتہ اند و آنکہ بیاندی الصبح عترت خویشان و زو
 زرد و در نہایہ عترت مرد خویشان دی و خویشان آنحضرت اولاد علیہ لطلب را گویند و لغضہ گفتہ اند نزدیکیان از اہل بیت

یعنی اولاد وی و بعضی گویند فریش همه عترت اند و مشهور است که عترت آنجا که حرام است بر ایشان نزو که و آنجا اولاد است
 اند و بر همه احوال قول وی من اولاد فاطمه تقیید است تا معلوم گردد که ممدی خصوصاً از اولاد فاطمه است۔ رواه ابو داود
 و عن ابی سعید الخدری قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم الممدی منی۔ ممدی از اولاد من است۔ اعلیٰ الجنته۔ روشن
 و کشاده پیشانی۔ اتنی آلف۔ بلند بینی از طرف بالا۔ یلا الارض قسطاً و عدلاً۔ پرمیکند زمین را بعدل و داد۔ کلمات
 ظلم و جور۔ چنانچه پیکر کرده شده است بخور و رستم۔ پیکر سبع یعنی۔ مالک می شود زمین را به مفت سال۔ رواه ابو داود
 و عنه عن النبی صلی الله علیه وسلم فی قصه الممدی قال۔ روایت کرد ابو سعید از آن حضرت در قصه ممدی که فرمود بعد از ذکر
 عدل و داد وی۔ فیجی الیه الرحل۔ پس می آید بسوی ممدی مزمی۔ فیقول۔ پس می گوید آن مرد یا ممدی اعطنی
 ممدی مدینه بدیده مرا یعنی خبری۔ قال۔ گفت آنحضرت۔ فیجی لہ فی تو بہ۔ پس هر وقت پیر کرده می دهد ممدی مران مرد را در
 جائه آن مرد۔ ما استطلع ان یجملہ۔ آنچه می تواند کرد بر دار آن مرد از دراهم و دنانیر یعنی بسیار می دهد و بی شمار و چنانچه گذشت
 رواه الترمذی و علی م سلمه عن النبی صلی الله علیه وسلم قال۔ گفت آنحضرت۔ یكون اختلاف عند موت خلیفه پیدا میشود اختلاف
 و نزاع و جدال در مردم فرمود و من خلیفه که در آخر زمان باشد۔ فیخرج رجل من بل المدینۃ۔ پس بیرون می آید مدینوی امانت
 مدینوی ازیل مدینه۔ بار بالی مکه۔ در حالیکه گریزنده و روزه است بسوی مکه۔ فیایمہ ناس من بل مکه۔ پس پیش می آیند
 او را مردمان از اهل مکه۔ فیخرجونه۔ پس بیرون می آورند و امام می گردانند او را بخوار شدن الحاح۔ و هو کاه۔ حال آنکه آن مرد خوشنود
 و راضی نیست با امانت بقیعاً یعنی بین الرکن القمام پس معیت می کنند می گردند مردم آن مرد را بنیان حجر اسود و مقام البیت
 گفته اند که مراد باین مرد ممدی است۔ فیبعث الیه۔ پس فرستاده می شود بسوی این مرد بعثت من الشام۔ لشکری از
 شام یعنی بادشاهی که در آنوقت در شام باشد لشکری بجای ممدی به فرستاده میخست بهم بالید از بین مکه و المدینہ پس
 بر زمین فرود زده شود این لشکر و در بیدار که نام موضعی است در میان مکه و مدینہ پیدا در رخت یعنی سیابان و زمین بهوار آید و مراد باین
 لشکر لشکر سفیانی است و این قتال فتنه انارست سفیانی است که یکی از علل است خروج ممدی است و این باب حادث است
 و در شده قریب بتواتر یک از آن این حدیث صحیح است که روایت کرده شده است از ابی هریرة عن علی بن ابی طالب
 رضی الله عنه که فرمود سفیانی از اولاد خالد بن ولید بن ابی سفیان بنی سدی است خردی گران سرچشک وی نقطه سفید در
 که بیرون آید از جانب مشق و اکثر از نابالغان وی از قبیلہ باشد که نام وی کلب است و بسیار کشنده بود مردم را تا آنکه
 شکم بای زنان را بشکافد و بچکارا بشکند و چون خبر ممدی بشنود لشکر بجای ممدی فرستاده پس آن لشکر سر میست خور و پس از آن
 سفیان خود با لشکری که با وی بود به جنگ ممدی بنابر و در موضعی که بیدار نام او است با لشکر هم بر زمین فرود و در پیش کی
 از ایشان نجات نیابد مگر کسی که این خبر به ممدی برساند۔ فاذا رای الناس ذلک۔ پس چون بداند به بنید مردم را بخیال
 را و بشنود خبر ملک سفیانی را۔ آناه ابدال الشام۔ بنایند ممدی را ابدال از ولایت شام۔ و عاصی بل العراق۔ و

و جماعت از اهل عراق قبیله بنو نضله پس نصیحت می کنند مندی را و ابدال قومی اند که بر پامی دارند و خدا تعالی زمین را برکت ایشان و
ایشان هفتاد و تن اند چهل تن در شام و سی در غیر آن اگر کسی از ایشان بمیرد در بدل وی دیگرے را از سایر الناس بجای
این بنشانند و ذکر ایشان در احادیث آمده و سیوطی در شرح سنن ابی داؤد و گفته ذکر ابدال در کتب سنی آمده مگر درین
حدیث نزد ابوداؤد و حاکم آنرا نیز اخرج کرده و تصحیح نموده است و لیکن سیوطی در جمع الجوامع از غیر کتب سنی در ذکر
ابدال احادیث بسیار آورده در اکثر احادیث ذکر عدد چهل است و در بعضی سی و در بعضی از امیر المؤمنین علی آورده
که ابدال این درجه را به بسیاری شمارد و در زره و صدقه نیافته اند و بدان از سایر مردم ممتاز گشته بلکه بسختی نفس
و سلامت قلب و خیر فو اهی سلمانان یافته و فرمود حضرت رسول صلی الله علیه و آله و سلم با علی وجود مردم در امت من
که بصفت ابدال باشند کمتر از گوگرد و سرخ است و در حدیثی دیگر از معاذ بن جبل آورده که هر که در دوسه این صفت
بود و بس از جمله ابدال است رضا بقضای صبر از نافرمودنیا و خشم کردن به جنت دین خدا و نیز امام غزالی در
ایمان الغلوم آورده که هر که این دعا هر روز سه بار بخواند اللهم اغفر لاه محمد اللهم ارحم الله محمد اللهم تحموا عن آئمت
محمد و اولادهم ابدال نویسند با بجمعه هر که تبدیل صفات ذمه کند و خیر خواه خلق خدا باشد از جمله ابدال است اما از او به بعضی
اهل عراق نیز قومی اند از رجال الله کسی بعصائب چنانچه ابدال و از امیر المؤمنین علی آمده است که ابدال بشام باشند
و نجبا بمصر و عصائب بخرق و بعضی می گویند مراد بعصائب ینکان در ابدال و عابدان اند از مردم و عصائب القوم
بفقیات در لغت ینکان قوم را گویند شتم بیش از چهل من قریش بعد از آن پیدا شود مردے و دیگر از قریش
به مخالفت مندی که - اخوال کلب - خالما سے آن مرد یعنی برادران مادر وی از قبیله کلب باشند که قبیله السیث
از عرب و حیه کلبی از آن قبیله بود و فی جنت الیم لقا پس می فرستد این مرد نیز بسوسه مندی و تابجان وی لشکر
را و دوی جوید از احوال خود که نبی کلب اند فی نظر و نعلیم پس غالب می آیند مندی و تابجان وی برین لشکر فذلک
بعث کلب - و این مذکور گفته لشکر کلب است که نیز از علامات خروج مندی است و لعل فی الناس - و کار میکنند
هندی و مردم - بسنه بنیم - بسنت و روش پیغمبر ایشان محمد رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم - و یلقی الی سلام بجران
فی الارض - وی اندازد دین مسلمانی گردن خود را بر زمین و شبات و قرار می یابد و جرآن یکسر جیم و خفت را و نوین و راکش
گردن شتر از بندج تا شتر وی که در وقت شستنی قرار گرفتن و استراحت آنرا بر زمین نهد و اینجا کنایت است از تمکن
اسلام و استمراری که دیگر بخرج و رجز از میان بنیزد و از جنگ و جدال نشان نماند و دین اسلام و احکام سنت و عبادت
قرار یابد و استقامت پذیرد و خلائی در میان نماند فیلبث سبع سنین - پس مکت میکند و بپاید مندی هفت سال -
تم یعنی - پس شتر نیز اندیشه شود مندی - و یصلی علیه المسلمون - و نماز بگزاردند بر دوسه سلمانان - و راه ابو داؤد و عن
ابی سعید قال ذکر رسول الله - گفت ابو سعید خدری ذکر کرد پیغمبر خدا - صلی الله علیه و سلم - یارب العالمین

و از آیشی و شدتی را که بر سر زمین مت را حتی لایحی الجبل بلجی الجبار علیہ من الظلم تا آنکہ مردیابد جایی را کہ پناہ گیرد بوسے از ظلم مردم فیبعث اللہ رجلا من عترتی و اہل بیتی پس می برانگیزد وی فرستد خدا تعالی مردی را از فرزندان من و اہل بیت من بامامت فیملأ بہا الارض قسطا و عدلا پس پس می گرداند حق تعالی بوجود آمدن و زمین را بعد از داد و کلا ملئت ظلاما و جورا چنانکہ پر کرده شدہ است زمین بجز و ستم بی رضی عنہ ساکنان السماء را رضی و خوشنود می باشد از وی سکونت کنندہ آسمان یعنی ہر کہ در آسمان است و ساکن الارض و سکونت کنندہ زمین یعنی ہر کہ بر زمین است و لاتذوق السحاب من قطر ہا شمای نمی گذارد و آسمان از قطر ہا سے باران خود چیزے را را الا صیۃ در باران مگر آنکہ بریزد و آسمان آنرا بر زمین درجا لیک بسیار ریزندہ است و در بفتح و ال و تشدید را باریدن باران در بار بسیار ریزان و لاتذوق الارض من نباتا شرا الا اخر حبتہ و می گذارد زمین از رستنیہا سے خود چیزے را مگر آنکہ بیرون می آرد آنرا یعنی باران ہند و زبان معدی بسیار بار و بر بار و بار و در اعتدال حاصل ہا سے زمین بکمال آید و عیش و زندگانی خوش گردد حتی تمینی الا حیاء لا ہوا تا آنکہ آرزو دارند زندگان مردگان را یعنی وجود و حیات ایشان را گویند کہ ای کاش ایشان در زمانہ ما بودند بے تار و پے عیش و نشاط و کامرانی دیدنی و بعضے ایجا بکسر حمزہ خوانند مصدر بمعنی زندہ گردانیدن یعنی مردہ ہا آرزو دارند کہ زندہ گردانند خدا تعالی ایشان را و این بطریق فرض و تقدیر است برای قصد بیانہ اگر روایت بدان ثابت گردد و الامجد و احتمال است و اللہ اعلم بعیش فی ذلک سبع سنین اثمان سنین اربع سنین - زندگانی می کنند مدی و دین خوشی و کامرانی ہفت سال یا ہشت سال یا نہ سال و این بطریق شک راوی است باوران وقت بر آن حضرت بہم داشتند و در وقت دیگر تعین کرده باشند و اللہ اعلم رواہ الحاکم فی مستدرکہ و قال صحیح - روایت کرد این حدیث را حاکم در مستدرک خود کہ نام کتاب اوست و گفت کہ این حدیث صحیح است و در اصل کتاب درین مقام بیاض است و عن علی رضی اللہ عنہ قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم یخرج رجل من درار النہر - بیرون می آید مردی از درار النہر و در نسخ مصابیح من ما درار النہر یقال لہ لفقۃ یشودر آن مرد را الحارث حراث - حارث نام اوست و حراث صفت و کار اوست یعنی کشت کار کنندہ و تواند کہ ہر دو نام باشند یا ہر دو صفت و با جملہ خواہ بطریق علیہ یا بصفت او را باین دو نام بخوانند علی مقدمہ رجل پیش از وی مردی دیگر برآید یقال لہ - گفتہ می شود در این مرد را منصور یوطن او یکن لال محمد قرار می دہد و شوطن میگروند آن مرد کہ حارث نام اوست آل محمد را و او یکن شک راوی است و یکن و یوطن نزدیک ہم اند و در معنی یعنی قرار دادن پائے بجائے کردن - گماگنت قریش رسول اللہ - چنانچہ قرار دادند پائے بجائے کردند قریش مر بنیہم خدا را صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم اگرچہ بعضے از ایشان در ابتداے حال اندامی آن حضرت کردند و از وطن بیرون آوردند اما در آخر تقویت و تمکین و نصرت و تائید ہم از قریش دید و مہاجران از آنکہ ہمہ قریشی اند و تائید و تمکین اہل طالب آنحضرت را نیز ازین باب است - وجب علی کل قوم نصرہ - واجب الازم است بر ہر مسلمان یاری

دادن و نمایند نمودن آن مرد عاقل نام - او قال اجابته - یا فرمود لازم است قبول نمودن و گردیدن او را شک را دی است که نظر
گفت یا اجابته از سوق این حدیث چنانچه از سیاق احادیث دیگر که آورده اند درین باب ظاهر می شود که حضور
این مرد بطریق دعوائی امامت و خلافت بود که بر مؤمنان اجابت و اطاعت او لازم گردید و ممکن که بطریق تعلیم و ارشاد
و هدایت بود و مردی بنصره و اجابت اعتقاد و محبت باشد و منصور مقدر لشکر وی بود - رواه ابو داود - و عن ابی سعید
الخدری قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم والذی نفسی بیده - سئل عن نجاتی که بقایه ذات من در دست
قدرت او است - لا تقوم الساعة - برپائی شود قیامت حتی تکلم السباع الالبس - تا آنکه سخن کنند درندگان آدمیان
و حتی تکلم الرجل غنقه سوطه - و تا آنکه سخن کنند در اطراف تازیانه او غنقه بجز یک طرف هر چیز که از فی القاموس و فی الصراح
غنقه اللسان تیزی زبان و غنقه السوطه جابلق تازیانه و غنقه المیزان رشته که بر داشته شود و بوی ترازو - و شرک نعله
و سخن کنند بمر و بنده لعلین و بن و بنجره فخذ - و خبر و پدر او را ران و - بما احد شما اهل بعهده به بنجره که نو پیدا کرده است
اهل و عیال وی پس وی - رواه المستدرک

الفصل الثالث - عن ابی قتادة قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم انما یؤمن بالله و یومنه و یحکم بحکم الله و یؤتی ما رزق الله
المؤمنین - ظهور نشانی های قیامت که پی در پی برسد بعد از دو لیست سال خواهد بود از ظهور دولت اسلام یا از قیام
حضرت پیغمبر خدا صلی الله علیه و آله و سلم و تا آنکه مبدء آن بعد از هجرت یا دادن خبر اعتبار نمایند و الله اعلم - رواه ابن جابر
و عن ثوبان قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم اذا رايتم الرايات السود - گفت ثوبان مولی آن حضرت که
گفت آن حضرت وقتی که ببینید شما در فشمای سیاه را - قد جات من قبل خراسان که تحقیق آمده است
از جانب خراسان - فاثوبان پس بیاید آنها را - فان فیما خلقه الله المهدی - زیرا که بدستی که در آن رایات خلیفه
خداست که نام او مهدی است - رواه احمد و التیق فی دلائل النبوة - و تفصیل این حکایت و اشال آن از رساله فقر
شیخ علی متقی قدس سره که در علامات مهدی آخر زمان نوشته اند باید جست - و عن ابی اسحق گفت ابو اسحاق سبعی
که تابعی کبیر است دید علی را و ابن عباس را و ابن عمر و دیگر صحابه را و شنیده حدیث از سی و هشت صحابی فقیه است و شعبه
گفته که وی حسن است در حدیث از حسن و ابن سیرین و مجاهد و سبعی و فتح سین و کسر بالنبی سبعی که نام شخصه است
قال قال علی - گفت ابو اسحق سبعی گفت امیر المومنین علی رضی الله عنه - و نظر الی ابنه الحسن و حال آنکه نگاه کرد و بسو
پسر بزرگ خود که امام حسن مجتبی باشد - قال - گفت علی - ان ابی هذا سید - بدستی که این پسر من سید است - کما ثاب
رسول الله - چنانچه نام کرده است او را سید پیغمبر خدا صلی الله علیه و سلم و سیرج من صلبه - و نزدیک است که برین
می آید از پشت وی - جل - مردی سیسی - سنایده می شود و با هم نمیکم - بنام پیغمبر شایسته محمد شنبه فی الخلق است
و او این مرد پیغمبر خدا صلی الله علیه و آله و سلم در سیرت باطنی - و لا تشبه فی الخلق - و مشابهت ندارد آن حضرت

را و صورت ظاہر یعنی در ہم چیز و ہمہ وجہ والا در احادیث مشابہت لصورت نیز بہ بعضی جہات ثابت شدہ است۔
 ثم ذکر قصۃ یحییٰ بن قسطنطین کہ در علی رضی اللہ عنہ قصہ پر کردن آن مرد زمین را بجدل و داد و ستد رواہ ابو داؤد و ترمذی
 کرد این حدیث را ابو داؤد و لم یذکر القصة۔ و ذکر نکرد قصہ را بہ تفصیل بدانکہ احادیث در باب بودن مہدی از اولاد
 فاطمہ زہرا بجد تو اتر رسیدہ بہ تفسیق و تخصیص بودن او از اولاد امام حسن یا امام حسین و در بعضی احادیث تخصیص
 بودن او از اولاد امام حسن واقع شدہ چنانچہ درین حدیث کہ از امیر المومنین علی روایت یافتہ و در بعضی احادیث
 از اولاد امام حسین نیز واقع شدہ سلام اللہ علیہم جمعین و در بعضی احادیث غریبہ از اولاد عباس نیز آمدہ شیخ ابن حجر
 شہمی مکی در تطبیق احادیث گفت کہ مانع نیست از اجتماع ولادت متعددہ در شخصہ واحد از جہات مختلفہ پس تواند
 کہ امین را در وی ولادت باشد لیکن امام حسن را ولادت عظمی باشد زیرا کہ احادیث بودن وی از ذریت امام حسن
 بیشتر است و نیز ممکن است کہ یکی از امہات دی عباسیہ بود اللہ اعلم۔ و عن جابر بن عبد اللہ رحمہ قال فقد اخرجنا فی سبتہ
 من سبتی عمر۔ گفت جابر کہ مرده شدہ بلخ و رسالے از سالہائے خلافت امیر المومنین عمر۔ التي توفی فیہا۔ آن سالی کہ وفات
 یافت عمر در آن یعنی بلخ و در آن سال در آن دیار پیدا نشد۔ فہم نذکرک ہما شدید۔ پس غم ناک شد عمر رضی اللہ عنہ
 بسبب ناپیدا شدن بلخ غمناک شد فی سخت فہت الی النین را کہا پس بفرستاد عمر بن سواری ولایت یمن سواری را
 و را کہا الی العراق۔ و بفرستاد سواری دیگر را بسوے عراق۔ و را کہا الی الشام۔ و سواری را بسوے شام۔ و را کہا الی الشام۔
 عن الجراد۔ و در حالیکہ سوال میکنند آن سواری مردم را از وجود بلخ و مکتل کہ ضمیر لیسال بلے عمر باشد بل اری منہ شیا یا منوہ شد
 هیچ یک از اویسان چیز را از بلخ۔ فانہ الی الکمل لندی من قبل الیمن بقیفہ۔ پس آورد عمر را آن سواری کہ آمد از جانب یمن
 مشتی را یعنی از بلخ۔ فخر ہا بین دیدہ۔ پس پراگندہ کرد آن شست بلخ را پیش عمر۔ فلما راہ عمر کبر۔ پس ہر گاہ کہ دید بلخ را
 عمر تکبیر بر آورد۔ و قال سمعت رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم یقول ان اللہ عز وجل خلق الف امۃ۔ گفت شنیدم آن حضرت
 کہ میگفت بدرستی کہ خدا تعالی پیدا کرد ہزار گروہ را از حیوانات۔ ثم امۃ منہا فی البحر شش صد گروہ از ان ہزار و دریا
 و از ہوائے البر۔ و چار صد گروہ در بر۔ فان اول ہلاک ہزہ الامۃ پس بدستی کہ نخستین ہلاکین ہزار گروہ۔ الجراد۔
 ہلاک بلخ مست و در بعضی نسخ لفظ ہلاک نیست یعنی اول ز ہزار گروہ جراد مست۔ فاذا ہلاک الجراد۔ پس فیکمل ہلاک
 شو بلخ۔ و تباہت الامم ک نظام السلاک۔ پس در پے میرسد امتہا در ہلاک ہر گروہ شش صد گروہ کہ کشیدہ شدہ است و در
 مردارید و سپاہی افتاد و مردارید از ان۔ رواہ البیہقی فی شعب الایمان۔

باب علامات من یدری الساعة و ذکر الحال

درین باب ذکر کردہ علامات کبری از قیامت کہ نزدیک بقیام آن وقوع یا بند چنانکہ ذکر کردہ در باب سابق علامات
 صغری و اظہر النسب ان بود کہ ذکر خروج مہدی کہ وجود وی با عیسی و دجال بود درین باب کردہ و لیکن

چون ذکر محمدی در احادیث با ذکر فتن و ملاحم که پیش از خروج او واقع شوند و بعد از خروج و تسخیر و ترفع گردند واقع شده باین
 تقریب ذکر و در آن باب جریان یافت بد آنکه احادیث و اخبار در ترتیب وقوع آیات عشره که مولف ذکر کرده
 مختلف آمده است و سخن در تطبیق و توفیق آن بسیار است و شاید که در ضمن شرح بعضی از آن مذکور گردد و اعظم آیات
 و اشهر و ادبی و بلایا وجود دجال است و در روایات حدیث در و سه اکثر و اشهر است و دجال مشتق از دجل است و دجل بمعنی
 خلط و مکر و ضلوع و تلبیس آید و دجل الحق بالباطل گویند و گفته که کسی حق را با باطل خلط کند و تمویه نماید و بمعنی کذب نیز آید
 و وجود این معانی در دجال ظاهر است و معانی دیگر که از وجود و تسبیح بدجال قوا اند و بدو بیشتر در قاموس مذکور است و
 شرح آنرا ذکر کرده ایم مسیح اسم مشترک است میان وی و عیسی علیه السلام و اکثر آنست که اسم وی را مقید بدجال دانند
 و در عیسی علیه السلام مطلق گفته اند و عیسی را مسیح از آن گویند که چون آنکه دابر من راسخ و لمس کردی به شدی و از جهت آنکه
 از شکم مادر مسوح برآمد بے آلاش و چرک که طفل را نزد زائیدن باشد و بعضی گویند مسیح بمعنی صدیق است یا از جهت
 آنکه گفت پاسی دی هموار بود و نه خم و باریک چنانکه در اکثر مردم می باشد با آنکه بسیار ساحت می کرد زمین را و این وجه
 مشترک است میان وی و میان دجال و دجال را مسیح از آن گویند که یک چشم و سه مسود و هموار است و مسوح
 الوجه و مسیح الوجه کسی را گویند که یک طرف رو و سه دی هموار بود و چشم و ابرو بشا شد یا بجهت آنکه مسیح کرده شد
 و مالیده شده از و سه غیر ذنبی چنانکه مسیح کرده شد از عیسی شمر و بدست پس و سه مسیح الضلالة است و عیسی مسیح را از
 از آن جهت در نام و سه مسیح بکسر میم و سین شده و نیز آمده و بعضی گفته اند که مسیح دنام و دجال است و مخفف نام عیسی و آنکه
 گفته اند که نام دجال مسیح است بخار معجمه خطاست

الفصل الاول عن حذیفه بن اسید الغفاری یفتح همزه و کسرین و بدل ممد از اهل بیعت رضوان است و بعضی
 گفته اند اول شهادت حدیث است و لیکن بیعت نکرد و تحت شجره نزول کرد و بکوفه و معدود است و اهل کوفه روایت کردند از
 حضرت در روایت کرد از وی ابو الطفیل و شعبی - قال اطلع النبی صلی الله علیه و سلم علینا و نحن تنذاکر - گفت حذیفه واقف شد
 آنحضرت بر ما در حاله که مذکر می کردیم بیک دیگر - فقال ما نذکره - پس گفت آن حضرت چه ذکر می کنید شما - قالوا نذکر
 الساعة - گفتند حاضران ذکر می کنیم قیامت را - قال انما لن تقوم - گفت آنحضرت بدرستی که قیامت قائم نمی شود - حتی
 تروا قبلها عشر آیات - تا آنکه می بینید پیش از آن ده نشانی - فذکر الدخان - پس ذکر کرد آنحضرت دخان را یعنی دود
 که برآید و برگرداند مشرق و مغرب را و چهل روز بایستد پس مسلمانان مثل زکام زدگان شوند و کافران مانندستان گردند
 چنانکه در حدیث دیگر آمده است و آنچه در قرآن مجید در سوره دخان آمده که یوم تاقی السامر بدخان مبین یغشی الناس
 الایه هم برین محمول است بقول حذیفه و تابان و سه و نزد ابن مسعود و کسی که تابع است او را مراد بدان فحطی است
 که قریش را در گرفت در عهد رسول بنوعاسه وی صلی الله علیه و آله و سلم که فرمود خدا یا بگردان بر ایشان هفت ساله

چنانکه گردانیدی بر سر بیان در زمان یوسف پس بتلا گفتند بدان می خور و نه چهره را در او را دمی دیدند در هوا مانند و و چیز
 زیرا که گرسنه بهجت ضعف بهر هوا مانند دمی بنیز تیره تاریک و نیز هوا در قحط سال بهجت یوسف و قنات اطوار و کثرت غبار
 تیره نماید مانند و در نیز غرب شهر و حاد به سخت را دخان نام کنند و در صحیح بخاری درین باب از ابن مسعود و احادیث آمده و انهم
 اعلم - والد جال - ذکر کرد و جال را در احوال و سبب باید - والد ابه - و یاد کرد آنحضرت از ان ده نشانه و ابه را که بیرون آید
 از سبب حرام بیان صفاد مرده و قول حق سبحانه و در آخر خاتم و ابه من الارضین محمول بر ان است و گفته اند که آن چهار پایه نیست
 که درازی وی شخصیت گز بود و بعضی گفته اند که مختلف الخلق باشد مشابه بسیاری از حیوانات که جبل صفار الشکافند و باری
 بادی عصا می ریخت خاتم سلیمان باشد و پنج کسرتک و پوسه بوسه نتواند رسید از دوسه نتواند گریخت بنزد من
 را بعضا و بنویسد در روسه اومون و مهر کند کا فر را بنجام و بنویسد در روی وی کا فر - و طلوع الشمس من مغربها - و یاد
 کرد آنحضرت از ان ده نشانی بر آمدن آفتاب را از جانب مغرب و در رفتن وی و بیان این در حدیث بیاید - و نزول
 عیسی بن مریم - و یاد کرد آنحضرت فرود آمدن عیسی را از آسمان بر زمین و بیان این بیاید - و یا جوج و یا جوج - و یاد کرد آن
 یا جوج و یا جوج را و ایشان و قبیله اند از اولاد یافث بن نوح و این دو اسم عجیب است و بعضی گفته اند عربی و ماده
 اشتقاق آن در شرح بیان کرده شده است - و گفته اند غیوث - و یاد کرد در رفتن زمین را که سه جاد واقع شود و حضرت
 بالشرق - یک نصف واقع شود در زمین مشرق - و نصف بالغرب - و نصفی دیگر در مغرب و نصف بنجره العرب
 و نصفی دیگر در زمین عرب و منی جزیره عرب و حدود آن در باب ملاحم معلوم گشت - و آخر ذلک نار یخرج من الیمن - و آیت
 دهم که بعد از همه واقع شود آتشی است که بیرون آید از جانب یمن - بطرف الناس الی محشرهم - می رانند آن آتش مردم را
 بسوی زمینی که حشر در آنجا خواهد بود و مردان زمین شام سنت چه در صحیح آمده که حشر در زمین شام بود و از اینجا لازم نیاید که آن
 طرف در اندن آتش مردم را بعد از حشر باشد تا گویند که علامت قیامت پیش از قیامت بود و حشر بعد از دوسه خواهد شد
 و فی روایه نار یخرج من قعر عدن - و در روایتی این چنین آمده است که آتشی است که بیرون آید از اقصای عدن و عدن
 نیز از یمن است - لسوق الناس الی المحشر - می رانند مردم را بسوی محشر - و فی روایتی فی الغاشقه - و در روایتی دیگر و
 آیت دهم بجای ذکر نار خارج از یمن یا قعر عدن ذکر بادی آمده که می اندازد مردم را در دریا چنانچه فرموده و یخرج تلتی الناس
 فی البحر و اه مسلم - اینجا اشکال می آید که در صحیح بخاری نماند کور را از اول شرط ساعت شمرده و جمع کرده اند میان این
 و حدیث که آخرت وی باعتبار آیات است که ذکر کرده شده اند و اولیت به نسبت آیاتی است که بعد از ظهور آن چیزی از
 امور دنیا باقی نماند بلکه با منتهای آن نفع صورت واقع شود که دنیا و مافیها بآن فانی و هالک گردد و بخلاف آنچه ذکر کرده
 بادی از آیات زیرا که با هر آیتی از ان چیزها از دنیا باقی می ماند پس قسم اول علامات است قرب قیام ساعت را و
 ثانی مرقام آنرا و اولیت و آخریت امری نسبتی است و یک چیز تواند که نسبت به چیز اول باشد و نسبت به دیگر آخر

فانهم - وعن ابی هريرة قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم باءوا بالاعمال ساء - بما ورت کیند بکارهای نیک شش
آیات و حوادث را یعنی بشاید بسبب اعمال صالح پیش از رسیدن این شش چیز - الدخان والدجال ودابة الارض
وطلوع الشمس من مغربها و امر العامة - و کار عامه را یعنی فتنه را که در گیر و شامل گردد و عامه خلق را - و خولصة احد کم - و
فتنه را که مخصوص است به بعضی از شما یعنی از شما غل نفس و اهل و مال که مخصوص بود یکی از شما و تواند که مراد بامر عامه قیامت
باشد و بخاصه موت چون تخذیر کرد از علامات قیامت تحذیر کرد از قیام آن و از موت که قیامت صغری است - رواه مسلم
و عن عبد الله بن عمر قال سمعت رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول ان اول الآيات خروجا لطلوع الشمس من مغربها
بدرستی که نخستین آیات قیامت بر آمدن آفتاب است از جانب فرو نشستن و اولیت این نسبت بآن علامت که
حادثه آنها سخت تر و دشوار تر باشد چنانچه بلبسته شدن در پای تو به است و رین علامت - و خروج الدابة علی الناس صحیح
و بیرون آمدن دابة الارض که صفتش معلوم شد بر مردم و تکلم کردن او با ایشان وقت چاشت و در بعضی روایات او
خروج الدابة بجای و او کلمه او آمده است و این موافق تر است بقول دینی که فرموده و ایمان ما کانت قبل صاحبها -
هر کدام ازین دو علامت مذکور که پیش ازین و دیگرے باشد - فالأخرے علی اثر یا قریب - پس و دیگرے واقع میشود
و پری او نزدیک است یعنی فاصله میان وقوع این دو کتر است از فاصله میان آیات دیگر پس اگر بر آمدن آفتاب پیشتر شد
خروج دابة متعاقب اوست و اگر خروج دابة پیشتر وقوع یافت بر آمدن آفتاب از مغرب متصل اوست و اما که دومی و از
ترتیب و تقدیم و تاخیر این دو علامت به یقین دار نشده و بهم گذار شده اما این قدر معلوم شد که این هر دو از علامات
دیگر که از جنس اینها باشند پیشتر وقوع یابند - رواه مسلم - وعن ابی هريرة قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم ثلاث
اذا خرجن لا ينفع نفسا إيمانا - سه علامت است که چون بیرون آیند و پیدا شوند سود نمی کند هیچ نفسی را ایمان او مسلم بکن
است من قبل - که ایمان نیافرده بود پیش ازین یعنی ایمان آوردن و تو به کردن از کفر دران وقت سود ندارد
و کسبت فی ایمانها خیر - یا کسب کرده آن ذات در ایمان خود نیکی را که نکرده بود پیش ازان یعنی تو به از گناهان
نیز دران وقت سود ندارد و سخن درین آیت در تفاسیر بیشتر ازین است و آنچه گفتیم یک وجه است ازان و آن سه
علامت کدام است - طلوع الشمس من مغربها والدجال ودابة الارض - زیرا که قیامت قیامت بود وقوع اینها متیقن گردد
و احوال آخرت معاین و مشاهد شود و معتبر ایمان غیب است - رواه مسلم - وعن ابی ذر قال قال رسول الله صلى الله
عليه وسلم حين غربت الشمس - روایت است از ابی ذر که گفت گفت آنحضرت هنگامی که فرو رفت آفتاب که اندر
این تذهب همه - آیامی وانی اسے ابی ذر کجای رود آفتاب - قلت - گفت من - الله ورسوله اعلم قال فانما تذهب
حتى تسجد تحت العرش - فرمود این آفتاب می رود تا آنکه سجده میکند زیر عرش - فتشاذرن - پس طلب اذن کنند
تا در آید در حضرت حق - فیؤذن لها - پس اذن کرده می شود آفتاب را تا در آید و امر کرده می شود که به مشرق رود و

طلوع کند و ظاهر آنست که مراد باستیدن آن چنان طلیح و طلوع باشد بطریق محمود و اذن کردن بدان - و یوشکب ان تسجدوا
 قبل منها - و نزدیک است که سجده کند آفتاب و قبول کرده نشود و سجده از روی - و تساذن فلایوذن لها - و طلب اذن
 کند و اذن داده نشود و اورا - و يقال لها ارجی من حیث حیبت - و گفته شود آفتاب را برگرد بجا بخاک آمده و چون از مغرب برون
 و هم به مغرب باز گردد - قطلع من مغربها - پس طلوع می کند از مغرب خود و نزدیک قول - پس آنست مراد بقول حق سبحانه که
 فرموده است - و الشمس تجري لستقر لها - و آفتاب روان میگردد و بقرار گاه پس که مراد راست - قل استقرها تحت العرش گفت
 آنحضرت صلی الله علیه و آله و سلم در بیان معنی مستقر شمس یعنی قرار گاه از زیر عرش است که بعد از غروب بخامی رود و سجده میکند و
 استیدن آن می نماید پس اذن کرده شود و اورا - متفق علیه بدانکه در تفسیر مضیاضی و جوه دیگر نیز در معنی این آیت گفته اند
 و شک نیست آنچه در حدیث متفق علیه در تفسیر آن واقع شده متعین باشد اراده آن و عجب که این وجه را اصلاً ذکر نکرده
 غالباً تفاسف او را برین داشته و از کلام طیبی نیز ضیق صدری درین باب ظاهر میگردد و لیال الله السلامة و عن عمران
 بن حصین قال سمعت رسول الله صلی الله علیه و سلم يقول باین خلق آدم الی قیام الساعة امر اکبر من الدجال - نیست
 میان پیدایش آدم تا روز قیامت امری بزرگتر و سخت تر از دجال یعنی در باب فتنه و ابتلا و اضلال و استعدا و در
 مسلم - و عن عبد الله قال قال رسول الله صلی الله علیه و سلم ان الله لا یخفی علیکم - بدرستی که خدا ایتعالی یوشیده نیست
 بر شما یعنی تحقیق شناخته اید و او را صفات کمال و ایمان آورده اید بوی چنانچه در شرع آمده پس گواه نشود به آنچه
 بعینه از دجال از سجود استدارش - ان الله لیس باعور - بدرستی که خدا ستم کو خرد و باین نفی نقص
 است نه اثبات حاسه یعنی وی سحانه از جنس آدمیان نبود و او را چینی چنانکه آدمیان را باشد به جای آنکه اعور باشد
 و ان السیخ الدجال اعور عین الیمنی - و بدرستی که دجال کور است چشم راست او - کان عین غلبه طایفه گویا که چشم وی و اند
 انگور است بلند برآمده و طایفه باین معنی بیاست غیر هموز از طفقو معنی بر سر آرم خیزه و اکثر روایات برین است و سیمه نیز
 است از تقوی معنی شسته شدن آتش و چراغ یعنی تیره و بی نور متفق علیه و عن الشیخ قال قال رسول الله صلی الله علیه و سلم
 ما من نبی الا قد انذرت له الا عور الکذاب - نیست هیچ پیغمبری مگر آنکه به تحقیق ترسانیده است است خود را از آن یک چشم کور و دروغ
 که دجال است از نیجا ظاهر می شود که وقت خروج دجال را بر هیچ کس متعین نه ساخته این قدر معلوم است که پیش از
 قیامت بلا بد و چون وقت قیام قیامت معلوم نیست وقت خروج وی نیز متعین نباشد الا الا عور و ان ربکم لیس عور آگاه
 باشید بدرستی که دجال اعور است و در دگر شما اعور نیست - مکتوب بن عینه که در نوشته شده است میان دو چشم وی لفظ
 کفر و در نسخ مضایح و مشکوٰۃ این سه حرف جدا از یکدیگر نوشته اند گویا در روی آن دجال نیز باین صورت نوشته شده است
 متفق علیه و عن ابی هریره قال قال رسول الله صلی الله علیه و سلم الا احدکم حدیثا عن الدجال ما حدث بنی قومه - آیا غیرم
 شما را خبری از دجال که خبر نداده است آنرا هیچ پیغمبری است خود را آن خبر این نیست که - ان عور - بدرستی که دجال

یک چشم کوست - و آنرا بجای معشبل الحجة و النار بدستی که دجال می آرد با خود می برد و در آنجا که با وی بستانی آتشی بود
 یامر او آتشی منحت با شعله لطف و قهر فالتی یقول انا الحجة هی النار پس آنچه می گوید دجال که این بهشت است و حقیقت
 آن آتش است که در آید در وی و اختیار کردن آن سبب عذاب و در آمدن در فرج است و همین قیاسل بنجه میگوید وی که این
 آتش است حقیقت بهشت است و چون مقصود از آنست که تقا کردند باول فقط و در بعضی احادیث ثانی نیز تصریح کرده
 یافته وانی انذرکم کما انذر رب نوح قوم - و بدستی که من می ترسانم شما را از دجال چنانکه ترسانید بدان نوح قوم خود را تحفیض
 نوح با خود و عمو حکم بهشت بودن اوست مقدم است بر اینیاصلوات الله علیه این معنی و ذکر نوح درین مقام انذار اوست
 علیه السلام قوم خود را از ورود طوفان چنانچه اخطار می دهد تا من لدجال باحدث بر بنی قوم مؤید این معنی است که نفی انذار از انبیا
 موجب نفی انذار است از نوح علیه السلام نیز مگر این که تشبیه با نذر نوح عسم در آخر باین معنی بوده باشد و وجه شبهه قرب جال
 باین است چنانچه قرب طوفان بقوم نوح علیه السلام بود و الله اعلم متفق علیه - و عن حفصه عن النبی صلی الله علیه وسلم
 قال ان الدجال یخرج و ان معه یار و نار - فرمود بدستی که دجال بیرون می آید و حال آنکه با وی آبی است و آتشی این نیز
 احتمال تحقیقت دارد و یار چنانکه جنیت و نار - فاما الذی یراه الناس مار فخر حرق - اما آن چیزه که می بینند او را آتشی
 و ظاهر آب پس در حقیقت آتشی است که می سوزد و اما الذی یراه الناس نار فخر از عذاب - و اما آن چیزی
 می بینند مردم آنرا آتش پس آب سرد شیرین است فمن ادرك ذلك منکم پس کیسکه در یابد آنرا از شما - فلیتبع فی الذی
 یراه نار پس باید که پیغمبر در آنچه می بیند آنرا آتش سخانه و از عذاب طیب - پس بدستی که آن آب شیرین است یعنی
 باید که عذاب و محنت که از جانب وی بیدار تر است و خوشی دانند بدان از جاز و در دام وی نیفتد - متفق علیه و زاد
 مسلم و زیاده کرده است مسلم این عبارت را که - و ان الدجال مسح الحین و بدستی که دجال هموار نماید شده است
 چشم وی - علیها طفرة غلیظه بر چشم و سه ناخنه ایست ستر و طفرة لفتح طافا گوشت زاید که می روید بر چشم وی پوشد
 آنرا از جانب نبی - مکتوب بن همدیه کافه نوشته شده است میان دو چشم و سه کافریا نوشته شده است که او کافر
 است - یقرا کل مؤمن کاتب و غیر کاتب - یعنی خواند این لفظ را هر مسلمان خواننده مکتوب و ناخواننده مکتوب را که نمی تواند
 سابقا علم بکتابت دارد و یا نداند که ظاهر آنست که ناخنه در عین مسح یا مسح معنی مسح چنانکه در وجه تسبیح و جال
 مسح گفته اند آنست که بر یک جانب روی وی چشم را بر دواصل میست و هموار نماید است پس ناخنه در وسط
 چه معنی دارد و مگر آنکه از مسح معنوب مطلق اراده دارد و نیز کان چشم غلیظه طافیه واقع شده و این نیز بر مسح عین
 معنی مکرر و تحفیض عین که در حدیث دیگر آمده منافات دارد و نیز در حدیثی اخبر عن ابی هنیئه که گفت در
 حدیثی دیگر عین لیسری واقع شده و با جمله احادیث در وصف و جال تنافی و تنحالت در و یافته و تفسیر گفته که
 و هر جمیع بیان ابن اوصاف متنافه آنست که فرض کرده شود که یک از دو چشم وی مطلق رفته است و دیگر

معيب است پس هر کي را عور می توان گفت چه عور در اصل معنی عيب است فتنه بر وعنه قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم الدجال عور العين اليسر - دجال کو چشم چپ است - جفال الشعر لباس پرانگنده موسی و جفال بضم جیم و بفا به معنی کثیر یا مخصوص است بلشیم و مانند آن دخی القاموس جفال الشعر جفول لا شعث مع جفته و نارد - همراه اوست بهشت او و آتش او - فناره جفته و جفته نارد - پس آتش او بهشت است و بهشت او آتش - رواه مسلم و عن النورس یفتح نون و تشدید و او و سین جمله - بن سحران بکسرین و سکون میم صحابی است ساکن شام - قال ذکر رسول الله صلى الله عليه وسلم الدجال فقال ان یخرج وانا فیکم فانا حیحی - یاد کرد آنحضرت دجال را پس گفت اگر بیرون آید وی و من در شام باشم فرضا پس من حجت کتفه ام با او - دو کلم پیش شمایا پس شمایا بالاسی شما و دون بمعنی امام دورای و فوق آید - و ان یخرج و لست فیکم - و اگر بیرون آید و من میان شما فاما کتف فیکم - پس هر دو حجت کتفه ذات خود است یعنی دفع می کند شر او را از خود و جبهت های قاطعه شرعی عقلیه که نزد اوست - و الله خلیفتی علی کل مسلم و خدا خلیفه وکیل است بر هر مسلمان دوسه اوست بعد از من که دفع می کند شر دجال را از دوسه بدانکه بدلائل و قرائن معلوم شد که ظهور دجال بعد از زمان مبارک آن حضرت صلی الله علیه و سلم خواهد بود و سلوک این طریق مذکور در حدیث از برای مبایعه و تاکید است در تحقیق و تعیین ظهور دجال و ابهام وقت آن و اتقای خوف فتنه وی بر مکلین - انه شاب قطط بدرستی که دجال جوان است سخت جنگله موسی - عینه طافیه چشم وی بر آئینه و بے نور است - کافی استبه - گویا تشبیه می دهیم او را بعد از غری ابن قطن بفتح قاف و طار همایه این عبدالغری شخصی بود از خزاعه که پادشاه بود و در عهد جاہلیت بعضی گویند که نام یهودی است و از مضمون نام او معلوم می شود که شرک بود و آن حضرت تشبیه کرد دجال را بوسه و هنوز جزم بمشابهت وی نمی کنی فرماید گویا تشبیه میکنم کوسه و از احادیث دیگر جزم تشبیه نیز معلوم گردد و گویا کافی براسه تاکید تشبیه و تقریر آن - من ادر که شکم خلیفه اعلیٰ فواجح سورة الکہف پس لیسکه در یابد او را از شمایا پس باید که بخواند آیات از او سورة کف مدنی روایت - و در روایتی باین لفظ آمده - فلیقر اعلیٰ فواجح سورة الکہف فانا جوار کم من قننه پس بدرستی که این آیات او اهل سورة کف بسبب مان شماس است از فتنه دجال چنانکه اصحاب کف امان و نجات یافتند از شر فتنه و قیانوس جبار که در زمان وی بودند و در بعضی احادیث خواندن این آیات در وقت خواب فتنه دجله و جوار کتفه جیم و ضم آن و کسر فتح است همسایگی و امان جا و همسایه و نهار داده و در بعضی نسخ جو از کم بفتح جیم و نالی ده بمعنی نامه که میگردد آنرا مسافر از سلطان یا نائبان او تا ترخیص نکند کسی بوی در راه - نه خارج خانه بین کشام و اموات بدرستی که دجال بیرون آئیده است از راهی که میان شام و عراق است و خل بفتح خای مجوز تشدید لام راه که در میان رود و نواث میفیا و نواث شمالا پس فساد کننده است در جانب بین و فساد کننده است در جانب شمال یعنی تنها در مقابل و مواجده فساد کرده نمیرود بلکه هر سوسی در چپ و راست کار وی فساد است و نواث را بر صیغه فاضی نیز خوانند

یا عباد اللہ فاقبوا۔ ای بندگان خدا پس ثابت مابیند و بقیتم و سے از جا نروید۔ قلنا۔ کفیتیم یا رسول و ما لبث فی الارض
 چلیست مدت و رنگ کردن اودا قامت نمودن و حبال در زمین۔ قال۔ اربعون۔ کہا۔ گفت مدت لیست
 بنے در زمین چهل روز است۔ یک روز مقدار سال نیست در درازی۔ و یوم کثیر را و روز دیگر مقدار ماه است و یوم
 کثیر۔ و روز دیگر مانند ہفتہ است۔ و سایر ایامہ کا یا یک۔ و باقی روز ہاے او مانند روز ہاے شماست کہ شمارت است۔
 قلنا۔ کفیتیم۔ یا رسول اللہ قد نکل یوم الذی کنتہ ایک غنیمت فیہ صلوٰۃ یوم۔ پس آن روز کہ مقدار سال نیست آیت الہی کی کہ
 ما در آن روز نماز یک روز۔ قال۔ لا۔ فرمود نہ پس کی نمیکند در آن نماز یک روز بلکه قدر از قدرہ۔ اندازہ کی پدید آید اود
 صلوٰۃ خمسہ روزی چنانکہ خون مقدار وقت شمارت است بلکہ بعد از طلوع فجر بجز اید نماز فجر را چون بگذرد وقت نماز
 پنجہ سان دی و نماز شمارت نیباشد بجز از نماز پیشین را چون بگذرد میان دی و عصر بجز اید نماز را و ہم چنین تا تمامی آن روز
 کہ مقدار سال نیست و برین قیاس در روزی مانند ماہ و ہفتہ از اینجا معلوم می شود کہ تاویل درازی روز نسل سال باوہ
 بشت بہوم و احزان و بلا یاہر آن لغین و چون قدر و شوکت حق در ہر وقت زیادہ می گردد و باطل نقصان می پذیرد
 و مردم بہ محنت و فتنہ خوے می گیرند آسان می گرد و سختی می رود و کونہی نماید باطل است و مناسب این سوال و
 جواب نہ۔ قلنا۔ کفیتیم۔ یا رسول اللہ و ما لبثت فی الارض۔ و چلیست کیفیت شتاب رفتن و حبال در زمین۔ قال
 کا لغیت است برتہ الریح فرمود مانند باران کہ در دنبال اوست یا دو تواند کہ مرا و لغیت ابر باشد خیالی علی القوم
 میدعویم۔ پس می آید و حبال بر قوی پس میجو اند ایشان را بسوے خود و مذہب خود۔ فیومنون۔ پس ایمان می آورند
 بوسے۔ فیما را السما۔ فقط۔ پس مری کند آسمان را پس می بار دیا می بار آند۔ و الارض فتتیت۔ و مری کند
 زمین را پس می رویاند۔ فمروح علیہم سارھم۔ پس شہادگانہ می آید بر ایشان مواشی ایشان کہ باید اود رفتہ بود بجا آگاہ
 سرج بچرا گذشتن ستور و سارھہ ستور بچرا آگاہ گذشتہ۔ اطول ما کانت فزی۔ و دراز تر از آنچه سے باشند و ستارہ
 کوہان و ذری یعنی ذرہ کوہان شدہ اعلام سے ہر چیز را ذرہ دی گویند مرا و ذری مواشی است کہ کوہان دی از مری
 دراز شدہ۔ و اسبغہ ذرہ دعا می آید مواشی تمام تر و متلی تر و بر تر از آنچه می باشد و ذوی پستان نای وے۔ و ائدہ خواہر
 و کشیدہ تر از آنچه باشد ہی گا ہنار از جبت کثرت اکل و میری ستم یا لی القوم۔ پس ستمی آید و حبال قومی دیگر را فیدعویم
 فیردون علیہ قولہ۔ پس می خواند این قوم را پس رومی کنند این قوم بروے سخن اوزاد ایمان سنے آرنند
 بوی۔ فیمنصرف عنہم پس بازی دارد از ایشان باران باریدن را و زراعت را و نبات رویدن را۔ فیصجون محلیں۔
 پس می گردند و محظوظہ و خشکی کشیدہ و سختی دیدہ۔ پس باید ہنم شمس من امواہم۔ در حالی کہ نیست در دست ایشان
 چیزے از اہما سے ایشان۔ و یمر باخرتہ۔ و می گذرد و حبال بویرانہ۔ فیقول لما خرجی کونزک۔ پس می گوید ویرانہ را
 بیرون اگر گنجا سے خود را فینمہ کونزک۔ پس بیردی می کند در رے دی می رود گنجا سے آن ویرانہ کیجا سبب النحل

مانند اسیران محمل که میکنند بی روی آنرا و در بنال آنرا می روند و محمل لغتی گمان شهادت یا سبب جمع یعسوب است بمعنی اسیر محمل
و مترقوم را یعسوب ایشان گویند و در قول امیر المومنین علی مرتضی آمده که انما یعسوب المومنین و الممال یعسوب الکفا
فرمود من یعسوب مسلما نامم که متابعت می کنند مرا و پناه می جویند بمن و مال یعسوب کافران است که بوی پناه می جویند
و در و بنال وی می روند و در مخرج امیر المومنین ابو بکر صدیق نیز آمده که حضرت مرتضی در مرضیه وی فرمود کنت للدين
یعسوباً بوی تو ای بابا بکر مودین را سید و مترقوم بدو رجلاً متلباً شباباً - پستری خواند و جال مردی را که بر سرست
بجوانی یعنی در غایت جوانی و قوت است - فیضرب به بالیست پس می زند و جال آن مرد جوان را به شمشیر فیقطع
جز لیتن ریتة الغرض پس پاره می کند و جال آن جوان را دو پاره مانند انداختن تیر بدین ر یعنی فاصله میان دو پاره
مقدار یک تیر انداز باشد که بهدف اندازند و بعضی گویند معنی آنست که می رسد ضرب شمشیر وی مانند رسیدن تیر بهدف و جز که
افتح حیم و بکسر ز روایت است و سکون زای معنی قطعه و غرض لفحتم بدین - ثم بدو عود - پستری بخواند جوان را و فیقبل و ببال
و وجه لیشی که پس زنده میگردد و آن جوان در وی می آرد جانب جال در روشن و تابان میگردد و روی وی در حالیکه
می خندد و فینشا هو کذک از بعث الله المسيح بن مریم - پس در شناسه آن که در جال درین کارهاست و فساد
و اضلال می آرد و ناگاه می بزرانگیزد و می فرستد الله تعالی مسیح بن مریم را علیه السلام - فی نزل عند المنارة البیضاء
پس فرود می آید مسیح بن مریم نزد مناره سفید شرقی و مشق - بجانب شرقی و مشق مشهور بکبرال و فتح میم
بیم کسور نیز آید - بین مهر و ذین - میان دو جامه رنگ کرده شده بگیا ہے که نام وی کریم است یا بلک سرخ و در ذین
بدال محله ذوال معجم هر دو آمده و در قاموس گفته که به معجم جز درین حدیث استعمال نیافته و بعضی تفسیر مهر و ذین شنبه
و حلقتین نیز کرده اند و از شرح و تحقیق این لفظ بیشتر ازین کلام آورده شد - و انصافاً گفته علی اصحتم نالین - در حالیکه نشانه
است مسیح بن مریم هر دو گفت دست خود را برابر بازوهای دو فرشته - اذا طار اسه قطره - چون پست می کند سر خود را می چلبد
عرق از وی - و از افرقه تخد رفته مثل حمان کالذی لوب - و چون بر می آرد و سر را فرود می آید از وی مانند دانه های نقره
که نیز نام خود را در دانه حمان بر وزن غاب بولویا و آنها بر شکل لولوا از نقره و احد جامه کذافی القاموس و در حواشی نوشته
که حمان بضم حیم و تشدید میم مردارید خرد و به تخفیف میم و آنها که از نقره سازند و مراد اینجا معنی اخیر است انتی و قرینه براراده
ستنی اخیر قول ادکالو لو است یعنی چون پست می کنی چک از روی سر و قطرات نورانیه و چون بالاسی کند فرود
می آید آن قطرات کنایت است از نهایت نورانیت و نقض است و طراوت جمال وی علیه السلام - فلایحیل لکافیک
من روح نفسه الامات پس حلال نمی شود یعنی ممکن نمی شود و صورت نمی بیند و هیچ کافر که نباید از یاد دم مسیح بن مریم مگر آنکه
می سزد - و لغته متنی حیث متنی طرف - و دم وی تنگی می گردد و می رسد نا اینجا که می رسد نظری سبحان الله گاهی بدم وی مردود
را زنده می کنند و حیات می بخشند و در وقت زندگان را می میرانند - فیطلبه - پس می جوید عیسی جال را - حتی یدر که بیاب لک

تا آنکه دیا بدو را بر در قریه از قرایه بیت المقدس که نام او لد است بضم لام و تشدید دال و در قاموس گفته قریه ایست
 بغلسطین که می کشد عیسی دجال را بر در وی یا قریه ایست از قرایه بیت المقدس فیقتله پس می کشد دجال را عیسی
 ثم یاتی عیسی قوم قد عصم الله منه پستری آیند عیسی را علیه السلام گروهی که تحقیق نگاه داشته است ایشان را خدا تعالی از
 دجال نسیح عن وجوهم پس می افشاند عیسی از روی ایشان گرد و غبار شدت و محنت را سو و یخ و ثم بدرجاتهم فی انجوتهم فخر
 می دهد ایشان را بدرجات و مراتب ایشان که می یابند در بهشت فیما هو ذلک اذا دعی الله الی عیسی پس در انشای آنکه
 عیسی هم چنین باشد ناگاه وحی می فرستد خدا تعالی بسوی عیسی که - انی قد اخذت عباد الی - بدرستی که من تحقیق بیرون
 آوردم بندگانی که مرا اند - لا یدان لاحد لقتالهم نیست طاقت و قدرت مزین یکے را بکار زار کردن ایشان چون
 آثار قدرت در کار زار در دست ظاهری گرد و بغیر از ان بید شائع شده و غالب فرادید است و گاهی تشبیه کنند بر
 مبالغه فخر عبادی الی الطور پس گرد آورد استوار کن و محافظت کن و بر بندگان مرا بسوی کوه طور سو حیث الله
 یا جوج و ماجوج - می برانیزد وی فرستد خدا تعالی یا جوج و ماجوج را - هم من کل حذب یسلون - و ایشان از سرزمینی
 بلند و درشت بشتابی می آیند می ریزند فیر او ائکم علی بکرة طریه پس می گذرند آنرا که پیشتر می آیند از ایشان بر روی
 طریه که نام قریه ایست بواسطه و دریاچه او آبی است طول وی ده میل سفیشرون بایدها پس می نوشند هر چه در دست
 از آب - و دیگر آخر هم - می گذرند جماعه از ایشان که پیشتر می آیند از ایشان - فیقول پس می گوید این جماعه - لقد کان فی
 نزهة نامة تحقیق بود درین بکرة یکباری آب - ثم یسیرون حتی یتوا الی جبل النحر و یوحیل بیت المقدس - پستری می کنند
 تا آنکه می رسند با جبل حمر که نام کوهی است بقدر و غیر تحقیق بمعنی درختان پیچیده یا هر چه پوشد چیزے را از درخت و غیره
 و درین جبل درختان بسیارند ازین جهت او را جبل النحر نام کردند فبقولن لقد قتلنا من فی الارض پس می گویند یا جوج
 و ماجوج هر آنچه تحقیق کشتیم با کسی را که در زمین بود پس قتل من فی السماء بیابن باید که بشیم کسی را که در آسمان است
 فیرمون بنشاهم الی السماء پس می اندازند تیرهای خود را بسوی آسمان و نشاب بضم نون و تشدید شین مجیه سهام و
 نشاب - فیر و الله علیهم نشابهم محفوظه و ما پس باز می گرداند خدا تعالی بر ایشان تیرهای ایشان را رنگ کرده شده
 بخون - و یحصرنی الله و اصحابه و حسن منع کرده می شود و یغیر خدا که عیسی علیه السلام است و یاران او که او نیز در
 طور حتی یكون راس النور لاجد هم خیر امن ماته و یبار لاجد کم الیوم تا آنکه می باشد سرگرم و هر یک از ایشان را بهتر از صد بار
 یعنی فاقه و احتیاج بجدی درمی گیرد ایشان را که کلمه گاو که ارزان ترین اجزای اوست بهتر از صد دیناری باشد هر یک
 از شمار امر و باقی اجزای گوشت را بران قیاس کن که چه حال داشته باشد و چه گران بها بود نزد ایشان و بعضی گفته اند
 که مراد بر اس نور ذات نور باشد که برای زراعت و حراشت محتاج شوند بدین و این سخن ضعیف است زیرا که ایشان که در
 روز محسوس و محصور باشند با زراعت چه کار بود فیر غیبی الله علی اصحابه پس غیبت میکند و دعای کند یغیر خدا که

عيسى عليه السلام ودعا في كنف اصحابه او در هلاک يا جوج و ماجوج - فيرسل الله عليهم الغنم في رقابهم - پس مي فرستد
 خدايتعالی بر ایشان کرم بار او در گردن ایشان و اغنفت لفتح لون و غنم معجمه که در مائیکه و درین شکر و گوشت سفند افتند و احد قطع بتنا -
 فيصيحون فيرسلهم لفتح و احدى - پس مي گويد در هر گروه و کشته هم چون مردن يکذات يعني هم بکيا رگي هميزند و هلاک شوند
 و فرسي بر وزن قتل جمع فرس يعني قتل هم بملهي الله عيسى و اصحابه بالي الارض - پس فرود مي آيد منجي خدا عيسى و
 فرود مي آيد اصحاب و ي السوي زمين - فلما يجدون في الارض موضع شجر پس ثي يا بند و زمين جاسي يک بدست
 الاملاء زمينهم و منثم - بگراييد که پي کرده است موضع را چرني ایشان و گندلي ایشان و زمينهم لفتح يعني و سويت يعني چرني
 و التردد ايات بين مت و لفتح را و فتح يا خيرو است کرده است جمع زمينه يعني بوي بد - فيرغبني الله عيسى اصحابه
 الى الله فيرسل الله طرا اكا عناق الخيت - پس مي فرستد خدايتعالی بر آنها را که گردنهای ایشان مانند گردن شتر بخي است و سخت
 بفتح يا و سكون فاشتهون خراساني که دراز گردن مي باشند و احد يعني - ففما فطرهم حيث شاء الله - پس برمي دارند اين
 طيور ایشان را پس مي اندازد ایشان را آنجا که خدايتعالی و تقدس خواست است - و في رواية فطرهم بالنبل - و دور
 روايتي آمده است که مي اندازد ایشان را بالنبل لفتح لون و سكون با و فتح يا سويده موعدي است از بيت المقدس
 و بفتح گفته اند آنجا که برمي آيد آفتاب که از افق بعضي الحواشي اين چنين بفتح کرده شده است اين لفظ را در نسخا
 شکات بنون و اين چنين است صورت لفظ در نسخ طبعي و در مجمع البحار از کافي بفتح يا سويده و تفسير کرده او را بگو
 فرودفته در زمين و در قاموس در باب اللام و فصل الميم گفته بفتح يا سويده من راس جبل يعني فرود افتادن از کوه
 و گفته که ترمذي در حديث و قال فطرهم بالنبل بنون آورده و آن صحيح است و صواب همان بفتح يا سويده است
 يستوقد بالنبل من يسمي و لشابهم و جابهم سبع سنين - و آتش از دوزند سلمانان از کائنات يا جوج و ماجوج
 و غير ايشان و در کتب ايشان هفت سال حجاب بکنز جمع جبهه يعني تير دان - ثم يرسل الله مطرا لا يکين
 منه بيت يدور و لا وير - پس مي فرستد خداي تعالی باراني را که نمي پوشد از ان باران خانه در بفتح يا سويده که خانه اهل
 حضر است و نه خانه و در بفتح يا سويده معني شتر که خانه اهل سفر است چيزي و جات رايي هم جا باران بار و
 دجاني نمي ماند که باران بد انجا نرسد و شيخ ديوار و خيمه از زمين باران بهر جانان نيابد و لا يکين لفتح يا سويده تخانينه
 و هم کاف از کن و بفتح يا و کسر کاف از کائنات بر دو آمده است و هر دو معني ستر است - فيفعل الارض پس
 مي شود آن باران زمين را چني تير که کاف لفتح يا سويده تير که از آرد از زمانه در بفتح يا سويده را ي و لام و فاجب معني آمده که هم
 آن معاني مناسب مقام است معني جاي که آب در انجا پر شود و صاف مي سازد و معني کاسه سبز و هم سبز رنگ چه طرف
 چون بر آب باشد سبز رنگ نمايد و معني صدف و سنگ هموار و زمين خارب زده و بفتح يا سويده را ي و سکان لام نيز روايت
 است يعني صحنک گلان و کاف لفتح يا سويده نيز روايت کرده اند معني سنگ بسا آينه و اين نيز مناسب است

گویند اساحت زمین بجهت کثرت آب مثل آینه شد که زوئی در وی می توان دید - ثم یقال للارض انتی عمرک لیست کفیه یسند
 زمین را بر بردن میوه خود را در وی برکت خود را بفرستد با کل العصابة من الامة پس درین روز
 می خورد جماعه از ده تا چهل از یک انار یعنی انار با چنان بزرگ و پر دانه آید که جماعه کثیر از وی بخورند و سیر گردند و بطلب
 بقیه آنها بیاورند و پناه گیرند بسایه پوست انار استظلال پناه جتن بسایه تشبیه کرده درون پوست انار را با سخنان
 سر آدمی که بالاسه دماغ او است که مانند قحف است بکسوف و سکون خار مملو یعنی کاسه سر و قحف چوبین - و بیایک
 فی الرسل - بکسر را و سکون سین مملو برکت گزوه شود و در شیر یعنی شیر و پستان با لبه شتر و گوسفند بسیار رشود - حتی
 ان اللقمة من الابل تلکفی الغنم من الناس - تا آنکه شیر و از او داده شتر هر آینه بسنگی کند جماعه از مردم را بقدر
 بکسر و بفتح نیز آمده ناله شیر و از گفته اند که ناله را بعد از زاریدن ناله و ناله یا سه ناله قیوح خوانند بعد از آن لبون خوانند
 و قنم بکسر فاو بعضی بفتح آن نیز گفته اند همزه و بیا و همزه افصح و اقوی است و بعضی بفتح فاو تشدید یا خوانده و
 خطابی گفته که آن غلط است و بهر وجهی جماعه است و اورا و احد از لفظ او نیست - و اللقمة من البقر تلکفی القبيلة
 من الناس - و شیر و از او و بهر آینه بسند می شود قبیل را از مردم - و اللقمة من الغنم تلکفی الفخذ من الناس - و
 شیر و از او گوسفند کفایت می کند فخذی را از مردم فخذ بفتح فاو سکون خا جماعه کثیر از بطن و بطن کثیر از قبیل و اما فخذ
 بمعنی عضو مخصوص که ران است بکسر سکون او است و بعضی کسر را مخصوص بقصو داشته و سکون نیز تحقیق آنست
 که بهر دو لفظ موافق اند و در حرکات و سکونات بفتح فاو کسرن و سکون خا و کسر آن داین که بمعنی نفر است نیز منقول از عضو
 است چنانکه بطن شمال هر دو ران است و هر یک از دو ران ناحیه ایست از آن هم چنین در تفسیر دنیا هم که کذاک و لغت
 الله ربنا طیبه پس در آثای آنکه ایشان هم چنین و باین حال باشند ناگاه بفرستد خدا تعالی باو خوشبخت را و فاطمه
 تحت ابابکر پس بر می گردان باو ایشان را زیر بغلهاست ایشان بقیض روح کل مومن و کل مسلم پس می ستانند
 آن باو روح هر مومن و هر مسلم را و محل خود معلوم شده است که مومن و مسلم هر دو یک اند هر که مومن مسلم است و هر که
 مسلم مومن و لیکن تفاوتی که در میان آنها آنست که مومن باعتبار تصدیق قلبی گویند که در باطن است و مسلم باعتبار
 حضور و اقیان و ظاهر و مقصود اینجا تا کید و تعمیم است تا هیچ کس بدر و د - و بعضی شمر از الناس و باقی می مانند بدترین
 و زمان پیدا از بون فیما تخرج المحرمان طمی شود و خصوصیت می کنند و در زمین مانند احتلاط خزان در یک یک و بعضی گفته اند
 که هر اد جماعه از آن است زنان را علانیه چنانکه عادت خزان است و هرج یعنی جماعه آمده هرج جاریه جامعا کذا فی القاموس
 فعلمه تقوم الساعة پس بر ایشان برپای می شود قیامت - و او مسلم الا الروایة الثانية - روایت کرد این حدیث را مسلم
 مگر روایت دوم و بی قول - و این روایت دوم قول او است الطرم بالنهیل الی قوله ثاقول او - بیح سین
 و او اثر می - روایت کرد این روایت ثانی را اثر می و این اعتراض است بر صاحب مصابح که این روایت

راد فضل اول آورد۔ وعن ابی سید الخدری قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم یخرج الدجال۔ بیرون می آید دجال
 قتیقوجہ قبلہ جل بن السلیمن پس روئے می آورد بجانب و سے مردے از مسلمانان نیلقاه السلاح الدجال۔
 پس پیش می آید آن مرد را جماعہ با سلاح جنگ کہ تقدیمہ لشکر دجال اند و سلاح در اصل جمع سلاح بمعنی سرحد کہ جاے
 پوشیدن سلاح است پس از ان بردن سلاح دار اطلاق کردند کہ نگاہ می دارند سرحد را و مراد اینجا این معنی است
 فیقولون لاین نعد۔ پس می گویند این جماعہ سلاح دار مر آن مرد مسلمان را کجا قصد کرده کہ می روی۔ فیقول اعد الی ہذا
 الذی خرج۔ پس می گوید آن مرد قصد دارم کہ مردم بسوے این کسے کہ بیرون آمده است یعنی دجال۔ قال کیف
 آنحضرت یارادی۔ فیقولون او ماتون برنبا۔ پس می گویند آنجماعہ از لشکر دجال آیا ایمان منے آری و منکر می شوی
 بچوردگار یا فیقول۔ پس می گوید آن مرد مسلمان۔ باینجا خفا نیست در صفات پروردگار ما جل جلالہ پوشیدگی یعنی
 برہان ربوبیت او با ہر سنت و او را صفات کمال است کہ نقص را بدان راه نیست و این دجال نہ بران صفات است
 فیقولون آفتلہ۔ پس می گویند آنجماعہ بکشید این مرد را کہ ایمان منے آورد بپروردگار ما۔ فیقول بعضهم بعض پس
 میگویند بعضے ازین جماعہ بعضی را الیس قد ناکم کہ بکم ان تقتلوا احد او و نہ یا نیست کہ تحقیق نبی کرده است
 شمار پروردگار شما یعنی دجال ازین کہ یکشید کسے را بسے حکم او در غیر حضور و سے۔ فیقولون بہ الی الدجال۔
 پس می برند این مرد را بسوی دجال۔ فاذا رآہ المؤمن قال۔ پس چون می بیند او را مرد مؤمن می گوید۔ یا ایہا الناس
 ہذا الدجال الذی ذکر رسول اللہ۔ ای مردمان آگاہ باشید کہ این دجال است کہ یاد کرده و نشان داده است پیغمبر
 خدا صلی اللہ علیہ وسلم قال۔ گفت آنحضرت یارادی۔ فیما را الدجال بہ۔ پس امری کند دجال بخسپانیدن آن مرد و بپا
 بعضے گفتہ بشکم بر زمین چنانکہ گناہگار از امانی خسپانند تا بر تن نشان فیشخ۔ پس خسپانیدہ می شود۔ فیقول خذوہ
 بسجود پس می گوید دجال بگیرید و بر نیز و سر را بشکیند۔ فیوسع۔ پس سکون داد و تخفیف سین از وسع و در بعضے
 نسخ بفتح واد و تشدید سین از توسیع نیز یعنی کہ وہ اند یعنی پس فراخ و نرم کرده می شود۔ نظره و بطنہ ضربا۔ پشت
 و شکم آن مرد بزدن و برین وجہ کہ گفتہ شد از فیشخ صیغہ مضارع مجهول است بیلے موصدہ شدہ و حامی مملکہ از تشیع بمعنی
 گردانیدن چیز سے راع لیس و شجوه امری است از شیخ بمعنی جراحت کردن در سرد این روایت چنانکہ در شرح
 مسلم گفتہ اصح است و روایت دوم آنکہ فیشخ چنانکہ گفتہ شد از تشیع و شجوه نیز امر ازین باب بود و این روایت
 را حیدری در جمع بین صحیحین آورده و روایت سوم فیشخ و شجوه ہر دو از شیخ بمعنی جراحت در سر۔ قال فیقول
 لاتؤمن لی۔ پس می گوید دجال آیا ایمان نمی آری تو بمن فیقول انت اسح الکذاب۔ پس می گوید آن مرد توئی اسح
 دروغ گوے۔ قال۔ گفت آنحضرت۔ فیقوم بہ فیوثر بالیثا ر من مفرقہ می لغزق بین جلہ۔ پس مرکہ می شود یعنی امر
 می کند دجال بدو پارہ کردن و پارہ کندہ کردن آن مرد پس دو پارہ کردہ می شود پارہ از فرق سردی تا آنکہ دو پارہ

کرده می شود میان هر دو پاسه وی و میثا ربک شرم آرد و در غیره معنی شرم بزمه و بیای نیز آمده است اشتراک الخشبہ اشرا
 و شربت و شمر هر دو آمده و با منشأ نهون نیز آمده و به فرق بفتح بیسم و کسر تارک سر - قال ثم میثی الدجال بین لقطعتیه
 پستری رود و دجال میان هر دو پا ره - ثم یقول له قم پستری گوید دجال مر آن کشته را بر غیر نیستوی فاما پس بر خیزد
 و راست می ایستد - ثم یقول له انوس بی - پستری گوید مر آن مرد را آیا ایمان می آری بن - فیقول پس می گوید آن
 مرد - ما ز دشت فیک الالبصره - زیادہ نکر دم یا زیادہ کرده نشدم من در کذب تو مگر بصیرت و یقین را یعنی باین که زنده گردانیدی
 تو مرا بعد از میرانیدن یقین شد که تو دجال دروغ گوئی و فی الصراح الا زید ادا فرزون کردن و افرزون شدن - قال
 ثم یقول - پستری گوید - یا ایها الناس انه لا یفعل بعدی باحد من الناس - سائے مردمان بد رستی که این دجال نمی کند
 بعد از من هیچ یک از مردم یعنی آنچه می کند از قتل دایما - قال فیاخذہ الدجال لیدبجه - پس سائے گیر داور دجال
 تا فوج کند او را فیجعل باین رقبه الی ترقوته نحاسا - و در بعضی نسخ فیاخذ فی ضمیر واقع شده پس گردانیده می شود و می
 که میان کردن دوست تا استخوان که میان منخرودش دوست مس یعنی سخت چنانکه شمشیر در روئے کار نکند فلما یستطیع
 الیه سیلا - پس نمی تواند یافت بسوئے قتل و فوج وی راه - قال فیاخذہ بیدیه و رجلیه - پس سائے گیر دجال آن مرد را
 هر دو دست و هر دو پاسه آن مرد و فیقذف به - پس می اندازد او را یعنی در آتشی که همراه دارد و فیحسب الناس
 انما قذفه الی النار پس گمان می برند او را مردم که نینداخت مگر بسوئے آتش - و انما القی فی الحیثه - و وی انداخته نشده
 است مگر بسوئے بهشت چنانکه گذشت که ناراد جنت است و جنت وی ناره - فقال رسول الله صلی الله علیه وسلم
 هذا اعظم الناس شهادۃ عند رب العالمین پس گفت آنحضرت این مرد بزرگ ترین مردم است از روئے شهادت نزد
 پروردگار جهانیان باعتبار کشته شدن او بار اول اگر چه بعد از آن زنده شد یا باعتبار قصد فوج کردن وی اگر چه وی
 مذلول نشد و تواند که مراد بشهادت حاضر آمدن و گواهی دادن باشد نزد حق تعالی و الله اعلم - رواه مسلم و عن
 ام شریک لفتح شین و کسر رها جیه انصاریه است و ام شریک دیگر است که نیز محاسبه است و وی قرشیه عامریه است
 از وی لوی بن غالب و آنکه در حدیث فاطمه بنت قیس در عدت واقع شده است اکثر برانند که ام شریک انصاریه
 است و بعضی سائے گویند قرشیه و الله اعلم - قالت قال رسول الله صلی الله علیه وسلم یفرون الناس من الدجال
 حتی یلقوا بالبحال - هر آینه بگریند مردم از دجال تا آنکه لاحق و پیوسته شوند بکوه ها - قالت ام شریک قالت گفت
 ام شریک گفتم یا رسول الله فاین العرب یومئذ پس کجا باشند در آن روز عرب که کار ایشان جاد و راه
 خدا در رفع مشرقتنه است از دین - قال - فرمود آن حضرت هم قلیل - ایشان در آن روز اندک باشند رواه
 مسلم - و عن انس عن رسول الله صلی الله علیه وسلم قال فی الدجال من یهود اصفهان پس روستے می کنند
 و دجال را از قوم یهود اصفهان که شهر است مشهور از شهر سائے مجسم و اصفهان بیا و موحده مکان قاصد همزه

بکسر و فتح نیز آید و این معرب اسپانیا نام است بمعنی الشکر یا کسی که در اینجا ساکن بود دنیا آنکه چون نمرود سپاه خود را بجنگ
 کسے که در آسمان است بخواند در جواب وی نوشتند سپاهان آئی نه که ما خدا جنگ کنند که افی القافوس پس می فرماید
 که سیر وی کند جبال را از یهود این شهر سبعون الف است و هفتاد هزار کس علیهم السلام است که بر ایشان طایسانها یا شد و آن
 بر عادت یهود است که طایسان بر سر می پوشند و راه مسلم و بعضی از علمای ارجحان کرده اند باین حدیث مردم
 طایسان و با پنجه روایت کرده است از انس که وی جاعله را دیده که بر ایشان طایسانها بود و مشابه اند انیابا بنو قیس
 و حق آنست که لیس طایسان بمعنی پوشیدن نمرود را محمود است و مسنون و احادیث بسیار در آن از حضرت
 رسول صلی الله علیه و آله و سلم و از صحابه رضی الله عنهم آمده اگر چه در وقت شعله یهود بود و انکار انس از این خبر این
 بود و یا از جهت رنگ آنها که زرد بوده و محل خلاف در لیس طایسان است بمعنی پوشیدن سر بردا و انداختن
 طرف آنها بر کتف و آنرا متنع و قلع نیز گویند و مشکوران گویند که آنچه از حضرت رسول صلی الله علیه و آله و سلم و صحابه
 واقع شده مخصوص بوقت ضرورت است از گری آفتاب و مانند آن و نزد جمهور علی الاطلاق جائز است باینکه است
 و در حدیث آمده است که پوشیدن سر طایسان که مالک است و اعراب است و اقلع پس ایمان است و در نزدی و غیره از انس
 بن مالک آورده اند که گفته بود رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم که بسیار است که در قطع ثوب خود با چنان می نمود که
 جائله او جائله زیادت آنست و مراد ازین جائله گوشه طایسان آنست که بر سر نهاده و در حدیث انس آمده که بود
 رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم که بسیار می کرد قطع را و در روایتی آمده که مفارقت نمی کرد قطع را و از امام حسن
 بن علی رضی الله عنهما که دیدند او را نماز می گزارد و حال آنکه متنع بود و قطع از دوسه در غیر حال نماز نیز آمده و در حدیث
 دیگر آمده پوشیدن سر طایسان و در وقت در شب زینت و از صحابه نیز قطع آمده و آنرا و اخبار و در دوسه
 بسیار است - و عن ابی سعید قال قال رسول الله صلی الله علیه و سلم یاتی الی جبال و هو محرم علیهم ان یدخل القاب المقدسه
 می آید و جبال و حال آنکه دوسه حرام کرده شده است بروی در آمدن راه باطله مدینه مطهره را دوسه تواند آمد
 آنرا و القاب بکسر نون جمع لقب لفتح نون و سکون قاف در اصل بمعنی راه و رکه و غیره لبعث السباغ التي تلی المدینه
 پس فردا آید بعضی زمین شود رستنا را که متصل مدینه است و سبغ یکسریین هم در دوسه و دوسه و دوسه جمع بنوع
 سین و سکون یا زمین شود که نزدیک خیر است را بنوعی که آید بطل پس بیرون می آید بسوی وی مروی است و غیره الناس
 و حال آنکه وی بهترین مردم است - و من خیار الناس - یا گفت از جمله بهترین مردمان است شک را وی است و در بعضی حواشی
 گفته که آخر حضرت علیه السلام است و الله اعلم بقول الله انک الی جبال الذی حدثننا رسول الله - پس میگوید آن مردگوی
 سیدم که تو آن دجالی که خبر او را پیغمبر صلی الله علیه و سلم حدیث خبر او را بنوعی که از این خبر ان قناتند بدانم بعد
 پس میگوید دجالی با مردم که گرد او بنید خبر دهید مرا که اگر بشم این مرد را بقتل زنده گردانم او را بهل تشکون فی الاخر یا شک

می کنند و نشان من که من خدایم - یقولون لا - پس می گویند مردم شک نمی کنیم اگر این جماعه از اهل شقاوت اند که بوی
 گریه اند و طبیعت او کرده مرا حقیقت کلام است ذالاجبت خوف و دفع الوقت می گویند و تواند که مراد ایشان بطریق
 توریه و کنایت عدم شک و کذب دی باشد فافهم - فیقتله ثم یحیی - پس می کشد آن مرد را پسترنده میگرداند و او را فیقول
 پس می گوید آخر که بهترین مردم هست - والله ما كنت فیک لشد بصیرة منی الیوم - بخدا سوگند بنودم من در شان تو سخت تر
 و قوی تر از روی علم و بصیرت از خود چنانکه امروز یعنی امروز که امانت و جایزه تو دیدم یقین من بکذب تو قوی تر شد و عیان شد باشد
 علامت کذب تو که پیغمبر خدا صلی الله علیه و آله و سلم بدان خبر داده بود - فیبد الدجال ان یقتله - پس می خواهد دجال که بشکند
 مرد را - فلا یسلط علیه - پس بر نگذاشته نمی شود و قدرت داده نمی شود و دجال را بقتل آن مرد متفق علیه - وعن ابی هریرة
 عن رسول الله صلی الله علیه و سلم قال یأتی المسیح من قبل المشرق - می آید مسیح دجال از جانب مشرق - بهتة المذنبه -
 در حالیکه قصد او و مراد او را بدن مدینه مطهره است حتی نیزل ویراجد - تا آنکه فرد می آید بزرگوار احمد که بر سبیل از
 مدینه است - ثم تصرف الملائكة وجهه قبل الشام لیستری گردانند فرشتگان روی او را بجانب ولایت شام و میر و انجا
 و هناک یهلك - و انجا یعنی در شام هلاک میگرد و چنانکه گذشت که عیسی علیه السلام باب لکه که از قریات شام است و اریک شد متفق
 علیه - وعن ابی بکرة عن النبی صلی الله علیه و سلم قال لا یدخل المدینة رعب المسیح الدجال - در نمی آید اهل مدینه را و راه نمی یابد
 بالیشان ترس مسیح دجال - لئلا یؤخذ سبعة ابواب - هر مدینه را در آن روز که دجال آید هفت در است - علی کل باب
 ملک - بر هر در دو فرشته نگهبان اند و در بانی می کنند و نمی گذارند او را که در آید سدها و بنجاری - وعن فاطمة بنت
 قیس - قرشیة فمری منسوب لبعثت مالک بن النضر فاخت صفاک بن قیس از مهاجرات اول ابو خدا وند دجال و عقل و کمال و
 بود تحت ابی عمر و بن جفص بن المغیره چون و طلاق داده آنحضرت او را بر اسے آسامه بن زید خواست و این حدیث
 و باب العدة مذکور شده است - قال سمعت منادی رسول الله - گفت شنیدم موزن پیغمبر خدا صلی الله علیه و سلم
 نیاوے - که ندا می کرد و آواز می داد و این کلمه الیست که بر اسے
 ترغیب و طلب نماز می گویند تا بپایند مردم و جمع شوند چنانکه در نماز خسوف و کسوف و زلزله شریف می گفتند
 فخرجت الی المسجد پس بیرون آمدن من بسوی مسجد فصاحت مع رسول الله پس نماز گزاردم با پیغمبر خدا -
 صلی الله علیه و سلم فلما قضی صلوته جلس علی المنبر پس چون تمام کرد آن حضرت نماز نشست بر منبر و هو یضحک
 و حالانکه آنحضرت خنده می کند - فقال لیکنم کل انسان مصلاه پس فرمود باید که لازم گیر دهر آدمی جائے نماز
 خود را و در نماز آنکه نماز گزارده است نشسته باشد و بر نه خیزد - ثم قال هل تدرون لم جمعکم - پسترن فرمود و آیا
 در سے یا بید که بر اسے چه جمع کرده ام شمار - قالوا الله ورسوله اعلم قال انی والله ما جمعکم لرفعته ولا رهبته -
 فرمود بپرستی که من بخدا سوگند گردانم شمار از جهت امری مرغوب مانند عطا و نه از جهت امری مرهوب

مثل عزا۔ و لکن معکم لان تمیما الداری۔ و لیکن جمع کرده ام شمارا از جنت آنکہ تمیم داری کہ منسوب بہت بعد الدار و دارا نام تہست کہ نسبت بوی عبد الدار گویند صحابی مشہورست احوال وی در مواضع نوشتہ شدہ است۔ کان رجلا نصرانیا۔ بود این تمیم داری مردے نصرانی۔ فجار و اسلم پس آمد و مسلمان شد۔ و حدیثی حدیثیہ و خبر داد مرا چیزے کہ وافق الذی کنت احدکم بہ عن السج الدجال۔ موافق افتاد چیزے را کہ بود من کہ خبر میدادم شمارا تسبیح و جلال یعنی خواستم کہ بشنودم خبر تمیم داری کہ تا موجب زیادت یقین شما بود و خبر سعادتمندوں گرد و در بر بان بخیان منضم شود۔ حدیثی از رب فی سفینتہ بحیرہ خبر داد مرا تمیم داری کہ سوار شد کشتی دریائی را سمع تکتین رجلا من لحم و جذام۔ باسی مرد از لحم یعنی گوشت و جذام خاصہ حمہ علیہ است از زمین و جذام بضم جیم و ذال عجمہ نام قبیلہ الیست از نجد و مرد از سفینتہ بحیرہ کشتی بزرگ است کہ در دریا سیر و در زورق خور و در انہار گرد و در بطنے گویند کہ تقید سفینتہ بحیرہ بری تمیم داری از اہل است کہ اورا سفینتہ بحیرہ میگویند و این سخن ضعیف است زیرا کہ در حدیث قرآن بسیار است کہ دلالت دارد بر آنکہ مراد کشتی شوارف است پس احتیاج باین تقید و تمیز نبود و غالب ہم الموج شہرانی البحر۔ پس بازی کرد با این کشتی سواران موج تا یکبارہ در دریا یعنی انداخت و در دریا ایشان را در غیر جہت مقصد چہ لعب فعلی را گویند کہ در وی فاکرہ و غرض مفید نبود۔ فار فاکرہ الی جزیرہ چین لغری الشمس۔ پس نزد یک بردند سفینتہ را بسوی جزیرہ در ہنگام فرد رفتن آفتاب و آرفانزدیک گردانیدن کشتی کنار مجلسوانی اقرب السفینتہ۔ پس نشستند بر کشتی تا سہ خرد کہ ہمراہ سفینتہ بود و اقرب بفتح ہمزہ و ضم راجع قارب کہ مراد بفتح آن بمعنی کشتی خروئی کہ ہمراہ کشتی بزرگ میباشد مثل اسب کول تا حواجی از سواحل قضا کنند۔ فدخلوا الجزیرہ۔ پس در آمدند جزیرہ را جزیرہ موصی کہ آب گردا گشتہ باشد و در گرفتہ۔ فلقیتہم و اتبہ الہلب کثیر الشجر۔ پس پیش آمد ایشان را چارپایہ بسیار در شست موی فی الصراح ہلیہ مویا۔ سبط دم اسب الہلب اسب انبوه دم۔ لایدر و ن با قبلہ من دیر من کثرۃ الشجر۔ چنانکہ در نمی یا بند پیش او از پس او نمی دانند کہ پیش دی و پس دے کہ امست از لیارے موسی قالوا دیک ما انت۔ گفتند این مرد دے بر تو چیست، ماہیت تو جی یا النسی و اچہ کارہ و شان تو چیست۔ قالت انا انا الجا گفت من جاستہ ام کہ جاسوسی میکنم و میرا خیمہ راے آفاق را بدجال۔ اطلقوا الی الدیر۔ بروید بسوی این مرد کہ در دیر است ویر کلیساے ترسایان و صومعہ را ہب را گویند۔ فانہ الی خبر کم بالاشواق۔ زیرا کہ وی بسوی شنیدن خبر راے شما بسیار شوق دارد۔ قال۔ گفت تمیم داری۔ لما سمعت لمار جلا۔ ہر گاہ کہ تکلم کرد این دایم بر دہلے ما مردے را سرفرازشما ان تکون شیطانہ۔ ترسیدیم از وی کہ باشد وی شیطان در لباس حیوانے درآمدہ قال فانطلقا سراعا۔ گفت تمیم داری پس رفتیم باشتابان بسوی دیر۔ حتی دخلنا الدیر۔ تا آنکہ در آمدیم دیر را۔ فاذا فیہ اعظم الناس مارا یاہ قط خاقا۔ پس ناگاہ در وی بزرگ و مہیب و قطیع تر آدمی است کہ نہ دیدہ باشیم ما اورا در زمان ماضی ہرگز از روی خلقت۔ و اشد فاقا۔ و سخت ترین انسانے کہ نہ دیدہ باشیم از روی

بند و تاق بکسر و او فتح آن چیزے کہ بوسے محکم بندند۔ مجموعہ پراہ الی عنقہ۔ ورحالیکہ جمع کردہ شدہ و بستہ شدہ است
 و ستہای اولیوی گردن دی سہا بن رکبتہ الی کعبیا الحدید میان دوزانوے او تا پاشنہای او باہر تفلنا و یک
 مانت گفتم و ای چیزے تو اگرچہ دانستند کہ از جنس آویسان است اما چون بر حقیقت دیدند بخلاف صفات آویسان
 شک کردند و ماہیت دی کہ چیست۔ قال گفتم آن مرد۔ قد قدرتم علی خبرے تحقیق قادر تو ممکن شدہ اید شما خبر سن
 یعنی من بخبر تویم و دشمارا از حال خود۔ فاجبرونی مانتم۔ پس خبر دہید و کہ شاید چیز بدو کہ سید و جبہ حال دارید ماہیت ایشان
 خود معلوم است کہ انسا ندما بتما بعت سوال ایشان و نیز از ماہیت سوال کرد۔ قالوا نحن اناس من العرب گفتم
 ما و سنایم از عرب کہ رکبتانی سفینہ بجزیرہ۔ سوار شدیم در کشتی دریائی۔ فلعب بنا البحر سرسرس۔ باز کرد و جامع و سنا یک
 ماہ۔ فقلنا البحریرہ۔ پس در آمدیم این جزیرہ را۔ فلحقنا و ابنا الہلب۔ پس بیش آمد مارا دایہ پر سوسے غلظت فقلنا
 الجاساتہ احمد و الی ہذانی الدیر۔ پس گفت آن دایہ من جاسوس خبر ما قصد کنند و برید بسوسے این کس کہ در دست
 فاقبلنا ایک سہرا علی پس روی آوردیم ما بر تو شتابان۔ فقال اخبرونی عن نخل عیسان پس گفت ان انسان خبر میدار از
 درختان خواستہ عیسان بہل شمر یا میوہ سے دہد و عیسان افتخ موجدہ و سکون ثناء قریہ الیست در شام و شوی ست بجا
 و در شارق الانوار گفتم کہ عیسان در حدیث جاساسہ از بلا و حجاز است و عیسان دیگر در بلاد شام است۔ قلنا نعم گفتم
 میوہ می دہ نخل عیسان۔ قال اما اننا تو شک ان لا نتم گفتم آگاہ باشید بدین سنی کہ این نخل عیسان نزدیک است کہ میوہ
 نہ ہند اشارت کرد و نرب قیام قیامت۔ قال اخبرونی عن بحیرۃ البطریرہ ہل فیہا مار۔ گفت خبر دہید و از دریای بطریرہ
 آیا بہست در وی آب و بطریرہ لفتح طاب و اقبہ الیست از رعون و طرانی کہ از انکہ حدیث است نسوب باوست۔ قلنا
 ہی کثیرۃ المار۔ گفتم ما آن بحیرہ آب بسیار دارد۔ قال ان مارا یو شک ان یزہب۔ گفت کہ آب و سسے نزدیک است
 کہ برود و خشک گردد۔ قال اخبرونی عن عین زغر۔ گفت خبر دہید و از چشمہ زغر بڑا سے معجم و عین معجم مفتوحہ شریست
 معروف در جانب قبلی شام۔ ہل فی العین مار۔ آیا بہست در آن چشمہ آب۔ دہل یزرع الہما ہما العین دایا زعت
 می کنند اہل آن بلدہ بآن آب چشمہ۔ قلنا نعم ہی کثیرۃ المار و الہما یزرعون من مارا۔ گفتم آرسے آن چشمہ آب بسیار
 دارد و اہل آن زراعت می کنند از آب و سسے۔ قال اخبرونی عن نبی الایمین مافعل۔ گفت خبر دہید و از پیغمبر ایشان
 یعنی عرب کہ چہ کرد و این براعتقاد بعضیہود است کہ بر نبوت حضرت سید المرسلین صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم اعتقاد
 دارند اما مخصوص لعرب دارند و این تعریف است از ان ملعون یہود و حضرت وی مبعوث بنا و انان و جابلان
 خذ لا لہ۔ قلنا قد خرج من مکہ و نزل یثرب۔ گفتم ما بہ تحقیق بیرون آمد آن پیغمبر از مکہ و نزل کرد بہ یثرب کہ نام
 قدیم مدینہ است۔ قال اقامہ العرب۔ گفت آیا تاملہ و کارزار کردند و برا عرب۔ قلنا نعم۔ گفتم آرسے
 بمقامہ کردند و از عرب۔ قال کیف صنع ہم۔ گفت چگونه معاملہ کرد و سے با عرب۔ فاجزناہ اند فظہر علی

من یلیہ من الغرب واطاعہ۔ پس خبر دایم اور کہ آن پیغمبر تحقیق غالب آمدہ بر کسے کہ متصل و نزدیک بود اور از عرب و اطاعت و فرمان برداری کردند آنرا اور۔ قال اما ان ذلک خیر لکم ان یطیعوہ۔ گفت آگاہ باشید بدستی کہ آن بہتر است مرا ایشان را یعنی اطاعت کردن ایشان مرا اور این اعتراف است از وی بفضل آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم بحکم خدا و از جہت آنکہ نبود مرا و درین حال غرض در انظار کفر و انکار دین پس پوشیدہ داشت یا مرا و دے خیریت در دنیا است۔ وانی خبر کرم غنی الی انالسیح۔ و تحقیق من خبر دہندہ ام شمارا ازال خود کہ من تحقیق میسم۔ وانی یوشکل ان یوذن لی فی الخروج فاخرج۔ و من قریب است کہ اذن کردہ شود مرا در بر آمدن پس بر آیم۔ فاسیر فی الارض۔ پس سیر کنم در زمین۔ فلا ادع قریۃ الا ہبطتہا۔ پس نگذارم من هیچ دیہی را مگر آنکہ نزول کنم و فرود آیم اورانی اربعین لیلۃ و در چہل شب۔ غیر کہک و طیبہ۔ جز کہ و مدنیہ و طیبہ یکے از نامہاے این بلدہ مطہرہ مطیبہ است و اورا نامہا است بتجاوز از صد بعضی از ان در اول کتاب جہربا تہلوب ثبت یافتہ است و تفسیری از مدنیہ بہ طیبہ متضمن خیانت و نجاست نفس جمیشہ است کہ ساحت خیر این بلدہ از وی منزه و مقدس خواہد بود و این لفظ بے اختیار بر زبان دے جاری شدہ و احتمال دارد کہ آنحضرت یا راوی تعبیر یون اسم مناسب مقام دیدہ ذکر کردہ باشد و اللہ اعلم۔ ہما محرستان علی کلثا ہما کہ و طیبہ حرام کردہ شدہ اندیزین ہر دو کلمہ اردست ان اوخل واحد انہما۔ ہر گاہ کہ خواہم کہ در آیم یکے را از ان دو موافقہ استقبلی ملک بیدہ السیف صلتاً۔ پیش می آید مرا فرشتہ کہ در دست او دست شمشیر آہنجہ و در قماوس گفتہ کہ صلت شمشیر صیقل ماضی فی الصراح صلت شمشیر زدن صلتہ بالسيف ضرب بہ یصدنی عنہا۔ بازمی دارم از ان۔ و ان علی کل لقلب منہا لاکتہ یجرسونہا۔ و بد رستی کہ بر ہر راہ از طیبہ فرشتگانند کہ نگاہبانی می کنند اورا۔ قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم وطنی بخضر فی المنبر۔ گفت آنحضرت این کلمہ را وز دہ مختصر خود کہ در دست داشت در منبر و مختصر بکسریم و سکون خارج و فتح صا و مہم خبریے کہ در دست گیر داور آدمی و یکیکہ بوی مثل عصا و عکازہ و مانند آن۔ ہندہ طیبہ ہندہ طیبہ ہندہ طیبہ یعنی المدنیہ۔ این طیبہ است سہ بار کہ بر فرمودہ از جہت اتہاج و سرور و اظهار فضیلت و ایتیا ز وے از میان سائر مواضع و بلاد الہل کہنت حد تکم۔ آگاہ باشید آیا بودم من کہ خبری دایم شمارا باین خبر۔ فقال اناس نعم۔ گفتند آری خبری دایم را باین خبر۔ الا انہ فی بحر الشام۔ آگاہ باشید کہ و جال و دریاے شام است۔ و بحرین یا در دریا ی سین۔ لابل من قبل المشرق ماہور۔ نہ بلکہ از جانب مشرق می آید وے یعنی و جال و ماہور از دست وصلہ کلام است وانیہ نیست کہ اقال قاضی عیاض فی المشارق و طیبی و تشرح این لفظ و اعراب آن و جہی ذکر کردہ باشد مستعدہ آن را مویید ساختہ است۔ و آدمی بیدہ الی المشرق۔ و اشارت کرد آنحضرت بدست مبارک خود بہ مشرق چون حق جل و علا قیام قیامت را بہم گذاشتہ و بتعین خبر ندادہ اوقات علامت آنرا متعین نساختہ است آن حضرت صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم مکان بند کردن و جال را درین اماکن تلبیس مردم بہسم داشت یا غلبہ

الشارع اللہ تعالیٰ۔ و این ہر دو حدیث در مصابیح و باب علامات بین یک سلسلہ کو راہ

الفصل الثانی۔ عن فاطمہ بنت قیس فی حدیث تمیم الداری۔ از فاطمہ بنت قیس در حدیث تمیم داری کہ ہم از فاطمہ

بنت قیس کہ بروایت مسلم گذشت بحاجہ فلیقتیم و ابہ الہلب الی آخرہ در روایت ابی داؤد و از فاطمہ مذکورہ از ہمین

آمدہ کہ۔ قالت۔ گفت فاطمہ۔ قال۔ گفت تمیم داری۔ فاذا انا بامرۃ تجر شعرہا پس ناگاہ من متفرون باز نہ ام کہ میگذشت

موی خود را از درازی۔ قال۔ گفت تمیم داری۔ ما انت۔ چستی تو کیستی۔ قالت۔ گفت آن زن۔ انا الجاسیۃ

من جاسیۃ ام کہ خبر بامی رسانیم بجال۔ از سبلی ذلک القصر۔ بر و بجانب آن قصر کہ می بینی۔ فانیتمہ۔ پس آدم آن قصر

فاذا ارجل تجر شعرہ۔ پس ناگاہ درین قصر مردے است کہ می کشد موی خود را۔ سلسل فی الاغلال۔ بند کردہ دستہ

شدہ است در غلہ۔ غیر و فیما بین السماء و الارض فی جند و اضطراب می کند در میان آسمان و زمین۔ قطعت من انت

پس لغتم کہستی تو۔ قال۔ انا الدجال۔ گفت من دجالم ذکر کردن آن لعین خود را با اسم دجال از جهت تعین نفس خود و مستقیم

علم اگرچہ بہریت اشتقاق اصل لفظ حضارت نفس لازم آید یا تواند کہ آنحضرت ذکر کردہ باین ہم کردہ باشد نقل

بالعقۃ۔ روایہ ابو داؤد و آنکہ مخالفی کہ درین دو حدیث واقع شدہ است کہ در اینجا جاسیۃ را دابہ گفته کہ بعرف عام

در چهار پایہ استعمال است و اینجا امراۃ خواندہ جواب می گویند بآنکہ شاید کہ دجال را دو جاسوس باشد یکے دابہ و دیگر امراۃ

دیا آنکہ دابہ در اصل وضع لغت بمعنی جنبہ بر زمین است و تخصیص بہ چهار پایہ یا بحسب عام است و در قرآن مجید

استعمال دابہ بمعنی لغت بسیار آمدہ است و این معنی شامل است امراۃ را و بآنکہ احتمال وارد کہ جاسیۃ شیطانہ باشد

کہ تمثیل می شود بہ صورت کہ خواہد و این احتمال قریب تر و وجہ تر است و الا تحسب اخبار عالم از دابہ با امراۃ بصیرت

مگر آنکہ مراد اخبار را کتب باشد کہ در لواجی می گذرند و اللہ اعلم و مخالفی درین دو حدیث باین وجہ نیز هست کہ سائل

و مخی طلب در حدیث مسلم جماعہ اند کہ تمیم داری در بیان ایشان ابو دیرین حدیث سوال و جواب مخصوص بہ تمیم داری

داشته و این مخالفی تو آنکہ سائل جماعہ باشند و چون تمیم داخل است نسبت سوال بوسے نیز جائز است با سائل

و بی باشد نسبت آن جماعہ نیز درست است چون یکے از جماعہ کارے کرد نسبت آن کار جماعہ بے کنند بطریق

قول مردم قتالہ بنو فلان۔ و عن عبادۃ بن الصامت عن رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم قال۔ گفت آنحضرت

انی حدیثکم عن الدجال حتی خشیتم ان لا تعلقوا۔ من خبر و آدم شمارا از دجال خبر بای متعدد و بپاگندہ تا آنکہ رسیدیم

کہ بساوا کہ تعلق نکنید و لغت حقیقت حال او را و کذب او را مشبہ شود بر شما حال او پس باید کہ تعلق نکنید و بپندید

و مشبہ نکرد و بر شما بعد از ان بیان کرد حال او را تا بپندید بقول خود۔ ان السیاح الدجال قصیر جال کوناہ قد است

الرحیم و عظیم و طین است۔ انجی تقدیم جابریم آنکہ در وقت راه رفتن ہر دو پای وی از یکدیگر دور افتد و در فاصل

گفتہ آنکہ حد در قدیم و در شری نزدیک افتد و یا شہاد دور۔ جدر جملہ موی۔ اعور کور و طین لعین۔ مجر ہوا کہ

کرده شده چشم نیست بنایت و لا حجر است بقدم حیم بر جای نماند بر آئینه است چشم او و نه پست و بد زون و در فتنه و ضمه
 تطبیق میان احادیث که بعضی دلالت دارد بر نزول بعضی بطول سابقاً معلوم گشته است - قال المین علیکم - پس اگر کتاب
 و اشتباه کرده شود بر شما یعنی در حال او شبیه راه یابد - فاعلموا ان ربکم لیس باعور - پس بدانید و این مقدمه مستحضر
 که پروردگار شما تعالی شانده کور نیست - رواه ابو داود و عن ابی عبیده بن الجراح قال سمعت رسول الله صلی الله علیه و سلم
 علیه و سلم روایت است از ابو عبیده بن الجراح که از صحابه عظام و عشره مبشره و این این است گفت شنیدم
 آنحضرت را بگوید انکم لکن نبی بعد لکون نبی که گفت بدستی که شان این است که نبی و پیغمبر بعد از نوح -
 الا قد انزل الدجال قوم سکر آنکه تحقیق تر ساینده است آن پیغمبر از دجالی قوم خود را و به تحقیق گذشت که نوح نیز ساینده
 است از وی قوم خود را پس فرمود بگوید او بعد از نوح بعد از انداز نوح است نه بعد از وجود نوح - وانی اندر کوه -
 و بدستی که من می ترسانم شمار از وی - و صفتش این هفت کرد و بیان کرد آنحضرت حال دجال را برای ما قال علیه سید
 بعض من رانی فی زیور شاید که نزدیک بود که در یابد او را بعضی از آن کسان که دیده است - او سبع کلامی - یا شنید
 است کلام مرا یعنی سید لبوس خبریکه من داده ام از وی اگر چه بعد از طول زمان باشد یعنی وجود و خروج وی متیقن
 و وقت آن مهمل اگر چنان باشد که بعضی اصحاب من دریافتند می تواند الا دیگران که بعد از ایشان بیاندا البته خواهند دید
 و چون خبر مرا که از وی داده ام شنیده اید باید که بر یقین خود باشید - قالوا گفتند صحابه یا رسول الله فکیف قالوا
 یوسف پس چگونه باشد و لهامای ما روزی که در یابم او را قال مثلاً یعنی ایوم - فرمود چنانکه هست دلمای شما
 امروز - و خبر یا بهتر ازین باشد یعنی هر که ایمان ثابت و مستقیم است دل او ثابت است و هیچ اندیشه نیست چنانکه الان
 منکر است او را در آن زمان نیز منکر خواهد بود بلکه منکر تر که به معانیه احوال او را خواهد دید - رواه الترمذی و ابو داود
 و عن عمر بن جریر - بعض حاضرمه و فتح را و سکون تختانیه و مناشه ابو سعید قرشی مخرومی دید آنحضرت را و شنید
 از وی و آنحضرت مسح کرد سینه او را و دعا کرد و بگفت و بعضی گویند که در وقت اوقات آنحضرت دو اذنه ساله
 بود و نزول کرد بکوفه و سکونت کرد در آن روایت می کند از ابی بکر ابن مسعود و عن ابی بکر الصدیق - رضی الله عنه
 قال حدثنا رسول الله - ابو بکر الصدیق گفت خبر داد ما را پیغمبر خدا صلی الله علیه و سلم قال الدجال یخرج من ارض بالشرق
 یعنی از اتراسان - و جبال بیرون می آید از زمینی که مشرق است گفت می شود در آن زمین را از انسان - تطبیق قول
 کان و جوهم البجان المظفره - تطبیق می کنند او را قومی که گویا رویا سیه ایشان سپهر است تو بر تو است تحقیق
 این بلفظ در کتاب فتن گذشته است - رواه الترمذی - و عن عمران بن حصین - صحابی مشهور است و احوال و س
 نوشته شده است تعالی قال رسول الله صلی الله علیه و سلم من سمع بالدجال فلین امنه کسی که بشنود خبر دجال را پس باید
 که دور شود از وی - قال الله ان الرسل لیا تیه و هو بحسب انه مؤمن - بخداستو کند که به تحقیق مردی که هر آینه می آید

اور دجال آنکہ ان مردگان می برد کہ وی مومن است چینی بعد پس متابعت می کند دجال را و ایمان می آورد بوسے ^{مجتب}
 بمن الشبهات - از جهت چیزانی که با کلیفہ شده است دجال را بدان چیزها که موجب اشتباه و التباس می گردند از سحر و جادو
 اموات و امثال آن از استدراجاتی که با او پیدا رود و او دروغ و عن ^{اشهر} اسماء بنت زید بن النکس بفتحتین صحابہ
 است از فوات عقل و کیا نیست و دین و دیانت - قالت قال النبی صلی اللہ علیہ وسلم یکت الدجال فی الارض اربعین سنۃ
 و رنگ می کند وی پایدار دجال در زمین چهل سال سالۃ کالشهر سال مقدار ماه می گردد و دالشهر کا مجموعہ و ماه شل جمعہ و
 المجموعہ کا یوم و جمعہ مانند روز و الیوم کا صراط المستقیم فی النار - و روزہم چو افروختہ شدن شلخ خرمای خشک
 در آتش و زود کشته شدن آتش توجہ این معانی سابقا گفته است مشکل نیست کہ در فصل اول از حدیث نو اس
 بن سمان گذشت کہ مدت لبث او در زمین چهل روز است و در حدیث نیم و ابری نیز گذشت کہ مدت سیر او در زمین
 چهل شب باشد جواب داده اند کہ تواند کہ مراد بادل لبث او است مقارن فتنہ و اخلال و افساد و بیانی مطلق
 بکت واللہ اعلم - رواہ فی شرح السنۃ و عن ابی سعید الخدری قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم یتبع الدجال بن
 امتی سبعون الف متابعین می کند دجال را از امت من ہفتاد و ہزار کس کہ علیہم السجیان بزیلان طلیسانہا باشند
 باشند سجیان بکسر سین مملہ و سکون یا بر تخمینہ بعد وی جمیع سیلاب یعنی طلیسان بہر یا سینہ مراد بامت امت و عوت
 است یا امت اجابت و از حدیث انس کہ در فصل اول گذشت یتبع الدجال من ہیو و اصفہان ظاہری خود کہ مراد
 است دعوت باشد - رواہ فی شرح السنۃ و عن اسماء بنت زید قالت کان النبی صلی اللہ علیہ وسلم فی بیتی فذکر
 الدجال اسماء بنت زید می گوید کہ بود آنحضرت در خانہ من پس یاد کرد دجال را - فقال ان من یدینہ ثلث سنین پس
 گفت کہ پیش از بر آمدن و سہ سال باشد نہ تمسک السما فیہا ثلاث قطر بار سالی است کہ بازمی دارد و آسمان
 در آن سال دو دانگ باران خود را و الارض ثلاث بجاتہا و بازمی دارد زمین دو دانگ روید نہا سہ خود را -
 و الثانیۃ تمسک السما مثلثی قطر بار و الارض ثلثہ بجاتہا و سالی دوم بازمی دارد آسمان چار دانگ باران خود را و زمین
 چار دانگ روید فی خود را و الثالث تمسک السما قطر بار کلمہ الارض بجاتہا کلمہ و سالی سوم نگاہی دارد آسمان را
 خود را تمام و نگاہی دارد زمین روید فی خود را تمام فلا یبقی ذات ظلف و لا ذات ضرس من البرائم الا ہلک -
 پس باقی نمی ماند خداوند ہم نگاہ از حیوانات مانند گاؤ و گوسفند و آہو و مانند آن و نہ خداوند دندان از دوش
 چار پاریا نکرا آنکہ ہلاک کرد و ظلف بکسر ظار معجزہ بایانہ گاؤ و گوسفند و آہو اطلاق کنند چنانکہ خف بضم خا و رشتہ
 حافور سم است و نا نا کہ مراد انجا مطلق حیوانات است یعنی بیج حیوانے ہر و سہ زمین بہرست تحت سالی زندہ نماند
 و ان من اشد فتنۃ و بدستی کہ از سخت ترین فتنہ و حال - انہ باقی الاعالی - این است کہ دجال می آید با وی نشینی را کہ
 علم و عقل ندارد و یقول الایات ان حییت کک بلدک پس میگوید بآن عربی خبر دہ مرا کہ اگر زندہ گردانم سہ

او شتران تراست تعلم انی ربک۔ آیا نیستی تو که می دانی که پروردگار تو ام۔ فیقول بلی۔ پس می گوید اعرابی آری می دانم که
 تو پروردگار منی فیقول که پس تمثیل و تصویر می کند دجال برای اعرابی و در بعضی نسخ تمثیل له الشیاطین۔ چنانکه در باب دواخ مذکور
 است۔ نحو ابداً یکنه شتران اعرابی بکاحن مایکون ضرعاً۔ همچو بهترین آنچه می باشد اهل از دسے پستانها۔ و اعظمه امنته۔
 و بزرگ ترین آن چیزی باشد از روی سناهد۔ قال۔ گفت آنحضرت۔ و یاتی الرجل قدمات اخوه۔ و می آید دجال مردی
 را که مرده است به تحقیق برادر او۔ و یات ابوه و مرده است پدر او۔ فیقول ارایت ان اجمیت لک اباک و اخاک۔ پس
 می گوید دجال با اعرابی خبر ده مرا اگر زنده گردانم بر اے تو پدر ترا و برادر ترا۔ المست تعلم انی ربک۔ آیا نمی دانی تو که من
 پروردگار تو ام۔ فیقول بلی۔ پس می گوید اعرابی آری می دانم که تو پروردگار منی فیقول له الشیاطین۔ پس تصویر بنماید
 طر اعرابی را شیاطین اینجا لفظ شیاطین در همه نسخ مذکور است۔ نحو ابیه و نحو اخیه۔ مانند پدر او و مانند برادر او و درین
 اشارت است که آنچه نموده می شود از ایل و برادر و پدر و مثالی و خیالی است که شیاطین بدان صورت می بندند و تمثیل
 می شوند نه حقیقت آن۔ قالت۔ گفت اسما بنت مزید که راوی این حدیث است۔ ثم خرج رسول الله لیتبرک
 رفت پیغمبر خدا از مجلس صلی الله علیه و سلم لحاجته۔ بر اے حاجت که داشت۔ ثم رجع۔ پس باز آمد به مجلس بعد از
 قضای حاجت۔ و القوم فی اتمام و غم ما حدثهم۔ و حال آنکه صحابه در غم بودند از آنچه خبر داد ایشان را از حال
 و حال مقاتل فاخذ یبته الباب گفت اسماء پس گرفت آنحضرت هر دو طرف در راه همچنین واقع است در نسخ مشکوٰۃ
 مصابیح و در حواشی نوشته اند که ترجمه لفتح لام و سکون حار جمله و میم مفتوحه معنی هبت و جانب و در صحیح و قاموس و کتب
 دیگر ترجمه این معنی ذکر کرده اند و ظنی گفته صواب بحقی الباب بحکم مکان حا و فابدل میم و در کتب لغت ترجمه بحکم و فاء
 معنی عضاده باب آمده و الجاف بر حواصیل چاه را گویند فقال میم اسماء پس گفت آنحضرت صلی الله علیه و سلم
 چیست حال و نشان تو ای اسماء میم لفتح میم و سکون با و فتح یا کلمه یا اینه است معنی استفهام ای حال کت باشا
 قامت۔ گفت من یا رسول الله لقد فاجعت۔ افتدنا بک الدجال۔ به تحقیق کشیدی و بیرون آوردی دلهای ما را بیاد و
 کردن این صفت که دجال را کردی۔ قال گفت آنحضرت۔ ان یخرج و انما می۔ اگر بیرون آید من زنده باشم۔ فاما ترجمه
 پس من حجت گفته ام و الزام و تنبیه او میم۔ و الا۔ و اگر من زنده نباشم۔ فان بلی خلیفتی علی کل مومن۔ پس پروردگار
 من خلیفه من و وکیل من است بر مسلمانان و دوسے غراسمه فظ و حاجی و متولی امر ایشان خواهد بود و فقلت پس گفت من
 یا رسول الله والله انما النجین مجبئاً فاما بخبره حتی یخروج۔ بخدا سوگویم بدستی که ما را آئینه ساخته و میامی کند غیر خود را پس نمی توانیم
 که مان بنیمیم تا آنکه گرسنه می بایم از جبت غم و هم غنیم که کشیده و بیرون آورده است دلهای ما را از دجال فلیف
 بالهونین یوسف پس چگونه بود حال مسلمانان که در زمان او باشند چه غم و اندوه بر حال ایشان مستولی باشد و انفع آید
 تبیه سباب اکل و شرب۔ قال۔ گفت آنحضرت۔ یخرج ثم یسخر من السماء من التسبیح و التقدیس۔ کفایت میکند مومنان را

که در زمان او نیند چیزے که کفایت می کند اهل آسمان را از فرشتگان از تسبیح و تقدیس یعنی حق تعالی صبر تسبیح مید بر ایشان را بر تسبیح و تقدیس یا معنی آن بود که تا خیر می کنیم پس گرسنه می شویم از جنت تا خیر خبر و طبیعت انسان در گرسنگی تاباين است و این معنی النسب است بقول ابو یحزیم ما یجری اهل السما پس چه حال بود آن کسانی را که در زمان دجال باشند از مسلمان و یحزری یا نبند که بخورند چگونہ صبر کنند بر عدم غذا پس فرمود غذا سے ایشان در آن روز تسبیح و تقدیس بود چنانکه خدا فرشتگان آسمان تسبیح و تقدیس نمیشد و شاید که اسماء این سخن را بعد از این مجلس آمده عرض کرده باشد ولیکن ظاهر مقتضای کلام فادرفقالت ناظر با اتصال این قول است بشیئین خبر دجال در مجلس پس آنچه گفت از قصه عجیب و جویع از زمان آینده گفت فافهم و آه احمد عن عبد الرزاق

الفصل الثالث - عن المغيرة بن سبعة قال ما قال احد رسول الله صلى الله عليه وسلم عن الدجال - گفت مغیره بن سبعة یکے آنحضرت را از احوال دجال - اکثر ما سألته بشیئ من آنچه پرسیدم من او را - و انه قال لی ما یفترک و بدستی که آنحضرت گفت مرا از بیان نمی کند ترا یعنی گمراه نمی سازد و ترا دلطف و حمایت آگهی کفایت می کند ترا - قلت ایسم یقید لون ان مع جبل خیر و نهر ما - گفت من که مردم می گویند که بادی کوه ثمان است و جوسے آب است پس یکے اگر گرسنه شود و تشنه گردد و دجال با صطرار کشد چه کار کند - قال هو اهلون علی الله من ذلک - گفت آنحضرت دجال خوار تر است بر خدا ازین که پیدا کند بر دست او اشال این امور حقیقه و آنچه ظاهر می شود بر دست او سحر باطل و صور تماشای بی حقیقت است و او را قدرت نیست بر اضلال و تشکیک مومن که یقین دارد و در دین بلکه هر چه می بیند از وسعے از خوارق موجب زیادت یقین دی می گردد بر کذب او و تنفیق علیه - وعن ابی هريرة عن ابی بنی صلی الله علیه وسلم قال یخرج الدجال علی حمار قمری و ان سے آید دجال بر حمار قمری و در قاموس گفته که قمره رنگ باطل پسری یا سحر می و روی تیرگی است - بابین اذینہ سبعون باحا - مسافت میان دو گوش او هفتاد باع است و باع درازی آنچه بیان هر دو ذراع و میان هر دو دست باشد و فی الصراح باع و بوزن بضم قلج - و آه الیستی فی کتاب البعث و النشور

باب قصه ابن صياد

و اورا ابن صیاد نیز گویند و نام و صفات است و بعضی گویند عبد الله و دوسے از یهود مدینه است و بعضه گویند و خیل بود میان ایشان و بود در دوسے چیزے از کمانت و سحر و محل امر وے آن است که وی فتنه بود که مبتلا و متجن گردانیده شده بود و در بوسے مسلمانان و احوال وی مختلف فیه است و صحابه را نیز و روی اختلاف بود پس بر آنند که وی دجال محمود بود که در آخر زمان بر آید مردم را گمراه گرداند و اکثر بر آنند که این نه آنکس است ولیکن از جمله دجالان است که باعث فتنه و فساد و ضلال و اضلال اند چنانکه در خبر آمده است که درین است دجالان با که گمراه و گمراه کنندگان باشند و دلیل این طائفه آنست که وی در اول اگر چه کاهن و ساحر بود ولیکن در آخر اسلام

آورد و او را فرزندان شدند و وی در مکه مدینه می بود و دجال کافر باشد و او را فرزندان نباشند و از در آمدن مکه و مدینه ممنوع بود و بعضی بر آنند که وی دجال معمود بود و کفر و عدم اولاد و منع از در آمدن مکه و مدینه و علامات و صفات دیگر که در شان دجال وارد یافته و در سوره موجود و نبود آن احوال دجال است بعد از خروج اما استدلال بحدیث تمیم دارمی بران ناتمام است و با جمله حال وی بیستم است و بر آنحضرت نیز درین باب وحی نشد و بهیچ داشتند چنانچه از احادیث باب معلوم گردد و الله اعلم -

الفصل الاول عن عبد الله بن عمر بن الخطاب - رضي الله عنهما - انطلق مع رسول الله صلى الله عليه وسلم في رهط من اصحابه رضي الله عنهم قبل ابن صياد - روايت مست از ابن عمر که عمر رفت همراه آنحضرت در رهط

از اصحاب آنحضرت بجانب ابن صياد حقی و جدوه یلیب مع الصبيان - تا آنکه یافتند او را که بازی می کند با کودکان

فی الحرم بنی نهالة - اهل بقیعتین قصر و هر بناه عرق و هر حصن بنی بحارة جمع اطام و اطوم و بنی مغالة لفتح سیم و تخفیف غین معجم نام قومی است از یهود و قد قارب ابن صياد ليو سدا الحلم - و حال آنکه تحقیق نزدیک رسیده بود ابن صياد و در آن وقت

بلوغ را سفل شیعری پس خبردار شد ابن صياد و آمدن آنحضرت و اصحابی حتی خبر با رسول الله صلى الله عليه وسلم طرقت

تا آنکه زود آنحضرت پشت ابن صياد و از بدست خود شتم قال الشهدانی رسول الله لیتر گفت آنحضرت آیا گواهی میدی که من پیغمبر خدا ایم - فذكر الله فقال - پس نگاه کرد ابن صياد بسوی آنحضرت پس گفت - الشهدانک رسول لا یسبح

گواهی میدهم که تو پیغمبر ایما فی یعنی عرب چه اکثر از ایشان خواننده و نویسند نباشند و این با اعتقاد بعضی یهود است که شهادت آنحضرت را منکر میشوند و لیکن مخصوص به عرب دارند و این سخن وی از قبیل باطل است که شیطان بکاهنان اتقا میکند

و تناقض است چندی صادق باشد چون آنحضرت علی الله علیه و آله و سلم دعوی نبوت عام کرد و تخصیص لعرب باطل باشد

شتم قال لیتر گفت ابن صياد و آنحضرت الشهدانی رسول الله - آیا تو گواهی میدی که من پیغمبر خدا ام - فصره لینی صلی الله علیه و سلم پس بر بزم چپانید آنحضرت اعصار ابن صياد را بر بزم گیرد استوار گرفت او را و حق لفتح را و صا و ممل استوار

کردن و بر بزم چپانیدن و چیز را دینار مخصوص بنیاد استوار را گویند و در بعضی روایات فخره لینی بفار و ضا و معجز آمده

یعنی ترک داد و درها کرد او را و ترک داد سوالی کردن او را از اسلام از جهت عدم نفع و تاثیر در دین - شتم قال لیتر

گفت آنحضرت - امست بالله و رساله ایمان آوردم بخدا پیغمبران او و این حسن ادب است در رد انکار بردی از جهت عدم احتیاج تبصره بخرد و انکار و ظهور و بطلان دعوی وی و درین نوع تکبیر و اسکات است مراد را

و بعد از ظهور حقیقت حال تصریح کرد و در انکار وی و زیر و طر و کرد و او را بقول خود اخصافان تحد و قدرت و این احوال

است در زجر و منع شتم قال لابن صياد ما ذاتری - لیتر گفت آنحضرت با بن صياد بقصد کشف و امتحان حال و نا ظاهر کرد و کذب دعوی رسالت وی بر همه آیا چه چیزی مینی تو - قال یا مینی صادق و کاذب - گفت ابن صياد می آید

مرکا ہے شخصی راست گویندہ کہ می آرد نزد من خبر راست را و گاہے شخصی دیگر دروغ گویندہ کہ می آرد خبر دروغ را یعنی بعضی خبر راست می آید و بعضی دروغ می افتد چنانکہ عادت کاہنان است کہ شیاطین اقامی کنند بر ایشان خبرهای راست و دروغ را۔ قال رسول اللہؐ گفت پیغمبر خدا صلی اللہ علیہ وسلم خلط علیک الامر تخلیط و تلبیس کردہ شد بر تو حال تو در می آید ترا شیطان کہ خلط میکند آنرا و باین ظاہر شد دعوی بطلان رسالت از وی چه رسول را خبر کا فب نیاید و دوسے بزبان خود بدان اعتراف کرد و این حال کاہنان را باشد نہ پیغمبر را۔ قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم بعد از ان گفت آنحضرت بقصد امتحان و تحقیق سحر و کمانت و تخلیط حال وی۔ انی حیأت کک نجیاء۔ بدرستی کہ من پوشیدہ ام مضمرا شتہ ام برای تو اهرے پوشیدہ را خبی بر وزن قبیح و غبیۃ بر وزن فضیحت و خبار بر وزن صعب احری پوشیدہ را گویند و روایت در حدیث جاری است و خبا نیز روایت آمدہ چنانکہ در قول حق سبحانہ و ہو اللہ الذی یخسر الخبار فی السموات و الارض و الخبایر سموات باران است و بخبار ارض نبات و خبار لہ یوم تائی السماء بدخان سہین و پوشیدہ آنحضرت از برای او این آیت را کہ در وی ذکر دغان است۔ فقال ہو الدخ۔ پس گفت ابن عیسا و آن بھی دروغ است و دروغ بعضی دال و فتح آن بمعنی دغان آید پس بیافت وی از ان جنی لکریگان لفظی ناقص ہے آنکہ تمام آیت در یابدان نیز بر عادت کاہنان است کہ شیاطین کلمہ از کلمات در ربودہ بالیشان اتفاقند و احتمال دارد کہ آنحضرت با بعضی اصحاب آہستہ بدان تکلم کردہ باشند پس شیطان آنرا شنیدہ و بروی القا کردہ۔ فقال اخسار فلان بعد و قدر کہ چون ظاہر شد کہ حال وی حال کاہنان است کہ بعضی خبر اسے ناقص باقای شیاطین در یابند پس گفت آن حضرت در شد پس و پس تجاوز نمی توانی کہ قدر خود را و در نمی گذری از حد و مرتبہ خود کہ حد قدر و مرتبہ کاہنان است از انجا بعضی از جمعیات ناقص و ناقص و دعوی کن نبوت را کہ آن نہ حد است و اخسار کلمہ زجر و امتحان است کہ برای ان سگت خوک گویند تا نزدیک مردم نیانند و اینجا نکتہ لطیفی است کہ بعضی شرح گفتہ اند کہ اخسار و اخفائے آنحضرت صلی اللہ وسلم این آیت را اشارت است بآنکہ جمال را عیسی علیہ السلام بکشد نزد یک کبوی کہ نام دسے جبل و دغان است و این بنا بر ظن و جاہلیت اوست و تصریح است بقتل وی۔ قال۔ گفت بخبر یا رسول اللہ اما ان لی فیہ ان اضر عنقہ۔ تا بتو رہی می دہی مراد ایشان ابن عیسا و کہ ترشم گردان او را۔ قال رسول اللہؐ گفت پیغمبر خدا صلی اللہ علیہ وسلم ان یکن ہو لا سلط علیہ اگر باشد ابن عیسا و حال صمد و مسلط گردانیدہ و برگاشته نمی شوی تو بروی و نمی توانی کشت او را زیرا کہ کشتہ او عیسی است علیہ السلام۔ و ان لم یکن ہو۔ اگر ناشد وی و حال۔ فلا غیر لک فی قتلیہ۔ پس نیست نیکی ترا در کشتن وی زیرا کہ وی فی سبت و از مرید است کہ اہل ذمہ بودہ اند و درین وقت وی نابالغ نیز بود و قال ابن عمر انطلق بعد لک رسول اللہؐ گفت ابن عمر رفت بعد از ان پیغمبر خدا صلی اللہ علیہ وسلم و ابی بن کعب الانصاری۔ و ابی بن کعب نیز ہمراہ آنحضرت بود و یونان النخل الی فیما ابن عیسا و در حالیکہ قصد می کنند گردان خرابا کہ در دسے ابن عیسا دسے بود

سرخو در آب و می فرستد فوجهای خود را که در فتنه می اندازند مردم را قاتل گفت آنحضرت - و مائری - و دیگر چه می بینی قال
 گفت ابن صیاد - اری صادقین و کاذبانی بنیم دوم در است گور که می آرند خبرهای راست را و یک مرد دروغ گور
 او کاذبین و صادقان - یا می بینم دو شخص دروغ گور و یک مرد راست گور این یا از قبیل شک راوی است که آن چنان
 گفت یا این چنین و احتمال دارد که شک هم از ابن صیاد باشد که گفت آنرا می بینم یا این را و این او خلی است در خلط و اخلال
 امرویی که جزم ندارد و دشان او بر وجه انتظام و استقامت نه تا گاه است آن چنان می بینم و گاه نیست این چنین - فقال رسول
 پس گفت پیغمبر خدا صلی الله علیه و سلم لبس علیه قد عوه - خلط و لبس کرده شیده است کار بروی پس بگذارد
 او را - رواه مسلم - و عنه ان ابن صیاد سال البنی - و هم از ابو سعید خدری است که ابن صیاد بر سید پیغمبر را -
 صلی الله علیه و سلم عن ترجمه الحجة - از خاک بهشت که بر چه صفت و کیفیت است - فقال در که بنیضا شک خالص فرمود
 خاک بهشت در سفیدی و نرمی بر صفت در که سفید است و در که بفتح دال و سکون را و فتح ییم آرد و سفید و در با و حجه
 که میان و مغز آرد است پس توصیف به بنیضا بر وجه تاکید است و در طبیب و خوشبوی مانند شک خالص است - رواه مسلم
 و عن نافع قال لقی ابن عمر ابن صیاد فی بعض طرق المدینه گفت نافع که ملاقات کرد ابن عمر ابن صیاد را در بعضی
 از راههای مدینه - فقال له تولا اغضبیه پس گفت ابن عمر ابن صیاد را سخنی که در غضب آورد و او را فاشترقی ملائکه
 پس دم کرد و آناسید ابن صیاد تا آنکه پر کرد و کوچ را - فدخلی ابن عمر علی حفصه پس در آمد ابن عمر بر ام المومنین حفصه که
 خواهر او بود رضی الله عنها و قد بلغناه و تحقیق رسیده بود حفصه را خبر در غضب آوردن ابن عمر ابن صیاد را - فقال
 له حرک الله ما اردت من ابن صیاد پس گفت حفصه ابن عمر را رحمت کند ترا خدای تعالی چه خواستی تو از ابن صیاد که در غضب
 آوردی او را ما علمت ان رسول الله صلی الله علیه و سلم قال سیانمی دانی تو که آنحضرت گفت است - انما یخرج من
 غضبه یغضبها - بیرون نمی آید و جال نگر از جهت خشمی که می کند آنرا دین منع حفصه ابن عمر را بجهت احتمال و امکان آن
 بود که ابن صیاد و جال باشد یا بسبب اعتقاد و جزم مردم بدان بود و الله اعلم و رواه مسلم - و عن ابی سعید الخدری
 قال صحبت ابن صیاد الی مکة - ابو سعید خدری می گوید صحبت داشتم ابن صیاد را تا مکة یا در حالی که متوجه بودیم مکة فقال
 لے ما لقیتم من الناس - پس گفت مرا ابن صیاد چه چیز و محنت را پیش آمد من و دیدم از مردم سیر عودانی که
 گمان می برند و یایی گویند که من و جالم - است سمعت رسول الله - آیا نیستی تو اسے اباسعید که شیده پیغمبر خدا
 صلی الله علیه و سلم ليقول که می گفت - انه لا یولد له - بدستی که شان این است که زائیده من شود و جال را یعنی او را
 اولاد نمی باشد سو قد ولد لی - به تحقیق زائیده شده است فرزندان بر اسے من - ایس فقال هو کاذب کیا نیست
 که به تحقیق گفته است آنحضرت که و جال کافر است - و اناسلم و من سلانم او لم یس فقال لا یولد له مدینه و لا مکة - و آیا
 نیست که فرموده است آنحضرت و نرمی آید و جال مدینه را و مکة را - و قد اقبلت من المدینه تحقیق پیش آمد من از مدینه و آیا

اريد مکه و من می خواهم که راضی درایم و راضی شدم قال یابی آخر قوله - پس گفت ابن صیاد مرا در آخر کلام خود - اما والله
 انی لا علم مولده و مکانه و این بود اعتراف اباہ و امہ - آگاه باش بخدا سوگند بدستی که من هر آینه می دانم مکان ولادت
 و جال را و جاکسے بودن او را و می دانم که کجاست او و می شناسم پدر او را و مادر او را - قال یلبسی تخفیف بار موحده گفت ابو
 پس یلبس و مشبه ساخته امر را بر من یعنی من با عقاد و جالیت او بودم این انکار که کرد اشتباه شد مرا و این بجهت آنکه اول کلام
 در انکار و جالیت و استدلال بران بود و این که در آخر گفت که من میدانم مولد و مکان او را و می شناسم پدر او را و مادر او را
 تعریف و تملیح باقر آن میکند و این عبارت را تسکیم گاه است کنایت از نفس خود می دارد و الله اعلم - قال گفت
 ابو سعید - قلت لا نعلم من این خطا و نرا - بئالک بسائر الیوم - زبان و دلاک با و ترا در باقی روزهای او تمام روزهای عمر تو
 و سایر یعنی باقی و تمام هر روزی آید - قال گفت ابو سعید یقول له - و گفته شد مرا ابن صیاد را یعنی کسی از حاضران گفت ای کس
 انک انک الکرجل - آبا خوش و راضی می گردانند ترا که تو آن مرد باشی یعنی دجال باشی - قال فقال گفت ابو سعید پس گفت ابن
 صیاد و شوخ علی ناکر است - اگر غرض کرده شود بر من صفاتی که در دجال است از اغوا و اضلال و فعلیت و یلبس و ناخوش نام
 و اراضی و یتیم از ان و این کلام ولایت دارد در برضائے بد جالیت و صفات و سے و این دلیل واضح است بر کفر او
 مسلم - و عن ابن عمر قال لعقیده و قد نفرت عنه - ابن عمر می گوید ملاقات کردم ابن صیاد را و حال آنکه تحقیق جو شنیده
 و شنیده بود چشم او و نفقات می نجات عینک ماری - پس گفتم از کجا باز کرد چشم تو آنچه می بینم از بیجان و درم قال لا ادرا
 گفت نمیدانم و در نمی یابم آنرا - قلت لا ندري و هي فی راسک - گفتم در نمی یابی و حال آنکه چشم تو در سر است - قال انما انما
 تخافنا فی عصاک - گفت اگر می خواهد خدا می کند آنرا در عصای تو یعنی خدا قادر است که پیدا کند چشم را در جفا و در درد آنرا
 و جفا و ترا خود شعور نه خواهد بود و چشم و پدر و سے که در آن چشم پیدا کرد و پس همچنین جابرس است که آدمی را نیز شعوری نبود
 بدان بجهت کثرت اشتغال و انکار که بالغ گردد از احساس و ادراک - قال گفت ابن عمر - فخر کاشد خیر مما سمعت -
 پس دان کرد و از راه بینی همچو سمیت ترا و از خری که شنیده ام آنرا رواه مسلم - و عن محمد بن المنکدر قال رايت جابر بن عبد الله
 يخلف بالله ان ابن صياد و الدجال محمد بن مسكدر که تابعی مشهور جلیل جامع میان علم و زهد و عبادت و دین متین صدف
 و نقد و شنید از جابر و انس و عائشه و ابو هريره و جز ایشان از صحابه و شنید از وی ثور سے و شعبه و عمر و بن دینار و ابی
 و جز ایشان از ائمه مات سنة ثلثین و مائة و قبل غیر ذلک نیکوید که دیدم جابر بن عبد الله انصاری را که سوگند میخورد
 بخدا که ابن صیاد و جال نیست - قلت يخلف بالله گفتم سوگند می خوری بخدا یعنی از کجا جزم کردی بان - قال انی
 عمر خلف علی ذلک گفت جابر بن شیدم عمر راضی الله عنه که سوگند می خورد و بران که ابن صیاد و جال است - عبد الله
 بن زید غیر صلی الله علیه و سلم بن مسکدره البنی صلی الله علیه و سلم - پس انکار نکرد آنحضرت آنرا از عمر و اگر واقع نمی بود انکار
 میکرد آنحضرت و انا که سوگند جابر و عمر رضی الله عنهما بران بود که سے دجال از دجالان بودند و دجال محمود و اخیری

که در فصل ثانی از ابن عمر آمده صریح است که وی سیح و جال و خود بود و شاید که مذموب ابن عمر این باشد و بالجمله در حال و در
اختلاف و اشتباه است و الله اعلم متفق علیه

الفصل الثانی عن نافع قال کان ابن عمر یقول والله ما شک ان السیح الدجال ابن صیاد بود ابن عمر که می گفت بخدا
سنگد شک نمی کنم من که سیح و جال ابن صیاد است - رواه ابو داود و البیهقی فی کتاب البعث و الغشور و عن جابر
قال فقد نا ابن صیاد یوم الحجة - کم کریم ما ابن صیاد را روز واقعه حره اگر مرد با این عبارت آنست که در آن واقعه
غائب شد چنانکه کس ندانست که کجا رفت پس این روایت ثانی آن روایت است که وی در مدینه مرد و نماز کرد و در بر
و اگر مفهوم این عام ترست شامل موت نیز هست فلا منافات و واقعه حره واقعه البیت که در مدینه بطهره از لشکر یزیدی
واقع شده و مجلی از وی سابقا گذشته است و تفصیل آن و شناخت آن ناگفته به و آنرا در تاریخ مدینه ذکر کرده ایم -

رواه ابو داود - و عن ابی بکر قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم - گفت ابوبکر که صحابی مشهور است که گفت آنحضرت
یکمشت ابوالدجال تلشیش عامالا یولد لهما ولد - در یک می کنند ما در و پدر و جال - سه سال زائیده نمی شود و ایشان ما
فرزند - ثم یولد لهما غلام اعور لیستر زائیده می شود و ایشان را پسر - یک چشم کور افرس یغدا و سحره نیز است
و ندان و بعضی گفته اند مراد با فرس آنکه زائیده شود بدندان - و اقله منفعت - و کمترین جنس غلامان از روی منفعت
تمام عینیه و لایام قلبه - خواب می کند و چشمان او و خواب نمی کند دل او بجهت کثرت دسا و سن و تولد افکار فاسد و

اقامی کند از شیطان - ثم نعت لنا رسول الله - پس تر بیان کرد برای ما پیغمبر خدا صلی الله علیه وسلم ابویه - صفات
ما در و پدر او را - فقال - پس گفت آنحضرت - ابوه طوال - بضم طاء ضرب اللحم - بدردی در از قدسک گوشت یعنی بخت
البدن - کان انهم نقاد - گویا بینی وی نول مرغ است - و امر لمرأة فضاخیه - و ما در او زنی است سطر بزرگ عریض
بکمر و سطر و فضاخیه زن سطر و فضاخیه بلفظ است نیز گویند - طویلة الیدین - دراز بر و دست - فقال ابوبکر

سمو لونی الیه و بالذنبه - پس گفت ابوبکر پس شنیدیم ما مولودی را در یهود بحد نبیه - فذسبت انا و الزبیر بن العوام - پس
زخم من و زبیر حتی دخلنا علی ابویه - تا آنکه در آمدیم با برادر و پدر او - فاذا نعت رسول الله - پس گاه و صفت پیغمبر خدا
کرده بود صلی الله علیه وسلم فیما - و حتی ما در و پدر او واقع است و چنان است که فرموده بود و قلنا بل لکما ولد - پس می

بما در و پدر او را آیا هست مر شما را فرزند - فقال لکننا تلشیش عامالا - پس گفتند ایشان در یک کریم ماسی سال لا یولد
ولد - زائیده نمیشد ما را فرزند - ثم ولد لنا غلام اعور لیستر زائیده شد ما را پسر - اقله منفعت عاملا
و لایام قلبه قال فخر جاس عندما - گفت ابوبکر پس بیرون آمدیم از پیش ایشان فاما هو منجل فی الشمس فی قطیقة - پس گاه این

صیاد افتاده است بر زمین در آفتاب و قطیقه - و له همته - و مراد کلامی است خفگی و کشف عن راسه پس کلاه خود را افتاد
پس گفت - اقله ما در چه سیاحت شما - قلنا کفیتهم باطل سمعت ما قلنا - آیامی شنیدی تو جز یکی گفته ام - قال نعم - گفت آری می شنیدی که

می گفتید شما تمام عینای دنیایم قلبی خواب میکند شمشان من و خواب نمیکند دل من - رواه الترمذی - و حسن بن بران
 امرأه من الیهود بالمدينة ولدت غلاما مسحوتة عینہ - روایت است از جابر بن عبد اللہ کہ زنی از قوم یہود در مدینہ زائید یک
 کہ محو و مہووار کرده شدہ است چشم او - طالعہ ناپہ برآیندہ است و ندان بیشتر کہ آنرا الشک نیز گویند - فاشفق رسول اللہ
 پس ترسید پیغمبر خدا - صلے اللہ علیہ وسلم ان یكون الدجال - ازین کہ باشد دجال - فوجدہ تحت قطیفة - پس آمد
 آنحضرت بریدن او تا تحقیق حال او نماید پس یافت او را زیر قطیفة خسیہ - و ہمہم در حالی کہ میگوید کلامی خفی - فاذنتہ امہ
 پس آگاہ گردانید او را و اور فقالت - پس گفت یا عبد اللہ هذا الباقاسم این الباقاسم است یعنی حضرت محمد رسول اللہ صلے
 علیہ وسلم است ایستادہ - فخرج من القطیفة - پس بیرون آمد از قطیفة - فقال رسول اللہ پس گفت پیغمبر خدا - صلے اللہ علیہ
 وسلم الہا قاتلہا اللہ وچہ شد مرآن زن را و چہ کار کرد آن زن بکشید او را خدای تعالی - یوترکتہ لیسین اگر مے گذاشت او را
 و خبر نمیکرد او را بر آفتیہ ظاہر میکرد وی حال خود را - فذكر مثل مونی حدیث ابن عمر پس ذکر کرد جابر یا دسے جابر مثل معنی
 حدیث ابن عمر کہ در اول باب گذشت - فقال عمر بن الخطاب یذنی لی - پس گفت عمر رضی اللہ عنہ و سنورے
 وہ مرایا رسول اللہ - فاقبلہ - پس بکشم او را - فقال رسول اللہ پس گفت پیغمبر خدا - صلے اللہ علیہ وسلم ان یکن فلیست
 صاحبة - اگر نیست ابن صیاد دجال مہود پس سی تو یا د و لینی کشندہ او - انما صاحبة عیسیٰ بن مریم نیست یا را و
 اگر عیسیٰ بن مریم کہ هیچ کس را قدرت بر قتل وی نباشد کہ عیسیٰ را علیہ السلام - والا لکن مہود اگر نباشد مونی جال - فلیس
 لک ان یقتل رجلا من اہل الہد - پس نمیرد ترا کہ بشی مردی را از اہل ذمہ این پیش از اسلام دسے بود و بعد از اسلام
 نیز حال وی معلوم شد کہ راضی بود بانیکہ دجال باشد و این کہ نیست چنانکہ از حدیث ابی سعید خدرے کہ ہمراہ او بہ مکہ فرست
 معلوم شد - فلم یزل رسول اللہ پس ہمیشہ می بود پیغمبر خدا - صلے اللہ علیہ وسلم مشفقاً انہ یموت الدجال ترسندہ ازین
 کہ وی دجال باشد - رواہ فی شرح السنۃ

باب نزول عیسیٰ علیہ السلام

بحقیق ثابت شدہ است با حدیث صحیحہ کہ عیسیٰ علیہ السلام فرودی آید از آسمان بر زمین می باشد تا بلج دین محمد را
 صلے اللہ علیہ وسلم و حکم میکند بشریعت آنحضرت و اما بعضے احکام کہ در شریعت ان نیست و حکم عیسیٰ بدان ثابت شدہ
 پس مے از باب بیان بدل است چنانکہ نسخ می باشد و آن دران زمان از شریعت محمد است صلے اللہ علیہ وسلم
 چنانکہ وضع جزئی مانند آن

الفصل الاول عن ابی ہریرۃ قال قال رسول اللہ صلے اللہ علیہ وسلم و الذی نفسہ بیدہ یسوکہ بیدای تعالی
 کہ بقای ذات من در دست قدرت او است لیو شکون ان نیزل فیکلم ابن مریم - بر آفتیہ نزو و یکست است کہ فرود
 از آسمان در اہل دین و ملت شما عیسیٰ پس مریم علیہا السلام حکما عدا در حالی کہ اکم و او است - فیکلمہ بالصلیب پس

بشکند صلیب را و آن دو چوب سمت از یک دیگر گذشته و قاطع نموده بر بنیت مصلوب ایستاده شخص بردار کشیده و نصاری
 شکل آنرا رعایت کنند و بران محافظت نمایند و اکثر خیزبای خود را بدان شکل سازند و در گردن آویزند مثل زمار دیگر
 کافران را و گاهی صورت عیسی را در وی بسازند از جهت تذکر بنیت او که او را با اعتقاد ایشان یهود بردار کشیده بودند
 و فی القراح صلیب چلیپای ترسایان ^{بقول الخضر} و یکشد جوکانا و لیغ الخریز - و نهند جزیره را از اہل فرمہ و حکم کنند مگر اسلام
 یا شمشیر مقصود ابطال نصرانیت و محو احکام و آثار آن و حکم نشر اربع دین اسلام ^{بفیض المال} - و بسیار شود در زمان
 عیسی مال بسیار بریزد عیسی مال را فیض نفع باز فیضان بفرمے از نافضہ ہر دو روایت است حتی لا یقبلہ احد بسیار مال
 در آن زمان چندان شود کہ قبول نکند آنرا هیچ کیے حتی تگون السجدة الواحدة فی امن الدنيا و فیها تا آنکہ می باشد کہ کسی
 نماز بہتر از دنیا و ہر چه در دنیا است این کلام متعلق است بمجموع انچه مذکور شد از کسر صلیب و مثل آن یعنی دین اسلام
 رواج در رونق بابد و میل و محبت مردم بطاعت و عبادت پیدا کرد کہ یک سجدہ بہتر از تمام متاع دنیا گردد و این خود
 ہمیشہ است کہ سجدہ بہتر از دنیا و فیہا است و مخصوص بان زمان نہ ولیکن ران زمان طلائع و نفوس و میان نیز
 برین آید و نزد ایشان ہم بہتر نہ نماید و احتمال دارد کہ متعلق بفیض المال باشد یعنی مردم را چون غبت در مال نمایند
 بیکے ازان اعراض نمایند و در بدل مال فضیلت و محبت نہ ماند پس نامزد و ذوق و محبت جز در نماز شمع لیل و پستری میگفت ابو ہریرہ
 فاقروا ان شتم - پس اگر شک تردید دارید درین خبر بخوانید اگر میخوانید این آیت را - و ان من اهل الکتاب لم یؤمن
 بہ قبل موتہ الا یہ - نیست هیچ کیے از اہل کتاب یعنی یهود و نصاری مگر آنکہ ایمان می آرد بہ عیسی علیہ السلام پیش از موت او یعنی
 بعد از نزول وی در آخر زمان پس چون دین ملت یکے گردد و اختلاف از میان برانند و اختلافی کہ یهود و اضافے در شان
 عیسی علیہ السلام دارند نیز بر طرف گردد و ہمہ ایمان آرند بوسے برو جہ کہ در دین اسلام است کہ انہ عبد اللہ و رسولہ
 و ابن امتہ و این یک وجہ است در تفسیر این آیت و ابو ہریرہ رضی اللہ عنہ باین وجہ استدلال کرد بر مضمون حدیث
 و وجہ دیگر نیز گفته اند و آن انست کہ نیست هیچ کیے از اہل کتاب مگر آنکہ ایمان سے آرد بہ عیسی پیش از موت خود یعنی
 نزد غرہ کہ ایمان در آن وقت سودمند نبود و برین وجہ احتمال دارد کہ ضمیر بہ محمد صلی اللہ علیہ وسلم یا بہ اللہ سبحانہ
 و تعالی راجع باشد و محصل مقصود آن گردد کہ ہر کافر در وقت مردن بحکم اضطرا را ایمان سے آرد ولیکن فائدہ ندارد
 پس باید کہ با اختیار پیش از آن وقت بدان مستحق گردد و متفق علیہ - و عنہ قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ
 وسلم و اللہ لیرزق ابن مریم حکما عدلا فلیکسرن ^{بصلیب و یقتلن} الخریز و لیضعن الخریز - بخدا سوگند فرو می آید
 بن مریم و عالی کہ حاکم داد گریست پس می شکند صلیب را و میکشد خریز را و می نند جزیرہ را از اہل فرمہ - و تیر کن القلاص ظلا
 عیسی علیہا - و ہر آنکہ میگزارد عیسی علیہ السلام با گذاشتنے شود و شتر ما و ہائے جوان را پس کردہ نمیشود سوار سے عمل طلب
 حاجات و مکاسب بر آنها قبول نمیکند آنرا هیچ کیے از جهت کثرت اموال و عدم احتیاج بان و خلاص یک طرف

جمع قلوں بفتح قاف ناقہ جوان۔ ولکن بین الشجر والتبا غصن والتماسد۔ وہر آئینہ رود از میان مردم وجود دستہ و دشمن داشتن یک دیگر را و صد بدون بریک دیگر از جهت زوال محبت دنیا کہ باعث ست بردو این دو نام لایب اتحاد وین ملت یہ اکثر سبب جو این صفات اختلاف ادیان و مذہب باشد۔ ولید عیون الی المال فلا یقلید احد۔ وہر آئینہ سے خواند عیسیٰ مردم را بسوے مال پس نمی ستاند آنرا بھیج یکے۔ رواہ مسلم و فی روایتی لہما قال۔ ودر روایتی مرد بخارے و مسلم را آمدہ کہ گفت آنحضرت کیست انتم اذا انزل ابن مریم فیکلم واما یکلم کم چہے باشد حال شما وقتہ کہ فرود آید عیسیٰ ابن مریم در میان شما و امام شما از شما باشد یعنی از قریش بود یا از اہل ملت شما باشد این را بدو و پیش چہ کردہ اند یکے آنکہ امام نماز کسے بود کہ اکثر شما و عیسیٰ اقتدا کند بوسے آن مہدے ست و این بہ جهت تکریم و تعظیم است محمدے بود چنانکہ مضمون حدیث آئندہ صریح ست در ان و عیسیٰ حاکم و خلیفہ باشد و امام و معلم خیر باشد در ان زمان الامام نماز مہدی بود در بعضی اخبار آمدہ است کہ عیسیٰ کہ نزول کند مہدے با امامت در نماز بود و خواہد کہ پس و دو امامت عیسیٰ بپس گیرد از پس عیسیٰ امام نشود و اقتدا کند بوسے و بعد ازین نماز امامت عیسیٰ کند از جهت افضلیت او از مہدی و جبہ دیگر مراد با امام عیسیٰ ست و مراد ببدون او از شما حکم اردن اوست با حکام شریعت شما نہ با حکام انجیل و در روایتی دیگر آمدہ است فاکم کتاب رکبم و سنتہ فیکلم پس امامت سے کند شما را بکتاب پر دروگار شما و سنتی بغیر شما پس یعنی چنین باشد کہ امامت سے کند شما را عیسیٰ در حال بودن او از وین ملت شما و حاکم کتاب و سنت شما۔ وعن جابر رضی اللہ عنہ قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم لا تزل طائفتہ من امتی یقاتلون علی الحق ظاہرین اسے یوم القیمۃ ہمیشہ باشد کہ وہ سے از امت من کہ کار را سے کند بر سر حق و از بر اسے حق در حالے کہ غالب اند تا نزد یک روز قیامت۔ قال فینزل عیسیٰ بن مریم گفت پس فرود سے آید عیسیٰ بن مریم علیہ السلام۔ فیقول امیرم قال صل لنا۔ پس سے گوید امیر امت بہ عیسیٰ پیش آ امامت کن و بگزار نماز بر اسے ما۔ فیقول لا ان بعنکم علی بعض امر امیکوید عیسیٰ بان امیر پیش نمی آیم و امامت نمی کنم من زیرا کہ بہ تحقیق بعنہ از شما بر بعضی امیر اند و امام تکریمہ اللہ بذا الامۃ از جهت گراسے داشتن خدا سے تھا سے این است کہ محمدیہ را صلوة اللہ و سلامہ علیہ و علیہم تباعث اگرچہ عیسیٰ نیز درین وقت از امت محمد و تابعان سے باشد با وجود آن درین باب تشریف و اکرام اتی تھا لے و ایشان را باتے ست۔ رواہ مسلم و ہذا الباب خال عن الفصل الثانی۔

و این باب در صحیح خالی ست از فصل ثانی کہ از حسن

الفصل الثالث عن عبد اللہ بن عمر قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم نزل عیسیٰ بن مریم اے الارض فرود سے آید عیسیٰ لمہوی زمین۔ فیتزوج و یولد لہ۔ پس زن سے خواہد وزا سیدہ میشود و اولاد برای ی۔ و ملکیت خمسہ او از عین سنتہ۔ و درنگ می کند و می ایستد در زمین چہل و پنج سال۔ تم بموت۔ پستری میرد۔ فیدفن معی فی قبرے۔ پس گوید کردہ میشود با من در مقبرہ من۔ فاقوم انا و عیسیٰ بن مریم فی قبر واحد۔ پس سے فی زم من و عیسیٰ در یک مقبرہ۔ بن اسے بکر

وعمر میان ابو بکر و عمر کہ در آن مقبرہ مدفون اند۔ رواہ ابن جوزی فی کتاب الوفا۔ پس معلوم شد کہ مراد بقبر مقبرہ است۔ و اخبار آمدہ است کہ در مقبرہ خریف آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم جای یک قبر خالی است و هیچ کس را آن جامعہ نشدہ چنانکہ امام المسلمین حسن بن علی را خواستند کہ در آنجا بنهند و عائشہ رضی اللہ عنہا کہ خانہ او بود بدان راضی شد بنی امید آمدند و نگذاشتند کہ او را در مقبرہ جدی نگاہدارند و عبدالرحمن بن عوف را نیز بانکہ عائشہ راضی شد میریاد و عائشہ را نیز گفتند کہ خانہ است ترا اینجا بنہیم گفت من بدان راضی نیستم مرا بعد احبات من و بقیع می نہی میگونی کہ حکمت و دان آن بود کہ این جائے قبر علیہ علیہ السلام خوابد بود و اللہ اعلم

باب قرب الساعة و ان من مات فقد قیامت قیامتہ

ظاهر آنست نزدیک بودن قیام قیامت باین معنی است کہ آنچہ مانده است از مٹی کہ برای آن نمادہ اند کمتر است و اکثر گذشتہ و بعضیہ گفته اند کہ اگر اندکے از آن گذشتہ باشد ہم حکم بقرب صادق است باین اعتبار کہ مسافت ازین لفظ نامنتہی کمتر است از مبداء تا آنجا و این اعتبار صحیح است ولیکن مراد این جامعہ اول است چہ واقع آنست کہ آنچہ مانده اندکے است چنانکہ احادیث بدان ناطق اند من مات فقد قیامت قیامتہ نیز لفظ حدیث است کہ مولف اینجا عنوان باب ساخته و معنی او آنست کہ ہر کہ مراد آنچہ و قیامت از احوال و اموال واقع شدنی است نمونہ از و در حق او واقع میگردد و امام غزالی در کتب خود این معنی را تفصیل دادہ و شرح نمودہ است با وجود توقف تفصیل آن بوجود نشاء و دیگر مسموت و نسبت بمعیت قیامت صغری گویند چنانکہ ہلاک و فانی شدن مجموع عالم و عالمیان را قیامت کہری نامند و قیامت وسطی نیز دارند و آن عبارت است از مردن طبقہ مردم کہ در اعمار قریب یکت گیر باشند کہ آنرا قرن خوانند چنانکہ در حدیث عائشہ بیاید

الفصل الاول عن شعبۃ عن قتادہ عن انس قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم لبعثت انا و الساعة کما بین شعبۃ از قتادہ از انس روایت میکند کہ آنحضرت فرمود بر انگیزتہ شدہ ام من باقیامت ہم چو این دو انگشت کہ سبباً و وسطی باشد۔ قال شعبۃ و سمعت قتادہ ليقول فی قصصہ گفت شعبۃ شنیدم قتادہ را کہ میگفت در قصصی و عظمتی خود کہ میخواند و میگفت در بیان مراد از شعبۃ لبعثت باقیامت باین دو انگشت کہ فصل آخر ہما علی الاخرے ہم چو زیادتی و بیشی یکے از این دو انگشت کہ وسطی است بر دیگرے کہ سبباً است یعنی همان مقدار کہ انگشت میانہ بیشتر از آن انگشت است مبعوث شدن من بغير از قیامت نیز مانند آنست کہ من بیشتر آمدہ ام و قیامت از پس رسیدہ می آید۔ فلما ادری اذکر عن انس او قال قتادہ شعبۃ میگویی پس میدانم کہ این بیان را قتادہ از انس نقل کردہ یا از پیش خود گفت و بعد از آنکہ از انس باشد نیز احتمال دارد کہ انس از خود گفت یا از ان حضرت صلی اللہ علیہ وسلم شنیدہ و از حدیث مستور درین مشاہدہ کہ باید معلوم کرد کہ درین بیان از ان حضرت است و بعضیہ گویند

مراد بیان از شباط و افعال دعوت آن حضرت است بقیامت و دینی و ملی دیگر درین میان تخیل نیست چنانکه در میان این دو انگشت انگشتی دیگر نه آید از آنکه راوی آنرا تفسیر کرده باشد و در حدیث تصریح آمده خلافت آن را اعتبار سے نبود متفق علیہ سید آنکه مثل ابن حدیث در باب کافل تیمم نیز در روایات است کہ فرمود تا کافل تیمم سے الجنت پہنچا من و آنکہ تیمم تیمم باشد در بہشت چنانکہ باشیم کہ این دو انگشت اندرین حدیث اگر حل بہ تار نہ و اتصال کنیم بقصد یہاں نہ و بہت دارد اگرچہ تاخر کافل تیمم در دخول جنت از ان حضرت بروچی کہ تقدم و تاخر این دو انگشت است نیز فضیلت عظیم دارد تا آنکہ کہ اسے در شریح صحیح بخاری در ہمین حدیث بیان کردہ کہ چون آن حضرت صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم این کلام فرمود برابر گشتہ بودند این ہر دو انگشت در ان حال پس از ان بحالت طبع اصلی کہ تقدم و تاخر است باز آمدند انجیبا معلوم گردد کہ خلقت این دو انگشت از ان حضرت بر طریق معصوم و متعارف بود چنانکہ از سائر مردم و لیکن برابر گشتن آہاد و وقت این قول معجزہ بود و آنچه در بعضی کتب فارسی نوشتہ اند کہ سببہ و وسطی از ان حضرت برابر بودند بہ حکم طلبہ نیست اصل ندارد و مخالف کلام شراح و متن حدیث است واللہ اعلم۔ وعن جابر قال سمعت رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم یقول بل ان میوت بشر۔ گفت جابر شنیدم آن حضرت را کہ فرمود پیش از رحلت خود بیک ماہ۔ تسالونی عن الساعة می پرسیدم از وقت قیامت قیامت۔ و ما علمہا عند اللہ۔ و نیست عظیم بہ یقین وقت آن مگر نزد خداوند عزوجل یعنی از وقت وقوع قیامت کہ کسی پرسید آن خود معلوم من نیست و آنرا جز خدا سے تعالی نداند قیامت صغری و وسطی را با شایان کنم کہ از ان علم دارم چنانکہ فرمود۔ و قسم باللہ ما علی الارض من نفس منقوشہ۔ سوگندی خورم بخدا کہ نیست بر روی زمین هیچ نفس کہ زائیدہ شدہ و موجود است الآن۔ یا تے علیہا ما تہ سنتہ و ہی جتہ یومئذ۔ کہ بیاید و بگذرد بر روی صد سال و وی زندہ باشد در ان روز کہ صد سال تمام بگذرد یعنی این طبقہ و قرن از آدمیان کہ در زمان خرداد ان من موجود اند در مدت صد سال ہمہ بمیرند و هیچ یک از ایشان باقی نماند این قیامت را وسطی گویند و مردن ہر یک را نسبت بوی قیامت صغری۔ رواہ مسلم۔ و ہا بن حدیث تسک کردہ اند بعضی از اکابر علمائے حدیث در موت خضر علیہ السلام چہ وے در وقت خرداد ان آن حضرت صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم از مولا و دان و موجودان بر روی زمین بودند و حکم خبر خضر صادق باید کہ بقاسے وی از صد سال در گذرد و پس از ان گذشتن صد سال ہمیر و جواب می دہند کہ خضر ازین عموم مخصوص بہت و آن حضرت خبر از احوال است خود داده است کہ از است من کہ درین وقت موجودند بعد از صد سال ہمہ بمیرند و بعضی گویند کہ شاید کہ خضر از وقت بر زمین نہ باشد بلکہ ہر آب بود یا در ہوا از امان می است نفل کردہ اند کہ چاکس از انبیا زندہ اند و بر زمین خضر و الیاس و دود و ہر آسمان ادریس و عیسی و جابر و در وجود خضر از شاخ و علما ہوا تر رسیدہ اگرچہ آن را بعضی تاویل کنند کہ ہر زمان را خضر است کہ مرئی و بعضی آنست و لیکن انکال اولیا و جود ہرمان شخص از بنی اسرائیل کہ مصاحب موتی بودہ آمدہ و از حضرت غوث الثقلین

شیخ محی الدین عبد رالقادر جیلانی رضی اللہ عنہ نقل است که گاهی در اثنا کلام خود میفرمود و اشارت بجانب هوای کرد
تغ یا اسرائیلی و اسع کلام محمدی فرمود باینست ای اسرائیلی و بشنو کلام محمدی را مراد ذات شریف خود را و کلام خود را
می داشت - و عن ابی سعید عن النبی صلی اللہ علیہ وسلم قال لا یائی ما منته و علی الارض نفس منقوثة الیوم
رواه مسلم - و عن عائشة رضی اللہ عنہا - قالت کان رجال من الاعراب یأتون النبی - یودون مردان از بلاد شنیان
که می آمدند بنمیر را صلی اللہ علیہ وسلم نیسا لونه عن الساعة - پس می پرسیدند آن حضرت را از وقت قیام
قیامت - فکان یقول الی اصغریم - پس بود آن حضرت که می نگریست بجانب خودترین ایشان درس و سال - فیکون
یغش بہا لایدر کہ الم - اگر کسی زید را این خردک در نی یا بد او را پیرے سخت - حتی تقوم علیکم ساعتکم - تا آنکه بر پائے شود
بر شما قیامت شما یعنی بنور وے باخر پیری یا نرسیده باشد که شما همه مرده باشید اشارت بهلاک این طبقه و فناء این
قسم در مقدار این مدت و لهذا فرمود ساعتکم متفق علیہ

الفصل الثانی - عن المستور - روایت است از مستور و بعضی هم سکون سین جمله و فتح تا و سکون او کوهر
را در آخر دال جمله بن خدا و فتح شین و تشدید دال صحابی است معدود در اهل کوفه ساکن شد مصر را و معدود است در ایشان
در وقت وفات آن حضرت کودک بود او را روایت دارد از آن حضرت - عن النبی صلی اللہ علیہ وسلم قال نجثت
فی نفس الساعة - بر این گفته شده ام من را بتدا کار قیامت و اوایل علامات آن نفس به تحریک ابتدا ظهور و ظهور چنانکه
نفس الصلیح گویند و ظهور و ظهور آن را بخوانند فی حقیقتها کما سبقت ہر ہرہ - پس پیشی کرد من ساعت را چنانکه پیشی کرده است
این انگشت یعنی وسطی این انگشت را یعنی شہاب را - و اشار باصبعیہ السجاء و الوسطی - و اشارت کرد دید و انگشت خود که بآ
و وسطی است - رواہ الترمذی - و عن سعد بن ابی وقاص عن النبی صلی اللہ علیہ وسلم قال الی لاریحان لا یجس
امتی عند ربہا - فرمود بد رستی که من هر آئینه امید میدارم کہ عاجز نیاید است من نزد پروردگار خود سان یو خر هم نصف
یوم - ازین کہ تاخیر دهد و همت بخشد ایشان را نیم روز - قیل لعدو کم نصف یوم - گفته شد مر سعد بن ابی وقاص را چندان
و چه مقدار است نیم روز - قال خمسائے سفتہ گفت نیم روز یا نصف سال است این از اینجا خود است کہ حق تعالی فرمود و ان
یو اعند ربک کالف سنۃ ما تعدون - میفرماید کہ یک روز نزد پروردگار تو مانند مقدار ہزار سال است از آنچه شمار
میکنید شما چون روز مقدار ہزار سال باشد نیم روز یا نصف سال بود و معنی حدیث آنست کہ این است لاین مقدار قدرت
و کنت و قرب و کانت نزد پروردگار تعالی است کہ یا نصف سال ایشان را نگاہ دارد و ہلاک نکند و بقای ایشان کہ
ازین خود نباشد اگر بیشتر بود تو اندا اشارت کرد و آنکہ در کمتر از یا نصف سال قیامت قائم نمی شود و این است را ہلاک نکند
بعد از ان تا چہ خواستہ باشد بعضی گفته اند کہ مراد آنست کہ تا یا نصف سال سالم و ایمن از شدائد و عقوبات گاہ دارد و ایشان
آفتها نرساند کہ بدان متہلک و متاصل شوند - رواہ ابو داؤد و شیخ جلال الدین سیوطی و بعضی سائل خود ثبات کرده گفت

است بعد از هر ارسال از رحلت آن حضرت خطی المد علیہ وآلہ وسلم از پانصد تاجا و زکمند و گفته که بعضی از علما و وقت فتوی دادند که در مائت حاضر خروج مهدی و دجال منقول علی دیگر علامات قیامت واقع گردید و این قول را رد کرده و از پیش خود اثبات کرد که اخبار و آثار دلالت دارند که از هزار گنزد و زیاده بران از پانصد گنزد و المداعلم

الفصل الثالث - عن انس قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم مثل نهره الدنيا مثل ثوب شق من اوله الى آخره - حال اين دنيا در نزديك رسيدن بفتنا و هلاک و قرب زمان قيامت همچو حال جامه البست که پاره کرده شده است از اول آن تا آخر آن - بقی معلقه بخط فنی آخره - پس باقی مانده آونجه بیک رشته در آخر وی - فیوشاک فلک الخط ان ينقطع - پس نزديک است آن رشته که بسته شود و مدت دنيا بسر آید و فانی گردد - و رواه البیہقی فی شعب الایمان -

باب الاقنوم الساعية الاعلى شتر الناس

باب در بیان آنکه برپائی شود قیامت گوی مردم بدیعنی نیکان همه بمیرند و بدان باقی مانند پس قائم شود قیامت بر ایشان
و تا وجود دیگران در دنیا هست قیامت قائم نمی شود چنانکه گذشت که در آخر عهد عیسی علیه السلام با وی خوشبوی بوزر
که مسلمانان همه بدان جان دهند و دیگران باقی مانند که میان خود مانند خران مختلط نمایند پس بر ایشان قائم شود قیامت

الفصل الاول عن انس ان رسول الله صلى الله عليه وسلم قال لا تقوم الساعة حتى لا يقال في الارض
برباني شود قيامت تا آنكه گفته نمی شود در زمین - الله الله یعنی کسی نمی ماند که ذکر خداے تعالیٰ کند و او را پرستد بلکه

همه کافرو بیت پرست و فاسق باشند - و سنی روایتی قسالت - و در روایتی این چنین آمده است که گفت - الاقدم اساقفه

عَلَىٰ أَحَدٍ يَقُولُ اللَّهُ - بَرِيَانِي شُود قِيَامَتِ بِرَبِّحِي كَيْفَ كَسْبُكَ يَا اللَّهُ اللَّهُ - رواه مسلم - واز نبی معلوم گردد کہ لقای عالم بکرت

و ذکر کنند اوفرا که ان رصالحان و نیکوکاران است و چون ایشان را از عالم بردارند عالم نیز در میر نماید و چون عیسی و اله

رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم الساعة التي تشرع فيها الصلاة

از زبان معنی ترجمه یافت معلوم شد و در ادخله ناس است زیرا که در اعراف امت اند و مشفق معصیت آدمیان را نداند

[illegible]

پس روایہ علم و فن ابی ہریرہ رضی اللہ عنہ۔ قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم لا تقوم الساعة

کے سب سے بڑے ایسے لوگوں کو اعلیٰ درجے پر پہنچائی تاکہ وہ دنیا کی ہر جگہ سے لوگوں کو بتا سکیں کہ

نه نام و دی اخلصه است ایات پنج مجزوه و لام پنج الیه پنج مجزوه و سلین لام دژ و اموس لوید سیرین زن با پیوه و لوست یا

اچھت سہ است برزی اریہ ولوست ولی الصراح الیہ ذنب ودر جمع البحار کفتمہ لوسے کہ بند شدہ بر پشت و ران و در

مشارق الاولار آورده که گوشت نصف پایان از حیوان و آن از نبی آدم گوشت مقید است دوس لقمه دال و سکن

و او در امه سیدین مظهر قبيله است از مین و ذو الخالصه نفع خار مجده و لایم و بنیتین نیز آمده و بچانه که ان را البه یانیه

بفرستاد تا آن را خراب کرد پس می فرماید که در آخر زمان این قبائل مرتد و بت پرست شوند و زمان ایشان گردان بتخانه
 طواف کنند و راوی در تفسیر ذوالخاند گفت که ذوالخاند طایفه دوس - و ذوالخاند نام بت قبله دوس است - است
 كانوا یبیدون فی الجاهلیه - آن طایفه که بودند ایشان که پرستش می کردند در زمان جاهلیت و از آنچه گفته اند که نام بتخانه
 است معلوم می گردد که درین تفسیر مسامحه است متفق علیه و عن عائشه رضی الله عنها قالت سمعت رسول الله یقول
 عائشه رضی الله عنها شیئ من پیغمبر خدا را - صلی الله علیه وسلم یقول - سأکفک - لا ینزب الیل الکنازحی
 یصلد اللات والغری بنی روضه و روضه یعنی خالی نمی گردد دنیا تا آنکه عبادت کرده میشو دلات و غری که نام دوس است
 مشهور است لات نام صنم قبله ثقیف است و غری نام بت غطفان و سلیم رقت است - عائشه میگوید پس چون شنیدم
 آنحضرت را که این سخن گفت گفتم - یا رسول الله ان کنه لاطن چین انزل الله بدستی که بدوم من که بر آئینه گمان بر
 هنگامیکه فرو فرستاده است خدای تعالی این آیت را - هو الذی ارسل رسولہ بالهدی و دین الحق لیظهر علی الدین کما دلوکره
 المشرکون - آن خدایی که فرستاده پیغمبر خود را در راه راست دین درست تا غالب گرداند و را بر دین همه دین اگر چه ناخوش
 دارند آنرا مشرکان و بت پرستان و چون بدلول این آیت نیست که دین با همه باطل شوند و بت پرستیها از دال پذیرد
 و دین اسلام بر همه غالب آید پس من گمان می بروم بلکه یقین می دانم - ان ذلک تام - کیت پرستی تمام شوند و در دال
 پذیرنده و بر طرف شوند است و در بعضی نسخ تا ما نصب آمده و آن را موافق علم خود و جوی هست که در شرح ذکر کرده ایم دیگران
 خبر چه میدهند که در آخر زمان لات و غری را به پرستند - قال انه سیکون من ذلک ما شاء الله - فرمود آنحضرت که بدرستی که ایشان
 نیست که نخواهند در آخر زمان چیزی از بت پرستی مدتی که خواهند است خدا تعالی ثم یبعث الله رجلا طیبه لیستمری فرشته خدای تعالی
 با وی خوشبو - فتونی کل من کان فی قلبه شقال جبه من خردل من ایمان لیستمری انید میشو دهر کس که هست در دل وی مقدار و آن
 خردل از ایمان فقیقی من لاخیر فیہ پس باقی میان کسی که نیست هیچ نیکی در وی - غیر جویون الی دین آبا تم پس مرتد میشوند و باز میگرد
 بسوسه دین پدران خود یعنی بحکمت الهی در آخر زمان کفر و بت پرستی خواهد شد تا قیامت که کحل ظهور و جلال حق است بر
 بدان قائم شود و نه بر نیکان - و رواه سلم و عن عبد الله بن عمرو قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم یخرج الدجال - برود
 می آید و جال فیکش الی عین پس در ناک میکند وی پاییز چل - لا ادری الی عین یوما و شهر او عاصم عبد الله بن عمرو بن العاص میگوید
 در نیمه ایام که مراد آنحضرت از چل چل روز است یا چل ماه است یا چل سال سابقا معام شد که در بعضی روایات چل سال
 آمده و در بعضی چل روز یا چل شب و وجه تطبیق نیز معلوم گشت - فبعث الله عیسی بن مریم - پس می آید بر انگیزد
 وی فرستد الله تعالی عیسی بن مریم - علیه السلام - کانه عروه بن مسعود گوید که وی عروه بن مسعود است و صورت
 و شکل عروه بن مسعود ثقیفی از صحابه عظام است و این مسعود پدر عبد الله بن مسعود و فیت پدر وی مسعود بن عاقل پدر وی
 است و پدر این معتب بن ملک فیطلبه فیسلکه - پس می آید عیسی علیه السلام و جال را پس میکشد - ثم یمکث فی الناس

سبع سنین پس ازین عداوة پس درنگ می کند و میماند عیسی علیه السلام و در مردم هفت سال در حالتی که نباشد بیان
 و کس دشمنی یعنی همه کس بر هفت ایمان کامل و طریق محمود و دوست یک دیگر باشند و کشت عیسی هفت سال یعنی بعد
 از کشتن و جال باشد و الا سابقاً معلوم شد که مدت کشت و سه علیه السلام چهل و پنج سال است - ثم یرسل الله روحا
 یأرده من قبل الشام - پسر سه فرستد الله تعالی بادی خوش و خنک از جانب شام - فلایقی علی وجه الارض احد پس پانز
 نمی ماند بدوی زمین هیچ یک که - فی قلبه شغال ذرة من خیر - در دل وی مقدار ذره از خیر است - او ایمان - شک را وی است
 که من خیر گفته یا من ایمان گفته - الا قبضه - اگر آنکه می ستاند آن با دآن کس را و سبب انزهاق روح وی میگردد - حتی لو ان
 احدکم دخل فی کبد جبل - تا آنکه اگر ثابت شود که کی از شما در آید در درون کوهی - لدخلته علیه منی لقبضه - هر آینه می در آید آن
 با و در آن کوه بران شخص تا آنکه می ستاند جان او را و کبد بفتح کاف و کسر با و دال میانه بر چیز رانی گویند و دیگر را نیز با معنی کسب
 گویند و دیگر بقاری نیز با معنی می آید - قال فقی شرا للناس پس باقی می ماند مردم بد - فی حقته الطیر و الاحلام السباع - در سگی
 پرند ها و گرانی درند ها یعنی در شق و فساد و قضا شهورات نفسانی چنان سبک و تیز رو باشد چنانکه پرند ها و در ظلم و جور
 و در افتادن دران چنان گردان و چکن شوند که درند ها و احلام اینجا جمع حکم کسرها داشته اند که معنی گرانباری و وفارست و مراد
 اینجا تمکن و استقرار است و ظلم و فساد - لایعرفون معروف و لایکفرون منکر - نمی شناسند این جماعه شروع را و انکاری کنند
 تا مشروع را فیتشیل لهم الشیطان فیتقول - پس تمثیل می کند و درستی بنیز دمی آید ایشان را شیطان پس میگوید - لا یتقون
 آیتهم ندارند که فتن و جور و ظلم و فساد می کنید و این که و تمثیل است از شیطان که باین حیل می خواهد که ایشان را به عبادت
 اضنام بخواند - فیتقولون ما امرنا - پس می گویند ایشان به شیطان چه می فرمائی و مقصود توصیت و چه کار کنیم - فیا مرم عباد
 الاوثان - پس حکم می کند شیطان ایشان را بپیش کش کردن بتان - و هم فی ذلک و در زتهم - و ایشان درین حال ریزنده است
 یعنی بر ایشان رزق ایشان چنانکه باران می ریزد - حسن میثیم - نیکو و فرار است معشیت و زندگانی ایشان - ثم یفنی فی الله
 پسترویده می شود در صورت قائم میشود و قیامت - فلا یسمعه احد الا معنی لیتا و رتعت لیتا - پس نمی شنود و از صور را هیچ یک
 مگر آنکه نال می گرداند یک طرف گردن را و فردی انگشت طرف دیگر را یعنی از در بهشت آن آوار دل مردم پاره می شود و
 قوت با بجهانی مطلق می گردد و دست می شود در قرآن را گردن پیدای آید و گاهی بایان می افتد و زمانه بالاسی رود
 چنانکه خیال مدح و شوان و خائفان باشد و کیت بکس لام و سکون یا جانب گردن را گویند و حال و اول من یسمعه رجل یلوط
 جوف ابد - گفت پیغمبر خدا نخستین کسی که می شنود و از صور را روی است که گل می کند و اصلاح می دهد جوف شتران خود را تا در
 آب شان بخوراند - فیصعق لصعق الناس - در انشای همین کار هلاک می گرد و آن مرد و هلاک می گردد و مردم در عین کار و بار
 ثم یرسل الله مطرا کانه اطل - پسر سه فرستد الله تعالی بارانی را که یاکه شبنم است فیفت مناجساد الناس - پس میرود
 بسبب این باران بدنهای مردم - ثم یفنی فی اخوی - پسترویده میشود در صورت باردم - فاذا تم قیام یظفرون - پس ناگاه این مردم

که از زمین روئیده شده و زنده شده ایستاده اند نگاه می کنند بول با سه قیامت را ثم لقبال ایستاده می شود و آدمیان را
که ایستاده شده اند - یا ایها الناس علم اسمی ربکم - ای آدمیان بپایند و بازگردید بسوے پروردگار خود و تقویم اسم رسول
و گفته می شود و فرشتگان را متوفات و محوس دارند این مردم را زیرا که ایشان پرسیده می شوند از کردارهای کرده اند
و حساب گرفته می شود از ایشان - فیقال پس گفته می شود یعنی پروردگار تعالی می گوید بفرشتگان - اخر جوابی است الشارح
بیرون بیارید از میان این مردم لشکر آتش دوزخ را یعنی آنها که فرستاده می شوند بسوی دوزخ - فیقال پس گفته
می شود یعنی فرشتگان از جناب عزت می پرسند - من کم - از چند کس چند کس را بیرون آریم یعنی آنها که بدوزخ فرستاده شده
چند کس باشند از چند کس یعنی عدد و مقدار آنها چیست - فیقال پس گفته می شود و می گوید پروردگار تعالی من کل الف تسع مائة
و تسع و تسعين بیرون آرید از هزار کس نهصد و نود و نه را از اینجا معلوم می شود که از هزار یک کس بهشت رود و باقی همه را بدوزخ
فرستند مراد آنست که آنها بشومی نفس و موجب کردارهای خود قابل و مستحق آن باشند که بدوزخ روند بعد از آن شفاعت
آنحضرت صلی الله علیه و آله و سلم و انبیا و رسل و یعقوب و یوسف و عیسی و غیره از دوزخ شان برآرند و در حدیث الی سعید
در فصل اول از باب المحشر بیاید که این بعثت نار از یا جوج و ماجوج خواهد بود شفاعت را موعظن باشد اول که عاصیا
پدرگاه عزت بیارند ایستاده کنند از عرق خوف و خجالت عرق شوند و از هول و بهمت حساب و عذاب بگریزند شفاعت
درخواست کنند که تائب باشند و آرامی گیرند و نفس برآرند در عرصات قیامت بعد از آن حکم شود که بروند حساب بگیرند اینجا
نیز درخواست کنند که از روی حساب ایشان بگذرند و همچنین عفو کنند و چون حساب هم بگیرند مناقشه در حساب نه کنند
که هر که مناقشه کرده شود در حساب عذاب کرده شود و بعد از حساب بدوزخ بفرستند اینجا نیز محل شفاعت و درخواست
است تا بدوزخ بفرستند و چون بفرستند و عذاب کنند شفاعت نمایند و از دوزخ برآرند امیدوار
از کرم غفار عز اسمهم و شفاعت حضرت رسول مختار صلی الله علیه و آله و سلم بسیار است باقی هر چه حکم است آن علی کل
شیء تقدیر - قال فذلک لیم بحمل الولدان شیا - گفت پس آن روز است که می گردانند بچکان را پیر کنایت است از دراز
آن روز و از شدت و محنت که در آن روز است چه پیری و در غم و محنت زود رسد - و ذلک یوم یکشف عن ساق - و
آن روز است که پیدای شود و کشاده می شود و روی از امری عظیم و محنتی سخت و کشف ساق کنایت است از خوف
و هول و شدت و محنت و این معنی متعارف است میان عرب و اصلش آنست که هر که در شدت و محنت افتد در استقامت آن
از ساق برزند و ساق دی بدن کشف گردد و کلام در تفسیر کرمه (یوم یکشف عن ساق ویدعون الی الجحیم) بسیار است
و نود اکثر تاویل و این است که گفته شد و الله اعلم - رواه مسلم و ذکر کرده شده حدیث معاویه که او را
این است - لا یقطع الجحیم - و در وی ذکر طلوع آفتاب از جانب مغرب آمده است - فی باب التوبة در باب التوبة

باب الفتن فی الصور

فتح و میدان و صحرایم شامخ که در روسے بدرمند و مراد اینجا شامخست که در روسے اسرائیل بدرمند و آن دو لغتست یکے
براسے هلاک گردانیدن و تیر اندیدن از زندگان و دیگر حراسے زندہ گردانیدن و براسے محقق مردگان ۔

الفصل الاول عن ابی ہریرۃ قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم ما بین الفتنین اربعون سبت
فماصل میان دو فتنہ چهل سبت و چون ابو ہریرہ از رسول محل گفت ۔ قالوا پر سیدند یا ابی ہریرۃ اربعون یوما یا مدت مذکور چهل روز است
قال آیت ۔ گفت ابو ہریرہ ابا آوردیم از جزم و قطع کردن با ننگہ گویم چهل روز است و ندانم و نتوانم گفت آنرا ۔ قالوا
و اربعون شهرا ۔ گفتند آیا چهل ماه است ۔ قال آیت ۔ گفت از چهل ماه گفتن نیز ابا آوردیم از نیز نتوانم گفت ۔ قالوا
اربعون سنۃ ۔ گفتند آیا چهل سال است ۔ قال آیت ۔ گفت این را نیز نتوانم گفت یعنی چون از حضرت محل شنیدہ ام یا
مبین شنیدہ و آنرا فراموش کردہ ام بجز نتوانم گفت کہ مراد چیست و گفت آن حضرت ۔ ثم نزل اللہ من السماء و ایت پیغمبر شد
خدا یقہ از آسمان آبی را جنبستون کما ثبت البقل ۔ پس می رویاند و پیدای شوند آدمیان و جز ایشان از جانداران چنانکہ
میر و پدید و پیدای شود و ترا و سبز را و گیاه ہا بر زمین و حقیقت آدمی زار را نمیت چنانکہ نباتات را پنہان در زمین کہ بوجود
باران پیدا کرد و و سر کشد چنانکہ اشارت کرد و قبول خود ۔ قال و لیس من الانسان شیء الا یلی الا عطا و احد ۔ و نیست از
آدمی چیزیکہ کہنہ نشود بے ہم چیز از اعضا و اجزای کہنہ شود و بوسیدہ و فرسودہ گرد و در یک استخوان ۔ و موجب الذنب ۔
و نام آن استخوان موجب الذنب است فنج مین و سکون جیم و فتح ذال و فون و آن استخوان است پلایان صلب میان دو سرین
و موجب الذنب بتبدیل با ہم نیز آمدہ و عجب و عجم ہر دو پیمنی اصل و پنج آید و ذنب بمعنی دم و این استخوان چون
در اینجا است آنرا باین نام خوانند مذ و منہ یکب الخلق یوم القیامۃ ۔ و این استخوان ترکیب کردہ سے شود و پیوند دادہ میشود
بتراش جسد آدمی متفق علیہ و فی روایہ سلم قال کل این آدم یا کلمۃ الذنب ۔ ہمہ جسد آدمی را آدمی خورد و آنرا خاک ۔ الا
عجب الذنب سگر این استخوان کہ منہ خلق و فیہ یکب ۔ از وی پیدا کردہ شدہ است و در اول خلقت و در وی ترکیب دادہ میشود
در روز قیامت ۔ و عنہ قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم لقیض اللہ الارض یوم القیامۃ ۔ و در پنجمے گرد
خدای تعالیٰ زمین را روز قیامت ۔ و بطوی السماء و جمیعہ ۔ و می چید آسمان را بدست راست خود کفایت ست از عظمت
و جلال و کبرایے حق و ہمانت و حقارت افعال عظیمہ کہ او نام خلق در آن حیران ست در جنب آن و تنبیہ ست بر آنکہ
خراب کردن عالم و برداشتن زمین و آسمان نزد قدرت وی ممکن و آسان ست و چون آسمان را شرف و عظمت
نسبت بزمین بیشتر است او را ذکر کرد و تخصیص کرد بزمین کہ اشرف از بسیار است پس قبض می کند زمین را و سے پیچید
آسمان را بدست راست خود ۔ ثم یقول ۔ پشتر سے گوید وی تعالیٰ ۔ انا الملک بمنہ بادشاہ صلی الاطلاق باین ملک
الارض ۔ بجا اندازد شاہان کہ در زمین دعوی بادشاہی می کردند متفق علیہ ۔ و عن عجب اللہ بن عمر قال قال

رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم طوی السّموات یوم القیمۃ می پیچید خدایتعالیٰ آسمانہا را روز قیامت۔ تم باخذاں
بیدہ یعنی۔ پستری گیر آسمانہا را بدست راست خود۔ تم بقول۔ پستری مگویید۔ انا الملک این الجبارون این المتکبرون منہم
بادشاہ کجا اند جبر و تہر کنندگان و کائنات شکنندگان و کجا اند بیکر کنندگان۔ تم طوی الارضین بشمالہ پستری پیچ زمین ہا را بدست
چپ خود۔ و فی روایت۔ و در روایتی اینچنین آندہ است کہ۔ یا خدہن بیدہ الاخریٰ میگردد زمین ہا را بدست دیگر تم بقول
پستری گویید۔ انا الملک این الجبارون این المتکبرون۔ کجا اند تم بر کاری دارندگان مردم را و گزیدن کشان و ہر رگہ
نمائندگان از خود۔ رواہ مسلم۔ وعن عبد اللہ بن مسعود قال جاء جبرئیل الیہودالی البی۔ آمد دانستندے از یہود و مسیو
پیغمبر۔ صلی اللہ علیہ وسلم فقال۔ پس گفت۔ یا محمد ان اللہ سیک السموات یوم القیمۃ علی اصبع۔ بدستیکہ خدایتعالیٰ
نگاہ میدارد آسمانہا را روز قیامت بر یک انگشت۔ و الارضین علی اصبع۔ و نگاہ میدارد زمین ہا را بر انگشت دیگر الجبار
و الشمر علی اصبع۔ و نگاہ میدارد کوه ہا و درختان را بر انگشت دیگر۔ و الماء و النری علی اصبع۔ و نگاہ میدارد آب را و خاک
سناک را بر انگشت دیگر و سایر الخلق علی اصبع۔ و نگاہ میدارد باقی خلق را بر انگشت دیگر۔ تم ہنرمین۔ پستری جہلند انہا را
فیقول۔ پس می گویید۔ انا الملک انا اللہ منہم بادشاہ منہم خدا انہما ہمہ کنایت و تمثیل و تصویر علیہ قدرت و عظمت الہی است
تعالیٰ شأنہ و قطعاً معنی دست و انگشت مجبایند من منظور و ملحوظ نہ روش کلام عرب نیست کہ چون یکے را خواہند و صفت
کنند موجود و کرم گویند و دست می فراخ و کشادہ است با آنکہ تواند کہ اورا دست نبود و دستہا سے و سے بریدہ شدہ باشد
یا از اول خلقت بیدست آفریدہ شدہ یا کسی را بسلطنت و ملک رانی و صفت کنند گویند فلان بر تخت نشست اگر چه
اورا تخت نبود و نشستی نہ و این مسلکی سدیدست در فہم تشابہات قرآن و حدیث بی آنکہ تاویل کنند و بگویند مراد بدست
انست و تخت این فافہم و لہذا تعجب کہ دآن حضرت از گفتار یہودی و نصیرین کرد مراد را چنانکہ گفت۔ فصحک رسول اللہ
پس بخندید پیغمبر خدا۔ صلی اللہ علیہ وسلم تعجباً ما قال الجبر۔ از جهت شکست نمودن از آنچه گفت آن دانستند یہود تعجباً
کہ۔ یعنی تعجب نمودن آن حضرت نہ از جهت کذب جبر بود بلکہ از جهت نصیرین و سے و راست گوداستن و سے بود۔ تم
قرآن۔ پستری خواند آن حضرت این آیت را۔ و ما قدر اللہ حق قدرہ۔ و اندازہ نہ کردند آن کسان کہ تہر یکے دیگر دانند خدا
را غیر او را و ایمان نہ دارند بکمال قدرت و عظمت او حق اندازہ کردن الہی نہ شناختند او را چنانکہ باید شناخت و تعظیم نہ داشتند
او را چنانکہ تعظیم باید داشت و نہ پرستیدند او را چنانکہ باید پرستیدند۔ و الارض جمیعاً قبضتہ یوم القیمۃ۔ زمین تمام در چنگ است
اوست۔ و السموات سطویات بیمیدہ۔ و آسمانہا پیچیدہ شدہ اند بدست راست وی۔ بچانہ و تعالیٰ عما یشرکون۔ پاک است
و بزرگ است وی از چیزے کہ شرک می گردانند او را و آنچه یہودی گفت تفسیر تفصیل نیست۔ متفق علیہ۔ وعن
عائشہ رضی اللہ عنہا۔ قالت سألت رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم عن قولہ تعالیٰ۔ پرسم پیغمبر خدا را از معنی قول خدا تعالیٰ
کہ گفته است۔ یوم تبدل الارض غیر الارض و السموات۔ روزی کہ تبدیل و تغییر دادہ شود زمین را و پیدا کردہ شود در بدل

وہ زمین دیگر تبدیل دلا دے شود آسمان ہمارا دلا دے فریدہ شود آسمان ہمارا دلا دے یعنی روز قیامت سفین کیون الناس یومئذ یسبحون
 گجا باشند آدمیان دران روز دوران وقت کہ تبدیل دلا دے شود زمین و آسمان را قال علی الصراط - گفت آنحضرت آدمیان
 دران وقت بر صراط باشند مردمان صراط است کہ معبود است نزد مسلمانان یا ہر صراط کہ باشد و اصل صراط یعنی راست
 رواہ مسلم - بدانکہ تبدیل دونوع میباشد یکی تبدیل در ذات چنانکہ گویند تبدیل کردیم در اسم را بدنا نیز یعنی تبدیل در اسم
 و نامیز کہ فتم و بنا تبدیل در صفات چنانکہ گویند تبدیل کردیم حلقہ را بنجام یعنی حلقہ را گداختیم و بشکل خاتم ساختیم با آنکہ ذات
 یکی است و صفت و بہیت دیگر شد و تبدیل زمین و آسمان زمین و آسمان دیگر و احتمال دارد و آثار و اخبار نیز در تبدیل
 صفات بیشتر است ابن عباس فرمودہ زمین بہان زمین است تغییر در صفات اوست و ابو ہریرہ گفتہ کہ فرخ کنند زمین را
 چنانکہ بیج بلند و پست دران نمایند و پروردگار تعالیٰ قادر است کہ زمینی دیگر و آسمانی دیگر پیدا کند چنانکہ بعضی آثار و
 اخبار دران نیز ناظر است از اسیر المؤمنین علی کرم اللہ وجہہ آیدہ است کہ زمین پیدا کنند از تسمہ و آسمانی از طلا و از
 ابن مسعود آمدہ کہ زمین پیدا کنند سفید و پاکیزہ کہ گناہ نہ کردہ کسی دران مینماید و ظاہر حدیث و سوال عائشہ و جواب آنحضرت
 مراد از ناظر زمین است کہ قال الطیبی واللہ اعلم - وعن ابی ہریرۃ قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم
 الشمس والقمر کاوران یوم القیمۃ - آفتاب و ماہتاب پیچیدہ می شوند روز قیامت یعنی برداشتہ و در گوشہ انداختہ
 می شوند چنانکہ جامہ را بہ پیچیدہ و در گوشہ بندازند یا پیچیدہ می شود و نور و روشنائی انہارا و سنے رود انبساط آن از آفاق
 و زوال سے پذیرد از آن - رواہ البخاری -

الفصل الثانی - عن ابی سعید الخدری قال قال رسول اللہ گفت گفت پیغمبر خدا صلی اللہ علیہ وسلم کیف الیم
 و صاحب الصور تعد القیمۃ - چگونہ تنگم کنم و شاد باشم و حال آنکہ صاحب صور کہ اسرافیل است علیہ السلام فرمودہ است
 صور را در وہان خود بر آسے بیدان - و صغی سمعہ - و ماثل گردانیدہ است و برداشتہ است گوش خود را بجانب حق تا کہ
 آواز کند و بفرماید کہ ہرم - و جی جبتہ - و کج داشتہ و نگین کردہ است پیشانی خود را چنانکہ عادت و مندرگان بوق و شاخ
 می باشند یعنی تیار شدہ یا ندہ است غیظ منی یومئذ ینفخ - انتظار سے برد کہ کے امر کردہ شود بیدار - ففتوا ایس
 گفتند صحابہ یا رسول اللہ و اما امرنا چون حال انیسٹ چہ می فرمائی ما را و چہ کار کنیم - قال - فرمود و قولوا حبنا اللہ نعیم
 الکوکیل - بگوئید پس است ما را خدا و نیکو کوکیل است وی کہ سپردہ می شود و تمام کار و بار خود را بوسے یعنی التجاء بدرگاہ حق
 برید و اعتماد بر فضل و کرم وے کنند و بر عمل و کردار خود تکیہ نکنند با آنکہ بدانچہ فرمودہ است کار سے کردہ باشند و این
 ایست کہ چون شدت و محنت و ترس از چیز سے پیش آید این را بگویند و از ان سلامت یاتند - رواہ الترمذی -
 و عن عبد اللہ بن عمرو بن العنبر صلی اللہ علیہ وسلم قال الصور قرن یفخ فیہ گفت آن حضرت صور کہ اسرافیل
 در دہد و بدان قیامت قائم شود بر صورت شانی است کہ و میدہ می شود در و سے و عظمت آن را خدا تعالیٰ دانند

ما بخار وروایات در تصویر و تصویر و عظمت آن بسیار آمده است واللہ اعلم۔ رواہ الترمذی و ابو داؤد و الداریم۔
 الفصل الثالث۔ عن ابن عباس رضی اللہ عنہما۔ قال فی قولہ تعالیٰ۔ گفتہ است ابن عباس در تفسیر قول
 حق تعالیٰ کہ فرمودہ است۔ فاذا انقضى النافور الصور یعنی مراد بنا قور صورت و معنی این است کہ چون دیدہ شود در صور
 پس آن روز صحت است بر کافران۔ قال والراغبہ النخعي۔ الاوسی والراغبہ الثانیۃ گفتہ ابن عباس در تفسیر قول حق تعالیٰ
 (یوم یحجب الراغبۃ بفتحها الراغبۃ) روزی کہ جبیدہ را جفہ در پے آید اور اراغبہ کہ مراد از راغبہ نفعہ اولی است کہ زمین و کوہ
 بدان جبیدہ و در حرکت آیند مشتق از حجب یعنی جبیدن و در لرزہ افتادن و مراد برادفہ نفعہ ثانیہ است کہ دینی نفعہ اولی برسد
 مشتق از رد و نفعہ یعنی از عقب چیزے آمدن و در پے وی رسیدن۔ رواہ البخاری فی ترجمہ باب۔ رعایت کردہ است
 این را بخاری از ابن عباس و ترجمہ باری از صحیح خود۔ وعن ابی سعید قال ذکر رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم صاحب الصور
 ذکر کرد آن حضرت فرشتہ را کہ صاحب صورت و موکل است بر آن و در مندرہ در آن کہ اسرافیل باشد۔ وقال۔ وگفتہ آنحضرت
 عن یحییٰ بن جبرئیل۔ از جانب دست راست وی جبرئیل باشد۔ وعن یسارہ میکائیل۔ از جانب دست چپ وی میکائیل
 بود یعنی در وقت در دیدن۔ وعن ابی زبیر۔ یعنی را کہ سر زای القحطی یعنی عین و فتح قائم نام اہل قیطن نام است
 یعنی لام صحابی مشہور است معدود در اہل طائف۔ قال قلت۔ گفت ابو زبیر گفت۔ یا رسول اللہ کیف یبید اللہ الخلق۔
 چگونه باز میگردد اند خداے تعالیٰ خلق را و زندہ می سازد بعد از بوسیدن و خاک شدن۔ و ما آیتہ ذلک فی خلقہ۔ و چه چیز است
 نشان آن در خلق او کہ بدان امکان آن توان دانست و بران دلیل ساخت۔ قال گفت آنحضرت۔ اما مرتب بودی
 قلمک جدا۔ آیا گذشتہ تو در دشت و صحراے قوم خود در زمان قحط سال و خشکی باران کہ بچ سبزہ در آن نباشد خم مرتب بہ بیتن
 خضر۔ بہتر سے گذری بان وادی در حالیکہ می جبند وی بالہ سبزہ جارب یعنی جیم و سگون دال و کسر آن خشک سالی و خصب
 کسر خا۔ قلت نعم گفتیم آرسے گذشتہ ام بواسطہ در ہر دو حالت۔ قال قلمک آیتہ اللہ فی خلقہ۔ گفت آنحضرت پس آن
 نشان خدا تعالیٰ است در خلق وی و زندہ گردانیدن مردہ و بعد از مردن و بر آوردن ایشان از گور و دلیل است بران چنانکہ
 کذ لک یحیی اللہ الموتی۔ همچنین کہ میر وید در زمین سبزہ باز زندہ میگردد خدا تعالیٰ مردہ ہارا۔ رواہما۔ روایت کرد این دو حدیث را۔ زبیر

باب اشر

فی الصراح حشر را بگفتن و راندن و گرد کردن و منہ یوم الحشر روز قیامت و این عبارت است از گرد آوردن مردہ ہا بعد از
 زندہ گردانیدن و بر آوردن ایشان از قبور در جاییکہ آن را حشر گویند کبرئیل و نوح نیز خوانند و حشر است
 یکے بعد از قیامت باین معنی کہ گفته شدہ دیگر پیش از قیامت از علامات آن چنانکہ در حدیث آمده است کہ آتش از جانب
 مشرق پیدا آید کہ مردم را بحشر یعنی زمین شام براند چنانکہ سابقا گذشت و مراد اینجا معنی اول است و بعضی احادیث بیانید
 کہ محتمل ہر دو معنی است و علما بہ ہر دو احتمال قائل شدہ اند و اختلاف کردہ اند و ظاہر ہر ہمان اول است

الفصل الاول - عن سهل بن سعد قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم يشهد الناس يوم القيمة على ارض
 بيضاء غفراء - گرد آلوده می شوند مردم روز قیامت بر زمین سفید که سخت نیست سفیدی و آغوش سفید که خالص و
 سخت نباشد سفید و اهل باشد بر خیز - کفحة النفی ساندان آرد بخیزه شده و تشبیه در لون و استدارت است -
 پس اینها علم لاحد نیست در آن زمین علامت و نشانی یعنی بنا و عمارتے مرتب یکے را یعنی زمین هموار خالی از بلندی و
 پستی یا نیست در آن زمین نشان ناک و تصرف مرتب یکے را اگر پروردگار تقاسم و تقدس را متحقق علیه - وعن
 ابی سبید الخری قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم تكون الارض يوم القيمة خبزة واحدة - می باشد زمین روز قیامت
 یک نان کی یک نعل و آبجبار سیده می گرداند آن نان را جبار تقاسم و تقدس بدست خود چنانکه عادت است که نان را از دستی
 بدستی میگردانند تا گرد و تنک و برایشود پس از آن برخاسته گرم بیند از دنا پخته گردد - کما تیکفاه احدکم خبز تنی اسفر
 چنانکه می گرداند یکے از شما نان خود را در سفر یعنی پزدان را بطریق استعمال و سفر نفیم سین و فتح نیز خوانده هیچ سفر
 که بران طعام خوردند - نزل الابل الجنة - در حالیکه این نان نزل است بهشتیان را و نزل نفیم نون و نرای و سکون
 آن طعام حاضر که اول نذر همان بیارند بدانکه ظاهر حدیث است که زمین نان شود و تبدیل بدان گردد و طعام
 بهشتیان شود که با فعل نذر در آمدن بهشت بخورد پس بعینه هم بر ظاهر حمل کرده و گفته که مستعد نمی داریم هیچ چیز را از قدرت
 خودوند تعالی و وی تقاسم قادر است که زمین را نان سازد و بخوردن بهشتیان دهد و دیگران گویند که در قدرت حق استعدای
 نداریم ولیکن دلیل سماعی که نص باشد در آن نداریم و حال آنکه واروده است که این زمین را با بر و بجزوی باقی بکنند و
 با دوزخ پیوند پس مقصود تشبیه زمین است در بیاض و استدارت بنانی که پیدائی کنند و تیارے گردانند پروردگار تقاسم
 بهشتیان را نذر در آمدن آن بطریق نزل و در زمین این بیان عظمت بهشت است و آنچه میسازد شده است
 بهشتیان را از جلال نعم یعنی ناهنا بهشت باین عظمت باشد که تمام روی زمین مقدار یک نان از آنها باشد
 پس حرف تشبیه محذوف باشد - فانی رجل من الیهود پس بعد از فرمودن آن حضرت این حدیث را آمد مردی از قوم یهود
 فقال - پس گفت آن مرد - بارک الرحمن علیک - برکت فرستد خدای تقاسم مهربان بر تو - یا ابا القاسم الا خبرک بنزل
 اهل الجنة يوم القيمة - آیا خبر ندیم ترا بطعام بهشتیان که اول پیش ایشان بیارند روز قیامت - قال بلی - گفت آن حضرت بلی
 خبره مرأان - قال تكون الارض خبزة واحدة گفت یهودی می باشد زمین یک نان - کما قال البنی چنانکه گفته بود پیغمبر خدا
 صلى الله عليه وسلم فنظر البنی صلى الله عليه وسلم الینا - پس نظر کرد آن حضرت بسوی ما - ثم ضحك - پس خنده کرد آن حضرت
 بحسب موافقت خبری که صلى الله عليه وآله وسلم خبر یهودی را که از تو رویت سے داد و حصول مزید ايقان و قوت ایمان صحابه
 بخبر وی صلى الله عليه وآله وسلم و خنده به بنا گفته کرد - حتی بدت نواجذ - تا آنکه ظاهر شد دندانها پسین که در اقصاء
 دهن اند و آنها را دندانهای حلم و عقل گویند از جهت رویدن آنها بعد از بلوغ و کمال عقل و فوج را بریشک و مطلق

اخر اس کہ بعد از لشک اند نیز اطلاق کنند و ظاہر آنست کہ مراد اینجا بمعنی باشد چہ ظاہر شدن دندانها عقل و خندہ
در غایت بعد است ہم قال - پتر گفت آن یہودی - الا خبرک بادا ہم - آیا خبر ندیم ترا بنان خوش اہل بہشت -
بالام والنون - نان خوش ایشان بالام است بہا و موحده و تحقیف لام و ماہی و چون بالام لفظ سریالی بود و صحابہ معنی
آن را نہ نمیدند فقالوا و انا - گفتند صحابہ و حسیت این یعنی بالام - قال - گفت یہودی باین عبارت نان خوش شبیلان
نور یعنی گا بہشت - و نون - و ماہی ست باوی - یا کل من زائدہ کہ ہما سبعون الف - می خوردند از گوشت پارہ کہ زیادہ بر
جگر است ہفتاد ہزار کس و آن طائفہ اند کہ بے حساب و بہشت در آیند و روی ایشان مانند ماہ شب چار دہم باشد و
توانند کہ مراد کثرت و بہالغہ دران باشند نہ عدد مخصوص و گفته اند کہ زائدہ کہ قطعہ جداست پیوستہ بہ جگر و آن خوشتر
و گوارا ترین اجزای است و توانند کہ بیان معنی بالام را از انحضرت باشد چون صحابہ معنی آن را نہ نمیدند و پرسیدند
انحضرت پیش از آن کہ یہودی بیان کند بوی آبی آن را بیان کرد و این وجہ نزد کتاب حروف الذواہلی است از وجہ
اول فافهم متفق علیہ - وعن ابی ہریرۃ قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم یحشر الناس علی ثلث طرائق -
حشر کردہ می شوند آدمیان بر سہ طریقہ و سہ فرقہ - راغبین - یک فرقہ رغبت کنندگان در بہشت و فضل و رحمت الہی تعالی
لا خوف علیہم ولا ہم یخزنون - صفت ایشان است - راہبین - و فرقہ دیگر ترسندگان از آتش و دوزخ و غضب و عذاب و دردگار
عز و علا و ایشان علی غیر و ثانیہ علی غیر - حال آنکہ دو کس بر یک شتر اند و سہ کس بر یک شتر اند - و اربعہ علی غیر و عشرہ علی غیر
و چہا کس بر یک شتر و دہ کس بر یک شتر این اعداد تفصیل مراتب این دو قسم است بر سبیل کنایت و تمثیل و ہر کس بر سہ
و می عالی تر شرکت در دے کتر و سرعت و سبق و سہ بیشتر و اعداد دے کہ میان اربعہ و عشرت ذکر نہ کرد و بر قیاس
گذاشت و بودن چند کس بر شتر سہ یا بر دہ اجتماع بود بطریق تعاقب و تنادب کہ ہر کدام بہت سوار سہ شدہ باشند و واحد
بر شتر ذکر نہ کرد زیرا کہ آن مرتبہ مقربان است از انبیا و رسل و مقصود ذکر احوال اہم است - و عشر بقیتہم النار - و جمع سہ کند
و گردے ارد باقی مردمان را آتش این بیان فرقہ سوم است کہ آتش ملازم و مصاحب گاہ و بیگاہ ایشان است چنانکہ
نہر و قلیل معہم حیث قالوا - قیلولہ سہ کند آتش با ایشان ہر جا کہ قیلولہ سہ کنند و نسبت معہم حیث بالآء - و شب می کند
آتش با ایشان ہر جا کہ شب می کنند - و صبح معہم حیث اصبحوا - و صبح می کند آتش با ایشان ہر جا کہ صبح می کنند - و نفس معہم حیث
امسوا - و شام می کند آتش با ایشان ہر جا کہ شام می کنند یعنی آتش روز و شب و صبح و شام با ایشان است و ایشان را
سہ راند و گردے آرد و بیشتر بدانکہ در فصل ثانی از حدیث ابی ہریرہ بیاید کہ خشر کردہ می شوند آدمیان سہ صنف صنف
پیادہ و صنف سوار و صنفی ریزندہ ہر سہ و این حدیث نیز بتفصیل ذکر آن اصناف می تواند بود و ذکر سواران و ہر روی
روندگان مصرح و ہر پای روندگان فہم نمی راد و شرح بتفصیل تر ازین تقریر کردہ شدہ است آنجا بید وید و شمارگان
را اختلاف است در آنکہ این حشر روز قیامت است بعد از برآیندن مژدہ ہا از گور یا پیش از آن است از علامات قیامت

بجانب محشر که زمین شام است و اول ظاهر تر دعوای ترست و الله اعلم متفق علیه - و عن ابن عباس عن ابی بنی صلی الله علیه وسلم قال انکم مشورون حفاة عراة غرلا - روایت می کند ابن عباس از آنحضرت که گفت بدرستی که شما مشر کرده و برانگیزه می شوید برهنه پا برهنه تن ناخنه کرده و غرل بضم غین مجر و سکون را جمع اغرل بمعنی انداخت یعنی ناخنه کرده شده - ثم قوام - پسترن خواند آنحضرت این آیت را - کما بدأنا اول خلق نعیده - چنانکه پیدا کرده ایم ایشان را و اول پیدایش باز پیدا می آریم از قبور - و بعد اعلیانا و عده لازم است این پیدا کردن برآ - انا کما فاعلین - بدرستی که ما ستم کننده گان آنرا و گفت آنحضرت که - اول من کیستی لایقتم ابراهیم نخستین که پوشانیده می شود و از جامه روز قیامت ابراهیم خلیل است زیرا که دوسه علیه السلام نخستین کسی است که برهنه کرده شده و در راه خدا در رفته که انداخته شد در آتش تمیز او باین قضیست ازین وجه دلالت نکند بر افضلیت و از سید انبیا صلی الله علیه و آله و سلم و در حقیقت این اعزاز و اکرام و بوسیله علاقه الهی است و دست مرا آنحضرت را با آنکه در بعضی روایات آمده است که آنحضرت هم با جامه که در آن دفن کرده شده ببعوث گردود - و انما ساسنا من اصحابی یوخذ بهم ذات الشمال - و گفت آنحضرت که جماعه از اصحاب من گرفته می شوند و برده می شوند بجانب دست چپ که عاصیان و گناهکاران به آنجانب می برند - فاقول - پس می گویم من بطریق تحسیر و بقصد استخلاص ایشان را اصحابی اصحابی میغیر جمع قلت آورد و تصغیر کرد از جهت قلت عدد ایشان - فیقول - پس می گوید پروردگار تو را سلب بقصد شکایت و بیان سبب تعذیب ایشان - انهم لن یزالوا مرتدین علی اعتابهم منذ فارقتهم - بدرستی که ایشان همیشه لو دند برگشته از دین و رجوع کننده بر پشتتاسه خود از آن باز که جدا شده توانا ایشان - فاقول کما قال العبد الصالح پس می گویم من چنانکه گفت بنده صلح که عبارت است از عیسی بن مریم علیه السلام و را عذر او را استخلاص قوم خود و بحضرت رب لغت این آیت را که - و کنت علیه شمیم اداست فیم - و بودم من شاهد و واقف بر احوال ایشان تا آن وقت که بودم در میان ایشان - الی قوله الغریر الحکیم - تا این کلمه که آخر آیت است و مضمون تمام آیت این است که عیسی گفت علیه السلام خداوند ما من در میان ایشان بودم بر حال ایشان واقف بودم و نگذاشتم که کفر و رزند و جز حق گویند و چون برداشتی تو مرا از میان ایشان بودی تو نگاهبان و واقف بر حال ایشان و تو بر هر چیز شاهد و حاضری اگر عذاب می کنی ایشان را و می گیری ایشان را بر کردار ایشان ایشان بندگان تو اند هر چه می خواهی می کنی و کسی نتواند لغت که چرا می کنی و اگر می آفری ایشان را و در می گیری از عذاب ایشان تو عالمی و حکمی هر چه می خواهی می کنی - متفق علیه - و گفته اند که مراد اینجا باصحا خواص اصحاب نیست زیرا که ما را به یقین معلوم است که هیچ یکی از خواص اصحاب بعد از دوسه صلی الله علیه وسلم مرتد نگشته الا قومی از حفاة عرب از اصحاب سیله و اسودیا بعضی از مولفیه القلوب که نه بصیرت و در دین و قوسه در ایمان داشتند با مراد برود رجوع از دین مسلمانی نیست بلکه خروج از حد استقامت در بعضی حقوق و صلاح سرسیرت در بعضی امور و رجوع از مرتبه حسن اخلاق و صدق نیست و تقصیر در بعضی حقوق و رعایت اهل بیت و ادب با ایشان

بجست اقبال دنیا و فتنہ چہ آنحضرت فرمودہ بود کہ من نمی ترسم بر شما کفر را ویت پرستی را ولیکن می ترسم از مداخلت دنیا
 و آفات آن کذا قالوا - وعن عائشة - رضی اللہ عنہا - قالت سمعت رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم یقول یخسر الناس
 یوم القیمۃ حماتہ عراۃ غرلا قلت - کفتم - یا رسول اللہ الرجال والنساء جمیعاً مردان و زنان ہمہ - فیظہر بعضہم الی بعض - نگاہ
 می کند بعضی از ایشان بسوی بعضی یعنی مردان و زنان برہنہ می بینند مردان را و زنان را پس در حشر ایشان برہنہ چہ حکمت
 باشد - فقال - پس فرمود آنحضرت - یا عاکشہ الامر اشد من ان یظہر بعضہم الی بعضہم - اسے عاکشہ کار مردان روز سخت تر
 ست ازین کہ نگاہ کند بعضی بر بعضی یعنی کجا بحال و فرصت و شعور است بآنکہ کہے کہے نگاہ تواند کرد - متفق علیہ وعن
 انس ان رجلاً قال ردایت ست از انس کہ مردی با آنحضرت گفت - یا رسول اللہ کیف یحشر الکافر علی وجہہ یوم القیمۃ -
 چگونه حشر کردہ میشود و کافر بر روی خود روز قیامت و چگونه ممکن باشد بر روی رفتن - قال - گفت آنحضرت الیس لک فی امشاک
 علی الرطین فی الدنیا تا و را علی ان یثبیت علی وجہہ یوم القیمۃ - آیا نیست شان این کہ آن کسی کہ مردان ساخته است او را برود
 و دنیا تو اناست بر مردان گردانیدن وی روز قیامت بر روی وی متفق علیہ - وعن ابی ہریرۃ عن النبی صلی اللہ
 علیہ وسلم قال یلقی ابراہیم اباه از یوم القیمۃ - گفت آنحضرت کہ پیش می آید ابراہیم پدر خود را کہ نام او از رست روز قیامت
 تحقیق نزد بعضی عالم رحمہم اللہ کہ قائل اند بآنکہ ابراہیم آنحضرت ہمہ از لوث شرک و کفر پاک و نیرزد اند نسبت کہ از رحم ابراہیم
 علیہ السلام کہ بجز از آنرا پدر خواندہ اند نام پدر دوسرے ناسخ است و ازین جہت مقید ساخت اباہ را بآنکہ پدر خود پیش می آید
 ابراہیم این پدر خود را کہ از رست - و علی وجہ از رقرۃ وغیرہ - و حالانکہ بر روی از رسیاہی و غبار است قترۃ وغیرہ بفتح
 بمعنی غبار آید ولیکن قترۃ غبار یکہ در دسے سیاہی بود بعضی گویند قترۃ سیاہی و کہ در تے کہ از ہم و حزن بر روی
 و در فیقول کہ ابراہیم پس می گوید ابراہیم مرا از ر - لم اقل لک لا تحصی - آیا نہ گفتیم من ترا بے فرمانی مکن مرا و
 اطاعت کن مرا و را آنچه از جانب حق بگویم و خبر دهم فیقول کہ ابوہ - پس می گوید مرا ابراہیم پدر خودی کہ از رست غایب
 لا اعیس کہ پس مرد بے فرمانی نمی کنم ترا شفاعت کن مرا فیقول ابراہیم یا رب انک وعدتہ ان لا تخزنی یوم یوم یعثون -
 پس می گوید ابراہیم اسے پروردگار من بدستیکہ تو وعدہ کردہ مرا و اجابت کردہ دعاے مرا کہ رسوا نگردانی مرا و نیز کہ
 بر زمینہ نشوند مردم و حشر کردہ شوند - فای خزئی خزئی من الی الابد پس کہ ام رسوائی سخت تر و افزون تر از رسوائی
 پدر من کہ ہا لک ست و دور تر ست از رحمت تو - فیقول اللہ تعالیٰ - پس می گوید خدا تعالیٰ - انی حرس الجنۃ علی انکاف
 بدستی کہ من حرام گردانیدہ ام بہشت را بر کافران و دعاے کہ امر و زور حق وی کنی و اتہاس کہ در مغفرت وی داری
 سودمند نیست ثم یقال لابراہیم انظر ماتحت رجلک - پستہ گفتہ می شود مرا ابراہیم را نگاہ کن کہ چہ خیر است و زیر پیر
 تو و برین فیظہر پس نگاہ می کند ابراہیم زیر پای ہاے خود و سفاقا ہوں بدست - پس ناگاہ وی ملائک و مقرون ست
 بدست بکسر زالی و حیر و سکون یا یختمانیہ و خاے بجز در آخر گرت گفتا زر کہ جو انے ست کلان شکم بے اندام و فتنہ القاموس لفتح

ہاں کہ الذیبت ودر بعض نسخ ذبح مبارک موجود و جاری ہوتا ہے۔ یعنی مذبح۔ متعلق آلودہ لگل و سرگین۔ فیوخذ بقواکم۔ پس
 گرفتہ می شود و کشیدہ می شود یا یہاں سے آن ذبح را۔ قبل ازیں فی النار پس انداختہ می شود در آتش و درخ داین از رست کہ
 مسخ گردانیدہ و خوار ساختہ شدہ در چشم ابراہیم تا ہر دے کہ پیدا شدہ بود و ساقط گرد و گفتہ اند کہ اگرچہ ابراہیم از آرزو دنیا
 تبری کردہ و سیزار شدہ بود و لیکن چون روز قیامت دی را دید مریدری دامن گیر وی شد و بر اے دے مغفرت و عفو
 شاید کہ بدرجہ قبول افتد و چون بنفاد و مسخ شدہ و دیدنا امید شد و تبراے ابد نمود و بعضی گفتہ اند کہ موت آرزو کہ کفر یقین ابراہیم
 نشدہ بود شاید کہ نہائی ایمانی آوردہ باشد و بر اطلاع دست ندادہ و تبراے از دے بحکم ظاہر بود و روز قیامت
 یقین شد کہ نہ کفر رفتہ بود پس متبری شد و تبراے ابدی و ابد اعلم۔ رواہ البخاری۔ وعنہ قال قال رسول اللہ
 صلی اللہ علیہ وسلم یوم القیمۃ حتی یدہب عرقم فی الارض سبعون ذراعا عرق مے کند و خوے می ریزند
 موم روز قیامت تا آنکہ مے روز خوے ایشان در زمین ہفتاد گز۔ و مجہم حتی یصلع آذانہم۔ و لگام مے کند عرق
 ایشان را یعنی می رود تا وہاں ہاں سے ایشان مثل لگام و باز مے در ایشان از کلام تا آنکہ می رسد تا گوش ہاں ایشان
 متفق علیہ۔ وعن المہتداد صحابی قدیم الاسلام ست سادس و سلاسل حاضر شدہ بدر را و باقی مشاہیر از فضلاء
 کبار و نجباء اخبار رست روایت کردہ است از دے علی بن ابی طالب و جزوے از صحابہ و در بعضی مواضع
 زیادہ برین از احوال دے نوشته شدہ است۔ قال سمعت رسول اللہ۔ گفت شنیدم پیغمبر خدا را صلی اللہ علیہ وسلم
 یقول۔ کہ می گفت۔ تدلی الشمس یوم القیمۃ من الخلق۔ نزدیک گردانیدہ می شود و آفتاب در روز قیامت از خلق
 حتی یکون منہم مقدار میل۔ تا آنکہ مے باشد آفتاب از ایشان ہم چو مقدار یک میل کہ ثلث فرسنگ است و بعضی گفتہ
 کہ مراد میل سربہ است و مقصود نہایت قرب است۔ فیکون الناس علی قدر اعمالہم فی العرق۔ پس می باشند آدمیان
 بر قدر عمل ہاں سے خود در عرق۔ فمنہم من یکون الی کعبیہ۔ پس بعضی از ایشان کہے است کہ مے باشد عرق تا ہر دو پا ہشت
 پاسے دے و این جماعہ اندک افعال ایشان بیشتر و خوب تر است و برین قیاس۔ و منہم من یکون الی رکبتہ۔ و
 بعضی را تا ہر دو زانوے دے۔ و منہم من یکون الی حقوۃ۔ و بعضی را تا ہر دو جاسے لیکن از روستے۔ و منہم من مجہم
 العرق ایما۔ و بعضی از ایشان کہے است کہ لگام می کند ایشان را عرق لگام گردنی یعنی تا وہاں می رسد یکہ در وہاں مے آید
 و اشارہ رسول اللہ و اشارت کردہ پیغمبر خدا صلی اللہ علیہ وآلہ سیدہ الی فیہ۔ بدست شریف تا وہاں مبارک خود۔
 رواہ مسلم۔ وعن ابی سعید الخدری عن النبی صلی اللہ علیہ وسلم قال ليقول اللہ تعالیٰ۔ گفت آن حضرت می گوید۔
 خداے تعالیٰ روز قیامت یعنی در محشر و ندائی کند آدم را و می گوید۔ یا آدم فیتقول۔ پس مے گوید آدم۔ بلیک و سبکی
 مے ایستہم براے خدمت و فرمان برداری تو و اطاعت و انقیاد می کنم ترا اسے پروردگار ایستادنی و ابود ایستادنی۔
 و الخیر کلام فی یدیک و نیکی ہمہ در دو دست است۔ قال۔ می گوید پروردگار با آدم۔ اخرج بیئنا النار بیرون از لشکر آتش را

بجست اقبال دنیا و فتنہ چہ آنحضرت فرمودہ بود کہ من نمی ترسم بر شما کفر را دیت پرستی را ولیکن می ترسم از مداخلت و نیات
 و آفات آن کذا قالوا - وعن عائشہ رضی اللہ عنہا - قالت سمعت رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم یقول یحشر الناس
 یوم القیمۃ حفاة عراة غرلا قلت - کفتم - یا رسول اللہ الرجال والنساء جميعا مردان و زنان ہمہ - فیظہر بعضهم لی بعض - نگاه
 می کند بعضی از ایشان بسوئے بعضی یعنی مردان و زنان برہنہ می بینند مردان را و زنان را پس در حشر ایشان برہنہ چہ حکمت
 باشد - فقال - پس فرمود آنحضرت - یا عاکشہ الامر اشد من ان یظہر بعضهم لی بعض - اے عاکشہ کار مردان روز سخت تر
 ست ازین کہ نگاه کنند بعضی بہ بعضی کجا بجال و فرصت و شعور رست بآنکہ کہسہ بہ کہسہ نگاه تواند کرد - متفق علیہ وعن
 انس بن رجلا قال روایت است از انس کہ مردی بآنحضرت گفت - یا رسول اللہ کیف یحشر الکافر علی وجہہ یوم القیمۃ -
 چگونہ حشر کردہ میشود و کافر بر روی خود روز قیامت و چگونہ ممکن باشد بر روی رفتن - قال گفت آنحضرت - یحشر علیہ الذی استہ
 علی الطین فی الدنیا تا در اعلیٰ ان یشیعہ علی وجہہ یوم القیمۃ - آیا نیست شان این کہ آن کسی کہ روان ساقی است و در بار و
 و بر دنیا توانست بر روان گردانیدن وی روز قیامت بر روی وی متفق علیہ - وعن ابی ہریرۃ عن النبی صلی اللہ
 علیہ وسلم قال یلقی ابراہیم اباه از رویم القیمۃ - گفت آنحضرت کہ پیش می آید ابراہیم پدر خود را کہ نام او از رست روز قیامت
 تحقیق نزد بعضی علماء رحمہم اللہ کہ قال اند بآنکہ اباء آنحضرت ہمہ از لوث بشرک و کفر پاک و منزه اند آنست کہ از رحم ابراہیم
 علیہ السلام کہ بچہ از آنرا پدر خواندہ اند نام پدر دوسے تا رخ است و ازین جهت مقید ساخت اباء را بآنکہ از پدر خود پیش می آید
 ابراہیم این پدر خود را کہ از رست - و علی وجہ آنکہ قرۃ و غمرہ - و حالانکہ بر روی از رسیا ہی و غبار است قرۃ و غمرہ بفتحین
 بمعنی غبار آید ولیکن قرۃ غبار یکہ در دوسے سیاہی بود بعضی گویند قرۃ سیاہی و کہ در تنی کہ از ہم و حزن بر روی
 دوسے فیقول کہ ابراہیم پس می گوید ابراہیم مرا از رست - الم اقل لک لا تحصی - آیا نہ گفتیم من ترا بے فرمانی مکن مرا و
 اطاعت کن مرا و آنچه از جانب حق بگویم و خبر دهم - فیقول لہ البوہ - پس می گوید مرا ابراہیم را پدر وی کہ از رست - قال
 لا احصی کہ پس مرد بے فرمانی نمی کنم ترا شفاعت کن مرا فیقول ابراہیم یا رب آنکس و عذتی ان لا تحزنی یوم یبعثون -
 پس می گوید ابراہیم اے پروردگار من بدستیکہ تو وعدہ کردہ مرا و اجابت کردہ دعاے مرا کہ رسوا نکردی مرا و زیکہ
 بر الخیمہ نشوند مرم و حشر کردہ شوند - فای خزئی خزئی من ابی الالبعد پس کہ ام رسوائی سخت تر و افزون تر از رسوائی
 پدر من کہ ہالک است و دور تر است از رحمت تو - فیقول اللہ تعالیٰ - پس می گوید خدا تعالیٰ - انی حرمت الخیمۃ علی انک
 بدستی کہ من حرام گردانیدہ ام بہشت را بر کافران و دعاے کہ امر و زور حق وی کنی و اتماس کرد و مغفرت وی دادی
 سودمند نیست ثم یقال لابراہیم انظر ایت تحت رجليک - پستہ گفتہ می شود مرا ابراہیم را نگاه کن کہ چہ چیز است در زیر پد
 تو و بین - فیظہر پس نگاه می کند ابراہیم زیر پای ہائے خود و خفا ہو بند بخ - پس ناگاہ وی ملائک و مقرون است
 بدیج بکسر فال حمود سکون یا یختانیہ و ہائے معجزہ آخر کہ گفتار کردہ حیوانہ است کلان شکم بے اندام و فانی القاموس لیدخ

بالکسر الذیب ودر بعض نسخ ذبح بار موحده و حار مملد واقع شدہ یعنی ندبوح۔ میلطیہ آلودہ لکل و سرگین۔ فیوخذ بقواکم۔ پس گرفتہ می شود و کشیده می شود و پایہ سے آن ذبح را۔ فیلقی فی النار پس انداختہ می شود در آتش و درخ و این آذرست کہ مسخ گردانیده و خوار ساخته شدہ و در چشم ابراهیم تاہر و سبکہ کہ پیدا شدہ بود سا قط گرد و گفته اند کہ اگرچہ ابراهیم از آذر در دنیا تبری کردہ و سبزار شدہ بود و لیکن چون روز قیامت دی را دید مریدری دامن گیر دی شد و ہر اے دے مغفرت و عطا شدہ بود شاید کہ بدین قبول افتد و چون بفتاد و مسخ شدہ و دنیا امید شد و تہر اے اید نمود و بعضی گفتہ اند کہ موت آذر بر کفر یقین ابرہیم نشدہ بود شاید کہ نہائی ایمانی آوردہ باشد و ہر اطلاع دست ندادہ و تہر اے از دے بحکم ظاہر بود و روز قیامت یقین شد کہ کبر کفر رفتہ بود و پس متبری شد و تہر اے ابدی و ائد اعلم۔ رواہ البخاری۔ و عنہ قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم یوم القیتمہ حتی یدہب عرقہم فی الارض سبعون ذراعا عرق مے کند و خورے می ریزند مردم روز قیامت تا آنکہ مے رود و خورے ایشان در زمین ہفتاد گز۔ و یجہم حتی یبلغ آذانہم۔ و لگام مے کند عرق ایشان را یعنی می رود تا دہانہ اے ایشان مثل لگام و باز مے در ایشان از کلام تا آنکہ می رسد تا گوشہ اے ایشان متفق علیہ۔ و عن المصنف را و صحابی قدیم الاسلام ست سادس و اسلام حاضر شد بدر را و باقی مشاہد را از فضلاء کبار و نجباء اخبارست روایت کردہ است از دے علی ابن ابی طالب و جزوے از صحابہ و در بعضی مواضع زیادہ برین ازاوال و بے نوشتہ شدہ است۔ قال سمعت رسول اللہ گفت شنیدم پیغمبر خدا را صلی اللہ علیہ وسلم یقول کہ می گفت۔ تدلی الشمس یوم القیتمہ من الخلق۔ نزدیک گردانیدہ می شود آفتاب در روز قیامت از خلق حتی یكون منہم مقدار میل۔ تا آنکہ مے باشد آفتاب از ایشان ہم چو مقدار یک میل کہ ثلث فرسنگ ست و بعضی گفتہ اند کہ مراو میل سرہ است و مقصود نہایت قریبت۔ فیكون الناس علی قدر اعمالہم فی العرق۔ پس می باشند آدمیان بر قدر عملہا مے خود و در عرق۔ فمنہم من یكون الی کعبیہ۔ پس بعضی از ایشان کسے ست کہ مے باشد عرق تاہر و پاشند پائے دے و این جماعہ اند کہ افعال ایشان بیشتر و خوب ترست و برین قیاس۔ ومنہم من یكون الی رکبیتہ۔ و بعضی را تاہر و زانوے دے۔ ومنہم من یكون الی حقویہ۔ و بعضی را تاہر و زانوے بستان از اڑوے۔ و منہم من یجہم العرق اجماع۔ و بعضی از ایشان کسے ست کہ لگام می کند ایشان را عرق لگام کردنی یعنی تا دہان می رسد بیکہ و دہان مے آید و اشارت رسول اللہ و اشارت کرد پیغمبر خدا صلی اللہ علیہ وآلہ سیدہ الی فیہ۔ ہرست بشریف تا دہان مبارک خود۔ رواہ مسلم۔ و عن ابی سعید الخدری عن النبی صلی اللہ علیہ وسلم قال یقول اللہ تعالیٰ۔ گفت آن حضرت می گوید۔ خداے تعالیٰ روز قیامت یعنی در محشر و ندای کند آدم را و می گوید۔ یا آدم فیقول۔ پس مے گوید آدم۔ بلیک و سبکہ مے ایستہ بر اے خدمت و فرمان برداری تو و اطاعت و انقیاد می کنم ترا۔ مے پروردگار ایستادنی و ابد ایستادنی۔ و الخ کذا فی یکدیگ ہمہ در دودست است۔ قال۔ می گوید پروردگار آدم۔ اخرج لیلث الفاس بیرون آری لشکر آتش را

یعنی آن جماعت را کہ بدوزخ فرستادنی اند از میان فرزندان خود بیرون آورد جدا کن۔ قال۔ می گوید آدم ہر پروردگار۔ و نعمت
 الخار۔ و چیست مقدار لشکر دوزخ از میان ایشان۔ قال من کل الف لسماء و تسعین می گوید بیرون آرا از ہر ہزار کس
 نہ صد و نو دہ را و این ست مقدار دوزخیان کہ از ہزار یکے را بہ جنت می فرستد و باقی را بدوزخ و در حدیث ابی ہریرہ از
 ہر صد و نو دہ آمدہ و شیخ ابن حجر گفتہ کہ ممکن ست حمل حدیث ابی سعید بر جمیع ذریت آدم و حدیث ابی ہریرہ بر ما عداے
 یا جوج و ماجوج بقیمہ آئکہ و در حدیث ابو سعید ذکر یا جوج و ماجوج واقع شدہ است نہ در حدیث ابی ہریرہ یا اول تعلق
 بہمہ خلایق ست و ثانی مخصوص این است مرحومہ است یا بحث نادر در حدیث ابی سعید شامل کفار و عصات ست و
 حدیث ابی ہریرہ عصات مومنین و کربانی گفتہ کہ مفہوم عدد معتبر نیست و مقصود تقییل عدد مومنین ست و تکییف عدد کفار و
 اعلم۔ فعندہ لیشب الصغیر پس نزد این حال و این حکم ہر می گرد و خرد سال۔ و لفع کل ذات حمل حملہا۔ و می نہد و می نہد
 ہر زن بار دایہ از خوف و زانی ذرا اگر در آن وقت زنی بار دار باشد از ہیبت این حال و صدمت مقام بار خود را سہ انگند
 و بعضی گفتہ اند احتمال دارد کہ زن حاملہ حاملہ مبعوث گرد و از ہیبت این مقام حمل خود بیفکند و پوشیدہ نمازد کہ در صغار نیز ہم چنین
 تاویل می رود کہ ایشان نیز صغیر مبعوث می شوند پس نزد وقوع این حال پیرے شوند پس از آن در در آمدن بہشت جوآن
 می سازند و صواب آن ست کہ این عبارات کنایت ست کہ از شدت ہم و حزن و محنت با قطع نظر از خصوص معانی
 مفردات چنانکہ در امثال آن گفتہ اند۔ و تری الناس سکارے۔ و می بینی تو اسے منی طلب در آن حال مردم راستان
 و ہام بسکاری۔ و نیستند ایشان مستان۔ و لکن عذاب اللہ شدید۔ و لیکن عذاب خداوند توالی سخت ست و این مستی و
 مدہوشی از آن ست۔ قالوا۔ گفتند صحابہ از خوف و حسرت چون شنیدند کہ بہشتیان یکے از ہزار فرخا ابد بود۔ یا رسول اللہ
 و انما ذلک الواحد۔ و کہ ام از ما آن یکی باشد کہ اورا بہ بہشت برند۔ قال۔ گفت از برای تفہیم و تسلیہ ایشان
 البشر۔ و شاو مان شوید و غم نخورید۔ فان شکم رجلا۔ پس بدستی کہ از شما یک مردی۔ و من یا جوج و ماجوج الفا۔
 و از یا جوج و ماجوج ہزار آنہا بحدی کثیرند کہ اگر بہشتیان یکی از ہزار باشند جماعہ کثیر را شامل می گرد و بعد از ان اشارت کرد
 بکثرت اہم سابقہ نیز یا جوج و ماجوج اگر شما نیمہ اہل بہشت باشید و ہشتی یکی از ہزار باشند گنجایشن از چنانکہ گفت راوی ثم قال۔ پس
 گفت آنحضرت و الذی نفسی بیدہ از جوآن تگوانو اربع اہل بخت امید دارم کہ باشید شما چار یک بہشتیان۔ فکبرنا۔ پس تکیہ فرما اوریم و ہم
 ما اللہ اکبر بحبت استبشار و استعظام این نعمت۔ فقال۔ پس زیارت بشارت داد و گفت آنحضرت۔ از جوآن تگوانو اثلث اہل بخت
 امید دارم کہ باشید شما یک اہل بہشت۔ فکبرنا۔ پس باز تکیہ بر آوردیم ما فقال۔ پس گفت آنحضرت۔ از جوآن تگوانو نصف
 اہل الجمع امید دارم کہ باشید شما نیمہ اہل بہشت۔ فکبرنا۔ پس باز تکیہ بر آوردیم ما فقال۔ گفت آنحضرت۔ ما اتم فی الناس مستب
 شما و ریان مردم در قلت۔ الا کالشعرۃ السوداء فی جلد ثور۔ یعنی۔ گواتند موی سیاہ و پوست گا و سفید۔ و کثرت بشارت
 تورا سو و یا ہم چو موی سفید و پوست گا و سیاہ متفق علیہ۔ و عنہ قال سمعت رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم یقول۔ و ہم از ابو سعید

خبر زنی سرت کہ گفت شنیدم آنحضرت را کہ می گفت کہ یکشفت ربنا عن سائتہ می کشاید و برہنہ می کند پروردگار ما سابق خود را
یعنی می نماید شدت و محنت از پیش خود براسے خلأ کون داین عبارت کنایت است از شدت و محنت و ہم وزن نے نظر بخیر
معانی مفردات چنانکہ کسی بجد می شود در کاری و تشیر سابق می کند و بعضی تاویل نکنند و علم آنرا بحق تفویض می نمایند چنانکہ
حکم مشاہدات است فی سبیلہ کہ کل مومن و مومنہ پس سجدہ می کند و از او را ہر دو مسلمان و ہر زن مسلمان و یقینی من کان السجد فی اللہ
ریاست و سجدہ و باقی می ماند و سجدہ نمی کند ہر کہ سجدہ می کرد و دنیا براسے نمودن مردم و شنودانیدن ایشان نہ باخلاص فی سبیلہ
پس سجدہ پس می رود و می تواند ہر روزی کہ سجدہ کند فی خود ظہر طبقاً و احداً پس بازی کرد و پشت دی یک سخت کہ فاصلہ نیست
میان استخوانہاے آن کہ بدان دو ماشہ و نزدیکتر است و فرو آوردن و متفق علیہ و عن ابی ہریرۃ رضی اللہ عنہ
قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم لیا آئی الرجل العظیم السنین یوم القیمۃ ہر آئینہ می آید مردے بزرگ فرزند و زیادت
لا یزین عند اللہ جناح بعوضہ نمی بخرد و نمی ارزد نزد خدا بازوی پشتہ را و قال و گفت آنحضرت اقرأوا بحجۃ الیہ تا بآید
کہ طالبان دنیا کہ مغرورند و کردار خود را نیک می شمارند علما می ایشان ضائع و نابود است این آیت را فلا یقیم لهم
یوم القیمۃ و زنا پس ہر پانہی کنیم ما و نمی نسیم ما را ایشان را روز قیامت و زنی و مقدار سے و اعتبار سے متفق علیہ
الفصل الثانی عن ابی ہریرۃ قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم ہذا الایۃ این آیت را
یومئذ تحدث اخبارہا در آن روز کہ بچند زمین و بیرون آورد مرہ ہار با بگوید زمین خبر ہاے خود را اسقال فرمود و اقرأوا
ما اخبارہا آیامی دریا بید و می دانند کہ چیست خبر ہاے زمین کہ می گوید آنرا قالوا گفتند اللہ و رسولہ اعلم قال
فان اخبارہا ان تشہد علی کل عبد و امۃ فرمود پس خبر ہاے زمین انینست کہ گواہی دے و ہر ہر ہندہ و واہ یعنی ہر مرد
و زن ہما عمل علی ظہر ہاے پیچھے کہ عمل کردہ است پر پشت دی ان لقول این چنین کہ بگوید عمل علی کذا
و کذا عمل کرد بر من چنین و چنین یوم کذا و کذا روز چنین و چنین قال فرمود و ہذا اخبار ہاے پس انینست خبر ہاے
زمین را رواہ احمد و الترمذی و قال و گفت ترمذی ہذا حدیث حسن صحیح غریب و عنہ قال قال رسول اللہ صلی اللہ
علیہ وسلم ما من احد مروت الا ندیم نیست پیچیکے کہ ہمیر دیگر آنکہ ایشان می گرد و بعد از مردن قالوا ما ندیمہ گفتند صحابہ
و پی رسیدہ چیست بسبب ندیمت دی یا رسول اللہ قال ان کان فحشا ندیم ان لا یكون انفاذ فرمود اگر ہست نیکو کار
ایشان می شود کہ زیادت نکند و نکی را و ان کان میا ندیم ان لا یكون نزع و اگر ہست بدکار ایشان می شود کہ نکشید
نفس خود را از ہدی و باز نیاندازان رواہ الترمذی و عنہ قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم یحشر الناس
یوم القیمۃ ثلاثۃ اصناف حشر کردہ می شود مردم روز قیامت نہ گروہ صنفاً مشاۃ نہ گروہی کہ پیادہ برپاے روان اند
و این حال غامہ مومنان باشد و وصفار کبانا و گروہی سواران و اینہا خواص مسلمانانند و صلی و القیاسے ایشانند و صنفاً علی
و ہر ہم و اگر دہے بر رویاے خود روان قیل کہ گفتہ شد و پی رسیدہ شد یا رسول اللہ کیف ہستون علی وجہ ہم چگونہ می روند

بر رویہای خود و چوہ پنداشتند رفت۔ قال ان الذی استہام علی اعدائهم۔ فرمود بد رستی آنکس کہ روان ساختہ است ایشان
بر پایہای ایشان۔ فاد علی ان یحشیهم علی وجہهم۔ تواناست بر روان گردانیدن ایشان بر رویہای ایشان۔ اما انہم یقولون
بوجہ ہم کل حذب و شوک۔ آگاہ باشید بدانکہ ایشان می پرسیند بر رویہای خود ہر زمین و رشت بلند را و غار ہا را یعنی
رویہای ایشان بجای دستہای و پایہای ایشان می گرد و چنانکہ ہر دست و پایہای از مویات طریق و بلند و پست آن
پرسینند و احراز نمایند ایشان بر رویہای خود کنند و رویہای ایشان کار پایہای ایشان کنند بے هیچ تفاوت و لیکن
چون در دنیا سجود نکردند و گردن اطاعت و انقیاد نہ نمودند پروردگار تعالیٰ ایشان را خواہر ساخت و ہرگون گردانند
رواہ الترمذی۔ عن ابن عمر قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم من سرہ ان یمنظر الی یوم القیمۃ کسی کہ نشاء
و خوشحالی می گرداند ادا کہ نظر کند بسوے روز قیامت و بہ بنید آنرا۔ کانہ راس عین۔ گویا کہ آن دیدن چشم است
و شادی و خوشحالی از بہت حصول ایمان و قوت و یقین خواہد بود۔ فلیقر اریس باید کہ بخواند سورہ۔ اذا الشمس کورت
واذا السماء انفطرت و اذا السماء انشقت۔ چہ این سورتا بر احوال قیامت بہ تفصیل و تشخیص شتمند اند و بر خوانندہ اگر

بجھ و در دل بخواند چنان اورا مستحضر می گردانند کہ گویا چشم سر می بیند۔ رواہ احمد و الترمذی و

الفصل الثالث۔ عن ابی ذر قال ان الصادق المصدق۔ لغتہ ابو ذر آنکہ راست گفتہ و راست گفتہ شدہ است
بومی و راست خبر داده است بومی حق تعالیٰ یعنی پیغمبر صلی اللہ علیہ وسلم۔ حدثنی ان الناس یخشون علی ثلثۃ افواج۔ خبر
داد مرا کہ آدمیان خشر کردہ می شوند نہ فوج۔ فوجا۔ کہین طاعین کا سین۔ فوجی سوار خورندہ پوشندہ یعنی خرم
و قشع۔ و فوجا۔ سبھم لملاک علی وجہ ہم۔ و فوجی دیگر کہ می کشند ایشان را فرشتگان بر زمین بر رویہای ایشان
و خشر ہم النار۔ اینجا نسخہ است یکے خشر ہم الی النار و برین تقدیر ضمیر خشر راجع بملاک است یعنی گرد می آرند ایشان را
فرشتگان و بر اندیشان بسوے آتش و درخت دوم خشر ہم النار نصب نار و اینجا نیز ضمیر برائے ملائکہ است یعنی
خشری کشند ایشان را و لازم می گرداند آتش از برائے ایشان تا آنکہ مفارقت نمی کنند از ایشان روز و شب و صبح و شام
چنانکہ سابقا گذشت سوم برقع نار و این معنی ظاہرست موافق احادیث دیگر کہ در ان اسناد خشر بار واقع شدہ۔

و فوجا یمشون و یسعون۔ و فوجی دیگر بر پامی روند و می روند و شب می روند و یلقی اللہ الائمۃ علی الظہر۔ یعنی انداز
خدا سے تعالیٰ آفتہ و ہلاک را بر پشت یعنی ہر اکسب کہ بر پشت آنها سوار می شوند۔ فلما یقی پس باقی و پابندہ
نہے مانند مرا کہ حتی ان الرجل لیکون لہ الحدیثہ۔ تا آنکہ مردی ہر آمینہ می باشد مرا و مرا غلزار۔ یعطیہا بذات
الغلب۔ می دہد آنرا در بل شتر کہ ذات الغلب عبارت از است و قتب یعنی قیس پالان شتر پس خداوند پالان یعنی
خشر باشد۔ لایقدر علیہا۔ با وجود آنکہ حدیثہ در بل شتر می دہد قدرت نمی یابد بر آن و ہم نمی رسد بدان کہ سیاق
حدیث و ذکر سے درین باب دلالت دارد بر آنکہ این حالت روز قیامت خواہد بود و لیکن قول او دان الرجل

یكون له الحد لقيمة حشره است که این حشر قیامت نیست و هم چنین قول او طاعمین کاسین ظاہرست در آن قطعی گفته که این حشر قیامت نیست بلکه حشری است که از اثر طاعت الساعه است چنانکه در آن باب ذکر آن گذشته پس ذکر این حد درین باب استظر اوی است۔ رواہ النسائی۔

باب الحساب والقصاص والمیزان

حساب شمردن و در ادای انجام شمردن کردارهای بنده گان است روز قیامت اگر چه همه پروردگار تعالی را معلوم است و بر او روشن است ولیکن تا حجت گردد و بر ایشان در روشن گردد و بر خلایق قرآن مجید بدان ناطق است و احادیث صحیحہ بدان وارد پس اعتقاد بدان واجب باشد و قصاص عمل کردن با شخص مانند آنچه کرده چنانچه کشتن عوض کشتن و جراحت عوض جراحت و زدن عوض زدن فرداے قیامت و هر که با هر کسی چیزی کرده و او را آزرده اگر چه مور و گس باشد قصاص آن از وی بستاند اگر چه مکلف نباشد چنانکه حیوانات و اطفال و جمیع حیوانات را بر اے این مصلحت بر آنیکند چنانکه گوشتند شلخ و ار که ناشلخ دارد آزرده و آزرده باشد قصاص از وی بگیرند و میزان عبارتست از آنچه دانسته شود بآن مقادیر اعمال و جمویر بر آنند که او را دو کفه است و لسان چنانکه ترازو باشد و دوری میان دو کفه شل و دوری مشرق از مغرب بر کشیده می شود بآن صحائف اعمال و بعضی گویند که حسانت را بصورتهاے خوب تمثیل گردانند و نیجات را بصورتهای بد بر آنند و بر کثرت و حدیث بطاقت که بیاید مقوی قول اول است و بعضی وزن را تا مدخل کنند بمقابل ساختن اعمال با جزاے آن و ظواهر نصوص بر قول اول است

الفصل الاول۔ عن عائشة رضی اللہ عنہا ان النبی صلی اللہ علیہ وسلم قال لیس احد یحاسب یوم القيمة الا بک نیست پیچ یلے کہ حساب کرده شود روز قیامت مگر آنکه ہلاک شدہ و عذاب کردہ شدہ۔ قلت سائلشہ می گوید کہ چون این سخن را بطریق کلیہ از آنحضرت شنیدم مشکل شد بر من از بر اے دفع اشکال گفتیم۔ اولیس ليقول اللہ تعالیٰ آیا نیست کہ می گوید اللہ تعالیٰ فسوف یحاسب حسابا لیس کسی کہ داده شد کہ کتاب بود بدست راست وی پس با تخمین است کہ حساب کرده شود آن کس حسابے آسان پس چون حساب آسان باشد چہ ہلاک شود۔ فقال۔ پس گفت آنحضرت در دفع اشکال من۔ انما ذلک لغرض نیست این حساب آسان کہ فرمودہ است مگر لغرض محض و بیان کردن مجروحان کہ گویند این کردی و آن کردی بے آنکہ بروے بہ پیچید و وقت نکتند و در فصل ثالث بیاید کہ حساب لیس نیست کہ کتاب او را بوسے نمایند تا بنگرد پس در گذرند و لکن من لوفش فی الحساب ینک۔ ولیکن مراد این است کہ کسی کہ کتاب کرده شود در حساب و دشوار گرفته شود بروے کار و وقت و استقضا کرده شود و چیزے غمزدگذاشته نشود از فیصل و اکثر ہلاک کردہ می شود آن کس و حساب بحقیقت همین است و اول عرض و اظہار است و پس بتحقق علیہ۔ وعن عبد بن حاتم قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم ما شکم من احد الا سئل کلمہ ربہ۔ عبدی بن حاتم طائے مشہور کہ

از صحابہ است بعد از پند روی و خواہر روی با قوم خود آمدند و سلمان بن شداد گفت گفت رسول خدا نیست از شما هیچ کیے مگر آنکه
 کلام می کند و سخن می گوید و او را پروردگار او باین صفت که - یس بنیہ و بنیہ ترجمان - نیست میان او و میان پروردگار
 شخصی واسطه که بیان می کند و می فهمد کلام را - و لا حجاب بچہ و نیست میان او و پروردگار او پرده بلکه بے پرده
 می گوید و ترجمان و فصح تا و ضمیم و نعم هر دو و فصح هر دو نیز آمده که کسی که زبانی را بر زبانے دیگر تعبیر کند چنانکه زبان عدی را
 بفارسی یا فارسی را بعربی بفهماند بنظر ایمن منہ - پس نگاه می کند آن کس جانب دست راست را نسبت خود و فلایرے
 الا ما قدم من عملہ پس نمی بیند مگر چیزے را که پیش فرستاده است از کردار خود و بنظر ایشان منہ فلایرے الا ما قدم
 و نگاه می کند جانب دست چپ خود پس نمی بیند مگر آنچه پیش فرستاده است و بنظر بن یس بنیہ فلایرے الا النار و النار
 و جہہ و نگاه می کند پیش خود پس نمی بیند مگر آتش را پیش خود - فالتقوا النار و لو لم یبق حرہ - پس بر پهنید
 آتش دوزخ نا اگر چه نیمه خراب باشد این عبارت و احتمال دارد یکے آنکه بر پهنید آتش دوزخ را و ظلم کنید و سج
 یکے را اگر چه نیمه خراب باشد یا آنکه تصدیق کنید اگر چه این در باشد و در پناه آن باشید از آتش دوزخ متعلق غایب
 و عن ابن عمر رضی اللہ عنہما قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم ان اللہ یدعی المؤمن - خداے تعالیٰ نزد
 میگردد و المؤمن را از جانب راست خود - فیض علیہ کشفه پس نے مذکور من حرز و حفظ و پرده خود را کشف و تحقیق پناه
 و پرده و نگاه بانی و سایه و جانب و بازوے ظاهر و دستمره - و می پوشد مؤمن را تا در اہل محشر به پرستش
 گنایان و پیدا گشتن آنها شرمندہ و رسوا کند و فیقول پس نے گوید بمومن - العرف و نبت کذا العرف و نبت
 کذا - آیاتے شناسی گناه چسبین را آیاتے شناسی گناه چسین را - فیقول نعم اے رب پس نے گوید
 مؤمن آریے اے پروردگار من می شناسم گنایان چسین را حتی قرره بذنوبہ تا آنکه در اقرارے آرد و پروردگار
 تعالیٰ مؤمن را بگنایان او را بے نے لفسفہ ان قد ہک ربیبید و می در یابد مؤمن و ذات خود که تحقیق پاک
 شد بر ریافت جزاے این گنایان - قال می گوید پروردگار تعالیٰ بمومن - ستر تعالیٰ فی الدنیا و پوشیدم من
 این گنایان را بر تو و دینا - وانا اغضربا لک الیوم - و من می آمرزم آنها را مرزا امروز فیعطی کتاب حسنا - پس
 داده می شود مؤمن را کتاب حسنا می - و اما الکفار و المنافقون فینادی لهم علی رؤس الخلائق - اما کافران
 و منافقان پس نذاکرده می شود و آواز داده می شود بر سر بای خلائق و در حضور ایشان یولاد الذین کذبوا
 علی ربهم - اینها آن کسانی اند که دروغ گفتند بر پروردگار خود - الا لغتہ اللہ علی الظالمین - و اما د آگاه باشد یک
 لغت خدا است بر ظالمان - متفق علیہ و عن ابی موسی قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم اذا کان لکم
 و قتیکہ بائست و روز قیامت - و فتح اللہ الی کل مسلم یهودیا و نصرا - و خداے تعالیٰ بفرمان
 یکت یهودی را یا نصرا الی - فیقول ہذا فاکلک من النار پس می گوید خداے تعالیٰ این یهودے

یا این نصرانی سبب خلاصی نسبت از آتش دوزخ نکند و یا یهودی یا نصرانی را در بدل وی بآتش فرستادند و آن مسلمان را بیزن آوردند و تاویل دهنده آن است که هر مکلف را از کافر و مومن جداست و در بهشت و دوزخ و هر که با ایمان رفت مکان او که در دوزخ بود تبدیل کرده نمی شود به مکان او که در بهشت شد و هر که با ایمان نرفت حال او بر عکس این آید پس گویا این کافران خلیف و بدل نمونانند و جداست ایشان که در دوزخ بود و پس گویا این کافر فکاک مومن شد از آتش و مراد آن نیست که کافر را بگنایان مومن عذاب کنند و از ترس و از زره و زراخره و تخصیص یهود و نصاری از جهنم اشتها را ایشان است بعد از امت و مضاد مومنین و رواه مسلم و عن ابی سعید الخدری قال قال رسول الله صلی الله علیه و سلم یخرج یوم القیمه آورده می شود نوح را در زیارت است فیقال له بل بلغت پس گفته میشود و در او را آیارسانید من و امر و احکام الهی را باست فیقول نعم یا رب پس می گوید نوح آر من رسانیدم اسے پروردگار من فقال استعمل بلغتم پس پرسیده می شود است نوح آیارسانید شمارا فیقولون اجارنا من نذیر پس منکر می شوند است و می گویند نماند ما را هیچ رساننده و ترساننده فیقال من شہدوک پس گفته می شود و نبوح کیشند گواہان تو بر دعوا تبلیغ فیقول نعم و استه پس می گوید نوح گواہان من محمد است و می است فیقال رسول الله پس گفت پیغمبر خدا صلی الله علیه و سلم یعنی صحابه خود را فیجاء بکم پس آورده می شود و شمارا فیشهدون انه قد بلغ پس گواہی می دهند شمارا نوح به تحقیق رسانیده است احکام الهی را باست ثم قرار رسول الله پیغمبر خدا صلی الله علیه و سلم بر اسے تحقیق و تصدیق این حال این آیت کریمه را که حق تعالی خطاب باین امت کرده می فرماید و کذلک جعلناکم امته وسطا و بهیچین گروانیدم شمارا امت مائیک و عادل و فاضل استخوانو اشهد امر علی الناس تا آنکه با شہید شمارا گواہی دهند بر مردم و یکون الرسول علیکم شہیدا و باشد پیغمبر شمارا گواہی داون ایشان بر مردم چنانکه گواہی دادند بر قوم نوح که رسانید نوح بر شمارا آنچه فرستاده شد بر دے از دین و بدون پیغمبر صلی الله علیه و سلم گواہ بر ایشان چنانکه در حدیث دیگر آمده است که چون ائم انبیاء صلوات الله و سلامه علیهم منکر شوند که بمانیج کس چیزے نرسانید پس انبیا است محمدیہ را گواہ بگیرند و ایشان گواہی دهند و پرسیده شود از ایشان که شمارا چه دانید و از کجا گواہی دادید بر ایشان گویند که ما کتاب الله را ناطق یافتیم بدان پس گواہی دادیم بگو اہی و سے پس از ان ائم انبیاء سخن در صدق و عدالت این امت کنند پس آنحضرت صلی الله علیه و سلم تعدیل و تزکیه ایشان کنند و گواہی دهند که ایشان عادل و صادق اند انیست معنی بودن رسول شہید بر ایشان و بهیچین اعتبار آنحضرت را گواہ بر ائم گفته شد که چون تزکیه است خود کرد تحقیق شہادت ایشان نمود و بر ائم گویا خود نیز گواہی داد بر ان و باین اعتبار گفته شد و استه فافهم رواه البخاری و عن انس بن رقی الله عنہ قال کنا عند رسول الله یومئذ و بر ائم ما نر و پیغمبر خدا صلی الله علیه و سلم فصحک پس خند کرد و آنحضرت

فقال پس فرمود۔ ہل تدون مما اضحك۔ آیامی دریابید می دایند شما کہ از چه چیز خندہ می کنم۔ قال۔ گفت انس قلنا گفتیم۔
 اللہ ورسولہ اعلم۔ خدا و رسول دی داننا ترست۔ قال من مخاطبہ العبد ربہ۔ گفت خندہ می کنم از جہت سخن در دوسے گفتن بندہ
 پروردگار خود را۔ یقول۔ کہ می گویند بندہ۔ یارب الم تجزنی من الظلم۔ اسے پروردگار من آیات را بندے دنگاہ ندانستہ
 مرا از ظلم و فرمودے کہ ظلم نمی کنم بر بندگان خود مقدار ذرہ۔ قال۔ گفت آنحضرت۔ یقول بلی۔ می گوید پروردگار تعالی
 آرسے رہا بندہ ام ترا از ظلم و ظلم نمی کنم بر بندگان۔ قال۔ گفت آنحضرت۔ فیقول۔ پس می گوید بندہ۔ فانی لا اجیر علی نفسی لا شایہ
 منی۔ پس اگر این چنین ست حال من اجازت نمی کنم در دانی دارم بنفس خود مگر گواہ از جانب خود یعنی دیگر بزر خود را اندام
 اگر ہم ذات من بر من گواہ پیدا شود قبول دارم خیال کرد کہ از ذات من بر من کہ گواہی خواہد داد و چہ امکان آن دارد
 چہ ہیج کس بر ضرر خود گواہی نہ دہد نہ آنست کہ وی تعالی تا درست کہ ہم از ذات دے بر دے گواہ پیدا کند کہ او را جلال
 انکار و گنجایش دم زدن پیدا نباشد و باعث خندہ آنحضرت این او بود از بندہ دیا مہر کردن حق تعالی بردہان
 بندہ و نطق کردن ارکان و اعضا با پنجہ عمل کردہ و دشنام دادن بندہ ایشان را و دعائے بد کردن بر ایشان چنانکہ
 بیاید۔ قال۔ فرمود آنحضرت۔ فیقول۔ پس می گوید پروردگار تعالی۔ کفی بنفسک لیوم علیک شہید۔ پس استفسر
 تو ام و زبرتو گواہ و بالگرام الکاتبین شہودا۔ پس اند فرشتگان بزرگ کہ نویسندگان اعمال بندگان اند گواہان و
 گواہ گرفتن این فرشتگان زیادہ بر مقصود دست از برا سے تقریر و تاکید بعد از انکہ از نفس بندہ گواہ قرار
 دادہ شد کہ خود بدان راضی شدہ و در خواست ایشان را نیز گواہ ساخت و اگر تنہا ایشان را گواہ می ساخت خلاف
 قرار داد می بود۔ قال۔ گفت آنحضرت۔ فیختم علی فیه۔ پس مہر کردہ می شود و بدان بندہ۔ فیقال لا ارکانہ انطقی۔
 پس گفتہ میشود در جماعت ارکان بندہ را کہ نطق کن و گویا شو۔ قال۔ گفت آنحضرت۔ فینطق باعمالہ پس نطق میکند
 و گویا میشود و ارکان وی بیکدیگر ہای او شحہ بخیلی بنیہ و بین الکلام پس خالی گردانیدہ میشود و گذاشتہ میشود میان بندہ و
 میان سخن کردن وی۔ قال۔ گفت آنحضرت۔ فیقول بعد الکن و سحقا۔ پس میگویی بندہ مرا اعضای خود را دورے با دہم
 از خیر و ہلاک با دہم شمارا۔ فیکن کننت اناسیل۔ پس از شما بودم من کہ خصوصیت می کردم با مردم و رفع می کردم ضرر را
 از شما یعنی محافظت شمامی کردم و مدد و معاونت شمامی نمودم و شمارا دوست خود می دانستم آخر شب دشمن بد خواہ
 من برآید۔ رواہ مسلم۔ وعن ابی ہریرۃ قال قالوا۔ گفت ابو ہریرۃ کہ گفتند صحابہ۔ یا رسول اللہ ہل نری ربنا
 یوم القیمۃ۔ آیامی چنین با پروردگار خود را روز قیامت۔ قال۔ فرمود۔ ہل تضارون فی روتہ اشمس فی الظمیر لیت
 فی سحابہ۔ آیات را ع و خلاف می کنید و شک دارید در دیدن آفتاب در نیم روز کہ نیست پوشیدہ و را بر۔ قالوا لا۔ گفتند
 نہ خلاف نمی کنیم۔ قال فعل تضارون فی روتہ القمر لیتہ البدر لیس فی سحابہ۔ فرمود پس آیات را ع و شک میکنید در دیدن
 ماہ و رجب چہار و ہجہم کہ نیست پوشیدہ و را بر۔ قالوا لا۔ گفتند۔ قال فوالذی نفسی بیدہ لا تضارون فی روتہ کہم۔ فرمود

پس سوگند بخدائی که بقای ذات من در دست قدرت اوست نزاع و خلاف نمی کند در دیدن پروردگار خود - الا کما
تضارون فی روتیه احدیها - مگر چنانکه نزاع و خلاف و شک می کنند در دیدن آفتاب یا ماه و در دیدن اینها خود خلاف و نزاع
و شک نمی کنند پس در دیدن پروردگار نیز نمی کنند بدانکه تضارون بضم تاء و تشدید را و تخفیف آن هر دو آمده اگر بشد است
از مضار است بمعنی ضرر و اگر تخفیف است از ضعیف که نیز بمعنی ضرر آید معنی آن است که ضرر نمی کند یک دیگر را بجا ولت و سنا
تا در مخالفت یک دیگر افتند و کذب یک دیگر کنند در دیدن و محبت نظر از جهت غایت ظهور و وضوح و بعضی گفته اند
مراد آنست که بعضی حاجب بعضی نمی شوند تا تفرق کنند یک دیگر را و در مجمع البجار گفته که مضار است بمعنی اجتماع و از دوام است
نزد و منظر و قاضی عیاض مالکی گفته که بمعنی مضالفت و تنگ گرفتن یک دیگر است که نزدیک بمعنی از دوام و اجتماع است
و گفته که مضالفت در دیدن چیزی بود که در مکان واحد و جهت مخصوص و بر اندازه خاص بود و روایت دیگر تضامون است
بیم مکان را و آن نیز بضم تاء و تشدید سیم و تخفیف آن به تشدید از ضم و تخفیف از ضم بمعنی اجتماع و از دوام و ضم بمعنی
ظلم و ستم کردن و مال معنی بر هر تقدیر یک است - قال - گفت آنحضرت فیماقی البعد پس چون می بینید بندگان پروردگار را
را پیش می آید و خطاب می کند و تعالی یک بنده را فیقول اے فل - پس می گوید پروردگار تو مالے بنده را اے
فلان الحکم اگر یک داس و یک دوزجک آیا اگر می نداشتم ترا و بزرگ دهنم نگر دانیدم ترا و جفت نگر دانیدم ترا - و آنحضرت
انجیل و الابل - و سخن نگر دانیدم ترا اسپان را و شتران را - و از آنک ترا س و تربیع - و نگذاشتم ترا که رئیس و سردار قوم شوی و بگری
ربیع غنیمت را و زجا بهیت چنان رسم بود که سردار قوم چار یک از غنیمت می گرفت و باقی را بقوم می گذاشت فیقول
بلے پس می گوید بنده بلے اے پروردگار من کردی و دادی بمن آنچه گفتمی - قال - گفت آنحضرت فیقول - پس میگوید
پروردگار تعالی - انظننت انک ملاقی - آیا پس گمان می بردی تو که ملاقات کننده تو پیش آینده مرا - فیقول لا -
پس می گوید بنده من گمان نمی بردم و غافل بودم از آن و فراموش کردم ترا - فیقول فانه قد الساک کما استبتنی -
پس می گوید پروردگار تعالی پس بد رستی که من تحقیق فراموش میکنم ترا و ترک می دهم ترا چنانکه فراموش کردی تو مرا -
ثم یلقی الثانی - پستتر ملاقات و خطاب می کند پروردگار بنده دوم را - فذکر مثله - پس ذکر کرد آنحضرت در خطاب حق
باین بنده و جواب بنده او را مانند آنچه در بنده اول مذکور شد ثم یلقی الثالث فیقول له شل ذلک - پستتر پیش آید
پروردگار تعالی بنده سوم را پس می گوید مرا و اما ابتدا آنچه گفت بد بنده اول - فیقول پس می گوید این بنده سوم در جواب
پروردگار - یا رب آنست یک و کتابک و بر سبک سای پروردگار من ایمان آوردم بتو و کتاب تو و به پیغمبران تو و به
و محبت و تصدقت و نماز گزاردم و روزه داشتم و تصدق کردم یعنی زکوٰۃ دادم - فثمینی بخیر ما استطاع - و ستایش
می کند این بنده نفس خود را بشکلی چند آنکه می تواند - فیقول من اذ آپس میگوید پروردگار تعالی اینجا بایست یعنی اکنون
که دعوا می اعمال خیر و شکرگزاری نعمت های ما کردی باش تا با تو کردار با اے ترا به نایم - ثم یقال الان یبعث -

شاہد علیک۔ پتہ گفتمی شود و بندہ کہ ہمیں ساعت برا گزیرم و پیدا کنم گواہ بر تو۔ و تفکر فی نفسہ من ذالذی یبشدر علی
 و اندیشہ می کند بندہ در باطن خود کہ نیست کہ گواہی می دهد بر من و کہ می داند کردار ہلے مرا فحیم علی فیہ پس مہر کرد و میشود
 بر دہان بندہ و بصیغہ معلوم نیز خواندہ اند یعنی مہرے کند خداے تعالی بر دہان دی۔ و یقال لہ فی ذہ لفظی۔ و گفتم میشود
 بران اور انطق کن و سخن گوشت خلق فحذہ و طمہ و عظامہ پس لطف می کند بران وے و گوشت وی و استخوان ہلے وے
 بجمہ۔ بہ کردار وی در قرآن نکل دست و پای در بان و پوست واقع شدہ و اینجا لطف بران و گوشت و استخوان ذکر
 یافتہ ظاہر مقصود تمامہ اعضا و ارکان اوست چنانکہ در حدیث انس گذشت۔ و ذلک لیعذر من نفسہ۔ و این سوال
 و جواب دہر کردن بر دہان بندہ و لطف کردن اعضای وے کہ مذکور شد از براے آنست کہ تا از آنکہ عذر کند بندہ
 از نفس خود و ثابت کرد و گناہان وے و جاسے عذر نماید یعنی آنست کہ تا صاحب عذر کرد و خداے تعالی در
 عذاب کردن آن بندہ از جانب نفس وی۔ و ذلک لمنافق۔ و آن بندہ کہ ذکر کردہ شد حال وے منافق است
 و ذلک الذی سخط اللہ علیہ و آن بندہ ایست کہ خشم گرفته بر وے و ناخشنود شدہ خداے تعالی از وی۔ و رواہ مسلم
 و ذکر۔ و ذکر کردہ شد حدیث ابی ہریرہ کہ اولش این است۔ یدخل من اتی الجنۃ۔ و رمی آیند از امت من بہشت
 را ہفتاد و ہزار کس بے حساب۔ فی باب التوکل۔ و در باب توکل۔ بروایت ابن عباس۔ یعنی این حدیث در مصابح در
 باب ذکر کردہ بروایت ابی ہریرہ ما آنرا در باب توکل ذکر کردیم بروایت ابن عباس از بہشت شدت مناسبت بان باب
 الفصل الثانی۔ عن ابی امامۃ قال سمعت رسول اللہ۔ گفت شنیدم پیغمبر خدا صلی اللہ علیہ وسلم یقول میگفت
 وعدنی ربی ان یدخل الجنۃ من اتی۔ و وعدہ کرد مرا پروردگار من کہ در آرد بہشت را از امت من۔ سبعین الف
 از حساب علیہم و لا عذاب۔ ہفتاد و ہزار کس را کہ نسبت حساب بر ایشان و نہ عذاب۔ مع کل الف سبعون الف الف
 باہر ہزار کس ہفتاد و ہزار دیگر۔ و ثلث خبیات من خبیات ربی۔ و باہفتاد و ہزار یا باہر ہزار سہ حیثہ از خبیات
 پروردگار من و حیثہ پنجم بہر دو کف دست پر کردہ یکبار بدینند۔ رواہ احمد و الترمذی و ابن ماجہ۔ و عن الحسن
 عن ابی ہریرہ قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم یعرض الناس لیوم القیمۃ ثلث عرضات۔ ظاہر کردہ و نمودہ
 می شوند مردم روز قیامت سہ بار۔ فاما عرضتان فجدا ل و معا ذیلہما و عرضہ۔ بحث و جدال است و مراد بجدال
 آنست کہ بندگان در دفع گناہان و انکار آن از خود می کنند خصوصاً کافران کہ تکذیب انبیاء و رسل و تبلیغ النفاق
 دین و شرعیت را می کنند و معا ذیر جمع معذرت است کہ بندگان اعتراف بگناہان نہ کنند و لیکن اعذار نمایند بسبب
 و نسیان و عجز و اضطرار خود۔ اما العرضۃ الثانیۃ فخذ ذلک نظیر الصحف فی الایدی۔ اما عرضہ سوم پس نزو آن پسر
 و میرسد صحیفہ اے اعمال در دستہای تمام شدن معاملہ حساب۔ فاحذہم منہ و اخذ بشمالہ پس کی گزیدہ است صحیفہ
 اعمال را بہشت راست و دیگر گزیدہ است بہشت چپ۔ رواہ احمد و الترمذی قال و لفت ترمذی لہ حدیث صحیح۔

این حدیث پیش قبل ان الحسن لم یسمع من ابی هریره از جهت آنکه حسن بصری که راوی این حدیث است تشدید است حدیث را از ابی هریره و بصیحت او نزسیده و اگر چه او را دیده باشد با او ملاقات نموده اما شنیدن او حدیث را از او بصحت نزسیده و شیخ جزیری در تصحیح مصابیح گفته که بخاری و صحیح خود سه حدیث از حسن از ابی هریره اخراج کرده است و اما مسلم بیرون نیاورده از وی چیزی و الله اعلم و قد رواه بعضهم بتحقیق روایت کرده اند این حدیث را بعضی از محدثین عن الحسن عن ابی موسی - از حسن بصری از ابی موسی اشعری - وعن عبد الله بن عمرو قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم ان الله يتخلص رجلا من امتي على رؤس الخلائق يوم القيامة - گفت آنحضرت بدیستی خدای تعالی بیرون می آرد مردی را از امت من بر سرهای خلایق یعنی در حضور تمامه مردم روز قیامت - فیشر علی قسمة و تسعین سجلا پس پراکنده میکند بر آن مرد و دونه کتاب بزرگ را - کل سجل مثل مد البصر - هر کتاب مانند و رازے بصر یعنی در آن تا آنجا که نظر برسد - ثم ليقول انك من هذا شيا - سپهرے گوید الله تعالی مر آن مرد را آیا منکرے شوے ازین که تو این کتابهاست چیزے را - اظلمك كبتی الحافلون - آیا ظلم کرده اند ترا نویسندگان من که نگاهبانان افعال و احوال تو بودند - فيقول لا يارب - پس می گوید آن مرد نه ای پروردگار من منکر نمی شویم ازین چیزے را و ظلم نکرده اند کاتبان تو - فيقول اظلمك عذر - پس می گوید آیا پس متر اعدری هست - قال لا يارب - گفت نه ای پروردگار من در اعدری نیست - فيقول بلى ان لك عنذنا حسنة - پس ے گوید الله تعالی سبے بدیستی متر اعدری ما نیکی هست - والله لا ظلم عليك ايوم - و بدیستی که نیست ظلم بر تو امروز - فتخرج البطاقة فيها - پس بیرون آورد ے شود کاغذ پاره خرد که نوشته شده است و روی این کلمه - اشهد ان لا اله الا الله ان محمد عبده و رسوله و بطاقة کسبه موحده پاره کاغذ که نهاده می شود در ثوب و نوشته می شود رقم بهای دی بطنه اهل مصر فيقول احضروا وزنك - پس می گوید الله تعالی حاضر شو وزن عمل خود را فيقول يارب اهذه البطاقة مع هذه سجلا پس می گوید آن مرد ای پروردگار من چه چیز است این کاغذ پاره و چه وزن خواهد داشت با این کتاب یا ے بزرگ - فيقول انك لا تعلم - پس می گوید الله تعالی بدیستی تو ظلم کرده نمی شوی یعنی این بطاقة عظیم است میانه آنرا وزن کرد تا بر تو ظلم نرود - قال - گفت آنحضرت فتوضع السجلات في كفة والبطاقة في كفة - پس نهاده میشود سجلا در یک کفه ترازو و این کاغذ پاره در کفه دیگر - فلما اشت السجلات وثقلت البطاقة - پس سبک ے آید تمامه آن سجلا و گران می آید این کاغذ پاره - فلما تميل مع اسم الله ثم - پس گران نمی آید با نام خدا چیز ے و نام خدا از همه عظیم و ثقیل است اگر چه کوه کوه گنایان بود - رواه الترمذی و ابن ماجه - وعن عائشة رضي الله عنها انها ذكرت النار فبكيت - روایت است از عائشه که وی یاو کرد آتش و فرخ را پس بگریست فقال رسول الله - پس گفت پیغمبر خدا - عملی الله عليه وسلم يا بكيك - چه چیز در گریه آورد ترا ای عائشه - قالت ذكرت النار فبكيت - گفت

عائشہ یاد کر دم آتش دوزخ را پس گریستم از ترس عذاب آن فیصل تذکر دین الیکم یوم القیمۃ۔ پس آیا یا وے آرید
 شما اہل و عیال خود را روز قیامت و خبر و عیال شید از احوال ایشان فقال رسول اللہ۔ پس گفت پیغمبر خدا صلے اللہ
 علیہ وسلم ان فی ثلثۃ سواطن فلذا یکراہ احدہا۔ یا ورسہ جائے گاہ پس یاد نمی آر و بیچ کی بیچ کی را۔ عند المیزان
 نزدیک میزان کہ بری کنند اعمال را حتی لعلم الخیف میزانہ ام پیش۔ تا آنکہ می داند آن کس کہ سبک آید ترا خود ہی وے
 یا گران۔ و عند الکتاب۔ و دیگر نزد دادن کتاب بدست۔ حین یقال یا ورسہ اقرا الکتاب۔ روزی کہ گفتہ میشود دیگر بر
 بخوانید کتاب مرا این را آن کس می گوید کہ کتاب بدست راست وی می دہند و وی خوشحال می شود و وے گوید
 بخورم گوید بخوانید کتاب مرا۔ حتی لعلم این فیصل کتاب۔ تا آنکہ می داند کجا دفع شد کتاب۔ وی ای می بیند ام فی شمالہ و من
 ظہرہ۔ یا ورسہ راست وی یا ورسہ چپ وی از پس پشت وی و در بعضی نسخ مصابیح اوسن و را بر ظہر او
 و عند الصراط اذا وضع بین ظہرہ و جہنم دیگر نزد پل صراط دقتہ کہ نہادہ شود میان و دوزخ تیز تر از شمشیر بارکت
 از موسی و گذرانیدہ شود مردم را بران درین سنہ موطن ہمہ حیران و در ماندہ بہ نفس خود باشند و کس را بحال
 یاد آور دین و خبر گرفتہ نباشد۔ رواہ ابو داؤد۔

الفصل الثالث عن عائشہ رضی اللہ عنہا قالت جاہل رجل فتحدین یدی رسول اللہ اندر خود
 پس نشست نزد پیغمبر خدا صلے اللہ علیہ وسلم فقال۔ پس گفت آن مرد۔ یا رسول اللہ ان لی ملکین۔ بدستی کہ
 مرا غلامانند کہ یکہ بونہی۔ و روع می گویند با من۔ و یکہ بونہی۔ و بی دینتی میکنند در حق من۔ و بعضونہی۔ و بی فرمانی
 می کنند مرا۔ و انہم و اخرہم۔ و دشنام میکنند ایشان را و می زنم ایشان را۔ فکیف انما منہم۔ پس چگونه ام من از ایشان
 یعنی چگونه خواهد بود و حال من روز قیامت از جہت ایشان و بسبب ایشان۔ فقال رسول اللہ۔ پس گفت پیغمبر خدا
 صلے اللہ علیہ وسلم اذا کان یوم القیمۃ یحب ما خانوک و عسوک و کذبوک و عتابک ایامہم۔ چون باشد روز قیامت
 حساب کردہ می شود آنچه خیانت کردہ اند و بی فرمانی کردہ اند و دروغ گفتہ اند وین غلامان ترا و حساب کردہ می شود
 عذاب کردن تو کہ دشنام دادن و زدن تست ایشان را۔ فان کان عتابک ایامہم بقدر ذنوبہم۔ پس اگر باشد عذاب
 کردن تو ایشان را برابر اندازه گناہان ایشان۔ کان کفانا لاک لک لا علیک۔ باشد عذاب تو برابر گناہان ایشان کہ
 تو دران ست نہ زبان تو۔ و ان کان عتابک ایامہم دون ذنوبہم۔ و اگر باشد عذاب کردن تو ایشان را فرود گناہ
 ایشان و کمتر از ان۔ کان فضلا لک۔ باشد آن زیادتی مرز بر ایشان۔ و ان کان عتابک ایامہم فوق ذنوبہم۔
 و اگر باشد عذاب کردن تو ایشان را بالای گناہان ایشان و بیشتر از ان۔ انفس لہم منک الفضل قصاص گرفتہ می شود
 از ایشان را از تو آن زیادتی را یعنی الرجل و جعل منہم ذیکی۔ پس یکہ سو مشرآن مرد و بنیاد کرد و فریاد کردن و گریہ
 کردن را۔ فقال رسول اللہ۔ پس گفت مرا و پیغمبر خدا صلے اللہ علیہ وسلم۔ بر اسے تا نیک و اثبات آنچه فرمود

اما تقرأ قول الله تعالى - آيأمنى خوفي قول خدای تعالی را که میگوید - ولتفتح الموازين القسط لیوم القيمة - و می بینم تر از و با
راست و درست را در روز قیامت - فلا تظلم نفس شیئا - پس ظلم کرده نمی شود و هیچ نفس چیزی را از ظلم و فردا گدشته
نمی شود حق او چیزی - وان کان متبعا لحتبه من خذل اتینا بها - و اگر باشد عمل با علم مقدار و آن از خرد می آید نیم حاضر
می گردانیم آنرا - و کنی بنا حاسنین - و بسنده ایم با حساب کننده که زیاده بر علم و عدل می بیند نیست - فقال الرجل پس
گفت آن مرد - یا رسول الله ما جدلی و لنو کاشیا خیر من مفاقرتم نمی یابم مر خود را و مر ایشان را بهتر از جدائی ایشان
اشهدک انهم کلهم احرار - گواه می گیرم ترا که ایشان همه آزاد اند - رواه الترمذی - و عنهما قالت سمعت رسول الله یقول
از عا کشته است که گفت شنیدم پیغمبر خدا را - صلی الله علیه و سلم یقول فی بعض صلواته - که می گفت و بعضی نمازها
خود که دعا میکرد در آن - اللهم حاجنی حسابا لیسر - خداوند حساب کن مرا حسابی آسان - قلت گفتم یا رسول الله
ما الحساب الیسیر چه چیز است حساب آسان و صورت آن چیست - قال ان نظری فی کتابه یتجی و رغبته - فرمود صورت حساب
یسیر آنست که نگاه کنی بکتاب خود پس در گذرد و الله تعالی از وی یعنی کتاب اعمال او را با و بنماید و در گذرد
و اگر ضمیر منظر یا الله تعالی راجع در اندیشه صورت دارد - انه من یوقش الحساب یوقض یا عا کشته ملک - بدستی که نشان
این است که کسیکه کا ویده شد و وقت کرده شد حساب را و از روزای عا کشته تحقیق بپاک شد - رواه احمد - و عن
ابی سعید الخدری انه اتی رسول الله صلی الله علیه و سلم - روایت است از ابی سعید خدری که وی آمد آنحضرت را - فقال
اخبرنی من یقوی علی القیام لیوم القيمة - پس گفت خبر ده مرا که چه کس قوت خواهد داشت بر ایستادن روز قیامت - الله
قال الله عز وجل - ان کس که گفته است خدای عز وجل در شان او - یوم یقوم الناس لرب العالمین - روزی که همه
مردم نزد پروردگار جهانیان بآن درازی که آن روز دارد - فقال یخفف علی المؤمن پس گفت آنحضرت سبک آسان
گردانیده می شود و ایستادن و زان روز بر مسلمانان - حتی یکون علیه کالصلوة المكتوبة - تا آنکه می باشد آن روز بروی ایشان
فرض که نهایت آن چهار رکعت است - و عنه قال سئل رسول الله صلی الله علیه و سلم از ابی سعید آمده است که پرسیده شد
پیغمبر خدا - صلی الله علیه و سلم عن یوم کان مقدار خمسين الف سنة - از روزی که باشد مقدار آن پنجاه هزار سال
ما طول یوم الیوم - چه عجیب است و رازی این روز - فقال - پس گفت آنحضرت - و الذی نفسی بیده انه یخفف علی المؤمن
بخدا سوگند که آن روز سبک گردانیده میشود بر مسلمانان - حتی یکون علیه من الصلوة المكتوبة - تا آنکه سبک باشد بر مسلمانان
و آسان تر بر مسلمانان از نماز فرض - یصلیها فی الدنیا - که میگردد و آنرا در دنیا - رواها ایما یهتقی فی کتاب البعث و النشور
و عن اسماء بنت زید عن رسول الله صلی الله علیه و سلم قال یخفف الناس فی صحبه و احبهم الیهم - فراسم آورد
می شنوند مردم در صحبه و احب روز قیامت صحبه و اصل یعنی زمین پاره می زمین و مراد این جائزین فرارخ هموار
چنانچه در حدیث دیگر آمده است که زمین هجده شهر زمین سفید هموار است که می لغزد و پاره در سه از جهت کماست

آن دنیا وی مناد - پس آوازی دهد آواز دهنده - فیقول - پس میگوید آن آواز دهنده - این الذی کان تحت تجانی جنوبی من
 کما الذان کسانی که دور جدای باشد بگوید ای ایشان از خواب گاهای ایشان مرا و باین قیام لیل است از بر
 نماز تجدد بعضی اعیان العناین مرا و دهم شسته نماز فیتومون و هم فلیل - پس بر می خیزند از اهل محشر آنکه صفت ایشان
 این است و حال آنکه ایشان کم باشند میان مردم - فیدخلوا الجنة بغیر حساب - پس می و آیند بهشت را بی آنکه حساب گرفته شود
 از ایشان - ثم یومر لبائس الناس الی الحساب - پسر امرار کرده میشود مردم را بحساب گرفتن - رواه البیهقی فی شعب الایمان

باب الحوض والشفاعة

حوض در لغت جمع شدن آب سیلان اوست حوضی که زمان را باشد و سبب سیلان هم مستحق ازان است مر
 اینجا حوضی است که آنحضرت راضی الله علیه و آله وسلم در روز قیامت باشد و صفات وی در احادیث بیاید و وارده شد
 که بهر چیز حوضی است در روز قیامت که امت وی بران ورود نمایند و شفاعت مشتق از شفع است و معنی آن در
 اصل پیوستن چیزی به چیز است و شفع مقابل و تر که معنی نزع است مقابل فرو نیز باین معنی است و شفعه که حق
 همسایا است در زمینی که فروخته شود هم ازین قبل است و در شفاعت نیز پیوستن شفع است به مجرم بدرخواست
 کردن گناهان وی از درگاه عزت و انواع شفاعات همه ثابت است مر سید السلین راضی الله علیه و آله وسلم
 بعضی بخصوص می و بعضی به مشارکت و اول کسی که فتح باب شفاعت کند آنحضرت باشد پس در حقیقت شفاعات
 همه راجع بحضرت می بود و اوست صاحب شفاعات علی الاطلاق نوع اول شفاعت عظمی است که عام منت
 مر تمامه خالق را مخصوص است به پیغمبر راضی الله علیه و آله وسلم که هیچ کس را از انبیا صلوات الله و سلامه علیه من جملة جرات
 و اقدام بران نباشد و آن برای ازاحت و تخلیص از طول و قوف در عرصات تعجیل حساب حکم کرد و گاه رقاعله
 و تقدس در آوردن ازان شدت و محنت چنانکه در احادیث بیاید و دوم از برای در آوردن قوم در بهشت
 بغیر حساب و ثبوت آن نیز دارد شده برای پیغمبر و نزد بعضی مخصوص بحضرت اوست سوم در اقوامی که حسنات
 و سیئات ایشان برابر باشد و بدار و شفاعت بهشت در آیند چهارم قومی که مستحق و مستوجب رنج شده باشند پس
 شفاعت کند و ایشان را به بهشت در آورده و پنجم برای رفع درجات و زیادت کرامات ششم در گناهکاران که بد و نیک و رآده
 باشند و شفاعت بر آیند و این شفاعت مشترک است میان سائر انبیا و ملائکه و علماء و شهداء و پیغمبر و در استفتاح حجت
 هشتم در تخفیف عذاب از آنکه مستحق عذاب مخلد شده باشند و نهم برای اهل مدینه خاصه دهم برای زیارت
 کنندگان قبر شریف بروج امتیاز و اختصاص که ذکر و

الفصل الاول عن انس قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم بينا انا اسير في الجنة فرموا آنحضرت و انما
 آله من سیری کنم در بهشت و ظاهر آنست که این سیر و شب معراج باشد - اذا انا بهر حافاه قباب الدار المحبوب

ناگاه رسیدم بجوی که در نزد و جانب او گنبدی مانده و در آن یک گانه میانه کاواک انداخته بر گنبد می زدند و در دست بوف
 قلت ما هذا پرسیدم چیست این جوی باین صفت - یا جبرئیل قال هذا الکوفثر الذی اعطاک ربک - گفت این حوض کوفثر
 که داده است ترا پروردگار تو اشارت ست بکرمیلا اعطیناک الکوفثر لیساری از مفسران آنرا بخوض تفسیر کرده اند
 و تحقیق آنست که در او بکوفثر کثیر مفرط است از علم و عمل و شرف و دارین و حوض مذکور یک فروغ از ان است
 و بعضی با ولاد و اتباع و علمای امت تفسیر کرده این نیز داخل خبر کثیر است و این قوم را در بیان این سخنان بلند و
 کلمات اعجاز است برخی از ان در رساله مناقب ائمه اثنی عشر مذکور شده است - فاذا طیبت مسک اذ فریسن ناگاه می بینم که کل
 مشک تیز بوی خالص است و ذفر یفتحتین سخت تیزی بوی خوش یا ناخوش مسک اذ فر مشک لغایت خوش و تیز بوست
 رواه البخاری - وعن عبد الله بن عمرو قال قال رسول الله صلى الله عليه وآله وسلم حوضی سیرة شهره است
 حوض من مقدار سیر یک ماه است - و زوایا سوار - و گوشه مانده و برابر اند یعنی مریح است در آن و و پنهانی و
 برابر - و ارمیه من اللبن - آب وی سفید تر از شیر است - و ریحه اطیب من المسک - بوی وی لطیف بوی آب
 وی خوشتر از بوی مشک - و کثیر از نجوم السماء - و کوزه های وی مانند ستاره های آسمان است و در بسیاری و خوششالی
 من شیرین منه فلا یطالیها - کسی که بنوشد از آن حوض پس نشانه نکند و همیشه اگر گویند برین تقدیر لذت آنها را بهشت پیچ
 دریا بند لذت آب بوجود تشنگی است و چون تشنگی نباشد لذت تیز نباشد گویم مرا تشنگی مفرط مملک است و تشنگی و
 تشنگی الم است که بدفع آن لذتی متوهم میگردد چون الم آن نباشد بدفع آن حاجت نیست و شاید در اینجا تشنگی لذت
 بخشد و نیز در بهشت هر چه خواهند حاصل گردد اگر تشنگی نیز خواهند حاصل گردد - متفق علیه - وعن ابی هريرة قال قال
 رسول الله صلى الله عليه وآله وسلم ان حوضی البعد من ابد من عدن - بدستی که حوض من دور تر است از دور
 ابد یعنی سیزده که نام شهری است از آخر شهرهای شام متصل دریای مین از عدن که شهری است از شهرهای یمن متصل
 دریای هند - لهواشد بياضاً من الثلج - به تحقیق آب آن حوض سخت ترست در سفیدی از برف - و اعلی من غسل
 باللبن و شیرین ترست از شهد آبیخته با شیر و لایته اکثر من عدد النجوم - و بر آئینه آوند های او بیشتر است از شمار
 ستارگان - وانی لا صد الناس عنه و بدستی که من بر آئینه بازمی دارم و میرانم مردم را یعنی امتان دیگر را از وی - کما
 یصد الرجل اهل الناس عن حوضه - چنانکه میراند مرد و دختران مردم را از حوض خود - قالوا گفتند - یا رسول الله انعرفنا
 بک - آیا می شناسی ما و در آن مرد که غیر ما را می رانی و بازمی داری - قال نعم - گفت آنحضرت آری می شناسم
 شما را - لکم سیرا لیست لامد من الهم - مر شما را علامتی و نشانی است که نیست مزهج یک از استهتار آسیا یکسرین سکون
 یا مضمون علامت و محمد و نیز آمده در و ن علی غر الجبلین من اثر الوضوء - می در آیند بر من سفید پیشانی و دست و پا از اثر
 نورانیت و وضو چنانکه گذشت در کتاب الطهارة در باب فضل وضو - رواه مسلم و فی روایت له عن انس - و در روایتی

مترسماً را از انس این چنین آمده کہ قال - گفت آنحضرت - تری فیہ ابارق الذہب و الفضة - ویدہ میشود در آن حوض آب
 ریزہ ہائے طلا و نقرہ ابرق یکسر ہمراہ معرب آید نیز کہند و نجوم السماء - مانند شمار ستارگان آسمان - و فی اخری لہ عن ثوبان -
 و در ایتی دیگر مترسماً را از ثوبان این چنین آمده کہ - قال - گفت انس سبیل عن شہر ابہ - پرسیدہ شد آنحضرت از آب
 آن حوض - فقال - پس گفت - اشربوا من اللبن و اطحی من العسل - آب و می سخت ترست از ردی سنجیدہ
 از شیر و شیرین ترست از شہد - لغت فیہ نیز بیان میدانہ من الجنة احدہما من بہب الآخر من ورق - می و ریزند
 بزور سیلان می کنند پے در پے در آن حوض و نوا و دان کہ مد و میکنند آنرا از بہشت یکی از طلا و دیگرے از نقرہ
 وخت بغین معجمہ و تار منقوطہ شدہ بمعنی عنس و قمر و غلبہ پے و پے آمدن و لغت کبیرترین و ضم آن از ضرب و نص
 ہر دو آمدہ و عیب بہار موحہ شدہ و ضم عین مہلہ از عیب بمعنی پیایہ آب خوردن و شہد بہار تخمانیہ و تار مثلثہ
 و فتح عین مہلہ از لغت بمعنی فجر یعنی روان شدن و بیرون آمدن آب نیز و آیات مست و تمیز آب کبیرہ سیم شق است
 از وزب بمعنی سیلان آب یا فارسی است معرب بہمزہ و نیز در فارسی بمعنی بول آید - و عن سہل بن سعد قال قال
 رسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم انی فرطکم علی الحوض - من پیش رو ندہ شما ام بر حوض و فرط لغت یعنی کسے را گویند
 کہ پیشتر از قوم بہترزل رود تا حوض و در لغت سیماں تیار دارد و من مر علی شرب - ہر کسی کہ میگردد بر من می نوشد آب را
 و من شرب لم یطیبا بذاک - و ہر کہ بنوشد از آب آن تشنہ نگردد ہرگز - لیرون علی اقوام اعرفم - ہر آشوبہ در دمی نمایند
 دمی در آیند بر من گروہ ہائے یعنی از امت من کہ می شناسم من ایشان را - و غیر فوسفے - دے شناسند
 ایشان مرا - ثم یحال منی منہم - بہتر خاکل دانی گردانیدہ می شود میان من و میان ایشان - فاقول انہم
 منی - پس میگویم من بہرستی کہ ایشان از من اند - فیقال انک لا تدری ما احدثوا بعدک - پس گفتہ می شود
 کہ تو در نمی یابی و نمی دانی کہ چه چیز احدثا کردند و لو پیدا آوردند ایشان بعد از تو - فاقول سبحان سحفا لمن غیر عبدی
 پس میگویم من و درمی باز دورے با و از مقام قرب و رحمت ہر کسانی را کہ تغیر دادند دین و سنت مرا بعد از من
 معنی این حدیث نزدیک بمضمون آن حدیث است کہ در فصل اول از باب حشر گذشت کہ در اینجا گفت
 اصحابی اصحابی و تشریح و تاویل آن بہمان جا گذشت متفق علیہ و عن انس ان النبی صلی اللہ علیہ وآلہ
 وسلم قال مجلس المؤمنون یوم القیمۃ - جس کہ وہ میشوند از جمیع دین مسلمانان روز قیامت حتی ہموا اند کہ - تا آنکہ
 در قصد در آورده می شوند و بخروں گردانیدہ می شوند بسبب جس - فقیہوں استشفاع الی ربنا - پس میگویند
 مسلمانان کا شکی طلب شفاعت میکردیم بسوئے پروردگار خود و پیدا می کردیم برای خود کسے را تا در حضرت دے
 شفاعت می کرد ماراب فرمایا من یسئالکم عنکم - پس می جنبانید دمی ہر دو مارا ازین جائے کہ ایستادہ ایم تا در راحت می نشست
 و ظلم میکرد مارا ازین اندوہ و سخت - فیا قول اوم - پس می آیند اوم را فقیہوں پس میگویند انت اوم البوا فیما من

تو آدمی پدر تمام مردم - خلقک انبیا و پیداکرده را خدای بدست قدرت خود - و اسکتک خفته - و ساکن گردانید
 ترا بهشت خود را - و اسجد لک ملائکته - و ساجد گردانید برای تو فرشتگان خود را - و علمک اسما و کل شیء - و دانانید ترا
 نامهای همه چیز را - اشفع لنا عند ربک - شفاعت کن بارانزد پروردگار تو که مخصوص گردانید تر آبان فضائل و کرامات
 حتی یرجیانا من حکماننا - تا راحت بخشند بر ما از نجیبی که بقایت سخت و دشوار است - فیقول است هنا کم - پس میگوید
 اودم غیثم من درین مقام و مرتبه که گمان می برید شما تا جرأت کنم و در آیم در مقام شفاعت و ابتدا کنم فرخ این باب بنام
 ویدکر خطیئة التي اصاب - و یاد می کند می علیه السلام گناه و تقصیر خود را که رسیده بود او را - اکل من الشجرة - که خوردن
 اوست از درخت - و قد ننی عنها - و حال آنکه تحقیق ننی کرده شده بود از نزدیک شدن آبان - ولكن اتوا نوحا اول
 بنی لبعثه ابدالی الارض - ولیکن بیاید نوح را که اول بنی مرسل است که فرستاده است او را اللہ بر کافران روی زمین
 فیا تون نوحا - پس می آید نوح را فیقول است هنا کم - پس میگوید نوح غیثم من درینجا و درین مقام که شما گمان می برید
 ویدکر خطیئة التي اصاب سواله بر غیر علم - و یاد می کند نوح گناه خود را که رسیده بوی و آن سوال کردن اوست پروردگار خود را
 در سجات پسر نادانسته تحقیق ناکرده که این سوال می بالیست گردانید تا عتاب آمد که یا نوح پسر ازان چه بدان علم
 نداری - ولكن اتوا ابراهيم خلیل الرحمن - ولیکن بیاید ابراهیم را که دوست خدای مهربان است - قال - فرمود
 ان حضرت قال فیا تون ابراهيم - پس می آید ابراهیم را فیقول انی است هنا کم - پس میگوید ابراهیم بدستی که نینستم در مقام
 و سر از ازان - ویدکر لث کذبات کذبین - و یاد می کند ابراهیم دروغ را که گفته بود آنرا در دنیا و به حقیقت آنها نه دروغ اند
 بلکه دروغ نهاد و صورت دروغ اند ولیکن چون مقام و مرتبه انبیا عالی است بر ایشان با مثال این امور نیز میخوانند
 و دو و یک ازان سه دروغ آنکه قوم او به تماشای عیدی که داشتند بیرون می رفتند و خواست که نزد و فرست
 یابد و بتان ایشان را بشکند گفت من بیماریم باشا بیرون نمی توانم رفت و بظا هر بیماری نداشت اما چه توان
 دانست شاید که در باطن بوده باشد و مزاج آدمی زاد در اکثر بے خطی و انحراف بنود و شاید که بهایرے دل و
 بیند و قی آن مراد داشته که بحبت کفر و عناد ایشان بود و دوم آنکه چون بتان ایشان را بشکست گفتند تو کردی
 این را با که ما ای ابراهیم گفت من نکردم بلکه این بت کلان کرد یعنی باعث و بانی برین فعل مرا و خود این بت شد که
 بعبادت خطیئم شما ممتاز و منفرد است یا مقصود است از الزام ایشان چنانکه یک خطیئو بسید و رعایت حسن و لطافت و
 دیگری که آنرا اتوا اند نوشتن گوید تو نوشته این خطوی گوید من نوشته ام تو نوشته کنایت میکند از آنکه اینچنین نوشتن
 از تو برگزیناید سوّم آنکه زوج خود را که ساره نام داشت بحبت استخلاص از ظلم آن کافر گفت این خواهر من است
 و مراد انوثت اسلام داشت و نیز دختر عم وی بود - لكن اتوا موسی عبد اتاه الله التوراة - ولیکن بیاید موسی را
 که بنده ایست که داده است او را اللہ فاسلے توریت که کتابی عظیم ایشان است و همه انبیا و بنی اسرائیل تابع او میگردانند

پس چون می بینم اور تقالی و تقدس می افتم سجدہ کنندہ فیہ عیاشی ماشاء اللہ ان بدعتی۔ پس می گرد و درامی کند مرا پروردگار تقالی در سجدہ چند آنکه می خواهد که بگذارد فیقول ارفع محمد۔ پس ازان می گوید سر برداری محمدی محبوب من ای مطلوب من ای ستوده درگاه من ای بنده خاص من۔ و قل سمع و بگو بر هر میگوئی شنوده می شوی و اجابت نموده می شوی۔ و اشفع تشفع۔ و شفاعت کن هر کرامی خواهی قبول کرده شود شفاعت از تو۔ و سل تعطه و

بطلب بر چه می خواهی داده میشوی آنرا۔ قال۔ گفت آنحضرت سفارح راسی پس بر میارم سر خود را فاشی علی ربی ثنا و تحمید لعلمینہ۔ پس ستایش می کنم پروردگار خود به ثنا و ستودنی که می آموزد پروردگار تقالی مرا سپردان وقت و ازین جهت این را مقام حمد و مقام محمود گویند و ازینجا معلوم گردد که شفیع را باید که اول حمد و ثنای شفیع گوید تا بقرب رضا و بی مشرف گردد و بقبول شفاعت فائز گردد و ششم اشفع۔ پس تر شفاعت میکنم۔ فیجی لی حدای۔ پس می کند پروردگار تقالی برای من حدی یعنی تعین می نماید طائفه مخصوص از گناه گاران را برای شفاعت چنانچه بے نمازان و زناکاران و

شراب خوران را مثلاً و حکم می کند که این طائفه را شفاعت کن۔ فاخرج فاخرجهم من النار۔ پس بیرون می آیم از درگاه حضرت و بیرون می آیم این طائفه را از آتش و دوزخ۔ و اذکلم الجنة۔ و می در آرم ایشان را در بهشت ازینجا معلوم می شود که مستحق شفاعت در اینجا غیر این مجوسان که ذکر کرده شدند دیگران را نیز بودند که ایشان را بے توقف باقی فرستاده بود

چون ذکر شفاعت آنها کرد شفاعت اینها نیز کرد یا مراد بنا را اینجا گرمی سخت است که از قرب آفتاب حاصل شده و مراد باخراج استخلاص ازان است کناقیل و اللہ اعلم ثم اعود الثانیۃ۔ پس بر میگردد و میروم بدرگاه بار و بار برای شفاعت طوائف دیگر۔ فاستاذن علی ربی فی داره فیؤذن لی علیہ فاذا رایته وقعت ساجدا فیدعی ماشاء اللہ

ان یدعی ثم یقول ارفع محمد و قل سمع و اشفع تشفع و سل تعطه قال فارفع راسی فاشی علی ربی ثنا و تحمید لعلمینہ

ثم اشفع فیحدی حدای فاخرج فاخرجهم من النار و اذکلم الجنة ثم اعود الثالثۃ فاستاذن علی ربی فی داره فیؤذن لی علیہ فاذا

رایته وقعت ساجدا فیدعی ماشاء اللہ ان یدعی ثم یقول ارفع محمد و قل سمع و اشفع تشفع و سل تعطه قال فارفع راسی

فاشی علی ربی ثنا و تحمید لعلمینہ ثم اشفع فیحدی حدای فاخرج فاخرجهم من النار و اذکلم الجنة حتی ما یبقی فی النار تا آنکه باقی

نمی ماند در آتش۔ الامن قد جلسہ القرآن۔ مگر کسی که تحقیق حبس کرده و نگاہ پرشته او را قرآن۔ اسی و حب علیہ الخلق

یعنی کسی که واجب گشته بروی همیشه بودن در دوزخ یعنی کافران ثم ثلاثۃ الآتیه۔ پس تر خواند آنحضرت این بیت

کہ حسۃ ان یفتک بک مقام محمود و ان یکست که بر انگیزد ترا پروردگار تو در مقام محمود که مراد مقام مذکور است

چنانکه فرمود و هذا المقام المحمود الذی وعدہ بیکم۔ و انیت مقام محمود که وعده کرده است عداے قمارے آنرا

پیغمبر شمارا و توصیف این مقام به محمود یا یان معنی است که بے ستایدا و را هر که بایستد در وے و ثنا سپرد آنرا

یا این جهت که حمد می گوید آنحضرت در ان حق سبحانه تعالی را چنانچه از حدیث معلوم شد یا براسے آنکه ستود

میشود و آنحضرت صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم در آن مقام بر زبان اولیٰین و آخرین متفق علیہ۔ و عنہ قال قال رسول
 اللہ صلی اللہ علیہ وسلم اذ کان یوم القيمة تاج الناس بعضهم فی بعض۔ چون باشد روز قیامت مختلط و در
 افتد مردم بعضی در بعضی۔ فیا تون آدم فقیو تون اشفع الی ربیک۔ پس بیایند آدم را پس بگویند شفاعت کن بسو
 پروردگار خود۔ فیقول است لما۔ پس میگوید نیستیم من اهل وقابل برای شفاعت۔ و لکن علیکم بابرہیم فانه خلیل الرحمن و لکن
 لازم گیرید شما ابراہیم را زیرا کہ بدستی وی دوست خدای تعالیٰ است۔ فیا تون ابراہیم۔ پس می آیند ابراہیم را
 فیقول است لما۔ پس میگوید ابراہیم نیستیم من برای شفاعت۔ و لکن علیکم موسیٰ فانه کلیم اللہ زیرا کہ وی سخن گوینده است
 بحق تعالیٰ بے واسطہ۔ فیا تون موسیٰ فیقول است لما۔ پس می آیند موسیٰ را پس میگوید موسیٰ نیستیم من اهل شفاعت را
 و لکن علیکم عیسیٰ فانه روح اللہ و کلمتہ۔ و لکن لازم گیرید عیسیٰ را زیرا کہ وی روح اللہ است و کلمتہ او۔ فیا تون عیسیٰ فیقول
 است لما و لکن علیکم محمد۔ پس می آیند عیسیٰ را پس میگوید عیسیٰ نیستیم من اهل آن و لکن بر شما باد کہ بیایید محمد را
 پس آنحضرت می فرماید کہ۔ فیا تونی۔ پس می آیند مرا۔ فاقول انما۔ پس میگویم من برائے شفاعت و من اهل آن و
 این کار من است از دیگری نیاید۔ فاستاذن علی ربی فیؤذن لی۔ پس طلب اذن در آمدن می کنم بر پروردگار
 خود پس اذن کرده می شود و مرا بطیہی محمد احمد بہا۔ و الہام سے کند پروردگار من مرا دے اندازد در دل من حمد
 و ثنا کہ می ستانم من اور آبان حمد ہا کہ۔ لا تحضر فی الآن۔ حاضر نمی شود مرا آن معاد درین وقت یعنی ہمداران وقت
 نوری خاص از مقام قرب و معرفت در دل من افتد کہ علم آن محمد اثر آن باشد۔ فاحمدہ بملک المہامد۔ پس حمد میگویم
 خدا را آبان حمد ہا۔ و آخر لہ ساجدا۔ و بر روی می افتم سجده خدای تعالیٰ را سجدہ کنندہ۔ فیقال۔ پس گفتہ می شود۔ یا محمد
 ارفع راسک و قل تسمع و سل تعطہ و اشفع تشفع۔ ای محمد بردار سر خود را و بگو ہر چه گوئی شنیدہ شوی و بطلب ہر چه خواہی
 دادہ شوی و شفاعت کن مقبول الشفاعت شوی۔ فاقول یا رب امشی امتی۔ پس می گویم من اے پروردگار
 من بخش امت مرا است مرا تا شفاعت می کنم امت خود را۔ فیقال نطلق فاخرج من کان فی قلبہ مثقال شعیرۃ من
 ایمان۔ پس گفتہ شود بیرون آر کسی را کہ بہت در دل دے مقدار جوے از ایمان۔ فانطلق فافعل فیس می وم
 پس میکنم آنچه گفت پروردگار یعنی بیرون دے آرم کسے را کہ بہت در دل دے مقدار جوے از ایمان۔ ثم اعود
 فاحمدہ بملک المہامد ثم اخر لہ ساجدا۔ پستربازی گردم پس حمد می گویم اللہ تعالیٰ را آبان حمد ہا کہ الہام کردہ بہتر
 بر روی می افتم سجدہ کنندہ۔ فیقال یا محمد ارفع راسک و قل تسمع و سل تعطہ و اشفع تشفع فاقول یا رب امشی امتی فیقال
 انطلق فاخرج من کان فی قلبہ مثقال ذرۃ او خردلۃ من ایمان۔ اینجا مبارک و در بخشایش بیشتر است چہ مقدار ذرہ و خردلہ
 کمتر است از جوہر مذہبہ این جای امور چہ خردست یا آن ذرہ کہ در سوا از تاب آفتاب نماید۔ فانطلق فافعل ثم اعود فاحمدہ
 بملک المہامد ثم اخر لہ ساجدا فیقال یا محمد ارفع راسک و قل تسمع و سل تعطہ و اشفع تشفع فاقول یا رب امشی امتی

فیقال الطریق نافع من کان فی طلبه فی الدنیا و فی شفاعت جبه خردله من ایمان فاخرجه من النار - و یرین جاکمال مبالغه و نهاسیت
 فضل و کرم ست - فانطلق فافعل ثم ادعوا الی القبه - پس باز میگردد و التماس می کنم کرت چهارم - فاحمدہ بتلک المجاہد ثم اخرله
 ساجدا فیقال یا محمد ارفع راسک قل لسمع و سل تعطه و اشفع و اشفع فاقول یا رب یدن لی ثمین قال - پس میگویم من او پروردگار
 من اذن ده مرا از برای شفاعت کنی که گفته است - لا اله الا الله و یشیع غلکی زیادت بران ندارد - قال لیس ذلک لک -
 می گوید پروردگار تعالی نیست شفاعت کردن کسی را که گفته است لا اله الا الله را مگر ترا و نیست این کار تو - و لکن عزتی
 و جلالی و کبریا بی عظمتی - و لیکن سوگند لغیرت و جلال و کبریا و عظمت ذات و اسماء و صفات و افعال خود - لاخرین منها هر آنچه
 بیزون می آرم از آتش - من قال - کسی که گفته است - لا اله الا الله متفق علیه - و عن ابی هریره عن ابنه صلی الله
 علیه و سلم قال اسعد الناس شفاعتی یوم القیمة - فیروز تر و بهره مندترین مردم شفاعت من - من قال - کسی که
 گفته است - لا اله الا الله خالص قلبه - ساده دلی آمیزش نفاق از ته دل خود - و لنفسه یا من نفسه گفت بچاسه
 من قلبه شک راوی ست و بر بر تقدیر این تاکید ست چنانکه گویند و یدیم جیشم خود و شنیدیم گبوش خود و چاه خلای
 البته از دل باشد و جای اخلاص دل ست نه غیر او - رواه البخاری - و عنه قال انی لبین صلی الله علیه و سلم یلمم گفت
 ابوهریره آورده شد نزد آنحضرت گویشتی - فرقع الیه الذراع - پس برداشته شد و برده شد لبوسه آنحضرت
 گوشت استخوان و دست - و کانت تعجبه و بود که خوش می آمد گوشت این استخوان آنحضرت را فخنس منها نهسته -
 پس بگریزد آنحضرت ازان بدن ان گزیدنی نهس پسین مملکه گرفتن بدن ان پیش و به عجب گرفتن بدن ان پس که
 اضراس ست و اکثر روایات به ممله است و در بعضی روایات بمعجزه نیز آمده ثم قال - پس فرمود ما نسید الناس یوم القیمة
 من بهتر و مهتر و متیانم روز قیامت - یوم یقوم الناس لرب العالمین - روزی که بایستند مردم بر اس حکم و
 فرمان پروردگار جهانیان - و تدلوا الشمس - و روزی که نزدیک شود آفتاب فیبلغ الناس من النعم و الكرب
 ما لا یطیقون - پس برسد آدمیان را از غم و اندوه و سختی چیزی که طاقت نیارند برداشت آنرا - فیقول الناس
 الا نظرون من یشفع لکم الی ربکم - پس بگویند آدمیان یک دیگر را آیا نمی بینید و نمی جوئید کسی را که شفاعت کند شما
 نزد پروردگار شما فیا تون آدم پس می آیند آدم را - و ذکر حدیث الشفاعه و ذکر کرد آنحضرت تمام حدیث شفاعت
 و آمدن آدمیان را نزد انبیا و التماس شفاعت از ایشان و جواب دادن انبیا بعد از قدرت بردار آمدن پروردگار
 تعالی درین مقام - و قال - گفت آنحضرت ذکر آن - فانطلق فاتی تحت العرش - پس میرود از میان مردم
 پس می آیم زیر عرش که مقام خاص عظیم ست و کبریا ست - فاقع ساجدا ربه - پس می افتم بر زمین سجده کننده
 پروردگار خود را - ثم یفتح الله علی من محامده و حسن الثناء علیه شیئا - پس تری کشاید حق تعالی بر من و الهام می کند
 مرا از حمد های خود و ثنای نیک بر ذات خود چیزی را که - لم یفتحه علی احد من قبله - که نه کشاده و الهام نکرده بر هیچ

یکے پیش ازین بلکہ برین نیز پیش ازین وقت چنانچه از حدیث سابق لایح می شود مضمّن قال - پیغمبری گوید پروردگار تعالی
یا محمد ارفع راسک و سل قطعه و اشفع فاشفع فارفع راسی فاقول - پس برے دارم ہر خود را پس سے گویم مکرر سہ بار
امتی یا رب امتی یا رب امتی یا رب فیما فی محمد ارفع من انتک - پس گفتم می شود لے محمد در آرا امت خود را لایح
علیم - کسانی را کہ نیست حساب بر ایشان یعنی گرفتہ نمیشود و حساب از ایشان بی حساب را و ردہ میشوند بہشت
من الباب الامین من البواب الجنۃ - از دو جانب دست راست از در بامی بہشت - و ہم شرکاء الناس فیما سوی ذلک
من الابواب - و ایشان اسباب از مردمند در انچه غیر این درست از در ہای دیگر کہ در جانب دیگر اند یعنی باب بہشت
مخصوص بالیشان ست و هیچ کس در وی شرک بالیشان نہ باقی در ہا مشترک ست میان ایشان و غیر ایشان
ثم قال - پیغمبر گفت آنحضرت - والذی نفسی بیدہ ان ما بین المطرعین من مصاریع الجنۃ کما کان بین مکہ و مہجر سو گند
غذائی کہ بقای ذات من در دست قدرت اوست بدستی مسافت میان دو تختہ دراز در ہا بہشت مانند
مسافتی ست کہ میان مکہ و مہجر ست یعنی نام قریہ است از قریہ بحرین و مدینہ و صحیح آنست کہ اینجا مراد اول ست
و دو مطراع دو قطعہ از باب واحد کہ بستہ میشوند بر منفذ واحد و درآمدن میان ہر دو میشود و مطراع بیت ہم بہ
مشابہت مطراع باب می گویند و اصل وی از صرح بمنجہ دفع و القا است و در مشارق الانوار گفتم کہ مراد بہ
مصاریع جنت البواب اوست و مطراع باب گفتم نمیشود مگر در جائی کہ دو باشند انتہی و مقصود بیان سعادت باب
جنت ست کہ مسافت میان دو جانب در او این قدر است مراد بخداید تعیین نیست بلکہ این تخمین و تقدیر است
برای تفہیم مردم و حقیقت حال در ای نیست - وعن خیر القیۃ فی حدیث الشفاعة عن رسول اللہ و روایت ست
از خدیفہ بن الیمان در حدیث شفاعت از پیغمبر خدا - صلّی اللہ علیہ وسلم قال و ترسل الاماتہ و الرحم - و فرستادہ میشوند
امانت کہ حفظ حقوق و اموال مردم ست و نگاہ داشت دیانت در ان و رحم کہ قرابت و لاوت ست و صلّی اللہ علیہ
است - فقوان ضبّتی الصراط بکینا و شمالا پس ایستادہ میشوند امانت و رحم برای طلب حقوق خود و حجت حقوق
کردن بآدمیان در رعایت آن ہر دو جانب صراط راستا و چپا مقصود تعظیم شان و تاکید رعایت حقوق
امانت و رحم ست و تواند کہ حضرت حق سبحانہ این دو صفت را بصورتی متمثل گرداند و ہر ہر دو جانب
صراط ایستادہ کند تا طلب حق خود نمایند و رواہ مسلم - وعن عبد اللہ بن عمر بن العاص ان النبی صلّی اللہ علیہ
وسلم تلا قول اللہ تعالی فی ابراہیم - روایت ست از عبد اللہ بن عمر کہ آنحضرت خواند قول خداے تعالی را
در شان ابراہیم کہ وی سبحانہ از ابراہیم خلیل حکایت کردہ کہ گفت - رب انهن اضللن کثیرا من الناس - او فرمود
من این بجان گمراہ کردہ بسیار از مردم را - فمن تعنی فانه منی - پس کسی کہ پس روئے می کند وی مرا پس بہشتی
آن کس ازین ست و آخر آیت نیست کہ درین عصائی فاکب غفور رحیم و قال عیسی و آنحضرت خواند قول عیسی را کہ

مؤمن تا وقت فراغ از حساب و وقوع جزا از ثواب عقاب و آخرت اگر چه در جزا است و وقع میشود گاہے در و سہ امتحان چنانکہ دنیا دار امتحان است و گاہی واقع میشود در و سہ جزا چنانکہ فرمودہ است (و اما اصحابکم من صبیۃ فباکسبت ایدیکم کذا قال الطبری و اللہ اعلم اذا کان یوم القیمۃ اذن مؤذن - چون میباشد روز قیامت آواز میدہد آواز دہندہ یسبح کل امۃ ما کانت تعبد - باید کہ در پے رود ہر گروہ چیزے را کہ عبادت میکرد آنرا - فلا یقی احد کان یعبد غیر اللہ - پس باقی نمی ماند هیچ یکے کہ عبادت میکرد غیر خدا پس الاصلان و الاصلان جمع صغیر بمعنی بت و انصاب جمع نصب بکے کہ بر پا کردہ شود و عبادت کردہ شود اورا و ذبح کردہ شود نزد آن بقصد تقرب و طاعت الا انبیا قطنون فی النار لکن انکم می افتد ہمہ عاید و معبود در آتش و دوزخ - حتی اذا لم یبق الا من کان یعبد اللہ من برد عاجز تا آنکہ چون باقی نماند اگر کسی کہ عبادت میکند خدای را از نیکو کار و بد کردار و مطیع و عاصی - اما ہم رب العالمین - می آید ایشان را پروردگار جہانیان و سلطان دی و تجلی می کند وی تعالی بر ایشان بقرب حقیقت ایشان بحجی از صفات حق است کہ اسناد کردہ است آنرا بذات خود در کتاب مجید و وار شدہ است در کلام رسول حق اعتقاد میکنیم ما آنرا بی آنکہ کیفیت آنرا بدانیم منفرہ میداریم از حرکت و انتقال کہ در ایشان و محیی مخلوقات میباشد چنانکہ حکم سائر مضافات است یا گوئیم می بیند فرشتہ از فرشتگان او و طبیعی نقل کردہ کہ تواند کہ اللہ تعالی و تقدس صورت ملکی از ملائکہ کہ مشاہد صفات الہی ہستند بنمایند تا امتحان کنند پس چون این ملک این صورت بگوید کہ من پروردگار شما ام و بہ بنید بر و سہ از علامات مخلوق انکار کنند و بداند کہ نہ پروردگار است تعالی و تقدس و استعاذہ نمایند و طیبہ را درین مقام کلام شیخ مست نقل از شرح حدیث - قال فماذا تعظرون - می گوید اللہ تعالی با ایشان پس چه چیز را انتظار دارید - یسبح کل امۃ ما کانت تعبد و در پے میرود ہر گروہ چیزے را کہ عبادت میکنند یعنی شما چنانمی روید - قالوا یا ربنا فارقتنا الناس فی الدنیا می گویند ایشان ای پروردگار ما جدائی کردیم ما مردم را در دنیا - انفر ما کنا الیہم - در حال محتاج تر بودن ما بسوی این مردم و لم نصاحبہم - و مصاحبت نکردیم با ایشان و متابعت نکریم ایشان را پس اکنون چون متابعت می کنیم ایشان را و حال آنکہ بے نیازیم از ایشان و ایشان و معبودان ایشان ہمہ ہمچوہ دوزخ اند - و سہ روایتی ابلہ ہریرہ و در روایت ابی ہریرہ این چنین آندہ کہ فیقولون ہذا مکاننا - پس میگویند این عبادت کنندگان حق این است جاے ما و نمی رویم - حتی یا بینا دہنا تا آنکہ بیاید ما پروردگار ما - فاذا جاہد ربنا عرفناہ - پس وقتی کہ بیاید پروردگار ما می شناسیم ما و را - و فی روایت ابی سعید در روایت ابی سعید خدری این چنین آندہ کہ فیقول بل عنکم ویتہ آیت تعرفہ - پس میگوید پروردگار تعالی آیا ہست میان شما و میان وی نشانی - فیکشف عن سابق - پس آشکارا کردہ می شود و نمودہ می شود یا کشف می کند وی نماید میان را شرح این سابقہ در آخر فصل اول از باب تقویم الساعۃ الالٰہی شرار الناس گذشتہ است

کہ مراد بلساق شدت و محنت است و کشف ساق مثل است در شدت و بعضی گویند مراد از عظیم است با جماعہ از ملائکہ و صواب آنست کہ توقف کنند و تاویل نہ نمایند و حقیقت معنی مراد از القول فیض عالم حق کنند۔ فلما یقی من کان لیسجد لہ من تلقا نفسہ۔ پس باقی نمی ماند کسی کہ سجده میکرد و مرخصی را یعنی در دنیا از جانب نفس خود یعنی با خلاص نہ برای ریاضی خلق و ملائکہ ایشان و خوف شمشیر الا اذن اللہ لہ بالسجود۔ مگر آنکہ اذن میکند اللہ تعالیٰ مراد از السجود و سیرے گرداند سجده ایشان را و الا یقی من کان لیسجد القنار و ریاضت بانی نے ماند کسی کہ سجده میکرد و از جہت پرہیز و ترس و قتل غارت و برای نمودن مردم۔ الا جعل اللہ طہرہ طبقہ واحدہ۔ مگر آنکہ میگرداند خدای تعالیٰ پشت اور ایک بخت کہ بندہ از استخوانہای و سہ سبب شد تا تواند و تاشد و سجده کرد۔ کلاما اراد ان لیسجد خر علی قفای ہر گاہ کہ خواہد سجده کند می افتد بر پس سر خود و ہم قریب الجہنم علی جہنم پست زرد می شود و نہادہ میشود پل صراط برد و زخ۔ و کل الشفاعۃ۔ و حلول می کند و واقعے شود شفاعت و بقولون۔ و میگویند یعنی انبیا بہجت امتان خود برای طلب سلامت و استقامت ایشان چنانکہ در حدیث ابی ہریرۃ تصریح میاید۔ اللہم سلم سلم۔ خداوند سلامت بگردان ایشان را از صراط ناد آتش بختند۔ فیمو المؤمنون۔ پس میگردد مسلمانان از صراط باقسام برانند ازہ عملی و استقامت بردن شریعت کہ در حقیقت این پل مثل صراط مستقیم شریعت است کہ بار یک تراز شمشیر و ساوک کردن آن دشوار است اما روشن است و درین معنی گفته شدہ است بیعت پس کار غریبی است عجیب مشکل و آسان۔ چون جہر صراط است لیسجد روشن و بار یک۔ فیمو المؤمنون کہ طرف اعین۔ پس میگردد بعضی مومنان مانند چشم زدن۔ و کالبرق۔ و بعضی مانند برق کہ در آسمان درخشد۔ و کالبرق و بعضی مانند باد۔ و کالیزد و بعضی مانند پرندگان۔ و کاجا و دید الخیل و بعضی مانند سپاہ تیز و خوش رفتار۔ و الکراب و بعضی مانند شتران۔ و فلاح مسلم۔ پس بعضی از مومنان بجات یابند سلامت دادہ شدہ اند از آتش و زخ یعنی از صراط می گزرند و نمی رسند بالیشان هیچ ضرری و مخدوشی برسل۔ و بعضی کسانے اند کہ مجروح و خراشیدہ می شوند و پراگندے شوند پوستہاے ایشان پس از ان رہا کردہ و گذار شدہ می شوند و خلاص کردہ می شوند از آتش۔ و کدوش فی نار جہنم و بعضی پارہ کردہ انداختہ و راندہ می شوند در آتش و کدوشن بہین مہملہ نیز روایت است بہین معنی و کروس بضم سیم و فتح کاف و سکون را و فتح وال نیز آمدہ یعنی بستہ و در بند کردہ و جمع ساختہ و بر یک دیگر انداختہ میشوند در آتش حتی اذ اخلص المؤمنون من النار۔ تا آنکہ چون خلاص شوند این مسلمانان کہ افتادہ بودند در آتش و بیرون آیند از آتش یعنی بعضی از ایشان بعد از چشیدن عذاب بقدر معصیت و پاک شدن از آلائش و از نیجا معلوم شد کہ مومنان ہمیشہ در عذاب نمی باشند و بیرون سے آیند آخر انان و شفاعت می کنند دیگران را کہ ہنوز از آتش نریزیدہ اند بسبب کثرت معاصی ایشان و مبالغہ می کنند در مبالغہ و سکت از حق عز و علا بر آمدن ایشان را چنانچہ فرمود۔ فوالذی نفسہ بیدہ ما من احد منکم باشد مناشدہ بخدا سوگند کہ غیبت هیچ یکے از شما سخت تر از روضے طلب سوال و محاصمت۔ فی الحق قد تبین لکم

در حق که تحقیق ظاهر ثابت شده بر خصم - من المؤمنین لند یوم القيمة لاخوانهم الذین فی النار - از مومنان در مشیت است
و مسکت کردن مرخصه از اقرار و قیامت مریدان خود را که در آتش و دوزخ اند یعنی شمار حق که ثابت و طاهر میباشد بر خصم
چگونه مطالبیت و مواخذت بجد و مبالغه می کنید مومنان در شفاعت کردن برادران خود را که در آتش و دوزخ مانده اند
بیرون آوردن ایشان از آن جد و مبالغت و مسکت از جناب حق تعالی بیشتر نمایند - یقولون ربنا کأنوا یصلون
معنا ویصومون و یحجون - می گویند مومنان ای پروردگار ابوذر ایشان که نمازی گذاردند با ما و روزه میباشند و
حج میگردند - فیقال لهم اخرجوا من عرفتم - پس گفته می شود مرا ایشان را بیرون آرید کسی را که می شناسید که از اهل خیر و
صلاح است چنانکه از سیان حدیث ظاهر است - فیخرجهم علی النار - پس حرام گردانیده میشود صورتهای ایشان
یعنی رویهای مومنان که در دوزخ اند تا شناخته شوند - فیخرجون خلقا کثیرا - پس بیرون می آرند خلق بسیار را - ثم یقولون
ربنا البقی فیها احد من امرتنا بپشتری گویند ای پروردگار باقی نماند در آتش هیچ کس از آن کسانی که امر کرده
تو ما را به برآوردن آنها - فیقول ارجعوا فمن وجدتم فی قلبه مثقال ذینار من خیر فخرجه - پس میگوید پروردگار تعالی
باز گردید پس کسی که بیاورد دل وی مقدار دینار از نیکی پس بیرون آرید او را - فیخرجون خلقا کثیرا - پس بیرون می آرند
مردم بسیار را - ثم یقول ارجعوا فمن وجدتم فی قلبه مثقال نصف ذینار من خیر فخرجه فیخرجون خلقا کثیرا ثم یقول ارجعوا فمن وجدتم
فی قلبه مثقال نره من خیر فخرجه فیخرجون خلقا کثیرا ثم یقولون ربنا لم نذر فیها خیرا - پشتر می گویند این مومنان اے پروردگار
مانگذاشتیم ما در آتش نیکی را یعنی از اهل نیکی کس را که او نیکی و ذره ازان زیاد بر اصل ایمان داشت خواه
از اعمال جوارح یا افعال قلوب - فیقول الله تعالی - پس میگوید الله تعالی - شفعت الملائکة و شفعت النبیون و
شفعت المؤمنون - شفاعت کردند فرشتگان و شفاعت کردند پیغمبران و شفاعت کردند مومنان و شفاعت تمام ایشان
مخصوص بود یکسانی که نیکی کردند اگر چه مقدار ذره باشد زیاد بر اصل ایمان - ولم یبق الا ارحم الراحمین - و باقی نماند
مگر صرف رحمت پروردگار تعالی که مهربان ترین مهربانان است فیقبض قبضه من النار پس میگوید پروردگار تعالی
و تقدس یک مشت مردم با آتش و دوزخ فیخرجهمنا قوالم لعیایا خیرا قط - پس بیرون می آرند و می گویند ای خداوند
اگر چه را که کرده اند هیچ نیکی را بر گذر زیاد بر اصل ایمان - قد عاده و اجماع قومه که تحقیق گشته اند در دوزخ مانند
آگشتان حجم بضم هاء فتح میم جمع حمه یعنی آگشت فیلقیم فی نهر فی افواه الجنة یقال لسانا لخریفة پس باندازند ایشان
در چوبی که واقع است در دین های بهشت در امهای وی و گفته می شود مرا و را جوی زندگانی و افواه را جمع فوهه
داشته اند بضم فاء و تشدید و او مفتوحه و فی الفرح فوهه الضم و التشدید و مانه کوی و دهانه جوی در مشارق الانوار گفته
که یا مرا نعمات سبک تصور جنّت و منازل وی مراد است فیخرجون منه - پس بیرون می آیند از آن نهر و تازه کسا
نخج الجنة فی حمیل اسبل رجا که بیرون می آید حمه در حق و خاشاک که بالاسل سبل میباشد که بکار ختم تراود مشارق گفت

کہ جب کبیر اسم جامع ست مرتبہ پڑھا کہ چون با و در و پر الگندہ کرد و چون باران بہار و در و در یک شب و روز پڑھا
و ابو عمر گفت جبہ زد و بیکدی ست کہ در خشن و خاشاک خود بروید و در صراح گفتہ کہ جبہ بالکسر بخنناے دستی کہ
از وی قوت نشود و وجہ تشبیہ زرد و رستن و قر و تازہ شدن ست و جمیل سیل بجای مہملہ بروزن فعل انجہ میراد
انرا سیل از گل خشن و خاشاک۔ فیخون کالو لور فی رقاہم الخواتم۔ پس بیرون سے آئندہ مانند مروارید
پاک و صاف و روشن در گردنہاے ایشان خاتمہا و علامتہا کہ بدان شناختہ می شوند و ممتاز سے گردنہا انہا کہ مقبور
نشدہ اند و برآمدہ اند از آتش بوسیله واسطہ عمل صالح۔ فیقول اہل الجنۃ۔ پس سے گویند بہشتیان ہوا
عقار الرحمن این جامعہ آزاد کرد و مشدگان خدا سے مہربان اند کہ۔ او ظلم الجنۃ بغير عمل عملوہ۔ در آورده است
ایشان را در بہشت سے سابقہ عملی کہ کردہ اند و لاخیرہ قدموہ۔ فیلے واسطہ نیکی کہ پیش فرستادند انرا فیقال
لکم ما تہتم پس گفتہ می شود مرا ایشان را مر شما راست انجہ دیدید از انعام و اکرام۔ و مثلاً مہ و نعمت ہای گیرست
مثل آن با آن و طبیعی گفتہ معنی این آنست کہ تا ہر جا کہ بہ بنید و چشم شما بران بہفتہ و نظر شما تا آنجا کار کند بہر
شماست و مانند آن بلا دست اگر گویند پس فرق چہ باشد میان عالمان و غیر عالمان چون ہمہ در بہشت در آمد
و نعم آن مسرور و مشرف بشند زیادہ بران چہ تصور توان کرد جو آتش آنکہ بہشت را در جات و مراتب ست ہی رہتا
ہمہ در بہشت در آمدند و در نعمت ہای ظاہری و شریک شدند از اجزای اعمال و امتیاز عمل باقی ست و با وجود
آن ہمہ فضل اوست الونہ من یشاء واللہ ذو الفضل العظیم و ازینجا باید دانست کہ عمل و عبادت برای بہشت
و نعم آن بنیست آن وظیفہ بندگی و مقتضای محبت ست و اجر و جزای آن فضل و کرم ست و با وجود آن سبب
عمل نزد وی صانع بنود و ہر چیز را اجر و جزاے و مرتبی و در جتے باشد متفق علیہ۔ و عنہ قال قال رسول
اللہ صلی اللہ علیہ وسلم اذا دخل اہل الجنۃ الجنۃ و اہل النار النار۔ و ہم از ابی سعید خدری ست کہ گفت
پیغمبر خدا وقتیکہ در آیند بہشتیان بہشت را و در زخیان و درخ را و یقول اللہ تعالیٰ۔ یسکوید خدای تعالیٰ ست
کان فی قلبہ مثقال حبۃ من خردل من ایمان فاخرجوہ۔ کسی کہ بہت در دل وی مقدار دانہ از خردل ایمان
پس بیرون آرید او را از در و زخیر چون قد استخوش و عادی و احما۔ پس بیرون آیند و حال آنکہ بہ تحقیق سوخته اند و گشتہ
مانند انگشت۔ فیقولون فی نہر الحیوۃ۔ پس نداختہ میشوند در نہر حیات۔ فیتہون کما تنبت الجنۃ فی جمیل سیل
پس ی رویند و تر و تازہ می شوند چنانکہ میرود جبہ در جمیل سیل الم تر و انہا تخرج صفرا بطلوۃ۔ آیاتے بینید کہ جبہ
بیرون می آید زرد و در ہم پیچیدہ یعنی تر و تازہ متفق علیہ۔ و عن ابی ہریرۃ ان الناس قالوا۔ روایت ست
از ابی ہریرہ کہ مردم گفتند۔ یا رسول اللہ بل نری ربنا یوم القیمۃ۔ آیاتے ہمینم ما پرورگار خود را روز قیامت۔ مذکر
منے حدیث ابی سعید پس ذکر کرد و حضرت معنی حدیث ابی سعید خدری را کہ گذشت اگر چہ در لفظ اتقلا فی و

غیر کشف اسباق جز ذکر کشف ساق کہ در حدیث ابی ہریرہ نیست۔ وقال۔ وگفت ابو ہریرہ بجای آنکہ در حدیث
 ابی سعید گذشت ثم یغیر الجسر علی جہنم الی آخرہ این عبارت را کہ بمعنی اوست۔ یضرب البصر اطمین نظر الی جہنم زدہ میشود
 بر پا کردہ میشود خطاط در میان دو کرانہ و درخ۔ فاکون اول من یحز من الرسل امامتہ۔ پس بیانشم من خستین کسی کہ بگوید
 از صراط این پیغمبران با است خود۔ ولا یمکلمکم الا الرسل۔ سخن نمیکند و مجال سخن ندارد در آن روز هیچ کس کو پیغمبران
 و کلام الرسل یومئذ سخن پیغمبران در آن روز نیست کہ اللہم سلم سلم فی جہنم و در درخ۔ کلا لیب۔ جمع کلوب یعنی کاف و نشد
 لام غمور کہ پہلی مرتبہ بعضی گفتہ آہن شعبہ دار کہ آونجہ میشود بدان گوشت مثل شوک السعدان۔ مانند خار ہای سعدان یعنی
 سین و سکون عین گیاهی است کہ مراد خار ہاست مانند پستان آن بہترین چرای شترست فلوی گفتہ مراد خار ہا
 بزرگ است مانند خشک ہر جانبہ خار ہای اورا خشک السعدان نیز گویند۔ لا یعلم قدر علیہا الا اللہ غمید اند مقدار بزرگی آنرا هیچ کس گم
 جزا یختلف الناس باہلہم میراید آن کلا لیب مردم را بگوید الی ایشان یختلف بکلی طرز و بفتح آن ہر دست فہم ہمین یولین بعدہ
 پس بعضی از ایشان کسی است کہ ہلاک کردہ میشود بگردار خود۔ و ہمین بخردل ہم نمینجو یعنی از ایشان کسی است کہ خرد شدہ میشود و پا کردہ
 میشود و پستہ نجات میابد و خلاص شود پس کلا فرہلاک کردہ میشود و نجات نمیابد و باساق عہش گذر کردہ میشود و پستہ نجات میابد
 حتی اذا فرغ اللہ من القضاء بین عبادہ تا آنکہ چون می پردازد و خدای تعالی از حکم کردن میان بندگان خود و تمام سے گذر آنرا۔
 و اراد ان یخرج من النار من اراد ان یخرج۔ و می خواهد کہ بیرون آرد کسے را کہ سے خواهد بیرون آرد و از این کان لیشند
 ان لا اله الا اللہ۔ از ان کسان کہ گواہی می دهند کہ نیست هیچ معبود بہر حق جز خدا و محمد فرستادہ اوست۔ امر الملک
 ان یخرجوا من بعد اللہ۔ می فرماید فرشتگان را کہ بیرون آرند کسی را کہ پرستش سے کند خدا را یعنی ایمان دارد و معبودیت
 او نہ غیر از۔ فیخرجونہم و غیر فہم با ثبات السجود۔ پس بیرون سے آرند فرشتگان ایشان را و می شناسند ایشان را بپشتان
 سجود۔ و حرم اللہ علی النار ان تاكل اثر السجود۔ و حرام گردانیدہ است خدای تعالی بر آتش دوزخ کہ بخورد اثر
 سجود را یعنی گفتہ اند کہ مرا با اثر سجود جبہ است و بعضی سائر اعضا کہ بران سجود کنند ارادہ نمودہ و آن بہفت عظمت
 دو پاسی و دوزانو و دست و جبہ۔ فیخرجون من النار قد امتحشوا۔ پس بیرون آورندہ میشوند از آتش و حال آنکہ
 بہ تحقیق سوختہ و سیاہ شدہ اند۔ فیصیب علیہم مار الحیوۃ۔ پس رنجتہ می شود بر ایشان آب حیات و این منافات ندارد
 بآنکہ در آورندہ میشوند و در نہ حیات فیصبتون کما ثبتت الحجۃ فی جمیل السیل۔ پس سے رویند و تروتازہ سے شوند چنانچہ
 می روید آن تخم در خس و خاشاک سیل۔ و بعضی رجل بین الحجۃ و النار و باقی سے ماند مروسے میان بہشت و دوزخ
 و ہو احمر اہل النار و خولا الحجۃ و آن مرد پس دوزخیان است و در آمدن بہشت را مقبل بوجہ قبل النار و می آرد
 آتش بجانب آتش۔ فیقول یا رب اصرف و جبہ عن النار پس سے گوید آن مرد اسے پروردگار حق بگردان بر و
 مرا از آتش دوزخ۔ و قد قسینی رجلاً و تحقیق انہ اگر در مارا پسے آتش دوزخ بچیت سوختن دوزخیان در آن و تواند کہ

آتش و تریخ را در خدا ذات ابومی بد باشد قشرب زهر دادن و اندا کردن به مکروه دست تقدیر شنبی زنجیر ای اذ اسنے
 و قشیر الہ خان) و قشیریکہ پر کنند بینی را و دود و قشیرینی در روایت بہ تخفیف سنت و از صراح بہ تشدید معلوم سے شود
 و اینتر قنی ذکر رہا۔ و سوخت مراستی دیگر می و زبانه زدن آتش و ذکر بذاں معجمہ لفتح و درست نزد روان و لیکن معرفت
 و رعنت قصرست و ابابہ معنی زیر کے و تریخ نمے بضم و درست باتفاق فیقول علی عسیت ان افضل ذلک ان تسال غیر ملک
 پس می گوید پروردگار تعالی آیا نزدیک سنت کہ اگر بکنم من آنرا یعنی بگردانم روی تو از آتش و تریخ سوال کنی و بخوا
 جز این چیزے دیگر را۔ فیقول لا و غیر ملک۔ پس سے گوید آن مرد سوال نمیکنم و نمی خواهم چیزے دیگر را سوگند بفرست تو فیصل شد
 باشد از اند من عہد و میثاق۔ پس سے او بدین مرد خدا می قائلے را از چیزے کہ سے خواہد خدا سے قائلے از پیمان و استوار
 ان فی غیرت اللہ و جہ عن النار۔ پس منیگرداند خدا سے قائلے روی او را از آتش۔ فاذا قبل بہ علی الجنتہ۔ پس چون
 روی منیگرداند خدا می قائلے او را بر بہشت۔ را می بختی می بنید حسن و نصارت آنرا سکت باشد از اللہ ان سکت
 پس خاموش می باشد تا زمانی کہ سے خواہد خدا سے قائلے کہ خاموش باشد ثم قال یارب قدشی عند باب الجنة لیمنیگرد
 آن مردانی پروردگار من پیش برانزد و بر بہشت۔ فیقول اللہ تبارک و تعالی الیس قد اعطیت المجرور و المیشاق۔
 آیا نیست کہ بہ تحقیق دادہ تو پیمان نماز او استواری رلان لا تسال غیر الذی کنت سالت برین کہ سوال کنی جز این
 سوال کردہ بود سے یعنی کہ روے مرا بجا بنہشت آری فیقول یارب لا اکون اشقی خلقک۔ پس میگوید پروردگار
 من بنہشت من بد بخت ترین خلق تو کہ بیرون بہشت افتادہ باشم و مسلمانان ہمہ درون و اگر در بہشت بنہشت
 باری کم از ان نبود کہ بر در بہشت باشم۔ فیقول فما عسیت ان اعطیت ذلک ان تسال غیرہ۔ پس میگوید پروردگار
 تعالی پس چیست کہ نزدیک سنت کہ اگر دادہ شوی تو آنرا یعنی کہ پیش بردہ شوی بر در بہشت سوال کنی جز آن چیز دیگر را۔
 فیقول۔ پس میگوید آن مرد۔ لا و غیر ملک لا اسال غیر ذلک۔ سوگند بفرست تو سوال نہ کنم از تو جز آنرا اگر گفته شود مبرا
 عتاب نمیکند پروردگار تعالی او را بکشتن عہد و سوگند جو البش آنکہ حال او حال و المان و مجاہدین ست و وے در آن
 معذ و رست یا آنکہ آنجا تکلیف نیست تا مواخذہ کنند۔ فیعطی ربہ ما شاء من عہد و میثاق۔ پس سے و بد بندہ پروردگار
 خود را درین مرتبہ نیز چیزے را کہ سے خواہد اللہ تعالی از عہد و میثاق کہ زیادہ بران سوال نکند و نخواہد۔ فقط مہ
 الی باب الجنة پس پیش سے برو او را خدا می قائلے تا در بہشت۔ فاذا بلغ بابا فزای زہر ہتا و ما فیہا من النفرۃ و لہر
 پس چون میرسد آن مرد در بہشت را پس می بنید تا زگی و خوبی بہشت را و چیزے را کہ در بہشت ست از تازی و
 خوشی نیست ما شاء اللہ ان سکت۔ پس خاموش می ماند تا آنکہ خواستہ است خدا کہ خاموش ماند۔ فیقول یارب بظنی جنتہ
 پس میگوید ای پروردگار من در آرد بہشت۔ فیقول اللہ پس میگوید خدا می تبارک و تعالی۔ و ملک یا ابن آدم اگر
 ہلاک باد تو را می فرزند آدم چه عجیب عہد می شکنی و بی وفائی می کنی تو در عہد ہا سے خود پس اغدر کہ بنین معبودان

ہمارے از غدر بمعنی عہد شکستن و لعین مہملہ و ذال معجمہ از غدر نیز خوانندہ اند یعنی چہ چیز معذور و وار و تہ درین سوال
 الیس قد اعطیت العبود والمیتان ان لا تسال غیر الذی اعطیت آیا نیست کہ تحقیق دادی تو پیمانہ و میثاق کہ سوال
 نکنی غیر کلمہ دادہ شدی۔ فیقول یارب لا تجلنی اشقی خلقک۔ پس میگوید ای پروردگار من مگردان مرا بدست ترین
 خلق خود کہ ہمہ درون بہشت باشند و من بر در آن۔ فلما نزل یہ نحو حتی یضیک اللہ منہ پس ہمیشہ دعا میکند بخیر
 تا آنکہ می خندد اللہ تعالی ازین حالت۔ فاذا ضحك اذن له فی دخول الجنة پس چون می خندد اللہ تعالی بخیر می کند
 او را در در آمدن بہشت۔ فیقول لمن۔ پس گوید خدای تعالی آرزو کن و بخواہ بہر چیز بخیر اسی قیمتش حتی اذا انقطع البیت
 پس آرزو می کند آن مرد تا آنکہ منقطع میگردد و بہ نہایت میرسد آرزوهای او۔ قال اللہ میگوید خدای تعالی تمن
 من کذا و کذا۔ آرزو کن از چنین چنین۔ اقبل بیکرہ رہ پیش سے آید پروردگار او کہ یاد سے وہاں آرزو ہمارا
 و مطالب و مدعیات را حتی اذا انتهت بہ الامانی۔ تا آنکہ چون بہ نہایت میرسد آرزو ہوا۔ قال اللہ تعالی۔ میگوید
 خدای تعالی۔ لک ذلک مثله بعد مرزا است انچہ آرزو کردی و در خواستی و مانند آن با او ست یعنی رواۃ الی سعید
 و در روایت الی سعید این چنین آید۔ است کہ۔ قال اللہ تعالی لک یک عشرۃ امثالہ۔ مرزا است آن آرزو ہوا و
 وہ چند آن یتفق علیہ۔ وعن ابن مسعود رضی اللہ عنہ ان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم قال آخر من یدخل الجنة
 رجل یسین مردمانی کہ در آیند بہشت را یک مردی است۔ فیومشی مرۃ و یکتومرۃ۔ پس آن مرد را ہمی رود یکبار سے
 و بر روی سے افتد باری دیگر۔ و تسعد النار مرۃ۔ و علامت میکند او را آتش باری دیگر باین طور کہ می رسد گرمی
 آتش بوی پس ظاہر میشود اثر آن در روی و متخیر می گردد و رنگ بشیرۃ او یا می سوزد و بعضی اعضای او واصل شفع
 سیاهی کہ در روی باشد و صبحی گفته کہ سفع سرخی کہ بالای آن سیاهی دود۔ فاذا جاوز ما انفقت الیہا پس چہ میگزرد
 آن مرد از آتش و میگزارد از آفات میکند و می نگرد بجانب آتش۔ فقال تبارک الذی بجانئ منک۔ پس میگوید و خطا
 میکند بآتش بزرگ است خدای کہ بجات داور از تو۔ لیتد اعطانی اللہ شیئاً ما اعطاه واحد من الاولین و الاخرین و لا لبتہ
 بہ تحقیق داد مرا خدای تعالی چیزی را کہ نداد آنرا هیچ کی از پیشینیان یا پسینیان را و این کلامی است مبارک از غایت فرح و شرف
 و حقیقت آن مراد نیست و مراد مبالغہ در کثرت عطا است۔ فترفع لہ شجرۃ۔ پس بلند نموده سے شود و مراد درخت۔
 فیقول اے رب اونی من ہذہ الشجرۃ۔ پس سے گوید این مرد سے پروردگار من نزدیک گردان مرا ازین درخت
 فلما استطل لظلہا۔ تا پناہ جویم سیایہ آن درخت۔ و اشرب من ہامہا۔ و ہوشم از آب کہ در زیر آن درخت است از عطا
 تشنگی گمان بہر کہ در زیر سے آبی خواہد بود یا ہا بہر آنکہ عادت جاری است کہ در زیر درخت آب سے باشد
 یا بسبب احتمال گفت یعنی اگر آب در اینجا باشد بخورم۔ فیقول اللہ یا ابن آدم۔ پس میگوید حق تعالی ای پسر آدم
 لیت ان اعطیتکما سائلین غیرا۔ شاید کہ اگر من بدیم ترا آن درخت را و نزدیک گردانم ترا از آن درخت سوال می کنی

دی خواهی چیزی دیگر غیر آن درخت - فیقول لا یارب پس میگوید آن مردنای پروردگار من سوال نمیکنم غیر آنرا - و یعا هده
 ان لا یسأل غیره - و عهد میکند آن مرد پروردگار را که سوال نمی کند غیر آن را - و بره بگذرد - و پروردگاری معذور میدارد
 و ملاست نمیکند او را - لا یرى مالا صبر علیه - زیرا که وی می بیند چیزی را که صبر نیست بر او را بر آن چیز - فید نه منهنها پیش نیک
 میگرداند او را از آن درخت فیستطل لطلها - پس پناه میجوید آن مرد بسایه آن درخت - و لیثرب من مایه - وی نوشد از آب
 آن - ثم ترفع له شجرة هی احسن من الاولى - بستر بلند نموده می شود مرد او را درختی دیگر که آن بهترست از درخت نخستین -
 فیقول ای رب اونی من هذه الشجرة لا یشرب من مایه او استطل لطلها - ای پروردگار من نزدیک گردان مرا ازین درخت
 تا بنوشم از آب می نوشتم در سایه او - لا اسالک غیره - سوال نمیکنم ترا غیر این درخت را فیقول یا ابن آدم الم تعاهد لی
 لا تسألنی غیره - آیا عهد نکردی تو بمن اینکه سوال نکنی از من غیر آن درخت را فیقول لعلی اذنتیک منهنها تسألنی غیرها فبعا هده
 ان لا یسأل غیره لانه لانه یرى مالا صبر علیه فید نه منهنها فیستطل لطلها و لیثرب من مایه ثم ترفع له شجرة عند باب الجنة
 هی احسن من الاولى فیقول ای رب اونی من هذه الشجرة فلا استطل لطلها و ایشرب من مایه لا اسالک غیره فیقول
 یا ابن آدم الم تعاهد لی ان تسألنی غیره قال بلی یا رب هذه لا اسالک غیره لانه یرى مالا صبر علیه فید نه منهنها -
 حاصل آنکه هر بار درختی می نمایند بهتر از نخستین وی می طلبد قرب آنرا و عهد میکند که دیگر نطلبد و هر بار عهد شکنی می کند و
 پروردگار تعالی چون بی صبری او را می بیند معذور میدارد تا درخت سوم - فاذا اوانه منها پس چون نزدیک میگرداند او را
 ازین درخت - سمع اصوات اهل الجنة می شنود آوازهای بهشتیان را فیقول ای رب اظنیها پس میگوید ای پروردگار من
 در آرم در بهشت - فیقول یا ابن آدم الم یقرنی منک - بفتح یا و سکون صاد مهمله از صری معنی قطع پس میگوید پروردگار تعالی آ
 ابن آدم چه چیز قطع میکند و خلاص میگردد از تولی از سوال تو و خواهش تو که هر بار میکنی و در رواسته الم یقرنی معنی قطع
 میکند ترا از من یعنی مکر کردی سوال با وجود عهد کردن که دیگر نکنم پس چه چیز قطع کند باز دارد سوال تو از من و این معنی
 روشن ترست و روایت اول محمول بر طلب است یا یرضیک ان اعطیک الدنيا و شملها معما - آیا راضی میگرداند ترا این
 که بدیم ترا جای در بهشت بمقدار مسافت دنیا و مانند آن با آن - قال ای رب استنری منی و انت رب العالمین میگوید
 آن بنده از غایت فرج و سرور آید استنرا و سخریت میکنی بمن و حباله که تو پروردگار جهانیانی - فضحک - پس خنده کرد - ابن مسعود
 فقال - پس گفت - لا تسألونی ثم اضحک - آیا نمی پرسیدم از چه خنده کردم - فقالوا هم تضحک - پس پرسیدند از چه خنده کرد
 فقال لهذا ضحک رسول الله پس گفت ابن مسعود هم چنین خنده کرد پیغمبر خدا - صلی الله علیه و سلم فقالوا هم تضحک یا رسول الله
 پس گفتند صحابه از چه خنده کردی یا رسول الله - قال فیرمود من ضحک رب العالمین - خنده کردم از جهت خنده کردن پروردگار
 جهانیان - چین قال - وقتی که گفت بنده استنری منی و انت رب العالمین فقال - پس گفت پروردگار تعالی - انی لا استنری
 منک لکنی علی ما شاء و قد یرى بدستی که من بهتر انمی کنم از تو و میدانم که اهل مستحق آن شایسته اند و من نیز که من بهتر

یحییٰ بن قادم - رواه مسلم و فی روایتی عن ابی سعید نخوه - و آمده است در روایتی مسلم را از ابی سعید خدری مانند این - الا
انه لم یذکره - ولیکن مسلم در روایت ابی سعید ذکر کرده این عبارت را که - فیقول یا ابن آدم یا یضربنی منک لی آخر الحدیث
و زاد فیہ - و زیادت کرده است درین روایت - و ذکر کرده اند سل کذا و کذا - یا مدید مدوی آموزد الله تعالی آن بنده را
 که سوال کن و بخواه چنین چنین - حتی اذا انقطع بالابی - تا آنکه چون منقطع میگردد و به بنایت میرسد بنده آرزو ما -
قال الله میگوید الله تعالی - هولک عشره امثالا - آنچه آرزو کردی آن برای تست موده چندان دیگر قال - گفت آنحضرت
 ثم یدخل بیتہ پیستری در آید آن مرد خانه خود را که در بهشت است - ثم یخل علیہ و جباه یس می در آید بر سر و وزن وی
من الحور العین - از حور عین زنان سفید روی سیاه چشم کمان چشم خور جمع حور و عین جمع عینا فیقولان پس میگویند آن
 دوزخ و جبه وی - الحمد لله الذی احیاک لنا و احیا مالک - شکر مر خدای را که پیداکرد ترا برای ما و پیداکرد ما را برای تو درین سرا
 که نیست موت در وی - قال - گفت آنحضرت فیقول پس میگوید آن بنده از غایت خوشی شادی - یا عظمی ارحم الراحمین
 داده نشد هیچ کی مانند آنچه داده شد من - و عن انس ان النبى صلی الله علیه وسلم قال یصیبن اقواما یسفع من النار
 هر آینه میرسد گوئی مسلمانی را علامت و اثر از آتش دوزخ که متغیر گرداند رنگ و درم ایشان را و فی الصراح
 یسفع سوختن آتش و باد سموم روی را و رنگ گردانیدن سوانح روی سوختگی با - بدو با صابو با - بسبب گناهی که رسیده
 بودند و کرده بودند ایشان آن گناهی را یعقوبه - بجهت عذاب کردن بجزا و گناهی ایشان - ثم یخلم الله الخبثه پیستری در آید
 ایشان را خدای تعالی در بهشت - یفصل رحمتہ بوسید زیادات رحمت خود در بعضی نسخ بصفه در صفتہ فیقال لهم انکم تمیون
یس گفته میشود در این اقوام را دوزخیان بجهت در آمدن ایشان در دوزخ در اول این نه بجهت تمیق و تحقیر ایشان گویند
بلکه برای تفریح و تذکیر تا شکر نعمت گویند و خوشحال و مسرور شوند - رواه البخاری - و عن عمران بن حصین قال قال رسول
الله صلی الله علیه وسلم یخرج اقوام - بیرون آورده میشوند قومها و در بعضی نسخ قوم - من النار - از آتش دوزخ یسفا
محمد - بشفاعت آنحضرت - فیدخلون الجنة - پس می در آیند بهشت را - و یسمون انهم یسین - و نامیده میشوند ایشان چینی
 رواه البخاری و فی روایتی در روایتی این چنین آمده که - یخرج قوم من امی من النار بشفاعتی لیسون انهم یسین - بیرون آورده
میشوند گروهی از امت من از آتش دوزخ بشفاعت من نامیده میشوند ایشان چینی - و عن عبد الله بن مسعود
قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم انی لاعلم آخر اهل النار خروجا منها - فرمود آنحضرت که من میدانم آخر دوزخیان
در بر آمدن از دوزخ و آخر اهل الجنة دخلا - و آخر بهشتیان در در آمدن در بهشت - رجل یخرج من النار جوا - مردی است
که بیرون می آید از آتش دوزخ و در شکم و دست خود و جو مضی خودین کوک بر و سرین خود و خربین نیز آید فیقول پس
 می گوید الله تعالی - یا ذی الجنته - بر و پس در آید بهشت را - فیا تها - پس می آید آن مرد بهشت را فیقال لیه
 انما لای - پس نداشت مشهور در خیال آن مرد که بهشت پر است از مردم و در وی جایی نیست فیقول یا رب جنتها

ملائی۔ پس میگوید آن مردای پروردگار من یافتن من بهشت را بر از مردم فیقول لنک پس میگوید اللہ تعالیٰ۔ اذ یقول
 الجنة۔ برو پس در آئی در بهشت۔ فان لک مثل الدنيا و عشرة امثالها۔ پس بجزئی متر است مثل سافت دنیا و چند آن
 فیقول۔ پس میگوید آن مردی بپروردگار تعالیٰ۔ انی سخرت منی۔ آیا سخرت میکنی از من۔ او قسک منی یا میگوید آیا خند
 از من انت الملک۔ مالا لک تو بادشاهی ابن مسعود میگوید۔ فلقد رايت رسول الله پس تحقیق دیدم پیغمبر خدا را صلی
 علیہ وسلم ضحک۔ خند میازین سخن حتی بدت فواجده۔ تا آنکه ظاهر شد و غانهای درون۔ و کان یقال۔ و بود که گفته می شد
 در دنیا یا در آخرت۔ ذلک ادنی اهل الجنة منزله۔ آن مرد که مقدار دنیا داده چند آن دارد و در ترین و کمترین بهشتیان است
 از روی منزل یا مرتبت و فی الصراح منزل جای فرود آمدن در سرای منزلت مثله و ایضا مرتبت و حرمت متفق علیہ
 و عن ابی ذر قال قال رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم انی لاعلم آخر اهل الجنة و دخلا الجنة۔ بدرستی بر آنست من میدانم
 آخر بهشتیان را در در آمدن بهشت۔ و آخر اهل النار خروجا منها۔ و آخر دوزخیان در بردن از آتش و درخ۔ رجل یوسف
 به یوم القيمة مردی است که آورده میشود او را روز قیامت۔ فیقال عرضوا علیہ صفار ذنوبہ و ارفعوا عنه کبارها۔ پس گفته
 میشود یعنی به ملائکه عرض کنید بروی گناہان صغیرہ او را و بردارید و بپوشید از وی گناہان کبیرہ او را۔ فتعرض علیہ
 صفار ذنوبہ۔ پس عرض کرده میشود بروی صغیرہ گناہان ویرا۔ فیقال عملت یوم کذا و کذا۔ پس گفته می شود کردی تو روز
 چنین و چنین۔ کذا و کذا۔ کار چنین و چنین۔ و عملت یوم کذا و کذا و کذا کردی تو روز چنین و چنین کار چنین و چنین۔
 فیقول نعم۔ پس میگوید آری کردم فلان روز فلان روز چنین و چنین۔ لا یطیع ان ینکر نمی تواند که منکر شود۔ و یوسف من
 کبار ذنوبہ ان تعرض علیہ مال آنکه وی ترسده است از گناہان کبیرہ مباد که عرض کرده شوند بروے۔ فیقال له فان لک
 مکان کل سئۃ حسنة۔ پس گفته میشود مرا و را که ترا بجای هر بدی نیکی است۔ فیقول رب قد عملت اشیاء لا املکها
 پس میگوید آن مردای پروردگار من کرده ام چیزهایی گناہان که نمی بینم آنها را این جا۔ و لقد رايت رسول الله ابوذر
 میگوید تحقیق دیدم پیغمبر خدا را۔ صلی اللہ علیہ وسلم ضحک۔ خندید۔ حتی بدت فواجده تا آنکه ظاهر شد و غانهای درون
 رواه مسلم۔ و عن انس ان رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم قال یندرج من النار اربعة۔ فرمود آنحضرت
 بیرون آورده می شوند از آتش دوزخ چهار مرد۔ فیعرضون علی الله۔ پس عرض کرده می شوند بر خدای تعالیٰ
 ثم یوزعهم اے النار۔ پستتر امر کرده میشود بباز فرستادن ایشان بسوی آتش۔ فیلقت احدہم۔ پس باز می گرد
 یکے از ایشان۔ فیقول۔ پس میگوید۔ اسی رب لقد کنت ارجو اذا اخرت فی منها ان الایبہ فی فیها۔ اسی پروردگار
 من تحقیق بودم من که امید میداشتم که چون برتری مرا از آتش باز پس نفرستی دران قال فلیجی الیک منها۔ گفت آنحضرت
 پس نجات میداد و خلاص میکنی اللہ تعالیٰ او را و باز نمی فرستد او را با آتش و مانا که بیرون آوردن و باز فرستادن و
 نجات دادن از برای اظهار امتحان و اتمام ایشان است و ذکر حال یکے و ترک احوال سه دیگر بر مفاصل است

یعنی بہین قیاس آن دیگران را نیز حال ہمین منوال خواہد بود و ذکر اربعہ بر سبیل تقدیر و تمثیل است و مراد جامعہ بہت است۔
واللہ اعلم و اہ وسلم۔ وعن ابی سعید قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم تلخص المؤمنین من النار۔ خلاص گردانیدہ
می شوند مسلمانان از آتش و دوزخ فیجہون علی منظرۃ بین الجنة والنار۔ پس جس کردہ می شوند و موقوف داشتہ میشوند
بر بی کہ میان بہشت و دوزخ است۔ فیقصر بعضهم من بعض منظرۃ۔ پس قصاص گرفتہ میشود بعضی ایشان را از بعضی ظلم
و ستم ہاکہ کانت بنہیم فی الدنیا۔ بود میان ایشان در دنیا حتی اذ انزلوا و تقوا۔ تا آنکہ چون پاکیزہ کردہ می شوند از لوث اعمال
خفیفہ و اخلاق ذمیمہ اذن لهم فی دخول الجنة۔ اذن کردہ میشود ایشان را در و آمدن بہشت از دنیا معلوم می شود کہ در آرد
مؤمنان فاحق در دوزخ برای تنقیہ و تمہید ایشان است از کثافت ناپاک و صاف کردہ در بہشت کہ مکان خلوت
ایشان است در آرد نہ بطریق غضب و عداوت چنانکہ در دنیا بامراض و مصائب کفایت ذنوب می نمایند و چنان
گفتہ اند کہ بعضی گناہان بہشت کہ بامراض و مصائب از ان پاک گردانند و بعضی شدت سکر است و بعضی بجزا بہر بعضی
گناہان بہشت کہ جز آتش و دوزخ از ان پاک نگرد و چنانکہ طلا و نقرہ جز بکذاختن صاف و پاک نگرد۔ فوالذی نفس محمد
بیدہ لاحد ہم ابدی بمنزلہ فی الجنة۔ پس بخدا سوگند کہ ہر آنکس کی از ایشان راہ یا بندہ و شناسندہ ترست بمنزل و
مکان خود کہ در بہشت دارد منہ بمنزلہ کان لہ فی الدنیا۔ از خودش کہ راہ یا بندہ و شناسندہ بود بمنزل و مکان خود کہ بود مراد را
در دنیا اشارت است بہت بقوت نورانیت قلب و ہدایت بعد از وجود تمہید و تنقیہ و پاکیزہ چون در دنیا بہر توفیق با ایمان
و عمل صالح و مقام قرب الی عزوجل ہدایت یافت در آخرت نیز بمنزل و مقام خود کہ در بہشت دارد و ایندستہ یابد و
ثانی اثر اول است۔ رواہ البخاری۔ وعن ابی ہریرۃ قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم لا یدخل احد الجنة
الا یرمی مقعدہ من النار لو اساء۔ در نمی آید ہیچ کی بہشت را اگر آنکہ نمودہ می شود او را جائے نشست و آزارش
کہ اگر بدی می کرد جائے او آن بودی و این نمودن جائے او در دوزخ ہر اے آنست کہ بزد و شکار تاز بادہ کند شکار را
بیشتر باید لذت آزار۔ ولا یدخل النار احد الا یرمی مقعدہ من الجنة لو احسن لیکون علیہ سرة۔ و در نمی آید آتش را
ہیچ کی اگر آنکہ نمودہ می شود جائے نشست او از بہشت کہ اگر نیکی میکرد جائے او آن بودی تا باشد این نمودن ہر سہ
حسرت و زیادت گرد و عذاب۔ رواہ البخاری۔ وعن ابن عمر رضی اللہ عنہما۔ قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم
اذا صار اهل الجنة الى الجنة و اهل النار الى النار۔ وقتی کہ برگردند و ہر نہشتیان بسوی بہشت برگردند و ہر دوزخیان بسوی
دوزخ رجعی بالمرۃ۔ آوردہ میشود مرگ را و در بعضی روایات آمدہ کہ آوردہ می شود مرگ بر صورت کبشن۔
تے بجل بین الجنة والنار۔ تا آنکہ گردانیدہ میشود میان بہشت و دوزخ ہمین پنج پسر فرج کردہ می شود ششم نبادی
مادی پسر آواز می دہد آواز دہندہ۔ یا اهل الجنة لا موت و یا اهل النار لا موت۔ ای بہشتیان نیست بعد ازین
موت و اسے دوزخیان نیست بعد ازین موت۔ فیزداد اهل الجنة فرحاً لے فرحہم۔ پس زیادہ می کنند اہل بہشت

خوشی را مضاف بسوی خوشی خود که داشتند و نزد او اهل النار حزنا می خزانند - و زیاده میکنند اهل دوزخ اندوه را مضاف بسوی اندوه خود که داشتند متفق علیّه

الفصل الثاني عن ثوبان عن النبي صلى الله عليه وسلم قال حوض من عدن الى عمان البقار - فرمود
 مسافت حوض من مقدار مسافت از عدن که شهری معروف است از یمن تا عمان البقار عمان الفتح عین و تشدیمیم
 موضع است از شام و فیم و تحفیف بلده ایست یمن طبعی موافق نهاییه گفته که موضعی است بجزیرین و اینجا چون اهانت بقتل
 کرده که بفتح موحده و سکون لام و قاف و در موضعی است بشام اراده معنی اول متعین باشد - ماره اشد بیاضا من اللبن -
 آبا و سخت تراست از روی سفیدی از شیر و احلی من الحسل - و شیرین تر است از شهد - و اکوابه عدد و نجوم السما - و کواکب
 او بشمار ستارگان آسمانند - من شرب منه شربة لم یظلم بعد ما ابد کسی که نبوشد از وی یک شرب شیدنی تشنه نگردد و بعد از آن
 همیشه ساول الناس در و دافقرا المهاجرین نخستین مردم که فرود آیند بران برای آب خوردن فقر المهاجرین اند -
 اشعث رؤسا - که زو لیده موی گرد آلوده سرند و شعث بضم شین و سکون عین جمع اشعث زو لیده موی - الدنس
 شیا بله و یگین جامها و دنس بضم دال و نون جمع دنس و دنس دال و کسرون محبی رنگین - الذین لا یسکون استعجابات آنها
 که نکاح کرده نمی شوند زنان نعمت دارا یعنی اگر خواستگاری کنند این زنان را قبول کرده نشوند - و لا یفتح لهم سد
 و گشاده نمی شود برای ایشان در بالینه اگر بر در بایایند و طلب اذن نمایند درون آورده نشوند - رواه احمد
 و الترمذی و ابن ماجه و قال الترمذی هذا حدیث غریب - و عن زید بن اسلم قال سماع رسول الله - زیاده که صحابی
 مشهور است میگوید بودیم بابا پیغمبر خدا - صلى الله عليه وسلم فزلنا منزلا - پس فرود آمدیم منزلی را فقال - پس گفت آنحضرت
 یعنی باصحاب - انتم جزوا من ماء الف جزو من یرد علی الحوض نیستید شما یک جزه از صد جزو نسبت بکسانه که فرود
 می آیند بر من حوض را قبل کم کنیم بگویند گفته شد مرزید بن اسلم را چند کس بودید شما در آن روز - قال - گفت زید بن
 اسلم سبعة و ثمانمائة - بودیم هفتصد و هشتاد و دو نفر - و ما یبست صد و مراد باین تخدید تعیین نیست بلکه مراد محض تکثیر است و شاید بخوا
 غیر محصور زیاده برین باشند زیرا که ظاهر آنست که وارد تمامه است باشد مگر آنکه مخصوص باشد بعضی به بعضی از ایشان و الله
 اعلم - رواه ابو داود - و عن سمرة قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم ان لكل بنی حوضا - گفت عمره بن حنبل
 که گفت آنحضرت بدرستی که هر بنی غیر را حوض است - و انهم لیتبا بهون الیم اکثر و ارادة - بدرستی که انبیا مفاخرت میکنند
 بر یک دیگر که کدام یک از ایشان پیشترند از روی امت که وارد می شوند بر حوض - وانی لا رجوان اکون اکثرهم و ارادة
 و بدرستی که من بر آئینه امید میدارم که با ششم پیشترین ایشان از روی ورود کنندگان بر حوض من یعنی امت من
 پیشتر باشد از ائم انبیا و این یقین است و لفظه را چون که من از منی شک و تردید است بهجت قواضع است رواه
 الترمذی و قال هذا حدیث غریب - و بدانکه ظاهر آنست که این حدیث محمول بر ظاهر بود و حقیقت بر غیر ظاهر باشد

در روز قیامت و تاویل آن بعلم و ہدی خلاف ظاہرست۔ وعن انس رضی اللہ عنہ قال سئلت النبی گفت انس پرسیدم پیغمبر خدا را صلی اللہ علیہ وسلم ان یتفصح لی یوم القیمة کہ شفاعت کند مرا در روز قیامت فقال انما فعل۔ پس گفت آنحضرت من کندہ ام شفاعت را یعنی من شفاعت می کنم عالمے را ترا کہ خادم و یار من باشی چرا نگفتم یا معنی آنست کہ من از جانب خود میکنم و قبول آن از باری تعالی ست و وی تعالی خود وعدہ کردہ است مرا بدان بتاکید و تشدید تمام۔ قلت گفتم یا رسول اللہ فاین اطلبک۔ پس کجا بجویم و کجا یابم ترا۔ قال اطلبنی اول ما اطلبنی علی الصراط۔ گفت طلب کن مرا در اول زمان طلبیدن من بر صراط۔ قلت فان لم الفک علی الصراط۔ گفتم من پس اگر ملاقات نکنم و در نیابم ترا بر صراط کجا طلبم ترا قال فاطلبنی عند المیزان۔ فرمود پس اگر در اینجا نیابی بطلب مرا نزد میزان۔ قلت فان لم الفک عند المیزان۔ گفتم پس اگر ملاقات نکنم و در نیابم ترا نزد میزان کجا طلبم ترا۔ قال فاطلبنی عند الخوض فان لا اضلی ہذہ الثلث المواطن۔ پس بدستی کہ من خطا نمی کنم و نہ گنہ دارم این سه مکان را گاہی اینجا ام و گاہی اینجا چون ممات و کار و بار است و شفاعت ایشان درین مواطن ست من بکارگزاری ایشان مشغولم۔ رواہ الترمذی و قال نہا حدیث غریب۔ و در تطبیق این حدیث با حدیث عائشہ کہ در فصل ثانی از باب الحساب گذشت کہ چون عائشہ از آنحضرت پرسید آیا یادی آرید شما اہل عیال خود را در روز قیامت آنحضرت فرمود اما درین سه موطن خود هیچ کس هیچ کس را یاد نتواند آورد و ہمہ کس بخود در ماندہ باشند می گویند کہ این جواب آنحضرت مر عائشہ را بجهت آن بود کہ وہ حرم پاک و سے بود بچنین فرمود تا تکلیف و اعتماد بر شفاعت نکند و از عمل جدا اجتناب باز ماند چنانکہ اہل بیت و قرابت خود سے فرمود کہ من مالک غنیمت شما را چیزے را کار کنید و تکلیف بر من نکنید و بالنس این چنین گفت تا نا امید نشود و در حقیقت شدت و محنت آن روز در غایت سختی ست و در جہ شفاعت مر آنحضرت را ثابت و برحق حق ست و در ہر جواب مشاحت حال مخاطب رعایت فرمود۔ وعن ابن مسعود عن النبی صلی اللہ علیہ وسلم قال قیل لہ بالمقام المحمود۔ گفت ابن مسعود گفتہ شد مر آنحضرت را چیست مقام محمود و چیست صفت آن کہ حق تعالی خبر دادہ است از ان و فرمود۔ عسے ان یفک ربک مقام محمود ا قال۔ گفت آنحضرت۔ ذلک یوم نزل اللہ تعالیٰ علی کرسیہ۔ گفت آنحضرت مقام محمود در ان روز خواهد بود کہ فرود سے آید خدا سے تعالیٰ بر کرسی خود۔ فیما کما یا الرجل الجدید من تضائقہ۔ پس آواز سے کند کہ کسی چنانکہ آواز سے کند پالان و زین نو کہ از جرم سے باشد از تنگی آن و بکسۃ باین السماء و الارض۔ و فراخی کرسی ہم چو فراخی میان آسمان و زمین ست و در خبر دیگر آمدہ است کہ نسبت بہفت آسمان و بہفت زمین نسبت بکرسی گرانند طبقہ دریا بانی و فضل عرش بر کرسی مانند فضل آن بیابان ست بر آن طبقہ و اینجا ظاہر سے شود کہ سقۃ باین السماء و الارض کہ درین حدیث واقع شدہ است تصویر و تمثیل عظمت کرسی بحسب متفہم عرف بہ تحدید و تعیین مقدار است چنانکہ در سخت جنت واقع شدہ است عرضہا السموات الارض و تنقص و اینجا بیان فرستہ و دفع توہم ضیق اوست کہ از تشبہ بر عل و اطیاط و از تضائق پیدا شدہ و حدیث از قبیل

تشابهات است و خلاصہ معنی و زبدہ آن بیان عظمت الہی و کبر باری اوست و معنی مفرد است کلام در اینجا ملحوظ نیست مگر کسی
 ما خود است از کرسی بادشاہ کہ بران بنشیند و حکم راند یا کسی عالم کہ برای انا و انا فاضلہ علوم و معارف نماید۔ و چنانکہ
 حصہ غزاة غلا۔ و آورده می شود شمار پای بر بہترین برہنہ نشاندہ ناکردہ۔ فیکون اول من شکسہ ابراہیم۔ پس سے باشد نخستین
 کسی کہ جامہ پوشانیدہ می شود ابراہیم۔ ليقول اللہ تعالیٰ اے کسویہ فلیس۔ مے گوید خدای تعالیٰ کسوت می دهم دوست خود را
 فیوتی بریطینین بریضیون۔ پس آورده می شود دو چادر نرم از کتان سفید۔ من مریاط الحجۃ۔ از چادر بامی بہشت در کلمہ
 بکسر او سکون شناعہ تختانیہ بر ثوب رقیق لین از کتان سفید کہ دو قطعہ ہم پیوستہ نباشد دیک تختہ بود۔ ثم کسی علی اثر
 پستہ پوشانیدہ میشود من در پی ابراہیم و اثر یفختین و کسوت عجزہ و سکون شلتہ ہر دو خواندہ اند و سبب تقدیم کسوت
 ابراہیم در فصل اول از باب حشر بیان کردہ شد و معلوم شد کہ آن دلالت بر تفصیل ابراہیم بر آنحضرت ندارد بلکہ تقدیم
 و تعظیم وی بسبب ابوت آنحضرت است اما آنکہ گفتہ شدہ است کہ آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم در جامہا مبعوث گردید
 بظاہر منافات دارد بقول وی کہ فرمود ثم کسی علی اثرہ مگر آنکہ گفتہ شد کہ آنحضرت مبعوث در کسوت شود و با وجود
 آن بانبا صلوات اللہ علیہم نیز کسوت دادہ شود مگر بحجت کمال شرف و فضل و سے و تقدیم در کسوت
 فضل جزئی است و فضل کلی آنست کہ فرمود۔ ثم اقوم عن ہمین اللہ۔ پستہ سے الیتم من از جانب دست راست
 موئے تعالیٰ تقدس۔ مقام الخطی الاولون والآخرون الیسادنی کہ رشک می برند از پیشینیان پسینیان و برین حد
 دلالت ظاہر است بر فضل پیغمبر صلی اللہ علیہ وسلم بر کافہ کائنات از ملائکہ و انبیاء و مرسلین و سایر مقربین صلی اللہ علیہ
 وسلم و علیہم اجمعین۔ رواہ الدارمی۔ وعن المغیرۃ بن شعبۃ قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم شفاعۃ کلین
 یوم القیمۃ علی الصراط۔ شفاعر مسلمانان روز قیامت بر صراط وقت گذشتن آنان این کلمہ است۔ رب سلم سلم
 و در بعض نسخ رب سلم رب سلم در قاموس گفتہ کہ شفاعر کبیر شین علامت در جنگ و در سفر این کلمہ علامت مسلمانان است
 روز قیامت کہ بدان شناختہ شود ہر امت بہ متابعت و اقتدای پیغمبران خود آنرا بگوید۔ رواہ الترمذی و قال ہذا حدیث
 غریب۔ وعن انس ان النبی صلی اللہ علیہ وسلم شفاعت لاہل الکباثر من استے۔ شفاعت من ثابت است مگر نام
 کبیرہ کنندگان را از امت من چہ جائے اہل صغائر و مراد شفاعت است کہ برای نجات و خلاص از عذاب بود و اما
 برای رفع درجات و فریدہ کرامات ثابت است برای اولیاء و اقیاء و صلحا۔ رواہ الترمذی و ابو داؤد و رواہ ابن ماجہ
 عن جابر۔ وعن عوف بن مالک قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم اتانی آت من عند ربی۔ آمد مرا آپندہ از
 نزدیک پروردگار من مراد بدان جبرئیل باشد یا غیر وی از ملائکہ و اللہ اعلم فقیر نے بین ان یدخل نصف امتی الجنة
 پس خیر گردانید مراد یہ کہ در آمد نصف امت من بہشت را۔ و بین الشفاعۃ و میان شفاعت کردن بر اسے
 کل۔ فاخرتہ الشفاعۃ۔ پس اختیار کردم من شفاعت کردن را بر اسے امت تامہ مومنان را شامل باشد و بیچ کسی

از ان بیرون نرو و چنانکه فرمود۔ و ہی لمن مات لا یشرک باللہ شیاً۔ شفاعت من ثابت است برای سر کہ میر و دشریک
نگرداند بخدا چیزی را یعنی برای مومنان ہمہ۔ رواہ الترمذی و ابن ماجہ۔ وعن عبد اللہ بن ابی الجعدہ یفتح جیم و سکون
دال مہملہ تمیمی بعضہ گفتہ اند کہ انی صحابی است محدود در قبرین کذا فی جامع الاصول و در تقریر بیہ ال معجمہ و گفتہ کہ او
دو حدیث است یکی این و دیگر اگر كنت نبیا و آدم فی الروح والجسد و در نسخہ میر جمال الدین محدث بہ معجمہ تصحیح نمودہ۔ قال
رسول اللہ گفت ابو الجعدہ عارض شدیم بنمیر خدا را۔ صلی اللہ علیہ وسلم یقول۔ می گفت۔ یدخل الجنة بشفاعتہ جل من امتی
دری آیہ بیشتر البوسیلہ شفاعت کردن مردے از امت من بلکہ من ہی تمیم۔ بیشتر از ہی تمیم قبیلہ است در غایت کثرت و چون
بشفاعت کیم و چندین کس بہشت روند و چندین مردان باشند در امت من کہ اگر ہمہ شفاعت کنند عالم عالم بشفاعت
ایشان بہشت روند۔ رواہ الترمذی و الدارمی و ابن ماجہ۔ وعن ابی سعید ان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم قال ان
من امتی من یشفع للفقائم۔ بدرستی کہ بعضہ از امت من کسی است کہ شفاعت ے کند مرجعات بار او قیام بہر
فارجمع فیم است از روی معنی نہ لفظ و او را واحد از لفظ وی نیست و اصلش ہمزہ است و بی ہمزہ نیز ے خوانند۔
و منهم من یشفع القبیلہ۔ و بعضہ از ایشان کس است کہ شفاعت می کند مرکب قبیلہ را و قبیلہ سپران یک پدر را گویند و ہم
من یشفع للعصبۃ۔ و از ایشان کسی است کہ شفاعت میکند مرعصبہ را و عصبہ یعنی عین و سکون صادرہ تا جہل۔ و منهم من
یشفع الرجل۔ و از ایشان کسی است کہ شفاعت میکند مرکب مرد را حتی یدخلوا الجنة۔ تا آنکہ ے در آیند بہمین طریق عفت
تمامہ است بہشت را۔ رواہ الترمذی۔ وعن انس قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم ان اللہ عزوجل۔ بدرستی
کہ خدای عزوجل۔ وعدنی۔ وعدہ کرد مرا۔ ان یدخل الجنة من امتی۔ کہ در آرد در بہشت از امت من۔ و رجاء الف بلائنا
چار صد نیز بارے حساب۔ فقال ابو بکر پس گفت ابو بکر زونا۔ زیادت کن واللہ یا رسول اللہ یعنی زیادت کن سوال از اللہ تعالی
و در خواہ از دے کہ زیادت کند در ان یا زیادت کن و در خبر دادن از آنچه وعدہ کردہ است ترا پروردگار تو و سابقا لکشت
ہفتاد ہزار بار ہزار ہفتاد ہزار دسہ ضیات قال۔ گفت آنحضرت۔ و لکذا۔ و زیادت برین این چنین۔ فحما کیفیہ و
جمعہا۔ پس براسے بیان لکذا جمع کرد ہر دو کف دست خود را چنانکہ در وقت عطا ے کند و حقہ انچہ بہر دو کف دست
برہندگیار۔ فقال ابو بکر زونا۔ باز گفت ابو بکر زیادت کن مارا۔ یا رسول اللہ قال۔ باز گفت آنحضرت کہ و لکذا۔ بار دیگر
اشارت بہر دو کف دست کرد۔ فقال عمر دعنا یا ابابکر۔ پس گفت عمر گزرا را را ای ابابکر یعنی تامل کنیم و خوف عذاب جد و اجتناد
نمائیم در ان و با عتماد گرم انی از عمل باز نمانیم۔ فقال ابو بکر۔ پس گفت ابو بکر یا علیک ان یدخلنا اللہ کلما الجنة۔ و
گر ان می آید بر نوای عمر یا نیست زبان آن بر نوای عمر کہ در آرد خدای تعالی ہمہ را در بہشت فقال عمران اللہ عزوجل ان
ان یدخل خلق الجنة کف واحد فعلی۔ پس گفت عمر بدرستی کہ خدای تعالی اگر می خواہد کہ در آرد تمامہ خلق خود را ایک کف
یعنی یک عطا یکبارہ ے کند آنرا پس احتیاج بکرا سوال و کثرت آن چیست۔ فقال النبی۔ پس گفت بنمیر خدا

صلی اللہ علیہ وسلم صدق عمر راست گفت و گفته اند کہ انچه ابو بکر گفت رضی اللہ عنہ از باب فقر و مسکنت و نیاز مندی است تو را
 عمر رضی اللہ عنہ از باب رضا و تسلیم کہ آنحضرت ہم در اول جواب نداد ابو بکر را بآنچه عمر گفت و ثانیاً تصدیق عمر کرد زیرا کہ بشارت
 را بدی علیہم است در توبہ و عمل و کلام عمر نیز بشارت است بلکہ عظیم تر از ان پس مال پروردگے باشد فافهم۔ رولہ فی تخرج
 السنۃ۔ و عنہ قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم لیفت اہل النار۔ صف بستہ می ایستند یا ایستادہ کردہ سے شوند
 دوزخیان لیفت بعینہ معلوم و مجهول پرورد و اقیست فیہم اہل النار۔ پس سے گذر و مردے بایشان
 از بہشتیان۔ فیقول اہل النار منکم پس میگوید مردی از دوزخیان مرد بہشتی۔ یا فلان اتعرفنی۔ آیا نمی شناسی مرا یا اللہ
 سقیتیک شریت۔ من آن کسے ام کہ نوشانیہ بودم تر کیا رآی۔ و قال بعضهم انا الذی دہبت لک وضوء۔ و سے گوید بعضہ
 از ان دوزخیان من آن کسی ام کہ بخشیدہ بودم برای تو آب وضو فیشفع لہ۔ پس شفاعت می کنند آن مرد بہشتی مرا آن دوزخی را
 فیدخلہ الجنۃ۔ پس سے درآورد او را در بہشت از اینجا معلوم می شود کہ فاسقان و گناہکاران اگر خدمتی و اہدای باہل طاعت
 و تقوی در دنیا کردہ باشند در آخرت نتیجہ آن سیانند و بآباد و شفاعت ایشان در بہشت در آیند و اہ ابن ماجہ و عن
 ابی ہریرۃ ان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم قال ان طہین من دخل النار۔ فرمود کہ دو مرد از آنکہ در اندہ اند
 آتش را۔ اشد صیاحا و سخت شد فریاد آن دو مرد۔ فقال الرب۔ پس گفت پروردگار تعالیٰ۔ اخرجہما۔ بیرون آرید
 این دو مرد را کہ فریاد سے کنند۔ فقال لہما پس گفت پروردگار تعالیٰ مرا آن دو مرد را۔ الای شئ اشد صیاحا و چیہ پیہ
 سخت شد فریاد شما۔ قال فلما ذلک لرحمن۔ گفتند فریاد کردیم تا رحم کنی ما را فقال گفت پروردگار از براسے امتحان عبودیت
 و تسلیم ایشان۔ فان حتمی لکما ان تطلقا فلتلقیا نفسکما حیث کفتم من النار۔ پس بدستی کہ رحمت من شما نداشت
 کہ بروید پس بیندازید خود را در اینجا کہ بودید از آتش فیلقی احدہما نفسه۔ پس سے اندازد یکے از ان دو مرد خود را در
 آتش از جهت سلوک طہین بندگی و اتشال و طلب ضای مولیٰ فیجعلہ اللہ علیہ بردا و سلاما۔ پس سے گرداند آتش را خدای تعالیٰ
 پر دے سر و سلامت از اینجا معلوم سے شود کہ ہر کہ در بلاد محنت و مصیبت طریقہ رضا و تسلیم سلوک نماید حق تعالیٰ آن
 بلا را بر دے آسان گرداند و شیرین سازد تا الم و اندوہ آن بد و نرسد۔ و یقوم الآخر فلا یلقی نفسه۔ و ایستادہ می ماند
 دیگرے پس نئے اندازد خود را در آتش بہ مشاہدہ عجز و نیاز و امید لطف و رحمت باری تعالیٰ فیقول لہ الرب
 تعالیٰ انتک ان تلقی نفسك کما اتقے صاحبک۔ پس سے گوید پروردگار او را چہ چیز منع کرد ترا از انداختن
 تو خود را در آتش چنانکہ انداخت یار تو۔ فیقول۔ پس می گوید آن مرد بربانی لا رجوان لا یحیدنی بعد ما اخرت عینی انما
 ای پروردگار من بدستی کہ من امید میدارم کہ باز نفرستی مرا در آتش بعد از بیرون آوردن تو مرا از ان فیقول لہ
 الرب تعالیٰ لک رجا و رک۔ پس میگوید پروردگار تعالیٰ مرا راست انچه امید می داشتی تو در اینجا دلیل است بر آنکہ ط
 بندہ مولی را مفید و موثر است بر کرم و عطای آئی تعالیٰ اگر چہ بہت عجز و ناتوانی خود از دائرہ اطاعت و امتثال برین آیت

فیدخلان جہنما الجنة برحمة الله تعالى پس در آورده می شوند آن دو مرد و مرد و در بهشت بر حمت و مهربانی خدا - رواه الترمذی
وعن ابن مسعود قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم يرد الناس النار ثم يبدرون منها باعمالهم - فردے آسند
مردم آتش را بعبور ایشان بر سر طرکه بر آتش نهاده اند پسترباز میگرددند از آن یعنی نجات می یابند و خلاص میشوند از آن سبب
اعمال خود و بر اندازده آن فاولم کلیم البرق - پس اول و افضل ایشان میگرددند و خشنیدن - برق - ثم کار لرجل بخت
مانند و زید بن ابی عمیر گفت الفرس - پسترباشند و دیدن اسب فی الطرح حفر نفیم حار و مملو سکون ضار و دیدن احضار و دید
اسب پشم کار اکب فی رحله - پسترباشند سوار بر شتر خود و اصل معنی رعل بالان شتر است و مرد سوار بر اسب است و سوار بر
بر رعل اقوی و اکمن است از سوار بر شتر رعل در معنی علی است - ثم کشد الرجل - پسترباشند و دیدن مرد دست - ثم
کشید پسترباشند رفتن مرد پیای بر طریق مقادیر و رواه الترمذی الدارمی

الفصل الثالث - عن ابن عباس ان رسول الله صلى الله عليه وسلم قال ان انا لکم حوض - فرمودند بدستی که
پیش شما حوض نیست - این چندی که ما بین جبراه و اذرح - مسافت میان دو جانب حوض مانند مسافتی است که مانند جبراه
و اذرح است و جنب بسکون نون جانب و فتح آن شق انسان غیره کنانی القاموس - و جبراه فتح جیم و موحده بعد و قصر
و اذرح بفتح هجره و سکون ذال مجبه و ضم را و حار مملو - قال بعض الرواة گفته اند بعضی راویان همافزینان بالشام مینامیدند
ثلث لیل جبراه - و اذرح دو قریه اندلشام که مسافت میان ایشان سیر سه شب است این چنین گفته اند شرح حدیث و
درین باب تحقیقی است که صاحب قاموس آنرا ذکر کرده است در شرح آنرا آورده ایم - و فی روایت - و در دستیه ابن ابی
نیز آمده است که فیه اباریق کفجوم السمار - و ران حوض آب ریزه است مانند ستارای آسمان در بسیارے و در خشنیدن
من ورده فشراب منه لم یظلم بعد بل ابد - کسی که فرو داد آن حوض را پس نبوشد آب از وی تشنه نگردد و بعد آن شرب
چون شقیق علیه و عن حذیفه ابی هریره قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم یجمع الله الناس فراسهم ے آذخات
آدمیان را در محشر - فبقوم المؤمنون حتی تزلف لهم الجنة - پس می آیند مسلمانان تا آنکه قریب گردانیده می شود
ایشان را بهشت - فیا تون آدم - پس می آیند آدم - فبقولون یا ابا ناس استفتح لنا الجنة - پس میگویند اے پدر
ما طلب کسادگی کن برای ما بهشت را - فبقول - پس میگوید آدم - و یل اخر حکم من الجنة الا خطیئة اسلم - آیا بر آورده است
شمار از بهشت مگر گناه و تقصیر بد شما که باعث بر آمدن شما شد باز از پر کشاده شدن بهشت و درآمدن در بهشت را
چیز میجوئید - است با صاحب ذکر - فیتیم من صاحب اهل این کار - از میوه الی ابنی ابراهیم خلیل الله بر وید بسبب
پس من که ابراهیم است دوست خدا درین حدیث ذکر نوح علیه السلام نیاده - قال - گفت آنحضرت فبقول ابراهیم است
بصاحب لک - پس میگوید ابراهیم خلیل من صاحب این کار - انا کنت خلیلا من و را و را - نبودم من خلیل مگر و در و در
یعنی در تمام ادب بریتیت ایستاده بر عهد سلیم و عبودیت نشسته انبساط و افلال از من نیاید و لفظ و را نفیم هجره و فتح آن

برود آمده و وجه آن در شرح مذکور است۔ احمد و ابی موسی الذی کلمه الله کلیماً۔ قصد کنید و بروید بسوی موسی که کلام کرد
 او را خدای تعالی کلام کرد فی بواسطه جبرئیل۔ فیا تون موسی فیتقبل موسی است بصاحب الک۔ پس می آید موسی را پس
 میگوید موسی نسیتم من صاحب اهل این کار۔ او میگوید الی عیسی کلمه الله و روح بروید بسوی عیسی که کلمه الله و روح او دست فیتقبل
 عیسی است بصاحب الک۔ پس میگوید عیسی نسیتم من صاحب این کار فیا تون محمد۔ پس می آید محمد را که در غایت مقام
 قرب و عزت و مکانت است در حضرت رب العالمین و مشهور و ممتاز است در میان انبیاء و مرسلین و لهذا نگفت می آید
 مراد ذکر کرد اسم شریف را یا آنچه در دست از معنی حمد و ثنی است از قیام بمقام محمود که مقام شفاعت و قبول اوست
 چنانچه فرمود فیقوم دیوزن له۔ پس می آید محمد را و اذن کرده میشود او را۔ و ترسل الامانة و الرحمة و فرستاده می شود
 امانت و رحم۔ فیتقبوا ان جنبی الصراطینیا و شمالا۔ پس می آید سند امانت و رحم در دو جانب صراط است راست و دست
 چپ از برای طلب حق و اخذ انصاف فیما و لکم کالبرق۔ پس میگزیند طائفه که اول و افضل انداز میان شما مانند برق تامل
 گفت راوی۔ قلت۔ گفتم من آنحضرت صلی الله علیه و سلم۔ بانی انت دای۔ مادر و پدر من فدای تو باد ای تنه اگر کرب
 کدام چیز است و چگونه میباشد همچو گذشتن برق۔ قال۔ گفت آنحضرت۔ الم تر الی البرق کیف میر و یرجع فی طرفة
 عین۔ آیا نمی بینید بسوی برق چگونه میگذرد و باز میگذرد در یک چشم زدن۔ ثم کمر الريح۔ پست میگذرد همچو گذشتن باد
 ثم کمر الطیر۔ پست میگذرد همچو گذشتن پرند باد و شد الرجال و دیدن مردان بخیر بهم اعمالهم۔ می برد ایشان را صفا
 و نورانیت و قوت کرد ای ایشانی و زور و غلبه روحانیت و اصل این قوت و حالت با داد و توجه و تصرف حضرت
 نبوت است که بر سر ایشان ایستاد است مددی کند چنانکه فرمودند نیکم قائم علی الصراط۔ و پیغمبر شما ایستاده است بر صراط
 یقول یا رب سلم سلم۔ می گوید ای پروردگار سلامت دارد استقامت بخش و نجات و خلاص ده۔ سته تعجز اعمال العباد۔
 تا آنکه عاجز می آید و دست میگذرد قوت عمل های ایشان و ندارند آن طور عمل با که بدان بقوت بگذرند۔ حتی یبغی
 الرجل فلا یطیع السیر۔ تا آنکه می آید مردی پس نمی تواند مرد میر کردن و گذشتن از صراط لا زحفا۔ مگر جنبیدن بر قصد
 بر مثال صبی۔ قال۔ گفت آنحضرت۔ و فی حافی الصراط کلالیب معاتمة و در هر دو طرف صراط کلوهاست و آهن است
 سرکه آویخته شده۔ ماموره۔ امر کرده شده است آن کلوها از درگاه قدرت۔ تاخذ من امرت به عیسی که بر دگر
 که امر کرده شده است بگرفتن دی فخذ و ش تلج۔ پس ازین مردم که قوت عبور و مرور ندارند بعضی گذشته کرده شده
 و خراشیده شده اند با وجود آن بهر حال نجات و خلاص یابندگان اند۔ و کروس فی النار۔ و بعضی دست و پا در بند
 افتاده اند در نار فی الصراح رجل کروس مرد دست و پا بها بر جم پشیده و کمزدوس نیزر رایت است بخن
 ساقط و افتاده چنانکه گذشت و ابوهریره بعد از روایت حدیث چون انبجار رسید سوگند یاد کرد و گفت لا اله الا الله
 نفس ابی هریره بیده ان قهر بستم لبغین خرفیا۔ بدرستی که دوری تنگ و درخ مسافت بهفتاد سال است

و مقصود بیان کثرت و تصویر و تمثیل آنست نه تحدید و تعیین در روایتی سبعون و اربع و این بقاعده نحو موافق ترست چنانکه
در شرح مسین شده بر واه مسلم - و عن جابر قال قال رسول الله صلی الله علیه و سلم یخرج من النار قوم بالشفاعة کانهم
الشعیر - بر دمی آیند از آتش و در رخ قومی بشفاعت گویند آثار برین بفتح مثلثه و به عین مملکه قلنا گفتیم الشعیر یعنی شعیر
جلیست - قال انه الصغیر من فرمود شعیر یعنی صغیر است بفتح و تخمین کسر موحده و سکون تخمیه جمع ضعیفوس بضم ضاء و
غین معینین و بار موحده و سین مملکه خیار خرد ششم دار و بعضی گفته اند که گویا پی سفید مانند نیل به رویید در دریا بیک متفق علیه
و عن عثمان بن عفان رضی الله عنه قال قال رسول الله صلی الله علیه و سلم یشفع یوم القيمة ثلثه - شفاعت می کنند
روز قیامت سه قوم الانبیاء نخست پیغمبران ثم العلماء پیوسته علمای ثم الشهداء - پیوسته شهادت - رواه ابن ماجه باید دانست
که تخصیص شفاعت باین سه گروه بجهت زیادت فضل و کرامت ایشان است و الا همه اهل خیر از مسلمانان را ثابت است
و احادیث مشهوره درین باب وارد خواه از برای مغفرت معاصی باشند یا رفع درجات و انکار شفاعت بدعت اصلاست
است چنانکه خوارج و بعضی معتزله بدان رفته اند

باب صفۃ الجنة و الهی

عنیت در اصل لغت معنی پوشیدن است و ترکیب این حروف برای سر و پوشیدن آید پس از آن نام درختان سایه آ
گردند بجهت پوشیدن دی ماتحت خود را و پس از آن نام بستان شده که درختان سایه دارد و بعد از آن نقل کرده شد بدین
که بهشت است و در حراج گفته جنت باغ و بهشت -

الفصل الاول - عن ابی هریره رضی الله عنه قال قال رسول الله صلی الله علیه و سلم قال الله تعالی لقلت خدای
اعدت لعبادی الصالحین - آماده کرده ام بمن مرتبندگان صالح خود را - ملا عین رأت - چیزی که نه هیچ چشم از
آنرا دیده - و الاذن سمعت - و نه هیچ گوش صفات آنرا شنیده - و لا خطر علی قلب بشر و نه گذشته ماهیت آن بر دل آدمی
و تواند که در ابدال صورتها خوب و بیثانی آوازهای دلکش و ثالث خاطرهای خوش باشد - فاقرؤ ان تسلمتم پس بخوانید
اگر می خواهید تحقیق و تصدیق آن این آیت را فلا تعلم نفس ما اخفی لهم من قره اعین - پس نماند هیچ ذاتی چیزی
را که پنهان کرده شده و نهاده شده است برای شب خیزان و مال خرج کنندگان از آنچه سبب خنک چشم و آرام
اوست کنایت است از شادی و خوشی و یافتن مقصود و قره مشتق است از قر بفتح کاف بمعنی قرار و ثبات و چشم
نزد نظر محبوب قرار گیرد و مطمئن گردد و بجانب دیگر ننگر و همچنین در حال فرج و سیه در سکون و آرام پذیرد و نزد نظر غیر محبوب
متفرق و ملتفت بود همچنین در حال ترس و اندوه متحرک و مضطرب باشد یا مستحق از قر بضم قاف بمعنی سردی و خشکی
و سردی چشم دلالت او در مشاهده محبوب و دریافت مقصود و بود و گرمی و سوزش و در دیدن دشمنان و در حالت
انتظار و استعجاب بطلب و لذت و لذت را قره العین گویند و آنکه در حدیث واقع شده که جعلت قره عینی فی الصلوة

دیگر اندک لطوف علیم المؤمن۔ طوف می کند و دیگر در ایشان آن مسلمان و در بعضی روایات المؤمنون آمده بعضی جمع و مراد بالمؤمن نیز جنس است۔ و جنان من فخته آیتها وافیہا۔ و مرسلہا مان را و بہشت است کہ از فقرہ است آوندہ و ہر چہ در انہا است از متاع اسبابانہ کہ مناسب است بودن آن از فقرہ۔ و جنان من بیت آیتها وافیہا۔ و و بہشت است کہ طلاست آوندہای آنها و ہر چہ در انہا است۔ و ما بین القوم و بین ان نظیر الی ربهم۔ و نیست میان مردم زمین نظر کردن ایشان بسوی پروردگار ایشان پروردگار و از الکبیر علی وجہ۔ مگر چادر بزرگی و عظمت بر ذات پروردگار یعنی حجابهای جسمانی و کہ در تنہای طبیعی بہر از میان بر افتادہ مگر پردهای جلال و کبریا و عظمت ذات مقدس چون آن نیز برافتہ جبر و عیانما بینند تحقیق و بیان این معنی در باب دیت بیاید۔ فی جنت عدن۔ و بہشت کہ محل قامت و خلوت دست و عدل در لغت بمعنی اقامت و باین وجہ جنت عدن نام کردہ اند متفق علیہ۔ و عن عبادۃ بن الصامت۔ صحابی مشہور است کہ در مواضع احوال وی نوشتہ شدہ است۔ قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فی الجنۃ ما تہ درجہ و بہشت حدیث است ما بین کل درختین مسافت میان ہر دو پایہ کما بین السماء و الارض۔ آن مقدار است کہ میان آسمان زمین حدیث است و انوار و اعلام درجہ۔ و فردوس کہ نام یکی از بہشتہا است لمبندترین آنهاست از روی درجہ یعنی درجات وی لمبندترین رہات ضروری و مضوی در قاصوس گفتہ کہ فردوس بسانی کہ جمع کردہ ہر چہ در بہشتانہا است از درختان تاکہ جز آن جنبہ الفردوس باین اعتبار نام است۔ منها الفجر انہا الجنۃ الاربعہ۔ از جنت فردوس دان کردہ میشود جو یہاں بہشت کہ چارہ آن و من فوقہا کیون العرش۔ و از بالای جنت الفردوس است عرش فاذا اسالتم اللہ فاسالوہ الفردوس۔ پس چون سوال کنید و بخوابید از خدا بہشت را بخواہید فردوس را کہ از ہمہ رفیع تر و بالاتر است۔ رواہ الترمذی۔ روایت کرد این حدیث را حاکم و لم اجدہ فی الصحیحین۔ و منی یایم آنرا و صحیح بخاری و مسلم۔ و لانی کتاب الحمیدی۔ و نہ در کتاب حمیدے کہ جامع است میان صحیحین و بعضی از شرح نوشتہ اند کہ این حدیث موجود است در صحیح بخاری در دو موضع یکے در کتاب الجہاد و دوم در باب کان عرشہ علی الماد و در صحیح مسلم در باب فضل الجہاد فی سبیل اللہ و در بعضی حاشی نوشتہ کہ این حدیث در صحیح بخاری نہ گورست از ابی ہریرہ بادی تفاوت۔ و عن انس قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم ان فی الجنۃ لسوفا یا توہما کل حمیۃ۔ بدستی در بہشت بازاری است یعنی مجھے تست کہ مے آیند بہشتیان آنرا ہر روز حمیۃ۔ فیتب ریح الشمال۔ پس مے و زرد باد شمال یعنی شین و کسر نیز آمدہ یادے کہ از جانب دست راست آید چون استقبال قبلہ بایستند مقابل جنوب و اما کہ مراد اینجا باد مے است مثل باد شمال۔ فتح ثوئے و جوہم و شایم پس نیز زد مے اندازد آن باد یعنی مشک را و انواع طیب را و در روی انسان و جامہاے ایشان و در بعضی روایت آمدہ است کہ آن باد و اما تر و شنائس ترست بر سائیدن آن مشک طیب یا ہاے کہ باید رسانید از زلفے کہ سپردہ باشند یکے از شوائع طیب را ہوے گو یا اشارت است بغرض و عطیات الکنہ

که در محل قابل آن میرسد - فی ذلک حنا و جمال - پس زیاده میشوند بهشتیان که در آن جمع می آیند از روی حسن جمال یا
زیاده می کنند حسن و جمال را فی جنة الی الیهم - پس بازمی گردند بسوی اهل خانه خود و قد ازداد حسنا و جمالا و حالا
بتحقیق زیاده کرده اند حسن و جمال را - فیقول لهم الی الیهم - پس میگویند مرا ایشان را ای خانه ایشان - و الله لقد ازدادتم بعدا
حنا و جمالا - بخدا سوگند زیاده کردید شما بعد از ما حسن و جمال را یعنی بعد از جدا شدن از ما حسن و جمال را - فیقولون ای الی الیهم
بهشتیان بابل خانه خود - و انتم والله لقد ازدادتم بعدا حسنا و جمالا - و شما هم بخدا سوگند بتحقیق زیاده کردید بعد از ما حسن و جمال را
گو یا که پر تو انوار و افانت آثار آن مجلس بتأثیر صحبت با ایشان نیز میرسد (فلما رضی من کاس انکرام نصیب) رواه مسلم
و عن ابی هريرة قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم ان اول زهرة يدخلون الجنة - بدرستی که نخستین گروهی که
که در می آیند بهشت را - علی صورة القمر ليلة البدر - بر صورت ماه تمام اند که در شب چهاردهم می باشد در حسن و نورانیت
و شکل و نیت - ثم الذين یلونهم - پشتر آن کسانی که متصل و نزدیک می شوند با ایشان یعنی بعد از ایشان می آیند که باشد
کو کب در می لی السماء اضاءة - هم چو سخت تر و قوی تر ستاره درخشان در آسمان از روی روشنایی غیر ماه و آفتاب
و در می منسوب به درست بمعنی مردار بزرگ و در می نزدیک بمعنی عظیم المقدار آید - قلوبهم علی قلب رجل واحد - دلها
همه ایشان بر دل یک مرد است یعنی متفق و متحد و یک دل و یک جان و دوست یکدیگرند چنانکه فرموده - لا اختلاف بینهم فی عیاض
نیت هیچ اختلاف میان ایشان و نه دشمنی و دشمنی یکدیگر را - کل امرئ منهم زوجان من حورالعین - هر مرد و را از
بهشتیان دوزن است از حور عین حور جمیع حور یعنی زن سخت سفید چشم و سیاه پایی آن و عین جمیع عینا یعنی
فراخ چشم اگر گویند در آخر فصل ثانی از حدیث ابی سعید بیاید که او را اهل جنت را به تعداد دوزن و زوج باشد و اینجا
دوزن و زوج فرماید و البش آنکه مراد آنست که دوزن و زوج باشد از این جنس که حور اقیوس است با صفات دیگر که ذکر
کرده و این منافات ندارد بآنکه در اے این جنس زوجات دیگر بسیار باشد - بیری ح سواقین من و را و اولی الی الیهم
من الحسن - دیده می شود مغز استخوان ساقهای ایشان از پس استخوان و گوشت از غایت حسن و صفات لطافت
یعنی ان الله یکره ان یشاء سیاهی یا می کند خدا را صبح و شام یعنی همیشه - لا یسقمون - بیمار نمی شوند اهل بهشت - و لا یسولون
و بل نمی کنند - و لا یتغولون - دپایمان نمی روند - و لا یتغولون و آب از دهن نمی آنگند - و لا یتخلطون - دآب از بینی
نمی اندازند - انیتهم الذیبت و الفضة - آوند های ایشان از طلا و نقره است - و اما سلیم الذیبت - و شانه های
ایشان از طلا - و قدود مجامرهم الالة - و فروزیه مجر های ایشان خود می باشد است که بخور کرده می شوند بآن
یعنی مجر های دنیا فروزیه آن همه پار یا بود و بخور آن خود بخلاف مجر های بهشت که فروزیه آن همه عود باشد و قدودهم
و او فروض آتش و بفتح آن همه که فروخته شود بآن آتش و مجامر جمع مجر یکسر هم بر صفت آت است آنچه نهاده شود در
اگر بر اے تجز و بفتح نیز آمده و الود بفتح همزه و هم آن و هم لام و تشدید و او عود که بخور کرده شود و بر آن - و هم

وعرق الشان مشک است یعنی خوشبو مانند مشک۔ علی خلق رجل واحد۔ بضم حاء یعنی سہمہ بر خلق و سیرت یک مرد
 یعنی خوش خلق و متفق و محتاط با یکدیگر چنانکہ در صدر حدیث گذشت و برین وجہ قول دی علی صورتہ ہم آدم ستون در اما
 فی السار۔ بصورت و شکل پدر ایشان کہ آدم ست نصبت گز در جانب آسمان یعنی در طول قامت کلامی جدا باشند
 برای بیان صورت بعد از بیان سیرت و خلق یعنی خاندان وایت است یعنی ہمہ بر شکل و صورت یک مرد و در حسن و خوبئی
 موافق یکدیگر و برین وجہ قول دی علی صورتہ ہم الخ بیان و تفسیر این قول باشد و روایت یعنی بضم بر و صبح است
 متفق علیہ۔ وعن جابر قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم ان اهل الجنة یا کون فیہا ویشربون۔ گفت آنحضرت بہشتیان
 سے خوردند و در بہشت دے نوشند و لا یظفون لا یبولون لا یتخلطون قالوا۔ گفتند و بر سیدند صحابہ نہ مال الطعام
 یعنی چون تلوٹ نہ کنند و با نجاست نہ روند حال فضلہ طعام حبیب و چگونہ بدر سے رود۔ قال حبیب۔ بضم حیم
 و شین معیہ۔ و رشح کرشح المسک۔ فرمود آروغ ست و عرق ست مثل عرق مشک یعنی آروغ میزند و بدان ہوا از ہوا
 بدر میرود و عرق سے کنند و بدان مادہ رطوبتہ بیرون سے آید باین نہج فضلہ طعام بیرون میرود و بیہمون است و شہید
 کہ تلہمون النفس۔ الہام و اعلام کردہ میشود بہشتیان تسبیح و تحمید و ذکر الہی را و میگردان آن لازم حال ایشان ہے تکلف
 می آید چنان کہ بیرون آوردہ میشود از شہا نفس کہ بے تکلف سے آید و میرود و ذکر الہام و نفس بطریق مشکاکہ است۔ رواہ
 مسلم۔ وعن ابی ہریرۃ قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم من یدخل الجنة بنعم ولا یس۔ کہے کہ در می آید بہشت
 بنعم و آسایش میکند و مشوب نمیکرد و تنعم او بہ محنت و مشقت یعنی در بہشت اصلا محنت و مشقت نبود و بہ راحت
 و آسایش باشد و آسایش یعنی تنعم و سکون موعده از بوس یعنی شدت و مشقت۔ و لا یسلی شایبہ و کنہ نمیکرد و جاہای
 او۔ و لا یعنی شایبہ و فانی و نابود نمیکرد و جوانی او یعنی در بہشت تغیر و تحول و فساد و خرابی نبود۔ رواہ مسلم۔ وعن
 ابی سعید و ابی ہریرۃ ان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم بنا دے مباد۔ آواز سے دہرا آواز دہندہ بہشتیان میگید
 کہ۔ انکم ان تصیروا فلا تسقوا ابد۔ بدستی مر شمار است کہ تندرست باشید و بہار نشوید ہمیشہ۔ وانکم ان تموتوا
 فلا تموتوا ابد۔ و مر شمار است کہ زندہ باشید لیس نمی میرید۔ وانکم ان تشبوا ولا تموتوا ابد۔ و مر شمار است کہ جوان باشید
 و پیر نشوید ابد تشبوا و کبیر شین و تر موافق یاء۔ وانکم ان تموتوا ولا تشبوا ابد۔ و مر شمار است کہ راحت کنید و آسایش
 کنید و محنت و مشقت نہ بینید ہمیشہ۔ رواہ مسلم۔ عن ابی سعید الخدری ان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم قال ان اهل الجنة تیراؤن
 اهل الغرف من فوقہم۔ بدستی کہ بہشتیان سے بینند اہل غرف را از بالا سے خود و خوف بضم غین و فتح راجع
 غرف بضم و سکون منزل عالی و قصر رفیع۔ کہا تیراؤن الکوکب الدری الغابۃ الافق المشرق او المغرب
 چنانکہ سے بینید ستارہ و درخشان را کہ رفتہ است یا باقی است در کنارہ آسمان از مشرق یا مغرب چہ ستارہ درین
 دو وقت روشن تر و بزرگتر نماید و اگر در آسمان سے گفت بلند سے دوری غرف معلوم سے شد و لیکن معنی روشنی

و در خشدین مفهوم نمی گشت و در اقی پر دو منہ مستفاد میگردد و در بعضی روایات غائر می آید و تحتانیہ نیز آمده از غور منہ نشیب و در بعضی عازب بعین معلوم و زائے معنی بعید ذائب و روایت مشہور غائر است بعین معجمہ و بار موصدہ از غور معنی در گذشتن و باقی ماندن - تفاصل ما بینہم و این ارتفاع و بلندی غرف بخت تفاضل و تفاوت مراتب کہ میان بہشتیان است مرتبہ بلندی و بعضی پست و گفته اند کہ بہشت را طبقات باشد عالی برای سالکان و اواسط برای مقصدان و اسافل برای مختلطان - قالوا - گفتند صحابہ - یا رسول اللہ ملک منازل الانبیاء را بہشتیہا - غیر ہم آن غرف و این قصر برای رفیع مگر منزل برای پیغمبران خواهد بود کہ نمی رسد بآن منازل و مراتب غیر پیغمبران - قال

ابی - فرمود بلی میرسد آن منازل و مراتب را غیر پیغمبران بہتاعت و محبت ایشان - و الذی نفس محمد بہیدہ رجال آمنوا باللہ و صدقوا بالرسولین بخدا سوگند میرسد آن مردان کہ ایمان آورده اند بخدا و راست گو دانستہ اند

پیغمبران را متفق علیہ - وعن ابی ہریرۃ قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم یفضل الجنة اقوام افترستم مثل افترکہ الطیر میدر آیند بہشت را گرد و ہما کہ دل ہا سے ایشان مانند دلہای پرندگان است یعنی در خوف و ہیبت پروردگار در میدان و گریختن از اغیار چہ پرندگان ترسندہ تر و در سزہ ترین جانوران اند یا در توکل در رزق چنانکہ در حدیث در شان پرندگان واقع شدہ است کہ بیرون سے آیند با دگر سزہ و برے گردند شبانگاہ

سیر واد مسلم - وعن ابی سعید قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم ان اللہ تعالیٰ یقول لا اہل الجنة

برستے کہ خدا سے گوید بہشتیان را و ندانے کند ایشان را کہ یا اہل الجنة فیقولون - پس سے گویند

بہشتیان و جواب سے دہند پروردگار تعالیٰ را کہ - لیک ربنا و سعدیک ہی الیتیم برای خدمت تو ایستادنی

بعد ایستادنی و یار می و ہم دین ترا یاری دادنی بعد از یاری دادنی یعنی دائم و مستمر و الخیر فی یک و نیکی

و درست تصرف تست ہر کار خواہی بدہی - فیقول رضیتم - پس سے گوید پروردگار تعالیٰ را ایشان را آیا راضی

شدید شما کہ در آوردم شمارا در بہشت - فیقولون و النما لا مرضی یارب - و صپیت و چہ شد ما را کہ راضی نشویم

پروردگار ما - و قد اعطینا ما لم نطع احد من خلقک - و تحقیق داوی تو ما را چیزی کہ عداوی هیچ کی از خلق ترا فیقول

الا علیکم افضل من ذلک - پس میگوید پروردگار تعالیٰ آیا ندیم شمارا بہتر از آنچه دادم فیقولون یا رب ای شئی افضل من ذلک سے

پروردگار من کہ ام چیز است بہتر از آن - فیقول حل علیکم رضوانی - فرودی آرم بر شما رضای خود را - فلا اسخط علیکم لعلہ ابد پس

خشم نمیگیرم بر شما بعد ازین ہمیشہ و چون مولی از بندہ راضی شد ہمہ نعمت با و سعادت با حاصل شد و دولت دیدار نیز اثر و نتیجہ

آنست اول رسیدن ایشان کہ آیا راضی اند از وی تعالیٰ چون رضای ایشان از حضرت می حاصل شد رضای خود را از ایشان بران

مترتب ساخت تا معلوم گردد کہ دلیل و علامت رضای مولی تعالیٰ از بندہ رضای بندہ است از مولی پس در حال خود نگاہ

کن اگر خود را راضی سے یابی از پروردگار خود بدان کہ او نیز از تو راضی است صحابہ رضوان اللہ علیہم اجمعین بہشت

میکردند و نقیض می نمودند که پیشانیسم که حق تعالی از ما رضی است آخر اتفاق میکردند بر آن که اگر از وی رضییم به یقین
 وی نیز از ما رضی است پس از آن بشارت داد که رضای و سے از ایشان دائم و ابدی است بالاتر ازین چه نعمت باشد
 اندک رضا از الله تعالی بزرگ ترست از بهشت و از هر چه در دست چنانکه فرمود و رضوان من الله اگر چه جای آنکه
 دائم و مستمر باشد اللهم ارض عنا و ارضنا عنک متفق علیه و عن ابی سیرة ان رسول الله صلی الله علیه وسلم قال
 ان ادنی مقعد احدکم من الجنة بدستی که کمتر منزل و جای سبک از شما از بهشت آن مقعدارست که - ان یقول
 لرحمن فیتمنی و یتمنی - بگوید پروردگار تعالی مرا و آرزو کن و بخواه آن قدر که بخواهی پس رز و کند و بخواهد و بگوید آرزو
 کند و بخواهد - فیقول له بل نعمت - پس بگوید پروردگار تعالی مرا آن بده را که آرزو کردی و خواستی تا نهایت آنچه
 آرزو میتوانی کرد - فیقول نعم - پس بگوید بده آری آرزو کردم نهایت آنچه آرزو توان کرد و فیقول له - پس میگوید
 پروردگار تعالی مرا آن بده را - فان لک نعمت و مثله - پس بدستی که مر تراست آنچه آرزو کردی و مانند آن
 باوی - رواه مسلم - و عنه قال رسول الله صلی الله علیه وسلم سبحان و جیان و الفرات و النیل کل من انهار
 الجنة - فرمود آنحضرت هر یک ازین چهار جوے با سه بهشت است - رواه مسلم فرات و نیل خود
 نام نهر کوفه و مصر است سه خلاف اما در تعیین سبحان و جیان و جیان و جیان است بعضی گفته اند سبحان نهر است
 بشام و جیان نهر بلخ است و گفته اند که سبحان و جیان غیر سبحان و جیان است که نهر ترک و نهر بلخ است و چنانها
 در بلاد ارمین است و طبیعی گفته که قول جوهری که گفته جیان نهر شام است غلط است و اتفاق دارند که جیان بوا و نهر
 خراسان است و گفته اند که سبحان نهر نیست بسند و باجماع مراد بودن این چهار از انهار جنت آنست که چون آبهای
 اینها خوشترین آب است و درینها فوائد و منافع بسیارست گویا از جو یبای بهشت اند و بعضی گفته اند که انهار
 اربعه اند که اصول انهار جنت اند و انهار بنام این انهار اربعه که اعظم و اشهر و اعذب و افید انهار دنیا اند خوانده است
 اشارت بآنکه آنچه در دنیا است از فوائد و منافع نمودهای بهشت است و بعضی گفته اند که وجه تسمیه اینها انهار جنت آنست
 آنست که ایمان شامل است بلاوی را که این انهار در آنهاست و آنچو درن آنها راجع اند جنت و صحیح آنست
 که آن محمول بر ظاهر است و ماده این انهار مذکور از بهشت است و مسلم روایت کرده است که فرات و نیل
 روان می شوند از بهشت و در صحیح بخاری آمده که از اصل سدره المنتهی و در معالم التنزیل آورده که این چهار
 نهر از بهشت اند که حق سبحان و تعالی آنها را بگوها سپرده و از انجا بر زمین جاری ساخته که اذکر الطیبه و الله اعلم
 بحقیقه الحال - و عن عقیبة بن ریحان عن محمد بن مسلم عن ابی سیرة ان رسول الله صلی الله علیه وسلم قال
 قدیم الاسلام اسلام آورد و بعد از شش مرد بود از نیر اندازان مشهور - قال گفت - ذکر لئال ان الحقیقی من شفاة جهنم
 ذکر کرده شد ما این روایت کرده شد از پیغمبر صلی الله علیه وسلم که فرمود سنگ انداخته می شود از کفار و منافق

قبولی فیها سبعین خریفاً۔ پس فرمودی افتد آن سنگ در دوزخ تا هفتاد سال خریف مقابل ربیع است و چون عسرب
ابتدای سال از خریف اعتبار کنند سال تمام بدان مراد دارند۔ لایذکر که لغزارد و رنمی یا بدان سنگ دوزخ را اگر از آن
لشکران۔ بخدا سوگند بر آن نمیه بر کرده می شود دوزخ با وجود این مغالکی و فراخی۔ و لقد ذکر لنا ان ما بین مصر اعین من مصارع
الجنة۔ و یحقق ذکر کرده شد ما که میان دوزخ و راز تخته های در بهشت مسیحة الاربعین مئة۔ مسافت چهل سال است
ولیا تین علیها یوما و هو کلین من الزحام و بر آن نمیه بیاید بر بهشت روزی و حال آنکه دس پر است یا پر کرده شده
از ازدحام و راه مسلم

افصل الثانی عن ابی ہریرۃ قال قلت یا رسول اللہ من خلق الخلق۔ ابو ہریرہ گفت پرسیدم از آنحضرت
از چه چیز پیدا کرده شد خلق۔ قال من الماء۔ فرمود پیدا کرده شد از آب اختلاف است عقلا که خستین چیز است که از جسم
پیدا شد چیست اکثر بر آنند که جوهر آب است زیرا که وی قابل است مزیج صور عالم را پدید آورده شد از دس
زمین بکثیف و انجماد و آتش و هوا بلطیف و ترقیق چ آب بر گاه لطیف گردد و هوا شود و پیدا شد آتش از صفوة و خلاصه آب و
پیدا گشت آسمان از دغان نار و این حدیث دلیل است بر آن و گویند که در سفر اول از تورتہ آمدہ کہ پروردگار تعالی
پیدا کرد جوهری پس نظر کرد سوسه وی بنظر بعیت پس بگذاخت اجزای او و آب گشت و از دس بخار دس
بر آمدہ بالا رفت مثل دغان پس آسمان پیدا آمد پس ظاهر شد بر دس آب کت و از دس زمین شد و کوہها را الشکر آن
ساخت و آنچه در بعضی حواشی نوشته شده است کہ مراد با حفظه است تقاضا میکند کہ مراد بخلق حیوانات باشد چنانکہ در قرآن
مجید فرمود (و جعلنا من الماء کل شیء حی) و اللہ اعلم قلنا الجنة ما با و ہا پرسیدیم از آنحضرت کہ بہشت بنام چیست
قال۔ فرمود لبنتہ من ذهب و لبنتہ من فضة۔ بنای بہشت خشتی از طلا و خشتی از فضہ و لبنتہ یعنی لام و کسرا و
بکسر لام و سکون با نیز آمدہ۔ و ملاطبا المسک الاذفر۔ و کل آن کہ بدان بنا کنند مشک فاص تبریزی۔ و جعیار ہا
و الیا قوت و سنگ نری بای او کہ در جوہا و جز آن باشد مراد بر دیا قوت۔ و تریہا الزعفران۔ و خاک او مثل زعفران زرد
و خوشبو منید فلما نیغم و لایاس۔ کسی کہ در آید بہشت را تنعم کند و نمی بیند ریخ و شفت۔ بخلا و لامیوت۔ ہمیشہ
نیز بر دس گز نمیرود۔ و لا تبلی ثیابہم۔ و کمندہ گم کرد جامہای بہشتیان۔ و الغنی شباہم و فانی نمیکرد جوایف ایشان و ہا
احمد و الترمذی و الدارے۔ و عنہ قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم ما فی الجنة شجرة الا و ساقا من ذهب۔
نیست در بہشت درختی مگر آنکہ تنہ و ساقا است رواہ الترمذی۔ و عنہ قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ
وسلم ان فی الجنة ماء درجہ ما بین کل درجین ماء عام پرستی کہ در بہشت صد پایہ است مسافت میان ہر دو
پایہ مسافت صد سال۔ رواہ الترمذی و قال فی حدیث حسن غریب۔ و عن انیس سعید قال قال رسول اللہ
صلی اللہ علیہ وسلم ان فی الجنة ماء درجہ لو ان العالمین اجتمعوا لیسف احدہن یوسقہم۔ بدرستی کہ در بہشت

جوانی را گویند که طلوع کرده سوی لب می و وز و سیده ریش می و کل بختین سیاسی بهیهای مژگان به سره چنانکه سیر
 کردن شود در مثل آینه پس التخل کل کحل یعنی آنکه به کلف سره کند آنچنان نبود که بی سره کردن حاصل غفلت مژگان چشم
 سیاه افتد - لا یعنی شباهت و لا تبلی تباہیم - فانی میگردد جوانی بختیان کند میگرد و جامهای ایشان - رواه الترمذی الدارمی
 و عن معاذ بن جبل ان النبي صلی الله علیه وسلم قال یدخل اهل الجنة الجنة جروا و اهل الجحیم می در آید بهشتیان بهشت را
 موصوف باین صفات ابناء ثلثین و ثلث و ثلثین ستمه سی ساله و یاسی و سه ساله یعنی چنانکه در دنیا درین سن سال باشند
 چه کمال جوانی و قوت مرد و درین وقت است که آنرا اشد خوانند یعنی بمهر و فهم ششین - رواه الترمذی - و عن اسماء بنت ابی بکر
 قال سمعت رسول الله - گفت شنیدم پیغمبر خدا را - صلی الله علیه وسلم و ذکر له - و حال آنکه ذکر کرده شد مرا خفرت را - سدره
 المنتبه قال - فرمود - لیسیر الراكب فی ظل الفتن منها مائة سنة سیر می کند سوار در زیر شاخهای می صد سال فتن بختین شلخ
 افغان جمع می - او یستظل بظلمتها مائة راکب - یا پناه می گیرد بسایه او صد سوار - مشک لراوی - مشک کرده است
 راوی حدیث که سیر الراكب فی ظل الفتن منها مائة سنة شنید یا یستظل بظلمتها مائة راکب شنید اما مشک نیست که مبالغه
 در عبارت بختین است - فیما فرأى الذنوب - در سدره المنتبه که کهای طلاست فراش یعنی فاو خفت کر می که می پرد
 گرد چراغ و سه افتد در وی که آنرا پر دانه خوانند مانا که مراد فرشتگان اند نورانی که می رخسار باز و با سه ایشان گویا
 که از طلاست یا تنبیه کرد انواری را که بعبادت میگرد و از ان و تعبیر کرد از ان افزاش و سبب این تفسیر این آیت کریمه
 است که (اذ فیض السدره بالفضی) می پوشد سدره را آنچه می پوشد و تبصای گفته که می پوشد آنرا چه غفیر از
 ملائکه که عبادت میکنند حق را - کان ثمرها الثمال - گویا سیوه او مثل سبویای کلمان است فلان کبیر جمع فله فیهم سبوی
 بزرگ که آنرا جره گویند و سدره المنتبه نام درختی است در نهایت بهشت که غنهی میگرد و بآن علم اولین و آخرین و
 هیچ یکی از مخلوقات ندانند که درای آن چیست و در رگزدشت از ان جز محمد صلی الله علیه وسلم و آن مقام تبریک است
 که از ان نتواند گذشت و آن بروایتی در آسمان ششم است و مشهور آنست که در آسمان هفتم است و در تطبیق درین دو
 روایت آنکه پنج او و ششم باشد و شایخ در معنی و الله اعلم - رواه الترمذی و قال هذا حدیث غریب - و عن انس قال
 سئل رسول الله - پرسیده شد پیغمبر خدا - صلی الله علیه وسلم ما الکواثر چیست کوثر - قال فرمود - ذاک نهر اعطانی الله فی
 فی الجنة - جوی است که داده است مرخدا ی تعالی آنجوس را در بهشت - اشد بیاضا من لبن - سخت تر است آب
 وی در سفیدی از شیر و احلی من احل - و شیرین تر است از شهد و فی طیر اعنا قما - و ان جوی پرندگان اند که گردنهای
 ایشان - کاعناق الجوز - مانند گردنهای شتران است و جزو بختین جمع جزو یعنی شتر که آماده کرده شده است
 برای مخرو و فتح - قال عمران بنده لنا عمة - گفت عمر رضی الله عنه بمهرستی که این پرندگان دران جوی غنم و فریه
 و خوشحال باشند - قال رسول الله - گفت پیغمبر خدا - صلی الله علیه وسلم انکم انتم منها - ثور و غنم کان آن پرندگان

کہ بہشتیان باشند ہم تر و تندر از ان پرندگان۔ رواہ الترمذی وعن بریدۃ ان رجلاً قال۔ روایت است از
بریدہ سلمی کہ صحابی مشہورست گفت کہ مردی گفت۔ یا رسول اللہ ہل فی الجنۃ من خیل۔ آیا ہست چیزی در بہشت
از جنس اسبان۔ قال۔ گفت آنحضرت۔ ان اللہ تعالیٰ او خلک الجنۃ۔ اگر خدای تعالیٰ در آورد ترا در بہشت۔ فلا تشا
ان تحمل فیہا علی فرس من باقوتہ حمرا و پس منیخواہی تو کہ سوار کردہ شوی در بہشت بر اسب از باقوت سرخ۔ نظیر یک فی الجنۃ
کہ پراند آن اسب ترا در بہشت یعنی پرو و پرو و ترا جیت شکت۔ آنجا کہ می خواہی تو۔ الا فعلت۔۔ این کلمہ را صیغہ
خطاب خواندہ اند مجهول و معروف یعنی مگر آنکہ کردہ میشوی تو یعنی دادہ میشوی مدعا و مقصود ترا یا میکنی تو یعنی می بای
و قانزی شوی بمقصود تو و بنا بر تائید بصیغہ مجهول نیز آمدہ یعنی کردہ می شود و ساختہ می شود و آن اسب بر
تو و فرس مذکور مونث ہر دو آید حاصل آنکہ در بہشت ہر کس ہرچ خواہد باید۔ و سالہ رجل۔ و سوال کرد
آنحضرت را مردی۔ فقال۔ پس گفت۔ یا رسول اللہ ہل فی الجنۃ من اہل۔ آیا ہست در بہشت از جنس شتران۔
قال۔ گفت ہریدہ فلم یقل لہ ما قال لصاحبہ۔ پس نگفت آنحضرت را این مرد چیزی کہ گفت مراراً و در جواب یعنی گفت
کہ اگر در آورد ترا خدای تعالیٰ در بہشت خواہی کہ سوار کند ترا بر شتری از باقوت حمرا و الخ فقال۔ پس گفت نظر
کلیہ۔ ان یدخلک اللہ الجنۃ یکن لک فیہا ما اشتهت نفسک۔ اگر در آورد ترا خدای تعالیٰ در بہشت باشد ترا در بہشت
ہرچ خواہد نفس تو۔ و لذت عنیک۔ و فرہ گیر و چشم تو۔ رواہ الترمذی وعن ابی الیوب قال اتی النبی۔ گفت ابوایوب
انصاری کہ از کبار صحابہ است آمد پیغمبر را۔ صلی اللہ علیہ وسلم اعرا بی باو یہ نشینی فقال۔ پس گفت۔ یا رسول اللہ
انی احب الخیل فی الجنۃ خیل۔ من دوست میدارم اسبان را آیا در بہشت اسبان می باشند۔ قال رسول
اللہ گفت پیغمبر خدا صلی اللہ علیہ وسلم ان او خلک الجنۃ۔ اگر در آوردہ می شوی تو بہشت را۔ اتیت لقرن
من باقوتہ۔ دادہ می شود ترا اسب از باقوت کہ جانا کہ مرا آن اسب را دو باز دست تحمل علیہ پس سوار
کردہ می شوی بر آن اسب۔ ثم طار یک۔ پستری براند و میرساند ترا آن اسب۔ حیث شئت۔ ہر جا کہ می خواہی
رواہ الترمذی و قال ہذا حدیث لیس سنادہ بالقوی۔ و گفت ترمذی این حدیثیست کہ نسبت اسناد او قوی۔
و البوسورۃ الراوی لضعف فی الحدیث و البوسورۃ لفتح سین مملو سکون و او کہ راوی این حدیثست نسبت
لضعف کردہ می شود و او در حدیث۔ و سمعت محمد بن اسماعیل یقول و شنیدم من بخاری را کہ میگفت۔ البوسورۃ ہذا
منکر الحدیث یروی منکر ابن البوسورۃ حدیث او منکرست و روایت میکند وی احادیث منکر را و منکر و مقدمہ
معلوم شد و عن بریدۃ قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم اہل الجنۃ عشرون ومانۃ صف۔ بہشتیان عدد
بست رست باشند ثمانون منها من ہذہ الامۃ ہشتاد از ان صفہا ازین امت مرحومہ محمدیہ باشند۔ و اربعون من
سائر الامم و چهل از دیگر امت با ازین معلوم شود کہ بہشتیان ازین امت و چند تمانۃ است ہ باشند

رواه الترمذی والدارمی والبیہقی فی کتاب البعث والغشور اگر گفته شود که سابقا در باب شفاعت گذشت که آنحضرت فرمود
 علی الله علیه وسلم امید وارم که باشید شما نصف اهل جنت و این بامی فرماید و چون ایشان جوابش آنکه تواند که امید و آرزو
 آنحضرت از درگاه باری آن باشد بعد از آن زیاد کرده شد و بشارت داده شد زیاده از آنچه امید داشت و این زیاد
 فضل و کرم اوست تعالی شانہ در حق حبیب خود دامت او و الله ذو الفضل العظیم - وعن سالم عن ابیہ قال قال
 رسول الله صلی الله علیه وسلم - سالم بن عبد الله بن عمر بن الخطاب از اجلہ علماء تابعین و سادات وثقات
 ایشان است امام مالک گفت کہ نبود هیچ یکے در زمان سالم مشابہ تربہ سلف و در زہد و فضل زندگانی درستہ از
 و درشت می گفت سخن بحجاج بن یوسف عالم روایت میکند از پدرش کہ گفت آنحضرت - باب استی الذین یظنون
 منہ الجنة - درمی از بہشت کہ امت من از آن در آیند بہشت را عرضہ مصیرۃ الکرکب المجود - بفہم سیم و کسرا و بشد
 پہنای آن در مقدار مسافت سیر سوار می ست کہ نیک میداند و وانیدن اسب را با سیر سوار اسب کہ نیک نمی
 تلماسہ شب یاسہ سال ثم انهم لیظنظلون علیہ - پستہ بدستی ایشان ہر تلمیذ از دھام کردہ میشوند و فشار دہشت
 بر در با وجود این وسعت و پہنای حتی تنکا و مناکبہم نزول - تا آنکہ نزدیک است کہ دو شہامی ایشان وال پذیرد و سودہ کردہ
 رواہ الترمذی و قال ہذا حدیث ضعیف روایت کرد این حدیث را ترمذی و گفت کہ این حدیث ضعیف است - و سالت محمد بن
 اسمعیل عن ہذا الحدیث فلم یعرف - و پرسیدم بخاری را ازین حدیث پس نشاخت آنرا - و قال یخلفہ بن ابی بکر بر ولی المناکیر و گفت
 بخاری بخلفہ بر وزن فعل مضارع از خلود بن ابی بکر کہ روای این حدیث است روایت میکند احادیث منکرہ - وعن علی
 رضی الله عنہ قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم ان فی الجنة لسوقا - بدستی کہ در بہشت بازاری و جمعی است کہ
 ما فیہا شری و لا بیع - نیست در آن بازار خریدن و نہ فروختن چیزی - لا الهو من الرجال النساء - مگر صورتہای خوب
 از مردان و زنان کہ تبدیل کردہ میشوند و روی صورتہای بد صورتہای خوب - فاذا اشتی الزجل صوۃ - پس چون
 خوش دارد و بخوابد و صورتہ خوب را - دخل فیہا - می در آید و متعصب میگردد باین صورت - رواہ الترمذی و قال ہذا
 حدیث غریب و عن سعید بن المسیب انہ لقی ابابہریرۃ - روایت است از سعید بن المسیب کہ از کبار تابعین است کہ
 پیش آمد ابوہریرۃ را - فقال ابوہریرۃ اسأل الله ان یجمع بینی و بینک فی سوق الجنة سوال میکنم خدای تعالی را کہ جمع کند
 میان من و میان تو در بازار بہشت - فقال سعید فیہا سوق - پس گفت سعید بن المسیب آیا در بہشت بازاری خواهد بود - قال
 نعم - گفت ابوہریرۃ آری در بہشت بازاری خواهد بود - اخبرنی رسول الله - خبر داد مرا پیغمبر خدا صلی الله علیه وسلم ان اهل الجنة
 اذا دخلوا بہشتیان چون در آیند بہشت را - نزولوا فیہا الفضل اعمالہم - نزول میکنند در بہشت و فرود می آیند در منازل
 بہشت بقدر عملہای خود ہر کرا عمل بیشتر و بہتر منزل دی شریفتر از بہتر - ثم یوزن لہم فی مقدار یوم الجمعۃ من ایام الدنیا -
 پستہ زن کردہ میشود و ایشان را در مقدار و زنجیر از روزہای دنیا یعنی در روزی کہ در دنیا روز جمعه بود حکم پروردگار تعالی

میشود که برآیند چنانکه در دنیا حکم بود که روز جمعه برآیند و این اثر و نتیجه جزای برآمدن جمعه و رفتن به نماز جمعه باشد. فیروز و
 رستم پس برمی آیند و زیارت میکنند پروردگار خود را و می درآیند در حضرت کبریا و عز و علا و بزرگوارم عرشه و ظاهرا
 و موبدا میکنند پروردگار تعالی را ایشان را عرش خود را کنایت است از ظهور حق و تجلی او تعالی درندگان را و بنید می افتد
 محتانیه فوقانیه و موحده و دال محله بالشدید لعمروضة من یا ض الجنة و ظاهر میشود و می جل جلاله برشتیان را در مرغزار
 از مرغزارهای بهشت فیض لعم منابر من نور پس نهاده میشود در ایشان را غیر از نور که بر آن نشینند. و منابر من نور
 و منبر از مر و اید. و منابر من یا قوت. و منبر از یا قوت. و منابر من زبرجد. و منبر از زرد و منابر من ذریب و منابر
 من فضة. و منبر از طلا و منبر از لقره بر حسب تفاوت مراتب درجات و اعمال و افعال. و مجلس و دایم. و می نشینند
 فرود و کمترین ایشان در منزلت و مرتبت. و ما فهم فی. و نیست در ایشان خدیش و کمینه یعنی ادنی که گفتیم بجهت اقل و کمتر
 و در مرتبه نیست یا علی و اکثر اراده کردیم نه نصف بدنا و خست در حد ذات که وجود آن در بهشت نایاب است.
 علی کتب ان المسک الکافوری نشیند ادنی در مرتبه بر تلمای مشک کافور نه بر کرسی با و منبر را که اعلی در مرتبه می نشینند
 چنانکه جماعه در صدر مجلس می نشینند و جماعه دیگر بر خاک می نشینند و کتب ان لعم کاف و سکون متلثه جمع کثیف تل رایت
 میرون ان اصحاب الکرسی با فضل منم مجلسا. گمان نمی برند این قوم بر تل نشینند گمان که بر کرسی و منبر نشینند گمان چنان
 ترند از ایشان از روی جای نشست گاه چه در بهشت بر کس بمقام و مرتبه خود را ضی و شاکر باشد و از روی مرتبه فوق نکند و الم
 و حرق و حمرت و غیرت نبرد اگر چه میدانند که او در مرتبه فوق است و من در مرتبه ادنی. قال. گفت ابو هریره. قلت گفتیم
 یا رسول الله و هل نری ربنا یا می بینیم پروردگار خود را در آن روز. قال لعم. فرمود آنحضرت آری می بینید پروردگار
 خود را. هل تنهون فی رویه الشمس القمر لیل البدر. آیا شک شبیه میدارید در دیدن آفتاب همیشه در دیدن ماه و شب
 چهارم. قلت لا گفتیم نه شک داریم. قال کذک لا تنهون فی رویه رکب فرمود و همچنین شک نمیکنید در دیدن پروردگار
 خود را. لا یحیی فی ذلک المجلس جل الا حاضر و الله محاضر. و باقی نمی ماند در آن مجلس می گر آنکه کلام می کند و ما حق
 سبحانه بیواسطه و کشف میکند حجاب را و اصل معنی محاضره سخن گفتن است و بر و بیواسطه ترجمان حتی یقول لعم منم
 تا آنکه میگوید خدای تعالی مردی را از ایشان. یا فلان بن فلان اتذکر کم قلت کذا. آیا یاد داری روزی که گفته
 چنین چنین. فیذکره بعض عداوته فی الدنیا پس با و میدهدی تعالی آن مرد را بعضی غدر با و عهد شکنی با کرده است
 در دنیا و مراد و نوب و معاصی است که در آن کتاب آن نقش عذر و بوسیت است. فیقول یا رب اظلم غفرتی. پس میگوید آن
 مرد ای پروردگار من آیا آمرزیده تو مرا آن گنامان را. فیقول بلی. پس میگوید پروردگار تعالی. بلی آمرزیده ام و بخشیده ام
 ترا فیستغفر فی لغت منزک فیه. پس سبب فراخی آمرزش من و رحمت من وسیله توانی مرتبه منزلت را فینما هم
 عداوتک غشیتیم سحابه من فرقم. پس در انشای آنکه برشتیان برین حال و درین مقام باشند می پوشد ایشان را بر سر

از بالای ایشان - فامطرت عليهم طيبا لم يجدوا مثل ريح شيا قط - پس ميارو آن ابر برایشان خوش بوی را که نیافته اند
مانند بوی او هیچ چیز را هرگز - و يقول ربنا - و میگویی پروردگار ما تعالی - قوموا الی ما اعدت لكم من انکرامه - بایستید بیا
بسوی چیزی که آماده کرده ام من برای شما از بزرگی و گرامی داشتن - فخذوا انما تهتمون - پس بگیرید چیزی را که می خواهید
خوش دارید - فتاتی سوا قد حفت بالملاکة - پس می آئیم با یاری را که تحقیق کرده اند و افرشتگان - قال لهم العیون
الی مثله - و می آئیم می بایم چیزی را که نگاه نکرده اند چشم با مانند آن و نه دیده اند مثل آنرا - ولم تسمع الاذان - و نشنیده
گوشتها مانند آن را - ولم یحيط علی القلوب - و نگذاشته است بر دلها و خاطر مانند آن - فیحمل لنا ما تهتمنا - پس بخواه میشود
و داده میشود برای ما چیزی که خواستیم و آرزو کردیم - پس یسارع فیها ولا یشتري - فروخته نمیشود و در آن بازار و نه خریده
می شود - و فی ذلک السوق یلقی اهل الجنة بعضهم بعضا - و در آن بازار ملاقات میکنند بهشتیان یکدیگر را - قال فلیست
ان حضرت - فیتقبل الرجل ذوالمرتبة الرفیعة - پس روی می آورد روی خداوند مرتبه بلند را فلیست من بود و نه - پس پیش
می آید کسی را که آن کس فرد مرتبه اوست - و اقمیمونی - و نیست و بهشتیان فی خمیس و سبعة در حد ذات خود رفیع
و عالی اند اگر چه نسبت به بعضی فرد باشد - فیرعه ما یری علیهم من اللباس - این عبارت احتمال دو معنی دارد و نوع
بعضی ترسانیدن و لشکفت آوردن بر وجه اول این معنی شود که می ترسانند آن مرد بلند مرتبه را یعنی مکروهه می آید چیزی
که می بیند بر آن کس که دون اوست از لباس و فی و بر وجه ثانی لشکفت می آرد و و رعیه می اندازد و مرد را چهره می کشد
می بیند بر خود از لباس علی - فما یقفی آخر حدیثه فی تخیل علیها ما احسن منه - پس نمی گذرد پایان سخن آن مرد که با نفس خود میگردد
یا آن کس که ملاقی شده او را میگردد تا آنکه ظاهر میشود و مهیا می گردد بر آن مرد عاقل مرتبه لباسی که بهتر است از لباس
او که بوده است بر و س یاب بر آن کس که دون او بود و این معنی مناسب و موافق ترست بقول و س
که فرمود - و ذلک انه لا یغنی لاحد ان یحزن فیها - و آن ظهور لباس احسن ازجت آنست که نمی سرزد و نه آید
از هیچ کی که را که اند و بگین گردد و بهشت و شاید که بدناوت لباس آنکس را خرفی و اندوهی راه یافته باشد و شاید که
آن مرد عالی مرتبه نیز لباس سابق که لباس دیگر بهتر از و نیز می باشد بخون گردد و فافهم ثم ننصرف الی منازلنا فملقانا
از و اجنا یسترازم بر میگرددیم بسوی منزلهای خود پس پیش می آیند از زنان باقیقلین مر جاد و ابلای پس میگویند ما را خوشش آید
و خانه خود را آید و میگویی بر سر یکم برود خود - لقد حببت و ان یک من الجمال افضل مما دارقنا علیه به تحقیق آید و حال
آنکه آنست از حسن و جمال فاضل تر و بیشتر از آنچه جدا شده بودی از ابر بر آن جمال فقول ما جالسنا الیوم ربنا الجبار پس
میگوئیم ما با زنان خود بدستی که بهمنشین کردیم امروز پروردگار خود را که نیکو کننده حاله او درست کننده شکسته باست
و حقنا ان تنقلب مثل بالقلبنا - و سر او درست و میرسد ما را که باز گردیم مانند آنچه باز داشته ایم چه هر که با اینچنین ذاتی که تا
حسن جمال بر تو نور اوست بنشیند چو حسن و جمال نیاید - رواه الترمذی و ابن ماجه و قال الترمذی هذا حدیث غریب -

وعن ابي سعيد قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم ان اهل الجنة الذي له ثمانون الف خادم كثر وفود ترين بهشتيان
 در مرتبه كسے ست كه مراد بهشتيان دنيا را خرد متكا رست - واثمان وسبعون زوجة - وبنفثا ووزن ست - تنصبت فية
 من لولو ووزر جدد ويا قوت - وبرا كه ده مي شود براي آن كس خيمه از مردار بدوزر جدد ويا قوت يعني ساخته مي شود
 فية از اينها يا ككل و آراسته مي شود و يا اينها - كما بين النجاة الي صناع و مسافت و فراخي آن قبة چنانكه مسافت ميان طابيه
 بهيم و موعده و تحقيقه كه شمري ست بشام تا صفا كه موضع اليست و رين - و بهذا الاسناد قال - و بهين اسناد كه حديث مذکور
 روايت كرده شده است گفت آنحضرت - من مات من اهل الجنة من صغير و كبير انكساني كه مرد در دنيا از اهل بهشت چون در بهشت
 در آورده شوند از خرد و بطلان - مردون بني ثلاثين في الجنة كرا نيد ميشوند سي ساله در بهشت لا يزدون عليها ابد - زيار
 نمي شوند بر سي سال بهيشه و هميشه بر يك حال و سن و سال ميباشند - و كذا لك اهل النار و همچنين و زخيان سي ساله ميباشند
 بهيشه - و بهذا الاسناد قال - و بهين اسناد گفت - ان عليهم اللتيان - بدستى كه بر بهشتيان تاهامي باشد كه ادنه
 لوكوة منها لثقيما بين المشرق والمغرب - فرد ترين مرداريد آن تاهما از روي نفاست روشن ميگرداند چيزي را كه
 ميان مشرق و مغرب ست از اماكن - و بهذا الاسناد قال - و بهين اسناد گفت - المؤمن اذا اشتى الولد في الجنة مسلما
 چون خواهد آرد و كند فرزند را در بهشت - كان حمله و وضع و سندن في ساعة كما يشي - ميباشد بارشكم دس و نائمه شدن
 وى و عروى و دريك ساعت چنانكه مي خواهد و سندن - و قال - و گفت اسحق بن ابراهيم في هذا الحديث - و رين حديث
 اذا اشتى المؤمن في الجنة الولد - و قتي كه خواهد مسلمان در بهشت فرزند را - كان في ساعة - پيدا كرد و در ساعت - و لكن
 لا يشي - و ليكن نميخوابد - رواه الترمذي و قال بنا حديث غريب و روى ابن ماجه الراية و الدارمي الا فيق - و روايت
 كرده است ابن ماجه روايت چهارم را در روايت كرد و دارمي روايت اخير را كه قال اسحق بن ابراهيم ست - و عن علي
 رضى الله عنه قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم ان في الجنة لجمعا للحواريين بدستى كه در بهشت اجتماع است
 مخرجين را ينفون باصوات - بلند ميكنند آوازها را كه - لم يسمع الخلق مثلها نشنيده اند خلافت مانند آن آوازها ينفون ميگويند
 اين كلمات را سخن انخالات فلان بديع بهيشه زندگانيم پس بلاك نمي شويم و نمي ميريم سوخن الناعمت فلان بناس و ما نغم
 كندگانيم پس نمي بنيم شدت و احتياج را - و سخن الراضيات فلان سخط و اخشنود و شوندگانيم از ازواج خود پس ناخشنود
 و شكمين نميشويم - طوبى لمن كان لنا و كذا - خوشي و خشي بادر كس را كه هست براي ما و بهيم براي او - رواه الترمذي
 و عن حكيم بن معاوية اختلاف ست در صحبت او و ليست كرده است كلام در روى و راحه الغايه و ايت مي كند از و
 معاوية بن حكيم و قتاده - قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم ان في الجنة بحر المار و بحر الحسن و بحر الحسن بدستى
 كه در بهشت دريايي است و دريايي شير و دريايي شراب ثم تشقق الانهار بعد لپستره شكافد و بيه و ن مي آيد
 از آن درياها بعد از در آمدن مسلمانان در بهشت و مي آيد بر هر يك چو ن ازان چنانكه در قرآن مجيد

می فرماید (فیما انہار من با غیر آسن) و انہار من لبین (آیہ روایہ الترمذی والدارمی عن معاویۃ
 الفصل الثالث عن ابی سعید عن رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم قال ان الرجل فی الجنة لیتکف فی الجنة سبعین
 مسند اقبل ان یجول سبدرستی کہ مرد در بہشت ہر آنکہ تکیہ می کند در بہشت ہر ہفتاد تکیہ پیش از آن کہ برگردد از بہلو بہلو
 بہلموی دیگر چنانکہ در تفسیر و نثر مرفوعہ آمد کہ فرشتہای بہشت کہ بر ہم نہادہ شدہ اند بعضی بالای بعضی شمشادہ امراۃ
 فتعرب علی منکبہ پسری آید مرد را زنی از انان بہشت پس نیزند آن زن بر دوش آن مرد فینظر وجہہ ہر خد ہا صغی
 من المراۃ پس می بیند آن مرد روی خود را در رخسارہ آن زن در حالی کہ رخسارہ او روشن تر از آئینہ است
 وان ادنی لؤلؤ علیہا صغی یابین المشرق والمغرب و بدہرستی کہ ادنی مروارید یکہ بران زن است روشن میگردد
 میان مشرق و مغرب را فتسلم علیہ پس سلام می کند آن زن بران مرد و فیو السلام پس جواب میگوید آن مرد سلام
 اورا و لیسالہا من انت - وی پرسد آن مرد از آن زن کیستی تو فتقول انا من المرید پس میگوید آن زن من از جملہ
 زیادتی ام کہ وعدہ کردہ است حق تعالی مرگوار را آنجا کہ فرمودہ در قرآن مجید لیم بالیشاؤن فیہا ولد نیافرا بہشتیان
 راست ہر چہ بخواہند در بہشت و فروداست فرید بر پنج خواہند و نیز فرمودہ للذین ہنوا الحسنی زیادہ ہر کسانی را کہ شیکہ کردہ اند
 شیکہ ست و زیادہ و نیز تفسیر کردہ اند زیادہ را ہر وہ اللہ حسنی را بدرا آمدن بہشت چنانکہ بپایر و انہ لیکون علیہا سبۃ
 ثواب و بدہرستی کہ شان انیسٹ کہ ہر آنکہ می باشد بران زن ہفتادہ ~~سبۃ~~ پس نفوذ میکند و در سیر و
 دران جامہا نظر آن مرد حتی پری مخ ساقما من درازد لکت تا آنکہ می بیند آن مرد مغز استخوان سابق آن زن را از پس
 آن لباس - وان علیہا من التیجان ان ادنی لؤلؤ منہا لثقی یابین المشرق والمغرب و بدہرستی کہ بر سر آن زن تاجہا
 میباشد کہ فرود تر و اریدی از ان تاجہا روشن میگردد اند میان مشرق و مغرب را - رواہ احمد - وعن اسبۃ ہر وہ رضی اللہ
 عنہ ان النبی صلی اللہ علیہ وسلم کان یجد ث و عنہ رجل من اہل البادیۃ - آنحضرت حدیث میکرد و حال آنکہ نزد وی
 مردی بود از بدویان صحرا نشین - ان رجلا من اہل البادیۃ استاذن ربہ فی الزرع - حدیث این بود کہ مردی از بہشتیان
 طلب اذن کرد و پروردگار خود را در زراعت کردن یعنی در خواست از حضرت غت جل شانہ کہ او را اذن فرماید
 تا در بہشت زراعت کند - فقال لہ الست فیما شئت پس گفت پروردگار تعالی مرا آن مرد را آیا نیستی تو در ہر چہ
 می خواہی یعنی ہمہ چیز از ہر جنس کہ می خواہی حاضر ست دیگر زراعت برای چہ میکنی - قال بلی و لکنی احب
 ان ازرع - گفت آن مرد بلی ہمہ چیز بہت و لکن من خوش دارم کہ زراعت کنم - فبذر پس اذن شد او را بزراعت
 پس تخم ریخت آن مرد و بکاشت - فبادر الطرف بناتہ و استواء و استحصا وہ - پس شافت و شبی کرد آن زراعت
 چشم بر ہم زدن را و میدن آن در میدان آن دودن آن زراعت طرف بگون را جنبانیدن پلکھا بکان امثال
 الجبال - پس گشت آن مانند کوه ہا - فیقول اللہ تعالی - پس میگوید خدا می تعالی - وونک یا ابن آدم بگری

ای فرزند آدم آنچه خواستی و آرزو کردی - فانه لا شیعک شیء پس بدستی که سیرخی گرداند ترا هیچ چیز که با وجود این همه نعمت های بهشت لا تعد ولا تحصى آرزوی زراعت کردی و از اینجا معلوم شود که آدمی زاد بر هر صفت و ترک قناعت محبوب است و این صفت هرگز از وی بدر نرود اگر چه در بهشت رود - فقال اعرابی واللہ لا تجده الا فرشیاء و انصار یا پس گفت آن باد نشین بخدا سوگند نمی یابی تو آن مرد را اگر قریشی یا انصاری - فانهم اصحاب برع - زیرا که ایشان از اذن زراعت اندک الا تخم فاستأبوا اصحاب برع - و اما اهل بدویش پیغمبر خداوندان زراعت بلکه بسنگی مسکیم اکثر احوال بشیر و خیر فاشک سول اللہ پس خنده کرد پیغمبر خدا صلی اللہ علیہ وسلم - ازین سخن اعرابی - رواه البخاری و عن جابر رضی اللہ عنہ قال سال رجل سول اللہ - گفت جابر پرسید مردی پیغمبر خدا صلی اللہ علیہ وسلم اینام اهل الجنة آیا خواب می کنند بهشتیان - قال النوم احوال الموت - گفت آنحضرت خواب برادر مرگ است و در حکم اوست و تعطیل قومی و جوارح - و لا یستأهل الجنة و می میرند اهل بهشت پس خواب عارض وقت ایشان نگردد - رواه الترمذی فی شعب الایمان -

باب روتہ اللہ تعالیٰ

بدانکه روتہ حق تعالی جابر است عقلا نزد اهل سنت و جماعت و مکان جهات و مقابلہ شرط و بدن نیست نزد ایشان و هر چه موجود است ممکن است دیدن آن اگر چه جسم و جسمانی نبود و در مکان جهت نباشد و مدخلت این امور در دیدن بجز بیان عادت است و اگر قادر مطلق بر خلاف این است و اما بی آن نمایند نیز جابر است دوی تعالی قادر است که قوت بصیرت در بصیرت و هم چنانکه او را امرزد و دنیا بصیرت درمی یابند و او بصیرت بنیاد الله علی کل شیء قدیر و اتفاق دارند بر وقوع رویت مومنان حق سبحانه و تقدس در آخرت و دلائل از کتاب سنت و اجماع صحابه و تابعین بران متناظر متعاضد و آن دلائل اعتراضات بنده که منکرند آنرا و تاویلات ایشان آیات و احادیث را و جواب اهل حق از ان تفصیل در کتب کلاسیه مذکور است و مختار آنست که رویت حق سبحانه تعالی در دنیا نیز ممکن است و لیکن واقع نسبت باقیان الا حضرت سید المرسلین راحله اللہ علیہ وسلم در شب معراج که آن واقع است و بعضی را در اینجا نیز خلافت است بیان آن در ضمن شرح احادیث بیاید و از هیچ یکی از سلف و خلف دیدن حق سبحانه در دنیا بصحت نرسیده و از اولیا و مشایخ طریقت هیچ کسی بدان نرفته و دعوی آن نکرده و مشایخ اتفاق دارند بر کذب و تضلیل مدعی آن و در این باره گفته شافعی است گفته هر که گوید خدا را عیا یا در دنیا چشم سرمی بینم دوی تعالی بالمشافه بمن کلام میکند کافر گردد اگر گویند که چون رویت الهی تعالی و تقدس ممکن است و آفتی در عاصه بصیرت چرانی نماید و سبب دیدن سبب جرات آنکه دیدن بقدرت و خلق الهی است و عاصه بصیرت آن نسبت حق سبحانه و تعالی بجز بیان عادت آنرا سبب ساخت و غلی داده اگر بنماید بی چشمم توان دید اگر بنماید اگر چه چشم کشاده بود نیز نتوان دید و اگر گوید بلند مثل ایشان چشم بود و دوی تعالی صفت دیدن در چشم پیدا نکند نتوان دید و اگر کورے در اقصی بلاد مشرق باشد و پشت در مغرب اگر دوی

به نماید توان وید این انکار و استبعاد منکران از گرفتاری عقل و قیاس خود دست و نظر بقدرت باری تعالی سببه ممکن و
آسان باشد و گفته اند که این تخصیص رویت بمومنان در مشیت است که بعد از آمدن آن باین دولت مشرف شوند
اما در وقت حشر همه به پهنه زمین مومن و چه کافر و کافران بعد از دین محجوب شوند و در حشر است ابد بمانند و صحیح آنست که انسان را
نیز رویت باشد چنانکه مراد از آن بعضی گفته اند که دیدار زنان را گاه گاه باشد مثل ایام جمعه و اعیاد و اوقات بارعام و
و بعضی گفته که زنان را دیدار بخود چه آنها در پرده باشند چنانچه فرموده در مقصودات فی النجایم این قول خطا و نادرست
و عموماً آن موضوع آمده در رویت شامل مردان و زنان را و خیام جنت موجب پرده و حجاب نموده چه صورت
دارد که فاطمه زهرا و خدیجه کبری و عائشه صدیقه و امثال ایشان ازین نعمت محروم و باین دولت مشرف نباشند با وجود
افضلیت و اکملیت ایشان از بسیاری از مردان و نیز صحیح آنست که رویت عام است مومنان را چه از بشر و چه
از ملائکه و جن و از کلام بعضی از علمای شافعی چنان مفهوم گردد که رویت مخصوص بمومنان بشر است و ملائکه و جن را
رویت نبود و این قول نیز صحیح نیست و الله اعلم و رویت حق عز و علا در مقام نیز جایز است و در حقیقت آن رویت
علیهی است که بمشائین ابود و حق را مثال بود و نه بممثل و از سلف نقل آن بصحت رسیده از امام ابوحنیفه رضی الله عنه آمده که هفتاد
باین نعمت مشرف شده و از امام احمد بن حنبل رضی الله عنه نیز آمده که در باب الفرة را در مقام پس پرسیدم که کدام
عبادت فاضل تر است فرمود تلاوت قرآن بار دیگر پرسیدم که کدام یک از اینها فاضل تر است فرمود و نه باین

الفصل الاول - عن جرير بن عبد الله بن خزيمة قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم - جرير بن عبد الله بن خزيمة

که از کبار صحابه است گفت که گفت پیغمبر خدا - انکم ستر دن رنگم عیانا - بدرستی که شما نزد یک است که به بنید پروردگار خود را
آشکارا چشم - و فی روایت - و در روایت آمده است که - قال کنا جلوسا عند رسول الله - گفتا بودیم نشستہ نزد پیغمبر
صلی الله علیه وسلم فظننا ان القمر لیکل البدر لیس بگلر لیسیت آنحضرت بسوی ماه و در شب چهاردهم - فقال ریس فرمود - انکم ستر دن
رنگم کما ترون نبا القمر به تحقیق شما می بینید پروردگار خود را چنانکه می بینید این ماه شب چهارده را و این تشبیه و است
بر روایت است در انکشاف نام یعنی دیدن شامق را این چنین بود که دیدن ماه را که شک شبیه را بدان راه نبوده
تشبیه می کنی یعنی چنانکه این ماه در مقابل شماست و در جهت سمت و محد و دست ذات حق تعالی و تقدس نیز چنین بود
چنانکه فرمود لا اقصا منون فی ربه تعالی انون لفهم نا و تنصیف میم مضمر و الفتح تا و تشبیه میم پروردایت است و جلال از نصیم
یعنی ضرر و ظلم یعنی ضرر کرده نمیشود و دیدن وی سبحانه باین طور که گفتمی به بنید و تحفه نه یا اللهم کند بربک و گیر نبکذیب
و انکار و بر وجهی انی از هم معنی بهم و یستن و از دنام کردن یعنی اجتماع و از دعام نمی کنند و در روایت می تعالی از جهت کمال
طهور و شوح چنانکه در ماه شب چهارده بخلاف دیدن ماه نو که خفای زشتبایی دارد - فان استحضار من لا اقلهوا ریس اگر
می تواند که غلبه کرده نشود و عاجز و زبون نگردد به علی صلوٰۃ قبل طلوع الشمس قبل غروب یا بر نمازی که پیش از آمدن خفتاب

یعنی نماز بجا آوردن نمازی که پیش از فرد وقت آن آفتاب مستعد یعنی نماز دیگر نافرمانی است پس بکنید آنرا یعنی تا توانید مواظبت بر نماز فرمود
عصر از دست ندهید که مواظبت کننده برین نماز را تر و دائم تر است بدین پروردگار تعالی که ملکه شهود ذات
از پنجایم میرسد ان تعبد ربکا تک تراهم و جعلت قره عینی فی الصلوة شانهیست و چون در دنیا پرده در میان است
کاینکه اه گفت فردا که پرده از میان برداشته اند که آنکه ترا گرد و جعلت قره عینی فی الصلوة بحقیقت اثبات معانی می کند
و این مقام خاصه آنحضرت است صلی الله علیه و سلم و تمام نماز را احکم همین است و تخصیص به نماز بجا آوردن دیگر به جهت افضلیت
آنهاست چه اول وقت استراحت و غلبه خوابی ثانی وقت کار و بار و رفتن بازار است و از جهت ثریف این دو وقت و از جهت
آنکه رویت در آخرت هم درین دو وقت باشد ثم قرء پس تر خواند آنحضرت این آیت را که لا یومع کعبک قبل طلوع الشمس
و قبل غروبها - و نماز کن در حالی که حمد و ثنا گوینده پروردگار خود را پیش از برآمدن آفتاب که مراد آن نماز فجر است و پیش از غروب
آفتاب که مراد نماز عصر است و بعضی ظهر و عصر هر دو مراد داشته و اول ظاهر تر است و ظاهر حدیث نیز میرسد است -
مستفی علیہ - و عن صهیب رضی الله عنه - عن النبی صلی الله علیه و سلم قال اذا دخل علی الخبثه الخبثه - گفت آنحضرت چون
در آیند بهشتیان بهشت را - یقول الله تعالی می گوید خدای تعالی - تریدون شیئا از یکدیگر می شنواید چیزی را و نعمتی عظیم
که زیاده کنم شمار بر در آمدن بهشت فقیه پس تعجب میکنند بهشتیان میگویند - الم تبض و جوبنا - آیا سفید و روشن
گردانیدی روی ما را با ناضحه حسن و جبر - نهایت فضل و کمال یا باسان گردانیدن حساب خلاص گردانیدن از
در طریقه عذاب - الم تدخلنا الخبثه - آیا در دنیا و روی ما را و بهشت - و تنجنا من النار و جنات مادی ما را از آتش و منفی
زیاده برین چه خواهد بود - قال فیرفع الحجاب فنظرون الی وجه الله - پس برداشته میشود پرده پس می نگرند بسو ذات
اقدس الله تعالی - فما اعطوا شیئا احب الیهم من النظر الی ربهم - پس داده نشوند بهشتیان هیچ چیزی را که دوست تر بود نزد
ایشان از نظر کردن بجانب پروردگار و تمام نعمته و دیدار حق است چنانکه نهایت تمام نعمتها و دیدار مراتب وجود است
اقدس و دست تم تامل پس تر خواند آنحضرت این آیت را - للذین احسنوا الحسنی زیاده - هر کسانی را که نیکی کرده اند جز آنکه است
و زیاده بران مراد جسمی بهشت است و زیادت در دین حق تعالی و تقدس - رواه مسلم - اگر گویند که صفات پرده ذات است
و با صلاح صوفیه هرگز این پرده بر نمی آید پس برداشتن پرده از ذات چه معنی دارد و جوابش آنکه این تدقیق است از قوم در تحقیق
احدیت ذات و تنزه او از جمیع صفات و اعتبارات و لیکن بنمای رویت بر عت است و هر که ذات را با صفات دید گویند
ذات را دید و تو چون جسمی این بنی سفید یا سیاه دراز یا کوتاه منحرک یا ساکن گوی جسم را دیدیم بر چند پرده صفات در میان
است و آنکه فلسفی گوید مری اعراض است نه جوهر تدقیق باروی است که در عرف آنرا اعتبار نتوان کرد و با جمله در آخرت
چیزی به نمایند که صادق آید و یقین گردد که خدا را دیدیم چشم را در دوسه و غلبه بود بعضی از عرفا گفته اند که ما یقین داریم
که دیدن حق و دریافتن دس تعالی بمل است و چون دس فرمود که دیده را در آن خللی باشد آسانا و صدق اگر نمی گفت

که گوش شمارا و دوش شمارا از ان دخلی خواب بود نیز تصدیق میکردم چه جاسه چشم فافسم و بالله التوفیق

الفصل الثانی عن ابن عمر رضی الله عنهما قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم ان ادنی اهل الجنة منزله لمن یظفره
 جنانه و از واجه و عیمه و خدمه و سریره مسیره الف سنه بدرستی کمتر است ترین بهشتیان از روی قدر و مرتبه هر آنکه کسی
 که نگردد بجنب باغهای خود و زمان خود و مال و مشارب و ملائیس ناز و نعمت و مال منال خود و خدمتکاران خود و سریرهای
 خود که می نشینند و استراحت میکنند بران تا مسافت هزار سال که پراست باین اشیا بنا بر وسعت بهشت و فراخی
 جاسه آن - و اگر هم علی الله من یظفره وجهه مدوده و عشیه دگر امی نرو غزیر تر نزد خدای تعالی کسی است که نظر
 میکرد بجنب ذات بر تقدیس وی صبح و شام یعنی روز و شب علی الدوام یا را خدمت مولیٰ و وقت باشد و تحلی
 درین دو به گام بود چنانچه از محافظت بر نماز پیش از طلوع و پیش از غروب که در حدیث سابق گذشت استیناسی باین
 سعی توان کرد و از اینجا معلوم میشود که بزرگس و علو مهبت آنست که یا سوای حق و شهود ذات و سبب هیچ چیز نه بردارند
 و توجه و التفات بغیر حق از بستی بهمت و دناوت پایه قدر است اگر چه تعیم بهشت باشد - تم و ا - پسر خواند آنحضرت این میثاق
 و وجه یومند نافره الی ربها نافره رو بها باشد دران روز و تر و نازه و خوش و خرم بجنب پروردگار خود نظر کند - رواه
 احمد و الترمذی - و عن ابی زریر - یفتح را و کسر را - **الحق** بین و فتح قاف نام اول قبط است یفتح
 نام صحابی مشهور است معدود و اهل طائفه رسیده الله عنه - **قاف** - گفت ابو زرین گفتیم - یا رسول الله کلنا
 بر روی ربه خلبا بر یوم القیمه - آیا هر یک از ما می بیند پروردگار خود را در حاله که تنهاست و خلوت دارنده است
 پروردگار خود را روز قیامت و تخایا یفتح میم و سکون فا و کسر لام و تشدید یا و ضم میم و سکون فا و تخفیف یا و کسر لام
 هر دو روایت است - قال بی گفت آنحضرت آری می بیند هر یک از شما پروردگار خود را در حاله که تنهاست و خلوت
 دارنده است بوی تعالی - قال - پرسید ابو زرین از ان حضرت و آیه ذلک فی خلته - و صیبت علامت و نشان
 دیدن همه پروردگار را یکبارگی در مخلوقات - قال - گفت آنحضرت یا ابارزین الیس کلکم یرى القمر لیلۃ البدر
 آن نیست هر یک از شما که می بیند ماه را در شب چهاردهم - محلیا به - تنهایی فراحت و خلوت دارنده بوی سقال
 بی - گفت ابو زرین آری می بیند هر یک از ما ماه را باین صفت - قال - گفت آنحضرت - فانما هو خلق الله و نیست
 ماه مگر مخلوق از مخلوقات خدا که در روی این صفت و حالت است که همه را می بیند و هر یک در دیدن منفرد و تنهاست
 بی هجوم و از دحام - والله اعلم و اعظم - و خدای تعالی جلجل تر و عظیم تر است جلالت و عظمت پرورد بیک معنی است
 بزرگی و بزرگ شدن کذا فی الصراح کی باعتبار ذات ملاحظه کنید و دیگر از خشیست صفات - رواه ابو داود -

الفصل الثالث عن ابی ذر رضی الله عنه قال سألت رسول الله ابو ذر گفت پرسیدم پیغمبر خدا صلی الله علیه
 و سلم الی رایت ربک آیا دیدی تو پروردگار خود را یعنی در شب معراج - قال نورانی اراه - فرمود پروردگار شما

و تقدس نورست چگونه بنیم و در این حجاب او نورست چگونه بنیم و در این کمال نور و شدت ظهور مانع است از ادراک
 و خیره کننده است ابصار و اطلاق نور بر ذات باری تعالی آمده چنانکه الله نور السموات و الارض یعنی اسی منور بها
 و مظهر بها یعنی روشن کننده آسمان و زمین و پیدا کننده آنهاست یا مادی اهل السموات و الارض و روشن کننده دلها
 بنادگان و در بعضی فرات آمده مثل نور ه فی قلب المؤمن کمشکوة فیها مصباح الایه و نور در اصطلاح اهل تحقیق بمعنی ظاهر
 بر خود و مظهر بر غیر خود راست و برین وجه که تقریر می کرده شد نور با ثنویین است و الی الفتح سبزه و تشدید نون مفتوحه بمعنی کیف
 و نورانی بصیغه النسبت نیز روایت است و تواند که این نیز بر طریق استفهام بود بجهت سبزه استفهام بایر برای ثبات روش
 بود بی استفهام و در حدیث دیگر آمده است روایت نور او این نیز محتمل است که بمعنی نفی رویت ذات باشد یعنی همین نور
 دیده ام و خیره گشتم و مجال دیدن ذات نبود یا دیدم ذاتی را که منور است و الله اعلم و رواه مسلم و عن ابن عباس
 رضی الله عنهما کذب الفوائد ما رای - در روایت گفت دل محمد یا محمد در چرخه که دیدی میسر و آن ذات اقدس
 الی است تعالی شانه - و لقد راه نزله اخری - و به تحقیق دید آنحضرت پروردگار را بیکبار دیگر - قال - گفت ابن عباس در
 تفسیر این آیت - راه الفوائد مرتین - دید آنحضرت پروردگار تعالی را و تقدس ل خود و بار باین طور که آورد و پروردگار
 تعالی را در دل می یابد آورد دل او را در دل می یابد باین معنی خواه گویند چشم دل دید یا چشم سر دید هر دو یک معنی دارد
 و این معنی به جهت آن گفتیم که مذنب این نسبت دیدن میسر است و دیدن بدل مذنب دیگران است بر خلاف
 مذنب او چنانکه معلوم گردد - رواه مسلم مقصود آنست که ابن عباس از رویت رویت حق مراد دارد و جمهور
 صحابه موافق اویند و ایشان را نو و ندی و قاب و قوسین او ادنی همه را بیان قرب آنحضرت در شب معراج بدرگاه
 صمدیت دارند و ابن مسعود و عایشه و حفصه دیگر از صحابه از ان رویت جبرئیل بصورت اصلی وی اراده نموده که درین شب
 در غیر این شب حاصل شده و آیات مذکوره را بیان این قرب داشته چنانکه در حدیث آیند معلوم گردد و فی روایت
 الترمذی - و در روایت ترمذی این چنین آمده - که قال گفت ابن عباس در تفسیر این آیت - رای - دید محمد صلی الله
 علیه و سلم را بر پروردگار خود را - قال عکرمه قلت - گفت عکرمه گفت باین عباس اشکال آوردم بروی که - العیس الله
 یقول - آیا نیست که میگوید خدای تعالی در صفت ذات خود و مخرج میکند خود را باین که - لا تدركه الابصار و هو يدرك
 الابصار - در نمی یابد او را بصر او و تعالی و تقدس در می یابد بصر را پس چون قائل میشوی بدیدن آنحضرت را باین جهت
 را بجلاله - قال - گفت ابن عباس در جواب عکرمه - و یک - وای بر تو ای عکرمه - ذاک - آن ادراک کردن البصار
 مراد را - اذ انجلی نبوره الذی هو نور - و قیست که تجلی کند و ظاهر گردد و نبور خود که آن نور حاضر است او است چنانکه
 هست و درین هنگام مضحک گردد و ادراک و فانی و نابود شود و درک اما اگر تجلی کند بقدری که در فاکند بآن قوت بشری
 ادراک نمی تواند کرد و او را ابصار و نیز گفته اند که ادراک لغت احاطه شئی است به جمیع حدود و دنیاات

او حق سبحانه را حدس و نهائیه نباشد و دیدن عامترست از انان - و قدرای رب برترین - و تحقیق دید آنحضرت صلی الله علیه و سلم پروردگار خود را جل و علا و بارکی چون نزد سدره المنته بود دوم چون بالای عرش برآمد - عیون اشعی
قال لقی ابن عباس کعبا بعرفة ملاقات کرد ابن عباس کعب احبارا بعرفات در روز عرفه و فساءه عن شیعی - پس سید
ابن عباس کعب را از چیزه یعنی از رویت حق عز و علا در دنیا - فکر پس نکیر بر آورد و کعب حبار به بیت استغظام
و استبعاد این سوال بن عباس حتی جا و بهته الجبال تا آنکه جواب دادند او را گو بهای زبان صدایه چنان بلندتر
بر آورد و نکیر را که از گو بهای صدایه بر آید - فقال ابن عباس انما بنوا شتم - پس گفت ابن عباس پسرا ما شتم ایم یعنی مشهور
بعلم و فضل که نادانسته سوال کنیم و از آنچه مستحیل است بعد باشد پرسیم و از نزدیکان ملازمان درگاه نبوت که استغنا
و اقتباس علوم و انوار حضرت دی کرده ایم تا مل کن و چشم و سنبعا و شتاب فکر کن در جواب که رویت حق در دنیا
فی الجملة ممکن است - فقال کعب ان الله قسم رویت و کلامه بین محمد و موسی پس چون ابن عباس بن سبانه نمود و
احبار به فکر و تامل رفت و گفت بدستی که خدای تعالی بخش کرد رویت خود را و کلام خود را میان محمد و موسی - فکلم موسی
مرتن - پس کلام کرد با موسی و دوبار یکی در وادی الیمین و دیگر بر سر کوه طور - و آه محمد مرتین - و دید او را محمد و دوبار ظاهر آ
که کعب احبار این کلام را از تو رویت نقل کرد - قال مسروق - گفتند این حدیث رویت از موسی دارد -
فدخلت علی عائشة - پس درآمد بر عائشه بعد از دیدن سناطه ابن عباس احبار و شنیدن این کلام آید
فقلت بل راسی محمد بر پس گفتم بعاثه آیا دید محمد صلی الله علیه و سلم پروردگار خود را - فقالت - پس گفت عائشه
لقد تكلمت بشئ ففقه له شعرا - بتحقیق حکم کردی تو ای مسروق به چیزی که برخاست بجهت وی موسی بر اندام من قلت
و دید - گفتم آهسته باش و شبابی کن در انکار رویت حق - ثم قرأت - مسروق میگوید پستر خواندم برای اثبات رویت
این آیت را - لقد آتانی من آیات ربی الکبریاء بتحقیق دید محمد صلی الله علیه و سلم از آیات و علامات پروردگار خود که بزرگترین
آیات بودند و مقصود خواندن آیات دیگرست که این آیت خاتمه آنهاست بدلیل روایت دیگر که در آخر حدیث بیاید
که فاین قوله ثم دنی فتدلی ام فقالت - پس گفت عائشه در جواب من - این تذهب بک - کجاست برو این آیات
ترا که آنرا بر رویت پروردگار تعالی حمل کردی - انما هو جبرئیل - نیست این مرئی مگر جبرئیل مراد این آیات (نور و
جبرئیل است با آنحضرت و رویت اوست جبرئیل را بعد از انان ذکر کرد عائشه چیزه چند که آنحضرت را و هیچ کس را ثابت
نیست و اعتقاد ثبوت آن جائز نه و گفت - من اخبرک ان محمد را می ربی - کسی که خبر داد ترا که محمد دید پروردگار خود را
در شب معراج - او گفتم شایع امر به - یا خبر میدید که آنحضرت پوشید چیزه از احکام و شرائع دین را از آنچه امر کرده شده
بدان دوحی کرده شده است بسوی وی تا برساند آنرا بخلق - او علم الخمس التي قال الله تعالی - یا میداند آنحضرت هیچ جز
که گفته است الله تعالی در شان آنها - ان الله عنده علم الساعة و نزول الغيث - تا آخر آیت - فقد اعظم الفرية پس تحقیق

آخر اکبر آنکس را به اراد و رفع گفت - ولکنه راسی جبرئیل - ولیکن مراد آیات مذکوره آنست که وی صلی الله علیه وسلم در
جبرئیل را - امیره؟ بعد از آنکه از قرآن - ندید جبرئیل را در صورت خاتمہ دی بے تمثیل مگرد و بار مرقه عند سدرۃ المنته - یکبار نزد
سدرۃ المنته چنانکه فرمود و در آن راه نزلہ از وی غنہ سدرۃ المنته - و مرقه فی اجیاد - و یکبار در اجیاد مفتوحه و سکون جم
و یا در تخمین موضع مشهور است در اسفل که یاکوی که در اینجا است و در سست از درهای حرم شریف که در باب لاجیاد
گویند از جهت واقع شدن آن جانب شیخ مادر حدیث قاضی علی بن جابر الله چون باین حدیث رسید آهسته برآورد
و حال میکرد و می گفت یا شیخ عبدالحق بای فیه الجبال والاکمه التي ترونها مجال الرحمة و تجليات الحق سبحانه - ای ستمانه جناح
و دید آنحضرت جبرئیل را و حال آنکه مراد داشتش صد بار دوست علما را در بیان مراد از اجتهاد قول است مختار آنست که مراد
یا اجتهاد قوامی ملکه است و چون در قرآن اثبات اجتهاد را کرده ما را اعتقاد آن باید کرد تا مراد بدان چه باشد و الله اعلم
تدسد الافق - بر تحقیق لبته بود تمام کراة آسمان را - رواه الترمذی - روایت کرد این حدیث را بروحی که مذکور شد نزد
رووی الشیخان - و روایت کرده اند بخاری و مسلم - مع زیاده و اختلاف - یا زیادتی و اختلاف - و فی روایتهما - و در
روایت شیخین این چنین آمده که - قال - گفت مسروق - قلت لعائشة کفتم عائشة را - فاین قوله پس اگر نزد محمد بود و گافد
کجا است و بر چه محمول است قول حق سبحانه ثم و فی فندی - بهتر نزدیک آمد پس فرود آمد و متعلق شد بوی - فکان
توسین او ادنی - پس بود مقدار مسافت آنرا مانند مقدار دو کمان یا نزدیک تر از آن و تحقیق معنی این لفظ در باب
سابق گذشت - قالت ذاک جبرئیل - گفت عائشة آن که مراد است درین آیات جبرئیل است - کان یا تبه فی صورة
الرجل - بود که می آمد جبرئیل آنحضرت را در صورت مردی - و انه اتاه بیده المزة فی صورة النبی صی صورة - و بدستی که جبرئیل
او را درین بار در صورت خود که آن صورت خاص اوست - فسد الافق - پس است و هر که تمامه کران آسمان
را از جهت عظمت صورت - و عن ابن مسعود رضی الله عنهما فی قوله - و روایتی است از ابن مسعود در قول حق سبحانه
فکان قارب توسین او ادنی و فی قوله - و در قول وی تعالی - ما کذب الفواد ما رآی و فی قوله - و در قول وی سبحانه
اندر ای من آیات رب الکبری قال فیها کلها - گفت ابن مسعود در تفسیر این آیات که ای جبرئیل علیه السلام - و دید آنحضرت
صلی الله علیه وسلم جبرئیل علیه السلام را ستمانه جناح - در حالی که مراد داشتش صد بار و بود - متفق علیه فی روایت
الترمذی - و در روایت ترمذی این چنین آمده که - قال ما کذب الفواد ما رآی - گفت ابن مسعود
رسول الله صلی الله علیه وسلم جبرئیل - و دید آنحضرت جبرئیل را - فی حلة من رفرف - در حفت جامه از جامه های
قد لما بین السارد الارض - در حالیکه تحقیق بر کرده است جبرئیل چیزی را که میان آسمان و زمین است رفرف میکند
بسیار در معنی جامهای سبز و آنچه از دیبا رفیق و تنگ و نیکو ساخته بود و بساط و فرش و سجایه دامن خیمه و غیر آن بایز
مناسب و در اینجا اول است و بعضی از آن باز و هاست جبرئیل مراد داشته اند که گیسو آنست چنانکه جامه را و فرش را

گسترانند و در فرقه جنبانیدن طائر بازو را و بسط کردن آنها برای فرد آمدن نیز گویند - و در روایتی تشریف
 آورده مجاری را - فی قوله - در تفسیر قول حق تعالی - لقد رای من آیات ربہ الکبریٰ راین چنین آمده که - قال گفت این بود
 رای رخ فرافرا خضر سد افق السماء - دید آنحضرت رفوف سبز را که بسته است کز آن آسمان را - تنبیه از آنچه گذشته معلوم شد که در
 روایت آنحضرت علیه السلام پروردگار را تعالی و تقدس در شب معراج چشم سر صحابه با اختلاف است عاقله رضی
 الله عنہما نفی آن میکند و ابن عباس رضی الله عنہما اثبات آن می نمایند و باریکی از ایشان جماعه اند از صحابه و ائمه و ائمه
 بعد از صحابه تابعین و من بعد هم نیز بر طبقه اختلاف رفته و بعضی توقف کرده و گفته بر هیچ جانب دلیل واضح نیست ولیکن
 جمهور بجانب اثبات اند و شیخ محی الدین نووی گفته راجح و مختار نزد اکثر علمای کبار آنست که آنحضرت و پروردگار
 خود را به چشم سر و گفته که اثبات آن جز بسماع از پیغمبر علیه السلام راست نیاید و عاقله در انکار آن تمسک بحديث نکرده
 و چنانچه بسماع از حضرت روایت نه نموده بلکه آن استنباطی و اجتہادی است از دو عارضی الله عنہما القبول حق سبحانه
 باکان بیشتر آن بکلمه الله الاوحیا و من در ارجاب و قول دی سبحانه لا تدركه الابصار و جوالش آنست که منفی در آیت
 اولی کلام در حال رویت است و اما نفی رویت بی کلام لازم نیاید و اگر احاطه است از نفی احاطه نفی مطلق رویت
 مفهوم نگردد و بعضی از علما گفته اند که اعتماد درین باب بر قول ابن عباس است و متعین است که وی این قول را چنانچه
 سماع از حضرت نبوت نگفته در و انباشد که این چنین قول عظیم را گوید و ابن عمر درین مسئله مراجعت
 بوی کرده و از وی پرسیده که بل رای محمد به پس وی گفت راه پس ابن عمر تسلیم نموده و قطعاً براه تردد و انکار
 نرفته و عمر بن راشد گفته که عاقله نزد ما اعلم از ابن عباس نیست انتہی و مختار اکثر از مشایخ صوفیه نیز نبوت رویت
 است و بحقیقت آنحضرت را کما فی است و رای افهام خلق و عقول ایشان خصوصاً در شب معراج که اتم و اکمل است
 و اعلا و ارفع مقام قرب اوست و در امکان رویت حق در دنیا خود هیچ کس را خلا فی نیست و اگر درین مقام انچه
 ممکن است او را از حصول غایت قرب کمال حاصل نشده باشد دیگر کجا و کسے حاصل خواهد شد یا رب مگر رویت
 بصری را مخصوص بدار آخرت و موقوف آن نشاءه داشته باشد و نیست بران دلیل قاطع و با وجود حصول رویت بصری
 در دنیا بوجهی که مناسب این نشاءه باشد تواند که بعضی تفصیل وجود و حالات موقوف نشاءه آخرت بوده باشد و چون
 کلام درین مقام بر طبقه علم و نقل بود همبختین قدر اقتضا رنموده آید و نزد یک اهل معرفت و تحقیق در اینجا کلامی دیگر است
 و الله اعلم - و سئل مالک بن انس - و پرسیده شد امام مالک عن قوله تعالی - از تفسیر قول حق تعالی - الی ربنا نظرة -
 رویا باشد در روز آخرت بسوی پروردگار خود نگرند - فقیل قوم یقولون الی ثوابه - گفته شد یعنی مرا امام مالک که قومی میگویند
 که مراد نظر بسوی ثواب پروردگار است نه بسوی ذات وی و بعضی گویند الی اینجا بمنجی نعمت است یعنی منتظر اند
 نعمت پروردگار خود را - فقال مالک کذبوا - پس گفت امام مالک رضی الله عنہم دروغ گفتند و خطا کردند این گم

گفتند مرا و نظر بسوی ثواب است نه بسوی ذات - فاین هم عن قول تعالی - پس کجا اند این قوم و چرا و در افتادند از فهم
معنی قول حق تعالی که در شان کفار و فقیح حال ایشان فرموده است - کلام انهم عن ربهم یومنون بحجوبون - بدستی که ایشان
از دیدن پروردگار خود در آن روز مجرب و ممنوع اند - قال مالک لانس بن یزید ان الی الله تعالی یوم القیمه باعینهم گفت
مالک دم یعنی مسلمانان نگرند بسوی خدای تعالی روز قیامت بچشم های خود بعد از آن تفریر کرد امام مالک دلیل را بر دیدن
مؤمنان پروردگار تعالی و تقدس را - و قال - و گفت - اولم را لم یؤمنون ربهم یوم القیمه - اگر نمیدیدند مسلمانان پروردگار
خود را روز قیامت - لم یؤمنوا الله الکفار بالحجاب - سر نش و کنوشت نمیکرد الله تعالی کافران را سپردن ایشان محجوبان و دید
حق - فقال - پس گفت حق تعالی در شان کفار - کلام انهم عن ربهم یومنون بحجوبون - یعنی تخریب تغییر دین است که دیگران
بغمت میدارند محفوظ و مخصوص باشند و ایشان محروم و محذول و اگر مؤمنان نیز محجوب باشند سر نش کافران دین چه باشد - و روی
فی شرح السنه - و عن جابر رضی الله عنه عن النبی صلی الله علیه و سلم بنی اهل الجنة فی نعیمهم - و را شنائی که بهشتیان
در ناز و نعمت خود باشند - از سطح لم نور - ناگاه برآند و بلند گشته باشند برای ایشان نور - فر فرخوار و مسهم - پس
بر داشته باشند سر برآه خود را تا بنگرند آن نور را - فاذا الرب تعالی قد اشرقت علیهم من فوقهم - پس ناگاه برآید
که پروردگار تعالی مشرق و مطلع شده است بر ایشان از بالای ایشان - فقال - پس گفت پروردگار تعالی - السلام
علیکم یا اهل الجنة قال - گفت آنحضرت - و انست قول حق تعالی که فرموده - سلام فوالا من ربهم - و در
بهشتیان راست سلام در حالی که گفته از پروردگار مهربان جیفاوی گفته که سلام میفرستد پروردگار تعالی بر ایشان بواسطه
ناگاه باری واسطه و ازین حدیث خود معلوم میگردد که بواسطه است - قال فنظر الیهم و یظنون الیه - پس نگرست پروردگار
تعالی بسوی ایشان و می نگرند ایشان بسوی وی سبحانه تعالی - فلا یلقون الی شیء من النعم - پس الثقات
نمی کنند و میل و شهوت نمی نگرند ایشان بجانب چیز از نعمتهای بهشت - ما و اموال یظنون الیه - تا زمانی که نظر میکنند
بسوی وی تعالی - حتی یحبب عنهم و یقیق نوره - تا آنکه محجوب و پنهان میگردد و پروردگار تعالی از نظر برآید ایشان و
باقی می ماند آثار نورانیت و ذوق سرور آن - رواه ابن ماجه این احتجاب و استتار نیز از جمله لطفت و مهربانی است
از رحیم منان بر بندگان خود چه دائم در درگاه شهود حضور و شستن و مستغفرین نور ذات گردانیدن نه طاقت و تاب ایشان
و مانی باید که بیا ساینده و بحال خود باز آیند و در پرده صفات که مجال و مرایای آن نعیم حبت است مشاهد نمایند و
مستی ثعلبی دیگر شوند و بر بار لذتی تازه و ذوقی جدید یابند

باب صفه النار واهلها

نار آتش و اشتقاق نار و نور از یک ماده است و جمع نار نیز آن و نیز کبیر نون و فتح یا و نور و نیار و انیار و استقال و
مؤنث آید و مذکر نیز آمده و غالب آمده در زمان شیخ بر آتش و درخ فوذا بالله مناه

الفصل الاول - عن ابی هريرة - رضي الله عنه - ان رسول الله صلى الله عليه وسلم قال ما لكم جز من جبين خبز من نار جهنم - فرمود گری آتش شما بیخ آتش دنیا کی پاره ایست از بنفاد باره آتش و دوزخ یعنی آتش دوزخ بنفاد و تیر گرم مرست ازین آتش مانا که مقصود از عدد و بنفاد بیان کثرت و بنفاد است نه تعیین این عدد مخصوص و در ذکر این عدد ازاده انحنی خود و متعارف است - قيل سگفته شد یا رسول الله ان کانت لکافیة - بدستی که بود این آتش دنیا بسنده در عذاب کردن ترا و اول پس چه حاجت بود به پیدا کردن آتشی سخت تر ازین - قال فضلت علی بن مسعود و ستین جز - فرمود زیادت گردانیده شد آتش دوزخ برین آتشها به شصت و نه جزو - و کلین مثل حر - گرمی هر یک از ان شصت و نه جزو مانند گرمی آتش شماست این خود همان مضمون فقره اولی است که گفت گرمی آتش شما یک جزو از بنفاد و آتش دوزخ است برای تاکید و تکرار کرده و مقصود آنست که همچنین میاید که زیاده باشد گرمی آتش دوزخ بر آتش دنیا و لا بد است از ان کفایت نمیکند آتش مانا ممتاز باشد عذاب خدا از عذاب خلق و از همین جهت اختیار کرده شد عذاب آتش بر سایر اجناس عذاب متفق علیه و اللفظ للبخاری - این حدیث در صحیح بخاری و مسلم است اما این لفظ که ذکر کرده شد از ان بخاری است - و فی روایت مسلم - و در روایت صحیح مسلم این چنین است که - ما کم التی یوقد ابن آدم - آتش شما که می فروزند نوع بنی آدم جزوی است از بنفاد و جزو آتش دوزخ - و دنیا - و در روایت مسلم - علیها و کلها بدل لفظ علی بن مسعود - و در روایت مسلم لفظ علیها و کلها بجای علی بن مسعود - و در روایت بخاری آمده فضلت علی بن مسعود و ستین جزو و کلین - و در روایت مسلم این چنین آمده فضلت علی بن مسعود و ستین جزو و کلین - و عن ابن مسعود - رضي الله عنه - قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم - آرد ده می شود دوزخ را در ان روز - لها سبعون الف زام - مران دوزخ را بنفاد و هزار بار است که مع کل زام - چون الف ملک بخروند - با هر هزار نفر هزار فرشته اند که می کشند آنها - رواه مسلم - و عن النعمان بن بشیر صحابی مشهور است و اول مولودی است که بعد از هجرت در خانه انصار آمده - رضي الله عنه - قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم ان ابول اهل النار عذابا - بدستی که اساتیرین سکبان دوزخیان از روی عذاب - من لظلمان و شرکان من نار - کسی است که مراور العلیین و دالهای نعلین از آتش در پای نعلی آنها و داغ می جوشد از ان نعلین مغزوی که نعلی المرجل - چنانچه می جوشد دیگر سین - ما برے ان اجد اشد منه عذابا - گمان نمی برد آنکس که هیچ یکی از دوزخیان سخت تر باشد از او از روی عذاب - و انه لا یؤمن عذابا - و حال آنکه آنکس تحقیق آسان ترین و سبکترین دوزخیان است از روی عذاب - متفق علیه - و عن ابن عباس - رضي الله عنه - قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم ان ابول اهل النار عذابا ابو طالب - سبکترین دوزخیان از روی عذاب ابو طالب است - و هو متعل نعلین نعلی منها داغ - و حال آنکه ابو طالب پوشیده است نعلین را که می جوشد از آنها و باغ وی - رواه البخاری - و عن انس - رضي الله عنه - قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم لوی بانعم اهل الدنیا من ان یوم القیمة - آورده میشود ششم ترین اهل دنیا از دوزخیان روز قیامت فی صبیغ فی النار صبیغ - پس غوطه داده می شود

[illegible]

رسول الله صلی الله علیه و سلم ما بین منکبی الکافر فی النار سیان و دوش کافور آتش و دوزخ مسیره ثلثه ایام للمراکب
 المنسرجه منسافت مسیره زوجه است مسوا تیز در راه - و فی روایه غیر من الکافر مثل احد زاده است و در و آشی که دندان کافور
 مانند کوه احد است و احد الصمتهین نام کوه پاره ایست در مدینه جدا ایستاده که با هیچ کوه دیگر اتصال ندارد و لهذا او را احد
 گویند - و غلط جلد مسیره ثلث - و تمبری پوست او مقدار مسافت مسیره شب است - رواه مسلم و ذکر و ذکر کوه شد
 حدیث ابی هریره - رضی الله عنه - که او ش انیست تا شکست النار الی ربانی باب تعجیل الصلوة

الفصل الثانی - عن ابی هریره رضی الله عنه عن النبی صلی الله علیه و سلم قال و قد علی النار الف سنه حتی احرقت
 افروخته شد و دم کرده شد بر آتش و دوزخ نیز از سال تا آنکه طرح شد ثم اوقد علیها الف سنه حتی ابرقفت لیست و فوخته
 بر دی نیز از سال تا آنکه سفید شد و آتش چون تیز تر گردد و صاف تر گردد و پیچیده گردد و چه تر تر شود و از آتش و دوزخ با شد
 ثم اوقد علیها الف سنه حتی اسودت - لیست افروخته شد نیز از سال تا آنکه سیاه شد و تیز تر گشت - فی مسود و ابرقلمه لیست
 آتش و دوزخ سیاه تا آنکه گشت که اصلا روشنایی ندارد - رواه الترمذی - و عنه قال قال رسول الله صلی الله علیه و سلم
 و حشر الکافر یوم القيمة مثل احد - و دندان کافور و قیامت مانند کوه احد است - و فخره مثل البیضاء - و در آن و
 مانند بیضا است که آن نیز نام کوهی است - و مقعده من النار مسیره ثلث لریزه - و جای نشست از آتش و دوزخ مسافت
 مسیره شب مانند زبده بر آب و ذال محججه میفتوح قره ایست از قره - افست سه شب - رواه الترمذی - و عنه
 قال قال رسول الله صلی الله علیه و سلم ان غلط جلد الکافر شان و ارجون در آغا - بدرستی که تمبری پوست کافور چهل و دو
 است - و ان خمره مثل احد - و بدرستی که دندان او مانند کوه احد است - و ان مجلسه من جهنم ما بین مکة و المدینه - و بدرستی که
 جای نشست او مقدار مسافتی است که میان مکة و مدینه است مسافت ده و دوازده روز بیشتر - رواه الترمذی - و عن ابی ع
 رضی الله عنه قال قال رسول الله صلی الله علیه و سلم ان الکافر لیسحب لسانه الف مره و الف مره یسحب - بدرستی که کافر بر آئینه
 می کشد زبان خود را بر زمین سه میل - بیوطاه الناس - پایمال میکند زبان او را مردم - رواه احمد و الترمذی قال هذا حدیث
 غریب - و عن ابی سعید رضی الله عنه عن رسول الله صلی الله علیه و سلم قال الصعود جبل من نار - صعود که در قرآن مجید
 واقع شده است سار صعد صعد و البقیع ضا و کوسه است از آتش - یصعد فی سبعین خلیفا - برآمده می شود بر و
 بقا و سال - و هیوی به کذ لک فیه ابدا - و فرود انداخته میشود آن کافر هم چنین یعنی مفنا و سال در دوزخ همیشه - رواه الترمذی
 و عنه عن النبی صلی الله علیه و سلم قال فی قوله کالمهل - یضمیم و سکون هار وایت کرد ابو سعید از آنحضرت که گفت تفسیر
 قول حق تعالی ان شجرة الرقوم طعام الاثیم کالمهل یعنی فی البطون بدرستی که درخت رقوم خوراک گناهکاران است
 همچو مهمل می شود در شکم سپس آنحضرت در بیان معنی کالمهل فرمود - ای کما الکراکیت یعنی چوبی در دی زیت روغن مشهور
 و تفسیر مهمل باز نیز گفته و بر رو آب روان از خسیه نیز آمده - فاذا قرب الی وجهه - پس چون نزدیک گردانیده شود مهمل

یسوی روی ووزنی سقطت فروۃ وجہ فیہ می افتد پوست روی ہی در آن اولوہ الترمذی۔ وعن ابی ہریرۃ رضی اللہ عنہ عن النبی صلی اللہ علیہ وسلم قال ان الحیم لصیبت علی رؤسہم۔ بدرستی کہ آب گرم ریختہ میشود بر سر ہای ایشان۔
 فیستفید الحیم حتی یخلص الی جوفہ پس در میگردد آب گرم تا آنکہ می پیوندد و میرسد تا درون شکم او و فیست مانی جوفہ۔ پس می برد و قطع میکند چیزی کہ در شکم اوست۔ حتی یخرج من قدمیہ۔ تا آنکہ میرود می آید از سر و پای او۔ و هو الصبر و انیت صبر یعنی صابر و استقامت و سکون یا میخیزد کہ اختن کہ مذکور شدہ است در قول حق تعالی لصیبت من فوق رؤسہم الحیم لہما فی لطمہم و الجلود ریختہ میشود از بالای سر ایشان آب گرم کہ آختہ میشود چیزے کہ در شکم ایشان است و گداختہ میشود و پوست ہا ایشان یعنی ناخن میکند از فروط حرارت در نظام و باطن ایشان ثم یأکل کما کان۔ پست باز گروانیدہ می شود و چنانکہ بود یعنی بحال خود می آید پوست و اجشا و ریختہ میشود آب گرم و می در آید در شکم و گداختہ می شود و آنچه در شکم است چنانچہ در قرآن مجید فرمودہ است و لہما جملہ و غیر ہا۔ رواہ الترمذی۔ وعن ابی امامتہ رضی اللہ عنہ عن النبی صلی اللہ علیہ وسلم فی قولہ تعالی۔ ابو امامہ روایت می کند از آنحضرت در تفسیر قول حق تعالی۔ ویسفی من ماء صدید۔ و نوشانیدہ میشود و روی کہ ذکر او بالا رفتہ است از آب کہ زرد آب است۔ پیچرہ۔ در حالی کہ جرمہ جرمہ کشید آنرا مشکف۔ قال۔ فرمود۔ یقرب الی فیہ فکرہ۔ نزدیک آدرہ می شود صدید یسوی و ہن دی پس نافوش میدارد آنرا۔ فاذا ولی لہما شوی وجہ۔ پس چون نزدیک گردانند پیوستہ میشود از زبان او بریان میکند روی او را۔ و وقعت فروۃ را سہ روی آختد پوست سر روی۔ فاذا شربہ من ماء صدید۔ پس چون می نوشند آنرا بارہ بارہ میکند رودہ ہای او را۔ حتی یخرج من دبرہ۔ تا آنکہ میرود می آید از جانب پس او۔ یقول اللہ ینگوید خدای تعالی۔ و سقاہما جملہ یقطع اعضاءہم۔ و نوشانیدہ میشوند و در خیابان آب گرم را پس بارہ بارہ میکند رودہ ہای ایشان را۔ یقول۔ و سگوید ہی تعالی۔ و ان یتغیثوا لیاثوا بارہ کامل۔ و اگر فریاد کنند کا فرمان از تشنگی فریاد رسی کردہ می شوند تا بے کہ مانند مس گداختہ است یا آنکہ مجھور در سہ زیت است چنانکہ گذشت۔ و یسوی الوجہ۔ بریان میکند رودہ ہا را۔ یسبب الشرب۔ بد نوشیدنی است آن آب رواہ الترمذی۔ وعن ابی سعید الخدری۔ رضی اللہ عنہ عن النبی صلی اللہ علیہ وسلم قال لیسروا من النار ریحہ جدرہ سرادق بضم سین چیس کہ احاطہ کند بچیس از دیوار و جز آن محراب سر بریدہ و جدر جمع حیدار یعنی دیوار و سرادق را بدہر روایت کردہ اند و بفتح لام و بفتح قاف و کسر لام و جدر قاف مخفی برودہ اول چنان شود کہ بر آئینہ سر بریدہ آتش و دوزخ چار دیوار است و بر وجہ ثانی بر سر بریدہ آتش را چار دیوار است۔ گفتہ کل حیدار مسیرۃ اربعین سبتہ۔ سبزی بر دیوار مسافت سبزی چہل سال است رواہ الترمذی۔ وعنہ قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم لو ان دلو من غشاق یسراق فی الدنیا لامن اہل الدنیا اگر آنکہ دوی از غشاق ریختہ شود در دنیا بر آنکہ گذرہ می شوند اہل دنیا و غشاق بر تشنگی سین و تخفیف آن زردی کہ روان می گردد از جسد ہاے دوزخیان و بعضی گویند کہ اشک را کہ روان است از چشم ہاے ایشان۔ رواہ الترمذی۔

وعن ابن عباس ان رسول الله صلى الله عليه وسلم قرأ هذه الآية روايت است از ابن عباس که آنحضرت خوانند
این آیت را که ايقول الله عن قفانه - برهنه يذخرا حق برهنه يدين و سبے ينفخ جناح سر او درست و راست و درست
ولا تموتن الا انتم مسلمون - و نميريد که در حالیکه شما مسلمانيد يعني مسلمانان باشد تا وقت مردن و چون نفوس
سبب سلامت از عذاب و دوزخ است و ترک آن سبب گرفتاری بدان ذکر کرد آنحضرت باین تقریب بعضی عذابها
و دوزخ را و روايت کرد از ابراهیم و گفت که قال رسول الله - گفت پیغمبر خدا صلى الله عليه وسلم لو ان قطرة من الزقوم
اذا لک یک قطرة من الزقوم که در دوزخی است در دوزخ و طعام و در خیال است قطرة فی دار الهیاء یکدور بر سر دنیا -
الافیدت علی اهل الارض معالیمهم بر آئینه تبا که در اندر زمینیان از نبات مذکافی ایشان را - فکيف بمن کون طعامه پس
چگونه باشد حال کسی که باشد زقوم خوراک وی - رواه الترمذی قال هذا حديث حسن صحیح - و عن ابی سعید رضی الله عنه
عن النبي صلى الله عليه وسلم قال و هم فيها كالخون - اول آیت اینست که تلفح و جوههم النار و هم فيها كالخون می سوزد و زبانها
رو بهای ایشان را آتش و ایشان در آن آتش روی گرفته و بر هم حسته لب انداختی سوزش و کج روی ترش کردن
و بر هم حستن لبها از دندان - قال گفت آنحضرت در تفسیر این آیت تشویه النار بران میسازد روی ایشان آتش
و دوزخ قفلس شفته العلیاء پس بر هم می جود و منقبض میگردد و لب بر سر قفلس از آب فحل و فلول بر آمدن ساینده بر
آب و جامه که استسمن او حتی یبلغ وسط راسه - تا آنکه بر سر نامیا - و تشریف شفته اسفل - و هست میگردد
و فرو می افتد لب زیرین او حتی تقرب بر سر - تا آنکه بر سر نامیا - رواه الترمذی - و عن انس رضی الله عنه
عن النبي صلى الله عليه وسلم قال يا ايها الناس ابقوا فرم و آنحضرت ای مردمان بگریید از ترس خدا - فان لم تطيعوا
فانما کو ایس اگر نمیتوانید گریست و نمیتوانید زبست و ساوک که چنانکه صاحبین حال شوند تکلف کنید در گریستن و خود را بران
دارید و دیگر و تصور آن احوال کنید که گریه آرد و دقت بخشد - فان اهل النار میگویند فی النار پس بدستی که دوزخیان
میگردند در آتش - حتى تسيل و معهم فی وجهم - تا آنکه روان می گردند و اشکهای ایشان در رویها و ایشان کانها
جدا اول - که با آن اشکها جو بهای خرد اندر حتى ينقطع الدموع - تا آنکه سر بر می شود و اشکها فسيل الدماء پس آن
میگرد و خونها فتنقح العيون پس لیش میشود چشمها را لیش نمیکند و خونها چشمها را - فلو ان سفن ارجیت فيها بحر
پس اگر کشتیها رانده شوند در اشکهای ایشان که روان است بر آئینه میگردند کشتیها و روی - رواه فی شرح السنة
و عن ابی الدرداء رضی الله عنه - قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم يلقى علی اهل النار الحجج - ایداخته میشود
بر دوزخیان گرسنگی - فینحل باهم فیهم من العذاب پس برابر میگردد عذاب گرسنگی چیزی را که ایشان در انداز
عذاب آتش و دوزخ و از اینجا معلوم میشود که آتش گرسنگی آتش دوزخ برابر است فیسفتخون پس فریاد می کنند از
الم گرسنگی - فیناثون بطعام من ضریع پس فریاد رسی کرده می شوند از ضریع که نام گیس است است خار و در چون خشک

گردد و لا یمنی من جوع - فریب نمی گرداند و بی نیاز نمیکرد و اندازد اگر سگست فستقیتون بالطعام پس باز فرماید می کنند
بطعام فیما تون بطعام ذی غصته - پس فرماید پس کرده میشود بطعام گلوگیر از امثال همین شیار فیز کردن انیم کانو بجز
الغصص فی الدنیا بالشراب پس یاد می آید که ایشان می بودند که می گذرانیدند طعام ما می گلوگیر را بنوشیدند
فیستقیتون بالشراب پس باز فرماید می کنند آب فی رفع الیمیم الحیم - پس برداشته میشود بسوی ایشان و او میشود
آب گرم - بکمال لب الحمدیدر با سبهای شکر و فی الصراح کلوب کلاب الفتح والضماره کلاب الحیت عت فاذا دنت من
وجهم شوت و جهم پس چون نزدیک می آید از رویهای ایشان بریان می سازد و رویهای ایشان را فاذا دنت بطعام
قطعت رافی بطعام - پس چون می در آید شکم های ایشان را باره باره نمیکند چیزی را که در شکم های ایشان هست
فیقولون ادعوا اخرته جهنم پس میگویند و در میان دعا کنند ای خازنان دوزخ و نگهبانان آن و بخوابید از پروردگار
تعالی که شکایت گرداند از نایک و زنی عذاب فیقولون پس میگویند خازنان دوزخ و نگهبانان آن که شکایت را بآیا
بنود که می آمدند شمارا پیغمبران شما بجزات و دلائل روشن - قالوا بلی میگویند و در میان آنرا می آید
ولیکن ناگزیر از شرم و ایمان بیاوریم - قالوا میگویند خازنان دوزخ - ادعوا انما امید اجابت نیست زیرا که دعا
دعای کافران است فیستجیبون پس فرماید اگر در گمراهی و زیان کاری و بیفایانگی - قال - گفت آنحضرت
فیقولون پس میگویند و در میان دعا کنند ای ایشان - ادعوا انما بخوابید از پروردگار و او است فیقولون پس
میگویند یا مالک لیقض علینا ربک - ای مالک باینکه بپذیرد بار پروردگار - قال - گفت آنحضرت فحسبکم انکم کنتم
پس جواب میدهد مالک ایشان را که هر کسی که شهادت کند گناهی در دوزخ و بر آمدنی نیست از آن - قال - گفت
گفت آنحضرت که راوی این حدیث است از حضرت ان بن دعاتهم و اجابة مالک یا هم الف عام خبر داده شد من کن میان خود این
ایشان مالک را جواب داد مالک ایشان را از ارسال نامهر ارسال مشطر جوابات گفت باینکه عذاب بکشید قال - گفت آنحضرت
فیقولون پس میگویند - ادعوا که بخوابید از پروردگار خود را و بخوابید از وی بجات خود را فلا احد غیر منکم - زیرا که نسبت به هیچ کس
بهتر شمارا از پروردگار شما فیقولون ربنا علینا شقوتنا پس میگویند ای پروردگار ما علیه که در باره بختی ما که کنا قواضین
و بودیم با قوم گمراه در سبها اخرجنا منها ای پروردگار ما بفرمان آرا از آتش فان عدنا فانما ظالمون پس اگر باز برگردیم با کفر
ظلم کنندگان ایم بر سر خود - قال - گفت آنحضرت فحسبکم انکم کنتم فاجاب بید پروردگار تعالی ایشان او را میشود برگردید
آتش چنانکه سگان از دند و اصل خسار زانند سگ که برشتن او است از پیش - ولا حکمون - روشن کنید به هیچ گلوگیر
دفع عذاب از خود که برگز آن و رشدنی نیست - قال - گفت - فغند ذلک سوا من کل خیر پس و آن میباشند از هر نیکی
خود را خواند ز سودمند نشد و از مالک خود هست نمودند که بپذیرد ایشان را پروردگار تعالی فانه نکرده درگاه حق تعالی نفع و زیان
و اعتداز نمود و قبول نیفتاد و دیگر کار و نود و پیش که نالند و عند ذلک خذون فی الزفر و نذر آن بنیاد بکشید در راه و فرماید از پروردگار

افراد خراگینند چنانکه شعیق آواز از آزار آن - والحمرة والاول - و در ذریع خورده آن آه و دلیا کردن - قال سلفت عبد الله بن عبد الرحمن -
 یکی از رواة این حدیث است - والناس لا یخرجون بعد الموت - و مردم فرخ نمیکند این حدیث را و نیز ساند بحضرت پیغمبر صلی الله علیه و سلم
 موقوف میدارند بر ابی الدرداء و قول او را میدارند و لابد این حدیث مرفوع است خواه بصریح بحضرت برسانند یا نه و این
 خبرهای قیامت و گفت و گوی در دوزخیان جز لیساع آنحضرت نتوان است - رواه الترمذی - وعن النعمان بن بشیر رضی الله
 عنه قال سمعت رسول الله صلی الله علیه و سلم قول نذرکم النار انکم النار فموتوا و ترسانیدم شمار از آتش و نوح خطایندم شمار از آتش
 و نوح نعمان بن بشیر میگوید - فما زال یقول ما یس متصل می گفت آنحضرت این کلام را و بلند میکرد و آواز را و می شنید آنحضرت
 حتی لو کان فی مقامی نداء تاکلکم اگوی بود آنحضرت در اینجا که منم سمع اهل السوق - می شنیدند آنرا مردم که در بازار شمشه
 یعنی سقطت جمیعتهم کانت علیه عند رطبیه و تاکلکم اگوی میسبیه علم و ار که بود بر بدن آنحضرت نزد پاهای او - رواه الکذا
 و عن عبد الله بن عمرو بن العاص قال قال رسول الله صلی الله علیه و سلم لو ان رصاصة مثل بیه - اگر رصاصة شود
 از پاره مثل این - و اشار الی مثل الجمجمة - و اشارت کرد آنحضرت بر آن بیان کردن اشارت نه لبوسه مانند جگر بود
 جیم مقنونه یعنی کله و سر و کلاه چوبین یعنی اگر از زیرت بدو مقدار کلاه که زمین و کرا نیست و بدو رو این بدو و صفت
 سبب سرعت و حرکت و شدت سقوط و هیولانست - ارسلت - اسلے الارض - فرستاده شود و انداخته
 از آسمان لبوسه زمین - و بی مسیره خمسمائة مسنة - و حال آنکه میان آسمان و زمین مسافت سیر السیر
 سال است - لبلغت الارض قبل الليل - بر آنکه رسد آن رصاصة زمین را پیش از شب یعنی در اندک مدت - و لو انما
 ارسلت من راس السلسلة - و اگر ثابت شود آنکه آن رصاصة فرستاده شود از سر زنجیر است که درازی او بمقدار گز است و
 در آورده می شود در آن کافر - لساتر العین خلفا للیل - بر آنکه سیر میکند آن رصاصة چهل سال شب و روز
 و میگذرد چهل سال - قبل ان یبلغ اصلاها - پیش از آن که برسد آن رصاصة به سلسله و پایان او را و اقربا - یا برسد نگ
 او را شک را و می است که اصلاها گفت یا قمر یا ظاهر عبارت همین است که ضمیر اصلاها یا قمر یا راجع بسلسله باشد و احتمال دارد
 که به چشم بود زیرا که دوزخیان که در سلسله اند در دوزخ اند و بر وجه اول مشکل می شود که سلسله که نمیه بمقدار گز باشد و انقیاد
 در دوزخ از کجا باشد در جواب آن می گویند که مراد بمقدار عدد مخصوص نیست بلکه کثرت و مبالغه است مگر آنکه گفته شود
 که دوزخ آن جهان را قیاس بجهنم این جهان نتوان کرد چنانکه واقع شده است که قیاس مثل احد است و نیز برگاه
 که جبه آنها را آن عظم باشد که در احادیث آمده است سلسله که در گردن و پاسبی آنها بسند از ند پس قیاس
 میتوان کرد که چه مقدار باشد و با وجود آن پوشیده نماند که خود ضمیر به چشم اند و اولی است از حقیقت معنی - رواه الترمذی -
 و عن ابی برة الضمیر باو سکن - را لیساع الموسی مشحری است تا ابی نقه قاضی کو فیه نام او جارت و حقیقت گفته اند عام و بقیه گفته اند
 اسم او نیست او نیست روایت میکند از پدر خود و از شعله و نیز بود از بلاء و علما توفی ستمه اربع و مائة - عن ابی ان السیف

صلی اللہ علیہ وسلم قال ان فی جہنم لوادیا لقال کہ یہیہب۔ بدستی کہ در دوزخ وادے است کہ گفتنی شود مراد ماہیہب
بروزن جہنم و یہیہب بمعنی تیز و شتاب است از جهت شتاب و وقوع تذبذب گناہکاران و تیزی زبانہ زدن آتش
و روی لیسکنہ کل جبار سکونت می کند و روی ہر منکر زور کندہ۔ رواہ الدارمی

الفصل الثالث عن ابن عمر رضی اللہ عنہما عن النبی صلی اللہ علیہ وسلم قال یظلم اہل النار فی النار۔ بزرگ
و بے اندام سے شونہ و دوزخیان در میان دوزخ حتی ان میں شجہۃ اذن احدیہم اسے عالقہ۔ تا آنکہ میان نرمہ گوش
یکے از ایشان تادوش وی۔ مسیقہ سبعۃ عام۔ مسافت ہر ہفتہ سال راہ است و ان غلط جلدہ جمعون ذرا غما۔ و بدست
کہ سترے پوست وی ہفتاد گز است۔ و ان خمر سے مثل احد۔ و بدستی کہ دندان وی مانند کواہ احد است۔ و عن عبد اللہ
بن الحارث بن خزیمہ یفتح جیم سکون را و منہرہ و در بعضی شمرح مصابیح یفتح جیم و تشدید زبانی تصحیح کردہ اند صحابی است
حاضر شد فتح مصر را و ساکن شد در ان و آخر کسے است کہ باقی ماندہ در مصر از صحابہ۔ قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ
و سلم ان فی النار حیات کما مثال النجۃ یفیم موعده بدستی کہ در آتش دوزخ با داند مانند نجی یعنی شترانی قوی۔
تسبع احدین اللسۃ۔ میگزد و یکہ از ان ماران کیبار گزیدن فی جہنم و تار العین خریفا۔ پس میاید و دوزخی سختی در ان
چہل سال و تجموہ یفتح حا و سکون ہم شہ۔ و ان فی النار عقارب۔ و بدستی کہ در آتش کثر و مہاست۔ کما مثال الیغال
الموکفہ۔ مانند شترانی پالان کردہ۔ تسلیح اللہ فی جہنم و تار العین خریفا و ایہما۔ روایت کرد این ہر دو حدیث بنا۔

احمد۔ و عن الحسن قال حدثنا ابو ہریرۃ عن النبی صلی اللہ علیہ وسلم قال الشمس و القمر نوران مکوران فی النار یوم القیمۃ
آفتاب و ماہتاب دو نورند پیچیدہ شدہ و انداختہ شدہ در آتش دوزخ روز قیامت نور یفتح مثلثہ پادہ از پیمر۔ فقال
الحسن و ابیہما۔ پس گفت حسن و حدیث گناہ آفتاب و ماہتاب۔ فقال۔ پس گفت ابو ہریرۃ۔ احدک عن رسول اللہ
خبر میدیم ترا از پیمر خدا صلی اللہ علیہ وسلم یعنی تو دو برابر سوال میکنی گویا کہ صد و سوال از حسن بطریق استیجاد
و استغراب بود۔ فسکت الحسن رواہ البیہقی فی کتاب المبعث و المنشور۔ و عن ابی ہریرۃ قال قال رسول اللہ صلی
اللہ علیہ وسلم لا یدخل النار الا شقی۔ نمے در آید آتش دوزخ را مگر بد بخت۔ قيل۔ گفتہ شد و پرسیدہ شد یا رسول اللہ
ومن الشقی کیست بد بخت۔ قال من لم یعمل للہ بطاعۃ و لم یرک المصیئۃ۔ فرمود کسی کہ نکرد برای خدا طاعت را
و ترک نکرد برائے خدا گناہ را۔ رواہ ابن ماجہ۔

باب خلق الجنة والنار

باب در بیان پیدا کردن بہشت و دوزخ و بیان احادیثی کہ دلالت دارند بر وجود آن الآن پیش از روز قیامت بر خلاف
آنکہ بعضی عقیدہ گویند کہ جنت و دوزخ ہنوز پیدا نشدہ اند و در روز قیامت پیدا خواہند شد۔
الفصل الاول عن ابی ہریرۃ قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم تاجبت الجنة والنار مکالہ حکایت

کردند با یکدیگر بهشت و دوزخ یا انسا نوعی از شکایت از حال خود که چنانچه شد و اینها جواب داد ایشان را حضرت
 زب العزّة که آن تقضای مشیت و اختیار من است یکی را محل و مظهر لطف و رحمت ساختیم و دیگری را محل و مکان قهر و
 غضب - وقالت النار پس گفت دوزخ - او ثمرت بالمشکین والتعبرین اختیار کرده شده ام من برای متکبران گردن
 کستان - وقالت الجنة نمایی لایحظی الاضعفا والناس - وگفت بهشت چه شد که در نمی نیند در من مگر صعیفان و
 مسکینان از مردم - و معظمهم و افتادگان از چشم مردم و سقطه فقیهین متعاصی و می ناکار آمدنی را گویند و اینها اعتبار اکثر و است
 والا بنیاد و رسل ملوک و علمای داخل آن باشند و مراد از ضعف اهل خضوع است و تواضع کنندگان بر اندیشه خست و
 خوار دارندگان نفس و ساقط از نظر اعتبار نزد خود دارند - و غرهم بکبر غیث منعم و تشدید را در نمی آید مرا اگر گویان و
 فریغی بندگان ساده دلالان چنانکه ذاق شده است در اکثر اهل الجنة البله - قال الله تعالی للجنة گفت خدای تعالی
 در بهشت را - انما انت ارحمتی نیستی تو مگر مظهر رحمت من و محل آن - ارحمکم بکم من ایشان من عبادی در رحمت میکنم
 بهو کسی را که میخواهم از بندگان من و وقال للنار انما انت عذابی - وگفت خدای تعالی و آتش و دوزخ تر استی تو مگر
 محل عبادی عذاب من - اعذب بکم من ایشان من عبادی را عذاب میکنم بهو کسی را که میخواهم از بندگان من و وکل من اذف
عنکم ملوئا - و هر یک را از شماری او سست یعنی هر یک را بر میگردد ام مردم - فاما النار فلا تمسها - اما آتش و دوزخ بر نمی شود
 حتی یقع الله جل - تا آنکه می نهد خدای تعالی پای خود را - یعول یعول فاف و سکون طامس که بر آتش و دوزخ
 پس پس بسیار و اطلاق رحل بر حضرت حق سبحانه از مشاهدات نیست چنانکه بدو عین و وجه حکم مشاهدات که در
 قرآن مجید و حدیث آمده است که اعتقاد کنند که آنچه مراد است بدان حق است و کیفیتش آن نیستند بهر حال نیستند بعضی آنها
 تاویل کنند با آنچه سایر ارباب اقدس است ناموس نمیشوند نگردد - فاما الکتاب تمثلی - پس را ایجاد و در الوقت بر میشود و دیگر
 بعضیها اهل بعض - و جمع کرده میشود و گرد آورده میشود بعضی از آتش بسوی بعضی یعنی رنگ کرده میشود و از اسم می یزد
 فلا یظلم الله من خلقه احد - پس هم نمیکند الله تعالی از خلق خود هیچ یکی را که گناه ناکرده کسی را در دوزخ و در آرد و جماعه را
 پیدا کند که دوزخ را ایشان برگرداند و مراد از ظلم از روی صورت است والا اگر بگناه نهم در آرد و بحقیقت ظلم نباشد
 چه هر که تصرف در ملک خود کند ظلم نبوده اما وی تعالی بصورت نبر ظلم نکند - واما الجنة قال الله تعالی لدا خلقا و اما
 بهشت پس بدستی که خدای تعالی پیدا میکند برای وی خلق جدید را که به سابقه عمل ایشان را بهر شد در آرد و فضل او
 رحمت او است که بگناه بدوزخ نبرد و به طاعت و بهشت در آرد و متفق علیه - عن النبی صلی الله علیه و آله عن النبی صلی الله علیه و آله
 علیه و سلم قال لا تزال تنهم لطفی فیها همیشه است دوزخ باین صفت که اندیشه میشوند و روی لطف جن و انس - و
تقول بل من فرید و میگوید دوزخ آیه است هیچ زیادی یعنی بر نمیشود و این نمیکند از طلب لذت یعنی رفیع را بهر قدر
 تا آنکه می نهد حق تعالی که خداوند عز و قهر و غلبه است در وی قدم خود را و نیز وی بعضیها اهل بعض پس گردنی آید و بعضی

میگرد و بعضی از برای دوزخ بسوی بعضی و تنگ میگردد فقول قاطعاً پس میگوید پس پس - بجز یک کرک - سوگند بفرست تو و کرم تو که پر شدم - و لا يزال فی الجنة فضل - و همیشه است در بهشت و سعادت و زیادتی حتی نشیء الله لها خلافاً تا آنکه پیدا میکند خدا تعالی برای بهشت نطفه را فیکنهم فضل الجنة پس ساکن میگردد اند آن خلق را در زیادتی و وسعت بهشت متفق علیه و ذکر حدیث انس - و ذکر کرده شد حدیث انس که در احوال و این کلمه است که عفت الجنة بالکاره فی کتاب الترافق

[illegible]

الفصل الثالث عشر عن النفس حتى لا يدركه ان رسول الله صلى الله عليه وسلم جعل لنا لواء الصلوة - رواية ست از
 النفس که آنحضرت گزارد در روزی برای نماز را یعنی ایستاد کرد اما - ثم رقی المنبر کسب برآید منبر را - فاشار بیده قبل قلبه السجدة
 پس شبارت کرد بدست مبارک خود بجانب قبله مسجد - فقال تداربت الآن - پس فرمود تحقیق نموده شد انکون
 مذ صلیت لکم الصلوة - ازان باز که گزارد هم برای شما نماز را - الجنة والنار بهشت و دوزخ را متکلیفین فی قبل هذا الجوار
 تمثیل کرده و صورت بسته در جانب پیش این دیوار قبل کبر قاف و فتح با وضعم سر و روایت ست و بضم قاف مسکون یا نیز آمده
 به معنی مقابل - فلم ارکب الیوم فی الحجة الشریفة ندیم هیچ چیزی را از جنس بدنیها مانند آنچه ندیم امروز در نیکی بدنی یعنی بهشت یا
 نیکه از همه بدنیها یا فتم دوزخ را بدتر از همه بدنیها رواه البخاری - اینجا میگویند که بهشت و دوزخ با آن طول و عرض چگونه
 تمثیل و تصور گردد در دیواری و جواب میگویند چنانکه مثل میگرد باغی یا سرای وسیع در غایت وسعت در آنکه آب
 و مثل شئی لازم نسبت که مثل و باشد در طول و عرض و نیز از حدیث لازم نمی آید که بهشت و دوزخ تمثیل در دیوار کرده و در
 نموده بلکه منیر باید که تمثیل گردد در جانب دیوار و مقابل دیوار پس تو اندک نمودن مثال وی در انس و بود وجود مثال در جانبی دیگر
 و عالمی دیگر باشد و در بعضی احادیث آمده که درایت الجنة والنار فی عرض هذا الحائط و ندیم بهشت و دوزخ را در عرض این دیوار
 و عرض بضم عین و سکون را بطنه ناخیه و جانب اینجا نیز این اشکال آورده در جواب گفته اند و نیز گفته اند که مراد آن نیست که
 بهشت و دوزخ در جانب آن دیوار بود بلکه مراد آنست که ندیم آن که من را بجانب بوده ام علیه افاضه اشکال
 والحمد لله بحقیقة الحال -

باب بدأ الخلق و ذکر الانبیاء علیهم الصلوة والسلام

در آغاز آفرینش ذکر پیغمبران که آغاز امر دین و ملت و انتظام امور عالم و صلاح آن بالشان ست و آغاز آفرینش نوع
 انسان با دم علیه السلام ست بدانکه اهل ملل بلکه محوس نیز همه بر آنند که عالم حادث است یعنی از عدم بوجود آمده بمعنی آنکه هیچ چیز
 نبود جز خدا پس ازان پیدا کرد وی سبحانه عالم را و عمده درین باب خبر مخبر صادق است که فرمود کان الله ولم یکن معه شیء
 پس پیدا کرد لوح و قلم نوشت کتابی را پیش از آنکه پیدا کند خلق را بعد ازان پیدا کرد عرش و کرسی آسمانها و زمینها و فرشتها
 و جن و انس چنانکه در احادیث آمده و اتفاق کرده اند که اجسام حادث اند بذات خود و صفات خود پس بعضی بر آنند که اول
 مخلوق از اجسام آبست زیرا که ای قابل نیست تمام صور را چه آب چون لطیف گردد و هو شود از خلاصه آن آتش پیدا آمد
 و از دخان آن آسمان متکون شد و اطلاق دخان بر آسمان در قرآن مجید آمده است و این قول نسبت کرده شده است
 بعضی حکما که نام او تائش طئی و لیکن گفته اند که وی این قول را از مشکلات نبوت گرفته است و در سفر اول از تورات
 آمده است که الله تعالی پیدا کرد جوهری پس نظر کرد در وی نظرسپست و جلال پس بگذاشت اجزای وی و آب گشت
 و از وی بخاری برخواست مانند و پس پیدا کرد از وی آسمانها پس ظاهر گشت بر وی آب کف و پیدا کرد از وی

زمین پسندند که در زمین کوه بار آوردم و درین باب اقوال مختلف است و این امور محتمل و قیاس در نتوان یافت الا بوسیله آسمانی یا با استنباط و فهم از آنچه وارد شده بآن وجه و الله اعلم بحقائق الامور

الفصل الاول - بحسن عمران بن حصین - یضم حاتم و فتح صا و یحیی بن صهیب که سسی سال پسندیماری می نمودند و ملائکه را استباه میکرد و ملائکه بروی سلام میکردند و آورده اند که یکبار داغ کرد و از دیدن ملائکه محجوب گشت - قال انی كنت عند رسول الله - گفت بدستی من بودم نزد پیغمبر خدا - صلى الله عليه وسلم - از جاره قوم من بنی تمیم - ناگاه آمد آنحضرت را گوی ای بنی تمیم - فقال قبلوا البشرى یا بنی تمیم - پس گفت آنحضرت بیزرید خبر خوش را اسے پسبران تمیم یعنی قبول کنید و ی را ایمان آرید و عمل در آرید چیزی را که موجب بشارت به جنت و فوز و سعادت دارین است به علم احکام و عقائد آن چون اکثر مضطرب و مذموم نظر محمت ایشان دنیا و متاع آن بود و خود بالبدن ذلک - قالوا - گفتند - بشرتنا فاعطنا بشارت دادی ما را بدین پس چیزی بده یعنی بشارت شنیده گرفتیم تو چیز بده از دنیا که ما را بیاورد - فدخل ناس من اهل کین - پس در آمدند مردم از اهل کین - فقال - پس گفت آنحضرت - قبلوا البشرى یا اهل کین انکم فیما بینکم - قبول کنید بشارت را ای اهل کین چون قبول نکردید و بدو تمیم - قالوا - گفتند اهل کین - قبلنا قبول کردیم چنانکه لشقعه فی الدین - آیدیم از تار و آشور شویم در دین - و نسا و ملک عن اول هذا الامر - و آدمیم تا به پرسم ترا از نخست این کار یعنی آفرینش ساکنان که ان الله و لم یکن قبله شیء - گفت آنحضرت بود خدا و نبود پیش از وی چیزی بلکه هر چه شد بعد از وی شد و کان عرشه علی الماء و بود عرش خدای تعالی بر آب - ثم خلق السموات و الارض پس برآید اگر خدای تعالی آسمانها را و زمین را از بنی معلوم میشود که عرش و آب پیش از آسمان و زمین پیدا شده اند و بود عرش بر آب باین معنی است که حاکمی در میان ایشان نبودند آنکه عرش بر روی آب بود و مراد آب آب در نهایت بلکه آبی دیگر زیر عرش و ذکر این در اول کتاب در باب الایمان بالفکر گذشته است و گوشت فی الذکر کل شیء و گوشت وی تعالی با ایجاد حرکت یا امر کرد و ملائکه را بنوشتن و در لوح محفوظ ظاهر چیز را و ظاهر آنست که این نوشتن پیش از پیدا کردن عرش باشد عمران بن حصین می گوید هم اتانی رجل فقال یا عمران اوزک تا فکک فقد فحبت - پستر آمد مرا و گفت ای عمران در باب شتر ماده خود را که به تحقیق رفته است و اگر بخیه است میگوید - فانطلقت اطلبها پس برآدم اطلب ناقه - و ایچ الله - و بخیر اسد کنند بکسر گوشت را و او را آنها فحبت لم اقم - هر آینه دوست میدارم که ناقه می رفت و من بر نخه فاستم عمران ناقه را بیرون در سینه بحفرت رسول و آمده بود و ناگاه ناقه گرخت پس شخصه را و خبر داد که ناقه تو گرخته است و زیاب پس برخواست وی رضی الله عنه بکم فردزت و پیشانیان شد که چرا بر خاستم و از خود اند محبت شریف آنحضرت و حقائق و علوم که در اینجا مذکور شد محروم شدم - رواه البخاری - و عن عمر رضی الله عنه - قال قام فینا رسول الله صلى الله عليه وسلم فقال - گفت ای عمر المؤمنین عمر که ایستاد در میان از جهت ما

و معظمت آنحضرت الیستاد و یاد مقام الیستاد این خطبه خواند - تا خبر ناعن بدار الخلق پس خبر داد ما را از آغاز آفرینش - حتی
 و خل اهل الجنة منازلهم و اهل النار منازلهم تا آخر روز قیامت که در آید بشتیان بهشت را و در خیان و نیرخ را یعنی احوال
 سمیع او مخاد از اول تا آخر همه را بیان کرد - حفظ ذلک من حفظه - یاد دارد آنرا کسی که یاد گرفت و بعد از یاد گرفتن فراموش
 نکند - و کسی من نسیم - و یاد ندارد کسی که یاد گرفت یا یاد از آن فراموش کرد حاصل معنی آنکه بعضی یاد دارند و بعضی
 فراموش کردند - رواه البخاری و عن ابی هریره قال سمعت رسول الله - گفت شنیدم غیر خدا را - صلی الله علیه و سلم
 يقول - یسکفت - ان الله کتب کتابا قبل ان یخلق السموات و الارض ان نیمی سبقت غضبی - بدستی که خدا متعالی نوشت
 کتابی را پیش از آن که پیدا کند آسمان را و زمین را این نوشت که هر بانی من پیشی کرده است ششم - و نه مکتوب عنده
 فوق العرش - پس این کتاب با این قول نوشته شده است و نزاد و ست بالای عرش معنی سبقت رحمت کثرت
 ظهور آثار رحمت و شیوع و شمول آن تمامه مخلوقات را نسبت بخصب که خبرگاه گاهی در مواد مخصوص باشد چنانکه در قرآن مجید
 میفرماید که ان عذابا لیبسبب بهن النار و رحمتی و سعت کل شیء فرمود بدستی عذاب من میرسانم آنرا کسی را که می خوانم و
 رحمت من و گرفته است هر چیز را شفق علیه - و عن عائشة عن رسول الله صلی الله علیه و سلم خلقت الملائكة من نور -
 پیدا کرده شده اند فرشتگان از نور فی القاموس نور روشنائی یا شمع است و هر چه هست و تحقیق معنی نور از آنچه
 در تفسیر کریم الله نور السموات و الارض گفته اند باید حبست و امام غزالی در کتاب مشکات الانوار استقصاء آن کرده
 و ما نیز در رساله جدا آنرا ترجمه کرده و چیزها بر آن افزوده ایم - و خلق الجنان - و پیدا کرده شده است جان که سبقت
 جن است یا پدر جنیان چنانکه آدم مرتبه راست من مارچ من نار ساز بانه آتش آمیخته بدو و کذا فی النهایة و مارچ و ر
 اصل لغت بمعنی مضطرب و مختلط است و بیضاوی گفته مارچ صاف از دخان و من نار میان اوست موافق آنچه در
 صحاح و قاموس میگوید مارچ من نار آتش بے دخان و نیز بیضاوی گفته است مراد بنور جوهر هسته است و آتش نیز
 هم چنین است جز آنکه روشنائی وی مکرر و آمیخته بدخان است و چون مذهب مصفا شود و محض نور ماند و چون پس و
 و عود بجا آید تا صلی نماید نور او منطفی گردد و دخان صرف ماند یعنی فرق میان فرشته و جن انیست - و خلق آدم
 ما و صف لکم - و پیدا کرده شده است آدم از آنچه بیان کرده شده است بر اے شما در قرآن مجید یعنی از خاک
 گل - رواه مسلم - و عن انس ان رسول الله صلی الله علیه و سلم قال لما صور الله آدم فی الجنة ترک ما شاء الله ان
 ترک - و قتی که پیدا کرد خدا و تصویر نمود آدم را در بهشت طاهر این حدیث آنست که خلق و تصویر آدم در بهشت است و
 حال آنکه اخبار متظاهر است در آنکه خلق و تصویر وی در دوزخ همان است که در میان که و طاعت است و بعد از تسویه
 و نفع روح به جنت برود پس ذکر فی الجنة اینجا باعتبار عاقبت حال اوست تا فهم و نوریشتی گفته که گمان آنست که ذکر
 فی الجنة سهو است از راوی و راست نشینده بر هر تقدیر چون آدم را پیدا کرد و بدست فجعل الیس لیطیف به - یعنی بایست
 گشت

البیس که نزدیکی آمد آدم در طرح الحافه فرو آمدن بچشم و نزدیک شدن بنظر آمو - در حالی که نگاه میکند
 وی بیند که چیست آدم در حال دارد و چه طورست ترکیبی می - فلما را آه بچون عرف انه خلق نعت الایمانک - چون
 دید البیس آدم را کاواک شناخت که وی پیدا کرده شده است پیدایشی که مالکشش خود نمیتواند شد و نمیتواند نگاه داشت خود را از نگاه
 و شهودات یعنی پس خوشحال شد البیس که امید بربست در اضلال وی - رواه مسلم - وعن ابی هريرة قال قال رسول الله
 صلى الله عليه وسلم اتفق ابراهيم النبي وهو ابن تمانين سنة بالقدوم - غنقه که در ابراهیم پیغمبر در حال آنکه وی هشتاد و ساله بود و در وقت
 صد و بیست ساله بقدوم الفتح کاف و تحفیف دال تیشه در و در که بر تشدید نام موضع است بشام و در مختصر نهان گفته که تحفیف تشدید
 نام موضع است و بعضی گفته اند که تشدید و تحفیف معنی تیشه است و توشی گفته که قدوم بر تحفیف دال است و نام موضع
 از شام و بعضی از محدثین بر تشدید می خوانند و آن خطاست و بعضی مردم گمان می برند که ختنه کرد و بر قدوم که تراشیده میشود
 بدان چوب دال غلط است و بیشتر گمان من آنست که این لفظ بر تشدید است متفق علیه - و عنه قال قال رسول الله
 صلى الله عليه وسلم لم یذب ابراهيم الا ثلاث کذبات - در وقت تکلف ابراهیم گرسه در روع و آن نیز باعتبار ظاهر است
 و نظر بمقصود همه راست اند اما راجع که بدارایی است در وقت صغر بود که در آن وقت ممکن نبود که ذاقیل و کذبات بفتح
 کاف و ذال است جمع کذب بر وزن کذب و کذبات است و بفتح کاف و بر سکون ذال نیز گفته اند ثقیق منهنج و ذات
 کذب و در روع از آن سه در روع در وقت خداست یعنی برای خدا و امر و طلب رضای اوست که در آن
 برای نفس خود نیست و مقصود توحید و تنزیه حق بوده در ثالث که بذا الخ است اگر چه آن نیز برای خداست اما در سه
 نفع برای ذات وی نیز حاصل است و بعضی گفته که مراد بذات الله قرآن است که صفت حق است و قائم بذات و
 قائم - قوله انی سقیم - یک قول وی علیه السلام است انی سقیم بدیستی که من بیمارم این در اینجا گفت که قوم او و
 پادشاهی عید خود طلبید و وی گرفت و عذر کرد که من بیمارم این بظاهر در روع می نماید که وی بیمار نبود و اوایل
 آنست که مراد انصاف اوست بستم فی الهیاء در زمانی از من پس ایلام کرد و بلفظی که ظاهر در سقم اوست در حال و بعضی
 گفته اند که در و سقم انداخت که وی استدلال کرد بامارت علوم نجوم که بسیار خواهر شد چنانکه از سیاق آیت معلوم میگردد
 یا آن مراد داشت که دل من بیمار و در حال است بسبب کفر شما و نیز اگر صحت را تفسیر کنند بسلامت جمیع قومی صمد و افعال
 آن بوجه سلامت و سقم با آنکه این چنین نباشد هیچ کس نیست که خالی از سقم باشد گر کسی که فراج وی بهر وجه معتدل
 باشد و آن نادر الوقوع بلکه معدوم الوجود است صاحب مقام عالی شاه ابوالمعالی باین ضعیف و ضعیف با عذر ارا از
 خواندن مردم بچایس میفرمود که اگر مردم تشویش دهند و طلبند سخن البرالملة خلیل الرحمن درین باب که فی سقم این
 بیت از خود انشا فرموده اگر پادشاهی عید خود طلبید و خلیل و ارجو ابی که بیمارم و قوله - دوم قول اوست - بل فکرمیریم
 چون وی علیه السلام غائبه ایشان بان ایشان را شکست بر سید نمک نو کردی این کار را بخدایان ما ابراهیم

فرمود بلکه این بت که کلمان است میان ایشان دی کرد این نیز صادق نیست لیکن تاویل می آید که باعث برکت
 شکستن بر این بت کلمان شد که تمیز و قطع دی مراد غلبه شورش و رد یا تعرض است با آنکه کسی که قادر نیست بر دفع
 نفس خود لائق نیست که او را بپوشند قتال نگفت آنحضرت - بنیای مودات بود مسأله - این بیان صدور کفر بخالقه است
 ابراهیم که میگویی در انشای آنکه ابراهیم و ساره بختیفت را که زوجه دی بود و سحرته که ابراهیم کرده بود بنشام می رفتند - اذاتی علی
 جبار من الجبار - نگاه آمد ابراهیم با ساره و گذشت بر تنگی از تنگی آن که نام مسأله صادق ابن صادق و اذاتی علی
 بود - فقیل له ان ههنا رجلا موافقا گفته شد در آن جبار را یعنی خبر رسانیدند بوسه که در اینجا مردی آمده است که با
 زنی است - من احسن الناس - از بهترین مردم و حسن و جمال - فارسل الیه پس فرستاد آن جبار بسوی ابراهیم -
 فسا که عندها - پس پرسید آن کس ابراهیم را از حال ساره - من ندیدم - که کیست این زن که با توست - قال اخفی گفت ابراهیم
 که این خواهر من است این بظاہر دروغ است که ابراهیم گفت و توجیه تاویل می باید - فاتی ساره - پس ابراهیم ساره را و
 تعلیم کرد او را حیل و دستمال و وی از شر آن جبار - فقال لها - پس گفت ساره را ان هذا الجبار ان تعلیم انک امرانی فاعطیک
 بدستی که این جبار اگر بداند که تو زن منی غلبه میکند مرا بر تو و تر از من می ستاند - فان سالک فاجر به انک اخفی - پس اگر
 به پرسد ترا پس خبر ده او را که تو خواهر منی - فی الاسلام - در دین مسلمانان یعنی نیست کن اخوت اسلام را و این راست است
 زیرا که - پس علی وجه الارض مومن غیر من و غیر من نیست بر روی زمین - جز من جز تو و این بیان واقع است
 که در آن وقت هیچ کس نیکو بوی ایمان نیاورده بود و ساره بنت عم ابراهیم بود و این توجیه دیگر است بر آن صدفی بنی
 و شاید که اقتضای ابراهیم بر اخوت اسلام از جهت شرف و اصالت این نسبت است و می گویند که چرا ابراهیم نگفت که این خواهر
 من است و حال آنکه زن را از دست مردی کم می ستاند و نیز ظالم چه پاک دارد زن باشد یا خواهری که و جانش
 آنکه عادت آن ظالم بر آن رفته بود که زن می گرفت نه خواهر را و نیز و سبب بود و در دین مجوس اگر خواهر بود و در
 حق و ادلی است بوی از غریبی پس خواست ابراهیم که جنگ و رزند بدین آن ظالم با وجود آن و سبب رعایت دین خود
 نکرد و قصد کرد گرفتن و سبب را و اینجا اعتراض می کنند که دین مجوس از زرا داشت آمده است و سبب خود را
 از ابراهیم جواب می گویند که دین مجوس قدیم است و لیکن زرا داشت آمده و خرافات چند آن بر لبست و زیاد
 کرد - فارسل الیه - پس فرستاد آن جبار کسی را بسوی ساره و طلبید او را - فاتی بها - پس آورده شده
 ساره نزد وی - قام ابراهیم صلی الیه - ایستاد ابراهیم تا نماز کند و مناجات کند بر پروردگار خود و در می آورد و آن
 در طاعت یابد و عادت مقرران و نگاه است که چون باند و سبب در مانند به نماز و آیند و عادت شریف پیغمبر
 صلی الیه وسلم نیز چنین بود - فلما دخلت علیہ و سبب تینا و لها بیده - پس وقتی که در آمد ساره بر جبار
 خواست که دست اندازد در وی و بگیرد - فاخذ - بلفظ مجهول پس گرفته شد آن جبار یعنی باز داشته شد بعد از آن

از ننگها با شستن ساره یا گرفته شد بکناره دی و عقاب کرده شد بران یا بیوش گردانیده شد و هر معنی تفسیر کرده اند
 لفظ را در روایتی اخذ شد بر آنرا نایز آمده است یعنی گرفته شدن دل شخصی با فسون یا سحر چنانکه باجم و عمارت گرد و
 اخذ بضم فسون ساحر را گویند و روی فضا و روایت کرده شد بجای نایز لفظ بضم غین مخبره شد بر طایفه بر بنای مجهول
 یعنی خفته کرده شد گرفته شد راه نفوس بر وی تا آنکه شنیده شد از خلق وی آواز چنانکه در جواب کسی آواز می کند که آترا
 غلط گویند حتی که بر جلوه تا آنکه حرکت کرد بجای های خود یعنی پایهای را بر زمین میزد و می کشید چنانکه کسی را می
 می کشند یا جن میگیرد - فقال ادعی التدی - پس گفت جبار یعنی بساره دعا کن خدای را برای من تا خلاص گردانم
 ازین بلا - ولا افرک - و زبان نمیزد نام من ترا و نمیکند ترا - فدعت الله پس عا کرد ساره خدای تعالی را - فاطلق پس
 را کرده شد آن جبار از بند این بلا - ثم تناو لها الثانية - پس دست اندازی کرد و گرفت شاره را کرت دوم - فاخذ مثلها
 پس گرفته شد مانند گرفتن نخست را و شد - بلکه تحت ترا از ان - فقال ادعی التدی ولا افرک فدعت الله فاطلق فدعا
 بعض حججه - پس خواند آن جبار بعضی از پرده داران سرای خود حجه یعنی حاجت جمع حاجب چنانکه طلبه طالب - فقال انک
 لم تاتنی بالسمان - پس گفت بپرستی تو نیامد و روی نزد من آدمی را - انما اتیتنی بشیطان - و نیامد و روی تو که شیطان را
 شیطان نام هر کس که متمرّد است پس گفت ای القاموس و طلبی گفتند خدایا اینجاست سست این قوم از هر بسیار
 می ترسیدند - فاخذها ما جبر - پس خواند بر او ساره با جبر البفتح جیم یعنی دایمی کشید که نام او با جبر بود و میگوید
 نام با در اسمعیل است علیه السلام و ابراهیم را از ساره فرزندی نمی شد پس ساره با جبر را با ابراهیم کشید و گفت امید است
 که ترا از وی فرزندی شود پس اسمعیل شد و ابراهیم در آن تاریخ صد ساله بود و در آخر از ساره نیز اسحاق علیه السلام
 شد - فاته و هو قائم یصله پس آمد ساره نزد ابراهیم و حال آنکه ابراهیم ایستاده نماز میکرد - فادامه بهیم یعنی بهیم و سکن
 با و فتح تخم آنی پس اشارت کرد بدست خود که چه حال داری و چه شد - قالت رد الله کیدا کافر فخره - گفت ساره باز گردان
 خدای تعالی بدستگالی آن کافر و در پیش سمینه دس یعنی بداندیشی وی هم بوی بازگشت و با من سرایت نکرد و زیان
 نرسمید - و اخدم ما جبر - و خادم گردانیده است ما جبر - قال ابو هريرة ملک انکم یا بنی ما السما - گفت ابو هريرة آن
 ما جبر در شماست ای پسران آب آسمان این خطاب پسران اسمعیل است علیه السلام و ما السما تعبیر کرد از جهت
 همارت ایشان و آب آسمان مثل سست در طهارت چنانکه میگویند فلان انرا آب آسمان پاکتر است و بعضی گویند اشارت
 کرد بان به بیرون آوردن چشمهای زفرم بقرب اسمعیل آن آبی است از آسمان قدس طهارت برآمده و بر فیضی که در
 زمین پیدای میشود صالح تعالی آنرا از آسمان میفرستد و بعضی گفته اند که این خطاب بانصار حضرت است زیرا که
 ایشان اولاد عامر بن حارثه لوی اند و وی لقب بمار السما بود زیرا که قوم و س طلب باران می کردند بوس
 و بعضی گفته اند عمار و عرب است همه و نام کرد ایشان را بدان زیرا که ایشان پیروی می کنند باران را و معیشت میکنند

در هر جا که باران است و اگر چه تمامه عرب از یطین بانه نیتند و لیکن تغلب کرد و اولاد اسمعیل را بهجت شرف و غلبه ایشان در بعضی میگویند که این مبنی است بر آنچه مشهور است که بنیه عرب از اولاد اسمعیل است فتدبر متفق علیه و عنه قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم نحن اقرب بالشک من ابراهیم - گفت آنحضرت ما را در ترییم بشک آوردن از ابراهیم علیه السلام - اذ قال رب اربانی کیف تخی الموتی - وقتی که گفت ابراهیم اخی پروردگار من بنما که چگونه زنده میکنی مرده را و سبب و داین حدیث آنست که چون نازل شد قول حق سبحانه و تعالی و لم یؤمن قال یلی و لیکن یطین قلبی گفتند طائفه از صحابه بشک آید و ابراهیم بنیامین پس فرمود آنحضرت صلی الله علیه وسلم ما را در ترییم به شک از ابراهیم و ظاهر این عبارت و اثبات شک است در ابراهیم و مفرض شرف خود را و حال آنکه هر دو محال است چه عرض شک در انبیاء اصلوات الله و سلامه علیهم اجمعین که اول مومنان و موقنان اند معنی ندارد پس معنی آنست که اگر شک راه میافت با ابراهیم بمانیزه یافت و شما می دانید که شک راه نمی آید بهما پس بدانید که ابراهیم نیز سیم چنین است پس سوال ابراهیم از برای طلب ترقی بود از علم یقین بعین البقین که اطمینان قلب عبارت از ان است یا چون وی علیه السلام محبت آورد بر قوم خود که پروردگار من زنده میگرداند و میگرداند پس طلب کرد این را تا ظاهر گردد دلیل دی عیاناً فافهم لیکن اشکال آنست که ازین حدیث ترجیح ابراهیم بر نفسش شد یعنی آنحضرت مفرود میگرد و جایش آنست که این سخن را بطریق فواضع فرمود یا پیش از ان فرمود که وحی آید که دے صلی الله علیه وسلم سید اولاد آدم است و سیم است توجیه در هر حدیث که مشهور است سبب آنحضرت از انبیاء دیگر چنانکه فرمود تفصیل کنید برابر یونس امثال آن و گفت آنحضرت صلی الله علیه وسلم ترجیح شد لوطا - و رحمت کند خدا سے تعالی لوطا را - لکن کات یاوی الی رکن شدید بهر آئینه تحقیق بود لودا که می آید و پناه میگرفت بسوی رکن سخت در کن کرانه قوی از هر چیز را گویند بیا نش آنست که چون قوم لودا قصد کردند همانان او را که فرشتگان بودند بمتمثل بصورت اروان گفت - لوان الی کم قوه کاشک می بود مرا با شما قوت یعنی بنفس خود قوت مفاد است و دفع شامی و شام اوادی الی رکن شد بیپناه چنانچه تم بمزدی قوی یا قوی سخت که روی می آورد مردم بوی و باز میباشتم خود را از شرش بقوت آن کس پس می گوید آنحضرت رحمت کند خدای تعالی لودا را که پناه می جست بر کن شد بدان میان و حال آنکه رکن شد بیکست به عقمت حق و حفظ اوست و عز و ترحم در جای سے کنند که از کسی تفسیر سے واقع میشود و چیزی سے کند که نباید کرد سے گویند خدا رحمت کند و بخشد فلان را که این چنین کاری کرد یعنی کاری ناپایسته کرد و در ذکر این قول او را در جنبه اول ابراهیم ایا فی هیت که قول ابراهیم بنیامین گوشه تفسیر و غفلت نیست و الله اعلم و نیز فرمود آنحضرت - و لو ثبت فی السجن طول بالبت یوسف - و اگر در رنگ می کردم من در زندان و ران مدت دراز که در رنگ کرد یوسف - لاجبت الداعی - هر آئینه اجابت می کردم خواننده را که از جانب ملک یوسف علیه السلام آمده بود و قصد آنست که یوسف علیه السلام نه سال در زندان بود و چون ملک مصر او را طلبید تا خلاص کند و مقرب خود گرداند یوسف علیه السلام را بر آمدن توقف کرد و در اجابت نکرد و گفت نخست حال مرا تفتیش نمایند و از ان زمان

کہ مرادیدہ دست خود را بر بند عصمت و امان عزت من تحقیق کنند بعد از آن مے بر آیم پس حضرت رسول صلی اللہ علیہ وسلم
می فرمود کہ اگر من بجای یوسف می بودم و چندین مدت دراز در زندان بر من میگذشت و کسی برای استخلاص
من مے آید و اجابت میگردم و اصلاً منتظر تحقیق حال نمیشدم و توقف و تامل نمی نمودم چنانکہ بعضی این کلام آنحضرت را بشناخت
یوسف و صبر و ثبات و مناسبت رای و می حمل کرده اند یعنی با وجود طول مکث و می در زندان و محنت و شدت در آن
کے برای استخلاص و می بیاید و می صبر و ثبات و دراز زیادہ برین استقامت متفوقست اگر من درین طور کمال
بدین حال می بودم زود می برآمدم و صبر نمی کردم و این تواضع است از آن حضرت برای مبالغہ و مدح و ثنای یوسف است
و اگر نہ استقامت آنحضرت بالاتر از استقامت جمیع انبیای ادا لی الغرم است و بعضی گفته اند بلکہ این اشارت است بہ
تقصیر یوسف و رشاقی برآمدن کردن با وجود آنکہ برآمدن آنحضرت از زندان و درآمدن در میان ایشان سبب ایت ایشان بود
بلکہ میگویند کہ وی علیہ السلام مسل بود بر ایشان و لهذا دعوت کردند از ایشان را بقول خود یا صاحبی سبحن ارباب مغفون غیر
الآیات پس مبالغت و آنکہ زود می برآمد و دعوت میکرد و توقف نبود و عقیدہ اثبات بر اذن نفس خود نمی شد کذا قبیل و درین
سخن نظر است زیرا کہ تقدیم اثبات بر اذن نفس دی اذیل بود و در امر دعوت و ابلاغ و اللہ اعلم متفق علیہ۔ و عمنہ
قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم ان موسی کان رجلاً حسیاً۔ گفت آنحضرت بدستی کہ موسی علیہ السلام بود و در
جسی بفتح حا و کسر تخانیہ اولی و تشدید ثانی و کسر آن و کسر نو فانیہ مشدود و سکون تخانیہ بیار بفتح
بدن خود را و مبالغہ کننده در آن چه جای عورت و شرمگاہ و فی الفراع رجل متیر عصف و جاریہ متیرہ عقیفہ سلابری من جلده
شئی استیبار۔ دیدہ نمی شد از پوست و می هیچ چیزی از جهت شرم و دشتن۔ فاذا من آذا من بنی اسرائیل پس یزید نمود
و آزار کرد و آزار کسے کہ آزار کرد و آزار قوم بنی اسرائیل۔ فقالوا لمتبرئ التبرئ پس گفتند آن قوم کلف و مبالغہ نکرد موسی در ستر
کردن و پوشیدن بدن این ہمہ پوشیدن و این چنین مبالغہ کردن در آن۔ الا من عجب بجلده۔ مگر از جهت عجب کہ
در پوست او است۔ اما برص۔ یا برصی است و برص بفتح با و رایسے سا و ادرۃ بضم ممره و سکون دال مملوہ و رایا آس است
و حصیتین۔ و ان الذراذ ان پیروی و بدستی کہ خدا تعالی خواست کہ پاک گرداند موسی را از عیب ظاہر گرداند بر مردم
بے عیب آورد و خلأ بواو و حده لبقسل۔ پس خالی شد موسی روزی ننہا تا غسل کند۔ فوضع ثوبہ علی حجر۔ پس نهاد جامہ خود
بر سنگی و درینجا جوار غسل است بر مہنہ و در فعل موسی علیہ السلام حکمتی بود کہ عاقبت او تبریر ساخت غزو کمال او بود و از انہا عجب
و نقصان۔ فخر الحجر ثوبہ۔ پس اگر خفت آن سنگ بر جامہ موسی را هیچ موسی فی اثرہ۔ پس شتاب رفت موسی در پے
آن سنگ نشان وی جہوج بضم جم تشافن و اثر کسر ممره و سکون مثلثہ و بفتح ہر و نشان لبقول۔ در حالے کہ میگوید
موسی ثوبی یا حجر ثوبی یا حجر۔ بدہ جامہ مرا ای سنگ بدہ جامہ مرا ای سنگ حتی انتم اے ملائکہ من بنی اسرائیل۔ تا رسید
موسی بجائے کثیر از بنی اسرائیل سزاوہ عابنا احسن ما خلق اللہ۔ پس بدندان جماعہ موسی را بر مہنہ بر نیکو ترین

پیداایش خدا یعنی بر اعیان نقصان که نسبت میکردند و در آن بی خردان بیان سو قوالوا اللہ اہموسى من باس - گفتند بخدا گنہ نیست مہوسى هیچ باک و هیچ عیب ازینجا معلوم میشود کہ خدا بے تقاضے پاک میکرد و دستان خود را از عین نقصان گردانان و بے خردان و منکران ایشان را بدان موسوم و متمم میدارند تا از ان منزہ و برتر باشد و معزز و مکرم و در خلق باشند و اخذ ثوب - و گرفته جامہ خود را و طفق با حجر ضربا پس در ایستاد موسی کہ زرد سنگ را زدند - فواللہ ان بالحجر لند با من ثم ضربہ پس بخدا سو گند کہ پیدا شد زرد سنگ نشان از تاثیر زدن موسی آنرا و ندای عجب نشان جراح است کہ بلند شد باشد از پوست تشبیه کرد اثر ضرب را با اثر جراح تشبہا و اربعاً و خمساً - سہ نشان یا چهار یا پنج برابر کہ زرد نشان از ان پیدا آمد و این حجر موسی بود علیہ السلام و ظہور آن درین وقت مصلحت متفق علیہ - و عنہ قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم دنیا ایوب یقتل عیاناً - در انشای آنکہ ایوب علیہ السلام غسل مے کرد و برینہ بعد از حصول صحت و عافیت از ان مرض کہ بدان مبتلا شدہ بود حق سبحانہ ہمراہ از زرد خانہ وی بیارایند - فخر علیہ جہا من ذہب - پس افتاد بر لوبہ بلخ از زرد فحل ایوب یحیی نے ثوب - پس گشت ایوب کہ گرد می آورد یعنی آن بلخ را در جامہ خود - فناداه ربہ یا ایوب الم ان اغتسلک مما تری - پس آواز داد ایوب را پروردگار وی کہ ای ایوب آیا بے نیاز نہ گردانیدہ ام ترا از خیرے کہ می بینی تو یعنی چندین زربار اندیدہ ام بر تو کہ ترا احتیاج نماندہ است با من بلخ کہ در جامہ خود برداشتی آنرا گرد آوردی - قال و غرمتک - گفت ایوب آری بی نیاز گردانیدہ سو گند بغزت ثوب لیکن لا غرمتک - لیکن نیست بے نیاز مے مرا از فرونی نعمت تو بر چند کم تو بیشتر تعیش بیشتر پس معلوم شد کہ برداشتن ایوب علیہ السلام آن بلخ را بہ شہوۃ منت و استلذ از ان نعمت حق بود نہ بطریق حرص دنیا و کثر مال و ذلک ظاہر روایہ البخاری - و عنہ قال استہب جل من المسلمین رجل من الیہود - و شام یکدیگر کردند مردی از مسلمانان و مردی از یہود - فقال المسلم والذی اصطفی محمد علی العالمین - سو گند بان خدائی کہ برگزید محمد را بر جہانیان - فقال الیہودی - پس گفت یہودی در برابر آن - والذی اصطفی موسی علی العالمین - سو گند بخدائی کہ برگزید موسی را بر جہانیان و رفیع المسلم مہ عند ذلک فظلم وجه الیہودی - پس برداشت مسلمان دست خود نزد این گفتن آن یہودی پس طپا بخیز زردی یہودی را ظاہر گفتن آن یہودی این قول را برد و جہانکا را صطفائی آنحضرت بود و الا اصطفی موسی علیہ السلام بر جملہ عالمیان ثابت است و حق سبحانہ در باب بنی اسرائیل گفت افضلنا ہم علی العالمین و در باب موسی علیہ السلام لانی اصطفتیک علی الناس - فذہب الیہودی الی التبی - پس رفت یہودی بسوی پیغمبر صلی اللہ علیہ وسلم فاخبرہ باکان من امرة وامر المسلم - پس خبر داد آنحضرت را بچیزی کہ بود از کار وی و کار آن مسلمان و آنچه گذشتہ بود از قصہ آن - فذہب الیہودی صلی اللہ علیہ وسلم المسلم - پس بخود خواند پیغمبر مسلمان را - فسا کہ من لک - پس رسید مسلمان را از آنچه گذشتہ بود میان وی میان یہودی - فاخبرہ - پس خبر داد مسلمان آنحضرت را بآنچه گذشتہ بود - فقال النبی پس گفت پیغمبر خدا صلی اللہ علیہ وسلم لا تخبرونی علی موسی - برگزید و فضیلت نمیدم را بر موسی - قال لانی عقیق لوم لشمیہ زرب

بدستی آدمیان بهیوش می افتد در قیامت و حق بمنه بآنگ عذاب آوار و تحت موت نیز آید - فاصعق معمم پس بهیوش می افتد
 من نیز با ایشان - فکون اول من لغریق پس میباشم غرقین کسی که بهیوش می آید - فاذا موسی باطش بجانب عرش پس ناگهان
 که موسی علیه السلام گرفته ایستاده است یک جانب عرش را بطش حمله کرد و سخت گرفت - فلما ادری کان فی حق فاق قلبه
 پس زنی یابم من آیا بود موسی در میان آن کسان که بهیوش افتاده بودند پس بهیوش آمد پیش از من و متعلق شد بعرش - او کان
 فیمن استثنی آمد - یا بود موسی در آن کسان که استثنا کرده و بیرون آورده است ایشان را خدا تعالی از حق و فرموده فصعق من
 فی السموات و من فی الارض لا من شار ابدا یعنی فرموده است حق تعالی روزی که دمیده شود و در صور پلاک گردد هر که در آسمان
 و زمین است مگر کسی که خواهد حق تعالی که وی پلاک نگردد چنانکه فرشتگان شاید که موسی نیز از ایشان باشد - و در روایت دیگر
 این چنین آمده است که گفت آنحضرت - فلما ادری احوال بعضه یوم الطور پس در من یابم من آیا حساب کرده شد این صفة یا بود
 بعضه روز و بطور یعنی موسی را علیه السلام صفة شد در آن روز که دیدار طلبیده بود و از آن ممنوع شد و حق تعالی تجله
 کرده بر کوه طور و موسی بهیوش افتاده بود و امر و زاین صفة را بعضه که او را در آن شده بود حساب کردند و صفة نشد
 او بعثت قبل - یا صفة شد موسی را ولیکن برگینچه شد و پیش از من پس موسی را چون این تفصیل ثابت است که در انبیت
 تفصیل چون نمیدر بر روی و این توضیح است از آنحضرت صلی الله علیه و سلم و نیز این فضل جزئی است که موسی را علیه السلام
 ثابت است و آن منافق فضل کلی نیست و این کلام پیش از نزول وحی با تفصیل است چنانکه مذکور شد و وجه دیگر
 نیز باید و باید انبیت که این صفة آن است که به نفع صورت در قیامت حاصل شود و نیز بعد از آنست و نه انانیت آنحضرت
 و موسی علیه السلام در آن روز که موجود اند که ایشان را بعد از حق تعالی حاصل شود و نیز بعد از آنست و نه انانیت آنحضرت
 اول بهیوش است باقیان پس چون فرماید لا ادری بلکه در او بعضه درین حدیث صفة انبیت که بعد از بعثت خواهد بود و مردم
 همه بهیوش افتد بعد از آن بافاقت آیند اینجا فرموده است که چون من بافاقت یابم موسی را بنیم باطش بجانب عرش و استثناء
 او من ثناء الله هم چنانکه در حق به نفع صورت است که قبل از بعثت است چنانکه تفسیر آن ذکر کرده اند که این حدیث دلالت می کند
 که درین صفة نیز خواهد بود خدیر - و لا تحول ان احد الا فضل من یونس بن متى - و نمیکیم من که هیچ یکی از غیر من فاضل است
 از یونس علیه السلام و صفتی یفتح میم و تشدید فوقانیة مفتوحه نام پدر یونس است که زانی القاموس در شرح ابن الملائک جامع الاول
 نقل کرده که نام مادر او است و شخص یونس علیه السلام مذکور بکثرت آنست که وی از اهل العزم نبود و از اندامی قوم بے صبر
 نمود و غضب گرفت و بدر رفت و بر شتی نشست القصد باسرایش اینجا مطنه آنست که کسی را بر روی فضل نهند - و در روایت
 ابی سعید لاخبر و این الانبیاء یعنی برنگزید یعنی از غیر ان ابر بعضه یعنی مگوئید که فلان پیغمبر فاضل تر است از فلان متفق علیه
 و فی روایت ابی هريرة لا تفعلوا این انبیاء الله تفصیل نه نمیدر میان پیغمبران خدا و لا تفعلوا البصا و علم نیز روایت کرده اند
 محل این نبی یا در و است قبل از نزول وحی به تفصیل یا تفصیل در اصل نبود یا تفصیل بر وجهی که تحقیر و از در است

دیگرے لازم آید۔ وعن ابی ہریرۃ قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم لا یمنی لعبد ان یقول انی غیر من یونس بن یثیہ۔
گفت آنحضرت نمیرسد مرپیچ بندہ را کہ بگوید من بہترم از یونس بن یثیہ این عبارت دو استعمال دارد یکے آنکہ آنحضرت
می فرماید کہ مرا بہتر گوید از یونس بن یثیہ کہ معلوم شد دوم آنکہ کسے خود را بہتر از یونس گوید زیرا کہ پیچ و تے بہتر بنی نمیرسد
اگرچہ ناز او العزم بود نقل ست کہ در زمان حضرت غوث الثقلین شیخ عبدالقادر جیلانی یکے از مشایخ وقت خود را فوق
یونس علیہ السلام میگرفت وے گفت من فاضلترم از یونس و مقام من بالاترست از مقام وی علیہ السلام پس حضرت
غوث الثقلین در غضب آمد و سادہ کہ در دست داشتند بجانب وی انداختند و بردل وی یا بر سینه او خورد و در ہماں
ہلاک شد متفق علیہ فی روایۃ البخاری۔ و در روایتی مرخارے را این چنین آمده است۔ قال۔ گفت آنحضرت یثیہ
قال ناخیر من یونس بن یثیہ فقد کذب کسکے بگوید من بہترم از یونس تحقیق دروغ میگوید بہتر بنی ثانی مراد بکذب کفرست
زیرا کہ علما اتفاق دارند بر تکفیر کسے کہ خود را بہتر از پیغمبران داند۔ وعن ابی بن کعب قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ
وسلم ان الغلام الذی قتلہ الخضر طبع کا فر۔ بدستی کو دلی کہ کشت او را خضر علیہ السلام شربتہ شدہ بود کا فر یعنی در تقدیر
آئی چنان رفتہ بود کہ فائزہ وی بفرخواستہ بود و این منافی نیست حدیث کل مولود یولد علی فطرۃ الاسلام را زیرا کہ مراد باین
استعدا و قبول اسلامست و این منافی نیست شقاوت خاتمہ را و با محلفیت غیر سابقہ است و تحقیق این را اوائل کتاب
در باب الایمان بالتقدیر گذشتہ است فتذکر و لو عاش لارقی البویہ و اگر در کودکی بر شیبہ پیشد و ظلم سکیر و پدر و مادر
خود را و تکلیف میکرد ایشان را بر کفر طغیان و کفر۔ از بہت از حد گذشتن در ظلم کردن بر ایشان کفران نمودن نعمت ایشان را
بعقوق مقصود و ذکر حضرت دین باب اشارت بانکہ وی از انبیاست و خضر بفتح خا و کسر آن و سکون ضاد و کسر آن کذا
قال الکرمانی و قسطانی گفتم خضر بفتح خا و کسر ضاد و ب سکون ضاد و با کسر خا و فتح آن نیز آمده و نام وی بلہاب بن ملک است
و بعضے گفتمہ است ابن مالک برادر الیاس بعضے گفتمہ اند کہ پسر آدمست از صلب ی بعضے ابن فرعون گفتمہ و این قول
غریبست جدا و بعضے گفتمہ کہ در زمان ابراهیم خلیل بود و بعضے گفتمہ کہ از اولاد نوحست بہفت واسطہ و پدر او از ملوک
بود و الداعلم و صحیح آنست کہ وی محرمست معمر محبوب از البصار و باقی سنت تار و ز قیامت از بہت خوردن و س آب
حیات را و برین اندجما پیغمبر علما و صوفیہ بسیاری از ہماچنین بعضے از کبار محدثین مثل بخاری و ابن المبارک و جمعی
دیگر چنانچہ حربی و ابن جوزی حیات او را انکار کردہ کذا نقل فی شرح القصیدۃ الامالیہ و ذکر او در کلام مشایخ بسیار
اندہ چنانکہ شک شبہہ را بدان راہ نباشد و در احوال حضرت غوث الثقلین شیخ عبدالقادر جیلانی نوشتہ اند کہ گاہی
در وقت تکلم ایشان خضر در ہوا میگذشت و ایشان میفرمودند گفت یا ابرہ علیہ و اسمع کلام الحمد می مشایخ وقت کہ او را
می یافتند و صیحت میکرد ایشان را و میگفت (علیکم بجلوس شیخ عبدالقادر فانہ نزل فیہ البرکات بحصول سنۃ السعادت) او کہ تا
متفق علیہ و عن ابی ہریرۃ عن النبی صلی اللہ علیہ وسلم قال ناسی الخضر لاند جلس علی فردۃ یضیاء۔ گفت آنحضرت

کہ نام کردہ فرشتہ فرکر از جبت آنکہ وی نشست بر زمین خشک کہ رو بیکدے بنود و در وے یا برگیاہ خشک - فاذا ہی تنتر
 من خلفه خضر - پس ناگاه آن زمین یا آن گیاه می جنبید از پس وی سبز تر و نازد - رواہ البخاری - وعنه قال قال
 رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم جار ملک الموت الی موسی بن عمران - آمد فرشتہ مرگ یعنی عزرائیل علیہ السلام بسوسے
 موسی - فقال له اجب بک - پس گفت فرشتہ موسی را پنج و دہر بردار و در گار خود را و قبول کن حکم او را کہ قبض روح تو شدہ است
 قال فلم موسی عین ملک الموت - گفت آنحضرت پس طباخہ زد موسی چشم ملک الموت را و فقار ہا - پس شکست در کند چشم فرشتہ
 و کور کرد و نفقہ کو کردن - قال فرجع الملک الی اللہ پس باز گشت آن فرشتہ بجای خبا - فقال الی اللہ سلمتی الی عبدک
 لا یرید الموت - پس گفت فرشتہ یعنی بخدا برستی تو فرستادی مرا بسوی بندہ مرا کہ نمیخواہد مرگ را - وقد فقار عینی - و یفتنی
 اکور کرد چشم مرا چون گفتم حاجت کن بردار و در گار خود را و جان بدہ - قال فر و اللہ الی عینی - گفت آنحضرت پس باز داد حق لغای چشم
 فرشتہ را - و قال ارجع الی عبدی - و گفت برگرد و باز برو بسوی آن بندہ من - و قل - و کلو النجیۃ تردید - آیا زندگانے
 در از می خواہی - فان کنت تردید النجیۃ فتفتح یدک علی من ثور پس اگر میخواہی از زندگانی دراز پس بندہ دست خود را بر پشت
 گاو - فما توارت یدک من شمرۃ - پس پیزی را کہ پیوستہ دست تو از موسی یعنی آنچه در زیر دست تو بیاید از موسی آن
 کثرت - فانک تعیش بہا سنۃ - پس بکستی تو میری بہ شمار آن موہا یک سال و توارت بد و ناست در صحیح مسلم و طبرانی
 است بمعنی پیوستہ دست تو و توارت بمعنی و این درین عبارت معنی ندارد اگرچہ اگر اوجیست است کہ در شرح ذکر
 کردہ ایم - قال ثم مہ گفت موسی السیتر لہ ازین ہمہ زندگانی در انچست - قال ثم موت - گفت فرشتہ پستری میرے تو
 قال - گفت موسی - فلا آن من قریب - پس اختیار کردم موت را ہم اکنون و مناجات کرد و حق تا قبر او در مقام شہر کہ واقع
 گرد و گفت - رب ادنی من الارض المقدسۃ - خداوندانزدیک گردان مرا از زمین پاک کردہ شدہ کہ بیت المقدس باشد
 و اشرف و افضل لیجمع بود و در آن زمان مدفن انبیاء و رسل بود - و ریتہ بجر نزدیک گردان مرا از آن اگرچہ بہ مقدار یک سنگ
 اندازہ باشد و درین استیاضات من است در مواضع متبرکہ و قرب از دافن صالحین - قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم
 و اللہ الوالی عنہ لا یتکم قبرہ الی جنب الطريق - گفت آنحضرت اگر نیست کہ عبودم من نزد بیت المقدس بہر کتبہ منہ نمودم
 شمار قبر موسی را در یک جانب راہ عند الکعبۃ الاحمر - نزد قوہ و در یک صخر کہ در انجاست متفق علیہ پوشیدہ مانکہ در بعضی
 اذمان استیادی از مضمون این حدیث راہ می یابد کہ کور شدن فرشتہ چہ منہ دارد و فرشتہ کہ برای قبض روح بیاید
 طباخہ نزول بروی چہ وجہ دارد و ازینجا کہ است موت و طول بقا در دنیا مفہوم سے گرد و آن چہ لائق مقام نبوت
 و رسالت باشد جو البش آنکہ چون فرشتہ بصورت بشر آمد موسی علیہ السلام ندانست کہ این ملک الموت است بقبض روح وے
 آمدہ یا کہ چون دید مردی یکایک بروی درآمد گمان کرد کہ قصد ہلاک وی آمدہ پس فرج کرد او را تا بکوری چشم وے
 کشید و نیز موسی او را دروغ گو دانست در آنکہ دعوی قبض روح او کرد و نیز کہ بشر قابض روح نمی باشد پس غضب کرد و بر وے

و غنصب برادر و غلامش فی المدحی باشد پس مذموم نبود و انداختن ابی از جناب حق بر وی متوجه نشد و گفته اند که در طبع موسی
علیه السلام حدیثی و شدت بود و وی مظهر جلال بود تا روایت می کنند که چون در غنصب آید نگاه که بر سر داشت اشتغال
می نمود و اخذ راس نجیه بارون علیه السلام بجهت تقصیر که از وی در منج از گوساله پرستی دیدیم ازین بابیت و همه حق بود
و بالجمله چون حدیث صحیح است ایمان بدان باید آورد و بر آنچه صحیح است از محامل و تاویلات حمل باید کرد و الله اعلم
و عن جابر بن رسول الله صلی الله علیه وسلم قال قد عرض علی الانبیاء کفنت آنحضرت بختقین عرض کرده شد بر منبر پیغمبر
و نموده شدند چنانکه لشکر را عرض می کنند بر سر دار - فاذا موسی ضرب من الرجال کانه من جبال شنفورده - پس ناگهان دیدیم
که موسی علیه السلام صفتی و قسمی از مردان است گویا که وی از مردان شنفورده است الفتح شین معجم و ضم نون پیش از نوا و و جاز
و او بخره و تا در آخر نام قبیل مشهور است ازین دانوشنورده نیز میگویند بفتح سهره و سکون زای ضرب معنی گم گشت و بعضی میان
جسم نه لاغرونه فربه آید و مردان شنفورده ازین قسم اند و حمل برین معنی مناسب است - و در آیت عیسی بن مریم - و دیدیم عیسی بن مریم
علیه السلام را - فاذا اقرب من ابیت بشبهما الفتحین عوده بن سعید - پس ناگاه نزدیکی بین کسی که دیده ام در مشابهاست بوسه
عوده بن سعید و است صحابی بود و ثقی بعد از عود آنحضرت از طائف آمد و مسلمان شد پس رفت و دعوت کرد قوم خود را و قبول نکردند و گفت
اور پس بایستاد بر بام خود و اذان گفت نام وی از قوم دی تیری بسوی دی انداخت و گشت پس آنحضرت صلی الله علیه
و سلم فرمود و فقه عوده مانند فقه صاحب پس است که دعوت کرد قوم خود را باین در - و در آیت ابراهیم فاذا اقرب من ابیت
بشبهما صاحبکم - و دیدیم ابراهیم طلیل را علیه الصلوة والسلام پس ناگاه نزدیک ترین کسی که دیدیم مشابه بوی مرصاحب شماست
یعنی نفسیه - میخواند و مردومی دارد آنحضرت به صاحبکم ذات شریف خود را نامعلوم میشود که میان آنحضرت و حضرت ابراهیم مشابهت
تمام بود و در آیت جبرئیل فاذا اقرب من ابیت بشبهما دجینه بفتح دال کسر آن بن خلیفه صحابی مشهور است که جبرئیل بدان مشتمل
میشد و در وقت این رویت هم مشتمل بصورت وی بود - براه مسلم - و عن ابن عباس عن النبی صلی الله علیه وسلم قال رايت
لیلۃ امرئ بنی موسی - گفت آنحضرت دیدم در شب اسرا که برده شد مرا بیت المقدس در شب معراج موسی علیه السلام را
رجلا آدم - مردی گندمگون - طولا - بضم طاء تخفیف و انحنی طویل یعنی دراز قد و بلندید و او بسیار دراز و در حدیث تخفیف است
خبر از بفتح جیم سکون عین وجود اکثر هفت موسی می آید و گاهی صفت جسمی افتد که جمع گردد باشد و اینجا این معنی مراد است
زیرا که در حدیث آید باینکه موسی علیه السلام رجل الشعر بود و رجل غیر عید است چنانچه بیاید و فی الصراح جبرئیل و مرد
گرداندم - کانه من رجال شنفورده و رايت عیسی رجلا مریح الخلق - و دیدیم عیسی را مردی میان - مالک الی الحرة و البیاض -
مالک بر سرخی و سپیدی یعنی رنگ دی میان سرخی و سپیدی بود و بیضا الراس فرو بسته موسی سر تحقیق معانی این الفاظ در
شما کل شریف حضرت مصطفی صلی الله علیه وسلم باید و رايت مالک اذن النار - و دیدیم مالک که نزدیک دارد و زنجیر است و در حواله است
والله جال - و دیدم و جال را - فی آیات اراهم الله علیه و در آنحضرت این جماعه را در ضمن آیات و علامات قدرت خود که نمود

آیات را خدای تعالی اورا یعنی در شب اسرارین قول را وی هست غلامی که در مرتبه من لقا کرد - پس مباشر تو ای مخاطب در
 شک از دیدن و دریافتن آنحضرت ایشان را و این عبارت را تو حسی دیگر نیست که در شرح مذکور است متفق علیه
 ابی هریره قال قال رسول الله صلی الله علیه و سلم لیلۃ اسرے لقیته موسی گفت ابوهریره که گفت آنحضرت که در شب
 اسرار ملاقات کردم موسی را فتنه - پس صفت کرد آنحضرت موسی را و بیان کرد علیه و قول خود - فاذا رجع مضطرب - پس
 ناگاه که دیدم موسی مردی است مضطرب این را بچند وجه تفسیر کرده اند بعضی گفته اند که مضطرب بمعنی دراز بالاست و بعضی
 عیاض گفته مضطرب طویل غیر شدید و بعضی بمعنی خفیف اللحم گفته چنانکه در حدیث ضرب من الرجال را بدان تفسیر کرده اند
 و بعضی گفته اند که مضطرب اینجا بمعنی جنبیده است از خوف و شیت حق و آمده است که وی علیه السلام در نماز مضطرب
 متحرک می بود و در عوارف آنرا بیان کرده بگلامی که چالش آنست که جنبیدن از تموج دریای نفس حضور و مشاهدۀ جلالت
 حق بود در باطن وی رجع الشعر رجع کبرجیم که نه فرو رفته باشد که آنرا سبط گویند و نه زنگنه که آنرا جعد گویند - کانه من جال
 شغوة و لقیته علیه رفته - بفتح را و سکون موحده ساحر - و دیدم عیسی را میان بالا سرخ ساقا سرخ سفید گفت و اینجا سرخ
 چون سرخ سفید بود اطلاق سرخ راست آید و گویا سرخی از سفیدی غالب تر و بیشتر بود - کانه خارج من میاس یعنی الحام
 کبر در آل و سکون تخمینۀ در آخرین میا آمده است از حاتم مقصود و بعضا و است بعضا و لون و ترونازگی جسم و نهایت
 ابروی بکثرت غلبه روحانیت - و رای نا شبۀ دلره به - و دیدم ابراهیم را علیه السلام و حال آنکه من مشابۀ ترین
 فرزندان اویم بوی - قال - گفت آنحضرت - فانیته با نائین - پس او شد مرد و آوند - اهداها لمن - یکی از آن دو آوند
 شیر است - و الاخر فیخر و آوند دیگر در وی می انست و این فیه نیار و در خر فیه گفت ظاهر آنست که لقیته عبارت است
 و بعضی گفته اند که درین اشارت است بکثرت لین و قلت خمر فاقتم - فقیل لے فذا یها شمت - پس غیر ساخته شد و گفته شد
 بگریه کرد ام یکم ازین دو آوند که منو اهی و اختیار کن شیر را یا عذرا - فاخذت اللبن فشربه - پس اگر فتم شیر را پس نوشیدم
 آنرا فقیل لی اهدیت الفطرة - پس گفته شد مرا راه نموده شدی تو دین و اسلام را که مفسود و مخلوق اند و دم بران زیرا که شیر
 درین عالم چون پاک و صاف و خالص سفید و شیرین است و اول چیزی است که تربیت مولود و تقدیه وی بدان حاصل میگردد
 و در عالم اقدس آن امثال هدایت و نظرت است که تمام میگرد و در با و غذای قوت روحانی و در عالم قدس صور و امثال از عالم
 ثابت است تا از وی معانی مناسبه غذا میکنند و آمده است که هر که شیر از خواب بیدار و بخورد و تعبیر و علم و دین و هدایت است
 الحمد لله علی ذلک بر خلاف خمر که همه خیانت و فساد و شر و مضرت است درین عالم و در آن گفته شد من ساء ما کما لک اخذت
 الخمر غوت امتک - و انا و اگاه باش بدستی که تو اگر میگیری خمر اگر راه دبی رشد میشدند است تو متفق علیه و عن ابن
 عباس قال من رآه رسول الله صلی الله علیه و سلم بین مكة والمدینة گفت ابن عباس سیر کردم با همراه آنحضرت میان
 مکه و مدینه - فرما بود - پس گذشتیم بابیک وادی - فقال ای وادی - پس پرسید آنحضرت کدام وادی است این

فقالوا وادی الازرق - پس گفتند صحابه این وادی الازرق است بقدریم زای برای دو وجه تسمیه این وادی به جهت کبودی که زمین وی دارد و بعضی گفته اند که منسوب است به بردی که کبود چشم بود - قال کافی النظر الی موسى - گفت آنحضرت گویا نگاه میکنم من بسوی موسی و می بینم او را - و ذکر من لونه و شعره شیا - پس ذکر کرد آنحضرت از رنگ محاسنی موسی و می خیزی را که گفت گندم گون است در جل الشعراست چنانکه گذشت - و اضفا الصبیح فی اذنیه - بنده هر دو انگشت خود را در پرده گوش خود چنانکه در اذان می نهند برای بلندی آواز - له جوارالی الله بالتلبیة - مرا در آواز و زاری و فریاد دست بسوی خدا در لبیک گفتی که محرابان میکنند و جوار یحیی جم و تحقیق بمنزه بعد از وی الفت در آخر در اصل بانگ گاو و در کریمه عجله صبر اله خوار جوار یحیی هم فراتی آمده است و جوی آواز بلند کردن بعد از نزع زاری نیز آمده - ما را بهذا الوادی - در حالی که گذرنده است موسی و برین وادی - قال ثم سرنا حتی اتینا علی ثنیة - گفت ابن عباس پیتر سیر کردیم تا آنکه برآمدیم بر کوهی و ثنیة لقب است مشتهر و کسرون و تشدید تخانیة راه بلند بر کوه - فقال ای ثنیة بذه - پس پرسید آنحضرت کدام ثنیة و کدام کوه است این تا لوا بر شام گفتند این کوه هر شاست لفتح یا و سکون را و ثنین محببه نام کوهی است میان مکه و مدینه او لغت - یا گفتند کوه لغت است بکسر لام و فتح آن و سکون فانی نام کوهی است درین راه شک وادی است - فقال کافی النظر الی یونس علی ثانیة حمراء علیة جبهه صوف - پس گفت آنحضرت گویانی بنیم بسوی یونس سوار بر ناز و میخ بردی جبهه شپین است - خطام ناقه خلبه - چهار ناقه وی از پوست خراست خطام بکسر فاء و معجبه و غلبه بضم غاء و معجبه - ضم آن - ما را بهذا الوادی - گذرنده باین وادی - بلبلیا تلبیه کننده که می آید - رواه مسلم - تنبیه دیدن آنحضرت انبیاء را صلی الله علیه و آله و سلم و علمیم کما است از یقین نام یعنی من چنان علم دارم باحوال ایشان که در حالت حیات داشتند گویا که می بینم آنرا و بعضی گفته اند که این همه در مقام است و بعضی بر آنند که این تمثیل است که کشف کرده شد برای آنحضرت و در آورده شد در حسن مشرک وی صلی الله علیه و سلم و بعضی از اهل تحقیق میگویند که سیدران وقت دید که در حالت حیات داشتند و این در عالمی می باشد که در اینجا ماضی و مستقبل و حال نیست و تحقیق این از کلام بعضی از صوفیه که در حقیقت زمان مکان تنگم کرده اند باید حسب گفت بنده مسکین عبدالحق بن سیف الدین عصمه المدین شواکیب الظن انجمن که چون اتفاق است بر حیات انبیاء صلوات الله و سلامه علیهم اجمعین بحیات حقیقه دنیای لیکن محبوب اند از نظر عوام پس بحقیقت نمود ایشان را عجیب خود صلی الله علیه و سلم به مقام همیشگی بی شبهه و بی اشکال و عن ابی هریره عن النبی صلی الله علیه و سلم قال خفف علی داود القرآن گفت سبک گردانیده شد بر داود علیه السلام قرائت زبور و توریت را - فکان یامر به و انبه یفسر - پس بود داود که امر میکرد برین کردن چار و ای خود را پس زمین کرده می شدند - فیکر القرآن قبل السج دواب - پس میخواند داود و قرآن را و تمام میکرد و آنرا پیش از آن که زمین کرده میشدند دواب وی معلوم میشد که چند بود دواب داود و در چه مقدار از زمین کرده می شدند اما انقدر معلوم است که از اجرای عادت بیرون بود خصوصاً قرائت توریت با آن بسیار در آن

کرداشت چنانکه میگوید که حفظ دی محجۃ انبیای بنی اسرائیل بود و خیر علیه السلام را که بعد از احیاء و برانداختن بد حفظ تورات شناختند
 و این از قبیل طی و بسط زمان است و آن امری مقرر است نزد عارفین و از سیدنا امیر المؤمنین علی رضی الله عنه نیز نقل است که در
 رکاب پاس می نهاد و تاپای دیگر در زکاب نهادن ختم قرآن میکرد و در روایتی از قرآن کعبه تا باب دی - و لا یاکل الا من عمل
 بیدیه - و نمی خورد و او در روزی که از کسب و کار هر دو دست خود که زره باقی بود - رواه البخاری - و عنه عن النبی صلی الله
 علیه وسلم قال کانت امرأتان یحما ابناهما کففت اخفرت بودند و زن که با آن دو پسرها بودند یعنی هر یک از آن دو زن
 پسری داشت - جابر الذبیب قذیب باین حدیثا - آمد گرگ پس بر دپسری که از آن دو زن را - فقالت صاحبهما انما ذسبب
 باینک - پس گفت زنی که مصاحب آن زن بود زده است گرگ گریز ترا - و قالت الاخری انما ذسبب باینک - و گفت زن
 دیگر نیز زده است که پس ترا پس خلائی میان این دو زن افتاد هر کدام میگوید که پس ترا زده مرا - فتجا کتالی و او د - پس قضیه
 برودن آن دو زن بسوی داود تا حکم کند در میان ایشان - فقفی به لکبری - پس حکم کرد و آن پسری را زنی که کلام تر بود
 بجهت شهادتی که پسریا آن دید یا بجهت آنکه در دست وی بود یا بدلیل دیگر که ساختند مرا و با جهاد و این حکم داود بوجی نبود
 و الاخلاف آن مسلمان را گنجایش نمیداشت - فخر جاعل سلیمان بن داود - پس بیرون آمدن آن دو زن بر سلیمان آمدند
 نزد وی - فاجترأه - پس خرداوند سلیمان را صورت قضیه - فقال ایتونی بالسکین اشقه بنکیا - پس گفت سلیمان بیاید
 نزد من کار در او پاره کنم این پسریا میان بیکی و هم و پاره دیگر را بدگری مقصود سلیمان علیه السلام ازین امتحان
 شفقت آن دو زن بود تا تمیز گردد که مادر کفیت - فقالت الصغری لا تفعل برحکم الله - پس گفت زن خرد و پاره کن
 پس را رحمت کند ترا خدای تعالی بهو اینها - این پسریا زن کلان تر است و هم بوی ده - فقفی به للصغری - پس حکم کرد و سلیمان با
 پسریا زن خرد تر را با هر دو از وی کبریا اقرار هم کرد که این پسریا ست پس بوی داود و اقبل اینجاسے گویند که سلیمان
 چون انقض کرد حکم داود با آنکه حکم پیغمبر بود و منقوض نمیکرد اگر چه با جهاد و باشد و جواب میگویند که آن حکم از داود علیه السلام
 بطریق جرم قطع نبود بلکه بطریق احتمال بود و قصد کرده بود که حکم کند و تو آنکه نسخ حکم محمد فیه جائز باشد و شریعت ایشان الله
 اعلم متفق علیه - و عنه قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم قال سلیمان لا طوفن اللیلۃ علی تسعین امرأه - گفت سلیمان
 علیه السلام هر یکینه طواف کنم امشب بر نو زن کنایت از جماع کردن ایشان است - و فی روایتی بمات امرأه - و در روایتی
 طوفن بعد زن واقع شده است - کلمن تا فی لغارس یا بهی سبیل الله - هر یک از آن زنان بیاید یعنی بر اید سواری
 که کارزار کند در راه خدا سلیمان علیه السلام این عهد را بخود بر بست و عزم کرد که این چنین کند - فقال له الملك قل انشاء
 الله - پس گفت مرسلیمان را فرشته گویا انشاء الله یعنی میکنم این را و میشود این اگر خواسته است خدا که میخواهد چیزی
 بوجود نیاید و خواسته بنده بی خواسته دی سودی ندارد - فلم یقل و لسی - پس گفت سلیمان انشاء الله و وقتیکه ملک گفت
 از وی هم گفت بجهت آنکه فراموش کرد - فطاف علیهن - پس طواف کرد و گشت کرد و سلیمان یعنی این زنان را و جماع کرد و این را است

متفق علیه - وعن ابي موسى ان النبي صلى الله عليه وسلم قال لكل من الرجال كثير كفت انحضرت کامل شدند از مردان بسیاری و
 کامل من النساء الا مريم بنت عمران - و کامل نشدند از زنان مگر مريم دختر عمران - و آسینه امراة فرعون و آسینه زن فرعون ظاهر
 حديثنا في فضيلتها اين و تن از هر که جز ایشان است حتی فاطمة و خديجة و عائشة و سائر از راجح مطهرات و توجیه کنید
 که مراد سائر در اعم سابقه است یا این کلام پیش از نزول محی بود و فصل کمال این مطهرات باشد یا اینها مستثنی اند از انسان بقرینه عادت
 دیگر که در مناقب فاطمة نیز واقع شده است که فاطمة سیده سائر اهل الجنة و در بعضی طرق از حدیث فضیلت فاطمة و مريم و آسینه را
 استثنا کرده و بالجمله احادیث مختلفه درین باب آمده پس با جهات و حقیقات متعدد آنرا باید بتخصیص عموماً قائل شوند و در سائر آثار
 و در عقاید اقوال علماء درین باب نقل کرده شده است و الله اعلم درین حدیث فضل عائشة بلکه فضیلت او را بیان کرده
 و فرمود - فضل عائشة علی النساء کفضل الثريد علی سائر الطعام - فضل عائشة بر زنان دیگر مانند فضل ثريد بر باقی طعام و
 ثريد طعامی مشهور است که آنرا اشک گویند و در زمان شکستن رکاسه متفق علیه ذکر حدیث انس - و ذکر کرده شده است حدیث
 انس که در وی - یا خیر البریه - واقع شده است - و حدیث ابی هريرة و ذکر کرده شده است حدیث ابی هريرة که در وی - یا
 النساء اگر مهم است - و حدیث ابن عمر - و ذکر کرده شده است حدیث ابن عمر که در دست الکريم ابن الکريم في باب المغفرة و بصحیته که گذشت
 الفصل الثاني عن ابی رزین یفنی را و کسر زای و سکون تخانیة صحابی مشهور است عداد وی را اهل طائف است
 قال قلت - گفت گفتم - یا رسول الله بنی فیل ان یخلق خلقه - کجا بود پروردگار را پیش از آنکه پیدا کند خلق خود را
 قال کان فی عمار کففت انحضرت بود و عمار گفته اند که مراد عمار و صاحب فیل یا کیف برهم نشسته و روایت کرده شده است عمار
 بقصر و بر هر تقدیر مراد بدان امری است که ادراک نکند آنرا عقل منرسد بکنه آن صفت و قول می که فرموده - تاهمه هواد و ما فوقه هواد -
 و نبود زیر زمینی هواد و نبود زیر روی هوا کسایت است از آنکه نبود بادی چیزی پس حاصل آن اصح گرد و بمشهور کان الله لم یکن موشی او
 گفته اند که این شایسته است بفتح تویم مکان زیرا که بر متعارف محال است موجودی بی مکان بی هو از هر ی گفت که با ایمان
 آوردیم بدان و بکیف نداریم آنرا بچیز و بعضی گفته اند که مراد از سوال آن بود که این کان شنیدنا و مراد فرمود - و خلق عرشه علی الماء
 و پیدا کرد عرش خود را بر آب - رواه الترمذی و قال قال - گفت ترمذی که گفت - نیز بدین مارون که از اعلام است و گفته شد
 و حافظ متفق صحیح الحدیث و امام احمد شنای او گفته و اصل از بخارا است و فضائل و بسیار است مائت سنه سبع عشر و مائتین -
 العمار ای لیس موشی - یعنی عمار کسایت از آنست که نبود بادی چیزی چنانکه گفته شد و عن العباس بن عبد المطلب عن عمه ان کان
 جالساً فی البطحاء - روایت است از عباس گفت که وی نشسته بود در بطحای مکه که نام موضع است و البطحاء در سنگ لاخ -
 فی عصابت نشسته بود و در گروی از مردم و ظاهر عبارت حدیث در آنست که این قصه پیش از اسلام عباس بود و آن گروه نیز همان
 بودند - و رسول الله - و حال آنکه غیر خدا صلى الله عليه وسلم جالس نشسته است - قدرت سبحانه و تعالی و الله اعلم گذشت که
 پس نگاه کردند آن جماعت بسوی آن ابر - فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم یا سمون نبره - پس گفت آنحضرت

چون نام می‌کنند شما این را - قالوا السحاب گفتند این سحاب است یا نام می‌کنیم این را سحاب و سحاب برقع و نصب هر دو در وقت
است - قال گفت آنحضرت - والزن من نام می‌کنید بضمیم و سکون زاء و فن ابن سبیر را گویند - قالوا والزن گفتند
زن نام می‌کنند - قال والغان گفت آنحضرت و غنان نیز نام می‌کنند فتح عین - قالوا والغان گفتند و غنان هم نام می‌کنیم
و فی القاموس غنان ابری که نگاه ندارد آب را - فقال کل تدرون ما بعد ما بین السماء والارض گفت آنحضرت آیا در می‌یابید
ومی‌دانید که چه چیز است و چه مقدار است دوری مسافتی که میان آسمان و زمین است - قالوا الاندری گفتند نمیدانیم قال
بعد از اینها گفت آنحضرت که دوری مسافت که میان آسمان و زمین است - اما واحدة - یا یکی - و اما اثنتان - یا دو و سالتون
یا سه و جمعون - سنه - و بقا و سال است یعنی مسافت هفتاد و یک سال است یا هفتاد و دو یا هفتاد و سه سال این نزد ایشان
راوی است - و السماء التي فوقها ذلك - و آسمانی که بالای او است نیز همچنین است که مسافت میان این آسمان آن آسمان هفتاد و
سال است حتی عدد سبع سموات - تا آنکه شمر آنحضرت هفت آسمان را و در حدیث دیگر بیاید که بعد میان این آسمان همچنین میان
آسمانها پانصد ساله است پیری بر آسمانی نیز مقدار پانصد ساله راه است و طبیعی گفته که هر که همین سیانه است نه عدد همین این
عدد برای مبالغه بسیار آید و بعد از علم ششم فوق السماء السابعة بحر بعد از آن بالای آسمان هفتم دریائی است که بین اعلاه و اسفله که بین
سماء الی سماء مسافت میان بالای آن دریا و پایان دریا مانند مسافتی است که میان آسمان و آسمانها دیگر است و در
آیه است که حق تعالی زیر عرش دریا فی آفریده است که از آن باز که عرش را در آن دریا و آن است - ثم فوق
ذلك ثمانية احوال یسیر بالای آن دریا هشت فرشته است بر صورت احوال جمع و عمل بفتح واد و سکون عین بر کسر
ما بین اطلاق من و در کن مثل ما بین سماء الی سماء - مسافت میان سم های ایشان و در عین ما بین ایشان مقدار را بنحی
میان آسمان و آسمانی دیگر است - ثم على ظهور بين العرش یسیر بر پشتهای ایشان عرش است بین اسفله و اعلاه ما بین سماء
الی سماء - مسافت میان پایان عرش تا بالای آن مقدار را بنحی میان آسمانی تا آسمانی دیگر است ثم المد فوق ذلك یسیر فدای تعالی
بالای آنست لعلو و عظمت و حکم و غرر و بیکان و جبهت و استقرار و کن و این تصوریری و تشبیه است برای علو و عظمت الی تعالی
و تقدس که وی فوق همه و در او کل است چنانکه در قرآن مجیدی فرماید المد من و انتم محیطون آنحضرت صلی الله علیه و سلم
خواست که ایشان را از تشعل سفلیات برداشته تصوریر علویات و تفکر در ملکوت سموات و ارض متعلق سازد تا انانیا بنابر
ترتی کرده به پیداکنده و برپا دهنده ایشان متوجه گرداند از گرفتاری به پرستش بنان که در اسفل ساقطین افتاده اند باز آن
فانهم و بالمد التوفیق - رواه الترمذی و ابو داود - و عن جبریم جبریم فتح باین مطلع بضمیم و سکون طار و کسر
عین صحابی است از اشراف قریش از اولاد عبد مناف اسلام آورد و پیش از فتح بعد از عام خیبر عالم بود بعلوم انساب
و اخبار و امام عرب شاکردالی بکر صدیق رضی الله عنه - قال انی رسول الله صلی الله علیه و سلم - اعرا به گفت آمد آنحضرت
را با پیشینی - و قال هذت الانفس - و گفت در مشقت انداخته نفسها معاجع الاعمال - و در کسبه شد اهل و عیال بنیکت

الاموال - و نقصان کرده شد الما - و کلت الانعام - و ملاک گشت چار و اما - فاستسق المددنا - پس طلب باران کن از خدا بر اے ا - فاستشفع بک علی الدین بدستی ما طلب شفاعت می کنیم بتو بر خدا یعنی ترا شفیع و وسیله می گیریم درگاه حق تا باران بفرستد - و استشفع بالمدد علیک - و طلب شفاعت میکنیم بتو بر خدا و خدا را شفیع می آریم نزد تو تا باران طلبی از وی - فقال النبی - پس گفت پیغمبر خدا - صلی الله علیه و سلم سبحان الله سبحان الله - مکرر نماز الیسحی حتی عرف ذلک و جوی اصحابه پس همیشه تسبیح میکرد آنحضرت به تعجب و غضب تا آنکه شناخته شد اثر غضب بر روی پادشاه اصحاب و اهل بیته یعنی صحابه بغضب آنحضرت متاثر شدند و در روی بای ایشان نیز اثر آن ظاهر شد - ثم قال - پس گفت آنحضرت - و یک - و ابرو تو عجب از تو - انه لا یستشفع بالمدد علی احد - بدستی شان انیت طلب شفاعت کرده نمی شود بر خدا هیچ کی وسیله گرفته نشود او را - شان الله عظم من ذلک - امر خدا و قدر و مرتبه او بزرگتر است از آن که وسیله سازند او را نزد کسی - و یک - آمد بر سر ما الله - و ای ترا آیا میدانی و درمی یابی که چیست خدا و عظمت او و جلالت - ان عرشه علی سמוاته لکنکذا - بدستی که عرش او که دی بران محیط است بر آسمانهای وی بر آئیند این چنین است - و قال باصحابه مثل القبه علیه - و اشارت کرد آنحضرت برای نمودن و نمایش دادن صورت بکذا باگشتان خود مانند گنبد بر کف دست خود یعنی احاطه و همه آسمانها را چه جای زمینها - و انه لیا باه اطیاط الاله - و بدستی عرش با آن عظمت و وسعت بر آئیند آواز میکنند مانند آواز کردن بالان شتر بسوار یعنی عاجز می آید عرش و عظمت حق مانند عجز بالان از برداشت سوار اطیاط آواز بالان و زمین و شکم تنی و نالیدن شتر کرده و این تصویر و تمثیل عظمت الهی است بر قدر شتم اعرابی - رواه ابو داود - و عن جابر بن عبد الله عن رسول الله صلی الله علیه و سلم قال اذن لی ان احث عن ملک من ملائکة الله من حملة العرش - گفت آنحضرت اذن کرده شد مرا که حدیث کنم و خبر دهم از عظمت فرشته از فرشتگان خدا از حاملان عرش و بردارندگان آن - ان ما بینهم اذنیة الی عاتقیه - که میان دوزمه گوش وی تا دوش وی مسیره سبعه مائه عام - جائے سیر هفتصد سال است عاتق دوش و احضیه گفته اند میان دوش و گردن موضع روایه رواه ابو داود - و عن زرارة بن عقیب ز اے و تخفیف را بر او پس ابی اونی لفتح حمزه و سکون واو و فاذا انشأت ما بینک فاضی لعمره بود و از علما و فضلا و عباد زمان خود از ابن عباس ابو بکر سلع وارد روزی در نماز خجرام است میکرد آیت فاذا انشأت فی الناقور منی خوانند صیحه زد و جان و او سته ثلث و تسعین در زمین و لید بن عبد الملك - ان رسول الله صلی الله علیه و سلم قال لجریر یل - بر روایت می کند ز راه که آنحضرت گفت جریر را - بل را بیت ربک - آیا تو دیده یزدگرد کار خود را - فانتقض جریر یل - نفس بفاوضا و حمزه افشانند و انتفاضه زید و ناقص تب لرزه را گویند می گوید پس بلزید جریر یل از دشت این سوال و تصور این حال - و قال - و گفت یا محمد ان نبی و بیکه سبعین حجایا من تور - بدستی میان من نمایان خدا نهاد پرده است غایت آنکه پرده پادشاه نورانی است و ان صفات ملکیه جریر یل است بلکه صفات حق نیز که صفت پرده ذات است و تعین عدم و موقوف به علم شارع است

و در روایتی سبعین الف حجاب و تواند که گنایت از کثرت حجاب باشد و در حدیث دلیل سنت بر جواز روستی میسما از جهت سوال
 آنحضرت صلی الله علیه و سلم از انان و کلام جبرئیل نیز دلالت دارد و بران و فرقی میان ملائکه و بشر درین باب حکم است اگر چه
 بشر در حجت روحانی یا جسمانی جمیع سنت و خود بشرا حق باشد و در روایتی است بروایت حق و در روایت ملائکه خلاف است
 فانهم لو دلوت من بعضنا لا حرقه - اگر نزد یک شوم از بعضی جایها بر آئینه بسوزم بسیت اگر یک سر سومی بر تبریم + فروغ
 تجلی بسوزد و پرم + این عبارت ناظر در حجب صفات حق و انوار ذات اوست تعالی شانه - بگذانی المصباح یحییین است
 و در مصابیح که از زراره روایت کرده و نام صحابی نبوده است - و رواه ابو نعیم فی الحلیة عن الس - و روایت کرده آنرا ابو نعیم علیه
 که نام کتاب اوست از انس و تواند که زراره از انس وایت کرده باشد - الا انه لم يذكر لیکن ابو نعیم ذکر کرده است این عبارت را که
 فانفض جبرئیل - و بانی جواب ما ذکر کرده - و عن ابن عباس قال قال رسول الله صلی الله علیه و سلم ان الله خلق من
 منزه یوم خلقه - درستی خدای تعالی پیدا کرد و انزل جبرئیل را از انان روز بار که پیدا کرده است - صافا قدسیه - در حالی که صفت زنده
 است هر دو پای خود را - لایرفع بصره بر زمین دارد و انرا فیل ششم خود را بغیر از حضور و این عبارت است از آنگهی انتظار
 برای مرید نفع خود شاید که در همین زمان فرمان در رسد - بینه و بین الرب - میان انرا فیل میان بروردگار مبارک است
 سبعون لور ایضا و نور است که حجاب است - اما من نورید نور من الا الله - از انان بمقتاد نور هیچ نوری که نزدیک است
 از پروردگار تعالی که اگر کسی بخواهد از نور حق - و عن جابر بن النبی - و سلم قال لما خلق الله آدم و ذریته رآه
 است از جابر که آنحضرت گفت هنگامی که پیدا کرد خدا تعالی آدم را و اولاد او را - قال لما خلق الله یارب خلقکم یا کلون بشرب
 و کلون یرکبون گفتند فرشتگان ای پروردگار پیدا کردی نواییشان را که میخورند و میوشند و جماع میکنند و سوار میشوند - جعل
 لهم الدنیا و لنا الآخرة - پس ایشان را دنیا بگردان ما آخرت یعنی چون ایشان متعاند بدینا و اما از انان تمنی نیست ایشان را
 همین دنیا باشد و ما آخرت و جمع کردن میان دنیا و آخرت را زیادت است - قال الله تعالی لا جعل من خلقکم
 بیدی ینیکر انهم کس را که پیدا کرده ام من او را بپرو دست قدرت خود جامع میان جلال و جمال - و لغت فیه من روت
 و میدم من دردی از روح خود اضافت برای تشریف و تکریم است سخن قلت که کن فکان همچو کسی که گفتم من او را در
 پیدا کردن شولس میشود آدم و ذریه وی این را و هم دارند با وجود آن تشریف و تکریم و لهذا ایشان جامع کمالات بتو
 و معنوی و جسمی و عقلی دنیا و آخرت شدند و این حدیث دلیل است بر تفصیل بشر بر ملائکه - رواه البیهقی فی شعب الایمان
الفصل الثالث عن ابی هريرة قال قال رسول الله صلی الله علیه و سلم المؤمن اگر مصلی العبد من بعض ملائکه - مسلم
 بزرگتر است بر خدا از بعضی فرشتگان و فی تفصیل این مسئله مذکور است در کتب کلام - رواه ابن ماجه - و عنه قال
 ان رسول الله صلی الله علیه و سلم یبوی و هم انرا ابی هريرة انعت که گفت گرفت آنحضرت هر دو دست فرا - فقال
 پس گفت - خلق الله الترتیب یوم السبت - پیدا کرد خداست قضاے ناک را روز شنبه - خلق فیها الیمال یوم الاحد

پیدا کرد و روی کوه را بر روی یک شنبه - و خلق الشجر لوم الاثنین - و پیدا کرد در خشان را و در شنبه - و خلق المکره لوم الثلاثاء - پیدا کرد مکره را یعنی چیزهای ناخوش را و در شنبه - و خلق النور لوم الاربعاء - و پیدا کرد روشنایی را و در چهارشنبه این روایت مسلم است و در روایت غیر او خلق النور یعنی پیدا کرد حوت را و در چهارشنبه و تواند که نور و حوت هر دو درین روز پیدا شده باشد و بحث فیما الذواب لوم الخميس - و بزرگانه کرد در زمین چغندر را و در پنجشنبه - و خلق آدم بعد العصر من لوم الجمعة - و پیدا کرد آدم را بعد از غروب دیگر از روز جمعه بی آخر الخلق - در آخر پیدایش - و آخر ساعت من النهار یملین العصر الی الليل - و در آخر ساعت از روز و در میان عصر تا شب ازین جهت جمعه نام کردند که پیدایش همه در وی جمع شد و فضیلت دادند آخر ساعت او را و آیه سلم و عنه قال بنیابی الصلی الله علیه وسلم جالس اصحابه - در انشای آنکه آنحضرت نشسته است و یاران او - اذ انی علیهم اصحاب - نگاه آمد بر ایشان ابرو و در بعضی نسخ سجاده - فقال نبی الصلی الله علیه وسلم بل تدر دن انما ایتس گفت آنحضرت ایادری یا سید جلیست این - قالوا گفتند بر عادت خود - الله و رسول الله علم قال هذه العنان - گفت آنحضرت این عنان است سابقا گذشت که عنان لقیح عین ممل نام ابرست - و نه روا یا الاض - فرمود این ابرها را و نیاهای زمین است روا یا ابرها جمعه را و چه است و را و چه شتری که بوی آب کشند تشبیه کرد ابرها را بدران - لیوقها الله تعالی الی قوم لا یشکرون - میراند خدا را تعالی آنها را بوی قوی که تشکر نمیکند خدا را و لا یشکرون - و نمیخوانند او را درین تشکایت است از کفران این قوم که برین نعمت تشکر نمیکنند ششم قال تدر دن با فو لکم - یا یادری یا سید شما جلیست بالای شما - قالوا گفتند صحابه الله رسول الله علم قال فابنا الرقیع - گفت آنحضرت بدرستی آن چیزی که فوق شماست بر قیغ بر وزن قیل سمان و بعضی گفته اند نام آسمان نیاسقف محفوزا آسمان سقف است نگاه داشته شده انا فنادی تشبیه کرده آسمان را به سقف خانه - و موج مکفوف - و آسمان موجی است منع کرده شده از سقوط موج نیز تشبیه کردند چنانکه موج معلوق در بنوا میاشد آسمان نیز معلوق بی متوان ایستاد و ششم قال بل تدر دن با فو لکم و بنیابی لکم گفت آنحضرت آیا میدانید چه قدر مسافت است میان شما و میان آسمان - قالوا گفتند صحابه الله رسول الله علم قال فابنا الرقیع - یا یادری یا سید شما جلیست بالای این آسمان - قالوا الله رسول الله علم قال سمانا من بعدا بنیابی حسرتا ستمه - گفت بالای این آسمان دو آسمان است که در وی مسافتی که میان آن و آسمان است یا نه ساله راه است - ششم قال کذکک - یا سید گفت آنحضرت همچنین - حتی عکسج سموات - تا آنکه شمر و هفت آسمان بالای یکدیگر را بین کل سمانین بین السما و بعدا بین السما بین - و میان عرش میان آسمان مقدور دوری میان هر دو آسمان است ششم قال بل تدر دن با فو لکم و بنیابی لکم گفت آنحضرت آیا می در یا سید جلیست آن چیزی که زیر شما است - قالوا الله رسول الله علم قال انما الارض - گفت

انچه در زمین است زمین است ثم قال ان تدرون ان تحت ذلك ليمتحن بها ابامی وانی حبست زیر این زمین - قالوا الله ورسوله اعلم قال ان تحتها رضا اخری - گفت بدستی زیر این زمین و زیرین دیگر است - بینها مسیره جسمانی عامه - میان این دو زمین فضا است یا اندر سال راه است حتی غریب ازین بین کل ارض مسیره جسمانی است - تا آنکه شتر و اخفرت هفت زمین را میان این دو زمین با هم سال راه ازین حدیث معلوم میشود که نسبت مسافت و دوری میان زمینها بر وفق نسبت آسمانهاست پس آنکه میگفتند که طبقات زمین به مثله یک دیگرند و هم پیوسته و اندر ارض را در قرآن مجید مفرد ذکر کرده اند و هموات را با هم جمع میکنند این حدیث است و شاید افراد ارض باراهه همین زمین است که زیر ایشان است و زمین با هم دیگر کار ندارند بجز این است که آنها را که از زمین فیوض و انوار میرسد و الله اعلم ثم قال و الذي نفس محمد میده لو انکم و لتعلم بحبل الی الارض السفلی لسط علی الله - اگر بودی که شترافرو را میکردید بر سنی و السوی زمین که پایان از زمین است بر زمین می افتاد آن رس بر خدا چون در احادیث دیگر است و احاطت پروردگار تعالی و تقدیر بر عرش عیان یافته است احاطه و وجود علم و قدرت و ظهور آثار صفات افعال در زیرین بیان کرد که هر جا قدرت او است در زیر بالا همه را احاطه کرده است ثم قرأ لیسر خواند اخفرت این آیه را که - هو الاول والاخر والظاهر والباطن و هو کل شیء علیم - تشریح حال این اسماء و شریف سابقا و شرح اینها جسی معلوم شده است - رواه احمد و الترمذی و قال الترمذی قرأه رسول الله صلی الله علیه و سلم الا یتعلم علی انه اراد لسط علی الله - و گفت ترمذی خواند ان اخفرت این آیه را و لا اله الا الله و هو الذی مراد در حدیث که گفته است لسط علی الله - است بقرینه و هو کل شیء علیم - یعنی می افتاد آن بر سران بر علم خدا - و قدرت و سلطان و قدرت او در بر قربان او و علم الله و قدرت و سلطان در کل مکان - علم خدا و قدرت سلطان او در هر جا است یعنی انا این صفات در همه جا است و الا این صفات حق هم مکانی نه بیدار و هو علی العرش و خدا بجل ذات خود بر عرش است - كما وصف نفسه فی کتابه - چنانکه وصف کرده است وی تعالی و تقدیر ذات خود را در کتاب خود گفته - الرحمن علی العرش المتدعی بهو رب العرش العظيم - با مر و مجموع آنکه آنچه ذکر کرده اند وجود علم و قدرت سلطان و وجود ذات بر عرش چنانکه در وجود الله فی السموات و فی الارض و فرمود و الله کل شیء محیط و بر تقدیر این آیات اگر چه بظاهر معلوم جهت و مکانند و لیکن حقیقت کثایت و عبارت از ظهور سلطان علم و قدرت اند و مراد با آنها حقائق و معانی است که مناسب قدرین و بزرایاست او نیر تعالی شأنه و عظم برانه و الله اعلم - و عنه ان رسول الله صلی الله علیه و سلم قال کان طول آدم ستین ذراعا - بود درازی قدام شصت گز - فی سبع اذرع عرضا - در هفت گز پهنا و ذراع در اصل یعنی رشتن دست از مرق تا فوق اصبع وسط و گز شمرع همین است اما آنکه مراد ذراع آدم است که قدام مقدار شصت ذراع وی بود یا ذراع متعارف الان از مردم و ظاهر آنست که مراد ذراع مردم باشد زیرا که اگر مراد ذراع آدم باشد لازم آید که ذراع وی شصت یک قاست وی باشد و در غایت فقر باشد بحسب طول جسد وی و از تناسب بغایت بیرون بود که لا یکنه - و عن ابی ذر - روایت است از ابوذر غفاری که در صدق و زهد از اکابر و اعیان صحابه است - قال قلت

گفت گفتم یا رسول الله ای الانبیاء کان اول - کبرایم یکی از پیغمبران بود نخست - قال آدم - گفت آنحضرت بود اول نبی و آدم علیه السلام قلت - گفتم - یا رسول الله و بنی کان پیغمبر بود آدم - قال نعم بنی مکلم - گفت آنحضرت آری آدم پیغمبر بود سخن کرده شده یعنی فرستاده شده بروی صحیفه یعنی رسول است - قلت - گفتم من - یا رسول الله کم المرسلون - از میان انبیای مرسل چند کس اند قال ثمانی و نصفه عشر - گفت آنحضرت رسل سی عدد و ده چند تن اند و در روایتی سی عدد و چهارده آمده سجا غیره - جماعته انبوه جمیع پیغمبران تشدیدیم معنی بسیار و غیر از غیر نسبت به تشریف نیز افزوده منتهی کثرت میکند چه جماعه اکثر پیغمبران باشد و در روایتی عن الی امامته قال ابو ذر قلت - و در روایتی از ابی امامه آمده است که گفت ابو ذر گفتم - یا رسول الله کم وفاء عده الانبیاء - چند است تمام شمار انبیاء مرسل و چه غیر مرسل - قال مائة الف و اربعه و عشرون الف - فرمود صد و بیست و چهار هزار - المرسل من کل ثمانیة و خمسة عشر جماعه غیر مرسل از میان آن سی عدد و پانزده تن فرق است میان بنی در رسول بنی آنکه وحی بوی بیاید تا مردم برساند و رسول آنکه کتاب باو رسد باشد و در عدد انبیاء و بیست و چهار هزار نیز روایت آمده و بسبب این اختلاف فاش از بعضی عدد انبیاء منع کرده اند و بجهل باید گرفت آنگاه انبیا و کلیم جمیعین - و عن ابن عباس قال قال رسول الله صلی الله علیه و سلم لیس فی الخبر کالمعانیة نیست خبری جز ششیدن مانند آن خبر چشم دیدن هر چند خبر یقینی باشد با وجود دیدن را فاصیغ و کمی است که شنیدن را نیست و آنحضرت دلیل می آید و نیز می آید که آن الله تعالی خبر موسی با صانع قوم را بجهل بدستی خدای تعالی خبر داد و موسی را علیه السلام بخبر کرد که در قوم وی و کلمه طین الالواح - پس بنی داخا که در آن کورست نوشته بودند طین عاین باصنعوا پس هرگاه که موسی نزد قوم آمد و چشم دید آنچه ساخته اند از گوساله - الفی الالواح - داخا الالواح را از جهت شدت غلبه فاکتست - پس شکست الواح - روی الاما دیث الثلثة احمد - روایت کرد این حدیث را امام احمد -

باب فضائل سید المرسلین صلی الله علیه و سلم

فضائل سید المرسلین صلی الله علیه و سلم از حد و حد خارج است و احاطه نمیکند بران علوم اولین و آخرین و نمیدانند از آنکه بکینه حقیقت گویند و در کار غرض و اتفاق دارند که آنحضرت سید اولاد آدم و فاضل ترین پیغمبر است صلی الله علیه و سلم و کلیم جمیع و بعد از وی ابراهیم خلیل الله پس زوی موسی کلیم است و یافیه نشده است تفریح از علما بعد از موسی علیه السلام الفصل الاول عن ابی هريرة قال قال رسول الله صلی الله علیه و سلم بعثت من خیر قرون بنی آدم قراقرن - گفت آنحضرت بر این خنجه شده و فرستاده شده ام من از بهترین طبقات فرزندان آدم قراقرن یعنی در برترین در طبقاتی بدان میگشتم و قرن طبقه مردم و یک زمان که قریب یکدیگر باشند چنانکه صحابه و تابعین و تبع تابعین و امثال آن و مراد خیر قرون بنی آدم هر طبقه ایست که بدان آنحضرت در آن طبقه بودند و آنحضرت در اصلا اب انما بود چنانکه بعد از اسمعیل علیه السلام گفته بود و قریش بود و بعد از وی ما شوم بود - گفتم من القرن الذی كنت منه تا آنکه شوم از قرنی که شوم از وی و من خیریت محمول است بر فضائل چیده و فضائل شریفه که در معارف عقلا اهل کرام

من یشتق عند القبر - ومن یختل کسی ام کہ شگافہ میگرد و از وی قبر کنایت است از آنکہ وی صلے اللہ علیہ وسلم اول کسی است کہ بر آنجہ می شود از قبر - و اول شافع - و من یختل شفاعت کندہ ام - و اول مشفع - و نخستین کسی کہ قبول کردہ شود شفاعت وی چون وی صلے اللہ علیہ وسلم یختل شفاعت کندہ است و شفاعت وی البتہ مقبول است لازم آید کہ نخستین کسی کہ قبول کردہ شود شفاعت وی است و تفصیل بن در باب الشفاعت گذشت در رواہ مسلم - و عن انس قال قال رسول اللہ صلے اللہ علیہ وسلم انا اکثر الانبیاء تبعایوم القيمة من بیشترین پیغمبرانم از وی تابعان روز قیامت - و انا اول من یقرع باب الجنة - و نخستین کسی ام کہ میگوید در بہشت را دے در آید وی در آرد در بہشت - رواہ مسلم - و عتہ قال قال رسول اللہ صلے اللہ علیہ وسلم انی باب الجنة القيمة - و ہم از انس است گفت گفت می آیم در بہشت را روز قیامت - فاستفتح یس طلبت میکنم کشادن در بہشت را - فبقول الخازن من انت - پس میگوید بنزدیہ وار بہشت چہ کسی تو - فاقول محمد بن یسکویم محمد فبقول بکثرت ان لا اتم لاهر قبلک - پس میگوید خازن بہشت بسبب تو امر کردہ شدہ ام من کہ کشایم در درجہ یکے را پیش از تو - رواہ مسلم - و عتہ قال قال رسول اللہ صلے اللہ علیہ وسلم انا اول شافع فی الجنة - و نخستین شفاعت کندہ ام برای ران بہشت یا برای رفع درجات در ان - لم یصدق بنی من الانبیاء ما صدقت تصدیق کردہ شدہ ایمان آوردہ شدہ پیغمبر از پیغمبران آن مقدار کہ تصدیق کردہ شدہ من یعنی من بیشترین انبیاء ام از روی امت و اتباع یا تصدیق کردہ شدہ پیغمبر چنانکہ تصدیق کردہ شدہ من - اعتقاد بر وجہ اول بیان کثرت است بر وجہ ثانی بیان قوت ایمان و زیادت محبت است یا حضرت صلے اللہ علیہ وسلم - و ان من الانبیاء بنی ما صدقت من امتہ الارض واحد - و بدستی از پیغمبران پیغمبر است کہ تصدیق نکرد او را از امت وی مگر کرد - رواہ مسلم - و عن ابی ہریرۃ قال قال رسول اللہ صلے اللہ علیہ وسلم مثل لانیاء کمثل قمر احسن بیانہ - قصہ و حال عجیب من و پیغمبران سابقین بحدود و حال کو است کہ نیک کردہ شدہ بنای او تمام کردہ شدہ فی الطرح بنیان دیوار گرد بر آورده - ترک نمند موضع لبتہ - گذاشتہ شدہ از ان گوشک جای یک خشت و لبتہ بفتح لام و کسر ناو کسر لام و سکون با نیز آندہ - و طاق بل الطارحین گرد گرد او گشتند نظر کنندگان حیران من حسن بیانہ - و حالہ کہ شگفت میکنند نظر کنندگان از خوبہ بنا و آن گوشک الاموضع تاک اللبتہ - مگر جای آن خشت کہ خالی ماندہ و لبتہ نامزد موضع اللبتہ - پس بود من کہ بستم جای آن خشت را ختم بی البنیان و ختم بی الرسل ختم کردہ شد من بنا ختم شد من پیغمبران - و فی روایہ فانما اللبتہ و انا فاتم البنیان پس من مثال آن خشت و من ختم کندہ پیغمبران متفق علیہ - و عتہ قال قال رسول اللہ صلے اللہ علیہ وسلم لامن الانبیاء من بنی الا قد اعطی من الآیات نیست از پیغمبران هیچ پیغمبرے مگر تحقیق دادہ شدہ معجزات - ماشلہ آمن علیہ البشیرہ معجزہ کہ مثل وے در اعجاز و دلالت بر صدق پیغمبر ایمان آوردہ اند باطلاع برے مشاہدہ آن آدمیان و مضطر شدہ اند با ایمان آوردن چنانکہ شان معجزہ است یعنی هیچ پیغمبرے نیست کہ اظہار معجزہ باین کیفیت نکردہ و لیکن مخصوص بزبان وے بود و بعد از اظہار

آنرا از آن قطع گشت آن معجزه - و اما کان الذی اوتیت وحیا وحی الدن - و نیست معجزه که داده شده ام گردی که فرستاده شده است بسوی من یعنی قرآن عظیم که معجزه عظیم است باقی به بقای و بهر و شاهد صدق است بر نبوت سید العالمین و مرشد عالمیان بطریق حق و یقین - فار جوان اکنون اگر از هم تابع الی یوم القیمه پس مییدارم که با ششمین پیشترین پیغمبران از روی تابعان یعنی تابعان من پیشتر باشند تا روز قیامت از بهجت بقای معجزه که تا روز قیامت هر که آنرا مشاهده نماید ایمان آورد - متفق علیه - اگر گویند که بنیای دیگر نیز وحی و کتاب بود و جانش آنست که آن وحی و کتاب معجزه نبود همچنین گفتند بر کرده در بیان معنی این حدیث و بعضی گفته اند که معنی آنست که هر پیغمبر داده شده است از معجزات چیزه که بود مانند آن هر پیغمبر را که پیش از او بود از خوارق عادات و اما معجزه عظیمه من که وحی است داده نشد هیچ یک را و لهذا پیشتر شدند تابعان من و این معنی بحسب عبارت ظاهر تر می نماید اگر چه تقریر اول اجد و احکم است و اکثر تشریح بر آنند فافهم - و عن جابر قال قال رسول الله علیه و سلم اعطیت خمساً لم یعطین احد من قبله - داده شده ام من پنج خصیصه که داده نشده است هیچ یکی پیش از من - نصرت بالعرب سیره شهر فتح و ظفر داده شده ام من باندان ترش رسول شما من از مسافت یک ماه راه و تخصیص این نسبت بانبیاست صلوات الله علیه و ام سلمه طین جباریه خارج محبت است و مقصود حصول فتح و ظفر است بر عرب که بالفعل حاصل شود و اما مجر و وقوع رعب چیزی دیگر است فافهم - و جعلت لی الارض سجداً و گردانیده شد برای من تمام روی زمین سجده گاه که درست است در روی نمازگاه - امم سابقه جز در مواضع محدود که بیع و کتاب ایشان باشد درست نبود و بعضی گفته اند که ایشان نماز نمی گزارند مگر در جائه من میبود و طهارت آن و صباح گردانیده شد برای ما هر جا که باشد جز آنکه نشین کرده نخواست آن - و ظهور آن - و گردانیده شد برای من زمین پاک کننده که شمیم باشد و راسی امم دیگر که طهارت جز آب نبود - فاما برجل من اتنی اذ رکت الصلوة فلیصل - پس هر که ام مرد از است من که در یابد او را وقت نماز یافته نشود آب پس باید که شمیم کند و بگزارد و در آنجا نماز و باین گفتند بر این قول متفرع بر هر دو گرد و هم گردانیدن تمام زمین مسجد و هم گردانیدن وی ظهور - و احطت لی المغانم ولم تحل لاحد قبلی - و حلال گردانیده شد بر من غنیمت ما و حلال گردانیده شد بر هیچ یک را پیش از من گفته اند که امم سابقه چون غنیمت میکردان حیوانات را سه کشت آن ملک غنیمت کنندگان نه انبیاء ایشان پس مخصوص گردانیده پیغمبر صلی الله علیه و سلم باخذ خمس و صفی که هر چیز از غنیمت خوش میکردن شمشیر یا جباریه مثلاً اختیار میکرد برای خود اگر غیر حیوانات را غنیمت می کردند که دمه آوردند او را و در جائه پس آتش می آید از آسمان و آنرا میسخت کذا فی بعض الشروح - و اعطیت الشفاعة - و داده شد مرا مرتبه شفاعت عظمی عامه شامله تمامه مال و موطن شفاعت را چنانچه در باب شفاعت گذشت - و کان الیوم بیعت الی قومه خاصه - و بود پیغمبر پیش از من که فرستاده میشد بسوی قوم خود خاصه بقومی دیگر کار نداشت - و انشئت الی الناس علمه و فرستاده بسوی تمام مردم بلکه انبیا من و تواند که بخت وی صلی الله علیه و سلم بسوی جن بعد از آن شده باشد ازین جهت

تعرض بر جن نکر تحقیق این در حدیث آئیده کرده شود متفق علیه - و عن ابی هریره ان رسول الله صلی الله علیه وسلم قال
 فضلت علی الانبیاء - روایتی است از ابی هریره که آنحضرت گفت فضیلت داده شده ام من پیغمبر این شبیه شخصیت
 در حدیث سابق پنج گفت و اینجا شش بحقیقت فضائل آنحضرت صلی الله علیه وسلم که بدان مخصوص ممتاز است بسیارست فلان
 از حدیث و احصاء و لیکن بعضی از آن تقریبی است و سوال در احادیث مذکور شد و مقصود حضرت نیست - او تیت جوامع الکلم و او
 شده ام کلماتی که جامع کلمات و ماوی معانی کثیره اند و آنحضرت صلی الله علیه وسلم تکلم میکرد بکلامی موجز که شامل معانی کثیره
 میشد و این از خواص حضرت خاتمیه محمدیه است مثل (انا الاعمال النیات) و من حسن اسلام المرء ترک ما لا یعبیه والدین النصیه و مثل
 آن که هر یک متضمن معانی کثیره خبری است و بعضی از علماء از برای جمع این احادیث متصدی شده قطعی انسان گرد آورده اند و بعضی
 گفته اند که مراد بجامع قرآن است که حق سبحانه و دروی در الفاظ لیسیر معانی کثیره جمع کرده و معنی اول ظاهر ترست و اولی
 میکند بران روایتی که زیاده کرده است دروی آنحضرت صلی الله علیه وسلم و این دلالت دارد بر بعضی اول - و نصرت بالرب و
 نصرت داده شده ام بر عجب و خوف چنانکه در حدیث مسیره شهر مذکور است - و اعلت لی الفناکم و جعلت لی الارض مسجداً و اهلکم
 و ارسلت الی الخلق كافة - و فرستاده شدم من بسوی خلق همه و ختم به النبیین - و ختم کرده شد بمن پیغمبران - و اهلکم
 و در تخصیص عموم رسالت آنحضرت صلی الله علیه وسلم سخن کرده اند که در زمان نوح علیه السلام پیغمبر دیگر نبود پس باید
 که مبعوث بتمامه اهل آن زمان باشند و وی علیه السلام بر تمامه اهل ارض بهلاک و غرق دلالت دارد و بر آنکه مبعوث
 همه بود و اقبال امروی نکردند و نیز علیه السلام سیرت کرد در زمین و امر میکرد مردم را باسلام چنانکه بقیس و
 جزوی و تهدید میکرد ایشان را بقتال و این دلیل است بر عموم رسالت و جواب داده شده است بآنکه عموم بر رسالت
 در اصل لغت نبود بلکه حادث شد بعد از آن با انحصار خلق الله بعد از غرق در موجودین و پیش از غرق احتمال دارد
 که وی مبعوث باشد بقوم خود خاصه و چون جز قوم وی بر زمین نبودند بطایر چنان نمود که لغت وی عام است اما و کما
 وی علیه السلام بر تمامه اهل ارض از جهت آن بود که دعوت وی قوم خود را بتوحید رسیده تمامه مردم را از جهت طول مدت
 عمر وی پس تمامی شدند بر شرک پس سخت شدند عذاب را و بعضی گفته اند که توحید عام باشد در بعضی انبیاء و التزام
 فروع شریعت وی عام نباشد و جواب این اشکال بحال سلیمان علیه السلام گفته اند که معنی رسالت مخصوص است بحال
 واجبات و محرمات اما در مذوبات پس مردم را موردان بدان و ایمان و اما تهدید بقتال که نظایر از خصائص اجابت می باشد
 از خصائص آن نیست بلکه آنچه مخصوص است عقاب آخرت است کذا فی حاشیه السیوط علی النسائی و احتمال دارد که تهدید
 بقیس و قتال وی از جهت ملک باشد نه از جهت رسالت و وی علیه السلام هم ملک بود و هم رسول فلا اشکال کند قبل
 و عنه ان رسول الله صلی الله علیه وسلم قال لغت بجامع الکلم و نصرت بالرب - و هم از ابی هریره است که آنحضرت
 گفت بر انگیزه شده و فرستاده شده ام من بجامع کلم و نصرت داده شده ام بر عجب شرح این معلوم شد

ویدینا انا انکم را یتنی آیت بمفتاح خزائن الارض - و در انشای آنکه من در خواهم دیدم خود را که آورده شده ام کلید های خزانه های زمین را یعنی داده شده است آن کلید را مرا - فوضعت فی یدی - پس نهاده شد آن کلید را پیش من مراد فتوح است که کشاد باری تعالی بر امت وی صلی الله علیه و سلم از بلاد شرق و غرب استخراج کنوز و فائز یا مراد گاهای زمین که در سیم و زرت مستحق علیه - وعن ثوبان قال قال رسول الله صلی الله علیه و سلم ان الله عز و جل لے الارض - بدستی خدای تعالی فراسم آورد و در کشید برای من زمین را - فرایت مشارقها و مقادیرها - پس دیدم من بلاد شرق را و بحر آنرا - و ان امتی سیبلغ ملکها ما زوی لی منها - و بدستی است من نزدیک است که بر سر ملک وی و بادشاهی وی چیزی را که فراسم آورده شد و در کشیده شده است برای من از زمین یعنی در شرق و مغرب بادشاه شوند و تصرف کنند - و اعطیت الکثر من الامم و الا بیض - و داده شده مراد گنج سرخ و سفید مراد گنج سرخ خزینه های اکاسره که خسروان فارس اند که غالب بر این زرتست، و گنج سفید خزینه های قیصره که بادشاهان روم اند و غالب بر ایشان نفره است و بعضی گفته اند که مراد با حمر ملک شام است از جهت سرخ رنگ ایشان و با بیض ملک فارس از جهت سفید رنگ ایشان و معنی اول ظاهر تر است - وانی سالت ربی لانی ان لا یملکها لیسنة عامه - و بدستی من سوال کردم پروردگار خود را برای امت من اینکه بملک نکند امت مرا بقسط عام یعنی بقسطی که تمام است را بملک کند - و ان لا یسلط علیهم عدو من سوی انفسهم - و اینکه بر نگمارد بر امت من دشمن را از جزایات ایشان یعنی کافران را بقسیمی بقتیم - پس از دست اند جاسه اجتماع ایشان محل سلطنت و قهرمان ایشان را و بیفیه میان سران و میان شهر و جاسه قوم سینه من که محل استقرار ایشان را بستاند و ایشان را تمام بملک گرداند - و ان ربی قال - و بدستی پروردگار من گفت - یا محمد اذا قضیت امر فانه لا یرد - بدستی من چون حکم کنم امری را پس بدستی که آن رو کرده و باز گردانیده نمیشود آن حکم عطا باشد یا بلا - وانی اعطیک الامت ان لا یملک لیسنة عامه - و بدستی من دادم ترا بهجت امت تو که بملک نگیرد و انتم ایشان را بقسط عام - و ان لا یسلط علیهم عدو من سوی انفسهم بقیتم سودا دم ترا که بر نگمارم بر امت تو دشمن را از جزایات ایشان پس مباح گرداند بیفیه ایشان را و لو اجتمع علیهم من باقطارها - و اگر چه فرازم آیند بر ایشان کسانی که در تمام جوانب نواحی زمین اند یعنی اگر چه کافران تمام عالم جمع شوند حتی یکون بعضهم بملک بعضا و بعضی بعضهم بعضا - تا آنکه باشند بعضی از امت تو که بملک گرداند بعضی را و بند و اسیر کنند بعضی را یعنی کافران را بر ایشان غلبه و تسلط نشود و ملک را نتوانند ستانند و لیکن امت تو میان خود جنگ کنند و بعضی بملک کنند و بند کنند بعضی را و همچنین رفته است تقدیر آبی و قضای فی قضای آله غرض آنست که بگزین تغییر نیابد و تبدیل پذیرد و اگر چه امر مذکور بدان حکم شیع بدان تعلق گرفته - و رواه مسلم - وعن سعد بن رسول الله صلی الله علیه و سلم بمسجد نبی معاویة روایت است از سعد بن ابی وقاص که آنحضرت گذشت به مسجد بنی معاویه که قبیلہ است از انصار و الان بیدون مدینه و نشان آن مسجد قائم است در محن دی نشان پای نامه آنحضرت صلی الله علیه و سلم است - دخل فرج فیہ رخصین - در آمد

آنحضرت پس بگزارد در آن مسجد دو رکعت - و صلینا معہ - و گزاردیم با آنحضرت - و دعا را بطویل - و دعا کرد آنحضرت پروردگار خود را
دعای دراز و تشہد یا بعد از آن و ظاہر ثانی است - ثم انصرف - پست بر گشت آنحضرت از نماز دعا - فقال - پس گفت یاسالت
ربی ثلثا - سوال کردم و درخواستم از پروردگار خود سہ خصلت را - فاعطانی تسلیتین و منفی واحدہ - پس داد مرا دو خصلت را
و نداد یک را بعد از آن بیان آن سہ خصلت میکند کہ و نخواستند و آن دو کہ داد و یکی کہ نداد بقول خود - سالت ربی ان یملک
امتی بالسنۃ - سوال کردم پروردگار خود را کہ ہلاک نگذارد از امت مرا بقیام عام - فاعطانیہا پس داد مرا این خصلت را
و سالت ان لا یملک امتی بالفرق - و نیز سوال کردم کہ ہلاک نگذارد از امت مرا بفرق عام لفتح را و سکون آن اگر کردایت بکن
است - فاعطانیہا پس داد مرا این را نیز و سالت ان لا یعمل بسنم غیرہم - و سوال کردم کہ نگذارد جنگ ایشان را میان ایشان کہ
بیک یک جنگ بکنند و با س عذاب و سختی و حرب سخت تمنعینہا - پس منع کرد و نداد مرا این خصلت را ازین جا معلوم میشود
کہ بعضی دعایابی انبیا صلوات اللہ و سلامہ علیہم تجابت بر دعا از پیغمبر اکلامی است مذکور در جای خود
و چیزی از آن در رسالہ نعیم البشارۃ ذکر کردہ ایم - و عن عطاء بن یسار لفتح ثمانیہ و تحقیف سین مہلہ از مشاہیر تابعین
کبار علمای ایشان است سولی مہیونہ رضی اللہ عنہا است - قال لقیت عبدالمدین عمرو بن العاص - گفت ملاقات
کردم عبدالمدین عمرو بن العاص را - قلت اخبرنی عن صفۃ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فی التورۃ گفتم خبر دہ مرا از وصف
صفات پیغمبر خدا کہ در توریت مذکور است عبدالمدین عمرو بن یسار فرمود خواندہ بود یا از آن حضرت شنیدہ باشد یا از
بعضی اہل کتاب کہ ایمان آورده بودند و بود در مدینہ (رضی اللہ عنہم) از اہل علم و کتابت و عالم مکتب سابقہ و خواندہ بود
آنہا را و می نوشت احادیث رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم و وی کثیر الاحادیث است مثل ابی ہریرہ و ابو ہریرہ میگفت
کہ فرق میان من و عبدالمدین عمرو بن یسار است کہ وی نے نویسد احادیث را و من نوشتن نمیدانم پس او را حفظ
عطا کرد چنانکہ در حدیث دیگر آیدہ است - قال - گفت عبدالمدین عمرو بن یسار لفتح ہمزہ و جیم از حروف تصدیق است
بمعنی نعم یعنی آری خبر میدہم ترا بصفت آنحضرت کہ در توریت است - و اللہ انہ لم یوصوف فی التورۃ - بخدا بدستی آنحضرت
وصف کردہ شدہ است در توریت - بعضی صفتہ فی القرآن - بہ بعضی صفات وی کہ مذکور اند در قرآن درین آیت
یا ایہا النبی انما ارسلناک شایدا - ای گرامی پیغمبر بدستی ما فرستادہ ایم ترا شاہد براحوال امت - و بشار - و خبر خوش و نیکو
شوی و بطیمان را - و نذیر اب - و ترسانندہ از عذاب مرعصیان را - و حرز الامیین - و پناہ مرعوب جز بکبر و سکون را
مملکتیں جائے استوار کہ پناہ دہد و مراد با مبین عرب اندزیر کہ در غالب خواندن و نوشتن ندانند یا بہجت آنکہ غسوب
بام القرۃ اند کہ نام مکہ و تخصیص بعرب بچیت آنست کہ سبوح در ایشان و از قوم ایشان است و بہجت تحفظ ایشان
از سطوت عجم و اگر حرار از غوائل شیطانی و آفات نفس مراد دارند و جو مشرکین و سلف و سلم لپیشت و پناہ
عالمیان است و بعضی گفتہ اند کہ مراد حفظ قوم اوست از استیصال و نزول عذاب بر ایشان و ادای کہ وی در ایشان است

چنانکه در قرآن مجیدی فرماید (وما کان الدین لیزیم و انت فیم) سالت عبدی - تو ای محمد بنده خاص منی که در حقیقت بنده
 خالصی هیچ کس با تو شرکی نیست - و رسولی - و تو رسول منی و فرستاده منی بخلق سینک المتوکل - نام کرده ام من ترا متوکل
 که همه کارهای من در دایره من سپرده و قطعاً بر عول قوت خود نه ایستاده لیس لفظ - این چنین متوکل که نسبت درشت خود را غلط
 و نه درشت سخن - و لا سنجاب - به تشدید بنا و معجزه و نه فریاد کننده منی الا سواق - در بازارها تخفیف من بایز جهت عرف و دعوت
 است که در اینجا شور و غوغا بسیار میباشد و صحاب بصادق نیز آمده است - و لا یقع بالسیب الیه و دور نمیکند بدی را به بدی یعنی
 هر که بوی بدی کند به بدی جزای وی نمیدهد - و لکن ایقوا و خیر - و لیکن در میگذرد و میپوشد بلکه احسان میکند - و لیس لقیضه
 الدین حتی یقیم به الملة العجابه - و قبض نمیکند روح او را خدای تعالی تا آنکه راست میگردد و هدایت میکند بوجود وی قوم
 کج و گمراه را - بان یقولوا - راست گردانیدن ملت کج باین است که بگویند ایشان - لا آله الا الله - و تصف شوند به جود
 و فتح بها اعینا عمیا - و میکشاید خدای تعالی باین کلمه چشمهای کور را - و اذا اناصما - و میکشاید گوشهای کور را - و قلوبها غلفاء
 و دلهای را که نمی فهمند چیزی و یاد ندارند چیزی را گوید در عساف و در پرده اند - رواه البخاری و کذا رواه الدارمی
 عن عطاء بن ابن سلام نحوه و همچنین روایت کرده است این حدیث را دارمی از عطاء بن یسار از عبد الله بن سلام
 مانند این حدیث که روایت کرده است بخاری از عطاء بن عبد الله بن عمرو - و ذکر حدیث ابی هریره نخن الآخرون فی باب
 الجحمة - و ذکر کرده شد حدیث ابی هریره که در فضائل آنحضرت است غلط نخن الآخرون سبت و رباب جمع
 الفصل الثانی - عن جناب الفتح خا و معجبه و تشدید موصه - بن الارت - بفتح مخره و را و تشدید فو فانیه صحابی است
 اسلام آورد پیش از درآمدن آنحضرت دارا رقم را و عذاب کرده شده در دین خدا و صبر کرد و حاضر شد بدو و مشاهدی را
 که بعد از دست و دی اول کسی است که مرد بگوید نماز گزارد بر روی امیر المؤمنین علی بن ابی طالب - قال - گفت جناب
 صلی بن رسول الله نماز گزارد با ما یعنی امامت کرد ما را پیغمبر خدا صلی الله علیه و سلم صلوة - یک نای را - فاطما لیس
 و راز کرد آن نماز را - قالوا - گفتند صحابه - یا رسول الله صلیت صلوة لم تکن تعلیمها - گزاروی تو نمازی را بدرازی
 که نبود تو که می گزاردی نماز باین درازی - قال - اجل - گفت آنحضرت آری - انما صلوة رغبته و رغبته - زیرا که آن
 نماز رغبت و خواستش بود یعنی دردی دعا و سوال میکردم و امید اجابت و خوف خشیت و شتم ازین جهت دراز کردم
 و خضوع و خشوع بسیار نمودم - و انی سألت فیها ثلثا - و بهرستی من سوال کردم خدا را درین نماز سه حاجت - فاعطانی
 اثنتین و منعی واحدة - پس او خدای تعالی مراد و حاجت را و خدا یک حاجت را - سألت ان لا یهلك استی لیس - سوال
 کردم خدا را که بلاء نگرداند است بر لفظ - فاعطانیها - پس او مرا این را - و سألت ان لا یسلط علی عی و اس غیر من و سوال
 کردم او را که بزرگوار در ایشان دشمن از غیر ایشان یعنی کافرا - فاعطانیها - پس او مرا این حاجت را نیز - و سألت ان لا ینتی
 بضم من - و سوال کردم خدا را که بپشتانند یعنی از ایشان را عذاب یعنی بپشتانند میان خود و بلاء نگرداند

یک دیگر را منع نمیدانند پس نداد و این را - رواه الترمذی والنسائی - **عن ابی مالک الاشعری صحابی است در نام دوسه**
اختلاف است بعضی عبد الله گفته بعضی کعب بعضی جرآن و در نسبت وی نیز اختلاف است بعضی اشعری گفته بعضی اشجعی - قال
قال رسول الله صلی الله علیه و سلم ان الله بدستی خدای عزوجل - اجارکم - پناه داد و خلاص گردانید شما را من ثلث خلال
از سه فصل است - ان لا یدعو علیکم فیکم فتمکلو و اجمعوا - یکی آنکه دعای بد نکند بر شما پیغمبر شما پس بپاک شوید شما چنانکه بعضی پیغمبران کردند -
وان لا یطهل الباطل علی اهل الحق - دوم آنکه غالب نبیند اهل باطل یعنی کافران اگر چه بسیار باشند بر اهل حق یعنی مسلمانان اگر چه
کم باشند چنانکه نسبت نابود گردانند دین اسلام را - وان لا یجتمعوا علی ضلالة یوموم که اتفاق نکنند شما همه بر گمراهی این دلیل است
بر آنکه اجماع حجت است که عبارت است از اتفاق علمای هر عصر بر حکمی شرعی مراد بعد از مجتهدانند - رواه ابو داود - و عن عوف
بن مالک صحابی است و اول مشاهد وی خیر است - قال قال رسول الله صلی الله علیه و سلم لن یجمع الله علی فیه الا مبینین
جمع نمکند خدای تعالی برین امت و دشمنش را - سیفا سنهوا و سیفا من عدوا - یک شمشیر از این امت و دشمنش را دیگر از دشمن این
امت تو ریشتی گفت معنی اینست که حق تعالی برین امت و دشمنش جمع نکند که واقع شود بآن بپاک و استیصال بلکه گفته که
امت میان خود جنگ کنند بر کار و خدای تعالی کافران را بپنجگ ایسان تا از جنگی که میان خود نه کردند باز آیند و طبعی
گفت ظاهر آنست که می فرماید وعده کرد خدای تعالی که جمع نکنند بر امت من و دو جنگ معا که میان خود هم جنگ کنند و کافران
هم جنگ کنند بلکه اگر یکی باشد دیگر نه باشد - رواه ابو داود - و عن العباس انه جالس الی النبی صلی الله علیه
و سلم - و روایت است از عباس رضی الله عنه که دس آد لبوسه آنحضرت یعنی خنکین - فکانه سمع شیاطینا یقولون یا کعبه
شنیده بود چنین را از طعن کافران در شان آنحضرت و دس گفتند که جز دس از کربا ب عرب مستحق تر بود ندید بنوت
از دس صلی الله علیه و سلم پس آنحضرت خواست که شان خود را با ایشان بنماید تا بدانند که عظیم است شان و دس
و شریف است نسب وی صلی الله علیه و سلم دس اولی و احق است از جز خود - فقال النبی صلی الله علیه و سلم علی المنبر
فقال - لیس البیت و آنحضرت بر منبر پس گفت - من انا - میدانید که من چه کم - فقالوا انت رسول الله - پس گفتند صحابه تو
رسول خدائی - قال گفت آنحضرت برای اظهار شرف نسب که امت ذات خود - انا محمد بن عبد الله بن عبد المطلب و محمد
بنایت عظیم و شریف و مشهور بود و عرب - ان الله خلق الخلق فجعلنی فی خیرهم - بدستی که خدای تعالی پدید کرد خلق را یعنی جز این را
و احتمال دارد که ملائکه نزد اهل باشند و این احتمال ظاهر تر است از جهت عموم خلق پس گردانید مراد برترین خلق که نوع انسان است
و بهتر و فاضل تر از غیر خود - ثم جعلهم فرقتین - پسر گردانید آدمیان را دو گروه عرب عجم مجملی فی خیرهم و سبیه
پس گردانید مراد برترین که بهترین ایشان است که عرب اند - ثم جعلهم قبائل - پسر گردانید عرب را قبیله بجعلنی فی خیرهم قبیله -
پس گردانید مراد برترین قبائل عرب که قریش اند - ثم جعلهم بیوتا - پسر گردانید ایشان را خانه خانه - فجعلنی فی خیرهم بیوتا پس
گردانید مراد برترین خانه های ایشان که خانه ما شتم است - فانا خیرهم نفسا - پس من بهترین عرب ام با بهترین آدمیانم

از روی ذات - و خیریم بقیه - و بهترین ایشانم از روی خانه پس متقی تر باشم از همه بنیوت و کتاب از اینجا معلوم می شود که پیغمبر
نسب عظیم می باشد چنانکه از حدیث هر قل معلوم میگردد و اولین تنهیم ایشان و الازام ایشان است بر گمان ایشان که چرا
قرآن نازل نشد بنیوت قرار یافت بر روی دیگر از عظمای عرب الا بنیوت فضل خداست بسبب نسب متعلق نیست چنان
در قرآن مجیدی فرماید الله اعلم حيث يجعل رسالته و می فرماید الله یختص حمته من لیسوا و الله ذو الفضل العظیم و کان فضل الله
علیک عظیما و اه الترمذی - و عن ابی سیرین قال قالوا - گفت ابو سیرین که گفتند صحابه یا رسول الله ستمی و حجت لک فی یوم
کی ثابت شد متر بنیوت و در کدام وقت بدان نامزد گشتی - قال و آدم بین الروح و الجسد - گفت آنحضرت ثابت شد
مرا بنیوت و حال آنکه آدم میان روح و جسد بود یعنی خلقت آدم تمام نشده بود و روح او بجسد متعلق نشده بود کنایت از سبق
و تقدم است - و اه الترمذی - و عن العریاض - بکسر عین سکون را و ضا معجبه در آخر بن ساریه - سبین مملو و کسرا
و به تخانیه صحابی است از اهل صفه و از جمله بکاین است که نازل شده در شان ایشان که می رود و اعلی الذین اذا ما اتوا لتعلموا
الا یرعن رسول الله - روایت میکنند از پیغمبر خدا - صلی الله علیه و سلم انه قال انی عند الله مکتوب - گفت آنحضرت بدست
که من نزد خدای تعالی نوشته شده ام - خاتم النبیین ختم کننده پیغمبران که بعد از من پیغمبر نباشد - و ان آدم لم یجد
فی طینته - و بدستی آدم بر آنکه افتاده بود بر زمین در گل خود و سرشت خود طینت پاره از گل و بعضی خلقت و جبلت نیز
و حاصل این معنی آنچه مشهور است بر زبانها بلطف کند بنیاد آدم بین الهاء روایتی که ثبت فیما از کتابت سیف
نوشته شده ام من پیغمبر و حال آنکه آدم میان آب و گل بود یعنی مخلوق نشده بود اینجاست گویند که از سبق بنیوت آنحضرت چه
مراد است اگر علم و تقدیر الهی است بنیوت همه انبیا را شامل است و اگر بالفعل است آن خود در دنیا خواهد بود و جانش آنست
که مراد اظهار بنیوت اوست صلی الله علیه و سلم پیش از وجود عنبری وی در ملائکه و ارواح چنانکه وارد شده است کتابت
اسم شریف او بر عرش و آسمان یا و تصور بهشت و غرفه های آن و بر سینه های حورالعین و برگهای درختان جنت و
درخت طوبی و برابر و با و چشم های فرشتگان و بعضی از عرفا گفته اند که روح شریف وی صلی الله علیه و سلم بنی بود و عالم
ارواح که تربیت از دل میگردد چنانکه درین عالم به جسد شریف مربی اجساد بود و تحقیق ثابت شده است خلق ارواح
قبل اجساد و الله اعلم - و ساخر کم بادل امری - و سر انجام است که خبر دهم شمار به نخست کار خود - و عوۃ ابراهیم - اول امر
دعای ابراهیم است علیه السلام که بر سالت من کرده بود چنانکه کریمید بنا و البعث فیم رسولاً منهم آتیه بران دلالت دارد
و بشارة علییه - و نیز اول کار من خبر خوش دادن علیه السلام چنانکه در قرآن میفرماید و مبشر ابراهیم یاسته من لبر
اسمه احمد و رویا امی التی رات معین و صفتی - و نیز اول کار من خواب دیدن مادر من است که دیدن گامی که زانید مرا
و قد فرج لنا نوراً و انار لنا منة قصور الشام - و تحقیق بیرون آمدن بلوی مادر من روشن شد مرا و انار و شانی
آتشگاه شام چنانکه در اخبار آمده است که در وقت زائیدن آنحضرت نورری از آئینه ظاهر شد که خانه با سه ولایت شام

نمایان گشت و گفته اند کہ این در بیداری بود پس مراد برویا یا رویاے عین است و خوابیدن آمنہ پیش از ولایت بود کہ فرشتہ در خواب آمد گفت کہ میدانی تو کہ حامل شدہ بہترین امت و پیغمبر خدا۔ رواہ فی شرح السنۃ و رواہ احمد عن ابی ہاشم من قولہ ساخرکم الی آخرہ۔ و روایت کردہ است این حدیث را امام احمد از ابی امامہ از قول دے ساخرکم تا آخر حدیث و اول حدیث را کہ در شرح السنۃ از عبد باض بن ساریہ روایت کردہ است نکرده۔ و عن ابی سعید قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم انا سید ولد آدم یوم القیمۃ۔ و فرمود آنحضرت من بہترین فرزندان آدم ام روز قیامت تخصیص ذکر روز قیامت بہ جہت ظہور آثار و انوار سیادت و مہتری است در آن روز لاوی صلی اللہ علیہ وسلم ہمیشہ سید و متصف ب سیادت است چہ در دنیا و چہ در آخرت۔ و لاخر۔ و فرمود نے گویم این برابطریق تفاخر و مباہات و تازیانہ بلکہ بہ جہت شکر و تحذیر بہ نعمت پروردگار و امتثال امر دے تعالیٰ کہ فرمود لا و اما نجتہ ربک فحدیث یونیس۔ انا سید قدر مراد اعتقاد آرند بن عمل کنند بمقتضای آن در توقیر و تعظیم و محبت ایمان بر اندازند آن۔ و بیدای لولہ و لاخر۔ و بدست من است نیزہ حمد مراد شہرت و انفراد آنحضرت است بجد بر بکس خلایق دعوت فتح میکنند و ارادہ مقام شہرت و آنحضرت را نسبت فامی است بجد کہ نام وی محمد و احمد است صاحب مقام محمود است امتداد و احما دون گویند کہ در مقام و اغدوہ خدا بر احمد گویند وی صلی اللہ علیہ وسلم حامد محمود بود و بجد الکی فتح یاب شفاعت بہ نماید چنانکہ در باب الشفاعت گشت و ما من بنی یوشع آدم من سواہ الا تحتہ نیست پیچ پیغمبرے در روز قیامت چہ آدم و چہ ہر کہ جزا دست مگر آنکہ در زیر لولای من در آید و پناہ بمن جوید و تابع من باشد و از اینجا معلوم میشود کہ بطاہر نیز آنحضرت را لولای باشد چنانکہ با دشامان سرداران را میباشند و نام وی لولوا الحمد بود۔ و انا اول من عشق عنہ الارض۔ و من عشقین کسے ام کہ شگفتہ گرو د بر وی زمین کنایت است از سبق و تقدم در لہبت و ظہور و بر آمدن از عالم برزخ۔ و لاخر۔ و نیست مرا تازیانہ بانہا بلکہ اعتراف است لفضل حق و شکر نعمت وی چہ تازیانہ من بخداست و نہ با سوا وی وی تعالیٰ۔ رواہ الترمذی۔ و عن ابی عباس قال جلس ناس من اصحاب رسول اللہ گفت ابن عباس نشسته بودند مردان از یاران پیغمبر خدا صلی اللہ علیہ وسلم خرج۔ پس بیرون آمد آنحضرت از در دران خانہ۔ حتی اذا دنا منهم سمعتم سید ما کردن۔ تا آنکہ چون نزدیک شد آنحضرت از اصحاب شنید ایشان را کہ ناکہ می کنند بیک و یک۔ قال بعضهم ان اللہ اتخذ ابراہیم خلیلا گفت بعض اصحاب کہ بد رستی خداے تعالیٰ گرفت ابراہیم علیہ السلام را دوست۔ و قال آخر موسے کلمہ تکلیما و گفت صحابے دیگر کہ موسے علیہ السلام سخن کرد خداے تعالیٰ اور سخن کردی۔ و قال آخر نعیمی کلمہ اللہ و گفت مگر پی علیہ علیہ السلام کلمہ خداست کہ بیک کلمہ کن بے اسباب عادی پیدا شد در گوارہ سخن گفت۔ و در و عیسی روح خداست کہ دے تعالیٰ روح الامین بادرش فرستاد و در مید و از ان عیسی پیدا شد و نیز آثار روحانیت دے چندان ظاہر شد کہ مردہ را زنده میکرد و انید۔ و قال آخر آدم اصطفاہ اللہ۔ و گفت دیگرے آدم برگزیدہ او را خدا چنانکہ

فرموده و ان الله اصطفی آدم و نوحا و الایه الصالحین این انبیاء را ذکر میکند و می ستایند و فرموده و ان الله اصطفی رسول الله پس ناگاه
 بیرون آمد و در آمد بر ایشان پیغمبر خدا صلی الله علیه و سلم فقال قد سمعت کلامکم و حکمکم ان ابراهیم خلیل الله پس گفت آنحضرت
 تحقیق شنیدم من سخن شما را و شکست آوردن شما را که ابراهیم دوست و ازنده خداست و بهر کذاک و می بینید
 دوست خاص من است و دوستی منی الله و دوستی من از دوستی من خداست و بهر کذاک و می بینید دوست خاص من است
 و علیه از وجه و کلمه و علیه کلمه خداست و روح او بهر کذاک آدم اصطفاها الله و بهر کذاک و انا حبیب الله و لا فخر وانا واکاه باشد
 و من دوست داشته خدا را و گفته اند که حبیب محب که بمقام محبوبیت رسیده باشد و خلیل محب مطلق و اگر چه انبیاء و رسول الله و انبیاء
 نیز همه محب محبوبان و گاه الهی اند و لیکن سخن در اینجا در اعلا مرتبه کمال است و خاص در جات آن و بعضی از عساف و علما
 را در مرتبه میان حبیب خلیل کلامی است غریب که در تشریح ذکر کرده شده است و انا حامل لواء الحمد یوم القيمة و من جزا زنده علم
 روز قیامت تحت آدم قس و نه و لا فخر زیرا که او من آدم است و هر که جزا دوست و نیست فخر پس در جمیع این مناقب و القاب
 کامل تر و بهتر از همه ام و انا اول شافع و اول مشفع لوم القيمة و لا فخر من خشتین شفاعت کنند و خشتین مقبول شفاعت ام
 روز قیامت و نیست فخر و انا اول من یحکم خلق الله و من خشتین کسی که می جنباند طهارتی و بهشت را و قدر آمدن آن می کند فقیه است
 فیه خلینما پس می کشاید خدا برای من یعنی در بهشت را یعنی امر می کشاید ملائکه را بکشتن و در آوردن مراد آن و می فقر
 الیومین و لا فخر حال آنکه با من اند و ایشان مسلمانان نیست فخر و انا اول من یحکم خلق الله و لا فخر من خشتین
 پیشینیان و پسینانم و خدا نیست فخر ظاهر و دانست که درین حدیث مراد اولین و آخرین انبیاء اند و اگر در اولین ملائکه را
 نیز و اول و از دور نباشد رواه الترمذی و الدارمی و عن عمرو بن قیس نام این ام کتوم است که صحابی مشهور داعی بود
 و بعضی گفته اند که نام وی عبد الله است و اول ارجح است ان رسول الله صلی الله علیه و سلم قال نحن الاחרون و ما در وجود و
 ظهور پیرانده ایم و نحن السابقون یوم القيمة و لیکن در مرتبه سابق پیشینم روز قیامت وانی قائل قولایس فخر من خشتین
 گفتار من را بی مفاخرت و مبالغات و ان قول انیسف که ابراهیم خلیل الله ابراهیم خلیل خداست و موسی صلی الله علیه و سلم
 برگزیده خداست و انا حبیب الله من محبوب خدا ام و می لواء الحمد یوم القيمة و با من است لواء الحمد روز قیامت و انا
 محمود در آن روز و ان الله وعدنی فی امی و ابا و هم من ثلث و بدستی خدای تعالی وعده کرد مرا در باب است من نگاه داشت
 و انا و اول ایشان را از سه خصلت لایعجز به و میگیرد ایشان را بقسط سال یعنی ملائکه نمیکند بهر القبط و لا یستأجلهم عدو و از
 هیچ بر نمیکند یعنی مطلق ملائکه نمیکند و مانند ایشان را و دشمنان دین یعنی کافران چنانکه گذشت و لا یجعمهم على ضلالة و جمع نمیکند
 ایشان را بر گمراهی که متفق شوند بر حکمی که موجب ضلالت است در واه الدارمی و عن جابر بنی الله عن ان الله علیه
 و سلم قال جزا است است از جابر که آنحضرت گفت انا قایم المرسلین و لا فخر من کشته رسلم و نیست فخر یعنی مقدم ایشان
 ایشان پس من می آید بهشت یا اعتراضات خود کشیدن است پس از پیش و سوق راندن از پس و انا قایم المرسلین و لا فخر

و اما اول شافع و شافع و لا یفرزاه الداری - و عن النبی رضی اللہ عنہ قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم انا اول الناس
خروجاً و انا اخیراً من یخرج من ارضی یرون آدم ان از قبر و تکیه بر انگیزه شوند از قبور و انا فاکبر بهم اذا وقت مدون کشنده
و پیشوای مردم ام وقتی که بیایند بدرگاه خداوندی - و ان خطیبهم اذا اقبلوا - و من خطبه فونده الی انهم وقتیکه خاموش شوند از
اعتذار و کلم کنند ام شفاعت نزد پروردگار وقتی که سکوت کنند و کلم نتوانند کرد انبیای کبار - و انا مستشفع بفتح فاکبر و س
هر دو روایت است و بر وجه اول معنی آنست که طلب کرده میشود از من شفاعت بسوی خدا و بر ثانی طلب می کنم من از خدا
که شفاعت کنم مردم را - اذا حبسوا - وقتی که حبس کرده شوند و الی ساده کرده شوند مردم در موقف - و انا مبشرهم اذا ایلوا - و من
ایشارت دهند ام مردم را بشفاعت و رحمت وقتی که نوسید شوند و از انبیا شفاعت طلبند و ایشان اقدام بر آن ننمایند و
آرنده چنانکه در حدیث شفاعت آمده است - انکرا تیر و المفاخ یومئذ یبید - بزرگی دادن و کلیدهای بهشت و ابواب
رحمت آنروز بدست من است - و لو ان الحمد لو یبکذ - ولو ای حمد در آن روز بدست من است - و انا اگر هم دلم آدم علی بنی
و من گرامی ترین فرزندان آدم ام نزد پروردگار من همیشه مخصوصا در آن روز - یطوف علی الف خادوم - گردون گردند و
می کنند مرا از رخسار و شکار - کانهم فی کمنون - گویا آن خادمان سفیدی پوشیده اند سفیدی و می رنفسیر قول می سبحانک ان
بیض کمنون گفته که تشبیه کرد حوران را بر سفیدی شتر مرغ که مضمون است از غبار و مانند آن رصف و بیاض مخلوط با دانی صفره
احسن الوان ابدان است و در مجمع البحار بین کمنون لو کو مضمون از ایدای و البصار است در صدف که دست آمده
بدان نرسیده است - او کو کو منشور یا مراد بای پراکنده کرده شده گویا و صفت بپر انگیزی به جهت آنست که مشبهه خادمانند
در حضور متفرق و پراکنده ایستاد و میباشند و نیز لای در انتشار روشن تر و نمایان تر و در نظر بهتر و زیاده در آید و می نماید
معنی اول بعضی معابر است و معنی ثانی معابر است باعتبار صفت است که آنجا کمنون گفته و اینجا منشور و بعضی گفته اند او
برای شکای می است - و رواد الترمذی الدارمی قال الترمذی هذا حدیث غریب و عن ابی هریره عن النبی صلی اللہ علیہ وسلم
قال فاکسی حله من جلال الخیة - پس پوشانیده میشود من جلای از حله های بهشت و حله حقیقت جامه را گویند ثم قوم عن عین
العرش - پس بر ایستاد از جانب راست عرش پس حد من الخلاق لایوم ذلک تمام غری - نسبت به سجده ای از خلق که ایستادند
مقام خبر من و رواد الترمذی و فی روایت جامع الاصول عنه و در روایت جامع الاصول زابی هریره این عبارت زیاده کرده که - انا
اول من یشتق عنه الارض فاکسی - من اول کسی ام که تشکافه میگردد از وی زمین پس پوشانیده میشود حله از حله های بهشت آنی
و عنه عن النبی صلی اللہ علیہ وسلم قال - و از ابی هریره از آنحضرت آمده که گفت سلوا الدلی الوسیله - سوال کنید و بجوایید از خدا
برای من وسیله - قالوا - گفتند - یا رسول اللہ الوسیله - سوچید و چرست وسیله و چه معنی دارد آن - قال - گفت آنحضرت - اعلی در
فی الخیة وسیله بلندترین پایه ایست در بهشت - لایا لیا الازجل و احدی یا بدان وسیله را بگرد - و ارجو ان اکون به - امیدوارم
که باشم من آن مرد این تو اضع است از آنحضرت و نگاهداشت ادب درگاه خداوندی و الا تعین است که آنحضرت است خطبه اللہ علی

و مسلم که متفرق و تمیز است از همه و بدانکه وسیله ی سبب دست آور نیست پس مقصود طلب سیل است برای آنحضرت براس
 حصول شفاعت و ظاهر آنکه در آن درجه بهشت سبب دست آور حصول مرتبه شفاعت است تمام کلام در باب جایگاه
 گذشته است - روه الترمذی - و عن ابی بن کعب عن النبی صلی الله علیه وسلم قال اذا کان یوم القیمة کنتا انتم این گفت آنحضرت چون
 باشد روز قیامت میباشم امام پیشوای همه پیغمبران - و خطبم صا و شفاعتم - و میباشم خطیب غیر این شفاعت کننده میان ایشان
 و میباشم خداوند شفاعت میان ایشان - غیر قرنی آنکه فرمیدان - روه الترمذی - و عن عبد الله بن مسعود قال قال
 رسول الله صلی الله علیه وسلم ان لكل نبی دلاء من النبیین - بدرستی هر پیغمبر را دوشان نزد یگانند از پیغمبران - و ان
 ابی و خلیل ابی - و بدرستی دوست و قریب من بدر من دوست پروردگار من است که این پیغمبر خلیل است علی نبیا و علیه الصلوٰۃ
 و السلام ثم قرأ - پس فرمود آنحضرت برای تأکید و توثیق این کلام این آیت را که ان اولی الناس بنا براسیم للذین ان نبوه - بدرستی
 که نزد من بزرگترین مردم بزرگیم آن کسانی اند که متابعت کردند از من و از انبیا و الذین آمنوا و این پیغمبر شارت است بذات شریف آنحضرت
 که با من است بمتابعت موافقت از من در دین و شریعت - و الله ولی المؤمنین - و خداست برای دوست مسلمانان متولی
 ایشان است - روه الترمذی - و عن جابر ان النبی صلی الله علیه وسلم قال ان الله یبذل لکم مکارم الاخلاق - گفت آنحضرت
 که خداست برای بزرگترین و فرستاده است مرا برای تمام کردن خوبیهای نیک مکارم جمع کردیم بجهت فضیلت مرفعه که گرامی شود
 شخص من ان اخلاق جمع خلق بجهت سیرت باطن کمال محاسن الافعال است برای کمال گردانیدن کردارهای نیک
 یعنی برای هدایت خلق و تکمیل ایشان بغایت مرتبه کمال اخلاق جان و اعمال ظاهر روه فی شرح السنة - و عن کعب بن علقمة
 عن التوریه - و روایت است از کعب اخبار که از کبار تابعین است از علمای اهل کتاب بود نقل میکنند از نوریت - قال یجد مکتوبا
 گفت پیام من نوشته یعنی در نوریت در صفات آنحضرت - محمد رسول الله عبده المختار محمد فرستاده خدا و بنده برگزیده
 من است - لا حظ ولا غلیظ - نه سخت خوشست نه درشت سخن - ولا سحاب فی الاسواق - و نه آواز بلند کننده در بازارها - ولا یخبر
 بالیسیرة السیئة - و پاداش نمیدهد به بدی بدی را - و لکن یعفو و یغفر - و لیکن میبخشد و میبخشد - مولده بکته - ولادت او در کته است
 و یخبره بطبیته - و برآوردن او از کته بدین است و طبیعه لطیف طلاسکون تخمنا نیه نام بدین است - و ملک بالشام - و بادشاهی او در شام
 بادشاهی دین نبوة است و ظهور آن در ولایت شام غالب تر و غزا و جهاد در آن ملک بیشتر است و الاماک آنحضرت در جمیع
 آفاق و کثافت عالم است - و امنه الحادون - و امنه می بسیار حمد گویندگان اندم خدای را سبحانه و شکر کنندگان مرا و را
 یجدون الله فی السرور و الفراء - حمد و شکر میگویند خدای را در شادی غم و در فراخی و سختی - یجدون الله فی کل منزله حمد
 میگویند خدا را در هر جای که فرود آیند و جای گیرند و یا در منزل مکان نیست است بقرینه قول می - و دیگر نه علی کل شرف
 و کبر میگویند خدای را و بزرگی یاد میکنند او را در هر جای بلند و در کتاب اذکار و دعوات گذشته باید که چون جائی
 بلند برآیند بکبر گویند و چون فرود آیند تمجید و در بعضی روایات تملیل - رعاة الشمس رعایت کنندگان و چشم داشت نگانند

آفتاب و طلوع و غروب و زوال و اورا برای اوقات عبادات لیسولون الصلوة افواج و قهتا میگردانند نماز را چون نیاورد
رسد وقت نماز تیار و نعلی انصافهم از برای پوشند بر میانهای خود یعنی می بندند از از برای بار ناف خود و مبالغه می کنند
بر سر عورت یا مردانیت که می پوشند از نصفت سابقای خود و این معنی ظاهر نزد تیار بر سرست - و توفیضون علیه اطرافهم - و
وضوی کنند بر اطراف خود که دستها و پاها و در دیا باشد و گفته اند مراکب باع وضو و اکمال اوست - و سادیم نیاهی فی الجمله
آواز کننده ایشان آواز میکنند در میان آسمان و زمین عبارت است از گفتن اذان و اذان بکمال بلند صغهم فی القتال و صغهم
فی الصلوة سوار - ایستادن و صف بستن ایشان و در کارزار و در نماز برابرست یعنی برابر و هموار است ایستند چنانکه امر است
در قتال به جنگ کافران و در نماز جنگ شیطان - لیسلم باللیل و نه که در وقت الخلل من ایشان راست لبش آواز است
تبسیج و تلیل و قرآن و ذکر مانند آواز دگس شهید - هذا لفظ المصاحیح - این مذکور لفظ مصاحیح است - و روی الدارمی مع توفیر
و روایت کرده است دارمی باندک تغیری - و عن عبد الله بن سلام - از کبار صحابه است - و از علمای اهل کتاب بود ایمان آورد
همان روزی که نظر او بر جمال مبارک آنحضرت افتاد - قال مکتوب فی التوریه صفة محمد گفت عبد الله بن سلام نوشته است در کتاب
صفات آنحضرت - و عیسی بن مریم بدین معنی - و انهم نوشته است که عیسی علیه السلام من کرده میشود با آنحضرت و خبره وی - قال
ابو موسی و گفته است ابو موسی و دیگر از روایان حدیث و علمای مسیحیت که - و قد یفسر البیت موضع قبر و تحقیق باقی مانده است
در خانه که آنحضرت مدفون است جای یک عیسی مدفون گرد و گویا حکمت در باقی ماندن آنجا با وجود قصد لعنه صحابه
دفن آوردنجا و عدم تمسیر آن این بود و گفته اند که این یکی از تأویلات است که در قول آنحضرت کرده اند انا اولی بعیسی بن مریم و الله اعلم رواه الترمذی
الفصل الثالث - عن ابن عباس قال ان الله تعالی افضل محمد اصد الله علیه و سلم علی الانبیاء و علی اهل السما - گفت ابن
عباس رضی الله عنهما بدستی که خدای تعالی افضل و زیاده از او آنحضرت را بر پیغمبران و افضل و او بر اهل آسمان که فرشتگانند
فقال یا ابا عباس - کنیت ابن عباس است - نعم فقله علی اهل السما و یحیی فی فضل و او خدای تعالی محمد را بر آسمانیان -
قال ان الله تعالی قال لایل السما - گفت ابن عباس باین فضل و او خدای تعالی محمد را بر آسمانیان که خدای تعالی گفت فرشتگان
این کلام و من لعل منهن انی آلهن و منه - و کسی که بگوید از فرشتگان من خدا ام جز خدا باشد که بجز چنین پس آن کس با او
میدهم و او در رخ - که لک بجز منی الظالمین همچنین با او شدیم ظالمان را که از خدا خود و گذرند پس حق تعالی خطا که آسمانیان
باین صولت و شدت و عظمت و مرتب گردانید بر آن عذاب شدید را - و قال الله تعالی محمد صلی الله علیه و سلم - و گفت خدا تعالی
مر آن حضرت را و خطاب کرد بوی بطلا طفت و رحمت و گفت که هر چه از وی صادر گردد مغفور و مغفور است بقول خود -
انا فتحنا لک فتحا سیدنا یغفر لک الله و اتقدم من ذنبک و اما غیر بدست من فتح کردیم مرترا ابواب برکات و کرامات که از جمله
آن فتح که است تا ما مرزد و مرزا خدا تعالی هر چه پیش رفته است از گناه تو و هر چه پس از آن آید تا دیلات درین است
بسیار کرده اند و او چه تو جهیات آنست که این کلمه تشریف و تکریم و تحفظ و ترجم است بے آنکه ذنب وجودی داشته باشد

زیر کفخ کرده شود بروی در مقام محمود و محمد را که کشاده نشاید بر هیچ یک پیش از وی پس بسایه بدان پروردگار خود را
و عقد کرده شود برای وی بواسطه حمد و انا الماحی الذی یحو الی الکفر و نام من احمی است آنکه بخوبی کند خدا بوجد من و عو
من کفر را زیاده از آنچه دعوت بخیران دیگر کرده محو شدن و پاک کردن - و انا الماحی الذی یحو الی الناس علی قدمی - و نام من
جاستر است که اگر نکته میشود مردم بر قدم من یا بر سر و قدم من قدمی بلفظ افراد و تشبیه بر دو در و است اگر گفته شود که ظاهر
بمعنی حشر کننده است و از حشر کردن پیش وی لازم نمی آید که وی حاضر باشد جو الشان که چون آنحضرت صلی الله علیه و آله
و سلم نخست از همه مردم محو و سیر کرد و همه پیش وی محو میشوند گویا حشر کننده همه است - و انا العاقب - و نام من
عاقب است - و العاقب الذی لیس بعده نبی - و عاقب آن کسی است که نیست بعد از وی بخیر عاقب پس سیده
انجالیان ز همه بخیران آینده است متفق علیه - و عن ابی موسی الاشعری قال کان رسول الله صلی الله علیه و سلم
لیس لی لافسنة اسما - گفت ابو موسی بود آنحضرت که نام میکرد ذات شریف خود را برای انا ما - فقال انا محمد و احمد
و یلقب بضم میم فتح قاف و کسر فای شده از تقنیه بمعنی پس آمدن و پیروی کردن قافیه و قاف از اینجا است پس
اتر انبیا و خاتم ایشان باشد و معنی عاقب موافق آید - و الماحی الذی یحو الی التوبة یعنی برگشتن که توبه کردن و طاعت بردن و توبه
کردن و خدای تعالی بر ایشان برکت وی و این صفت در جمیع انبیاء است و در ذات شریف آنحضرت از همه بیشتر
و او را کامل تر است و نبی الرحمة نیز نام شریف آنحضرت است صلی الله علیه و آله و سلم چنانکه در قرآن مجید فرماید و ما رسلناک
الا رحمة للعالملین فرمود آنحضرت انار حمة مودة - رواه مسلم - و عن ابی هريرة قال قال رسول الله صلی الله علیه و سلم
الا تعجبون کیف یعرف الله عنی ثم قرئ یا عجب نمی کنید که چگونه باز داشت خدای تعالی از من شناسم شرکان
قریش را - و نعمت کردن ایشان را - یستمون ندماء و یفنون ندماء - و شناسم میکنند من را و لغت میکنند من را و ندماء
و من محمد ام مشرکان نعم الله آنحضرت را صلی الله علیه و آله و سلم ندماء می خوانند که در معنی نفیض محمد است و شناسم میکنند پس آنحضرت گفت
ایشان شتم و لعن ندماء میکنند و من شتم - رواه البخاری - و عن جابر بن سمرة قال قال رسول الله صلی الله علیه و سلم قد شتم
مقدم راسه و کتبه - و آنحضرت که تحقیق و موسی شده بود پیش سر آنحضرت و پیش لبه وی و شتم سفیدی سوی با بسیاری
در امتختن - و کان او اذن لم یمن - و بود وقتی که در غن و نعل می بالید پدید آمدن سفیدی موسی - و او اشعث راسه
بتین و چون ثوب لیده میشد سر مبارک وی بیدای شد سفیدی پا به جهت آنکه در صورت روغن بالیدن مویهاست
جمع و در هم میشوند و چون مویهای سفید کم بود ظاهر نمی شدند و در انگشتی و در لایه ای مویها از هم جدا میشوند پس بیدای
می شد سفید از سیاه و لایبب لنگه چون روغن می بالید مویها بر آن و در خسته میباشند و این موجب عدم امتیاز میگردد
و در پی آنحضرت در سر و ریش بسیار که زیاده بر نسبت موسی نیامده و در بعضی روایات گفته از آن آمده - و کان کثیر شعر
الکحیة - و بود آنحضرت بسیار موی ریش گویا این تفسیر آنست که در روایت دیگر آمده که بود آنحضرت صلی الله علیه و آله و سلم

کث اللحية لفتح كاف وتشديد مثله لفتح لسیار موی سبطه سبک تنک در طول الحية شریف چیزی ثابت نشده است از اینها
عظام طول الحية منقول است و از انبیه المؤمنین علی کرم الله وجهه آمده که ریش مبارک وی تمام سینه وی را تاد و نهاده کرده بود و عادت
سلف و از آن مختلف بوده و در طایفه ثقیفین شیخ محی الدین عبد القادر نوشته اند که کان طول اللحية و عرفها و آزار
این عمر آمده که زیاده بر قبضه نمی گذاشت و بالجمله کم از قبضه روانیست و در زیادت روایات و آثار مختلف است - فقال جل و حم
مثل السیف پس گفت مروی وقت بیان کردن جابر بن سمره علیه شریف را بود و روی مبارک وی مانند شمشیر یعنی در برقی
و لمعان - فقال لایل کان مثل الشمس القمر پس گفت جابر مثل سیف کور بلکه بود مانند آفتاب و مانند تاب و کان سبزه
و بود و روی مبارک وی گرد و در شمشیر استارت نیست اگر چه لمعان دارد و در حدیثی دیگر آمده است که لایل کان مثل القمر
و در دیگر آمده و کان وجهه قطعه قمر و در دیگر میسر خشید روی وی مانند خشنیدن ماه شب چهارده و در حدیثی آمده که بود
روی مبارک وی چون خوشحال می بود مثل آئینه و عکس می انداخت صورت دیوار یا در بشیره شریف و در موهب
الدینیه میگوید که این تشبیهات است که مردم بر حسب فهم خود و رعایت عرف و عادت کرده اند و الا هیچ سبکی از این امور در آیه
و جلاله حسن و ملاحت بحال و کمال دی و هیچ چیز از مخلوقات و محدثات معادل و متسارق صفات خلقیه و صفات
وی نبود - نظم کنه به حسن و ملاحت بسیار رسیده ترا درین سخن انکار کار نماند - نیز نقش بر آید ز کمالک صنع و سب
لکه خوبی نقش نگار نماند رسیده علیه السلام - ان الله اصحابه و لقد حسنه و جماله و کماله و باید دانست که استدارنه که در جز
شریف آیت کرده اند به شکل دایره است چنانکه از تشبیه باقیات ماه و آئینه متوهم می گرد و زیرا که در احادیث بسیار
لم یکن بالکشمه بود روی مبارک آنحضرت تمام گرد بلکه طولی داشت نه بسیار دراز بلکه با اعتدال چنانچه موافق ششم
حسن و جمال است ضابطه در بیان حسن و جمال وی همین است سمیت خوبی شکل و شمائل حرکات و سکات و انچه خوبان
هم دارند تو تنها داری سمیت کس نیست در جهان که ز خضت عجب نماند ای در کمال حسن عجب ز عجب + اللهم صل
و سلم علیه و آله و سلم علیه و آله - در آیت الحاکم عند کتفه - راوی می گوید و دیدم مهر نبوت را نزد شانه وی و در روایتی میان
دو شانه بر بر تقدیر شانه چپ نزدیک تر بود - مثل بقیة الحامیة لثبه جیده - مانند بقیة کبوتر مشابست میداشت تن مبارک
او را در رنگ و آب و تاب - رواه مسلم - بدانکه بود و آنحضرت را صلوات الله علیه و آله و سلم میان دو شانه پاره گوشت بلند تر از
سائر اجزای بدن شریف که آنرا خاتم نبوت میگفتند یا کبوتر از ختم معنی تمام شدن کار و رسیدن وی با خبر بالفتح تا بقی
مهر و نشان آنکه وی خاتم النبیین است و ذکر این خاتم در کتب مقدمه از تواتر و انجیل جز آن موجود بود و انبیا علیه السلام که در
و ظهور وی صلوات الله علیه و آله و سلم در آخر زمان بشارت داده بود و این نشان داده و حاکم در کتاب مستدرک از وهب بن
عبده آورده که هیچ بغیر نبی نبود که او را نشان نبوت در دست راست نبود و الا سید ما را که نشان نبوت وی بر پشت بود میان
دو شانه و این حکم هر نامه داشت تا از تغییر و تبدل معیون باشد و نعم قال الشاعر نبوت را تویی آن مرد در پشت که از

وفات بر شریعت و سه باشد و همچنین آن می کنند که راوی درین روایت کسر اعتبار نکرده و سینه را ده گفت و شصت و سه را شصت و این عادت از اهل عرب است در عدد و لیس فی راسه و حکیمه عشرون شصه برضائ و حال آنکه بود در سر و ریش مبارک و بی موسی سفید و فی روایتی این چنین آمده که ایضاً النبی - روایت است از انس در حالی که وصف میکند پیغمبر صلی الله علیه و سلم و قال - گفت - کان رجبته من القوم - بود آنحضرت رجبه رجب را و سکون یا میان بالا چنانکه گفت - لیس بالطول و بالا بقصیر - نه دراز و نه کوتاه - از هر اللون - روشن و درخشان - رنگ - و قال - و گفت انس - کان شعر رسول الله - بود موهای پیغمبر خدا - صلی الله علیه و سلم الی انصاف اذنیه - تا نیمه های دو گوش - و فی روایتی بین اذنیه و عاتقه - و در روایتی میان گوش و دوش و در روایتی دیگر تا دوزمه گوش و در دیگر تا نزدیک دوش و اختلاف روایات باعتبار اختلاف احوال است گاهی که شانه می کردند و تیل می مالیدند دراز می نمود و در غیر این حال کوتاه و یا بچسب موسی بعد از ستردن و در مجموع گفته گاهی که غنلتی می شد از تفسیر موسی دراز می شد و چون قصه کردند کوتاه می شد و این عبارت معلوم می شود که آنحضرت گاهی موسی قصه کردند اما خلق خود گفته اند که در غیر حج و عمره نبود الله اعلم و فی روایتی لبخاری کان صخره الراس و القدین - بود آنحضرت سطر سر و سطر پاها و در بعضی روایات عظیم الراس واقع شده است آن نیز همین معنی است و خردی سر عیب است و نشان قلت عقل است اما بزرگ نیز ممدوح نبی در همه جا معتبر است و اعتماد شریف و مزاج لطیف در غایت حسن و جمال و نهایت اعتدال بود که فوق آن مقصور نیست و هیچ کس با وی صلی الله علیه و آله و سلم در حسن و جمال شریک و همنا نبود چنانکه میگوید بیت هر چه اسباب جمال است رخ خوب ترا + همه بزرگ کمال است کما لا یخفی + لم ارجعه و لا قبله مثله انما بعد از وی و نه پیش از وی هیچ کس را مانند وی - و کان بسط الکفین - و بود آنحضرت فرخ و کشاد گفست - و فی آخری له و آمده است در روایت دیگر بخاری را - قال کان - گفت انس بود آنحضرت شستن القدین و الکفین سطر و برگشت پاها و کفهای دست - و عن البراء قال کان رسول الله صلی الله علیه و سلم مربوطا - گفت براء بن حازب که از مشاییر صحابه است بود آنحضرت میان بالا - بعدا بین انگبین - و در فرخ مسافت میان دو منکب الفرج منکب کبر کاف بن باز و گفت یعنی فرق میان هر دو منکب آنحضرت بسیار بود از اینجا فرخی سینه نیز لازم می آید چنانکه تفریح نیز آمده است و بعد یضم با و فتح عین بعینه تفسیر روایت است یعنی دور بود و پر دور نبود - له شعر بلغ تحت اذنیه سر آنحضرت را موسی بود که رسید زمه دو گوش او را - را تینه حله حرامه دیدم من آنحضرت را در حله سرخ حله جفت جامه را گویند از ارد و دارا که از یک جنس باشند و مراد بجله جامه افروشی نیست چنانکه بعضی توهم میکنند و مراد بجرا جامه که در دوش خطهای سرخ بود چنانکه لایچ در دیار می باشد سرخ خالص همچنین تحقیق کرده اند محدثین و حله خضر او صغرا هم که در احادیث واقع شده است هم همین معنی است که خطهای سبز و زرد داشت و آنحضرت را حله بود از بر دامن که خطهای سرخ داشت لم ارثیا قطا احسن منه - ندیدم من هیچ چیز را برگزیده تر از آن حضرت ظاهر آنست که گوید هیچ کس را هیچ مردی را در تفسیر

بهیچ چیز مبالغه بیشتر است - کما لا یخفی متفق علیه فی روایت مسلم قال راایت من فی لمة حسن بن علی بن حماد من رسول الله صلی الله علیه و سلم - نذریم من بهیچ موی دایر بر آنکه نذر در خطه جز از آنحضرت - شعرة فی رب علیه - موی او نذر یک می رسید بر دشمنای او - بعد
 یابین کنکبین لیس بالطول لا بالقصر - بر آنکه و بیای آدوی - اسد نام است چه بضم جیم و تشدید میم و کلمه کبیر لام تشدید میم و فیه یفتح
 و او و سکون فامه آنکه از نذر که گوش در گذر و چون بدوش صدجه است و فیه آنکه به سر که گوش رسد مشهور و تفسیر این الفاظ نیست
 و از عبارت بعضی ازین قوم خلاف این ظاهری گردد و گاهی چه بضم مطلق موی نیز آید - وعن سماک - کبیر سین و تخفیف میم
 بن حرب یفتح حاء و سکون را تابعی مشهور است گفت سی نفر از صحابه را در یافتم و وی یکی از علمای کوفه است و بعضی محدثین را
 تضعیف کرده اند و گفت وی رفت بصر من لیس حاکرم خدا را و باز او را بصر - عن جابر بن سمرة - روایت میکند سماک از
 جابر بن سمرة - قال کان رسول الله صلی الله علیه و سلم ضلیع الفم - بود آنحضرت بزرگ و کشاده دهن و عرب محرم کنند در آن
 را به کشاده دهنی و تنگی دهن را در مردان عیب میدارند و بعضی این را کنایت میدارند از فصاحت و کشاده سخنی - شکل العین
 آنکه سفیدی چشم او مخلوط بود بسخی گویا رنگهای سرخ است شکله بضم شین نام این رنگ آنرا سحره بضم سین نیز گویند و شکله
 بها خلط سرخی بسیار چشم که سیاهی بسیار نبود گویا بر سر میزد چنانکه در اشعار زکریا شهادت واقع میشود - من هو الشاکیین من یوشق
 را در مشارق لبسین مملو و به مجیمه نیز گفته اند که گزشت پاشنها - و قيل سماک ضلیع الفم - و گفته شد سماک بن حرب را
 که راوی حدیث است چیست معنی ضلیع الفم قال معنی ضلیع الفم عظیم الفم است - قيل الشکل العین - گفته شده چیست معنی
 الشکل العین قال طویل شق العین - گفت معنی شکل العین را از شکاف چشم و گفته اند که تفسیر کردن سماک شکل العین باین معنی خطا
 صواب نیست که گفته شده چنانکه علماء لغت بر آن اتفاق دارند - و قيل انهم من العینین قال قلیل لهم لعقب سچانکه گفته اند رواه مسلم -
 و عن ابی الطفیل از صفار صحابه است هشت سال از زبان حیات آنحضرت دریافته و آخر من مات من الصحابة است
 در سنه صد و ده سال مرود وی از شیعه علی بود و در جمیع مشاهد با وی حاضر بود بر ابوبکر و عمر و عثمان شناسی گفت رضی الله عنهم
 اجمعین و عالم و فاضل و حاضر الحجاب بود - قال راایت رسول الله صلی الله علیه و سلم گفت دیدم پیغمبر خدا را صلی الله علیه و سلم کان ابیض علیا انقباضا
 بود سفید نگین میان در طول و قصر و جسامت و نفاقت و در تمامه صفات و ملاحظه دلوحه نگین شدن و آن صفه است
 در حسن که چشم نیک را آید و در دل نیک نهیند و زبان از بیان خوبی آن قاصر بود - رواه مسلم - و عن ثابت قال سئل
 انس - روایت است از ثابت بنانی بضم با که از مشاهیر تابعین و کبار ایشان است گفت پرسیده شد از انس - عن خطاب
 رسول الله - از موی رنگ کردن پیغمبر خدا - صلی الله علیه و سلم فقال له لم یبلغ ان یخضب - پس گفت انس بدستی آنحضرت
 با پیری وی نرسید زبان خطاب کردن را یعنی پیری وی آنکه بود پیدانمی شد در بادی نظر چنانکه از سابق حدیث
 ظاهر میشود و اما و آنست که پیری وی خالص نبود و هنوز سرخ بود چنانکه در آغاز پیری میباشد چنانکه در حدیث دیگر آمده
 است که کان شیبه حمراء و پیری وی سرخ - و شتان انهم سملطه فی لمة - اگرست خواستم من که بشمارم و بیای سفید

آنحضرت را در حجر شریف دی و شمشیر فتح شین معجزه سکون میم سفیدی موی بسیار سی و در آنوقت میم موی سفید و فی روایتی بود در
 روایتی باین لفظ آمده - و داشت آن اصدطحات کن فی رأسه - و اگر می خواستم که شمار کنم مویهای سفید را که بودند در سر مبارک
 وی - غلت میگردم و می شمرم و هرگاه که سفیدی موی باین قلت باشد محل خضاب نخواهد بود متفق علیه فی روایتی مسلم قال
 و در روایتی مر مسلم را این چنین آمده که گفت انس - انما کان البیاض فی غفقه - فتح معین جمله سکون نون و فتح فاوات نبود
 سفیدی مگر در مویهای که از لب زیرین او بودند - فی الصدغین - دیگر در مویهای که در میان چشم و زمره گوش انداخته بضم صاد
 و سکون دال و غین معجزه در اصل نام این موضع است و مویهای که درین موضع انداخته می کنند - فی الراس نبذ
 و در سر موی چند پراکنده بودند و بحد بضم نون و فتح موحد و بذال معجزه جمع نبذ و سکون باینجی نمی آید - و عن انس قال کان
 رسول الله صلی الله علیه و سلم از هر اللون - بود آنحضرت روشن رنگ بلبان - کان عرقه اللؤلؤ - گویند که قطر بانه
 غی دی مردارید باست به جبهت صفائی رنگ لطافت جسم - او شسته کفاه - چون راه میرفت آنحضرت بر میداشت پای را
 بقوت و جلالت و کثرت آن نمیکرد چنانکه عادت قوی تنان و دلیران میباشد و این منافات بعبرت مشی ندارد چنانکه در حدیث
 دیگر آمده است زیرا که سرعت عبارت از تشایع خطوات و پیای نهادن گامها باشد و کفاه بمعنی رختن خیزه یکبارگی
 نیز آید و تفسیر کرده می شود به تامل بجانب پیش چنانکه کسی از زمین بلند بپوش می آید و میخورد می گرد و چنانکه در فضل ثانی
 بیاید - و امست - کبرین ادلی و فتح نیز آمده - دیباجه - کبر دال - این من گفت رسول الله صلی الله علیه و سلم می گوید
 که نسووم من بیج دیبا را که نوعی از حریر است و نه بیج حریر از نرم تر از کف دست پیغمبر خدا - صلی الله علیه و سلم و الا شمت
 بکشم و فتح نیز آمده - مسک و لا عبثه - و بنویسم من بیج مشک را و نه غیر را - الطیب - خوشبو تر - من راحته النبوی - از بوی
 بدن پیغمبر خدا - صلی الله علیه و سلم متفق علیه فی روایتی - و در روایتی - من عرقه - یعنی خوشبو تر از عرق پیغمبر خدا - و عن ام سلمه
 بضم سین جمله محاسبه است و والده السن و از عقلای نسا و فضلا ی ایشان است مناقب می بسیار است و منی الله عنها
 ان النبوی - روایت میکند که پیغمبر صلی الله علیه و سلم کان یاتها فقیل عندها - بود آنحضرت که آمد ام سلمه را و قیلوله کرد و نزد
 قیلوله فقیل علیه - پس بگفتند این ام سلمه نطفه را بفتح نون و کسر آن و فتح طاء و سکون آن به چار وجه بساط از چرم پس خواب
 نینورده میکرد آنحضرت بر آن و گفته اند که ام سلمه از محارم آنحضرت بود و صلی الله علیه و سلم از رضاع یا نسب و بعضی گفته اند که بااحت
 نظر باجنبیات و جواز خلوت با ایشان از خصائص آنحضرت بود و صلی الله علیه و سلم کذا فی الموابیل للذحویه - و کان کثیر العرق - و بود
 آنحضرت بسیار عرقی - فكانت تجمع عرقه - پس ام سلمه که جمع میکرد عرقی آنحضرت را و بجمعه الطیب - پس میگذاشتند ام سلمه عرق آنحضرت
 را در عطر و خوشبوها - فقال النبوی - صلی الله علیه و سلم یا ام سلمه یا ام سلمه پس چون او را آنحضرت که بگوید عرق او را فرمود ای ام سلمه چیست این
 عرق گرفتن و چه کار میکنی آنرا - قالت عرفت بخجله طبعنا - گفت ام سلمه عرق است بگوید و می اندازیم آنرا در خوشبوهای خود - و
 بهون الطیب عرق نوزده خوشبوی ترین خوشبوهای صفت سعدی روایت - و در روایتی این چنین آمده است - قالت - گفت

ام سلمه - یا رسول الله جز بکریه تعبیا نسا امید داریم برکت عرق ترا از برای خردان خود می یابیم آنرا بر رویهای ایشان بپاشند
ایشان بر بکرت آن از همه بامام محفوظ باشد - قال نگفت آنحضرت - مهبت - راست گفتی تو خوب کردی متفق علیه عن
جابر بن عمره - پس روید برود صحابی اندودی خوبه زاده سعد بن ابی وقاص است - قال صلیت مع رسول الله صلی الله علیه وسلم
صلوة الاولى - گفت جابر گزاردم با آنحضرت نماز پیشین را ثم خرج الی اهل البیت ورون آمد آنحضرت از مسجد و رفت بسوی الخمار
خود و خرجت مسجد و بیرون آمدیم من نیز با آنحضرت - فاستقبله ولدان - پس پیش آمدند آنحضرت را بچکان فجعل مسیح خدی صلی
و احد او را در این گشت آنحضرت که مسیح میکند وی مادر بخت مبارک و خسارهای این بچکان را یکی یکی - وانا انما مسیح خدی - وانا
من این مسیح که آنحضرت خساره ترا خدی کسیر الی سکون یا بلفظ مفرد دست و در بعضی نسخ اینجا نیز بلفظ ثقیفه است بفتح و ال و
تشدید یا یعنی مسیح که در درد و خساره مراد و مؤید و این افراد دست آنچه در حدیث دیگر آمده است که گفت جابر مسیح که در خمار پس چون
حدیثیکو ترا زد دیگر - فوجدت لیده بردا - پس یافتیم من مرده دست مبارک او را در روی - اوربجا - یا بومی در همه نسخه ها بکلمه او است
نه و او وظایر است که برای شک بر ادبی است - کانا اخر جها من جوده عطار - گویا نیز در آن آورده آنحضرت دست را از طبله
عطار جوده بضم جیم طبله عطار - رواه مسلم و ذکر حدیث جابر و ذکر کرده شده است حدیث جابر که در اول او - سموا باسمی - است
و در مصابیح درین باب مذکور است - فی باب الاسامی - و باب اسامی - و حدیث السائب بن یریز نظرت الی خاتم النبوة
و ذکر کرده شده حدیث سائب بن یریز در و اسف ففعل بجای تم نبوة است - فی باب حکام المیاه

الفصل الثاني - عن علی بن ابی طالب رضی الله عنه قال کان رسول الله صلی الله علیه وسلم یسیر بالطویل و الاقصیر
روایت است از امیر المؤمنین علی رضی الله عنه گفت بود آنحضرت نه دراز قدم نه کوتاه ختم الراس و اللحیه - بود و سطر ستر
و شش شش انگشتی و الاقصیر - سطر و بر گوشت کفهای دست و پاهای مشرباقه - سفید آینه کبرسته مشرباقه بضم سیم سکون
و فتح رای مخففه از شراب یعنی آمیختن رنگی بزرگی دیگر گویا رنگی بزرگ دیگر را نوشیده است - فخرج الکر و لیس - سطر بند برای استخوان
کر و لیس جمع کرد و من بضم سر برای استخوان که بهم جمع شده اند طویل المعمره - دراز مسمره بفتح نیم و سکون سین و ضم ما و با
سوجه نمونیا که در میانه سینه شریف بود خطی دراز باریک از بالای سینه تا ناف و نیز بفتح تین بعضی راه و سینه آید و
مویهای ریزه میان سینه و ناف کذا فی المرح - اوامشے تلفظ تلفظ کانا میخا من خلیف - وقتی که راه میرفت میل کرد و میل کرد
گویا فرو می آید از جای بلند نشیب مقدود است که مشی میگرد و مشی قومی که بریداشته پاهای از زمین تقوت چنانکه گذشت
و بعضی گفته اند که مراد است که مشی میگرد و لایق تواضع نه بطریق زور و اختیال و صفت بفتح تین جای نشیب و بعضی آید بزان
او بالا بیا بیا نیز آید سلم ارقبه و لا عده مثله صلی الله علیه وسلم رواه الترمذی و قال غیر حدیث حسن صحیح - و عنه کان اذا
وصف البی صلی الله علیه وسلم قال - وسم از امیر المؤمنین علی است رضی الله عنه که بود چون وصف است که در آنحضرت را می گفت
لم یکن بالطویل الممخط - نبود آنحضرت طویل با بن - یعنی بسیار دراز چنانکه گذشت در روایت مشهور در موطا بضم سیم

اولی و تشدید میم ثانیه مفتوحه روایت کرده اند و درین روایت بعین مملکه نیز روایت است و بر تخفیف میم ثانیه و تشدید
غین میم مفتوحه نیز روایت کرده اند و درین روایت بعین مملکه نیز آمده و میم اول بر سر تقدیر مضموم است و مخفا معجده و مملکه در آن
و کشیدن و آوردن و لا بالقصیر الممدود و بنود بسیار کوتاه چنانکه بعضی اجزا در بعضی در آمده باشد گو یار و کرده شده بعضی اجزا
بسوی بعضی و کان رتبه من القوم و بود میان بالا از مردم و لم یکن بالجهد القلط و لا بالسطح تصحیح و تقدیر این الفاظ معلوم شد
کان جدار جلاله بود جدار جل بفتح را و کنسیریم و فتح آن نیز آمده میان موی میان قسط و سبط و در حراح گفته رجل فروخته
موی مقصود آنست که در نگه موی نبود و لم یکن بالمطمئن و نبود آنحضرت مطمطم بعین میم و فتح طاق و تشدید با مفتوحه بر گوشت رو
در و جمع و معنی تخفیف نیز آمده و لا بالکثرت و نبود کثرت بعین میم و فتح کاف و سکون لام و مثلثه کوه روی بر آمده جبهه و در سنگ گشت و بعضی
گفته بسیار گوشت و چون در سر و این لفظ نفی تدویر است در آنرا قبول خود و کان فی الوجه تدویر و بود در رو
تشریف تدویری نه با فراطر ابيض مشرب مصفی مخلوط البصر و اوج بعینین نیک سیاه چشمان بعضی گفته بانیک مصفیه
آنها از ب الاستفاره و دراز و بسیار خرگانها و اقتضای جمع شفر بعین میم و فتح موی چشم طویل المماش و بزرگ و سطر برای استخوانها
و ماشا ششم جمع شاشه استخوان نرم که آنرا توان خاشید و الکشد و بزرگ کتد بفتح ثناء و کسرتن محل جماع شاشه یعنی میان
دو شانه که آنرا کابل گویند از جرد بی موی و ذوسر ستر و خداوند خط دراز می که از سینه تا ناف بود و ظاهر این حدیث آنست
که بر بدن تشریف جز مسر به موی نبود اما از احادیث دیگر معلوم شد که جز مسر به موی بود چنانکه لای سینه و برابر و سینه
و ذراعها مراد با جویانها نیست و فی الحقیقه اجز و مقابل اشعر است و اشعر آنکه بر تمام بدن دی موی بود پس اجز و آنکه نه چنین باشد
ناظم بشتن الکفین و القدین اذ اشقی تطلق چون راه میرفت بر میگرد پاهارا - کانما یشی فی صنب و اذا التفت التفت معان و
چون روی میگردد اندک بچین و راست میگردد و اندک تمام بدن تشریف را بکلیت متوجه شد یعنی نظر نزدیکه نگاه نمی کرد چنانکه عادت
منکران است و بعضی گفته اند مراد آنست که هر ساعت گردن بچپ و راست نمی پیچید چنانکه سبکساران جفا کاران کنند
بین کتفیه خاتم النبوة میان دو شانه بے مهر نبوت بود و هو خاتم النبیین و بے ختم کننده پیغمبران بود - اجز و آنست
حد ذاتی سخن ترین مردم بود از روی سینه و گفته که مراد بینه دل است که محل اوست یعنی جود آنحضرت صلی الله علیه
و آله و سلم بدل و جان و طبع و رغبت بود نه بکلیت و ستمه و زیاده و احتمال دارد که اجز و از جود باشد بفتح جم و مراد بے تعلقی
وی باشد با شوق بے اندک آنست که شرح الشیخ و اصدق الناس اجته و راست ترین مردم بود از روی زبان لجه
بفتح یا است و بے سکون نیز آمده و بعضی گفته اند بے سکون لغت ضعیف است یعنی راست گو ترین مردم بود و بعضی
گفته اند مراد آنست که زبان او راست و درست ترین زبان با بود یعنی تکلم می کرد و بجا راجح حروف چنانکه باید و شاید چنانکه
بیچ کس بران قادر نبود و الینیم عربک و نرم ترین مردم بود از روی طبیعت و اگر نرم عشیره و بزرگترین مردم بود از روی
قوم و قبیل و در دامت عشیره کسرمین بجه صحبت - من راه میبینه باید که کسی که در وید آنحضرت را یکایک می فرستید او را

درمیت ناک می شد۔ ومن فاطمه معروفه اجماع و کسی که اختلافا می کرد آنحضرت را وصیعت میداشت دوست سے دوستی اور اہل بقول اکثر
 نیکوید وصف کنندہ آنحضرت را وی عبارت از ذات خود سے کند یا ہر کہ بخواند کہ وصف کند اور اہل کم از قبلہ و لا بعدہ مثلاً
 ندیم دینے دانم پیش از وی دن پس از وی سے اند اور اہل صلے اللہ علیہ وسلم رواہ الترمذی۔ وعن جابر بن النبی صلے
 اللہ علیہ وسلم لم یسلک طریقاً یبتغی احد الا عت، انه قد سلک۔ روایت سنت از جابر کہ آنحضرت سے رفت را ہی را پس
 پیروی سے کرد اور اس کے دور پس او سے رفت کر اگر کسی سے شناخت آنکس کہ آنحضرت تحقیق رفتہ است این راہ را۔
 من طیب عرفہ۔ از خوشبوی آنحضرت و عرف بفتح عین و سکون را بوسہ خوش و ناخوش را نیز گویند اما غالب اطلاق اورا
 خوش ست یعنی ہر راہی کہ سے رفت از بوسہ خوش آنحضرت معطر ہے شد و ہم از بوی خوش سے شناختند کہ سے
 ازین راہ گذشتہ است و ظاہر آنست کہ این بوی خوش ذاتی آنحضرت بود صلے اللہ علیہ وآلہ وسلم و تواند کہ استعمال طیب
 کہ عادت شریف آنحضرت بود نیز علاوہ آن می شدہ باشد و قال۔ یا گفت را وی بجای من طیب عرفہ بفا۔ من روح
 عرفہ۔ بقاء یعنی از بوی عرف و می بچھے فوسے کہ از بدن چکر۔ رواہ الدارمی۔ وعن ابی عبدیہ۔ یفیم عین۔ بن محمد بن
 عمار بن یاسر۔ تابعی ثقہ است۔ قال قلت للربیع بن مہزوز۔ گفت ابو عبدیہ کہ گفتم مربع را یفیم را و فتح موحده و کسر تخانیہ
 مشدودہ و خمر موحز یفیم مہم و فتح عین و کسر و او مشدودہ صحابہ مشہور ست۔ صفی الدار رسول اللہ صلے اللہ علیہ وسلم۔ صفت کن
 برای ما آنحضرت را و بیان کن حلیہ شریفہ قال قلت یا بنی اور را یہ روایت الشمس طالعہ۔ گفت ربیع و در وصف جمال
 آنحضرت ای لیسر کن اگر رسیدیدی تو آنحضرت را رسیدیدی تو آفتاب را نیز آئینہ یعنی چنان آفتاب و جلال و نورانیت و
 بہت داشت کہ گویا آفتاب ست طلوع کنندہ۔ رواہ الدارمی۔ وعن جابر بن سمرہ قال رایت النبی صلے اللہ
 علیہ وسلم فی لیلۃ الضحیان۔ گفت جابر و ندیم من آنحضرت را در شب و شن و آفتابان کبیرہ و سکون ضا و عجب و کسر جا
 مہل شب روشن کہ در وی مہتاب بود و ابرو گرد و غبار نباشد۔ فجعلت النظر الی رسول اللہ صلے اللہ علیہ وسلم و اسے القمر
 پس تم من کہ گاہی نگاہ میکنم بسوی جمال آنحضرت و گاہی می بینم بسوی ماہ۔ و علیہ حلہ حمراء۔ و بر بالای آنحضرت حلہ حمراء
 بود معنی حلہ حمراء معلوم شد در حدیث برابر است فاذا ہوا حسن عندی من القمر پس نا گاہ آنحضرت نیکو تر و روشن تر بود نزد من
 از ماہ و نزد من از برای انظار استلذا و ذوق خود گفت و الا وی صلے اللہ علیہ وآلہ وسلم احسن بود از قمر و واقع و نزد ہم
 کس از چنان دے۔ رواہ الترمذی و الدارمی۔ وعن ابی ہریرۃ قال رایت شیاً احسن من رسول اللہ گفت
 ندیم من هیچ چیز را نیکو تر از پیغمبر خدا صلے اللہ علیہ وسلم کان الشمس تجری فی وجہہ۔ گویا کہ آفتاب روان سے رفت
 در روی مبارک وی۔ و راایت احد الامرئ فی شبیہ من رسول اللہ صلے اللہ علیہ وسلم۔ و ندیم من هیچ کیے را نیکو تر
 در راہ رفتن از آنحضرت کہ از ہمہ تیز تر سے رفت۔ کانا الارض تطوی کہ۔ گویا کہ زمین پیچیدہ سے شد برای آنحضرت صلے
 اللہ علیہ وسلم انما یجد الفناء و انہ یغیر کثرش۔ بدستی او مشتقت می انداختیم و آفتاب خود را در تیز رفتن تعب می کشیدیم و تکلف می کرد

در آن و آنحضرت غریب باک و اراده بود و بی تکلف و بی تعب بیایک و باسانی بطور خود میرفت و بنجد بضم فون و سکون جیم و کیم با
و کثرت بضم میم و سکون کاف و فتح تا و کسر او بمثلثه از اکثرات بمعنی باک و آشتن و این از معجزات آنحضرت بود که دیگر
میدویدند و شفت میکشیدند و بوی نمیرسیدند و وی صلی الله علیه و آله و سلم باسانی و بی تعب بیشتر از همه می رفت
رواه الترمذی - و عن جابر بن سمرة قال کان فی ساقی رسول الله صلی الله علیه و سلم حشمت گفت جابر بود در ساق
آنحضرت کینوع باریکی در وسط نبود - و کان الاضغیجک الاثیم - و بود آنحضرت که خنده نمیکرد مگر بطریق تبسم فی الصراح
تبسم لب شیرین کردن - و گشت اذا نظرت الیه قلت کحل لعینین - و بود من وقتی که نگاه میکردم بسوی آنحضرت میگفتم که
سر من کننده چشمم است - و لیس کحل - و حال مکه نبود سر من کرده بلکه بحسب خلقت سر من گون چشم بود و بیت و چشمم تو که میانه
سر من ناکرده - و لیسان سر من سیه کرده خانه مردم - و رواه الترمذی

الفصل الثالث - عن ابن عباس قال كان رسول الله صلى الله عليه وسلم الفلج الثمين - بود آنحضرت كشاده
دودندان پیش بغیه میان این دودندان فرجه و فرقه بود فلج بفتح فاء و لام و جیم کشادگی دندانهای پیش الفلج الانسان که
میگویند همین مراد میدارند و رحایه شریف و در روایتی منفلج الانسان نیز واقع شده است - اذ انکم لرای کالنور یخرج
من بین تنایاه - چون سخن میکرد آنحضرت دیده میشد مانند نور که بیرون می آمد از میان دندانهای پیش و بی دندانها را
نامهاست دودندان پیش را از بالا و پایین ثنیا یا میگویند لثنتان دودندان دیگر را که در دو طرف آنها اند
رباعیات خوانند بفتح راء فاج الثمین فرجه میان دندانها و صاحب ثنایه گفته که فلج فرجه میان ثنایا و رباعیات و فرجه میان
ثنایا و فرق گویند الثمین پس اینجا فلج را بجای فرق استعمال کرده است و ظاهر عبارت حدیث آنست که این فرجه در ثنیا

در بالا و پایان بوده نه مخصوص بیا و الود الود اعلم - رواه الدارمی - و عن کعب بن مالک قال کان رسول الله صلی الله علیه وسلم
اذا لم یستقار وجهه - بود آنحضرت وقتی که خوشحال کرده عیش و روشن می شد رو به مبارک وی - حتی کان وجهه قطعه قرص
تا آنکه گویند وی مبارک وی باره از راه بود - و کان قوف ذلک - و بودیم ما که می شناختیم آنرا که آنحضرت درین وقت خوشحال
است به مشایده تازگی در و شنائی روی شریف وی - متفق علیه - و عن النسائی ان غلاما یهودیا کان یخدم النبی
صلی الله علیه وسلم - روایت است از انس که کودکی یهودی بود که خدمت میکرد آنحضرت را - فمرض پس بیمار شد آن
کودک - فاتاه النبی صلی الله علیه وسلم یعوده - پس آمد او را آنحضرت بپایدات - فوجدناه عنده راسه لیس فی التوریه - پس یافت
آنحضرت پدر او را نزد سر او که میخواند توریت را - فقال له رسول الله صلی الله علیه وسلم - پس گفت مرد پدر او را آنحضرت
یا یهودی النشدک بالهدی الذی انزل التوریه - علی موسی - اسی یهودی می پرستم و سوگند میدهم ترا بخدا ای که فرستاد توریت
بر موسی علیه السلام - بل تجد فی التوریه نعتی وصفته و مخرجی - آیامی یابی در توریت نعت مرا و وصف مرا و بیرون آمدن
مرا از که بدین یا مخرج یعنی نعت باشد یا زبان یا مکان آن باشد و نعت و صفت یک معنی می آید گویند بهر یک صفات

ظاهر و بدیگری باطن باشد - قال لا گفت یهودی نمی یابم - قال الفتی بلی والد گفت آن غلام آری بخدا سوگند - یا رسول الله انا نجدک فی التوریه فکنت صفتک و فخرک - بدرستی ما بیابم در توریت لغت ترا و صفت ترا و فخر ترا وافی اشهد - و من گواهی میدهم که - ان لا اله الا الله و انک رسول الله فقال النبی - پس گفت پیغمبر خدا - صلی الله علیه و سلم لا عجب به - یا رسول الله خود را - اقموا این عذر را بسم بر خیزانید این شخص را یعنی پدر او را از نزد من دوری - و لو احاکم - و نزد یک شوید برادر خود را که این غلام است و مقولی امرو می شوید - رواه البیهقی فی دلائل النبوه - و عن ابی هریره عن النبی صلی الله علیه و سلم روایت میکند ابی هریره از آن حضرت - انه قال - که آنحضرت گفت - اما انما رحمته مداده عیسم من مکر رحمت فرستاده شده از جانب حق شیخ ابوالعباس عری قدس الله سره فرمود درین تعظیم و کرم این است است زیرا که پدیه برای تکریم فرستاده میشود رواه الدارمی و البیهقی فی مشیبه الایمان - این چیز است که اگر در مکتوبات در بیان خلقت و صورت آنحضرت از ادب و جوی بسیار مانده است که ذکر کرده و در شرح زیاده بر آن از آنچه در نظر از کتاب حادث آمده ذکر کرده ایم بجا باید بگوئیم نیست -

باب فی اخلاقه و شمایا که صلی الله علیه و سلم

در اخلاق آنحضرت از مهربانی و مروتی و شجاعت و سخاوت و رفیع و مجمل و تواضع و رحمت و حیاء جز آن چون فارغ شد از بیان صورت و شکل ظاهر آنحضرت صلی الله علیه و سلم که آنرا صورت و خلق میگویند بفتح فاء است که ذکر آن صفات باطن شریف و در آنکه آنرا خلق می نامند بضم فاء و شامل صلی الله علیه و سلم است که بکسر طبع که ذافی القاموس فی الفرج شمال که درست چیست خود عاقل شمال یعنی دست چپ جمع او شامل می آید و شامل نیز می آید و در شرح شفا گفته شامل جمع شمال است که بشین سیرت و معنی خلق - الفصل الاول عن انس روى قال خدمت النبی صلی الله علیه و سلم عشرین - گفت انس خدمت کردم آنحضرت را ده سال و قد بیان یام که حضرت بمدهینه هجرت کردند مادر انس و بعضی خویشان وی از انقباض او باز داشت آنحضرت او را و نزد خود خدمت گذاشتند و وی بهشت یاده ساله بود اختلاف است و ده سال که مدت اقامت آنحضرت صلی الله علیه و سلم و آنکه بمدهینه بود خدمت کرد و سه گوید انس درین مدت که خدمت کردم - فما قال لی اف - پس گفت آنحضرت مرا اف بضم هزه و تشدید فاء مرسومه ممنون و غیر ممنون کلمه السیت که دلالت دارد بر کرامت و بر زجر و دلشک و بانگ کردن برودین امر مکرره - و لا صفت و گفت آنحضرت مرا چه کردی این کار را - دلا الاصنع - و گفت چرا نکردی این کار را یعنی در آنچه متعلق بخدمتگاه من و دنیا باشند و در امور دین و این دلالت دارد بر کمال ساحت و حسن خلق آنحضرت صلی الله علیه و سلم و بعضی گفت که درین مدتی که انس خدمت فرموده که هرگز کار من نکردم که از آنحضرت بر من اعتراض متوجه گردد و پشیمیده نمائند که من اول السب و اوفی است بمقام نعم متضمن مدح است بکرم و شفقت آنحضرت بر وی متفق علیه - و حقه قال کان رسول الله صلی الله علیه و سلم من احسن الناس خلقا - و هم از انس است که گفت بود آنحضرت نیکوترین مردم از روی خلق فارس کنی یوا الحاحیه فی شام آنحضرت روزی مرا برای کاری - فقلت و الله لا اذیب - پس گفتم من بخدا سوگند نمی روم - و فی نفسه ان اذیب

لما امرني رسول الله ﷺ ودل من بهت كمنى رومى كاري كى فمودة است ما بان كاري خير خدا - صلى الله عليه وسلم
 ليغى باوجود آنحضرت فرموده و در دل مى خوانم كه بروم بزيارت كنم نمى روم و صد و اين قول از انجمن صحبت صغر من نادان
 بود و نزدى در سخن حكيمت هم نبود لهذا آنحضرت صلى الله عليه وآله وسلم التفات بقول دهنه نموده بران
 ادب كرد بلكه ملاجعت كرد و خنده كرد و فرمود: فخر جنت حتى امر على صبيان وهم يلعبون فى السوى - ليس ببيرون ادم
 تا ميگردد زم بر كودكان كه بازي ميكنند و در بازار - فاذا رسول الله - ليس ناگاه مى بينم كه پيغمبر خدا صلى الله عليه وسلم قد قضي لفتن
 من راي - به تحقيق گرفته است گردن مرا از ليس من - قال فنظرت اليه وهو ضحك - گفت اس ليس ناگاه كردم من
 بسوي آنحضرت و حال آنكه آنحضرت مى خندد - فقال يا ايها النبي حيث امرتك - ليس گفت آنحضرت آي ايها النبي
 براي شفقت رفتي تو آنجا كه فرموده بودم من - قلت نعم انما اذنبت كفى آرمه انيك دهنه روم و مى خوانم كه بروم -
 يا رسول الله رداه مسلم - وعنه قال كنت اشي مع رسول الله صلى الله عليه وسلم وعليه بردخراستى - وهم از انس
 كه گفته بودم من مى روم همراه آنحضرت و بر آنحضرت چادر دهنه بود بنسب به بحران الفتى فون و سكوت جيم و را نام موضع
 است - عليا الحاجية - چادرى بود كه درشت و سبط بود كناره او - فادر كه اعالي فخبذه بر دهنه - ليس و رايقت آنحضرت
 را با و تفتيشي اسير شد آنحضرت را بچادرش - جفته شديده كشيدني سخت - و رجع بنى الله - و باز گشت پيغمبر خدا صلى
 الله عليه وسلم من الاعرابي - و در ميش سببه آن اعالي ليغى چيان بر - آنحضرت پيش سببه اعالي كشيدند
 سته نظرت الى صغرة عاتق رسول الله - آنكه ناگاه كردم من بكرانه گردن پيغمبر خدا - صلى الله عليه وسلم قد انشرت بها حاشية
 بتحقيق تاثير كرده بود بصغرة عاتق آنحضرت كناره چادر من شده جفته - از جهت سختي كشيدن اعالي به برادر عاتق موضع
 روا از كفت - ثم قال يا محمد مالي من مال الله الذي عندك - بستر گفت اعالي اسه محمد امر كن برائى من تا بستر
 مراجيزه از مال خدا كه نزد است - فالتفت اليه رسول الله - ليس باز نگر است بسوي آن اعالي پيغمبر خدا صلى الله
 عليه وسلم ثم ضحك - بستر خنده كرد آنحضرت - ثم امر له بطائر - بستر امر كرد و فرمود برائى دوى بخشش و اين دلالت دارد
 بر كمال علم و تحمل آنحضرت جنابى مردم را و اين عرابي از صفات عرب درشت خويان ايشان كه تندى اخلاق نكده
 و ادب نيا موخته بود و در حديث دلالت است بر آنكه حاكم و دالي را بايد كه برايداي رعاياي و بخردان هم كيرد و
 تحمل و رز و متفق عليه - وعنه قال كان رسول الله صلى الله عليه وسلم احسن الناس بود آنحضرت نيكو ترين مردم
 و حسن و جمال و فضل و كمال صفات حميده و اخلاق عظيمه - و جواد تر و سخي ترين مردم - و اشجع آنها
 و در دانه تر و دير ترين مردم - و لقد فرغ اهل المدينة ذات ليلة - و به تحقيق ترسيدند و فراد كردند كسان بدينه يك شب
 جاني در دوى و دشمنى دارند - فالتفت الناس قبل الصوت - ليس ليسا و در وقتند مردم بجانب اواز - فالتفت لهم النبي
 استقبال كرد و ميش آمد مردم را پيغمبر صلى الله عليه وسلم قد سبق الناس الى الصوت - و در حالى كه به تحقيق جسي كرده

آنحضرت مردم را بسوی آواز و از همه پیشتر رفت - و بوقول - و قال آنکه آنحضرت میگفت سلم ترا خواهم ترا خوا - کمر نه ترسید
ترسید و گفته اند لم ایضا بمنجه لاست روع ترسیدن ترا خواهم انعم تا وعین ست - و بوقول فرس لابی طلحه عری - و آنحضرت بسوا
بود بر کسی که بود ماری طلحه انصاری را بر سینه نشست - و علیه سرج - بنود بران اسپه نرین بیان عری ست دعوی بضم عین و سکون
را اسپه نرین - و فی خفه سیف - و در گرون آنحضرت شمشیر بود - فقال لقد وجدته بحرا - و گفت آنحضرت تحقیق یافتم
این اسپه را مانند دریای خفه فراخ رود کنشاده گام متحقق علیه - و در روایتی دیگر آمده بود که بود آن اسپه کم رفتار حرون
خاک گام و بعد از آن روز چنان تیز رفتار شد که هیچ اسپه از وی سبقت نمی توانست کرد و در حقیقت کس را در هر چیزی که یاری
مددکاری از آنحضرت بود اگر لاشی باشد میگرداند اگر برون بود غالب و اگر است بود بلند گردد اگر ضعیف بود قوی گرد میت قوم ادله
دلیری بین در روبرویش خوان و شیری بین به و عن جابر قال ما سئل رسول الله صلی الله علیه و سلم شیا قط
فقال لا - گفت جابر سوال کرده نشد از آنحضرت چیزی پس که گفته باشد لایحه نمیدهم شیخ ابن حجر گفته که مراد آنست
که هرگز تلفظ با نمی کرد بلکه اگر بگوید میاد و اگر نمی بود سکوت سے و زید و حدیث دیگر باین مضمون آمده و این قریب است
بحدیث ابی هریره که آنحضرت طعام را عیب نکرده اگر خوش می آمد بخورد و اگر نه می گذاشت و شیخ خالد بن عبد السلام نقل
کرده اند که گفت لایحه گز برای منع از عطا بر زبان شریف وی نرفته و این منافات ندارد که در وقت ضرورت نیافت
بطریق اعتذار گفته باشد چنانکه فرمود **و لا یمنع من العطاء** و فرزوق و نعمت شریف وی صلی الله علیه و سلم گفت ما قال
لا قولا لانی تشده - و لا الا تشده کانت لاده نعم مضمون این بیت است که شاعری ازینجا اخذ کرده گفته است نرفت کلمه لا بر زبان او
هرگز و مگر باشد آن لا الا تشده و عجب غایب وی که این جلیب مخصوص او در غیر آن حضرت صلی الله علیه و آله و سلم از ظلمه و فسقه
کرده نفوذ بالمدن الزلیغ و الزلل یفتق علیه و عن انس ان رجلا سال رسول الله صلی الله علیه و سلم عن غنایم جلیبین - و روا
است از انس رضی الله عنه که مردی سوال کرد از آنحضرت گو سفندان بیان دو کوه یعنی گو سفندان بسیار آن قدر که
پر کرده بودند تمام وادی را که میان دو کوه بود - فاعطاه اياه - پس داد آنحضرت آن مرد را همه آن گو سفندان - فاتی تو من
فقال پس آمد آن مرد قوم خود را پس گفت ای قوم اسلموا - ای قوم مسلمان بشوید - فوالله ان محمد السبط عطا ما یحتاج ان یفتر
پس بخدا سوگند بدستی محمد بر آنیمی بخششش را که نمی ترسد فقر را یعنی میدهد و هیچ نگاه نمی دارد و درین معنی گفته است
شاعر **هر چه آیدت بدست ندادی تو پیش از آن** - این جو و اکس ست کش از فقر عاریست - و عن حمیر بن مطع بنیا موسی
مع رسول الله - و روایت است از حمیر بن مطع بنیا موسی و سکون طاووس و کسر عین مملکتین بن عدی بن نوفل بن عبد مناف و همی در
کاشف در احوال او چنین نوشته که سید سلیم و خود از اشراف قریش عالم بود و علم انساب اخباره امام عرب بود شاکر ابو بکر صدیق
درین علم را ایت می کند که در انساب که وی سیرت کرد با پیغمبر صلی الله علیه و سلم مقفله من حنین - و روقت با کشتن
آنحضرت از غزه حنین که بعد از فتح که واقع شده - فخلقت الاعراب - ففتح عین و کسر لام تخفیف - لیس او نه پس چسبیدن

بادی شینان عرب و در حالی که سوال میکردند از آن حضرت سوال را از غنائم حنین و غنائم وین غزوه بسیار بود و بخشش آنحضرت
 بسیار و اکثر بر کوفه القلوب بود از اهل مکّه و بخشیدن گوسفندان بآن مرد که در حدیث سابق گذشت هم در اینجا بود -
 صحیح انظرده الى سمرة - و چه چیدن اعراب آنحضرت در سوال پیاده رسید که مضطر و بیچاره ساختند اعراب آنحضرت را و بردند بسوی
 سمرة بنی غنیمت بنی مسمی نام نوعی از درخت خاردار که در بادیه می باشد - فخطفت - ففتح فاک و سطراد آنکه پسین بود آن سمره را
 مبارک او را که پوشیده بود آنحضرت - فوقف النبی - پس توقف نمود و بایستاد پیغمبر صلی الله علیه و سلم فقال اعطونی ردائی -
 پس گفت آنحضرت بدین برادر ای مراد - لو کان لی عدد ذره العنقاء نعم لقسمته بکم - اگر عید و بشمار این درختان که درین جنگل اند
 چار یا بسیار تر گوسفند بر آئینه بخش میکردم آنرا میان شما ششم و آنرا درونی بخیر - پس نیمی یافتید شما را بخیر که نهم آنرا - و لا کذب
 و نه در دنگو که و عده کتم و نرسا تم - و لا جانا - و نه بدول و ترسند که در دادن از فقر و غنی ترسم و اصل حین معنی ضد شجاعت
 و جوانمردی در عطا قسمی از شجاعت است و نگلی در دادن آن مثل حین است و بعضی گفته اند که و لا جانا جدا است
 برای تنیم صفات و ثمره ادان و اشارت است بجا صحبت صفات حمیده فافهم - رواه البخاری - وعن انس قال کان
 رسول الله صلی الله علیه و سلم اذا صلی الغداة جاز خدم المدينة بآئینهم - چون میگزارد آنحضرت نماز بامداد می آوردند
 نادمان اهل مدینه از راه و غلام آوردند برای خود را فیما الما - که در آن آب می خورد - فمیا یاتون باناء - پس می آوردند سبزی و دندنی را
 الا تمس به فیها - مگر آنکه فرو می برد آنحضرت دست مبارک خود را در آن - پس آب متبرک میگردد و ایند آنرا برای ایشان
 تا شفا و برکت شود مرا ایشان را - فیراجاؤه بالغداة الباردة فیمس به فیها - پس بسا که می آمدند آنحضرت را در بامداد سرد
 پس فرو می برد دست خود را در آن آوردند و درین کمال شفقت و مهربانی است باست و اشارت است بآنکه از برای
 نفع خلق ضرر خود را بایکشد و تحمل کرد - رواه مسلم - وعنه قال کان من اهل المدينة تاخذ بید رسول الله صلی الله
 علیه و سلم و هم از انس است گفت می بود و ای از دلمان مدینه که میگرفت دست مبارک آنحضرت را - فینطلق به حیث
 شاءت - پس می برد آنحضرت را هر جا که میخواست و عرض حال خود میکرد و در اینجا نهایت توابع و شفقت آنحضرت است
 صلی الله علیه و آله و سلم بر امت حتی بر کمترین آدمیان - رواه البخاری - وعنه ان امرأة کان فی عقلها شئی - و هم از انس
 است که زنی بود که بود در خردوی چیزی از نقصان عقل - فقالت - پس گفت آن زن - یا رسول الله ان لی الیک
 حاجة - بدستی را بسوی تو حاجت و کاری است و ظاهر آنحضرت در راه میرفتند - فقال - پس گفت آنحضرت - یا ام فلان
 انظری الی السکک شئت - به بین هر که ام از کوچه که میخواهی یعنی بنشین یا پاست در آن کوچه که من باتو نشینم
 و می ایستم حتی اقفی لک حاجتک - تا آنکه او انکم و بر آرم برایت حاجت ترا بخلاصه ما فی بعض الطرق حتی فرغت من حاجتها پس
 غلوت کرد و تنها شد آنحضرت با آن زن در بعضی راه تا آنکه فارغ شد آن زن از حاجت خود و پرداخت آنرا و عرض
 کرد این عرض کردنی بود - رواه مسلم - وعنه قال لم یکن رسول الله صلی الله علیه و سلم فاحشا - نبود آنحضرت فحش

گویندہ و فحش از حد و رکزشدن در جواب و در سخن و اکثر اطلاق آن در الفاظ و قمار و جماع آید و در آنچه متعلق است
 بدان زیرا کہ اہل فساد و راوی چایان را در آن عبارت صریحہ فاحشہ است کہ اہل صلاح و ارباب حیا از آن اعراض
 نمایند و بکنایت و ابہام از آن اکتفا نمایند بلکہ از بول و نمائند نیز تعبیر بقضای حاجت و مانند آن نمایند و فحش بمعنی
 زیادت و کثرت و بمعنی زنا و معصیت نیز آید۔ دلائل آن۔ و نبود آنحضرت لعن کنندہ کسی را و چیزی را و لعن از خدا را لعن
 و دور انداختن از در گاہ رحمت و از بندگان و دشنام دادن و دعا کردن بدان لعنت کردن کسی را کہ بہستی نیست
 از گناہان سخت است و کثرت کبیرہ میگردد و اتفاق دارند بر تحریم لعن بر شخصی معین اگر چه کافر باشد مگر آنکہ بہیقین معلوم
 گردد کہ از دنیا کافر رفتہ باشد چنانکہ ابو جہل و امثال وی و حرام نیست بر موصوف بہ صفت عام چنانکہ گویند لعنت خدا بر
 کافران و ریاضاواران ظالمان امثال آن و باید دانست کہ لعنت برد و قسم بستن یکی طرود و العباد از رحمت حق دور انداختن
 و موجب خلودن در این مخصوص یکافران است دوم طرود و العباد از جناب قرب رحمت خاص در جہر البقین و این شامل
 است مر بعضی گناہ گاران و بدکاران را و این تحقیق منحل میگردد بسی از مشکلات باب اللہ اعلم۔ و لا سبأ۔ و نبود آنحضرت
 و دشنام کنندہ۔ کان ليقول عند المعقبۃ۔ بود آنحضرت کہ می گفت نزد عتاب کردن کسی را و دشنام گرفتن بر کسی محقق بہت شتاء
 و کسر آن و عتاب شکستن شدن و بمعنی نازک کردن نیز آید۔ مالہ تربیبہ۔ چہ شدہ است او را و چہ میکند وی خاک آلودہ
 با پیشانی وی کنایت است از خواری و نوشداری یعنی بہ نہایت آنچه نزد شتم و سب و رھائی می گفت این کلمہ بود و در
 معنی انیسست رعم الفہ بنجاک آلودہ با ذبحی او و این نیز در معنی سجده است و دشنام نیست۔ رواہ البخاری۔ وعن
 ابی ہریرۃ قال قيل۔ روایت است از ابی ہریرہ کہ گفت کہ گفتہ شد۔ یا رسول اللہ اوع علی التشرکین۔ دعای بدکن
 بر کافران تا ہمہ متاصل شوند و ہلاک گردند۔ قال لم العتب لعانا۔ گفت بر انگیزہ نشدہ و فرستادہ نشدہ ام من لعنت کنندہ
 و رساندہ از رحمت خدا۔ و انما العتب رحمتہ۔ بد انگیزہ نشدہ ام مگر سبب رحمت بر جہانیان چہ بر مومنان و چہ بر کافران
 تا بر مومنان خود ظاہرست تا بر کافران برقع عذاب از ایشان در دنیا بوجہ شریعت وی چنانکہ در قرآن مجید
 سے فرماید و اما کان اللہ لیخذ بنجم و انت فیہم بخلاف اہم سائلین کہ بدعای پیغمبران متہلک متاصل شدند یا رب
 گریب بعضی از مشرکان کہ وقت برسید و حکم الہی دعای بدکن و ہلاک شدند چنانکہ مشرکان قریش کہ در روز بدر ہلاک
 شدند قریب۔ رواہ مسلم۔ وعن ابی سعید الخدری قال کان النبی صلی اللہ علیہ وسلم اشد حیا من الخدر فی ذلک
 گفت ابو سعید رضی اللہ عنہ بود آنحضرت سخت تر از روی شرمناکی از بکر کہ در پردہ خود باشد و خدر یکسر خا و جمعہ
 سکون دال مہلکہ پردہ کہ گذاشتہ شود و مرد خترک را در گوشہ خانہ دور نماید گفتہ گوشہ خانہ کہ گذاشتہ شود ہر روز
 پردہ و بکر و رانجامی باشد و فی الصراح خدر کبیرہ پردہ و مخدرہ زن پردہ نشین۔ فاذا راہی شیا یکسرہ عنہا فی جہہ پس چون
 رسید یا آنحضرت چیز را کہ ناخوش میداشت می شناختیم با اثر آنرا در روی مبارک می اگر چه از شرم جیبے نے گفت

و انظار کر کہ است نمیکرد متفق علیہ۔ وعن عائشہ رضی اللہ عنہا قالت ارایت البنی صلی اللہ علیہ وسلم مستحی فطفا حاکا۔ گفت عائشہ
ندیم من آنحضرت را مجتمع شونده ہرگز در حالی کہ خندہ کندہ است یعنی بہ تمام و کمال خندہ کنندہ ہستے ارے منہ لمواتہ۔ تا نگاہ
بہ نیم از آنحضرت کام اور الموات جمع لہاۃ لفتح آن گوشت پاره کہ در اعلا ی خلق در نہایت دہان ست و فی الصراح لہاۃ
کام و لفظ الموات بہ جمع بارادہ اجزای کام ست و اما کان تیسیم۔ و بنود آنحضرت مگر آنکہ قسم میکرد و لب نشیزین سے کرو و دندان
سفیدی کرو این باعتبار غالب حال ست دگاہی زیادہ بران ہم کردہ چنانکہ در باب ضحک رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم
آئمہ۔ رواہ البخاری۔ وعنہا۔ قالت ان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم لم یکن یسیر بالمحدث کسر و کم۔ روایت ست از
عائشہ کہ بنود آنحضرت کہ پیانی می گفت سخن را وی آورد و کلمات متصل و سہ یک دیگر چنانکہ مشتبہ و متشابه گروہ بر شونده
بلکہ کشادہ می گفت سخن و جدا جدا سے آورد و کلمات را و سر و لفتح سین در زد و سخن جرم ما و دو سخن زبرہ و پیانی و دشمن
روزہ و پیانی آوردن سخن را۔ کان یحدث حدیثا لو عدہ العا ولا حصاہ۔ بود آنحضرت سے گفت سخن را جدا جدا کہ اگر می شمر
آنرا شمرند ہر آئینہ سے شمر د آنرا یعنی اگر یکے قصد میکرد کہ بشمر و ممکن بود متفق علیہ وعن الاسود۔ تابعہ کبریت زمان نبوت
را دریافتہ و خلفای اربعہ را دیدہ و اذا کا بر صحابہ حدیث شنیدہ و ہستہ تادرج و عمرہ بجائے آوردہ تا آخر وقت صوم و اہم
داشتہ و در ہر شب ختم قرآن کردہ ثقت است فقیہ و کثر حدیث۔ قال۔ در سالت عائشہ پرسیدم عائشہ ہر ا۔
ماکان البنی صلی اللہ علیہ وسلم یسعی فی بیتہ۔ چہ چیز بود کہ میکرد آنحضرت درون خانہ خود۔ قالت۔ گفت عائشہ۔ کان یکون
فے ہمنہ الہ۔ بود شان کہ می بود آنحضرت در خدمت اہل خانہ خود و ہندہ لفتح میم و کسر آن و انکار کرد اصمعی کسر را و سکون
با و بہ تحریک آن و ہر وزن کلمہ خدمت چنانکہ تفسیر کرد را دی بقول خود۔ یعنی خدمتہ الہ۔ مانند شاد و شمدین و نعل و سخن
و بارہ و وزی کردن و از اینجا معلوم سے شود کہ خدمت خانہ و اہل خانہ کردن سنت انبیاء و مرسلین و شیعہ صالحین ست
فاذا حضرت الصلوۃ خرج الی الصلوۃ۔ پس چون حاضر سے شد وقت نماز میردن سے آمد برائے نماز۔ رواہ البخاری
و عن عائشہ قالت ماخیر رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم بن امرین قطالا اخذ الیہما۔ بخیر گردانیدہ نشد آنحضرت و اختیار دادہ
نشد بدست وی میان دو کار ہرگز مگر آنکہ اختیار سے گردو سے گرفت آنحضرت آسان ترین دو کار را۔ ما لم یکن اثما۔
ما دام کہ نمی بود آن کار آسان تر موجب بزرہ۔ فانکان اثما۔ پس اگر سے بود موجب بزرہ۔ کان البعد اللغات منہ عبود
آنحضرت در ترین مردم از ان کار و درین حدیث تکلم کردہ اند کہ تخیر عام ترست کہ از جانب پروردگار تھائے باشد یا از
جانب خلق و لیکن برفقہ بر تخیر از جانب حق اثم بود آن شکل ست مگر آنکہ مراد منفیہ باثم باشد چنانکہ مثلاً خیر سازند میان
فتح کنوز ارض کہ در اشتغال بوی احتمال عدم تفرغ از برائے عبادت ست و میان کفایت معیشت پس مراد باثم
امری ست و مراد باثم گناہ نیست از جهت ثبوت عصمت کذا قال الشیخ ابن حجر و در مجمع البیہار گفتہ کہ اگر مراد تخیر از جانب
کافران و منافقان باشد بودن یکی از دو امر اثم ظاہر ست و اگر از جانب مسلمانان باشد مراد چیزی ست کہ مودعی باثم ست

چنانکہ خبر میان مجاہدہ و اقتصاد زیر کہ مجاہدہ کہ منفی بہلاک گردد با جزئیست و یا تخیر از جانب خدا باشد میان چیزے کہ در وسع
 و عقوبت است یا یک عقوبت است یا میان وی و میان کفار چنانکہ قتال و اخذ جزیرہ یا در حق خدا میان مجاہدت در عبادت
 یا اقتصاد قدر۔ و اما تقم رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فی شئی قط۔ و کینہ کشید آنحضرت برای نفس خود در پیچ خبر گرگز۔ الا ان
 نینک فی حرمتہ اندر گرگز آنکہ غلبہ کردہ می شد و حرمت دین خدا فیتقم مد بہا پس کینہ می کشید برای خدا بسبب حرمت خدا
 کہ انتہاک کردہ می شد و روی گفت شیخ ابن حجر کہ مراد آنست کہ انتقام نے کشید آنحضرت برای حاجت نفس خود پس
 مشکل نشود کہ آنحضرت امر میکرد و قتل کسانی کہ اندام میکرد و رازیر کہ ایشان انتہاک جرات خدا نیزے کردند و بعضی
 گفته اند کہ این در غیر شئی است کہ منفی بکفر گردد و بعضی گفته اند کہ این مخصوص بہ قصہ مال است نہ در عرض و نہک بعضی
 غلبہ است یعنی کسی کہ مبالغہ میکرد و در خرق محارم شرع و فی الطرح نہک کہ نہ و فرسودہ شدن جامہ پوشیدن و مبالغہ
 کردن رواہ مسلم و عنہا قالت امیر المؤمنین رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم شیئا قطبیدہ الا امرأۃ و لا خادما۔ گفت عائشہ نزد آنحضرت چیز
 را و کسی را پرگزیدست خود نہ زن را و نہ خادم بر ذکروانشی پر دو اطلاق ہے یا بد۔ الا ان مجاہد فی سبیل
 اللہ۔ گرگز کارزارے کرد و در راه خدا۔ و امثل منہ شئی قط فیتقم من صاحبہ۔ و یافتہ نشد از آنحضرت چیزے پرگز
 یعنی نرسید با آنحضرت از جانب پیچ کس۔ ان کذا و را پس انتقام کشید از صاحب خود یا صاحب آن چیز الا ان
 نینک شئی من محارم اللہ۔ گرگز آنکہ غلبہ کردہ شود و و در کردہ شود چیزی از محارم خدا۔ فیتقم مد۔ پس انتقام کشید
 از بر اسے خدا رواہ مسلم

الفصل الثانی عن انس قال خدمت رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم وانا ابن ثمان سنین۔ گفت انس خدمت
 کردم آنحضرت را و در آمدم در خدمت وی و حال آنکہ من ہشت سالہ بودم۔ خدمت عشر سنین۔ خدمت کردم او را دہ
 سال کہ مدت اقامت آنحضرت است در مدینہ۔ فما لاسنی شئی قط۔ پس نکویش نکردم ابر پیچ چیزی پرگز۔ اتی فیہ علیہ بی۔ تم
 بلطف مہول است و حاصل معنی ترکیب انیست کہ ہلاک شد و تلف گردید آن چیز پر دو دست من۔ فان لاسنی لاکم من اہل
 پس اگر می نکوید مرا نکویدہ از اہل خانہ آنحضرت۔ قال عوہ فانه لو فقی شئی کان۔ میگفت آنحضرت بگز اید او را و ملامت نکنید
 او را زیرا کہ بدستی شان انیست اگر فضا کردہ میشود چیزی واقع ہے شود آن چیز یعنی تلف شدن ہر چیزے بقضاد
 تقدیر آئیست اگر چه بردست وی شدہ نعم اگر حکم شرعی در وی ثابت می بود و میکردیم و اگر کسی حق خود عفو کند
 چہ رضایقہ است و در حدیث دیگر آمدہ کہ داہان را کہ ظروف بردستان ایشان شکستہ میشود و زنی کہ ہر چیز را اجل و مدت بقاست
 ہذا لفظ الصانع این لفظ کہ مذکور شد لفظ صانع است۔ در وی البقی فی شعب الایمان مع تغیر۔ و روایت کردہ است بہقی
 در کتاب شعب الایمان باندک تغیر و تبدیل در الفاظ۔ عن عائشہ قالت لم یکن رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فاخا
 بنود آنحضرت فخش کنندہ در قول بالطبع۔ و لا متفحشا۔ و بنود تکلف کنندہ و فحش و قصد کنندہ آنرا یعنی فحش را

بوجود نمی آمدند با طبع و تفکلف و معنی فحش در حدیث انس معلوم شد و لاستخا بانی الاسواق - و نه آواز گنبد و در بازار
 چنانچه عادت عوام الناس است - و لا یجزی بالسیئة السیئة - و جزا نمیداد بدی بدی را - و لکن یعفو و یغنی - لکن
 عفو میکرد و در میگذشت و این صفات در کتاب فضائل آنحضرت گذشته است - رواه الترمذی - و عن انس بن
 عن النبی صلی الله علیه و سلم انه کان ليجود المریض - و روایت است از انس که وی خبر میداد از صفات و اخلاق آنحضرت که در
 صلی الله علیه و سلم باز پرس میکرد بیمار را - و یقع یثقیل الجنازة - و میرفت پس جنازه - و یحبب عیون الملوك و می پذیرفت
 خواندن غلام را که بطنام بخواند چه جای احزاب و یکبار - و سوا لشید دراز گوش را از جهت غایت تواضع و بی تکلفی و دفع
 پیادگی و در اینجا غایت تواضع و ترک تکلف و نفی تکبر است برخلاف عادت ملوک و جبابره - بقدر رایتی یوم خیمه علی حمار بر آید
 تحقیق دیدم او را در وزغ و خیمه وجود آنکه در اظهار شوکت و جلالت بود و سوار بر دراز گوش که خطمه لیف و ریسان مبارک آن از
 پوست خرا بود - رواه ابن ماجه و البیهقی فی شعب الایمان - و عن عائشة قالت کان رسول الله صلی الله علیه و سلم یخفف نعله
 بود آنحضرت که میدوخت نعل خود را و خصف بر زمین نهادن پاره بر پاره و اصل آن جمع کردن بهم پیچیدن است - و یخبط ثوبه - و میدوخت
 جاسه خود را و ثوبه را که پیوند میکرد آنرا - و یعمل فی بیتیه - و کار میکرد آنحضرت در خانه خود - که اعلی احد کم فی بیتیه - چنانکه کار میکند یک از
 شما در خانه خود - و قالت کان لشراس القنبر لود آنحضرت آدمی از آدمیان یثلی ثوبه می جست جاسه خود را خشی خاری از حشرات چیزی
 نباشد و اصل ثلی معنی پیش حسن است و لیکن در موهب لدنی گفته که پیش آنحضرت هرگز نیفتاده و از امام محمد بن
 رازی نقل کرده که گوی آن حضرت نه نشسته و نشسته و مانند آن آنحضرت را ندانم و لیکن چون خود چیزی از موزیات و حشرات لازم تفسه
 است چاره نیست از قایل شدن قیاس چیزی از آن بجا که شریف از خارج نه از بدن و الله اعلم - و یحاشا - و می دویشید گوسپند
 خود را و یخیرم نفسه و خدمت میکرد ذات شریف خود را یعنی کار خود را خود می کرد و بدگیری کم میفرمود - رواه الترمذی - و درین حدیث
 دلیل است بر آنکه آنحضرت صلی الله علیه و سلم پادشاه جبار و شکری بود چه در این نوع افعال از ایشان بوجود نمی آید بلکه نبی مرسل
 متواضع بود و واقف بر حد و شریعت مخصوص گردانید و راحی جل و علا بفضل عظیم و منظور صلی علیه و سلم و ارشاد خلق آباد کردیم اخلاق
 غلبه بود صلی الله علیه و سلم - و عن خارج بن جابر عن جیم بن زید بن ثابت - ثابته جلیل القدر است و از فقهای سید است
 که در مدینه بوده اند - قال - گفت خارج - و دخل نفر علی زید بن ثابت - و رأی جماعه بر زید بن ثابت که پیرا دست - فقالوا له
 حدثنا انا حدیث رسول الله پس گفتند آن جماعه مریدان روایت کن ما را احادیث پیغمبر خدا را - صلی الله علیه و سلم فقال کنت
 جاره - پس گفت زید بودم من همسایه آنحضرت - فکان اذا نزل علیه الوحی بحث الی - پس بود آنحضرت چون فرود می آمد
 بروی وحی کس میفرستاد بسوی من - فقلت له - پس می نوشتم من آن وحی را برای آنحضرت - فکان اذا ذکرنا الدنیا ذکرنا ما معنا
 پس بود آنحضرت چون ذکر می کردیم ما دنیا را ذکر می کرد آنحضرت دنیا را ما - و اذا ذکرنا الآخرة ذکرنا ما معنا - و وقتیکه ذکر می کردیم ما
 آخرت را ذکر میکرد آنحضرت آخرت را ما - و اذا ذکرنا الطعام ذکرنا ما معنا - و چون ذکر میکردیم طعام را ذکر میکرد طعام را ما ما مراد

بیان حسن معاشرت ائمتہ اطہر علیہم السلام و تالیف قلوب اصحاب است بموافقت در ایام از منقبات عادات مردم و احوال ایشان سنت از کلم
 مکروه و مذموم نسبت و اما آنچه مکروه و مذموم باشد حاشا کہ ذکر کند آنحضرت آنرا و ذکر کرده شود مجلس شریف وی صلی اللہ علیہ وسلم
 فکل هذا حکم عن رسول اللہ پس ہمہ برین احوال و حکایات حدیث کثرت شمار از پیغمبر خدا صلی اللہ علیہ وسلم رواہ الترمذی - و
 عن النبی ان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم کان اذا صاح الرجل لم یزع بذه من یدہ - بود آنحضرت چون میگوید در و را
 نمی کشید دست خود را از دست آن مرد - حتی کون سوالی نزع یدہ - تا آنکہ دست بود آن مرد که وی کشید دست خود را از دست آنحضرت
 و آنحضرت دست در دست وی گذاشتہ ضمیر و دخی کشید و این دلالت دارد بر کمال صبر و تواضع آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم
 سفاخ و تصانح و دست کشید اگر رفتن - و لا یصرف وجه عن وجهی کیون سوالی یعرف و درین جہ - و بر دیگر دانید آنحضرت
 روی مبارک خود را از روی آن مرد تا آنکہ می بود آن مرد که میگردانید روی خود را از روی وی - و لم یقعد رکبہ و دیر
 آنحضرت پیش کشند زانوهای خود را - بین یدی حلین لم - پیش منبشہ کہ مراد بودی الخ و در مجلس ابرصت بنشستی و زانوهای
 نکردی چنانکہ متکبران و جباران کنند و بعضی گفته اند کہ مراد آنست کہ زانوهای او نشستن بر انداختہ بقصد تعظیم اہل مجلس و
 فرط ادب و تعظیم اصحاب این مشکل میشود بآنکہ مردی است کہ گاهی زانوهای او برداشتی و بر وضع اعتبار نشسته و شاید کہ آن رطل
 بودی یا بعضی اصحاب بودی و بعضی گویند مراد بر کتین قدیم است و تقدیم عبارت از دراز کردن آنهاست میان اہل مجلس
 اعلم رواہ الترمذی - و عنہ ان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم کان لا یدخر شیئا لحد - بود آنحضرت کہ نگاہ نمی داشت چیزے براس
 خود یعنی برای خاصہ نفس خود و الا بتحقق ثابت شدہ است کہ سے نما و لفقه یکسہ سالہ برای نسا و خود او قار خنی کردن و وفور
 بخنی رواہ الترمذی - و عن جابر بن سمرہ قال کان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم یصل الصمت گفت جابر بود آنحضرت کہ در
 بود خاموشی وی و کلام نمیکرد مگر نزد حاجت - رواہ فی شرح السنہ - و عن جابر قال کان فی کلام رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم
 ترتیل و ترتیل - بود در سخن آنحضرت آرا میدگی و پیوارگی و پیدا کردن حروف و حرکات جدا جدا و ترتیل و ترتیل قریب اند
 معنی و اصل ترتیل در نگ کردن و در سخن نسبت رواہ ابو داؤد و عن عائشہ قالت ما کان رسول اللہ - گفت عائشہ
 نبود پیغمبر خدا - صلی اللہ علیہ وسلم لیسر و سہولت - کہ ہمہ میگفت سخن را مانند پیغمبر گفتن شما کہ عادت دارید - و لکن کان یحکم
 بکلام بنبی فصیل - و لیکن بود آنحضرت کہ سخن نمیکرد بسخنان کہ بیان آنها فرق بود و کلمات از یکدیگر جدا می بود - یحفظ من
 جلس الیہ یاد میگرفت کلام او را کہ می نشست با وی - رواہ الترمذی - و عن عبد اللہ بن حارث بن حنظل
 ففتح جیم و سکون زای ہمزہ و در آخر صحابی آخر کہ کہ باقی ماند بمہر از صحابہ - قال ما رایت احدا کثر تبسم من رسول اللہ - گفت
 ندیدم من هیچ کی را بیشتر از روی تبسم از پیغمبر خدا صلی اللہ علیہ وسلم رواہ الترمذی و عن عبد اللہ بن سلام - فی حدیث
 قال کان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم اذا جلس تحیدت اکثر ان یرفع طرفہ الی السماء - بود آنحضرت وقتیکہ می نشست سخن
 کند بار میگردید و بیشتر چشم خود را بجانب آسمان با انتظار نزول جبریل الوہی - رواہ ابو داؤد

الفصل الثالث عن عمرو بن سید عن الحسن بن صالحی قديم الاسلام سمع ابنی النبیہ برؤفہ خالد بن الحاحل موی ذکر برود
 و فصل اول از باب اسماء النبی و در حدیث ام خالد گذشت روایت می کنند از انس - قال ما رايت احدًا کان ارحم بالعیال من
 رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم گفت انس قدیم من صحیح کی را که بود مهران تر باطل و عیال خود از آنحضرت - کان ابراهیم ابنہ ستر صفا
 عوالی المدینہ بود ابراهیم پسر آنحضرت که از ماریہ قطیفہ شدہ بود شیر خوردہ و بلند زیبا می مدینه یعنی در جانب بالی مدینہ کہ بجانب
 مسجد قبا و مسجد نبی قرظہ است و آن زن کہ او را شیر میداد آنجا نبود و کان مطلق و کن موب پس بود آنحضرت کہ معرفت آنجا
 برای دیدن پسر خود اری و تنی و حال آنکہ نامہ را آنحضرت می بودیم - فیدخل البیت و انہ لیدخن - پس می درآمد آنحضرت
 خانه را و حال آنکہ خانہ پرود و کردہ می شد کہ بدین لفتح لام و ضم یا و تشدید الی مفتوح و فتح خانیہ در خانہ پرود می آمد از جهت
 غایت شفقت و مهربانی - و کان ظفره قینا - و بود وایہ ابراهیم آنگرد و در خانہ باین سبب و در ظفر کظفر و بعد سکون ہمزہ وایہم
 بزرگی کہ شیر میداد و ترتیب میکند اطلاق میکنند و ہم بر شوہر دی و نام وایہ ابراهیم ام یوسف بود و نام شوہر وی ابو یوسف و قین لفتح
 قاف و سکون تحتانیہ آنکہ - فیاخذہ پس میگفت آنحضرت ابراهیم را - فقیلہ - پس یوسف میگذاورد و - ثم یرجع - پسر بر میگردد و بر منزل
 شریف می آمد - قال عمرو - گفت عمرو بن سید کہ راوی حدیث است - فلما توفی ابراهیم قال رسول اللہ - پس نگامی کہ مرا نیندہ شد
 ابراهیم گفت پیغمبر خدا - صلی اللہ علیہ وسلم ان ابراهیم ابنی - بدرستی ابراهیم من است - و انہ مات فی الثدی - و بدرستی کہ او
 مرده است در پستان نبی و در حدیث شیر خواگی از روایات در حدیث عمر ابراهیم - ففاق بر آنکہ در حدیث رضاع بود و ان کہ
 لظفرین - و بدرستی مراد و وایہ اندیکم لالان رضاعہ فی الحنہ شیر سیدہ اند و تمام سے گفتہ شیر خواگی او را در پشت یعنی او در
 پشت پیشت می دایہ و تمام سے گفتہ و زوی رضاع او را گذا تا او اسد و اسد مسلم و در شان ابراهیم حدیثی روایت سے کنند کہ آنحضرت
 فرمودہ صلی اللہ علیہ و آلہ وسلم لعاش ابراهیم لکان نبیا اگر می زبنت ابراهیم برانہ پیغمبر سے بود و امام نوو سے گفتہ کہ این حدیث
 باطل است و اللہ اعلم و در شرح تکمیل و زوی کردہ شدہ است - و عن علی بن رافع المدنی ان یهودیا کان لیقال لہ - رغو
 است از انیر المؤمنین علی رضی اللہ عنہ کہ یودی بود کہ گفتہ سے شد مرا ورا - فلان جبر و لجر استج عار فہم سکون موجدہ و دشمنہ
 یودی جمع اخبار - کان لہ علی رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم و انیر - بود مرآن یودی را بر آنحضرت دنیار ما دین - فقاضی النبی
 پس تقاضا کرو آن یودی و طلب کرد وین خود را از وی - صلی اللہ علیہ وسلم فقال لہ - پس گفت آنحضرت و یودی را
 یا یودی ما عندی ما اعطیک - ای یودی نیست نزد من چیزی کہ بدم ترا - قال فانی لا انا فکای محمد گفت یودی پس رستہ
 من خدا نمیشوم از تو یا محمد صلی اللہ علیہ وسلم یا آنکہ میدہی مرا دین مرا - فقال لہ رسول اللہ - پس گفت یودی را پیغمبر خدا صلی اللہ
 علیہ وسلم اذا جلس معک - اکنون چون تفارقت نمی کنی و نمیکند اری مرا تا ندیم سے نشینم یا تو دمی روم از پیش تو مجلس
 معہ - پس نشست آنحضرت بآن یودی فیصلی رسول اللہ - پس کہ از پیغمبر خدا - صلی اللہ علیہ وسلم الظفر و انصر و المغرب و انھا
 الآخرۃ و العداۃ حاین پنج نماز نماز و مایہ و کہ تمام شب بادی نشسته بود - و کان اصحاب رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم تہمدونہ

وبقیہ و نہ می ترسانید ندان یهودی را و وعید میکردند که ترا چنین کنیم فقطن بن سول صلی اللہ علیہ وسلم الذی یصنعون
 پس دریافت آنحضرت چیزی که میکردند صحابه با یهودی از تمذید و وعید - فقالوا - پس گفتند صحابه یا رسول اللہ یهودی
 بجسک یهودی جس کند و منع کند ترا از بر آمدن - فقال رسول اللہ پس گفت پیغمبر خدا یعنی رسالت ان اظلم معاہدہ منع
 کرده است مرا پروردگار من ازین که ظلم کنم ذمی را که عهد بسته است معاہدہ بکبریا - و غیرہ - و نہ جزوی را یعنی بجسک را ظلم کنم و آنکه
 از وی دین ادا ناکرده جدا شوم ظلم است - فلما ترجم النہار قال الیہودی پس ہنگامی کہ برآمد روز گفت یهودی - اشدہ ان
 لا الہ الا اللہ و اشدہ انک رسول اللہ و شطر مالی فی سبیل اللہ - و گفت نصف مال من تصدق است در راہ خدا - اما اللہ
 ما فعلت بک الذی فعلت بک - آگاہ باش و بدان بخدا سوگند کہ نکردم من تو را بچہ کردم من بتوازد رشتی و سختی - اللا نظر
 الی نعمک فی التورہ - مگر از برای آنکہ بہ بنیم بسوے صفت تو کہ نوشته شدہ است در توریت و در یاجم آن صفت را
 در تو قنعت انست کہ محمد بن عبد اللہ مولدہ بک و مہاجرہ بطیبہ و ملک بالنام - محمد پس عبد اللہ ولادت دی بک کہ است و ہجرت
 او ہمینہ است و ملک و بنام است - لیس لفظ و لا غلیظہ - نیست درشت خوی و درشت سخن - و لا سحاب فی الاسواق
 و نہ فریاد کنندہ در بازار - و لا تتری بافخس لا قول الخمار متہنی و متصف بافخس و نہ بقتار بہیودہ زخمی یزای و تشدید با
 و نہیت و فحش بضم از حد و بگذشتن در قول و فحش بافخس خارجہ سخن بہیودہ - اشدہ ان لا الہ الا اللہ و انک رسول اللہ و نہ
 مالی فاحکم فیہ بما را کہ اللہ و این مال من حکم کن در وی بچیزے کہ بہ نماید بدانند ترا خدای تعالی یعنی بکن ہر چیز را
 گیر و بران رای تو طاعتہ آنست کہ تمام مال مراد باشد نخست نصف مال در راہ خدا کرد و چون نور ایمان قرار گرفت در دل
 محبت خدا و رسول خدا افزون گشت و غلبہ کرد تمام مال را صرف کرد و در آخر جان نیز فدا خواہد کرد و سگان الیہودی کثیر المال
 و بود آن یهودی بسیار مال - رواہ البیہقی فی دلائل النبوة - و عن عبد اللہ بن ابی اوفی صحابی مشہور است آخر کسے
 کہ وفات یافت بکوفہ از اصحاب - قال کان رسول اللہ - گفت بود پیغمبر خدا صلی اللہ علیہ وسلم کثیر الذکر بسیار مے کرد ذکر
 خدا را بسیار چہ کہ ہر دم آن شغل او نہ کرد و لیل اللغو - و کم میکرد بہیودہ گفتن را قلت اینجا بمنعہ عدم است - و یطیل الصلوۃ
 و درازی کرد نماز را از ہجت غایت شوق و حضور و شہود - و یقصر الخطبہ - و کوتاہ مے خواند خطبہ را زیرا کہ یک کلمہ
 از وی جامع معانی بجد و اندازہ بود و این باعتبار اکثر احوال خواہد بود و الا در مالی کہ مقصود کثیر موعظہ و نصیحت بود
 تطویل نیز کردی و ظاہر مقصود آنست کہ خطبہ آنحضرت نسبت بہ نماز کوتاہ بودی چنانچہ در روز عید و جمعہ و در حدیث
 آمدہ است کہ فرمود درازی نماز و کوتاہی خطبہ نشان فقہ و دانش مرد است چنانکہ در باب الجمعہ گذشت - و لا یالف
 ان ہمیشی مع الارلۃ و المسکین - و ننگ نداشت آنحضرت کہ برود ہمراہ بیوہ و مسکین - فقیفہ لا الحاجۃ پس آمد مراد را
 حاجت از لہ بفتح میم زنی کہ شوہر وی مرد و ارمل مردی کہ زن وی مردہ خواہ غنی باشد خواہ فقیر ارمل جمع و صیغہ جمع بسیار
 مخصوص و استعمال وی در ان بیشتر و تفسیر ارمل مساکین نیز کردہ اند کہ انی النہایت و فی العراج ارمل بیگانہ مرد و نشان محتاجان

و در قاموس نیز مثل آن گفته روایه النسائی والدارمی و عن علی بن رضی الله عنده ان ابی اهل قال للنبی صلی الله علیه و آله وسلم انما انکذب
 ولكن کذب بما جئت به ابی اهل الخدیجه المدینه حضرت رسول صلی الله علیه و آله وسلم گفت ما دروغ گوئید انیم که او صدق نور با عیان است
 و تو مشهوری بصدق و امانت و لیکن کذب میکنیم ترا از کتابی ترا عیت و تکذیبی که ترا نیز کذب میکنیم و حقیقت چشمه عباد با عیت
 برافست یعنی این را از تو بر نمی تو انیم تا وقت و دیدم اگر این باشد ما را با تو نزاعی نیست و این جابل بلوان این قدر غلی نداشتی و نمی فهمیدی
 که هرگاه که وی صادق باشد و در کار دنیا با خلق دروغ نگوید و در ایشان دروغ نمیدد و در کار دین چون دروغ میگوید و بر خدا چنان دعا
 می بیند و چنانکه در حدیث هر قل در باب علامات النبوة بیاید اما مقصودش چهار است که گفته شد فافهم - فانزل الله تعالی ففهم
 پس فرستاد خدا تعالی این آیه را در شان ایشان - فانهم لا یکنون کاذبا لکن انما لم یکنوا بآیات الله یحجدون - پس بدرستی
 که خوان ترا کذب نمی گفتند و لیکن این ظالمان از خدا جدا و از کشف کمال آیات خدا انکار میکنند در کشف و تفسیر این آیت دو وجه گفته
 است یکی آنکه این کافران که ترا کذب می گفتند و حقیقت ترا کذب نمی گفتند بلکه آیات خدا را کذب می گفتند چنانکه مولا ابی طالب خود فرما
 و در ای ریچانند میگردد ایشان ترا نمی ریچانند و حقیقت مرا می ریچانند پس این که با ایشان چه میکنم و وجه دیگر آنکه ایشان ترا کذب
 نمی کنند زیرا که تو موسوم بصدق و امانتی نزد ایشان و لیکن انکار ایشان بآیات خداست و این وجه اخیر موافق است بمضمون
 حدیث - روایه الترمذی - و عن عائشة قالت قال رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم انما انکذب ما جئت به ابی اهل الخدیجه المدینه
 گفت آنحضرت ای عائشه اگر من دنیا خواهم و در خواست کنم از پروردگار خود و در راه حق میرود با من کوههای خرب - جافه ملک
 و ان حجره النساء الی الکعبه - آمد و فرشته بدرستی جای بند از راهی برآید بر او کعبه را در بلندی بمقصود بیان و درازی قامت
 اوست و حجره بضم حای محله و سکون جیم و برای بند از راهی آمد و این امر جای بند از راست - فقال ان ربک یقر علیک السلام - پس
 گفت آن فرشته که پروردگار تو میخواند بر تو سلام - و اقول - و میگید - ان شئت بنیا عبد و ان شئت بنیا ملک - اگر می خواهی
 تو باشی بنی من بنده موصوف بصفت بندگی و فقر و اگر میخواهی باشی بنی پسر پادشاه چنانکه سلیمان بنی پسر بود - فنظرت الی جبرئیل پس نگاه
 کردم من بجانب جبرئیل تا وی چه فرماید و چه اشارت کند - فاشار الی ان وضع فکسک - پس اشارت کرد و جبرئیل بسوی من که فرو
 نفس خود را بلند نگریست بنده باش و فقیر پادشاه و غنی - و فی روایه ابن عباس قال قلت رسول الله - پس برگشته نگریست بنی پسر
 خدا صلی الله علیه و آله وسلم الی جبرئیل - بجانب جبرئیل - کالمستشیر - در رنگ مشورت کننده مرا و را - فاشار جبرئیل بیده پس اشارت
 کرد و باز نمود جبرئیل بدست خود - ان تواضع - که فروم خود را از مرتبه خود یعنی تو خود شایان هر مرتبه و عزت و جاهی و لیکن
 کم خود گیر و از مرتبه خود فرو باش این باعتبار ظاهر است و الا قدر و مرتبه عزت جاه حقیقه و رفقه و بندگی بیشتر است - فقلت بنیا عبد پس
 لقم من میباشتم بنی پسر بنده پادشاه - قالت - گفت عائشه - و کان رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم بعد ذلک یاکل شکا و
 بود آنحضرت بعد از آن که طعام نمی خورد و نمیکه زنده - اقول - میگفت - اکل کما یاکل العبد - بنی پسر چنانکه بنی پسر بنده - و احسن کما
 یحس العبد و می نشینم چنانکه بنی پسر بنده - روایه سیفه شرح السنه

باب المبعث و بدر الوحدی

مبعث بمعنی بعثت در زمان بعثت و مراد بر آنست و فرستادن آنحضرت است علی الله علیه وآله وسلم بر سالت موسی کافه خلق و بدر یعنی بازو سکون دال و هجره بمعنی آغاز و بدو بضم باو دال و بواو شده بمعنی ظهور و در روایت است و مودای هر دو لفظ یکی است اول ظاهر ترست یعنی در وایه وحی و اصل بمعنی اشارت و کنایت در سالت و اعلام کلام خفی و آواز و هر چه القا کرده شود بغیر کلامی القا و در مشرق الانوار گفته که وحی اصل وی اعلام است در خفا و سرعت آن حق آنحضرت را انبیا صلوات الله علیه علیه السلام اجمعین بر انواع است بعضی بالبیاع کلام غریب چنانکه موسی علیه السلام را و چنانکه پیغمبر ارحمه الله علیه آله وسلم در شب معراج و دیگر در بر سالت و وساطت ملک این اکثر و اغلب است و دیگر وحی القاست چنانکه آنحضرت فرمود صلی الله علیه وآله وسلم القی فی روحی بضم راء یعنی انداخته شد در دل من گویند که وحی داد و او علیه السلام اکثر ازین قبیل بود و وحی که نسبت بیز انبیا و قیوم یافته بمعنی الهام است چنانکه فرمود و او جینا الی ام موسی بمعنی امر نیز آید چنانکه و اذا حیث الی الجوار من یومئذ خلق علم طبعی چنانکه فرمود و او ربک الی انخل و وحی کرد پروردگار تو بنور شهنشینه در طبیعت او چنین نهاد و الله اعلم و در کتاب لروایا کلام متعلق بود و اقسام آن گذشت

الفصل الاول - عن ابن عباس **حدث رسول الله** گفت ابن عباس را بگنجینه و فرستاده پیغمبر صلی الله علیه و آله وسلم - لاریعین سنه - در چهل سالگی - هجرت بکعبه ثلث عشره سنه - پس رنگ کرد بکعبه سیزده سال - بوحی الهی و در مالیکه دست فرستاده می شد بوحی دین مدت - ثم امر بالهجرة - پس امر کرده شد بریدن دل و برآوردن از کعبه بدینه - و هجرت شصتین پس هجرت کرد و اقامت کرد در در سحرت ده سال - و مات و هو ابن ثلث و تسعین سنه - و وفات یافت آنحضرت و حال آنکه در شصت و سه ساله بود - متفق علیه - و عنه قال قام رسول الله صلی الله علیه و آله وسلم بکعبه خمس عشر سنه - و هم از ابن عباس است که گفت اقامت کرد آنحضرت بکعبه یعنی بعد از چهل سال که سبب ظهور نبوت بود پانزده سال - یسمع الصوت می شنید آواز را از چپ راست که می آمد یا محمد - ویری الضوء - وی دید روشنائی یعنی نور محسوس او بعضی گویند را و وجود الشرح و انکشاف است نظایر اول است حتی که در بعضی روایات آمده است که سید بر روشنائی را در شبهای تاریک - سبع سنین - هجرت سال ازین پانزده - و لاری شیا - و نمیدید هیچ چیز را که آواز میکرد و روشن میگذاخید - و ثمان سنین بوحی الهیه - و در شصت سال ازین پانزده سال وحی فرستاده شد بوحی وی این حدیث دلالت دارد بر آنکه شنیدن آواز و دیدن روشنائی بعد از نبوت بود و در مدت اقامت بکعبه پانزده سال بود و از کتب سیر و احادیث دیگر معلوم میشود که این حال پیش از ظهور نبوت بود و حکمت در آن تحصیل استیناس و ایثار بجا عالم ملکوت بود تا ظهور آن یکایک بسبب نهدام بنای بشریت و اضحلال مسموم انسانیت گردد و با وجود حصول استقرار و تکلیف در وقت وحی در بعضی اوقات از نقل و تعب بیافتا که از خود میرفت و الله اعلم و بر هر تقدیر برین روایت بعد از نبوت پانزده سال در کعبه بود بعد از آن هجرت کرد بدینه و اقامت کرد بدینه ده سال و قونی بود

ابن مسکوتین سنه و وفات یافت در حالی که دوی شصت و پنج ساله بود متفق علیه و تحقیق آنست که این حدیث در صحیح مسلم است و در صحیح بخاری نیست و عن النفس رضی الله عنه قال توفيته المد علی راس ستین سنه و روایت است از انس که گفت که می بینید او را خدای تعالی بر تمامی شصت سال متفق علیه و عنه قال قبض رسول الله صلی الله علیه و آله وسلم و هو ابن ثلث و ستین و قبض کرده شد آنحضرت دوی شصت و سه ساله بود و ابو بکر و هو ابن ثلث و ستین و قبض کرده شد ابو بکر رضی الله عنه دوی شصت و سه ساله بود و همان مقدار که بعد حضرت حیات یافت خود ترازی بود و عمر و هو ابن ثلث و ستین و قبض کرده شد عمر دوی نوزده شصت و سه ساله بود و رواه مسلم قال محمد بن اسماعیل البخاری ثلث و ستین اکثر و روایت شصت و سه سال بیشتر است و در این کتاب بر آنست که گفته شده بود یا سیزده یا نوزده و روایت سیزده بیشتر است و هو الاصح و الله اعلم و در شرح و تفسیق این روایات تکمیل کرده شده است و عن عائشه رضی الله عنها قالت گفت عائشه و این گفتن دمی بسمع از آنحضرت خواهد بود یا از بعض صحابه زیرا که عائشه در روایت دومی حاضر بود و اولی مابدی بر رسول الله صلی الله علیه و آله وسلم من الوجی و سخت چیزی که آغاز کرد شد بدان آنحضرت از دوی و الزویا العباد قریه النوم و دیدن خوابهای راست بود و گویند که این حال شش ماه بود و کلام و درین و در باب رد یالذ شست و فکان لایری رویا الهیات مثل خلق الصبح پس بود آنحضرت که نمیدید هیچ خوابی مگر آنکه می آمد تعبیر تاویل آن خواب مانند سفیده دم صبح یعنی ظاهر میشد پیدا می نمود و شبه ابهام و اشتباه و درین کلام رمز و لغت بود و آن شب و قریب مانند صبح بعد از شب و ثم حجب الیه الخلاء و بستر و دست گردانیده شد لبوس آنحضرت صلعم خلوت و خلای بعد بر تنهایی ساختن و این ابتداء قصه است پیش از ظهور نبوت و نزول دس و و کان یخلو بغار حرا و و بود آنحضرت که خلوت می داشت در غار کوه حرا بکس طاهر و مملو و را و مدوده و بعضی فتوح و قصر گفته اند نام کسبه است معروف بکده و آنرا جبل ثور نیز میگویند و از آنجا نظر بحال کعبه نیز افتد و مانا که سبب اختیار این مکان این بود آورده اند که عبد المطلب نیز در آنوقت اصحاب فیل آنجا رفته دعا کرده بود و قیامت فیه پس عبادت می کرد آنحضرت در آن غار و هو التیجد و تحت نبون شکله بمعنی عبادت کردن است و اللیالی ذوات العدد و عبادت میکرد شبهای متعدد در روز و شب است و تخصیص ذکر شب بر جنت آنکه مناسب ترست بخلوت قبل آن نیز اے اله عبادت میکرد در آن غار پیش از آنکه باز گردد بمسوی یا نجانه خود و دل بجا نشانی نشان کشد و نوح میبخشد اشتیاق است و در روایتی از بخاری می رج آمده یعنی عبادت می کرد و هرگاه که دل به جز داری مردم خانه داد اسی حقوق ایشان می کشید بکسبه آمد و تیز و لذت لک و توشه بر می داشت بر اے آن ثم حج اے خدیجه و بستر بر اے آمد بمسوی خدیجه و تیز و لذت لک و توشه بر می داشت بر اے آن لذت آن لیلی و لذت خلوت یک ماه بود و ماه رمضان بود و علما اختلاف دارند که آنحضرت صلی الله علیه و آله وسلم پیش از نبوت تابع شرع بود از شرع سابقه بود یا حکم عقل و استخوان آن عمل می نمود یا از هر شرعی هر چه او را و افضل می یافت می کرد و اگر تابع شرعیت بود که ام شرعیت بود مختار آنست که تابع دین ابراهیم بود علیه السلام و لهذا در روایتی بجای تحت تیغفت به فانیز آمده که عمل کردن است

تر میل یحیدر بجایه فرموده پس یحیدر آنحضرت را بجایه حتی زبیه عن الروع لفتح رانا آنکه رفت از دین من کمال خود آمد۔ فقال یحیدر
 و آخر ما انجز لیس گفت مر خدیجه را و رسانید خدیجه را خبر آنچه گذشت بود و گفت۔ لقد خشیت علی نفسی سهرانیة بتحقق ترسیدم من نفس خود
 از غایت خوف و رعب که مباد اهلک شوم یا دلوانه شوم یا خوف عجز از برداشت بار بوث یا عدم صبر بر اندای قوم و قتل و کذب یا مفارقت
 وطن و مشهور در بیان خشیت خوف که انت منت کابنهان رعب جماعه بودند که جنیان را با ایشان جوعی بود و خبرهای است دروغ
 با ایشان میسرسانیدند و دعوی علم غیب میکردند پس آنحضرت از مشاهدۀ این حال ترسید که مباد ازین قبیل باشد اما این پیش ازین
 حال تشدید آواز داد و دیدن دشمنها تحمل ست اما بعد از مشاهدۀ مکاتف و قرآن ظهور انوار وحی سبی بعید است زیرا که درین مرتبه آنحضرت
 و علم خودری بنیوت حاصل شده دیگر این س چه احتمال ارد و لذت افاضی بویکین العربی بن احتمال ابطال کرده است و الله علم بقا
 خدیجه کلا۔ پس گفت خدیجه این چنین خواهد بود۔ والله لا یخیرک العباد۔ بضم تخانیة سکون فاعوج و کسر او سکون یا از خدیجه کفران معنی
 رسوائی یعنی بخدا سوگند رسوا نمیکردند ترا خدای تعالی همیشه بجایه و نون نیز روایت است از خزین یا برین تقدیر مفتوح است و از انجی
 یعنی مخزون و عکس نمیکردند ترا خدای تعالی۔ الکت لتفصل الرحم۔ زیرا که بدستی تو بر آنی صل و پیوند میکنی رحم را یعنی قرآنیان را۔ و تصدیق
 الحدیث۔ و راست میگویی سخن را و در بعضی روایات زیاده کرده این را که۔ لودى الامانة۔ و او اسکینه امانت را۔ و تحمل کل۔ و بر مبدار
 گرانی را و کل لفتح کاف و تشدید لام ثقل گرانی از هر چه بر داشته شود و معنی عیال۔ فان خیر عیال غیر بیان تمیان نیز داخل
 کل است و اشتقاق دی از کلال است لفتح کاف سیستی و اندکی و در فتح الباری گفته که کل کسی مستقل نیست و کار خود۔ و کسب و م
 و کسب میکنی مردم را یعنی از کسب تجارت میخوری این ح بود و در بعضی روایت است یعنی در کسب آری غیر خود را یعنی
 مالی میدهی مردم که بدان کسب تجارت میکنند و صرف میکنی مال را در وجه خیر و بعضی مراد بعد و م فقیر میدارند که حکم است که تصرف است
 مراد یعنی فقر را در کسب میدادی بدان مال ایشان۔ و تفری الضیف۔ و همانی میکنی همان اتفری لفتح فو قانیه سکون کاف از ک
 کسب قاف و راجحه معانی کردن۔ تعیین علی نوائب الحق۔ دیاری میدهی خلق را بر جود حق یعنی هر که بجاد باشد در مانده میشود مثل قرض و
 مال دیت مد میکنی دیاری میدهی او را در بانی نمی بخشی او را از ان در طه و نوائب حق بجهت آن گفت که بجاد نه حق مثل اسراف و غضب
 و مانند آن در مانده نشود که احانت در آن مذموم است لالی کرو خدیجه رضی الله عنها انصاف آنحضرت بمکارم خلق و احسان و صفات
 بر عدم اصابت کمرویات در دنیا و دین این از غایت فرانت و معرفت خدیجه و جزالت دای او بود و چگونه نباشد که مدتها می پذیرد و
 آنحضرت بود صل الله علیه و آله و سلم و اول کسی که بحقیقت ایمان آورد او است و بکس و بیاوی مشارکت درین صفت نیست و رضی
 الله عنها فانظر لایة بعد بحالی در قریه پست و آنحضرت را خدیجه بسوی رقه لفتح و او و راف کاف را بن نفل بن عم خدیجه پسر عم خدیجه زیرا که
 خدیجه بنت خویلد بن اسد بن عبد العزی و دومی رقه بن نفل بن اسد دوی مردی بود که نصرانی شده بود از جاهلیت و نخل ابن زبان عربی
 ترجمه میکرده و پسر گیر شده و اعمی گشته۔ فقال له یا ابن عم اسمع من ابن اخیک۔ پس گفت خدیجه در رقه را ای پسر عم من بخوان برادرزاده
 خود آنچه میگوید یعنی آنحضرت این برش عرب است که در محاورات یکدیگر را برادر و برادرزاده و عم و ابن عم میخوانند اینجانب را برادرزاده خوانند بحسب

کبر سن دمی بعضی گفتہ اند کہ در وقت در سن در مرتبہ والد آنحضرت بود صلے اللہ علیہ وآلہ وسلم۔ فقال کہ۔ پس گفت مرا آنحضرت را در وقت۔ یا ابن
 اخی ماذا تری۔ ای برادر زادہ من چه چیز می بینی۔ ناخبرہ رسول اللہ پس خبر داد و در وقت را پیغمبر خدا صلے اللہ علیہ وآلہ وسلم خبر داری۔ ترجمہ
 را کہ میدید و مشایخ طالقیت این را سند میگردد برای عرض و قانع و مقامات بر سران خود۔ فقال رقتہ اللہ ناموس لندی نزل اللہ
 علی موسیٰ پس گفت در وقت این ناموس فرشتہ الیست کہ فرستاد خدای تعالیٰ بر موسیٰ علیہ السلام در روایتی نزل بشد معلوم بمولایہ
 و ناموس صاحب ستر کہ را گویند کہ مطلع باشد بر اطن امور و بعضی گفتہ اند ناموس صاحب رفیر و صاحب رشر را جاسوس خوانند
 و مراد اینجاست کہ جبرئیل علیہ السلام و علی موسیٰ گفت نہ علی عیسیٰ از جنت عظم شان موسیٰ جامعیت کتاب شریعت می اگر چه ذکر عیسیٰ سبب
 بود بدین نصرت۔ یا لیتینی فیما جہ عاسای کا شکے می بودم من در وقت نبوت دعوت تو جوان قوی و جہ غلبہ جہیم دال معجہ صل
 در بہائم گو سفندی را گویند کہ در سال دوم و گاوی را کہ در سال سوم و شتری را کہ در سال پنجم باشد و اینچنان را و چون و توتہ است لینتہ اکنون حیا
 کا شکے من بیستم زندہ۔ الفخر جکت یک۔ وقتی کہ بیرون آرند ترا قوم تو۔ فقال رسول اللہ صلے اللہ علیہ وآلہ وسلم او مخرجی ہم۔ آیا
 بیرون آرند کان من اند ایشان۔ قال نعم۔ گفت در وقت آری بیرون خواہند کرد ترا۔ لم یات بل قط قبل ما تحببت بالاعودی نیارند
 هیچ مردی بہرگز مانند آنچه آورده تو یعنی نبوت و شریعت را اگر اند دشمن داشته شد آن مرد و در روایتی الا اودی یعنی ہر کہ پیغمبر شد ادا کا و آن
 دشمن شد و اندا کردند۔ و ان پدر کہے یو کہ۔ بر یاد نماز روز تو یعنی در ان ایام کہ تو دعوت کنی و قوم تو ترا در مقام ایذا شوند و
 بر آند و من زندہ باشم۔ انصرک نصر اموز را۔ یاری میدہم ترا یاری دادنی سخت بمالنے از فتح ہمزہ و سکون زاء و نیست۔ ثم لم
 یثب و رقتہ ان تونی۔ پس در نگ نکرد و رقتہ کہ میرانیدہ شد غیثت فتح بشین معجہ بلفظ معلوم از ثنوب یعنی در نگ کردن در اصل
 قتل کردن بخیزی بدانکہ در ایمان و رقتہ با آنحضرت خلائی نیست و لیکن در صحبت خلافت است اگر این واقعہ بعد از ثبوت نبوت است
 صحابی است و اگر در مبادی احوال است چنانکہ ظاہر است صحابی نیست و اللہ اعلم۔ و فقر الوحي۔ و بعد از آنکہ وحی را آنحضرت آمد نبوت
 ثابت شد فتور پذیرفت وحی و از پیای آمدن باز الیسا و و فرستہ ستے و زمان میان دو پیغمبر مراد اینچنان باز الیسا و وحی از پیای
 آمدن است و مدتی تاخیر شدن در ان فتور در اصل مبی از ضعف بعد از ثبوت و سکون بعد از حد است گفتہ اند کہ مدت فتور سہ سال بود
 و بعضی شش سال گفتہ و بعضی دہ سال و شیخ ابن حجر گفت مراد بفرستہ وحی میان نزول اقربا سم ربک یا ایہا المدثر عدم نجے
 جبرئیل نیست بلکہ تاخیر نزول قرآن جبرئیل می آمد اما قرآن نمی آورد و گفتہ اند کہ حکمت در فرستہ وحی تاخیر وی آن بود کہ تا بردار آنحضرت
 خوف کہ عارض شدہ بود و حاصل شود شوق و انتظار طریقت دیر است کہ دل را پیامی نغیر ستادہ ننوشت سلا سے و کلامی نغیر ستادہ
 متفق علیہ۔ این مقدار از حدیث بخاری و مسلم و در روایت کردہ اند۔ و زاد البخاری۔ و زیادت کردہ است بخاری این را
 کہ حتی خران البیسی۔ تا آنکہ اندو گین شد پیغمبر صلے اللہ علیہ وآلہ وسلم فیما یلینا۔ و از پیغمبر رسیدہ است ما را از احادیث و البر وجود خران
 این کلام کے از ادیان حدیث است کہ در میان آورده۔ جز ناغہ اندہ مرا را کی تیروی من و شوش و این قبل۔ اندو گین شد آنحضرت
 آنچنان اندو گین شدنی کہ با مداد کرد آنحضرت و گشت چند بار تا پایان افتد از سر بارے کو ہماے بلند یعنی سے خواست کہ از

بالای کوه باغ و را بنید از دهاک گردان بخت فرت و حی غایت محنت فراق و شدت اشتیاق مکمل او فی بند و جیل لکی لقی نفسه
منه پس هرگاه که برآمد بالای کوهی تا بنید از خود را از کوه و دژ و نه لغم و مال که آن بالای هر چیزی - بندی از جبریل - پدید آمدند و ظاهر شد
مراد از جبریل - فقال لیس یسکف - یا محمد انک رسول الله حقاً - بدستی که تو فرستاده خدائی راسته ظاهرین کلام را میگوید که خوف اندیشه از خود
از کلمات مانند آن بود و لیکن ممکن است که مراد آن باشد که چون رسول خدائی بر حق از جمله فائزین باشی عاقبت کار تو همه جود و دنیا
و دین بخیر خواهد بود اگر چنانچه ابتداء در میان آید فیسکن لذلک عاقله پس می آید ازین سخن سخن علمی فی الصراح جاشن بر این از ترن
اضطراره و بی بهره - و تقرقنه و فرامیگرفت نفس مبارکی - و عن جابر انه سمع رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم یحدث عن فرجة
الوحي - روایت است از جابر که می شنید از حضرت را که حکایت میکرد از فرت و حی فرمود فیما انما انا شی سمعت صوتاً من السماء پس در آن
آنکه من میروم شنیدم آوازی را از آسمان - فرغت ابهری پس دوشتم بنیائی خود را - فاذا الملك المذی جازنی بجرار فاعده علی کرسی علی الیها
و الارض - پس ناگاه فرشته آمد و بود مرا که حواله شده است بختی میان آسمان و زمین و بخت من عباد - پس ترسانیده شدم
من از وی ترسانیدنی جابجایم و همه و شلته ترسانیدن حتی هویت الی الارض - تا آنکه فدا دم من بر زمین - بخت اهل - پس آدم من
اهل خانه خود را بفلک و طوفی زلونی - بجایم پیچیدم و بجایم پیچیدم و در بعضی آیات زلونی یک مرتبه است و در روایت دیگر و ثرونی آن نیز
معنی ترمیل است از دژ یعنی جامه که بر بالای جامه با پوشند و زلونی پس بگوید فانزل الله پس فرود فرستاده خدای تعالی بر پای
المدثر ثم فانه نزلای رویا پیچیده پس بر خیز و دعوت کن خلق را و در یک فکر و پروردگار خود را بزرگ ان یعنی از خلق مترس و ملائکین من قیه اکبر
فظهر و جامه های خود را پاک کن این بجا است و بعضی گفته اند از شیب بصفایست و ظاهر کیانیت از اجتناب اهل و از خفا و پیری را
ترک کن و از شرکست و عباد طوائف نفس دشمنان نیز نفس کشند و آل کی است - نعم حمی الوحي و نتائج لیتر گرم شد و حی پای آمدن گرفت تنفوق
علیه - و عن عائشة ان الحارث بن هشام - روایت است از عائشه که حارث بن هشام که صحابی است برادر ابی جبریل بر شام اسلام
پیش از فتح صاحب بکارم اخلاق بود در جاهلیت اسلام - سال رسول الله پسید خبر خدا صلی الله علیه و آله و سلم کیف یا شک الوحي چگونه
می آید ترا و حی - فقال رسول الله لیس لغت پیغمبر خدا یا حی یا قیوم مثل صلصلة الجرس - گاه گاهی می آید و مانند آواز جرس که طنین دارد و صلصلة
و اصل آواز دادن آهین بر آهین چون بار بار چنانیده شود و آواز را در یکدیگر تکرار کند بعد از آن طلاق کرده شد بر آواز که طنین دارد و بعضی
گفته اند که صلصلة آوازی که پیچیده و در اول جمله مفهوم نگردد مگر تا بل تحقیق و تشبیه حی یا آن بلی فهمی عامی است - و هو الله علی - و این قسم
و حی سخت ترین آن بود بر من نفهم مقصود زیرا که نفهم از کلام مثل صلصلة شکل ترست از نفهم کلام مردی بتجا طیب و نفهم عنی پس منقطع
میشد یا قطع کرده میشد ملک یا حی از من - و قد وعیت عنه قال - و حال آنکه تحقیق یا میگوید نفهم از آن حی چیز را گفت فرشته و نفهم نفهم
و نفهم آن که صاد و نفهم تخانیه فتح صاد بر سر وایت است فصم لغا شکستن بریدن بی آنکه جدا گردد و بقاء قطع یا جدائی و اینجا بقاء است
یعنی اگر چه ملک منقطع میشد اما علاقه بنور باقی میبود - و احیاناً تمیل الی الملك جلا - و گاه گاهی مثل میگوید برای من فرشته بصورت مردی
چنانکه مشهور است که جبریل بصورت وحیه کلبه می آمد فی کلینی فاعلی لقیول پس سخن میگوید و فرشته پس با و میگوید نفهم چیز را که می گفت

و گفته اند که برای استنفاده و استفاضه میان منکرم و سامع مناسبت شرط است و اینجا بدو طریق بود گاهی ملکیت جبرئیل روحانیت و گاهی جبرئیل
 غالب می آمد و آنحضرت را از بشریت غایب ساخت این نوع اول است و گاهی بشریت آنحضرت بر جبرئیل غالب می آمد و جبرئیل متصف بود
 بشریت می شد و این نوع ثانی است این بر تقدیر است که مصلحت آواز وحی باشد چنانکه ظاهر عبارت حدیث ناظر و راست و بعضی میگویند
 که این مصلحت آواز بر جبرئیل بود و حکمت در تقدیر وی آن بود که تا آنحضرت را با نجانب آرد و فرج کند و وحی سمع او را در دو جای بخیراند و
 اشد بود برای جمع هم و توبه آن جانب که ذاتی فتح الهادی و الله اعلم - قالت عائشه لقد رايتہ نزل علیہ الوحی فی الیوم الشدید و الله و گفت عائشه
 و تحقیق دیدم من آنحضرت را که فرودی آمد بر آنحضرت وحی در روزی که سخت سرد بودی و فی قصم عنده ان حبیبہ لیتقصم عنقا - پس منقطع میشد و
 از روی حال آنکه بدستی از پیشانی وی بر میخیزد فوی را ظاهر است که این حال در نوع اول بود و تواند که در نوع ثانی نیز عارض میشده باشد
 متفق علیہ - وعن عبادہ بن نعیم عن ثقیف بن عمرو بن العاصم - صحابی مشهور است از اکابر انصار حاضر شده عقبه اولی از ثانیه
 و بدر او تائید می شاید را - قال کان النبی - گفت بود پیغمبر صلی الله علیه و آله وسلم اذا نزل علیہ الوحی - و فیکه فرد و فرستاده میشد بروی و
 کرب لذلک - عکیم بن اندوین ساخته میشد از جهت وحی بسبب آنکه می رسید یا بسبب این تمام بمطالعه حقوق عبودیت و ادای شکر نعمت
 از امت و کرب بفتح غم و اندوه که بدان دم گرفته میشود - و ترید به - و متغیر گشت روی مبارک وی و در بدنه بغیم خاکستر گونی - و فی روای
 و در روایتی انجین آمده که چون نزول میکرد بر او - پایان می انگشت آنحضرت سر خود را سوسل صحابه و سوسم و پایان می انگشتند
 یاران آنحضرت سر برای خود را نکس و فرد انگشتند - فلما اتلی عنه رفع راسه پس چون طرف کوه میشد و وحی را آنحضرت بر پشت مبارک
 خود را و اتلی بغیم منبره و سکون ثناته و کسر لام بلظ بھول اصل تلا به معنی حواله کردن است سر بر یاران انگشتان اصحاب را از جهت سرایت حال آنحضرت
 بود و ایشان با بهجت موافقت و اتباع و الله اعلم - رواه مسلم - وعن ابن عباس قال لما نزل - روایت است از ابن عباس
 گفت هنگامی که فرود آمد این آیت که - و انداخته یک لافزین - و تبرسان از عذاب خدا قبیلہ و تبار خود را که قریش باشند - خرج النبی صلی
 علیه و آله سلم بیرون آمد آنحضرت حتی صعد الصفا - تا آن که برآمد کوه صفا را فخیل نیادی - پس را ایستاد و گشت آنحضرت که آواز میکند
 قبیلہ بامی قریش را نام بنام گفت - یا بنی فھر - یا بنی لیسر - فھر کبیر فاد سکون با نام پدر قبیلہ است از قریش - یا بنی عدی -
 اسی لیسر بن عدی نیز نام کسی است از قریش لبطون قریش - مذاکره بطینهای قریش البطن معنی شکم است و معنی گروه که از قبیلہ آمد
 حتی اتبعوا تا آنکه جمع شدند همه قبایل بطون فخیل الرجال ذالم السیطع ان یخرج ارسلا سولا - پس گشت مرد چون غنیو نیست که خود بران
 میفرستاد و فرستاده را از جانب خود لینظار بود - تا نگاه کند و ببیند که چیست این مذاکره و چه عرض ارد - فجار ابو لعلب و قریش پس
 آمد ابو لعلب بن عبد المطلب که عم آنحضرت بود و مشرک بود و قریشیان دیگر همه همراه او آمدند فقال اراکم ان اخرجکم ان خیلایم ان خیلایم
 من صغیر الابل پس گفت آنحضرت خبر دهید مرا که خبر دهم من شما را که سواران بیرون می آیند از کار این کوه - و من روایتی در
 روایتی انجین آمده که - ان خیلایم اخرج بالوادی تریان فخر علیکم سواران بیرون می آیند و وادی یعنی بکوه در حالی که می خواهند
 آن سواران که غارت آرند بر شما و هلاک کنند شما را فخر یعنی فواید و کسوفین معجزه و سکون تختانید از غارت به معنی غارت کردن

الکتم مصدق - آیا بهتید شما راست گویانده را درین خبر - قالوا نعم - گفتند آری ستم راست گویانده ترا - ما جز بنا علیک الصدق -
تجربه نکرده ایم دنیا زموده ایم بر تو گر راستی را - قال فانی تذر لکم بین یدی عذاب شدید گفت آنحضرت پس سستی مرتج سنانده ام شما
را میان و دوست عذاب سخت یعنی می ترسانم که عذاب شدید شما را پیش آید منی است - قال بولسبیا لک گفت بولسبیا این ملک را
ترا انداخته اند آیا برای همین فراموش آوردی تو را از منزلت - پس فرود آمد بسوره - ثبت ید الی لب تب - بیا که با تو دوست
الی لب تب ملک شد و لفظ ید را تمسک و در بعضی روایات آمده است که بولسبیا هر دو دست خود را گرفته و بجانب آنحضرت انداخت
و این حدیث در بابی که پس از آن تغییر الناس است گذشته است متفق علیه و عن عبد الله بن مسعود قال من یأمر رسول الله صلی الله علیه وسلم
لیصله عند الکعبه - در انشای آنکه آنحضرت نماز میگزارد نزد خانه کعبه - و جمع قریش فی مجالسهم - و حال آنکه جماعه از قریش در مجلسها
خود بودند که در حرم می نشستند یا ذوال قافل - ناگاه گفت گوینده در روایت بخاری قافل منم یعنی گوینده از قریش در روایت بخاری
این نیز زیادت کرده که گفت گوینده - الا تظنون الی ذالک المانی - آیا ناگاه نمیکشید بسوی من که گفته یعنی آنحضرت گوینده این سخن بول
بول و لعنه الله علیه که گفت - ایکم لقیوم الی خبر را که فلان - کدام یک از شما بایستد برو بسوی من که گفته شده است را ولاد فلان یعنی در
فلان قبیل و فلان محله و خبر و فتح جیم ذی قنبر که پاره پاره کرده شود و بر شانه نیز اطلاق میکنند فیدالی فرشتا - بشا می شلخته - و در حدیث
آنکه آنکس بسوی آنحضرت وی لفتح فاصکون را و نامی مشکله گیرین در شکسته و بسوی خود می رسد و سلا لفتح سین تخفیف لام پستی که در حدیث پیش
از او میان می آید و می گویند - می رسد در میان شما می گویند - پس بگردانید و بندگان شعی مذکور را حتی ادا بحد
وضعه بین کفیه - تا آنکه وقتی که سجده کند آنحضرت بنهاد آنرا میان پر و شانه وی - تا نبعت اشتقام پس خواست بر رفت بدخت ترین
ایشان که عقبه بن ابی عیط باشد بضم میم فتح عین محله و سکون تحتانی و او را شقی گفتن با آنکه ابو جهل سر کرده این اشتقا بود و وی
انفر کراین زیرا که مباشرت فعل قومی ترست از سبب بودن درین آیت تلخیص است بقول می بماند اذ انبعت اشتقا که می کنند
ناقه مصلح باشد - فلما سجد وضعه بین کفیه پس هنگامی که سجده کرد آنحضرت بنهاد آنرا میان دو شانه وی - و ثبت البی صلی الله علیه
و سلم ساجدا - و بر جای آنحضرت سجده کننده فضحکوا - پس خندیدند این شرکان - حتی مال الغصم لے البعض من الضحک - تا آنکه میل
کردند بعضی بسوی بعضی از خنده میل کرمی و ضحک کسب فرساد و سکون حاو لفتح خدا و کسر خایز آمده - فاطلق منطلق الی فاطمه -
پس رفت روزه بسوی فاطمه زهره رضی الله عنها و خبر کرد گوینده که وی این مسجود بود - فاقبلت تسبیح پس پیش آمد فاطمه و رحاله که
می دو و دوشنبه می کنند - و ثبت البی صلی الله علیه وسلم ساجدا - و بر جای ماند آنحضرت سجده کننده حتی القفه عنه - تا آنکه انداخت
فاطمه رضی الله عنها آنرا از بالای آنحضرت - و اقبلت علیه السلام و روی آورد فاطمه بر آن بدختان رحالی که دشتام می کنند ایشانرا
و درین توت و محبت فاطمه مشرق و کرامت اوست که با وجود صخرن بر روی ایشان را دشتام کرد و ایشان را بحال تعرض نمی نشد
فلما فقه رسول الله صلی الله علیه وسلم الصلوة قال - پس هنگامیکه تمام کرد آنحضرت نماز را صلی الله علیه وسلم گفت اللهم
علیک بقریش - خداوند ابر تو باد که گری قریش را از آنها بیکه شرک انداز ایشان مستمر اند باین عذاب کنی ایشان را - فلما سجد

این دعا را - و کان اذ عاد عائلتها - و بود آنحضرت چون عامیگر دو میخواند خدای تعالی را دعا میکرد و سه بار - و اذ اسال سالها -
و چون سوال میکرد و می طلبید چیزی را از خدای تعالی سوال میکرد و سه بار و بعد از آنکه علی العموم عاگرد مخصوص این شکیا که شته از او بود
نیز پیش کشید و گفت - اللهم عليك نعمون بن هشام - نام ابی جهم بن سبت - و عقبته یضم عن سکون - باب بن سبت - یفتح را - و سبت یفتح
شبنم سکون یا - بن سبت - هر دو بدران اند - و الولید بن عقبه یضم عن سکون فو قانیه - واسیه بن خلف یفتح حاد لام - و عقبه بن ا
معه و عماره یضم عن تخفیف هم بن الولید - این اشکیا بود که هر گروه شرکان با عماره بن ایشا بن ابی صبر کرد
و تحمل زرد و چون وقت آمد و فرمان الهی در رسید بجای عمل خود رسیدند و کار با مضاشید بیت لطف حق کرده بواسطه آنکه چون کار از حد
گذرید و رسوا کنند - قال عبدالله - گفت عبدالله بن مسعود که راوی این حدیث است - فوالله لقد راיתיهم صری یوم بدر یسبحون
بر آنکه تحقیق دیدم ایشان را ببلک شده و بر زمین افتاده و در جنگات رخ میسجوا الی قلبیب - پس کشیده شدند و انداخته شدند بر سر
چاه - قلبیب - چاه که در بدر بود فی الصراح قلبیب چاهی سرگردان گرفته شمع قال رسول الله - یسبحون یسبحون یسبحون یسبحون
لنعمه و در پی فرستاده شد این جانور را که در چاه انداخته شدند لغت خطاب کرد آنحضرت با ایشان که ما و عده هزار است یا فیم شام فایقید و
تمت کلام در کتابا بجهاد گذشت و انداختن این همه شرکان باعتبار اعلی و الا میگویند که عماره بن الولید بر بندر بود و در جنگ
مرد و عقبه بن ابی معیط بعد از جوع از بندر گشته و واسیه بن خلف بسبب آنکه در آن گران شد و در چاه انداخته نشد چنانچه در کتاب مذکور
است متفق علیها که درین حدیث اشکال کرد و در کتاب ما و عده هزار است یا فیم شام فایقید و
شریف می جواب داده اند که آنحضرت ندانست که چه چیز بر پشت می نهاده اند پس جای خود مانده و بحث کرده اند که پس چرا بعد از علم سحابت
قتل کرده پس با خود میگویند که نماز نفل بود و شاید وقتی دیگر عاده کرده باشند و اگر فرض بودیم وقت موسع بود و کرده باشند و لیکن میگویند که اگر میگویند
نفل کرده میشد زیرا که نماز فرض بجاعت میکنند و حال آنکه محاسن نفل نکرد و بعضی میگویند که آنکه حادث شده او را و انشائی نماز آنچه که
در ابتدا مانع انعقاد است فاسد میکرد و نماز و باین حدیث استدلال میکنند بر آن بخاری نیز هم برین است و عمل ابن عمر نیز چنین بود و الله اعلم
چون میدید بر جامه خود خونی و نمازی نهاد جامه از بر میگذاشت و نماز میکرد - و عن عائشة انها قالت - روایت است از عائشه
که بدستی حاشه گفت - یا رسول الله انی علیک ممان اشد من یوم احد - آیا آمده بر تو روزی که بود سخت تر از روز احد سختیها
با آنحضرت رسیده بود که دندان شریف جروح شد و میخ خود در خنجره مبارک غلیظ چیزهای گیر که در حدیث آینده بیاید فقال لعقبت
من تو یک پس گفت آنحضرت بر آنکه تحقیق دیدم از قوم تو آنچه دیدم - و کان اشد ما لقیتم من قوم العقبه و بود سخت ترین آنچه دیدم از این
قوم روز عقبه است عقبه لغت را راه میان کوه و ظاهر است که در عقبه مکانی است که در مناسبت و مجرب بدان مضاف است و او را جبهه عقبه
میگویند چنانکه در کتاب گنج گذشت و آنحضرت در موسم حج آنجا ایستاد و قبائل را دعوت کرد چنانکه عادت شریف بود که در موسم و مجامع دعوت
میکرد مردم را ترغیب ترسب نمود و آنحضرت از آنجا بجانب عقبه رفت و ابن عبد بن النیل بن حنانه بن اذی الف بعد از وی لام کمسور
قبل حنانه بن کلال یضم کاف شخصی بود از روستا عقبه او را نیز دعوت کرد چنانکه فرمود - و عرضت نفس - و قتی که عرض کردم

النفس خود را - علی ابن عبد یلیل بن کلال فلم یجبه الی ما روت - پس این سخن مذکور را آنچه خواستم یعنی قبول نکرد و دعوت اسلام را باطلان خود را
آن مکان باینجا که روزی آنحضرت را سنگها زدند و خون آلوده ساختند تا نطققت و انهموم پس فتم و روان شد من حال نگذاشتیم -
علی صبر - رفتیم بر روی خود یعنی حیران مغمویم که در نمی یابیم که بخاروی می روم بیت ز در اختیار و از دیوار سنگ بیدار و بلائی
در و مندان از در و دیوار بیار و فلم استفق الا بقرن الثعالب یعنی پیش و دش نیادم مگر بموضع که نام می قرن الثعالب است یعنی قاف
و مسکون را و نون که آنجا میقات اهل نجد است و انرا قرن المنازل نیز گویند - فرغت راسی - پس دهم من سر خود را - فاذا اناسجوا
قد اظلمت - پس نگاه من ملائیس مرقون بیری ام که تحقیق سایه کرده است مرا فطرت فاذا فیها جبریل - پس نگاه کردم پس نگاه در آن
سحاب جبریل منت - فنادانی - پس وار و در امر جبریل - فقال ان الله یسمع قول قومک پس گفت بدستی خدای تعالی شنید
سخن قوم ترا - وار و او علیک - و شنید آنچه رو کردند بر تو و جواب تیمودا و ندیکند بی سختی و دوشی - و لقد بحث علیک ملک الجبال
و بر آن تحقیق فرستاده است بر تو فرشته که بهما را یعنی فرشته که کوههای روی زمین حواله او است - لنا مره باشکست فیم - تا بفرمان
تو آن فرشته را بر چیزی که میخواهی تو در قوم خود از عذاب پلاک پست و زیر کردن ایشان رسان کوهها - قائل - گفت آن حضرت
فنادانی ملک الجبال - پس آن وار و او را فرشته کوهها فسلم علی - پس سلام کرد بر من - فقال پس گفت آن فرشته - یا محمد ان الله
قد سمع قول قومک سای محمد بدستی خدای تعالی تحقیق شنید سخن قوم ترا - وانا ملک الجبال - و من فرشته کوهها ام که بهما خواهد من است
قد یثبته ربک لیک - تحقیق فرستاده است مرا بر درگاه تعالی بسوی تو - و الله اعلم - تا امری تو را با خود و هر چه فرمائی بکنم -
ان شئت ان طعن علیهم انک شبین - اگر نخواهی تو که بر من زعم بر ایشان بزد که مرا که انک شبین انک شبین بجا و معجزه شین محمد بای مودع
نام دو کوه که که میان آنها آبادان است - فقال رسول الله صلی الله علیه وسلم بل ارجوان المد من اصلاهم من بعد المد و حد
الا لشکر به پس گفت آنحضرت منینو اسم پلاک ایشان بلکه امید دارم که بیرون آرد خدای تعالی از ایشان کشته را که پسند
خدا را و آنها و شرک نیارد بوی متفق علیه و عن انس ان رسول الله صلی الله علیه وسلم کسرت ربا عتیة یوم احد و ایت است
از انس که آنحضرت شکسته شد یکی از چهار دندان مبارک می که آنرا ربا عتیة میگومند روز احد و ربا عتیة یعنی شکر و تعقیف با بر وزن نایبه
چهار دندان که میان شایا و انیا است دو بالا و دو پایین پس دندان بخینه سفلی شکسته شد و لب پایا نیز مجروح گشت شکسته
شدن دندان زبان معنی که از تیغ افتاده باشد و در دندانها رخنه پیدا شده باشد بلکه پاره آنرا ان جدا شد و این از دست
عتبه بن ابی وقاص بود برادر سعد بن ابی وقاص در اسلام صحبت وی اختلاف است و از اولاد وی هر که زنده شد
چون بلوغ میرسد دندان پیش افتاده بود - و شیخ فی راسه - شکسته کرده شد در مبارک وی شجره یعنی شین و تشدید چشم شکسته
در سر و در بعضی روایات در خیه آمده آورده اند که هر بیری از کوه فرو آمد و فاعل اگر اواره پاره کرد و بجز راسه دیگر نیز رسید
کاقران در میدان گوا کند بود و ناسپ آنحضرت در آن افتاده پس طلحه بن عبید الله آمد و آنحضرت را در کنار گرفت و بر او
فرمود - اوجب طلحه - یعنی واجب گردانید طلحه برای خود بشت را و حلقه خود که بر سر داشت در رخسار شریف در رفت چنان که

ابو عبیده بن الجراح بدندانهای خود آزار کند و دندان او برآمد و مالک بن سنان خون آن خنجر را بکند و آن خنجر فرمود که خون
 کید و اجنبید او را جنت فجعل لیلت الدم عنه پس گشت آن خنجر که پاک میکند خون از خود و سکت لبها میگشت پاک کردن و در آن
 زن خضاب از دست - و یقول میگفت آن خنجر کیست یفلح قوم شجوا من نهم و کسر اربعه چگونگی رشتگان رشتند و گویی که گشتند
 سرخیز خود را و گشتند دندان او را آورده اند که علی مرتضی علیه السلام خود آب آورد و فاطمه زهرا را بپاشید و در زخم نشاند و بپزد و آب
 آمده است که چون آن خنجر تغییر حکم شربت راه یافت این آیت نازل شد ایس لک من الامر شی او توب علیهم و فیهم نعم انما
 و نیز آمده که آن خنجر خون را پاک میکرد و میگفت اگر قطره از وی بر زمین افتد فرو وی آید بر ایشان عن ابن عباس فرمود اللهم غفر لهم
 فانیهم لا یعلون - رواه مسلم - عن ابی هریره قال قال رسول الله علیه و سلم اشتر غنصی علی قوم فعلوا بینه گفت
 آن خنجر سخت شد خشم خدا بر قومیکه کرده اند پیغمبر و کسی که فرستاده شد بر ایشان - بشیر لے رابعه - اشارت میکرد آن خنجر باین
 فعل بسوی دندان خود شکسته شدن آن از دست ایشان فرمود - اشتر غنصی علی رجل قبله رسول الله سخت شد غنص
 خدا بر وی که بکشد او را پیغمبر خدا - علیه السلام - سبیل شد - در راه خدا اتر از کرد و قتل بجه قصاص و دیه رسول الله و
 شریف خود را و هشتم پیغمبر از آنکه گشتن پیغمبر حق است و محل شبهه اند پس مقول وی واجب القتل و دوزخی است بی شبهه متفق
 علیه هذا الباب قال عن الفضل لسانه - و این باب خالص است از فصل ششم

الفصل الثالث - عن یحیی بن ابی - کلام تابعین ثقات ایشان است و از عباد و علمای اثنای است ابو گفت
 که باقی نماند بر وی زمین مثل یحیی بن ابی کثیر قال سالت اباسلمه بن عبد الرحمن گفت یحیی سیدم با سلمه پیغمبر عبد الرحمن بن
 عوف را که وی از کبار تابعین و مشاهیر علمایست و از فقهای سید است عن اول نزل من القرآن - از نخستین چیزی که فرود آمده از
 قرآن - قال ایها المذکر گفت - یحیی چیزی که فرود آمده از قرآن یا ایها المذکر است - قلت یقولون اقرأ باسم ربک گفت یحیی گفتم
 میگویند که اول آنچه نازل شد اقرأ باسم ربک الذی است - قال ابوسلمه سالت جابر عن لک - گفت ابوسلمه سوال کردم من جابر را
 از آن یعنی وی نیز چرا گفت چنانکه من گفتم - و قلت لشیئ الذی قلت لی - گفتم مرا و مانند آنچه گفتم تو مرا میگویند اول نزل قرآن
 باسم ربک است فقال لے جابر لا احدک الا بما حدثنه رسول الله پس گفت مرا جابر حدیث نمیکند ترا مگر آنچه حدیث کرد مرا پیغمبر خدا علیه
 علیه و سلم قال - حدیث که آن خنجر کرد این است که گفت - جادرت بجا شهر - جادرت کردم و خلوت گزیدم بجا رحایک ماه -
 فلما قضیت جوارى بهطبت - پس هنگامی که گردم تمام کردم خلوت و اعتکاف خود را فرود آدم از کوه - فنودیت - پس آواز
 کرده شد من - فنظرت عن یمنی فلم ار شیئاً - پس نگاه کردم من از جانب راستی خود پس دیدم چیزی را - ونظرت عن شمالی فلم ار شیئاً -
 و نگاه کردم جانب چپ خود پس ندیدم چیزی را - ونظرت عن خلفی فلم ار شیئاً - و نگاه کردم جانب پس خود پس ندیدم چیزی را
 فرخت راسی - پس بر دوشتم من بر خود را و گفتم جانب بالا - فرایت شیئاً پس دیدم چیزی را عبادت از فرشته که فر داد نبوت تا
 آخر قصه - فایت حدیث پس بدم حدیث را نقلت پس گفتم محبت شدت خوف و وحشت که من سرایت کرده و راه یافته بود و درونی - بجای پیغمبر

تفصیل ذکر کرده ایم اختلاف کرده اند که شوق صد شریف غسل قلب مبارک می مخصوص دست صلی الله علیه و آله و سلم یا غیر آن دیگر را
 شریعت شده و از این عباس بن خریز ثابت سکنیده آمده که گفت در وی طشتی بود که شسته شده بود در وی قاب یا بنیاصلوات الله و سلامه
 علیه اجمعین و عن جابر بن سمرة قال قال رسول الله صلی الله علیه و سلم انی لاعرف حجابکة کان سلیم علی قبل ان یبعث - گفت آنوقت
 بدرستی بر این پیشانی من بنگه را که در کله است بود که سلام میکرد بر من پیش از آن که مبعوث شد من - انی لاعرفه الا ان سبغت
 من می شناسم آن بنگه را اکنون بعضی گویند که مراد حجاب سود دست و اکثر بر آنند که آن حجاب است که باز بر دست در کوچ که در اینجا اثر مرق
 آنحضرت است در طریق بیت خدیجه نیر از تبرک به شیخ ابن حجر کی گفته که این متواتر آمده از اهل کتب خلفا عن سلف و آن کوچ
 زقاق الحجر میگویند بضم زای و قاف بمعنی کوچ - رواه مسلم - و عن انس قال ان اهل کتب سألوا رسول الله صلی الله علیه و سلم
 ان یرسم آیه - گفت انس که اهل کتب طلبیدند از آنحضرت که بنیاد ایشان را مسجد که نشان صدق وی گردود دعوی نبوت - فانما
 التمسکتین - پس نمود ایشان راه را دو پاره باشارت دست - حتی را و احزابینهما - تا آنکه دیدند کوه حرا را میان آن دو پاره
 ماه متفق علیه - و عن ابن مسعود قال الشق القمصر علی عهد رسول الله شکان فتمت شده ماه در زمان پیغمبر خدا - فقتین - دو پاره
 فرقه فوق الجبل - یک پاره بالای کوه - و فرقه دونه - و پاره دیگر زیر کوه - و در روایتی فلقین بلام آمده است فقال رسول الله
 صلی الله علیه و سلم اللهم وایس - پس گفت آنحضرت بکافران که این معجزه از طلبیده بودند حاضر شوید و ببینید و گواه شوید متفق علیه
 بدانکه الشقاق قمر یحقیق واقع شده مرا و الله علیه و آله و سلم روایت کرده اند آنرا جمعی کثیر از صحابه و تابعین روایت
 کرده اند از ایشان جم غفیر از ائمه حدیث و علامه ابن سبک و شرح مختصر ابن حاجب گفته که صحیح نزد من آنست که الشقاق
 قمر متبرک است و روایت در صحیحین جز آن از طرق کثیره چنانکه شبیه را قطعاً بدان راه نیست - که اقل فی المواسم اللدنیه
 منفسر آن اجماع دارند که مراد در کرمیه - اقرب الساعه و الشق القمصر همین الشقاق است که معجزه آنحضرت واقع شد نه آنکه در بعضی
 واقع شود و سیاق آیه که فرموده - و ان یرد الیه یفرضوا و یقولوا سبحتم و لالت دارند بر آن و انکار کرده اند این معجزه را
 بعضی از بزرگان مشطوفه باعقادا که خرق و التیام بر فلکیات محال است و نمیدانند این جهال که انلاک بهم مخلوق پروردگار است
 اند و مستحق قدرت کامله اویند چنانکه در رسم سجد اینهارا در قیامت و بعضی از ملاحظه میگویند که اگر این واقع بودی آنرا عوام و خواص
 مردم نقل کردند و تمام اهل زمین رویدن آن شریک و غنی و دین آن مخصوص اهل مکه نبود می از بابی ارجح متواتر آنرا
 نقل کردند و جایش آنست که چون طلب کرده بودند قومی مخصوص با ایشان نمود و مقصود از معجزه نمودن الزام دادن و نظر ایشان
 در آوردن بود و نیز در شب بود و لحظه پیش نبود و مردم در خواب بودند و توانند که قمر در آن وقت و بعضی مسائل بوده باشد که بعضی
 اهل آفاق ظاهر شده و در بعضی دیگر ظاهر نشده باشد چنانکه خسوف را بعضی از اهل بلاد دنیا بند و بعضی نه یا آنکه در روایات آمده است
 که مسافران که از نواحی زمین در آن زمان رسیدند خبر دادند و نقل آن متواتر است به شبه کتب سیر و تواریخ بدان مملوک و گزگز کافران
 و منکران نقل میکنند و منکر شوند زبان ندارد و عن ابی هریره قال قال ابو جهم لعفیر بن محمد وجه بن اهلکم - گفت ابو هریره رضی

عنه که گفت ابو جریل لعنة الله علیہ یا ابا ک آتوده میگردد از محمد روی خود را میان شما و غیر خاک بود کردن دی در خاک غلطانیدن دو
کنایت است از پیغمبر کردن - فقیر نعم - پس گفته شد آری تخفیر میکند - فقال اللات والغری لکن ایته لفعیل لک - پس گفت آن لعن
سنگد بلات و غری بر سر نه اگر دینم من او را که میکنند از این سجده را - لا طان علی رقبته هر آینه بی سپر کنم برگردن می کند زخم بر آن - فانی سوال
پس از ابو جریل پیغمبر خدا را - صلی الله علیه و سلم دو صلی - و حال آنکه آنحضرت نماز میکرد از زعم لبطار علی رقبته - طمع کرد و خواست که بی سپر
کند برگردن آنحضرت - فمما جمیع منه الا و تنگی علی عقیده یقینی میدید - پس در آمد آن لعن گمان مردم را از آنحضرت اگر آنکه دی پس هر دو بر سر
پاشنه دیر میسازد بر دست خود یعنی چون ابد برگشت و چنان ظاهر میشد که گویا آفتی بوی میرسد و دی بهر دو دست خود آنرا باز میسازد و فقیر
الک پس گفته شد مرد را چه کار میکنی و چه شده هست ترا که برگردی چه چیز را بدستها از خود باز میداری - فقال ان منی و منی فخذ قاسم نا
پس گفت بدستی میان من میان آنحضرت خدقی است از آتش خندق بفتح خا و دال گوی گرداگرد شهر معر کینه - و هو لا - و میان من
دی تری است و آنچه باز دماست یعنی از فرشتگان - فقال رسول الله پس گفت پیغمبر خدا - صلی الله علیه و سلم لودن منی لا تخطئه الملائكة
عضوا و اعضا - اگر نزد یک باشد ابو جریل از من بر آید می رود و در فرشتگان چنانکه هر عضو را جدا جدا می برند - و عن عدی بن
حاتم قال بیننا انما عندنا صلی الله علیه و سلم اذ آناه رجل - روایت است از عدی بن حاتم جوایمشهر که بعد از پدر آمد و اسلام آورد و صحابی شد
گفت در انشای آنکه من نزد آنحضرت بودم ناگاه آنرا دیدم روی - فقلی الیه الفاتة پس شکایت کرد آن مرد بسوی آنحضرت فاته و احتیاج در ویشی را
تم آناه آخر فقلی الیه طلع ایل - پیوسته آمد آنحضرت را مرد دیگر پس نگه کرد بسوی منی - فوقع میشود در بلاد - فقال - پس گفت آنحضرت
یا عدی بل رایت الحجرة - ای عدی آیا دیدی توجیه را که بگوید و سکون تخم آنرا را نامشهری قدیم است بنظر کوفه و نام محلی است بنیشاپور
فان طالت بک حیوة فلو تری الطعنة من الحجرة - پس اگر دراز گرد و بنزدنگانی پس بر آید یعنی تونزی نشسته در هودج را که کوچ میکند از حیره
حتی تطوف بالبیت تطواف کند بکعبه یعنی از حیره بکعبه می رود - و لا تخاف احد الا الله - در حالیکه منی ترسد هیچ کس را مگر خدا را این را در جواب
مردی فرمودند که طایفه از بنی امی را زنی کرد و در جواب از شکایت مردی از فقر فاته فرمود و خطاب بمردی بن حاتم کردند که در مجلس شریف حاضر
بود - و لکن طالت بک حیوة فلتفتحن کنوز کسری - در آنکه اگر دراز شد تو زندگانی می بینی که گشاده میشود و گنجهای کسری بادشاه فارس و
می یابد میان مسلمانان - و لکن طالت بک حیوة فلو تری الزلنج لا لکن منی هب ففقت - و اگر دراز شود تو حیوات بر آید می بینی مرد را که
بیرون می آید آن مرد پری گفت دست خود از زربایم - لطلب من القبله میجوید کسی را از فقر که قبول کند آنرا - فلا يجد احد الا قبله منه - پس با
تجیح که را که قبول کند آنرا از وی از جهت عدم فقر و احتیاج و گرفتن زربایم برای رفع حاجت است و چون حاجت نباشد گرفتن زربایم
برای چه باشد و گفته اند که این حال را آخر زمان خواهد بود در زمان نزول عیسی علیه السلام چنانکه در حدیث آمده است و در باب اول عیسی
گذشت بعضی گفته اند که مثل بنی زمان و ملت عمر بن عبد العزیز رضی الله عنه نیز بوجود آمد که صدوق این جاست گشت و جزم کرد و بهیچ باین
معنی و ظاهر عبارت و لکن طالت بک حیوة فلو تری البشارت و الا آنحضرت بر صحت رزق و فراخ
آنرا که در نبوت و محنت روز قیامت تاج میسازد میان بشارت انداز چنانکه نشان مقام نبوت است پس فرمود - و یلقین احدکم یوم

گذشته بی و ستخوان میرسد - و ایضا در ذلک عن دینیه و باز نمیشد او را آن غذا بپزین و گوشت و دانه و غیره را که
 بر آنکه تمام کمال میرسد این بی و ستخوان می بیند بعد از دشواری حتی سیرالکب من صغار الی حضرت - تا آنکه سیر کند سوار
 تا حضرت موت که مسافت بعد است میان این موضع و ایحاف الامد - در حالیکه نمیشد آن سوار هیچکس اگر خدا را و دنیا را
 شهری ست بین سوار در خشت آبشایه مشق و قریه است بر در مشق کذا فی القاموس حضرت بسکون ضاد فتحیم و لغیم میفرم
 میگویند شهری مشهور بین جای صلحا و عباد تا آنکه گفته اند حضرت بنبت الادلیاء آن شهری میروید اندالیاء را یعنی اولیاء ازان
 بسیاری خیزند و بر تسمیه وی باین اسم است که صالح پیغمبر حاضر شد آنرا مردوران و بعضی گفته اند حاضر شد در وی موت جز حیس -
 او الذی علی غنمه - یا نمی ترسد در گرگ را بر گوسفندان خود مقصود بیان امن است از ظلم مردم بر یکدیگر چنانکه در جالبیت بودند
 از حمار گرگ بر گوسفند زیرا که آن خارج از عادت است این نیز خواهد شد ولیکن در آخر زان نزد نزل علیه السلام - و لکنتم استخوان
 ولیکن شانه تابی می نمایند ولی صبری میکنند - رواه البخاری و عن انس قال کان رسول الله صلی الله علیه و سلم یدخل علی
 ام حرام بنت ملحان گفت انس بود آنحضرت که در آمد برین زن که ام حرام است بجاء محله و را در آخر ملحان کبیر میم و سکون لام و
 وی خاله انس است خواهر اوردی که ام سلیم است این مرد زن نسبت خالگی با آنحضرت نیز دارند از رضاع و بعضی میگویند که خاله پدر
 آنحضرت بوده اند صلی الله علیه و سلم مادر وی از بنی النجار بود که قبیلہ البیت از انساب و کانت تحت عبادة بن الصامت و بوده
 ام حرام زن عباده بن الصامت که از کبار انصار و انبیا و ایشا است پس آنحضرت به سبب سبب است که باین دو خواهر داشت برایشان بی و ستخوان
 و قبیلہ میگرد و چنانکه در باب شمار البیت از حدیث ام سلیم گذشت - فدخل علیها یوما - پس در آمد آنحضرت بر ام حرام روزی
 فاطمة - پس طعام خوانید ام حرام آنحضرت را - ثم جعلت نفلی راسه - پسر گشت آن زن که پیشش میجوید از سر مبارک آنحضرت
 سخن برین معنی نیز در فصل ثانی از باب فی اخلاقه گذشت و صحیح است که پیشش بریدن مبارک آنحضرت نبود و مراد تقصیر کردن
 و پاک کردن سرست از مانند عبا و حسن خاشاک الله اعلم - فنام رسول الله صلی الله علیه و سلم ثم استقیظ - پس خواب کرد آنحضرت
 بعد از آن بیدار شد - و هو فی حاک - و حال آنکه خنده میکند آنحضرت - قالت فقلت یا حاک - گفت ام حرام پس گفتم من چیز
 خندانید ترا - یا رسول الله قال ناس من امتی عوفوا علی غزاة فی سبیل الله - گفت آنحضرت که جمیع مردمان از امت من عرض
 کرده شدند بر من و نموده شدند مرد خواب که غزائندگان اند در راه خدا - یکون ثلث ذی الحجة - سوار میشوند آن مردمان میانین
 و ریاء و پشت از آنج بملکه و موحده مفتوحین در آخر حیم میان کوف و پشت و میان هر چیز و بلندی ریگ - ملوک علی الامرة -
 سوار میشوند بر دریا مانند ملوک بر تختها - او مثل الملوک علی الامرة - شکایت و نیست و معنی هر دو عبارت یکی است و مراد تشبیه
 تشبیه بر کشتی است بحال ملوک بر تخت - فقلت - ام حرام میگوید پس گفتم من - یا رسول الله اذع الله ان یجلی منهن - و اما کن
 خدا را که بگرداند از این طائفه که سوار میشوند بر دریا برای غزا - فدعاهما - پس عاگرد آنحضرت ام حرام را بدانچه درخواست کرد - ثم
 وضع راسه فنام - پسر نهاد آنحضرت سر مبارک خود را پس خواب کرد - ثم استقیظ و هو فی حاک - پسر بیدار شد آنحضرت و حال آنکه

نمید میکنند فقط یا رسول الله صلوات الله علیه و آله و سلم که قال فی الاولی - چنانکه در بار اول گفت که سوا مشیون بر پشت و ریاضت و کسب بر سر راه فقط یا رسول الله صلوات الله علیه و آله و سلم که قال فی الاولی - گفت آنحضرت تو از شصت نهائی از سی خط مشی که جماعه که بار دوم نموده شد در آن ایام بود که در پانزدهمین نموده شدند یعنی همیشه نوبت بنوبت بر روی نشینند و غزائند و توانان جماعه خواهی بود که در اولین کار کنند سر کبیت پس سوار شد - ام حرام العزیز من معاویه - بر روی القصد غزای و معاویه ظاهر عبارت آنست که در زمان امارت وی بود و این نوشته باجماعی عیاض اکثر بر آنند که در وقت امارت وی بود در خلافت عثمان بن عفان و غزای نرس شصت نماند و غیره که از او که اسیر وی - فسرعت عن ابتهما من خرجت من البحر - پس نگذشته شده ام حرام بر زمین از چار و ای وی هنگامی که بیرون آمد از دریا - فملکت پس ملاک شد و بعد در راه خدا متفق علیه - و عن ابن عباس ان ضما قد تم روایت است از ابن عباس که ضما و کبیر ضما و معجزه هم آن حال در آخر قدم آورد که را - و کان من از قنقو - بفتح همزه و سکون و کسر و ال ففتح شین معجزه هم نون و همزه و تا در آخر از یارین است این مرد در اصل زانجا بود و میگویند که آنحضرت پیش از پشت آشنا بود و یار او و بعضی ضما هم در آخر روایت کرده اند و بعضی گفته اند ضما غیر ضما است و ضما از و فزنی سعد بن بکر بود و بعد و ابن ثعلبه اند و ضما بدل مردی منقلب فتنو گوید و طالع علم - و کان یثقی من هذا الرج - و بود ضما که افسون میکرد ازین باد و او علتی است که از آسیب جن میرسد و جن را ریح خوانند با اعتبار آنکه دیده غیب زانجا که با و شمع سفار اهل کت یقولون ان محمد بنون پس شنید ضما و یخیزان اهل کت که میگویند محمد دیوانه شده است - فقال لا یزال یبکی الزجل - پس گفت ضما اگر بنیم من این مرد را بهتر باشد لعل الشقیه علیه شایکه خدای تعالی تندرستی و دوا و راز دست من در سبب من - قال فلیقیه پس گفت ابن عباس پس شنید آنحضرت را و دید فقال - گفت یا محمد ای ارقی من هذا الرج - بدرستی من افسون میکنم ازین باد قبل لک - پس یا هست من را رغبت در افسون من و در شدن این عین فقال رسول الله پس گفت پیغمبر خدا - صلوات الله علیه و سلم ان الحمد لله بدرستی سپاس ستایش همه مر خدای راست - نحمده و نعبد محمد میگویم مر خدای ابرفات و صفات وی و شکر میگویم نعمتهای وی و یاری میجویم از وی به توفیق ذکر و عبادت و طاعت وی - من یمده الله فلا ضل - کسی که راه نماید مقصد برساند آنکس خدای پس نیست هیچکس گمراه کننده و از راه برنده مرا و - و من یضلله فلا هادی - و کسی که گمراه گرداند او خدای پس نیست هیچکس راه نماینده و میزول مقصود رساننده او را - اشهد ان لا اله الا الله و محمد لا شریک له و اشهد ان محمد عبده و رسوله و بعد - این کلمه بعد از شهادتین در خطبها مذکور و مشهور است چنانکه در کتاب مجموعه گذشت خواست آنحضرت که خطبه بر خواند و عطا نصیحت آن شخص لیکن بهین قدر پس کرد و آنحضرت بصری جواب داد و گفت و این کلام خواند که قابل این عقل عطا باید تو هم جنون و تهییب جن را گرد سر برده حال می تجال نبود و شهادت آورد و بر رسالت خود اشارت با کلمه مجنون نیست - فقال عدلی کلماتک بولاء پس گفت ضما یا آنحضرت باز گردان بخوان این کلمات خود را - فاعاد بن علیه و سلم پس باز اعاده کرد و خواند این کلمات را بر ضما و پیغمبر خدا - صلوات الله علیه و سلم ثلث مرات - سه بار - فقال لقد سمعت قول الکنه و قول السحرة و قول الشعراء - پس گفت ضما و تحقیق شنیده ام من قول کاهنان را و قول ساحران را و قول شاعران را - فاعاد عدلی کلماتک بولاء

وعربی هر دو میداشت فقال قل لهم اني سائل نذاعن هذا الرجل الذي يزعم انه نبي - پس گفت هر قل ترجمان بگو مرادان او را که مسیح ال
 سکنیم این ایضا ابوسفیان را از احوال این مرد که میگویی خبر بدهت - فان کذبته فکذبوه - پس اگر دروغ گوید من پس دروغ گوستانم
 او را و بگوئید که دروغ میگویی - قال ابوسفیان وایم الله لولا اخذنا ان او شر على الکذب لکذبته - گفت ابوسفیان سوگند بخدا اگر نمی بود
 ترسان منیکه قتل کرده شود از من دروغ بر آنکه دروغ میگفتم من بهر قتل بهجت عداوتی و مخالفته که آنحضرت داشت و اثم در اثنات تا و
 نشان صدق نبوت آنحضرت نشانم نگرود و بوی نگرود - ثم قال لترجمانه پسر گفت هر قل ترجمان خود را بگو که چیست فیکم پس
 او را که چگونه است حسب ان مرد در میان شما - قال قلت گفت ابوسفیان گفتم - هو فینا ذو حسب - می ریمان خداوند چیست و در
 صحیح البخاری فکیف انصبه فیکم حسب انچه بشمار مرد و دختر کند بدان از شرف و فضل خود و پدران خود و این شامل است فسیب نیز و در
 اینجا بنویسم انکه در میان قریش از همه فاضلتر و برگزیده تر بودند - قال - گفت هر قل - قل کان بن ابا له من ملک - پس آيا بوده است
 از پدران این مرد هیچ پادشاهی - قلت لا گفتم نبوده است - قال قل گفتم تنهون بالکذب قبل ان یقول بافعال - گفت هر قل پس یا
 شتمت میکردید او را بدروغ گفتن پیش از آنکه بگوید چیزی که میگویی الا ان یعنی پیش از دعوی نبوت دروغی از وی ظاهر نشود
 و او را استم بمرغ میداشتند - قال قلت لا گفت ابوسفیان گفتم ستم نمیداشتیم او را بکذب پیش ازین قول - قال ومن قبله -
 گفت هر قل کیست که متابعت میکند او را و از او پیروی آرد بوی - اشراف الناس هم ضعفاؤهم - اکابر و بزرگان مردمان یا ضعیفان
 و خودان و مردمان با شرافت اینها اهل نخوت و بکبر اند و ابا حنیفه شریف تر از اولاد ما شتم مثل عباس و حمزه و علی و جعفر و دیگران از اکابر قریش مثل
 ابی بکر و عمر و دیگر صحابه از قریش که پیش از رسوایی هر قل بیان آورده بودند - قال قلت - گفت ابوسفیان گفتم بل ضعفاء هم بلکه
 ضعیفان مردمان آورده و در ردایت ابی آحنی انچه پس آمده که گفت متابعت کرده اند و قفا و سبکین احداث اما خداوندان نشاء
 و شرف تبعیت کرده اند و این محمول بر اکثر و اغلب است - قال انیزیدون امه من یصدون - گفت هر قل آیا افزون میشوند مردم روز
 بر روز و ترجیت می یابند میشوند - قال قلت - گفت ابوسفیان گفتم لا بل نیزیدون حکم میشوند بلکه افزون میشوند - قال بل
 یتردها من عن ینیه بعد ان یدخل فیہ خطبه - گفت هر قل یا فرمود میشود و میران می آید یکی از اینها بعد از آمدن رزین او از حبست
 برضائی و ناخوش داشتن مردین او را - قال قلت لا گفت گفتم نه فرمود میشود و نمی آید - قال قل فاما ترونه گفت هر قل پس یا
 قتال میکنید شما بادی - قلت نعم - گفت آری قتال میکنیم - قال گفت - فکیف کان قتالکم ایاه - پس چگونه باشد قتال شما او را
 قال قلت يكون الحرب بیننا و بینه سجالا - گفت گفتم بسیار جنگ میان ما و میان می مانند لولا که گاهی آن مرست این تنه
 و گاهی این مرست آن تنه را یجیب منا و یجیب بینه نمی یابد و از او می یابیم از وی یعنی گاهی از وی مصیبت میرسد با و گاهی
 میرسد از او بوی - قال قل لیس فیہ - گفت هر قل آيا می شکند و می غنیمت و صلح که میکنند و میوفائی میکنند - قلت لا گفتم نمیکند عذر و
 سخن منه فی هذه المدة لا ندري ايه و صانع فیها - و از وی درین مدت صلح و دشمنی یا می که میکنند است درین مدت یعنی در میان ما و
 صلح است یا اینچنینیم نمیدانیم که وی چه کرده است برقرار خود است یا غیر کرده است - قال امه انکف من کلمة او قل فیها شیء غیر مذموم

گفت ابوسفیان بخدا سوگند میکنم فاشدرا از منی که در آرم دردی چیز بجز این کلمه یعنی هیچ سخنی که دردی نسبت لطف عین جان حضرت سیدنا
صلی الله علیه و آله وسلم باشد تو انتم در آورده و جز این کلمه که دردی احتمال نسبت عذر دارد. قال پس قال هذا القول حدیقه گفت هر قل
پس آیا گفته است این قول را هیچ یک پیش ازین مرد کسی از قوم شما دعوی نبوت کرده است سفلت لا گفتم گفته است این قول را هیچ یک
پیش از منی شتم قال امرت ان تلد بستر گفت بر قل مرتجران خود را بگو مراد را یعنی ابوسفیان اسانی سالک عن جنبه فیکم سبستی من سیدم
ترا از جنبه این مرد در میان شما فرمعت انه فیکم و حسب پس گفته تو که وی در میان شما خداوند هست و که لک لرسول تعث فی حاکم
قومها و همچنین جماعه پیغمبران را بگفته میشود و احصایم خود و اشرف آن و سالک بل کان فی آباء ملک و پرسیدم ترا آیا بود در
پندان می هیچ بادشاهی فرمعت ان لا پس گفتی تو که نبود فقلت لو کان من آباء ملک پس گفتم من بدل خود اگر میبود و از پدر آن
او بادشاهی فقلت رجل یطلب ملک کابیه می گفتم مردیست که میطلب ملک را خود را و سالک عن تباعه ضعفا بهم شتم الفهم
و پرسیدم ترا از تابعان او که آیا از ضعفا مردم اند یا اشرف الاکابر اند فقلت بل ضعفا بهم پس گفته تو که بلکه ضعفا مردم اند و علم تباع
الرسول و همین ضعفا را از تابعان پیغمبران که مبادرت می نمایند بتابعات ایشان اما اکابر که گرفتار جاه و کبرند و مردم موقوف اند از ایشان
سعادت و مبادرت و متابعت بدان تا آخر که عاجز شوند و راه بر آمدن تنگ گردد و وضطر شوند بد آمدن اسلام و سالک بل گفت
تتموه یا لکذب قبل ان یقول قال و پرسیدم ترا آیا بود شما که تممت میگردید و از روی غش گفتن پیش از آنکه بگوید خیر که گفت یعنی پیش از
دعوی نبوت فرمعت ان لا پس گفتی تو که تممت نمیگردید و از روی غش گفتن پیش از آنکه بگوید خیر که گفت یعنی پیش از
فیکذب علی الله پیش از آنکه در شتم من که نیست محقول منتهی که ترک کند دروغ گفتن ابهر دم پس از آن برود و پس فرغ گوید بر خدا شکایت
بل برید از شتم من عینه بعد از آن بدخل فیه خطئه و پرسیدم ترا آیا باز میگویی که از مردم از من این مرد بعد از آمدن روین بخت که
دشمن مردین او را فرمعت ان لا پس گفتی تو که باز نمیگردد و که لک ایمان و همچنین است حال ایمان که برین نمیروند و اذاعه
بشاشه القلوب و وقتیکه بیا میر و لذت و حلاوت و الشراخ وی کنه را که رنگ ایمان قرار است و اگر کسی باز گشت ایمان در دل
دل و می بر نیامده و قرار نگرفته بود از اینجا گفته اند طائفه خود فیه قدس الله عنهم که انانی لا یزال الی الله و سالک بل پرسیدم ترا از تقصصون
و پرسیدم ترا که وزیر و زافزون میشوند تابعان او یا کم میگردند فرمعت انهم نریدون پس گفتی تو ایشان افزون شوند و که لک ایمان
حتی شتم و همچنین است دین ایمان که افزون میشود و آنکه تمام شود و کامل گردد و سالک بل فالتتموه و پرسیدم ترا که آیا قتال میکنید شما را
فرمعت انکم فالتتموه پس گفتی تو که شما قتال میکنید او را فقلت ان الحرب فیکم و بینه بجالا پس میباشد جنگ میان شما و میان او مانند و لو ما
نیال منکم میگردد وی از شما و تناهون منه و میگردد شما از وی و که لک لرسول تنبیه و همچنین خبر آن مبتلا و محن گرانیده میشوند با عهد و
دین شتم کیون لکم العاقبه بستر میباشد جماعت پیغمبران رافع و نصرت را آخر کار و غالب آید من ایشان و سالک بل گفت
پرسیدم ترا آیا عهد میکنید و عهدی میکنند آن مرد فرمعت انه لا لیدر پس گفته تو که وی عهد نمیکند و که لک لرسول لافدر و همچنین خبر
عذر نمیکند و سالک بل قال هذا القول حدیقه و پرسیدم ترا آیا گفته است این قول را یعنی دعوی نبوت را هیچ یک پیش از منی

فرغتم ان لا یس کفنی نو که گفته است رفعت لولا ان قال هذا القول حدیثاً قلت رجل ثم یقول قبل قلبه پس گفتم من که اگر چه بود که میگفت این قول را که پیش از وی میگفتم مردی است که اقتدا میکند بقبول لیک گفته شده است پیش از وی - قال ثم قال گفت ابو سفیان پس گفت هر قل بر سیدان من - بیا یا مکرّم - بچیز امر کنید آن مرد را تا بگویم با اتفاق - یا مکرّم یا الصلوة و الزکوة و الصلوة و العفاف امر کنید را اینها زکوة و صلوة و عفاف و پارسائی و باز ایستادن از حرام - قال ان یکما تقول حقاً فانه یس - گفت هر قل که هست آنچه میگویی نور است پس بدستی و تحقیق وی بنحیر است و قد کنت اعلم انه خارج و تحقیق بود من که میدانستم که وی بیرون آمده است - و لم اکن اظنه مسلّم - و گمان نمی بردم او را از شما و دشمن هر قل بر بیرون آمدن آنحضرت باخبار از کتاب قدیم بود و بحکم که است بخونم نیز بود چنانکه در صحیح بخاری آمده که گفت هر قل نظر کردم در بخونم و دیدم ملک خاقان را پس پرسیدم کیست این است که خاقان میکند گفتند که عرب اند که خاقان میکنند - و لوانی اعلم انی اخلص لیلای صیبت لقاده - و اگر میدانستم که من میتوانستم رسیدن سیوی می میرانند و دست میشدند و بدین و را و لو کنت عنده فصلت عن قدیمی و اگر نبودم نزد وی هرگز نمی می شستم بر دو پای او را - و یفعلن ملکاً تحت قدیمی - و هرگز نمیدانستند که از پیله راکه زیر بر دو پای من است که ملک تم و شام است ثم دعا بکتاب رسول الله علیه و آله و سلم و طلبید هر قل کتاب غیر خدا را صلوات الله علیه و سلم فقرأه - پس خواند آن کتاب را متفق علیه و قد سبق تمام الحدیث فی باب الکتاب الی الکفار - و به تحقیق گذشت تمام حدیث در باب الکتاب الی الکفار از کتاب جهاد و در صحیح البخاری آورده که هر قل غنمای روم را در سرای جمیع کرده حکم کرده که در پای آنرا بر بند و گشت ای کرده اگر فلاح و رشد خواهد ایمان آرید باین نبی آخر الزمان - و بعد از چنانکه خیران و حسن بختند و بر سر هر قل چون وحشت و نفرت ایشان دید گفت بحال خود باشید من شمار می آورم و درین خود چه مقدار قوت و استحکام دارید پس سجده کرده و او را در سجده گشتند از وی و بود این آخر کار هر قل اختلاف کرده اند در ایمان هر قل راجع بقای دست بر کف و دست اندام احمد آمده که وی شوی از تبوک بجانب آنحضرت صلوات الله علیه و آله و سلم که من سلمان آنحضرت فرمود در رنج میگید و می نصیرانیت خود دست از قصه هر قل معلوم میگردد که علم و دانش در این کافی نیست تا تو بنیق رفیق نگردد چنانکه حال یهود بود و عشق کالیست که موقوف برایت باشد و نیز میگویند که محبت دنیا و حب یا ستان است از ریافت حق و الله اعلم السّلام الله العالی

باب فی المعراج

عروج بمعنی صعود است یعنی بالارتقاء معراج آلت صعود یعنی نزدیکی با اله که آن بر آسمان برآمد و در عروج نیز آمده است که چون بر صخره صعود کرد و نزدیکی برائی می نهادند که بان بالا رفت و آن نزدیکی است که لما کیده ان عروج و نزول است و اکثر برانند که معراج در ربیع الاول بود در سال و از دهم از بهشت و یعنی گویند در سبت و هفتم رمضان بود و مشهور است که در سبت و هفتم ربیع و عمل اهل مدینه در حبیه که از موسم شرفیه ایشان است برین است و بعضی گفته اند که در سینه نهم یا ششم بود و باید دانست که اینجا امر است و معراج امر او نیست و حرام است تا مسجدی نفسی و معراج از مسجدی نفسی است تا آسمان از امر ثابت است نفس فرکان و منکران کافر است و معراج با حادیت مشهور و که منکران ضال و متبع است و مختلف آمده است اقوال علماء درین باب که در خواب بود یا در بیداری و یکبار

یا بار الهی که در بیداری بود و بار باری دیگر در خواب و آنچه در نوم بود و توطئه تمهید آن بود که در لقیه بود تا قوتی و استیلا سے آن عالم حاصل گردد و چنانکه در رویا و صا و قد در غایت این نکته گفته اند یاد لقیه بود و بحسب تائید المقدس بروج تا آسمان تحقیق نیست که کیا در لقیه بود بحسب شریف زمینی حرام تا بسید اقصی از آسمان تا آسمان تا آنجا که خدا خواست تا آخر تفسیر که در احادیث مذکور است و همین است مذمت جمیع موفقیات و حکمین صوفیه و توار و نموده بر آن طوایف احادیث صحیح و اخبار صریح از صا و رغبت کثرت در واقع اگر در مقام بودی باعث این همه فتنه و غوغا میشد و باعث اختلاف و ارتداد میشد و معراج جسم از خواص حضرت ختمیت محمد است تمام سنت مخصوص می صلی الله علیه و آله و سلم که هیچ کی از انبیا را چندی نبوده و تشریف نیکیم خاص سنت از حق سبحانه و تعالی فهم این معنی از حوصله آورد اگر تا آن مضمین خاص عادت بیرون است اینجا ایمان باید آورد و کیفیت آن علم الهی و فیض باری و توحید و حقیقت تمامه طوایف نبوت و وحی معجزات از حیطه عقل قیاس بیرون اند بر آن تالیف قیاس موقوف فهم و درک عقل خود دارد و گوید که معقول من نشود و میگویم و اعتقاد میکنیم از تصدیق ایمان محروم باشد اینجا طوایف دیگر است که ولایت است و طلب تلبیخ مقام نبوت است اگر آنجا بسند مقدار از آن دشمن واضح گردد و پیش از رسیدن بدان طور ایمان است که سلامت در است و ولایت نیز از مقام نبوت نازل است

نسأل الله العاقبة والحمد لله

الفصل الاول عن قتادة روایت است از قتاده که از شاربیر لعین است عن انس بن مالك - که صحابی مشهور است عن

مالك بن معصود - ففتح صناديق سليمان عین مملو از سینه صحابی است قلیل از روی حدیث معراج روایت کرده این

اصح و حسن حدیث است درین باب - ان النبي صلی الله علیه و سلم حدثهم - که آنحضرت حدیث کرد و خبر داد صحابه را عن ابي لهبه -

از احوال شبیه که برده شد آنحضرت را - بنیامانی اطمینان - در شامی آنکه من بودم و حطیم - و بقالی فی الحجر - و اندک سبب بالناس است که گفت

در حجر حطیم بنیج ما و حجر کبر حانم و موضع است در صحن که تفسیر آنها در کتاب الحج گذشت - مضطجها - در حالتی که بر پهلوی خواب

کننده ام فاتیما است پس آمد آئینه را فرشته است که جبرئیل است فشق ما بین بده الی بده - پس نشکافت چیزی که میان این است

یعنی من نغره نغره الی شعرت - یعنی از بالای سینه تا زیر ناف نغره بضم شمله و سکون غین معجمه و برابر نغاک میان جنبه گردن و شعره

شعین و سکون عین مملو جامی حسن روی زیبار - فاستخرج قلبی پس بیرون آورد دل مرا ثم انیت بطلست من و برب - پس تشر آورد

نزد من طلست از زوطلست پسین مملو معرب طلست پسین معجمه مملو ایمان - بر کرده شده با ایمان این از باب کنایت و تمثیل است

با تمثیل ساخته شد و او را معانی چنانکه تمثیل ساخته میشود اعمال روز قیامت برای وزن فنیسل قلبی ثم حشی - پس شسته شد

دل من پس تشر کرد و شد یعنی بعلم ایمان - ثم اعبد - پس تشر باز گردانیده شد دل و نهاده شد بجای خود - و فی روایت و در روایتی

است چنین آمده که - ثم غسل البطن بما زفرتم - پس تشر شسته شد شکم من باب زفر - ثم سلی ایمانا و حکمة - پس تشر کرد و شد ایمان و حکمت

ثم انیت بدایت دون البیض فوق الحمار - پس تشر آورد و شد من میسر که در قامت پایان افشرد بالای حمار - البیض سفید - فقال له البرک

گفته میشد این مرکوب را بران بخت برعت میرسد باشد برین و بخت برین و لمعان او شمع عالم عارف سید شمع عبد الوهاب

شتہ فرمود کہ اور ابراق باید گفت در کسب و ابر باید گفت و فرس نباید گفت چنانکہ در کلام بعضی شعرا واقع شدہ و بعضی فرس
 ابراقی است مناسب مرتبہ مقام او چنانکہ بر یکہ را خاص است در آخرت موافق مقام می در کلام اہل و عاقل مدہ کہ ابراق مثال
 شریفی است صلے اللہ علیہ آوہ وسلم نفس مرکب روح است و سبب حصول دست بمقام علم و ازین بود کہ سرکش میکرد و چنانکہ صحبت
 نفس است بعد از ان طمینان پذیرفت و ازینجا معلوم میشود کہ این بران مخصوص آنحضرت بود صلے اللہ علیہ آوہ وسلم آنکہ در بعضی روایات
 آمدہ کہ این نسبت کہ ابراہیم بران سوار شدہ و در بعضی سوار شدہ بر وی سوار انہیاد صحبت این سخن است و اللہ اعلم فیض خطوہ عن اقصی طرفہ می نمود
 این ابراق کام خود را نزد نہایت غنی بفرمود و بعضی استدلال کردہ اند باین بر آنکہ رسیدن آسمان یک گام باشد زیرا کہ نظر بر کہ بر زمین آسمان میرسد
 رسیدن او بر آسمان در معرفت گام باشد محفل علیہ السلام شہتہ شد مسم سوار کردہ شد مسم سوار کردہ شد مسم سوار کردہ شد مسم سوار کردہ شد
 آنحضرت بر ابراق محفل عانت الہی قدرت می بود ممکن است گفتہ شود کہ عامل فی صلے اللہ علیہ آوہ وسلم بران جبرئیل بود بقوت ملکوت
 خود و درینجا هیچ کجی نیست چہ جبرئیل اسطہ بود در حصول فیض الہی و درود جی آنحضرت صلے اللہ علیہ آوہ وسلم این سخن از حدیث کہ خدا
 ملوک میکنند و جبرئیل برین شبعا کرد دولت عاشقہ داران سرور بود و در روایت آمدہ است کہ جبرئیل کا آنحضرت گرفته بود و میگاہیل نام بران
 در دست داشت - فانطلق ابن جبرئیل پس بر در جبرئیل حتی الی السماء الذی انما آنکہ آسمان خود تیرا درین حیث قطعہ اسرار اعلی کرد و در آنجا
 گمان برودہ اند بعضی کہ معراج در غیر شب سوار بود و فی الحال دارد بر آنکہ سوار تبارکند آن آسمان بود و بعضی گمان برودہ اند کہ بر آسمان رسیدن مسجد
 نزدانی نہادہ شد کہ بلان بر آسمان سید و در روایت است کہ در جبرئیل بر باروی خود و آسمان برود و اللہ اعلم - فاستفتح - پس طلب کرد
 جبرئیل کشادگی آسمان را قبیل - گفتہ شد یعنی در بانان آسمان گفتہ و رسیدند زمین ہذا کیست این - قال جبرئیل گفت جبرئیل منہ جبرئیل
 قیل من ملک - گفتند کیست قال منہ گفت جبرئیل این محمد است - قیل فدارسل الیہ - گفتند بطریق ہتھام و تحقیق کہ
 فرستادہ شدہ است بسوی وی یعنی محمد کہ آوہ آمدہ است طلبیدہ آمدہ است یا خود آمدہ است - قال نعم گفت جبرئیل ری فرستادہ
 شدہ است کسی بسوی می بعضی گفتہ اند کہ سوال از آنست کہ آیا معنوت شد آنحضرت و معنی فرستادہ شد بسوی درین سخن نظر است زیرا کہ
 امر بعثت صلے اللہ علیہ آوہ وسلم مشہور بود و ملکوت چہ جای سوال از آنست قول اول نیز خالی از ضعف نیست چہ معلوم است کہ یکچشمی او
 و امر الی عہدہ جبرئیل آسمان بر آید حسن احوال نہت کہ سوال ایشان بطریق استعجاب و شہتہ بارجوح قدوم آنحضرت بود و این قول اظہر و
 احسن و اعجب است و نسبت بقول می قبیل ترجبا بقیم الحی جابر گفتند ترجبا بمحمد پس مثل آمدی آمدی درجا آمد کان فرامی -
 ففتح - پس کشادہ شد آسمان قرآن عظیم و احادیث طاق اند با آنکہ آسمان را در ہاست و میگویند کہ آن در مقابل محادیث مقدس
 و قول فلا سفہ بطلان خرق و التیہ بآن باطل است چہ قدرت پروردگار شہتہ باشد شامل است و آسمان مثال جسم مرکبست ہمہ قابل خرق
 التیام اند و لائل کہ بران اقامت کردہ اند ہمہ بقول معلول مدد خود چون آسمان اور ثابت شد خرق و التیام لازم نہاید فلما
 فاذا فیہا آدم پس بیگانہ میکردم و در آدم در آسمان پس گاہ در آن آسمان آدم است سفال ہذا ابوک آدم صلے اللہ علیہ پس گفت جبرئیل این
 پدر است آدم پس سلام و بر سر گفتہ اند کہ جبرئیل آنحضرت را بجا آورد سلام بر فیما بعد تعلیم تواضع و طہقت بود بر انبیا

والاجرم ہر جبرئیل کو یزاجانب حق گوید معجون آنحضرت صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم دعا و رفعت بمقام رسیده بود کہ فوق آن کجایم مقصود برائے خدا
 بود کہ تواضع کند و شفقت نماید و نیز کہ اندک چون آنحضرت و وحی سبب شود و حکم قائم بود و انبیا چون مقام خود ثابت بودند حکم فاعل شدند
 و قائم سلام میگردد بر قاعد اگر چه فاضل تر باشد از وی فیسمت علیہ السلام و آدم بر آدم علیہ السلام پس جبرئیل سلام داد و آدم تمام
 مرحبا بالابن الصالح البنی الصالح پس گفت آدم مرحبا بپسر صالح و پسر صالح وصف کرد آدم تمام انبیا کہ مذکور اند درین حدیث آنحضرت را
 بصلح ازینجا معلوم شود کہ صلاح مرتبہ عظیم مقامی فیجست و پروردگار تعالی نیز در کتاب مجید وصف کرده انبیا را بدان گفت و کل الصالحین
 و کلا جعلنا صالحین و صلاح خند فساد است و متضمن الصادق است تمامہ انجی صلی کراند قلب را از کلمات صفات جمیل بحقیقت آن چنانکہ
 حضرت غوث الثقلین صلی اللہ علیہ و آلہ و سلم فرمودہ اند صلاح فاضلی عبد است بکلیت از وجود حق خود کہ ناشائک از دستہ باقی است و ساد
 و چون فنا فی اللہ کامل شد بقا بالذکر کامل خواهد بود و اکمل افراد آنحضرت سید السادات و فضل کائنات است صلی اللہ علیہ وسلم علی آلہ
 و سائر انبیا پس فی آل کل سائر انبیا محسن ثم صعد بی حی الی السماء الثانیۃ لیستمر بالابر جبرئیل مراد آمد آسمان دوم را۔ فاستفتح قیل من
 قال جبرئیل قیل من معک قال محمد قیل و قد ارسل الیہ قال نعم قیل مرحبا بنعم الجئی جاور ففتح فلما خلعت اذی بجی عیسی۔ چون رسیدیم
 باسمان دوم گاہ این و غیرت عیسی الی سادہ اند و ہما انبا خالہ بجی عیسی سپران خالہ اند زیرا کہ خواہر مریم و رخانہ زکریا علیہ السلام بود و با این بیت
 ذکر یا کفالت مریم میگردد۔ قال ہذا بجی ہذا عیسی سلم علیہا۔ گفت جبرئیل این بجی است این عیسی است پس سلام دادہ بر ایشان فیسمت فرود
 پس سلام دادہ بر ایشان پس جواب سلام دادند ثم قال۔ پس گفتند بجی و عیسی۔ مرحبا بنعم الجئی و مرحبا بابر جبرئیل۔ مرحبا بابر جبرئیل و مرحبا
 صالح۔ ثم صعد بی حے الی السماء الثالثۃ فاستفتح قیل من ہذا قال جبرئیل قیل من معک قال محمد قیل و قد ارسل الیہ قال نعم قیل مرحبا
 بنعم الجئی جاور ففتح فلما خلعت اذی یوسف قال ہذا یوسف سلم علیہ فروثم قال مرحبا بالابن الصالح و البنی الصالح ثم صعد
 حے الی السماء الرابعۃ فاستفتح قیل من ہذا قال جبرئیل قیل من معک قال محمد قیل و قد ارسل الیہ قال نعم قیل مرحبا بنعم الجئی جاور ففتح فاذا
 اور پس قال ہذا اور پس سلم علیہ فیسمت علیہ فروثم قال مرحبا بالابن الصالح و البنی الصالح۔ اگر چہ او پس را ز بار آنحضرت است لیکن انبیا بہ
 برادران میدگیرند چون ابوت آدم و ابراہیم شہور تر و روشن تر بود ایشان الا بن الصالح گفتند ثم صعد بی حے الی السماء الخامسۃ
 فاستفتح قیل من ہذا قال جبرئیل قیل من معک قال محمد قیل و قد ارسل الیہ قال نعم قیل مرحبا بنعم الجئی جاور ففتح فلما خلعت فاذا یارو
 قال ہذا یارو پس سلم علیہ فیسمت علیہ فروثم قال مرحبا بالابن الصالح و البنی الصالح ثم صعد بی حے الی السماء السادسۃ فاستفتح قیل من ہذا قال
 جبرئیل قیل من معک قال محمد قیل و قد ارسل الیہ قال نعم قیل مرحبا بنعم الجئی جاور ففتح فلما خلعت فاذا موسی قال ہذا موسی سلم
 علیہ فیسمت علیہ فروثم قال مرحبا بالابن الصالح و البنی الصالح فلما جاوزت کعبہ۔ پس ہنگامے کہ گذشتہم از پیش موسی گریہ
 کرد موسی۔ قیل لہ یا یسلیک۔ گفتند موسی را چہ چیز گریہ اند ترا و باعث برگریہ تو چیست۔ قال لکے لان غلام البیت بعد سے
 گفت موسی میگرم از بیت آنکہ کو دی فرستادہ شد بعد از من کہ۔ یخل الخبۃ من امۃ اکثر من غیرہا من استے۔ می در آید بہشت
 از امۃ ہی بیشتر از ان کسان کہ سے در آید بہشت را از امۃ من علم الکفۃ اند کہ نبود گریہ سے علیہ السلام بہت حسہ بر فضا

پیغمبر و اوست دی زیرا که حسد مذموم است از احوال و مومنین کشیده شده است از ایشان و روان جهان تکلیف از کسی که برگزیده او را فرستاد و کلام کرد و بادی و از گفت بادی بلکه از سبب آنچه فوت شد موسی علیه السلام را از اجری که مرتب میگشت بجزی فاع در جایی سبب چیزیکه واقع شد از است او از مخالفت امر و توقف در انتقال آن که موجب تحقیق و جور ایشان شد که مستلزم فسخ جبر و دست علیه السلام زیرا که پیغمبر را جبر است که تبعیت می کرده و تحقیق گفته اند که این محمول بر رقت می علیه السلام است خود و شفقت بر ایشان بود سبب آنکه منتفع نشدند بمعاذت می چنانکه منتفع شدند این امنیت مرحوم بمعاذت پیغمبر خود و رسید کثرت ایشان کثرت این است و تحقیق ننهاده شده است رافت و رحمت و شفقت و در اهای پیغمبر این بزرگم خود بیشتر از آنچه در دیگران نهاده شده است پس به کرد موسی علیه السلام سبب رحمت برست خود در این ساعت که وقت افضل بود و کرم است شاید که حق سبحانه و تعالی رحم کند بر ایشان برکت این ساعت و بعضی گفته که مقصود موسی با دخال بر دست پیغمبر صلی الله علیه و آله و سلم آنکه تابعان و پیروان می آیند و بر پشت پیغمبر از آنکه در آید از امتنان میو اما قول موسی که گفت کوهی فرستاده شد بعد از من سبب تحقیق و تحقیق ایشان است صلی الله علیه و آله و سلم بلکه تنویر و تعظیم قدرت پروردگار و عظم کرم وی سبحانه باعتبار آنچه بود آنحضرت در آن سن اعطاء آنچه هیچ یک از پیشینان با وجود کبر سن نهاده بود اکثریت سواد است و از ائم و کاهن و غلام میگویند و مرا و قوی بطریق شایسته دیدارند اگر چه در سن کمولت باشد و لهذا اهل مدینه آنحضرت را صلی الله علیه و آله و سلم می گفتند و ابو بکر صدیق را رضی الله عنه با وجود آنکه صغر سن بود و آنحضرت پس گفتند - ثم صعدی الی السماء السابعة فاستفتح جبرئیل قیل من قال جبرئیل قال من حیث قال محمد قیل قد ثبت الیه قال نعم قیل من حیث انعم الله علی جبرئیل

فلما خلصت فاذا ابراهیم قال هذا ابوک ابراهیم فسلم علیه سلمت علیه و السلام ثم قال من حیث ابوالابن الصالح و النبی الصالح ثم رخت الی سدره المنته - پیغمبر بر داشته شد من بسوی سدره المنته که نام تحقیق و آسمان متفق و بیخ او در آسمان ششم است و سدره درخت بنفشه و درخت کنار است و تنه و چیت آن گویند که علوم خلائق از ملائکه و غیر هم منتفی بدان میشود و هیچ کس از آن نگذشته که پیغمبر صلی الله علیه و آله و سلم بیت چنان گرم و ترقیق بر اند که در سدره جبرئیل از زبان مانند اشارت بانست - فاذا انبها مثل قلال حبه پس ناگاه میوه آن امتد کوزهای چهرست بلق الفتح نون کسیر و اقیاف بر درخت کنار و قلال کسیر قاف جمع قله الضم فاف آوند بزرگ و پیچ و پیچنین نام ضمیمه است قریب مدینه که کوزهای کوچک بزرگ میباشد چنانکه در حدیث ثقیف آمده - فاذا و قلال مثل آذان الغنم و الکمان بر گهای او مانند گوشهای خیلان است فیله که فاف فتح یا جمع فعل چنانکه در یک جمع و یک این شبهه بر قدر فهم عامه قیاس عقل است و الا بزرگ دی بیرون از حد حضرت تعالی نهاده سدره المنته گفت جبرئیل این سدره المنته است مقصود جبرئیل یا تعلیم و تفریف آن مقام است و اشارت بدان آنحضرت بوصول این مقامی که منتفی عقول علوم خلائق است یا اعتدال از منفرقت خود و باز پس دیدن از مصاحبت آنحضرت صلی الله علیه و آله و سلم بسیار است گفتا و تر جمالم نمائند با منم که نیردی با لم نمائند اگر یک موسی بر بر پرده فروغ تجلی بسوزد و پرده فاذا اریته انهار پس ناگاه آنجا چهار جوی است سحران باطنان نهران ظاهران و جوی باطن اند و جوی ظاهر قلت با نهران یا جبرئیل گفت چیت این و نه ظاهر و نه باطن آنجبرئیل - قال اما باطنان فهران

فی الحجة - گفت جبرئیل امداد و نهر اطمینان دو نهر است در بهشت قطعی گفته که یک سلسبیل دیگری کوثر است و در شرح این شسته گفته
 یک کوثر و دیگر نهر الحجة و باطن ازان جهت گویند که در بهشت روان اند و از وی برین نمی آیند و بعضی گویند ازان جهت باطن گویند
 که عقول مکینه وصف آن نرسد - و اما الظاهر ازان فالنیل الفرات - و اما در ظاهر سلسبیل فرات ظاهر است که در انیل مصر فرات
 کوثر است و بحکم حدیث اینها از پنج سدره می آیند و بر زمین افتد و روان میزند و روی شبنم جلال لدین یوحنا جمع الحوامع بنا
 نیل فرات احادیث آورده و ضمیر عجایب و غرائب که متجاوز عقل در آن بعضی گفته اند که این از باب شصت که آب ایشان لطافت عذوبت
 و منافع مشابه با آب بهشت یا از باب اقیانوس است که این نهر نیا موفیق و بهشت است زانم کذا فی شرح ابن الملک اما علم شمس فی این است
 المعجور پیتر نموده شد برای من بیت محمود و آن غایب است و آسمان غم مخازنی که گویند اگر فرض کرده شود فتادان آن برین است غریزه می
 ذکر وی در حدیث آمده بیاید شمس اتیت بانا کون خمر و انما من لبین انما من عسل پیتر آورده شد زدن آونک از وی آونک از شیره او می شود
 تا اختیار کنم بر کدام یک از اینها را که خواهم - فاقوت اللبن - پس گفتم من شیر را خوردم آنرا خمر عسل - فقال بی افطه - لیکن جبرئیل شیر
 فطر است یعنی من اسلام که مخلوق اند و مردم را بن گفته اند که لبن در آن عالم مثال من علم است حتی اگر کسی در خواب بنده شیر خود بخورد
 بود که از دین علم تنفع و مخلوق گردد و بمناسبت آنکه غذای آدمی در ابتدا از آن است و بجهت صفای لطافت و عذوبت و گوارائی آن -
 است علیها و امتک - تو فطر است خواری بود و امت تو و اما خمر لبین ام الحجاب است - و فساد است و در حدیث دیگر آمده است که گفت جبرئیل
 اگر تو شراب بنخوری فساد میشد و امت تو اگر خمر در آن زمان مباح بود و خصوصاً در بهشت اما بعد برین جهان پنج دو غسل اگر چه شیر
 و شانی است اما لطافت شیر گوارائی وی زیاده نیست و در حدیث آمده ذکر عسل نیست بهرین و اما خمر و لبن مذکور است ازین جهت میگویند
 میگوید که آوردن این صدف بالای آسمان بود و در حدیث آمده که نزد آمدن مسجد اقصی بود و ظاهر است که در هر دو مقام بود و در
 بیت المقدس اما خمر و لبن بالائی آسمان اما خمر و لبن عسل اما علم شمس فرضت علی الصلوة تحسین صلوة کل يوم - پیتر فرض کرده شد برین
 نماز هر روز - فرجعت فررت بموسی - پس گفتم من از درگاه پس گفتم بهر سه علیه السلام - فقال بما امرت - پس گفت موسی پسیدان من بچه
 چیز امر کرده شدی تو فطرت امرت تحسین صلوة کل يوم - پس گفتم من امر کرده شد من بچه نماز هر روز - فقال ان امسک ان تطیع تحسین صلوة
 کل يوم - پس گفت موسی بندستی امت توئی تواند بجای آورد و بجا نماز هر روز - وانی و الله قد جربت الناس قبلک بعدستی منی و بچه است
 از موده ام مردم را پیش از تو و دریافته ام که در اشت مشاق تکلیف سخت است طبیعت ایشان - و حاجت بنی اسرائیل شد المعاجزه و علاج
 کرده ام بنی اسرائیل سخت ترین علاج اصلاح نم پذیرفتند - فارجع الی ربک لیمن که در هر دو صبح و روز و کار خود - فاساله اخفیف لا تمسک -
 پس سوال کن و درخواست کن پروردگار را بکس و آسانی برای امت خود - فرجعت فوضع منی عشره این گفتم و رفتم بر درگاه پروردگار پس ندا و گفتم
 از من نماز را و حیل ماند - فرجعت الی موسی فقال مثله این باز گفتم بهر سه موسی گفت از آنچه گفته بود بار اول که امت تو نمیتواند که از جهان باز
 و من آن زودده ام مردم را و فرجعت فوضع عنی عشره این باز گفتم بر درگاه پس ندا و گفتم بهر سه موسی گفت از آنچه گفته بود بار اول که امت تو نمیتواند که از جهان باز
 با آن مردم نزد موسی پس گفت مانند آن که گفته بود - فرجعت فوضع عنی عشره این باز گفتم پس ندا و گفتم بهر سه موسی گفت از آنچه گفته بود بار اول که امت تو نمیتواند که از جهان باز

الی موسی فقال مثله فرجبت فوضع عنی عشر امارت بعشر صلوات کل یوم پس امر کرده شد مبدء نماز هر روز فرجبت الی موسی فقال مثله فرجبت
 امارت بحسن صلوات کل یوم پس امر کرده شد مبدء نماز هر روز فرجبت الی موسی فقال بما امرت قلت امرت بحسن صلوات کل یوم قال ان
 لا تطیع خمس صلوات کل یوم وانی قد جرت الناس قبلاک عاجبت بنی اسرائیل شد المعالجۃ فارجع الی ربک ساله التحقیق وودعیه
 لا تمک قال گفت آنحضرت - سالت ربی حتی استجیبت - گفت آنحضرت بموسی سوال کردم پروردگار خود را تا آنکه شرم زده شد کم کون
 رجوع نغیوانم کرد - کون رضی اسلام - لیکن اضی میباشم و تسلیم میکنم امر الی ربی تسلیم میکنم و می سپارم کار است را بخدا و توفیق و فیما جاورت
 نادونی و بیفیت فرستی پس هنگامی که یکذ شتم از ان مقام آواز داد و آواز دهنده و گفت گذرانیدم مقرر گردانیدم و رضیخه خود را - و خففت
 عن عبادی - و سبک گردانیدم و رضیخه بر بندگان خود و نهادم باران ایشان تنفق علیه - و عن ثابت البندانی یضم با تحقیق فون تا شعی و
 است از اعلام خبره فقهای ایشان اعیان وقت خود بود لباس فاخر می پوشید و چهل سال صحبت النبی و دواصحا کتیب سته از روایت دارند
 و انس گفت هر خیر افضل است ثابت از غنا فتح خیر است عن انس - روایت میکند ثابت از انس - ان سوال السید المدعی سلم قال که آنحضرت
 گفت - ایتیم بالبرق - آورده شد در بارق - و بود آیه ابیض طویل فوق الحار و دون النخل - و بارق چهار پاییست سفید و دراز بالا و آواز پیا
 استر - لقیح حافره عند شتی طرقة - می افتد سم و نزدیک نهایت بصحره - فکذبت حه ایتیم بیت المقدس پس سوار شد م بارق را تا آنکه آمد
 بیت المقدس و الفتح میم سکون قات و کسر الی یضم و فتح فادفخ و ال شد و نیز آمده - فربطته بالحلقة التي یربط بها الانبیاء پس ستم بارق
 را بالحلقة و رسید که می بستند بارق را بان حلقة پس سکون لازم فتح نیز آمده و ربط بقوانیه و تخانیه بر دور و ایتیم و بها انصرفت
 بالحلقة و در اکثر احوال یضم نیز نظر میخیزد - قال ثم دخلت المسجد گفت آنحضرت پیتر و آدم من مسجد فصلیت فیه کثیرین پس آمد مردم در
 دو کعبه و تحقیق فوت شد این را و ذکر ارامت آنحضرت انبیا رحمت اختصار یا ذهول چنانکه در حدیث اولی که دخول بیت المقدس نیز
 فوت شده بود - ثم خرجت فجاء فی حبس یمل باناء من حسن و اناء من لبن پس پیتر و آدم پس در و در جبریل آید و آنرا و او یک از شیر
 فاحترت اللبن پس اختیار کردم برگزیدم من شیر را - فقال جبریل فزت الفطرة پس گفت جبریل اختیار کردی و فطرت را در دین را
 ثم عرج بنا الی السماء - پس تبار بالا برده شد و ارباب السوا آسمان و سان مثل معناه - در اندر او مثل معنی این حدیث که گذشت چنانکه میفرماید
 قال گفت آنحضرت - فاذا انا بآدم - پس نگاه من گذشتم آدم در سیدیم چه فرجبت - پس ترجمه کن آدم من من مرجالی گفت - و و عابد
 بنجر و دعا کرد مرا بنیکه - و قال فی السماء الثالثة - و گفت در آسمان سوم - فاذا انا بیوسف پس نگاه من با یوسف چنانکه در حدیث بی
 نیز میبینی بعد - اذا هو اعطی فطر الحسن - نگاه یوسف داده شده است فطر حسن - فرجبت و دعا بنجر - پس ترجمه کن یوسف من
 و دعا کرد مرا بنیکه بد آنکه فطر به معنی نصف و معنی جزو از شتی نیز آید نصف باشد یا کمتر از ان معنی هبت سوسو نیز آید و مرا و اینجا جزو است و اگر
 بی معنی هبت حمل کنند نیز درست یعنی داده شده است چنانچه از حسن طرف بزرگ از ان و بالحلقة ثابت شده است و در شان حسن
 یوسف علیه السلام و مباحث و خبر عکمه اندازد در دین که وی را در دین با حبه وی عظیم از همه فزون تر بود و هم در قبضه مراح روایت
 آمده است که آنحضرت صلا علیه آله وسلم فرمود سعید مبردی که احسن خلق المبرود و افزون بود از خلق در حسن چنانکه نسبت بسائر

پروردگار - یا محمد ان من خمس صلوات کل یوم ولیا کل صلوة خمسین این نمازهای فرض پنج سبت هزار را ده حصه است فذلک خمسین
 صلوة پس باین حسنات اینها حکم پنجاه نماز دارند پوشیده ماند که ازین حدیث معلوم شد که پنج سبت نماز کم کرد پس اجبت که باشد از حد
 سابق ده ده معلوم شد و در آنچه که شد و در حدیث آئینده بیاید که شطر شطر کم کرده شد و نظائر شطر یعنی نصف است و تطبیق میان روایات این
 کرده اند که وضع شطر و نصف عام ترست که یکبارگی کرده باشند یا در دفعات پیرچنان پنج پنج کم کردند و در دفعه ده شد و پنج دفعه بیست پنج
 و کرانه گفت در دفعه اول سبت و پنج کم کردند و ثانی سینه ده یک کسر در ثالث هفت و در چهارم از آن که یک حصه به شد و از ده نقصان
 نمود و ولی جیم را سبت بنی کریم خود فرمود من هر چه بخت فلم یعلما کسی که قصد کرد و نیت سبت بنی کردن پس آن نیکی را عمل در
 نیاید و کتب است که نوشته میشود آن حصه که قصد آن کرده و را و یک نیکی کامل تمام فان عملها کتب است عشره پس اگر عمل کرد آن
 نیکی را نوشته میشود آن حصه را و ده چند آن اقل نیست و را حدیث دیگر آمده است که از آن مضاعف نیز میگردد و آن ده مضاعف بلکه از ده بر اندازد
 صدق و اخلاص و من هم سبت فلم یعلما کتب است کسی که قصد کرد و در بد کردن پس نکودیدی را نوشته میشود آن سبت پنج چیز فاعلم
 کتب است از احده پس اگر عمل کرد آن بنی نوشته میشود بر او یک سی گفته اند که این هم قصد است اما غم یک تنه بگیر است بالاتر از این
 عمل قیامت دردی بر انداخته است چنانکه در موضع دیگر تفصیل بیان کرده شده است قال گفت آنحضرت فقلت پس در آمد علم از آن تمام
 حتی آیت الی موسی فافتره تا آنکه رسیدم پس خبر دادم و در حقیقت حال فقال رجع الی ربک سکتة تخفیف پس باز گفت موسی
 برگرد بسوی پروردگار خود پس ال کن تخفیف پس خبر دادم که گفتم فقلت قد رجعت الی ربی حتی استخیمت منه پس گفتم من تحقیق رجوع
 کردم بسوی پروردگار خود چندین بار تا آنکه شرم داشتم از وی رواه مسلم و عن ابن شهاب عن انس قال کان ابو ذر یحدث ان رسول
 الله صلی الله علیه وسلم قال فرج عنی سکتة یثی روايت سنت از ابن شهاب بنی از انس که گفت بود ابو ذر رضی الله عنه حدیث میکرد
 که آنحضرت گفت گشاده بشد از من سکتة خائنه من و انما کتبه و حال آنکه من بکودم فرج بلفظ مجهول سبت تخفیف و تشدید نیز گفته اند
 و روایات تعیین مکان از سکتة آمده در بعضی حطیم و در بعضی حجر چنانکه در حدیث اول از فضل گذشت و در بعضی عبد البیت و در بعضی
 شعب لبی طالب و در بعضی بیت ام بانی و این مشهور ترست و جمع میان اقوال چنانکه در فتح الباری گفته است که وی صلی الله علیه
 و آله وسلم در بیت ام بانی بوده باشد و را سبت خود گفته باعتبار متبوعت در آن و آن در شعب لبی طالب سبت پس فرشته آمد و بر و کعبه
 آورد و از اینجا گرفته مسجدی قطعه برد و فرزاد جبرئیل ففرج صدری پس اشکاف سینه مرا و فرج اینجا بلفظ معلوم است تخفیف
 ثم غسله بماء زمزم فبستره تحت سینه ابابنه ثم جاز بطست من فی سبت منی حکمة و ایمانا فبستره و در جبرئیل طشتی را از زیر رکعت و ایمان
 فافترغه صدری پس بخت طشت را در سینه من ثم اطبقه فبستره پوشید سینه را شرح این در فضل دل گذشت و لیکن ظاهر و اینجا
 بود که غسل قلب و طشت و سبت بود بعد از آن بر کرده شد و علم و ایمان و اینجا ظاهر شد که طشت سبت بود و ابابنه زمزم بعد
 از آن آورد طشت سبت و ایمان را بخت شد و سینه مبارک فمال فیہ ثم انقبت فی فخرج بی الی السمار فبستره گرفت جبرئیل
 دست را پس داشت مرا بسوی آسمان در اینجا ذکر سواری برق و رفتن مسجدی قطعه سبت از اینجا رفته اند بعضی بآنکه معراج و غیره

لیل الا یسر بود و سوار بر بارق در آری بود و الله اعلم فلما حجت الی السماء الدنیا قال جبرئیل بنیازان السماء فتفتح لیسنی کما می آدم با سنان
 که بایان ترست گفت جبرئیل که غنیمت دار آسمان را بکشایند در آسمان را - قال من هذا قال جبرئیل قال حل ملکات قال نعم من حیث قال رسول الله
 قال نعم فلما فتحت علوان السماء الدنیا لیسن بینکامیکه کشاده شد دریا بالا برآمدیم این آسمان اسرار حل قاعد علی عینیه سوده و علی سیداره
 السوده - ناکاه مردی نشسته است که بر جانب راست وی سیاهیه است و بر چپ وی سیاهیه است اشتیاق دم اسودده بر سر او و در او
 جمع بنوا و ان شخص انسان را گویند و در فتح الیاری اشتیاق از هر چیز با و انظر قبل عینیه ضحک و انظر قبل شماله یک - چون نگاه میکنند آن مرد
 بر جانب راست خود میخندد و چون نگاه میکنند بر جانب چپ میسکند - فقال لیسن گفت آن مرد در جانب الیاری الفاضل الامین الصالح
 قلت جبرئیل من هذا گفت من جبرئیل را کیست این مرد که بر دست راست می در چپ وی سیاهیه است - قال ان آدم گفت جبرئیل این
 آدم است و هذه الاسوده عن عینیه عن شماله لیسیم - و این سیاهیه از جانب راست می از جانب چپ و انزاج او او است که تمثیل شده اند
 اینجا و لیسیم فتفتح لوان عینیه نفس روح و بدن و معنی انسان نیز آید - قال لیسیم من هم اهل الخبیه لیسن آنها که بر دست راست اند و ثقیان اند
 و الاسوده التي عن شماله اهل النار - و سیاهیه های که در جانب چپ اند و در خیال اند فاذ انظر عن عینیه ضحک و انظر قبل شماله یک لیسن
 چون نگاه میکنند آدم بر جانب چپ خود میخندد و چون نظری افکند بر جانب راست چپ میگردانند و بر جانب راست میگردانند و انظر و لا
 شاد و اندوهین میشوند بد باشند یا نیک - حتی عرج لی الی السماء الثانیة تا آنکه ما - در السوی آسمان دم - فقال لیا زنا الفتح -
 پس گفت جبرئیل مرا خازن آسمان و مرا بکشایند فقال له خازننا مثلن قال الاول لیسن استمر جبرئیل را خازن آسمان و ما اندر آنچه گفت
 خازن آسمان اول که کیست و با کیست گفت منم جبرئیل منم محمد الی آخره قال انس تذکرانه و جد فی السموات گفت انس پس اگر کرد
 انحضرت با بود که وی یافت در آسمانها این انبیاء را - آدم ادریس موسی عیسی ابراهیم و لم یثبت کیف مناز لیسیم و اثبات نکرد و بیان
 نه نمود که چگونه بودند و مقامهای این بزرگواران غیر از ذکر آنکه و جد آدم در السماء الدنیا - جز آنکه وی کرد که یافت آدم و سه هفتاد تن
 که بایان تراست و ابراهیم در السماء السادته یافت ابراهیم و آسمان ششم و در حدیث اول گذشت که ابراهیم را در آسمان هفتم دید و این
 ثبت و اقوی است زیرا که در حدیث جماع آمده است که دید آن تکلیف ده به بیت المعمور بالجمله و عینیه حوات دیدن بنیاد و ان خلاف گونه و اتفاق
 واقع شده است یا اشتباه و دست است یا تواند که در هر دو آسمان دید باشد و قد بر تعالی و شیها فاجز ابن حزم گفت ابن شهاب
 لیسن خبر و ادرا ابن حزم با جمله و را مجموعه - ان ابن عباس با جبهه لیفتح محله و لشد موعده و بعضی بجهانیه گفته و بعضی بواج و موعده و با و جده
 است صحابی است - الانصاری کا بالقول ان ال لیسن یجوز ان عین ابن البوجه که میگفتند گفت پیغمبر صلی الله علیه و سلم عرج بر حقیقت
 ظهرت لمسکوا اسمع فیہ صرقت الافلام - پست بالا برده شد بر آنکه ظاهر شد و بر آدم بجای بر آمدی که میشوند و در او آواز قلمها که شنیدند
 بدان تقدیر یا و حکمای الهی می نویسند و از لوح محفوظ انفسا می کنند و کیفیت آن قلمها را خبر خدا و رسول خدا ندانند و حقیقت قلم
 جبرئیل است که بدان نقوش و حروف پیدا شوند و فی دفلا و حقیقت آن اعل نیست و قومی از متفلسفه آنرا تا ویلیات گفتند و اظهار
 بر آنند و طریق و اسلام نیست که آنرا حل بر ظاهر کنند و بوجود قلم قائل شوند و حقیقت آنرا حواله بعلم الهی نمایند و الله اعلم

السيرة التي يفتيكها في يومئذ سيرة راجية كرمي پوشيد سدره راجية یعنی چیزی که گفته آن نتوان سید که چندست چونست مقصود و تعظیم و تکریم
 التبت و شاید که مراد بقول آنحضرت لا ادری ما هی نیز همین است بحقیقت عدم علم و درایت و در حدیث دیگر آمده است که بر هر یک
 دی فرشته ایستاده است که تسبیح میکند و جماعه از جانوران سبز که از اعبادت از ارواح انبیاء و اولیایمیدارند و آنکه فرموده - قال فرشت
 من سبب - باعتبار تشبیه گفت و آن انوار ناز از عالم ملکوت را تشبیه کرد و بفرشافتن فایزنده مشهور که گرد شمع میگردد و در اینجا اشارت
 است بمشوق و محبت ملکوت و چنانی سرگردانی و بی پروا قدس تعالی و در روایتی جزا و منی سبب بلخ از زیر زین آمده و این نیز سبب تشبیه
 تمثیل است زیرا که بر درختان این جانوران می آیند و می نشینند و من سبب گفتن کنایت از صفات و ضیاست تواند که مراد حقیقت و سبب
 باشد و قدرت شامل هر چیزیست و البتة علم فاعطی رسول الله صلی الله علیه و سلم مثلها پس اده شد آنحضرت را و در این معراج سبب چیزیست
 آنچه داده شد بوی صلی الله علیه و سلم در آن شب از مواهب علمی علیه انوار و اسرار و فیوض برکات بیرون از حد و ظرف و احصاست
 و لیکن عجب البدر بن مسعود این سبب را محبت شرف را است که تعلق باست دارند و ذکر در - عطف الصلوة خمس - داده شد نمازهای پنجگانه
 و اعطی خواتیم سورة البقرة - و داده شد آیتها که خاتم سورة البقرة است آسن الرسول بما انزل الیه آخر سورة و مضمون آن ناطق است بکمال
 رحمت خداوندی و این است مرجع و تحفیف تکالیف از ایشان معفو و مغفرت او را ایشان اول نصرت می در ایشان را بر کافران
 و غیر من لا یشکر بالبدن امتیه شایا المقامات - و آنرا زید شد و مر که را که شریک نمی گرداند بخدا از امت می چیز را گنا یا که بگوید می آنرا و مر
 آنرا و آتش و فزع و زور و شدت و اتمام و انگیزان بسته یعنی عاصیان امر فرزیده بهشت می در آرند - و داده مسلم - و عن
 ابی هريرة قال قال رسول الله صلی الله علیه و سلم لقد رتین فی الحجر - بر آنکه تحقیق میدانم من خود را که بودم در حجر بک حار و سکون
 جیم موضعیت متصل که که ناودان کعبه در آن جاست - و قریش تسالنی عن سمری - و حال آنکه مشرکان قریش می پرسیدند مرا از سبب
 رفتن به بیت المقدس از علامات و نشانه های آنجا - فسالنی عن شایو و سبب بیت المقدس لم اثبتا - پس ال گردند مرا از چیزی از بیت المقدس
 که ثابت ندارم آنرا درین وقت پرسیدن ایشان از جهت طریای نسیان - فکرت که یا که است مثله پس اند که من کرده شدم من اند و چه
 هرگز اند و گمین کرده نشده ام مانند آن - فرقه الله الی النظر الیه پس داشت خدا بیت المقدس را و نزدیک گردانید آنرا من و بروشت
 حجاب از آن و نبود مرا در حالیکه نظر میکردم بسوی آن می نیم آنرا بی حجاب - یا سالونی عن شئی الا انما تم نمی پرسند قریش را از هیچ چیز
 مگر آنکه می آگاهانم من ایشان را و خبر میدهم بهر چه می پرسند - و قدر اینی فی جماعه من الانبیاء - و تحقیق میدانم خود را نزد بیت المقدس
 در جماعه از پیغمبران - فاذا موسی قائم لصلی پس ناگاه می بینم که موسی ایستاده است نماز میکند - فاذا راجل ضرب پس ناگاه موسی مرد
 سبک گشت - جعد مغول موسی یا گردانم وجودت بهر دو معنی می آید گاهی بمعنی جوده شعر و گاهی بمعنی جوده جسم بمعنی اجتماع و
 کانه من جال شغوره - گو یا که وی از مردمان شغوره است که نام قبیلایست الانمین - و اذ اعیبه قائم لصلی - و ناگاه عیبه نیز ایستاده است
 نماز میکند را و اقر البنا من شهابا عوده بن مسعود لثقیف - نزدیکترین مردم بوی انز و مشابهت عوده بن مسعود لثقیف است که نام یکی از
 صحابه است و در کتابی آنخلن گذشت که سرج و سفید بود و لطیف بود چنانکه گو یا آب زرد و می میگوید - و اذ ابراهیم قائم لصلی شبه الناسی

صاحبکم - مشابیه ترین مردم را با هم می یابیم یا شماست - یعنی نفسیه میخواند آنحضرت از صاحبکم ذات شریف خود را اگر گویند که آن جهان را که گفتید نماز در وی چرا باشد جوابش آنکه انبیا صلوات الله و سلامه علیه هم زنده اند بحیات حقیقه و سیادی چون زنده اند شاید که تکلیف نیز باشد و نیز مرفوع در آن جهان جویت ز وجود آن - فحاشا لصلوة پس در رسید وقت نماز - فاممتهم پس ایامت کرد من ان بنیاد و این است انبیا بیت المقدس و بعد از آن ایشان را بر آسمان و دریا ارواح ایشان و آسمان متشکل شکل ساختند که علیهم السلام که بحسب آسمان و الله اعلم - فلما فرغت من الصلوة قال له قائل ای محمد بنیاد که طائران را که فرستادیم علیه پس گاه که فارغ شدم از نماز گفت مرا گویند ای محمد این گنجینه دارا شست پس سلام ده برک - فالتفت الیه پس باز فرستادم سیبوی - بنیادانی با سلام پس ابتدا کردی مرا با سلام نگذشت مرا که من برک سلام کنم از جنت وجود علیه مشکوک و رحمت آنحضرت بزرگواران که فافهم ظاهر چنان بنیاد که این احوال آسمان شد و تو اند که آن آنحضرت مرا بنیاد را بر آسمان نیز باشد و لیکن سابق حدیث در آنست که در بیت المقدس و الله اعلم - رواه مسلم و فی الباب فی الموعظ فصل الثالث

عنه جابر بن سمیع رسول الله علیه و سلم یقول - روایت است از جابر رضی الله عنه که وی شنید آنحضرت را میگفت - لما کنت فی قریش - هنگامی که نسبت بدروغ کردند مرا مشرکان قریش در قبیله اسیر بیت المقدس و پرسیدند مرا از نشانه های آن مکان گفتم فی الحجر الیتام من حجر فحلی الصلی بیت المقدس پس شنیدم که او اند و نمود خدا تعالی را بیت المقدس و دور کرده رامیان من و وی چنانکه دیدم آنرا به شبه احتمال در آنکه بیت المقدس بر سر شمشیر آنحضرت آنجا آورده باشند چنانکه در حدیث ابن عباس آمده است که آنحضرت پس فرموده شد مسجد را و نهاده شد نزد عقیل این مبلغ و داخل است و معجزه چنانکه حاضر گردانیده شد تحت بقع من طرفه یمن نزد سلیمان علیه السلام فطفت اخری من عن آیاته پس ایستادم من خبر می دهم قریش را از نشانه های بیت المقدس - انا انظر الیه و حال آنکه من نظر میکنم سیبوی آن متفق علیه بدانکه در احادیث معراج حدیثی نیامورده که حال رویت آنحضرت در رب العزة را معلوم گردد و صحابه را و تابعین را اختلاف است در آن قول بخارا ثبات است و بعضی گویند بدل دید و دیدن بدل رای و سخن بدل است تحقیق تفصیل این باب را به الله و کتاب البیته و النار گذشت فتنه

باب فی المعجزات

معجزه از اعجاز است بمعنی عاجز گردانیدن آن امریست خارق عادت که ظاهر میگردد و بوی عیون نبوت و خوارق عادت که قبیل از طور نبوت ظاهر شد آنرا ارمات گویند و ارمات محکم گردانیدن نباست بنگ کل گویا که در کتب احکام نبوت است و مجموعی خارق عادت را چهار قسم نموده اند پنج از کفار و فساق ظاهر گردد آنرا استراج گویند و پنج از عموم مسلمانان ظاهر شود آنرا معوت خوانند و پنج از اولیاء کرامت و بقید کجوت انیمه اقسام بیرون فت و سحر خارق عادت نیست بلکه ظاهر میگردد و با سبب آنست که آنرا ارمات گویند و بر خیا سبب عاید ظاهر گردد و خارق عادت نبود چنانکه شفا باد و بطبیعه هر که از خارق عادت اند با اعتبار ظاهر نیست

فصل الاول - عن انس بن مالک ان ابابکر الصديق قال - روایت است از انس بن صدیق رضی الله عنه در وقت حکایت کردن از قصه هجرت و آمدن رخا و رسیدن شمرکان بزرگوار بن سید ابرار علیه و آله و سلم گفت فظرت

اقام المشركين على كؤسا ونحن في الغار نكاه كروم من لبوي يا بهاي مشركان كرامی جستند و حال نكاه در درون غاریم و صورت
 آن غار آنچنان واقع شده است که اگر کسی بر سر ایستاده باشد نظر آنکه درون غار است بر پاهای وی می افتد و اگر آنکس بر جای
 پای خود چشم ندربیند آنرا که درون غار است و گفت فقلت پس گفتم من یا رسول الله لو ان احدهم نظر الى قدس الله عز وجل
 به تحقیق یکی از ایشان نگاه کند بجانب پای خود و چشم خود را بر جای پای خود می بیند یا نه - فقال پس گفت آنحضرت یا ابوبکر
 یا بنی اشد الثما چیست گمان جان و دگر کسی که خدمت سوم آن و کسی یعنی خدا یا ایشانست بفرست اعانت و عجزه در حق و عجزه
 خدا تعالی ست همت کفار را انقض و نفیشتن نظر کردن بدرون غار یا جرم داشتن ایشان که آنحضرت صلی الله علیه و آله وسلم ابوبکر
 صدیق رضی الله عنه در غار انداخت فالصدق فی الغار والصدق لم یراء و هم یقولون بالغار من رم طبعی وایت کرده است
 که آنحضرت دعا کرد بر ایشان گفت خداوند اگر گردان چشمهای ایشان را پس گرد غار می گشتند و در نمی افتد ایشان را و بفرستند
 کبوتر و پرده شدن عنکبوت نیز معجزه بود چنانکه در احادیث آمده است متفق علیه و عن الیه ابرو بن عازب عن ابیه نه قال لابی بکیر است
 است از ابرو بن عازب پدرش که عازب است که می گفت مرا بی بکر صدیق را که یا ابوبکر حدیثی کیف صنعتما حين سرت مع رسول
 الله ای یا بکر خبره را چگونه کردید و چه کردید شما یعنی تو و پیغمبر خدا هنگامی که شب فتنی تو با پیغمبر خدا - صلی الله علیه وسلم قال گفتم
 ابوبکر انما نزلنا تمام شب فقیم - من الغد - پاره از فرمای آن شب - حاشا قائم الظهیر - تا آنکه نیم روز شد و با ایستاد
 آفتاب قیام اینجا یعنی توقف و ظهیر یعنی نیم روز مراد لایق ظهیر آفتاب که در نیم روز پدید می آید که گویا ایستاده است و حرکت نمیکند
 و خلا الطريق لا یفریخه - و خالی شد راه چنانکه نمیکند در دو سو هیچ یک - فرخت لنا صخرة طویلة لئلا نطل - پس نموده شد ما را از ظاهر
 شد بر ناسکه دراز که مراد از ناسا به است - لم تات علیها الشمس نیامه است بر آن صخره آفتاب - فزلنا عندنا - پس فرود آمدیم
 ما نزد آن صخره - و سويت للنبی صلی الله علیه وسلم مکانا بیدی - و برابر و هموار کردم من آنحضرت را جای بهر دو دست خود - نیام
 علیه که خواب کند آنحضرت بر اینجا - و سبطت علیه و دقت نم - و گسترانیدم من بر اینجا پوشتین پاره را و گفتم خواب کن - یا رسول
 الله وانا افضل حوّلک - و من می نیم چیزی که گردنست و هر که پیدا شود از هر جانب نگاهبانی و پاسبانی میکنم و خبر می آرم از هر جا
 و نقض لغاوضا و جمع نظر کردن در جانبی و هر چه و هر که در دست و نقضه الفتحات جماعه را گویند که فرستاده میشوند در رفتن بجاسوس
 فنام پس خوابید آنحضرت - و خرجت نقض حوّلک - و بیرون آمدم من در حالتیکه می نیم و جاسوس می میکنم جا بانی که گرد آنحضرت
 فاذا اناب اراع مقبل پس نگاه من ملاقی شوند ام بهر چنانکه گویند آن که پیش آمده است - قلت انی غمک لبن پس گفتم
 آیا در گوشتندان تو شیر می هست - قال نعم - گفت راعی آری هست - قلت ان غلب - گفتم آیا لبس و پوشی شیر - قال نعم
 گفت آری سید وشم - فاخذ شاه غلبه قصب کثبه من لبن - پس گرفت گوشت را پس و شید و کاسه چوبین قدر از شیر را
 قصب لفتح قاف و سکون عین قح چوبین مفاک سطر که سیراب کند آدمی را و کثبه لضم کاف و سکون ثلثه و بای می حده مک و شیدن
 از شیر و می ادا و حمله للنبی صلی الله علیه وسلم بر توی فینا یشر تبوضا و با من مظهر بود که برشته بودم آنرا بر آنحضرت

کہ سیراب میشد و روی می نوشید و وضو میکرد۔ فاقیت البنی صلی اللہ علیہ وسلم ہونی النوم۔ پس دم نزد آنحضرت آنحضرت در خواب بود
 فکر بہت ان اوقظہ پس ناخوش و شتم کہ بیدار کنم اورا۔ فواقفہ۔ پس دعا گفت کہ دم من آنحضرت را در خواب بخوابم و در تقدیم
 قاف بر فائز روایت کرده اند یعنی صبر کردم و توقف نمودم بیدار نکردم حتی استسقیظا آنکہ خود بیدار شد آنحضرت فصببت من الماء علی
 پس بخیم پاره از آب بر شیر حتی برد اسفلہ۔ تا آنکہ خنک شد بایان شیر یا بایان ح یعنی آب بسیار خیم تا شیر سرد شد و این حالت حضرت
 کہ آب سرد و شیر میریزد و بخورند ظاهر اور دفع حرارت شیر فائزہ دارد۔ فقلت اشرب پس خیم من بخوش یا رسول اللہ شرب حتی قضیت
 پس شید آنحضرت تا آنکہ راضی خوشحال شدم من از اینجا معلوم میشود کہ شادی آن محبت خوشی و می خوشی آسایش محبوبست و اینجا
 اشکال آید آرند و میگویند کہ چون بی اذن مالک سفید شیر و سفیدند و خوردند جوایس میگویند کہ گو سفیدان و دوستی از دستان بوبکر و جو
 افتد عنہ کہ اعتماد بر رضای او داشت و نیز عادت اہل بکر بودی کہ دستور بیدار اند و سفید چنان خود را کہ بر آنگذران گرسنگان شیر
 میدادہ باشند و تواند کہ چیز دودہ خریدہ باشند فافہم و اللہ اعلم ثم قال لم یان للرجل پیتر گفت آنحضرت آیا وقت نشدہ مر کوچ کردن
 قلت بلی گفتم آری وقت آن شد کہ کوچ کنیم۔ قال فارتکنا بعدا لثمس۔ گفت ابوبکر پس کوچیدیم پس از خمیدن آفتاب از
 مشرق بجانب مغرب یعنی بعد از وقت زوال۔ و اتبعنا بیدون کرد مارا و آمد بنبال۔ سر اقبہ بن مالک۔ کہ اہل بکر اورا و جماعہ دیگر را
 و بنال بکر گماشتہ بودند کہ بر کمر محمد را ببارد اورا صدمہ شد بدین سر اقبہ بعد از فتح مکہ لشرف اسلام شرف شد فقلت اتینا۔ ابوبکر میگویی
 رضی اللہ عنہ پس گفتم من آمدہ شدیم۔ یا یعنی کسے آمد و بدین ما و گرفتہ۔ فقال لا تخزن۔ پس گفت آنحضرت اندوہ
 مکن ثم خور۔ ان اللہ معنا۔ بدستی خدا با ما است بعضی عارفان گفتہ اند در فرق میان این قول آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم قول رسول
 علیہ السلام کہ گفت ان معی ربی نظر شود و آنحضرت نخست بر حق و طاعت و کرم و اقبال و پیتر نفس و عکس حال محسوس کہ نظری دل بر حق
 خود پس از ان بر حق افتاد و خود اہل تمام کل است موافق ماریت شیا الارایت اللہ قبلہ و ثانی ماریت شیا الارایت اللہ بعدہ و بعدہ
 حال اہل جذب عیان است و ثانی حال استدلال بر بان نیز آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم معا گفت تا فخر اعی مت را نیز از ان نصیب
 باشد و موسی علیہ السلام معی گفت مخصوص بخود گردانید چنانکہ در رانی و اناحقان الاشیاست۔ فدعا علیہ یعنی پس عاگرد بر لوقہ
 پیغمبر صلی اللہ علیہ وسلم فطبت بر سرہ لطنہا فی جلدہ الارض۔ یعنی و درخت با سر قریہا ہی سبک تا شکم در زمین سخت آتظام
 فرد رفتی کل در آہن بکری کہ برین نتوان آمد از و جلد بجم و لام مفتوحین زمین رشت۔ فقال فی اراکما و عتما علی۔ پس گفت سر اقبہ
 من می بینم شمارا کہ دعا کردید بر زبان من۔ فادعوا لی پس عاگفید بر آسود من۔ فالدکما پس خنک را بدارندہ و بیکر و سبندہ شمارا
 ان اردعکمما الطلب۔ تا کہ دفع کنم از شما طلبکاران را۔ فدعا لہ یعنی پس عاگرد و را پیغمبر صلی اللہ علیہ وسلم فنجای پس برست
 سر اقبہ از ان محنت و در رویہ بار دعا کردند و برابر فرو میرفت و بجات میافت۔ فنجعل لایقہ احد الا قال۔ یعنی ایسا و سر اقبہ کہ پیش
 نمی آید هیچ یک از کافران کہ در طلب آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم آمدہ بودند مگر میگفت کفنتیم ماہرنا۔ کفایت کرده شد شما و طلب یعنی
 نیست دیگر طلب نکنید من طلب کردم نیست اینجا کہے کہ اورا میطلبید۔ فلایقہ احد الا ردہ۔ پس پیش نمی آید سر اقبہ کہے کہ اگر آنکہ

بن سلام از او لایوسف علیہ السلام بود۔ قال را تیم ان اسلم گفست آنحضرت خبر میدارم اگر اسلام آید عبدالمعین بن سلام یعنی شما
مسلمان میشود۔ قالوا اعاده الممن ذلك۔ گفتند بود نگاه دارد و اراضی تعالی ازان یعنی از اسلام آوردن و خروج عبدالمعین
بیرون آمد عبدالمعین ازان جایی که نختی شده بود۔ فقال لشهدان لا اله الا الله وان محمد رسول الله فقالوا لیس گفتند بود بعد ازان که
معلوم کردند اسلام عبدالمعین شرا و ابن شمر را بی خبری با و پیغمبرین است فانتقدوه لیس نقص او کردند و او گفتند۔ قال هذا الله
گفت اخاف۔ گفت عبدالمعین چیست چیز که بود من که می ترسیدم از بهتان افرازی یهودیان۔ یا رسول الله در واه النجار
و عمنه ان رسول الله صلی الله علیه وسلم شاد و حین بلغنا اقبال بی صفیان۔ و هم از انفس است که آنحضرت گفت کاش کردی بنگاش
رسید بدیش آمدن روی آوردن ابی صفیان یعنی بکاروان از شام بکه این مقدمه غزو بدر است که ابو صفیان موسی به تجارت شام
رفته بود و اموال بسیاری آورد و با وی چهل سوار بود و چون مسلمانان این خبر شنیدند خدوشتند که برین قافله بشت و چون این خبر بکه رسید
ابو جہل لای کعبه برآمد و ندانید مردم را جمع کرد و بر آید و با وی گفتند که کاروان راه ساحل گرفت و نجات یافت و بیرون میا و چون وقت
زوال آن بی دولت رسیده بود بگفته مردم باز میاید و بعد رسید و واقع شد آنچه واقع شد چنانکه در کتب مسطور است مقصود از اینجا
ذکر معجزه آنحضرت رسالت است صلی الله علیه و سلم که خبر داد و تعیین مواضع ملاک افتادن شترکان او در صحنه نمود و چون آنحضرت
با اصحاب مشورت کرد۔ و قام سعد بن عبادہ۔ و ایسا و سعد بن عبادہ که از کبر و نقیای انصار بود۔ فقال۔ لیس گفت۔ یا رسول
الله اذی نفسی سیده لو امرتنا ان نخيضها ۔ اگر امر می کنی تو و میفرمائی که در آیم مرا کتب از اسب شتر در دریا بر آئند
می آیم آنها را در دریا یعنی بر روی زمین چو باشد که بفرموده تو در درون دریای فتم غرض رآب من افاضه در آوردن رآب
و لو امرتنا ان نهرک کبا و االی برگ النعام فعلنما۔ و اگر میفرمائی ما را که بزیم جگرهای شتران اسبان ما برگ النعام و برگ کبیر معده و شتر
آن سکون را و عموما کبیر معده فتم ان بعضی نفع نیز گفته اند نام بلدیت از بلاد من یاد ارقصای عجم یا اقصای جموره بر آئند و کنیم
میزیم جگرهای شتران را کسایت است از نیز راندن آنها که در وقت سواری دیدن پایهای سوار بر جگر نیزند۔ قال گفت انس
فند رسول الله یفرخ اند و بخت پیغمبر خدا صلی الله علیه وسلم الناس میروم به بیدن فاطلقوا حتی نز لو اید رایس آمدند و رفتند
مردم و فرود آمدند بر آنکه نام موضع مشهور است میان مکه و مدینه و پیغمبر بر در کتاب الحجا و گذشت۔ فقال رسول الله لیس گفت پیغمبر
صلی الله علیه وسلم بطریق اخبار غیبی حی آسمانی۔ و هذا مصر فلان یا عجمی ملاک شدن فغانی است نام یک ازان
اشقیای برود و وضع ید علی الارض و می نهاد آنحضرت دست خود را بر زمین بر تعیین موضع بهنا و بهنا۔ اینجا و اینجا یعنی بکه
از موضع تعیین مینمود و اشارت میکرد۔ قال گفت انس۔ فما اطاعهم عن موضع ید رسول الله یفرخ و رفتند و گذشت
پیچیکه از ایشان از جایی که دست نهاده بود پیغمبر خدا صلی الله علیه وسلم و میط و و رشتن دور کردن۔ رواه مسلم۔ و عن
ابن عباس ان ابی صلی الله علیه وسلم قال یفرخ فیه یوم بدر۔ و روایت است از ابن عباس که آنحضرت گفت و حال آنکه وی خبر میداد
روز بدر اللهم انشدک عهدک و عهدک خداوند اسوال میکنم ترا بپیمان و اما ان ترا و بسر مردن توید ترا که بفتح و نصرت من اعدای من

و ادعوا انشد الفتح همزه و ضم شین نشده و نشدان بالکسر لم شده جستن انشا و تعریف لم شده کردن یا از خاطر وی گم شده بود و تو با و کرد
 انرا و نیز گفت آنحضرت - اللهم ان تشاء لا تعبد بعد اليوم - خداوند اگر میخواهی که پستیده نشوی پس زلف و زلفی بر سر و زلفی بر آویزان
 کسی ترا نبرد یعنی اگر این جماعه مسلمانان را بپاک میکنی و دیگر کسی پستید ترا و این عبارت بصریح نیز روایت آمده نیز آمده است که آنحضرت
 مناجات میکرد تا آنکه در از بر و بغیاء و از خود رفت - فاذا ابوبکر بریده پس گفت ابوبکر صلی الله علیه و آله است آنحضرت را فقال حبیبک گفت
 ابوبکر پس ترا انفق که گفته و کردی یا رسول الله بخت علی بخت بسیار با آنکه کردی در دعای الحاح شهیدان الحاح آنحضرت مدعا بر او و لم
 ساختن یا بجای کردن مسلمانان و وزیر که ایشان سید الشهدا که علی آنحضرت صلی الله علیه و آله و سلم را مثال می بیند لمن اللبنة تجابست
 خصوصاً و فیکما الحاح کند و مبالغه نماید رسول فخرج من شیب الدرع لیخرجی گفت ابوبکر این سخن بیرون آنحضرت از جانبیکه عامیکه و حال آنست
 که آنحضرت بر سینه از زره خود از غایت فرج نشاء و لیل من لم یخرج لیون لدر بیکو نیز دیکست که شکست داده شود این جماعت را و گویند
 و پشت نه چو آنحضرت درین حال انرا و حاضر بود و میان بهم و بی نیازی حق و انیمه عده و بی نیازی در ارج آید جانبی با یقین طمانینه که از جانب
 ابی بکر رضی الله عنه و غیره علی می سیم انگشت خراست و خبر داد بانهم شکر آنحضرت مونسان بطریق اعجاز که باطلای اودن حق سبحانه و تعالی
 ظهور کرد و گفته اند که گمان نبرد کسی و چای گمان نیست که کرد و ثوق یقین بیکو بر پروردگار تعالی تقدس حق و حکم تر بود آنحضرت صلی الله علیه و آله و سلم
 در آن حال انشا و کلاما باعث آنحضرت را بدو دعا و الحاح شفقت بر صاحب تقویت قلوب ایشان و وزیر که این ان شهید بود از مشاهد جاد فی سبیل الله
 که مشاهده کرده بودند ایشان پس آنکه کرد و توجه تضرع استمال برگاه و الجلال و العزیز و تقویت قلوب ایشان پس این یافت آنحضرت
 قوت یقین طمانینه از جانبی بیکو دریافت استجاب و اجمع کرد خاطر که از جانب ایشان شتمی و گمانی و پشت امام غزالی گفت رحمه الله علیه
 که حال آنحضرت اتم کامل بود با تسامع نظر و علم بصفت غم و الا ابی برگاه حق و سطوت مجلال می نظر ابوبکر بر عده بود و صدق آن این
 تحقیق و دیگر است که در رساله تسلیه المصابین بعضی محققین نقل کرده ایم و شرح نیز چیه از ان کورست - رواه البخاری - و وعنه ان
 البیضاء صلی الله علیه و آله و سلم قال یوم بدر و هم از ابن عباس است که آنحضرت گفت روز بدر - هذا جبرئیل قد برس من الله - این جبرئیل است که گفته
 است بر سر خیمه و اوعان انرا برای ساختن جنگ علیه اة الحرب - در حالی که جبرئیل است دست او از جنگ سلاح آن معجزه اینجا
 دیدن آنحضرت است جبرئیل را برای جنگ کن همراه وی روز بدر رواه البخاری - و وعنه قال یوم بدر و هم از ابن عباس است که گفته
 که گفت انشائی که مروی از مسلمانان در واقعه بدر جمله میگردی وید فی الزجر من الشکرین امامه - در پی مردی از مشرکان که پیش آن مرد
 مسلمان بود - او معضرتیه بالسویاق فقه ناگاه شنید آن مرد مسلمان و از زدن باز با بالای خود و صوت الفار ففعل - و شنید آواز
 فارسی که میگویی اقدم خیزدم - اقدم کن ای خیز و لم قدام در آمدن بجنگ شجاعت نمودن پیش آن خیز و لم اقدم یعنی اول الفتح همزه سکون
 فاف و کسر ال است بر وجه ثانی یعنی همزه و ضم و ال خیز و لم قدام در آمدن بجنگ شجاعت نمودن پیش آن خیز و لم اقدم یعنی اول الفتح همزه سکون
 نام سپ کی از دشمنان است - او نظر الی المشرک امامه مستلقیا - ناگاه نگاه کرد آن مسلمان بسوی مشرک پیش خود که بر زمین افتاده و
 نظر الیه بین از نگاه کرد پیشش و بسوی مشرک - فاذا هو قد خطم الفهر پس ناگاه آن مشرک تحقیق زده شده است برین او پیدا آمده است

روایت است از جابر گفت که بار در خندق که عبارت است از غزه احوال یکدیگر خندق او خندق کوی که گوشت بکشند معرب ه و قسقه آن
 مذکور است و احادیث و کتب سیر و حضرت که تفسیریه پس پیش آمد و پیدایش زمین سخت که گندن آن آسان نبود و گندن کاف سکون
 و آن تختانیه زمین سخت میان کوه که تیر و گند در دی کار نکند و جابر و ابی بنی پس آمد اصحاب و پیغمبر صلی الله علیه و سلم فقاوا نذره که تیر حضرت
 فی الخندق پس گفتند این بین شتی است که میسر است و خندق - فقال انانزل پس گفت آنحضرت من فرود آیم شتم تمام بستر التاد -
 و البته معصوم و بجز - و شلم آنحضرت بسته شده بود پس از جهت گرسنگی - و لبنا لکنه ایام ما نذوق ذواقا - و درنگ کرده بودیم و ما نذوق ذواقا
 که چشم میخ چشیدنی را و ذواق بفتح آنچه چشیده شود از آن گول مشرب یعنی گرسنه بودیم و سر و زگرشته بود و چشم چشیده بودیم - فافذ الله صلی
 علیه و سلم المعول - پس گرفت آنحضرت میتن را و ضرب فدا و کثبا اهل پس دیران که پس گشت آن که یه توده ریگ نیز آن معول
 که میسر سکون مملکت است که شکسته و شکافته میشود بوی کوه و کثیب بفتح کاف و کسر مثله تل ریگ اهل پس دیران فعل تختانیه یک نیز آن
 روان - فاکفاه الی امراتی - یا میگوید یمن مشاهد کردم از رجوع رادران حضرت گشت و میل کردم رفتن میسوی آن خود که نام و
 سیه نیست معوضه انصاری بود و فقلت بل عندک شئی پس گفتم من آیا هست نزد تو چیزی از طعام اسباب آن - فانی را بیت بالنبی
 پس سستی من دیدم پیغمبر صلی الله علیه و سلم خمشا شدیدا - اثر گرسنگی سخت را و شلم بفتح فدا و سکون میسر نیز آمده گرسنگی چنانچه مخفه و
 خمیس خمشان در بار یک و لا غشکم از گرسنگی - فاخرجت جرابا فی صاع من شعیر پس دیران بنانی را که در وی پیمانه از جو بود
 جرابا بفتح ابان از چرم غیر آن - و لکنه و اجن - و ما را بفرغاله بود خانه پر و بهیم بفتح با و سکون با بچشش و فی الصراح بهیم شور ریزه چون
 بره و بنر غاله زاده و در بعضی نسخ بهیمه بنظ لغت غیره و اجن یکم از حیوان آنچه در خانه الفنت گرفته باشد - فخرتھا پس فخرج کردم من آن
 بهیمه را و طشت الشعیر و آس دهن من جو را و در بعضی نسخ بفتح فخرج کرده اند یعنی من آس کردم جو را حتی جملنا اللحم البزیه تا آنکه
 گردانیدیم و انداختیم گوشت را در دیگ بر بزم بفتح موحده و سکون را و یک سنگ و آلا آن نیز متعارف و در حین دیگ گسست و بر
 میگویند و قدر کم میگویند ثم حبث الله - پیغمبر آمد من پیغمبر صلی الله علیه و سلم فسارته فقلت پس سرگشتی مردم آنحضرت را پس
 گفتیم یا رسول الله و ما بهیمه و طخت صاعا من شعیر - فخرج کردم ما بنر غاله را و آس کرده است زن من یا من پیمانه را از جو این
 مقدار چیز حاضر است فقال انت و نفر معک پس ای تو و جماعه با تو نفر بفتح کس و سیه از مردان کم زاده - فصاح الله علیه و سلم
 یا اهل الخندق ان جابر صنع سوراجی لما کم پس آمد و داد آنحضرت گفت ای اهل خندق بدستی جابر ساخته است مهمانی پس
 گفتید یا نبی و سوب بفتح سکون او طعامی که خوانده بودند مردم بدان لفظ فارسی است که بزبان ثعلب آنحضرت رفته و چند لفظ دیگر
 هم هست از فارسی که آنحضرت آنرا مشتق ساخته فقال رسول الله لی گفت پیغمبر خدا صلی الله علیه و سلم لا تنزلن متکم ولا تنزلن
 عجینکم حتی یجی فرود نیارید شما دایم در و مان نه بر پیغمبر خود تا آنکه بایم من لا تنزلن بضم فو قانیه و سکون نو نضم لام و تخزن
 بفتح تا و ضم زاده و بضم یعه جمع - و جابر و آمد آنحضرت - فاخرجت له عجینا پس بیرون آوردن من برای آنحضرت خمیر که داشت
 فبصق فیہ پس آب من مبارک داشت و خمیر و بارک - و دعا کرد برکت و بابتی ثم عمد الی برتنش پیغمبر قصد کرد و آه بسوی دست

فیرسل جیدیه فوجا بودند جدا جدا هر فوج صد کس کذا قبل یستقی علیه وعن البر بن عازب قال کنا مع رسول الله علیه وسلم أربع عشر کتبه یوم الحیدیه سگفت برابر بودیم با چهارده صد کس روز حدیدیه در روایت جابر پانزده صد کس یعنی میگویند زیاده از چهارده صد بود پس کتیا پانزده صد کس گفت خبر که مراد آنکه چهارده صد کس است یا پنج فوج می زند می فتنه دقتی چهارده صد بودند دقتی دیگر پانزده صد

یا پانزده صد بودند چهارده صد شدند انداز بر غلبه ظن تخمین است - والحیدیه سیر - وحیدیه نام چاهی است نزدیک بده دوازده سیر سقعه ناما فلم ترک فیها قطره پس سیدیم آیه را گفتیم در وی کقطره فیلغ البینه پس سید این خبر نیز بر علیه السلام فاما المجلس علی شرفا پس آمد آنحضرت بر سر آن چاه پیش است بر کرانه آن ثم دعا بانا هن ما یستطلبید آنحضرت آوندی از آب ففوضنا لیس فوکره آنحضرت ثم مضی دعا

بستریه از وضو آیه به کن کرد و دعا کرد ثم صبه فیها لیستریه آن آب را در چاه ثم قال عوا ساعده لیستریه گفت بگذارید از ساعده تا بر شود - فادوا انفسهم پس سیراب گروانیدند مردم ذاتهای خود را - و رکابهم - و مرکبای خود را حتی ارتحلوا - تا آنکه کوچ کردند از حدیدیه یعنی نامت فامت ایشان شتران ایشان از آن آب سیراب کردند و مدت فامت ایشان را آنجا نزد یک است روز بعد - رزاه البخاری - و عن

عوف - روایت است از عوف که از تابعین است عن ابی رجا - از ابی جاحطاروی از کیا تابعین است لادوت می رزبان نسبت و لیکن آنحضرت را ندیده و بطول این فتنه نیز از صد نسبت سال علم عامل قبل منقربت فاما و در سنه ثانیة عن عمران بن حصین - که ضحاک بن اسود قال کنا فی سفر مع النبی - گفت عمران بودیم در سفر مع علیه السلام فاشک الیه الناس من عطش پس گله کردند مردم بسبب آنحضرت از تشنگی

فقال پس فرود آمد آنحضرت - فدعا فلانا پس آنحضرت فلان نام شخصی گرفت و طلبید مکان سیراب بر جا - بود و گرامه بر دآن فلان ابورجا که راوی حدیث است از عمران بن حصین - و فی عوف - و فراموش گرد نام او را عوف که راوی است از ابی رجا - و دعا علیا خواند آنحضرت علی راضی لعدنه نیز قال فیهما فاشکوا الماء - و گفت بر ویدید و شما پس طلبید آب - فاطلقا - پس فتنه در دعوای فلان

فصلیا امرأة بین مزاتین او سبطین من ماء - پس ملاقات کردند و دیدند در فرامیان دو مزاده یا دو سبطیه از آب مزاده یعنی تخم تخمیف زای در اصل یعنی توشه دانی بر او که در وی آیه ندیز اطلاق میکنند و آن از و چرم میباشد و گاهی چرم سوم روی می دوزند تا فرخ شود کذا فی القاموس و فرج الباری گفته مزاده مشکبک که زیاده کرده میشود چرم دیگر و سبطیه یعنی سبک که طرا نیز یعنی مزاده است یا نوعی از مزاده از و چرم که یک بر بالای دیگر دوخته شده است - فجاء را ابالی البیه پس روزی و آن شخص گران را نزد پیغمبر

صلی علیه و سلم فاستقرعوا عن لعیج با پس فرود آوردند آن زن را یا آن مزاده را از شترش و معنی اول ظاهر تر است - و دعا علیه صلوات الله علیه سلم بانار - و طلبید آنحضرت ظرفی را - ففرغ فیه من فزاه المزادین - پس بخت یعنی امر کرد بختن آب بر آن ظرف از دهنهای بر و مزاده - و نمودی فی الناس استقوا - فادوا مزاده شد و مردم که آب دهمید خود را یعنی یکدیگر را استقوا یعنی چهره و سر و دخت است و فرج فصیح است کذا قبل - فاستقوا پس آب خوردند - قال گفت عمران - فشرنا عطا شاربین رجلا پس شیدیم مادرها

که تشنه بودیم چهل مروتی رویا - تا آنکه سیر خیم و تبا الفتح را کردیم و فلما نکل فرتیه مغنا و افاوه - پس بر کردیم با بر مشک و بر مطهره کبابا یعنی هر ظرف که با بودی الصراح اذ او مطهره یعنی آب شام - و ایم الله لقد اطلع عنهما و انما یجئ علینا انما اشد لممة منما صین

ابتداء و سؤگند خدا را که تحقیق باز داشته شد آن مراده و حال آنکه بدستی آن مراده بر آنکه در خیال نداشت میشد بلکه آن مراده سخت تر
و بیشتر مست از روی پر شدن از خودش که درخت بود یعنی همه آب خوردند و برگ کردند و آن مراده بحال خود بود و همچنان پر بود که درخت بود
و برای مبالغه فرمود که آن درخت پر تر بود از قطع بضم همزه بلفظ جمل و کسب مضارع جمل از غیل آنکه که میسر سکون لام ابتدا غیر مجهول است متفق
علیه و عن جابر قال سماع رسول الله علیه وسلم حتى نزلنا واديا فتح - بفا و حار ممله گفت جابر سیر کردیم با آنحضرت
تا آنکه فرود آمدیم وادی فراخ را - فذهب رسول الله علیه وسلم ليقض حاجته - پس رفت آنحضرت که قضا کند حاجت خود را
مراد حاجت انسانی است - فلم يبق شيء - پس نماند چیزی را از دیوار ابل و سنگ پرده کند بدان از مردم - و اذا انشجرتين بشا
الوادى - و ناگاه دید آنحضرت دو درخت را که راه را وادی دروایتی بختران و این افظاظا ترست - فاطلق رسول الله - پس رفت پیغمبر خدا
صلی الله علیه و سلم لایحدا لیسوی کی ازین دو درخت - فاخذ لخص من اعصانها - پس گرفت آنحضرت شاخی از شاخهای آن درخت
فقال لقادی علی باذن الله - پس گفت آنحضرت کردن ندو فرمانبرداری کن گردانیده برین بدستوری خدا - فالتفات منه لیس که نماند
آن درخت آنحضرت سکا لبعیر الخشوش الذی یصانع قائمه - مانند شتر چوب بنی کشیده که مطاوعت فرمانبرداری میکند از پیشش نهاده
خود را خجاش که بازو بر چوبه و این چنین چوبی که در بنی شتر نه اندازند تا بیشتر و شتاب تر شود در انقیاد و مصافحت و اصل بفرجه رشوت
و این مینش نمودست مراد این اطاعت انقیاد است حتی اقی الشجرة الاله - که آنحضرت درخت دیگر را - فاخذ لخص من
اعصانها - پس گرفت شاخی از شاخهای در آن فقال لقادی علی باذن الله فالتفات منه لیس که نماند آن درخت نخست آمده بود
خبر او اکان بالمنصف مما بینهما - تا وقتیکه شد آنحضرت در میان راه آن دو درخت منصف یعنی میسر سکون ففتح صا دجای نه در میان
و جابا - قال لیسما علی باذن الله - گفت آنحضرت بچسبید برین بدستوری خدا التیام اتفاق کردن سازد واری نمودن - فالتفاتا
پس هم چسبیدند آن دو درخت - فجلست احد نفس - جابر میگوید پیشستم من حالیکه حدیث میکنم لخص و را سخن میگویم با وی یعنی
در وقوع این امر عجیب که دیدم از آنحضرت با خود گفتم که این چیست چگونه است یا در چیزهای دیگر چنانکه عادت انسان میباشد که با خود سخن
میباشد و آنرا حدیث نفس میگویند - فحانت منی الفتنة - پس ظاهر شد از من الفتانی و گریستیم بجانبه یعنی مشغول بودم بنفس و الفتا
نیز شتم بچیز پس الفتات کردم و گریستم - فاذا انما بر رسول الله علیه وسلم مقبلا - پس ناگاه می بینیم آنحضرت را که روی آورده است
باین جانب - و اذا الشجرتين قد افترقا - و ناگاه می بینم آن دو درخت را که تحقیق جدا شده اند - فقامت کل واحدة منهما علی ساق
پس ایستاد هر یک از آن دو درخت بر تنه خود چنانکه حالتا صلی خود بودند - و راه المسلم - و عن یزید بن ابی عمیر یفهم عن فتح ابی
ثقة است مولى سلمة بن الاکوع - قال رايت اثر ضربته في ساق سلمة بن الاکوع - گفت یزید دیدم نشان دانی در ساق سلمة فقلت
پس گفتم - یا ابا مسلم کنیت سلمة بن الاکوع است - و انده الضربة چیست این اثر ضرب - قال ضربته اصابتني يوم خیر گفت این اثر ضرب
ایست که رسیده بود مرا و زخوه خیر فقال الناس أصيب سلمة - پس گفتند مردم سید و شد سلمة یعنی کشته شد و بعد از آن ضرب شد بر سید که
مردم گمان کردند که مرد - فاقبت اليه - پس نزد پیغمبر صلی الله علیه و سلم رفتم فقلت لفتات - پس دیدم آنحضرت در آن موضع سه سیدی

قما اشتکیتها فی الساعه پس حکایت کردم آنرا در منزل قدم ایستاد. رواه البخاری. وعن النبی قال فی الفتن صلوا الله
 علیه وسلم زیاده و جعفر و ابن رواحه للناس گفت انس خبر رسانید آنحضرت بموت زید بن حارثه و جعفر بن ابی طالب عبد الله
 بن رواحه از برای مردم. قبل ان یا یتیم خبیث پیش از آن که بایده مردم را خبر موت ایشان باین شیوه بخانی و غرضه سوره بسم که بگفته
 از شام در سنه ثمانیه شهید شد و مسلمانان سه بار بوی دزد و دزدان را و تمام بن قصه سطور است و در کتب سیرت قال پس گفت آنحضرت
 و در بیان کیفیت شهید شدن ایشان ساختن را زید گرفت. رایت نخستین بن زید بن حارثه. فاصیب پس گشته شد ثم احمد جعفر
 فاصیب پس برگرفت. رایت را جعفر بن ابی طالب پس کشته شد ثم احمد بن رایت را عبد الله بن رواحه. فاصیب
 پس گشته شد و عیناه تدرنان میگفت آنحضرت این حکایت را و در چشم آنحضرت اشک ریختند حتی اخذوا زید بن حارثه و جعفر بن ابی طالب
 گرفت. رایت را آنکه قلبه شمشیر است از شمشیر خنجر ای. یعنی خالد بن ولید. و گویند که سفت شمشیر از دست خالد و بلع ران و شکسته شد حتی قطع
 علیهم تا آنکه شاد و خدای تعالی بر مسلمانان یعنی نصرت داد و ایشان ابر و دم مسلمانان از دست ایشان سلامت ماندند. رواه البخاری.
 و عن عباس قال شهدت مع رسول الله صلوا الله علیه وسلم یوم حنین گفت عباس حاضر شد و با آنحضرت روز غزه و حنین که بعد از
 فتح که واقع شد و حنین بضم حاء و همزه فتح نون و لی بعد آن خندید ساکن است نام موضع نیست میان مکه و طائف و راه عرفات فلما اتفق
 المسلمون الکفار و المسلمون برین. پس پیش از آنکه بیکدیگر مسلمانان و کافران گشتند مسلمانان و کافران که مالیکه لیت و میده
 و بحقیقت این نبرد نبود بلکه گشته به پناه آنحضرت آمدند استمداد و چون از حضرت می ببالجید که لانی بود از مسلمانان که واقع شد فظنق
 رسول الله صلوا الله علیه وسلم کرض لعلته قبل الکفار. پس در ایستاد آنحضرت که می جنبانداستمداد و لکه نام و دل دل بود بجانب کفار
 کرض جنبانیدن و آب بپاشی قبل کبرفت و فتح موحده جانب و این غایت جرأت و شجاعت است که در چنان معرکه که ستر نازد. و ان اخذوا
 بغله رسول الله صلوا الله علیه وسلم و رضی الله عنه و حال آنکه من گیرنده ام نگام استمر پیغمبر خدا صلوا الله علیه وسلم ان لا تسرع و حالیکه از میدان
 بغله را انجبت خواستار نیکه شتابی نگیرد بغله و نیز نرو و ابوسفیان بن الحارث اخذ بر کاب رسول الله صلوا الله علیه وسلم ابوسفیان
 بن حارث بن عبد المطلب بن عم رسول الله که از فیتان قریش و شحجان عرب بود گیرنده بود و رکاب آنحضرت را تا نازد و اگر
 فضا بتازد و رکاب شد. فقال رسول الله صلوا الله علیه وسلم ای عباس یا اصحاب السمره. پس گفت آنحضرت ای عباس یا و از ده
 خداوندان سمره را بفتح سین و ضم میم نام درختی است که بهیت کردند از میان روز حدیبیه که آنرا سبیه الرضوان خوانند یعنی نداده اهل حدیبیه
 که درین وقت برسد. فقال عباس کان جلاصینا پس گفت عباس بود عباس می صحبت بفتح صاد و کسر تخانیه شده و رو بلند و از
 مباله صانت. فقلت یا بله صونی عباس میگویند پس غم من آواز بلند خود. این اصحاب السمره. کجا اند اصحاب سمره. فقال. پس گفت
 عباس. و الله کان عطفتم من سمو صونی. هر آنکه گویا باز برگشتن اصحاب سمره هنگامیکه شهید ندادند از عطفه البقر علی الاولاد و لم یجند
 برگشتن گاو و آن برجه بای خود که چون تیر و بهجت و شوق می آیند بچنین این جماعه آمدند. فقالوا پس گفتند برای آنها از خدمت و عفت
 و اتمانال موسی البکیک لیک قال. گفت عباس. فاقبلوا الکفار پس کشش کردند با کافران. و الله دعوه فی الانفصار. و دعوا

یعنی استعانت و مذاکره در انصار بود. یقولون میگفتند غازیان - یا مشر الانصار یا مشر الانصار میگفتند ای گروه انصار که میگوید
 یاری میدید. ثم حضرت الدعوة علی بنی الحارث بن الخزرج - پیغمبر که نامه کرده شد دعوت بر او داد حارث بن الخزرج انصار را و او را و برادر
 یکایک او را و بنی حارث از او و از خزرج اندر نظر رسول الله صلی الله علیه و سلم و پیغمبر علی بن ابی طالب علیه السلام و علیهما السلام و انصار
 که در آنحضرت و حال آنکه وی بر سر خود بودند آن گویان در آن گنجه و دیگر استین بر لبای پیغمبر و انصار نشان یعنی صحابه و انصار
 علیه السلام که در آن گنجه بجانب ایشان میدید. فقال بنو امیه بنی النضر و بنو النضر گفتند این بندگان که در آن گنجه هستند
 و بنی النضر و بنو امیه بنی النضر و بنو النضر گفتند این بندگان که در آن گنجه هستند و بنی النضر و بنو امیه بنی النضر
 از آنحضرت صلی الله علیه و سلم شنیده اند. است ثم اخذ حقیات - پیغمبر گرفت آنحضرت چند سکه نقره - فری بن عوف الکلبی
 پس از آن سکه نقره را بر روی کافران - ثم قال انهم ما در ب محمد پیغمبر گفت آنحضرت شکست خوردند و این کافران گفتند
 محمد فوالله ما الا ان را هم جویا نیست پس بخدا سوگند نمود آن انصار که سبب آنکه از دست آنحضرت ایشان را بگریزید بای خود نمود
 واقع گردانند سکه نقره را از دست اری حرم علیا - پس همیشه بود من که میدیدم ترس ایشان اند - و امر هم میرا میدیدم که از ایشان
 پس دنده - رواه مسلم - و عن ابی اسحق - نام او عمر بن عبد الله بنی النضر - هم که سبب سوره و سکون و تثنیه نسبت بسبب که
 نام مرویست بود ابو اسحق از شما پیغمبر را که از او این نفع اوست و میشت هم - در قال قال رجل للبربر - گفت ابو اسحاق
 گفت مروی مروی بن عازب را که از شما پیغمبر است - یا ابا عماره گفت بر او است - فرم تو بچنین - آیا اگر بخندید شما از ایشان
 روز چنین - قال - گفت بر او و الله و رسول الله - نه بخدا سوگند پشت ندانم پیغمبر خدا - صلی الله علیه و سلم و کن خرج شبان صحابه
 پس علمیم کثیر سلاح - و لیکن این مقدار بود که بیرون آمدند جوانان از اصحاب آنحضرت که نبود بر ایشان بسیار سلاح - فلقوا و اوارا
 الا یکا و لیسوا هم - پس پیش آنکه در کوفه را از کافران که نزدیک نبود که بقتل در ایشان را تیری یعنی آنچه بین تیر اندازان و نزدیک
 خطایمی خود تیر ایشان - فرستادیم رتقا یکا و درون بختون - پس تیر انداختند آن گروه این جوانان تیر انداخته که نزدیک نبود
 که خطا کنند - فاقبلوا اسباکی رسول الله پس وی آوردند این جوانان بجا پیغمبر خدا - صلی الله علیه و سلم - یعنی جایی گذاشته تیر
 آنحضرت آوردند - رسول الله - پیغمبر خدا - صلی الله علیه و سلم علی بن ابی طالب - بسیار بهتر سفید خود بود که آنرا و الله است و ابوسفیان
 بن الحارث یقوده و ابوسفیان که ابن عم آنحضرت بود میکشید آنحضرت را یعنی نگاهدار که در کاب آنحضرت بود و فرستاد آنحضرت و ابوسفیان
 آنحضرت از بنی نضر که از خدا و دعا کرد - و قال - و گفت آنحضرت چنانکه عادت غازیان میباشد دروغ و نفس و باری چهار جلد است
 و شجاعت و تمسک بعهده و نفی - انا لله لا کذب - من پیغمبر هیچ دروغ نیست در این - اما این عبد المطلب - من پیغمبر عبد المطلب
 که مشهور بود بشرف دعوت و کرم - ثم حضرت پیغمبر صفت است آنحضرت صحابه را و ایستاده که در صفت - رواه مسلم و البخاری و
 از او است که در این حدیث را مسلم در بخاری راست من آن و لفظش را مسلم است - من رواه لنا - در روایتی که در مسلم
 بر آورده است که قال البربر گفت بر این عازب - کنا و الله اذا امر بالباس تنقه به - بودیم ما و فیکه شرح باشد خدا یعنی مثال منج شد مثال

سختی و تنگی او است چنانکه کسی در وقت غضب میشود و قایم میگردد و پناه می‌بستیم بانحضرت و ان الشیخ منا الذی کاذی برید
 و او مردانه از آنکه میباید که مقابل بی‌ایستاد با وی و در جایی که وی بود بجای می‌بود یعنی آنکه بنابر صلی الله علیه و سلم و معجزه اینی انزل و استنبط
 بود بگفتن نگریزه یا و انداختن آن بجانب کفار و نهیمت خوردن ایشان بدانکه در حدیث اول مذکور است مذکور حدیث ثانی بر می‌آید
 قصه چنین است و بعضی گفته اند که اتفاقاً شجاعت آنحضرت پناه جستن ایشان بوی را مثال بن معطن معجزه است و امر است برین از جری
 عادت - و عن سلمه بن الکعج قال غزو مع رسول الله صلی الله علیه و سلم حینما فلی صحابه رسول الله صلی الله علیه و سلم گفت سلمه
 بن الکعج غزا کردیم با همراه آنحضرت غزوه چنین را پس گشتند و پشت دادند بعضی از اصحاب آنحضرت - فلما غشوا - یعنی غنیمت
 و چشم شین محبهم مشدده رسول الله پس هنگامی که نزدیک آمدند و قصد خیانت کردند کافران با آنحضرت نزل عن العیاله و فرود آمد
 آنحضرت از دستم قضی قضیه من اب من الارض پس گرفت آنحضرت مشت از خاک زمین که سگر نیراهم در وی و دستم قبل و جوابم پست
 مقابل کرد آنحضرت بان خاک و بیای کافران یعنی مقابل و بیای ایشان کال بخت - فقال پس گفت آنحضرت این کلمه - شامیت
 الوجوه - نه شست شد یا زشت باد و بیای ایشان یا ذلتی ایشان - فاطل الله منهم انسانا الاملا عینیه ترا بانک القبطه پس بیای
 نکرد خدای تعالی از ایشان هیچ آدمی را یعنی هیچ آدمی نبود مگر آنکه سر کرد و سر و چشم او را بجا کال قضیه خاک که انداخت بجانب بیای ایشان
 فرود آمد برین - پس گشتند کافران در حالیکه فترهم الله پس گشت اذ ایشان خدای تعالی نصرت و ایمانان ما -
 و قسم رسول الله صلی الله علیه و سلم غنائم من المسلمین - و بخش کرد آنحضرت غنیمتهای ایشان را میان مسلمانان غنیمت مالی که از جنگ
 کافران بدست آمد - رواه مسلم - و عن ابی هریره قال شهدنا مع رسول الله صلی الله علیه و سلم حینما - گفت ابو هریره حاضر شدیم
 ما با آنحضرت غزوه چنین را و در مواجبت الدنیه این قصه را در غزوه خیبر ذکر کرده و در صحیح البخاری نیز چنین است - فقال رسول الله
 صلی الله علیه و سلم لرجل من معیدی الاسلام - پس گفت آنحضرت مردی را از جمله کسانی که همراه او بودند دعوی میکرد آن
 اسلام را و هیچ شان نکرد و لفاق ظاهر بود بر وی - سپاه من اهل النار فرمود این مرد و درخی است - فلما حضر القتال قاتل اهل الجبل من
 اشد القتال پس هنگامی که حاضر شد جنگ قاتلت کرد این مرد با کافران تعالی که از سخت ترین قتالها بود - و کثرت بالهراج - و بسیار شد
 بان مرد و جرات تحت کبیر جراح کبیر جماعت - فجار رجل فقال پس مردی از صحابه پس گفت - یا رسول الله ایت الذی
 تحدث انه من اهل النار قد قاتل فی سبیل الله من شد القتال - خبره من از حقیقت حال مردی که خبر میدی تو که وی از اهل آتش است
 بر تحقیق قتال کرد و راه خدا سخت ترین قتال - کثرت بالهراج - پس بسیار شد بوی جرات فقال ما انه من اهل النار - پس گفت آنحضرت
 و انا و گاه باش که وی از اهل راست - فلما و بعض الناس یزایب - پس نزدیک آمد و بعضی مردم که شک کنند و صدق خبر آنحضرت که
 با وجود این چه و جودی و قتال چون بغیراید که وی از اهل راست ضمیمه هر خطی و ذلک و عبد الرجل لم الجراح پس شنای آنکه وی بران حال
 بود ناگاه یافت آن مرد و جرات را - فاجوی بید و الی کنانته - پس آنکه بگردانید دست خود را بسوی او و فخرج سما - پس شدید
 را و در اکثر روایات بخاری سما بلفظ جمع یعنی برکشید تیر را - فاشهرها پس پیش سینه خود را بان تیر و در حدیث دیگر صحیح البخاری آمده

که آن مرد نماز شصت و دو بار از زمین نهاد و سینه خود را بر تیزی شمشیر زد و در آن آگشته شد و این منافات ندارد بجز تیر شمشیر که هر دو کرده باشد
اول به تیر که چون تمام شد قتل شمشیر کرد و الله اعلم - فاشتر رجال من المسلمین اے رسول الله پس شتاب فتنه و دویدند و در آن
از مسلمانان ایسوی بن خیر خدا - صلی الله علیه وسلم قتلوا - پس گفتند یا رسول الله صدق الله حدیثیک - راست گردانید خدای تعالی
سخن ترا که گفته بودی آن مرد از اهل ناریست - فداخر فلان و قتل نفسه تحقیق برید خور و اعلان یعنی آن مرد و کشت خود را -
فقال رسول الله پس گفت پیغمبر خدا صلی الله علیه وسلم العدا کبر شد علی عبد الله رسول الله - گواهی میدهم که من نبی خدا ام فرستاده
دی گاهی که منجزه ظاهر شد آنحضرت صلی الله علیه و آله و سلم گواهی میداد بر سالت خود از جهت تازی یعنی که پیدا میشد در آن وقت علیا کبرایه تنبیه
ملحقین مردم بر آن و فرمود آنحضرت - ایما لم یفان لا یفان النجبة الا انوس - ساسی بال بر خیز پس اعلام کن مردم را باینکه در نمی آید
بهشت را اگر مسلمان - وان لا یؤیدن الا بدین بالرجل الفاجر - و بد رستی خدای تعالی تو نمیگردانند این دین را بر و فاجر
و جهاد و قتال دی تجور بے فرمانی و تباہی کردن - رواه البخاری - این حدیث دلالت دارد بر آنکه قاتل نفس و دوزخ مستند به سبب است
که اگر مؤمن است و تصدیق ایمانی دارد و ظلم و زنا و خود را بکفر و کجین است حکم قاتل مؤمن عدا و قاتل نفس نیز و قاتل مؤمن است در قرآن مجید حکم
بخلو دی در زنا کرده و علمای در آن تاویلات دارند و بعضی محدثین از اهل خلوا گرفته اند که اگر چه مؤمن است اما این قسم مؤمن مخلص است
در انبیا ایشان خلود نار را مخصوص بکافر نمیدارند اما این قول شاذ است **اجمع اهل ذمیب سنت جماعت و خصوص**
این مرد که قصه او در حدیث گذشت میگویند که وی منافق بود چنانکه خطیب بغدادی گفته است یعنی در واقع منافق بود اگر چه ظاهر بود و فغان و
و الله اعلم - وعن عائشة رضی الله عنها قالت سحر رسول الله صلی الله علیه وسلم حتى انه یخجل الیه انه یفعل لئله و افعله - روایت کرده شده
است از عائشه که گفت سحر کرده شد آنحضرت تا آنکه هر آنکه در خیال انداخته شد او را که وی کرده است نیز بر او حال آنکه نکرده
است آنرا و در حدیث دیگر آمده است که در خیال انداخته میشد که بایلی خود را و جماع کند و نمی کند ایشان را یعنی طامری شد او را
از نشاط و فرح که وی قادر است بر آمدن زنان را چون نزدیک میشد ایشان قدرت نمی یافت بر آن که قوی را ملاحظه است بعد
نموده اند و عرض سحر و امثال آن از عراض امراض بحضرت رسالت صلی الله علیه و آله و سلم را سخن انکار و طعن را ن یافته و تو هم کرده اند
که برین تقدیر اعتماد بر شریعت و اقوال و افعال وی نمائند و شک و التباس آه یافته که شاید ازین قبیل باشد و این قسم زائل و باطل است
بعد از وجود دلائل قطعیة یقینیة بر صدق وی و ثبوت نبوت وی صلی الله علیه و آله و سلم و سحر ضعیف است از امراض عارضی است او علل که
جائز است طریای آن بر انبیا صلوات الله و سلامه علیهم اجمعین چنانکه سائر انواع مرض اگر فرض کرده شود چیزی از اختلال را فغان خلط
مرض موجب نمیکرد آن کمال اختلال را و سائر افعالی که در خلعت نیست در آن مرض را بعد از حصول صحت و زوال مرض چنانکه در سائر
ناس انبیا علیهم الصلوٰۃ والسلام جائز است بر ایشان طریای عراض شری الزافات و غیرات و الا لام اسقام آنچه جائز است بر سائر بشر
گذشته شده است بر خدا جسمان طوایر ایشان بر جبریت و جبلت و اما ادواح و بواسط ایشان معصوم است از آن و متعلق بجلال و علی
و گیرنده است علم و وحی را از ایشان اجساد هم اضیة دارد و اهم مساوی که گویند این معنی دارد و گاهی نگاه میدارد ایشان از انکشاف نیست

و احکام جمیع بطریق اعجاز و خرق عادت از جبرک اظهار شرف و کمال امتیاز از ایشان زنهار نشود و قتیله قضا کند آنرا حکمت چنانکه از تائید
 زیر بود و در امثال آن نگاه داشت و نزد آنحضرت انصاف به لغو از رسم نبود بهر که از سخن این عاصم نسبت حکمت و تاثیر سخن در چشم شریف و
 صلوات الله علیه آله و سلم اظهار حقانیت تاثیر سخن در زبان سمع آلی بر خوبان آن که السمع حق و اظهار نبوت اثبات آن بود چه سخن در اثر تاثیر
 نمیکند و کافران آنحضرت را سحر میگفتند پس حق تعالی بنا بر تاثیر سخن در روی ظاهر گردانید که وی سحر نیست تا تکمیل فعل عدم قدرت بر
 جماع که در حدیث مذکور شد و طریایع ضعف بصیر که در بعضی روایات آمده محل در تبلیغ شریعت و تاج در صدق و غنی نسبت از خجسته قیام و
 بر عصمت و نزاهت و فی رابیع شریعت آن بر بعضی امور دنیا و نیست که آنحضرت برای آن نبوت نشانه و فضیلت داده نشده و در هیچ حدیث
 و خبری نیامده که صادر شده از وی صلوات الله علیه آله و سلم قولی یا فعلی برخلاف آنچه اخبار کرده و ابلاغ نموده و مخالف آنچه نفس الامر است
 گفته و کرده و آنچه مذکور است و خوار و تخلیات است و این تخلیات را صادق اعتقاد نمیکند و اثبات نمی نمود و اعتقاداتی بر پنج صدق
 و سداد و اقوالی بر طین صحت معمم فساد بود و اگر ضعف بصیری هم ظاهر میشد محض عقل تمیز نبود و نفهم و بالبد التوفیق و توفیق سحر بود از بوی
 از حدیث بود و در فی الجمله از سنه ساو سنه مدت بقای او گفته اند که چهل و زود بود و در واتی شش ماه و بقول تمام سال غالباً قوت و غلبه و
 چهل و زود بود و وجود بعضی آثار تا شش ماه و بقای بعضی تا سال و اما علم و طریق علم بدان که حاصل شد انیست که گفت عاگشته
 هست او اکان است یوم غدی تا و قتیله بود و در وری نزد من دعا الله و دعا دعا و آنحضرت خدا را و دعا کرد و آنرا
 دعا ای کرده بود و دعا ای کرده و بر آن تمیز بود و در بنیاد دلیل است بر استحباب سنیت و عازر حصول کرده و نزول بلا و گفته اند که از خبر
 سبب آن وقت دعا می کنند که وقت اجابت رسد و دیگر از آن می گذارند که دعا می کرده باشند تا در وقت خود مستجاب میگردد و ثم قال سیر
 گفت آنحضرت اشعرت یا عاگشته آیا میدانی و خبر داری ای عاگشته ان الله قد افانی فیما استغفنیته که دعای تعالی جواب داد
 در چیزی که درخواست بودم از وی جواب آن جامی رحلان طلس حدیثا عند راسی الاخر عند رحلی آندند و در وری شست
 از آن دور نزد من و شست و دیگری نزد پای من ثم قال حدیثا صاحبی لیسر گفت یکی از آن و مرد در بار و صاحب
 خود را تا و جمع الرجل چیست سید و مندی سخن می بین مرد را قال مطلوب گفت صاحب می بین مرد سحر کرده شده است
 طبعی می آید و یک از آن طبعی شست قال گفت آن یکی و من طبعی که سحر کرده است او را قال لیسر بن العاصم می گفت
 آن یک سحر کرده است و البسیه عاصم می گفت و گفته اند که دختر آن می کرده بود و بار و می شست می قال فیما ذا گفت در چه چیز
 سحر کرده است قال فی مشط و مشاطه گفت سحر کرده است و مشط البقم شیم و سکون شین و البقم آن و لغات دیگر نیز دارد شانه
 و مشاطه بقم میرا که از شانه افتد و وجه طلعه ذکر و در غلاف شگوفه زحمت بقم شیم و شگوفه زحمت طلعه بقم شیم و شگوفه
 نام شگوفه و آن بزمی نروداده و می باشد و اینجا شگوفه نرود و ظاهر آن خاصیت دیگر دارد و حجت حدیث نیز روایت است و منی و حجت
 سحر و کی است قال فاین بود گفت پس کجا نموده اند آنرا قال نه بر زبان گفت در چاه در دان الفتح و آن سحر و سکون را
 نام چیست و در بعضی روایات از آن بقم شیم و در بعضی مشهور است اول صحیح شست و فذیب النبی صلوات الله علیه و سلم فی این

من اصحابه الی البیة لیس فی آنحضرت در میان چند مردم از اصحابی و بسوی این چاه - فقال نذره البیة اریتم ان یسکن فی آنحضرت ان
چاهی است که نموده شد مرا - وکان یوما نقاة الخمار - وگویند که آب آن چاه آبی است که خریده شده است در وی خاک بکشد و تشدید
فون گویا می شود بسوی مشهور است - وکان یوما نقاة الخمار یعنی گویند برای خرابی و سرخسای یوان است - فاستخبره لیس یوان در
آنحضرت آن صحرا که در آن چاه نهاده بود و تشریف گفته که گاهی نمی توانم بر آن فرود که مرا بقبول می نمایند کانه رسول شایطین بخان ننگگون
چاه بودند که آنها را تشبیه بر رسول شایطین ده باشند و قبح منظر و لیکن بر او شکوفه های غل غل است که در چاه دفن کرده بودند و بر شایطین
افق مناظر میدارند و بعضی گفته اند که در شایطین ماله است خبیث اند که آنها را شایطین می ده اند و تنفق علیه در روی زمین
مهاصل مده است که آنحضرت علیه و عمار را خطی مدعیان فوسما و ارباب سیاحت از بیرون این فتنه ایشان و غل غل شکوفه غل که در
تمثال آنحضرت از نوم ساخته اند و سوزنا در وی غل غل زده و زده گشته اند پس در درجیل خود تین امیر استی که از آن می خوانند و
کشاده شد و سوزنی که از آن بیرون می آورند آنحضرت را شکسته و آرمی میشد و شاید که آنحضرت بر سر آن چاه رفته و علیه و عمار را بدر آمدن
در و ن چاه و بیرون آوردن مر کرده باشد و نیز در روایات آمده است که آنحضرت صلی الله علیه و آله و سلم آن بود و هیچ نگفت در مقام انتقام
آنها نایستاد و فرمود بر انگیزتین او دست نمیدارم - وعن ابی سعید الخدری قال لما نحن عند رسول الله صلی الله علیه و سلم و هو یقسم تسبیحا
گفت ابو سعید و را شنای آنکه نزد آنحضرت بود و عید حال آنکه آنحضرت بخش میکرد و ما **فان** قات مصدر است و بعضی مقسوم فیکم
قات یعنی نصیب بخش و این الی ز غنائم ضمیم بود که قسمت کرد آنرا بکیرانه آناه - آمد آنحضرت لا ذوالخویرة - لغنم فامر بفتح و او سکون
تختانید که صرا و مملک - و هو الرطل من بی تمیم - و ذوالخویرة مردی بود از بنی تمیم - فقال لیس گفت آن مرد - یا رسول الله
اعدل - عدل کن و قسمت بهر برابر ده - فقال لیکن اعدل اذالم عدل لیس گفت آنحضرت ای تو لیس که عدل میکند و فتیله
من عدل لکم - فثبت و سرست آن لم کن عدل و تحقیق نوید شدی و دنیا کار شدی تو اگر نیستی من که عدل نکتم زیرا که امید داری
سود و نسی شاد و عدالت من است و مراجعت عالمیان ساخته و برای اقامت عدل فرستاده اگر من الت فوندم شمار خبر نا امید و زیاده کار
چیزی نیست - فقال عمار بن ابی ان ضرب عنقه لیس گفت عمر بن الخطاب و ان کن در آن و او را استقبال و عمار فلان اصحابا با کسب
آنحضرت گذارد و او را عرض کن بوی زیرا که مرا در یاران آنکه بحقرا حکم صلواته مع صلواتهم - خوار و خرد می بیند و یکی از شما نماز خود
در مقابل نماز ایشان بد صیامت صیامت و روزه خود را برابر روزه ایشان یعنی در نماز نماز روزه ایشان بشیر و قوی تر از نماز روزه
شما است و اکثرین عسلیان منی واقع شده است اگر چه نماز روزه ایشان بمصدا قبول نمیرسد و اگر چه ایشان واجب القتل شوند نزد خروج
ایشان بر امام چنانکه میفرماید یقرون القرآن لا یجوز ان یراقیم - بخوانند قرآن را و میگذرد قرآن بخوبی ایشان را کفایت است
از عدم صعود و وصول محل نابت و قبول - یقرون من الدین کما یمرق السهم من الرمية - بر آید از دین چنانچری بر آید میگذرد تیر از
شکار که انداخته میشود تیر بسوی وی - یقرون فی الصلوة شگانه کرده میشود پیکان تیر - الی مصافه نگاه کرده میشود بسوی مصاف تیر بفرمود
کمر آن بی که پیچیده میشود بر بدخل فصل بالای وی - الی لغفیه نگاه کرده می شود بسوی لغفی سهم بفتح فون که فرمود و تشدید

استخانیہ و موقوفہ۔ نوی قبح ترست بگراف و سکون ال ایچ چوب تر این تفسیر را ویست در میان قول آنحضرت۔ الی قد وہ نگاه
 کہ در مشو بسوی قذوی بضم قاف و فتح ذال سبزه اولی بر پای تیر یعنی میگذرد و تیر از شکار از پیکان تا پرا۔ فلما یوجد فی شئی یسین فته
 نمیشود و تیر چرخ از اثر شکار۔ قد سبق الفرت و الدم۔ در حالیکه گزشتہ است تیر گین را و خون را یعنی این فرق همچنان از زمین میگذرد
 کہ تیر باین صفت از شکار میگذرد کہ هیچ اثر آن از خون غیره در هیچ جزوے از پامان تا بالا پیدا نمیکرد و باین حدیث استدلال کرده
 است کسی کہ کفر کرده است فواج را و خطابه گفته است کہ مراد به دین اینجا اطاعت امام است و در بخاری مسلم و ابن ابی شامه است
 کہ بیرون می آیند از دین چنانچه بیرون می آید تیر از شکار نگاه میکند تیر انداز در پیکان پس نمی بیند چیزی و نظر میکند در چوب تیر پس
 نمی بیند چیزی و نظر میکند در پیرس نمی بیند چیزی و شکست کند و رفوق بضم فاق و قاف سونافا یا صیدیه است بوی چیزی از خون
 بعضی از علما گفته اند کہ این شاکست از آنحضرت صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم توقف در کفر خارج است باینکه از امام مالک تکفیر اهل بود و پسین
 کہ آیا کافر اند ایشان گفت از کفر کریمت اند ایشان مثل این از امیر المؤمنین علی رضی اللہ عنہ و نشان خارج نیز نقل کرده اند و اللہ اعلم
 اتیم رحل سود۔ علامت اصحاب بن مرد که ذوالخو لیره است مردی است کہ بیرون خواهد آمد از ایشان یا نه رنگ۔ احدی عضد
 مثل مدی المرأة سیک از دو بازوی وی مانند پستان زن است۔ او مثل البیضة۔ یا مانند پاره گوشت۔ در در۔ بفتح تا و ال اصل
 و سکون را اصل تندر در بر وزن تندر یعنی حرکت میکند و می آید و میرود آن ناروی دوا و را ازین جهت ذوالشده
 گویند بضم ثانی و فتح ذال تشدید ثانی و در کج خواهد بود۔ و یخرجون علیه فرقة من الناس و بیرون می آیند ازین دو
 بر که با و است یعنی بهترین گروه از مردم و اطاعت نمیکند ایشان را و در بخیر فرقه اصحاب است رضی اللہ عنہ تعالی
 ابو سعید اشهد انی سمعت هذا الحیث من رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم۔ گفت ابو سعید خدری گوای میبدم کہ شنیده ام بن حدیث
 آنحضرت۔ و اشهد ان علی بن ابی طالب رضی اللہ عنہ قائم و نامتہ۔ و گوای میبدم کہ امیر المؤمنین علی قتال کرد این طائفه
 خارج را کہ آنحضرت وصف کرد ایشان اومن با علی بوده ام۔ یا مریدک لرحل فالتمس و چون شتخ کرد و گشت ایشان را علی مرتضی
 امر کرد بطلب کردن و جستن این مرد میان کشتگان پس طلب کرد و شد۔ فانی به پس آورد و شد و را از روی رضی اللہ عنہ تعالی
 نظرت الیه تا آنکه نظر کردم من بسوی وی و یافتیم او را علی فالتفت الی۔ بر وصف پیغمبر خدا صلی اللہ علیہ وسلم الذی نعت۔ و صفی کہ وصف کرد
 بود آنحضرت او را۔ و فی روایتی۔ و در روایتی بجای آناه ذوالخو لیره کہ در اول حدیث واقع شده است انجین واقع شده کہ قبل
 رحل۔ آمد مردی۔ غامر انجین۔ فرورفته چشمان در بر اصل غور فرورفتن آبست در زمین۔ فانی الجبته۔ بلند و بالا برآیده پیشانی
 و فانی بالف و متوعد و منی درم اوست کت اللیحه فرج و کتف ریش مشرف الوجنتین۔ بلند و خسار با اتراف بلند
 و وجه بر سر حرکت و اور خسار بحلق الرأس تراشیده موی بر سر این صفات ذوالخو لیره است کہ در زمان آنحضرت بود
 و ذوالشده کہ بر امیر المؤمنین علی خروج کرد از قوم اوست و تو سم اتحاد بر دو خطاست بفتح۔ پس گفت این مرد باین شکل
 یا محمد اتق الله۔ ای محمد پرست کن اطاعت کن خدا را و عدل کن۔ فقال۔ پس گفت آنحضرت۔ فمن یطع الله اذا عصى الله

از درون برہم و دھندہ پیش گفت آنحضرت خدا را و شکر کرد بر اسلام مادر من۔ وقال خیر۔ وگفت آنحضرت نیک یعنی کلامی
گفت متضمن نیک اندوختن است مجزہ انجا ایلور و شاد دغای آنحضرت در شان مادرانی برہرہ فی الحال با وجود آن آبا و ائسلیہ شکر کرد
داشت پس بن از حضرت بود و روی و کرد انبیک و حی ال در از کفر با سلام باذن اللہ۔ صلہ مسلم۔ و عذہ قال انکم تقولون
اکثر ابوہریرہ عن النبی صلی اللہ علیہ وسلم۔ گفت ابوہریرہ بدستی شنائی گوید کہ بسیار کرد ابوہریرہ روایات احادیث از آنحضرت۔ و انہ
الیہ عذر و لغای خدا محل عذر است مراد در قیامت یعنی اگر من کم و بیش کرده باشم و خیانتی و ذریہ خدای تعالی روز قیامت جزا من
خواہد داد و آنحضرت فرمودہ است۔ من کذب علی متعذر الحدیث۔ بعد از ان سبب گفتار خود را بیان میکند و میگوید۔ ان غنی من المہاجرین
کان یشتغل الصنف بالاسواق۔ و بدستی برادران من کہ ہاجران بودند باز میشت ایشان را از ملازمت شریف آنحضرت بہت بہت
زدن بازار را کہ نیت است انبیع و ذلکہ در آن بایع و مشتری دست بردست دیگر نیزند از جہت بودن ایشان صحابہ تجارت۔ و ان غنی
من الانصار کان یشتغل بمحل المواہم۔ و بدستی برادران من کہ انصار اند باز میشت ایشان اکارالہای ایشان را با موال نزد اہل ہجر
با غما و زراعت ہامی اند چنانکہ نزد اہل کہ شتران گو سفند ان انصار را با نجاتین زرعہ بودند۔ و گنت امر ابو سکینہ الہم رسول اللہ
صلی اللہ علیہ وسلم۔ و بودم من بروی مسکین کہ پیوستہ می بودم و ملازمت میکردم آنحضرت را علی ملاطفت۔ بر یک در آن کم خود یعنی فقیر
بودم بہرہ میرسد بہان قدر کہ شکم پر کرد و در شہر چہ کند قناعت می نمودم تجارتی و زراعتی نہ شدم تا بان مشغول شوم از دریا
شریف دور افتم و در ملازمت شریف می بودم۔ و ان قال آنحضرت را میدیدم وی شنیدم و قال یعنی صلی اللہ علیہ وسلم یوہا
وگفت آنحضرت روزی۔ لن یسط احدکم ثوبہ حتی یقفہ مقابلہ فہ۔ ہرگز فراخ نکند و نکند ثوبہ یک از شما جائہ خود را تا آنکہ تمام کنم سخن خود
کہ انیت اشارت بدعا نیک کرد آنحضرت برای امت خود بخفا و نگاہ داشتن انچہ شنیدند از آنحضرت از احادیث۔ ثم یجہدہ صدہ
پست گرد آرد جائہ خود را بسوی سیدہ خود و فیسی من مقاتلی شیا ابد۔ پس فراموش کند بیچ چیز۔ را از احادیث من کہ یاد گرفته است
ہمیشہ یعنی دعائی میکند کہ جائہ خود را از آنکند و بکلت آن عار و ران جالبہ بینہ خود ضم کند بہرہ از احادیث من یاد گرفته است ہرگز
از یاد وی نزود فی سبط نمزہ لیس علی ثوب غیر ہا۔ پس بسط کردم گلیم را کہ نبود بہر بدن من جز آن گلیم نمزہ یعنی نون کہ میسم کلیم
پشتین کہ در وی سیاهی سپیدی باشد حتی قفہ یعنی صلی اللہ علیہ وسلم مقالہ۔ تا آنکہ تمام کرد آنحضرت مذاکرہ خود را یعنی دعا کہ را
کہ خواند۔ ثم جمعہا الی صدری پستہ جمع کردم آنرا بسوی سیدہ خود و فی الذی لبتہ بحت انیت من مقالہ ذلک لے یومنی ای پس گند
بخدائی کہ فرستادہ است اورا برایتہ فراموش نکردم از سخنان آنحضرت کہ شنیدم بودم مادر من متفق علیہ۔ و عن جریر بن عبد اللہ قال
قال لے رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم لا یخفی من فی علی الخلفہ۔ گفت جریر بن عبد اللہ علی کہ در عزت و شرف و حسن صورت و سیرت و
لصبحت بخلن بیکانہ بود گفت مرا آنحضرت آیا آسایش نمیدہ و خلاص نمیکردانی تو مرا از وی انخلاصہ و نمی شکستہ اورا و ذلک الخلفہ
خارجہ لام و لغیم ہر دو نیز آمدہ و صا و مملہ نام تنہا بود کہ اورا کعبہ الیما میگفتند از قبیلہ قحط و در وی تہی بود نام و خلاصہ مخلصانہ نام
درختیست کہ بہرخت می پیچد خوشبود را بجای و یک۔ قلت بلی گفتم بے راحت عید ہم دخا من سر دایم ترا از ان می گفتم آنرا کہ

لا اثبت علی الخلیل و لودم من که ثابت در جای خود نمی ماندم بر سر پی سوار می می نهادم از وی - فذكرت ذلك للنبي ليس يكره
انرا که من ثابت نمی توانم بود بر اسب پیغمبر را - صلى الله عليه وسلم فرب يده على صدرى - پس دست مبارک خود را بر
 من برای تقویت و تثبیت - فوجرت اثریده علی صدری - پس با فتم نشان دست ترفیعاً آنحضرت را و سینه خود را قال اللهم ثبته و
 آنحضرت دعا کرد مرا خداوند ثابت دار او را و حکم بر جادار بر سرپ بلکه در همه کارها و حالها - واجعله ياديا مديا - و گردان و در راه راست
 نماید و راه راست یافته شده - قال فما وقعت عن فرسي بعد - گفت جبر پس پی نهادم من از اسب پی بعد از آن ازینجا معلوم شود
 که هرگز آنجا نرفت و دلیری بخشیدی هرگز نشست و ناتوان نشدی اللهم از قنات تو مراد دل ده و دلیری بهم ده و بگو خوش خوان
 شیرین - و من یکن رسول الله فترت ان تلقى الاسد في اجامها تحم و این ضعیف در وقتیکه با قاست که معظمه شرف بودم چون
 در خدمت حاجی نظر بخشی که از دران راه و پهلوانان طریقت بوده میرسدیم دستی بر پشت این فقیر می زدند و میفرمودند اللهم ثبته
 بینه امیدواری تمام است که بطریق حق و دین ثابت و راسخ باشد انشاء الله تعالی - فالطلق في مائة وخمسين فارسا من حسن - پس در آن
 جریر بجای بی نظیر آن رعد و پیچاه سوار از احسن بجا و بهترین زن انحراف قبائل است از قریش نام کرده شد و بدان از حجت
 شدت و صلابت در شجاعت و حماسه میخیزد شجاعت است - فخر قبالنا و کسرا - پس سوخت جریر فی الخلصة آب آتش و شکست
 آنرا متفق علیه - وعن انس قال ان جلالا كان يكتب للنبي صلى الله عليه وسلم - ثابت است از انس که مردی بود در
 برای آنحضرت وحی میآورد - فارتد عن الاسلام و حق بالمشركين - پس مرتد شد و باز گشت از مسلمانان و باز پیوست بمشركان
 و این مرد نصرانی بود که مسلمان شده و باز مرتد گشته بنصرانیت باز رفت - فقال النبي صلى الله عليه وسلم ان الارض لا تقبل
 بدین شی زین نمی پذیرد و او را درون خود نمیگذازد - فاجبر ابو طلحة انه اتى الارض التي مات فيها - انس میگوید پس مجبور او را
 ابو طلحة انصاری که از مشاهیر صحابه و زوج ام انس است که وی آمد زین را که مرد و آن مرد و دفن کرده شده بود در وی - فوجده فدفنه
 پس آنست ابو طلحة و در بیرون انداخته شده و از قبر بر افتاده - فقال نشان بدار پس گفت پرسید ابو طلحة چیست حال این مرده
 که بیرون افتاده است - فقالوا و فناه مارا فلم تقبل الارض پس گفتند که او را در چند بار قبیل نکند او را از زمین هر بار که دفن میکنیم
 بیرون می افتد متفق علیه - وعن ابي اليوب قال خرج النبي صلى الله عليه وسلم وقد وجهت الشمس - روایت است از ابی
 یوب بنصاری رضی الله عنه که از کبار اصحاب است و آنحضرت را ابتدای سحرت بمنزل می نزول کرده بود و گفت بیرون آمد آنحضرت و
 حال آنکه فراتاده بود آفتاب یعنی غروب کرده - فسمع صوتا - پس شنید آنحضرت گوازی - ان فقال هو و عذاب في جودا پس گفت آنحضرت
 این آواز سبب نیست که هو و عذاب کرده میشوند و قبر می ایشان این آواز یا عذاب است که از عذاب فریاد میکردند یا آواز واقع
 شدن عذاب و از فرشتگان که عذاب میکنند و اول ظاهر تر است و نزد بطانی چیز است که دلالت دارد بر آن - متفق علیه - وعن
 جابر قال قدم النبي صلى الله عليه وسلم من سفر - روایت است از جابر رضی الله عنه گفت باز آمد آنحضرت از سفر - فلما كان
 قرب المدينة - پس هنگامی که بود آنحضرت در نزدیکی مدینه - حاجت رسید - بلکیت و برخواست بادی سخت - فكاوان ثفن المراكب

پس نزدیک بود که در گور کند سوار میشد و بر پویشیده گردانان نظر و ملاک کند - فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم - ليس گفت پیغمبر خدا - لعنت هذه الریح لموت منافق - بر اینکینه شده است این باد از جهت مردن منافق - فقدم المدينة فاذا عظیم من الیها فقیل قد مات پس سید آنحضرت بدینیه پس گاه کلمان تری از منافقان مرده است و سبب بیان یوحیموت منافق وجود وحشت نکردت و در یکجا همرون اثر کرد که در حال مردن زندگانی محل کلفت و محنت اندر و راه مسلم - وعن ابی سعید الخدری قال خرجنا مع النبی صلی الله علیه وسلم - همرون آمدیم با آنحضرت از که بسوی مدینه هسته قدمها عسفا - تا آنکه رسیدیم عسفا بن النعم عین سکون پس من سکن و یافا موضعیت برد و مرطلا از که مخطی - فاقام بهالیهال - پس اقامت کرد آنحضرت عسفا چند شب - فقال الناس ان یکن بهخانی شئی پس گفتند مردم ستم با اینچا در هیچ کاری و چنگه روان عیالنا مخلوف - و بدستی اهل عیال غایت پس اندکانه دخلون و یفهم خالفت یا خالفت و اطلاق کرده میشود در حاضر و غایب در دنیا گفته خالفت میگویند و قتیکی میسافرت غایب شوند مردان اقامت کنند بران - فاما ان علیهم - این ستم بر عیال که دشمن بر ایشان بتازد و غارت کند - فبلغ ذلک الی بنی پس سید این پیغمبر صلی الله علیه وسلم فقال الذی فی فی المذنبه شعوبه لا تقبلوا علیه لکان یحرمنا - پس گفت آنحضرت و سوگند خوردم که نیست در مدینه راس و نه سوارخانه مگر گاشته و گذاشته شده اند بر بر یک فرشته که پاسانی و نگهبانی میکنند مدینه را شجب کیشتر آن میان کوه و لقب بلغه لون سکون فاف نیز میخیزد راه کوه است و لیکن اینچا مراد راه میانش و میای است که کوچه ای شهر است چنانکه در حدیث آمده که بر اوقات مدینه ملائکه اند که در ناله آید از ا طاعون و دجال هسته تقدوا الیهما - و کما یرید شما بسوی مدینه و بر سید آنجا - ثم قال تخلوا - پس گفت آنحضرت کج کنید و از کلمان پس کس بر کردیم ما - واقبلنا الی المذنبه و روی آوردیم بسوی مدینه - فالذی یخلف به - پس سگند آن کسی که سوگند خورده شود و روی سوار است بآنکه سوگند بوی خورند و غیر وی آن حق جمع علامت - و صغیرا حالنا یحیی فلتا المذنبه - نهادیم بر اینها شئی در ایننگاه که در آمدیم مدینه استی اغار فلینا - تا آنکه غارت زدند بر ما - بنوع عبد المذنب عطفان - یعنی محرم و طایفه مفسدین نام قبلی است - تا بهم قبل از یک شئی و بر نمی انگیزت ایشان امیش از آن هیچ چیز پس صادق آمد آنحضرت که خبر داده بود که گاه میدارند مدینه را پس از شما فرشتگان و قتیکی قدم آید از راه مسلم - وعن انس قال صابت الناس نته علیهم رسول الله صلى الله علیه وسلم - گفت انس در موم و اخطی در زمان آنحضرت ستم بجه سال مست غالب آمد بر سال فخطبنا الیه - پس انشای آنکه پیغمبر خدا - صلی الله علیه وسلم خطب فی یوم الجمعة خطبه یخو اندر روز جمعه تمام اعرابی ایستاد و بدینشینی - فقال - پس گفت - یا رسول الله یا مالک جامع الیهال ملک شدالی و ابلغ بوستان و رعیت و دواب و انما یافت آب که ستم شد عیال از تنگی معاش - فابعد الله لنا - پس عاکن خدا را بر ما - فرج یدید - پس داشت آنحضرت هر دو دست مبارک خود را - و ما نری فی السماء فرقة - و قال نکه نمی بینیم و او آسمان را بیکه ابر فرج افتخ فاف و زار و پاره های ابر شک فرزند با یکی - فوالذی نفسی بیده ما نه نهما حتی نراهما الیهال - پس سخن اسوگند نهاد آنحضرت دست را تا آنکه جیب ابر را مانند کوه با در جامع الاصول و وضعها نهاد و هر دو دست را و این طایفه ترست - ثم لم یزل عن منبره رایات النظر تجاد عن کجیه پشور و دیدند از منبر خود که بوی ایستاده بود و آمدیم باران که میریخت و خود می فتاد از کجیه شریفه یعنی مقفل فود

از منبر بیرون آمدن از مسجد باران شروع شد و اصل حد و از بالا بپایان فرود آمدن صد وجود و غمط را می نمود آنکس که پیش از آن و پیش
 ما آنروز که دعا کرد آنحضرت - من الله و فرمای آن روز - من الله و من الله - پس فردا حتی الجمعة الاخری ساجده گریه خاتم ملک است
 او غیره فقال - و در ایستاد و در جمعه دیگر آن عرابی یاروی دیگر خبری پرس گفت - یا رسول الله قدم المعبود و غرق المبال و بر آن
 خانه ها و آنی که گزشتت الهام - فادع الهدى - پس عاکن خدا را برای ما یعنی که بایستد باران - فرغ میدید - پس داشت آنحضرت فرود
 خود را فقال پس گفت آنحضرت - اللهم جو الیاء و لا علینا خداوند ما بباران گرداگرد و فراغ و مناسبت مباران بر او و الیه فتح لام
 که کس آن حال عاقل نیکی معنی است و تشبیه بقصد من الله و ذکر است - فما یثیر الیه نایب من السحاب الا انفرجت پس شایسته میگردد
 آنحضرت هیچ سویی از ابر که آنکه گشته در روایتی من السحاب بجای من السحاب - و صارت المذیبة مثل الجوبة - و گشت بالا می نشیند
 مانند گوی نیل و در طرفه اتفاق مدینه ابر و باران می بارید بالا برودند که ابر بنمود و جبهه فتح جیم و سکون و و بموضع گوی که فرود آمد
 قاصد من الله که چوب سبز و جعفره و در روایتی بجای مثل الجوبة کلا کلیم آمده و گشت مدینه یعنی فوق مدینه مانند تاج تشبیه کرد و فرجه سحاب باران
 و سال اوادی قنایه شهره و سیلان کرد و روان رفت ره دانند کار نیز تا کیمیا و قنایه باری من الله و سبب و بر غرض نیز روایت کرده اند میان
 وادی قنایه نام وادی است در جانب جبل یعنی روان شد آن وادی که نام آن قنایه است تا کیمیا و این معنی است یا سبب
 در روایت بخاری آمده و سال اوادی او قنایه قنایه ترین وایت مفتوح است نیز تنوین - و لم یحک احد من حاجته الا حدث الیوم و یامد فتح
 که از تاریخ سویی که آنکه خبر داد بباران نیکی بسیار وجود فتح جیم و سکون و باران کثیر باران که فتح او بارانی نیست - و فی رواجه قال
 گفت آنحضرت - اللهم جو الیاء و لا علینا اللهم علی الاکام - خداوند ما بباران بپوشان و و کیمیا و جمع که لغت جایی بلند سخت
 که سوزن سنگ نشسته است - و انطراب - و بباران بر کوها طراب کیمیا و جمع طرب بر وزن کشف کوه فراخ یا کوه خرد - و
 بطول الادویه - و بباران در و نهائی ادویه - و مناسبت الشجر - و در جای رستن رختان - قال - گفت را وادی است که آنست
 فاطمت - پس قطع کرده شد و گشاده شد ابرها - و در جانیته فی الشمس - و بر آن دیدم در حالیکه ابر ویم و در آفتاب متفق علیه و علی طرب
 قال کان فی صلی الله علیه و سلم اذا خطب عند الی جلع غلته - گفت جابو قتیله خطبه خواند آنحضرت تکیه میکرد و بهشت درخت طرب جلع کیمیا
 جیم و سکون ذال معجمه من سواری المسجد از ستونهای مسجد که در زمان آنحضرت ستونهای مسجد از چوب خراب و بود این تکیه کردن بان چوب
 پیش از ساختن منبر بود - فلما صنع المنبر - پس چو تکیه ساخته شد منبر برای او فاستوی علیه پس بالا برد آنحضرت بر منبر و خطبه بر منبر خواند
 صاحب الخلة التي كان يخطب عندها - فرمود گردان جلع غلته که خطبه خواند آنحضرت نزد وی پیش نهادن منبر سخته کادت ان
 متفق - تا آنکه قریب که دوباره شود آن خله از فراق آنحضرت فزال یعنی صلی الله علیه و سلم - پس فرود آمد آنحضرت از منبر - و آنحضرت
 تا آنکه گرفت آن خله - فقها الیه پس فرام آورد آنحضرت او را بسوی خود و در کنار گرفت فجعلت بان المنبر صلی الله علیه و سلم یکست تشبیه
 کاف پس گشت آن خله که ناله می کند همچو ناله کردن کودکی که خاموش گردانیده میشود و اگر به و زاری خاموش میگردد و در بعضی روایات از جنین
 النعمان چنین معنی شوق و میل مراد اینجا از نیست دلالت کننده بر شوق بسوی آنحضرت صلی الله علیه و سلم - و استقرت - تا آنکه فرارفت

وامر خوانان تا بجا حظه آن مساحت کشند یا بطور مجرّه دعا کند ترمیزه بن - فقال لی اذنب - پس گشت آنحضرت مزله و فیدر کل قمر علی
ما حیثه - پس ترمیزن ساز بر قسمی از ترمیز را بر جانی مفعولت تم دعوت - پس گردوم و خرمینا ساختم بستر خواندم آنحضرت را علیما انظر الیه
کانه امر غودالی ملک لسانه - پس هنگامی که نگاه کرد و غراب بسوی آنحضرت گویا که ایشان چه پدید شدند بمن بستر هم پدید آمد و در مطالع
نظرم غمزه و سکون معجم و لغیم رانی الفراع غرافین مخیر لشیر اسی لفتح غن مقصود و کبر آن ممد و فلما را سی الصحنه و انکاف قول علیها
بیدار شد و ارات پس هنگامیکه بد آنحضرت انچه میگوید غراب چه پدید آمد بستر گشت آنحضرت گردن بر گزین آن غمزه را بیدار
جاس علی بستر نشست آن حضرت بزان خرمن - ثم قال دع لی اسمی بک بستر گشت آنحضرت بخوان برای من بستر و من را بخوان
یعنی و نام خوانان اسم را لیل نعم حتی اودی المدی لای نانه - پس شبیه بود که می پیور برای ایشان ترمیز آنحضرت یعنی اسم را بر پیور و آنکه نگار
خدای تعالی از پدر من این اورا - و اما از فی الخ دی سیدانه و الدی لا ارجع الی احوالی ترمیزه - و من مشغور و ترسند شدم که واکند و آنکه
وامر پدر از این خرمینا و بان گردانم بسوی خوابان خود کایت ما و الد جابر رضی الله عنه و قرآن بسیار گذاشته بود و خود را بر آن که میگویند
اراد و نیکند یعنی راضم که دین را داشت و ترمیزی برای ما باقی نماند فسلم الله البیاء و کلها - پس سلامت گذاشت خدای تعالی خرمینا
مجرّه آنحضرت صلی الله علیه و سلم و فی النظر الی البیاء الذی کان علیه النبی - و اما آنکه بدستی من می بینم بسوی ترمیزی که نشسته بود
بروی پیور صلی الله علیه و سلم که تا نام ناقص ترمیزه و اذنه - گویا که نقصان تشدید ترمیزه نقصان کرد و یا در یک خرمینا و ترمیزه بر روی پیور
و چه هست و چون ازان بیدار که حضرت بر روی نشسته بود و ازان کین کرده و او ازان - چیزی نقصان نشد آن باز در دیگر اوراق
سلامت اندر واه البخاری - و عتبه قال ان امر مالک کانت تهمی للنبی صلی الله علیه و سلم فی مکة لما سمنا - و هم از جابر روایت است
لام مالک انصاریه که از صحابیات است بود که میفرستاد برای آنحضرت را و ندی که مرور را بود و عن عکله لضم عین تشدید کاف ظفر فیک در و
روغن شد و بیدارند و بر روغن مخصوص ترست - فیا تها ثوبا - پس می آمد نام مالک پسران می فیسالون الادم - پس می طلبید
تا آنکه لیس غنیم شمی - و حال آنکه نیست نزد ایشان چیزی از آن خرمینا بیکرا که انچه بود از روغن بجزفت فرستاده بود و آنهم غمزه
و سکون دال اوام کبرن خرمینا فی الخ الذی کانت تهمی فی الخ صلی الله علیه و سلم - پس قصد میکرد ام مالک بسوی طرفه که میفرستاد
در روی روغن برای آنحضرت می میخواست در روی - فبی فی غمزه پس می یافت در روی روغن - فمما زان القیم لها ادم متبیا - پس همیشه بود که
میخواست آن طرفه یا آن سخن برای ام مالک خرمینا او را یعنی همیشه از آن روغن رفاهه ایشان را خرمینا میبود و عتبه تا آنکه خرمینا
ام مالک آن طرفه را و چون خرمینا دیگر روغن پیدا نشد - فانت الی صلی الله علیه و سلم پس ام مالک آنحضرت یعنی قصه را عرض کرد -
فقال عتبه - پس گشت آنحضرت شاید که بفرستی تو آنرا - قالت نعم - گفت آری بفرستم - قال تو که بفرستی اما زان تا نما گشت آنحضرت
اگر می گذاشته تو آنرا بجا خود و می افشردی عکله را همیشه میبود و روغن بر پا و بجا خود - و رواه مسلم - و عن انس قال قال ابو طلحه
لام سلیم روایت است از انس گشت که ابو طلحه انصاری که شومر مادر انس است در اسلام کرد که مادر انس است - فقلت سمعت صوت
بوال الله علیه و سلم ضجفا فحققت و فیه دم من از آنحضرت روایت است - عرفت فی الخ - عتبه سمع و آنحضرت گشت که از آن

پستردہ کس بہین دستورہ دہن اطلبیدند۔ فاکل القوم کلمہ و شہو ایسے رخ روند قوم ہمہ دسترسند و القوم سہولت ثمانون جلاہ و قوم
 اتفاقاً مبتدا کس بود غیاثا و کس میگوند کہ شاید کہ سبب درودہ کس طلبیدن نہ کیارگی آن بود کہ جانتا بود و کاسہ کہ در آن طعام بود
 زیادہ بردہ کس وی حلقہ نمیشد استند نسبت و بعضی گفتہ اند کہ حکمت آن بود کہ جمع کثیر حوین نظر بر طعام طویل افکندہ حاصل نشان اہل کس یا
 میگردد و گمان می برد کہ این طعام سری نخو آید شد و در حق تو ہم عدم کفایت سبب ال برکت است و اللہ اعلم متفق علیہ فی روایت مسلم
 ابنہ قال۔ و در روایتی مسلم را آندہ است کہ آنحضرت گفتی۔ ایدان شترہ ساون کن مردہ کس۔ و غلطوا۔ پس آندہ کس۔ یقال کلا و
 سمو اللہ پس گفت آنحضرت بخورید و نام برید خدا را۔ فاکلا۔ پس روند حتی فعلی کثرتا نہیں جلاہ انا کہ و آنرا مبتدا و مردم۔ ثم کل لیس
 صلی اللہ علیہ وسلم و اہل البیت۔ پس خورد و آنحضرت و اہل خانہ الطویلہ و ترک سورا۔ و گذاشت باقی از طعام پس خورده۔ و فی روایتی لایح
 قال دخل علی عترتہ گفت در بر من کس حتی عدا لعین۔ تا آنکہ شمر و چہل کس اشم اکل التبی۔ پس خورد و پیغمبر خدا صلی اللہ علیہ وسلم فوجبات نظر
 بل نقص منها شیء۔ پس شمر من کہ نظر میکنیم آیا کم شد از وی چیزے یعنی دیدیم کہ کم نشد از وی چیزے و این دایت منافات ندارد در روایت خورد
 مبتدا و مواز جہت احتمال آنکہ بعد از چہل کس آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم خورده بعد از آن چہل کس خورد و نہ چہا نگہ میکرد فی روایت مسلم انداختہ
 ثم دعا فیه بالبرکۃ فدا و کما کان۔ پس گرفت آنحضرت چیزے را کہ باقی ماند پس جمع کرد آنرا پس دعا کرد در وی برکت پس باز گشت چنانکہ
 بود۔ فقال و کلمہ نذر پس گفت بگریید و بخورید این را۔ و عتہ قال ولی لیس صلی اللہ علیہ وسلم الباری و ہو بالزورار۔ و ہم از انس است
 کہ امنت آورده شد نزد آنحضرت آوندی حال آنکہ آنحضرت در زردا بود و بفتح رای سکون و او و رای مدو و نام جامی معروف است بمہینہ
 نزد بازار۔ فوضع یدہ فی الانار۔ پس نهاد آنحضرت دست مبارک خود را در آن آوند و بجلال المار فینج من بین صالوہ پس گشت آب کہ
 بیرون می یاز میان انگشتان آنحضرت بیع مثلثۃ الباری الموحدة۔ فوضا القوم۔ پس وضو کردند قوم۔ قال قتادہ قلت لانس کہ کتم قال
 ثلثا تہ گفت قتادہ گفت مرا انس اچند کس بود و شما گفت سہ صد کس او زنا و ثلثا تہ۔ یا گفت مقدار سہ صد کس شکاوی است۔
 متفق علیہ۔ و عن عبد اللہ بن مسعود قال کنا نعد الایات برکتہ۔ گفت ابن مسعود بودیم با اصحاب رسول اللہ کہ شمر ویم آیات را
 سبب گشت و نو کہ حاصل میشد از آن روایات و انتم تعدوہا نحو لیا و شما می دمہ شمارید آنرا سبب مماندن کا فزان کہ منکر اندازا
 و در آیات یا آیات قرآنی است کہ فرو دے آیند از آسمان یا معجزات کہ صادر میشدند از آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم و ارادہ معجزات ظاہر شود
 موافق شرت بساق حدیث یعنی اگر چہ آیات برای تحوّل انداز برای کا فزان منکران است و لکن معجزات و برکت است و روایات
 مومنان کہ محبت معتقدان را توان ممکن است کہ مراد آن باشد کہ عرض از نقل معجزات و در زمان صحابہ نبود مگر ترک و تمہین بکسی غیر خدا و معجزات و
 صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم از جہت عدم وجود مخالفان منکران کہ نشان نشان انداز تحوّل است بخلاف این چہا کہ چہ از شک و انکار
 راہ یافتہ کا ہی قصود از نقل آن تحوّل و انداز و در و انکار نیز وقع میشود و نام بعد از آن نقل کرد ابن مسعود رضی اللہ عنہ معجزہ از معجزات آنحضرت
 صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم گفت۔ کنا مع رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فی سفر فنقل المار۔ بودیم با ہمراہ آنحضرت و بسفرے پس کم شد
 آب۔ فقال اطلبوا فضلة من ماء۔ پس گفت آنحضرت بخوبی زیادہ انداز آب یعنی ظرفیکہ روی اندک از آب باقی مانده باشد

وعن ابی حمیر - یضم حاتم بن الساعدی از بنی ساعده است صحابی است که در میان جماعه اصحاب گفت که من انما ترم حاتم ترم
بنماز پیغمبر صلی الله علیه و السلام بیان کرد و آنرا چنانکه در کتاب الصلوة گذشت - قال خرجنا مع رسول الله صلی الله علیه و السلام غزوة تبوک
گفت ابو حمیر بن آدم یا آنحضرت برای غزوة تبوک - فاتینا وادی القری پس یوم وادی القری له بعضی است که میان وادی
و میان مینه سه دهنه راه است از جانب شام - علی حدیقه الامارة - اندیم باغچه که مرنه را بود فی الصراح حدیقه غزیرا بدخت - فقال
رسول الله پس گفت پیغمبر خدا صلی الله علیه و السلام مخصوصا - اندازه کنیز میوه و دخان را که چه مقدار است آخره الفهم منه و را بمقط امر از
بنماز مجرب و صا و اندازه کردن میوه و دخت و کشت بر زمین - فرخصتا با پس اندازه کردیم ما آن یقه را بچینه که دقاسن آمد - و در حصا
رسول الله صلی الله علیه و السلام عشره اوسق - و اندازه کرد او را آنحضرت ده سق لفتح و او و سکون شین که شصت صاع باشد یا بیشتر و
و گفت آنحضرت بآن - احصیها ضبط کن نگاه و در عدد و سق آنرا و فیکه وزن کنی آنرا - حتی نرجح الیک التیار الله - تا آنکه بزرگتر
السوی ثو این سفر اگر خواسته است خدا و انطفا حتی در منا تبوک - و در آن شدیم ما تا آنکه رسیدیم تبوک که استوبه بود همان فقال رسول الله
صلی الله علیه و السلام همیته علیکم اللیله ریج شدیده پس گفت آنحضرت نزدیک است که نوزد بشما امشب شبی سخت تندر - فلما اقیتم فیها
احد پس استوبه را بنماز در آن سحیح که رفس کان له یغیر فلیشده عقاله پس که که باشد را و را شتر پس بدکه سخت به بند دایم شتر را
قبضت ریج شدیده پس زید یا سخت تندر - فقام رجل فخلعه الیج - پس ایستاد مردی پس داشت او را باد خسته القته بحلیه طیه و انداز
او را بد کوه طی که جای طای در آن یار بود پس طای کسریا شده و در آخر نموده ثم قبلنا حتی قد منا وادی القری پس بر روی و روی
یعنی مدینه تا آنکه قدم آوریم وادی القری را فقال رسول الله صلی الله علیه و السلام المرأة عن حدیقتها کم بلغ ثمرا پس سید حضرت آن را
از حدیقه وی که چند رسیده میوه آن - فقالت عشره اوسق پس گفت آن رسیده سوچ چنانچه آنحضرت اندازه کرده و فرموده بود متفق علیه
و عن ابی ذر قال قال رسول الله صلی الله علیه و السلام انکم ستفتون منرا - گفت ابو ذر غفاری که گفت آنحضرت بدستی شما نزدیک است
که فتح کنید مصر را و پس رضی سیمی فیها القیراط و مفرغیست که نامیده میشود و قیراط یعنی ذکر قیراط بر زبان اریان اهل مصر و محال
بسیار میرود از جهت شدت ایشان و محال دقت مروت و عدم مساحت پس منافی نباشد آنرا مشارکت غیر ایشان اهل مصر و قیراط
قیراط و اندیجا معلوم میشود که بر زبان اهل کرم باید که ذکر شده متخیر چنین جاری نگردد و قال بعض الحكماء و رحمهم الله من لم یحرم علی لسانه الدانی و الاطلاق
و این را محله دیگر نیز هست که تو رسته ذکر کرده و آن در شرح ذکر کرده ایم قیراط مختلف است ذل آن ربا و که مخطئه ربع سده منار یعنی
یک خبر و از نسبت و چهار خبر و دینار و عراق نصف عشر یعنی یک خبر و از نسبت جنود با وجود آن صیت که آنحضرت علایت متحقق اهل مصر و از متعلق
و راجع بلا حمله نسبت آنحضرت است صلی الله علیه و السلام و فرمود - فاذا فتحتموها فاحصنوا الی الیها پس فتنیک فتح کنید مصر را پس نیک
کنید بسوی اهل مصر فتنع و عفو و مروت فان لها قریه زیرا که بدستی مصر را یعنی اهل آنرا از دست یعنی حرست و امان است از جهت ابرام
بن رسول الله صلی الله علیه و السلام زیرا که مادر واریه قبیل از قوم ایشان است - و رجا و امر آنرا رحم است لفتح را و کسر حایفه و قریه است
از جانب ابرام اهل مصر علیه السلام زیرا که وی نیز از اهل ایشان بود و او قال - یا گفت - فتمه و مصر را که بسیار و سکون با خود و اهل

از بلاد شام پہلو افرو آمدند مخلو حالیم پس بکشدند بارای خود را فرج الیم را راسب پس بیرون آمد بسوی ایشان برامی ملاقات
 راسب سوگوا قبل ذلک میرون به فلاخرج الیم و بودند ایشان پیش ازین بارای دیگر که سفر میکردند میگذاشتند راسب پس بیرون
 نمی آمد بسوی ایشان نمیدید ایشان را فقال گفت ابو موسی نعم یخلوون حالیم پس ایشان بکشدند بارای خود را و تحمل تحمل الیم را
 بکشت که درمی آمد میان ایشان راسب حتی جابو ناخذ بید رسول الله تا آنکه آمد پس گرفت دست پیغمبر خدا را صلی الله علیه وسلم
 فقال پس گفت - هذا امید العالمین هذا رسول رب العالمین معین مستاور اندای تعالی سبب محبت مهربان
 برای جهانیان - فقال له الشیخ من قریش پس گفتند در راسب لعنهم پران از قریش ما علمک به چیست سبب علم بودی از
 کجا میدانی تو حال در - فقال لهم من اشرقت من الحقیقه پس گفت راسب رستی شما هنگامیکه الابرار بدو پیش آمدند ازین که میان
 دو کوه است - لم یبق شیء ولا حجر الا فرساجه باقی نماند هیچ درخت و نه سنگ مگر آنکه فدا و سجد کند در پیش او و سجد می کنند
 درخت گردای پیغمبر وانی اوفی بیا تم النبوة و بعد رستی من می شناسم او را به نبوت - سفل من غفوف کثفت مثل النفاقة که
 واقع است پایان تر از استخوان شانه و فی مقدمه روایات دیگر آمده است که راسب خاصه آنحضرت را در کنار گرفت و از احوال و
 صفات شریفه پی رسید از بخت و خواج طوالم تراب خبر آن همه را موافق یافت با آنچه در کتابی بود و ثم رجع فصنع لهم طعاما شرفا
 راسب پس ساخت برای ایشان طعامی فلبس الیم بکاف مونی عنیه الابل پس هنگامیکه آورد و راسب طعام را آورد آنحضرت در چارند از شتران
 فقال رسول الله پس گفت راسب کس لغرضت پس فاقبل پس وی آورد و آنحضرت - و علیه غنامه تظلمه - و حال آنکه آنحضرت
 ابری بود که سایه میکرد او را فلما دام من القوم جدیم قد سبقوه الی فنی شجرة پس هنگامی که نزدیک شد یافت قوم را که تحقیق پیش کرده
 بودند و البسوی سایه درختی نشسته بودند و سایه فلما جلس الی فی الشجرة علیه پس هنگامیکه نشست نمید سایه آن درخت
 بر آنحضرت اگر چه سایه ابر بر سر مبارک وی بود اما برای اعزاز و امتیاز وی و مجلس باین بزرگداشت و سایه ابر بر سر آنحضرت از معجزات بود و لیکن
 میگویند و اعم نبود بلکه گاه گاه میبودند احتیاج - فقال پس گفت راسب انظر و الی فنی الشجرة مال علیه نگاه کنید بسوی سایه
 درخت که میل کرد و وی فقال نشد کم البدر ففتح منوره و ضم شین سوال میکنم شما را و طلب میکنم از شما سجد اجواب پس سوال را الیم
 ولیه - که دام یک از شماست قریبی و دوست و متولی اموی - قالوا ابو طالب گفت ولی وی ابو طالب است - فلما نزل سایه
 پس پیشه بود راسب طلب سوال میکرد ابو طالب سجد اسوگند بر تو که باز گردانی محمد را بکه نگاه داری او را از کید دشمنان که بود
 نصاری اند حتی رده ابو طالب - تا باز گردانید و فرستاد ابو طالب آنحضرت را بکه آورده اند که راسب ترسید که میاد او را بر دم بریزد و
 آنها در مقام شتر می شوند و ترندی حاکم آورده اند که درین سفر معیت کس نه رود آنحضرت را صلی الله علیه وسلم می بستند و دو عدد
 قتل می بود پس پیش آمد بجا و گفت چه چیز آورده است شما را در اینجا گفتند این پیغمبر درین ماه حیران آمدنی است پس هیچ راهی نماند
 که مردم را باینکه گفتند تا آنکه اگر باینکه بکشت بجا و گفت خبر دید شما را که اگر خواسته باشد خدا از سر را که تقدیر کند می تواند هیچ یک از آدمیان
 که تقدیر بد آنرا گفتند نمی تواند گفت پس معیت کنید با وی و محبت و زری با وی - و اجبت منه ابو بکر الا - و چون ابو طالب آنحضرت را

بجانب که برگردانید فرستاد ابو بکر بلال را و در دوده را سبب من لکنک الزیت - و توشه داد و آنحضرت را را بهر آنکه گفت و عن نبت
رواه الترمذی - بدانکه در حدیث گفته اند که فرستادن ابو بکر بلال را به همراه آنحضرت بکوه درین قضیه چه صورت دارد و ال آنکه بلال هنوز
مخلوق نشده ابو بکر در آن وقت صبی بود و در آنحضرت بمیان دو نیم سال و ابو بکر در آن مان نخریده بود بلال را و لهذا نمیباید چنانست
تضعیف کرده و بعضی حکم سبطان آن کرده و حافظ ابن حجر در احادیث گفته که حدیث رجال می ثقات اند و منکر نیست در وی مگر این لفظ و
تواند که درج باشد منقطع از حدیث دیگر بطریق و هم از بعضی روایات و جزئی گفته است که رجال این حدیث رجال صحیحین و ذکر ابی بکر و بلال
غیر محفوظ است و عدد کرده اند آنرا ایلین و هم بلال شاید که در آنوقت مولود نشده بود و قدر بر - و عن علی بن ابی طالب کنت مع النبی صلی الله
علیه وسلم مکته - روایت است از ابی المثنی علی رضی الله عنه گفت بودم با آنحضرت در کوه - فخر جانی بعضی آنها میباید پس برین آدمیم در
بعضی لواحق که خود ناحیه سوی - فما استقبله جبل لا یجزل الا بول یقول - پس پیش نیاید آنحضرت را کوهی نه درختی مگر آنکه وی می گفت -
السلام علیک یا رسول الله - خطاب آنست که علیه رضی الله عنه نیز شنید آنرا و احتمال دارد که علم وی رضی الله عنه باخبار آنحضرت باشد

صلی الله علیه وسلم رواه الترمذی الداری - و عن انس ان النبی صلی الله علیه وسلم انی بالبراق لیلۃ اسر به لجمامیر جاره و روایت است
از انس که با آنحضرت آورده شد براق در شب سر الکام کرده زین بسته - فاستصعب علیه کسب منی سر کشته کرد براق را آنحضرت دزد و دام
نشد و سوار شد او - فقال له جبرئیل لم یفعل هذا پس گفت مر براق را جبرئیل یا محمد اس میکتی تنه می سر کشته را - فما رکبک اصابکرم
علی المدینه پس سوار نشده است ترا هیچ یک بزرگتر بر خدا از وی ازین عبارت است و که برین براق انبیای دیگر هم سوار شدند
تا ختم سوار شدی ان بخاتم الانبیاء شد و در باب الموحج این سخن مذکور شده است و الله اعلم قال فی بعض عرقا - گفت انس پس رختی آن

براق در دهان شد خوی - رواه الترمذی و قال فی حدیث غریب - و عن بریده قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم لیا ایتیمنا
بیت المقدس گفت بریده اسلمی گفت پیغمبر خدا هرگاه که رسیدیم به بیت المقدس - قال جبرئیل باصبغه اشارت کرد جبرئیل بگشت
خود - فخرق بها الحجر - پس ریده دپاره کرده و سوراخ کرد بگشت سنگ - فشد به البراق - پس براق را بدان بر بست و در باب
معراج از حدیث انس گشت که براق را بخلقه بر بست که انبیای دیگر بران بسته بودند و گویا که مراد بخلقه موضع خلقة است و شاید که مراد
شده باشد پس خرق کرد آنرا جبرئیل باز گشت - رواه الترمذی - و عن یحیی - ففتح تخانیه و سکون ممله بن مرة - فبهم سمع و

تشدید بالثقیف - نسبت بتقیف که یکی از اجداد اوست صحابی است حاضر شده بود پیغمبر را و فتح خنجر و طائف را - قال ثلثه
اشیاء را ایتها من سوال الله علیه وسلم - گفت یحیی استه چیز است که دیدم من آنرا از آنحضرت - بنیای من نسیر مع او مر را پیغمبر
علیه - در انشای آنکه با من میکنیم همراه آنحضرت ناگاه که ششم ششم که آب کشیده میشود بروی سانیه سبن ممله دنون شتر آب کش فلما
راه البعیر جرجر - پس هرگاه که دید آنحضرت را شتر آواز کرد و فریاد برآورد و جرجره آواز کردن گوی شتر - فوضع جرانه - پس نهاد شتر
کردن خود را یغی بر زمین و بران کسب چشم و خفت را پیش کردن شتر را منحر - فوقف علیه النبی - پس آگاه شد یا ایستاد بر و پیغمبر صلی
الله علیه وسلم فقال یحیی صاحب هذا البعیر پس گفت آنحضرت که جاست صاحب بن شتر - فجاوه - پس آن صاحب شتر نزد آنحضرت -

فقال بعینه۔ پس گفت آنحضرت بفروش این شتر را بدست من۔ قال بل انبه الک۔ گفت صاحب شتر فروختن چه باشد بلکه به تخم اناثر
یا رسول الله ان لا یبیت ما لم یحیش غیره۔ و بدستی این شتر مرگ آن خانه راست که نسبت مرا نشان سبب گمان جز این شتر
قال ما ذکرک بذامن امره۔ گفت آنحضرت اما چون فکر کردی تو از نشان حال آن شتر پس طلب کنم خریدن آن۔ او بکن صحت میگفت و بزرگوار
وی۔ فانه شکاک لثمة ال تلطفت فاحسنوا الیه۔ زیرا که بدستی وی گله کرد بسیاری کار و مشقت خود را و کمی علف را پس شک کن
بسیار وی تخم شتر حتی نزلنا من لثمة ال فاحسنوا الیه۔ پس ای این مردی گوید بترسیدیم که ویم تا آنکه نمود و آدمی جای فرود آمدن را پس ای که دیگر خبر خدا صلوات
علیه وسلم بجای است شجرة القشق الارض پس که بدستی که می شکافد زمین راسته خشکیه تا آنکه پوشید آن رخت آنحضرت را تخم رجعت
مکانها۔ بترسید از برگشت آن رخت بجای خود۔ فلما اتفق رسول الله پس سرگاه که میدار شد پیغمبر خدا۔ صلوات علیه وسلم ذکر
که فلک۔ ذکر کرد من مرا آنحضرت را آمدن رخت را و باز گفتن آنرا فقال۔ پس گفت آنحضرت۔ ہی شجرة استادنت رہا
في ان سلم علی رسول الله۔ این رختی است که دستوری خواست پروردگار خود را که سلام کند بر پیغمبر خدا۔ صلوات علیه وسلم فاذن
پس بدستی و داد خدا تعالی آن رخت را قال گفت لطیف بن مره و این هم چیز است که دید و با آنحضرت۔ ثم سافرنا بنا با پیغمبر
سیر کردیم با این شقیم آبی و جونی که آنجا بود۔ سائمه امرأة ابن لما جئته پس بد آنحضرت رازنه با پیغمبر که در آن را بود و بود آن
پس جنون و دیوانگی۔ فاختار الیہ صلوات علیه وسلم نحوه۔ پس گرفت آنحضرت سوراخ میانی آن سپر را و منخرن پیغمبر که خدا و کبریم نیز آمده
فقال پس گفت آنحضرت را خج فانی حج۔ بیرون آی پس بدستی من محمد فرستاده خدا تخم سرنا فلما رجعنا
بذلک الما۔ پیغمبر کردیم با این هنگامیکه بر شقیم که شقیم بان آب۔ فسا لکما عن الیہ پس سید آنحضرت آن زن را از حال
آن کو دک که دیوانه شده بود۔ فقالت پس گفت آن زن۔ والذی یفکک لحن ما را یا سانه ریا بود که سوگند بان خدای که
فرستاده هست ترا راسته بدیم ما از آن کو دک کردی که در شکاف اند بعد از مفارقت تو بیت کم ابرام محاسب الیہ راحة و طلقت
از ابرام بقية الیوم۔ رواه فی شرح السنه و عن ابن عباس قال ان امرأة جاءت باین لما الی رسول الله گفت ابن عباس که
زنی آورد و پیغمبر را که مراد را بود بسوی پیغمبر خدا صلوات علیه وسلم فقالت پس گفت آن زن۔ یا رسول الله ان ابی بن جنون۔
بدستی این سپر من بوی یوانگی است۔ وانه لیا خذہ عن ذنا فانا هتانا۔ بدستی جنون میگردد او را نزد بادگاه و او شا نگاه ما۔
فمسح رسول الله صلوات علیه وسلم صدره و دعا پس الی بدست مبارک خود آنحضرت سینہ آن سپر را و دعا کرد۔ فتع ثمة۔ پس
کرد آن سپر که در نه ثمة بشد بدست میزدی۔ و خرج من جوفه مثل الحزوا لاسو لیسط۔ و بیرون آمد از شکم آن سپر مثل سگ بچه
سیاه که می جنبید و میدوئی الطراح جرد کبر چیم و سکون را بچه سباع چون سگ گرگ خرس جز آن۔ رواه الدارمی و عن ابن
قال جابر بن عبد الله الیہ صلوات علیه وسلم و هو جالس خزمین۔ روایت است از انس گفت آمد جبرئیل بسوی آنحضرت و آنحضرت
نشسته بود اند و کلین۔ و قد خضبت لدم من فحل ال بل مکتة سورع الیکه تحقیق نگین شده بود آنحضرت بخون از باعث کردار اهل کم
مراد و زاهد است که دندان مبارک شکسته بود و جرات در رخساره شریف رسیده۔ فقال۔ پس گفت جبرئیل یا رسول الله

ایل نخبان نریک آیت۔ آیا دوست میداری که بنمایم تو علامتی معجزه قال نعم گفت آنحضرت آری بنمایم نظر ای شجره در این لیکن گاه که در جبر بسوی درختی از پس خود ایستاد آنحضرت۔ فقال۔ پس گفت جبرئیل آنحضرت۔ اوع بها۔ بخوان این درخت را۔ فدعا بها۔ پس آنحضرت درخت را۔ فبارت۔ پس آمد درخت۔ فقامت بین یدیه پس ایستاد آن درخت پیش آنحضرت۔ فقال له فخرج۔ پس گفت جبرئیل آنحضرت پس باز گردود۔ فامر به پس امر کرد آنحضرت آن درخت را۔ فرجعت۔ پس برگشت۔ فقال رسول الله پس گفت پیغمبر خدا صلی الله علیه وسلم جسے جسے۔ پس بت را پس بت را در تصاویر خن شدت این کرامت از پروردگار من و در نجای دالت سبت بر آنکه هر طایفه عادت نمونست در حصول العین دفع غم و خن بر آنکه کسی را که قوت کرامت در درگاه حق باشد اگر غم و خن از دست اعدا برسد صبر کند و الا جری قدر است رواه الدارمی۔ وعن ابن عمر قال کنا مع رسول الله صلی الله علیه وسلم فی سفر فاقبل اعرابی۔ گفت ابن عمر بودیم با آنحضرت در سفر پس پیش آمد برادر نشین۔ فلما ونا قال له رسول الله صلی الله علیه وسلم تشهد ان لا اله الا الله وحده لا شریک له وان محمدا عبده ورسوله۔ پس هر گاه که نزد ایشان اعرابی گفت ملو را آنحضرت گواهی میدادی بوحانیت خدا و رسالت محمد۔ قال من شهد علی ما تقول گفت اعرابی که گواهی میداد بر آنچه تو میگوئی یعنی از غیر خدای میان۔ فقال هذه السبحة۔ گفت آنحضرت گواهی میداد این درخت و سبحة سبعین نام نوحی درختان بلند خاردار است۔ فدعا به رسول الله پس خواند آن درخت را پیغمبر خدا صلی الله علیه وسلم و هو لیسانه الوادی۔ آنحضرت کمره واد بود ساقبلت شجر الارض۔ پس وی آورد آن درخت در حالیکه شکاف زمین را خفتج تا بر حوضه رسید و ال شکاف من بین یمنی و شمس ختمت فاست بین یدیه تا آنکه ایستاد آن درخت پیش آنحضرت۔ فاستشهد بالمشاهدة کرد آنحضرت از آن درخت سه شاهد شد ثلثه انما قال۔ پس گوی ای اعرابی درخت سه بار که واقع بچین است که گفت آنحضرت از صدق رسالت منی۔ ثم رجعت الی منقبتها۔ پستری بازگشت آن درخت بسوی جای ویدنخ و یعنی بهما بخار رفت که از اینجا آمده بود شعر حاجت لدعوة الاشجار ساجدة تمثلی لیل علی ساق بلا قدم رواه الدارمی۔ وعن ابن عباس قال یا اعرابی الی رسول الله صلی الله علیه وسلم قال یا اعرابی کف بی گفت اعرابی الی اعرابی بسوی آنحضرت گفت بچ دلیل شناسم که تو پیغمبر۔ قال ان عوت هذا الغدق من لجة الفلاة ليشهد الی رسول الله گفت آنحضرت با من این شناس که بخوانم من این تشهد ازین خرا گو ایستد که من پیغمبر خدا ام و ان یفتح منی قبره است فیکبرن فی رایت مست لی انی انما غرق کثیر من همایه سکون ال عجمه فان غشمت فاجتعلک غنقه و غشمت انکور کذابی الصراح۔ فدعا به رسول الله۔ پس اند آن غرق را پیغمبر خدا۔ صلی الله علیه وسلم فجعل نزل من النخلة۔ پس گشت آن غرق که فرو میار درخت خرا۔ حتى سقط الی الیمن۔ تا آنکه افتاد بجانب پیغمبر صلی الله علیه وسلم یعنی گواهی داد۔ ثم قال ارجع فنادی بتر گفت آنحضرت برگرد بجای خود پس برگشت۔ فاسلم الاعرابی۔ پس اسلام آورد آن اعرابی۔ رواه الترمذی وجمه۔ وعن ابی هریره قال جاء ذئب الی داعی غنم فکف ابو هریره آمد گرگ بسوی چراننده گوسفندان۔ فاخذ منها شاة فیس گرفت گرگ از آن گوسفندان گوسفندی را۔ فطلبه الراعی حتى اتزعمامنه۔ پس چسبست گرگ را آن چراننده تا آنکه شنید گفت آتش را از زبان آن گرگ۔ قال فضعوا الذئب علی تل۔ گفت ابو هریره پس رفت گرگ بر توده مسکین۔ فاقفی۔ پس نشست آن گرگ بر آن بوضع که گرگ می شنید که راها بر زمین می نهید یا میار ایستاده می دارد و نه الصراح۔ اقباب کون نشستن مسکین و او را در و دم خود را

در میان هر دو پای خود استقامت بنشیند و خادم در میان پای گرفتن سگ - و قال قد عرفت الی رزق زرقینه الله - و گفت اگر تحقیق قصد
 کروم من یا قصد کردی تو بسوی رزق که داد و رساند در آن رزق را خدای تعالی و عمت کفیم تا فتح آن بصیغه تکلم خطاب برود و است
 است و خطاب با عی است - اخذت ثم انترعتی - گرفتم من آن رزق را پخته کشید و گفتم آن رزق را از من - فقال لعل الله ان رایت کالیوم و
 تکلم پس گفت آن مرد یعنی را عی بخدا سوگند ندیدم من عجب بر آنند عجب بر او و زیاده دیدم و زنی تنه او زد که گفتم میگوید - فقال الذی یب
 اعجب من هذا رجل فی النملات بین الحرمین - پس گفت اگر عجب ازین حال حال مردیست در خرابات آن ایام و سنگستان یعنی مدینه عباد
 از ذات شریفه آنحضرت صلی الله علیه و سلم بخیر کم بما مضی و بما هو کائن بعد کم بخرامی رساند شمارا با آنچه گذشته است و با آنچه شونده است بعد از
 شما - قال - گفت ابو هریره - فکان الرجل یهودی یا یسینی و مرد از قوم یهود - فجاره النبی - پس بد بسوی پیغمبر صلی الله علیه و سلم فاجره و اسلام
 پس خبر داد آنحضرت را و مسلمان شد و قصد دین الهی - پس تصدیق کرد و راست گو را انداد و پیغمبر صلی الله علیه و سلم قال یعنی صلی الله
 علیه و سلم انها امارت من یرئی الساعة - این امثال این امور نشانها و علامتهاست پیش قیامت - قد اوشک الرجل ان یخرج - تحقیق
 نزدیک است مردی که برین آید یعنی از خانه فلا یخرج حتی یحرقه لعله و سوطه با احداث اهل الجده - پس باز میگردود و نمی آید بخانه تا آنکه خبر میدهد و او
 هر دو نظیرین تا نایافته وی بخیریه که احداث کرده از عی اهل خانه وی بجا برآورد وی - رواه فی شرح السنه - و عن ابی العلاء -
 روایت ست از ابی العلاء که از تابعین ست - عن سمرة بن جندب که صحابی مشهور ست - قال - گفت سمرة - کنا مع النبی یوم
 ما پیغمبر صلی الله علیه و سلم تداول من قصص نبوت میخوردیم از یک سینه یعنی در وقت ظهور حجة آنحضرت قصص نبوت قاف و سکن
 صادق کاسه بزرگ - من غدوة حتى الیل - از باد او گاه تا شب یعنی تمام روز و یوم عشرة و لقیه عشرة - یعنی ایستاد و ده مرد می نشستند
 و در میان تداول ست - قلنا فما کانت تمد کفیم - پس چه چیز بود که مد کرده میشد قصص بیان خبری قال من ای شیء تعجب گفت از چه چیز
 عجیب میکنی تو - ما کانت تمد الا من ههنا - بود که مد کرده میشد که از اینجا - و اشارت به الی السماء و اشارت کرد بدست خود بسوی آسمان یعنی
 ازین عالم قدرت ست و نزول برکت از آن این یا قول سمرة است و سائل ابو العلاء یا قول آنحضرت ست و سائل صحابه فافهم - رواه الترمذی
 و الدارمی - و عن عبد الله بن عمرو النبی صلی الله علیه و سلم خرج یوم بدین ثلثة و خمسة عشر روایت ست از عبد الله بن عمرو
 بن العاص که آنحضرت خبر آن آمد و ز غزوه بدر و سه و پانزده و مشهور است که بیرون آمد و در سه صد و سیزده و هفتاد و هفت از مهاجرین
 و ولایت و سی شش از انصار - قال اللهم انهم حفاة فاحکم گفت آنحضرت و دعا کرد خداوند ایشان یعنی صحابه بر منتهی ایمان این پس آن
 ایشان را - اللهم انهم عراة فاکسم - خداوند ایشان بر منتهی ایمان این پس جامه پوشان ایشان را - اللهم انهم جاع فاشبعهم - خداوند ایشان
 گرسنگان این پس سیر گردان ایشان را - ففتح الله له - پس فتح داد خدای تعالی را و را - فالتقطوا و امانهم جل الا و در حج بمکه و حنین -
 پس باز گشتند از فتح بدر و حال آنکه نیت از ایشان هیچ مردی مگر حال آنست که گشت بیک شتر و دو شتر - و کتسوا و شبعوا - و جامه
 پوشیدند و سیر شدند بجهت شتران ثیاب الطوبی و اموال که غنیمت کردند از مشرکان همه عا یا می آنحضرت منجاست و ازینجا معلوم میشود
 که اجابت دعا از قبیل خدای تعالیست خصوصاً باین رحمت و خصوصیات داده او و او - و عن ابن مسعود عن رسول الله

صلی الله علیه وسلم قال: روايت شئت از عبد الله بن مسعود ان آنحضرت گفت: انکم مقصورون - بدرستی شما را می داوره شدگان میدان از جانب پروردگار و مصیون - و یا نهنگان اشیاء و اموال را - مفتوح لكم - دفع کرده شدگان نیز شما را یعنی فتح کرده میشود شما را بلا و مصلحت و این بشارتست و خبر دادن صحابه را با آنچه در زمان آینده واقع خواهد شد از حق او که دانستیم فلیتق الله پس هر که در یاد آنرا از شما پس باید که قوی در روز و در شب و از عذاب خدا - و لیما رب العوف و لیس من النکوة باید که امر کند بشروع و بنی کن از خلاف آن یعنی بر طریقه اعتدال رود و در اثر و بطور و اسلحت و اثرات یقینند و این تمییز است بقول حق سبحانه (الذین ان کنتم فی الارض انما نوا الصلوة و اتوا الزکوة و اذوا بالعوف و ذلوا عن النکوة) و ابوداؤد و ابن ماجه و ابن خلیفان شانه تطهیر - و روایت است از جابر که زنی یهودیه را نال خیز که نام وی نهیب بود زن اسلام بن شکم زهر که در گوشت بریان کرده شده را و مصلی علیهم و سکون صا و صلا و کسرام و تشدید تنهایی از صلی همه بریان کردن - ثم اذها رسول الله پیر به پیر شادان و آخر خبر از ابی صلی الله علیه وسلم آورده اند که آن زن پرسید که آنحضرت از گوشت کدویم جانی خوشتر و از گوشت ذراع پیش بزرگی داشت از ذراع کدو و زوی زهری انداخت که در ساعت کشته و در ذراع و کشت بیشتر کرد و پیش آنحضرت و صحابه که حاضر بودند و ثوابه فاحذر رسول الله صلی الله علیه وسلم الذراع فاکل منها پس گرفت آنحضرت ذراع را پس فرمود ازان - و اکل بر نظامن اصحابه و خوردند و گریه ای ازان را آنحضرت با آنحضرت - فقال رسول الله صلی الله علیه وسلم ارفعوا ایدیکم بر ذرا و ید و ستمای خود را از شانه و خوردید و ازل الی الی یهودیه فلا تاكلوا فقال سمعت هذه الشاة - پس گفت آنحضرت زهر کرده گویان گوشت را - فقال سمعت من الخبر کسین یهودیه زهر کرده را - قال اجزته زهره فی یدی - گفت آنحضرت خبر داد مرا آنچه در دست من است از ذراع و گوشت از ذراع یعنی شازت بیده ذراع کرد و گوشت نم - گفت یهودیه زهری زهر کرده ام و زن - قلت انکان میا فلان لیسره یفترم اگر هست و می پیر پس زبان میکنند و از اجبت آنکه زهر را نیز نمیکند نموت در انبیا یا بسبب آنکه نموت آنحضرت پیش از اتمام دعوت و اكمال دین متوقع نیست و در احتمال اول غلبان میکند آنچه میگویند که فوت آنحضرت بنا بر زهری شد که در زهر خورده بود اما این روایت صحیح نیست و در حدیث آمده است که کسی گفت با آنحضرت صلی الله علیه وسلم که ترا تا شیر خور کنی کنده برسان زهری که داده بودند زهر فرمود و نمیرسد که آنکه مقدست و خواسته خداست قدر بدان لم کن نبیا استر حمانه - و اگر نیست و می نمیرد خدا اسایش می یابیم و خلاص میشود از وی - ففما عننا رسول الله پس در گذشت ازان زن غیر خدا - صلی الله علیه وسلم و لم یبقا - و سزاوار او را و عذاب بخورد و تو فی اصحاب الذین اکلموا من الشاة - و خوردند اصحاب آنحضرت که خوردند ازان شاة - و اتم رسول الله صلی الله علیه وسلم علی کاه و خون کشید آنحضرت بر میان دو کتف خود من اجل الذی اکل من الشاة - از جهت زهری که خورد از گوشت تاده زهر خورده و تن لطیف و می ازین کثافت پاک گردد و حجه بپوشد باقرن و الشفقه - جماعت کرد آنحضرت را بپوشد شباخ و کار و - و هو علی بنی بیاضه من الالفنار - و آن ابو جند بولی بود زنی بیاضه را بیاضه نام قبیله از انصار - رواه ابو داؤد و ابوداؤد و ابی هریرة - و روایت فلان کرده اند که آنحضرت صلی الله علیه وسلم عقاب کرد آن یهودیه را و کشت یا ترک و آنچه نگفت پس بهی ازابی هریرة آورده که اعراض کرد و چه نگفت و از جابر آورده که عقاب کرد زهری گفته که اسلام آورد پس بگذشت و گفت میبایست که نخواست ترک داده باشند و بعد ازان که

بشیران برادر و تقصاص وی بگشتند اما اینجا همان میگرد که تخصیص ذکر نبوت بشیر و تقصاص بدان پیوست و حال آنکه اصحاب دیگر که خوردند
 مردند و شاید که بشیر علی الفور رویش از وفات اصحاب بخیر پس قصاص گرفته شد بدان و الله اعلم - و عن سهل بن الخطاب یفصح جاره و سکون
 نون و فتح طارعه و کسر لام و تشدید تحتانی صحابی القیاری است و انزال بیت رضوان است فاضل بود و گوشه گیر از مردم بشیر الصلوٰه و الذکر
 و خطبیه نام دارد و است قال انهم ساروا مع رسول الله گفت که ایشان یعنی صحابه بسیر کردند با پیغمبر خدا - صلی الله علیه و سلم یوم حنین - روز
 غزوه حنین - فاطبوا السیر پس دراز کردند و سخت کردند سیر را حتی کان عشیة تا آنکه بود سیر تا شبانگاه - فجاء فارسی فقال - پس آمد
 سواری پس گفت یا رسول الله انی طاعت علی حبل کذا و کذا - بدرستی من برآمده ام بر کوه حنین و حنین و طلعت الفجر لام است در اکثر نسخ
 و کسر نیز تصحیح کرده اند - فاذا اتوا هوازن پس ناگاه من لتبسم هوازن الفجر با کسر زای که قومی است از عرب یعنی دیدم هوازن را علی
 کبره ابیم - که آمده اند بشیر در خود یعنی همه آمدند و این عبارت مثل است کزده میشود در قومی که همه بیایند و هیچ کی تخلف نکنند و بیکه شتر خوان
 و اصلش است که قومی از عرب از جای کنده بودند و کوچ کرده و هر کس هر جا که شتری یافته گرفته و سوار شده هر چند آن شتر از آن وی نبود و او
 پدرش بود بطعنم و نمیم دیدم هوازن را بشیران هودج و از خود باقی چارواک خود و طعن فاعلمه غنیمت و صغونه و ساکن حج طبعیه زن در
 هودج یا هودج که در وی زنی باشد و گاهی بر ابل که بروی هودج است نیز طلاق کنند - اجتماع الی حنین - گرد آمدند بسوی حنین - متبسم الی
 پس تبسم کرد پیغمبر خدا صلی الله علیه و سلم و قال کفرتم علیکم عدا - و گفت آنحضرت آن غنیمت مسلمانان است فردا - انشاء الله ثم قال ان
 یومنا الیوم یستقرت کبیرت که پاسبانی کند ما را از شیب - قال المن بن ابی شریه القوی مرشد الفجر تبسم و سکون را و فتح مثله بخودی
 یعنی معجمه و لون مفتوحین صحابی است حاضر شده فتح که را حنین را زانما - من پاسبانی می کنم یا رسول الله قال اربک گفت آنحضرت سوار شو
 و کرب فرساله پس سوار شد پس را که را و را بود - فقال استقبل هذا الشعب - گفت آنحضرت پیش آیی این راه را که در کوه است حتی تکون فی
 اعلاه تا آنکه باشی تو در جای بلند آن کوه - فلما أصبح رسول الله صلی الله علیه و سلم الی مصلاه پس هنگامی که صبح کردیم ما بیرون آمد آنحضرت
 بسوی جای نماز خود یعنی جائیکه برای نماز ساخته بودند - فرج رفتین پس گزار داد آنحضرت و در کعبه را مرا و سنت فرج داشته اند ثم قال هل
 قارکم - نیست گفت آنحضرت آیا احساس کردید و دیدید شما سوار خود را در درینجا جواز تکلم است بعد از سنت فرج برای حاجت و در کتاب الصلوٰه
 گذشت - فقال رجل - پس گفت مروی - یا رسول الله احساس ندیدیم و احساس نکردیم رفو با الصلوٰه پس اقامت گفته شده به نماز
 فرج و تحقیق منتهی تنویر در باب الاذان گذشت فاجعل رسول الله صلی الله علیه و سلم و یصلی یقف الی الشعب پس گشت آنحضرت
 و حال آنکه وی نماز میکند که می نگریست بسوی آن شعب و درینجا جواز اقامت است و در نماز برای مصلحت و منیه و این از باب تداخل
 عبادت است حتی اذا قضی الصلوٰه قال - تا چون تمام کرد آنحضرت نماز را گفت - البشیر و افقد جاره فارکم خوش باشید پس تحقیق
 آمد سوار شما که پاسبانی بیکر و فجعلنا ننظر الی خلال الشجر فی الشعب پس گشتیم که گاه می کنیم بسوی میان فرجاری در میان و در شعب
 فاذا هو قد جاز - پس ناگاه آن سوار بنحقیق آمد - حتی وقف علی رسول الله تا یا لیتنا و پیغمبر خدا - صلی الله علیه و سلم
 فقال انی الطلقت حتی کنت فی اعلی هذا الشعب پس گفت آن سوار بدرستی من بدان شد تا آنکه بودیم بر جای بلند

این شعبه حیث امر فی رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فلما أصبحت طلعت الشیعیون کلها یسین بنحی می که صبح کردم
بر آمدیم این دو شعبه را هر دو را - فلم ارجع الی یسین ندیم سجی کی را - فقال له رسول اللہ یسین گفت را و را بنحی خدا صلی اللہ علیہ وسلم بن نزالت
اللیلۃ آیا فرود آمدی تو امشب از اسپ خود - قال لا یسین گفت فرود نیامدم و هیچ حال - الا مصلیا که در جای که نماز گزارنده ام - او قاضی
حاجقه دیار کرده حاجت الناسی را از قبول غلط - قال رسول اللہ گفت بنحی خدا صلی اللہ علیہ وسلم فلا علیک ان لا تحمل بعد الیس عیست
باک بر تو که نمی بعد از امشب هیچ عملی را از فاضل خیرات و جهاد و اجتهاد و دلان زیرا که ترا فضیله و ثوابی حاصل شده است که کفایت ست در آن
بخشیده شده است گناهان تو بدان و این مبالغه و تاکید است در تحسین این عمل و بشار است بخت و عیسی گفته اند که مرا و عمل جهاد است درین
و این ظاهر ترست و اللہ اعلم رواه ابو داود - وعن ابی هریرة قال اتیت النبی صلی اللہ علیہ وسلم فیمیت - گفت ابو هریره آوردیم
مزد و آنحضرت خیر را و گفته اند که میست و یک خبر ابو - فقلت یسین گفت من - یا رسول اللہ ادع اللہ فین بالبرکة و عاکن خدا را
درین خرابا ببرکت ففهم یسین فراهم آورد آنحضرت آن خرابا را - ثم دعانی فین بالبرکة لیسترد خاک که آنحضرت برای من درین خرابا ببرکت
قال خذین فاجلس فی مزدک - گفت آنحضرت گیر این خرابا را پس بگردان آنها را و توشه و دهان خود فی الصراح مزد و کبوتوشه و این
کلمه اردت ان تاخذ منه شیئا فاخل فیہ یک فخذہ - هر گاه خواهی تو که گیری ازان مزد و چیزی را یعنی از تبر پس درآورد و دست خود را پس
آن خیر را - و لا تشره لشره - و پرانگند کن آنرا پرانگنده کردی - فقد حلت من ذلک التمر که از آن وقت فی سبیل اللہ یسین تحقیق برداشتم
من ازان تمر خدین و خدین از وقت در راه خدا و من شصت پیامه یا باراشتر - منہ و لطم یسین ویم که بنحی رویم ازان تمر خود را
و کان لا یغارق حقوی - و بود آن مزد که جدا نمیشد بنذا از مرا همیشه و بکر من بود حتی کان یوم قتل عثمان بنا آنکه شد روز کشته شدن عثمان
رضی اللہ عنہ بنا لقطع - پس برستی آن مزد که گشته شد و گم شد و از بنجا معلوم میشود که چون تفرقه و فساد شائع گردید میان مردم بر طرف
میشود و بکشت و آورده اند که ابو هریره در آن روز میگفت که مردم را یک غم است و مراد و غم بر طرف شدن آن ابنا و غم کشته شدن
شیخ عثمان - رواه الترمذی -

الفصل الثالث - عن ابن عباس قال تشاورت قریش لیلۃ یکة - گفت ابن عباس کنکاش کرد و بد بشرکان قریش
بکلمة فقال بعضهم اذا صبح فاتبوه بالوثاق - پس گفتند بعضی از ایشان چون صبح کند پس بر جای خودش دارید به بند کردن - یسین
الینے یعنی اینند بنحی خدا صلی اللہ علیہ وسلم یعنی بعضی از مشرکان تخمین کنکاش دارند که محمد را بند باید کرد و نگاه داشت و اما که بکسر لفظ
بند کردن - و قال بعضهم بل قتلوه - و گفتند بعضی از ایشان بلکه بکشید او را و قال بعضهم بل اخرجوه - و گفتند بعضی از ایشان بلکه بیرون
کنید او را ازین شهر تا از بنجا بدر رود - فاطح اللہ بنیہ لفتح ہمزہ و سکون طامی مخفقه پس مطاع گردانید خدای تعالی بنحی خود را - صلی اللہ
علیہ وسلم علی ذلک - بر آنچه کنکاش کردند مشرکان در کار وی چنانچه در قرآن مجید در سوره انفال مذکور است - فبات علی
علی فراش النبی صلی اللہ علیہ وسلم تلك اللیلۃ پس شب گذرانید علی رضی اللہ عنہ بر بجای خواب آنحضرت در آن شب - و خرج النبی
و بیرون آمد بنحی خدا صلی اللہ علیہ وسلم حتی لحق بالفار - تا آنکه پیوست و رسید بفار و نور که بجز رفت و چندی شب در آن غار گذرانید

و غار مناک و رکه است و در بر آمدن آنحضرت از درون خانه و گذشتن از پیش مشرکان که برادر یسارده بودند مطلع نشدن ایشان با وجود
 تکلم آنحضرت معلوم ایشان قصه غریب و معجزه عجیب است که در شرح ذکر کرده ایم و در تاریخ مدینه در ذکر هجرت نیز تفصیل مذکور است - و این است
 بحسب سون علیا و شب گذاریدند مشرکان در حالیکه یاسانی می کردند علی را رضی الله عنه یعنی علی درون خانه بود و ایشان بیرون یسارده
 و هم بحسب سون النبی - و ایشان گمان می بردند علی را بنی صلی الله علیه و آله و سلم و خیال میکردند که آنحضرت در اون خانه در خواب است همین
 که بر آید کاروی کنیم و حال آنکه علی بود و آنحضرت از پیش ایشان بدر رفتند فلما اصبحو اثار و اعلیس هنگامی که صبح کردند و بیدار شدند و بر سر
 بر آنحضرت بمان خود - فلما راوا علیا و الله کرم پس هرگاه که دیدند علی را باز گردانیدند خدایتعالی جل و دگر بنگاریدند ایشان را فقالوا
 این صاحبک ہذا - پس چون دیدند علی را گفتند کجاست این یار تو یعنی آنحضرت و اشارت بہذا برای تحقیر و تصغیر است - قال لا ادري کفۃ
 علی عمید انم من کجاست - فاقصوا اثره پس رفتند مشرکان در پی آنحضرت بر نشان پای وی قصص لقات و صنادین مملکتین در پی کسی
 رفتن - فلما بلغوا الجبل اخطأ علیهم - پس هنگامی که رسیدند کوه را که او را جبل ثور نامست مشتبہ شد بر ایشان نشان پای وی - فقصوا الجبل
 پس برآمدند کوه را - فرما با لغار پس گذشتند لغاری که در آن کوه است نذر او علی با بیع العنکبوت پس دیدند بردان غار با فن عکبوت
 که بعد از آمدن آنحضرت درون غار آمده خانه بافته بود و عرض در غار مقدار شیرزی باشد و طول مقدار یک است فقالوا لودخلنا لم نکن
 نخرج العنکبوت علی بایه پس گفتند اگر در آنجا بود با فن عکبوت بر سر کوه و مبیضه نهادن کبوتر درین حدیث مذکور نیست
 شعر ظنوا اللحم و طفوا العنکبوت علی + و بر سر کوهیم شمع و لم نخرج فیکت فیکت لیلال پس درنگ کرد و آنحضرت در غار رسد شب و
 روز روز و شب در آمد و روز و شب بنده بدر رفت - رواه احمد - وعن ابی ہریرۃ قال لما تحت خبر اہدیت رسول اللہ صلی اللہ علیہ
 وسلم شاة قیاسم لفتح سین و هم آن و لطف بحسب نزع گفته اند گفت ابو ہریرہ هنگامی که کشادہ شد قلعہ خبر فرستادہ شد بر آس
 آنحضرت کو سفندی بریان کرده شدہ کہ در کوه زہر بود چنانکہ در فصل ثانی از حدیث جابر گذشت و فقال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم
 اجموا علی من کان ہمنامن الیوم و پس گفت آنحضرت گرد آرید بر من ہر کہ ہست اینجا از یوم و فجموا الہ - پس گرد آورند برای آنحضرت
 سیور را - فقال لهم رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم انی سألکم عن شیء فقل انتم مصدقۃ عنہ - پس گفت آنحضرت بدرستی من پرستندہ ام شمارا
 از چیز می پس آیا ہستید شمارا است گوگردانندہ من ازان چیز وقتی کہ تکذیب کنم شمارا و جوابی کہ بگوید شمارا ازان سوال چنانکہ از
 سیاق حدیث معلوم می گردد و مصدقۃ یعنی بگویم و فتح صداد و تشدید و ال کسورہ و کسرات و تشدید و آخر - قالوا نعم - گفتند سیور را
 راست گوگردانندہ ایم ترا یا ابا القاسم حادث یوم و ما ہو و آن بود کہ اکثر آنحضرت را صلی اللہ علیہ و آله وسلم کہنت و می کہ ابوالقاسم است
 نام می بردند و محمد بنی گفتند زیرا کہ ذکر این نام شریف در تورات و انجیل شائع و مشہور بود و دلیل بود بر صحت نبوت وی صلعم - فقال لهم رسول
 اللہ صلی اللہ علیہ وسلم انکم کہنت پدر شما گویداکہ آنحضرت ایشانرا از پدر کلان ایشان پرسید چہنہ
 پدر قبیلہ پدر شما شدہ - قالوا فلان - گفتند یوم پدر ما فلان کس است نام پدر کلان خود را بردند - قال کہ تم بل ابوکم فلان گفت آنحضرت
 دروغ گفتید شما بلکہ پدر شما فلان است جز آن کہ کسی کہ او را نام بردید - قالوا صدقت و برزت - گفتند سیور را گفتی و نیکو گفتی برت

کبر را دلی و سکون ثانیة قال اهل اتم مصدقی عن شی ان سائکم عنه گفت آنحضرت پس آیا سبقت شماست گوگرداننده من از چیزی اگر
سوال کنم شما را از آن چیز - قالوا نعم یا ابا القاسم وان گذرناک عن ذلک ما عرفته فی اینها - اگر دروغ میگویم بته شامی تو دروغ را اختیار کنی
از او پدید را و گذرناک عن ذلک ما عرفته فی اینها - گفت آنحضرت و پرسیدم سرور کیست و وزخی - قالوا کون فیما
یسیر اگر گفتند یومی باشیم ما در آتش اند که زنی چند روز بخاک در قرآن مجید از ایشان نقل کرده است که میگویند ان تمشا ان الایام معدودات
ثم تخلفونا فیما یستریخ فیه و یستراک و یسلمان ان اراد ان یسیر یعنی پس از برآمدن ما شامی در آید همیشه میباشید در آن تخلفونا بمشید یونست
و تخفیف نیز روایت است چنانکه قاعده نخست - قال رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم ما فیها - گفت آنحضرت سخن نه کنید در باب آتش
و دور شوید و اصل اخباری زیور سگ و راندن است یعنی شما همیشه در دروغ و امید بود که کفر از عالم رفتید - و الله لا یخلفکم فیما ابر - بخدا
سوگند ما خلیفه نمی شویم شما را در آتش همیشه دوری آیم و در کس پس از شما چنانکه شامی گوید ثم قال - لیستربا زلفت آنحضرت - اهل اتم مصدقی
عن شی ان سائکم عنه فقالوا نعم یا ابا القاسم فقال اهل حلقم فی بذه الشاة سما - پس گفت آنحضرت آیا گردانیده اید شما درین گو سفندیم
قالوا نعم - گفتند آری گردانیده ایم - قال فما حکم علی ذلک - گفت آنحضرت چه باعث شد شما را بر آن - قالوا ان کنت کاربان
لیسترب منک - گفتند خواستیم اگر هست تو دروغ گو آسایش می یابیم ما خلاص می شویم از تو - وان کنت صادقاً لم یفرک - و اگر هست تو راست
زیان نمیکند ترا هر شرح این سخن و فصل ثانی در حدیث جابر گذشت اکنون در بیان مودکان بیتان گفت که چون زیان نکرد
صدق ظاهر شد چرا ایمان نمی آید رواه البخاری - وعن عمرو بن الخطاب - بکار می بردند که صدای سکا و را بودید اعج گویدم را را
صحبت است و غزوات و گفته اند که غزاه همراه آنحضرت سیزده غزوه و فتح کرده آنحضرت صلی الله علیه و آله و سلم سر او را و خاک رده بجای آورد
عمرو بن خطاب و بنو در سر و پیش می گردید یوسفی - گفت صلی بن رسول الله - ناز را در با بنی نمیر خدا صلی الله علیه و سلم یوما روزی
الحجر ناز با ماد و و صعد علی المنبر و بر آمد بر منبر مخفینا پس خطبه خواند ما را حتی حضرت الطهر تا آنکه حاضر شد طهر و آمد وقت آن - نزل
فصلی پس فرود آمد از منبر پس بگزارد ناز طهر را ثم صعد المنبر مخفینا لیسترب بر آمد بر منبر پس خطبه خوانی کرد ما را - حتی حضرت الطهر تا آنکه وقت
عصر شد ثم نزل فصلی لیسترب فرود آمد از منبر پس بگزارد ناز طهر را ثم صعد المنبر حتی غربت الشمس لیسترب بر آمد بر منبر یعنی خطبه خواند تا آنکه وقت
آفتاب پس تمام روز خطبه گذشت - فاجبرنا با هوکان الی الیوم القیمة پس خبر داد ما را بجزیری که پیدا شده است از حوات و وقائع
و عجایب و غرائب تا روز قیامت - قال فاطمینا اخفینا - گفت عمرو بن الخطاب پس و اینا ترین مایه دارنده ترین با بود آن علوم را که آنحضرت
بیان کرد و آن خبر را که وی رواه مسلم - وعن معن بن النعمان و سکون عین - بن عبد الرحمن بن بکر بن عبد الله بن مسعود رضی الله
عنه است امام عقیق جاع علوم روایت دارد و از پدر خود که عبد الرحمن بن عبد الله بن مسعود است و این مسعود را نسبت بوسی ابو
عبد الرحمن گویند و از برادر خود که قاسم بن عبد الرحمن است و روایت کرده است از وی ثوری و جزوی - قال - گفت معن سمعت ابی
شعیم پدر خود را - قال سالت مسروقاً - گفت پرسیدم مسروق را که از کبار تابعین است - من آذن البنی صلی الله علیه و سلم با بنی سلیة
استمعوا القرآن که و انما ید آنحضرت را با بدن جن در شب شنیدن جن قرآن را - قال - گفت مسروق - چه خبری ابوک - خبر دادم را پدر تو

ای عبد الرحمن یعنی عبداللہ بن مسعود - اندہ قال کہ وی گفت - آذنت ہم حجۃ - وانا ینشد آنحضرت را بآمدن جن درختی یعنی درخت خبر داد کہ یا رسول اللہ جن آمدہ اند تا ایمان بیاورند و استماع قرآن بکنند پس آنحضرت بیرون رفت و جنیان را دید و قرآن برایشان خواند و بعضی علیہ و عن انس قال کنا مع عمر بن کتہ و المدنیہ گفت انس بودیم باہمراہ عمر بن خطاب میان کہ و مدنیہ - فرانیہ اللہ - پس دیدیم ماہ نور - و کنت رجلا خذی البصر - و بودیم من رومی تیز نظر - فراتہ - پس دیدیم من ہلال را - و پس حدیث عمر را نہ راہ غیر می - و حال آنکہ نیست هیچ کی کہ گمان می برد وی گوید کہ دیدہ است آزار جن یعنی نزد من بچکس نیکوید کہ من دیدہ ام فحلفت اقول عمر اما تراہ پس گشتم من کہ میگویم عمر رضی اللہ عنہ را آیا منی تو فحلف عمر راہ - پس گشت عمر کہ منی بنید ہلال را یعنی من می بینم و ہر چیز عمر را می نامیم وی منی بنید - قال گفت انس - اقول عمر میگوید عمر سارہ و انا متعلق علی فراشی - نزدیک است کہ بہ منیم ہلال را و حال آنکہ من بر قفا خسیدہ ام ہر جا منہ خواب خود یعنی حاجت نیست کہ الآن بہ منیم و تعب و مشقت کشم و دیدن آن بعد از زمانی یا بعد از روزی کہ روشن شود یا کلاں شود و خواہم دید بی درین عدم خوف من در چیزی کہ ضروری نباشد و علم عرف وقت در مال یعنی - ثم التیاجید شافن اہل بدر لپتر شروع کرد و کہ حدیث می کنند ماہ از قصہ کشکان اہل بدر از شکرکان یا شروع کرد و انس کہ حدیث میکند اینچہ شنیدہ بود از عمر از احوال اہل بدر - قال ان رسول اللہ صلی علیہ وسلم کان یزینا مصارع اہل بدر بالاس - گفت کہ آنحضرت بود کہ می نمود ماہ را جاہای کشتن و بزرگین انگشتان کشکان اہل بدر و ہر روز یعنی پیش از وقوع واقعہ و کشتن و شکرکان و یک روز خبر داد کہ ہر کدام ازین اشعیاء کجا کشتہ خواہد افتاد - اقول ہذا مصرع فلان عدا النساء اللہ می گفت آنحضرت این جای انگشتان فلان شت فردا اگر خواستہ است خدا - و ہذا مصرع فلان عدا النساء اللہ و این مصرع فلان ست اگر خواستہ است خدا پس جای انگشت ہر کدام را جدا جدا تعیین کرد - قال عمر و الذی لعیثہ بالحق ما اخطاوا الحد و الحق حد ما رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم - گفت عمر سوگند بآن خدائی کہ فرستادہ است او را بر راستی خطا کردند و تجاوز نہ نمودند آن شکرکان جدا جدا جاہی را کہ ہر کدہ بود و تعیین نمودہ بود آنحضرت - قال فخلوا فی ہر بعضہم علی بعض - گفت عمر پس گردانیدہ شدند و انداختہ شدند آن کشکان در جاہی کہ میدان بود و بعضہم بالامی بعض - قال فلان رسول اللہ پس روان شد نمیز خدا - صلی اللہ علیہ وسلم حتی انہی الہیم تا آنکہ منتہی شد و رسید بسوی این کشکان کہ در جاہ انداختہ شدہ بودند - فقال - پس گفت آنحضرت - یا فلان بن فلان و یا فلان بن فلان اہل و جد تم ما و عدم اللہ و رسولہ فقاتلایا فیتد و دیدہ شما چیزی را کہ وعدہ کردہ بود شما خدا و رسول خدا حق و ثابت - فباتے قد و جدت ما و عدنی اللہ فقاتلہ پس بدستی بن تحقیق یا تم چیزی را کہ وعدہ کردہ بود خدا تعالی حق - فقال - پس گفت عمر یا رسول اللہ کہین تکلم اجساد لا الارواح فیہا - چگونہ سخن میکنی تو بدینا کہ نیست جانہا در آن - فقال ما اتم باسع لما اقول منہم - پس گفت آنحضرت نیستید شما شنو اتر مر چیزے را کہ میگویم من از ایشان یعنی ایشان شواہد یا برابر اند با شما شنیدن یعنی ایشان می شنوند این سخن کہ می گویم من - غیر انہم لا یستطیعون ان یزدوا علی شیاء جز آنکہ ایشان نمیتوانند کہ زد کنند بر من چیزی را و جواب گویند در کتاب ہما کلا درین معنی بہ تفصیل کہ مشہور است فتد کہ رواہ سلم - و عن اسیہ یضم ہمزہ و فتح نون و سکون مثناۃ و سین لہمزہ سنت زید بن ارقم - تا فحیہ است و نسبت بوی زید بن ارقم را ابوا یسیہ گویند و او را ابوسعید نیز گویند و شواہد بہمن کنیت است - عن ایسا - روایت میکنند

از پدرش - ان البنی بکرم غیر صلی اللہ علیہ وسلم و علی علی زید لید و من عرض کان به - در آمد بر زید بن ارقم و خالیکه عبادت میکنند زید را
بیماری که بود بوی - قال گفت آنحضرت - لیکن غلیک من مرضک باس - نیست بر تو از بیماری تو باکی - و کن کیف لک داعی عت بوج
فتمیت - و لیکن چگونه است مر ترا و چه حال باشد ترا وقتی که در از عمر گردانیده شوی پس از من پس کوشوی تو و چه کار خواهی کرد - قال
و اصبر - گفت دید ختم داشت ثواب می کنم و صبر می کنم - قال گفت آنحضرت - اذن تدخل الجنة بغیر حساب - اکنون می در آئی بهشت را
بجسایب - قالت گفت انیس و در بعضی نسخ قال البنی گفت راوی - فمعی بعد ما مات البنی پس کورشید زید بعد از مردن پیغمبر صلی اللہ علیہ وسلم
شمر و اللہ علیہ لیسر باز گردانید خدای تعالی بر زید بنیادی او را تمام مات - بعد از آن مرد - و عن اسامه بن زید قال قال رسول
صلی اللہ علیہ وسلم من اتقوا علی ما لکم فلیتبعوا من النار - گفت اسامه بن زید که گفت آنحضرت کسی که در دفع بند و برین چیزی را
که نگفته ام من پس باید که آنرا ده کند جای نشست خود را از آتش و درخ قول لفتح ثمناته و تشدید او مضمومه سخن بد دفع بر لبین کسی
و ذلك انه لو ثبت رجلا فکذب علیه و مصدق ان انیس که آنحضرت فرستاد روی را پس در دفع لبست بر آنحضرت - فدا علیه رسول اللہ
صلی اللہ علیہ وسلم پس دعا کرد و آنحضرت بر آن مرد و فوج متبیا پس مرد و یافته شد آن مرد - و قد انشق لبطنه - و حال آنکه به تحقیق شکافه شده است
شکر دی - و لم یقبل الارض - و نه پذیرفت او را زمین و این نشان دوزخی است - رواه ما روایت کرد این هر دو حدیث را - البیہقی فی
دلائل النبوة - و عن جابر - ان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم جاءه رجل یسقطه روایت است از جابر که آنحضرت آمد او را مردی
که طلب طعام کرد از آنحضرت - فاطو به شط و سق شعیب پس خوراند و داد آن **نصف و سق** جو ساقا معلوم شد که و سق بسکون
سین شصت میان یا بارش - فزال الرجل یاکل منه و امراته فمیتما - پس همیشه بود آن مرد که بخورد از آن نصف و سق و می خورد
از او و آنکه همان ایشان میشد حتی کانه تا آنکه به میو و آنرا می خورد - فانی شد آن طعام و تمام شد - فانی البنی - پس آمد آن مرد
پیغمبر صلی اللہ علیہ وسلم و هویت حال عرض کرد - فقال پس گفت آنحضرت - لولم تکلم منہ - اگر نمی میو دی - تو آنرا هر آنه بخورد
شما از آن همیشه - و تقام لهم و هر آنه می ایستاد و باقی می ماند آن برای شما - رواه مسلم - و عن عاصم بن کلیب - لضم کاف
و فتح لام و سکون ثمانية لغة است و انا فاضل و عباد ذرمان خود بود و سفیان ثوری و سفیان بن عیینه از وی حدیث دارند
و بعضی گویند که جرعی بود و اللہ اعلم - عن امیه - روایت می کنند از پدر خود که کلیب و از تابعین - عن رجل من الانصار - پدرش روایت
میکند از مردی از انصار که نامش معلوم نیست - قال گفت آن مرد از انصار - خرجنا مع رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فی جنازة - میر و
ابویم ما همراه آنحضرت از برای نماز جنازه - فایت رسول اللہ پس دیدم پیغمبر خدا - صلی اللہ علیہ وسلم و هو علی القبر - و حال آنکه آنحضرت
نشسته است نزد قبر که میکنند - یوصی الحافر - وصیت میکند آنحضرت بفرکنده را - ليقول - می گوید - اوسع من قبل رجلیه - فراخ
کن قبر را از جانب پایهای میت - و اوسع من قبل راسه و فراخ کن از جانب سر و - فلما رج استقبل داعی امراته پس چون گشت آنحضرت
لی از دفن میت پیش آمد آنحضرت را دعوت کننده بطعام از جانب زن آن میت - فاجاب - پس اجابت کرد آنحضرت و قبول کرد و خو
او را و رفت بجانه او - و کن منه - و اما آنحضرت بودیم منی ما نیز رفتیم و لیلی آنحضرت شدیم یا آنحضرت را با جماعه دعوت کرده بود و فوجی با

پس آورده شد طعام - فوضع یدہ - پس نهاد و آنحضرت دست مبارک خود را بر زمین برای خوردن طعام - ثم وضع القوم لیسرنا و قد قوم و سما
خود را خاک و پس خوردند و قوم طعام را بنظر نماند إلى رسول الله صلى الله عليه وسلم بلوک قیمتی فی یدہ پس نگاه کردیم اجانب آنحضرت که می خایند
و میگردانند از درین مبارک خود و فرو نمی برد - ثم قال - لیسر گفت آنحضرت - اجدکم شاة اخذت لغير اذن اهلها - می یابم من این گوشت را
گوشت کوسفندی که گرفته شده است بی دستور و بی رضای صاحب گوشت - فارسلت المرأة بقول پس فرستاد آن زن کسی را
نزد آنحضرت در حالیکه میگوید - یا رسول الله انی ارسلت الی القبیح بدستی من ستادم خادم را بسو قبیح بنون - و هو يمنع سباع فیہ الغنم لفتح یسقط
که فروخته میشود و روگو سفندان و این قبیح موضع در جانب داوی شقیق سنت نزدیک پیست کرده اند و بدین غیر قبیح بوجهه که قبره مدینه آنجا
خطابی گفت که خطا کردی که او را بسا خواند و آنرا که با خوانده اند میگویند و بقیع در زمان سابق بازار چه بود و الله اعلم لیستری لی شاة تا غیر
شود برای من کوسفندی - فلم توجد پس یافته نشد کوسفند - فارسلت الی جاری قد اشتري شاة ان یرسل بها الی تمنبا پس ستادم
کس را بسوی همسایه که را بود که بفروستان کوسفند را که خریده است بسوی من به بآ آن فلم یوجد پس یافته نشد آن همسایه در خانه اش
فارسلت الی امرأتی پس فرستادم نزد زن وی - فارسلت الی بها پس فرستاد زن وی بسوی من آن شاة را بی اذن مرد خود و قال
رسول الله پس گفت بنمیدار صلى الله عليه وسلم الطعم الاسرى بخوران این طعام اسیران را که در بندند و آنرا کافران و سیران را باز
تکلیف و ظاهراً حاشا را بنافذند تا زوی بکلی گیرند و اذن وی مقرون سازند و طعام ضائع میشود و الله اعلم - رواه ابو داود و البیہقی
فی دلائل النبوة - وعن حزام - کسر حامی بن هشام عن ابيه - روايت میکند از پدرش که هشام است - عن جده جیش
بن خالد از پدر پدرش که جیش است بضم حامی مملو و فتح موحده و سکون مثناة - و هو اقوام معبد جیش برادر ام معبد میمون و بن
فتح موحده که نام او عا که بنت خالد خرا عیله است و آن زنی است که آنحضرت صلى الله عليه وسلم در طریق هجرت بخیمه وی در آورده و وی
زنی بود جلد و قوی تنیکه دهی نشست در محن غمیه طعام و شربت و او فقرا و سائکین را - ان رسول الله صلى الله عليه وسلم حین اخرج
من مکة - روايت میکند که آنحضرت وقتیکه بر آورده شد از مکة - فرج مهاجر الی المدینة - بیرون آمد هجرت کننده بسوی مدینه - هو و ابوه
آنحضرت و ابوبکر - مولی الی بکر امر بن فیسرة یضم فاد فتح با و سکون تحانیة اسلام آورده پیش از در آمدن آنحضرت صلى الله عليه وسلم
و از ارقم را و لیلهما - و راه بر آنحضرت و ابی بکر عبد الله الشیخ و همراهی گرفته بودند تا راهنما فی گدایان چهار تن در راه مدینه میرفتند - مروی فی
امجد - که شند بر دو خیمه ام معبد که در آن داوی جای او بود و خیمه فاد فتح با و سکون یا مشهور است فیم اقامت در مکان - فسا لول الحما و تمر الی شتر و امثال
پس طلبیدند گوشت را و خرا را تا بخزند از وی - فلم یصبوا عندنا شیان و ذلک پس نیافتند نزد ام معبد هیچ چیزی را از آنچه طلبیدند -
و کان القوم ملین یضم میمون و سکون را کسر میمون ثانیة و بودند در زمینی زاو و بی توشه ارمال بی توشه شدن قوم و بی باران شدن
مستثنین یضم میمون سکون مملو و کسر لون قوتاینة تا کید ملین است قحط زده و سنه سال و معنی قحط آید - فطر رسول الله صلى الله عليه وسلم
الی شاة فی کسر الحنیه پس نگاه کرد و آنحضرت بسوی کوسفندی که در جانب غیمه بود و کسر کسر کاف و سکون سین و فتح نیز آمده شقه
فرو دین خمیه فقال ما هذه الشاة پس گفت آنحضرت چیست این کوسفند و چه حال دارد - یا ام معبد قالت شاة خلفا لجد عن الغنم

گفت ام معبد گو سپند لیست که پس انداخته است اورا از گو سفندان مشتقت و نالوانی و از لبس لا غمی همراه گو سپندان بحرگاه بیرون
 متوالست رفت۔ قال بل بهاسن لبس۔ گفت آنحضرت آیا هست و روی چیزی از شیر قانت ہی اجد من لک گفت ام معبدین شاة
 در تعب و مشتقت افتاده ترود و ترست از آنکه شیر داشته باشد۔ قال تا زنین لی ان اجلبها۔ گفت آنحضرت آیا اذن میدهی مرا که بدوشم من اورا
 قانت بآبی انت وامی ان رایت بها جلبها فاجلبها۔ گفت ام معبد پیر و نادر من فدای تو باد اگر می بینی درین شاة شیریں پس بدوش لبس
 در وی شیریں نیست چه می دوشی اورا و حلب لبکون لام ووشیدن و فتح آن شیر ووشیده شده وروایت نمیشد۔ فداعرض الی اللہ پس
 دعا کرد و پیغمبر خدا صلی اللہ علیہ وسلم مسح بیدہ بر سر عجم پس مسح کرد بدست مبارک خود پستان اورا۔ وکی اللہ تعالیٰ۔ وگرفت نام خدا را۔
 و دعا لسانی شانتا۔ و دعا کرد آنحضرت ام معبد را در شان شاة دی فقا جت علیہ بمشید عجم پس یکشاد شاة میان هر دو پای خود و بر آنحضرت
 برای ووشیدن چنانکه عادت حیوان شیر دار است که در وقت ووشیدن میان هر دو پایا کشا و میکند۔ و درت۔ و شیر داود و مشید را
 باریدن باران و جز آن۔ و اجترت۔ و غاییدن گرفت آنچه از شکم بر آورد و چنانکه عادت شتر و گاو و گو سفندست و جره که بر سیم و کشید را آنچه
 شتر از گلو بر آرد و بخت نشوار۔ فدعا بانا بر لبس ربط۔ پس طلبید آنحضرت آدمی را که سیراب گرداند گروہی را فی الصرح لبس تجربک فدعا
 بمجمہ قوت که بسندہ و رسندہ باشد ویر لبس لبم تحماتینہ و کسر موحده از ارباض بمجنہ خاییدن ستور و منی خوا با بیدن اینجا انست که چنان سیراب
 گرداند که گران شوند و نجواب روند در هر ط گروہ کم از ده۔ و حلب فیہ شاة پس در وقت ریزان در وان فح بمثلشہ و کشید عجم سیلان
 روان شدن آب حتی علامہ البهار تا آنکه بالا آمد ظرف را سکه شیر که نزد جوش زبون می آید یا لکات شیر۔ ثم سقاها۔ پسترنوشانید ام معبد را حتی
 رویت یکسیر و او تا آنکه سیراب شد و می۔ و قی اصحابه حتی رزوا لبم و او نوشانید یا ران خود را تا آنکه سیراب شدند ثم شرب آخر هم۔ پسترنوشید
 آنحضرت بعد از همه حکم قاعده ستمه خود که فرمود بسا قی القوم آخر هم۔ ثم حلب فیہ پسترد و مشید و ران۔ انما شایا بعد بد۔ و دوم بار
 از بنحسین حتی ما الا انما شایا آنکه پر کرد و او ندر اسم غادره عند۔ پسترنوشی گذاشت شیر را ز دام معبد۔ و بالیما۔ و بیت کرد آنحضرت ام معبد را
 با سلام۔ و ارحلوا اعننا۔ و کوچ کردند از ز دام معبد و رده اند که چون آنحضرت صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم بهجرت بر آمد و اهل که ندانستند که
 کجا رفت و یکدام بجانب رفت مردمی از جن بر جبل بی قیس بر آمد و این ابیات خواند آدمی شنیدند و یکس را بنمیدیدند از آن چارہ بیت
 ششم جزئی الدرب الناس خیر جزائه رفیقین جلا خیمتی ام معبد۔ ہما نزل بالبر ثم ترعلا فافلح من اسی رفیق محمد۔ رواہ فی شرح آت
 و ابن عبد البر فی الاستیعاب و ابن الجوزی فی کتاب الوفا و فی الحدیث قصه۔ و در حدیث قصه لیست که در کتب سیر مذکورست و آن
 نیست که چون آنحضرت صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم کوچ کرد ابو معبد زوج ام معبد آمد و در خانه شیر وید گشت این حسیت و از کجاست پس
 ذکر کرد ام معبد صفات و شمائل آنحضرت با فصع عبارتی پس گفت ابو معبد و اللہ ان نباشد که صاحب قریش کشیدیم ما صفات او را و
 واللہ بتحقیق قصد دارم کہ دریا بم صحبت اورا اگر بدان راه یابم۔

باب الکرامات

اہل حق اتفاق دارند بر جواز وقوع کرامت از اولیاد و اول کسی است کہ عارت باشد بذات و صفات حق بر قدر طاق بشری و موافق با

برایان طاعت و ترک منیات غیر منکرات و شهوات و کامل باشند و تقوی و اجتناع بر حسب تفاوت و مراتب آن و دلیل بر وقوع کرامت کتاب و سنت و تواتر اخبار است از صحابه و من بعدهم تواتر دعوی چنانکه در قدر مشترک میان آن نزد الضان و ترک عناد مجال شبهه و انکار نیست خصوصاً از بعضی اکابر مشایخ طریقت و سادات ایشان مثل غوث الثقلین سید الشیخ محی الدین عبدالقادر جیلانی و جلال الدین آجنانی بحد کثرت رسیده است که لایعزول و لایحیی است بعضی از مشایخ اهل زمان ایشان گفته اند که کرامات وی رضی الله عنه مانند رشتۀ مروارید بود که در پی یکدیگر می آمدند گاهی در وی ظاهری می شدند و گاهی از وی و یکی از اکر میجو است که در یک مجلس صیبرهای متعدد از آن عد کند میگرد و امام عبداللہ دیاخی گفته است که کرامات وی ثابت است بی شبهه و معلوم است با اتفاق نرسیده باشند آن از پیچگی از شیوخ آفاق و جماعه از معتزله و آنما که در پی ایشان رفته اند منکر شده اند که کرامت را و بعضی گفته اند که صادر نمیشود کرامت از وی بقصد و اختیار و اگر صادر شود بی قصد و اختیار خواهد بود و بعضی آن رفته که کرامت از جنس معجزه نبی باشد مثل کشیر طعام قلیل و منع باران و اصابع و مانند آن و حق تبار و وقوع است بقصد و اختیار و بی قصد و از جنس معجزه و غیر معجزه و تمام کلام در اثبات کرامت بدلائل و رفع شبهه مخالفان در کتب کلام مذکور است و لاجئاً الی البیان بعد العیان -

الفصل الاول - عن النبي ان اسير يضم حمزه وفتح سين وسكون ثمانية بن حضير يضم حارمله وفتح حاء ومجبة وسكون ثمانية عباد

الفتح عین و تشدید موحده - بن اشتر کبر موحده ^{اشتر} - عجمه روایت میکند انس که این دو صحابی جلیل القدر - تحت ثامنہ النبی سخن کردند
 نزد پیغمبر صلی اللہ علیہ وسلم فی حاجۃ لہما - در کاری کہ برای آن دو کس را بود حتی ذہب من اللیل ساعتہ تا آنکہ رفت از شب ساعتی یعنی
 پارہ - فی لیلۃ شدیدۃ الظلمہ - در شب سخت تاریک - ثم خرجا من عند رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم یقلبان - پیستری بیرون آمدند آن
 دو صحابی از نزد آنحضرت در حالیکہ بر میگردیدند بسوی خانہ خود - و بید کل واحد منہما عصیۃ و بدست ہر یکی از آن دو عصائی بود - فاضا
 عصا احدهما لہما پس روشن شد عصائی یکی از آن دو برای ہر دو حتی مشیانی صورتہا - تا آنکہ رفتند ہر دو در روشنی آن عصا حتی اذا فرقت
 بہما الطريق - تا آنکہ چون جدا شد ہر دو کس را یعنی بجای رسیدند کہ از آن جا بجا نہ ہر یک راہ جدا میرود - فاضا لہما عصا - روشن شد
 برای دیگر نیز عصائی او - فمشی کل واحد منہما فی ضوء عصاء - پس رفت ہر یکی از آن دو صحابی در روشنائی عصائی خود حتی لیلۃ الابلہ تا آنکہ
 رسید ہر یک اہل خانہ خود را - رواہ البخاری - و در روایت بخاری در کتاب الصلوۃ پنجین آمدہ کہ بیرون آمدند آن دو صحابی از نزد آنحضرت در شب
 تاریک با ایشان مانند دو چراغ بود کہ روشن میشدند و چون جدا شدند مانند ہر یکی چراغی جدا تا آنکہ آمد ہر یک اہل خانہ خود را - و عن
 جابر قال لما حضر احد وعانی الی من اللیل - گفت جابر ہنگامی کہ حاضر شد غزوہ احد خواند را پدر من از ابتدای شب - فقال ما ارانی بنعم
 ہزہ - الامتقولانی اول من لقی من اصحاب النبی صلی اللہ علیہ وسلم پس گفت پدر من گمان نمیبرم خود را نگہ گشتہ شدہ و در نخست کسی کہ
 گشتہ شود از یاران آنحضرت درین عبارت ایماست کہ اگر ولی بطریق کرامت خبری بدہد باید کہ بطریق ظن و حسان بدہد بخلاف نبی الہی
 بوحی گوید - وانی لا اترك لحدی اغر علی منک - و بدستی من نمی گذارم پس از خود را چہند تر بر من از تو - غیر نفس رسول اللہ جز نفس
 پیغمبر خدا صلی اللہ علیہ وسلم کہ می از منہ عزیز تر و محبوب تر است - وانی علی دنیا فاقض - و بدستی بر دامن من می ست پس بگذران نام را و

گزاردن و ام در باب عزرات گذشت - واستوص باخوانک خیر - و بنیچه وصیت مرا در باب خواهران خود که بالیشان نیکی کنی و بود و ملو و راضی
 اللہ عنه نه خواهر - فاصححا - پس صبح کردیم : **بُخکان اول قتیل** پس بود وی نخستین کشته شده در آن غزوه - و وقتیکه آخونی قبر و گور کرد
 من اورا باصحابی دیگر و یک قبر چنانچه حکم آنحضرت بود صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم و شد ای احد که لطف را با لطف و یک قبر و دفن کند چنانکه در باب
 آن گذشت و آن صحابی دیگر عمرو بن الجموح بود که یازده جابر و شوهر خواهر وی - و دواہ انفاری - و عن عبد الرحمن بن ابی بکر روایت
 از عبد الرحمن که اکبر اولاد ابی بکر صدیق است و مادر اوام روان است که مادر عائشه صدیقہ است اسلام آورد و در غام حدیبیہ بود و نام او عبد اللہ
 پس آنحضرت صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم او را عبد الرحمن نام کرد - قال ان اصحابا لصفۃ کالوا انما سافقوا - گفت عبد الرحمن که اصحاب صفہ بودند
 مردم فقیر و صفہ موضعی بود منظر از مسجد که ایشان شب باش میکردند در آن ایشان را ضیاء المسلمین میخواندند خانه و اهل و خیال و مال منال
 هیچ نداشتند - و ان البی صلی اللہ علیہ وسلم قال من کان عنده طعام اثین فلیذهب تبالشت - و بدرستی آنحضرت فرمود کسی که باشد نزد
 طعام دو کس پس باید که ببرد و سوم کس را یعنی از اصحاب صفہ - و من کان عنده طعام اربعۃ فلیذهب بخمس و سوس - و کسی باشد نزد
 چهار کس پس باید که ببرد و پنجم را یا ششم را و کلمه او بری تخمیر است اقسام بسیار است بعضی را بیان کردند و بعضی را بقیاس گذاشتند مقصود آنست
 که هر کس او ستر نیست باید که از ایشان کسی را همان کند - و ان ابابکر جابر بنہ - و بدرستی ابوبکر رضی اللہ عنه آورد و کسی را - و نطق البی صلی اللہ
 علیہ وسلم لبشره - و بر و آنحضرت ده کس را - و ان ابابکر کشته عند البی صلی اللہ علیہ وسلم رستی ابوبکر طعام شب خورد و آنحضرت شرم لبشت
 حتی صلیت العشاء لیستر درنگ کرد و ابوبکر نزد آنحضرت تا آنکه گزارده شد نماز عشاء - پس دست بر گشت ابوبکر بسوی خانه آنحضرت -
 فلہبت حتی لقی البی - پس درنگ کرد تا آنکه طعام شب خورد و پنجم صلی اللہ علیہ وسلم - و این تذکر است برای گرفتن قصه از سر و نیز در اول
 بیان کشته ابوبکر در فنی اللہ عنه و در ثانی کشته پیغمبر صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم درین میان اهل و عیال ابوبکر صدیق و همانان هر منتظر السیاد
 فجاء بعد ما مضی من اللیل ما اشار اللہ پس آمد ابوبکر بخانه بود از گذشتن شب آنقدر که خدا خواسته بود - قالت لامرأۃ ما حبسک عن اصحابک گفت
 مرا ابوبکر را زانش چه منع کرد و باز داشت ترا از همانان تو یعنی چر تا ما خیر کردی که همانان انتظار تو کشیدند - قال او غیبتتم - گفت ابوبکر ای طعام
 نخورائید تو همانان را - قالت ابوا حتی تجی - گفت امرأۃ ابوبکر آیا آوردند و سر باز زدند همانان از خوردن تا آنکه بیایی تو فغضب - پس خشم
 گرفت ابوبکر - و قال - و اللہ لا اطعمہ ابد - بخدا سوگند که نخورم این طعام را هر گز - خلفت المرأة ان لا اطعمہ پس سوگند خورد و امرأۃ ابوبکر
 که نخورد این طعام را - و طعن الاضیاء ان لا اطعمہ - و سوگند خوردند همانان که نخورند آنرا - قال ابوبکر کان ہما من الشیطان گفت ابوبکر
 رضی اللہ عنه هست این غضب من و سوگند خوردن من از شیطان پس در حال از غضب باز آمد و استغفار کرد - و دعا بالطام پس طلبید ابوبکر طعام را
 فاکل و اکلوا - پس خورد و ابوبکر طعام را و خوردند عیال و همانان و پسین یا مقید بود و بقید که مراد داشته که درین ساعت نخورم و یا بجهت آن خود
 با وجود همین که آنحضرت فرموده است که هر کس سوگند خورد و پنداری و پندید غیر آنرا خیر پس باید که بکنند آن امر را و کفارت و بدادین خود و فجعلوا لا یفرون
 اقمۃ الاربت من اسفلھا اکثر منها - پس گشتند که بر منی داشتند لقمہ را که آنکه بالای آمد و زیاده میشد از زیر آن لقمہ بیشتر از آن - فقال لامرأۃ
 پس گفت ابوبکر مرزن خود را یا اخت بنی فراس - ای خواهر بنی فراس کبیر فاسین مملہ نام قبیلہ است و این زن که نام اوام روان است

قبیل بود - ما از آن چسبیت این زیاده شدن طعام - قالت و قره عینی گفت امرایه ابو بکر سگند بقرة العین من مراد بدان ابو بکر صدیق را قاتل
و عجب گویند آنحضرت را مراد داشته و قره العین عبارت از شادی و در دیت محبوبست زیرا که یا از قرست بعزم بختی یا از قرین بفتح بختی قرار بود
بدین محبوب خنک گردد و برقرار بود و چپ و راست ننهد - انها الان لا کثر منها قبل ذلک بثلث مرار - بدستی آن طعام اکنون بیشتر
از آنچه پیش از آن بوده سه چند - خاکلوا و بخت بها الی البنی پس خوردند و فرستاد ابو بکر آنرا بسوی خیمه خدا - صلی الله علیه و سلم فذکر انه
اکل منها - پس ذکر کرده شد و روایت کرده شده است که آنحضرت خورد و از آن طعام متفق علیه ذکر - و ذکر کرده شد حدیث عبدالله بن مسعود
که در اول اوست - و کنا نسبح سبح الطعام فی المعجرات - در کتاب المعجرات -

الفصل الثانی - عن عائشة قالت لما مات النجاشی بنی کلامی که مرد نجاشی بن تحفیف جیم و سکون یا در آخر که با شاه حبشه بود
بر دین نصرانیت بود و آنحضرت ایان آورد و هم در حبشه مرد و آنحضرت صلی الله علیه و آله و سلم در مدینه بر جنازه او غائبانه نماز کرد
پس عائشه میگویی بنی کلامی که مرد نجاشی - کنا نحدث الله لایزال یسی علی قبره نور - بزدیم ماکه بیکدیگر حدیث میکردیم و یقینیم که بدستی همیشه بود که
میشد بر قبر وی نور ظاهر است که مراد نور محسوس است مثل نور چراغ یا ماه و آفتاب و تواند که عبارت باشد از ضیاء و بنا کرمی در یافتند
بر لای نور از زیارت قبر وی و مشاهدۀ آن و الله اعلم - رواه ابو داود - و عنهما قالت لما ارادوا غسل النبی صلی الله علیه و سلم قالوا لا
گفت عائشه بنی کلامی که خواستند صحابه غسل آنحضرت را - و از آنکه از موت گفتند نمیدانیم که آنچند رسول الله یا بر بنه کنیم یا بنیم خدا را - صلی الله علیه
و سلم من یتایبه از جامه های آنحضرت و بر کشیم جامه جز از از زیر وی - اما جزو موتانا - چنانکه بر بنه می کنیم مرده های خود را ام نفسا و علمه
یتایبه - یا بشویم او را و حالانکه باشد بر بدن شریف وی جامه های وی فلما اختلفوا پس چون صحابه اختلاف کردند و گفتند بجنبه که
بر بنه کنیم و جامه ها را از بدن شریف بر کشیم و بجنبه گفتند هم در جامه ها وی غسل دهیم - اقی الله علیم النوم - انداخت و برگذاشت خدا
تعالی بر ایشان خواب را و همه را خواب گرفت - حتی ما منهم رجل الا و قد فی صدره - تا آنکه نبود از ایشان هیچ مرده ای مگر آنکه ز نخدان
بر سینه وی بود و کنایت است از خواب - ثم کلمهم کلم لیسر سخن کرد و ایشان را سخن کننده - من ناحیه البیت - از گوشه خانه - لایدرون من هو
در حالیکه در منی یا بند ایشان که گیت این سخن کننده - غسلوا الی صلی الله علیه و سلم و علیه یتایبه - بشوید خیمه را و حالانکه بر اوست
جامه های او - فقاموا فغسلوه و علیه قمیصه پس برخاستند صحابه و غسل دادند آنحضرت را و حالانکه بر اوست پیراهن وی - لیسرون
فوق القميص - میرختند آب را بالای پیراهن - وید لکونه بالقميص - و می بالیدند آنحضرت را به پیراهن نقل کرده اند از نو وی که خواب
که آن جامه که غسل دادند روی بر کشیدند آنرا از نو و کشین و آنچه روایت کرده اند که کشیدند و در ته کشن گذاشتند ضعیف است صحیح نیست
اجتاج بدان - رواه البیهقی فی دلائل النبوة - و عن ابن المنکدر - روایت است از محمد بن المنکدر که از مشاهیر ائمه تابعین است
و کبار ایشان است جامع ظلم و زهد و عبادت و صدق و ثقه و کجای و ناله ان سفینه مولى رسول الله صلی الله علیه و سلم - سفینه که مولى
آنحضرت بود و سفینه کعبت آن نام شد که در سفری در خدمت آنحضرت بود و بارها برداشته بود و هر که مانده میشد بار خود را بروی می افکند
و وی بهمه بارها را میکشید چون آنحضرت صلی الله علیه و آله و سلم او را دید فرمود - انت السفینه - و گیر این نام بر خواند و هر که از او

افضل اموی می پرسید میگفت که نام من همان است که پیغمبر خدا و صلی الله علیه و سلم پس محمد بن ابی بکر را این خفته افشا کرد
 بارض الروم گم کرده راه لشکر و زمین روم - او اسیر فالطی را با بنی نعلیش سیانده کرده شد پس روان شد که بنیة اردو است کافران را
 که می جوید لشکرا - فاذا هو بالاسد پس ناگاه وی یعنی سفینه نقارن بشیری است که پیش آمده و او را - فقال پس گفت سفینه یا ابابکر
 انما ولی الله - من ولی پیغمبر خدایم صلی الله علیه و سلم - و البوا حارث کینث شیر است - کان من مری کینث و کینث - بود از کار من و حال
 چنین چنین یعنی قصه خود را از گم کردن راه و دور افتادن از لشکر و دور افتادن و گریختن شیر باز برگشت - فا قبل الاسد له تصبیه پس
 پیش آمد شیر و حالیکه او را چا پلوسی است و تصبیه بوحده و همه مگر بر وزن و حریف و دم جنبانیدن و چا پلوسی کردن و خدای نمودن
 گریه و جز آن لبها حبش حتی تمام الی جنبه تا آنکه البیتا و شیر و پلوسی سفینه - کلاما سمع صوتا هو ی الیه هرگاه می شنید شیر آوازی را که این
 دور و خوف ایذا باشد قصد میکرد و بسوی آن آواز تا دفع کند چیزی که در وی خوف می بود و اصل او را از کردن دست بست بسوی پیغمبری تا بگوید
 آنرا ثم اقبل کشی الی جنبه لیستر روی می آورد شیر و می آمد و در حالی که میرود و در پلوسی سفینه چنانکه عادت را بهر آن است که قبر واری می رود
 حتی بلغ ابکیش تا آنکه رسید سفینه لشکرا - ثم رجع الاسد لیستر بر گشت شیر و راه فی شرح است - و عن ابی الجوزار یفصح جمیع سکون
 و او را از تبه تابعی مشهور الحدیث است که تا بجان از وی روایت می کنند - قال قحط اهل المدينة قحط شدیداً - گفت قحط کرده شدند اهل مدینه
 قحط سخت فی الصحرا قحط خشکالی قحط باز الیتادن باران از بجا - فشاوا الی عالیة - پس شکایت کردند بسوی عالیه تا و عالی کنند
 و عابی سازد - فقالوا الف و اقبل البیث پس گفت نگاه کنید قبر پیغمبر را صلی الله علیه و سلم فا جلا و منه کونی الی السمار پس بگریه و بیدار
 قبر شریف منافذ بسوی آسمان - حتی لا یكون مینه و بین السمار سقط ثنائی که نباشد میان قبر و میان آسمان سقط یعنی بردارید از میان
 قبر و آسمان حجاب و کوی جمع کوه یفصح کاف و ضم آن و تخفیف و او در فرد و جمع روزن فاش و سبب در رفح حجاب میان قبر شریف و آسمان
 آن باشد که این طلب شفاعت است از قبر شریف زیرا که در حیات آنحضرت استقامتی کردند بذات شریف و چون ذات شریف و
 در پرده شام کرد و عالیه که کشف کرده شود قبر شریف تا باران تبار و گویا استقامت کرد و در قبر و در حقیقت استقامت و استشفاع نیست بر استقامت
 شریف وی و کشف قبر مبارک است و زمان ففعلوا پس کردند ایشان آنچه امر کرد و عالیه صدق رضى الله عنه فطر و امطر پس باران
 زاده شدند باران وادی بسیار حتی بیت العشب - یضم عین و سکون شین تا آنکه روید گیاه - و سمت الابل - و فریه شدند شتران - حتی
 لفقت من الشحم تا آنکه اشکاف ذلت شتران از پیکر کثایت است از غایت فروزی - فسی عام الفلق - پس نامیده شد این سال با سال فلق
 پس شفاعت جنتن عالیه از قبر شریف و قبول افتادن شفاعت و طهارت آن کرامت است از عالیه را و در حقیقت مجزه است از حضرت
 و خود کرامات اولیا همه مجزه است از پیغمبر را صلی الله علیه و سلم که ما قالوا واده الداری - و عن سعید بن عبد الرحمن بن اهل شام
 در زمین او زاعی که امام اهل شام بود و بعد از وی و در مرتبه اول است امام احمد گفت که در شام صحیح تر و در حدیث اندوی و او را زاعی
 که نیست و هر دو برابر اند و در ثقیف است از قحط تا باین در بیان و در میان بود رحمة الله علیه - قال لما کان یوم الحرة - گفت
 و فیکه بود و روز واقعه حره لغت حار حمله و تشدید زمین و سنگستان مراد از این مدینه است و واقعه حره آنکه نینید بن معاویه بهرینه لشکر

فرستاد و خواب کرد و شاعت آن قضیه بیشتر از آنست که توان گفت و شنید پاره ازان در تاریخ مدینه مذکورست و یکی از شایع آن قضیه آنست
 لم یؤذن فی مسجد البقیه صلی اللہ علیہ وسلم ثلثا - ازان گفته نشد در مسجد آنحضرت سه روز - و اقامت گفته نشد و تکبیر بر نواز نشد آنست
 آمد و نه در مسجد حاضر شد - و لم یخرج سعید بن السیب السجده و بیرون نرفت سعید بن السیب که از کبار تابعین بود از سجد - و کان لا یعرف
 وقت الصلوة - و بود سعید بن السیب که بنی شاخت در آمدن وقت نماز را - الا بهمه لیسعها من قرأ البقیه صلی اللہ علیہ وسلم - مگر با و از
 خفی که می شنید آنرا از درون حجره که قبر شریف آنحضرت در آن بود و همه با و می مکر بر وزن و هر جا و از پنهان که فهم کرده نشود فی الصلح بهم
 گردانیدن آنرا در سینه - رواه الدارمی - وعن ابی خلده - لفتح غار محبه و سکون لام و وال ممله نام او خالد بن دینار است تابعی - قال
 و قلت لابی العالیه سمع النس من البقیه صلی اللہ علیہ وسلم - گفت ابوخلده و گفتم مرا بی العالیه را که از کبار تابعین است آیا شنیده است
 النس از آنحضرت - قال قدمه عشرين - گفت شنیدن چه گوئی که خدمت کرده است النس آنحضرت را ده سال در وقتیکه آنحضرت مدینه
 بهجرت آمد النس هشت ساله بود و مادرش او را آورده در خدمت شریف گذاشت و تا وقت وفات در خدمت بود - و قال البقیه صلی اللہ علیہ
 وسلم - و دعا کرمه مراد آنحضرت - و کان لبستان کحل فی کل سنه الفاکهه مرتین - و بود مرا النس ما باغی که بار می آورد میوه را در هر سال
 دوبار - و کان فیها ریاحان کئی منه یح المسک - و بود درین بنات لبستان ریحانی که می آمد ازان بوی مشک و نیز آمده است که دعا
 آنحضرت او را برکت در عمر و اولاد و اموال پس در گذشت عمر از حدیث سال و رسید او لا و ابی عبد الله مقتدا و سه ازان مذکور و بسبب و بهفت
 اناث و برکت در اموال آنست که درین حدیث و تخصیص آن ذکر از جهت بودن او صحیح در فرق عادت و اغنیه که امانی است و ثابت
 مرا النس را به دعای آنحضرت - رواه الترمذی و قال هذا حدیث حسن غریب -

الفصل الثالث - عن عروة بن الزبیر عروه از کبار تابعین است وزیر و الداد از عشره مبشره - ان سعید بن زید بن عمرو
بن لقیل یضم نون و فتح فاد سکون تحمینه و سعید بن زید نیز از عشره مبشره است زوج اخت عمر بن الخطاب رضی اللہ عنه و بود مستجاب الدعوات
 پس روایت می کند عروه بن الزبیر که سعید بن زید - خاصمه خصومت کرد او را - از وی لفتح همزه و سکون را و فتح دا و ثبت او را
 لفتح همزه و سکون و دا و تخمین است و نسخ شکات و در جامع الاصول گفته که در معنی یا بکم که وی صحابه است یا تابعیه الی روان بن الحکم
 خصومت کرد او را وی سعید بن زید را و برد او را بسوی مروان که حاکم مدینه بود از جانب معاویه - و او عبت انداخته شیان از رضا - و دعوی
 کرد این زن که سعید بن زید گرفت و غضب کرد و چیزی از زمین او را - فقال سعید انا کنت آخذ من ارضنا شیان - پس گفت سعید بطریق
 استبعاد و استغراب من می گیرم از زمین او چیزی را - بعد الذی سمعت من رسول اللہ - بعد آنچه شنیدیم از پیغمبر خدا - صلی اللہ علیہ
 وسلم قال ماذا سمعت من رسول اللہ - گفت مروان چه چیز شنیده تو از پیغمبر خدا - صلی اللہ علیہ وسلم قال سمعت رسول اللہ - گفت
 سعید بن زید شنیدم پیغمبر خدا را - صلی اللہ علیہ وسلم یقول - میگفت - من آخذ شبرا من الارض ظلما - کسی که بگیرد یک بدست از زمین
 کس بطریق ظلم طوقه - طوق گردانیده شود یعنی انداخته شود و آن زمین در گردن وی و در بعضی نسخ طوقه اللہ طوق گردانده او را
 خدا می تالی - الی سبع ارضین - تا هفت زمین - فقال له مروان لا اسالک بینه بعد - پس گفت مروان بنی طلبم از تو گواه

بعد از آن حدیث یعنی چیزی که ولایت کن بر صدق تو آنچه بر سعید متوجه بود و کین بود مروان بنیه را بجای کین ذکر کرد یا مراد آنست که سوال سلیم
 بر تو از وی بنیه - فقال سعید اللهم انک انت کا ذیة فاعلم بصیر بالیس گفت سعید خداوند اگر هست آن زن دروغ گو پس کوگردان بنیائی
 اورا - و اقمکما فی ارضنا - و کیش اورا در بین زمین او که دعوی میکند آنرا و در روایتی آمده است که (واجب قبرانی دارا - و دیگران قریب
 در سرکروی - قال - گفت عروہ - فماتت حتی ذهب بصیر بالیس بنی قان زن تا آنکه رفت بنیائی او - و مینمای کشی فی ارضنا - و در نشانی
 آنکه آن زن میرفت در زمین خود - او وقت فی حفرة فماتت - ناگاه افتاد و در گوی پس مروان بنیه را بگوید و فی روایتی سلیم عن محمد بن زید بن
 عبد اللہ بن عمرو تابعی مدنی صدوق است و ذکر کرده است او را ابن حبان در ثقات روایت میکند از جند و از ابن عباس روایت میکند
 از وی پس آن او غمش و عمر بجهه یعنی این حدیث آمده است و لفظ غمش است - و انه را با عمیار - و این آمده است که وی در آن
 کو بر تلمس الجبر طلبی کرد و یو ابرار در راه رفتن - تقول اصابتی دعوة سعید - می گفت آن زن رسید را دعای سعید بن زید که
 بگویی من کرده بود - و انما رت علی میر فی الدار التي خاضمت فیها - و بدستی آن زن گذشت بر چاهی که در سرای بود که خصوصیت میکرد
 و می سعید بن زید را در آن سر - فوقع فیها - پس افتاد آن زن در آن چاه - فکان قبر بالیس بود همان چاه قبری یعنی ساخته شد
 برای وی قبری جدا - و عن ابن عمر ان عمر رضی اللہ عنہ بولت جیشا - روایت است از ابن عمر که عمر رضی اللہ عنہ فرستاد بجای
 لشکری را - و امر علیهم حلایعی ساریه - و امیر گردانید برین لشکر مردی را که نام برده میشد او را ساریه پسین جمله و را و تحتانیه فینا عمر
 یخطف فجعل یصیح - پس در انشائی آنکه عمر خطیب میخواند پس گشت که آواز می کند - یه - یا ساریه اجبل - ای ساریه بگیر کوه را
 و پناه آر بوی یعنی بگردان کوه را پس پشت خود و در روایتی اجبل اجبل کرد پس امیر المومنین عسکله را از مدینه کشف شد و ساریه
 در نما و ند بود - فقدم رسول من الجیش - پس قدم آورد فرستاده شده از لشکر - فقال یا امیر المومنین لیقنا عددا - ملاقات کردند
 را و دشمنان را - فنزونا - پس شکست و او ندما را - فاذا الی الصبح - پس ناگاه آواز کند و آوازی کند و میگوید - یا ساریه اجبل فلیت
 ظمونا الی اجبل پس تکیه دادیم پشتهای خود را بسوی کوه - فزعم اللہ - پس شکست و او ایشا را خدا یتالی - رواه البیهقی فی
 دلائل النبوة - و عن ثمر بنیة یضم لول و فتح موجود و سکون تحتانیه انجین است و در کتب اسما الرجال بنیه است
 بی تا و بین ست صواب - بن و هب - ففتح و او سکون تا تابعی است و برادرزاده شیب بن عثمان حبشی دابن حبان او را در ثقات ذکر
 کرده است و یعنی او را لباس به گفته اند - ان کما دخل علی عائشة - روایت میکند که کعب حیار در آمد بر عائشة فذکر و رسول اللہ پس کرد
 کعب و عائشة و هر که حاضر بود پیغمبر خدا را - صلے اللہ علیہ وسلم قال کعب ما من یوم یطلع الا نزل سجون الفان الملائکة - نیست
 هیچ روزی که طلوع میکند وی بر آید مگر آنکه فرو می آیند هفتاد هزار فرشتگان - حتی کیفو البقر رسول اللہ تا آنکه گرد وی در آیند پیغمبر خدا
 صلے اللہ علیہ وسلم یضربون باجتم و یصاون علی رسول اللہ میزند بازوهای خود را و در و میفرستند بر رسول خدا صلے اللہ علیہ وسلم حتی
 اذا اسوا و جوا تا آنکه چون شام میکنند بالا میروند و بهیض ششم و فرد می آیند مانند ایشان یعنی هفتاد هزار فرشته دیگر فخصوا مثل کسب
 ایشان نیز مانند آنچه میکرد و در فرشتهای روز از گرد کردن قبر شریف و زدن بازو و در و فرستادن بر آنحضرت - حتی اذا انشقت عن الارض خرج

فی سبعین اناس الملائکه تا آنکه چون میخکافد از آنحضرت زمین یعنی مبعوث میگردد آنحضرت وی برآید در آن هفتاد و نه روز فرشته نیز فونیه در حاکم
 میزند آنحضرت را فرشتگان بدرگاه عزت جل جلاله زفات شتاب رفتن و بزین عوس را بجا نه شوی و زنه مخفرا گویند نیز فونیه یعنی اول
 بکنایه است و بزنانی بقیم و مراد بر زن مجوسیت لبسوی حیثت گویند که باین فرشتگان را مشاهده کرد تا داخل کرامت باشد والا اگر سماع نقل از کتاب
 مساویه باشد کرامت نمی شود فتنه بروالد الله اعلم - رواه الدارمی -

باب

در اکثر نسخ پنجمین است باب مطلق بی ترجمه و در بعضی نسخ ابواب فوات البنی علیهم السلام و این ولی و اظهرست زیرا که عادت مؤلف وضع باب
 از برای ذکر لواحق و متمات باب سابق است و اینجا پنجمین است بلکه ذکر کرده است احوال متعلق بوفات آنحضرت پس نسبت ترجمه ختان بدان
 و نیز بعد ازین باب بانی آورده است بی ترجمه متعلق بوفات پس ظاهر است که این باب مترجم بوفات البنی صلی الله علیه و سلم بود و باب آئینه
 غیر مترجم در لواحق و متمات این - بدانکه ابتدای مرض آنحضرت صلی الله علیه و آله و سلم آن بود که حادث شده صد و اواخر شهر صفر که یکشب یاد و
 مانده بود و بعضی گفته اند که ابتدای مرض در اول رجب الاول بود و این جزوی در کتابها نمانده گفته که ابتدای مرض در شهر صفر بوده که دو شب از آن بود
 و وفات وی در روز نهم رجب الاول بود و سلیمان بنی که یکی از ثقات است جزم کرده است بآنکه ابتدای مرض در روز شنبه بود و بیست و دوم صفر و وفات
 در روز دوشنبه دوم رجب الاول الله اعلم و این قولی ترجیح کرده اند بآنکه وفات فاطمه زهرا رضی الله عنها در سوم رمضان است و اتفاق دارند
 بر آنکه حیات وی رضی الله عنها شش ماه پس از آنحضرت پس سخت شود در دوسو و پتیامی گشت از پیل و پیل بر بستر و میفرمود و نیست بخاکس
 که سخت تر باشد بلای او از آنکه گروه انبیاء ایم لاجرم زیاده است اجرا پس میار بود آنحضرت مدت دو ازوه روز یا نه روزه بنا بر اختلاف در زمان ابتداء
 مرض و آنرا که در آنحضرت صلی الله علیه و آله و سلم در مرض خود چهل تن از بندگان را و نماز میکردند با محاب در مدت مرض که تیره روز و بعضی گفته اند
 نماز بود که ابوبکر از فرمود رضی الله عنه که با مردم نماز کند و بیرون آمد روزی لبسوی سجد و نماز بگزارد و گفت ای گروه مسلمانان شمار و داع میکنم و
 به پناه خدای سپارم خدا خلیفه من است بر شما پس زن بر شما باد که تقوی کنید و نگاه دارید طاعت او را زیرا که من می گفتم دارم دنیا را و بعد از من
 از شما روایات متعارضه است بر آنکه امام ابوبکر بود رضی الله عنه از ابن عباس مرویست که گفت نماز نکر از و آنحضرت پس رجب کی از است
 مگر پس ابوبکر و دیگر پس عبدالرحمن بن عوف یکباری در سفر یک رکعت و آنچه واقع شد در مرض موت آنحضرت صلی الله علیه و آله و سلم آن بود که
 سخت شد در وی روز پنجشنبه پس خواست که کتابی نویسد پس گفت مر عبدالرحمن بن عوف را بیا رشتانه گو سفندی را یا تخنه را تا بنویسم
 برای ابوبکر کتابی را پس چون خواست که بر خیزد و بسیار فرمود حاجت نیست ایادارند خدا و مومنان که اختلاف کنند و را بی بگرد و است
 کرده اند که عباس گفت مرغی را که من می شناسم رویهای سپران عبدالمطلب را نزد موت و می ترسم که بر بخیزد و بنویسم خدا ازین در برد
 المطلب از و این امر را علی گفت رضی الله عنه آیا میدانی تو که اگر بطلم و در هرگز نمی دهند مردم با پس بن هرگز کنی ظلم و آنچه واقع
 شد در مرض آنحضرت آنست که آنحضرت را هفت وینار بود پس اتفاق کرد و آنرا تا چیزی باقی نماند داشت و اکثر و بیست آنحضرت در مرض
 موت رعایت نماز و احسان بر خدشگان را بود و میری در حیوة الجوان از واقعه بی آر که چون شگ واقع شد در موت آنحضرت

صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم تا ادا ساربت غمیں ست خود را در میان دو کنت آنحضرت پس گفت وفات یافت رسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم
 و بر داشتند خاتم نبوت از میان کتفین وی و روایت میکنند آنکه که منادم دست خود را بر سینه آنحضرت صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم روزی که وفات
 یافت پس گذشت بر من جمیع آنکه طعام منخو ردم و دست می شستم و منی رفت از دست من بوی مشک و در شواهد البتہ می آید که پرسید
 علی رضی اللہ عنہ از منبہ فہم و حفظ وی گفت چون غسل داده شد آنحضرت راجع شد آب در پاکبای وی پس بر دایم من پربان
 خود را و فرو برد پس میدانم قوت حفظ خود از وی و کفن داده شد آنحضرت را صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم در سه جامہ سفید از پنبہ کہ نبود روی قمیص
 و غماہ و نمک آمد است روایات در کفن آنحضرت صحیح ہیں ست کہ در حدیث عائشہ آمدہ لیکن اختلاف کرده اند در تفسیر قول عائشہ کہ گفت
 نبود روی قمیص غماہ و پنبہ گفته اند کہ راوا لست کہہ جامہ بود و رای قمیص غماہ کہ مجموع پنج باشد و گفته اند کہ صحیح آیت کہنے این عبارت
 انیسبت کہ قمیص و غماہ در کفن آنحضرت نبود و وی گفت کہ جمہور علماء برین اند و چنانکہ می گویند کہ زیادہ بر سه بکرہ است و نزد شافعی جائز غیر
 مستحب و نزد مالکیہ مستحب اگر در آن را و زنا را و زمان را و کہ ترست و نزد حنفیہ کہہ جامہ است از او و قمیص و لغافہ و نزد متأخرین ایشان غماہ
 مستحب از برای علماء و تحقیقہ فی کتاب الفتنہ و نماز گزارند بر آنحضرت تنها تنہا و اماست نگاہیکس جامعہ جامعہ می آمدند و نمازی گزارند و چون نماز
 آنحضرت صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم در قبر و شقران کیکی از موالی آنحضرت بود صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم قطیفہ نجرانیہ را کہ آنحضرت روز خیر فرمود
 و گاہی می پوشید و گاہی می گسترانید در زیر آنحضرت و قبر نهاد و گفت نمی خواهم کہ کسی از او کسی آنرا پوشد و بنا کردند در قبر آنحضرت نجشانی
 خام و گفته اند کہ مجموع غماہ خشت بود و چون فارغ شدند از نهادن خشتا بیرون آمدند و بیغہ را و علماء اتفاق دارند بر کہ اہمیت نهادن قطیفہ
 و مانند آن زیر مرده در قبر و گردانیدہ شد قبر آنحضرت صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم مسطوع و پاشیدہ شد بروی آب مشہور است کہ منم بود یعنی بر وضع
 کوہان شتر و نسیم قبر مستحب است و برین اندامہ از لایہ و غیر ایشان و قبض کردہ شد رسول خدا صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم روز و شب
 و دفن کردہ شد در شب چہار شبہ و بعضیہ گفته اند روزہ شبہ بعد گشتن آفتاب و اول صبح ترست و ندید کردند و مرثیہ گفتند این است
 آن حضرت و اصحاب و ذکر کردہ ایم آن را و باقی احوال مرض و موت و دفن و آنچه متعلق ست بان در رسالہ جاسمی بہ اثبات فی
 من احکام السنۃ و اینجا اینقدر رکنا فی ست

الفصل الاول عن البراء - روایت ست از براء بن عازب کہ از شاہیر انصاریست و اول مشاہد روی خندق ست پیش
 از آن صغیر بود فتح کرد روی و قزوین را و حاضر شد با امیر المومنین علی بن ابی طالب جل و صفین و نہروان را و مردیکو نہ در زمان مصعب
 بن الزبیر کہ حاکم ہوا از جانب براء خود و عبداللہ بن زبیر قال گفت براء بن عازب - اول من قدم علینا من اصحاب رسول اللہ صلی
 علیہ وسلم مصعب بن عمرو ابن ام کوتم نخستین کسی کہ قدم آورد از کہہ بزمینہ برای منی بر انصار از اصحاب آنحضرت این دو صحابی اند و خبر
 کہ آنحضرت بالتاس انصار بعضیہ از اصحاب خود را پیش از ہجرت بدینہ فرستاد تا تعلیم قرآن و احکام دین بکنند و برای مصالح دیگر کہ در آن
 پس این دو صحابی جلیل القدر را فرستاد بجملا پس در لیتاوند لیتاوند القرآن کہ می خوانند باین دو صحابی را قرآن را
 ثم جار عمار و بلال و سعد بن ابی وقاص و ابی رباح و سعد بن ابی وقاص ثم جار عمر بن الخطاب فی عشرين من اصحاب نبی

پیشتر آمد امیر المؤمنین عمر و سبست کس از اصحاب پیغمبر صلی الله علیه و سلم ثم جاء ابی - بعد از آن که پیغمبر صلی الله علیه و سلم فرمایند اهل المدینه
 فروان شدند فرحهم به پس غنیم اهل مدینه را که شادمان شده باشند چیزی همچو شادمان شدن ایشان بآمدن آنحضرت - حتی رایت الوالد
 والبصیان ليقولون - تا آنکه دیدم من دخترکان را و پسرکان را می گفتند - هذا رسول الله - این پیغمبر خداست - صلی الله علیه و سلم قد جاء
 بتقیق آمده و ولاد جمع و لیده است بتامنه دخترک و ولید بی تا بنی پسر و ولیده گاهی داه را نیز گویند اگر چه کبیره باشد - فاجا حتی قرأت
 سج اسم ربک الاطی - پس نیامد آنحضرت تا آنکه خواندم من یعنی آنوقتیم سور سجد اسم ربک الاطی یعنی این سوره را پیش آمدن آنحضرت آنوقتیم بود
 فی سور شما من الفصل - با سورتای دیگر مانند آن از مفصل و معنی مفصل در باب القراءه از کتاب المصنوعه معلوم شده است و این حدیث و لا
 دارد بر آنکه این سوره در مکه نازل شده باشد و درین کلامی است که در شرح ذکر کرده ایم - رواه البخاری - وعن ابی سعید الخدری ان
 رسول الله صلی الله علیه و سلم جلس علی المنبر و ایت ست از ابی سعید خدری که آنحضرت نشست بر منبر و بود آن در مرض موت آنحضرت پنج شب
 پیش از موت - فقال ان عبد الله بن ان یوتیه من زهره الدنیا ما شاء و من اعنیه پس گفت آنحضرت که بنده بود که بخیر گردانید
 خدای تعالی حیوان این که بداد او را از ناز و نعمت و دنیا هر چه خواهد دی تعالی یا هر چه خواهد آن بنده میان چیزی که نزد خداست از ثواب آخرت
 قاضی ماعنده - پس اختیار کرد و برگزید آن بنده چیزی را که نزد خداست از ثواب آخرت - فلیک ابو بکر پس گریه کرد ابو بکر بشنیدن این سخن
 از آنحضرت - قال - گفت ابو بکر خطاب با آنحضرت که - فذنیاک بابا بنا و احماتنا - پدران او و مادران او فدای تو باد و بچنینا پس شگفت کردم
 ما ابو بکر را - فقال الناس انظر والی هذا الشيخ - گفتند مردم نگاه کنید بچنین پیر فرمید بد آنحضرت از حال بنده که بخیر گردانید خدا تعالی او را میان آنکه بداد او را از
 زهره دنیا و میان آنچه نزد اوست - و هو یقول - و آن پیر میگوید - فذنیاک بابا بنا و احماتنا یعنی این چه جای گریه و تفسدیه است آنحضرت
 یک بنده لا طعنه التبعین خبر میدهد و این شیخ گریه میکند و با آنحضرت تقدیه میکند - فكان رسول الله صلی الله علیه و سلم هو الخیر - پس بود
 آنحضرت مراد به بنده که بخیر گردانید شد یعنی آنحضرت به بنده ذات شریف خود را مراد داشت - و کان ابو بکر اعلمنا - و بود ابو بکر داناترین و فهم
 کننده ترین ماین کلام را متفق علیه - وعن عقبه بن عامر قال صلی رسول الله صلی الله علیه و سلم - گفت عقبه بن عامر که صحابی مشهور
 و احوال او در مواضع متعدده نوشته شده است نماز بنمازه گزار داد آنحضرت - علی قتی احد لود ثمان سنین - برکت گان غزوه احد بعد از هشت سال
 از وفات ایشان - کالودع للاحیاء و الاموات - مانند و داع کننده مرزندگان را و مردگان را و اما و داع مرزندگان را بجهت رحلت آنحضرت
 از دنیا بود و مردگان را بجهت انقطاع دعا و استغفار وی از ایشان و این در آخر زمان حیات آنحضرت بود و مراد بصلوٰۃ نماز بنمازه است
 و این بخیر مذکور خفیه است که قائل بنماز گزاردن بر شما و نزد شما فیکه قائل نیستند بدان مراد دعاست و تحقیق این بحث در شرح سفر السعاده بسیار
 شده است و درین شرح نیز در مجلس گذشت - ثم طالع المنبر لپیغمبر بعد آنحضرت منبر را - فقال فی بین یدیکم فرط پس گفت آنحضرت بدستی من در
 پیش شما فرط و فرط لفتح فا و آنکه پیش رو و منبر برای راست کردن دلو و ورسن و پاک کردن چاه و جز آن کار سازی منزل را و پیش رفتن
 آنحضرت است بد آنحضرت برای کار سازی امت و تهیه اسباب نجات و شفاعت ایشان - و انا علیکم شهید - و من بر شما گواه ام و گوایم

بر انقباض و طاعت و قبول و دعوت اسلام - و ان موعدهم الحوض - و بدستی که دعه گاه دیدار و میقات ملاقات میان من شامخوض کو شربت
و انی انظر الیه و بدستی من بر آئینه نگاه میکنم و می بینم بخوض دانای مقامی بزا - و عالاکنه درین جا خودم - و انی قد عطیت مفاعج خزائن الارض
و بدستی که من به تحقیق داده شده ام کلیدهای زمین را اشارتست به ملک شدن امت خوان لکله خبیثه و انرا و اما در خزائن معنوی مفاعج آسمان زمین
و ملک ملکوتست تخصیص بر زمین ندارد - و انی لست انشی علیکم ان تشکروا البدی - و بدستی من نیست بر شما مشرک شدن کا فکشتن شمارا
پس از من - و لکن انشی علیکم الدینا ان تافسوا فیها - و لیکن می ترسم بر شما دنیا را که رغبت کنید و میل کنید در دنیا تافس رغبت کردن نفیس چیز
اگر انما یه که رغبت کرده میشود و روی من است رغبت کردن در چیزی بطریق مبارات و مبارزه - و زاد العفیم - و زیاده کرده اند لطفه را و ان این
خبر است را که فتنه و پس کشتن کنید میان خود و فتنه و پس را که شوید - که ملک من کان قبلکم - چنانکه ملک شدند کسانیکه بودند پیش از
شما متفق علیه و عن عائشه قالت ان من نعم الله علی ان رسول الله صلی الله علیه و سلم توفی فی بیتی - گفت عائشه بد رسته
از نعمتهای خدا بر من که مخصوص گردانیدم را آن است که آنحضرت قبض کرده شد در خانه من زیرا که آنحضرت استیذان کرد از ولج ظاهر را که
شریض وی در خانه عائشه کرده شود - و فی یومی - و در روز نوبت من یعنی با وجود آنکه آنحضرت در مدت مرض تا وقت وفات در خانه عائشه
بود و روز وفات موافق نوبت عائشه نیز افتاد - و بین سحری و خجری - و قبض کرده شد آنحضرت میان سینه من و گردن من سخن گفتن پس در میان
حاسینه در اصل معنی شش است و نحر و نحر پیش سینه زیرا که آنحضرت تکیه داشت در آن سینه عائشه و ان الله جمع بین یلتی و یلقه عند
و از نعمتهای خدا بر من است که فدای تقای جمع گرد میان آب و هن من و آب و هن من است و موت آنحضرت این معنی همیشه نعمت است
و در وقت موت عظیم ترست که وقت منتهای برکات است یا بیان واقع میکند که حصول این نعمت در آن وقت بود و بعد از ان بیان تقریب
وجود این نعمت میکند و میگوید - و خل علی - و آمد بر من - و عبد الرحمن بن ابی بکر و وی برادر عائشه بود - و بیده السواک - و در دست و
مسواک بود - و انما سنده رسول الله - و من تکیه دهند و پیغمبر خدا بود - و صلی الله علیه و سلم فراتیه فی نظر الیه پس یم من آنحضرت را که نگاه میکند بسواک
عبد الرحمن که مسواک در دست داشت یا بسوی مسواک و عرفتم انه یحب السواک و شناختم من که آنحضرت دوست میداد که مسواک کند -
فقلت آغذه لک - پس گفتم من آیا گیرم من مسواک را برای تو - فاشا براسه ان ثم یسیر اشارت کرد آنحضرت بسواک خود که آری گیر
قد ناولته - پس گرفتم مسواک را از دست عبد الرحمن یعنی دادم به آنحضرت و گرفت و کرد - فاشا شد علیه - پس سخت آمد مسواک بر آنحضرت
و قلت الینه لک - و گفتم زخم گردانم مسواک را برای تو - فاشا براسه ان نعم فلینتمه - پس نرم گردانیدم - فاره - پس گذرانید آنحضرت مسواک را
بر دندان و بر دهن - و بین یدیه رکوة فیما مار - و پیش آنحضرت کوزه بود که روی آب بود و رکوة لفتح را کوزه آب خوردن فخل فی
فی الماء پس گشت آنحضرت کمی در آن رکوة و دست خود را در آب فسیح بهما وجه و یقول - پس بیامد بر دست و بر روی مبارک
خود را و میگوید - لا اله الا الله ان الموت سكرات - بدستی که مر موت را خیمه است سكرة الموت لفتح سیه و سكون کاه شدت و هم شوی
اوست و این نیز در اهل از سكرت بجهت مستی و از دنیا معلوم میشود که سكرات آنحضرت یک نوع حرارتی بود و عارض پدیدان شریفی که مسح آب
اطفا آن میکردند چنانکه در و همی در آید از شدت آید که خلافت را بدید باشد نسبت بحال شریف و صلی الله علیه و آله و سلم این هم عظیم می بود

وازیجا ست قول عائشہ کہ گفت رشک ہم پہنچ کی تاسانی موت بعد از آنچه دیدم از منی موت پیغمبر خدا صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم فافتم باللہ التوفیق
ثم لفتیدہ کہ پسر ایبتادہ کرد آنحضرت دست شریف خود را فنجیل بقول پس گشت کہ میگوید فی الرفیق الاعلی یعنی بگردان خداوند مرا
در رفیق اعلی یا من خواہم درآمدن در رفیق اعلی و در روایتی آمده کہ فرمود آنحضرت الرفیق الاعلی اختیار کردم رفیق اعلی را حتی قبضت التی
بآئکہ قبض کردہ شد آنحضرت و میل کرد و پایاں افتاد و دست شریف وی و در مراد بر رفیق اعلی احوال است بعضی گفتہ اند کہ مراد از او انبیاست
کہ ساکن اند در اعلی علیین و حضرت اقدس چنانکہ در حدیث دیگر واقع شدہ است (مع النبیین الصالحین حسن اولئک رفیقاً) و رفیق اسم علم است
واقع میشود و ہر واحد و کثیر یا مراد اعلی و عالم ملکوت است بعضی گفتہ اند کہ مراد بر رفیق اعلی حضرت رب العزۃ است و اطلاق بر وی
آمدہ است و در حدیث آمده است ان اللہ رفیق کبیر رفیق فی الامر و مودان ارادہ است آنچه در بعضی اخبار آمده است کہ جبرئیل آمد و گفت
کہ خدای تعالی مشتاق است و پیغمبر و اندر او بودن در دنیا و درآمدن اینجا فرمود آنحضرت اختر الرفیق الاعلی و اللہ اعلم و بعضی
بر رفیق اعلی را بر بہشت نیز حمل کردہ اند و رفیق بمعنی زمی کردن و سودا شدن نیز آمده است و مراد بر رفیق بای رفیق بہشت رواہ البخاری
و عنہما قالت سمعت رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم یقول ما من نبی مریض الا یمرض الدنیا و الآخرة - و ہم از عائشہ است گفت شنیدم آنحضرت
را کہ میگفت نیست هیچ پیغمبری کہ بیمار شود مگر آنکہ فخر گر داندیدہ میشود میان دنیا و آخرت یعنی بدست او اختیار میدہند کہ اگر خواہد در دنیا باشد
و اگر خواہد با آخرت فراید - و کان فی شکوہ النجم قبض - و بود آنحضرت در بیماری خود کہ قبض کردہ شد و در وی و در بعضی نسخ قبض
اخذتہ بجمہ شدیدہ - گرفت آنحضرت را سعال و کجہ بضم موحده و تشدید حارمہ درشتی آواز و فی الصراح کجہ کلو کرنگہ ضعیفہ
بقول پس شنیدم آنحضرت را کہ میگوید مع الذین انعمت علیہم من النبیین الصالحین و الشہداء و الصالحین اختیار میکنم صحبت با آن کسان کہ انعام
کردہ تو بر ایشان کہ پیغمبران و راست کرداران و راست گفتاران و شہیدان و نیکوکاران اند - فقلت انہ خیر - عائشہ می گوید رضی اللہ
پس فہیدم من ازین عبارت کہ آنحضرت مخیر گردانیدہ شد و این کلام در جواب تخیر گفت با اختیار شوق بیرون رفتن از دنیا متفق علیہ
و عن انس قال لما ثقل النبی صلی اللہ علیہ وسلم جعل تغیشاہ الکرب - گفت انس ہنگامی کہ گران شد و سخت گشت مرض
آنحضرت گشت آنحضرت کہ می پوشد و بیہوش میگردد و اندر او سخت و شدت مرض - فقالت فاطمہ و اکرب اباء - پس گفت فاطمہ ای
اندوہ و محنت پدر و چه سختی تو - فقال لما لیس علی ایک کرب بعد ایوم - پس گفت آنحضرت مر فاطمہ را نیست بر پدر تو محنت و شدت
بعد از امروز کہ در دنیا است و چون با آخرت میرود آنجا ہمہ سرور و حضور است - فلما مات قالت پس چون گذشت آنحضرت گفت فاطمہ
آنحضرت - یا اتباہ - ای پدر من - اجاب ربا دغاہ - اجابت گرد و رفت پروردگاری را کہ خواند او را پیشگاہ خود - یا اتباہ من خبۃ الفردوس
ای پدر من ای کسی کہ بہشت برین جای اوست - یا اتباہ الی جبرئیل لغاہ - ای پدر من بسوی جبرئیل میرسانیم خبر او را و میگیم نزد
و عزیرت می کنیم او را نفی لفع نون و سکون عین خبر موت کسی رسانیدن - فلما دفن قالت فاطمہ یا انس - پس ہنگامی کہ دفن کردہ شد
آنحضرت گفت فاطمہ رضی اللہ عنہا یا انس - الحایت انکما اعلی رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم - و رہتوں ثلثہ مصححہ است و در نسخہ شیخ
نہیست - التراب - آیا خوش شد و خرسند شد نفساے شما کہ بنید ازید و بریزید بر پیغمبر خدا خاک را حتی بمثلثہ خاک رنجتین

صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم نادا ساربت خمیس ست خود را در میان دو کفن آنحضرت پس گفت وفات یافت رسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم و بر او ششصد خاتم نبوت از میان کفین وی روایت میکنند مسلم که نادم دست خود را بر پیشینه آنحضرت صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم روزی که وفات یافت پس گذشت بر من جمیع آنکه طعام بخوردم و دست می شستم و منی رفتم از دست من ابوی شکیک و در شواهد النبوة بی آری که پرسید علی رضی اللہ عنہ از سبب فتم و حفظ وی گفت چون غسل داده شد آنحضرت را جمیع شتاب در پاکبازی وی پس بر دایم من پند بان خود را فرو بردم پس میدانم تواتر حفظ خود از وی و کفن داده شد آنحضرت را صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم در نه جامه سفید از پنبه که نبود و روی من و جامه و خفایا آمده است روایات در کفن آنحضرت صحیح همین است که در حدیث عالیشان آمده لیکن اختلاف کرده اند در تفسیر قول عائشه که گفت بنمود وی قمیص و عمامه بپوشید گفته اند که مراد آنست که سه جامه بود و ای قمیص عمامه که مجموع پنج باشد گفته اند که صحیح آنست که بپوشید این عبارت نیست که قمیص و عمامه در کفن آنحضرت نبود و وی گفت که جمهور علماء برین اند و چنانچه می گویند که زیاده بر سه بگرفته است و نزد شافعی جائز غیر مستحب و نزد مالکی مستحب مردان را روز نماز از زنان را و کد نترست و نزد حنفیه کفن سه جامه است از زر و قمیص و لفافه و نزد متأخرین ایشان عامه مستحب است از بلای علماء و تحقیقه فی کتب الفقه و نماز گزاران و در آنحضرت تنها متنا و امامت بکار یکسجامه جامه می آمدند و نمازی گزاران و چون نماز آنحضرت صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم و در قبر و قرآن کیکی از موالی آنحضرت بود صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم قطیفه نجرانیه را که آنحضرت روز خیر فیه بود و گاهی می پوشید و گاهی می گسترانید در زیر آنحضرت و در قبر نهاد و گفت نمی خواهم که بی آنکه کسی آنرا پوشد و بنا کرد و در قبر آنحضرت نجشتمای خام و گفته اند که مجموع نه خشت بود و چون فارغ شدند از نهادن خشتها بیرون آوردند و را و علماء اتفاق دارند بر که است نهادن قطیفه و مانند آن زیر مرده در قبر و گردانیده شد قبر آنحضرت صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم مسطوح و پاشیده شد بروی آب مشهور آنست که شتم بود یعنی بر وضع کوهان شتر و نسیم قبر مستحب است و برین اندامه از لویه و غیر ایشان و قبض کرده شد رسول خدا صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم روز دوشنبه و دفن کرده شد در شب چهارشنبه و بقیع گفته اند روز سه شنبه بود گشتن آفتاب و اول صبح ترست و ندبه کردند و مرثیه گفتند این است آن حضرت و اصحاب و ذکر کرده ایم آن را و باقی احوال مرض و موت و دفن و آنچه تعلق است بآن در رساله جلد اسمی بجا شد فی الشیء من احکام الشیء و اینجا اینقدر رکافی است۔

الفصل الاول عن البراء بن عازب که از مشاهیر انصار است و اول شاهد وی خندق است و پیش از آن صغیر بود فتح کردی و قرین را و حاضر شد با امیر المؤمنین علی بن ابی طالب جل و صفین و نردوان را و مرد بکوفه در زمان مصطفی بن الزبیر که حاکم بواز جانب برادر خود عبد اللہ بن زبیر قال گفت براء بن عازب اول من قدم علینا من اصحاب رسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم مصعب بن عمر و ابن ام کثوم نخستین کسی که قدم آورد از مکه بدمیه برای منی بر انصار از اصحاب آنحضرت این دو صحابی اند و حضرت که آنحضرت بالتاس انصار و بقیع از اصحاب خود را پیشتر از هجرت بدمیه فرستاد تا تعلیم قرآن و احکام دین بکنند و برای مصالح دیگر که در آن پس این دو صحابی طویل القدر را فرستاد بجمله پس در الیاء اند و لقرآننا القرآن که می خوانند این دو صحابی را قرآن را۔ ثم جار عمار و بلال و سعید بن مسعود و ابی بن رباح و سعد بن ابی وقاص ثم جار عمر بن الخطاب فی عشرين من اصحاب نبی

برافقیا و طاعت و قبول دعوت اسلام - و ان موعدهم الحوض - و بدرستی که در ده گاه دیدار و میقات ملاقات میان من و شما حوض کوثر است
وانی لا نظر الیه و بدرستی من بر آن نگاه میکنم و می بینم چنانچه دانا فی مقامی براه و حالانکه من درین جا خودم - وانی قد عطیت مغایع خزان الارض
و بیشتر که من به تحقیق داده شده ام کلیدی زمین را بشمارت باک شدن است و این ملک باید جزا نداد اما در خزان معنوی مغایع آسمان نیز
و ملک ملکوتست تخصیص زمین ندارد - وانی لست اثنی علیکم ان تشرکو بعدی - و بدرستی من نمیترسم بر شما مشرک شدن یا کاذب گفتن شما را
پس از من - و لکن اثنی علیکم الدینا ان تناسوا فیها - ولیکن می ترسم بر شما دنیا را که رغبت کنید وسیل کنید در دنیا تا نفس رغبت کردن نفیس چیز
گرانمایه که رغبت کرده میشود روی سنا هست رغبت کردن در چیزی بطریق مبارات و مهارت - و زاد و جفتم - و زیاده کرده اند بعضی را دیان این
خباثت را که فقط ملوک - پس کشتن کنید میان خود فتنه گران پس مالک شوید - کما ملک من کان قتلکم - چنانکه هلاک شدند کسانی که بودند پیش از
شما متفق علیه و سخن عائشه قالت ان من نعم الله علی ان رسول الله صلی الله علیه وسلم تلونی فی بنی - گفت عائشه بد رسته
از نعمتهایی خدا بر من که مخصوص گردانید مرا آن است که آنحضرت قبض کرده شد در خانه من زیرا که آنحضرت استینه ان کرد از دلج منظر را که
تشریف وی در خانه عائشه کرده شود - و فی یومی - و در روز نوبتها من یعنی با وجود آنکه آنحضرت در مدت مرض تا وقت وفات در خانه عائشه
بود و روز وفات موافق نوبت عائشه نیز افتاد - و بین سحری و نحری - و قبض کرده شد آنحضرت میان سینه من و گردن من سخن گفتن پس سکون
جانبینه در اصل بمبئی شش ست نخود و مخربش سینه زیرا که آنحضرت نکیده داشت - تحت بر سینه عائشه و ان الله جمع بین یقی و یقه عند
و از نعمتهای خدا بر من آنست که خدای تعالی هیچ کرد میان آب و هن من و آب و هن من آنست نزد موت آنحضرت این معنی همیشه نعمت است
و در وقت موت عظیم تر است که وقت منفی بر کالست یا بیان واقع میکند حصول این نعمت در آن وقت بود و بعد از ان بیان تقرب
وجود این نعمت میکند و میگویی - و ظل علی بر آمد بر من - عبد الرحمن بن ابی بکر و وی برادر عائشه بود - و دیده السواک - و دوست و
مسواک بود - و انما مسنده رسول الله - و من یکجه چند بغیر خدا بودم - صلی الله علیه وسلم فرایتی غیر نظریه پس یم من آنحضرت را که نگاه میکند بسواک
عبد الرحمن که مسواک در دست داشت یا بسواک معرفت انه یکبار مسواک و شناختن من که آنحضرت دوست میداد و که مسواک کند -
فتقلت اخذه لک - پس گفتم من آیا بگیرم من مسواک را برای تو - فاشاء بر اسه ان نعم پس اشارت کرد و آنحضرت بسر مبارک خود که از می گیر
فتناولته - پس گرفتم مسواک را از دست عبد الرحمن یعنی دادم به آنحضرت و گرفت و کرد - فاشئت علیه - پس سخت آمد مسواک بر آنحضرت
و قلت الینه لب - و گفتم نرم گردانم مسواک را برای تو - فاشاء بر اسه ان نعم فتقبلته - پس نرم گرداندم - فاره - پس گذارید آنحضرت مسواک را
در دندان و بر دهن - و بین دیده رکبه فیما ار - و پیش آنحضرت کوزه بود که در وی آب بود و در کوه لفع را کوزه آب خوردن فجعل یقول
فی الماء پس گفت آنحضرت که می دور آر در دو دست خود را در آب نمیشیب هم او چه و یقول - پس میمالد بر دو دست تربتر روی مبارک
خود را و میگویی - لا اله الا الله ان الموت سكرات - بدرستی که مهوت را اختیاریست بیکه الموت لفتح سین و سکون کان شدت بهم غشی
اوست و این نیز در اهل از سکرست بمنجه مسته و از اینجا معلوم میشود که سكرات آنحضرت یک نوع حرارتی بود و خارج بدن شد این که مسح آب
اطفا آن میکردند چنانکه در دوم می درآید از شداید که خلالت را پیدا باشد نسبت بحال شریف وی صلی الله علیه وآله و سلم این هم عظیم می

و از اینجاست قول عائشه که گفت رشک بزم هیچ کی آسانی موت بود از آنچه دیدم از سختی موت پیغمبر خدا صلی الله علیه و آله و سلم تا فهمیم و بالله التوفیق
 ثم نصب يده كسرة التراب و كره ان تحضرته دست شریعت خود را بفعل بقول پس گشت که میگوید - فی الرفیق الاطلس یعنی بگردان خداوند مرا
 در رفیق اعلی یا میخوانم در رفیق اعلی و در روایتی آمده که فرمود حضرت الرفیق الاعلی اختیار کردم رفیق اعلی را حتی قبضت بآلتیه
 تا آنکه قبض کرده شد آنحضرت و میل کرد و پایان افتاد دست شریعت وی و در مراد بر رفیق اعلی احوال است بعضی گفته اند که مراد از او انبیاست
 که ساکن اند در اعلی علین و حضرت اقدس چنانکه در حدیث دیگر واقع شده است (صالح النبیین الصالحین حسن اولئک رفیقاً و رفیق اسم هست
 واقع میشود بر واحد و کثیر یا مراداً اعلی و عالم ملکوت است و معنی گفته اند که مراد بر رفیق اعلی حضرت رب العزة است و اطلاق رفیق بر وی
 آمده است و در حدیث آمده است ان الله رفیق کبیر الرفیق فی الامر و مودان اراده است آنچه در نصب اخبار آمده است که جبریل آمد و گفت
 که خدای تعالی مشتاق است و نمیگزیرد و اندر او بودن در دنیا و در آمدن اینجا فرمود آنحضرت آنحضرت الرفیق الاعلی والله اعلم و بعضی
 رفیق اعلی را بر پشت نیز حمل کرده اند و رفیق یعنی زنی کردن و سودا مشتق نیز آمده است و مراد بر رفیق جای رفیق است - رواه البخاری
 و عنهما قال سمعت رسول الله صلی الله علیه و سلم یقول ما من بنی یرض الا یرض الله و الاخرة - و هم از عائشه است گفت بشنیدم آنحضرت
 را که میگفت نیست هیچ پیغمبری که بپوشد و گمرا آنکه فیکر دایند و میشود میان دنیا و آخرت یعنی بدست او اختیار میدهند که اگر خواهد در دنیا باشد
 و اگر خواهد با آخرت بخشد - و کان فی مشکواة الذمیه - و بود آنحضرت در بیماری خود که قبض کرده شد در وی و در بعضی نسخ قبض
 اخذت بجمه شديدة - گرفت آنحضرت با سوال - چه بنموده و تشدید و جمله درشتی آواز و فی الصراح چه گلو گرفتگی فسمعت
 یقول پس شنیدم آنحضرت را که میگوید صیح الذین لغت علیهم من النبیین الصالحین و الشهداء الصالحین اختیار میکنم صحبت با آن کسان که انان
 کرده تو بر ایشان که پیغمبران و راست کرداران و راست گفتاران و شهدایان و نیکوکاران اند - فعلت انه یرض عائشه می گوید رضی الله
 پس فهمیدم من ازین عبارت که آنحضرت مجیز گردانیده شد و این کلام در جواب تخیر گفت با اختیار شوق بیرون رفتن از دنیا متفق علیته
 و عن انس قال لما نقل البنی صلی الله علیه و سلم جعل تغشاه الکرب - گفت انس هنگامی که گران شد و سخت گشت مرض
 آنحضرت گشت آنحضرت که می پوشید و می پوش میگردانید و راحت و شدت مرض - فقالت فاطمة و اکرب اباه - پس گفت فاطمه ای
 اندوه و سخت پدر و چه سختی تو - فقال لها لیس علی ایکرب بعد الیوم - پس گفت آنحضرت من فاطمه را نیست بر پدر تو سخت و شدت
 بعد از امروز که در دنیا است چون با آخرت میرود آنجا همه سرور و حضور است - فلما مات قالت پس چون گذشت آنحضرت گفت فاطمه را
 آنحضرت - یا ابتاه - ای پدر - اجاب بر باد عاه - اجابت گرد و رفت پروردگاری را که خواند او را پیشگاه خود - یا ابتاه من خبة الفردوس
 ای پدر من ای کسی که پشت برین جای اوست - یا ابتاه الی جبریل عناه - ای پدر من بسوی جبریل میرسانیم خبر او را و میگیریم نزد او
 و تغزیت می کنیم او را نفی لفتح نون و سکون عین خبر موت کسی رسانیدن - فلما دفن قالت فاطمة یا انس - پس هنگامی که دفن کرده شد
 آنحضرت گفت فاطمه زهرا ای انس - اطابت انکموا علی رسول الله صلی الله علیه و سلم - و رمزون مثلثه مصحح است و در نسخه شیخ
 نیست - التراب - آیا خوش شد و خرسند شد نفسانے شما که بنید ازید و بریزید بر پیغمبر خدا خاک را حتی بمثلثه خاک بر نختن

برہرے کے۔ رواہ البخاری۔

الفصل الثانی - عن النبی قال لما قدم رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم المذنیۃ گفت انس وقتی کہ قدم آورد آنحضرت مدینہ را شد و ابی کریم تا آنکہ مردم تا آنکہ بخت کجاست بجزایم - بازی کرد و چنانکہ عادت ایشانست خراب کسر حار مہلک حج حریر لفتح نیزہ خود و دشمنہ و فی الصراح حویہ چوب دستی و تا زیانہ خراب کسر جماعت - فرحا لقدم از جهت شاد شدن مردم آنحضرت را صلی اللہ علیہ وسلم رواہ ابو داؤد و فی روایت الدارمی - و در روایت داری انجین آمده است کہ قال گفت انس ما را یونما قاطکان احسن الاضواء من یوم دخل علینا فیہ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم ندیم من بیچ روزی را ہرگز کہ بود نیک تر و نہ روشن تر از روزی کہ درآمد بر اینمہ خدا در خوشی و شادمانی و محبت و سرور و لما صلی اللہ علیہ وسلم - و ما را یونما قاطج و لا الظلم من یوم مات فیہ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم - و ندیم من روزے را زشت تر و نہ تاریک تر از روزی کہ مرد و روی آنحضرت از حیثیت اندوہ و مضیت و وحشت قلوب و الا از حیثیت برکت و کمالیت و نورانیت بہترین ایام و روشن ترین اوقات بود و چنانکہ فرمود و اجل غلامی القاک فیہ و فی روایت الترمذی قال و روایت ترمذی انجین آمده کہ گفت انس لما کان الیوم الذی قتل فیہ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم چون شد روزی کہ درآمد و آنحضرت مدینہ را - اصفا و ناکل شی - روشن شد از مدینہ ہر چیز حتی در و دیوار و یونما قاطکان الیوم الذی مات فیہ وسلم ہما کل شی پس ہر گاہ کہ شد روزی کہ درآمد آنحضرت در وی تاریک شد از مدینہ ہر چیز - و ما لفضنا ایدینا علی الخراب و نا لفی دفنہ حتی الخراب قلوبنا - و فیضا ندیم ما دستہای خود را از خاک تا آنکہ منکر شدیم دلہای خود را و نا - **ع** ہم اورا کما بیت ست از کم شدن اصفا و نورانیت کہ حاصل بود از شاہدہ و حضور آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم و اشارتست بفاوت حال حضور و غیبت و انقطاع مادہ وحی و فقدان نورانیت آن و این معنی را در رسالہ مرحی الجرحین بیان کردہ شد بزبان خوش - و عن عائشہ قالت لما قبض رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم اختلفوا فی دفنہ - گفت عائشہ ہنگامی کہ قبض کردہ شد روح آنحضرت اختلافات کردند صحابہ در موضع دفن آنحضرت کہ در کجا باید دفن کرد پس بعضی صحابہ گفتند کہ بکہ می باید دفن کرد و بعضی گفتند کہ بہینہ باید دفن کرد و بعضی دیگر گفتند کہ در قدس باید برد کہ قبور انبیا آنجا است - فقال ابو بکر سمعت من رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم شیا - پس گفت ابو بکر رضی اللہ عنہ شنیدہ ام من انما آنحضرت درین باب چیزی و آن چیز انیست کہ قال - گفت آنحضرت - اما قبض اللہ نبیا الان فی الموضع الذی یحب ان یدفن فیہ قبض نکردہ است خدا روح بیچ پیغمبری را کہ در جانی کہ دوست می دارد و آن پیغمبر با حق تعالی کہ دفن کردہ شود آن پیغمبر در آنجا - او فنوہ فی موضع فراشتہ دفن کنید اورا در جاسے خواجگاہ و بے - رواہ الترمذی -

الفصل الثالث - عن عائشہ - رضی اللہ عنہا - قالت کان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم لقیول و ہو صحیح ابن لقیس بنہ - گفت عائشہ بود آنحضرت کہ میگفت و جالاکم وی تذرت بود کہ ہرگز قبض کردہ نشود روح بیچ پیغمبری - حتی یری مقعدہ من المہنہ - تا آنکہ نموہ شود آن پیغمبر را جالی نشست او و رہشت و برسی لفتح یا نیزہ آمده است یعنی تامی بنید آن پیغمبر جالی نشست خود را از زمین پیغمبر بعد از ان مخیر ساختہ میشود آن پیغمبر اگر میخواہی ہر گاہ ما بسیا و اگر میخواہی ہم در دنیا باش و این صورت تخیر است از برای اہل

شرف و عزت انبیا در درگاه صمدیت والا آنچه حکمت الهیه شدنیست و ایشان نیز همان را اختیار میکنند که باطن حکمت - قالت عائشه
 فلما نزل به یغم لون و کسر نای یعنی نزول کرده شد با آنحضرت یعنی نازل شد بوی ملک الموت و فجأت نیز روایت است و در روایت
 قلما نزلت به نیز آمده یعنی نزول کرد غایت یعنی برگ با آنحضرت - و راسه علی فحزی - و حالانکه آنحضرت بران من بود غشی علیه بیوشی
 افکنده شد بروی یعنی بیوش شد - ثم افاق - پس بترهوش آمد - فاستخض بصره الی السقف - پس بلند گردانید بینای خود را بجانب سقف تا
 ثم قال - اللهم الرفیق الاعلی - خداوند اختیار کرد رفیق اعلی را - قلت اذن لا یتارکنا کفتم من اکنون که اختیار میکنند آن عالم را
 اختیار میکنند ما را - قالت گفت عائشه - و عرفت انه الحدیث الذی کان یخبرنا به و هو صحیح - و شافتم من که این مصدق همان خبر
 که بود آنحضرت که خبر میداد و ما در حال صحت - فی قوله انه لم یقبض بنی قط حتی یرمی مقعده من الحجة ثم یخیر - خبر میداد و در قول خود
 که قبض کرده نیست و هیچ غیر هرگز تمامی بنید جای نشست خود را از بشت پستر مخیر گردانیده میشود پس این دیدن بجانب بشت بود
 و گفتن این سخن اللهم الرفیق الاعلی بواب آن تخمیر بود و از اینجا استنباسی بان قول که مراد بر رفیق اعلی بشت است می توان یافت -
 قالت عائشه فکان آخر کلمته کلم بها البنی صلی الله علیه وسلم قوله - گفت عائشه پس بود پسین سخن که تکلم کرد با آن کلمه آنحضرت این قول بود
 که اللهم الرفیق الاعلی متفق علیه - و عهدنا قالت کان رسول الله - بود و غیر خدا - صلی الله علیه وسلم یقول فی مرضه الذی مات فیه و هم از
 عائشه است که گفت بود آنحضرت که میگفت در سبب خود که فوت کرد در آن بیماری - یا عائشه ما زال اجد الم الطعام الذی اکلت
 بخیر ای عائشه همیشه بودم من که می یافتم در آنکه خورده بودم بخیر از گوشت سفیدی که زهر آلود گرداندا آنرا اگر چه تاثیر نکرده در هلاک
 بر اسی ظهور معجزه و لیکن الی از وی بانی بود و گاه گاه ظهور میکرد - و هذا وان وجدت القطاع الهری من ذلک المسم - و این وقت فتن
 من است بریده شدن رگ دل مرا از آن زهر و اهر بفتح همزه و کون موحده و فتح هارک دل کذا فی الصحاح و در قاموس گفته اهر بشت
 و گیس و در بشت و رگ گردن است و چون این متعلق است بدل باین اعتبار آنرا رگ دل نیز گویند ظاهر حکمت الهی غرض اسم اقتضا
 آن کرد که اثر آن زهر را در وقت موت ظاهر گردانید از برای حصول مرتبه شهادت چنانکه می گویند که ابو بکر صدیق رضی الله عنه باثر
 زهر مار مرد که در غار هجرت گزیده بود - رواه البخاری - و عن ابن عباس رضی الله عنهما قال لما حضر رسول الله - گفت
 ابن عباس هنگامی که حضور کرده شد بخیر خدا - صلی الله علیه وسلم - یعنی حاضر شد و را موت مراد ایام مرضی است که در آن حضور
 موت بود و آن روز بخشنه بود و وفات روز دوشنبه واقع شد - و فی البیت رجال فیم عمر بن الخطاب - و در خانه مردان بوده اند
 که در میان ایشان عمر بود رضی الله عنه - قال النبی - گفت پیغمبر صلی الله علیه وسلم لم یواکتب لکم کتابا لکن تفعلوا بعده - بیاید پیغمبر
 برای شما نوشته که هرگز گمراه نشوید بوزان - فقال عمر قد غلب علیه الوجع - پس گفت عمر تحقیق غالب است بر آنحضرت در و -
 و عندکم القرآن - و نزد شماست قرآن حسبکم کتاب الله پس است شمار کتاب خدا و سنت نیز تابع و مالی آست و مفسر و مبین است
 گفته اند که آنحضرت خواست که تعیین کند یکی از صحابه را برای خلافت تا واقع نشود نزاع میان ایشان و بعضی گفته اند که
 خواست که بیان کند مهمات احکام را به تفصیل و تلخیص تا حاصل شود اتفاق بر منصوص و عمر رضی الله عنه خواست

که تحقیق کند بر آنحضرت صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم نزدیکی و دوری و دوستی و دشمنی رضی اللہ عنہ که این حکم و امر از حضرت دی بجزیم
 و ایجاب بنود بلکه برای مصلحت ایشان بود اگر بکنیز مختار اند و اگر نکنند ایشان دانند و عادت مستمره بود که چون امر میکرد صحابه رانہ
 بطریق ایجاب و الزام و ایشان را حجت میکردند از ان می گذاشت ایشان را به رای و صلاح دید ایشان و اگر امری لابد و ضرورت
 می بود می گذاشت ایشان را با ایشان و غم داشت که شاید امری باشد شاق و سخت بر صحابه موجب انتحار و فتنه ازین جهت
 اشارت کرد که ترک آن اولی است و آنحضرت صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم نیز ترک کرد و این مثل آنست که گذشت در اول کتاب
 از فرستادن ابی ہریرہ کہ بشارت دهم مردم را ہر کہ لا الہ الا اللہ گوید بہ میشت در آید پس منع کرد او را عمر تا مردم تکیہ نکنند و در عمل
 سست نشوند و طائفہ گفتہ اند کہ این امر از آنحضرت ابتدا بنمود و بلکه نخست بعضی اصحاب از وی صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم طلبیدند
 کہ چیزی بنویسد پس اجابت کرد در غبت ایشان را و چون دید کہ بعضی راغب نمیشد پناہی عمر و ہر کہ موافق دے بود ترک
 کرد و کہ اقال القاضی عیاض فی الشفاہ واللہ اعلم و یحییٰ گفتہ است کہ سفیان بن عیینہ از اہل علم نقل کردہ است کہ آنحضرت
 میفرمود کہ خلافت ابوبکر صدیق را بنویسد بعد از ان ترک کرد و حجت اعتماد بر آنچہ تقدیر آگاہی رفته است و اعتماد بر آنکہ تجا و زخوات
 کرد و از ان مومنان چنانکہ فرمود یا فی اللہ و المومنون الا ابابکر چنانکہ در فصل ثالث از حدیث بخاری بیاید و ادعای شیعیہ
 کہ مقصود کتابت وصیت برای علی رضی اللہ عنہ و استحقاق و بی بود خالی از تناقض نیست چہ ایشان می گویند کہ در غدیر خم استخلاف
 وی رضی اللہ عنہ بنقض قطعی بہ ثبوت پیوستہ پس دیگر چہ احتیاج نوشتن سند است **م** این بحث در باب مناقب علی بنیاید
 فاختلاف اہل البیت و اقسام و پس اختلاف کردند آنانی کہ در خاند بودند و خصومت و جدال پیچیدار نمودند فمنہم من یقول قولوا
 یتب لکم رسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم پس بعضی از ایشان کسی بود کہ میگفت نزدیک گردانید یعنی اسباب کتابت را کہ بنویسد برای
 شما پیغمبر خدا صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم - فمنہم من یقول ما قال عمر - بعضی از ایشان کہ بود کہ می گفت آنچه گفت عمر - فلما کثر والاختلاف
 والاختلاف قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم تو موافقی پس چون بسیار کردند بانگ و خروش و اختلاف گفت آنحضرت بر خیزید
 و دور شوید از من و لوط لفتح لام و عین مغجہ مفتوحہ و سکون آن نیز آمدہ و طار مہملہ آوازا آواز مبہم کہ فہم کردہ نشود - قال عبد اللہ
 گفت عبید اللہ کہ راوی حدیث است از ابن عباس - فکان ابن عباس یقول پس بود ابن عباس کہ میگفت - ان ارزیتہ کل
 البریۃ ما حال بین رسول اللہ - ہمہ مصیبت چیز نیست کہ در میان آمد میان پیغمبر خدا - صلی اللہ علیہ وسلم و بین ان کیتب لہم ذلک
 الکتاب - و میان آنکہ بنویسد مرا ایشان را آن کتاب را - لا خلا فہم و لعلہم از جهت اختلاف ایشان و آواز و خروش ایشان کا
 اختلاف و لوط نمیکردند تا چیزی می نوشت کہ سبب ہدایت میشد و رزیتہ برون خطیہ مصیبت از زار جماعت - و فی روایہ سلیمان
 بن ابی مسلم الاحول و در روایت سلیمان کہ یکی از ثقات دائرہ ایشان است و روایت میکند از وی سفیان بن عیینہ انجین آمدہ است
 کہ - قال ابن عباس یوم الخمیس و یوم الخمیس - روز پنجشنبہ و چہمین - واقع شدہ از مصیبت غریب در ان
 اشارت میکند بان روز پنجشنبہ کہ قضیہ مذکورہ در وقوع شدہ - شرم کی - پس تر گریہ کرد ابن عباس بر یادین روز پنجشنبہ یا ہرگز

حال مرض آنحضرت و وفات وی صلی الله علیه و آله و سلم حتی بل و موته آنحضرت چندان گریه کرد که ترک داشت و سنگریزه بار کرد و رانها افتاد و
 قلعت را ابن عباس و یوم النخیس گفت من ای ابن عباس چیست روزی بخشنده چه حال دارد و چه واقع شده و در ظاهر عبارت داشت که قال
 این سلیمان حول باشد و نه چنین است بلکه قال این سعید بن جبیر است که سلیمان حول را و لیت از وی و در کتابت ابن عباس خلی
 از سیاق کلام بخاری ظاهر میشود و قال گفت ابن عباس اشهد رسول الله صلی الله علیه و سلم وجعه سخت شد با آنحضرت در و قال فقال
 بگفت اکتب لکم کتابا بالصلوة الجده ایدر پس گفت آنحضرت بیارید مرثانه شتر یا کوفه سفید را بنویسم برای شما کتابی را که هرگز گمراه نشوید بعد از او
 همیشه گفته اند این عبارت بطاهر درانی نمی گذرد که کتاب احکام باشد مفعلاً و الله اعلم فتنه از عوا پس نزاع و کشاکش کرد و در اختلاف
 نمودند و لایب عذبتی تنازع و بنی باید و بنی سزد و بنی غیر تنازع و اختلاف ظاهر سیاق کلام در است که این کلام ابن عباس است که در بیان
 حدیث او مراجع نموده و بعضی گفته اند که کلام آنحضرت است فافهم فقالوا ما شأنه ابحر پس گفتند بعضی صحابه چیست شان او و چه شده است
 آیا مختلط و پریشان شده است کلام او بسبب مرض و این انکار است بر کسی که میگفت بنویسد یعنی چراغ میکیند از روشن خیاں میکند که مختلط
 شده است کلام این اعتقاد آنحضرت است و نتوان کرد و بجز کجی فحش و هذیان نیز آمده و می آمد و این نیز منتسب است از آنحضرت بگذارد که بنویسد
 کلام محمول بر استفهام انکاری است و اگر در بعضی روایات حجت استفهام مذکور نباشد مقتدر است فافهم استفهام استفهام کنید از وی و پرسید که
 چه میفرماید و چه عرض دارد و فرمود ایدر و بنی فتنه صحابه و بنی استند که باز دارند کلام را بر سر و قال دعونی ذرونی بگذارید مرا باینجا
 ازین شور و غوغا کردن - فالدی انانیه خیر ما پس این حالتی که من در انم از مراقبه حق و توجه بقای او سبحانه و تعالی بهتر است
 از آنچه شما در ان میخوانید و بسوی آن از نزاع و خلاف و لفظ - فامرهم بثلث پس چون در گذشتند ازین گفتگو امر کردند آنحضرت ایشان را
 بسینه خصلت فقال اخرجوا الشکرین من جریرة العرب بیرون آرید شرکان را از جریرة عرب یعنی این جریرة عرب را و لکن کتاب را ببال بسوسه
 گذشته است - و اجیروا الوحد و جازره و هدیه و انعام کنید بر الطحیان که از امر او ملوک نموشد و آیند و آزار نکنید و کشید ایشان را خواه مسلمانان باشند یا کافر
 بخو ما کنت اجمعتم - بمانند آنچه من بودم که جازره میدادم ایشان را - و کنت عن الثلثه - و خاموش ماند آنحضرت از خصلت سوم - او قال لما
 ففستبما - یا گفت آنحضرت پس من فراموش کردم گفته اند که سوم بجهیز جیش اسامه است که آنحضرت در تنبیه اسباب آن بود و در انکار
 آن بیمار شد یا منع از قبر پرستی است چنانکه فرمود دیگر به قبر را بعد از من مانند بتی که پرستیده میشود - قال سفیان بن عقیل قول سلیمان گفت
 سفیان بن عیینة این سخن که سکوت کرد یا گفت که من فراموش کردم قول سلیمان احوال است متفق علیه و عن الش قال قال ابو
 عمر رضی الله عنهما بعد وفات رسول الله صلی الله علیه و سلم - و از انس است که گفت گفت ابو بکر عمر را بعد از وفات آنحضرت - اطلق
 نبأ الی ام ایمن - برادر ابوسوی ام ایمن لفتح همزه و هم که مولاه آنحضرت بود و پوراست از پدرش رسیده بود و زوجه زید بن خارثه و ولده
 اسامه بن زید بود - نزد کما کان رسول الله صلی الله علیه و سلم یزدر - تا زیارت کنیم ام ایمن را چنانکه بود آنحضرت که زیارت میکرد ام ایمن را
 فلما اتمینا الیهما بکت - پس چون رسیدیم ابوسوی ام ایمن بگفت ام ایمن ازین عبارت ظاهر میشود که انس نیز همراه ابو بکر و عمر شد و بعضی
 نسخ اتمینا بلفظ تنبیه غائب یعنی رسید ابو بکر و عمر - فقال لهما ایما یکبک - پس گفتند ابو بکر و عمر چه چیز گریه کنید ترا و بچه سبب و رگریه آمدی

اما تعلیم ان ناعند الله خیر رسول الله آیا نمیدانی تو ای ام ایمن که چیزی که نزد خداست از رحمت و ثواب بهرست مزین خدا را صلی الله علیه
 وسلم فقلت انی لا ابلکی انی لا اعلم ان ناعند الله خیر رسول الله گفت ام ایمن که من گریه نمی کنم از جنت اینکه من نمیدانم که آنچه
 نزد خداست بهرست مزین خدا را صلی الله علیه وسلم و لكن ابلکی ان الوحي قد اقطع من السمار - ولیکن میگرم بچراغین بهت که وحی تحقیق
 منقطع شد نزول وی از آسمان - ففتحتما علی البکاء لیس نکبت وشورایندام ایمن با این کلمه دی البکاء و غم را بر گریه بجایایکسان بها -
 پس گشتند البکاء و غم که گریه میکنند ام ایمن - رواه مسلم - وعن ابی سعید الخدری قال خرج علينا رسول الله صلی الله علیه وسلم فی رطله
 مات فیہ گفت ابو سعید بیر ذل آمد بها آنحضرت در بیماری خود که مرد در وی - ونحن فی السجده - و حال که مادر مسجد بودیم - عاصبار است
 بحرقه - لبسته سرمبارک خود را بجای عصب بجا میسریتم و عصابه بر سر بند و خرقة پاره پاره جامه زده حتی اهو می خواهم از بستر تا آنکه میل کرد آنحضرت بک
 مزین فاستوی علیه پس بر آمد بر مزین و اتبعناه - و پیروی کردیم ما آنحضرت را و همراه وی رفتیم تا بستر قال گفت آنحضرت - والذي نفسي
 بیده انی لا اطالی الحوض من مقامی هذا - سوگند بآن خدا که بقای ذات من در دست قدرت اوست بدرستی من می بینم لبوی حوض ازینجا
 خود که ایستاده ام - ثم قال ان عبد اعزنت علیه الدینا و ذنبتا - بستر گفت آنحضرت که بنده از بندگان عرض کرده و نموده شد بر وی دنیا
 آرایش آن - فاختار الآخرة - پس برگزید آن بنده آخرت را بر دنیا و روایات آمده است که جبرئیل آمد و گفت یا محمد فرمان بشود
 اگر خواهی در دنیا باش و فرائین دنیا را بتو بپاریم و کوهها را برای تو از طلا و نقره سازیم باش و ثوابی و در جنتی که نزد ما است از آن که ندانم
 خواهی نزد ما یا آنحضرت سرفروا انگند و میگویند که از مولی آنحضرت کی حاضر بود رسول الله خیر روز همین جا باش که از دولت تو
 ما بر خوریم و میسایم آنحضرت نگاه بجانب جبرئیل کرد و فهمید که مقصود چیست و گفت همان خواهیم که آنجا میایم عرض که چون آنحضرت
 قصه آن بنده را گفت - فلم یطین لما احدث فی البکر پس در نیافت وزیر کی نکرد این کلمه و نفهمید مقصود را جز البکر بعدین فطین لفتح
 تجانیه و سکون فاجز کات ثلثه طافطنت و انما شدن وزیر کی نمودن و فهمیدن مقصود از کلام غیر قدر فت عینا - پس روان شد لشکر از
 ووشیم ابی بکر رضی الله عنه فکی پس گریه کرد ثم قال بل نفدیک با آنا و اعنا ثنا و الفنا و انما لنا - بستر گفت که عاشق صادق
 جمال محمدی بود بلکه فدای تو می گردانیم پدران و ادران با منای خود را و اما خود را بنیاد رسول الله قال گفت را و علی شرم به بستر فرو آمد
 آنحضرت از مزین فقام علیه حتی الساعه پس نایستاد آنحضرت بر سبزه تا روز قیامت و این خبر آمدن آنحضرت بود بر مزین صلی الله علیه وسلم
 رواه الدارمی - وعن ابن عباس قال لما نزلت - گفت ابن عباس هنگامی که فرود آمد سوره اذا جاء نصر الله و الفتح دعا رسول الله
 خواند پیغمبر خدا صلی الله علیه وسلم فاطمه - فاطمه برادر را پیش خود - قال نعمت الی نفس - گفت آنحضرت رسانیده شد است لبوی من خبر
 موت من یعنی این سوره که بهرست با آن نفر و فتح الهی و در آمدن مردم در دین اسلام و امر الهی تعالی تسبیح و تحمید و استغفار مشعرت تمام
 شدن کافران و دعوت و توبه استعدا سفر آخرت و رجوع بدرگاه عزت - نمکت - پس گریه کرد فاطمه رضی الله عنها بشنیدن این سخن بر زبان
 صلی الله علیه و آله وسلم قال لا بکی فاکمل اولی لای بکی - گفت آنحضرت فاطمه که گریه کنی که تو نخستین اهل بیت منی و در سنده منی و این
 را بنی تو بعد از من پیش از همه منی میری و من میری و اتم فراق را بنیای منی یعنی و اینچنان بود که فاطمه بر اجداد آنحضرت بقول صلح شش آه

رحلت کرد و بقبولی شهادت ماهی بی ساه و دوماه نیز گفته اند و بقبولی هفتاد و روز صحیح است پس فاطمه چون خبر زد و رسیدن آنحضرت رسید خنده کرد و فرمود بعضی از ارجح البنی پس دیدن فاطمه را بعضی از زنان پیغمبر صلی الله علیه و سلم درین حال و گفته اند که برادر بعضی از ارجح البنی است رضی الله عنهما چنانکه در بعضی روایات بصریح آمده است و لیکن ظاهر لفظ این حدیث در تقدیر دست - فغان - پس گفتند آن بعضی از ارجح البنی یا قاتل را اینک کمیت ثم خفایت - ای فاطمه دیدیم آنرا که اول گزیده کردی پس بستر خنده کردی این چه بود - قاتل این خبر فی انه قد لعنت النفس فیکتبت گفت فاطمه بدستی آنحضرت خبر داد که رسیده شده است بوی خبر موت وی پس گریه کردم - فقال لی لا تبکی فانک الی الی لای لاحق لک فی بعض روایات آمده است که فاطمه خبر داد و بحقیقت حال و گفت این سرایت میان من و میان رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم خبر نمیدهم بآن هیچ کی را بعد از آن خبر داد بعد از وفات آنحضرت صلی الله علیه و آله و سلم و آنحضرت نیز بوی پوشیده و بیان گفته بود و قال رسول الله صلی الله علیه و سلم انما انا بشر و انما افسد و جاز الی الی الی - و فیکتبت آبدیاری دادن خدا و فتح کردن مکه و آمدن اهل مکه که ابو موسی اشعرس و گروه او باشند رضی الله عنهم مقصود تفسیر قول حق تعالی است که فرمود و رايت الناس یدعولون فی دین الله افواجا و اعلاما یحکم مراد بناس اهل مکه اند بعد از آن مع اهل مکه که فرمود و هم ارق افقده - ایشان یعنی اهل مکه بزم و تنگ ست دلما می ایشان کنایت است از سرعت اجابت و قبول احکام و تاثیر از قرائع تذکیر و مواظب و سلامت از غلطت و قساوت - و الا یمان یا ان ایمان یعنی سنت که ازین آمده اشارت است بکمال اهل مکه در ایمان و اطاعت و انقیاد و بخت مبالغه در مدح و عنایت - و احکمت بیا نیه - و علم حکمت که عبارت از معرفت حقائق اشیاء و احوال است نیز بزمینی است و نسبت تمام مین دارد و اشارت است بآنچه سوال کرد ابو موسی رضی الله عنه از احوال مبداء و معاد و حقائق و معارف ابتدای آفرینش چنانکه در کتاب بدر الخلق گذشت و بعضی گفته اند که نسبت دادن ایمان و حکمت به مین بحیث نیست که ایمان از که پیدا شده و مکه از تمامه است و تمامه از مین است و بعضی گفته اند که این کلام را آنحضرت در تنبیه گفته که بجانب ششام است و مکه و مدینه از آنجا بجانب مین است پس مراد مع مکه و مدینه است پوشیده نه آنکه سیاق حدیث در آن است که این کلام در مرض خود فرموده که آنکه گویند راوی این کلام را تقریب ذکر اهل مکه درین حدیث از حدیث دیگر آورده ذکر کرد و الله اعلم و ابو عبیدة گفته که مراد بآن انصار اند که در اصل از مین اند پس نسبت کرده شد ایمان و حکمت بالایشان بحسب مبالغه در مدح و صاحب فتوحات کی حدیث - انی لا جد نفس الرحمن من جانب الیمین - را هم برین حمل کرده که تنفیس و تفریح آنحضرت از کرب و ضیق معاملت اهل شرک از جانب انصار حاصل شده الله اعلم رواه الذاری - و عن عائشه انما قالت - و روایت است از عائشه صدیقہ رضی الله عنهما که وی گفت یعنی نزد آنحضرت - و اداساه یعنی وای در دهر من ظاهر انبیا عاشره و در می گرد پس ندیده که گذران و بعضی گفته اند که مراد بر آن ذات است و اشارت کرد بدان موت خود فقال رسول الله پس گفت پیغمبر خدا صلی الله علیه و سلم ذاک لو کان و انما حی - آن یعنی موت تو ای عائشه اگر واقع شود و من زنده بمانم فاستغفرک و ادعولک پس طلب آمرزش کنیم برای تو و دو عالمم مر ترا - فقالت عائشه و انکلیا - ای مردن و مصیبت و هلاک من و عجل لفتح مثلثه و ضم آن در اصل یعنی مردن و هلاک شدن و فقدان و لذیادوست است و مراد اینجا موت است و ذکر مرعش نیز یاد از موت است و این کلمه مین طور بر زبان عرب نزد محنت و مصیبت میسر و بی آنکه معنی حقیقه مراد باشد - والله انی لا اظنک تحب موتی - عائشه خطاب

بجزعت کرو و بخت ناز و نیاز می کرد میان ایشان بود گفت بخدا سوگند بدستی من گمان می برم ترا که دوست میداری و میخواهی تو مرا فلک کائنات
 و ملک پس اگر واقع شود مرگ من لطافت آخرت یک محراب بعضی از واجبات هر آنکه میگردد در آخر همان روز و عودی کننده به بعضی از زمان
 خود فی الصراح عرس و اعراس زمانشوی کردن و جلع کردن در وایت در حدیث از اغراس ست و از قریش نیز آمده بهین معنی یا بکنه و آخر شب
 فرو آمدن مقصود آنست که مرا فراموش میکنی و بدیگران می پروازی سه در دلم این ناله از رفتن جانشیت باز یا رجاء میشوم این ناله از آنست
 فقال النبی پس گفت پیغمبر صلی الله علیه و سلم بل انما دارا ساه سگوارای عالمه ذکر و در خود را و یاد کردن مرگ خود را و شغول باش بدو
 سر من و ذکر موت من که من از عالم میروم و تو بعد از من بسیار زنده خواهی بود و این معنی را آنحضرت بوجی دانست بعد از آن بتقریب ذکر
 موت خود یا در خلافت ابوبکر صدیق که واقع شد فی ست و درین خوش کردن دل عالمه و بشارت دادن او را باین دولت و نعمت
 نیز هست فرمود و لقد تمکنت و ادرت شکای می ست ان ارسل الی ابی بکر و ابنه و هر آنکه تحقیق قصد کردم و خواستم که بفرستم
 بسوی ابی بکر و پیغمبر و ابرار و بعد از من ست که پیغمبر شیدا ابوبکر شفیق عالمه بود و واعده و وصیت کنم ابوبکر را بخلافت و ولی عهد خود
 گردانم او را ان لیقول القائلون او یتینی المؤمنون از جهت ترس و کراهت اینکه بگویند گویندگان که ما را و از ترس بخلافت یا آرزو کنند
 آرزو کنندگان کاشک ما خلیفه باشیم ثم قلت یا ابی الله پیغمبر من بادل خود با دار و خدای تعالی از خلافت غیر ابی بکر و بیفخ المؤمنون
 و در میگردید مسلمانان آزا و بیفخ الله و ابی المؤمنون یا بکر عبارت مذکور فرمود پس ازین حجت نه طلبیدم و وصیت نکردم و او را شتم که خلافت
 آن واقع شد فی نیست و در واقع همچنان شد که آنحضرت خبر داده و راه البخاری را دلیل ست بر خلافت ابی بکر بعد از آنحضرت
 صلی الله علیه و آله و سلم و عتقا قالت رجع الی رسول الله صلی الله علیه و سلم ذات یوم من جنازه من البقیع گفت عالمه رضی الله عننا
 باز برگشت بسوی من آنحضرت روزی از دفن جنازه از البقیع که مقبره مدینه است فوجدنی وانا اجد صدا عا پس یافت مرا آنحضرت و حالانکه
 من نمی یابم در و سرا و انا اقول و من میگویم دارا ساء قال گفت آنحضرت بل انایا عالمه بلکه من می گویم ای عالمه دارا ساه
 قال و ما ضرک لومت قبلی ففستک و گفتک و وصیت علیک و دفتک گفت آنحضرت و چه زیان میکند ترا ای عالمه اگر بیری تو پیش
 از من پس بشویم من ترا و کفن کنیم ترا و نماز بگذارم بر تو و در گور کنم ترا قلت گفتم من کما فی بک هر آنکه گویا که من ملائس و منی العلم تو را
 نو فقلت ذلک رعبت الی بقی بجزا سوگند اگر میکردی تو آنرا هر آنکه بازی گشته بسوی خانه من رفعت فی بعض فساتک پس عرو
 میکردی تو در خانه من بعضی زنان تو فبقسم رسول الله پس لب شیرین کرد پیغمبر خدا صلی الله علیه و سلم ثم بدی فی وجهه الذی اتی
 پیغمبر آفا که ده شد در در آنحضرت که فوت کرد و در و راه الداری و عن جعفر بن محمد عن ابیه ان رجلا من قریش دخل علی ابیه علی بن
 الحسین و روایت میکند امام جعفر صادق از پدر بزرگوار خود که امام عبد القریش در آمد بر پدر و که امام علی بن ابی طالب بن ابی طالب
 شهید حسین بن علی بن ابی طالب است رضی الله عنهم و سلمه علیهم اجمعین فقال لا احدک عن رسول الله گفت آن مرد یا حدیث ننم ترا
 پیغمبر خدا صلی الله علیه و سلم قال بلی حدثن عن ابی القاسم گفت امام زین العابدین بی حدیث کن ما را از ابی القاسم که کینست آنحضرت
 صلی الله علیه و سلم قال لما مرض رسول الله گفت هنگامیکه پیغمبر خدا صلی الله علیه و سلم آناه جبرئیل آمد او را جبرئیل علیه السلام

فقال پس گفت جبرئیل یا محمد ان الله ارسلنی الیک بدرستی که خدای تعالی فرستاده است مرا بسوی تو شکر یا ملک از جهت گزای داشتن مرتا و لشکر یا ملک و بزرگ داشتن مرتا - فاعنه لک - در حالیکه این تکبیر و لشکر یعنی مخصوص است بتو یا ملک ما هو اعلم منک - می پرسد ترا از چیزی که وی تعالی و نامرست بان چیز از تو بگوید که میگوید خدای تعالی چگونه می یابی تو خود را در حال تو - قال اجدنی یا جبرئیل فموا انک گفت آنحضرت می یابم خود را ای جبرئیل غلگین و اجدنی کرو با - می یابم خود را اندوین شاید که این غم و کرب از جهت است و دین بود که چنانچه خواهد شد بجا زوی - ثم جاءه الیوم الثانی لیسترد جبرئیل آنحضرت را و زودوم - فقال ذلک پس گفت مرا در آن سخن کرد و نخست گفته بود - فزود علیه النبی صلی الله علیه و سلم که مرا در اول یوم پس رد کرد و جبرئیل و جواب داد او را آنحضرت چنانچه جواب داده بود نخستین روز ثم جاءه الیوم الثالث فقال له که قال اول یوم و رو علیه که در علیه جا و نه ملک یقال له اسمعیل یا جبرئیل فرشته که گفته میشود او را اسمعیل - علی ائمة الف ملک که موکل است بر صد هزار فرشته - کل ملک علی ائمة الف ملک هر فرشته از آن موکل بر صد هزار فرشته که گفته اند که این اسمعیل صاحب سهای دنیا است و در حدیث ذکر ملک موت که در از جهت ظهور آن و ظم بدان یا تو ای ملک موت بعد از آمدن جبرئیل آن ملک را آمده حاضر شد، باشد و سیوطی در کتاب الحیا یک فی اخبار الملک ابی بقی در کتاب لائل آورده که چون روز سوم شد فرو آمد جبرئیل با ملک الموت بود و با هر و فرشته بود و در هوا که او را اسمعیل میگویند موکل بر صد و هزار فرشته و هزار فرشته از آن موکل بر صد و هزار فرشته - فاستاذن علیه پس طلب کرد و آنفرشته اسمعیل نام از برای در آمدن هر آنحضرت فغسله عنه پس بر سید آنحضرت جبرئیل را از حال این فرشته پس جواب داد جبرئیل که این فرشته نیست چنین چنین و این در حدیث مذکور **ثم قال** جبرئیل هذا ملک الموت لیستادن علیک لیسترد گفت جبرئیل این فرشته مرگ است یعنی خزائیل است طلب از آن بیا که تا در کبر بگوید یا استاذن علی آدمی قبل استیذان نموده است بر آمدن بر هیچ آدمی پیش از تو و لا لیستادن آدمی بعد از - و استیذان نخواهد کرد و هیچ آدمی بعد از تو یعنی این شیخ در کرامت مخصوص بحضرت است که ملک الموت طلب از آن میکند که در آید تو و الا بر او میان و دیگر یکا یک می در آید و جان می ستاند - فقال یزن له پس گفت آنحضرت اذن ده مرا و را - فاذن له پس اذن داد جبرئیل ملک الموت را پس در آمد فسلم علیه پس سلام داد ملک الموت بر آنحضرت ثم قال لیسترد گفت ملک الموت یا محمد ان الله ارسلنی الیک بدرستی که خدای تعالی فرستاده است مرا بسوی تو فان امرتی ان اقبض روحک قبضت پس اگر بفرمائی مرا که لیستاتم روح پاک ترا لیستاتم انرا - وان امرتی ان انزک شرکک - و اگر بفرمائی مرا که بگذارم روح ترا بگذارم انرا - فقال و فعل - پس گفت آنحضرت میکنی و می ستانی جان مرا یا ملک الموت قال نعم بملک امرت - گفت ملک الموت آری میکنم و باین امر کرده شده ام - و امرت ان اقبضک - و امر کرده شده ام که فرمان برداری کنم ترا و بفرمائی تو لیستاتم - ثم قال لیسترد گفت راوی - فینزل النبی صلی الله علیه و سلم الی جبرئیل علیه السلام پس نظر کرد آنحضرت بسوی جبرئیل که چه میگوید ملک و چه باید کرد و استقال جبرئیل یا محمد ان الله قد اثنی الی لقا ملک - پس گفت جبرئیل بدرستی خدای تعالی به تحقیق آرزو مند خواهد است بیزار تو و لقاقت تو - فقال النبی پس گفت جبرئیل صلی الله علیه و سلم ملک الموت - ملک الموت را - امض لما امرت به و دفعی نسخ لما امرت و رکز ان مرخصی را که امر کرده شده بدان چیز و بکن هر چه حکم خداست فقبض روحه - پس قبض کرده ملک الموت روح پاک آنحضرت را گویا آنحضرت صلی الله علیه و سلم بعد از آمدن جبرئیل و ملک دیگر و این گفتگو که مذکور شد زمانی فرصت یافت و ازین قضیه بعضی از صحابه

خبر او بود و آن مقبول شد یا برعکس اصحاب که حاضر بودند نیز این قضیه کشوف گشت و مشاهده نمودند و از آن جمله این صحابی یا تابعی بود که از وی خبر
 مردی از قریش نمود و در پلین چنین میخند که تواند خضر علیه السلام بصورت مردی از قریش متشکل شده بر امام زین العابدین رضی الله عنه آمده و
 حدیث کرده باشد و لهذا تعبیر باینهم نموده و حکایت کردند و قد بر والد عالم فلما لوفی رسول الله پس چون وفات یافت پیغمبر خدا صلی الله علیه
 و سلم حاجت التوسیه آمد تو زیت و توفیت لشیر فرمودن مصیبت زده را و لکن ذان او را و غرض صبر و شکیبایی و در بعضی نسخ و عبارات بود
 سمو احوال من یافته البیت شینند صحابه او از وی را از گوشه خانه که میگذاشت السلام علیکم اهل البیت سلام بر شما اهل بیت پیغمبر یا
 جماعه که در خانه اید - و رحمة الله و بر کاتب و مدبرانی خدا بر شما بود و فرمودهای کریم وی - ان فی الله عز من کل مصیبت - بدرستی خدا را عزت
 از هر مصیبت این عبارت را بخند و وجهی گفته اند بدرستی که در خدا اینی در کتاب خدا تو زیه و تسلیه است از هر مصیبت اشارت بقول
 سبحان الله و انما الیه راجعون پس غزائیا بجهت تو زیه است یا درین خدا تو زیه است که شایع تر غیب و تحریف بر آن نموده است و بعضی
 گفته اند که معنی آنست که خدا صبر فرمایند و تسلیه دهند و است و این را نیز بران عرب علم تجرید میگذاشتند که نحو را بیت فی زیر اسد یعنی دیدم زیر
 شیر را یعنی زیر را بچو شیر فتم و این مناسب ترست بقول وی که فرمودند و تلافی من کل باک - و خدا خلق است از هر باک شود و و خلقت
 بجهت خلیفه یعنی آنکه بجای کسی نشیند در کار می - و در کامن کل فانت - و در یافتن و در رسیدن است از هر در گذر زنده و تواند که معنی آن باشد
 که امید ثواب خدا و نظر داشتن بر آن حامل است بر صبر بر هر فانت و بر هر مصیبت **فصل** و انما و تمامه این معانی نزدیک میگذاشتند
 و حاصل همه آنست که خدا بلند است از هر چیز و بلندگی نمیکند از وی هیچ چیز - فبالله ففتوا پس بجز اعتقاد و کینه بزدی و در بعضی نسخ
 فالتوابع یعنی پس نیازی خدا تقوی کنند - و ایاه فارجا - و خدا را امیدوارید نه جز او را - و انما الصلاب من حرم الثواب - و نیست مصیبت
 آنکه کسی که محروم گردانیده شده است ثواب را یعنی مصیبت دنیا مصیبت غیبت از جهت وجود ثواب آخرت مصیبت حقیقی آنست که صبر کنند
 و از ثواب محروم مانده - فقال علی رضی الله عنه اتدرون من هذا پس گفت علی رضی الله عنه آیا درمی یابید که نیست این مرد که تو زیه کرد و بجز
 این خضرست که تعبیر صحابی اهل بیت آنحضرت آمده ظاهر و متبادر از مایق کلام آنحضرت که مرا و علی امیر المؤمنین علی باشد که حاضر بودند و آن
 وقت احتمال دارد که امام علی زین العابدین باشد که وقت روایت حدیث با ضران مجلس خود گفت و الله علم رواه البیضا فی دلائل
 النبوة - و در حصن حصین بر مرتب کرده آورده که چون وفات یافت آنحضرت تو زیه کرد و الیشان را ملائکه ذکر کرد و این عبارت که در حدیث
 مذکور شد بآنان آورده که در آن مردی سفیدریش صبیح طبع پس گام زد و در گذشت از مردم پس بگریست و پستریافت کرد و بسوی صحابه گفت
 ان فی الله عز من کل مصیبت البکر و علی - هذا خضر و این دلالت دارد بر آنکه ما و علی در حدیث سابق علی مرتضی است رضی الله عنه

باب در منتهای لواحق باب سابع

الفصل الاول عن عائشة رضی الله عنها قالت مات رسول الله صلی الله علیه و سلم و نزلوا بالحدود و لا یستوفون الا لیس
 انکب عائشة رضی الله عنها که نگذاشت آنحضرت بعد از وفات او نیاورد و نه در هم نقره و نه کوفته و نه شمشیر و لا ادوی و نه بوی و نه

و چون خواهد خدای تعالی بپاک استی را عذاب بپسند آن است را و حال که پیغمبر آن است زنده است بلکه تحقیق و بلکه بقیم با و سکون لایم بی تابا
 نا بلکه با و پیغمبر پس پاک میگردد خدای تعالی آن است را و حال که پیغمبر آن است زنده است بلکه تحقیق و بلکه بقیم با و سکون لایم بی تابا
 پیغمبر را بپاک شدن است و قره العین کنایت است از خوشی و شادمانی و تحقیق این لفظ در مواضع متعدد کرده شده است عین کذب و کذب
 امره به شکامی که نسبت به زون گردند است پیغمبر را و بی قرمائی گردند را و ورین حدیث بشارت است از آنحضرت صلی الله علیه و آله سلام است
 هر چند خود را بگذشت وی از ایشان پیش از نزول عذاب - رواه مسلم - و عن ابی هریره قال قال رسول الله صلی الله علیه و آله
 و البزی النفس محبیه - سوگند بخدای که بقامی ذات محمد و دوست قدرت او است - بیا تین علی احدکم یوم و لایران - هر آنکه بیاید هر یکی از شما
 روزی و نه بیند مرا محبت گذشتن از عالم شکم آن را بیانی احب الیه من اله و الله مهم پس هر آنکه بیند و نمی تراود و دوست داشته شد و ترست بسو
 و بی از اهل و عیال و بی یا اهل و عیال را و بدید آنحضرت است در عبات او محبت داشتن با وی صلی الله علیه و آله و سلم را بگذشتن از عالم شکم
 بیداری بلکه این بناسبت است ببیان کلام و همچنین نسبت حال مشتاقان جمالی او که مستغرق اند و قصد و کمال و صلی الله علیه و آله و سلم - رواه مسلم -

چنانکه در احادیث آمده است و مراد امرست مردم از تبعیت قریش و اگر مخالفت و رزند تبعیت ایشان نور و روشنائی بان دارد
متفق علیه - و عن جابر بن النبی صلی اللہ علیہ وسلم قال الناس تبع قریش فی الخیر و الشر مردم تابعان قریش اند و نیکی
و بدی منی در اسلام و کفر چنانکه تقریر کرده شد - رواه مسلم و عن ابن عمر بن ابی سلمی اللہ علیہ وسلم قال لا یزال هذا الامر
فی قریش - گفت آنحضرت همیشه می باشد امر خلافت در قریش یعنی می باید که در ایشان باشد و جابر بن عبد الله شریعت
مرغیر ایشان را و برین منقذ شد اجماع در زن صحابه و باین محبت کردند مهاجران با انصار - البقی منهم اثنتان - ما دام که باقی باشد
از ایشان دو کس جز خلیفه یا یکی ازین دو خلیفه باشد و دیگری تابع و این مبالغه است و الامر خلافت بدو کس انتظام نمی گیرد
متفق علیه - و عن معاویه قال سمعت رسول اللہ گفت معاویه شنیدم پیغمبر خدا را - صلی اللہ علیہ وسلم یقول - کے گفت
ان هذا الامر فی قریش - بدستی این امر یعنی خلافت در قریش است - لایعادیم احد الاکبر اللہ علی وجهه - و منی نذر و ایشان را هیچ
یکه مگر آنکه هر دو انگیزه اوصاف و تقاضای خوار و مخدول گرداند - انا ماوالدین - ما دمی که بر پا دارند قریش دین را و تا پیغمبر
ترویج کند احکام دین و شریعت را و اگر این نه کنند بیرون آید این امر از ایشان و سختی عزل گردند و بچشم گفته اند که مراد دین
نمازست و اطلاق دین و ایمان بر نماز آمده است و در روایت دیگر آمده است - انا ماوالصلوة و البیعة گفته اند که مراد ترفیع و
تقریب ایشانست بر اقامت صلوة و ترمیم یا آنکه اگر اقامت نه کنند شاید که این امر از دست بر آید و مردم بر ایشان غالب
آیند - رواه البخاری - و عن جابر بن عمر - عابی است و پدر روسته خواهر زاده سعد بن ابی وقاص است نقل است از او
که گفت که می گذشتند کوکان پیغمبر صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم پس آنحضرت مسح کرد رخسارهای ایشان را یعنی بر یک رخساره و
یعنی را هر دو رخساره بجهت شفقت و رحمت و مسح کرد یک رخساره مرا پس بود آن رخساره بهتر و روشن تر از رخساره دیگر قال
رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم یقول لا یزال الاسلام عزیز الی اتی عشر خلیفه - گفت شنیدم آنحضرت را که می گفت همیشه باشد
اسلام گرامی و از عهد تا دوازده خلیفه - کلم من قریش - همه ایشان از قریش اند - و فی زوایه لا یزال امر الناس ما ضیا ما ولیم
اشا عشر رجلا کلم من قریش - همیشه باشد کار مردم گذرنده و بر نسق عدل و انتظام رنوده ما دام که والی شوند ایشان را و دوازده
که همه ایشان از قریش اند - و فی زوایه لا یزال الدین قائما حتی تقوم الساعة - همیشه می باشد دین تا آنکه قائم شود قیامت - او کون
علیهم اشا عشر خلیفه کلم من قریش - یا آنکه باشد بر ایشان دوازده خلیفه همه ایشان از قریش - متفق علیه - و در بعضی طرق
این حدیث آمده است که والبوکری لایثبت الا قلیما - و البوکری در بزرگ نمی کند مگر اندک اشکال کرده اند درین حدیث که ظاهر از دوی
آنست که دوازده خلیفه بعد از آنحضرت باشند و در پی یکدیگر مقتل که مستقیم شود بدیشان امر دین و عزیز گرد و بوجوب ایشان اسلام
و جاری گرد و بعد از ایشان احکام با آنکه شهادت نمی دهد بان آنچه واقع است در وجود و زیر که هستند در ایشان از امرای
جو روضا دار بنی مردان که ممدوح نیست طریقه ایشان و محمود نیست سیرت آنها و نیز در حدیث صحیح آمده که اختلاف بعدی ثلثون
سنة ثم یفسر لکما عقد و اتفاق کرده اند علما بر آنکه بعد از سی سال خلفا نیستند بلکه ملوک و امران و اختلاف کرده اند در تفسیر

این اشکال بر اقوال اول آنکه مراد و وارده نفس است که قائم شدند بعد از آن حضرت سلطنت و امارت و انتظام پذیرفت با ایشان
ملک سلطنت بی شناع و اختلاط و ظاهر امور مسلمین در عایا اگر چه بعضی از ایشان جابزو خارج از واکره عدل و احسان بودند و
واقع شد اختلاط در زمان ولید بن یزید بن عبدالملک بن مروان که دوازدهم است و اجتماع آوردند بنوی مردم وقتی که مردم دی
هشتم نزدیک بچهار سال بعد از آن ایستادند بروی و کشیدند و اریس منتشر شدند فتن و متغیر گشت ازان روز احوال بخیرین گفته است
تقاضی عیاض مالکی و استخوان کرد و است شیخ ابن حجر عسقلانی و گفته است که ظاهر ترین اقوال در حدیث و راجح ترین توضیحات
در روی این قول است و گفته است که مؤید نیست آنچه در معنی طرق صحیحه این حدیث واقع شده است که کلام جمیع علیمه امر الناس مراد
باجتماع النقیاد و اطاعت و اتفاق است بیعت آنها اگر چه بیک جهت هم باشد و حدیث دارد در پنج و ششای ایشان است به بین
و عدالت و حقانیت که از این جهت که انتظام و اجتماع و اتحاد و کلام است و خلافتی که حکم کرده است حدیث یا نه تنها به آن تاسی
خلافت کبری است که خلافت نبوت است و این خلافت امارت است و مستمر و شائع است قول به تسبیح خلفاء بعد از خلفاء را شنید
ار را چنانچه خلفای عباسیه می گفتند اگر چه بجز است انتی پوشیده نماند که این قول خالی نیست از عدم ملائمت لیسای حدیث که
فرموده است (لا یزال الاسلام عز و لا یزال الدین قائما) اگر چه ملائمت بر و ایت دیگر که (لا یزال امر الناس باصباح و حدیث
صحیح است و در بیع ایشان بصلح دین و ظهور حق و قوت اسلام در زمان ایشان بعد از ایشان و الله اعلم شانی آنکه از خلفاء
عادل و امرای صالح اند که مستحق هم خلافت اند بحقیقت و لیکن لازم نیست **ن** حضرت در پی هم متصل باشند شاید که این
تمام شود و تا زمانی که چه تا قریب قیام ساعت است باشد تو ریشی گفته که راه راست درین حدیث و هر چه در معنی و روایت همین است
ثالث آنکه مراد وجود ایشانست بعد از موت مهدی و این خبرست از مجرب صادق ازان حال و در حدیث دیگر آمده است که چون میرسد
مالک میشود امر پنج مرد از اولاد وسطا که یعنی امام حسن مجتبی پسر مالک میشود پنج مرد از اولاد وسطا یعنی امام حسین شریف پسر وصیت
میکند آخر ایشان مردی را از اولاد حسن پسر مالک میشود و بعد از وی ولد وی و تمام میگردد آن عدو و از او هرگز کلام از ایشان امام
عادل با وی مهدی است و این توجیهی موجه است از حدیث و از در روی صحیح باشد و در حدیث که در حدیث است از این عباس و در حدیث
مهدی که گفت کشاده میگردد و انداختی تالی بوجود وی غم و اندوه و بری گردانید و بر وی هر چه روفسا و بعد از آن والی امر میشود و بعد از وی
دوازده کس در صد و پنجاه سال پسر مهدی میشود و زمانه رابع آنکه مراد وجود این عدو است در عصر واحد که اتباع و اطاعت میکنند هر یک را طایفه
و مؤید نیست آنچه واقع شده است نزدیک است که باشند بعد از من خلفا و بسیار شود و مقصود آنحضرت اجبار است یا حاجب فتن که بعد از او
ظاهر خواهد شد تا آنکه در یک زمان دوازده خلیفه باشند و مراد آنست که امر دین منظم خواهد بود و اسلام عزیز تا این زمان درین زمان اختلاط خواهد
پذیرفت و در توضیحات سابق معنی آن می باشد که در زمان دولت این دوازده منظم باشند و بعد از وی مختل نیست آنچه ذکر کرده اند شرح این حدیث
والله اعلم بر او رسوله و عن ابن عمر قال قال رسول الله صلی الله علیه و سلم غفار غفر الله له یا غفار یکنسب غفرین معجه و فاما ما قبلت
و ابو ذر غفاری رضی الله عنه از دست دعا کرد و آنحضرت ایشان را و فرمود بیا مرز و خدای قاضی ایشان را و احتمال دارد

اثبت احیاء و حالانکه آنحضرت ناخوش پیدا شدست سه قبیله را تفتیق که حجاج بن یوسف ظالم مشهور از انجااست دینی عقیقه که مسلم
 کذاب از انجا بود و بنی امیه که عبید اللہ بن زیاد که مباشر قتل امام شہید حسین بن علی رضی اللہ عنہما از ایشان بود کذا قبل و عبت
 ازین قابل که نیز را گفت که امیر عبید اللہ بن زیاد بود و هر چه کرد بامروئی و رضای وی کرد و بای بنی امیه ہم در کارهای خود
 تقصیر نکرده اند نیز و عبید اللہ را چه گویند و در حدیث آمده است که آنحضرت در خواب دید که ابوبکر و عمر و عثمان و علی رضی اللہ
 عنہم که و لم بازی میکنند و تعبیر آن بنی امیه کرده دیگر چیز بسیارست چه گویند رواه الترمذی و قال هذا حدیث غریب و یحسن
 ابن عمر قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فی تفتیق کذاب و مبسر و تفتیق شخصیست که کذابست و شخصی دیگرست که مالک
 کفینه مردم خواهد بود و ظلم و جور مبسر بضم میم و کسر موحده و سکون تخانیه قال عبد اللہ بن عصبه تالمی حجازیست لقبه
 و تفتیق کذاب و مبسر ليقال الکذاب هو المختار گفته میشود و این طلمی گویند که مراد کذاب مختار بن ابی عبید بضم عین و ابی مبسر هو
 الحجاج بن یوسف و مبسر حجاج ظالم مشهورست و قال بشام ابن حسان یقشد یسین که لقبه است و از انکه اهل حدیثست
 شنید از حسن و ابن سیرین و بود اعلم الناس بحدیث حسن و بسیار بزرگست احضوا قتل الحجاج صبرا شمرده و ضعیف کرده اند
 آنچه کشته است حجاج بحبس و بنزد و مرگه فلج ثمانه الف و عشرين الفالیس رسیده است عدد ایشان صده و سبت هزار و را
 و رای آنچه در مرگه کشته و گفته اند که برادر از زندان وی بچاه هزار کس و زندان او راستق نبود رواه الترمذی و روی مسلم فی
 الصحيح حین قتل الحجاج عبد اللہ بن زبیر کرده است مسلم و صحیح خود و هنگامی که کشت حجاج عبد اللہ بن زبیر را قاتل
 اسما ان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم حدثنان فی تفتیق کذابا و مبسرا گفت اسما بنبت ابی بکر رضی اللہ عنہما که ام ابن زبیر
 که آنحضرت حدیث کرد و مارا که در تفتیق کذابی خواهد بود و مبسری انا الکذاب فراتیه اما الکذاب پس دیدیم نا اوار اما البیضا
 اخاک الا اباہ و اما مبسر پس گمان نمی برم ترا که آن خطاب کذاب کرد و سحیحی تمام الحیث و سر انجامست که بیاید تمام
 حدیث فی الفصل الثالث بدانکه احوال حجاج مشهورست احتیاج بذکر آن نیست و اما مختار بن ابی عبید بن مسعود
 لقبه پدر وی از اجله اصحاب بود و ولادت مختار در سال هجرت ست و نیست او را صحبت و روایت و در اول مشهور بود و علم و فضل
 و ضری و میگویند که باطن او بر خلاف آن بود تا آنکه جدا شد از عبد اللہ بن زبیر و طلب امارت کرد و رغبت در دنیا نمود و ظاهر کرد
 را از غما درای و بطلان عقیده تا آنکه ظاهر شد از وی اشیا کسیره که مخالف دین باشد و میگویند که دعوی نبوت و نزول می کرد
 و اللہ اعلم و بود پدر وی امیر در اسلام در زمان عمر رضی اللہ عنہ و بود مختار در محبت عمر خود و ملازمت میکرد او را در عقیده صحیح و محبت
 با اهل بیت رضی اللہ عنہم بعد از آنکه نخست گوشه عداوت داشت با ایشان و مشهور بود بدان و بعد از شهادت امام حسین رضی اللہ عنہ
 محبت کرد و کینه شدای که بلا از یزید بیان کشید و عالمی را از ایشان کشت می گویند که این همه از برای طلب دنیا و طلب امارت
 تا آنکه در سنه سبع و ستین در امارت مصعب بن الزبیر که کشته شد و علماء او را از کذابان می شمرد و انچه درین را که نخرج تفتیق
 کذاب و مبسر و حجاج حل میکنند و اللہ اعلم و عن حجاج قال قال لفت جابر یفتقد صحابہ یا رسول اللہ احقنا باللقنه

اسوقت را تیرای ثقیف بنال بکسر حج بنل لفتح و سکون - قاضی اللہ علیہم السلام دعا کن خدا را بر ضرر ایشان - قال اللهم اهد ثقیفا -
گفت خداوند را راه راست را ثقیف را - رواه الترمذی - وعن عبد الرزاق - روايت است از عبد الرزاق بن همام که از امام است
و اخیان است صاحب تصانیف کثیره بود و روایت کرد از وی احمد بن حنبل و یحییٰ بن معین - عن ابیه - از پدر خود که همام بن نافع
عن مینا بکسر هم و سکون تحتانیه بود و قصر تانی است ضعیف مولیٰ عبد الرحمن بن عوف - عن ابی هریره قال کنا عند النبی گفت
ابو هریره بودیم نزد پیغمبر صلی اللہ علیہ وسلم فجاء رجل حبسه من قیس - پس آمد آنحضرت را مردی که گمان می بردم او را از قیس که نام قبیلہ است
لفج قات و سکون تحتانیه دین مملہ - فقال - پس گفت آن مرد یا رسول اللہ انی حمیرا - گفت کن حمیرا بکسر حاء مملہ و سکون میم و فتح تانی
که نام قبیلہ مشهور است ازین - فاعرض عنه - پس روی گردانید آنحضرت از آن مرد - ثم جاءه من الشقی الآخر - پس آمد آن مرد از آنطرف
ما از جانب دیگر - فاعرض عنه - پس اعراض کرد از وی - ثم جاءه من الشقی الآخر فاعرض عنه فقال النبی صلی اللہ علیہ وسلم رحم اللہ حمیرا - گفت
آنحضرت رحمت کند و خدای تعالی حمیرا را با فواهم سلام - و بهنامی ایشان سلام است - و ایدیم طعام سو دستمای ایشان طعام است یعنی
سلام می کنند بر مردم بد بهنامی خود و طعام می دهند مردم را بد دستمای خود یعنی جامع صفت تواضع و سخاوت اند که اصل بکار مردم محاد و
حقوق الناس است - و هم اهل من و ایمان - و ایشان خداوندان این دایمان اند - رواه الترمذی و قال هذا حدیث غریب لا یرویه الا من
حدیث عبد الرزاق - و گفت ترمذی این حدیث غریب یعنی شناسم آنرا که از حدیث عبد الرزاق - و بیروی عن مینا هذا احادیث منکیر و روایت
کرده میشود ازین مینا حدیثهای منکر اگر چه عبد الرزاق گفته است و قوی الامینا و عنه - و هم از ابی هریره است - قال
قال لی النبی صلی اللہ علیہ وسلم من است - گفت گفت مرا آنحضرت از کدام قبیلہ تو قلت من دوس - گفتم از دوس و لفتح و سکون
داووسین مملہ در آخر - قال کنت لرای الی دوس احدافیه خیر - گفت آنحضرت نبودم من که گمان برم که در قبیلہ دوس هیچ کی باشد که در
نیک است و در اینجا ثبوت است را بی هریره را و ندست مزدوس را که اگر ابوهره نبود در وی خیر نبود می - رواه الترمذی - و عن سلمان
قال قال لی رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم لا یفخضه فقار و نیک - روایت است از سلمان فارسی رضی اللہ عنه گفت گفت مرا آنحضرت
و شمن دار مرا پس جدا شوی از دین خود قلت - گفتم من - یا رسول اللہ کیف الخبک و یک با نا اللہ - چگونه شمن دارم ترا و حال آنکه ترا
راست نمودار خدای تعالی انقض داشتن مرا چه معنی دارد - قال تغلب العرب فتنخضه - گفت آنحضرت و شمن داری تو عرب را پس شمن داری
مرا و شمن داشتن تو مرا باین معنی است که عرب را و شمن داری ظاهرا از سلمان بجهت عجمیت و فارسیست اصلی وی که بری و سواد بی تربت
بیعضه اعراب می شده باشد لغض خود چه صورت دارد و صورت لغضه باشد پس آنحضرت او را نگاه داشت که احتیاط نماید
تا بحقیقت لغض نکشد که آن بغض من می کشد فافهم رواه الترمذی و قال هذا حدیث حسن غریب - و عن عثمان بن عفان
رضی اللہ عنه قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم من غش العرب لم یدخل فی شفاعتی و لم تنله مودتی - کسی که خیانت کند عرب را
و غیر خواهی نکند ایشان را با ظاهرا کند خلاف آنچه مفسر دارد و کینه و زرد با ایشان درینا بد شفاعت من و زرد او دوستی من - رواه الترمذی
و قال هذا حدیث غریب لا یرویه الا من حدیث حصین بن عمر - یعنی شناسم آنرا که از حدیث حصین بن عمر بصحیح ما و فتح صا و سکون

اهل الحديث بذلك القوي - ونستوي نواهل حديث انجنان قوي - وعن ام الحريز بنج خاوس لاني اولي بيان هر كونه
ساكنه تابعيه است - مولا طه بن مالك - قال سمعت مولا لاني يقول قال النبي - قلت ام الحريز بنج مولا لاني خذوا
طه بن مالك ست ميگفت گفت بنج خاوس صلى الله عليه وسلم من اقتراب الساعة هلك العرب ساجله علامات نزديك باذن قيامت
هلاک شدن عرب - رواه الترمذي - وعن ابی هريرة قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم الملك في قریش والقضا في الانبياء
گفت آنحضرت خلافت و بادشاهی و قریش ست و قضا و انصارت مراد نقابت ست چنانکه دوازده نقبا از انصار ساخته بودند
گفت اندک نه بلکه مراد قضا بمعنی مشورت چنانکه آنحضرت صلى الله عليه وسلم معا و انصار بن فرستاد و الاذان فی کعبه
بانگ نماز گفتن و رقوم حبشه است چنانکه بلال رضی الله عنه مؤذن آن سرور بود - و الامانة فی الازمنة و الامين كزفتن و الامين
و قبيلة از دست - يعني - الامين - بخواند آنحضرت از ادين را که قبيلة السبیت ازین که ذکر ایشان در احادیث سابق گذشت مقصود
آنست که می باید که این مناصب را دین اقوام کرد و از ایشان ساخت - و فی روایت موقوفه در روایتی انجیث موقوفست بر ابی
رواه الترمذي - روایت کرده آنرا ترمذي - و قال هذا صحیح - گفت ترمذي روایت انجیث بطریق وقف صحیح ترست از روای السید و
حديث موقوف در مقدمه معلوم شد -

الفصل الثالث - عن عبد الله بن مطيع - روایت می کند عبد الله بن المطيع قرش عذوی از سادات قریش و فرسان
البيان - عن ابيه - از پدر خود مطيع که - و نام وی ماضی بود آنحضرت او را مطيع نام کرد - قال سمعت رسول الله
گفت عبد الله بنج خاوس صلى الله عليه وسلم يقول يوم فح مكة - می گفت روز فتح مکه - لا ليقيل قرش صبر الیوم هذا الیوم
یوم الفیته - کشته نشود هیچ قریشی بحبس و بندنه در محرکه بعد ازین روز تا روز قیامت لعنه گفته اند که راوی قتل قرشی ست بصبر
لوحه گفته معنی آنست که کشته نشود و بسبب ارتداد و زیر که یافته شدند لوحه که کشته شدند بصبر رواه مسلم - و عن ابی نوفل حایة
بن مسلم از تابعین ست روایت دارد از ابن عباس و ابن عمر روایت کرد و از وی شعبة قال رايت عبد الله بن الزبير علی عقبة
گفت دیدم عبد الله بن الزبير را بر عقبة که واقعت در راه مدینه اصاف عقبة بدينه باین حبت ست و الا عبد الله بن الزبير
رضی الله عنه در که بود که حجاج غلام او را کشت و بردار کشید - قال - گفت معاویه بن مسلم فجلت قریش تمر علیه و الناس پس
قریش که می گذرند بروی و مردم دیگر حتی مر علیه تا آنکه گذشت بروی عبد الله بن عمر - فوقف علیه پس الیتا و ابن عمر بن الزبير
بردار بود - فقال - پس گفت ابن عمر - السلام عليك ابا خبيب السلام عليك ابا خبيب - السلام عليك ابا خبيب - بار
گفت و ابو خبيب کین عبد الله بن الزبير ست لعنه فامعجه و فتح موحده اولی و سکون تجانیه - اما والله لقد کنت انماک
عن هذا ما والله لقد کنت انماک عن هذا ما والله لقد کنت انماک عن هذا ما والله لقد کنت انماک عن هذا ما والله لقد کنت انماک
که باز میباشم ترا ازین کار مراد از کار خروج بدعوی خلافت و امامت که عبد الله بن الزبير کرد که بیزیمیت نکرد و در کشته
ولا یتا در تحت تصرف خود آورد و همچنین مردان بعد از یزید و بعد الملك بعد از مردان پس عبد الملك حجاج را بر سر وی بکه فرستاد

و حجاج اور اگشت و سرا و ابهر بنہ منورہ فرستاد و حسب اوراد کہ بردار کشید و نیزید نیزه لشکری را بخراب کردن مدینه و قتل اہل آن کو از قضا
 حکہ گوید فرستادہ بود و ہمان لشکر کہ آمد تا عبداللہ بن الزبیر را کشید درین میان از عالم برفت پس بن عمر گفت کہ من ترا ای خبیث
 ازین معاملہ منع میدرم و منع مرا قبول نکردی تا آخر کار با نجا کشید مقصود ازین تحسیر و تاسف ست بر حال بنی الزبیر و تشنج و تاسف است کہ بن
 جامعہ ظالم اما واللہ تقدس ما علمت صوابا تو انا و انا و انا گاہ باش بخدا سوگند ہر آنکہ تحقیق بودی توروزہ داشت بخیر آوردہ اند کہ سہ
 رضی اللہ عنہ روزہ بسیار میداشت و گاہ پانزدہ روزہ طی میداشت و تمام شب بیدار میبود و صلا لایحکم صلہ و پیوند و احسان کندہ و خوشی
 و قرائت ان را۔ اما واللہ لایمہ انت شہر لایمہ سورہ فانا و انا گاہ باش بخدا سوگند ہر آنکہ امتی کہ تو بدترین آن امتی با عتقا و الیثان ہر آنکہ
 ہدی ست۔ و فی روایت لایمہ خیر و در روایتی بجای لایمہ رسولامہ خیر آمد یعنی امتی کہ تو شہر الیثانی امت خیرست این ہر دو روایت آمدہ بود
 گفتہ کہ روایت جہور لایمہ خیرست و روایت لایمہ سورہ خطا و تحقیق ست و ظاہر میشود کہ روایت از حیثیت روایت ست یا از طریق درایت کہ
 از حیثیت روایت ست فلا کلام و اگر از طریق درایت و محسب معنی ست این موقوف بر تشخیص معنی این دو عبارتست و خالی از حقایق نیست
 و آنچه ظاہر میشود آنست کہ معنی روایت اولی آنست کہ امتی کہ تو در گمان الیثان و عتقا و الیثان از جملہ اشراری امت ہدی ست کہ این
 کسے را کہ قوم از اشرار گویند معنی روایت ثانیہ آنست کہ ترا کہ این امت بد میداند الیثان امت خیرند شاید بطریق تخریص و استہزا
 ولیکن معنی اول ظاہر ترست و با وجود آن حکم کردہ اند کہ آن خطاست شاید کہ از حیثیت روایت ست واللہ اعلم ثم لغز عبداللہ بن عمر
 پست رفت و گذشت ابن عمر از انجا صلیح الحجاج موقف عبداللہ و قولہ پس را الیثان دن ابن عمر و گفتن وی این
 سخن را۔ فارسل الیہ پس فرستاد حجاج کسے را بسوی ابن الزبیر فانزل عن جذعہ پس فرو آوردہ شد ابن الزبیر را چوب و گلاب
 کشیدہ بود بر ان جنین بکسر جیم و سکون ذال معجزہ دست۔ فالتقی فی قبور الیہ و پس انداختہ شد در گور ہای یہود آن قبور یہودان
 در کایہ متعارف نیست مگر در ان زمان بودہ است تا حکم کہ حجاج کہ در جای برند و بنید ازند کہ در انجا قبور یہود باشد واللہ اعلم ثم ارجل
 الی امہ اسماء بنت ابی بکر۔ پست فرستاد حجاج کسے را بسوی مادر ابن الزبیر کہ اسماء بنت ابی بکرست کہ بیاید۔ فاست ان تا بہ۔
 پس ابا آورد و سر باز زد و اسماء کہ بیاید نزد آن ظالم۔ فاعاد علیہا الرسول پس باز گردانیدہ فرستاد حجاج بر اسماء کہ فرستادہ شدہ با
 گفت۔ ولتا بیئنا اول البیثن الیک من لیجیک لقر و نک۔ ہر آنکہ می آئے تو ای اسماء بطور خود یا میفرستم بسوی تو کسے را بر زمین
 کشیدہ می آرد و ترا بکسیو ہای تو قرن شاخ و گیسو۔ قال۔ گفت راوی کہ معاویہ بن مسلم ست۔ فاست۔ پس باز ابا آورد و اسماء وقتا
 و گفتہ فرستاد۔ واللہ الا تیک حتی تعث الی من لیجینی لقر و نی۔ بخدا سوگند نمی آیم ترا آنکہ میفرستے تو بسوی من کسی کہ می کشد مرا
 بکسیو ہای من۔ قال۔ گفت راوی۔ فقال۔ پس گفت حجاج۔ ارونی سبتے۔ ہنایید مرا الفلین مرا و سبتیہ بکسر سین مملہ و سکون حذو
 و کسر فو تانیہ۔ و تشدید تخمینہ الفلی کہ دباغت دادہ شدہ است چرم او و سترہ شدہ است مویای و سبتی با فط تثنیہ است مضاف
 متکلم فافذ فلینہ پس گرفت ہر دو فلین خود را۔ ثم اطلق تیوزن۔ بذال عجمہ و فاپست روان شد حجاج در حالیکہ نزدیکی زندگانی
 وی جنباند و شہای خود را و خیر اند حتی دخل علیہا۔ تا آنکہ درآمد بر اسماء۔ فقال۔ و در بعض نسخ فقال لما پس گفت حجاج مرا اسماء

لیفت رایتی صفت لحد و القدر چگونه دیدی تو ای زن مرا که دم باین دشمن خوار یافت - گفت اسما - رایتی که افسدت علیه دنیا و دین من ترا که بتاه گردانیده بروی دنیای او را قطع کردی خیات دنیا را از وی - و افسد علیک آخرتک - و بتاه گردانید آخرت ترا که سبب قتل او سختی مذهب و دین شدی - یعنی آنکه تقول لبیا این ذات الشقایق - رسیده است مرا که گوی گفتی مرا و را ای پسر خداوند کرم بذات الشقایق لقب اسماء بنت ابی بکر است که آنحضرت صلی الله علیه و آله وسلم مناده بود بکبت آنکه در وقتیکه آنحضرت در نماز عرس بود اسماء بای وی طعام می برد و چون دوا می و بند می بلای لبستن سفره نیافت لظاف خود را که لبستن آن در کمر عادت زنان عرب است و دوپاره کرد و یک پاره سفره طعام آنحضرت را صلی الله علیه و آله وسلم لبست و بپاره دیگر که خود را لبست چنانکه فرمود - و انا والله ذات الشقایق - و من بخدا سوگند خداوند و نظام - اما احدیها نکنت به ارفع طعام رسول الله صلی الله علیه و سلم و طعام ابی بکر - اما یکی از ان دو لظاف پس بودم من که بستم طعام آنحضرت و طعام ابی بکر را - من الدواب بنکاه می داشتم طعام ایشان را از جنبند های زمین که فرو نکشاید و بر زمین بفتند و ضایع نگردد - و اما آخر لظاف المرأة التي لا تستغنی عنه - و اما لظاف دیگر پس کرم بدین است که بی نیاز نیست زن از ان گویا که آن ظالم من این لفظ بر دم حمل کرد و کنایت داشت از بودن وی خادمه سیردن آئینده و نداشت آن بی فکر که دام فضیلت است فوق خدمت پیغمبر خدا صلی الله علیه و آله وسلم و خدمت ابی بکر - اما ان رسول الله صلی الله علیه و سلم حدثننا ان من ثقیف کذابا و مبیرا - آگاه باش که آنحضرت حدیث کرد ما را که در قبیله ثقیف کذاب است و مبیر یعنی دروغ گوئی است و هلاک کننده - اما الکذاب فرانیاه - اما کذاب پس دیدیم ما است مختار بن ابی عبید - و اما المبیر فلا اخالک الاياه - اما مبیر پس گمان نمبر ترا که آن مبیر که آنحضرت خبر داده است چنانکه در فصل ثانی از حدیث ابن عمر گذشت - قال - گفت راوی - فقام عنهما پس برخاست حج از پیش اسما - فلم یاجها پس مراجعت نکرد او را و جواب نداد و در برابر این سخن بد - رواه مسلم - و عن نافع روایت است از نافع که مولی ابن عمر است - ان ابن عمر اتاه رجلا فی فتنه ابن الزبیر که ابن عمر آمدند او را و مرد و رفته ابن زبیر - فقال ان الناس صنعوا ما تری - پس گفتند آن دو مرد که مردم کردند آنچه می بینی تو از اختلاف در امر امت و امارت - و انت ابن عمر و صاحب رسول الله - و تو پسر عمر بن الخطابی و یار پیغمبر خدائی - صلی الله علیه و سلم فماینک ان تخرج - پس چه چیز بازمی دارد ترا از برای بر آمدن بدعوی امت و خلافت و کشیدن انتقام از ظالمان - فقال یخفی ان الله حرم علی دم اخي المسلم گفت باز میدارد او را از خروج و قتال علم بآنکه خدای تعالی حرام گردانیده است بر من خون برادر مسلمان مرا اشارت کرد به پسر بزرگوار از خون و گرفتن او و طریق را و الا حاجت بزیادت لفظ علی بود تا فرم - قال - گفتند آن دو مرد - الم لقیل الله - آیا گفته است خدای تعالی - و قالوا هم حتی لا نلک فتنه - و قتال کیندم مردم را تا آنکه پیدا نشود فتنه - فقال بن عمر قد قاتلنا حتی لم تکن فتنه - پس گفت ابن عمر تحقیق قتال کردیم با این همراه آنحضرت و خلفای راشدین تا آنکه نبود فتنه - و کان الدین لله - و بود دین مر خدا را - و انتم تریدون القاتلوا حتی تكون فتنه و لیكون الدین لیضر الله - و شما میخواهید که قتال کنید تا آنکه پیدا شود فتنه و باشد دین در غیر خدا یعنی جنگ شما بر سر دنیا و پادشاهی است به سبب حق و ترویج دین - رواه البخاری - و عن ابی هریره قال جازا الطفیل بعزم طواف ففتح فابن عمر والدوسی لفتح دلا

صحابی است اسلام آورد کہ پس از ان رجوع کرد بقوم خود و آنجا میبود تا هجرت کرد آنحضرت صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم پس قدم آورد و در آنجا آنحضرت در خیمہ پس ہمیشہ در خدمت بود تا رحلت کرد آنحضرت و او را ذوالنور لقب است زیرا کہ چون آنحضرت اورا بسوی قوم خود تا دعوت کند ایشان گفت کہ بگردان یا رسول اللہ بی من آئی کہ قصد یمن من کنند پس جا کرد او را آنحضرت و گفت خدا یا بخت ادا نور پس ساطع گشت نور در میان و چشم وی گفت می ترسم کہ این را مثلہ بگویند پس برگشت این نور بطرف تازیانہ وی پس روشن میگشت در شب تا یک پس رفت و دعوت کرد قوم خود را پس ایمان آورد و پدر وی و ایمان نیاورد و او درش روایت میکند ابوہریرہ کہ آنہ ابن طفیل بن عمرو سالی رسول اللہ بسوی خیمہ فراد علی اللہ علیہ وسلم فقال پس گفت طفیل ان دوسا قد راہبت غممت وابت - گفت تحقیق ہلاک شد قبیلہ دوس زیرا کہ غصیان کرد و آبا و ردا و امتثال و اطاعت - فادع اللہ علیہم پس دعا کن بر حضرت ایشان نظر انداز کہ انہ بدعو علیہم پس گمان بردند مردم کہ آنحضرت دعا می کند بر ایشان - فقال اللهم اہدو سائیس گفت آنحضرت خداوند ادا را بنا دوس را - و انت بجمہ و پیار ایشان را یعنی در خاک کہ مسلمان اند - متفق علیہ - و عن ابن عباس قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم اجوا العرب ثلاث - دوست و اید عرب را از جهت بہ فصلت - لانی عربی - یکی از جهت آنکہ من از عربم و القرآن عربی - و دوم کہ قرآن نیز بیان عربست - و کلام اہل البختہ عربی - سوم از جهت آنکہ سخن بہشتیان عربست یعنی عرب را افضل سنت در دنیا و آخرت - رواہ البیہقی فی شعب الایمان -

باب مناقب الصحابة رضي الله عنهم

صحابی شخصی را گویند کہ دریافت پیغمبر خدا را صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم در حالت ایمان و درین اسلام مرد و اگر چه درین میان روستی و بیابان چنانکہ در اشعث بن قیس میگویند قول اصح انیت بوضی شرط کردہ اند طول صحبت را با آنحضرت و ملازمت وی صلی اللہ علیہ وسلم و اخذ علم از وی و حضور مشاہد غزوات و اقل آن شش ماہ و اشہ اند و دلیل تعیین شش ماہ معلوم نیست واللہ اعلم و خفای شش در حجاب مرتبہ گشت کہ ملازمت کرد آنحضرت را و قتال کرد ہمراہ وی صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم بر کسی کہ ملازمت نکردہ حاضر نشدہ و مشہد از شہاد و ندید آنحضرت را اگر نظره از دور و سخن کرد با وی اگر اندکی یا دید در حال طفولیت اگر چه شرف صحبت حاصل است ہر سخن در عدالت صحابہ و فضیلت ایشان بر ما و رای خود در ازست پارہ از ان در شرح مذکور است و طریقہ اہل سنت و جماعت آنست کہ زبان از گفتگوی ایشان جو نیز بستہ دارند اگر چیزی بر خلاف آن منقول باشد از ان اعراض کنند کہ سلامت درین سنت واللہ اعلم

الفصل الاول عن ابی سعید الخدری قال قال النبی صلی اللہ علیہ وسلم لا تسبوا الصحابی - گفت آنحضرت دشنام نکنید یا را ن مرا - فلو ان احدکم الفق مثل احد فہب - پس اگر ثابت شود کہ یکی از شما فرج کند در راہ خدا مانند کواہ احد اثر زر - ما یبلغ نہ احد - ہم نیز سز ثواب آن ثواب پیانہ کی از ایشان را مد یقیمیم و تشدید دال پیانہ و ان رطل و ثلث رطل است - و لا یصفیہ و نہ ثواب نیز پیانہ کی از ایشان را و از پیانہ است کہ فضیلت صحابہ را بچند کثرت ثواب داشته اند - متفق علیہ - و عن ابی ہریرۃ رضی اللہ عنہ کہ

راہسہر ابو موسی اشعری تابعی ثقہ است قاصی کوفہ - عن ابیہ - روایت کردہ است از پدر خود کہ ابو موسی اشعری است

قال گفت پردی رخ برداشت یعنی یعنی بر داشت پیغمبر صلی الله علیه وسلم رأسه الى السماء سر مبارک خود را بسوی آسمان
وکان کثیرا ما یرفع رأسه الى السماء ولقد آنحضرت زمان کثیر که بر می داشت سر خود را بسوی آسمان بحسب انتظار روحی و
توجه بجانب علو و عالم علوی فقال النجوم امته للسماء پس گفت آنحضرت ستارگان سبب این اندر آسمانها و اسنه الفجوات مقدر
یعنی این چنانکه در قول وی سبحانه اذ نشیکم النحاس امته فاذا ذهب النجوم الى السماء اقول و پس و قتیکه بر دهنه ستارگان
نکویرو انکدار چنانکه فرموده است اذ الشمس کورت و اذ النجوم انکدرت می آید آسمان را آنچه و عده کرده شده است آسمان را تقدیر
اورا از انظار و الشفاق چنانچه فرموده اذ السماء الفطرت و اذ السماء الثقت و انا امته لاصحابی و من سبب انهم برای اصحاب
خود فاذا ذهب انا الى اصحابی بالیوم عدون پس و قتیکه بر دم من از عالم می آید اصحاب مرا چیزی که وعده کرده شده و تقدیر
شده است و قوع آن در میان ایشان از فتن و حروب و ارتداد بعضی اعراب و اصحابی امته لاسمعی فاذا ذهب اصحابی الى ائمتی بالیوم عدون
و اصحاب من باعث امن اند بامی است من پس و قتیکه بر دهنه اصحاب من بیا بامت مرا چیزی که وعده کرده شده اند امت از بهر عدو
و فتن و ذهاب غیر و حدوث شر و راه مسلم و عن ابی سعید الخدری قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم یاتی علی الناس
زمان گفت آنحضرت می آید بر مردم زمانی فیغزو فقام من الناس پس غزای میکنند جماعتی از مردم فقام کسبر فاد بهزه و بیابانز آمده
جماعتی از مردم جمع آن قوم لغبنین مثل کتاب کتب و لفتح ففتح فانیز گفته اند فیقال بل فیکم من صاحب رسول الله پس گفته میشود
و پرسیده میشود ازان جاغت آیا هست در میان شما کسی که صحبت داشته پیغمبر خدا را صلی الله علیه وسلم فقولون نعم پس می گویند و
چواب میدهند آری هست میان ما کسی که صحبت داشته پیغمبر خدا را صلی الله علیه وسلم ففتح نعم پس گفتا و میشود حصنه و حصاری و شهری که مقید اند
بآن و غزای میکنند بر آن یعنی برکت و شوکت اصحاب پیغمبر خدا صلی الله علیه وآله وسلم ففتح و نصرت دست میدهند بر دشمن یاتی علی الناس ان
فیغزو فقام من الناس فیقال بل فیکم من صاحب اصحاب رسول الله صلی الله علیه وسلم پس گفته میشود آیا هست در میان شما کسی
که صحبت داشته با صاحب پیغمبر خدا صلی الله علیه وآله وسلم که تابعین باشند فقولون نعم ففتح نعم ثم یاتی علی الناس زمان فیغزو فقام
من الناس فیقال بل فیکم من صاحب اصحاب رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم حیان شما کسی که صحبت داشته است با کسی که صحبت
داشته است اصحاب پیغمبر خدا را صلی الله علیه وسلم یعنی تابعین فقولون نعم ففتح نعم و در اینجا بیان فضل و شرف قرون ثلاثه است
چنانکه تصریح نیز در حدیث آئید و باید متفق علیه و فی روایت مسلم قال یاتی علی الناس زمان یبث فیم البعث و در روایت
مسلم بخین آمده است که گفت آنحضرت می آید بر مردم زمانی که فرستاده میشود و میان ایشان لشکر بوث الفتح با و سکون عین
و الفتح نیز آمده لشکر که فرستاده شود بجائی جمع بوث فقولون نعم ففتح نعم و فیکم من صاحب رسول الله پس میگویند مردم
ننگاه کنید آیا می یابید در میان شما هیچ کی که از اصحاب پیغمبر خدا صلی الله علیه وسلم فیکم بکلمات خطابست و در روایتی فیم لغبنین غائب
و در قرآن و دیگر همه جا فیم است فیکم من صاحب رسول الله پس ففتح نعم و فرستاده میشود برای ایشان ثم یبث
البعث الثاني فیلد ازان فرستاده میشود و لشکر دیگر یعنی در وقت دیگر فقولون بل فیم من راعی اصحاب ابی بنی علی الله علیه وسلم

اعتبار ندارد و نیز رول و لایقون و پیمان میکنند با خدا و پسری برند آفرای و نظیر فهمی السمن کبر سن و فتح تسم و پیدا میشود در ایشان
 یعنی فزونی که از توس در اکل و شرب و تنعم و ترنم در آن پیدا آید آنکه خلق و طبع بود و بعضی میگویند که مراد همین در احوال است و مراد آنست که دعوی
 میکنند چیزی را که در ایشان نیست از کمال و قیمت مرایشان را از شر و نیز گفته اند که مراد جمع مال و غفلت از دین با توس در اکل و شرب
 است و فی روایت و کلفون و لایقون و سوگند میخورند و سوگند داده میشوند متفق علیه فی روایت المسلم عن ابی هریره ثم یخلف قوم یقولون
 السمانه یعنی شصت پسر ایشان می آیند که وی که دوست میدارند فزونی را و بر بعضی روایات آمده است که سبقت میکنند شهادت کی از ایشان پس
 او را سبقت میکنند و شهادت او را مقصود و مراد است بر شهادت زور و دین کاذب و قلت مبالغت برین و دیانت چنانکه گاهی از این میکند و گاهی
 البقیل الثانی عن عمر رضی الله عنه قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم اگر موالی صحابی فانهم خیار کم گرامی و اریداران را
 زیرا که برستی که ایشان نیک ترین و برگزیده گان شانند و خود چنان باشند که مصاحبان و ملازمان درگاه و حاضران گاه و بیگاه و تربیت
 یافتگان علم و عمل و حال و دین و اگر ملازمت و مصاحبت نکرده باشند نظار گیان جمال و مشاهدان طلعت با کمال و انبیا شیخ ابوطالب علیه السلام
 علیه گفته که یک نفره که بر جمال مصطفی افتد چیزی نماید و کاری کشاید که دیگر از این عینیات و خلوات نه نماید و نه کشاید و اما ان عیانی و لیس فی
 که ایشان راست کسی را در آنجا شرکت نیست ثم الذین یلوئمهم ثم الذین یلوئمهم این سه گروه اختیار است و سردار است اند و غالب در آن زمان
 و اهل آن زمان صدق و دیانت و عفت و انانیت است و مستوران ایشان محکوم بعبادیت اند الا اندو از جهت عدم عصمت و بعد از ایشان
 محکوم است چنانچه فرمود ثم نظیر الکذب بعد از آن شام میگرد و دروغ و خیانت در دین و دنیا اشارتست بطور شوع بدع و اهو اگر چه
 حدیث لطیفه ازین امور مثل قدر و اعتزال دارد و از آخرین قرون پیدا آمد و لیکن بطور شوع آن بعد از وی شده حتی ان الرجل یحلف و یقسم
 یشهد و لا یشهد تا آنکه مروی باشد که سوگند میخورد و سوگند داده نمی شود و گواهی میدهد و گواهی طلبیده نمی شود و اشارتست بر کترین حدیث
 الامین سر و بکوجه الجنة و اما واکا و باش کسی که شاد میگردد و اندو را وسط بهشت یعنی میخورد که در میان جنت باشد که بهترین جای است
 بکوجه و در لیم و جنتین و سکون و هدای او لی و وسط آن فلیکرم الجماعه پس باید که لازم گیر جماعت مسلمانان را و سوا و اعظم آن قرن
 شش را و متابعت و پیروی کند ایشان را فان الشیطان مع الفتن پس بدستی شیطان با آنهاست فذلج فاف تشدید ذال محبت نماید
 و او کسی است که مستعد است برای خود و متابعت نمیکند برای جماعت را و هو من الاشیان البعد و شیطان از دو کس دور ترست نسبت به کس
 از یک کس شاید گاهی دور شود اما از دو کس دور ترست یا البعد اینجا بمنی بعد است و لا یحلفون رجل با حراه باید که تنها باشد مروی است
 اجنبه فان الشیطان مثلهم زیرا که شیطان سوم این سه کس است که مردوزن و شیطان اند و من سر ته حسنه و سانه سیه کسی که
 شاد گردد و اندو را یکی او و اندو را یکی او و اندو را یکی او و اندو را یکی او و اندو را یکی او و اندو را یکی او و اندو را یکی او و اندو را یکی او
 که در شاد و خوش گردد و اگر بدی بوجود آید نگویند و ناخوش شود و گفته اند که نشان زندگی دل نیست رواه در اصل بیاض است و در شاد
 انشیته اند الفسائی و عن جابر عن النبی صلی الله علیه وسلم قال لا یسلم لنا مسلما را فی اور آبی من را بے گفت آنحضرت نمی ساید
 که نشانی و درخ مسلمان را که دیده است بر او دیده است کسی را که دیده است را یعنی مرده است بر اسلام و این حدیث تخصیصی است بر این اشارت

سألت ربی عن ائمتنا اصحابی من بعدی - پرسیدم پروردگار خود را از حال اصحاب من بعد از من - فادحی الی - پس دجی فرستادیم
 من - یا محمدان اصحابک عندی بمنزلة الجنیم فی السمار - ای محمد اصحاب تو نزد من بجای ستارگان اند در آسمان یعنی اقوی من
 یعنی ازان ستارگان قوی تر در دشمن تر اند از بعضی - وکل نور - وهر کی را نور نیست - فمن اخذ شیئاً منهم علیه من اختلافهم پس
 که گرفت بچیز سے یعنی لایله وعلی از آنچه ایشان بران چیز اند از اختلاف ایشان در مسائل علم فقه - فوعندی علی دجی پس آن کس
 نزد من بر راه راست است چنانکه فرمود است ائمتنا امتی رحمة - قال - گفت عمر بن الخطاب - وقال رسول الله صلی الله علیه وسلم
 اصحابی کالنجوم فباہم اقتدیم ہتیم - اصحاب من بمنزلة ستارگان اند کہ بآنها راه یافتہ میشود پس بہر کدام ایشان کہ اقتدا کنید ویرود
 نمایند بر راه راست می یابید چنانکہ اشارت کرد بقول خود وکل نور پس ہایت بر قدر علم و فقیست کہ نزد اوست با وجود تفاوت مراتب
 آن دوزین حتی سیح صحابہ خالی نیست البتہ علم دین و شریعت نزد وی ہست و اگر در بعضی نواضع بجهت بشریت و خطانہ بر طریق صواب
 رفته باشند چنانکہ بے خلاف امام بر حق و زریہ باشند از جهت عدم عصمت در خصوص آن حکم اقتدا درست نباشد و ہتد اہتد بہرست
 ینا یدان مستثنی و خارج بحث است فافهم و باللہ التوفیق - رواہ ذہب -

باب مناقب ابی بکر الصدیق رضی اللہ عنہ

احادیث در مناقب و فضائل وی رضی اللہ عنہ در خارج و حسان و صفات بسیار وارد شدہ و بعضی محدثان بر بعضی از انہا حکم وضع
 کردہ اند از اجلہ است ان اللہ تجلے للناس عامۃ و لا بے بکر خاصۃ خدا ی تعالی تجلے می کند مردم را عام و مکر ابو بکر را خاص و حدیث
 ما ضرب اللہ فی صدری شیاً الا وحببتہ فی صدری بکر تریخت خدا در سینہ من چیزی از حقان و معارف مگر آنکہ برنجیم من آنرا در سینہ
 ابی بکر و حدیث کان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم اذا اشتاق الی حبیبہ قبل شیبۃ ابے بکر بود آنحضرت چون مشتاق میشد بسوی
 حبیبش می یوسید پیڑی ابو بکر و حدیث ان اللہ لما اxtار الارواح اختار روح ابی بکر خدا ی تعالی ہنگامے کہ اختیار میکرد
 ارواح را اختیار کرد روح ابی بکر را کہ اذکر الشیخ عبد الدین الشیرازی فی سفر السعاده و گفته است کہ بطلان آن معلومست بیدان
 عقل انتہی و شاید کہ آن از جهت آنست کہ لازم می آید فضیلت ابی بکر بر تمامہ خلق از انبیاء علیہم السلام و جز ایشان و لازم می آید
 مساوات او با سید المرسلین صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم و لازم می آید آنچہ خارج است از دائرہ عقل و عادت پوشیدہ مانند کہ ابواب تاویل
 غیر مسدودست اگر صحیح بودہ باشد احادیث و حدیث ان اللہ تجلے للناس را در تشریح الشریعہ از انس آورده و گفت رواہ الخطیب
 و ابونعیم و ابن حسان فی الضعفاء و حکم کردہ است ذہبی بوضع آن و بعضی حسن گفته اند و حاکم آنرا درست گرد آورده و در الحیاء
 نیز آورده و اللہ اعلم -

الفصل الاول - عن ابی سعید الخدری عن النبی صلی اللہ علیہ وسلم قال ان من امن الناس علی فی صحبۃ و مال
 ابو بکر - گفت آنحضرت بدرستہ از عطا کنندہ ترین مردم بر من در محبت خود و مال خود ابو بکرست - و عند النجاری ابابکر را عطا شدہ

ورکڑہ است شیخ ابن حجر بر این جوڑی در حکم کردن وی بوضع این حدیث بجز و توهم معارضه وی بحديث ابی بکر گفته است که
 على راطق کثیر است بعضی از ان بحدیث رسیده است و بعضی بمرتبہ حسن و معارضت میان این حدیث و حدیثی که وارد
 شده است در شان ابی بکر نیست و وجه توفیق آنست که امر بسید ابواب و فتح باب علی ذوال امر بود و نزد بنابر مسجد و بود در علی
 رضی اللہ عنہ در بی جانب مسجد که می درآمد وی برآمد از ان و تحقیق بعیت رسیده است از آنحضرت صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم که فرمود
 علی را رضی اللہ عنہ در بنام این مسجد را جنب پنج کی گمرن و تو و امر بسید خوفاً که خوفاً ابی بکر رضی اللہ عنہ در آخر امر بود در عرض
 آنحضرت که باقی مانده بود از عمر شریف وی دوسه روز و دلیل برین سخن آنست که وارد شده است که چون امر کرد آنحضرت صلی اللہ
 علیہ وآلہ وسلم بسید ابواب جواب علی آمد حمزہ بن عبد المطلب بعد از آنکه ظاهر شد از وی در امتثال امر او فی توقف و هر دو چشم وی
 در داشت و آب میرفت از اینا و گفت یا رسول اللہ بیرون کردی عم خود را و در آوردی ابن عم را گفت پیغمبر خدا صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم
 ای عم من امر کرده شدیم باین و در او برین اختیار می نیست پس بزرگ حمزہ در قصه دانسته شده که این مقدم بود زیرا که حمزہ رضی اللہ عنہ
 در غزوه احد شهید شد و در روایت آمده است که خطبه خواند رسول خدا صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم و گفت وحی فرستاد حضرت رب العزت
 جل شانہ بسوی موسی علیه السلام تا مسجدی بنا کند مگر که ساکن نگردد و در وی گروی و هارون و ہر دو پسر ہارون شہید و شہر چمن
 وحی فرستاد وحی سبحانہ بسوی من که بنا کنم مسجدی را مگر که ساکن نگردد و در وی گمرن و علی و ہر دو پسر وی حسن و حسین رضی اللہ
 عنہم جمعین و شیخ ابن حجر درین باب کلام بسیار ترازی که قدری از ان در تاریخ مدینه ذکر کرده ایم و اللہ اعلم
 عبد اللہ بن مسعود عن ابی بنی صلی اللہ علیہ وسلم و لنت متخذاً غلیلاً لا نخذ اباً بکر خلیلاً و لکنہ اخی و صاحبی و لیکن ابوبکر برادر
 من است و یار من است و در روایت احمدی فی الدین و صاحبی فی النار - و قد اخذ اللہ صاحبکم خلیلاً و به تحقیق گفته است
 خدای تعالی صاحب شما را عبارت است از ذات شریف او دوست از حدیث اولی گرفت و می صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم خدا سے
 تعالی را دوست معلوم شد و ازین حدیث دوست گرفت و می قنایے مرا و از فرمود تا معلوم شود که ہر کہ در محبت خدا فی است بمرتبہ
 محبوبیت میرسد بحکم و یکجہ - بہیت ہر کہ او در عشق صادق آمده است بپر سرش محشوق عاشق آہوہ است بآن محبت محبت و جذب
 آنان جانب ناشی است کہ اثر او جذب است ازین جانب و آنحضرت صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم حبیب اللہ بود و حبیب آل محب را
 گویند کہ مرتبہ محبوبیت رسد و بعضی خلعت راطق و اخس دارند و آنحضرت را جازع کہ بیند میان مرتبہ محبت و خلعت و خلعت آنحضرت را
 و اکمل دارند از خلعت ابرائیم کہ قال النبی صلی اللہ علیہ وسلم - و عن عائشہ قالت قال لی رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم
 فی مرضہ - لکنت عائشہ لکنت مر آنحضرت در مرض موت خود - او می ابی بکر ابابک و اخاک - بخوان و بطلب برای من ابابکر را
 کہ پدر است و بخوان برادر خود را یعنی عبد الرحمن را کہ برادر عائشہ بود و در احادیث دیگر تصریح نام او واقع شده است حتی کہ
 کتاب - تا آنکہ بنویسم کتاب را یعنی اگر تم خوشتر - فانی اخاف ان یتیمی من - زیرا کہ پدرستی من می ترسم کہ آرزو کند از زبندہ
 و یقول قائل انما ولا - و بگوید کہ نیکو بن مستحکم خلافت را مستحق نیست غیر من - و یا بی اللہ و المؤمنون الا ابابکر و اباء و خلائق

ابوبکر کرام محبوب ترست۔ قال عمر۔ گفت بعد از وی عمر محبوب ترست۔ فخر جلالہ۔ پس شمر و آنحضرت مردان را شکست۔ پس خاموش
شد من۔ مخافۃ ان یحلبنہ فی آخرہم۔ از جہت ترس آنکہ نگردد اندام او را پسترن الشیطان۔ متفق علیہ۔ و محمد بن محمد بن الحنفیۃ الباقی
محمد بن علی بن ابیطالب القرشی الهاشمی اسم او خولت جعفر بن قیس خفیفہ از بنی حنیفہ کہ از بنی یاسہ بود تا بے دینے ثقہ عالم
فاضل کامل موصوف بطاعت و شجاعت شدید القوۃ چنانکہ آورده اند کہ نزد امیر المومنین علی زہر آہن آورده بودند کہ دراز
بود و بقو مبارک وی راست نیامده پس گرفت آن زہر را محمد بن خفیفہ و قطع کرد بقوت دست خود قدر آنچہ دراز بود از دامن وی و ازو
پرسیدند کہ سبب چیست کہ پدر تو را بفرات و جروب و ممالک می فرستد حسن و حسین را نیز فرستد گفت حسن و حسین بہ شبانہ ہر دو چشم اندو
من بنزد دست و چشم نگاہ داشتہ میشد و بدست۔ قال قلت لابی۔ گفت محمد بن خفیفہ گفتیم بہ پدر تو و لینی امیر المومنین علی رضی اللہ عنہ
ای الناس خیر لہا لنبی۔ کہ امی کی از او میان بہترست بعد از پیغمبر خدا صلی اللہ علیہ وسلم قال ابوبکر۔ گفت پدر من ابوبکر بہترست قال قلت
ثم من۔ گفتیم بہتر کیست۔ قال عمر و خثیمہ۔ ان لیقول عثمان۔ و ترسیم من کہ گوید عثمان لیتے بہتر سیدم کہ بعد عمر کہ بہترست و ذکر عثمان
از میان طی کردم۔ قلت ثم انت۔ گفتیم بہتر تو بہتری و در تفضیل عثمان بر علی خلا فی ہم ہست در میان علما۔ قال انا الانزل من السلیمن
گفتیم تم من مگر یک مردی از مسلمانان مردی و چہ مردی این را برو جہ تواضع فرمود الا وی بہترین مردم بود و در وقت این سوال
رضی اللہ عنہ و کرم اللہ وجہہ۔ رواہ البخاری۔ و عن ابن عمر رضی اللہ عنہما قال کنا فی زمن النبی صلی اللہ علیہ وسلم لا نعد
بابی بکرا احد۔ نبودیم در زمان آنحضرت کہ برابر بنیکہ دیم بانی بکریچ کیے را۔ ثم عمر۔ بہتر برابر بنی کہ دیم بکریچ کی را۔ ثم عثمان
بہتر عثمان زیرا کہ ایشان بزرگ بودند و مقرب۔ و بارونیا و دین مقدم و ابوبکر و عمر ہر دو وزیر و مشیر آنحضرت بودند و عمر بن عمر
اصحاب النبی صلی اللہ علیہ وسلم لا تفاضل بینہم۔ پس عمری گذاشتیم اصحاب آنحضرت را کہ فضل کنی نہادیم میان ایشان کی را بر دیگری
اگر چہ ثابت بود۔ رواہ البخاری و فی روایۃ لابی داؤد قال کنا نقول و رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم حی۔ بودیم ما کہ می گفتیم حال
آنحضرت نندہ بود۔ افضل امہ النبی صلی اللہ علیہ وسلم بعدہ۔ فاضل ترین امت آنحضرت بعد از وی۔ ابوبکر ثم عمر ثم عثمان۔ و گفتہ اند
کہ ہر او ابن عمر سیران و سنان اند از اصحاب کہ چون امری و کاری پیش می آمد مشاورت می کرد آنحضرت با ایشان و علی رضی اللہ عنہ
در زمان آنحضرت جوان و حدیث السن بود و الا فضیلت او را بعد از بکریچ سبکس منکر نسبت و نیز تفاضل ثابتست میان صحابہ
بے شبہہ چنانکہ اہل بدو اہل بیتہ الرضوان و طہارہ صحابہ و امام احمد از ابن عمر آورده کہ گفت بودیم ما در زمان رسول خدا صلی اللہ علیہ
و سلم کہ می دانیم خیر الناس ابابکر را بہتر عمر را و گفت و ما علی بن تحقیق دادہ شدہ است سہ فضیلت اگر کی از ان سہ را باشد بہتر بعد از
از دنیا و ہر چہ در دنیاست تزویج کرد کہ آنحضرت او را دختر خود را فاطمہ و حاصل شد آنحضرت را از وی اولاد و بہت و بہاے
ہمہ را اگر در علی را و داد او را بیت خود و زخمی و سنانی رواایت کرد کہ پرسیدہ پیش از ابن عمر کہ چہ سے گوئی در عثمان و علی پس
تخریث کرد باین حدیث بعد از ان گفتہ نہ پرسید از علی و قیاس کنی بکینہ بکین را بروے نسبت در ہانے ہمہ را اگر در او را گذارد
الشیخ فی فتح الباری۔

الفصل الثانی - عن ابی ہریرۃ قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم ما لاحد عندنا يد الا وقد كافيناہ - **گفت ابو ہریرہ**
گفت آنحضرت نیست مرہج کی راز و نامتی و نیکی نگر آنکہ تحقیق محکافات کردیم و جزا دادیم آنرا - ما خلا ابی بکر - مگر ابو بکر - فان لم یزنا
ید بکافینہ اللہ ہا یوم - پس بدرستی را ابو بکر را نزد ما نستی و نیکی هست کہ محکافات دہا و را خدا ہی تعالیٰ در بدل آن نعمت روز قیامت
و این غایت مبالغہ و ترکیب و امتنان ست از آنحضرت را بی بکر را و الا آنحضرت را صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم بر بہرہ نعمتہا و منتہاست کہ بیج
کی از ان سر بر نہیت و داشت نعمتہا و خدمتہای ایشان و جنب آن چہ خواہد بود چنانکہ روشن ست و فرمودہ - و انفسہ مال احد قط انفسی
مال ابی بکر - دسو نہ کرد مال بیج کی انچہ سو کرد مال ابی بکر چنانکہ ہر چہ در خانہ داشت بخدمت آورد و بیج چیزی نگذاشت و ذوالکمال
بکسر خالق ابو بکر ست چون تمام مال صرف راہ خدا کرد و خرقتہ پوشید و بجای کہ ما خلا ما خلا نید - و لو کنت متخذا خلیلا لا تخذت ابابکر
خلیلا - ترجمہ این سالتا معلوم شد - الا وان صاحبکم خلیل اللہ - آگاہ باشید کہ صاحب شما خلیل خداست و جز خدا خلیل حقیقی ندارد -
رواہ الترمذی - **و عن عمر رضی اللہ عنہ قال ابو بکر سیدنا و خیرنا - گفت عمر ابو بکر متر است در فضل و ریاست و بہتر است در عمل**
فعل خیرات - و اجابا الی رسول اللہ - و محبوب ترین است بسوی پیغمبر خدا صلی اللہ علیہ وسلم - و نتیجہ متر ہی و بہتری و اکمل و جودہ تر ہیست
در ریاست ست - رواہ الترمذی - و عن ابن عمر عن رسول اللہ - در روایت ست از ابن عمر کہ روایت میکند از پیغمبر خدا صلی اللہ علیہ
و سلم قال لا بی بکر انت صاحبی فی الغار و صاحبی علی الخوص - گفت آنحضرت را بی بکر را کہ تو یار و صاحب منی در غار و یار و صاحب
برخوص یعنی در دنیا و آخرت یار منی و غالباً یار ہمار کہ میگردانید از پیما ست - رواہ الترمذی - و عن عائشہ رضی اللہ عنہا قالت قال
رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم لا شیئ یقوم فیہم ابو بکر ان یومم غیرہ - گفت عائشہ - آنحضرت نہیں سد و منی سزد و مر قوسے را کہ در دنیا
الشیان ابو بکر ست کہ امت گذارین قوم را جز ابو بکر آین را در مرض موت فرمودہ باشد کہ امر کرد او را با امت و عائشہ در آن توقف کرد
با وقت دیگر نیز و چون اقدم و اولی با امت شد بخلافت نیز بود و لہذا سیدنا علی رضی اللہ عنہ فرمود پیش کرد ترا پیغمبر خدا و از دین تا
کی نیست کہ پست اندازد ترا و از دین دنیامی ما - رواہ الترمذی و قال ہذا حدیث غریب - و عن عمر رضی اللہ عنہ قال امرنا رسول اللہ
صلی اللہ علیہ وسلم ان نتصدق - گفت عمر امر کرد ما را آنحضرت کہ تصدق کنیم و در راہ خدا مالی صرف کنیم - و وافق ذلک عندی الا
موافق اقلہ ان یعنی اگر کردن آنست تصدق نزد من مالی را یعنی اتفاقاً در آن وقت مال بسیار بہت من بود - فقلت الیوم اسبق ابابکر
ان سبقتہ لوما - پس گفتم من امروز پیشی کنم ابو بکر را درین امر خیر اگر ممکن باشد پیشی من او را روزی و تو اند کہ ان نافیہ باشد یعنی ہرگز
پیشی نہ کردہ ام او را امروز کہ نہ - قال فحببت نبضت مالی - گفت عمر پس آورد منیم مال خود را - فقال رسول اللہ - پس گفت پیغمبر خدا
صلی اللہ علیہ وسلم یا ایقبت لا ہک - چہ چیز و چہ مقدار باقی داشتہ تو مرا بل و عیال خود را - فقلت مثله - پس گفتم من باقی
گذاشتہ ام برای اہل و عیال مانند انچہ آوردہ ام یعنی نصف آوردہ ام و نصف گذاشتہ - و اتی ابو بکر بکل ما عنده - و آورد ابو بکر ہر چہ
نہو آورد و اینجا ایما کی نیست کہ فرضاً نصف مال عمر پیشتر بود و از انچہ ابو بکر آورد و اما چون ہر چہ داشت آورد و فضل او بر عمر باقی ست چنانکہ
واقع شدہ است افضل الصدوقہ جہد العقل واللہ اعلم - فقال یا ابابکر ایقبت لا ہک - پس گفت آنحضرت ای ابو بکر چہ چیز گذاشتہ و

تومراى و عيال خود را - فقال البقيت لهم الله ورسوله پس گفت ابوبکر باقی گذاشته ام برای ایشان خدا و رسول خدا را یعنی هیچ چیز از باقی نگذاشته ام فضل خدا و از حقیت او و امداد و اعانت رسول خدا برای ایشان پس است اگر کل مال ابوبکر زیاده بود و بر بقع مال عمر پس هیچ شبه نیست در افضلیت وی رضی الله عنه و اگر کم هم باشد اتفاق کل افضل است - قلت لا اسبقه ابد - گفت من پیشی نمیبرم از ابوبکر را هرگز یعنی امروز که با وجود سبب حق و موجب آن موجود بودند و نواسم سبقت کرد میدانم که هرگز بروی سبقت نخواهم کرد و دو روینی روایات واقع شده است که آنحضرت فرمود یغنیكما ما بین کلیمكما - فرق میان شما و فضل ما نیست که میان کلمه و قول شماست که مذکور شد رواه الترمذی و ابوداؤد و عن عائشة ان ابابکر دخل علی رسول الله صلی الله علیه و سلم فقال - و روایت است از عائشه که ابوبکر در آمد بر آنحضرت پس گفت آنحضرت خطاب با بنی بکر کرده است عتیق الله من النار - تو آزاد کرده شده خدای از آتش و در حق خود میسر عتیق - پس در آن روز نامیده شد ابوبکر بنام عتیق و در تسبیح عتیق و وجه دیگر گفته اند که عتیق بمعنی حسن و جمال و کرم و نجابت و در آن آید و انجیز صریح است که عتیق بمعنی معق از نار است و بعضی گفته اند که عتیق نام اوست که مادرش تناده و الله اعلم - رواه الترمذی و عن ابن عمر قال قال رسول الله صلی الله علیه و سلم انا اول من تلقى عنه الارض - من نخستین کسی ام که شکافته می گرداند از زمین کنایت است از لعنت - ثم ابوبکر ثم عمر بعد از من ابوبکر بعد از وی عمر که در یک حجره با وی تدفون شده اند - ثم آتی اهل البقیع - پیوستری آیم تدفون اهل البقیع را - فیحشرون معی - پس برانگینند می شوند با من و حشر در اصل بمعنی جمع است یعنی جمع کرده می شوند با من و حشر یعنی روز قیامت یکی از فضلها کل دفن در البقیع است که نزد حشر از همه پیشتر نظر بر جمال آنحضرت می افتد اللهم ارزقنا این ثم اهل البقیع - پیوستر انتظار میبرم اهل بقیع را حتی - الحرمین - تا آنکه جمع کرده می شود با ایشان میان حرم مکه و حرم مدینه یا حشر کرده می شود با اهل حرمین - رواه الترمذی - و عن ابی هریره قال قال رسول الله صلی الله علیه و سلم انا فی جبریل فاخذ بید منی - آمد مرا جبریل پس گرفت دست مرا و این در شب معراج بود و یا وقت دیگر که در شبست می در آمد - فارانی باب النجته الذی یدخل منه آت - پس نمود جبریل مرا در مبعث در می که می در آیند از آن درامت من - فقال ابوبکر - پس گفت ابوبکر - یا رسول الله و دوت الی کنت معک حتی انظر الیه - دوست میدارم کاشکه من میبوم با تو تا آنکه نظری کردم بسوی آن و رؤی دیدم آنرا همراه تو - فقال رسول الله پس گفت پیغمبر خدا - صلی الله علیه و آله و سلم انا انک یا ابابکر اول من یدخل النجته من امتی - آگاه باش ای ابوبکر که تو نخستین هستی که می در آید مبعث را از امت من یعنی دیدن در مبعث را چه آرزوی کنی ترا چیزی است که اعلی و افضل است و آن در آمدن با من در مبعث - رواه ابوداؤد -

الفصل الثالث - عن عمر رضی الله عنه ذکر غده ابوبکر فیکه و قال - یا دکره شد نزد عمر ابوبکر رضی الله عنهما پس گریه کرد عمر و گفت - و دوت ان علی کله مثل غله لیوما واحد من ایامه - دوست میدارم کاشکه عمل تمام عمر من مانند عمل ابی بکر میبود و یکروزهای عمر وی - و لیله واحدة من لیالیه - مانند عمل کیشب وی می بود از شبهای وی - اما لیله فلیله سارع رسول الله صلی الله علیه و سلم الی النار - انشب ابوبکر پس آن شب که سیر کرد با آنحضرت بسوی غار - فلما انتبها الیه قال والله لا تر خطی اقل فلیله

پس ہنگامی کہ رسید آنحضرت و ابو بکر صہی غار و خواست آنحضرت کہ در غار در آید گفت ابو بکر بخدا سوگند و میا تو غار را تا آنکہ از من پیش از تو - فاکان فیہ شیء اصابتی و نک - پس اگر باشد در وی چیزی از حضرت مویات مثل روکش دم و جز آن برسد یا آن مرد از داخل پس در آمد ابو بکر در غار پیش از آنحضرت - فلسہ پس جاروب داد ابو بکر گار کسج لفتح کاف و کون سین و حاء مطلقین رفتن و کسجہ بکسر جاروب - و و جد فی جانبہ ثقباً - و یافت ابو بکر و یکسجہ غار سوراخ را ثقب یعنی شمشہ وقع فان جمع ثقبہ یعنی سوراخ گرفت و غرقہ - فشق از ارہ - پس پارہ کرد ابو بکر بشواری خود را - و سدہا بہ - و لبست سوراخ را بازار - و لقی منها اثمان - و باقی از ان سوراخ را دو سوراخ - فالتماہر جلیہ پس در آوید و در آن دو سوراخ هر دو پا خود را مانند لقمہ در دہان شمر قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم ادخل لپیتر گفت ابو بکر آنحضرت را و آوی - فدخل رسول اللہ پس در آید پیغمبر خدا صلی اللہ علیہ وسلم و وضع راسہ حجرہ بینہ و آنحضرت سر مبارک خود را در کنار ابی بکر تجددیم ما بریم بکسر و فتح کنار - و نام - و خواب کرد آنحضرت - فبلغ ابو بکر فی رجلہ من الحجج پس ابو بکر در پایش از سوراخ حجرہ تقدیم حجیم معلوم بر حاسوراخ مار و کژدم و جز آن - و لم یحک فحاذہ ان مقبہ رسول اللہ - و نہ جنبہ ابو بکر از جهت ترس آنکہ بیدار گردد پیغمبر خدا صلی اللہ علیہ وسلم فسقطت و موعہ علی وجہ رسول اللہ - پس افتاد اشکهای ابی بکر بر پیغمبر خدا صلی اللہ علیہ وسلم فقال الک یا بکر کس گفت آنحضرت چه شد ترا ای ابابکر ای یار غار من - قال لدغت فداک ابی و امی - گفت ابو بکر گزیدہ شد من فدای تو باد و پدر و مادر من فقبل رسول اللہ پس انگشت مبارک خود را پیغمبر خدا صلی اللہ علیہ وسلم یعنی بر فای گزیدگی ابو بکر فقبل اب از زبان انگشتن اول بزق برای و بعد از آن فقبل از ان کتر گفت بعد از ان لفتح میفہ و میفہ فذهب یا بجہ - پس رفت آنچه می یافت ابو بکر از در و شمر فقبض علیہ لپیتر شکست لریغ برای بکر فقبض بنون و فان و ضا و معجہ شکستن جرات بعد از ہم آمدن یعنی زخمیکہ از قتل آنحضرت بہم آمدہ و بہ شدہ بود و خود کرد و اثر زہر را بعد از بہ شدن پیدا شد تا آنکہ حکمت در آن آن بود کہ موجب نصیبہ از شہادت باشد چنانکہ در خود زہر گو سپند خیر گفته اند و اشارت کرد و ای باین قبول خود کہ گفت - و کان سبب موتہ - و بود ہمین سبب موت ابی بکر در آخر عمر کہ با شر آن ببرد - و اما یومہ - و اما روز ابی بکر کہ از دوام کہ عمل تمام عمر من مثل عمل آن روز باشد فلما قبض رسول اللہ آن روز است کہ چون فات یافت پیغمبر خدا صلی اللہ علیہ وسلم ارتدت العرب بر توشند یعنی از عرب - و قالوا لا نودی زکوۃ - و گفتند نمیدیم باز کوۃ را باین طریق کہ منکر شدند و جوب زکوۃ را یا ترک کردند از تحقیق این کہ کتابہ زکوۃ شدہ است - فقال لومنعونی عقلاً پس گفت ابو بکر اگر منع کنند و نہ ہند ما پای بند شتر را باز کوۃ کیسا کہ شتر یا گوسفند را عقلاً بکسرین بہر دو معنی است مشہور معنی اول و در قاموس بمعنی ثانی آورده و گفته کہ انیست مراد بقول بی بکر رضی اللہ عنہ لومنعونی عقلاً و در روایتی عنایت نیز آمدہ بمعنی بزغاکہ کہ تمام نشدہ بروی سالی - لجا ہر تم علیہ ہر آنہ جا و میکنم ایشان را بر آن سفلت یا غلبہ رسول اللہ تالوف الناس - پس گفت من ای غلبہ پیغمبر خدا موافقت و سازگاری کن مردم را - و رفق بہم - و نرمی کن با ایشان - فقال لی جبار فی الجاہلیہ و خواری فی الاسلام - پس گفت رأیا تو جبار و قمار و قومی میشودی در امر جاہلیت و سست و ضعیف در کار و بار اسلام خوا لفتح خا مجبو شدت و او از خود بختین ضعیف و ناتوانی الحاکم کرد و در شتی نمود ابو بکر بر عمر رضی اللہ عنہما سستہ و نہ ازہمت اورا درین قضیہ بطریق مبالغہ

و در خیال کمال شجاعت و قوت در دین صدیق اکبر را تا آنکه آورده اند که علی رضی الله عنه نیز با عمر شریک بود درین راه که نقد نقل
الوئی و ثم الدین - و گفت ابوبکر بدستی که نشان انیست که به تحقیق گسته شد و حی و تمام شد وین - انیقض و انما - آیا نقصان
پذیرد وین و حال آنکه من زنده ام - رواه زرین -

باب مناقب عمر بن الخطاب

مناقب و رضی الله عنه بسیارست و بس است در مشقت و ی که خدای تعالی تائید کرد وین را بوی با جابت دعوت پیغمبر خود صلی الله
علیه و آله وسلم و از همه اعلا و ارفع آنکه لهم میشد لعوبات انداخته میشد در دل و ی حق و موافق می افتاد در ای وی بوی و کتاب رای وی و ی
حقیقت خلافت صدیق است چنانکه قتل عمار بن یاسر ذیل تقانیت علی رضی الله عنه است رضی الله عنه جمیع روایات آورده است این روایت
از عمار هر گشت میبود عمر که رای میزد پس نازل میشد بدان قرآن و ابن عباس که از علی مرتضی رضی الله عنه آورده که در قرآن را از برای
است و از ابن عمر آورده مرفوعا که آنحضرت فرمود صلی الله علیه و آله وسلم گویند مردم سخنی در پیغمبری و گویند مردمان که آنکه باید قرآن باند آنچه گویند
کذا و کر السیوطی فی تاریخ اهلنا و گفته که موافقات عمر زیاد و پیوسته ذکر کرده اند و کتاب حروف در شرح آنرا نقل کرده است آنجا بیاورید
الفصل الاول - عن ابی هریره قال قال رسول الله صلی الله علیه و آله وسلم لقد کان فیما قبلکم من الامم قد ثلثوا - هر آنکه
تحقیق بودند و آنچه پیش از شما بود از امتها ادا شد و هیچ لهم است گویا بوی حدیث کرده میشود و خبر داده میشود پس میگوید
کذا فی الهیات - و در هیچ الیما گفته شد کسی که انما گفته شده است در دل و ی سخن پس خبر میدهند بآن مجلس و فراست ایمانی مخصوص میگردد
حق نعم بدان هر که میخواهد از هر گاه خود و بعضی گفته اند که حدیث آنکه چون نقل کنند چیزی ضواب بود و گویا حدیث کرده شده است
و بعضی گفته اند که آنکه کلام میکنند بوی ملائکه و در روایتی مکنون بنشیند نام بجای میخوردن آمده - فان یک فی امتی احد پس اگر باشد و راست
من کی - فانه عمر پس بدستی آن یک عمر خواهد بود مقصودشک و در دور وجود و حدیث درین است نیست زیرا که انت وی فصل است
و هر گاه در امم سابقه موجود باشند درین است بطریق اولی خواهد بود بلکه مقصود تاکید و تخصیص است چنانکه میگویند که اگر مردی در
باشد فلان خواهد بود و او شخص خاص فلان است بکمال صداقت متفق علیه - و عن سعد بن ابی وقاص قال استاذن عمر بن
الخطاب علی رسول الله صلی الله علیه و آله وسلم و عنده لثوة من قریش یکلته - روایت است از سعد بن ابی وقاص که از عشره مبشره است
گفت و مستور علی خواست عمر رضی الله عنه از برای درآمدن آنحضرت را سخنان بمان بودند از قریش که سخن میکردند با آنحضرت مراد از و اج
مطهره آنحضرت اند که نفقه خود می طلبیدند - و بیشتر طلبیدند از آنچه آنحضرت بایشان میرسانید - عالیه اصواتهم
در حیکه بلند بود و ادای این زمان - فلما استاذن عمر من پس چون استیذان کرد عمر و خواست و رأید بر خاستند آن زمان بدار
الحجاب پس شتابند پس پرده تا پنهان شوند - فدخل عمر رسول الله صلی الله علیه و آله وسلم لضعفک - پس درآمد عمر و حال آنکه آنحضرت فده
میکرد و بر خاستن و گر نخواست این زمان - فقال ضحک الله شک - پس گفت عمر همیشه بخنداند خدای تعالی دندان ترا خوش و شاد
فاز و ترا یا رسول الله مقصود تعجب از ضحک آنحضرت و سؤال از سبب است - فقال البنی - پس گفت پیغمبر صلی الله علیه و آله وسلم عجبت

من هو لا اله الا انت عندي شكفت كرم ازين زمان كه زودن بودند و خو غامی كه بلند فلان سخن صوتك بدران الحجاب پس و بكنه شنيده
 آواز ترا شنيده و گريختند بسوي پره - قال عمر گفت عمر خطاب بان زمان كرده باعدوات النفس ساي و شمنان نفسامي خود و كزيان
 خود و خود را بكني نميد زبر خود بسواد ب و اينماي آنحضرت تتم ميكنند - اشبه و لا تشبه رسول الله يا جميعت بيداريد مرا و مي ترسيد از من و
 نميد از بغير خدا را صلى الله عليه وسلم بهيبت ترسيدن و بزرگ داشتن عباد بترس و بزرگي اخس از خوف است چنانكه از سلطان بهيبت
 ميدارند و از زود خون - قل نعم انت اظنوا غلط گفتند زمان آري تو درشت خود و سخت تري از مردم ديگر فقال رسول الله پس گفت
 بغير خدا صلى الله عليه وسلم ايا اين الخطاب - ديگر هم بگوئي و زياده كن شتي و صلابت خود را در دين و كلمه حق ايم پس خطاب بيه
 و سكوت تخميه و با در آخر بنوين و بي تلون طلب زيات حديث شست معني ديگر گوئي - و الذي نفسي بيده اليك الشيطان ساكنا فجا ط
 سوكنا بان كس كه بقاي ذات من در دست قدرت اوست پيش نيايد ترا شيطان در خانه كه مرزنده تو را هي را هرگز - الاسالك فاجيب
 فبك - گمرا كه رفت و گرفت شيطان را هي ديگر را براه تو و تو كي تواند شد و پيش تو نتواند ايستاد چنانكه در حديث ديگر آمده است كه
 شيطان نيگريزد از سايه عمر ففتح ففتح غما و تشديد جيم راه كشاده و ميان دو كوه و گويامراد آنت كه با آنكه راه كشاده است و مي تواند را بركيا
 و مي بگذرد و با وجود آن ترس و بهيبت تو نيگريزد و او را كه اين سوي بيايد مرا در اينجا مطلق راه است متفق عليه قال الجبدي زاد البرقاني بعد
 قوله يا رسول الله الصلوات و گفته است حميدي كه زياده كرده است بر قافي بعد از قول **لله** اين لفظ را با صلوات چه چيز خند ايند ترا
 و بر قافي كه بر موعده فتح آن و بعبه بغير نمي گفته اند نام محلي است بنسب بوبرقان كه **عليه** بهيبت بخوار زم - و سخن چا بر قال رسول الله
 صلى الله عليه وسلم دخلت الجنة فاذا انا بالاميرة امرأة الي طلحة - گفت آنحضرت كه در آدم من بهشت را پس ناگاه ملائكة و ملائكة
 شدم به ريمصار و بغيرم را و فتح ميم و سكون تماميه و صادمه و كز زلت الي طلحة الفارسي و ما در ان بن مالك بود بعد از مالك تحت
 الي طلحة آمد و او را غيضا بغيرن بغيره نيز بگويد در من نعمات چرك مخيد كه در گوشه چشم فرايم آيد و اگر روان گرد و خمس گويند - و سمعت حنيفة
 و شنيديم آواز پاي را خشفه جاوئين معجبتين مفتوحتين و بسكون شين نيز آمده فادرا حر كمت و هو يتو و حس خفي و في الصراح خشفه
 جنيذون و آواز آمدن از بركت كه بروي روند فقلت من هذا پس گفتم من كيست اين - قالوا هذا بلال - گفتند اين بلال است
 و قعنه بلال در باب التطوع اذ كتاب الصلوة گذشته است - و رايت قصر القباة جارية - و وديم كوشكه را كه در صحن و مي زن جواني
 فقلت من هذا پس گفتم من كه است اين قصر - قالوا عمر بن الخطاب - گفتند عمر بن الخطاب راست - فاروت ان او خله فاطم البية
 پس خواستم كه در آيم آن قصر را پس بغيرم آنها - فذكرت غير شك - پس ياد آوردم من رشك ترا فقال عمر را بي انت و ابي پس گفت
 عمر بدين و ما در من فداي تو با و يا رسول الله عليك افار - ايا بر تو غيرت ميم بر و در بعضي روايات آمده است كه عمر گفت ايا است
 كه بر داشته است مرا خداي قافي كرم و ايا هست كه هانت كرده است مرا خدا كرم - متفق عليه - و سخن ابي سعيد قال
 قال رسول الله صلى الله عليه وسلم بينا انا نائم رايت الناس يعرفون علي - گفت آنحضرت در انامه آنكه من خواب كند ام
 به نيم مردم را كه عرض كرده مي شوند و نموده مي شوند بن و گذراينده ميشوند از پيش من - و عليم قصص منها يبلغ الله -

وحالا کہ برین مردم پیرا ہنماست لخصے از پیرا ہنما چیز نیست کہ میرسد لیکن رائدی بفتح شائستہ و سکون و ال پستان زن یا زو
 و در لخصے بفتح اللہ بضم ثلثہ و کسر ال و تشدید یا جمع ثدی چنانچہ طے حج علی بفتح و سکون و منها ما دون ذلک و بعضی
 ازان پیرا ہنما چیزی ست کہ فروتر و کمتر از انست یعنی کوتاہ تر از ان کہ بالای ثدی باشد بچنین تفسیر کردہ اند این را و عرض
 عمر بن الخطاب و علیہ قمیص بجرء و عرض کردہ شد برین عمر و حالانکہ بروی پیرا ہنما ست کہ میکشد آنرا یعنی تازمین و قالوا اما
 اولت ذلک گفتند صحابہ پس چہ تاویل کردی آنرا و بچہ تعبیر نمودی یا رسول اللہ قال الدین گفت آنحضرت تاویل و
 تعبیر کردم آنرا بہ دین کہ دین وی از ہمہ درازتر و کامل تر و تمام ترست و تعبیر قمیص بہ دین بخت آنکہ سبب تر در نیت و عمل ست
 متفق علیہ و عن ابن عمر قال سمعت رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم یقول بینا انا نامک آیت بقدر لبس گفت ابن عمر
 شنیدم آنحضرت را کہ می گفت در اثنائے آنکہ من خواب کندہ ام آورده شدم بہ قدرے از شیرینی قبح شیر کس بن آورده
 فشربت پس نوشیدم من آن شیر را حتی انی لاری الری یخج فی الظفاری ستا آنکہ برستی من ہر آنکہ دیدم سیرابی را
 کہ می برآید در ناخان من از جبت بسیاری آن شیر و گو را بی آن ری کبیرا و تشدید یا سیرابی ثم اعطیت فضل عمر
 بن الخطاب پس ترا دادم من زیادتی خود را یعنی آنکہ از خوردن زیادہ دہاتے ماندہ عمر بن خطاب را قالوا فما اولتہ
 گفتند پس چہ چیز تاویل و تعبیر کردی آنرا بنی اللہ قال العلم گفت تعبیر کردم آنرا بعلوم و گفتہ اند کہ صورت بشا لیبہ علم در آن
 عالم لبس ست ہر کہ در خواب بیند کہ شیر آست کہ علم خالص مانع لقبیب او گرد و وجوہ مشابہت میان علم و شیر
 بسیارست کہ لا یخفی و کاتب حرون عفا اللہ عنہ یکبار می در خواب می بیند کہ سبوی نو و تازہ از شیر لطیف شیرین خنک در پیش
 دارد و ہمہ را فرو بردہ است و الحمد للہ متفق علیہ و عن ابی ہریرۃ قال سمعت رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم یقول بینا انا
 نامک راستینے علی قلب علیما دلو گفت ابو ہریرہ شنیدم آنحضرت را کہ می گفت در اثنائے آنکہ من در خوابم می بینم خود را
 بر سر چاہے کہ بر آن دوی ست قلب بفتح قاف و کسر لام چاہ و سرگردنا گرفتہ و چاہے کہ آنرا بسنگ و خشت بنا کردہ
 باشند طوسے گویند و گفتہ اند کہ قلب دیدن طوسی تا معلوم گردد کہ ہمت اہل دین موقوف بر معانی مطابو بہ است نہ بر قوال
 معمولہ فزعمت منها ما اشار اللہ پس آب کشیدہ ام من ازان چاہ آنقدر کہ خواستہ است خدای تعالی اشم اخذ ہا ابن ابی قحافہ
 پستہ گرفت دلو را پس البوقحافہ بضم قاف یعنی البوکہ صدیق و البوقحافہ فذکبت پدرا البوکہ ست و نام او عثمان صحابی ست
 و تازمان خلافت البوکہ لووہ است و البوکہ رضی اللہ عنہ در حیات او قات یافتہ فزع منها ذلوبا او ذلوبین پس
 کشید البوکہ ازان چاہ یک دلو یا دو دلو شک را وی ست و صحیح روایت ذلوبین ست اشارت بوقت زمان خلافت
 وی کہ دو سال و جز وی ست و ذلوب بفتح ذال محبہ دلو کلان پر آب و فی نزعہ ضعف و در کشیدن البوکہ ست و تاوانی
 و درین نقص و حط و رنزلہ ابی بکر نیست و ثنات فضیلت عمر بروے بلکہ اخبار ست از کمی مدت ولایت وے و کثرت
 امتناع مردم در ولایت عمر و بعضی تفسیر کردہ اند ضعف را ببری و ہربانے نہ ست و تاوانی و اللہ لیفرلہ ضعفہ

و خدا بیا مرز و ابوبکر را درین اثبات نسبت گناہ و تقصیری نیست ابوبکر را معنی اللہ عنہ بلکہ این کلمہ بمنزلی زبان زد عرب و عادت ایشانست کہ میگویند فلان چنین کرد و خدا بیا مرز و او را - ثم استیحات غربا - پس گشت و لو غرب الفیج عین تجہ و سکون را و لو عظیم کر فتمی شود از پوست کا و و غرب الفیج را آبی کہ سالی ست میان چاه و خوش - فاخذ با ابن الخطاب - پس گرفت آنرا عمر رضی اللہ عنہ اشارت ست بکثرت فتوح و التنازع بلاد اسلام در زبان عمر رضی اللہ عنہ - فلم ارجع بقرایا من الناس ثم خرج فخرج عمر یسیر ندیم من قوی و سخت از مردم تا کہ می کشد آب را همچو کشیدن عمر و عقیقے الفیج عین مہلہ و سکون با و فخرج ثانیاً کما من انہ ہر خیز و ہتر و بزرگ قوم و قوی و سخت ترین ایشان حتی ضرب الناس لجلن - تا آنکہ زدند آدمیان و راست گردید آنچہ روز عطل الفیج عین عبات است شتران و گوسفندان گرد و خوش و آب اشارتست بافتخار و اہمیتنا صغیر و کبیر در زمان خلافت و دولت وی و فی روایت ابن عمر - و در روایت ابن عمر انجین آید کہ شرم اخذ با ابن الخطاب من ید ابی بکر - پس گرفت و لو را عمر بن الخطاب را دست ابی بکر - فاستحالت فی یدہ غربا پس گشت آن و لو در دست عمر غربا ظاہر روایت ابی ہریرہ و لالت و از او بر آنکہ غرب گشتن پیش از گرفتن است - فلم ارجع بقرایا من قریہ - پس ندیم من عقیقۃ را کہ عمل میکند همچو عمل عمر و قطع میکند همچو قطع وی و فخری الفیج ثا و سکون را و تخفیف یا و کسرا و تشدید یا و غلیل انکار تشدید کرد و بجمع قطع است و معنی قطع چرم برای موثره و جز آن آید و مرا و اصلاح کار و فخری ساختن آن افتد فی الصراح فری برین موثره و توشہ و آن و مانند آن فریعت الاویم بر یدیم چرم را بر و جہ اصلاح و افریت **ج** جہ فساد سختی روی الناس و طر لجا لجلن - تا آنکہ سیراب شدند و زدند با بخور و فوی الفیج را و کسرا و - متفق علیہ

الفصل الثانی عن ابن عمر رضی اللہ عنہما قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم ان اللہ یجعل الحق علی لسان من عجز و بقیہ برستہ خدا حق تعالی پیدا کرده است و جاری گردانیدہ است حق را بر زبان عرو و ول و تے - رواہ الترمذی و فی روایت ابی داؤد و ابن ابی ذر و در روایت ابی داؤد و ابن ابی ذر انجین آید کہ است کہ - قال - گفت آنحضرت ان اللہ وضع الحق علی لسان من عجز و بقیہ برستہ خدا حق تعالی نهادہ است حق را بر زبان عمری گوید حق - و عن علی رضی اللہ عنہ قال ما کنا نعد ان السکینۃ یطلق علی لسان عمر گفت علی رضی اللہ عنہ بنودیم ما کہ نور میداشتیم این کہ سکینۃ یطلق میکند بر زبان عمر یعنی عرو لطق میکند چیزی کہ ساکن گردد و آرا گیرد بان چیز نفوس و اطمینان پذیرد بان قلوب و این امر عینی ست کہ انداختہ شدہ بر زبان او و احتمال دارد کہ او سکینۃ فرشتہ باشد کہ اللہ میکند حق را کہذا قال التورثیہ - رواہ البیہقی فی دلائل النبوة و عن ابن عباس عن ابن عمر رضی اللہ عنہما قال قال اللہ عز و الا سلام با بی جبل بن ہشام او عمر بن الخطاب - روایت از ابن عباس از آنحضرت کہ گفت و و عا کرد خدا و بداعیز و غالب گردان دین اسلام را با ابو جبل بن ہشام یا عمر بن الخطاب یعنی مسلمان گردان کی ازین دو زمانا سبب آن اسلام قوت گیرد و صاحب عمر بن طبع کو فدا علی البیہقی پس پیش آمد عمر اول روایت بر غیر رضی اللہ علیہ و سلم فاسلم بن اسلام آورد و قصہ اسلام وی معنی اللہ عنہ عجیب است مذکور است در ترجمہ وی ثم صلی

في السجدة لظاهره - لست نازك في داره - في مسجد اشكارا وپیش از اسلام وی بحکس نماز اشکارا افتخار المست گزارد و آنحضرت صلی الله علیه
 وآله وسلم مخفی بود و در دار ارقم - زواه احمد و الترمذی - وعن جابر قال قال عمر لابي بكر يا خیر الناس بعد رسول الله - گفت جابر
 گفت عمر لابي بكر اای بهترین مردم بعد از خیر خدا - صلی الله علیه وسلم فقال ابو بكر پس گفت ابو بكر الا انک ان قلت وقلت
 سمعت رسول الله صلی الله علیه وسلم يقول - آگاه باش ای عمر بد رستی تو اگر گفته تو را خیر الناس پس هر آینه تحقیق شنیده ام
 آنحضرت را که میگفت - ما طلعت الشمس علی رجل خیر من عمر - نه برآمد آفتاب بر هیچ مردی که بهترست از عمر و تطبیق آنست که عمر
 خیرست مقدر و مختلف است پس منافات ندارد با بودن هر یک از آن دو خیر الناس بودن ابو بكر افضل از جهت کثرت ثوابها
 قرار داده اند و این سخن است که از اکثر احادیث رفع اشکال میکند فافهم - رواه الترمذی و قال هذا حديث غریب - وعن عقیقه بن عامر
 قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم لو کان بعدی بنی لکان عمر بن الخطاب - گفت عقیقه بن عامر که صحابی مشهور است گفت
 آنحضرت اگر میبود با فرض و التقدير پس از من تمیزی هر آینه میبود عمر بن الخطاب و این عبارت را در محال نیز استعمال میکنند میماند
 و گویا که این بجهت آنست که عمر سلم و محترمت است و ایضا میکند ملک در دل وی حق پس او را مناسبه است بعالم وحی و الله اعلم - رواه
 الترمذی و قال هذا حديث غریب - وعن بریدة قال خرج رسول الله صلی الله علیه وسلم فی بعض مغازی - بریدة اسی که از مشایخ صحابه
 گفت بیرون آمد آنحضرت در بعضی غزوات خود - فلما انصرف جازیه سوار پس آن هنگامیکه برگشت آنحضرت از غزاه آمد آنحضرت
 زنی سیاه حبشیه را دیدار نگش سیاه بود - گفت آن زن - یا رسول الله انی کنت نذرت ان روک الله صلی الله علیه وسلم
 بین یدیک بالذن والفتنی بد رستی من نذر کرده ام اگر باز گردانم خدا یتالی از سفر سلامت که بزخم پیش تو و من را و سر و دو کجاست
 شادمانی کردن بقدم تو و سلامت تو نزد پسران بستان بجزا و دقت بضم وال افصح است لفتح نیز آمده - فقال رسول الله پس گفت عقیقه
 صلی الله علیه وسلم ان کنت نذرت فاضری - اگر هستی تو که نذر کرده پس بزن و ف - والا فلا - و اگر نذر کرده پس بزن و اگر نذر کرده
 را و در زن اختلاف است بعضی مباح داشته اند مطلقاً و بعضی کرده گفته مطلقاً و بعضی مباح داشته اند و در عیاد و مانند آن
 از سر و پای مشروع و مذهب صحیح مختار همین است و بعضی آنچه جلال دارد و ندارد و فرقی نداده اند و گفته اند که اول گروهیست با اتفاق
 و این حدیث دلیل بر اباحه ضرب و زدن است زیرا که آنحضرت صلی الله علیه وآله وسلم امر کرده و فای نذر و وفا واجب است و مقرر شده است که نذر نمیشد
 گزینیز که از جنس طاعت و قربت است و این مذهب جمهور است و نیز و خفیه کافیت بودن آن مباح و نذر نذر را ایجاب مباح است
 نذر را بصیست جائز نیست با اتفاق پس دلالت کرد حدیث بر اباحه ضرب و ف بلکه بر بودن از مستحب و در انحن فیه همچنین است زیرا که در
 مقدم شریف رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم سلامت وی قربت و عبادت است و دلالت کرد نیز بر آنکه سماع اصوات انسانها
 مباح است اگر خالی باشد از فتنه کذا قالوا و آنحضرت صلی الله علیه وآله وسلم تعرض نکردند از فتنه و همین فرمود که اگر نذر کرده و بزدن و
 بزن یا بجهت آنکه فتنه در دوزخ مباح بود چون حکم و ذکر کردن حکم وی نیز معلوم شد یا بجهت آنکه فتنه مباح است شکی نیست
 است فرمود اگر او را نیز نذر کرده کن فافهم - فجهلت تقرب - پس گشت آن زن که میزد و ف - فذل ابو بكر و هی تقرب پس آنکه در

ابو بکر رضی الله عنه واما لکن آن زن دوی می زد و ثم دخل علی دبی قنبر - بعد از آن درآمد علی رضی الله عنه و آن زن می زد
 دخل عثمان دبی قنبر پیتر و عثمان رضی الله عنه دوی می زد و ثم دخل عمر بعد از آن درآمد عمر رضی الله عنه فالتفت الذن تحت
 استیاس پس از آنکه آن زن دوی می زد و ثم قدمت علیها پیتر شست بر و فیهان کرد فقال رسول الله پس گفت پیتر خدا صلی الله
 علیه وسلم ان الشیطان یحاف منک یا عمر بدستی شیطان هر آینه می ترسد از تو ای عمر - ای کنت جالسا دبی قنبر - بدستی من تو
 نشسته دوی می زد و فدخل ابو بکر دبی قنبر ثم دخل علی دبی قنبر ثم دخل عثمان دبی قنبر فلما وطلت انت یا عمر التفت الذن
 پس و فیکه درآمدی تو انداخت و می زد - رواه الترمذی و قال هذا حدیث حسن صحیح غریب - اشکال در پیتر نیست آنست که چگونه تقریر
 آنحضرت فعل آن زن را نخواست بلکه امر کرد و او را بدان بچنین نزد و خول ابو بکر و علی و عثمان و نام کرد و آنرا در آخر شیطان جواب میگوید
 که چون اعتقاد کرد آن زن بر پشت رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم سلامت نعمتی از خدا موجب شکرگزاری و سرور و نشاطی
 و در واقع بچنین ست امر کرد و او را بوفای نذر دوی و بیرون آوردن زدن از صفت لبو لصفت حقانیت و از کراهت با بچه بچین
 این حاصل میشد بانی و اقل آن و چون زیاده از حد تجاوز کرد و یک کبر و کشید موافق افتاد وقت آمدن عمر گفت آنحضرت آنچه
 گفت و اشارت کرد و منع زیادت و استکبار از آن و کردن آن بی ضرورت و صریحا منع نکرد تا بعد تحمیر کشید و آنرا ترک کردن آنحضرت
 صلی الله علیه و آله و سلم و جابیه را که در ایام خوشی پیش عاشره رضی الله عنه انداختند و میگردند و عدم تحمید آن بیک حدیثی آن
 ظاهر و استمرار است از جهت بودن ایام عید پس حالات متفاوت اند بعضی استمرار میکنند و بعضی اقتضا میکنند ذکر و این کلام
 را تفسیر نیست و نقل کرده است از دینی طیب و الله اعلم - و عن عائشه قالت کان رسول الله صلی الله علیه و سلم جالسا - گفت عائشه
 بود آنحضرت نشسته فسمعا نخطا پس شنیدیم ما را از ای دهم و الفتح لام و غین بمی فسمعا نخطا بانگ و طروش - و عنوت صبیان
 و شنیدیم ما را از فرودان را - فقام رسول الله پس ایستاد پیغمبر خدا صلی الله علیه و سلم فاذا عیشتہ تزفین - پس ناگاه زنی حبشیہ پای
 در قفس میکند و زفین برای وفا و نون پای کو فتن - و البصیان حولما - و حال آنکه کودکی را و او اند و ایشان نیز قفس میکنند فقال
 یا عائشه تعالی یفتح لام - فالتظری - پس گفت آنحضرت ای عائشه بیایس بین و تماش کن - فنجبت و وضعت کیمی علی شکب رسول الله
 پس آدم و نادم هر دو یک خود را بر دوش پیغمبر خدا صلی الله علیه و سلم و کیم فتح لام و سکون حارمله استخوانی که جای روی بین
 کیمه است از رخساره و وزن از هر دو جانب فجعلت الظالمین المکعب الی راسه پس گشتم من که نظر میکنم بسوی حبشہ بیان و دوش
 آنحضرت تا بگوید فقال لی اشبعوا اشبعوا - پس گفت مرا آنحضرت ایاسیر شده ایاسیر شده این تماشای دیدن که فرموده فجعلت اقول لا
 پس گشتم من که میگویم میسر نشده ام - لانظر من راسه عنده - تا به بنیم مرتبه خود را نزد آنحضرت و رحبت داشتن وی مرا و طلب کرد رضای
 مرا و اطلع عمر فارض الناس عنها - ناگاهه پدید آمد عمر پس متفرق و پیر ایشان شدند مردم از بیعت عمر فارض بشد رضای برون
 احمر - فقال رسول الله پس گفت پیغمبر خدا صلی الله علیه و سلم انی لانظر الی شیاطین الجن و الانس قد فراد من عمر بدستی من
 ناگاهه میکنم بسوی شیطانان پری و آدمی که به تحقیق میگردانند از عمر - قالت فوجبت - گفت عائشه پس باز گشتم و گفتم داشتم در پیدان

الایشان را گویا این قول باعتبار بودن دوست در صورت تمویج آب آلوده میدارد آنحضرت می نمود عاتشه را و توجیه این حدیث نیز مثل توجیه حدیث سابق است - رواه الترمذی و قال هذا حدیث حسن صحیح غریب - بدانکه حدیث اصعب و رقص حبشه در صحیحین بطریق دیگر نیز آمده که حبشه بر سر بحر اب خود باز میگردد آنحضرت عاتشه را می نمود پس عمر آمد و سخ کرد و بنگ زد و گفت پس آنحضرت فرمود بگذار ای که هر روز در عیدت یعنی در روز عید چیزی از عین لب و لب مباح است و نیز درین حدیث ذکر امر اراقه حبشه و حبشه است احتیاج باینست که گفته شود که عاتشه چون نظر میکرد به اجانب و جواب داده شود که وی حبشه بود و در آن زمان و شاید که این واقعه و غیرت که ترمذی روایت کرد و آن در غیرت که شحین کرده اند والله اعلم -

الفصل الثالث عشر عن انس و ابن عمر عن النبی صلی الله علیه و آله ان عمر قال و افقت ربی فی ثلاث کفنت عمر موافقت کردم من پدر و مادر خود با در سه خصالت قلت یکی آنست که نفسم من پیار رسول الله را بخواهم تا این مقام ابراهیم مصلی - اگر می گفتم ما از مقام ابراهیم جای ناز هر آنکه بهتر بود یعنی برای ناز در مقام ابراهیم می ایستادم مقام ابراهیم عبارتست از شکلی که در وی از طرفهای ابراهیم است و آن در پیش کعبه میبود و فرزند پسین فرو داد آیت کریمه ای که درین مقام ابراهیم مصلی و قلت - و دوم آنکه نفسم را رسول الله داخل علی شامک ابرو و الفاجری در آید بر زمان و یکو کار و بکاین این مناسبان و عظمت تو نبی منیم - فلو انزلت آنچنین پس اگر امر میکردی زنان خود را که در پرده نشین مردم نیایند بهتر بود می فرستاد آیت العجا ب پسین فرو داد آیت عجا ب این عجا ب که واجب بود بر نسای آنحضرت بر آنست که بر همه زنان واجبست به تفصیل که در فقه مذکور است عجا ب باین معنی است بشخص خود اگر چه در جامه های پوشیده و مستور باشند پیش مردم نیایند و این خاتمه از و ارج مظهره است - و اجمع نسای النبی صلی الله علیه و آله و سلم فی الغیره سوم آنست که محتج و متفق شدن زنان آنحضرت در قهقه شرب عسل پس آنحضرت عسل را حرام گردانید بر خود و نفقات پس گفتم من عسلی را به ان طلقن ان پیدا از و اجا غیر ممکن - نزد کیت پروردگار وی صلی الله علیه و آله و سلم اگر طلاق دهد شمارا که بدل گرداند و از زنان بهتر از شما - فزت کذلک - پس فرو داد این آیت همچنین موافق لفظ و معنی - و فی روایت لابن عمر قال قال عمر و در روایتی مرابن عمر را اینچنین آمده است که گفت ابن عمر گفت عمر - و افقت ربی فی ثلاث - موافقت کردم من پروردگار خود را در سه جا - فی مقام ابراهیم و فی العجا ب و فی اساری بدری کی و نازگزار و در مقام ابراهیم دویم حکم کردن عجا ب بر زنان آنحضرت سوم در اسیران بدر که حکم کردم بکشتن اسیران غزوه بدر و آنحضرت بمشاورت ابی بکر فدیہ گرفت و خلاص کرد پس آیت نازل متفق علیه - اگر گفته شود که موافقات عمر آنچه از حدیث مفهوم شده است چیز است یا چهار و سابق گفته شد که بسببست بلکه زیاده و جواز آنست که تخصیص ثلاث منع نمیکند زیاده را و شاید که در آن وقت تقریب ذکر همین سه چیز شده باشد پس ذکر کرد و آنرا سهون این معنی و قال فضل الناس عراب الخطاب رضی الله عنه بابی تفصیل داده شد مردم را عمر بیکار چیز - بزرگوارا اسارے یوم بدر امر بعلیم کی بزرگ اسیران رود بدر که امر کرد و عمر قبل ایشان - فانزل الله تعالی - پس فرستاد غذای قحطی این آیت را که - لولا کتاب من الله سبق لبکم فیما اخذتم عذاب عظیم - و تمام این قصه مذکور است در تفسیر این آیت در سوره انفال

و دیگر بزرگواران عمر بن خطاب را به امر نساء البنی - امر کردن زنان پیغمبر صلی الله علیه و سلم - که حجاب کنند و در پرده باشند
 خلافت از زینب پس گفت عمر از زینب بنت جحش که یکی از ازواج مطهره است - و آنکس عیسیا بن الخطاب - و بدرستی تو ای حکم کنی
 برای ای پسر خطاب - و الوکی نیز نزل فی بیوتنا - و الاکرم و محی فردی کید و فتنای ما - فانزل الله پس فرستاد جدای قالی این است
 و اذا نسألتوهن ثأما - و چون طلب کنید شما ای مسلمانان ازین زنان متاعی را به فاسق و فاسقه بن در از حجاب پس طلب کنید ازین
 متاع چیز که بدان منفعت گرفته شود و از اسباب خانه و غیره - و بدعوة البنی - و بجزای پیغمبر صلی الله علیه و سلم - که کرد - اللهم اید الاسلام
 بعمر - خداوند اقوی گردان دین اسلام را با سلام عمر - و برای به چهارم فضل داده شد عمر مردم برای و فکر وی - فی الجمله و بیعت ابی بکر
 رضی الله عنه - کان اول الناس بالیه - بود عمر نخستین مردان که حجت کرد ابو بکر را - و اواه احمد - و عن ابی سعید قال قال رسول الله
 صلی الله علیه و سلم ذاک الرجل ارفع اسی و رجه فی الجنة - آن مرد بلندترین امت بن است از روی مرتبه و در شبست همین طور بطریق ایمان
 فرمود و تعیین نکرد که آن مرد کیست و مقصود آن بود که تا کوشش کند و جهد و جهد نماید که آن مرتبه را در یابد و آن مرتبه یافته نمیشود
 مگر بمواظبت و غایت جد بر طاعات و عبادات و اتصاف با خلاق و کمالات و یاد کردن وی رفته باشد که متصف است باین صفات
 پس اشارت کرد آنحضرت بر هر که متصف گردد بدان ارفع است و رجه وی و بر هر تقدیر - قال ابو سعید و الله کان نزی ذاک الرجل
 بن الخطاب - گفت ابو سعید بخدا سوگند بنویسم که آنکه که کیست **ع** خطاب را از حجت آنچه میدیدیم و روی از
 خیرات و میراث حجت ممانند در شان او و رفعت مکان او لیکن لازم نمی آید بطریق قطع و یقین که وی افضل باشد از غیر خود درین
 صفات و کمالات پس لازم نیاید بودن وی افضل از ابی بکر همچنین تقریر کرده اند این حدیث را فافهم و قول می حتی یفقی البصیلة
 تا آنکه گذشت عمر بهاء خود و کمالات است از موت وی و استمرار وی برین حال و در مدت عمر خود - رواه ابن ماجه - و عن اسلام
 روایت است از اسلام که مولی عمر است و از تابعین است و اسلام نام ابو رافع نیز هست که صحابی است اما ظاهر آنست که اینجا اسم مولی عمر است
 به از دیدن اسلام - قال سألنی ابن عمر عن بعض شایه - گفت اسم سوال کردم ابن عمر از بعضی احوال عمر فاجزیر پس خبر دادم من او را - قال
 گفت اسلام در بیان آنچه خبر داد از حال عمر - ما رأیت احدا قط بعد رسول الله ندیم من صحیحی را هرگز بعد از پیغمبر خدا - صلی الله علیه و سلم
 من بین بعضی از آن هنگام که وفات یافت آنحضرت - مکان اجداد و جود حقى انتی من عمر که باشد وی بکوشش تر و نیکتر از عمر
 در اعمال خیر تا آنکه بنهایت رسید یعنی تا آخر عمر و گفته اند که این محمول است بر زمان خلافت وی رضی الله عنه تا ابو بکر رضی الله عنه
 ازین عموم بر آید - رواه البخاری - و عن المسور - که سریم و سکون سین - صله بن عمر بن الخطاب - و سکون خا و معجمه قریش
 زهری خواهر زاده عبدالرحمن بن عوف است و صحابی صیغرت که بعد از هجرت بدو سال بیکه تولد کرده آورده اند او را بدین
 سنه ثمان پس دید آنحضرت را و شنید و یاد داشت - قال لما طعن عمر جمل یا لم - گفت مسور هنگامی که مجروح گردانیده شد عمر گفت
 عمر که در ظاهر میکند - فقال له ابن عباس - پس گفت عمر را ابن عباس - و کانه یخبر عن یضم یا و کسرا ی شد و گویا که ابن عباس
 نسبت بجمع و بی صبری میکند یا دور میکند از وی جمع را - یا امیر المؤمنین و لاکل ذلک نه لین به جمع باید کرد و مصلحت

در آن باید بنویسد - لقد صحبت رسول الله صلی الله علیه وسلم هر آنکه تحقیق صحبت داشته تو پیغمبر خدا را - فاحسنت صحبتی پس نیک داشتی تو صحبت آنحضرت را بر عایت حقوق و آداب - ثم فارتک و هو عنک راضی - پیغمبر خدا را کردی آنحضرت ترا و حال آنکه آنحضرت از تو راضی بودی - ثم صحبت ابابکر - پس صحبت داشتی تو ابابکر را - فاحسنت صحبتی ثم فارتک و هو عنک راضی - ثم صحبت السیدین فاحسنت صحبتی پس صحبت داشتی سلمان را پس نیک کردی صحبت ایشان را - و لیکن فارتقم لغار قنم الوهم عنک راضی - و هر آنکه اگر مفارقت میکنی تو ایشان را هر آنکه مفارقت میکنی ایشان را و بر جایگاه ایشان از تو راضی اند - قال اما ما ذكرت من صحبت رسول الله گفت عمر آنچه ذکر کردی تو از صحبت پیغمبر خدا - صلی الله علیه وسلم و رضاه - و رضای او - فاما ما ذكرت من صحبتی پس آن نیست که نمیتوانی از خدا که منت نهادی است بآن بر من من نعمت داون و منت نهادن - و اما ما ذكرت من صحبتی ابی بکر و رضاه و اما آنچه ذکر کردی تو از صحبت ابوبکر و رضاه و اما ما ذكرت من صحبتی فموسى اهل صحابك و اما آنچه می بینی تو از ما کیبانی بین پس آن از برتست و از بهر یاران تو یعنی از جنت نعم مسلمانانست که حال ایشان چه خواهد بود و چه خواهند کرد و الله دوان کی طلوع الارض و هبها بعد اسوگند اگر ثنابت شود که مرا بری زمین ست از طلاء و طلاء کبیر طار همله بری هر چیزی - لا فتیبت بدین عذاب الله هر آنکه فدیة میداوم بوی از عذاب خدا قبل ان ما به پیش از آنکه بنیم خدا را و ملاقات کنم او را و ظاهر آنست که پیغمبر از راه راجع اندواید فدیة کبیر فاسر بها و سر خرید و باقی و صایا می - بعد عنه و کلمات او در وقت رحلت در آحادیت صحیح بسیار مذکورست - و الله اعلم

باب مناقب ابی بکر و عمر رضی الله عنهما

چون واقع شده است ذکر شریفین معا و بعضی آحادیث عقد که موقوف بآب و دیگر و ذکر آن احادیث و تحقیق بود در فضیله الله عنهما و ذکر معاد اکثر احوال از جنت بودن هر دو و زیر پیغمبر صلی الله علیه و سلم و مقرب گاه و بیگاه و نگاه و مستشار و مؤمن در امور و مناقب و تقاریر حضرت وی در جمیع اوقات و احوال -

الفصل الاول - عن ابی هريرة عن رسول الله صلی الله علیه و سلم قال من ارجل لیسوق بقرة اذاعی - گفت ابی هریره در شناسی آنکه مردی میراند گاو یا ناگاه مانده شده آنمرد - فرکبا - پس سوار شد آنمرد آن بقرة را و فقات اما لم یخلق لهذا پس آن بقرة بد رستی ناپیدا کرده نشده ایم برای این یعنی سواری - اما خلقنا کحرثه الارض - پیدا کرده نشده ایم مگر برای کشت و کار زمین در نیجا و دلاست بر آنکه سوار شدن گاو و بار کردن بر او غیر مرضی است شیخ ابن حجر گفته که استدلال کرده شده است باین آنکه چارپایان استعمال کرده نشوند مگر در چیزی که جاری شده است عادت استعمال آنها در آن چیز و احوال و در آن بشارت بشارت باشد باولی و افضل یعنی بهتر آنست که در آنچه عده است از خلقت بکار برده شوند و الا حقیقت حصر بر آنست که البته در حرث استعمال کنند زیرا که از جمله آنچه مخلوق اند آنها برای آن نفع و اکل است باتفاق - فقال الناس پس تعجب کردند مردم و گفتند سبحان الله بقرة حکم پاکي رضا را گاو می سخن میکند - فقال رسول الله صلی الله علیه و سلم فانی اومن به اما پس گفت آنحضرت پس بد رستی من ایمان می آرم باین که بحکم بقرة که حق است و از جمله و هم و خیال یا از انقای شیطان نیست یا بآنچه وی گفت که آنها مخلوق نیستند مگر برای حرث و ابوبکر

وخرجه ابوبکر و عمر و بیرون آمدن و ابوبکر و عمر - فالتفت فاذا علی بن ابیطالب یس بازرگ کسیم من پس ناگاه آنمرد علی است رضی الله عنه - متقی علیه -

الفصل الثانی - عن ابی سعید الخدری ان ابی بنی صلی الله علیه وسلم قال ان اهل الجنة لیسیروا الی علیین روایت است از ابی سعید که آنحضرت گفت که بهشتیان می بینند اهل علیین را بکسرتین و لام و تشدید یا را ولی و سکون ثانیه در قاموس گفته که علیین مقامیست در آسمان هفتم که معبود میکنند بسوی وی ارواح مؤمنان و بعضی گفته اند که اسم دیوان ملائکه حفظه است که بر دوش ایشان اعمال صالحان و تحقیق این لفظ و شرح کرده شده است - که اکثر و ان الکوکب الدرری فی افق السحاب - چنانکه می بیند شام و سخت روشن را در کرانه آسمان که ستاره در کرانه روشن تر می نماید و درسی بفهم دال و کسری می شود و در نسبت تشبیه برتری از او داده و در روشنی و صفا - و ان ابوبکر و عمر منم - و بدستی ابوبکر و عمر را ایشان اندیشی اهل علیین و انوار و ثواب و اندوختن و اندوختن فضل و شرف و ان این در فضل و شرف و ان از بودن ایشان اهل علیین منتهایت رسیده اند و در فضل و شرف - رواه فی شرح المشته و در کتب

ابوداؤد و الترمذی و ابن ماجه - وعن انس قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم ابوبکر و عمر سید الکونین اهل الجنة - ابوبکر و عمر و متر کول بهشتیان اند - من الاول و الاخرین - از پیشینیان و پسینیان - الاکابر و الصالحین - بگفتند و در کتب و کتب کمال است نفع کاف و سکون - سیده است او را پیری پاک که از سی با از سی و چهار گذشته یا نگاه و یک که ازانی القاموس و فی الصراح کمال در میان سال النهای و مویه شدن و تمام رسیدن نبات و وصف ایشان که بکویت باعتبار حال ایشان در دنیا است و الا در بهشت کمال نباشد پس معنی آنست که سید کسانی اند که کمال مردود و دنیا و چون سید پیران باشند سید جوانان نیز باشند بعضی گفته اند که مراد به کمال اینجا علیم و عاقل است یعنی میدر آرد ایشان را خدا بجای در بهشت حلیم و عاقل رواه الترمذی و در او ان

عن علی رضی الله عنه - وعن خذلیفه قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم انی لا اوری با بقا فی فیکم گفت خذلیفه که از کبار صحابه و واقف سر رسول خداست که گفت آنحضرت بدستی من در نمی یارم که چیست و چند است زندگانی و امان من در دنیا شما - فاقموا بالذین من بعدی ابی بکر و عمر پس متابعت و پیروی کنید بآن دو کس که پس از من خلیفه من خواهند بود و از دو کس کدام اند ابوبکر و عمر - رواه الترمذی - وعن انس قال کان رسول الله صلی الله علیه وسلم اذا دخل المسجد لم یرفع

احدا منه غیر ابی بکر و عمر - بود آنحضرت چون میدر آمد مسجد را بر بنداشت بچ که میخواستند و از ابوبکر و عمر - کما یستسما ان الیه و یتسبم الیهما - بودند ابوبکر و عمر که تسبیح میکردند و نگاه کردن بسوی آنحضرت و تسبیح میکرد آنحضرت بنظر کردن بسوی ایشان و این از خاصیت محبت و عبادت بجهان است که چون بر روی دیگر نظر افتد بی اختیار تسبیح کنند و شاد شوند - رواه الترمذی و قال هذا حدیث

غریب - وعن ابن عمر ان ابی بنی صلی الله علیه وسلم خرج ذات یوم و دخل المسجد - و روایت است از ابن عمر که آنحضرت بیرون آمد یعنی از حجره خود یک روزی و در آمد در مسجد شریف - و ابوبکر و عمر احدهما عن یمنیه و الاخر عن شماله - و ابوبکر و عمر یکی ازین دو جانب راست آنحضرت بود و دیگری در جانب چپ - و هر آفتاب میبایست - و آن حضرت گیرنده بودند و مستمسک ایشان را

کرده میشود و در اشیا و متاع و در چیزهای که نزدیک یکدیگر اند و چون متباعد و متباین شدند موازنه معنی ندارد و پس برداشته شد و برپا
 کرده شد موازنه پس این رویا دلالت کرد بر انحطاط امر خلافت بعد از ابوبکر و عمر و همچنین تفسیر کرده اند شارحان این حدیث را و بعضی این
 لفظ است و لما بر وزن استغفل از اول خوانده اند یعنی طلب تاویل کرد و آنحضرت بفرموده نظر خود این رویا را و قول را وی یعنی فسار لما یسار
 تاویل حاصل معنی باشد و برین وجه لام داخل کلمه است و کلمه استاویل است و بر وجه اول استار فافهم - رواه الترمذی و ابوداؤد
الفصل الثالث - عن ابن مسعود ان النبی صلی الله علیه وسلم قال - روایت است از عبد الله بن مسعود که آنحضرت
 گفته و خبر داد باصحاب که بیایم بر این اهل الجنة فاطمحه ابوبکر پیدا میشود و می آید بر شما روی از اهل بشت پس پیدا شد ابوبکر
 ثم قال - پسر گفت - بیایم بر این اهل الجنة فاطمحه ابوبکر پیدا میشود و می آید بر شما روی از اهل بشت پس پیدا شد ابوبکر
 و چون در حدیث برای ابوبکر و عمر رضی الله عنهما جمعا واقع شده درین باب ذکر کرده اگر کوئی که چون بشارت بخت برای غیر ایشان
 نیز واقع شده همه شریک باشند درین فضیلت جوابش آنکه عقد باب اینجا بیان فضیلت ایشانست نه افضلیت و بعضی آحاد و بشت
 بر فضیلت نیز دلالت دارند - رواه الترمذی و قال هذا حدیث غریب - و عن عائشه قالت بینا را رسول الله صلی الله علیه
 و سلم فی جری فی لیلة ضاحیه - گفت عائشه در شبی آنکه سر مبارک آنحضرت در کنار من بود و در شب روشن - اذ قلت - ناگاه که ترم
 یارسول الله یلکون لاحد من الحسنات من السماء - آری باشد مری را از نیکیهاست او شمار ستاره های آسمان - قال ثم
 گفت آنحضرت آری عز آن کسیست که نیکیهاست از ستاره های آسمانست مقصود بیان واقع است که سوال در شب روشن بود پس
 مرا و نجوم آسمانست مطلقا پس متوجه نشود که نجوم در شب روشن کم باشد - قلت فاین حسنات الی کبر گفت پس کجا اند نیکیهای ابوبکر
 و در کدام مرتبه اند - قال انما جمیع حسنات عمر کسنة واحدة من حسنات الی کبر گفت آنحضرت نیستند همه حسنات عمر که مانند یک حسنة از حسنات
 الی کبر یعنی حسنات ابوبکر از آن هم بیشتر اند و اگر فرض کرده شود که حسنات عمر بیشتر از حسنات ابوبکر باشد و با وجود آن ابوبکر افضل است
 از جهت قوت حسنات و می نمجت کیفیت و نفاست آن بوجود و کمال اخلاص و شهود و معرفت چنانکه روایت کرده میشود از حدیث که
 نیست فضل ابوبکر بر شما بکثرت صوم و صلوة بلکه چیزی که نهاده شده است در وی ذکر کرده است این حدیث را غزالی و عراقی گفته
 که نیافتم من این حدیث را مرفوع و این نزد حکیم ترمذی در نوادر الاصول از قول ابی بکر بن عبد الله بن مسعود است که از اقال ابن ربیع
 من اکابر علماء الیمین شیخ شیوخنا فی الحدیث - رواه رزین -

باب مناقب عثمان رضی الله عنه

آحادیست در مناقب وی رضی الله عنه چنانکه روایت کرده اند در مناقب خلفای ثلاثه آمده است و در آنچه ذکر کرده اند کفایت است
الفصل الاول - عن عائشه قالت کان رسول الله صلی الله علیه وسلم یصلی فی بیته - گفت عائشه بود آنحضرت بر پیشانی
 در خانه خود - کاشفان عن مخزیه - برهنه کننده هر دوران خود را و در دوران پرده را از وی - او ساقیه - یا هر دو سابق
 خود را شک را وی است پس استلال نبود مگر کسی را که رفته است یا کجی فخر عورت نیست زیرا که محتمل صلاحیت بخت ندارد و بعضی

لما وکل کرده اند کشف آنرا که از قمین بودند میز و گفته اند که ظاهر از حال شریف وی صلوات الله علیه وآله وسلم نیست والله اعلم فاستاذن
 ابو بکر پس دستوری خواست ابو بکر برای درآمدن - فاذن له - پس دستوری داد آنحضرت اورا - وهو علی تلک الحال - و آنحضرت بر آن
 حال بود یعنی پوشید فخر را - فتحدث - پس سخن کرد ابو بکر یعنی نشستن ابو بکر و صحبت داشتن زانی امتداد هم یافت - ثم استاذن عمر فان
 وهو کذلک - پستراستیدان کرد عمر پس اذن داد آنحضرت عمر را و آنحضرت هم بر آن حال بود - فتحدث - پس سخن کرد عمر - ثم استاذن عثمان
 پستراطلب اذن کرد عثمان و در آن مجلس رسول الله پس نشست پیغمبر خدا صلوات الله علیه وسلم - بعد ازان که مضطجع بود و گفته اند که
 فهو بعد از قیام بود و جلوس بعد از آن مضطجع وجود - وسوی ثیابه - و برابر گردانید و گرد آورده آنحضرت جامه های خود را فلما خرج قالت
 عائشة - پس هنگامی که بیرون آمد عثمان گفت عائشه - وعلی ابو بکر فلم تمش له ولم تباه - و آید ابو بکر پس بنیاید برای وی و باک نداشته از
 و نه شاست یعنی نه شاست است و اصل نه شاست شادمانی و سبک نمودن - رجل مثل لبش - شادمان و سبک روح - ثم دخل عمر فلم تمش له
 ولم تباه - پسترا آمد عمر و بنیاید که او را و باک نداشته او را - ثم دخل عثمان فجلست وسویت ثیابه - پسترا آمد عثمان پس نشستی و گرد آورده
 جامه های خود را - فقال لا ایتی من رجل لیتی منه الملائكة - پس گفت آنحضرت آیا شرم ندارم من از مردی که شرم دارن از وی نه شاست
 مراد بتجی اینها تو قیود تعظیم و مبالغات است - و فی روایه - و در روایاتی اینچنین آمده که - قال - گفت آنحضرت - ان عثمان رجل حی - بدرسته
 که عثمان مردی شرمناک است - وانی نشیت ان اذنتم له علی تلک الحال - و بدرسته من ترسیدم که اگر اذن کنم مر عثمان را بدر آن
 حالت یعنی حالت کشف فخذین یا ساقین - ان لا یبلغ الی فی حاجته - که نه **و** بی من در حاجت خود یعنی از شرم نتواند پیش
 من آمد و نشست و عرض حاجت و کشف حال خود کرد - رواه مسلم -

الفصل الثانی - عن طلحة بن عبد الله - از عشره مبشره و برادرزاده ابو بکر صدیق است رضی الله عنه - قال قال رسول الله
 صلوات الله علیه وسلم کل بنی رفیق و رفیق یعنی فی الحجة عثمان - فرمود هر پیغمبر را همراه و یار همراه است و رفیق من یعنی دوست
 عثمان است و قول وی یعنی فی الحجة کلام را و لیست که بقرینه آنرا فهمیده و بدان تفسیر کرده است - رواه الترمذی و رواه ابن
 ماجة عن ابی هريرة و قال الترمذی هذا حدیث غریب و لیست سناد به بالقوی و هو منقطع - و عن عبد الرحمن بن قباب کفج
 خارج و تشدید موصوفه اولی تابعی است معذور در صبرین و پدر او جباب بن الارت لفتح همزه و راه و اما مشدده از هاجران اولین
 مذنب در راه خداست و قصه قتل وی از غراب است و مذکور است در صحیح بخاری - قال شهدت ابی بنی صلوات الله علیه وسلم وهو یحیث
 علی حیث الحصرة - گفت حاضر شدم آنحضرت را و حالانکه وی می برانگیزت یعنی مردم را بر لشکر بتوک که او را پیش الحصرة میکنند
 بحجت شدت و تنگی که در آنجا مسلمانان کشیدند و سامان نداشتند و در آن زمان سخنی گریه و قحط و کم آبی بود چنانکه برگ درختان
 میخوردند و شکسته شتران را می فشردند و دهنی تر میکردند چنانکه در کتب سیر مسطور است و بسیار مانی از حد متجاوز بود - فقام عثمان
 فقال - پس برخاست عثمان پس گفت - یا رسول الله علی ما یبعیر - بر من است صد شتر - باعلاهما و اقاما با فی سبیل الله
 باعلاهما آن و اقاما آن در راه خدا حلاص جمع طس بکسر حاد سکون لام کلیم سطر که مد زیر فرمای فاحترقینند و احلاس

کلیم برشته انگندن و آفتاب جمع قتب بقات و فوقانیہ مفتوحین پالان شتر شتم حص علی الجیش پسر برکت و بر غلاید آنحضرت بر لشکر
 و ترغیب کرد و بر سامان کردن لشکر فقام عثمان فقال علی آیا بعیر پس گفت عثمان بر من ست دولیت شتر با حلا سماء و آفتابها فی
 سبیل اللہ شتم حص علی الجیش فقام عثمان فقال علی ثلث مائت بعیر با حلا سماء و آفتابها فی سبیل اللہ بر من ست ستم عدد شتر
 فاما رایت رسول اللہ پس من دیدم پیغمبر خدا را صلی اللہ علیہ وسلم نازل عن المنبر و هو یقول - فرود می آید از منبر و حال آنکه در
 میگوید - علی عثمان اعمل بعد ہزہ ما علی عثمان اعمل بعد ہزہ - نیست بر عثمان باکی و ہزہ و آنچه بکند بعد ازین حسنہ کہ روئی این کفر
 ائمال و خطای ای دوست اگر فرضاً واقع شود از وی چنانکہ در شان اہل بدر بود (اعلموا ان شتم فقد غفرت لکم) رواہ الترمذی - وعن
 عبد الرحمن بن سمرہ - عبد الرحمن از او و عبد شمس بن عبد مناف اسلام آورد و در فتح و بود از طلاق او و را شبی گویند نسبت بکبریا
 قال جابر عثمان الی النبی صلی اللہ علیہ وسلم یان دنیا رنی کہ - گفت آورد عثمان نزد آنحضرت ہزار و دینار در استین و سہ
 جین جہز جیش العسرة - ہنگامی کہ ساختگی کرد آنحضرت با عثمان اسباب عیش عشرۃ را تجہیز ساختن اسباب عروس و مسافر و را
 فشرانی حجرہ - پس پراگندہ کرد آن ہزار و دینار را در کنار آنحضرت - فرایت النبی صلی اللہ علیہ وسلم لقلبہ فی حجرہ و یقول - پس دیدم
 آنحضرت را کہ میگردد آن دینار ہا را در کنار خود و میگفت - ما ضر عثمان اعمل بعد ایوم - زبان نمیکند عثمان را ہر عملی کہ کند عثمان و
 ہر تقصیری کہ رود از وی پس از امروز - و بار فرمود این کلمہ را ازینجا معلوم میشود کہ ہر گاہ کہ کسی مقبول در گاہ افتاد
 و دیوان مقبولان ثبت یافت بعد از ان اگ تفسیری ہم رود بکرم الہی مغفور خواهد بود - رواہ احمد - و عن النبی قال
رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم بقیۃ الرضوان کان عثمان رضی اللہ عنہ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم الی مکہ - گفت این
 ہنگامیکہ امر کرد آنحضرت صحابہ را بعبیت رضوان کہ در مدینہ بود و بود عثمان رسول آنحضرت بسوی اہل مکہ کہ فرستادہ بود بسوی
 ایشان تا بگذارند کہ بکہ در آید و عمرہ بجای آرد - فبايع الناس - پس مباہلت کردہ آنحضرت مردم را و عثمان رضی اللہ عنہ
 و وقت بعبیت حاضر نبود - فقال رسول اللہ پس گفت پیغمبر خدا صلی اللہ علیہ وسلم ان عثمان فی حاجۃ اللہ و حاجۃ رسولہ - ہرست
 کہ عثمان در کار خدا و کار رسول اوست - ففقر باحدی یدیر علی الاخری - پس زو آنحضرت یکدست خود را بر دست دیگر یعنی دست
 خود را نائب دست عثمان گردانید و از جانب عثمان بعبیت کرد یعنی گویند آن دست راست بود و بچپ گویند دست چپ و منقولست
 کہ عثمان رضی اللہ عنہ میگفت کہ شمال رسول خدا بہرست از زمین من - فكانت ید رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم لثمان خیر من
 یدیم لانفسم - پس بود دست آنحضرت مر عثمان را بہتر از دستہای صحابہ مر خودشان و این فصیلت خاصست مر عثمان را عنی اللہ
 عنہ - رواہ الترمذی - وعن ثمامۃ بن مہزم ثلثۃ و تحفیف یم اولی اسان حزن - لفتح حار ملہ و سکون لاسے مجہ القشیری - لضم ثا
 و فتح شین تا بلعی ست از طبقہ ثانیہ و زمان نبوت را در یافتہ اما آنحضرت را ندیدہ و حدیث دے در بصرین ست -
 قال شہدۃ الدارین اشرف علیہم عثمان - گفت حاضر شدم سرای عثمان را ہنگامی کہ ایشان کرد عثمان برین قوم کہ سر
 او را گردہ بودند و قتل وی رضی اللہ عنہ مقید شدہ اشراک از بالا بزیگر لیتن - فقال الشدکم اللہ و الاسلام پس گفت

وگفته اند که صدیق مرد و ائم الصدق و آنکه قول خود را عمل خود صادق گردانند - قالوا اللهم نعم گفتند آری بهترین است - قال گفت عثمان
 اللہ اکبر شد و او رب الکعبه انی شهید گوای دادند سوگند به پروردگار کعبه که من شهیدم - ثلاثا - سه بار گفت این کلمه را تعجب کرد و از
 اقرار کردن ایشان بصدق وی و اصرار ایشان بر فساد و ابلهک وی - رواه الترمذی والنسائی والدارقطنی - وعن جریر بن
 سیم و تشدید را بن کعب صحابی است اعدا و او در اهل شام است - قال سمعت من رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم و ذکر الفتن گفتند
 از آنحضرت و حال آنکه ذکر کرد آنحضرت فتنه ها و جنگها و آشوبها را که پیدا خواهند شد بعد از آنحضرت در امت - فقر بها پس نزدیک گردانید
 آنحضرت آن فتنه ها را یعنی گفت که نزدیک است وقوع آن - فمر رجل متع فی ثوب - پس گذشت مردی که پوشیده بود جامه خود را
 بر سر که آنرا تپلس نیز گویند بخنجه طلیسان بر سر افکند و اخبار و آثار در تپلس بسیار آمده و بعضی آنرا کرده پذیراشته و تشبیه به
 داشته و صواب استجاب و استحسان آنست و انجذبت و امثال آن سند است و در شرح سفر السعاده بتفصیل بیان یافته است و
 بقیمیم و فتح قاف و تشدید نون کسوره و قنقاع کسره جامه پوش و معتقد کسره بر سر افکند فی زمان - فقال فی الیوم مذ علی المدینه
 پس گفت آنحضرت این مرد در آن روز که فتنه واقع خواهد شد بر راه راست خواهد بود و فتنه الیه مره بن کعب میگوید پس بر فتنه
 من و فتنه بسوی آن مرد تا به بنیمم که گشت وی - فاذا هو عثمان بن عفان پس ناگاه وی عثمان است رضی اللہ عنه - قال فاقبلت
 علیه بوجه - گفت مره پس قبال آوردم بر آنحضرت بوجه عثمان یعنی نمودم آنحضرت را روی عثمان را - فقلت - پس گفتم انمرد
 بهر می خواهد بود در آن روز - قال نعم - گفت آری - رواه الترمذی و ابن ماجه و قال الترمذی هذا حدیث حسن صحیح -
 وعن عائشه ان النبی صلی اللہ علیہ وسلم در روایت کرد عائشه که آنحضرت گفت - یا عثمان ان الله لعل الله یفصک فیها -
 بدرستی شان انیست که شاید خدای تعالی عیدو شانند ترا پیرایه عبارتست از خلافت - فان ارادوک علی خلعه - پس اگر بخوای
 مردم و جبر کعبه ترا بر بیرون کشیدن آن جامه از بدن یعنی بر عزل کردن تو از خلافت - فلا خلعه لهم - پس بیرون کش تو آن قصر را
 برای ایشان یعنی عزل کن خود را از ابر ایشان و ازین جهت عزل نکرد عثمان نفس خود را و فیکه محاصره کردند او را یوم الاربعه
 بجهت شدند مردم بر آن فی الصراح طلع بیرون کردن جامه و موزه و نفل و مزول کردن از عمل - رواه الترمذی و ابن ماجه و قال
 الترمذی فی الحدیث قصه طویل - و در بنجدیث قصه درازست و آن قصه آمدن مصریان باستعانت از دست عامل مصر بن عثمان فرستادن
 محمد بن ابی بکر را بولایت مصر و برگشتن وی از میان راه بکعبه مردان و محصر کردن و قتل رسانیدن عثمان رضی اللہ عنه و این قصه
 نهایت موحش و مولم چنانکه در کتب سیر مسطور است و این اول فتنه ایست که در دین اسلام واقع شده فان الله و انما الیه راجعون
 و عن ابن عمر قال ذکر رسول اللہ - گفت ابن عمر ذکر کرد پیغمبر خدا صلی اللہ علیہ وسلم فتنه - فتنه را - فقال لقیل هذا فیها مظلوما
 پس گفت آنحضرت کشته میشود این دران فتنه ظلم - عثمان گفت این ابرای عثمان و اشادت کرد بهذا بسوی عثمان -
 رواه الترمذی و قال هذا حدیث حسن غریب اسناد - و عن ابی سبله یفتح سین مملو و سکون با مولای عثمان است رضی
 اللہ عنه قال قال لی عثمان یوم الدار - گفت ابو سبله گفت مرا عثمان روزی که روز واقعه قتل او بود و مرا دیدار عثمان

غائب بودن عثمان از بیعت رضوان - فلما کان احد اغر بطن مکتہ من عثمان بعثہ پس اگر می بود یکی از جمیع تر در ورون که از عثمان
 ہر ائمہ میفرستاد آنحضرت اورا بعثت رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم عثمان الی مکتہ پس فرستاد آنحضرت عثمان را بکتابت بشارت
 از جانب آنحضرت سخن کند و ایشانرا از تعرض بوی باز دارد و بکتابت بیعتہ الرضوان بعد از ذہب عثمان الی مکتہ و بجزیۃ افراسیاب
 در حدیمہ بعد از رفتن عثمان بکہ - فقال رسول اللہ پس اشارت کرد پیر خدا - صلی اللہ علیہ وسلم بیدہ ایمنہ - بدست راست خود
 ہندید عثمان - این دست من نانہست عثمانہست - فضرب با علی یدہ پس زد دست راست خود را بر دست چپ خود و قال
 ہذہ یثمنان - و گفت آنحضرت این بیعت است در عثمانرا - ثم قال ابن عمر ذہب ہما الآن مکہ - پستہ گفت ابن عمر ہر آن کلمات را
 با این مقالہ مرا اکنون کہ بیان کردم با خود و نگذاشتہ اند و خداوند خود را در شان عثمان رضی اللہ عنہ - رواہ البخاری - و عن
 ابی ہریرۃ مولى عثمان قال جبلى ابنہ صلی اللہ علیہ وسلم یسیر الی عثمان - و روایت است از ابی ہریرہ بن عثمان رضی اللہ
 عنہما گفت گشت آنحضرت کہ پنهان می گوید سخنی را بعثمان و آن سخن فتنہ خواهد بود کہ بر سر وی قائم شود و قتل کنند او را و صاحب
 او را در آن - و لون عثمان تیغیر - و حالانکہ زاک عثمان دیگرگون می گرد و از جهت فطاعت آن سخن - فلما کان یوم الدار فقام
 الانفاقل پس ہنگامی کہ شد واقعہ یوم الدار کہیم ما آیا قال نکیتم بالایشان - قال لا - گفت قتال کنید - ان رسول اللہ صلی
 علیہ وسلم محمد الی ابرا - بدرستی آنحضرت وصیت کردہ است بسوی من کاری را - فانما صابر نفس علیہ پس من جسس کنندہ
 و باز دارندہ ام نفس خود را بر آن امر - و بعد از او داشتن کس را از برای کشتن قتل فلان صہبر اذا جسس علی
 القتل و عن ابی حمیجہ - یعنی عا و کسر بار اولی و سکون تحتانیہ تا بی طائی ست و اسم او کنیت ابوہست و ابن جہان - اورا
 در ثقات ذکر کردہ است - انه دخل الدار و عثمان محصور فیہا - و روایت میکند کہ وی درآمد و عثمانرا و حالانکہ عثمان رضی اللہ
 عنہ احاطہ کردہ شدہ و تنگ گرفتہ شدہ است و در دار - و انہ سمع اباہریرۃ - و بدرستی ابوہریرہ شہیدہ ابوہریرہ را کہ لیستادن عثمان
 فی الکلام مطلب اذن میکند ابوہریرہ عثمانرا و سخن کردن یعنی گفت ابوہریرہ بعثمان رضی اللہ عنہما اگر بغیر نامی سخن بخدمت تو
 عرض کنم - فاذن لہ پس اذن کرد عثمان ابوہریرہ را رضی اللہ عنہما و گفت بگو چہ میگوئے - فقام - پس بایستاد ابوہریرہ و فلما
 پس پاس ادا کرد خدا را و اثنی علیہ - و ستایش کرد و برخدا چنانچہ برای خطبہ میکند - ثم قال سمعت رسول اللہ صلی اللہ علیہ
 وسلم یقول - پستہ گفت ابوہریرہ شہیدم آنحضرت را کہ میگوید - انکم سملقون بعد ہی فتنہ و اختلافا - بدرستی شما سر انجام ست
 کہ یہ بنیہ پس از من بلا ہا را کہ در ان آزمایش شما باشد و محافل کنید بایکدیگر - او قال - یا گفت آنحضرت - اختلافا فتنہ
 بتقدیم لفظ اختلافا بر فتنہ بر عکس روایت اولی شک را و لیست - فقال لہ قائل من الناس من لنا - پس گفت مرا آنحضرت
 گویندہ از مردم پس کیست مارا یعنی کہ متابعت کنیم کہ در متابعت و می شود و ابوہریرہ زیان - یا رسول اللہ و اما ما را - گفت ان
 گویندہ پس چہ امرے کنے مارا - قال لعلکم بالامیر و اصحابہ - گفت آنحضرت بر شما باد و کہ متابعت امیر و اصحاب وی کنید و ہوشیار
 الی عثمان بزرگ - و حالانکہ ابوہریرہ اشارت میکند بسوی عثمان بلطف امیر یعنی مارا متابعت این باید کرد کہ امیر است

روایات را حدیث را حدیث ابی سهل را و ابی جیب را - البقی فی شعب الامان -

باب مناقب مولانا عثمان رضی الله عنهما

بعضی احادیث در مناقب ابوبکر و عمر و عثمان رضی الله عنهما مجتمع نیز وارد شده درین باب آن احادیث را ذکر کرده -

الفصل الاول عن انس ان النبي صلى الله عليه وسلم صا احدا - روایت است از انس که آنحضرت برآمد از حذرتین

جبل مشهور بهرینه مطهره - و ابوبکر و عمر و عثمان نیز برآمده بودند با آنحضرت - فرجعت بهم - پس بجنبید کوه بالیشان - ففطر به رحله

پس زود آنحضرت کوه را بسپای خود - فقال ثبت احد - پس گفت آنحضرت بر جای خود باش ای احد - فانما عليك بنی و

صه لبق و شهیدان - پس نیست بر تو مگر پیغمبر و صدیقی و دو شهید - رواه البخاری و عن ابی موسی الاشعری قال کنتم مع

النبي صلى الله عليه وسلم في حائط من حيطان المدينة - گفت ابو موسی بودم من با آنحضرت در بستانی از بستانهای مدینه و آن بستانی

که در وی پیرایس است بفتح همزه و کسر را و سکون تخمیه و سین ممل در آخر نام چاهی است در جانب مسجد قبا - فجا رجل فاستفتح

پس آمد روی و طلب کشادون در بستان کرد - فقال النبي صلى الله عليه وسلم افتح له و لبشره بالجنة - پس گفت آنحضرت در کشادون

او و بشارت ده مرا و را به بهشت - ففتحت له - پس بکشادونم در برای او - فاذا ابوبکر - پس ناگاه ابوبکر است آمد و نبشتره با قال لبشادون

پس بشارت و او را و را بچیزی که گفت پیغمبر خدا صلى الله عليه وسلم فحمد الله - پس حمد گفت ابوبکر خدا را برین نعمت - ثم جاز رجل

فاستفتح - پسر آمد روی و طلب در کشادون کرد - فقال النبي صلى الله عليه وسلم افتح له و لبشره بالجنة - بکشادونم در برای او

و بشارت ده مرا و را به بهشت - ففتحت له فاذا عمر فاخبرته با قال النبي صلى الله عليه وسلم فحمد الله - پس بکشادونم در برای او این گاه

آن مرد است پس خبر دادم او را بچیزی که گفت پس شکر گفت عمر خدا را - ثم استفتح رجل فقال لي افتح له و لبشره بالجنة فلبوني

پس طلب کرد کشادون در را مردی پس گفت آنحضرت مرا بکشادونم در برای او و بشارت ده او را به بهشت - جربالای که پسر خدا را - فاذا عثمان

فاخبرته با قال النبي صلى الله عليه وسلم فحمد الله - پس شکر گفت عثمان بر بشارت به بهشت - ثم قال - پسر گفت - الله المستعان خداست

طلب یاری کرده شده بصیر بر تلخی آن بلا متفق علیهم -

الفصل الثاني عن ابن عمر قال كنا نقول و رسول الله صلى الله عليه وسلم حي - گفت ابن عمر بودیم ما که میگفتیم و حال آنکه

آنحضرت زنده بود - ابوبکر و عمر و عثمان رضی الله عنهما یعنی این سه کس را بهم ذکر میکردیم و قبول در گاه نبوت بودند مشهور

بودند میان صحابه و متنازه مذکور بودند میان ایشان و رضی الله عنهما اینجا عجیب میوقوع واقع شده است و ایام آنرا ذکر داخل حدیث باشد

نه آنچه را دیان ذکر می کنند نزد ذکا اصحاب و مراد آن باشد که میگفتیم ما که ابوبکر و عمر و عثمان را منی است خدای از ایشان مداهن کرد

الفصل الثالث عن جابر ان رسول الله - روایت است از جابر که پیغمبر خدا - صلى الله عليه وسلم قال گفت -

اربی الليلة رجل صالح - نموده شد در خواب امشب مردی صالح یعنی مردی صالح و در خواب و دیدن من خواب و دیدم که کا

ابوبکر بن رسول الله - گویا که ابوبکر در آنجمله شده است و پیوست کرده شده است پیغمبر خدا - صلى الله عليه وسلم بنیط بکسر نون

حق علی است رضی الله عنه و آنحضرت وصیت کرده ادر آن خلافت و علمای اهل سنت و جماعت میگویند که حجت نیست بر ایشان را در آن
 بلکه ظاهر حدیث آنست که علی را رضی الله عنه آنحضرت صلی الله علیه و آله و سلم خلیفه ساخت بدت غیبیست او لغز و ده تنوک چنانکه
 موسی علیه السلام هارون را خلیفه گردانید و تقوم خود مدت غیبیست او بمنجا جات بر طو رو بنود هارون خلیفه بعد از موسی زیرا که وفات
 هارون پیش از موسی است کچل سال و آنحضرت صلی الله علیه و آله و سلم در همین مدت استخوان کرد این ام مکتوم را برای امامت مردم
 در ناز و علی رضی الله عنه تفقد اهل بیت پیغمبر صلی الله علیه و آله و سلم می نمود و این ام مکتوم امامت میکرد و مردم اگر خلافت طلق میبود
 نیز کفایت علی رضی الله عنه حکم میفرمود بلکه اولی و اهم بود و آمدی که از علمای اصول است حکم کرده است و محبت این حدیث و کین خلا
 کرده و آنکه حدیث متفق اند بر صحت حدیث و اعتماد بر قول ایشان است و بعضی گفته اند ایضا این حدیث در بعضی نسخ نیست و اگر باشد
 دلالت ندارد بر عصر خلافت در وی رضی الله عنه و نه وجود آن بعد از وفات بی واسطه - و عن زر - کعبه زانو تشدید رای
 بن حبیب - بعضی معمله و فتح موحده و شین معجمه در آخر تابعی است که جابلیت و اسلام را در یافه شصت سال در جابلیت بود و شصت سال
 در اسلام و بعضی گفته اند که عروسی و بعضی صد و پنجاه و بعضی صد و شصت سال گفته و از اصحاب بن عبد الله بن مسعود و از اکابر
 علمای قرأت بوده و عبد الله بن مسعود و از وی چیز را در عربیت می پرسید - قال قال علی - گفت زر که گفت علی مرتضی رضی الله
 عنه - و الله سے خلقنا انجبه - سوگند بخدا می کشی گفت و الله را یعنی رویا بیند و بر آید **و** انما ورستن شکافته می شود
 و بر آید انست - و پیدا کرد خلق را نسبت فجاءت نفس و روح و انسان و بعضی خلق نیز آید **و** الله - که تحقیق پیمان کرده و حکم کرده
 و وصیت نموده است پیغمبر اخی - صلی الله علیه و سلم - الی - بسوی من - ان لا یکنی الا موسی - که دوست ندارد مرا اگر موسی - و لا یکنی
 الا منافق - و دشمن ندارد مرا اگر منافق پس محبت علی علامت ایمان است و عداوت و سه نشان نفاق اما ذانا الله - رواه
 مسلم - و عن سهل بن سعد سأل بن سعد سأل عن اهل البیت و آخر کسی است که مرد در مدینه از صحابه و در زان رحلت
 آنحضرت صلی الله علیه و آله و سلم پانزده ساله بود - ان رسول الله صلی الله علیه و سلم قال یوم خیبر - روایت می کند که آنحضرت
 گفت روز غزوه خیبر که بر پشت م حلاز و دینه است بجانب شام قلما و غزوها دار و این غزوه در سنه سابع بود و اهلین و دهان
 خدا را یفتح الله علی یدیه - هر آنکه بدیم این علم را فردا مردی را که کشاید خدای توانست یعنی قلعه خیبر را برد و دست و سه
 یحب الله و رسوله و دست می دارد آن مرد خدا را در رسول خدا را - و یحب الله و رسوله - و دوست میدارد او را خدا و رسول خدا را
 اصبح الناس فدا علی رسول الله پس چون صبح کردند مردم یعنی صحابه ببادا کردند پیغمبر خدا - صلی الله علیه و سلم - و آمدند در
 نماز است او - کلیم می چون ان لعلما - در حالی که همه صحابه امید می دارند که داده شود روایت با ایشان آورده اند که صحابه را تا شب
 خواب بر داز شوق و انتظار آنکه فردا این نعمت نصیب که باشد - فقال این علی بن ابی طالب - پس گفت آنحضرت کجا است علی بن
 ابی طالب و پس نامه یو و وی رضی الله عنه بجهت در چشم بعد از آن در شامی راه یالعه از وصول خیبر آنحضرت صلی الله
 علیه و آله و سلم طلق شد - فقالوا هو - پس گفتند وی یا رسول الله یکنی غنیمه - شکایت می کند هر دو چشم خود را یعنی چشمان او

پروا داند و انہ قال فارسلوا الیہ لکثرت لیس بفرستید کسی را بسوی وی کہ بیار و اورا - فاتی بہ پس آورده شد علی رضی اللہ عنہ
 فیصق رسول اللہ پس آب ہرمن انداخت پیغمبر خدا - صلی اللہ علیہ وسلم فی عینیہ - و ہر دو چشم وی رضی اللہ عنہ - فیرا حتی کان
 لم یکن بہ وجع پس بہ شد علی رضی اللہ عنہ تا آنکہ گوید بنود لبوی در وی بر لبھم با سکون را بہ شدن از بیماری و بعد از ان ہر دو
 مکر و چشم اور - فاعطاه الرا تیرہ پس داد کہ حضرت علی را را بہت - فقال علی یا رسول اللہ اقا لعم حتی یکونوا اشھنا - جنگ میکنم با ایشان
 تا آنکہ شوند مانند ما یعنی مسلمان شوند - قال انفذ علی رسلا کہ بر و بگذر تا بہ سنگی و نرمی خود نفوذ بذال محبہ و رکن داشتن تیر از جا
 کہ رسید بر آن و رسل کہ بر او سکون سین روش نرم و سیر حتی تنزل بہا تھتم تا آنکہ فرو و آئی در زمین ایشان ساحتہ الدار
 کشادگی سرای شتم او عزم الی الاسلام - پست و خوان ایشان را بسلامانی - و اجھر ہم مما یکب علیہم من حق اللہ فیہ و خبر وہ ایشان را
 با چہ واجبست بر ایشان از حق خدا در اسلام - فواللہ لان یدعی اللہ یک رجلا و احدا پس بخدا سوگند ہر کس کہ ہدایت
 کند خداے تعالی السبب تو و دعوت تو یک مرد را - خیر اک من ان یکون لک جبر النعم بہترست ازین کہ باشد مر ترا چار پارہ
 سرخ و شتران سرخ کہ اغزو النفس اموال ست نزد غرب و این مثل شدہ است نزد غرب در ہر شیئی نفیس و حر لبکون ہم جمع امر
 و لبھم ہم جمع ہمارست - متفق علیہ و ذکر حدیث ابہر قال علی - و ذکر کردہ شد حدیث برابرن عازب کہ در وی گفتہ است آنحضرت
 صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم مر علی مرتضی - انت منی وانا منک - تو از منی و من از تو - فی باب بلوغ الصغیر

الفصل الثانی عن عمران بن
 و بروی سلام میکردند - ان البنے صلی اللہ علیہ وسلم قال ان علیا منی وانا منہ - روایت کردہ است کہ آنحضرت گفت کہ علی از من است
 من از علی کنایتست از کمال اتحاد و اتصال و خلاص و یکجائی - و ہو ولی کل مؤمن - و علی ولی ہر مسلمان و دوست و محب او
 رواہ الترمذی و عن زید بن ارقم ان البنے صلی اللہ علیہ وسلم قال من کنت مولاه فلی مولاه - زید بن ارقم کہ از مشاہیر صحابہ
 است و در ہفدہ غزوہ در خدمت آنحضرت حاضر بودہ و از خواص امیر المومنین علی ست رضی اللہ عنہما روایت میکند کہ آنحضرت
 گفت ہر کس کہ ہستم من مولای او پس علی نیز مولای آن کس ست - رواہ احمد و الترمذی - و انجدریث در فصل ثالث بتفصیل باید
 و در اینجا شرح یا ہر انشاء اللہ قال - و عن حبشی - لبھم حملہ و سکون موعده و کسر معبہ و تشدید یا - بن جنادہ - لبھم جم جم
 مر او را محبتست و دیدہ است آنحضرت را در حجتہ الوداع عداوہ و در اہل کوفہ است - قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم
 طے منی وانا من علی - علی از من است و من از علی ام - و لایودی عنہ الا انا و علی - و ادا کند و حق نگذارد از جانب من بیکس
 نگر من یا علی در آن سال کہ آنحضرت صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم ابو بکر صدیق رضی اللہ عنہ را بچ فرستاد و امیر عراج ساخت بعد از بر کندن و
 متعاقب علی مرتضی را رضی اللہ عنہ نیز فرستاد تا نقض عبد مشرکان کند و سورہ برات را کہ در وی دین باکیات منزلست بر ایشان بخواند
 و ادا کند کہ مشرکان بچس اندزد و یک نشوند بحد حرام بعد ازین سال و جز این احکام دیگر و عادت عرب بود کہ چون میان ایشان
 گفتگو میشد از نقض و ابرام و صلح و عہد و استیلام ادا میکرد دین امور را بیکدیگر کہ سعید قوم و بہتر ایشان ست

یکسکه متصل است بوسی از قرابتان و خویشانش و می و هر که جز ایشان است از وی قبول نمیکردند پس آنحضرت صلی الله علیه و آله
 و سلم علی مرتضی را از منی الله عنه فرستاد تا اینجا برنگردد و این حدیث فرموده - رواه الترمذی و رواه احمد عن ابی جبار - و عن
 ابن عمر قال اخي رسول الله صلى الله عليه وسلم بين اصحابه - گفت ابن عمر برادر منی و او آنحضرت میان یاران خود میان
 هر کس از صحابه یکدیگر و عقرب بود و با ثبوت بستی و این بعد از پنج ماه از قدم مدینه بود - فجاء علی بن ابی طالب - پس آمد علی بنی الله عنه
 و دعا لیکه اشک می ریزد و هر دو چشم او - فقال ليس گفت علی - ایخت بین اصحابک - برادر منی و او می میان یاران خود - و لم یأخض منی و من
 احد و برادر منی و برادر منی میان من و میان پیغمبر - فقال رسول الله ليس گفت پیغمبر خدا صلی الله علیه و سلم انت اخي فی الدین و الله
 تو برادر منی و در دنیا و آخرت ترا هیچ حاجت و چه مناسبت که بدیگری برادر منی دهم - رواه الترمذی و قال هذا حديث حسن غریب - و عن
 الحسن قال کان عبد الله بنی صلی الله علیه و سلم طیر را بهیئت سنت از آنس گفت بودند و آنحضرت پرنده منی نچته و در ده وایات دیگر پرنده
 به یانکرده شد - فقال - ليس گفت آنحضرت و دعا کرد - اللهم آتني باحب خلقک لیک یا کل معنی هذا الطیر خداوند ایار منی و من
 و سنت داشته شد - ترین خلق لبوی تو بخوردان این طیر را - فجاءه علی - پس آمد آنحضرت را علی رضی الله عنه - فاکل مولیس
 خود و وی با وی - رواه الترمذی و قال هذا حديث غریب - و این حدیث دلالت دارد بر آنکه علی مرتضی رضی الله عنه احب خلق خدا
 بودند و خدا و شارحان بدان رفته اند و تفصیلات و تفسیلات میکنند که از علمای طلق خدا را دوست یا احب خلق الله اعمام
 آنحضرت یا قرابتان قریب صلی الله علیه و آله و سلم ایست که اولی و اقرب و احب انسان کردن من بوسی و غالباً این تفصیلات
 به جهت آنست که احبیت از ابی بکر صدیق و عمر فاروق لازم نیاید و به حقیقت حاجت باین تفصیلات نیست زیرا که یقین است
 که مرا و مرا خلق علی العموم نیست چه احب مطلق سید المومنین و افضل الموقنین است صلی الله علیه و آله و سلم و در صحابه اگر بعضی را
 محبوبتر به بعضی و وجه و حیثیات دارند چه بشود و افضلیت از جهت کثرت ثواب ثنایات یا آن ندارد و چه را ذم و کسب و وجود نیست
 چنانکه در مسئله افضلیت و احبیت بعضی ملا گفته اند و مقام وسیع است انیمه تفصیل در کار نیست فانهم بالله التوفیق - و عن
 علی بنی الله عنه قال كنت اذا سالت رسول الله صلى الله عليه وسلم اعطاني - گفت علی مرتضی بودم من چون سوال
 میکردم و می طلبیدم از آنحضرت چیزی میداد و مرا و ام - و اذا سالت ابتداني - و چون خاموش میشدم میداد و را بی سوال
 و این مقام محبوبیت است - رواه الترمذی و قال هذا حديث حسن غریب - و عنه - و هم از علی است - قال قال رسول الله
 صلى الله عليه وسلم انادرا احکمه و علی با بهام من سرای حکم و علی در آنست و مشهور بلفظ انادیریه العلم و علی بابها گفته که شک
 نیست که علم از آنحضرت از جانب صحابه دیگر نیز آمده و مخصوص بمرتضی نیست بلکه تخصیصی بوجه خاص خواهد بود که وسیع
 تر و مفتوح تر و عظیم تر خواهد بود مثلاً چنانکه آمده است اقتضا که علی و اصل این حدیث از ابی الصلت عبد السلام بن ملاح
 هر وی سنت که شیعه است و لیکن صدوق است و در تعظیم اصحاب تفصیر نمیکرد - رواه الترمذی و قال هذا حديث غریب و قال
 لا بأس ببعضهم هذا الحديث عن شريك - و گفته است ترمذی و روایت کرده اند بعضی این حدیث را از شریک بفتح شین

کہ از تابعین است۔ و لم یذکر وانیہ عن الصحابی۔ و ذکر کردہ اند روی از صحابی چنانکہ بعضی روایات آبدہ است۔ و لا یخبرون
 ہذا الحدیث عن احدین البقات۔ و ہنی شناسم این حدیث را از صحیح کی از ثقات غیر شریک۔ جز شریک و کلام درین باب بسیارست
 پارہ از ان در شرح مذکور است۔ و عن جابر قال و عا رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم علیا یوم الطائف فاجابہ۔ گفت جابر فرماد
 آنحضرت علی را و در غزوہ طائف پس را از گفت با وی۔ فقال الناس لقد طال مجاہد ابن عمہ۔ پس گفتند مردم ہر آنیہ تحقیق
 دراز شدہ را از گفتن وی با پسرم خود۔ فقال رسول اللہ پس گفت پیغمبر خدا صلی اللہ علیہ وسلم ما تجتہ و لکن اللہ اجابہ۔ من را از
 گفتہ ام یا وی از پیش خود و لیکن خدا بتعالی را از گفتہ است با وی یعنی امر کردہ است مرا کہ را از گویم با او پس را از گفتہ من بخت
 فرمانبرداری کردن امر حق تعالی را تو اندک معنی آن باشد کہ من ابتدا را از گفتن با وی نکردم و لیکن خدا ہی تعالی را از میگوید با او
 و القای اسرار میکند در دل وی بنیز را از میگویم با وی از جہت موافقت و متابعت فعلی تعالی اسد و اہ الترندی و عن ابی
 سعید قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم علی گفت ابو سعید خدری گفت آنحضرت مر علی را۔ یا علی لاکل لا یحبیب فی ہذا المسجد غیری
 و غیرک۔ اسی علی را و انیسنت ہرچ کی را کہ جنب بگذر و درین مسجد جز من و جز تو اتفاقاً در آنحضرت صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم و در
 مرتضیٰ رضی اللہ عنہ و مرایشان و مسجد واقع شدہ بود و جائزست کسی را کہ در راہی کہ از ان راہ میگذر و وی بجانب مسجد واقع
 شود اگر چہ جنب باشد از مسجد بگذر و و لکن آنکہ در فرمود درین مسجد یعنی درین مسجد کہ امر واقع شد و ضروریست دور در آن کلام
 سائر مناسبت۔ قال علی بن النضر۔ گفت در بضم میم و سکون نون و کسر ذال مجہ و معنی مشہورست از عباد گویند کہ چاہ
 پنج حج گزاردہ و حدیث شنیذہ و از جماعہ از انکہ روایت کردہ شیعی محض است و لیکن ثقہ صدوق است و ابن حبان او را از ثقات
 ذکر کردہ۔ قلت لغیر ابن عسرو پس گفت من ضرار بن صرد را از کبیر خدا و مجہ و صمد بضم صا و مہملہ و فتح را کو فی طحان سلع دارد
 از متحرک سلیمان و روایت کرد از وی علی بن النضر۔ ما نفعی ہذا الحدیث چیست مفعی این حدیث۔ قال۔ گفت ضرار بن صرد۔
 لاکل لا یحبیب فی ہذا المسجد غیری و غیرک۔ حال نیست ہرچ کی را کہ راہ سازد او را در حالت جنب جز من و جز تو سوا اللہ
 و قال ہذا حدیث حسن غریب۔ و عن ام عطیہ۔ الضاریہ است کہ از کبار صحابیائست لغزوات میرفت ہمراہ آنحضرت و
 تیمار داری میکرد و بہار انا و دوامیکرد و مجروحان را۔ قالت۔ گفت ام عطیہ لعنت رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم جیشا فہم علی
 فرستاد آنحضرت لشکر را کہ در ایشان علی بود و رضی اللہ عنہ۔ قالت۔ گفت ام عطیہ۔ سمعت رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم
 و ہو رافع یدہ یقول۔ پس شنیدم آنحضرت را و حالانکہ آنحضرت بردارندہ بود ہر دو دست خود را برفع میگوید۔ اللهم لا تحننہ حتی
 ترین علیا۔ خداوند امیران را تا آنکہ بنائی مرا علی را دلالت دارد بر غلبہ محبت آنحضرت او را و تا لم اولفراق وی رضی اللہ عنہ رواہ
 الفصل الثانی۔ عن ام سلمہ۔ روایتست از ام سلمہ کہ از ازواج مطہرہ است۔ قالت قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم
 لا یحب علیا منافق ولا یغیثہ مؤمن۔ دوست ندارد علی را ہر کہ منافق است و دشمن ندارد او را ہر کہ مؤمن است چنانکہ در فصل اول گذشت
 رواہ احمد و الترمذی و قال ہذا حدیث حسن غریب اسناد۔ و عنہما۔ و ہم از ام سلمہ است۔ قالت قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ

و سلم من سب علیا فقد سبنی کسی که دشنام دهد علی را پس به تحقیق دشنام داد و از جهت آنکه لازم نمی آید از سب او سب من - رواه
احمد و عن علی رضی الله عنه قال لی البنی گفت علی که گفت مرا پیغمبر صلی الله علیه و سلم نیک مثل من عیسی و در روشنی است
از عیسی پیغمبر انجمنه البیوت حتی یمنوا امیر و دشمنان او باشند و او را نبود و تا آنکه دروغ بر بستند مادر او را که مریم پارسا است و نسبت
کردند بر مادر او و از جهت انصاری حتی از لوه بالشره التي لیست له و دوست داشتند او را و انصاری تا آنکه فرود آمد و در دند و نشاندند
او را بر شتر و در شتر که ناپت نیست او را که از انصاری ابن الله گفتند ثم قال نیک فی رجلان پیوسته گفت علی رضی الله عنه هلاک میشوند
در من و از جهت من و در دند و محط مفراط یکی دوست دارند و از حد و گذر ندهد یقطنی بالیس فی هیچ نمیکند مرا پیغمبری که نیست در من
تقریط بقان و ظاهر می شود که کسی را بخت یا باطل و نصیب از او آمده است - و متغیض می کنندشانی علی ان بقتن و دیگر دشمن که باعث میشود
او را عداوت من بر آنکه بتان میکند بر من پیغمبر را پیغمبری که بری گردانیده است خدا تعالی مرا از ان و از اینجا معلوم میشود که محبت
همانقدر محمود است که از حد نگذرد و موافق قاعده عقل و شرع باشد و محبت چون مفرط باشد بفساد کشد و از طریق مستقیم عدالت برین
اندر او و منسوب بفساد گرداند و متصف باین صفت اهل سنت و جماعت اند که از طریق افراط و تفریط درین باب محفوظ اند خصوصاً
آنکه که گاه تعصب بر چهره جمال ایشان نه نشسته و براه وسط می روند و با تجمله سرایه سعادت و جناب و جلال و پیوسته محبت
خاندان و تطبیق اصحاب سعی باید کرد که این هر دو جمع گردد و اعتدال پذیرد و از قضا الله احمد و عن البراء بن عازب از پدرش از قم
هر دو آن دو مشاییر صحابه اند و از مخلصان جناب امیر تصوفی - ان رسول الله صلی الله علیه و سلم لما نزل بعد یزید ثم دعا بیت می کند که آنحضرت
چون فرود آمد و در وقت رجوع از حجة الوداع بموضع که نام آن غدیر خم است بضم خاء و معجمه و تشدید میم و در حقه میان حنین یافت
بید علی نگرفت آنحضرت دست علی مرتضی را رضی الله عنه - فقال - پس گفت بعد از آنکه جمع کرد صحابه را و در روایتی آمده است
که آنحضرت بمنبری ساخت از پالانهای شتر و برآمد بر آن - اللهم تعلقون انی ابوی بالمؤمنین من انفسهم یا نمیدانید شما که من
نزدیک تر و دوست تر بودم بگوشتان از انفسها به ایشان چنان که در قرآن مجید هم نیامده است و در روایتی آمده است که بعد از
مکرر فرموده قالوا لک تعبد صحابه - بی قال - بعد از آنکه مومنان علی العموم فرمود هر مومنین را نیز ذکر کرد و گفت اللهم تعلقون
انی ابوی بكل مؤمن من نفسه آیا نمیدانید که من ابوی و اقربم خبر مومنین از نفس و منی یعنی من مومنان را اگر در انچه صلاح
و نجات و خیریت دنیا و آخرت ایشان باشد بخلاف نفوس ایشان که گاهی بشر و فساد نیز میخوانند قالوا بی فقال اللهم من كنت
مولاه فعلى مولاه پس گفت آنحضرت خداوند کسی که هستم من مولای او پس مولاى او هست اللهم وال من والاه - خداوند دوست
کسی را که دوست دارد علی را و عاودن عاود - و دشمن دارد کسی را که دشمن دارد علی را و در روایتی او را حب من اجمه و انخص من انجمنه
و انصر من نظره و اخذ من جذله و یار منی ده کسی را که یار منی و در علی را و در یار منی ده کسی را که یار منی و در علی را و در یار منی ده کسی را که یار منی و در علی را
و از این حق موهب است دار - و بگردان حق را با علی هر سوسه که بگردد - فلیقه عمر بنی الله عنه بعد از آنکه پس ملاقات کرد و عمر را را بگردان
فقال له بنی یا ابن ابی طالب پس گفت عمر گوارنده باشی و شاد باشی اسے پس را بی طالب - صحبت و اسیبیت

مولیٰ کل مؤمن و مؤمنہ - صحیح کردی و شام کردی و گشتی مولای ہر مرد و زن مسلمان - رواہ احمد بہ ائیکہ ابن ابی قحیفہ کہ شکی
 کردہ اند شیعہ در ادعای ایشان نفس تفسیلہ بخلاف علی مرتضیٰ رضی اللہ عنہ و یگویند کہ مولیٰ اینجا بمعنی اولیٰ با امانت است
 بدلیل قول آنحضرت صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم الست اولیٰ کلمہ ثامر و محبوب و الا احتیاج بہ جمع کردن صحابہ و خطابہ کہ در بیان
 و این مبالغہ نمودن و دھاک کردن مروی زار رضی اللہ عنہ نبود زیرا کہ میدانست و می شناخت آنرا ہر یک از صحابہ و مثل ابن عباس
 اگر امام معصوم مفروض الطاعہ را پس باشد مرطے را رضی اللہ عنہ از اولاد آنچہ ترا آنحضرت راست از اولاد بر امت پس این نفس
 صریح است بر خلافت وی رضی اللہ عنہ و این حدیث صحیح است بیشک روایت کردہ اند از امام جعفری مانند ترمذی و نسائی
 و احمد و طرق دیسے کثیر است روایت کردہ اند آن را شانزدہ مجاہد و در روایتیہ مرا احمد را آیدہ کہ ششصد و اند
 آنرا از حضرت خیر صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم سے صحابی و گواہیہ و ادند بدان مرطے را و بدقتی کہ نزاع خلافت کردہ شد ہادی
 در ایام خلافت وی و بسیارے از ایشان آن صحابہ و حسان سبت و التفات نیست بقول کہے کہ سخن کردہ است
 و صحت وی و نہ بقول بعضی کہ گفتہ اند کہ زیادت اللہم والی من و الا وہ موقوف است زیرا کہ وارد شدہ است از طرق
 مستقیم و کہ تصحیح کردہ است اکثر آنرا ذہبی کہ اقبال الشیخ ابن حجر فی الصواعق و گفتہ و لیکن بایکوم بشیہ بطریق الزام کہ
 ایشان اتفاق کردہ اند بر اعتبار تواتر و امانت و گفتہ اند کہ تا حدیث متواتر باشد بدان استیصال بر صحت امانت
 بنویان کرد و یقین است کہ این حدیث با وجود خلافت در آن اگرچہ خلاف برو و نیست بلکہ طعن کنندہ در آن
 بعضی از ائمہ حدیث و عدول ایشانند کہ جوع است با ایشان و این امر مثل اسب و آذ و محبتانے و ابی حسام
 را رنے و جز ایشان در روایت بخبرہ اند آن را از اہل حفظ و ایتقان کہ در طلب حدیث طواف بلا و وسوسہ اضطراب
 کردہ مثل بخاری و مسلم و واقدی و جز ایشان از اکابر اہل حدیث و این اگرچہ نقل نیست بصحت حدیث لیکن و عوامی تواتر
 بد مثل این از اہل عجب غائب است و ایشان شمر کردہ اند تواتر از حدیث امامت و تقدیر و اہل سنت و جماعت و ہر کس
 بر شیعہ و کلام ایشان در اینجا طویل است کہ در صواعق محرقہ ذکر کردہ و ما فیہ نیست از ان بطریق اختصار ذکر و ہم
 گفتہ است لاسلم کہ مولیٰ و زینجا بھنے حاکم و واسع است بلکہ بھنے محبوب و ناصر است زیرا کہ لفظ مولیٰ مشترک نیست
 میان چند معنی معنی و عیثی و متصرف و زامر و ناہر و محبوب و قسین بھنے عیثی مشترک بی دلیل اعتبار ندارد
 و ما ایشان متفق ایم بر محبت اراعت محبوب و ناہر و علی رضی اللہ عنہ و کرام اللہ و بھہ سیدنا و حبیب ما و ناصر
 و سیاق حدیث نیز ناظر درین معنی است و بودن مولیٰ بھنے امام موعود و ما معلوم نیست بر لغت و نہ در شرح
 و بھنے از ائمہ لغت ذکر کردہ است کہ مفعول بہ یعنی افضل سے آید و یگویند کہ این چیز او کے است از اولاد
 خیر و یگویند کہ موعودے است از اولاد پس غرض از تشخیص ہر موالات تبنیہ است ہر اعتبار از بعضی و ہے زیرا کہ
 تشخیص بر آن وافی تر و موکد تر است از پیشرف اور از رضی اللہ عنہ و ازین جهت تصدیق و بقول خود است اولیٰ مؤمنین

و در عایشه از همین جهت است و در بعضی طرق ذکر اهل بیت نبوت عموماً ذکر علی رضی الله عنه خصوصاً آمده چنانکه نزد طبرانی و بیهقی صحیح آمده و این دلالت دارد که مراد حجت و ترغیب تأکید بر محبت ایشان است و نیز میگویند که سبب این است که بعضی صحابه با علی رضی الله عنه در میان بودند و شکایتی از وی رضی الله عنه در بعضی امور و انکار می بوی نموده بود چنانکه بریده سلمی در صحیح بخاری آورده و در بعضی صحیح آن نموده پس روی مبارک حضرت متغیر گشت و فرمود یا بنی آدم اولی بالمؤمنین من انفسهم حدیث و صحابه را نیز جرح کرد و تأکید بر این نمود و گفت شیخ ابن حجر سلیمان که مولى به معنی اولی است و لیکن از کجا لازم آید که اولی با امت مراد است بلکه القرب اتباع چنانکه در قرآن مجید (ان اولی الناس با لایم للذین اتبعوه) و دلیل قاطع بلکه ظاهر بر نفی این احتمال ندایم سلیمان را و اولی با امت است اما دلیلی نیست بر امت فی الحال بلکه مرآل و در وقت عقیدت مراد از تقدیم امیه نشسته با جماع است و علی رضی الله عنه نیز در آن جماع داخل است و تقریبه چیزهای دیگر که صریح است بخلاف ابی بکر بعد از وی صلی الله علیه و آله و سلم و چگونه نفس بر امت باشد و حال آنکه حجت بن ابی طالب و عباس رضی الله عنهما و غیر ایشان وقت حاجت بدان بلکه احتجاج آورد بدان علی رضی الله عنه در وقت خلافت خود پس سکوت وی رضی الله عنه از احتجاج تا ایام خلافت دلیل است بر آنکه دانست که نفسی نیست در وی به خلافت و می عقیدت یافت پیغمبر صلی الله علیه و آله و سلم با وجود آنکه علی رضی الله عنه خود تصحیح کرده است که نفسی نیست از آن حضرت بر خلافت وی و نه خلافت غیر وی چنانکه در اخبار صحیح آمده است و در صحیح بخاری غیر وی آمده است که علی و عباس از نزد آن حضرت صلی الله علیه و آله و سلم در مرض موت برآمدند و عباس گفت لطیفان این امر را اگر ندانید باشد بدانیم آنرا از آن حضرت و علی فرمود منی طلبم الحدیث و اگر انحراف نفس می بود و امت وی رضی الله عنه حاجت می بود بر محبت حضرت و پیرسیدن از وی صلی الله علیه و آله و سلم و گفتن عباس که اگر این امر را باشد بدانیم آنرا با قریب عده سیوم غدیر خم مانند واه که پیش تئویر لیسان تمام صحابه پیغمبر غدیر را و پوشیدن ایشان آنرا با وجود علم بدان ازان قبیل است که عقل تجویز نمیکند آنرا پس ایشان در حالت بیعت با ابی بکر و داشتن آنرا علم بودند بدان و آن حضرت صلی الله علیه و آله و سلم بعد از روز غدیر خطبه خواند و آشکارا کرد حق ابی بکر و عمر را و گفت که امیر نشو و بر شما هیچ یکی چنانچه در اخبار آمده است و تحقیق ثابت شده است که آن حضرت صلی الله علیه و آله و سلم حدیث کرده و ترغیب نموده است بر موت اهل بیت خود و محبت اتباع ایشان و فرست میان محبت و خلافت تشبیه میگویند که دانستند صحابه این نفس را و لیکن اتباع نموند آنرا انقیاد نمودند بدان بطلم و عناد و مبارزه و امیر المؤمنین علی که ترک طلب احتجاج کرد از جهت تقیه بود و این کذب افتراست زیرا که وی صلی الله عنه قوت تمام داشت و کثرت بی اندازه و شجاعت و بر خود چه گویند و با وجود آن از حضرت پیغمبر صلی الله علیه و آله و سلم نفس شنیده باشد و احتجاج بدان بیاورد و عمل بدان نکند از محال است و چون ابوبکر رضی الله عنه احتجاج کرد بحدیث الامت من قریش چرا گفتند که نفسی بخصوص علی رضی الله عنه واقع است احتجاج باین عموم چه میسازد و بعضی از امام ابی حنیفه آورده است که گفت اصل عقیده شیعه تفصیل صحابه است و روافض قائل اند بکفر ایشان و میگویند بر غیر از این چند تن کافر فقط و قاضی ابوبکر با قاضی لقیه که در آنچه رفته اند و رافض بدان الباطل دین اسلام است مسلم زیرا که چون کتمان نصوص و ظلم و افترا و کذب ایشان در اول احکام اسلام بر نفس انسانی از ایشان واقع شد دیگر هر چه از آن حادث افتاد از ایشان مروی شود و روافض بدان باشند بلکه این منقصت راجع بحضرت رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم میگردد که در صحبت وی انجمن برآمد و بوی

فرشتہ نیز کہ تمام دن تقصیر در طلب حق و تائید آنکر دین کلام شیخ ابن حجرست در صواعق محرقة و هنوز طول دارد و در آنچه ماذکر کردیم
 کفایت ستبالات التوفیق - وعن بریدة - روایت است از بریدة السی - قال - گفت غلب ابو بکر و عمر فاطمة رضی اللہ عنہم خطبہ کردند
 خواستگاری نمودند ابو بکر و عمر فاطمة را - فقال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم انما صغیرة - پس آنحضرت عذر آورد و گفت و
 صغیرہ است فخطبها علی فزوجها منه - پس خواستگاری کرد او را علی پس مجاح کرد او را علی رضی اللہ عنہما - رواه النسائی - و در بعضی
 روایات آمده است که گفت ام المومنین علی تو چرا خواستگاری نمی نمایی فاطمة را و حال آنکه ابن عم رسول خدائی گفت مرا شرم می آید که با من
 مواجه کنم آنحضرت را پس آنحضرت صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم شنید و راضی شد و چون علی رضی اللہ عنہ رضای آنحضرت دریافت نمود
 کرد پس تزویج کرد آنحضرت فاطمة را با وی - وعن ابن عباس رضی اللہ عنہما ان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم امر سید الاطهار
 روایت است از ابن عباس که آنحضرت امر کرد بهیستین در باغی در باغیکه بجانب مسجد شریف بودند مگر در علی را شرح این در باب مناقب ابو بکر گویند
 رواه الترمذی و قال هذا حدیث غریب - وعن علی رضی اللہ عنہ قال کان لی منزلة من رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم لم یکن
 لاحد من الخلائق - گفت علی رضی اللہ عنہ بود مرا قدری و مرتبگی و قدری نزد آنحضرت که نبود هیچ کی را از خلائق گفت یکی از
 اصحاب لا از حجت مبالغه در غایت ابتهاج و افتخار و بدان بر تمام خلق - آیتہ با علی صحرا قول - می آدم من آنحضرت را پیش از
 عمر پس جنگیم السلام علیک یا بنی اللہ فانما نعمة انعمت علیکم - پس اگر تنگی میکرد آنحضرت باز میگشتم و میدانستم که بجاری مشغول است
 که با من هست از ره آمدن از ثار و جوآن - تنگی نگذاشتن کردن - و الا دخلت علیه لاکسح نیکو در می آدم آنحضرت
 فایضا هر چه بچ کس تا بود زیرا که وی رضی اللہ عنہ قریب تر بود آنحضرت در خانه و اطفال و مصاحبت و اقوات به جهت نسبت فطرت
 رواه النسائی - و عنہ قال کنت شکایا فی رسول اللہ - و هم از غلظت رضی اللہ عنہ گفت بودم من بهار پس گذشت بمن بغیر خدا -
 صلی اللہ علیہ وسلم و انا اقول - و من میگفتم بحجت شدت مرض و جمع - اللهم ان کان اعلی قد صغر فارضی - خداوند اگر صحت اجل من که
 تحقیق حاضر شده پس اسبابش ده مرا فی بمر ان تا راحت یابم و خلاص شوم از سختی این در داخل مدتی که برای عمر ناده اند اطلاق ایمنه موت
 به حجت آنست که من آنرا حل نمایی شدن مدت عمر بخوبی دهند - و ان کان مآخرا - و اگر سیف اجل من پس نده و هنوز نرسیده - فارضی پس مرا
 گردان زندگانی مرا رفع بغا و عین عمیه فراخی عیش و از زانی و زیستن و زندگانی - و ان کان بلا فصیحی - و اگر سیف این بیکبار برای ایحان از زیر
 من پس شکمیا گردان را - فقال رسول اللہ پس گفت پیغمبر خدا صلی اللہ علیہ وسلم کیست طفت چگونگی گفتی اما کون بازگو - فاعاد علیہ قال پس عا
 کرد و علی آنحضرت را گفت ای کفایت بود و غرض بر جله پس زد آنحضرت علی را پای خود تا سینه شود و ازین شکایت بکشت غایت محبت و نشاط و تائید او را
 برکت پای مبارک می و شفا یابد - و قال اللهم عافه - و گفت آنحضرت و دعا کرد خداوند امانت بخش او را - و اداشته یافت شفا بخش او را شکال را وی شکر
 ست مداوی که ادا گفت یا شفا - فاما شکایت و می بود گفت علی بن ابی طالب شرم آن در و بعد از آن هرگز رواه الترمذی و قال هذا حدیث حسن صحیح -

باب مناقب العشرة رضی اللہ عنہم

ابو بکر و عمر و عثمان و علی و طلحة و زبیر و سعد بن ابی وقاص و عبد الرحمن بن عوف و ابی عیسیه بن الجراح و سعید بن زید بن

ایشان را طاعت پس روان شد من تا بیا رفتم خبر ایشان بآنکه آنحضرت بعد از غزوه اتراب متوجیهی قرطبه شد و پانزده روز ایشانرا محصور داشتند
 کرد این حکایت آنجا گفت یا هم در غزوه اتراب بنو قریظ بود و آنجا خبر ایشان طلبیدند بر فلان رجعت حج لی رسول الله زهر
 میگوید رضی الله عنه پس هنگامیکه خبر گرفته گشتم و باز آدم حج کرد برای من پیغمبر خدا صلی الله علیه و سلم ابو یوسف پدر و مادر خود را
 فقال ذاک ابی وای پس گفت آنحضرت فدای تو باد پدر و مادر من منی حج کردن ابو یوسف انیست متفق علیه - وعن علی رضی الله
 عنه قال سمعت رسول الله صلی الله علیه و سلم حج ابو یوسف لاحد الاسعده بن مالک گفت علی رضی الله عنه نشنیدم من آنحضرت را
 که حج کرد و مادر و پدر خود را برای بیج یک مگر برای سعد بن مالک مراد سعد بن ابی وقاص است و مالک اسم ابی وقاص است - قالی
 سمعت یوم احد یقول - پس من بدرستی شنیدم آنحضرت را در غزوه احد که میگفت یعنی بخدا در وقتی که تیری میزدی بکافران یا
 سعد ارم خدا کمالی وای - ای سعد تیر بنید از فدای تو باد پدر و مادر من گویا علی رضی الله عنه تقدیر زهر را ندانسته و نشنیده اند
 گفت یا سمعت - متفق علیه - وعن سعد بن ابی وقاص قال فی الاول العرب رمی بسهم فی سبیل الله گفت سعد بن ابی وقاص
 بدسته من نخست از عرب که انداخت تیر در راه خدا و پیش از من بیج کس تیر در راه خدا نینداخت و آنچنان بود که در اول سال هجرت
 ابو عبیده بن الحارث را با شصت کس لقبال ابوسفیان بن حرب و شترکان دیگر فرستادند ایشان جمعی کثیر بودند پس میان
 ایشان صریغاً رجز آنکه سعد بن ابی وقاص تیری بکافران ایشان انداخت و این اول تیری بود که در میان این امت در راه خدا
 انداخته شد متفق علیه - وعن عائشه عائشه قالت سمعت رسول الله صلی الله علیه و سلم مقدمه المدینه گفت عائشه پدر و مادر
 آنحضرت در وقت قدم آوردن وی مدینه را بمنی در بعضی غزوات لیلته بشی ظاهراً ملاظه داشت از بعضی اعدای دین شتر کسرا و بقیه
 یفتح کل قتل لیت رجلاً صالحاً یحرسنی پس گفت آنحضرت کاشکے یک مروی نیکو کار رنگا بهانی کند مرا - او سمعنا صوت سلاح
 ناکاه شنیدیم یا آوازالت جنگ را از تیر و کمان و شمشیر فقال من هذا پس گفت آنحضرت کیست این - قال ناسعد گفت من سعد بن
 ابی وقاص قال باجا بکت گفت آنحضرت چه چیز آورد ترا و بچه سبب آمدی - قال وقع فی نفسی خوف علی رسول الله گفت آنحضرت
 ترسی بر پیغمبر خدا صلی الله علیه و سلم - که نه است مبادا اعدای دین مکرر کنند باوی و آزاری رسانند فحجت احرسه پس آمد هم
 نگا بهانی کنم او را و خدمتی بجای آورم - فدعا له رسول الله پس دعا کرد در سود را پیغمبر خدا صلی الله علیه و سلم ثم نام بپوش خواب کرد
 آنحضرت متفق علیه - وعن انس قال قال رسول الله صلی الله علیه و سلم لکل امه امین - هر امت را امامت دار است که از حقوق
 خدا و خلق و نفس حیاست نکند - و امین هذا الامه - و امین این امت - ابو عبیده بن الجراح متفق علیه - وعن ابن ابی لیهب
 وفتح تلام و سکون یا از شاه پیر را بعین است قرشی تیری کی احوال قاضی بود در عهد عبداللہ بن الزبیر سی تن از صحابه را دریا فتمه قال
 سمعت عائشه و سلمت من کان رسول الله صلی الله علیه و سلم مستخفاً لواء استخافه - گفت شنیدم عائشه را و حال آنکه پیغمبر خدا صلی الله علیه و سلم
 که کرامی بود آنحضرت خلیفه خود گردانده اگر فرضاً حضور خود خلیفه میکرد و ایندکسی را از اصحاب - قال ابوبکر گفت عائشه
 ابوبکر را خلیفه میکرد ایند - فقیل ثم من بعد ابی بکر پس گفته شد و پیغمبر خدا صلی الله علیه و سلم بعد از ان کرامی ساخت بعد از ابی بکر

عمر گفت عمرای ساخت - قیل من بعد عمر - گفته شد کیست بعد از عمر که او را خلیفه می ساخت - قالت ابو عبیده بن الجراح گفت
 عایشه ابو عبیده بن الجراح را می ساخت که امین بود و لایق این کار و ابو بکر صدیق رضی الله عنه نیز گفت که مرا با خلافت چه کار
 این علی است و عمر است و ابو عبیده بن الجراح هر که را از ایشان خواهید خلیفه سازید پس گفتند از تو لائق تر کیست پیش کرتا
 آنحضرت برای کار دین مالپس کیست که مؤخر گرداند تراد را کار دنیا - رواه مسلم - و عن ابی هریره ان رسول الله صلی الله علیه
 وسلم کان علی حراء - روایت است از ابو هریره که آنحضرت بود بر کوه حرا که او را الآن جبل نور میگویند و آنحضرت صلی الله علیه و آله
 وسلم پیش از نزول وحی در اینجا مشغول می بود و وحی در اینجا نازل شد بهما آنحضرت بود - و ابو بکر و عمر و عثمان علی و طلحه و الزبیر
 الصخره - پس جلیه تنگ فقال رسول الله پس گفت پیغمبر خدا صلی الله علیه وسلم اهر از ساکن باش و محب - فما علیک
 الابن او صدیق او شهید پس نیست بر تو مگر پیغمبر یا صدیق یا شهید که عبارت است از عمر و علی و عثمان و طلحه و زبیر که همه شهیدان
 و شهادت طلحه و زبیر و واقعه حرب جمل است نه در حرب بلکه بیرون آن چنانکه در محاش مذکور است - و زاد الجفهم و سعد بن
 ابی وقاص - و زیاده کرده اند لفظی از روایات این لفظ که سعد بن ابی وقاص یعنی ذی نیز بر حرا بود همراه آنحضرت - و مسلم
 علیا - و ذکر کرده این بعضی علی را لیکن این شکل است زیرا که سعد بن ابی وقاص مقتول نیست و در قصر خود مرده که در داد
 عقیق داشت و آورده شد از اینجا و دفن کرده شد بقیع مگر آنکه داخل مسجد شد و صدیق اگر چه لقب امیر المومنین ابی بکر شد
 رضی الله عنه و لیکن معنی این منحصر نیست در وی و صادق است بر غیر از حدیثان و سیوطی بطریق متقدمه در مناقب
 امیر المومنین علی رضی الله عنه آورده که این اول کسی است که ایمان آورده و ادل کسی است که مصافحه میکند روز قیامت
 صدیق بکر و فاروق این است با خدا و شهید کسی است که او را ثواب شهید است چنانچه بطول و امثال آن و الله اعلم - رواه مسلم -
الفصل الثانی عن عبد الرحمن بن عوف رضی الله عنه ان ابی بنی صلی الله علیه وسلم قال ابو بکر بنی الجنته و عمر بنی الجنته و عثمان
بنی الجنته و علی بنی الجنته و طلحه بنی الجنته و الزبیر بنی الجنته و عبد الرحمن بن عوف بنی الجنته و سعد بن ابی وقاص بنی الجنته و سعید بن زید
بنی الجنته و ابو عبیده بن الجراح بنی الجنته رواه الترمذی و رواه ابی یوسف عن سعید بن زید - و لی از وجوه شهرت و امتیاز این
 کس به بشارت جنت نیست که در بشارت ایشان یک حدیث واقع شده با وجوه دیگر گفته اند و البشارت مخصوص و منحصر در این
 نیست صریح بذکر علماء و اینجا نکته ایست که برای آن متنبه باید شد که ذکر خلفای اربعه هر جا که در احادیث واقع شده کلاً
 و بعضاً بهمین ترتیب شده و باین استیاسی بنده اهل سنت و جماعت حاصل میگردد و اما گمان آنکه که راویان تفسیر ترتیب
 داده و موافق اعتقاد خود آورده باشند فحاشا و کلاً ایشان باندک تفسیر و تقدیم و تاخیر رعایت میکنند که تاثری و سراسر
 ندارد و مقصود از آن تفاوتی نمی پذیرد اینجا خود چه نوع گفته مختار هم چنانکه هست ادای نمایند تحقیق مذنب و تامل کلام
 کار مجتهدان و فقهاءست فتدبر - و عن انس رضی الله عنه ان ابی بنی صلی الله علیه وسلم قال ارحم امتی با متی ابو بکر و مرثان بن
 امت من با مت من که طلق در رفیق و موافق مردم را اینجا می خواند و میرساند ابو بکر است - و اشهد هم فی امر الله عز و جل تحت ترین است

در کار دین خدا که بگفت و شدت و جدال امر معروف و نهی منکر میکند عمر است و اشد قهر حیار عثمان - و راست و صحیح ترین ایشان از روی حیار عثمان است عفت حیار عثمان رضی الله عنه خصوصیتی و امتیازی هست و حیار شعبه غلطی است از ایمان ظاهر و صریح برای آن گفت که حیا گاهی بکلم طبیعت بشری نیز می باشد اگر چه بکلم شرع حق و درست نباشد اما حیا عاقل و معتبر است که موافق شریعت و مطابق حق باشد و انزغم زید بن ثابت - و عالم تربلیم فرایض و مواریث زید بن ثابت است که کاتب وحی بود و از اهل صحابه و جامع و کاتب قرآن بود و در زمان ابوبکر و عثمان رضی الله عنهما - و اتر ابراهیم ابی ابن کعب - و خواننده تر قرآن را و ابرتر در تجوید قرآن ابی بن کعب است وی نیز کاتب وحی بود و او را سید القراء میگفتند و آنحضرت صلی الله علیه و آله و سلم او را سید الانصار نام کرده و عمر رضی الله عنه سید المسلمین میگفت و چون سوره لم یکن الذین کفروا من اهل کتاب نازل شد آنحضرت فرمود که خدا را حمد است که آنرا بر تو بخوانم و ترا بشنودم گفت وی رضی الله عنه آیا خدا مرا نام برد گفت آنحضرت نعم نام تو بر دو ترا بنام تو خواند پس وی گریه کرد و آنحضرت صلی الله علیه و آله و سلم نیز گویید در آمد - و اعلمهم بالجمال الحرام معا ذبن جبل و داناترین است بجمال و علم معا ذبن جبل است و وی رضی الله عنه انصار است و یکی از بنفاد تن که حاضر شدند عقبه را و آنحضرت صلی الله علیه و آله و سلم او را مواخات داد بعد الله بن مسعود و قیل یحیی بن ابی طالب و فرستاد او را علم و قاعنی یمن وی در آن وقت شمرده سال بود و در طاعون عمواس از عالم رفت و گفت خداوند رحمت است از تو برندگان تو خداوند اسما و اهل عیال و از ازان محروم نداری و آورده اند که در وقت رفتن از عالم میگفت چند آنکه خواهی بجزت تو که میدانی که من تراز دست میدارم یا چنانکه گفت و الله اعلم و این مسعود گفت بودیم که تشبیه میدادیم معا ذبا بر ابراهیم خلیل علیه السلام در مصنون این آیت کان امه قانتا صیفا و فتوی امیدا و معا ذر زمان آنحضرت و در زمان ابوبکر و چون رفت میگفت عمر رضی الله عنه خالی گذاشت معا ذ اهل مدینه را از فقه و حاضر شد وی رضی الله عنه بدر را و مشاهد دیگر را در وقت رحلت گفت اصحاب خود را و فقیه گریه کردند چای میگریید و چه چیز در گریه آورد و شمار گفتند میگرییم بر علمی که منقطع میگردد و بخت تو گفت غلم و ایمان قائم اند تا روز قیامت بگیرد حق را از هر که باشد و رو کند باطل را بر هر که باشد مناقب وی رضی الله عنه بسیار است خارج از حد حصر و احصاء رسول الله این و این بزه لایم ابو عبیده بن الجراح - و مر همت را این است و این است ابو عبیده بن الجراح است و در روایتی در غیر این است و این بن ابو عبیده است و وی رضی الله عنه قرشی است بخت واسطه با آنحضرت و در بن مالک جمع میشود و حاضر شد جمیع مشاهیر همراه آنحضرت صلی الله علیه و آله و سلم و در روز بدر پدر خود را بخت خدا و رسول خدا کشته و ثابت ماند با آنحضرت روز احد و بر کشید و حلقه بخنجر که در رخساره مبارک آنحضرت صلی الله علیه و آله و سلم غلیظه بود بدان خود پس افتاد از جهت زور که کرده دندان وی و وی نیز در طاعون عمواس رفت از عالم در زمان عمر بن الخطاب و ناز کرد بروی معا ذبن جبل و میگفت امیر المؤمنین عمر در روز موت خود اگر ابو عبیده بن جراح میبود می سپردم این کار را بوی یعنی امر خلافت را یا اختیار را بر دست مشاورت و می تفویض میکردم والله اعلم - رواه احمد و الترمذی و قال هذا حدیث حسن صحیح و روی عن سمر بن قتاده مرسل

و روایت کرده شده است از عمر بن الخطاب و سکون عین از قتاده بطریق ارسال - و قیہ - و در حدیث مترجمه آست - و آنجا هم علی
و قاضی ترمذی و حکم کفندہ ترجیح از امت من علی است و لهذا عمر رضی اللہ عنہ بی مشاورت و فتوای وی رضی اللہ عنہ حکم نمی نمود و اگر
حاضر نبود وی توقف میکرد و میگفت قفیفہ لا با حسن لہا - و عن الزبیر قال کان علی بنی صلی اللہ علیہ وسلم یوم احد در عان
روایتست از زبیر رضی اللہ عنہ کہ گفت بود بر آنحضرت روز غزوہ احد و زره و این بخت غایت شجاعت و قوت اقام وی صلی اللہ
علیہ وآلہ وسلم بود بہ حرب و ہر کہ شجاع ترست و غدرتہ تر دارد و در کارزار بیشتر و سلاح او و استعداد او برای جنگ زیادہ تر و انجا
معلوم میشود کہ استعمال اسلحہ و مباشرت اسباب منافات بتوکل ندارد زیرا کہ آنحضرت صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم سید التوکلین بود و با وجود
آن ایچنین میکرد و تواند کہ اشالین امور برای تعلیم امت میکردہ باشد اما تحقیق آنست کہ ایہا ناشی از عبودیت محض اقبال
ہرست - فتنہ الی الصخرة لبس بر خاست آنحضرت و توجہ شد بجانب سنگی بزرگ کہ آنجا بود تا بروی برآید و بنشیند و آرام
ظلمہ استیطع - پس نتوانست از جہت کوفتہا کہ رسیدہ بود - فقہر طلحہ تختہ - پس پشتست طلحہ زیر آنحضرت با وجود آن جہتہا
بوزخما کہ داشت - حتی استوی علی الصخرة تا آنکہ برآمد و قرار گرفت آنحضرت بر صخرہ و این صخرہ در اصل جبل حدست معلوم
و معروف - فصوت رسول اللہ - پس شنیدیم پیغمبر خدا را - صلی اللہ علیہ وسلم یقول - میگفت - اوجب طلحہ - واجب گردانید طلحہ بر آن خود
بہشت را باین عمل کہ بخت خدا و رسول خدا کردہ - و در واہ الترمذی - و عن الزبیر قال نظر رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم الی طلحہ بن
عبید اللہ - گفت جابر رضی اللہ عنہ نظر کرد آنحضرت بجانب طلحہ - قال من الی رجل شیشی علی وجہ الارض و قہقہی نجبہ
گفت آنحضرت کسی کہ دوست دارد کہ نظر کند بسوی مروی کہ میر و بر روی زمین و ملائکہ تحقیق مرده است و یا منتظر مرگ است یعنی اگر
کے خواہد کہ مرده را بچیز کہ بر روی زمین میرود فلینظر الی ہذا - پس باید کہ نظر کند بسوی این اشارت بہ طلحہ است رضی اللہ عنہ
و فی روایتہ - و در روایتی باین لفظ آمدہ است کہ - من سرہ ان نیظر الی شید شیشی علی وجہ الارض - کیکہ شاد میگردد و اندازد کہ نظر
کند بسوی شید کہ بر روی زمین - فلینظر الی طلحہ بن عبید اللہ - پس باید کہ نظر کند بسوی طلحہ بن عبید اللہ و تحقیق لفظ قہقہی
نجبہ آنست کہ نجب بنون و حامی ہملہ و بوجہ مجنہ نذر موت و اجل آید و آیت کریمہ (من المؤمنین رجال صدقوا ما عاہدوا اللہ
علیہ فہم من قہقہی نجبہ و منهم من نیظر بہر دستہ تفسیر کردہ اند یعنی از مسلمانان مردانند کہ راست گردانید نہ ہرچہ عہد بستند با خدا
پس بعضی از ایشان را اگر دهند و فرمان نذرند نذری کہ بجان سپاری در زارہ خدا کردہ بودند یعنی مردند و در راہ خدا و بعضی انتظار
آن دارند و در حدیث نیز حمل بر ہر دو معنی درستست و ظاہر و ثانیست چنانکہ در روایت دیگر آمدہ شید شیشی علی وجہ الارض
و بحقیقت این اشارتست بموت اختیاری کہ حاصل میگردد و مایل سلوک و ارباب فنا را یا مراد بوجہ غلبہ است از عالم شہادت
باستغراق در ذکر خدا و مشاہدہ ملکوت و انجذاب بجناب قدس وی سبحانہ و این نتیجہ موت اختیارست و سیدی الشیخ علی متقی
رحمۃ اللہ علیہ را رسالہ البیت مسی بہدایتہ ربی عند فقد المرئی کہ در انجا بیان موت اختیاری و سبق آن کردہ اند و حضرت
شیخ عبد الوہاب متقی میفرمودند کہ یکبار روز کہ مخطہ شہرت یافت کہ شیخ علی متقی وفات یافتند مردم بشنیدن این خبر و دیدن

و بخانقہ شیخ رسیدند شیخ را دیدند تازه و خرم سلامت نشسته پس بپایان فرمودند اگر کی آن عالم را دیدہ و احوال آن نشان
 عیاناً دریافتہ بیاید و خبر دهد لاجرم تصدیق خبر او باید کرد و یا بدان باید که بداند که ما را با آن عالم بودند و آن عالم را دیدہ آمدہ ایم اکنون
 بپایان ہم توبہ کنند و با ہم تجدید توہبہ میکنیم و لیکن رفلوت با گفتند کہ این خبر نشان قبول کار و تمامی و رزق است کہ در کسبت اختیار
 میکردیم و اہ الترمذی۔ وعن علی رضی اللہ عنہ قال سمعت اذنی من فی رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم یقول۔ گفت علی مرتضیٰ شہید
 گوش من از زبان آنحضرت کہ میگفت۔ طلحہ والزہیر جاری فی الجنبہ طلحہ وزہیر و ہمسایہ من اند و ہشت۔ رواہ الترمذی
 وقال ہذا حدیث غریب۔ وعن سعد بن ابی وقاص عن رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم قال یومئذ یلینے یوم احد روایت است
 از سعد بن ابی وقاص کہ گفت آنحضرت یعنی برای وی در آن روز یعنی روز احد۔ اللہم شد در میتہ خبر او مذاقوی و استوار گردان و از آن
 اورا۔ واجب دعوتہ۔ و پانچ وہ و قبول کن دعای او را مناسب است اجابت دعا بقوت رمی ظاہر است کہ تعبیر از دعا بہ تیر کردہ اند
 چنانکہ گفتہ است صحیح ازہر کہ تیر دعا میکنم روانہ و گویا اجابت دعای وی رضی اللہ عنہ اثری از اجابت دئی بود کہ گشت
 در راہ خدا کردہ رواہ فی شرح السنۃ۔ وعنہ ان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم قال اللہم استجب لسعد اذا دعاک۔ و ہم از سعد بن
 ابی وقاص روایت است کہ آنحضرت گفت وہا کہ خداوند قبول و پذیرا کن مسعد را وقتی کہ دعا کند ترا۔ رواہ الترمذی و عن
 علی رضی اللہ عنہ قال حج رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم اباء و امہ الامس۔ گفت علی مرتضیٰ رضی اللہ عنہ حج نکرد آنحضرت پدر و مادر خود
 را برای حج یکے مگر برای سعد۔ قال کہ یومئذ آنحضرت مسعد را روز احد۔ ارم خداک ابی و امی۔ تیر انداز فحاشی توبہ پذیرا
 من۔ وقال لہ ارم ایما الفلام الخور۔ و گفت آنحضرت مسعد را تیر بنیزانای کودکی تو انا و حوز و لفتح حامی مہلہ و زامی مفتوحہ
 دوا و مشہ دوراد آخر و یسکون فرامی و تحقیق و او نیز آمدہ فی الصراح خرد کردی رسیدہ و زور مند شدہ و خور و مہلہ لیس
 از زمین نیز آمدہ و بود وی رضی اللہ عنہ جوان گردیست اسلام آورد ہر دست ابی بکر صدیق و بود در انوقت ہفدہ سالہ رواہ
 و عن جابر قال اقبل سعد فقال البنی صلی اللہ علیہ وسلم ہذا خالی۔ روایت است از جابر کہ گفت پیش آمد سعد بن ابی وقاص
 پس گفت آنحضرت این خال من است یعنی برادر اور۔ فلیر امر خالہ۔ پس باید کہ بناید امر دی خال خود را یعنی برادر این خال
 من دارم و مانند او۔ رواہ الترمذی و قال۔ و گفت جابر و توجیہ گفتن آنحضرت سعد را خال خود۔ و کان سعد بن بنی زہرہ۔ و بود
 از بنی زہرہ کہ محلہ از قریش است اولاد زہرہ بنت کلاب۔ و کانت ام البنی صلی اللہ علیہ وسلم بنی زہرہ۔ و بود مادر آنحضرت
 از بنی زہرہ۔ و لک قال البنی پس از آن جہت گفت پیغمبر صلی اللہ علیہ وسلم سعد را سزا خالی۔ این خال منست۔ و فی الصباح فلیر من۔ پس باید کہ اگر
 وار و مرد خال خود را چنانکہ من کہ ام میکنم خال خود را۔ بدل فلیر فی۔ و بدل لفظا فلیر و فی لفظہ اند فلیر من تصیوٹ و اللہ
 الفصل الثانی۔ عن قیس بن ابی حازم۔ تابعی ست حال و در حدیث ثانی از فصل اول گذشت۔ قال سمعت سعد بن ابی
 وقاص یقول لانی لا اول رجل من ابیہ فی سبیل اللہ۔ گفت قیس شنیدم سعد را کہ میگفت ہرستی کہ من نخستین مروی ام از عرب
 کہ انداختہ تیر در راہ خدا۔ و راقتنا فر۔ و رسول اللہ و میدانم من خود را و دیگر اصحاب پیغمبر خدا را کہ غدا میگردیم ہمراہ پیغمبر خدا

و غیر گفته گان را زیرا که سوق کلام از بهر لغات ایشانست - ثم قالت عائشة لابی سلمة بن عبد الرحمن پستر گفت عائشه صدقه از برای
 لشکر گزار می و آنها رمنت داری عبد الرحمن بن عوف به پسری که ابوسلماست و از کبار تابعین است - سقی العذابا که من سلسبیل الجنة بنوشانم
 خدا تعالی پر تر از چشمه که در شبست و سلسبیل ام چشمه نیست در شبست و در قافوس گفته سلسبیل غمر غنبت و چشمه غنبت سلسبیل الجنة نیز روایتست
 بکنه آب سرد و آب روشن دوش که بگور روان و فرو شود و سلسال الجنة نیز بخنجه سلسبیل و سلسال الجنة نیز آمده بمعنی شارب بار و بمعنی گفته اند خالص
 صافی از خس فاشاک و تیرگی کلبی گفته که یا در سلسبیل زیاد شده تا کله خمی گشت و ولالت بر نایت سلاست کرده اند بر - و کان ابن عوف قد
 تصدق علی اصحاب المؤمنین - و بود عبد الرحمن بن عوف که تحقیق تصدیق کرده بود بر سارا آنحضرت - بحدیقه بیعت با برین انصار با یکدیگر در
 شد به چهل هزار درهم یا دینار و الله اعلم - رواه الترمذی - وعن ام سلمة قالت سمعت رسول الله صلی الله علیه و سلم یقول لا رواقیة
 ام سلمه شنیدم آنحضرت را که میگفت برای زمان خود - ان الذی یخون علیکم بعدی هو الصادق البار - بدستی آنکس که بد شما را بکنهای است و
 و نشر کند بر شما اموال بعد از من است صادق نیکو کار - اللهم اسق عبد الرحمن بن عوف من سلسبیل الجنة - خداوند ابنوشان عبد الرحمن بن عوف
 را از چشمه شبست ظاهر است که این کلام ام سلمه باشد چنانکه در حدیث سابق از عائشه مذکور شد و بعضی گفته اند که این کلام آن حضرت
 ویرا که وی صلی الله علیه و سلم دانسته بود که از وی رحمی الله عنه احسانی بازواج مطهره بوجود خواهد آمد و مدین مجوده آنحضرت است
 رواه احمد - وعن حفصه بنت عمر بن الخطاب قال قال رسول الله صلی الله علیه و سلم - روایتست از حفصه بنت عمر بن الخطاب که از کبار صحابه و صاحب
 رسول الله بود و گفت آمد اهل بخران بفتح نوبی و بهم فتح شد و در نمایه گفته معنی میان جاز و شام بود
 آنحضرت - فقالوا - پس گفته یا رسول الله صلی الله علیه و سلم - لینا جلا اینا - بفرست بسوی ما روی این که در حق باجیانست راضی باشد قال
 لا یلین الیکم رجلا اینا حق این - فرمود آنحضرت بر آنیم فیسم بسوی شما روی این ثابت در امانت - فاستشرون لها الناس پس گران شدند
 و نظر گشتند بجنب این کلمه یا را می این امارت و امانت مردم تا کلام کی را اختیار کنند و کدام کی باین منصب شرف و ممتاز گردود - و قال
 و گفت حفصه فبعث ابابعدیه بن الجراح پس فرستاد آنحضرت با منی بران قوم ابو عبیده بن الجراح را - متفق علیه - و عن
 علی بن ابی حمزة قال قال رسول الله صلی الله علیه و سلم - یا رسول الله من نوح بعدک - که را میگردانیم با بر خود از تو - قال ان
 تو مرا با یکجده اینا ناهانی دنیا - گفت آنحضرت اگر امیر میگردد ایند ابو بکر را می یا بیدار امانت دارد و حقوق دین رغبت کنند و در دنیا
 راغبانی الاخرة - راغب در کار آخرت - و ان تو مرا عمر تجده و قویا اینا لا یخاف فی الله لومه لکم - و اگر امیری سازید عمر را بیدار و
 توانا و محکم و امانت دار کنی ترسد و اجرای احکام دین خدا را مستیج نامت کنند و لکن تو مرا و علیا و اراکم فاطمین - و اگر امیری سازید علی را
 و نید انم و منی میم شما را کنند از آنجا که با دیا ممدیا - می یا بیدار و راه راست نمایند راه راست یا بنده - یا خذکم الصراط المستقیم میگردانید
 شما را راه راست در پی حدیث و دلیل است که آنحضرت صلی الله علیه و سلم تنفیص و تعیین کرده بر خلافت پیچ کی و ظاهر آن می نماید که مراد با بر
 از آنحضرت بواسطه باشد و در حدیث ذکر عثمان رحمی الله عنه نیست و بعضی گفته اند که شاید آنحضرت ذکر کرده و را وی بنیان کرده باشد و الله
 اعلم - رواه احمد - و عنه قال قال رسول الله صلی الله علیه و سلم رحم الله ابابکر زوجی انبتة - بر محبت کند خداست تقاسم ابو بکر را

که بکلیح کرده دادم و دختر خود را - و حملی الی دارالجمرة - و برداشت و سوار گرد و بر ناقه و مرافقت کرده آورد و بسجود و بجهت آورد و نزد آنکه
 صدیق رضی الله عنه و ناته پرورده و تیار کرده داشته بود که تا کی او بجهت شود پس یکناقه نزد آنحضرت آورد و گفت یا رسول الله این
 اختیار کن و سوار شود و سوار نشوم مگر آنکه فرشی بدست من و بی آن اختیار نکنم پس بیشتت صد و درهم بخیر و قرص کرد و صحبتی افتاد
 و صحبت داشت مراد را داد و اعتق بلا لاس مال - و آزاد کرد بلال را از مال خود پس در خدمت من گذاشت یا اصل فریدن بلال آن وقت
 و کمال باین نعمتیست و اصل با حضرت صلی الله علیه و آله و سلم رحم الله عنقریب الحی و النکان را رحمت کند خدای تعالی عمر را بگوید حق اگر چه
 تلخ باشد ترک الحق و اله من صدیق - گذاشته است عمر را خگونی و حال آنکه نیست مرا و رایج دوستی از آنهایی که دوستی ایشان برای
 مراعات و دامنست باشد - رحم الله عثمان بن عفان - رحمت کند خدا سید عثمان را شرم میدارند از وی فرشتگان - رحم الله علیها
 رحمت کند خدای تعالی را - اللهم ادرا الحق معه حیث دار - خداوند ابرمدان حق را باطله ها بخاند و با نجانج که بگرد و طایع و این موافق
 حدیثی دیگر است که سیوطی در مجمع الجوامع آورده که القرآن مع طایع القرآن - نزواه الترمذی و قال هذا حدیث غریب -

بقهر و جبر لقیبا آورده و جزیه قبول کردند و چون مناسبت مغوی در ورون داشتند مسلمان نشدند بلیت مجزه از بر قبول شستن
 بوی غسیت پی دل بردن سنت با فرمود رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم اگر سبانه میکروند ایشان مسخ کرده می شدند قروه و خنایر
 و آتش میشد بر ایشان تمام وادی و از پنج برکنده می شدند وی سوختند تا به پرنده گان برورختان - و عن عائشه قالت خرج
 النبی صلی الله علیه و سلم غداة گفت عائشه رضی الله عنها بیرون آمد آنحضرت در یک بارادی - و علیه مطر مرعل - و حالانکه بر آنحضرت
 کلیه بود که در وی نقشها بود - من شعر است و نازموی سیاه مرط بکسریم و سکون را کلیم از صوف یا خز که بر میان بندند و مرل بضم
 و فتح حامی صاه شده آنکه در وی نقش پالانها باشد و بعضی به جیم نیز روایت کرده اند یعنی آنکه در آن نقش مرجل بجه دیگ آسنی باشد
 و اما تفسیر و نقش مروان خطاست مگر آنکه پیش از تحریم تھا ویر باشد - فجار الحسن بن علی - پس در امام حسن - فادخله پس در آواز آنحضرت
 اورا - ثم جار الحسین - پس در امام حسین - فدخله پس در آمد حسین با حسن - ثم جارت فاطمة - پس در آمد فاطمه - فادخلها پس در آمد
 آنحضرت فاطمه را - ثم جار علی - پس در آمد علی - فادخله پس در آورد او را - ثم قال نایرید الله لیزیب عکرم الرحمن اهل البیت و طهرکم تطهیرا
 نمیخواهد خدای تعالی مگر آنکه در گرد اندازد شاپیدی گناهان را ای اهل بیت نبوت و پاک گرداند شما را پاک گردانیدن - رواه مسلم -
 و عن البراء قال لما توفي ابراهیم قال رسول الله صلی الله علیه و سلم ان له رخصا فی الجنة - گفت بر ابرن عازب که صحابی مشهور است
 هنگامیکه وفات یافت ابراهیم پس آنحضرت که از ابریه تبلیه بود و از احوال آن کسوف مجله گذشته است گفت آنحضرت که بدست
 مرا و را شیر درنده هست و در بشت یعنی وی را در بشت در آورده اند و شیر و دهان وی گماشته و وی رضی الله عنه در دشت رضاع
 از عالم رفته بود و بعضی تاویل کرده اند و تمام رضاع را تمام گردانیدن حق تعالی لذت جنت و عیم آن را و گویا که بجای رضاع است و لذت
 حقیقه الحال و در رضع بضم میم و کسر هاء و عجمه است بجه شیر و نهاده و بفتح هر و و نیز روایت است بجه شیر دادن و بعضی از قوم صدوقه فی الله
 اسرار هم با یحییث اشارتی به ترقی بعد الموت یافته اند و این مسئله مختلف فیه است و در محل خود در وی حکم کرده ایم و مختارین در این
 درویش نبوت آنست و الله اعلم - رواه البخاری - و عن عائشه قالت کنا ازواج النبی صلی الله علیه و سلم عنده - گفت عائشه
 بودیم که ازواج پیغمبر نزد آنحضرت - فاقبلت فاطمة پس روی آورد و فاطمه رضی الله عنها - ما نحن مشیتها بکسر میم و من مشیت
 رسول الله - پنهان نبود و ممتاز بنو بیت روش و رفتار فاطمه از روش و رفتار پیغمبر خدا صلی الله علیه و سلم زیرا که وی رضی الله
 عنها نشابه بود در سمت و بهیئت و راه و روش با آنحضرت صلی الله علیه و آله و سلم و در روایات آمده است که چون وی رضی الله عنها
 آنحضرت صلی الله علیه و آله و سلم می آمد پس می استاد آنحضرت صلی الله علیه و آله و سلم و بوسه می داد و او را و چون آنحضرت نزد وی می آمد
 وی نیز چنین میکرد - فلما را با قال - پس هنگامی که دید آنحضرت فاطمه را گفت - مرحبا باینی - فراخی و کشاد با و بدختر من ثم اب
 پیغمبر خدا آنحضرت فاطمه را - ثم سارها - پیغمبر گفت با وی پنهانی - فبکت بکاء اشدها پس بگریست فاطمه گریستن سخت فلما را
 خود را سارها انشایه پس هر گاه که دید آنحضرت اند و بکین فاطمه را سخن گفت با و سه پنهانی دوم بار - فاذا هی لفتک - پس
 ناگاه فاطمه بچند و این در ایام مرض موت یا قریب آن ایام بود - فلما قام رسول الله پس چون بر فاست پیغمبر خدا

از آن مجلس رسول الله علیه و سلم ساکتان و عاصیان را که پس میگوید عایشه پسر سیدم من فاطمه را و گفتیم چه چیز سخنی پنهانی گفت آنحضرت با تو
 قالت گفت فاطمه ما كنت لا فتی علی رسول الله صلی الله علیه و سلم سره نیستیم من که پیراننده و آشکارا کردیم بر آنحضرت سر او را
 افشا پیراننده کرد ایندن خبر و در اینجا استجاب اخفای اسرار که با او احباب است از انبار و بین است مستند و در کتمان مریدان اسرار
 مشایخ را فلما توفی قلت عذمت علیک بالی علیک من الحق پس چون وفات یافت آنحضرت گفتیم من یعنی به فاطمه سوگند میخورم
 بر تو به چیزی که مراست بر تو از حق صحبت و محبت مادر می. لما اخبرتنی میگوید از من ترا که آنکه خبر و می تو مرا. قالت اما الان نعم گفت فاطمه
 الان کنون که آنحضرت از عالم رفت پس آری میگویم اما بین ساری فی الاخر الاول اما هنگامی که پنهانی گفت مراد از بار اول فاطمه از پدر
 ان جبرئیل کان لیارضنی القرآن پس بدستی که آنحضرت خبر داد مرا که جبرئیل بود که مقابل میکرد مرا قرآن را و میخواند با من قرآنی بطریق
 مدرست چنانکه حافظان بایک دیگر میخوانند. کل سنة مرة دهر سال یکبار و آن در رمضان می بود. و انه عارضنی به العالم مرتین و دیگر
 جبرئیل معارضه کرد و قرآن امسال و باره و لا اری الا جلال الا قدر قرب. و گمان نمیبرم من مدت حیات را که آنکه نزد یکسده است
 سپری شدن آن زیر که معارضه او بار بر خلافت متناوب و صحبت ب حفظ القرآن و حفظ احکام اوست تا کامل شود و درین در
 تمام گرد و نعت. فاتی الله پس تقوی کن و پیر کن ای فاطمه از جزع. و اصبر. و صبر کن. فانی نعم السلف انما الک پس
 بدستی من میگویش رنده ام من برای تو. و در آن و قرأتان در گذشته. فکیت پس چون آنحضرت خبر وفات خود را
 بگرفتیم فلما رای جزی ساری الثانیة میگوید که دید آنحضرت ناشکیبائی مرا پنهانی گفت مرا بار دیگر قال یا فاطمة الا فبین
 ان تکون سیده لسا اهل الخبة گفت آنحضرت ای فاطمه راضی نیستی که باشی تو بهترین زنان از میان زنان بشت. ارساء
 القالین یا گفت سیده لسا اهلین یعنی دل تنگ مباش و از خدا را منی و شاکر باش که ترا این مرتبه داده است. و فی دوای
 و در روایتی اینچنین آمده که گفت فاطمه فسار فی فاضل فی ان یقبض فی وجوه فکیت پس سخن پنهانی گفت آنحضرت مرا پس خبر داد مرا
 که وی قبض کرده میشود درین درو و می کرد و پس گریستم من. ثم ساری فاضل فی ان یقبض فی وجوه فکیت پس سخن پنهانی گفت آنحضرت مرا پس خبر داد مرا
 نهانی گفت مرا پس خبر داد مرا که من خشن اهل بیت اویم که در پی میروم او را یعنی بعد از وی زود از عالم میروم من پس خندیدم من
 و اتوجه تخفیف است و به تشدید نیز روایت است. متفق علیه. بدانکه این حدیث دلالت دارد بر فضل فاطمه بر تمامه لسا مومنان و
 از حریم و آسیه و خدیجه و عایشه همچنین گفته است سیوطی و در بعضی احادیث مریم بنت عمران را از عموم لسا که زهر راضی الله عنها را بر ایشان
 تفصیل داده است شاکر کرده است و در حدیث دیگر آمده که مثل فاطمه درین است مثل مریم است در قوم خود یعنی فاضل تر از غیر خود و تواند از آنکه
 این اخبار بحسب تدرج اطلاع آنحضرت بود و صلی الله علیه و سلم بر فضیلت فاطمه بوحی و اعلام پروردگار تا آنرا عموم فضل و بی تمامه
 لسا عالم ثابت شد و الله اعلم و بعضی از علما عایشه را افضل نمیدانند بر فاطمه از جهت آنکه عایشه با پیغمبر در مشیت باشد و فاطمه با علی و لا بد مقام
 مکان پیغمبر علی و اشرف از مقام علی است و لیکن در احادیث واقع شده است که آنحضرت با فاطمه خطاب کرد که من و تو و علی و حسن و حسین
 در یک مکان یک مقام خواهیم بود و نیز میگویند عایشه مجتهد بوده و در زمان خلفای اربعه فتوی میداد و اجتهاد میکرد و سیوطی در فتاوی میگوید

در نجاسه مذہب است اصح مذہب آنکه فاطمه رضی اللہ عنہا افضل است از عائشه رضی اللہ عنہا و بعضی میسوات رفته اند و بعضی در توقیف مانده
 واستروشتا از خفیه و بعضی شافیه بتوقف اهل ترمذ و چون مالک را از انان پرسیدند گفت فاطمه بفضله من البنی فاطمه گوشت پاره پنجم و لا
 افضل علی بضعة من رسول اللہ صلی اللہ علیہ و آلہ وسلم احد فضیلت نمی نهم من بر جگر پاره پنجم هیچ کس را و امام بسکی فرموده است که انچه مختار
 ماورین است آنست که فاطمه افضل است بعد از وی مادرش حدیث بعد از ان عائشه رضی اللہ عنہا بن اعمین و در حدیث و فائده نیز اختلاف دارند
 و حق آنست که حیثیات ثقات اند و بعضی فضیلت یعنی کثرت ثواب دارند که علما اعتبار کرده اند و لیکن هیچ کس بحسب شرف ذات و طهارت
 طہیث و پاکي جوهر لفاطمه و حسن و حسین نزد اللہ اعلم - و عن المسور بکسر سیم و سکون سین هملا بن مخزومه نفع سیم و سکون خا
 معجمه صحابی صغیر است و لاوت یافت که بعد از هجرت بدو سال و قدوم آورد بعد بنیہ ششہ شان - ان رسول اللہ - روایت می کند که پنجم
 صلی اللہ علیہ وسلم قال فاطمه بضعة منی فاطمه گوشت پاره من است بضعة نفع با کسر ضا و معجمه پاره از گوشت و بسکی استدلال
 کرده است باینکه هر که دشنام کند فاطمه را کافر شود - فمن اغضبها اغضبني - پس کسی که در شتم آورد او را دشتم می آورد و از جهت
 مکان حرمت و اتحاد - و فی روایتی بر بنیہ ما را بها - بدی آید و ناخوش میگردد و اندر چیزی که بدی آید و ناخوش میگردد و اندر او را - و یو دینی از او
 و آزار میکند و چیزی که آزار میکند او را - متفق علیہ - و در روایات آمده است که عارث بن هشام برادر ابو جہل خواست که تزویج کند
 دختر ابو جہل را که نامش عوزا بود بطی بن ابی طالب و در روایتی آمده که غطفانی که بر او از عم او که عارث بن هشام است و
 استشاره کرده اند آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم فرمود هرگز اذن نکند بآن و غطفانی که عارث بن هشام است و فرمود و گفت من حرام نیکنم و انما حلال
 و حلال نیکنم و انما حرام را و لیکن هرگز منع نشود و دختر دوست خدا و دختر دشمن خدا و یک جالب علی رضی اللہ عنہ فرمود و گفت من
 هرگز نکند چیزی را که ترا ناخوش آید یا رسول اللہ و در این حدیث را طرق کثیره است - و عن زید بن ارقم - صحابی مشهور است عذوات بسیار
 همراه آنحضرت کرده و اتفاق ابی بن سلول را اظهار کرده و باعث نزول سوره اذا جاءک المنافقون شده و وی از خواص علی رضی اللہ عنہ بود
 رضی اللہ عنہما - قال لکفت - قام رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم یوما فینا خطیبا یا یدعی خماین کلمة و المدنیة - ایستاد آنحضرت بخلیفه و در
 میان با در موضعی که در آنجا آبی بود که خوانده میشد و او را خم بنهم فاولش یدیم و فذیر خم که سابقا در باب مناقب علی رضی اللہ عنہ مذکور شد
 عبارات از آنست قدیر حوض آب و خم نام آن موضع است و آن آب را خم غدیر میخوانند و این موضع میان مکه و مدینه است بحفہ بضم هم
 و سکون حامی هملا و نا که نام موضعی مشهور است - فحمد اللہ و اتثنی علیہ - پس سپاس گفت آنحضرت خدا را و ستایش کرد و سر برد - و غطفانی
 داد - و ذکر کند که کرد و ثواب و عقاب خدا می عود بل یا و داد - ثم قال - پس گفت آنحضرت ما بعد الایها الناس ما بعد حمد خدا و انما و
 بشیرای مروان - انما انما بشر لوشکان یا یتنی رسول ربی - نیستم من گمراهی نزد یک است که بیا ید مرا فرستاده پروردگار من یعنی ملک
 که بجان سباندن آید - فاجیب - پس اجابت کنم من و قبول کنم امر پروردگار را و در واقع قریب بود اجل آنحضرت صلی اللہ علیہ و آلہ وسلم
 این واقعه در آخر فوی الحجه بود بعد از رجوع از حجة الوداع و رحلت او در ریح الاول - و اما تارک فیکم الثقلین - من گذارنده ام و در میان
 شما دو متاع نفیس را که کتاب اللہ و اهل بیت رسول اللہ اند چنانکه بیان میکنند و نقل بکسر مثله گران و بار و بضم و لغتین متاع

مسافر و چشم او ہر چیز نفیس مضمون انجمن است و در قانوس گفته کہ در حدیث پانچست و بعضی گفتہ اند کہ کتاب اللہ و اہل بیت
 را بآن حجت ثقل گفت کہ اخذ و اتباع آن ثقل است کہ ہر کس با آن متواذر داشت و بن و انس را نیز ثقلین گویند کہ ہرگز
 اند چنانکہ بر دایہ باز نمیکند و متاع زمین اند کہ با ایشان معورست یا باعتبار نفاست ایشان نسبت بحیوانات و کتاب و سنت
 نیز موجب عمارت زمین و صلاح عالم اند بعد از ان بیان کرد ثقلین را و فرمود اولہا کتاب اللہ فی الہدی و النور اول ثقلین است
 کہ وروی بیان راہ راست است کہ سعادت دنیا و آخرت میرساند و وروی روشنائی است یعنی بیان اعمال است کہ بدان راہ روشن
 و یاسانی بمنزل مقصود برساند و نور از اسامی قرآنست فخزوا بکتاب اللہ و استمسکوا به پس عمل کنید بکتاب خدا و چنگ در زیر بان
 و محکم گیرید آرا و از دست نہید فخت علی کتاب اللہ پس بر سختی مارا و بر ملائند بر عمل و تمسک کتاب خدا و رغبت فیہ و ترغیب
 نمود و خواہانے داد مردم را بر آن ثم قال و اہل بیٹی پیست گفت آنحضرت ووم اہل بیت سن اند از کرم اللہ فی اہل بیٹی یاد
 میدہم شما را خدا را و می ترسانم از اعقاب او بر تقصیر کردن شما در حق اینہا اذکرکم اللہ فی اہل بیٹی مکرر فرمود این کلمہ را باری ہند
 و تاکید و معنی اہل بیت معلوم شد و حمل این بر جمیع آن معالی درست است خصوصاً بر معنی اخیر کہ محبت و تعظیم ایشان را رعایت حقوق و ادب
 ایشان اقدم و اہم و اتم است و ظاہر چنان می نماید کہ این اشارت یا خدمت است چنانکہ اول حمل بکتاب است و باین معنی تمامہ
 سومنان مطیع اہل بیت بنی و آل او نیستند و بعد از حکیم علی تریزی رحمۃ اللہ علیہ رحمۃ واسعہ در نوادر الاصول می فرماید کہ بیت
 و بیت است بیت تن و بیت ذکر و اہل این بیت باب آداب دانی عالم است ظاہر و باطن و صلاح کارخانہ دنیا و دین است ساکنان
 بیت جسم اہل و عیال و اولاد و صورتی او نید و ساکنان بیت ذکر علما و اقلیاء کہ اولاد معنوی آنحضرت صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم و سبب
 عمارت خانہ دین و اساس بنا بر شریعت اند و مثل سفینہ نوح و اشال آن در شان ایشان صادق است و ہر کہ جامع این دو صفت را
 و نسبت دینی را با نسبت طینی جمع گردانید اتم و اکمل شد از غیر خود چنانکہ بعضی از اولیاء کہ جامع اند میان علم و سیادت و ولایت
 و با وجود آن رعایت ادب و تعظیم و تقدیم دادای حقوق نسبت طینی واجب و لازم است بکذا قال الحکیم و فی زوائج و در روایت
روح کتاب اللہ انجمن آمدہ کتاب اللہ ہو حمل اللہ کتاب خداست حمل و لغت رسن و مکتبہ محمد و امان و پیوستہ نیز آمدہ
 یعنی محمد و امان اوست کہ ہر کہ بدان تمسک کند از عذاب خدا این گردد و سبب پیوستہ است بجناب قرب حق و ترقی بجای قدس من
 اتبعہ کان علی الہدی کیسکہ پیروی کند کتاب خدا را و عمل کند بران باشد بر راہ راست و من ترک کان علی الضلالہ و کسی کہ بگذارد
 او را و تمسک نکند بدان باشد بر گراہی رواہ مسلم و عن ابن عمر رضی اللہ عنہما کان اذا سلم علی ابن جعفر قال مرولیت از ابن عمر و
 بود چون سلام میکرد بر عبداللہ بن جعفر بن ابی طالب میگفت السلام علیک یا ابن ذی الجناحین سلام خبر تو ای پسر خداوند
 دو باز و دو الجناحین لقب جعفر طیار است کہ آنحضرت صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم اورا بعد از شہادت وی در غزوہ مودتہ کہ از بلا و شام است
 و در مدینہ دید کہ دو باز و دو بالاکہ در طیرانست پیران شد کہ این چہ حال است بعد از ان خیر آمد کہ وی شہید شدہ از اہل روز و را
 جعفر طیار می گفتند و دو الجناحین لقب نمیکردند و در روایتی آمدہ کہ یوم جعفر را در پشت کہ پیران میکند بالاکہ رواہ الجناحین

وعن البراء قال رايت ابني صلى الله عليه وسلم والحسن بن علي علي عاتقه يقول - گفت برابر من نازب دیدم آنحضرت را و اما حسن بن علی بر دوش او دست در حالی که میگوید آنحضرت - اللهم انی ارجو فاجبه - خداوند بدرستی من دست میدارم او را و دوست دار تو او را آنچه اول بنفهم بهره و کسرها و ضم باست و ثانی بفتح بهره فتح بلد متفق علیه - وعن ابی هريرة قال خرجت مع رسول الله صلى الله عليه وسلم في طائفة من الغمار - گفت ابوهریره بیرون آمدم همراه آنحضرت و در پاره از روز حتی اتی خبر فاطمة تا آمد آنحضرت جاعه فاطمه را و اخبار کبیر خا و محبه و بموجوده خیره مراد ایجا بیت است و در بعضی نسخ فضا یح جناب یحیی و لون بمعنی آستانه و حسن خانه آمده و ظاهر آنست که این تصحیف است کذا قالوا - فقال ثم لعل ثم لعل - پس گفت آنحضرت آیا اینجا بود که دست مرا گرفت - یعنی حسنا - میخواند آنحضرت لعل امام حسن را و می طلبد او را و گفت آیا آن کودک اینجا هست و لعل بنفهم لام فتح کانت مخفف بفتح معنی آید یک از ان معانی صغیر است اینجا اینصرا دست - فلم یلبث ان جاء - پس درنگ نکرد آنحضرت تا آن کودک آمد و در رسید - یعنی در حالی که می دو و چنانکه عادت طفلان است حتی اقلتی کل واحد منها صاحب - تا آنکه دست در گردن کرد انگشت هر یکی از ان دو یعنی آنحضرت و امام حسن صاحبش را یعنی هر دو بیک یک پیچیدند - فقال رسول الله پس گفت نیز خدا صلى الله عليه وسلم اللهم انی ارجو - خداوند بدرستی من دوست میدارم او را - فاجبه پس دوست دار تو او را - و احب من محبه و دوست دار کسی را که دوست میدار او را اللهم ارزقنا - متفق علیه - وعن المسکة - لفتح با و سکون کانت در آخرها صحابی مشهور نام او فصح بنفهم لون و فتح فابن الحارث ثقفی است و احوال و مکرونون است - قال رايت رسول الله صلى الله عليه وسلم على المنبر - گفت دیدم آنحضرت را بر منبر و الحسن بن علی ابی حنیفه و حسن بن علی رضی الله عنه در پیروی آنحضرت بودند و بهیول على الناس و علیه فری - و حال آنکه آنحضرت می می آمد و مردم یکبار و بر حسن بن علی بار دیگر یعنی گاهی بجانب مردم می میگردد و بار دیگر و غلبه نصیحت و گاهی بجانب وی از روی شفقت و محبت - و يقول ان ابني هذا میگوید آنحضرت بدرستی این پسر من سید است گفته اند سید آنکه فائق باشد قوم خود را و درینکی بعضی گفته اند سید آنکه غالب بنیاد بر وی غلبه یعنی طیم و اطلاق سید بر معانی بسیار آمده و رب و مالک شریف و فائیل و کریم و علیم و تحمل یدای قوم و رئیس مقدم - و لعل اللذان يصلح به بین فلتین عظمتین من المسلمین و استیت که ضامح و در بسبب و و جامعه بزرگ از مسلمانان اخبار است از آنحضرت از تفرق مسلمانان بدو فرقه فرقه با حسن و فرقه با معاویه و امام حسن احق بود بجلالت زیرا که شش ماه باقی مانده بود از سی سال که آنحضرت خبر داده بود بوقول خود که الخلافة بعدی ثلثون پس شقیقت و رحمت بر امت جد خود او را بران داشت که ترک مالک و دنیا کرد و رغبت در ملک جهان نمود و روایت کرده اند که گفت میخوانم که یک قطره خون اذامت بعد تر نیمه شود و این حدیث دلالت دارد بر آنکه هر دو فرقه بر ملت اسلام اند با وجودی که یکی نه بر حق بود و اهل سنت و جماعت را صلح امام حسن رضی الله عنه دلیل است بر صحت امارت معاویه و سواد البخاری - وعن عبد الرحمن بن ابی نهم - بنفهم لون و سکون عین مملکتی را بدعا بد فاضل ثقه است از عباد و کوفه بود و همیشه بر گشت صاحب بود جلال او را گرفت و در خانه تاریک و در آورد و در است و بعد از پانزده روز بر آورد و تا بکشتند و اگر مرده باشد دفن کنند

ایستاده نماز میکند پس سر داد و گفت برو هر جا که خواهی۔ قال سمعت عبد الله بن عمرو سأل رجل عن المحرم گفت شنیدم ابن عمر را
و حال آنکه سوال کرده بود او را مردی یعنی از اهل عراق از حکم محرم۔ قال شعبة اسببه لقتيل الزبابة۔ گفت شعبة که راوی این خبر است
ست از عبد الرحمن گمان میبرد که پرسید از حکم محرم که میکشد کس را یعنی اگر محرم کسی را بکشد جزای آن چیست و چه لازم
می آید بروی دم یا صدقه یا بیع چیز لازم نمی آید۔ قال اهل العراق ليس لوني عن الزبابة۔ گفت ابن عمر اهل عراق میگویند
مر از جزای کشتن کس۔ و قد قتلوا ابن بنت رسول الله و تحقیق کشته اند پسر دختر پیغمبر خدا را۔ صلى الله عليه وسلم یعنی امام حسین را
د قال رسول الله و گفت پیغمبر خدا صلى الله عليه وسلم باریانی من الدنيا لفتح لون و تشدید باری مفتوحه حسن حسین در بیان
من انداز دنیا در بیان بخت و راحت و رزق آید و ولد را نیز باریان باین معنی گویند و بخت گناه خوشبو و باین معنی
نیز تشبیه اطلاق بر ولدی توان کرد در باریانای در باریانی بکس لون و سکون یا نیز روایت است و طبعی گفته که موقع لذت آن
الدنيا مثل قول دوست من دنیا کم و در حدیث جیب الی من دنیا کم۔ رواه البخاری۔ و عن الحسن قال لم يكن احد اشبه بالنبی صلی الله
عليه وسلم من الحسن بن علی۔ گفت انس بن مالک که مانند تر با آنحضرت از حسن بن علی۔ و قال فی الحسنین ایضا کان ابیهم رسول الله
و گفت انس در امام حسین نیز بود مشابه ترین مردم با پیغمبر صلی الله عليه وسلم یعنی نسبت مردم دیگر جز حسن و در فضل ثانی از حدیث
علی رضی الله عنه باید که حسن مشابه تر بود۔ اما سر او حسین پایان تر از آن۔ رواه البخاری۔ و عن ابن عباس قال
ضمنه النبي صلى الله عليه وسلم الى صدره۔ امام علیه السلام گفته که ابن عباس فرام آید و پیوست مرا آنحضرت نمینماید و خود
پس گفت خداوند را تعلیم کن او را علم و حکمت و معرفت حقایق اشیا و عمل به آنچه سزاوارست و بحسب گفته حکمت درست کردای
و راست گفتار می۔ و فی روایتی علم الکتاب۔ تعلیم کن او را کتاب الله که شامل تمام علم و حکمت است۔ رواه البخاری۔ و عن ابن عباس
عليه السلام و سلم دخل الخمار۔ دم از ابن عباس است که آنحضرت در آمد متوضا را و فی الفراح خلا را بدست جا۔ فوضعت
و وضوء پس بنام من برای آنحضرت آب وضوء وضوء و او آب وضوء و این در شبی بوده است که ابن عباس رخا نه خا
تو و میوه که از او باج مطهره بود و است میت کرده بود آنحضرت بتجدید بر خاست و این عباس صغیر بود چنانکه در باب تمام الله
گذشت فلما خرج قال بن وضع هذا ليس چون بر آمد آنحضرت از متوضا گفت که نه است این آب را۔ فاجتر ليس خبر داده شد
یعنی گفتند مردم خانه که این عباس نهاده است۔ فقال اللهم فقه في الدين۔ پس دعا کرد آنحضرت و گفت خداوند انا گردان
او را در دین این علم و فضل و دانائی ابن عباس از آنجا بوده است که سبک خدمتی که آنحضرت را کرد باین عطا مشرف شد
خدمت باید که روح که مردان ز خدمت بجای رسد۔ متفق علیه۔ و عن اسامة بن زيد عن النبي صلى الله عليه وسلم
كان يا خذ و الحسن فيقول اللهم اجبنا فاني اجبتا لادايث میکند اسامة بن زيد از آنحضرت که آنحضرت میگرفت او را
و امام حسن را پس میگفت خداوند او را دوست دار این دو را زیرا که بدرستی که من دوست میدارم ایشان را زید بن
خارثه مولای آنحضرت و متبنای او بود و اسامة پسر او آنحضرت بعد از دوست داشتن زید را پسر او را که اسامة را

نحو ایند پس خوانندگان را و نسبت کنند ایشان را بپدران ایشان و مضمون آخر آیت نیست که خواندن ایشان بعد از
ایشان عدل نزد راست ترست و اگر ندانیدید ران ایشان را پس برادران شما و موالی شما اند - متفق علیہ و ذکر حدیث
البراء و ذکر کرده شد حدیث برابری عازب - قال لعلی انت منی - کہ در مصابیح اینجا مذکور است - فی باب بلوغ الصغیر و حلق
الفصل الثانی عن جابر قال رايت رسول الله صلى الله عليه وسلم في حجة يوم عرفة - گفت جابر دیدم آنحضرت را در حج
کہ حجۃ الوداع باشد روز عرفة - وهو على ناقته القصور الخطيب - و حالانکہ آنحضرت بر ناقه خود کہ نام او قصواست خطیبی خوانند
قصوا ناقه را گویند کہ گوشه از گوش وی بریده باشد و ناقه آنحضرت نہ چنین بود بلکہ خلقت وی چنین واقع شده بود و احتمال
دارد کہ از قصو باشد بخند و در شدن کہ باقصی الخات میدوید و فسمتہ ليقول يا ايها الناس اني تركت فيكم ما ان اخذتم به لن تضلوا
پس شنیدم آنحضرت را کہ میگفت آگاہ باشید ای مردمان بدرستی من گذاشته ام در شما چیزی را کہ اگر بگیرید آنرا و عمل کنید بدان
هر گز گمراه نشوید - کتاب البد و عترتی - کتاب خدا را و اہل بیت خود را و عترت قوم و خویشان و نزدیکان مرد و اہل بیت وی
تفسیر کرد آنرا بقول خود - و اہل بیتی بخت اشارت کردن بآنکہ مراد اینجا از عترت اصل از قوم و اقرباست کہ اولاد جد قریب باشند
یعنی اولاد و ذریہ وی صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم و سابقا گذشت کہ این اشارت باخذ سنت است فافهم - رواہ الترمذی - وعن
ابن ارقم قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم اني تارك فيكم ما ان تمسكتم به لن تضلوا العبدی - بدرستی من گذاشته ام
در شما چیزی را کہ اگر چنگ در زید شما بدارد - رواہ الترمذی - و این شوی پس از من - احدیما اعظم من الآخر - یکی ازان دو چیز بزرگتر
تر است از دیگری کتاب اللہ جبل مہر و من السماء الی الارض - میگذارد کتاب خدا را و آن مانند رسی است دراز کرده شدہ از آسمان
بیسوی زمین و آویخته شدہ تا دست در آن زنند و آسمان قدس بر آیند و عمد و امان اوست برای ہنگام - و عترتی اہل بیتی
میگذارد عترت خود را کہ اہل بیت من اند - و لن تفرق احمی یرد اعلی الحوض - و ہرگز جدا نمیشوند کتاب اللہ و عترت من از من
تا آنکہ میدر آیند بر من حوض را یعنی پس مجرای شما میکنند و شکر میگویند شما را پیش من و رحامہ کہ بالیشان کرده اید و در آمدن با
فاطر و اکین تخفون فیہا - پس نظر کنید و تامل و تفکر نمایند کہ چگونه خلیفہ میشود شما را در کتاب و عترت یعنی چگونه محاط
میکند و تمسک می نمایند باہم بآہن بعد از من - رواہ الترمذی - وعنہ ان رسول الله صلى الله عليه وسلم قال لعلی
وفاطمة والحسن والحسين انا حارب لمن حاربهم وسلم لمن سالمهم - من جنگم یعنی ہلک کنندہ ام کہ کسی را کہ جنگ کند ایشان
را و صلح یعنی صلح کنندہ ام کہ کسی را کہ صلح کند ایشان را شکم بکمر بین و فتح آن صلح رواہ الترمذی - وعن جميع
ابن عمير - بضم عین تالبت شیخ محل صدق و صلح الحدیث روایت می کنند از عائشہ و ابن عمر و
بجاری کہ گفتہ است کہ در احادیث او نظر است - قال دخلت مع عمتی علی عائشہ - گفت در آمدم ہمراہ عمہ خود
بر عائشہ - فسالت اے الناس کان احب الی رسول الله - پس پرسیدم من کدام از آدمیان بود محبوب
عسوی پیغمبر خدا - صلی اللہ علیہ وسلم قالت فاطمة - گفت عائشہ فاطمہ محبوب ترین مردم بود نزد آنحضرت

فیقول من الرجال - پس پرسیده شد از عایشه از مردان کدام مجبور بود - قالت زوجها - گفت عایشه از مرد و مجبور تر شوی فاطمه که
علی قرضی سبت رضی الله عنهم اجمعین انصابت عایشه صدقیه و صدق او باید دید که چه گفت و جاس آن بود که می گفت من
 و پدر من و دور نیست که اگر از حضرت فاطمه زهرا می پرسیدند می گفت که عایشه و پدرش بر خلاف زعم اهل زیغ و تعصب که
 ایشان را بیکدیگر مخالف و معاند خیال کنند و جاشا ششم حاشا با وجود فرق میان محبت و فضیلت افتد بر - رواه الترمذی - و عن
 عبد المطلب بن ربیع بن ریحان بن حارث بن عبد المطلب بن هاشم قرشی هاشمی ابن عم رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم صاحب
 جامع الاصول او را در صحابه ذکر کرده و گفت وی مرده بود و در زمان آنحضرت صلی الله علیه و آله و سلم و در کاشف گفته صحابی شامی
 نخست ساکن مدینه بود بعد از آن لشام رفت و بهما بخاندات یافت در سنه اثین و تین روایت میکند از زینبیر صلی الله علیه
 و آله و سلم از علی رضی الله عنه - ان العباس دخل علی رسول الله صلی الله علیه و سلم مغضبا - روایت میکند عبد المطلب
 بن ربیع که عباس عم آنحضرت و را مدبر آنحضرت در عراقی که در غضب در آورده شده است عباس یعنی کسی را در غضب و آرد
 و کاری کرده یا حجتی گفته که موجب غضب عباس شده - و انما عنده - و من نزد آنحضرت بودم - فقال ما اغضبک - پس
 گفت آنحضرت خطاب به عباس کرده چه چیز در غضب در آورده ترا است قال - گفت عباس - یا رسول الله ما لنا و قریش چه
 حال ست ما را در قریش را - اذا اتلوا قوا انهم تلا قوا ابو جبهه - و قتی که قریش میان خود ملاقات کنند
 بر دیوهای ترو تازانه و بشهره بضم میم و سکون موحده و فتح ثین محجه مخففه از بشیر میم است به معنی تازه دلی و کشتا در وی و روایت
 کرده شده است مسفر بضم میم و سکون مهمله و کسر فا از اسفار یعنی روشنی - و اذا لقونا لقونا بغیر ذلک - و چون پیش آیند ما را
 کنبی هاشم دینی عبد المطلب پیش آیند بغیر آن صفت و حال یعنی بشیر و ملاقات غضب رسول الله پس در غضب و بغیر
 صلی الله علیه و سلم حتی احم وجهه تا آنکه سرخ گشت روی آنحضرت - ثم قال والذی نفسی بیده لا یدخل قلب الرجل لیامان
 حتی یحکم لحد و لرسوله - پس گفت آنحضرت بخدا سوگند در نیاید دل هیچ مردی را ایمان تا آنکه دوست دارد و شمارا بلبی محبت خدا
و رسول وی - ثم قال ایها الناس من اذی عی فقد اذانی - پس گفت آنحضرت آگاه باشید ای مردم کسی که آزار کند عمر مرا پس
بیتقیق آزار کرد مرا - فانما عم الرجل صنوا به - زیرا که نیست عم مردی که مثل پدر او و هندو که صا و سکون فون یکے از چند تکه وخت
 که هم از یک بیج باشند و برادر پدر صنوا و ثنیه و صنوا بالضم جماعت و بعضی مخصوص بدخت خرمادارند - رواه الترمذی و
 فی المصابیح عن المطلب - یعنی بجای عبد المطلب بن ربیع بن ریحان بن حارث بن عبد المطلب است - و عن ابن
عباس قال قال رسول الله صلی الله علیه و سلم العباس منی و اناسه - گفت ابن عباس گفت آنحضرت عباس من است
 و من از عباسم کنایت است از اتحاد و یگانگی و محبت و گفته اند که آنحضرت اصل است باعتبار شرف و فضل و جنت و عباس
 اصل است از جهت نسب و عموم است و ظاهر آنست که این عبارت کنایت است از اتحاد و محبت و اخلاص چنانکه
 بایر المومنین علیه فرمود انما نیک و انت منی - رواه الترمذی - و عنه قال قال رسول الله صلی الله علیه و سلم للعباس

اذا كان غداة الاثنين فأتى انت وولدك - و هم انا بن عباس ست که گفت گفت آنحضرت عمر عباس را وقتی که باشد با عدا و روز و شب
 بیا تو و اولاد تو و ولد بر مغر و جمع هر دو اطلاق یابد و تو اند که مراد بولد ابن عباس باشد و اول او فوق سمت بقول می و غدونا
 مع حتی اذ هو کلم - تا آنکه دعا کنم مر شمارا و در بعضی نسخ هم بجای کلم - بدعوة ینفعل کلمه بها و ولدک - بدعائی که سودمند گرداند
 ترا خدای تعالی بآن دعا و اولاد ترا - فعدا و غدونا مع پس با عدا و عباس و آمد نزد آنحضرت و آمدیم با همراه وی - و البسنا که با
 و پوشانید آنحضرت ما را کلم خود را اشارت بآنکه ایشان خاصه آنحضرت اند و بشا که یک ذات که یک کس را ایشان را شامل است
 و بآنکه بسط کند خدای تعالی بر ایشان رحمت خود را چنانکه بسط کرده ام من کس را خود را شتم قال اللهم اغفر لعباس و ولده - پس گفت
 آنحضرت خداوند بیا مر عباس را و اولاد او را - مغفرة ظاهرة و باطنه - آمرزشی آشکارا و نهانی - لا تغادر و نهانی - آمرزشی که نگذارد هیچ
 گناه را - اللهم حفظه فی دله - بخداوند نگاهدار او را و اولاد او را یعنی گرامی دار او را و رعایت کن حق او را و نگاهدار او را از آفات و بلاها و اولاد او را
 تا ضائع نگردد - رده الترمذی در او زرین - و زیاده کرده است زرین که یکی از آنکه حدیث است در روایت خود این عبارت را که جعل
 الخلافة باقیه فی عقبه - و بگردان بادشاهی را و ملک و دولت پانیده در اولاد او یعنی تا مدت مدید و تا چند سال خلافت در خانه
 عباسیان بود و یاد حقیقت این امر است مرا که خلافت حق ایشانست باید که جز از ایشان کسی را نصب نکنند و الله اعلم
 و قال الترمذی هذا حدیث غریب - و در جبرئیل مرتین - و هم از ابن عباس ست که وی یعنی ابن عباس و جبرئیل را
 و ببار و صحابه رسول الله صلی الله علیه و سلم مریدان دعا کرد او را آنحضرت و بار - رده الترمذی - تا دیدن او جبرئیل را و بار
 سیدمی و در جمیع البجایع روایت کرده که گفت ابن عباس گند شتم بن پیغمبر صلی الله علیه و سلم و در بدن من جامه های سفید بود
 و آنحضرت را زیدم گفت با وحیه کلبی و من ندانستم که وی جبرئیل بود پس گفت جبرئیل مرا آنحضرت را یا رسول الله این ابن عباس
 ست السلام میگرد و بر ما جواب سلام می گفتیم و وی بسیار سفید جامه است و باشد که پوشند او را و وی بعد از سیاه را و چون
 عروج کرد جبرئیل و آنحضرت باز گشت گفت بمن چه باز داشت ترا از سلام کردن وقتی که گذشتی بماتم یا رسول الله تو سخن
 میکردی و راز می گفتی بر وحیه کلبی پس ناخوش داشتم که قطع کنم راز گفتن شما را بجواب گفتن شما سلام را گفت آنحضرت که و
 جبرئیل بود الحدیث رده ابن عباس که ترمذی گفته که این قصه و بار واقع شده که ازانی جامع الاصول گفت بنده مسکین کاتب
 این حروف عبدالحق بن سیف الدین که پوشیده نیست که جبرئیل نزد آنحضرت در صورت وحیه کلبی می آمد و صحابه را میزد
 پس وجه تخصیص ابن عباس بدان چه باشد پس ظاهر آنست که ابن عباس جبرئیل را وید تمثیل بصورت وحیه اما در عالم
 ملکوت که جز وی از صحابه کس نرید و دیدن صحابه در عالم ناسوت می بود و گفت آنحضرت با بن عباس که هر که جبرئیل را خبر
 پیغمبر دید بصر او رفت و بصر تو ای ابن عباس نیز رفتیست و لیکن روز وفات تو با منی و من در بصر ترا بتو آورده اند که چون ابن
 عباس مر و او را در کفن بچند نظر سیف کند و در کفن او در آمده غائب شد هر چند بتبیین یافتن پس عمره ولی ابن عباس گفت آیا حق
 شما این بصر بود که وعده کرده بود پیغمبر خدا صلی الله علیه و سلم که روز وفات او با و باز خواهند داد و چون بن عباس را در کفن نهادند

آوازی از غیب مده که همیشه شنیدم یا آنها النفس مطمئنم ارجی الی ربک راضیه مرضیه الحی بیث و آواغای خفرت صلی الله علیه و آله وسلم ابن عباس را دو بار پس چنانکه گذشت در حدیث دی در آخر فصل اول که آنحضرت چنانکه او را البینه خود گفت اللهم علمه الحکمة و الکتاب دوم نیز در حدیث او که آنحضرت در آمد بخت خانه در آمد من آب وضو نهادم پرسید که نهاد این آب گفتند ابن عباس فرمود اللهم فقه فی الدین و احتمال دارد که یکبار در بیتوته او در خانه میبونه باشد دوم در وقت دعوت آنحضرت عباس را باو لادش و دعا کردن در الیشان را - و عنه انه قال دعای رسول الله صلی الله علیه وسلم ان یومئنی الله الحکمة مرتین - و بهم از ابن عباس است که دی گفت دعا کرد مرا آنحضرت که بدیدم خدا صلی الله علیه وسلم را دو بار این حدیث ناظر در وجه اول است چه فقه در معنی حکمت است - رواه الترمذی - و عن ابی هریره قال کان جعفر حبیب المساکین - و جعفر بن ابی طالب دوست میداشت مسکینان را - و یجلس لیم - و می نشست و می کرد با ایشان و میخندید و میخندید و سخن میکرد ایشان را و سخن میکردند ایشان او را - و کان رسول الله - و در بعضی نسخ نکان و بود و جعفر خدا - صلی الله علیه وسلم یکنیز با ابی المساکین کیفیت میکرد و جعفر را با ابی المساکین یعنی پدر مساکین و عزلی ایشان و مهر کننده بر ایشان - و رواه الترمذی و عنه قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم را بیت جعفر الطیبر فی الجنة مع الملائکة - و دیدم جعفر را که می پرید و در بهشت با مشتگان - رواه الترمذی و قال هذا حدیث غریب - و عن ابی هریره قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم الحسن و الحسین میداشت با بعل الجنة - گفت ابو سعید خدری که گفت آنحضرت شایع و مین و مهر و مهر جو انان بهشتند و شباب بفتح شین و تخفیف با جمیع شباب بمعنی جوان آنکه بسن سی یا چهل سیمیده باشد و شبیه بفتحات و شبان بضم شین و تشدید یا در آخر نون نیز جمیع شباب آمده و طبعی گفته که مراد آنست که ایشان افضل اند از کسی که جوان مرد در راه خدا و دین سخن نظر است زیرا که نیست وجه تخصیص مفضل ایشان را بر کسی که جوان مرد بلکه ایشان افضل اند از بسیاری از کسان که سیر مرد و پس از آنست که بعضی گفته اند که مراد آنست که ایشان سید اهل الجنة اند زیرا که اهل جنت همه جوانانند لیکن تخصیص مذکور اینها و خلفا را شین و گفته اند که شباب بمعنی فتوت و جوانمردی و کرم باشد و مراد آن باشد که جوانی را عالم رفتند یا شبیه شباب بلفظ محبت باشد چنانکه پدر پسر را جوان و غلام و صغیر و صبی و ولید میگویی اگر چه پسند شایع باشد و الله اعلم - رواه الترمذی - و عن ابن عمر ان رسول الله صلی الله علیه وسلم قال ان الحسن و الحسین بهار یحالی من الدنیا رواه الترمذی و قد سبق فی الفصل الاول - و تحقیق گذشته است این حدیث در فصل اول که عبد الرحمن بن ابی نعم از ابن عمر روایت کرد و آنجا جزو حدیث بود و وصفا مصایح و فصل ثانی مستقل آورد و گویا موقوف این را اعتراض گونه صاحب مصایح میگویی و میخندد محل اعتراض نیست شاید که بفرمود آمد باشد و میخوان این را بسیار میکنند و عن اسماعیل بن زید قال طرقت البی صلی الله علیه وسلم ذات لیلة فی بعض الحاجة گفت اسماعیل بن زید شب بدم آنحضرت را در یک شبی از جنت بعضی حاجت که دادم طروق و طرق و رشک مدن طارق و رشک فخرج البی صلی الله علیه وسلم و هو متعل علی شئ لا اوری ما هو پس بیرون آمد آنحضرت و حالانکه دس فرار گیرنده است

بانی زنان اهل بهشت است - دان الحسن و حسین سیدان اهل نبوت و بانیان حسن و حسین متر و صاحب جوانان اهل بهشت اند و از ایشان
 و قال هذا حدیث غریب - وعن ابن عباس قال کان رسول الله صلی الله علیه وسلم حامل الحزن علی عاتقه - گفت ابن عباس این حدیث
 بردارنده حسن بردوش خود فقال جلی نعم المریب رکبت یا غلام پس گفت مردی نیکو مرکب رکبی است که سوار شده تو ای کودک فقال
 البقی صلی الله علیه وسلم نعم المریکب و نیکو سوار است وی یعنی مرکب خود نیکو است و مرکب هم نیکو است و این داود و نعم المریکب و نیکو سوار است
 که در و علیک السلام آمده است چون آن مرد همین مرکب را میخ کرد گویا وی را رضی الله عنه بچشم کم دید پس فرمود در جواب و آنچه فرمود در اینجا
 کمال طرح و غایت فضیلت است حسن را رضی الله عنه و ارضاه - واده الترمذی - و عن عمر رضی الله عنه انه فرض لاسامته فی ثلثة الاف و خمسمائة
 روایت است از ائمه المؤمنین عمر که وی اندازده کرد و تعیین نمود و اسامه بن زید را در خلافت خود از بیت المال هر یک رزق وی و اذن کرد و
 هزار و پانصد درهم و فرض جلدی بن عمر فی ثلثة الاف و نقدی کرد برای سپه خود که عبد الله بن عمر است و اذن کرد و او را در سه هزار فقال عبد الله
 بن عمر لایه لم فضلت اسامه علی پس گفت ابن عمر پدر خود را بچه سبزی دانی وافر زنی کردی اسامه را بر من - نو الله المستغنی الی مشهد -
 پس بخدا سوگند پیشی نکرده است وی از من هیچ مشهوری از مشاهیر غزوات - قال لان زیدا کان احب الی رسول الله صلی الله علیه وسلم
 من ابیک گفت عمر از نبوت فضیلت و آدم او را که زید بن حارثه که پدر اسامه بود و محبوب تر بود و بسوی پیغمبر خدا صلی الله علیه وسلم از پدر خود که
 منم و کان اسامه احب الی رسول الله صلی الله علیه وسلم منک - و بود و اسامه محبوب تر بود و بگو آنحضرت از تو فائز تر است حب رسول الله صلی الله علیه وسلم
 کردم من محبوب پیغمبر خدا را که اسامه است - لم علی حبی - بر محبوب خود که توئی - واده الترمذی و عن جلیته یحکم و موجه و لا یفتقر
 بن حارثه - برادر زید بن حارثه است کلان تر از وی صحابی است روایت دارد و از آنحضرت و از پدر خود - قال قد استخیر رسول الله
 صلی الله علیه وسلم فقلت - گفت قدوم آوردم بر آنحضرت پس گفتیم یا رسول الله لعنت معی انی زیدا یفرست با من برادر را که زید است -
 قال هوذا - گفت آنحضرت او یعنی زید بن حارثه این است - قال انطلق معک لم انتمه پس اگر بود و با تو باز نمیدارم او را و نمیگویم که نزد
 برود او و اند - قال زید گفت زید یا رسول الله و الله لا اختار علیک هذا بخدا سوگند نمی گزینم بر تو هیچ کی را - قال گفت جلیه - فرما
 رای فانی فضل فی رأی پس دیدم و با فتم من را برادر خود را که زید است و اختیار کردی و خدمت آنحضرت را فاضل تر و بهتر از رای خود در
 او یا خود - واده الترمذی و اصل حدیثی زید است که وی اصل از بیت و عمر که وی خود که شهادت سالم بود و در بنده قومی از عرب فاد بود پس نگاه
 او را بر سر باز آورد و در بفرستند و حکم بن حرام که برادر زاده خدیجه رضی الله عنها بود او را بر سر عجمه خود خدیجه بخیرید و چون خدیجه در تروج آنحضرت
 در آمد صلی الله علیه وسلم آنرا بخفت بخشد و آنحضرت او را بر سر برگزید و ام ایمن را که مولاة آنحضرت بود و کو تروج کرد و از او اسامه را
 شد پس زان برین نبت جیش که نبت عمره آنحضرت بود و تروج کرد و اول من السلام است در قول بعضه و خرم تر است از آنحضرت بد سال بعضه
 گویند بر بست سال حاضر شد بر او و شاد و دیگر را و نام منجی و قرآن مذکور نشده مگر نام او در قول حق سبحانه ظما قضی زید نهاد و اطراف
 او را با جعفر بن ابی طالب برادر وی و او در غزوه کعبه شمشیر شد و بچاه و پنج ساله رضی الله عنه و عن اسامه بن زید قال لما قل رسول الله صلی الله
 علیه وسلم بهطت و بهط الناس لمدینة وایت است از اسامه که گفت چون گران شد آنحضرت و بیمار شد فرود آمد من فرود آمد و مردم

اهل بیت من بسوکن کسیست که تحقیق انعام و احسان کرده است خدا تعالی اهدایت و کرامت بروی سعادتمند علیهم السلام و انعام و احسان کرده ام بر کوه باغاق و نبی آنکس نیست - اسامه بن زید پوشیده نمائید که انعام حق جل و علا و انعام آنحضرت صلی الله علیه و سلم در زمان نسبت بزرگ که پدر اسامه است مذکور است و لیکن انعام بر پدر مستلزم انعام بر پسر است باین اعتبار آنحضرت مصدوق آیت کریمه را بر اسامه فرد آورده گویا که فرمود زید و پدر او اسامه - قال ثم من گفتند علی و عباس بعد از آن کیست - قال - گفت آنحضرت علی ابن طالب فقال العباس پس گفت عباس بسیار رسول الله جلالت علمات خرم سزاویندی نعم خود را اخرا اهل بیت خود یعنی اهل بیت بعد از من بر سر مرا خواهی گفت - قال ان علیا سبکابا لبحره گفت آنحضرت بدستی علی سبقت کرده است از ابراهیم السلام عباس فلی مدینه بعد از او واقع بدست و بعضی میگویند عباس هم در کایه مسلمان بود و لیکن از شرکان پیوسته با وجود هجرت بعد از آن کرد و پوشیده نمائید که اگر تعداد وجوده منظور و ملحوظ باشد تقدم اسامه بر علی در اهل بیت مشکی میشود و باطله التوفیق پس البته در مقام تقدم و اعتبار وجوده حیثیات معتبر است - رواه الترمذی و ذکر آن عم الرجل صنوا به فی کتاب الزکوة و ذکر کرده شد این حدیث که در مناقب عباس رضی الله عنه واقع است و در کتاب زکوة و این جا در ضمن حدیث عبدالمطلب بن ربیع مذکور شد -

الفصل الثالث عن عقبته بضم عین و کون قات ابن الحارث صحابی است از اولاد نوفل بن عبد مناف السلام آورد و در فتح قال گفت صلی الله علیه و سلم که از ابوبکر صدیق نمازگاه پیش فرج میشتی مع علی پسر تبرید و آن ابوبکر در حالیکه راه میرود و با وی علی بود و غمی غمنا فراوان پس علی بن ابی طالب پس دید ابوبکر را میسند با او دکان - فحمله علی عاتقه پس داشت ابوبکر حسن را بر دوش خود و قال بابی شمیله البنی صلی الله علیه و سلم لیس جیها لعلی و گفت ابوبکر بطریق طیبی گذر بخورم بیدر خود و آنقدر است بغیر نیست باشد لعلی و علی الشیخک و علی خنده میکرد و راه بخاری - و عن اس قال قالی علیه بعد بن زیاد و اس این گفت آنس در ده شد نزد عبد الله بن زیاد که قاتل حضرت امام حسین و سر دشمنان بود و سر مبارک امام حسین را فجع فی طست فجعل نیکت پس گردانیده شد سر شریف در گشت آن شقی که می کاد و سر مبارک را با چوبی که در دست او بود و قال فی حمله شیه و گفت و حسن امام حسین چیزی یعنی گفت بطریق انکار و با عدا که حسین چندان حسن نداشت و از روایت ترمذی ظاهر میشود که عیج کرد و با لطمه نمود و حسن و جمال دی اما بطریق استخرا سخریت و تبیج و سرور که حاصل شد آن بد بخت را بقتل دی رضی الله عنه قال انس نقلت و الله ان کان اشبههم رسول الله گفت انس پس گفتم من بخدا سوگند بکسی دی بود و مشابه ترین مردم پیچا بخدا صلی الله علیه و سلم و کان محضو با الوسمه و بود و مبارک می کرده شده بود سمه که نام گیاه است که بآن سیاه میکشد موی را و سمه افش و دوست و دشمن خطاست و کون سلین فتح آن و کسرین افصح است و در لغت حجاز - رواه البخاری و فی روایت الترمذی - انجین آمده است که - قال گفت انس کنت عند ابن زیاد - بودم من نزد ابن زیاد و در فحی بر اس این پس در ده شد مبارک حضرت امام حسین رضی الله عنه فجعل فی غیره فغضبت ففعل کشت ابن زیاد و مرد و که منیر لبناهی که در دست او بود و در بنی امام حسین - و یقول لاریت مثل بر احسان و میگوید دیده ام مثل این حسن نقلت اما ان کان شبههم بر حسن اندر پس گفتم من گاه باش بدستی دی بود و مشابه ترین مردم پیچا بخدا صلی الله علیه و سلم و قال

و گفته است ترمذی - در حدیث صحیح حسن عریب و عن ابي الفضل بن ابی الحارث و والده ابن عباس است و فضل بن یزید دست بزرگ
از عبد الله بن عباس گفت کرده شد بنام دی و دی خواهر میمونه است که از ازواج مطهره است - آنها و خلعت علی رسول الله صلی الله علیه و آله
میکنند ام ایام که دی و در مدینه بنی خدیجه صلی الله علیه و آله سلم فقلت - پس گفت یا رسول الله فی رأیت علیا منکر - بدرستی من دیدم
خوابی بدر - الیله - امشب حلم بنم حار و محله خواب که دیده شود - قال و ما هو - گفت آنحضرت و همیت آن خواب - فالت - گفت
ام الفضل - نه شدید - بدرستی آن خواب سخت است نمی یارم گفت - قال - باز گفت آنحضرت - و ما هو فالت رأیت کان قطع من
جسدک قطعت - گفت ام ایام که گویا پاره از تن تو بریده شده است - و حضرت فی حجری نهاده شد در کنار من - فقال رسول الله صلی الله علیه و آله
گفت بنی خدیجه صلی الله علیه و آله سلم رأیت خیر - و دید تو ای ام ایام الفضل خواب نیک را تله فاطمه انشاء الله علامی زاید فاطمه اگر خواسته است خدا را
یکون فی حجرک میباشد آن پس در کنار تو یعنی می نهد او را در کنار تو بجهت خولیشما و در آنها که در میان است تا تربیت آن پس تو کنی - فالت
فاطمه الحسین پس زاید فاطمه حسین را - فکان فی حجری پس بود حسین در کنار من - سما قال رسول الله صلی الله علیه و آله چنانچه گفته بود بنی خدیجه صلی الله علیه و آله
و سلم فالت یوم علی رسول الله صلی الله علیه و آله پس در آمد روزی بنی خدیجه صلی الله علیه و آله سلم فوضعت فی حجره پس نهادم در کنار آنحضرت و در بعضی
نسخ فی حجری نهادم در کنار خود - ثم کانت بنی التفات - پس شد از من نگریسته بجای - فاذا عینا رسول الله صلی الله علیه و آله پس گاه هر دو چشم بنی خدیجه
صلی الله علیه و آله سلم تفرقان الذموع - میریزند اشکمارا - فالت - گفت ام ایام الفضل - فقلت یا بنی الله یا بنی انت و امی پس گفتم ای بنی خدیجه
بهر و مادر من شد تو با و سالک چه شد ترک اشک میریزی قال اتانی جبرئیل - فالت - آمد جبرئیل علیه السلام فاجری ان اتی
ستقتل انی نه پس خبر داد جبرئیل مرا که امت من نزدیست که بکشند این پس مرا فقلت هذا لیس ثم بطریق تعجب و نه با و این پس را - قال نعم
گفت آری این پس را - و اتانی بترت من ترته جمر - و داد مرا جبرئیل خاکی از خاک کنی موضع رخ و عن ابن عباس سل نه قال رأیت انی
صلی الله علیه و آله سلم فها بری انکم ذات لوم نصف النهار - گفت ابن عباس دیدم آنحضرت را در آنچه می بیند خواب بنیده یک روز
در نیم روز اشعت - انحر و بنیده سوی بخار آلوده - بنیده فار و دره فها و دم - دوست آنحضرت شیشه است که در خون است فقلت
بابی انت و امی ما نه پس گفتم پدر و مادر من شد تو با و همیت این حال و این شیشه - قال نه آدم الحسین اصحابه - گفت آنحضرت این
خون حسین یاران او است نه لم ازل لقطعه شد الیوم و همیشه ام که می چنینم آنرا تا امروز - فاصبر ذلک لوقت - ابن عباس گفت پس دیدم
دی شمارم آنوقت را - فاجتعل ذلک لوقت پس می یابم که کشته شد حسین در آنوقت - و اما البقیة فی دلائل البیوة - روایت کرده است
این دو حدیث را بقیة در دلائل البیوة - و اما الاخر - و روایت کرده است احمد حدیث اخیر را - و عنه قال قال رسول الله صلی الله علیه و آله سلم
اجبوا الله ما یفدکم من لعمته - و هم از ابن عباس است که گفت گفت آنحضرت و دوست و اید خدا را از جهت چیزی که خورش میبرد و در
میکنند شما را از جهت رد بعضی نسخ من لعمته جمع یعنی از نعمتهای خود فاجبوا لی حب لکم پس دوست دارید مرا از جهت دوستی خدا یعنی از
دوست داشتن شما خدا را یا از جهت دوست داشتن خدا را - اجبوا لی بنی - و دوست دارید اهل بیت مرا از جهت دوستی من بهر دو
معنی و ظاهر آنست که مراد اول باشد - و رواه الترمذی - و عن ابی ذر قال و هو اخذ بیاب الکعبة محمد بنی - روایت است از ابی ذر که

گفت و حال آنکه دی گینه است و در کجیه را شنیدم میفرماید ای اهل بیت قبول الا ان مثل اهل بیت می نیکم مثل سفینه نوح - می گفت آنحضرت آگاه باشید که حال عجیب و داستان اهل بیت من و در میان شما بمثل و داستان کشتی نوح است - من را بگویم آنجا کسی که سوار شد کشتی نوح را رستگار شد و من مخالف شما بمانم و کسی که نماند و سوار نشد از آنجا هلاک شد - رده ا ه احمد -

باب مناقب ازواج النبی صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم ورضی اللہ عنہن

بدانکه از دلج آنحضرت صلی الله علیه و آله وسلم در وقتی بودند در وقت دیگر از ده و در وقت دیگر زیاد بر آن وقتی کمتر از آن در جامع الاصول آورده است که علما اختلاف دارند در عدد از دلج پیغمبر صلی الله علیه و آله وسلم در ترتیب ایشان و عدد آنها یکم کرده اند پیش از آنحضرت و آنها یکی که کرده اند بعد از وی صلی الله علیه و آله وسلم آنرا که دخول کرده بآنجا و آنجا که دخول نکرده و جماعه از زنان هستند که آنها را خواستگاری کرده و در نکاح نه در آورده و آن زنان که عرض کردند خود را بر آنحضرت و گفته که ما فاکر میکنیم آنچه میشود ترست از آنرا پس زن ذکر کرد صاحب جامع الاصول اسما را ایشان را و کاتب حروف در شرح اسما و تاریخ نکاح و وفات ذکر کرده و در تکمیل شرح احوال نیز نوشته است و در اینجا بر ذکر اسما و تاریخ انقضا نموده اول از دلج مطهره ام المومنین خدیجه بنت خویله است تزویج کرد او را آنحضرت و خدیجه چهل ساله آنحضرت بیست و پنج ساله بود و وفات یافت پیش از هجرت بسنه سال بر قول صحیح بعد از دو سوره نبت از عمر را تزویج در یک که در دو سال پنجاه و چهار ساله شد حدیقه بنت ابی بکر صدیق تزویج کرد او را یکم که در دو سال بود و بنا کرد با در نه سالگی و وفات یافت در سال پنجاه و هشت حدیقه بنت عمر بن الخطاب تزویج کرد در سال دوم یا سوم از هجرت و در دو سال چهل و پنج یا چهل و یک زینب بنت خزیمه تزویج کرد در سال سوم و در دو سال چهارم ام سلمه بنت امیه مخزومه تزویج کرد در سال چهارم یا سوم و در دو سال پنجاه و نه و بعضی گفته اند در سال شصت و دو و اول صحیح ترست و زینب بنت جحش تزویج کرد در سال پنجم و در دو سال شصتم یا شصت و یکم و وی اول کسی است که رفت از عالم از از دلج بعد از آن حضرت صلی الله علیه و آله وسلم ام حبیبه بنت ابی سفیان خواهر معاویه و حج داشتند آنست که تزویج کرد او را و آنجا شصت و یکم آنحضرت چهار صد و هجدهم در سال شصتم و چهل و شصت خود عبید الله بن جحش رفته بود و عبید الله نصرانی شد و عمر و جویریه بنضم جهم و فتح و ادبنت حارث بنید کرد آنحضرت او را در غزوه موذی در سال شصتم پس از او که در تزویج نمود و در سال پنجاه و شصتم سیمونه بنت الحارث تزویج در سال هفتم موت در سال شصت و یکم پنجاه و یکم ی خا که ابن عباس است صحیفه بنت جهم بن الخطیب سال هفتم و در غزوه جلیسر ساخت و از او کرده تزویج نمود و در آن زمان هجده ساله بود و وفات یافت در سنه شصتم قبل ثنین و قبل غیر ذلک پنجاه و هشت زید یهودیه بود بنیدر و عثمان کرده تزویج نموده در سال شصتم و در وقت بصری از حجه الوداع این یا زنده زن را تزویج کرده و دخول نموده است و جماعه از زنان مقدار است یا بیشتر بوده اند که ایشان را تزویج فرموده و پیش از دخول معاشرت نمود و بعضی را خواستگاری نموده و تزویج نفرموده و بعضی نزد نزول که میبایا ایها البنی قل لا زواجکم الا به دنیا اختیار کرده و در رفتند و تقاضا صیل آن مذکور است در جامع الاصول و آنرا سری بعضی گفته اند چهار بوده مشهور ترین آنها ماریه قبطیه ام ابراهیم بن رسول الله صلی الله علیه و آله وسلم

در سال شانزده مرده در اینجا نه بنت شمعون یا بنت زید که مذکور شد بعضی گفته اند از او مذکره و علی بملک عین نمود و دیگر جاریه بود که زنیست
بنت تحش او را پنجشیده بود و دیگرے بود از جانی بند کرده شده و الله اعلم۔

الفصل الاول - عن علي رضي الله عنه قال سمعت رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول گفت ايها المؤمنون علي رضي الله عنه قد علمت ان خفرت راعي گفت - خير لسا لها مريم ثبت عمران بهتمين زنان دنيا يا آن است که مريم در دي بوده مريم ثبت عمران است - و خير لسا لها خديجة ثبت خويلد - و بهترين زنان دنيا يا ايل است خديجة ثبت خويلد است - متفق عليه في رواية قال ابو كريب گفت ابو كريب نفهم كاف که راوي اين حديث از كيع است - و اشار و كيع الى السامد و الارض - و اشارت بكون كيع كذا از حفاظ حديث و در مرتبه مالک اقران او است بسوی آسمان و زمين از بلري بيان معنى دنيا يعنى بهتر است از آنسانى که در زير آسمان بر زمين اند و از اين حديث ظاهر شد که مريم و خديجة هر يك بهترين است خود است وليكن معلوم نشد نسبت نيان اين هر دو که كدام فاضل تر است فاضل تر است و نسبت رتبه بتر است که خديجة و عائشة افضل اند از مريم بقول صحيح که مريم بغير نيست و اين خود متعزز است که اين است مريم و مريم بهتر است از ستان و بلرباز و در عائشة و خديجة نيز اختلاف کرده اند و بچنين دو فضل فاطمه بعايشه و مالک گفت رحمة الله عليه فاطمه جليلة باره غير مست و من بر جليلة بغير نيست و افضل منهم و يقينه كلام و فصل اول از مناقب اهل بيت گذشت - و عمل في هريرة

[illegible]

و ما را ایتمای من ندیده ام خدیجه را - و لیکن کان بیشتر ذکر را - و لیکن بود آنحضرت که بسیار میکرد و ما خدیجه را - و با آنکه فوج الشاة - و با آنکه فوج میکرد
 گو سفند را شتم قطعاً تا بشدید - اعضا را بیشتر پاره پاره کرد و گو سفند را عضو عضو قطع پاره پاره کرد و عضو عضو قطع پاره پاره کرد و عضو عضو قطع پاره پاره کرد
 خدیجه پلست بر من و آنحضرت آن گو سفند را با اعضا را در زانی که دستان خدیجه بودند - فرجاً قانت که کان تم کلج الدنيا امرأة الا خدیجه پس بسیار
 میگفتم من مرا آنحضرت را گویا نمود و در نیل هیچ زنی موافق با حق تعالی میگوید مگر خدیجه فیقول انما کانت و کانت پس میگفت آنحضرت در این و تو را خدیجه که
 خدیجه بود چنین و چنین بطریق آریام میگفت بجهت بیان آنکه ایشان صفات و از حد و اندازه بیرون و میفرمود که کان لی منها و
 و بود در از خدیجه و او را و آنحضرت از خدیجه است رضی الله عنهما الا ان یسمیهم زاریه و کلام اولاد و فاضل تر و کامل تر از فاطمه سیده نساء العالین
 مادر حسن و حسین سلام الله علیهم اجمعین بود و در اینجا تصریح است بآنکه که از وی هیچ ولد نباشد و آنکه است که آنحضرت از صفات بسیار و آنکه
 آن اولاد است متفق علیه و عن ابی سلمة ابو سلمة نام صحابی مشهور است زوج ام سلمه و هم نام پسر علی بن ابی طالب است متابعی که با جلیل القدر
 را دی عا شته است و اینجا همین مراد است ان عا شته قالت قال رسول الله صلی الله علیه و آله روایت میکند ابو سلمه که عا شته گفت گفت
 آنحضرت یا عایشه این خبر که از جبریل است میخواند ترا اسلام یعنی میرزا تو به اسلام عا شته بخود تا و این را
 در اصطلاح خود تو هم میگویند که آنرا خبر نادیده ای حرفی خود میکند و یقیناً نفهم یا از آنرا معنی خوانانیدن و چون بجای اسلام رسیدن جواب سلام میگفت
 گویا سلام خواندن بر کسی سلام خوانانیدن است و از این جهت میگویند که فلانی سلام میخواند ترا اگر گویند یقیناً علیک السلام فتح یا یعنی میخواند ترا
 و میگویند ترا سلام خوانانیدن در حدیث خدیجه که است مگر گفته شده است قد ذکره قالت گفت عا شته یعنی در جواب سلام جبریل علیه السلام
 و رفته الله - و بر جبریل سلام و رحمت خدا قالت و هویری مالا اری - و گفت عا شته و آنحضرت میدید چیزی را که نمی بینم من
 و آن شخص جبریل است که آنحضرت میدید و عا شته میگوید متفق علیه و عن عا شته قالت قال رسول الله صلی الله علیه و آله سلم اریک فی انما تلک
 لیال گفت عا شته گفت مرا آنحضرت نموده شده تو مرا در خواب شب یحیی بک الملک فی ستره من حیر می آورد و یعنی صورت و آنرا
 در قطعه از جامه افروشی جید و سه ستره بمهله و آن بفتحات خفته حیر سفید یا مطلق معرب سه در حدیث دیگر آمده است که گفت عا شته
 آورد جبریل صورت مرا در کف دست آنحضرت و وجه توفیق بیان و در آن است که صورت در حیر بود و در حیر کف دست و توان که در آن
 کرده باشد یکبار در کف دست و بار دیگر در قطعه حیر فقال لی هذه امراتک پس گفت فرشته بر آن بن زن است نکشفت عن ذلک
 الشوب پس بر شتم از روی صورت تو جامه - فاذا انت هی پس ناگاه تو اکنون آن صورتی که دیده بودم یا کشف کردم جامه از روی تو
 مشاهده تو پس ناگاه تو آن صورتی که دیده بودم هر دو منی گفته اند فافهم فقلت ان لیکن هذا من عند الله میفهم پس شتم اگر هست این
 دیدن از پیش او که را خدا تعالی این را یعنی میسازد و این مهم را گرفته شود که شک را بودن این زن ز خدا چه معنی دارد و نوم اینها
 خصوصاً سلیله لایضا صلوات الله و سلامه علیه و آله و سلم جبریل آن گفته اند که اگر این واقعه نام پیش ز نبوت بود فلا شکل و اگر نبوت
 باشد پس مراد اینجا شک نیست بلکه سزا تفریق و تحقق اوست و این کلام را که میگویند که تحقیق ثابت است امر بر چه چنانکه
 سلطان می گوید اگر من سلطانم همین که چه می گویم ترا اگر گویند آمدن فرشته منافعی است بدون این پیش ز نبوت جوابش که رتبت

ملک مخصوص نبی نیست خصوصاً در خواب آنچه مخصوص است آوردن و دست دخی را از خدا و بعضی گفته اند که اصل این روایت است و این
در تعبیر است که فراموشی ظاهر باشد یا چیزی دیگر باشد خلاف ظاهر را در وجه در دنیا است یا در آخرت فتدبر متفوق علیه - و عنهما قالت ان الناس
کأنوا یخرون بعدایا هم یوم عاکشه - هم از عاکشه است که مردم بودند که قصد میکردند بهر دلی خود در روز نوبت من یعنی پیشکشها را که میخواهند
برای آنحضرت بیاورند نگاه میداشتند تا روزی که نوبت عاکشه باشد بخدایت میرند و تخری میشد یعنی قصد کوشش و طلب میکردند چنانکه تحریر
قبله و تخری ایامه القدر میگویی یعنی طلب آنچه سزاوارست و اولی است و آخری متفقون بزرگ مرضیه رسول الله طلب میکردند آن تخری رضا
پیغمبر خدا را صلی الله علیه و آله و سلم مرضیه است و سکون را مصدر است بمعنی رضایه قالت ان لیسار رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم کن جزمین
و گفت عاکشه که زنان آنحضرت بودند و در کوه مشرب فیہ پس یک کرده بودند که در کوه عاکشه و حفصه و مودة - بودند عاکشه سردار
اینها بود از جهت محبت رسول خدا و وی و حفصه و افق و عرافتی یکدیگر بودند چنانکه ابوبکر و عمر متفق و متحد بودند در آن زمان و آنرا هم سلمه
و سایر لیسار رسول الله و کرده دیگر ام سلمه باقی زنان پیغمبر خدا صلی الله علیه و آله و سلم و در آن ایشان ام سلمه بودند و حکم حرام سلمه پس سخن کرده
کرده ام سلمه فقلن اما لیس نفی حرام سلمه را - کلمی رسول الله سخن کن بگو پیغمبر خدا را صلی الله علیه و آله و سلم یکم الناس فقول سخن کنید مردم
پس بگوید من را و ان یهدی الی رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم فیلید حیث کان کسیکه خواهد که هر چه فرستد بسوی آنحضرت پس باید که
هر چه فرستد هر جا که باشد چه در خانه عاکشه چه در خانه عیمری و تخلفی کنند بخانه عاکشه پس کلام کرد ام سلمه آنحضرت و این باب
فقال اما لا توذینی فی عاکشه پس گفت آنحضرت مرا ام سلمه یا آزار نکن مرا و با این که از جهت عاکشه فان لوجی لم یاتی و انافی
ثوب امرأة الاعاکشه زیرا که بدستی دخی نمی آید و او را آنکه من در خانه خواب میخیزم و با شرم جز عاکشه حالت التوبی الی الله من ذاک گفت
ام سلمه تو بیگم بسوی خدا آزار تو یار رسول الله ثم انهن و عون فاطمة فارسلن الی رسول الله لیسار این زنان که حرام سلمه اند و آنرا
فاطمه را پس فرستادند بسوی پیغمبر خدا صلی الله علیه و آله و سلم و کلمه سلمه پس کلام کرد فاطمه آنحضرت را فقال یا بنیة الایحیین یا حبیب گفت
آنحضرت ای دختر من آیا دوست نمیداری تو چیزی را که دوست میدارم من - قالت بلی گفت فاطمه بلی دوست میدارم چیز را
که دوست میداری تو - قال فاجبی هره - گفت آنحضرت پس اگر دوست میداری چیزی را که دوست میدارم من دوست دار
این زن را یعنی عاکشه را و آنحضرت صلی الله علیه و آله و سلم امر کرده بود که در روز عاکشه بسیار دخی آن لیسار بان تعلق نگرفته بود
اگر کسی بطور خود بیاید منع برای چه کند متفق علیه و ذکر حدیث انس - و ذکر کرده شد حدیث انس که در اول وی ایست فضل عاکشه

علی النعمانی باب فی المناقب بر دایة الی موسی سعد بلب بک الخلق بر وایت الی موسی اشعری رحم

الفصل الثانی - عن انس ان النبی صلی الله علیه و آله و سلم قال حسبک من لیسار العالین یم نبت عمران و خدیجة بنت خویلد
فاطمه بنت محمد و آسیة امرأة فرعون - روایت است از انس که آنحضرت گفت پس است ترا از زنان جهانان شناختن
مناقب فضائل این چهار زن که از غیر خود فاضل اند و ذکر عاکشه درین حدیث نکرده از جهت آنکه فکران بزرگروی در احادیث
دیگر که اموات و آسیه و خدیجه هم برین است و خطایا نس است یا عام سواد الترمذی - و عن عاکشه ان جبرئیل جاء بصور

فی خرقۃ حریر خضر لاری رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم۔ روایت مست از عائشہ کہ جب رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم اوراد پر پارہ جامہ ابریشمی سنبھلے
 آنحضرت از بیجا معلوم میشود کہ سرفہ مخصوص بحریر سپید نیست یا قضیہ متعدد است یا اشتباہ راوی است واللہ اعلم۔ فقال ہذا زوجہ جنتی انما
 والآخرۃ لیس گفت جب رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم در دنیا و آخرت و در دنیا و آخرت عائشہ را بہشت و ہمہ ازواج مطہرہ بہشتی اند چنانکہ از
 احادیث معلوم میگردد و بشارت مخصوص بعشرہ نیست چنانکہ تحقیق یافته است۔ رواہ الترمذی۔ وعن النسائی قال بلغ صفیۃ ان
 حفصۃ قالت لما بنت یهودی گفت انس کہ رسید صفیہ را کہ حفصہ گفت مراد از دختر یہود و یہود صفیہ دختر جی بن اخطب بنعم عامر
 و فتح تخانیہ راوی و تشدید ثانیہ۔ فبکت لیس بکریست صفیہ۔ فدخل عیسا بن النبی لیس در آمد بر صفیہ بنمیر صلی اللہ علیہ وسلم ہی بتکلی
 و حال اندک وی میگردد فقال یا لکیک لیس گفت آنحضرت چه چیزی می گویا نہ ترا در چارمی گیری۔ فقالت لیس گفت صفیہ۔ قالت لی حفصۃ
 انی انتر یهودی گفت مرا حفصہ کہ من دختر یہودی ام۔ فقال النبی صلی اللہ علیہ وسلم انک لانتہی لیس گفت آنحضرت بدترستی تو
 بہتر کنی۔ دختر بنمیر۔ ان عمک لنبی۔ بدترستی عم تو بنمیر است بخت آنکہ حی ابن اخطب پدر صفیہ از اولاد ہارون بنمیر برادر موسی
 علیہما السلام بود و باین حساب پدر او بنمیر باشد و عم او بنمیر بود و انک لانتہی تو ای صفیہ زیر بنمیر و زوجہ اولی مراد ذات
 شریف خود داشته است صلی اللہ علیہ وسلم یقیم نفقہ علیک لیس در چه چیز و بسبب کہ ام فضیلت می نازد حفصہ بر تو و بزرگی میکند بر تو
 مقصود دفع منقعت از صفیہ است۔ فبات فضل و کم مست نہ تفضیل دی بر دیگران پس گویم کہ این صفات مخصوص
 بصفیہ است بلکہ تمامہ نسا آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم کہ قرشیہ اند شریک اند درین صفات زیرا کہ دختران اسمعیل اند کہ برادر
 اسحق است و در تحت نصرت آنحضرت اند۔ ثم قال لیس گفت آنحضرت بحفصہ بعد از تسلیہ صفیہ اتقی اللہ یا حفصۃ۔ پرہیز کن خدا را و بر سر زوی
 اخی ختمہ کہ جنگ کنی با کسی و فرزند کنی و عیب گیری بر کسی۔ رواہ الترمذی و النسائی۔ وعن ام سلمۃ ان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم دعا فاطمۃ عام الفتح
 روایت مست از ام سلمہ کہ آنحضرت خواند فاطمہ را و طلبید نزد خود و سال فتح مکہ فاطما یا لیس را از گفت بوی نیہانی فبکت لیس بکریست فاطمہ
 ثم حدتھا فضیحت۔ پستہ باز سخنی گفت آنحضرت فاطمہ را پس بخندید فاطمہ فلما توفی رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم سال التمانع یا لیس یا لیس
 پس ہنگامید کہ وفات یافت آنحضرت پرسیدم فاطمہ را از گریستن او اولاد از خندہ وی ثانیہ۔ فقالت اخبرنی رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم
 و سلم انہ یسوت فبکیت لیس گفت فاطمہ خبر داد مرا آنحضرت کہ وی می رود درین نزدیکی لیس بکریست من۔ ثم اخبرنی انی سیتا لیس
 اہل الجنۃ لیس خبر داد مرا کہ من بی بی زنان اہل بہشتم۔ لا یمرن بنت عمران۔ مگر مریم دختر عمران۔ فضیحت۔ لیس بخندیدم مناسبت این حدیث
 باین باب ظاہر نیست لکن آنکہ تلخیص باشد یا بخریدہ است کہ مریم زوجہ آنحضرت است و بہشت کہ اقال الطیب۔ رواہ الترمذی۔
 الفصل الثالث۔ عن ابی موسی قال لما اشتعل علینا اصحاب رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم حدیث قط۔ گفت ابو موسی اشعری کہ
 نمیشد بر آنکہ اصحاب آنحضرت ہمہ حدیث و بیخ سنجہ ہرگز اشعل تباست بعد از شین از باب فتعالی و در بعضی نسخ اشعل لی تا
 فسانا عائشہ لیس پرسیدیم عائشہ را۔ لا اجزنا بعد منہ علما۔ مگر می یافتیم نزد عائشہ از ان اشعل علیہا حل آن اشعل میگرد
 از جهت و فور علم وی لسمع از آنحضرت و قوت اجتہاد۔ رواہ الترمذی و قال ہذا حدیث حسن صحیح غریب۔ وعن موسی

بن طلحه تابعی ثقة جلیل است و می گویند که تولد او در زمان نبوت شده است و طلحه بن عبید الله است که از عشره مبشره است
قال ما رایت احدا انصح من عائشة گفت ندیدم هیچ کس را فصیح تر از عائشه باشد یا نه است یا بحقیقت است که وی ندیده باشد
میچکس را فصیح تر از وی - رواه الترمذی و قال هذا حدیث حسن صحیح غریب -

باب جامع المناقب

و ذکر کرد مولف درین باب مناقب بعضی از مشایخ اصحاب بی تخصیص لطائف مخصوص از ایشان و ترجمه ترجمه مخصوصه چنانچه خلفا
عشره داهل بیت و ازواج و مهاجرین و انصار و غیره

الفصل الاول عن عبد الله بن عمر قال رایت فی المنام کان فی یدی ستره من حریر گفت ابن عمر دیدم در خواب گویا
در دست من قطعه از حریر است - لا الهوی به الا لی مکان فی الجنة الاطارت لی الیه مقصود میکنم باین ستره بسو مکانی در بهشت بالا
بر من را و پیاپی فنادن را که آنکه می پراند ستره مرا و می زند بسوی آن مکان گویا که آن ستره مثل بازوی پرنده شد مقصودها علی حفصه
گفتیم من این حال را عرض کردم بر حفصه که خواهر بن عمر بود و مقصودها حفصه علی رسول الله پس گفت و عرض کرد آنرا حفصه پیغمبر خدا -
صلی الله علیه و سلم قال ان خاک جل صالح اوان عبد الله جل صالح شک را و لیست گفت آنحضرت بدستی بر در تو یعنی ابن عمر و می صالحت دست دایان
روایت صحیح است متفق علیه و عن جعفر بن محمد قال ان شبله لسان لا و سنا و هدا بسو الله علیه و سلم ابام عبد الله گفت خلیفه بدستی که مشایخ
مردم از روی دل و ستمت و هدی به پیغمبر خدا ابن ام عبد الله یعنی عبد الله بن مسعود و روایت ابام عبد الله میگردد و دل الفتح دال و تسمیه
لام ستره ستر و حالت و بهیئت و بعضی گفته اند حسن حدیث گویا با خود از دالالت است که ظاهر حال او دالالت میکند حسن ستره و در میان
گفته دل همچون هدی ستر بی کینه و وفار حسن منظر و در جمع الحار و دل شکل و شمال سمت الفتح سین و کون میم طریق و قصد بیشتر اطلاق او
بر طریق اهل غیر آید و در قافوس گفته سمت طریق و بهیئت اهل خیر و فی الصراح سمت راه و درش نیکو و هدی الفتح با و سکون دال طریقت
و ستر و بهیئت و بنا بر این هر سه فظ تقریب نزد معنی و هر سه یکدیگر نزدیک می شوند و آمده است که اصحاب عبد الله نزد عمر سیر افتند و
نظر میکردند بستر و هدی و دل وی پس شپه میکردند بآن - من چنین بخرج من مبتدائی ان بر جمع الیه هنگامیکه بیرون می آمد عبد الله
از خانه خود تا آن وقت که باز می گشت بسو خانه - لا ندری ما یصنع فی اهل اذ اخلا - در نمی یابیم و نمیدانیم که چه میکند در اهل بیت
خود و فیکه نخلوت میرود یعنی ظاهر حال او که بر ظاهر ستر خود دالالت حسن اتقاست او دارد و نمیدانیم که باطل و چگونه است و در
خلوت چه حال دارد و این بحسب استغراب طریق و حال و حسن و کمال وی میگوید یعنی این طور حال غریب راه در روش است و شکل است که
مستمر باشد و در غیبت و حضور یکسان بود و یا آنچه نزد خلیفه بود از خوف تکلف و تفصیح و اتفاق و نزد وی بود علم منافقین و راه فتنه
و عن ابی موسی الاشعری قال قدمت انا و اخ من الیمین گفت ابو موسی قدوم آورد من و برادر من از یمین - فمکثنا حینما
پس درنگ کردیم چندگاهی در مدینه بر در بار آنحضرت - ما نری الا ان عبد الله بن مسعود و جل من اهل بیت البنی - گمان نمی بردیم
ملک را آنکه عبد الله بن مسعود مردی است از اهل بیت پیغمبر صلی الله علیه و سلم ما نری من و ثوله و دخول امره علی البنی ساز جهت

آنچه می دیدیم از در آمدن دی و در آمدن مادری گاه و بیگاه بر پیغمبر صلی الله علیه و آله و سلم نری در اول بضم نون ست بمعنی نقش و زانی
 بفتح آورده اند که آنحضرت عبداللہ بن مسعود را حکم کرده بود که اگر یکدیگر را بینی که نزد من هستند در آری و حاجت باذن نیست
 متفق علیه و عن عبد اللہ بن عمر ان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم قال - رواہ ست از عبد اللہ بن عمر بن العاص کہ آنحضرت
 گفت استقرؤ القرآن من اربابہ طلبہ قرأت قرآن کنید و بیاموزید آنرا از چهار کس - من عبد اللہ بن مسعود - علی از عبد اللہ بن
 مسعود کہ قرأ این قوم بود - و سالم مولی الی حدیثہ - کہ از فضلی مولی دیگر و کبار صحابه بود و از اهل فارس بود و از صخر و اہل
 بیکر و باجرین و دین را در وقتیکہ قدم آوردند مدینہ را با وجود آنکہ در میان ایشان عمری بود و ابو سلمہ رضی اللہ عنہما و ابو خدیفہ کسیر
 عقبہ بن ربیعہ بن عکبیر بود نام او شام ست از فضلی صحابه و از باجرین اولین و اسلام آورد و پیش از آمدن آنحضرت صلی اللہ
 علیہ و آله وسلم در ارقم راہ دانی بن کعب - و سوم ابی بن کعب رضی اللہ عنہ کہ اقرا صحابه بود و او را سید قمر می گفتند و ایلموین عمر و
 سید المسلمین می نامید و کاتبی بود و معاذ بن جبل - مناقب و بیرون از حد حضرت احصاست و بر او ری داده بود و او را آنحضرت
 صلی اللہ علیہ و آله وسلم با عبد اللہ بن مسعود و بقضای من فرستاده بود و سابقا از احوال دی چیزی نوشته شده است متفق علیه
 و عن علقمہ - تابعی کہ بیست کہ در زبان آنحضرت تلو کہ کرده از یاران و تابعان ابن مسعود ست - قال قدیم الشام گفت
 قدم آوردم بشام فصلیت رکعتی - فقلت لیسیرکم و دعا کردم کہ لا الہ الا اللہ صلی اللہ
 خداوند آسان گردان و پید کن بر من - فایت قوا و طوبست الیہم لیسیرکم گردی را و شتم بآل با ایشان فاد شخ
 قد جاد فی طلیس الی جنبہ پس ناگاہ میری تحقیق آمدنا آنکہ نشست بر پلوی من قلت من ہذا گفت من و سپردم از ان قوم کیست این
 قالوا ابو الدرداء گفتند این ابو الدرداء ست صحابی مشہور و جلیل القدر فقیہ عالم حکیم را ہد از اصحاب صفہ بلورنی داد و آنحضرت صلی اللہ
 و میان سلمان فارسی قلت انی دعوت اللہ لیسیر الی جلیسا صالحی فیسیر الی گفت ابو الدرداء را بدستی من دعا کردم خدا تعالی را
 کہ میسر گردانم را ہمیشہ یک پس میسر گردانید ترا برای من فقال من انت پس گفت ابو الدرداء کہ کیستی تو و از کجائی قلت
 من اہل الکوفۃ - گفت از اہل کوفہ - قال اولیس عتکم ابن ام عبد - گفت ابو الدرداء آیا نیست نزد شما ابن ام عبد یعنی عبد اللہ
 بن مسعود صاحب المونین و السوادۃ و المظہر کہ شہم و فتح آن صاحب تعلین و البین و ابد ست و ان آنحضرت کہ این شاہوا کہ
 او بود و باین خدمات و سعادات شہر روز شہر و ممتاز و لو پس بوجو این ملازمت نزد او علمما باشد کہ طالب راستی سیر
 از غیری - و فیکم الذی اجارہ اللہ بن الشیطان علی لسان نبیہ - و در میان شماست آن کجیکہ مان داده است او را خدا از شیطان
 بر زبان پیغمبر خود یعنی عمار سی خواہد ابو الدرداء را این کس عمار بن یاسر را کہ آنحضرت او را طیب مطیب فرمود و بشارت بہشت
 داد و دعا کرد و او را در وقتیکہ عذابہ کرد و او را شہرکان دی سوختند و گفت سر دشو و سلامت شمای آتش بر و چنانکہ بر ایہم
 تحلیل اندگشتی و فرمودی کشت ترا ای عمار گروہ باغیان بخوانی تو ایشان را بہ بہشت دی خوانند ترا ایشان بآتش و این
 و در معنی اللہ دادن از شیطان ست کہ بر طین ہری ستقیم می ماند و بسوسہ زراہ نیمہ و در ایس کہ صاحب لیسیر الی لایلی غیر

علیه وسلم یقول لا یجوز شیء علی الارض الا من اهل الجنة گفت شنیدم من آنحضرت را که می گفت هر چه کی را که می رود بر زمین که می اهل بهشت
 است با قطع الا بعد بن سلام - مگر عبد الله بن سلام را که از اکابر یهود و علمای ایشان و از اولاد یوسف علیه السلام بود و در
 همان روزی که حضرت بدر بنیه قدم آورد اسلام آورد و مناقب بسیار است و از اینجا لازم نمی آید که بشارت بحجت مخصوص بکوا باشد غایت
 آنکه شنیده باشد و از آن خود نیز شنیده باشد یا از خود نه گفت از جهت که اهل تنزیه نفس این سخن از سعد بن ابی وقاص پیش از بشارت
 دیگران باشد یا بعد از موت بهترین باشد مؤید نیست آنچه آمده است در روایت دارقطنی با سمعت العنقی صلی الله علیه وسلم یقول فی الشی
 انه من اهل الجنة یتفق علیه - وعن قیس بن عباد یضم عید بنی ثقیف با از طبقه اولی از تابعین بصره است نقله است و از اخبار صحابین
 است ذکر کرده است و در کتاب ثقات که مستقی متاله شعبه بود قتل کرد او را حجاج بصیر روایت میکند از عمر و علی و ابی ابن
 کعب عبد الله بن سلام روایت کرده از وی حسن بصری و غیر دی قلیل الحدیث است - قال کنت جالساً فی مسجد المدینه - گفت
 قیس بودم من مشسته و مسجد مدینه - فدخل رجل علی وجهه اثر الخشوع - پس درآمد مردی که پروردی وی نشان طاعت و حضور بود و مشغوع
 فروخته کردن چشم فرو خوابانیدن - فقالوا هذا رجل من اهل الجنة پس گفتند حاضران این مرد است از اهل بهشت - فصلی در عقین تجوز
 فیما پس گذارد و در رکعت که سبکی کرد در آن و در رکعت - ثم خرج - پس تیر برین آمد و متعجب - و سرودی کردم او را و در بنال او رفتم -
 فقلت انک محمّد بن و فقلت المسجد پس فتم بدقی تو هنگامی که درآمدی سجده را - قالوا هذا رجل من اهل الجنة - گفتند مردم این مرد است از اهل
 قال و الله ما فی لایحی الا حدیث یقول لا یجوز شیء الا من اهل الجنة - بخدا سوگند نمی باید و نمی سر و می هیچ کی را که بگوید چیزی را که شنیده اند ظاهر است
 که مراد تصدیق ایشان است در آنچه گفتند - ایشان میگویند البته علمی باین داشته باشند و من نیز چیزی از آن میدانم آن جواب است
 که بیان کرد و ایشان آنرا شنیده باشند بطریق دیگر علم بدان حاصل کرده و دی حدیث سعد را شنیده و ایشان شنیده اند یا این
 که اهل بهشت شاد و بدخ خودست و مقصود آنست که من این خواب دیده ام و از اینجا و یقین غیبه الهی که بدان که ذکر او و لیکن بوسیله
 بعد از آن که آنحضرت صلی الله علیه و سلم فرموده باشد که انت علی الاسلام حتی تموت و دیگر محل شک و تردید نیست پس بن بطریق
 توضیح و فهم نفس باشد و بعضی گفته اند که اولی آنست که گفته شود که آن قوم که نبی را و بن بطریق استدلال و اجتهاد دادند و بسامع
 خبر از آنحضرت و این در مشیت خداست و این سخن خالی از بعدی نیست زیرا که ظاهر آنست که ایشان بسامع حدیث سعد بن
 ابی وقاص گفته باشند و بر - فاحذک لم ذاک پس نزدیک است که خبر کنیم ترا که بحجت چیست این گفتن ایشان - رایت روایت
 علی محمد رسول الله - دیدم من خوابی و در زبان پیغمبر خدا صلی الله علیه و سلم فمقصود ما علیه پس خواندم و عرض کردم آن خواب را آنحضرت
 درایت کافی فی روضه - و دیدم من گوید و مر غزاری ام - ذکر من سحرها و خضرها - ذکر کرد آن مرد از فراموشی آن روضه و سبزی
 و سحرها بسکون سین - محمود بن حمید - در میان آن روضه ستونی است از آهن - اسفل فی الارض و اعلاه فی السماء -
 که پایان آن عمود در زمین است و بالای او در آسمان - فی اعلاه عرصة - و بالای آن عمود گوشه ایست و عرصة بضم و را متصل
 بود و کوه در استعمال کرده پیش و در هر چه استوار کرده می شود و آن چیزی را و اعتماد کرده شود بدان انجام را و این معنی است

فقیل له ان قد قبلت شدة رايك بالبر ان عمود رايك بالبرى سكتة ست فقلت لا استطيع ليس كقمت من يمشوا نم بالابر قد غافى منتصف ليس
 مراخاوى منتصف كسر ثم دفع غير گفته اند فتح صا ومله خادم وچاكر فرغ ثيابى معى خلفى - پس برداشت آن خادم جامه هاى مرا از پس من
 قريت پس بالابر ادم حتى كنت فى اعلاه تا انك شدم من دريلاى آن عمود و ساخذت بالعروة پس كرفتم من عروة دوست زدم
 بدان فقبل استمسك پس گفته شد جنگ در آن عروة و محكم گیر آنرا - فاستيقظت پس بدار شدم من - و انما لى يدى - و
 حالانكه بختى آن عروة در دست من است فقصصتها على النبى پس خوانم قصه آن خواب را بر پيغمبر صلى الله عليه وسلم فقال تلك الرواية
 پس گفت آنحضرت در تحرير خواب آن روضه كه دیدى اسلام است و در دانه است في ذلك العمود و عمود الاسلام و ان ستون ستون
 اسلام است عبارت از احكام داركان آنست كه بنامى سمانى بر آنست في تلك العروة الوثقى اشاره بدان است فانت على الاسلام حتى تموت پس
 جنگ در آن زوى عروة و نبى است كه قول حق سبحانه فقد استمسك بالعروة الوثقى اشارت بدان است فانت على الاسلام حتى تموت پس
 بروى سلامى كه جنگ بدان زده و غير مقام عالى براده تا انك بمرى في ذلك الرجل عبد الله بن سلام في آن مرد و عبد الله بن سلام بود ظاهر آنست
 كه اين قول قيس بن عباد است كه راوى حديث است متفق عليه و عن انس قال كان ثابت بن قيس بن شماس يفتح شين مجرى
 تشديد هم و بسين محله در سائر علبا لانصار گفت انس بود ثابت بن قيس خطيب انصار كه خطبه بخواند در حسب و نسب ایشان يا
 مى كند و در خواستگار بها و در كارهاى بزرگ ایشان فلما نزلت يا ايها الذين آمنوا صواتكم فوق صوت النبى الى آخر الآية پس
 چون نازل شد اين آيت كه نبى مى كند از بلذ كردن آواز را بالاي آواز پيغمبر صلى الله عليه وسلم جلس ثابت بن قيس و اجتمع عن النبى
 نشست ثابت بن قيس در خانه خود و متمنع شد و باز ابتدا از خدمت پيغمبر صلى الله عليه وسلم فسال النبى صلى الله عليه وسلم سعد بن
 وقال ما شان ثابت الاشكلى پس پرسيد حضرت سعد بن معاذ را و فرمود چيست حال ثابت كه نمى آيد و نمى نمايد يا ايها راس دار الامر
 صدق حال ثابت تا شير كرو باعث خبر كز نخل انحضرت شد از حال دى و حالت خویش چه حاجت كه بوى شرح و هم بگوگر مر اسوز
 هست آخر خواهد كرو و فانا ه سعد و ذكر له قول رسول الله - پس پرسيد سعد بن معاذ ثابت بن قيس و ذكر كرد مراد را قول پيغمبر خدا صلى الله
 عليه وسلم كه مى پرسيد چه حال دارد مگر عمار است - فقال ثابت انزلت هذه الآية پس گفت ثابت و عذر قصير ملازمت فرود ستاده شد
 اين آيت كه نبى مى كند از بلذ كردن آواز را بالاي آواز پيغمبر صلى الله عليه وسلم ولقد علمتم انى انى فكم صوتا على النبى و هو انتم حتى تحقيق يسيديا
 شما اى ياران كه من از بلند آواز ترين شما ام پيغمبر صلى الله عليه وسلم فانا من اهل النار پس من اهل النار انتم كه جط شده است عسكرا ايشان
 چنانكه حكم ميكند آيت كرميه بان فقد كرسعد ذلك النبى پس پرسيد كه سعد بن معاذ آن قول ثابت را برابى پيغمبر صلى الله عليه وسلم فقال رسول الله
 صلى الله عليه وسلم هو من اهل الجنة - پس گفت آنحضرت اين چنين نيست بلكه دى اهل جهنم است و واقع شد مصداق اين سخن كوشى شده
 بيايم جمله ايو بصدق نبى الله عنه آورده اند كه چون قتال سايه كذاب شد و خست ثابت كفن خود را پوشيد و قتال كرد و هم در كفن
 كشته شد و نبى الله عنه در مدارج النبوة احوال دى زياده برين نوشته شده است و دعوى اهل الهى مريه قال كنا جلوسا على النبى
 صلى الله عليه وسلم و نزلت سورة البقرة گفت ابوهريره بوديم بالشسته نزد آنحضرت ناگاه فرود آمد سورة جمعه فلما نزلت پس چون

قروا ودر میدان آیت - و آخرین منعم لما یخفوا بهم مضمون این آیت آنست که دیگران از این جماعه که فرستاده است خدا تعالی پیغمبر را که
 ایشان هستند که هنوز نیامده اند و پیوسته اند بجماعه اصحاب که می انداخته عرب را و باینکه شده است میان ایشان رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم - تا او را
 من بمولاهم گفتند و پرسیدند که این جماعه که هنوز نیامده اند و لاحق نشده اند - یا رسول الله قال و فیما سلما ان فارسی گفت ابوهریره و
 نشسته بود و در میان مسلمانان فارسی مثال فوضع النبی صلی الله علیه و سلم یدیه علی سلمان گفت ابوهریره پس من و آنحضرت دست خود را بر سلمان
 ثم قال لو کان الایمان عند الشریان لکانا رجال من هؤلاء لیسر لک گفت آنحضرت اگر می بود ایمان نزد شریان هرگز نمی گرفتند و می یافتند آنرا و چون
 از میان این از قوم فارسی و مر او مطلق عجم است غیر عرب مقصود آنست که آن جماعه که هنوز نیامده و پیوسته اند اهل عجم اند از تابعین آنها با
 صفت اند که اگر این ایمان بر مسلمانان باشد می آیند آنها و می رسند بدان غرض طرح سلمان است که عجم است و اکثر تابعین از عجم اند و صحابه از عرب
 تحقیق ظاهر شد بسطت علم و اجتهاد و تابعین که ظاهر شد و غیر ایشان و با وجود اختصاص فضل و کرامت با صحابه فافهم مسلمانان فارسی و ملی
 رسول خداست که از پیوسته و نزدیک و از نجای صحابه است اصل و از فارس یا هر فرست آن قومی که اسباب این امری هستند و طلب این
 نشینند و صفت پیغمبر از زبان برآمد و در دنیا می مختلف و آمد و چندین جا با او فرستاده شد و صد و پنجاه سال عمر یافت و بعضی گفته اند از زبان عیسی علیه السلام
 دریافت می شود که او نیست و پنجاه سال عمر او بود پس در آخر عمر روی مقصود و دید و بلاقات پیغمبر از زبان رسول الله صلی الله علیه و سلم متفق علیه
 و عیسی قال قال رسول الله صلی الله علیه و سلم الا حبیب عبیدک هذا یعنی اباهریره و امه الی عبادک المومنین و هم از ابی هریره است که
 کرد آنحضرت مراد او را و او را گفت خدا را این بنبرک خود را یعنی ابوهریره را و محبوب گردان و در او را بسوگند نام یعنی خیانت
 که ایشان محبوب همانان باشند که یکسری با او اند و پیغمبر را ترجیح و عطف و محبت و حبیب الیهم المومنین و محبوب گردان بسوگند ایشان همانان
 که ایشان مسلمانان را دوست دارند و محبوب و محبت همانان باشند و بعضی نسخ الیهما است و پیغمبر را به ابوهریره و او را دوست و در اکثر نسخ
 مشکوٰۃ و نسخ مسلم الیهما است یعنی جمع مراد ابوهریره و ام و تابع و اولاد ایشان نه و او را سلم و عن عایذ بن عمرو بن عقیله و قل
 بمعجمه صحابی است از اصحاب شجره ساکن شد و هو را و روایت کرد از وحی بن بصری و غیر وی عن ابی سفیان ثنی علی سلمان و صیبت لسان
 فی نفر روایت می کند عایذ بن عمرو که ابو سفیان موی و الدعاویه آمد و رفت کفر خود بر مسلمانان فارسی و صیبت می در ملال حبشی که بودند
 و جماعه دیگر از اصحاب این ابن ابی سفیان و در مدینه بعد از صلح حدیبیه بود از برای تجدید و توثیق آن عهد که مشرکان قریش مقدمات عدوان
 عهد بنیاد کرده اند پس ابو سفیان این جماعه را میخواب دیدند او را سفاک و امانا اخذت سیوف الله من عنق عدو الله و ماخذها پس گفتند این صحابه
 اگر وقت شمشیرهای خدایه شمشیرهای بنندگان خدا که حکم خدا را میگردانند از گردن این دشمنان خدایا بگریختن خود را یعنی حیث که هنوز این
 مشرک از دست نمانده اند فقال ابوهریره پس گفت ابوهریره بکجاست احتمالت خاطر ابو سفیان و رعایت حق استیذان التقویون به از شجره قریش است
 آیامی گویند شما این سخن را برای شیخ قریش سید ایشان که ابو سفیان باشد چنانکه آنحضرت نیز گاهی استمالت خواطر بعضی مشرکان کرد و سا
 قبائل میبوندند میگردند - فماتی النبی پس ابوهریره و پیغمبر صلی الله علیه و سلم فاجره پس خبر داد ابوهریره آنحضرت را باین قصه که گذشت
 میان وی و این صحابه - فقال یا ابوبکر لعلک ترضی عنکم پس گفت آنحضرت ای ابوهریره شاید که تو در خشم در آوردی ایشان را و در بعضی نسخ

ادرك يا ابا بكر ويا باب اي ابو بكر لين كنت اعصيتهم لقد اغضبت ربك - هر گاه كه اگر در خشم درآوردی تو ایشان را پس سر نه تحقیق
 در خشم درآوردی پروردگار خود را و در بعضی روایات آمده كه هر گاه كه در غضب او را پروردگار عرش عظیم را - تا آنجا كه پس بر او بگراين جبار
 تا عذر خواهی كند - فقال يا اخوتاه اغضبكم پس گفت ابو بكر ای برادران ما و غضب را در دم من شما را و شما را بخنده اید از من قالوا لفتنه
 ایشان - لا و غضب درآورده تو ما را و نه بخنده ایم ما را تو نیز اندك يا اني - یا من از تو را خدای برادر من در بعضی یا اني بقتلید یا نه
 اصغیر و درین حدیث فضل عظیم است فقرای صحابه را و حضرت عظیم و بزرگوار ایشان در رعایت خاطر ایشان سه دلا خوشن با شغل
 سلطان دین را و بدر ایشان و سگینان سری هست در راه اسلام و عن انس بن مالك عن النبي صلى الله عليه وسلم قال آية الإيمان حب الأنصار
 گفت انس بن مالك كه انصاری خرنجی است روایت میکند از آنحضرت كه گفت نشان ایمان محبت انصاریست و آية النفاق النفاق
 و نشان نفاق دشمنی انصاریست انصار جمیع نامیده است و در آنحضرت گفتگان آنحضرت اند از اهل مدینه انصار و قبیلہ انصار و من خرج
 كه در بدر بودند كه انصار را و لا ایشان اند و در میان ایشان تا حد بیست سال جنگ عداوت بود و بعد از اسلام و كذا توحید عداوت میان
 محبت شد و آنحضرت صلى الله عليه وسلم ایشان را انصار لقب داد كه بدان مشهور و ممتاز گشتند بعد از ایشان برادران و موالی ایشان بنام
 باقی ماند و نصرت ایشان را آنحضرت را و موجب اوست كفار عرب عجم شد با ایشان لاجرم محبت ایشان علامت ایمان بود و عداوت با ایشان علامت
 كفر و نفاق و كمال محبت موجب كمال ایمان و نقصان موجب نقص اگر از جهت نصرت انصار عداوت دار و در بعضی است كه محبت كافر خواهد
 شفق علیه عن البراء بن عازب كه انصاری وی است و راجع إلى الله عليه وسلم يقول - می گفتند
 الانصار لا يجملهم الامون انصار دوست نمیدار و ایشان را نكره مسلمان - و لا يفضله الامان في دشمن نمیدار و ایشان را نكره منافق -
 دشمنان هم چه مدون انفسهم انفسه پس بگوید دوست دارد و انصار را دوست دارد و او را خدا و كسیكه دشمن دارد ایشان را دشمن دارد و او را
 خدا متفق علیه و عن انس قال ان ناسا من الانصار قالوا لفت انس كه انفسهم و ان انصارا گفتند حين فاما الله على رسول الله من اموال هوازن
 ما انفاد منكم انفسهم و او خدا تعالی بر پیغمبر خود از اموال هوازن كه نام قبیلہ السیت آنچه دادا فارس غنیمت داد و ان فی غنیمت دورین عبارت
 اشارت است بكثر آن اموال زیرا كه غنیمت كه حاصل شد از این قبیلہ بسیار بود و در روایات آمده است كه از ابراهیم بن ابراهیم
 و بیست چهار هزار شتر بود و چهار هزار اوقیه و از فضة و اوقیه چهل و بیست و چهار هزار اوقیه و در روایتی آمده كه كثر كسوفند ان خارج از جهر
 بود فطلق ليطر جالامن قریش پس در ایستاد آنحضرت كه میداد و ان را از قریش از اهل مكه كه نو مسلم بودند و در فتح اسلام آورده بودند
 و هنوز نور ایمان در دلها ایشان قرار نرفته بود و ایشان را موفقه لقلب میگویند لئلا تنزل من الابل - می و او صد از شراب فقا لولا
 انفسهم لرسول الله لفتند جماعة من الانصار بيا من زود خدا را صلى الله عليه وسلم ليطر قریشا - میداد قریش را - وید عماره تركت میکند و او
 و نمیداد چیزی - و سیدنا تقطرون ما هم في شمشیرهای ما می چكد از خونهای ایشان یعنی می چكد از شمشیرهای ما فحدث رسول الله
 پس خبر دلوه شد بر پیغمبر خدا صلى الله عليه وسلم بها التهم لسخن انصار كه لفتند و آنحضرت ساینده كه انصار را بچنین می گویند - فارسل الى
 الانصار فجمعهم في قبة من ادم پس فرستاد آنحضرت بسوی انصار پس فراهم آورد و آنحضرت ایشان را در خیمه از جرم - و لم يرفعهم

احد غیر هم - فلما اُتت آنحضرت پیچ کی را که در آید جز انصار قلا اجتمعوا با برهم رسول الله - پس چون جمع شدند انصار آمد ایشان را تا پیغمبر
 خدا صلی الله علیه وسلم فقال ما حدیث یفقیه عنکم پس گفت آنحضرت چیست این سخن که رسیده است و از اجانب شما - فقال فقما هم اما
 ذو وراثت پس گفتند و ایا ان ایشان اما خدا و ندان عقل و فکر یا رسول الله فلم یقولوا شیاً پس گفتند اندر چیزی را از آنچه بحضرت خبر
 رسانیده اند - و اما اناس من احببوا انفسهم - و اما مردان را که دوست داشتند ایشان را و جوانان اند - قالوا گفتند این سخن که بغیر الله
 رسول الله - پیغمبر خدا تعالی میفرمید خدا را صلی الله علیه وسلم لیسط قریش و یبع الانصار می دهد و فروش را و میگذارد و انصار را را و سوزنا
 لقلوبهم و ما هم و شمشیرهای مای جلد از خونهای ایشان فقال رسول الله پس گفت پیغمبر خدا صلی الله علیه وسلم انی اعطی رجالا حدیثی
 عهد بکفر - پیوستگی که من میدهم و دان را که نوزمان اند بکفر - اما لکم انظار الفت یکم ایشان را تا ایمان ایشان بآید و دنیا باقی اند تا
 سازداری و ادون و چیز را بهم و تا یفت سازد و اریا فتن - کسی را بر چیزی و سمیه بولفتة القلوب زینجا است - اما ترضون ان یکره
 الناس بالاموال - آیا راضی میشوید شما ای انصار که بزرگ مردم ما را یعنی بچانه ای خود - و ترجعون لی رجالکم رسول الله را از
 شما بحدیث جا بای شما پیغمبر خدا صلی الله علیه وسلم قالوا بلی گفتند آری یا رسول الله قدر ضعیفنا تحقیق راضی شدیم شما متفق علیه
 و عمل لی هر سوره قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم لا اله الا الله لکن انت امر اسن لانصار - اگر بگوید و هجرت هر آنکه می بودم
 من مروی از انصار یعنی اگر نمی بود و شرف نیست و فضیلت آن بر آنست انتساب میکردم من بانصار و دیا ایشان و فقال
 میگویم از اسم مهاجرین با هم انصار را انصار و فضل نسبت نصرت است و با وجود دین اشارت است با فضیلت هجرت
 و جلالت رتبه مهاجرین زیرا که ایشان گذارند از وطن و ترک و ادعایل و اولاد را و محبت خدا و رسول وی و نصرت و اشارت فضیلت
 کامله است لیکن سکن اند در وطن خود و قبیل و قرابت خود یعنی از هجرت فضیلت نصرت راست و بعد از مهاجرین انصار را و بعضی گفته اند
 که مراد آنست که من ممتاز نیستم از انصار مگر بفضیلت هجرت و اگر هجرت نمی بودی از ایشان می بودم و مساوی و مثل ایشان می بودم
 و دین تو ارفع عظیم و رفیع منزلت انصار است - و لو سلک الناس اویا و سلک الانصار و اویا و سلک انصار و اویا و سلک انصار و اویا و سلک انصار
 و اگر سلوک میکردم مردم وادی را و میفرمودم سلوک میکردم و انصار وادی را و میفرمودم سلوک میکردم و انصار وادی را و میفرمودم سلوک میکردم و انصار
 و دیا ایشان را وادی فرجه میان کوه با دلماکه آنرا او خواند جمع او آمد و او دینش کشتن راه و در کوه و فرجه میان کوه و دلماکه
 و دینش است یعنی اگر اختلاف کنند مردم در راه و دینش است یا سلوک من را و دینش نصرت را و موافق میباشم با ایشان مقصود من موافقت
 و مرافت است با ایشان بسبب آنچه مشاهده کرد از ایشان چنان و فاجس جوارحه اتباع و اقتفاء زیرا که وی صلی الله علیه وسلم مقبول مطلق
 است و همه تابع اویند و انصار شعار انصار بر منزه شعار اند کشتن جائه و دینی که متصل بحسب باشد و به شعر که بمعنی سویی بر بدن
 تشبیه کرد انصار را بدان جهت اتصال و قرب ایشان بحضرت وی صلی الله علیه وسلم و الناس و تار و باقی مردم بمشابه و تار و کسر
 فال جائه بیرونی که بالا پیوسته چنانکه ردام و مانند آن از و شریعت اشتغال - انکم سرون بعدی اثره - سبب رستی که شما ای انصار نزدیک
 است که به بنید پس زمین انجاری و استعدا که اثره بفتح همزه و فتح مثله و بضم همزه و سکون مثله و بفتح آن نیز است مثلاً یعنی استعدا

و اختار فی اصرار الاستیثار بخودی خود بکاری برداشتن ایشان بر گردن یعنی مردم خود را بر شما اتواهند برگزید و امر ایشان و در امارت آنها که
 دون شما اند و در مذهب بالاتر و از دون تر خواهند شد تحقیق واقع شد آنچه خبر داده بود بدان مجاهد و خصوصاً در زمان امیر المومنین عثمان
 و بعضی عصرهای دیگر که بنی امیه غالب آمدند ناصر و سپس صبر کنید شما برین شدت و ابتلا حتی تلقو فی علی الحوفین تا آنکه ملاقات کنید
 مرابض و درین بشا رست مرایشان را بدخول جنت و جزای صبر ایشان آورده اند که بعضی از انصار نیز و معاویه و در زمان امارت و
 از بعضی مهاجرین شکایت آوردند پس علاج نکرد آنرا پس گفت انصاری راست گفت پیغمبر خدا که خواهید دید بعد از من اثره را گفت فاف
 بچه امر کرده است شما را رسول خدا صلی الله علیه و سلم گفت بصبر متجاوز گفت پس صبر کنید که شما را بدان امر کرده اند رواه البخاری و عثمان
 قال کنا مع رسول الله صلی الله علیه و سلم یوم الفتح و هم از ابی هریره است گفت بودیم بابا آنحضرت روز فتح فقال پس گفت آنحضرت
 من دخل دار ابی سفیان فهو آمن کسیکه در آید از مشرکان سری ابوسفیان را پس در امنی امان است و هیچ کسے بوی متعوض شود
 و من لقی السلاح فهو آمن و هر کسی از مشرکان که بنید از سلاح را پس وی نیز در امان است آورده اند که چون ابوسفیان در سلام
 عباس گفت یا رسول الله این مردیست که دوست میدارد و محزون و زنگی را پس بگردان بری وی چیز را که بران مفتوح گرد پس فرمود آنحضرت
 صلی الله علیه و سلم من دخل دار ابی سفیان فهو آمن و تیر میگوید که ابوسفیان در ایام مواعیت قریش امن داده بود و آنحضرت را و در آورده
 در سر آن خویشین مکافات بود و آنحضرت صلی الله علیه و سلم ابوسفیان را اما الزل فقد اخذته رافعه بعشره و در غنیمتی فترت
 پس انصار چون مشاهده کردند عنایت و رعایت را با ابوسفیان که شدیداً ادا و بزرگوار است و هر مود و هر که در آید دار ابی سفیان را در امن
 و هر که بنید از سلاح را امن است تیر شدند و محب گردند و از روی غیرت و دلگفتند این مرد یعنی حضرت سالت پناه صلی الله علیه و سلم تحقیق
 گرفت او را مهربانی بقوم خود و صل و رغبت و در قرینه خود یعنی که حکم جلیت بشریت و منزل الوحی علی رسول الله و فرود آمدن پیغمبر خدا صلی الله
 و سلم باین که انصار و انجین میگویند قال گفت آنحضرت با انصار قلم گفتند شما که اما الزل فقد اخذته رافعه بعشره و در غنیمتی فترت کلام انجین
 میگویند و این چنین نیست ای عبد الله و رسوله بدستی من بنده خدا و فرستاده اویم هر چه میکنم بحکم وی و امر و عز و جل میکنم ما جرت الی الله و اکرم
 بجزت کروم و از وطن برآیدم بسوی خدا و باید فضل و کرم و امداد و اعانت وی بسوی شما و در بار شما از روی ظاهر که نصرت و سپردن و بیان
 سعادت و کرامت برسید بعد از آن قصد سلی و ولداری ایشان فرمود و الحیا حیا کم و المات مما کم زندگانی من یا بجا زندگانی من یا بجا زندگانی شما
 و یا بجا زندگانی شماست و مردن من یا بجا مردن من یا بجا مردن شما یا بجا مردن شماست یعنی جدائی منم از شما و در حیات و در ممات من
 یا شما ام و شما با من خاطر خود جمع دارید تا قالوا والله ما قلنا الاضنا بالله و رسوله گفتند بخدا سوگند نگفته ایم ما آنچه گفتیم را بحسب عجل کردن
 بخدا یعنی بهیست وی و فضل وی بر او رسول خدا یعنی شرف و جوار و صحبت وی و غیرت کردن و در انداختن سیل و محبت ترا با دیگران بسیار
 از عنایت و محبت و جوار و صحبت تو محروم شویم و غیرت لازم محبت است و محبت هرگز نمی خواهد که بیدم نظر محبوب را بغیر از الله مدیت
 غیرتم با تو چنان است که گردست و در دلم دارم که و را بی بجایال و گران به و من و ضنه بکسر و بجه بخیل کردن و مضمون نویسی نفس
 گویند که نتوان کسے و او قال گفت آنحضرت سفان الله و رسوله یصده فاکم و بعد از آنکم پس بدستی خدا و رسول خدا تصدیق می کنند و در آن

میدانند شمار و قبول می کند عذر شمار را عذر را که بضم یا و سکون عین و اعذار قبول کردن عذر کسی را - رواه مسلم - و عن النسل ان النبي
صلی الله علیه وسلم رای حبیبنا و ناسا یقبلین من عرس - روایت است از انس که آنحضرت دید که دو کان را و زمان را یعنی از انصار و
آزنده و آئینه از طعام عروسی - فقام النبي - پس بایستاد پیغمبر صلی الله علیه وسلم فقال یس گفت - اللهم انتم من احب الناس الی
خداوند شما از محبوب ترین مردم ایند بسوی من اللهم انتم من احب الناس الی خداوند شما از محبوب ترین مردم ایند بسوی من و در بعضی نسخ
الی الله و در صحیح بخاری گفت که این سه بار گفت و این موید روایت الی است - یعنی الانصار بخوابد آنحضرت بمجا طبعین انصار را
و معنی اللهم یا قسم است یا معنی اوست که خداوند تو میدانی صدق مرا و آنچه میگویم چون دید آنحضرت این جماعه را و خوشحال شد بدین
ایشان و خطبه را آنحضرت با عینه بجهت خبر و او بدان و گواه گرفت حق سبحانه را بر آن از جهت کمال غایت و کرامت متفق علیه و عنه
قال ابو بکر و العباس بن عباس الانصار و هم از انس است که گفت گذشت ابو بکر و عباس رضی الله عنهما بجلوس از مجلس الانصار
و هم بیرون و حال آنکه انصار می گریستند فقال لا یسکیم پس گفتند ابو بکر و عباس چه چیزی گریانند شمار او را چه میگید - فقالوا ذکرنا
مجلس النبي صلی الله علیه وسلم ما پس گفتند انصار از آن می گزیم که یاد کردیم مجلس آنحضرت را نسبت بخود و این در ایام مرض است
آنحضرت بود و فضل و جلال علی بنی صلی الله علیه وسلم فافتره بذاک پس را مدعی از آن دو ابو بکر یا عباس رضی الله عنهما آنحضرت
پس خبر و از آن یکی آنحضرت را بگریه پس شریفی وی فخرج النبي - پس بیرون آمد پیغمبر صلی الله علیه وسلم و قد
عصب علی راسه حاشیه برده و حال آنکه جنت بر سر مبارک خود و گرانه جامه را تعصیب عصا به بر سرش عصا به بر سرش
فصل البیرویس بالا بر آمد آنحضرت بنبر را تا خطبه خواند و لم یصل بعد ذلک لیوم - و نه بر آمد بر سر و خواند خطبه را بعد از آن روز و این خبر
خطبه بود که خواند آنحضرت - محمد الله و انی علیه - پس سپاس گفت خدا تعالی را و ستایش کرد و بر خدا شتم قال و صلیکم بالا انصار پس گفت
آنحضرت صیت میکنم شمار را بیکدیگر کردن بانصار - فانهم کرشی و عیسی زیرا که ایشان کرش من اند و عیسی من اند کرش - ففتح کان کسر
بر وزن گفت شکسته تنور نشنود از زنده چون عده مردم را و عیسیه ففتح محله و سکون تخانید و بموده جامه دان که آنرا القچه گویند و مراد
آنست که انصار دوست و دینی و محل سر امانت و اعتماد من اند در امور و دستور جمع میکنند خلف خود را و در کرش مردم می نهند و نگاه
میدارند جامه های خود را در جامه دان و عرب کنایت می کنند از قلب و صدر بعید و کرش بمعنی عیال مرد و اولاد و صفار و جماعت بزرگوار
و محل برین معنی نیز درست است یعنی انصار جماعه من و صحابه من اند و بمنزله عیال و اولاد و صفار من اند که محل شفقت و مهربانی و
غمخواری بیشتر میباشد - قد تفضوا الذی علیهم بتحقیق گذارد و حق که بر ایشان بود از نصرت و نصیحت و صرف مال و جان و بقی الذی
لهم و باقی مانند آنچه بر ایشان را از خدا است از ثواب و در آوردن در بهشت اشارت است با آنچه به ایت کرد بر آن انصار و دلیل آن
و نازل شده در آن قول حق سبحانه ان الله اشتری من المؤمنین انفسهم و اموالهم بانی لهم الجنة فاقبلوا من محمد و تجاوزوا عن سبیهم
پس بپذیرید کاری نیک که از نیکو کار ایشان بوجد پذیرد و در گذارند از کار بزرگ از بکار ایشان صادر گردد - رواه البخاری - و
عن ابن عباس قال خرج النبي صلی الله علیه وسلم فی مرضه الذی مات فیهِ - گفت ابن عباس بیرون آمد آنحضرت در مرض

عنه

پس ناگاه رسیدیم بان زن غفلنا اخرجی الکتاب پس گفتیم ما بیرون آر تو ای زن نامه را قالت مامی من کتاب - گفت
آن زن نیست با من هیچ کتابی که بیرون آر - فقلنا اخرجی الکتاب پس گفتیم ما بیرون آر تو کتاب را و التلقین
الفتیاب - یا آنکه می اندازیم ما جاسه های را و برهنه می کنیم ترا و در بعضی نسخ التلقین یعنی بتا - فو قایده یعنی فی اندازی جاسه ها را فخرت
من غلامها پس بیرون آورد آن نامه از گیسوهای خود و عقیده سودی کرده زده عقاص کبر عین جمع آن فایتنا یا الهی پس آید دریم ما آن نامه
نزد پیغمبر صلی الله علیه و آله و سلم فاذا فیہ پس ناگاه در آن نامه است این عبارت من حاطب - بجا و ظاهر عین بن ابی بلتعنه بفتح موحده و
سکون لام و فتح فویه - الی الناس من المشکین من اهل مکة راین نامه از حاطب است پس بگردان از مشرکان از اهل مکة بجنبه جمع
مبعض مرسل الله - در جای که خبر میدهد حاطب مشرکان اهل مکة را بعضی کارهای پیغمبر صلی الله علیه و آله و سلم - و آن توجه آنحضرت
بسوی اهل مکة بلری فتح و ندانانیده بود آنحضرت این خبر را هیچ کی و این کلام را دی است و الا حاطب این نامه اهل مکة از برای
خوش آمدن ایشان و استمالت قلوب ایشان نوشته بود پس باین عبارت چون می نویسد که من حاطب لی الناس من المشکین حاصل قصه
آنست که آنحضرت بقصد فتح مکة از مدینه بجانب خیبر متوجه شده بود و هیچ کس را از حقیقت این حال اطلاع نداده و این را ذکر خدا می کرد
در محرابه صباح است چنانکه گفته است بیت سکندر که با شرفیان حرب داشت به و خیمه گویند در غرب داشت به و این حاطب این
بلتعنه که از جمله اصحاب بود و بابل که در آن وقت حاکم بود و در آن وقت حال آگاهی داد که پیغمبر بر سر شامی آید بشیار باشد فقال رسول الله
پس گفت پیغمبر صلی الله علیه و آله و سلم هذا - ای حاطب چیست این نوشتن تو و خبر دادن تو ایشان را از حقیقت حال
فقال - پس گفت حاطب - یا رسول الله لا تعجل علی شئالی من در میز دادن مرا برین عمل - الی گفت امر الله تعالی قریش را
من الفسهم بدرستی من ستم مردی پیانیده شده در قریش و ستم از ذاتهای ایشان و حاطب طیف قریش بود و بعضی گفته اند
علام ایشان بود و دوکان من محک من المهاجرین لهم قرابت - و بود و هر که بانست از مهاجران را ایشان را قرابتی بابل مکة که
بمعون بها اسوا لهم و اهلهم بکته جمع می کردند بسبب آن قرابت مالهای مهاجران را و اهل و عیال ایشان را بکته و آنکه در شام مهاجران
باشند بنا بست او فاتی و ذلک من النسب پس دوست داشت من که چون قوت شده است را پیوندا از نسبت و ایشان را آن چند
فهم میا چون با قرابتی که بگیرم در ایشان نعمتی را یا قدرتی را که حمایت کنند و گردانند خویش را یا خویشان مرا یعنی من برای غرض و مصلحت
کسان خود کرده ام که در مکة اند و مشرکان باین خوش آمد از کسان من خبردار باشند - و ما فعلت کفر - و نگرده ام من از جهت آنکه کافر
و میافهم که ایمان نیآورده ام - و لا ارتداد اعن دینی - و نگرده ام از جهت آنکه مرتد شده ام و بعد از ایمان کافر شده ام و بر آمده ام از دین
خود - و لا ارضی بالکفر بعد الاسلام - و نه از جهت راضی شدن بکفر بعد از اسلام که می خواهم برایم از دین اسلام فقال رسول الله
پس گفت پیغمبر صلی الله علیه و آله و سلم نه قصد کنم - بدرستی که حاطب تحقیق راست گفته است با شما و حقیقت حال همین است که
گفت فقال عمر و عی پس گفت عمر رضی الله عنه بگذر از برای رسول الله ارضیع حق هذا المنافق که بزخم کردن این منافق را
و گفته اند شاید که در میان قصه قدیم و ما خبر است و الا گفتن عمر این قول را بعد از تصدیق آنحضرت حاطب را بعین است

فقال رسول الله ليس گفت پیغمبر خدا صلی الله علیه و سلم آنقدر شهادت بردار بدرستی خاطب تحقیق حاضر شده است بدرر گو یا که عمر گفت چه شد
 اگر چه بدرر حاضر شده پس گفت آنحضرت ما بدریک لعل الله اطلع علی اهل بدر فقال اعملوا ما افعلتم - و چه درمی یابا نزد تحقیق
 حال او چه میدانی که وی سختی قتل هست شاید که خدا تعالی اطلع شده باشد بر شما که اهل بدر پس گفت وی تعالی بکنید هر چه خواستید
 فقد وجبت لكم الجنة پس تحقیق واجب لازم شد شمارا بهشت - و فی روایتی بدر روایتی بجای فقد وجبت لكم الجنة فقد غفرت لكم
 واقع شده یعنی حق تعالی نظر کرد با ایشان نظر رحمت و مغفرت یعنی ترحمی و امید و اشتیاق راجع است بعمر و الا آنحضرت را یقین است بحقیقت
 امر و اقرب آنست که لعل برای آن فرمود تا اهل بدر بر آن اعتماد و اتکا نکنند و از عمل باز نمانند و اعملوا تا اتم از برای اظهار کردیم و عدا
 ست نه خصمت کردی و مردان که هر چه خواهند بکنند فافهم و با الله التوفیق - فانزل الله تعالی پس فرود شد خدا تعالی در جردن
 ازین فعل که مخاطب کرد و امثال آن این آیت را یا ایها الذین آمنوا لاتخذوا عدوی وعدوکم اولیاء ما کانوا مسلمانی کثیر عدو
 مرا و دشمنان خود را و دوستان تا آخر آیه متفق علیه - و عن رفاعه بن رافع بن رافع - انصاری بدری است قال جابر بن عبد الله
 صلی الله علیه و سلم قال ما بعدون اهل بدر فیکم - گفت آمد جبریل بسوی آنحضرت گفت در چه مرتبه می دارید و از که ام طائفه می شمارید
 شما اهل بدر را در میان خود - قال من افضل المسلمين گفت آنحضرت می شمارم اهل بدر را در میان خود افضل مسلمانان ما و کلمه شما
 یا کلمه گفت در جواب جبریل کلمه را که مانند این کلمه است در معنی افاده زبانه - قال گفت جبریل که کلمه من شهد بدر
 مع الله که گفت جبریل و همچنین از افضل ملائکه می دانیم ما کسی را که حاضر شده - رواه البخاری - و عن حفصه بن غوث
 است از ام المؤمنین حفصه که دختر امیر المؤمنین عمر بن الخطاب است قالت قال رسول الله - گفت حفصه که گفت پیغمبر خدا صلی الله علیه
 و سلم انی لارجو ان لا یدخل النار الله تعالی احد شهد بدر احد بیت - بدرستی من بگفته امید میدارم که در نایب آتش و دوزخ را اگر خواست
 است خدا تعالی هیچ یکی که حاضر شده است بدر را و حدیثیه را و تفسیریه است حق از جهت رغبت و تاوب و نگاه آبی است تعالی نه ازین
 شک - قلت حفصه میگوید گفت من - یا رسول الله لیس قال الله یا ایست که تحقیق گفته است خدا تعالی - وان مکمل الا و ارد ما
 نیست از شما هیچ یک که اگر آنکه در آئینه است آتش و دوزخ را یعنی در وقت گذشتن از صراط و چون در آمدن و دوزخ عام باشد مر تمانه
 آدمیان را نفی آن از اهل بدر و حدیثیه چون راست آید - قال فلم یسمی قبل - گفت آنحضرت پس شهادت تو خدا تعالی را که میگوید
 ثم نبخ الذین اتقوا - بستر ستگاری می دهم آن کسانی را که تقوی کرده اند پس سر و سلامت می شود آتش بر ایشان چنانکه بر
 ابراهیم علیه السلام یعنی در دوزخ نمایند و مثل برق خاطف یا باد و زان می گذرد و آزاری از آن با ایشان نمیرسد و این فی حق است
 و این مرتعیان را می باشد اهل بدر و حدیثیه و دخل این جماعت اند - و فی روایتی لا یدخل النار الله تعالی احد
 و در روایتی این چنین آمده است که در نمی آید آتش را اگر خواسته است خدا از صاحب شجره یحیی که - الذین بالیوم اجتمعا
 آن کسانی که بیعت کردند با آنحضرت زیر شجره این واقعه تفسیر صاحب الشجره است و این در حدیثیه بود - رواه مسلم - و عن جابر
 قال کنیوم الحدیثیه الفادار لعمایه - گفت جابر بن عبد الله در حدیثیه یک هزار و چهار صد کس در حدیثیه الفادار و الله هزار و سه صد نفر

آمدہ است و وجہ توفیق و تشریح مذکور است۔ قال لنا النبی۔ گفت ما را پیغمبر صلی اللہ علیہ وسلم انتم خیر اہل الارض۔ شما امروزترین اہل زمین اید متفق علیہ۔ و عنہ قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم من یصدق الثبۃ ثمنۃ المار۔ کسی کہ بالا برآید یا کیست کہ بالا برآید ثمنہ را کہ نیم مرارست ثمنہ بفتح مثلثہ و کسر نون و تشدید تحتانیہ راہ بلند در کوہ و مرار بضم یسم و ففتح نیز آمدہ است نام موضعی است مابین مکہ و مدینہ از راہ حدیبیہ کہ رسید آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم و اصحاب وی رضی اللہ عنہم بان موضع در شب پس ترغیب کرد آنحضرت ایشان را صعود آن و بر آمدن بر آن تا حکمت و ران چہ باشد و ظاہر حکمت اطلاع بر حال اہل مکہ کہ حالی کین تکررہ باشند و بدانندیشہ نہ نموده و در ہلاک خود نگویشیدہ کم اقل فرمود ہر کہ صعود کند بر آن۔ فانہ یحط عنہ باخط عن نبی اسرائیل پس بدستی شان اینست کہ فردنہادہ می شود و کم کردہ می شود از ان کسی کہ صعود می کند آنرا مانند آنچه کم کردہ شد و فردنہادہ شد از نبی اسرائیل تسلیح است بقول وی سبحانہ و قولہ حطہ لغفر کم و قصہ آنست کہ نبی اسرائیل بعد از آنکہ بر آوردہ شدند از بیابان کہ تا چہل سال در کجمانہ و حاکم بودند و سایہ کرد بر ایشان ابر و فرستادہ شد بر ایشان من و سلوی و آمد کردہ شد ایشان را بد رامن قریہ ایشان کہ نام آن اریحی بود و بسجود و دعا و طلب حط و توبہ استغفار تا آمرزیدہ شود گناہان ایشان لیکن ایشان تبدیل کردند طلب بہ و استغفار را بطلب شقیات خود از اغراض دنیا پس نازل کردہ شد بر ایشان غلبہ پس مراد بخط از نبی اسرائیل وعدہ حط و غفر است پس فرمود آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم ہر کہ برآید بر ثمنہ مرار آمرزیدہ شود گناہان وی و حط کردہ شود و از او مانند آنچه وعدہ کردہ شدہ بود بخط آن از نبی اسرائیل پس جابر رضی اللہ عنہ میگوید فکان اول من صعود یا خلتا خیل نبی الخرج پس بود نخستینیکہ صعود کرد آن ثمنہ را اسپان یا یعنی اسپان نبی الخرج کہ قبیلہ السیت از انصار و جابرین قبیلہ است سابقا گفتہ شد کہ انصار دو قبیلہ بودند اوس و خزرج کہ دو برابر بودند ششم تمام الناس پس تمام آمدند مردم یعنی ہمہ آمدند پیوستہ تمام ہر دو تا و تشدید یسم۔ فقال رسول اللہ پس گفت پیغمبر خدا صلی اللہ علیہ وسلم کلکم مغفور لہ۔ ہر کہ ہست از شما آمرزیدہ شدہ است اورا اسلا صاحب الجمل الاحمر۔ مگر خداوند شتر سرخ۔ ثمانینماہ و فلنا لعل لیستغفر لک رسول اللہ پس ایدیم ما آن شخص را و اند شتر سرخ را پس گفتیم بیاتاً آمزش خواہد ترا پیغمبر خدا صلی اللہ علیہ وسلم قال لان اجد ضالتي احب الی من ان لیستغفر لی صاحبکم گفت آن صاحب شتر سرخ ہر آئندہ اگر یا ہم من گم شدہ خود را کہ شتر سرخ باشد یا چیزے دیگر محبوب تر است نزد من ازین کہ آمزش خواہد مرا یا ر شما کہ حضرت رسول اللہ است صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم ظاہر آن مرد کافر بودہ است کہ بفاق خود را و در میان مسلمانان پنهان کردہ بود۔ و او مسلم و ذکر حدیث انس۔ و ذکر کردہ شد حدیث انس کہ در دے این است کہ۔ قال لابی بن کعب ان اللہ امرنی ان اقرأ علیک۔ گفت آن حضرت مرا بی بن کعب را کہ خدا یتقاسے امر کردہ است مرا کہ بخوانم بر تو سورہ کہ کمین الذین کفروا۔ فی باب بعد فضائل القرآن۔ و ربابی کہ بعد از کتاب فضائل الفتنہ ان مذکور است و صاحب مصابیح این حدیث را درین فصل ذکر کردہ است مؤلف ذکر آن را آنجا مناسب دید بحکم ذکر شد آن۔

الفصل الثانی - عن ابن مسعود ان النبی صلی اللہ علیہ وسلم قال اقتدوا بالذین من بعدی من صحابی ابی بکر و عمر و
 کیند بان دوستی که بعد از من خلیفه خواهند بود از اصحاب من کدام اند آن دو کس ابو بکر و عمر و است و استوار باشند و عمر و بیشتر پذیرش و در راه
 راست روید پسرت در راه و در پیش عمار بن یاسر اقتدوا و استوار باشند و در لقمه دال و درین اشارت نبایت خلافت امیر المومنین علی رضی
 عنه و تمسکو الجہد ابن ام عبد و جنگ و زینید بریمان و اندر ز ابن ام عبد کہ عبد بن مسعود دست ام عبد کنیت ما و راست
 چنانکہ گذشت و فی روایت خلیفه در روایت خلیفه آمده است کہ - ما حکم ابن مسعود فصدقه - چیزی کہ حدیث میکند خبر
 میدہ ابن مسعود از امور دین احکام آن پس تصدیق کیند او را و راست گوید او را - بدل این عبارت و بدل این عبارت کہ -
 و تمسکو الجہد ابن ام عبد کہ گفته اند کہ آنچه وصیت کرده و تحدیث نموده ابن مسعود و اختلاف ابو بکر است زیرا کہ حدیث کہ وی رضی اللہ عنہ
 تا آخر نیکم کہے را کہ تقدیم کرد او را بر غیر خدا مثل این مردی است از امیر المومنین علی رضی اللہ عنہ نیز - رواہ الترمذی - و عن علی رضی اللہ عنہ
 قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم لو كنت نمودار بضم میم و فتح حمزة و کسر میم مشد و من غیر مشدرة لامرت علیہم ابن ام عبد کہ
 آنحضرت اگر بمردم امیر و حاکم سازندہ کہے را بی انگاش بر کینه امیری گردانیدم بر ایشان عبد اللہ بن مسعود را یعنی در امیر ساختن ایچ
 حاجت بمشورت و فکر نیست و گفته اند کہ مقصود امیر ساختن او است رضی اللہ عنہ در لشکر معین با طاعت حیات در امر از او
 و الا خلافتی کہ بعد از آنحضرت است صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم مخصوص بقبریش است و رواہ الترمذی و ابن ماجہ و عن خیر
 بفتح خاء معجمه و سکون تخانیہ و فتح ثانیہ بن ابی بکر بفتح سین معجمه و سکون موحده و رواہ الترمذی و ابن ماجہ و عن خیر
 المنذیہ و سالت اللہ ان میری جلیسا صالحی گفت آدم بدینہ را و سوال کردم خدا را کہ میر گرداند مرا ہمیشہ صالح فیسیرہ ابی بکر
 گردانید خدا تعالی بلی بن ابو ہریرہ را - نجاست ایہ - پس شتم من بسوی و فقلت انی سالت اللہ ان میری جلیسا صالحی پس شتم من کہ
 در خواستم از خدا کہ میر گرداند مرا ہمیشہ نیک فیسیرہ پس میر گردانید و فقلت لی - پس انی کہ شدی تو بیری من و فقلت بخیر
 ما بلفظ مجہول از و فقی بمعنی ساز و ارادتاد و در بعض نسخ فیسیرہ نیست فقال من این انت پس گفت ابو ہریرہ از بجای تو فقلت
 من بل الکوفۃ گفتیم از اہل کوفہ ام حبیب التمس الخیر امہ ام و حالیکہ میجویم نیک را کہ کجا است و اطلبہ و طلب میکنم نیک را بل فی نفس و
 فقال النیس کم سعد بن مالک پس گفت ابو ہریرہ آیا نیست در میان شما سعد بن مالک مراد سعد بن ابی وقاص است و مالک ام
 پدر او است کہ ابی وقاص است - بحال لدعوة قبول کرده شدہ است دعای او و ابن مسعود صاحب طور رسول اللہ - دیگر عبد اللہ
 بن مسعود خداوند آب ضوی غیر خدا صلی اللہ علیہ وسلم کہ آب ضو حوالہ دی بود و وی میامیداشت و حاضر می آورد و بطور بفتح طا
 پاک کتندہ کہ است و بطور بضم معنی طہارت و تعلیہ و صاحب لیلین آنحضرت کہ نگاہ میداشت - و خلیفہ صاحب رسول اللہ دیگر
 خلیفہ صاحب سر غیر خدا صلی اللہ علیہ وسلم کہ علم منافقان نزد وی بود - و عمار الذی اجارہ اللہ من الشیطان دیگر عمار بن ابی بکر
 و رمان داشته است او را خدا از شیطان - علی لسان نبیہ - بر زبان سر غیر خدا صلی اللہ علیہ وسلم یعنی بر زبان آنحضرت رفته است کہ
 خدا تعالی عمار را از شیطان و اتباع وی نگاہ داشته است - و سلمان صاحب لکتابین - و دیگر سلمان فارسی صاحب ہر دو کتاب

تخصیص و تخصیص یعنی هم هست آنچه ضروریست شما را عمل بکتاب سنت محمد صلی الله علیه و آله و سلم که در حدیث این مسعود را بزرگ از جهت شارب
 بزرگ فیض و مرتبه ایشان در علم و تقیید آنچه اجتناب یابد کرد از ان از اتفاق و این نیز حدیث بود از جهت بودن و صاحب سر رسول الله و عهده علم
 المناقب و با آنچه امتثال باید کرد بدان از احکام و این نزد این مسعود است زیرا که مود است فضیلت لایقی ماضی بل بن ام عبد
 راضی شدم من بر است خود بخیر می کرد راضی شد بدان ماضی عید که بجز مبن مسعود است و فرمود مسکوا البعد این م عید جنگ ر زیند
 به بیان و اندر از این مسعود و گفته اند که درین حدیث دو حدیث اول از فصل بیان استخلافات الی بکر رضی الله عنه نیز هست زیرا که
 روایت از این مسعود که گفت تقدیم کرد ابو بکر را آنحضرت صلی الله علیه و آله و سلم در کار دین ماکه امامت نماز باشد پس تاخیر نگشیم ما و را
 و کار دینیای خود و عهده قال ما احسن الناس تدبر که الفتنة الا انا اخافنا علیها لا محمد بن مسلمة دویم از حدیث است که گفت و نسبت به
 یکی از مردم که در یابد او را فتنه مگر آنکه من بیشترم تا شرفتنه را بر دی مگر محمد بن مسلمة فتنه میم و سکون سین و فتح لام - فانی سمعت رسول الله
 صلی الله علیه و سلم یقول لا تنصرک الفتنة - زیرا که من شنیده ام آنحضرت را که میگفت محمد بن مسلمة را که زیان نمیکند ترا فتنه و محمد بن
 مسلمة انصاری خربزنی آشلی است حاضر شده همه شاهد را مگر بک و ک را و بعضی گویند استخلاف کرد او را آنحضرت در سال تبوک بود و
 فضل اصحابه و اسلام آورد و بدست مصعب بن عمیر در مدینه و در دو سال چلی دسه یا شش یا هفت و گوشه گفت و پیام فتنه یا
 بنوی و سلامت ماند از ضرر و شر آن - روایت کرد و سکوت عنه - روایت کرد این حدیث را ابو داود و سکوت کرد از وی یعنی از
 مکرده و تصحیح و حسن نیز ننموده و شیخ و را آنکه حاشی که سکوت کرده است ابو داود و از ان صحیح است یا حسن است یا ضعیف
 صلی الله علیه و آله و سلم در مجلس مذکور است و ذکره المنذری - و مقرر گردانید و ثابت داشت این حدیث را عبد الوهید بن عبد الله که از علمای
 حدیث است و در اصل مشکوٰۃ در اینجا بیاض است و در حاشیه این عبارت را جزری نوشته اند - و عن عائشة ان النبی صلی الله علیه و سلم را
 فی بیت الزبیر مصباحا - روایت است از عائشة که آنحضرت دید در خانه زبیر بن عوام چراغی را و زبیر رضی الله عنه از عشره مبشره است
 و ابن عمر رسول الله است صلی الله علیه و آله و سلم و اما ابو بکر صدیق است زوج اسماء بنت ابی بکر - فقال یا عائشة ما اری اسماء
 الا قد نلت - پس گفت آنحضرت ای عائشة گمان نمی برم اسماء بنت ابی بکر را مگر آنکه به تحقیق زائیده است یعنی این چراغی را
 که درین وقت افروخته اند نشان است که اسماء که حمل داشت زائیده است نفست نفسم نون و کسر فالف بلفظ مجول و بفتح نون بلفظ
 معلوم نیز نوشته اند فی الصراح نفاس زحلی زن و زچہ شدن سه لاسمه حتی اسمیه - دام نمید آن مولود را تا آنکه نام نهم من و را
 نسما ه عبد الله پس نام نهاد آنحضرت او را عبد الله و ابن عبد الله بن الزبیر است رضی الله عنهما صحابی مشهور و مناقب فانی و
 مذکور مشهور است و وی رضی الله عنه اول مولودی است و در هاجرین بعد از هجرت و جنگه قمره بیده و تحنیک کرد آنحضرت او
 بخوابد است مبارک خود و تحنیک خائیدن خرمایا جز آن و مالیدن آن کام مولود را و این سنت است - و داه الزبیر
 و عن عبد الرحمن بن ابی عمیرة یفتح عین و کسر هم و سکون تخانیة مضطرب الحدیث است ثابت نیست در صحابه بعضی گفته اند
 که صحابی است روایت کرده است ترمذی از وی عین یک حدیث که میگوید عن النبی صلی الله علیه و سلم انه قال لعادیه اللهم

اجعله مادامید خداوند بگردان او راه راست نماینده و راه راست یافته شده و این سه عبارت کن مردم الجوی رواد الترمذی
 بدانکه سیوطی گفته و صاحب سفر السعاده نیز میگوید که مخدیان گفته اند که صحیح نشده و در فضائل معویه هیچ حدیثی در جامع الاصول گفته
 که آنچه ثابت شده است کتابت اوست هر غیر خدا اصلی الله علیه آله و سلم ثابت شده است کتابت وحی تحقیق دارد و شده است
 و نشان می دهد حدیثی که روایت کرده است او را احمد در سنن خود و از عرواق بن سائر که شنیدم غیر خدا را که می گفت الله علم معاویه و کتابت انما
 و قد العذاب خداوند اینها موثران معاویه را کتابت و حساب کند او را از عذاب این حدیث را طرق متعدد است و در بعضی طریق این
 زیاده کرد و ممکن فی البلاد و کمیت و قدر رتبه او را در شهر با تمکین بجا کردن دیگر این حدیث یا معاویه اذا ملکت فادع ای معاویه چون
 ملکت با و شاه شوی آسانی کن بر مردم و سخت گیر در روایتی آمده است فاحسن لعل حسان کن فوق همه این حدیث است که ترمذی از عبد الرحمن
 بن ابی عمیر روایت کرده و گفته اند که هیچ کی از این حدیث نزد محدثین صحبت نرسیده است و الله علم که پیشه نمائند که هدایت بخوبی راه نمودن
 فرع علم است و تمام صحابه رسول الله صلی الله علیه آله و سلم عالم بودند با احکام دین و او امر و نواهی آن به تفاوت در آن دبرین است
 در حدیث صحابی کالجموم باهم اقتدیم و از اینجا لازم می آید که در همه جای و وقتی باشند اما این و غیر حدیثی خواهد بود که خطا کرده باشند
 و حق بدست الشانی نیامده و در فتنه و ابتلا افتاده از راه هدایت گشته باشند و در غیر آن قصه صاحب علم و هدایت اندکما لا یخفی و این سخن حق
 است بر خلاف تعصبات فتنه الله علم و عن عقبه بن عامر صحابی است و الله علم از جانب معاویه بعد از برادرش عقبه بن ابی سفيان
 بعد از آن عزل کرد او را در ده شصت و شصت نفری که روایت کرده از آنحضرت روایت کرد از وی جابر و ابن عباس از
 تابعین خلقه که کذا فی جامع الاصول خبری گفته و کاشف خود صحابی که سیر شریف است و خبری از وی شارب و قال قال رسول الله صلی الله
 علیه و سلم اسلم الناس من عمر بن العاص و اسلم آرد اند مردم و ایمان آورد و عمر بن العاص و مروان بن الحارث که اسلم آرد و
 روز فتح که بجز و بعد از آن صحیح شد ایمان هر که خواست خدا تعالی از ایشان و عمر بن العاص ایمان آورد بطور و غمیت و هجرت
 آورد از حبشه بمیدان و خدا تعالی ایمان را در دل وی بعد از آنکه از آرد و بخاشی به نبوت آنحضرت صلی الله علیه و سلم
 پیش آن که در بجانب آنحضرت را آنکه کسی را با بجانب خوانده این ویده آمد بیدیه و ایمان آورد و پیش از اسلام مبالغه داشت و بعد از
 آنحضرت تخصیص و ایمان نسبت مردم دیگر با اسلام ازین جهت است و چون خواست که ایمان آورد و محبت کند دست کشید گفت آنحضرت
 چرا دست بیدی ای عمر و گفت شریک منم یا رسول الله فرمود و چه شریکی گفت ایمان آدم بشرط آنکه مرزیده شود و همه گناهان من که پیش
 ازین کرده ام فرمود نمیدانی یا عمر و که اسلام می آید از وی پوشیده گناهان را که پیش از وی کرده شد و هجرت می آید از وی پوشیده گناهان را
 که پیش از آن کرده شد و در حدیث دیگر آمده که عمر بن العاص در بدری هشام بن العاص هر دو موسی بن نضر و نیز آمده است که عمر بن العاص از
 صالحان قریش است و نیز روایت میکنند که گفت آنحضرت بوی مالک کشید و گفت آنحضرت که عمر بن العاص صدقه را بهتر از دیگران می آرد
 و الله علم و عمر بن العاص خداوند نقل و ذکر کرد و عمر بن العاص هر گز پلید و عیبی میدید می گفت سبحان الله خالق این و عمر بن العاص
 می است و روایت کرده شده است که وی در وقت گذشتن ازین عالم ترس و بیابانی و بی آرامی بسیار میکرد و پس گفت او را پس و بعد از

ای پدران همه فرخ چیست صحبت داشته تو یا رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم غر کرده بادی گفت و پس من سمع الله که شهادت بلورم در آن
امر که من شهادت رسول خدا را در منی سخت بعد از آن که من شدم و صحبت و شهادت بودی پس بلورم در امرت و ولایت و شهادت شدیم بر آن پس
ما از هر کس در دنیا آنچه رسیدیم انهم که بکدام می ازین حال معامله خواهند کرد و چه پیش آمدنی است - رواه الترمذی و قال ابو جریث غریب السیسی
بالتقوی - وعن جابر قال قال رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم فقال یا جابر یا ابی ابراهیم انک انت من انصار الله
ای چه شده است مرا که می بینم ترا شکسته و دیگر یعنی چیست بشت گشتی و دیگر می تو قلت استشهدی ترک عیال او دنیا گفتم شهید کرده شد
پدر من و آن و عزوه احد بود و گذاخت پدر من عیال و دام چرا و دیگر گفتم - قال افلا البشک بما فی الله علیه و آله و سلم باک گفت استخفرت آیا خبر خوش
مهرم ترا یا چه پیش آمدند آخر اجل و محاله که در آن پدر ترا یعنی از جهت نعم و اندوه دنیا و دیگر باش که این سان خواهد شد و لیکن با و باش آنچه در
قریب که امت مولی است و درین شمار است با آنکه باک که امت پدر من است و پس از آن که بر راه راست باشند تا آنکه کسین را انشاوی
وینی پدر من شاد و باید بود و قلت بلی گفتم بلی خبر ده یا رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم قال یا کمال الله احاطت الا من و را محجاب گفت استخفرت کلام
نکرده است خدا تعالی هیچ کی را هرگز مگر از پس پرده ایها اباک فکلمه کفایا زنده گردانید خدا تعالی پدر ترا پس سخن کرد با و روی بر روی
و شهادت او زنده اند و لیکن حق سبحانه زیادت قوت و روحانیت بر و افاده کرد که بر آن مشاهد حق کردی بحجاب اشترط بحجاب برین عالم
ست قیاس آن عالم برین نتوان کرد - قال رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم - گفت خدا تعالی پدر ترا ای بنده من آرزو کن بخواه با نعم و فضل
که امت من هر چه میخواهی بهم تر - قال یا بنی ثانیة گفت پدر تو ای پروردگار من آرزوی دارم و میخواهم که زنده
گردانی مرا و فرستی بدینا پس شوم در راه حرکت دوم - قال الرب - گفت پروردگار تبارک و تعالی سئنه قد سبق منی انهم لا یخرجون
بهتری شان نیست که تحقیق گذشته است حکم من که و میان ابد از مردن و آمدن باین عالم باز نمی گردند بدینا - فرزت پس فرود آمدن
آیت - ولا تحسبن ان الذین قتلوا فی سبیل الله امواتا بل هم احياء عند ربهم یعملون - گفتند و در راه خدا مرده لایة یا آخر آیت - رواه
الترمذی و عنه قال استغفر فی رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم خمس و عشرين مرة - و هم از جابر است که آمرزش خواست بر آن حضرت
بیست و پنج بار معلوم نشد که استغفار چندین بار و یک وقت و یک مجلس بود و اوقات متعدد و این ظاهر تر است و الله اعلم - رواه الترمذی
و عن ابن السین قال قال رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم کم منی شعث غمر - گفت استخفرت بسیار زردیده و موی خاراوده - ذی طریح
خداوند و جامه کهنه و کبریا طاهر کهنه یا کلم کهنه - باک استخفرت و التفت نمود و نمیشود مرا و دانسته نمیشود
که کیست از جهت خجالت و بی اعتباری دی نزد مردم - و انما قسم علی الله لایه را اگر سوگند خود و بر خدا یعنی سوگند خود و که خدا انجین خواهد کرد
هر آنکه راست گوید و داند او را خدا و سوگند او و میکند آنرا یا سوگند خود و بر فعل خود که چنین کنم با نعم او و بر خدا میگوید و الله اعلم
اسباب فعل و توفیق میداد و که بکندی آن فعل را - نعم البر بن مالک - از جمله ایشان است بر بن مالک برادر انس بن مالک
رضی الله عنهما از یک مادر و یک پدر از فضلا صحابه و دیران و پیروان ایشان است حاضر شد احد را و مشاهد را که بعد از آن اندوخت از
مشکران چندین را سوگند شریک شد با دیگران و ظاهر شد از وی مبارزت شدید و روزی ماه شهید شد در سال ششم - رواه الترمذی و همی

فی دلائل النبوة - عن ابی یسعد قال قال النبی صلی اللہ علیہ وسلم الا ان یحییٰ الیہا اہل بیتی - آگاہ باشد بدستی که دوست
 درونی و محل سر و امانت من که بازگشت میکنم بسوی آن اہل بیت من اندوختنی عیبت در فصل اول از حدیث ابن عباس شد در آنجا این غلط
 در سبج انصار واقع شد و این منافات ندارد در مورد آن در شان غیر ایشان خصوصاً اہل بیت که انحصار در این صفت و توانا که صفت اہل
 آوی الیہا برای تخصیص و تقیید باشد یعنی اینها که رجوع میکنم بسوی آنها بیشتر غالب تر و تخصیص این صفت بہ اہل بیت بمر یاد است
 شرف و فضیلت ایشان باشد - و ان کرشی الانصار - و بدستی کرشی من انصار نیز معنی کرشی نیز در فصل اول این مباحث شد در حدیث ابن
 عباس عن یسعم - پس عفو کنید از بدکار ایشان - و اقبلوا عن ستم - و بپذیرید از بدکار ایشان - رواہ الترمذی قال ہذا حدیث حسن

و عن ابن عباس ان النبی صلی اللہ علیہ وسلم قال لا ینقض الانصار احد یومین بالحد و الیوم الآخر یضمن انداز انصاری را بچ کی که
 ایمان دارد و بخدا و روز آخرت رسد رواہ الترمذی و قال ہذا حدیث حسن صحیح - و عن انس عن ابی طلحہ روایت است از انس کہ روایت
 می کند از ابی طلحہ کہ روح ام دوستم سلیم - قال قال لی رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم اقر قلوبک السلام گفت انس کہ گفت مرا
 آن حضرت بخوانان تو خود را سلام را اقر قلبی ہمزہ و سکون قاف کہ سر را و کہ ہمزہ و فتح مایہ زیرا باشد و برین تقدیر یعنی آید و بپذیرد
 فتح ہمزہ بی ثانی خوانند سلام است کہ چون کی بدیگی سلام میرساند آن دیگر در جواب آن سلام بخواند محقق یعنی مکرر کہہ شده است
 غرض کہ آن حضرت باین طریقی گفت کہ قوم خود را ازین سلام رسان فایزیم علم - درستی ایشان از این میدانم یا رسانایان
 اند صابر اند آنحضرت بفتح حمزہ و سر عین و فتح فاء باشد در جمع عقیف عفت و - و التبتان از حرام و بفرمیت من با خفت با
 جمع مہجور و ضم صا و تشدید با و مفتوحہ نیز تصحیح کرده اند جمع صابر یعنی صابر اند بر فقر و فاقہ یا بر جہاد و قتال یا بر غنم و جہاد و فتن
 یعنی محنت - رواہ الترمذی - و عن جابر بن عبد اللہ لحاطب جاد الی النبی صلی اللہ علیہ وسلم - روایت کرد جابر رضی اللہ عنہ کہ غلامی

مرحاطب بن ابی ربیعہ را آمد نزد آن حضرت ایٹکو حاطب الیہ و حالیکہ شکایت میکرد آن غلام حاطب را نزد آن حضرت فقال یس گفت
 آن غلام چار رسول اللہ لیخس حاطب النار - ہر کس نہی در آید حاطب آتش فرخ را یعنی نلیم پس کند و کار با میکند کہ بدان سخن فرخ می گردد
 و ظاہر آن است کہ آن غلام همان قصہ کتاب حاطب را کہ بابل کہہ شد رواہ آمده گفته باشد و اللہ اعلم فقال رسول اللہ صلی اللہ علیہ
 وسلم کہ بت لاید خلما - دروغ گفتی درمی آید حاطب آتش را - فانه قد شہد ید را و الحدیث - زیرا کہ بدستی وی حاضر شد بہت بد را و قد

را - رواہ سلم - و عن ابی ہریرۃ ان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم تلائذہ آلائیہ - روایت میکند ابو ہریرہ کہ آن حضرت خواند این
 آیت را - و ان تقولوا یستبدل قوما یحکم لایکونوا امثالکم - و اگر وی گردانیدن شما را یا ان اسلام می آرد خدا تعالی در بدل شما گروهی را
 جز شما پسری باشند آن گروه باشند شما در وی گردانیدن اعراض کردن از حق - قالوا گفتند صحابہ - یا رسول اللہ من ہذا الذین فی کلام اللہ
 ان تولینا استبدلوا بنا کیستند آن قومی کہ ذکر کرده است خدا کہ اگر وی گردانیم در بدل ما و بجای ما گرفته می شوند آن قوم - ثم لایکونوا
 امثالنا ایستند نمایند آن قوم - و ما یضرب علی غیر مسلمین پس زود است آن حضرت بر ران سلمان فارسی ثم قال ہذا و تومہ
 یسر گفت آن قوم نیست و قوم این یعنی فارسیان و عجمیان - و لو کان الدین عند الشر بالتساوی رجال من الفرس - و اگر می بود دین

نزد ثریا یعنی در آسمان هر آنکه می گید آنرا مردان از عجم چنانکه سابقا ملامت کرده اند و با ایشان بلند خدایا عظیم و دین و
 میضای آن قوم را با انصار طاهل بن نیز تغیر کرده - رواه الترمذی و عفته قال ذکر الایام عذر رسول الله و هم از ابی هریره است
 گفت ذکر کرده شدند اهل عجم نزد پیغمبر خدا صلی الله علیه وسلم - عجم غیر عرب از مرد عجمی کی و عجم عرب با هم نیز آمده و عجم آنکه سخن پیدا
 و نصیح نتوان گفتن و اگر چه از عرب باشد اما جمیع آن و این اقبا را عجم را بر عجم اطلاق کنند که سخن ایشان نزد عرب فصیح و پیدا نبود
 فقال رسول الله صلی الله علیه وسلم لا اذ بهم و بعضهم اذنی یلم او یفیکم - پس گفت آن حضرت هر آنکه من با ایشان یا بعضی ایشان
 یعنی عجمان اعتماد کننده و استوار دارند و در حفظ دین و امانت از خود از آنکه بشما یا بعضی شما یعنی عربان طبعی گفت که خطاب می
 مخصوص است که خوانده شدند با اتفاق اهل نبی صلی الله علیه وسلم اتفاق و کمال نمودند و آن در هر قدر دین و عجم و عنایت و در
 است با ایشان قول می او یفیکم و یفیکم شک راوی است یا متوایع است - رواه الترمذی

الفصل الثالث - عن علی رضی الله عنه - قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم ان لكل بنی سبعة نجباء و در قبا و - گفت
 علی که گفت آن حضرت بدستی هر پیغمبر را هفت کس می بودند از برگزیده با از اصحاب و نگاه دارند و نگاهبان احوال ظاهر و باطن و
 که با وی می بودند نجباء و هم لون و فتح عجم جمع نجیب مرد که هم حسیب و رقبا و بعضی را و فتح قاف جمع رقیب حافظ و حارس - و عظیمت
 در بقعه عشر - و داده شده ام من چنانکه - ی من الله - قلنا من هم گفتیم که می شنید آن چهارده مرد - قال انا و ابنا
 و جعفر و حمزة - گفت علی آن چهارده مرد را - و ابنا حسن و حسین و جعفر بن ابی طالب و حمزه بن عبد المطلب و ابوبکر و عمر و مصعب

بن غیر و بلال و سلمان و عمار و عبد الله بن مسعود و ابوذر و المقداد رضی الله عنهم ازین حدیث معلوم میشود و درین چهارده نجیب
 نجابت در رقابت خصوصیت است که در دیگران نیست و در دیگران نیز فضائل کمالات است که مخصوص آنهاست و گفته اند که در
 بیک از اصحاب پیغمبر صلی الله علیه و آله و سلم رضی الله عنهم آهین جتنه و خصوصیت و صفته بود که مخصوص بود و بی - رواه الترمذی - و عن

خالد بن الولید قال کان بنی و بنی عمار بن یاسر کلاما غلطت له فی القول گفت خالد بن الولید میان من میان عمار بن یاسر سخن
 پس درشتی کردم من بر عمار را در سخن گفتن خالد بن الولید از ابا برقریش بود و عمار بن یاسر از حوالی و فقر خالد را و از چشمم کم دید و درشتی
 کرد میگوید خالد - فاطلق عمار الشکوی لے رسول الله پس روان شد عمار باره آنکه که کند از من پیغمبر خدا صلی الله علیه وسلم

راوی می گوید - فجاء خالد و هو شکوه الی النبی صلی الله علیه وسلم پس آمد خالد و حال آنکه عمار شکایت می کند از خالد نزد آن حضرت
 قال گفت راوی فجعل یغیظ له و لایزید له الا غلطت پس گفت خالد که درشتی می کند بر عمار را و زیاد نمی کند درشتی را - و الله
 صلی الله علیه وسلم ساکت لا ینکلم - و حال آنکه آنحضرت خاموش است که هیچ سخن نمی گوید و فکی عمار پس گریه کرد عمار از شکست و

ناهار وی خود و غلطت خالد و سکوت آنحضرت صلی الله علیه و آله و سلم - و قال و گفت عمار - یا رسول الله لا تراه - آیینی بنی که خالد
 چه می کند و چه می گوید - فرغ النبی صلی الله علیه وسلم رأسه پس برداشت آن حضرت سر مبارک خود را - و قال من عادی
 عمارا عاده الله - کسی که دشمنی ورزد با عمار دشمنی ورزد با خدا - و من یفین عمارا یفینه الله - و کسی که دشمن دارد عمار دشمن دارد

پس بگذر از مرابطان خدای تعالی بگذر از انما برای خدا کاری میکرده باشم و با خلق کاری نداشته باشم و در بعضی روایات آمده که گفت بلال مرا حالت
 درین جای بنیبر لبادی نیست بی وی اینجانیتم و نم بود و در شکل ترازین عیاشین زاری کنی و در این بیجای دلدار پس سر راه شکاری که بنام
 یسیرت برکت و در دمشق در سال بیستم یا شصتم در گذشت و در راه بخاری - و در بعضی روایات آمده است که بلال بعد از فتن می شام بعد از شش
 با آنحضرت راضی الله علیه و سلم خواب دید که میفرماید این چه خواستای بلال که تو بر سبکی و بر بارشمانی آئی پس بلال همان ساعت متوجه بدید شد
 چون بدید آنرا چیرے که پرسید این بود که فاطمه بنت رسول الله صلی الله علیه و آله وسلم چون حسین چال از در گفتند که فاطمه از عالم حلت کرد و حسن حسین
 باقی اند پس بگفت و ز حسن حسین آمد پس مردم فرمودند که بلال برای ایشان ادا کن گیترا از زنان سعادت نشان آنحضرت یاد دهم و بگویم یا جمال
 شد که او را احقر بدان تواند کرد گفتند که اگر امان بقربانید شاید که گوید پس حسن رضی الله عنه امر کرد و بلال بگوئی که در زمان آنحضرت می استیاد کردید و شریع
 و اذان گفتن که چون گفت المدکر المدکر بپستی در دل مردم افتاد و بگریه در میزدند چون گفت اشهد ان لا اله الا الله گریه در در و در و چون گفت
 اشهد ان محمدا رسول الله گویا تمامه در در و از شهر لرزیدند و همه در گریه و زاری بی اختیار شدند و از جای رفتند و بلال را با وقت اذان گفتن
 بلند و نشنوندگان را هوش شنیدن اذان تمام شد و هر روایتی آمده است که آنحضرت فرمود هر که بعد از شش یا نه زیارت من نیاید گویا بیرون جفا
 کرده باشد بجان الله و ویلاه الا ان سی سال گذشت و عمر آخر رسید این سعادت دست نداد خدا داد که دیگر شود یا نشود و صلیت چو عمر فتر
 میسر نمی شود و یکبار خدیو دیگر نمی شد و باری هر برقیه قال یا رسول الله صلی الله علیه و سلم - گفت او هر برقیه
 مدوی بسوی آنحضرت فقال فی جوابی بیان پنج و شصت کیشده شده ام یعنی چیزی بدید یا رسول الله صلی الله علیه و سلم - گفت او هر برقیه
 فرستاد آن حضرت کسی را نزد بعضی از زنان خود تا خبر بگیرد اگر خبری حاصلست بوی بد برفت فقلت - پس گفت آن بعضی نشاء و الذی یحبک بالحق باعد
 الا ان رسول الله آن کسی که فرستاد از بختی نیست نزد من مگر آبی - ثم ارسل الی اخری فقلت مثل ذلک پست فرستاد آن حضرت کسی را نزد من
 و دیگر پس گفت آن زن مانند آنچه گفته بود زن نخستین و فرستاد و همه زنان خود و قلن کلن مثل ذلک و گفتند همه زنان مانند آن زن است پس رسول الله
 پس گفت پیغمبر خدا صلی الله علیه و سلم بضمیفه بر حلقه اندکی که جهانی کنایان مرد را تحت کند خدا تعالی او را بضم یوسف و بحجره سکون تخانیه
 و بفتح ضا دو کسر تخانیه تشدید هر دو روایت است هفالت و قضیف هر دو بختی جهانی کردن همان فرد آوردن است و در اصل معنی ضیافت
 یل کردن است و قول می بجمه بر من و جمه هر دو مضبوط است - فقام رجل من الانصار ليقول له ابو طلحه پس یا ایها المدوی ان انصارا که گفته می شود
 او را ابو طلحه انصاری مشهور و زوج ام سلمه فقال انا پس گفت من همان گیم این مرد را - یا رسول الله فطلق بانی حله پس ابو طلحه آن مرد
 را بسوی خانه خود حلق بجا نهاد و پشت و جای باش مرد فقال لامرأته هل عندک شئی پس گفت ابو طلحه مردان خود را آیا هست نزد تو چیزی از
 طعام - فالت الا ان قوت صبیان است گفت زن می نیست چیزی که نزد ما از طعام مگر خورشید خزان با قوت بضم و کون چیزی که بایستد و بر پا نشود و
 بر آن آدمی از طعام - قال فاعطیتم شئی تو هم گفت ابو طلحه یعنی بر آن خود پس مشغول گردان خردان را بچیزه و بخوابان ایشان را تعلیل مشغول
 کردن کسی را بچیزه و تنویم خوابانیدن و این محمول است بر آن که صبیان محتاج بودند به طعام و طلب می کردند طعام را بر عادت صبیان بجمع
 و الا واجب بود تقسیم صبیان بر همان بگویند که میگردند ایشان را واجب را و حال آنکه حقیقتا شکر ایش از آنرا تا داخل صنیفنا ناریه نماند

شہیدان بایشان عزیز تر و قیامت از انصار کہ شہیدان ایشان بیشتر اند و عزیز تر اند۔ قال۔ گفت قتادہ۔ و قال اس قل نعم یوم ہد
سبعون۔ و گفت اس کشتہ شد از انصار روز احد ہفتاد کس و ابن مندہ کہ از علمای حدیث و سیرت از حدیث ابی آوردہ کہ کشتہ شدند از
انصار روز احد شصت و چہار و از مہاجرین شش کس۔ و یوم بیرونہ سبعون۔ و کشتہ شدند روز بیرونہ ہفتاد کس کہ از اقرا میگنید و قصہ آن
در کتب سیرت مذکور است۔ و یوم الیامۃ علی عبداللہ بکر سبعون۔ و کشتہ شدند روز جنگ یامہ در زمان خلافت ابی بکر کہ با قوم سیکہ کذاب کرد ہفتاد۔
رواہ البخاری۔ و عن قیس بن ابی حازم قال کان عطاء البدرین خمسۃ الالف خمسۃ الالف۔ گفت قیس ابو عطاء بدریان از
سیت المال پنج ہزار پنج ہزار۔ و قال عمر رضی اللہ عنہ من بعدہم۔ و گفت عمر ہر اکیمہ تفصیل میکنیم ایشان را بر کس کہ بعد از ایشان است۔ رواہ البخاری

تسمیۃ من انہی من اہل بدر نے جامع للبخاری

بدانکه بخاری اسامی جماعه از اهل بدر از انهای که در کتاب خود آنها را ذکر کرده و از انها حدیث آورده در بابی علیحدہ بطریق فذکرکے احسان اجمال
مفصل آورده تا معرفت فضیلت بیعت در حجاج ایشان بر خیر خود جدا بر ایشان دعا بجهت و بخوان کرده شود و گفته اند عازر و ذکر ایشان و
صحیح بخاری مستجاب است و ذکر آنها بر ترتیب حروف بحکم کرده مگر رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم و خلفای اربعه که آنها را مقدم کرده باقی را ترتیب
خروف آورده و سؤلف نیز بهمین روش اتباع وی کرده پس اول ایشان داماد و سید ایشان و سید تمام عالمیان - الهی محمد بن عبد الله و آله
ولادت وی در عالم انیس و بعثت او بر کس و دوی ثلث و عشرین و عمر شریف وی ثلث و شصت و سید المرسلین و خاتم النبیین

صلی الله علیه وسلم - وعلی آله وصحبه
عبدالله بن عثمان ابوبکر الصديق القرشي - از بنی تمیم بن مره است جماعه و حضرت
برنج واسطه است نام او در جاهلیت عبد رب العبد بوده و آنحضرت او را عبد الله و عتیق نام کرده بعضی گفته اند که عتیق نام قدیم دوست او بوده اند
که مادر او از فرزندی نمی نیست چون دی متولد شد مادر وی ویرا در پیش خانه کعبه برد و گفت خداوند این را از موت آزاد گردان و به بخش بمن
بعضی گفته اند که نام اصل او عبدالله است غالب آید بر بعضی عتیق و بعضی گفته اند عتیق بحیث حسن جمال روی و کرم و خوبی نوی گویند
عتیق بمعنی کرم و جمال و نجاست نیز آید و اتفاق کرده اند که از جهت بزرگوار و بصدیق از جهت مبادرت او تصدیق رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم و التزام وی
صدق را در همه احوال خود رضی الله عنه و پدر او ابو قحافه عثمان نام دارد و در سال فتح ایمان آورده و در سنه چهارم هجری از بنی بکر بشش ماه و
چند روز وفات یافته و عمر او نود و هفت بوده و خلافت صدیق دوسال و چند ماه بود و عمر وی شصت و سه موافق عمر آنحضرت صلی الله علیه و آله
و سلم بود وی رضی الله عنه معتدل القامه خوش روی تابان جمال نحیف البدن خفیف الخافضین سهل الخدین و بود در خدین دی برگمای
سبز بلخ جمیل جلیل کریم عتیق - عمر بن الخطاب المدوی سازا و لا مدعی بن کعب است و برنج واسطه حضرت مصطفی صلی الله علیه و آله و سلم است
میشود و از اشرف قریش بود و در جاهلیت سفارت و رسالت بنام وی بود و سفیر در می جیم سنج چشم بلند قامت بود و مشرف بود بر مردم چنانکه
گویا بر شتری سوار است و مردم پیاده اند و بود در غاضین او خفت و وهب بن منبه گفته که وصف او در تورات یحیی بن است که قرن حدید شدید
امین و قرن کوه خرد را گویند و فاروق لقب اوست از جهت تفریق او میان حق و باطل و کفر و اسلام و عزت اسلام با بیان او شد و مسبب
و شجاع بود پیش از آن حضرت با مدوی هجرت کرده چون خواست که هجرت کند تنگ خود را حاصل ساخت و کمان رازده کرده در دست تیر را گرفته و کمان

که آنحضرت فرمود سابقان چهاراند من سابق عزم و بلال سابق حبشه و صهیب سابق روم و سلمان سابق فارس و بودوی رضی الله عنه سخت گندم کون دراز
قامت کثیر لشکر و مردود شوق در سال سیم و بعضی سال ششم گفته و عمر و می شصت و چند سال بود بعضی گفته اند معتاد و بعضی از احوال دی در آریاب سابق
و فصل سوم نیز گذشته حمزه بن عبد المطلب الهاشمی - عمر رسول الله و برادر است از رضاعت کنیت او ابو عامر است بضم عین و لقب سید الشهدا
اسد الله نیز آمده است اسلام آورد در سال دوم از بعثت و بعضی گویند در سال ششم بعد از آمدن آنحضرت صلی الله علیه و آله و سلم در مدینه که در سال که عمر بن الخطاب
رضی الله عنه ایان آورد پس عزیز قوی شد دین اسلام باسلام وی حاضر شد بر راد و شنید شد در راجه بر دست و جوشی بن جرب ابن بود از آنحضرت صلی الله علیه و آله
و سلم یک سال و مادر وی از بنت و هب خواهر آئینه بنت و هب ام رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم و این اخوت دیگر است میان دی و میان آنحضرت که
پسر خاله یکدیگر اند و بودوی رضی الله عنه شجاع پس قوی عزیز و نامزد و شجاعت و بسالت بسیار است و در حدیث آمده است که دیدم لاله که غسل میدهد نزد
بن عبد المطلب را و خطبه بن ابراهیم را و نیز آمده که مکتوب است نزد خدا تبارک تعالی در آسمان هفتم حمزه بن عبد المطلب اسد الله و اسد رسول الله صلی الله علیه و آله
ابی بلتعنه یفح موحده و سکون الام و فتح مثناة کنیت او ابو عبید الله و بعضی گفته اند ابو محمد حلیف القریش حلیف قریش است و بعضی گفته حلیف
نیز برین احوام و بعضی گفته اند غلام ایشان بود حاضر شد بر راد و خندق را و شاید دیگر را که بعد از ان بود در سال سی ام بدینده عمر او شصت و پنج بود و
کتابت و لبسوی اهل که در باب سابق گذشته است - در سیم او خلافت و شهید است که وی هشام بن عقبه بن سبیح
بن عبد شمس است از فضلاء صحابه و از اولاد بنی نضیر که از او آمده و بجز بن هب است که در اسلام او پیش از دخول دار ارقم حاضر شد بدین
و بعد از آن شهید شد یوم الیامه عمر او پنجاه و شش بود و بن سبیح بضم سین و فتح موحده و کسر حاء شایسته شده و بعضی گفته او کسر با و تحفه نیز
ضبط کرده و هیچ جهل اول - الانصاری قتل یوم بدر کشته شد در بدر - و هو حارثه بن سراقه بضم سین تحفه او بقات و سبیح نام مادر است
و سراقه نام پدر او - و کان فی المطارة - و بود و نظر کنندگان نه قتل کنندگان چنانچه احمد و نسائی روایت کرده اند و در حاشی نوشته اند از آنکه بر جا
بلند ایستاده بود و تبار احوال دشمنان نظر کنند و خبر دهند نظاره بفتح نون و تشدید طاء قومی که نظر کنند بجزیری و این حارثه نوجوانی بود که بظاری از دیگر
ایستاده بود ناگاه تیری رسید که اندازده آن معلوم نبود و در میان و چنگ کرد و خود را پس مادرش نزد آنحضرت صلی الله علیه و آله و سلم آمد و گفت یا رسول الله تحقیق سبک
جای بود تبه حارثه نسبت بمن که چقدر دوست میداشتم من او را و چه مقدار تعلق بود و با او ای اگر در پشت رفته است هب کنم و اگر در آتش است بگیرم
بروی چون آنکه تو انعم دور ای آمده اگر در دوزخ است بدینده خدا از من آنچه بگویم از گریه بروی پس آنحضرت فرمود و یا ام حارثه اینجا یک پشت نیست تنها
است بالای یکدیگر و پس تو در فردوس اعلی است پس گفت مادر او سر انجام است که هب کنم بروی خبیث بن عدی الانصاری بضم خاء و فتح موحده
اولی و سکون تخانیه حاضر شد بدین او سیر کرده شد و در غزوه بیح در سال سوم از هجرت و بلکه بر ندان و امشرکان پس برادر کشیدند وی اول کسی است
برادر کشیده شد در اسلام و اول کسی است که شهادت کرد از آن دو که است نزد قتل قصه آن عجیب است مذکور است در صحیح بخاری و در روایت
آمده است که در وقت قتل گفت خداوند من کسی را نمی یابم که سلام من پیغمبر تو رساند تو برسان سلام مرا بروی صلی الله علیه و آله و سلم پس جبرئیل از پشت
آمد و سلام او را رسانید و حدیث جنیس بضم جیم و فتح نون و سکون تخانیه سین ممل در آخر بن حذافه اسمی - از حواجر بن بود حاضر شد بدین بعد از
هجرت چنانچه بر سر حاضر شد بر راد و پس بدینده آمد و بجز جی که شهادت بجان او وی از جوج حقه بود و نسبت عمر بن الخطاب پیش از آنحضرت صلی الله علیه و آله و سلم

رفاعه بن رافع الانصاری - بکسر ابروی است و پدر وی نقیب است و برادر او مالک بن رافع و خلافت بن رافع است روایت
 میکنند از آنحضرت صلی الله علیه و سلم و از ابو بکر صدیق و از عباده بن النضار و روایت میکند از و و سایر ائمه و عیال و غیره از کجی بن
 رفاعه بن عبد المیزاب و ابوبکر الانصاری - وی را نقیبا بود حاضر شد عقبه او برادر او هم مشاهد را و بعضی گفته اند که حاضر شد برادر او مالک امیر است
 آنحضرت و را بر مدینه و از او را هم با صاحب رحمان که عثمان بن اگر دو فوات او در خلافت علی بن ابیطالب قصه است و خود را بنون بن محمد بن
 توابع از آنحضرت بود از وی رخصیه بنی النضیر مشهور است و در مسجد شریف مدونی است که او را استوانه ابوبکر بنی مسند بنی مدینه الزبیری
 انعام القرشی عوام نقیب مدینه تشدید و اوج میشود از آنحضرت رخصی چهار سطره در او صغیر است عبد المطلب علیه السلام رسول الله صلی الله علیه و سلم
 المومنین حذیبه بنه است اسامه بنی بکر و حذیبه بنه است ابو بکر صدیق و وی این مانی شانزده ساله بود و بعضی گفته
 است پنج ساله و عذاب که دارد اعلم او بر خان تارک کند دین اسلام را فکر و هجرت کرد بحضرت حاضر شد برادر او مشاهد دیگر را همراه آنحضرت
 صلی الله علیه و سلم و بر جانان آنحضرت در روز احد و او را کسی است که کشید بیشتر را در راه خدا بود و غیره و در اقامت خیف المم که کثیر آنحضرت
 العاصم بن شیبه شد بوم محل ستمه شمشیر عمر و شصت و چهار سال بود و دفن کرده شد بادی اساعیستر آورده شده بعمر و قبر او
 در آنجاست کشت او را بن جبره که از لشکر امیر المومنین علی بود و گفته بشارت با و ترا قبل از امیر المومنین گفت بشارت با و
 بر امیرانش و در وقت قتل او در کتاب احادیث و سیر سلور است - زید بن سهراب - حاضر شد عقبه اباهما و فرزند
 شد برادر او مشاهد دیگر را که بعد از دست وی زویج ام سلمه است که مادر او
 او از طلحه و زبیر که از گروهی در روایتی از حدیث و در روایتی دیگر از نهارد و برادر
 و بود از نقیبا ابی انصار و اغیا ایشان در او فضائل بسیار است - ابو زید الانصاری یکی از آنهاست که جمیع کردن در آنرا و در عهد رسول خدا صلی الله
 علیه و سلم یکی از اعمام است چنانکه در باب بن گذشت حاضر شد برادر او معروف بود و بعد قاری سعد بن مالک از هر بنی سعد بن ابی و
 قاص که از عشره مبشره است مالک نام او و قاصت زهر بنی شی اسلام آورد و قدما بر دست ابو بکر صدیق و بعضی ساله بود و بعضی گفته اند زنده
 ساله و بعضی گفته اند که ثبات سلام و اهل کسی که انداخت تیر در راه خدا حاضر شد برادر او هم مشاهد را همراه آنحضرت جمیع کرد و او را بنوع خدا
 ما و بر خود را و از حدیث و از مادر بر پدر بنند که تو با و بود و غیره غلبه بزرگ سر و شش انگشتان گندم گون است مینی بر کوبیدن و در گوشت
 خود که عقیق بود و در دیکتینه بر دیکل پس داشته شده مدینه و دفن کرده شده بقیع نه خمین حسن بانان خمین بر عهد معاویه و حذیبه ساله
 بعضی گفته اند شهادت داده و بود و بعضی گفته اند عشره مبشره و زوت فتح کرده شده بر دست و مالک عجم و بر اقامت اسمعیلی میاد او کاسه شربت
 او نیز است سعد بن خوله القری - بفتح خاء و مجهول سکون هاء و زبنی عمار بن کوه بعضی گفته اند حلیف طایف است بعضی گفته اند از زمین است و
 بعضی گفته اند از عجم فرس است بود از مهاجره همیشه بهجت ثانیه و بعضی گفته اند حاضر شد برادر او مالک حجه الوداع - یحیی بن یزید بن عمرو بن قریب
 بن عمرو بن قریب فاصولون تخمینیه القری - بالواو المعکونیت است قرشی عدوی است از عشره مبشره و زویج اخت عمر بن الخطاب علیه السلام
 پیش از در آمدن او قدم حاضر شد هم مشاهد را همراه آنحضرت بود و در غزوه بدر همراه طلحه بن عبد الله که بخبر گرفتن قافله قریش فتنه بود و گندم

هست تا وقتیکه او پس میان ایشان رسید گفت یا تو او پس بن عالم تری گفت آری من او پس بن حمامم گفت از قبله مروی پس از ترن
گفت آری چنین است گفت آیا بود تو بر من پس سندی از ان مگر وضع دم گفت انم گفت آیا مرا تر امانده هست گفت انم گفت غمخیزم
از پیغمبر خدا که گفت می بد شما را او پس بن عالم آمد اول من از مردان بزرگتر از ترن بود بوی بر من بهر شد از ان مگر وضع دم مرا در
والده السیت که او نیکی میکند آن اگر سگند خود بر خدار است میگردد خدا او را اگر توانی طلبت خفدا که از وی کن پس استخار کن برای
من ای او پس گفت مثل من امیر المؤمنین استخار کرد ترا گفت البسمه استخار کن بر آن من پس استخار کرد او پس برای عمر بنی سعد سینه گفت
عمر او پس کجا میخواهی که بروی گفت میخواهم که بگویم مردم گفت یا پیغمبری بودیم یا تو بر جانل کوفه گفت اگر در پس ماندگان از مردم باشم عجیب
ترست نزد من پس سالانیده مروی از اشراف بن کج آمد ملاقات کرد بعمر و عمر از حال او پس سید که چه حال دارد گفت گذشتم او را که
جامه قلیل استماع پس عمر در شایسته عزت ملبس روی خواند پس آن مرد بر او پس در طلب استخار کرد از وی او پس گفت تو استخار کن برای
من که از سفر صالح می کنی باز گفت آن مرد استخار کن بر آن من و حدیث عمر را بخواند پس استخار کرد او پس برای می پس شناختند مردم
او را و در یافتند حقیقت حال در او پس از آنجا بد رفت روایت کرد این را ابن سعد در طبقات ابو عوانه و رویانی ابو نعیم در حلیه و بهی در
ولال مع در رویاتی دیگر هم از اسیر بن جابر آورده که گفت محمد بنی بود بگو که حدیث میگردد ما را و چون خان میشد از حدیث مفرق
میشدند مردم و جماعتی بر جای خود میبودند و در ملاقات جماعه مروی بود که کلام میگردد بکلیس انشینم که آن کلام کلام میگردد او پس آدم
مرویی پس کم کردم لغزی او را پس گفت ای فلانی من را که میشد با ما و سخنان میگردد چنین و چنین پس گفت مروی
از قوم آری شناسم او را آن او پس گفت ای فلانی من را که میشد با ما و سخنان میگردد چنین و چنین پس گفت مروی
چهره گفتم یا اخی چه باز داشت ترا از آن گفت بر منی و بودند عجب ای که منخرکی میگردد با و می میرند یا شنیدند او را گفت بکیر این چار و را و به
پوش گفت کن این ازیر که ایشان چون بر بنیدند اینجا میسر ابرق من ایند ایکنند مرالین میان لغه کردم من تا آنکه پوشیدند از او پس بیرون آمد
بر ایشان پس گفتند که از فریبده است ازین جامه از که بود است از آن گفت میدی که جایگزین پس گفتم من چه میخواهم شنید شما ازین مرد و از این
میکنید او را آدم می گوی در نه است کاهی خامه پوشش پس گفتم ایشان از زبان خود گفتی سخت پس بقضای الهی اهل کوفه نزد عمر آمدند پس
آدمیان ایشان مرد از آنها که منخرکی میگردد با او پس گفت عمر آیا اینجا از اهل ترن کسی است پس عمر در آن مرد که منخرکی میگردد با او پس خواند
عمر حدیث پیغمبر صلی الله علیه و سلم که در شان او پس شنیده بود و گفت شنیده ام که دوی قدوم کرده است بر شما بگو که آن مرد گفت نیست
چنین کسی در میان ما و شنیدیم ما و را گفت عمر بنی مروی هست چنین چنین یعنی خوار و خراب گفت در میان ما مروی هست او پس نام که
منخرکی میکنم با و می گفت عمر در باب و را و نمی نم ترا که در میان او پس اقبال کرد آن مرد بر او پس تا آنکه حاد مروی پیش از آنکه بر
ان عمل خود را دید پس گفت او را او پس این عادت تو با من از کجاست گفت لا امیر المؤمنین عمر قریف ترا شنیدم که در حق تو چنین
چنین میگفت بخش مرا ای او پس آنچه بگو کرده ام از منخرکی بنی ابوی و استخار کن مرا گفت میگردد منبر طیکه نگویی با کسی که چنین شنیده
از عمر پس استخار کرد و مرا گفت اسیر که مروی این خبر است بعد ازین فاش شده امر او پس و ر کوفه روایت کرد این را ابن سعد

و طبقات

والی است نزد اهل حدیث مجبور اهل لغت و معرفت چنین گفته و صحیحی گفته آن جماعه که بلند آوازهای خود را در شهرها و دوشی و مجال خود از شهرشان گادان اسپان سخن در تحقیق این لفظ در شرح بیشتر ازین است. و السکینه فی اهل الغنم و قارنهم نرمی بعد از بلند کردن گوسفندان است یعنی علیهم. و عن ابی مسعود الانصاری عن النبی صلی الله علیه وسلم قال من نهجا جارات الفتن گفت آنحضرت این جا آمده است فتنه باد باعث شود و شر در زمین و ابتلا و امتحان مردم در آن. نحو المشرق. و در حالیکه اشارت کننده است آنحضرت به بهانه بسوی شرق. و الجحار و غلط القلوب. مراد در شتی خوی و خبی و دنیا. فی القلوبین اهل الوری عند اصول ذناب لابل البقر. و بلند آواز این حیوانات نیز و پنجه ای همای شتران گادان کمیده و ندوبال ایشان برهای چراندن شد کار زمین. فی ربیع و مفرورین و قبیله که اسپان اموال ایشان بسیار شده بقیع حله. و عن جابر قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم غلط القلوب و الجحار فی المشرق. گفت آنحضرت سخن و لما در شتی خوی و در شرق است از جهت بودن وی محل کوفتن. و الایمان فی اهل الحجاز. و ایمان در اهل حجاز است که عبارتست از کمه و ندبیه و طائف و مضافات آن مجاز را حجاز از آن گویند که با جبر است میان بخند و تهنیه و بخند نام زمینی است بلند و آن مخصوص است با دون حجاز تا به متصل است بعراق ضد غور که از آنجا آمد گویند که فی القاموس. رواه مسلم. و عن ابن عمر قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم اللهم بارک علینا فی شامنا. و فی مدینه و فی دهر مارا و شامنا. اللهم بارک لنا فی یمننا. خداوند ما برکت ده مارا درین مائتصیف شام یمن بخت است که ما را در مدینه و آن زمین است مدینه مسکن و فی یمن است آن از شام است. قال و گفتند یا رسول الله فی یمننا یعنی یمن که الله خداوند ما برکت ده مارا در بخند. قال گفت. اللهم بارک لنا فی شامنا اللهم بارک لنا فی یمننا قالوا یا رسول الله فی یمننا فافطنه قل فی الثالثه. ابن عمر میگوید یمن گمان میبرد آنحضرت اگر گفت در بار سوم. ههنا که لا از ان الفتن. اینجا نیست و بخند را اولم است و فتنه است و بها یطلع قرن الشیطان. و باطن بخند طلع میکند قرن شیطان یعنی خریب و اعوان او و بیان این در کتاب الصلوة و اوقات صلوة گذشته است. رواه البخاری.

الفصل الثانی عن النس عن زید بن ثابت ان النبی صلی الله علیه وسلم نظر قبل الیمین و روایت میکند انس از زید بن ثابت که آنحضرت فرمود بجانب یمن فقال یس عا و اهل یمن رواه گفت. اللهم قبل قبلوهم خداوند اقبال کن بر اینهای ایشان یعنی نسوی مال بگردان اینهای ایشان نسوی تابیان نیز و ما چون اهل مدینه و تنگ حال و تنگ معیشت بودند و اهل یمن جماعه کثیر بودند و با بدن ایشان معیشت تنگ ترمی نمود و عا و برکت در رزق اسباب آن فرمود و بارک لنا فی صاعنا و مدنا. و برکت ده مارا و صاع ما و ما صاع پانصد یعنی صاع و ما و اطعامی است که پیورده شود و بدان. رواه الترمذی. و حسن زید بن ثابت قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم یمن ثابت که گفت پیغمبر خدا صلی الله علیه وسلم طوبی للشام. خوشی با در اهل شام را. قلنا لای ملک گفتیم ما از چه چیز است این معاکر که ما را شام را نیست سبب میاز ایشان ما بن فضیل و بعضی نسخ مصابح لای می و در نسخ مشکوٰۃ نیست پس ای بتوین است. قال لان ما لکنه از حسن با سطره آنحضرت علیها. گفت زیرا که فرشته ای خدای مهربان فرخ کننده اند بازوی خود را بر ایشان کنایت است از قبول رحمت و رحمت الهی تعالی و تقدیر اهل شام و ما که مراد ابدال اند که میباشند لشام یا تمام ساکنان زمین اند و الله اعلم و مراد

با حجه ملائکه صفات و قوای ملکوتیه و قیاس آن کرد آنرا بر بازوهای پندگانی برآید که پندیده اجزای چهار بازو نمیشدند چه جایش حد
 بازو که آنحضرت صلی الله علیه و سلم در شب آن را بر جگر او دید و جمله اشارات آنجا را که باید کرد و از میان کیفیت آن بازو است و الله اعلم به او و امره و قدر
 و عن عبد الله بن عمر قال قال رسول الله صلی الله علیه و سلم تخرج ناصن من جوف موت - نزویک است که برآید آتش از جانب هر موت
 فتخرج حارمه و سکون ضا و تخرج رادیم و یقیم یم نیز گویند نام بلده است ازین مشهور - او من حضرت - شک و اوست و درین روایت
 لفظ خونیت - تحشر الناس - می برانگیزد و این آتش و میزند و گرمی کند و مردم را قلنا گفتیم یا رسول الله فاما انما یس جیم فی ما یار
 حکیم و در وقت جبروت آن آتش و مجاری و یکبارگی میزدیم - قال علیکم بالاشام - گفت آنحضرت بر شما باد که بروید بنشیند تا این بیدار از آن گفته اند که
 احتمال دارد که در حقیقت نار باشد چنانکه ظاهر لفظ است و احتمال دارد که مرافقه باشد که تعبیر کرده شده است انوی بنابر تحقیق گذشت
 در امارات ساعت گزاشی که میزند و مردم را بر جبه ایشان که مراد بد آن شام است و آن ظاهر در آنست که میر انداختن از اشام با اختیار
 ایشان این حدیث ولایت دارد و برآمدن ایشان با اختیار سفر عجایب شام پس ظاهر در آنست که مرافقه باشد که حوادث که در پیش از
 قیام ساعت که تعبیر کرده شده است از آن بار و الله اعلم - رواه الترمذی - و عن عبد الله بن عمر بن الخطاب قال سمعت رسول الله صلی الله
 علیه و سلم یقول انما سکون حجه بعد حجه - گفت عبد الله بن عمر شنیدم آنحضرت را که میفرمود که بعد از حجه که میباشند حجتی دیگر بود از
 حجه که در اول اسلام بود یعنی باشد حجه بنام بعد از حجت که بود بعد از آن
 از لفظ حدیث و سیاق آن این بر آن اقتضا است که بسیار شود فتنه با و در
 خدا و اسلام و باقی ماند بلاد شامیه و حرس و محفوظ نگه بایستی کند آنرا عساکر اسلامیة - و این حدیث تا آنکه قتال کند و جال برآید
 هر که خواهد نگاه دارد و درین خود را مهاجرت کند بدان بلاد و این تفصیل فرمود این محل بالقتل خود - فخیال الناس لی مهاجر ابراهیم پس
 نیکوترین مردم حجت میکنند بسوی حجت گاه بر ابراهیم که شام است مهاجریم و فتح و پیروزیم و در روایتی باین عبارت
 آمده که - فخیال لاهل الارض الزم مهاجر ابراهیم پس نیکوترین اهلین لازم قیامت گیرنده ترین ایشانست جای حجت ابراهیم را - و سیاق
 الارض شملها و باقی ماند زمین بدترین اهلین - لفظ هم از صوم - می اندازد و بیرون آفتند ایشان از زمینهای ایشان یعنی تنگ
 میدانند و از جوار ایشان بگریزند و بپایند و در ایشان اودان - تقدیر هم نفس الله بلیه و مکر و میدارد ایشان را ذات خدا یعنی دور میدارد و
 مکان رحمت و محل که است - تحشر هم الناس القریة و النخاریر - میزند و گریزد ایشان از آتش فتنه که آن فتح کرد و راهی ز رخت ایشان
 یا آتشی که در آن وقت پیدایش آید یا بوزنه با و خو که از او یا حقیقت و صورت آنهاست یا معنی بودن ایشان تخلی با خلاق و صفات
 بصقات ایشانست پس مردم رخت خوی و کفره اند که باند قروه و خازیر اند - تمیث محمد اف با تو را شب میکند آن آتش یا ایشان فتنه که
 شب کنند - و قیل هم اف قالوا - و قیل و یکند یا ایشان و قیل که می کنند قیل و نیم و رختن یعنی شب روز ملازم وقت و صاحب حال
 ایشانست آن آتش لغو زمان من فلک - رواه ابو داود - و عن ابن عباس قال سمعت رسول الله صلی الله علیه و سلم یقول
 که بنام روایت کرده اند از وی جماعت با اشام بنده نمایان و این حدیث تا این جامع الاموال در کاشف گفته که همی است

روایت کرده سه حدیث را - قال رسول الله صلی الله علیه وسلم سیصد لایحان تنکونوا جنودا مجنده - گفت آنحضرت نزدیک است که گروهی از یارین یا تنکیان بشید شما لشکری مختلف مجتمع مجنده بضم میم و فتح جیم و تشدید یون مفتوحه - چند با شام لشکری در شام - و جنبه تبیین - و لشکری دیگر در یمن - و جنبه الحاق - و لشکری دیگر در عراق - فقال بن حواله خری - اختیار کن براسمن یا رسول الله که کدام یکی از این لشکرها با شام ان و دیکت است اگر در یاریم آن وقت را فقال علیک با شام میسر گفت آنحضرت لازم گیر تو شام را فاما خیره العین رضه زیرا که شام برگزیده خدمت از زمین خدا خیره بکس خرافع یا دگای ساکن نیز کرده میشود و بجای الیه با خیره من عباد - بر میگردد و فراموشی آرد بسوی آن زمین خدا یا خالی برگزیدگان از زندگان - فاما ان الیم - پس اگر با میکنید امتناعی آید از آنچه اختیار کرده برگزیده است خدا تعالی برای شما که آن قصد کردن شام است علیکم بمنکم پس شما با و که بودید پس خود اضافت یمن بالیشان از جهت آنکه مخاطب عربند و یمن از زمین ایشان است گفتا فاما - و این کلامی است که در میان آن تشنه میان قوای علیک با شام و میان قوای سوتقوا من عذرکم - و آنب هیز خود را و دایب خود را از غیری با و جو خدای خود و غیری بختین بجا یک جمع گردد و روی آب زیرا که انجمنی مخصوص بشام است یعنی باید که آب به هر یکی از غیری خود که مخصوص است بوی مزاحمت و محاضرت نکند با غیر خصوصیات آنها که بر سر حد اسلام اند تا نگردد و سبب اعیان اختلاف و تنبیه که در تواتر در خان الله عزوجل کل لی با شام و اله - زیرا که خدای کول شده است براسمن

فصل ثالث عشر

بشام یعنی بفضل و کم خود گرفته است

افصل الثالث عشر

ایشان است - قال کرالی بشام عند عتی رضی الله عنه گفت شیخ ذکر کرده شد اهل شام نزد امیر المومنین علی مراد با شام اینجا مخالفان علی اند و عاصیه و هر که با او در شام بودند که متولی ملک شام بود از زمان عمر تا آخر و قبل النعم - و گفته شد علی لعنت کس ایشان را یا امیر المومنین چنانکه در زمان طائیفین یکبار را لعنت میکردند - قال لا - گفت علی لعنت منکم اهل شام را سانی سمعت رسول الله بدرستی من شنیده ام تغییر خدا را صلی الله علیه وسلم لقیل - می گفت - الا بدلیل کیون با شام ابدال میباشد بشام یعنی چون لعنت کنم ایشان را که ابدال آنجانی باشند پس مباد و متناول گردد لعنت ابدال را علمای اهل سنت میگویند که این دفع است از علی رضی الله عنه پس اهل شام را بالفعل از برای دفع مشاغبه و مجاوله و از اینجا لازم نمی آید بجز از لعن غیر ابدال اهل شام چنانکه بتبادر بهم میرسد و چگونه باشد و حالا آنکه روایت کرده شده است از امیر المومنین علی رضی الله عنه که فرمود ایشان را ابدال ما اند که یعنی کردند بر او آورده اند که یکباری یکی را اهل لشکر مخالفان را گرفته آوردند شخصی گفت و اعجاب من میدارم که وی تنکی و مسلمانان بود علی رضی الله عنه فرمود و چه میگوئی که هنوز مسلمان است جز آن از آثار و اخبار که دلالت میکند بر اسلام ایشان بعد از آن بیان ابدال میفرماید و هم با یون رجلا - و ابدال اهل و اند کلمات علی بن ابی طالب که در جلا - هرگاه که میر و مردی عی و روح خدا تعالی در بدل اعدوی دیگر را بستی بهم لعنت آب داده می شود و وجود ایشان و برکت ایشان باران یعنی باران برکت ایشان مبارک و خیر هم علی الاعدا را و دلو ستانیده میشود و انتقام کشیده میشود بسیاری ایشان بر دشمنان - و کیفیت عن اهل شام هم لعن آب - و برگردانیده میشود از اهل شام برکت ایشان

از ابو الدرداء که آنحضرت گفت که محل اجتماع مسلمانان روز جنگ غوطه است مراد حرب جبال است - الجبال بنیه ليقال لها مشق مکرر
جانب شهر است که گفته میشود آنرا مشق - من خیر مدائن الشام صفت مشق آنست که اندکترین شهرهای شام است و غوطه نیز جامعیت یک
بآن چنانچه گذشت در حدیث بنی مسطاط مشق را گفت و غوطه چون قریب مشق است از معنایات و توابع اوست خلافتی در میان ابن دود
حدیث نباشد - رواه ابو داود - و عن عبد الرحمن بن سلیمان - تابعی است از تابعین که مدنی اصل صدر وقت ثقه و بعضی گفته اند
للمدنی و مدنی از اولاد حنظل بن غیل است ابن سلیمان بن عبد الله بن حنظل و اولاد او را همه ابن غیل نامند گفته اند که عمر او صد و
سال بود و مدنی بیده است بل بن سعد را دانش بن مالک داد و فاته بود و سعد و هفنا ده و کذا قیل - قال سیاقی ملک من ملوک العرب
گفت عبد الرحمن بن سلیمان و یکت که بنیاد پادشاهی از پادشاهان عم فیلز علی المدائن که بایس غالب میکرد بر همه شهرهای آن
مکه و مشق بیان نکردند شاعران که آن پادشاه کمیت - رواه ابو داود و بیستیکم به آنکه آحادیست در فضل شام و بیت المقدس و مدینه و کوفه
و قزوین و اندلس و مشق و جز آن آمده و محمد ثانی حکم کرده اند اکثر بر آن تضعیف و وضع و اندک کذا فی سفر السعاده

باب جواب ہذہ الامت

ففضل این است در حومه و کثرت ثواب نسبت بایم و دیگر خارج از حد صحر و حیطه بیان است پس ست در انباتان توانی بی سجدانه کنی خبر
امته اخرجت ثلثان قول و سیمان و سلطان کو نوا شد ار علی الناس و آنکه ایشان است محمد از عبد الله علیه السلام
که خاتم النبیین و سید المرسلین است که تمامه انبیا و رسل آرزو کرده اند که کاشکال امتان و سید بودند و آنچه
ثابت است بر این است از فضل که از حد و در وحی از او بیا و علما و ثقات است بر ایشان از کمالات و کرامات
و فضلا که از آنچه نبود در اعم ساجده اللهم اجعلنا من امته و از رتبه محبت و توفیق اعلی و دینه و ملت بهر جهت یا ارحم الراحمین

الفصل الاول بعن ابن عمر رضی اللہ عنہما عن رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم قال انما اجلکم فی اجل من جلاسل اللہ
 باین صلوة العصر الى مغرب الشمس گفت نیست مدت شما نسبت به مدت عمر کسانی که گذشته اند از امتها مگر معتد از زمانی که بیان ناز
 دیگر تا فرو شدن آفتاب اجل مدتی که تعیین کرده شده است برای چیزی و این جمله مدت عمر است و گاهی اطلاق کرده میشود بر مدت
 بارادہ جزو اخیر وی میفرماید مدت عمر شما در جنب مجموع اعمار امم سابقه معتد از مدتی است از نماز عصر تا مغرب و جنب اول نماز عصر و
 با وجود آن ثواب ثباتشیر از اشیاء نسبت بعد از آن بیان کرد آنحضرت نسبت میان این امت میان یهود و نصاری بقول خود و انما تمکم
 و قتل الیهود و النصاری کر اجل استعمل عمالا و نیست قصه و حال شما و قصه و حال یهود و نصاری مگر مانند و بیکه و عمل در آورد و کار از عمر
 عاملان و کارکنان معز و روان را و فقال من عمل لے الى نصف النهار علی قیراط قیراط پس گفت آن مرد کسیت که کار کند بر
 من تا غیر از قیراط قیراط یعنی هر یک را قیراطی باشد قیراط نیم دانگ و انگ سس در هم فعملت الیهود والی نصف النهار علی قیراط قیراط
 پس عمل کردند یهود و در عمر و زاد بر ثواب قیراط پس مشاییدان مزد و آن کار کردند تا غیر از بر یک یک قیراط و ثم قال من عمل لی
 من نصف النهار الى صلوة العصر علی قیراط قیراط پس گفت آن مرد کسیت که عمل کند از اخیر و زمان نماز عصر بر یک یک قیراط فعملت

کجه در دین و در معیشت و در دایمی نفع بجای قوج بود و بیا هر دو آمده است - لیکن مانی و لانا نهم - نیستند آن نوح از من یعنی متالیج من و
بر او روشن من نه من از ایشان نیست راضی از ایشان نه ناصر من و ایشان را - رواه زرین - وعن عمرو بن شیب عن ابن جبر
قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم - گفت گفت آنحضرت در رسید از صحابه - اسی الخلق عجب الیکم ایما یا - که این خلق شکفت ترو
خوشترست نزد شما از روی ایمان یعنی ایمان کدام کی از مخلوقات را خوشتر قوت میداند - قالوا لا ملک - گفتند فرشتگان اند که ایمان
ایشان را خوشتر و قوی تر می انیم - قال و ما لهم لا یؤمنون هم عند ربهم گفت آنحضرت و حبیبیت بلانکه او چه کند ایشان که ایمان بنیاد
و حالانکه ایشان نزد پروردگار خود اند یعنی ایشان را انی از ایمان که موجب شک تردید و دو محج و نفک و نظر گرد و از حجاب جسمانی و
ظلمتهای طبیعتی نیست که سبب آن در رجوع و حجاب افتند - قالوا فالنبیون گفتند پس از ایشان پیغمبران اند که ایمان ایشان کل تر و قوی تر می انیم
و از اینجا لازم نیاید فیصله لاکه بر اینها نیز که فضل در اینجا بمنزله کثرت ثواب است عندنا که انالوا - قال و ما لهم لا یؤمنون الذی یزید علمهم گفت
آنحضرت و حبیبیت مرغبان را که ایمان بنیادند و در شک شبهه افتند و حالانکه وحی از آسمان فرود می آید بر ایشان و ملک روح الامین
می آید بر ایشان و بی واسطه پیام از پروردگار تعالی و تقدس میرساند و مشاهد ملکوت و معانیه انوار آن میکنند و وحی را غایت پیغام در دل
افکنند سخن پوشیده و هر چه بر گیرند فتمتی و آواز و شرح پیغام حتی که جبرئیل من بسیار پیغام بر او می آید - نیز بلنقا معلوم و مجمل بود و در آیت
است - قالوا نحن گفتند صحابه پس آنکه می آید بیک قوی ترست ایمان ما و یقین - بالانکه انما بیننا و انهم - گفت آنحضرت
و حبیبیت چه مانع است شمارا که ایمان نیارید بخدا و یقین بنده با حکام و
شما انوار و تار و وحی ایمان را می بینید آیات و معجزات و مطالبه میکنند از جمال پروردگار - و حق و سرایت می کند در شما از صحبت و
عبادت من امر حقیقت و پیدا میگرد و از قدرت و ارشاد من ظاهر باطن شما کلمات - قال گفت رادی - فقال رسول الله صلی
الله علیه وسلم - گفت آنحضرت ان عجب الخلق لی ایما نالقوم میگردون من بعدی - بدستی شکفت ترین و خوشترین خلق نزد من از روی ایمان
هر آنکه قومی اند که پیدا شوند و می آیند پس از من - بعد و ان صحافینا کما یثمنون بانیها - میبایند نامه بار که در کوشش اند احکام دین
ایمان می زند بچیزیکه در آن محیفه است یعنی غایبانه بشنیدن اخبار و آثار بی مشاهده و معانیه انوار و همین مراد است بقول بی جان
یو کونون بالغیب - بعضی جو تفهیم آن دین است مراد بقول بن مسعود که گفت بدستی بود امر محمد و شان صلی الله علیه وسلم پیدا و
هویدا که را که دیده بود او را پس بخدا که ایمان نیار و دوی مانند ایشان کیسکه ایمان آورد لغیب نا دیده و اگر چه بر ایشان نیز انوار
و آثار حقانیت لایح و دلائل و شواهد صدق آنحضرت با حق است اما با وجود آن ع از دیده بیه فرق بود تا بشنیده - وعن
عبد الرحمن بن اخطا الحفزی بفتح حاء مهمله و سکون هاء و تجرید بر ان نسبت بحضرت که بزرگ مشهور است از من از تابعین است - قال
حدثنی من سمع ابی صلی الله علیه وسلم یقول انه یسکون فی آخر نه الامه - گفت حدیث که در آنیکه شنید آنحضرت را که می گفت
بدستی شان نیست که نزد من است - قوم هم مثل اجرا اولهم - گروهی که باشند بر ایشان را مانند اجرا اول ایشان که
صحابه اند یا مردن بالمعروف - امر میکنند بپیشرو که شناخته شده است وجود آن در دین - و ینون عن المنکر - و باز می دارند

از گناه که انی القاموس خطا و سرخا و بگون طایفه بیعت گناه است و بعضی گفته اند خطا گویند و قبیحه کنند و اخطا را در قبیحه تعدد
نه کنند و مختل کنند است که تعدد صواب دارد و در غیر صواب اخطا و خطا یک یک تعدد کند چیزی را که نمی باید کرد و می گویند بر کسی که اینها
چیز را به گناهگاه در غیر آن چیز افتاد و خطا کرد و باین معنی مقابل عدی آید چنانکه خواست که تیر انداز و بسجرا ناگاه بر او
خورد و کشت او را بخطایا تعدد مضاعف داشت ناگاه آب در حلق زد و رفت و مراد در حدیث این معنی است و انبیان ضد
حفظ به معنی فراموشی و سبب نیز به معنی نسیان است سهو و در کاری یعنی نسیان کرد از روی غافل شدن از آن و رفت دل و بجا
دیگر و مراد تجاوز از خطا و نسیان است که اتم نیست و روی و نیزه کار نمی شود و بر آن نه عدم مواخذة مطلقا زیرا که قتل خطائا
ست و بیست و کفاره است و در انظار خطا واجب است قضاء و صوم و در نسیان که واجب نیست قضا واجب است آنکه از جانب صاحب
حق است چنانکه در حدیث آمده است که تمام کن صوم خود را زیرا که بخور اینده دهنه نوشانیده است مثلاً بخورد و در نسیان و سهو نماز
واجب گردد سجد و در اتمام مال مردم سهو واجب می گردد و همان در اکره نیز مرتب می شود و احکام چنانکه در اکره بر ملک نفس
بیایا تقصیل آن در علم فقه است و با وجود آن اتم تر لغت است و مراد تجاوز نیست - و عن بهز بن یزید بن عوف و سکون با و را
بن حکیم عن ابیه عن جده - بهز بن حکیم بن معاویه بن حیدره بن یزید بن عوف - و عن بهز بن یزید بن عوف و سکون با و را
کرده است از روی ثور و ابن مبارک و سمر و جزالیشان و غیره
سکن بر ربه از روی و است دارند و بالجملة در وی اختلاف گفته است و در
روایت کرده است که روی شنید آنحضرت را که می گفت در تفسیر قول خدای تعالی که آمده است - کنتم خیر امته اخرجت للناس -
بو وید شما بهترین امتی که سیران آورده شده برای مردم و مراد با امت تمامه است اند از خواص و عوام که هر یکی را امر شده و
فصلیه بر اعم سابقه در حسن اعتقاد و ثبات قدم در ایمان و مزید محبت به پیغمبر خود صلی الله علیه و سلم عدم ارتداد و خروج از
دایرة اسلام و مانند آن ثابت است بعضی گفته اند که مخصوص بعلماء و شهادت صاحبین است و مراد غیر است تمامه کامل و مخصوصه
است بعضی گفته اند که مراد مهاجران اند و وجه تسمیه ظاهر نیست و حق آنست که عام است - قال اتمم تتون سبعین امته اتمم ختم
و اگر معالی الله گفت شما تمام میکنید و میقتاد است را که شما بهترین آنها و بزرگترین آنها میاید و مراد بعد از سبعین تکثیر است نه تعدد
و این عدد باین معنی بسیاری آید - رواه الترمذی و ابن ماجه و الدارمی و قال الترمذی هذا حدیث حسن صحیح و شاید که
اکثر اتمم سابقه و جمهور و مشایخ آنها بالغ اند باین عدد مراد با تمام ختم است یعنی چنانکه پیغمبر شما خاتم انبیا و سید سل است
شما نیز خاتم ام و اکرم و اتم انبیا اینده ختم کتاب باین حدیث که مشتمل بر اتمام و تمیم و تکمیل است از حسن ختم است و حدیث سابق
که ان الله تجاوز عن امته اخطا و النسیان نیز مناسب است برای اعتدال از آنچه واقعه باشد از خطا و سهو و نسیان - قال
ملفوظ الکتاب شکر الله علیه اتم علیه فی رفع الفراغ من حج الاحادیث النبویه صلی الله علیه و سلم آخر يوم الجمعة من رمضان عند
الصال سوال ستر و ستر و سبع مائة سجد الله من توفيقه و الحمد لله رب العالمین و الصلوة علی رسول محمد و آله و صحبه اجمعین

خاتمه الطبع اشعة اللمعات شرح فارسی مشکوٰۃ المصابیح از جانب کارپردازان مطبع

جواهر زوهر حمید بنار بارگاه اقدس کبریا و آلی مثالی نعت لا تقد پیشکش عارفان عتبه و نیک ربیّه سرور استیلا
 علیه و علی آله و صحبه ائمه النجیه و الثنا اما بعد برضائے خورشید نظر از هر دو ان جا و ده مستقیم شریعت احمدی و سالکان
 سالک سنت بیضا سی محمدی روشن و مبرهن باد که کتاب هدایت اقتساب نور افزای قلوب مومنین یعنی شرح احادیث
 سید المرسلین سسی به اشعه اللمعات شرح فارسی مشکوٰۃ المصابیح که از غایت شهرت خویش مستغنی عن البیان غرض از آنجا
 جهانیان است و از نهایت ایضاح مطالب پیش از پیش مثل بر چهار جلد بدین تفصیل جلد اول شرح احوال بعضی از ائمّه
 احادیث و کتاب الایمان که در ان پنج باب است و کتاب العلم و کتاب الطهاره که در ان سیزده باب است و کتاب
 که در ان پنجاه و دو باب است - و کتاب الجنائز که در ان هشت باب است - جلد دوم در شرح احادیث کتاب الزکوة
 که در ان نه باب است - و کتاب الصوم که در ان نه باب است و سه باب دیگر در فضائل قرآن آداب تلاوة و تمجید و
 کتاب الدعوات که در ان یک باب است - و کتاب اسماء الله تعالی که در ان هفت باب است - و کتاب
 المناسک که در ان پانزده باب است - و در شرح احادیث کتاب المبروع که در ان سی و نه باب است
 و کتاب العتق که در ان هشت باب است - و در شرح احادیث کتاب الحج که در ان بیست و یک باب است - و کتاب
 در ان چهار باب است - و کتاب زکوة که در ان هشت باب است - و کتاب الصید و الابل که در ان بیست و یک باب
 است - و کتاب الاطعمه که در ان بیست و یک باب است - و کتاب اللباس که در ان چهار باب است - و کتاب الطب
 و الرقی که در ان دو باب است - جلد چهارم در شرح احادیث کتاب الاداب که در ان بیست و دو باب است -
 و کتاب الوراق که در ان هشت باب است - و کتاب الفتن که در ان چهل و یک باب است - از مصنفات عالم ربانی
 مطمح فیوض سبحانی صاحب مقامات العلیّه عالم عظیم النظیر فی البریه قاضی اجل ماهر اکل نجم سماء شریعت و ایمان مهر
 سپهر طریقت و عرفان المحدث النخبر و الفقیه الشیخ المصروع الاوثق مولانا شاه عبدالحمید محدث دهلوی قدس
 سره سابق ازین چند بار درین مطبع بجز طبع در آمده اشاعت پذیر عالم شده چون تحفه نیایاب است و ذخیره لاجواب
 هر بار در کمتر ایام شائقین علم حدیث دست بدست خریدند و با اصرار طبع مکرر شش فرمودند و الحال نیز همین حال منوال
 باستبداد و باب ذوق بار چهارم در مطبع نامی و گرامی مشهور و نزدیک دور جناب منشی اولی شورش صاحب سی
 آئی - امی - واقع لکهنوبه - اپریل ۱۲۹۴ شمسی مطابق ماه شوال المکرم ۱۴۱۵ هجری علیه طبع در بر کشید و بر نهضت
 قبول جلد گر شده نور افزای چشم عالم گردید

تفسیر کے لفظ فقہی - سے ہوا لعل الالهام - علم کے سرکاتج لیجے جو کتاب خزانہ الیسی شمشادہ الکر میں گوہر نایاب معنی تھی اپنے خزانہ کی منزلت کیجیے عجب صنعت ہر اکمل بے لفظ اسپر عجیب بلاغت و سلاست پھر متباد و خبر اور شہر و جزا کی اصطلاح بے لفظ - روایات کا ترجمہ بے لفظ شمشادہ ہند کا غرت کر تاد واقعی پرانہ اور فقہی مصنف کا فخر زینیا دیاسی پایا جیسا سنا تھا مطبع کی تمام کوششیں سے نہایت نفیس نسخہ ملا جبکہ جو ہر رقم خود غنویس نے لکھا بہت عمدہ چھپا۔

تفسیر ہلالین فی شرح الجلالین - تفسیر ہلالین بارہم علم پر شرح مولانا تراب علی رحوم - در النظم - خواص و تاثیرات آیات و سورتا - قرآنی مولفہ قاضی ابوالحسن المصری -

توریت - زبان عربی ترجمہ بطور اعمل کے اسکے نیچے فارسی ترجمہ موجود تھا اور اردو ترجمہ لبرمتہ از خطیر مطبع ہذا کی طرف سے اضافہ ہوا۔ تاکہ اردو خوان بھی اس سے مستفیض ہوں۔

فقہ فارسی

ہدایہ - پیشانی پر اصل عربی اور تحت میں ترجمہ فارسی مع شرح از علماء کے کلمتہ تجریدت سے متداول و دو جلد کامل - شرح سفر السعادت - از مولانا عبدالحق دہلوی مروفہ -

تج اربع - سے اب غایت الشہور از ملا محمد شاہ - تذکرۃ الجمعۃ احکام عید از مولوی عبد السلام -

بقیان - در حکم نبی اکبر و حق از ملا صدیق الدین -

در النظم مسائل فقہی فارسی از ملا ناظم علی -

نام حق - مشہور و رسمی از شیخ شرف الدین بخاری -

ماکثر مسائل - مسائل از مولانا احمد امجد رحمہ اللہ -

شرح و قایہ فارسی - مع حاشیہ بلقی الاکبر شاہ عبدالحق محدث دہلوی -

مسائل المتفقین - مرغوب علماء سے ولایت از مولوی اکبر پارخان -

فتاویٰ برہنہ - جامع البواب فقہ از فقہی التفسیر الدین -

قدوری - ترجمہ مولانا ابوالقاسم صمدی المطبع -

شرح فارسی مختصر قایہ - از ملا حسن جامی -

کفر فارسی - از فقہی فقہی ابن کرمانی مشہور فرنگ -

رسالہ سبب - از مولانا جلال الدین سمرقندی -

رسالہ سبب - در علت و حرمت جالوزان -

رسالہ قاضی مطلب - ذکر ایمان و ارکان -

فقہ اردو

غایۃ الاودار - ترجمہ اردو و مختار ترجمہ مولوی خرم علی و مولوی محمد حسن کامل چار جلدین -

راہ نجات - ضروری مسائل نماز روزہ وغیرہ -

مفتاح الجمعہ - از مولوی کرامت علی جوہری -

حقیقۃ الصلوٰۃ - مع رسالہ لے نمان -

ترجمہ فتاویٰ عالمگیری - کامل ہر چار جلد مع مقدمہ جلد اول

ترجمہ مولانا ہشام الدین و ابوالفی برہمہ جلد مع مقدمہ

ترجمہ مولانا امیر علی - ترجمہ نہایت فصیح و لطیف ہوا -

اکشف الحجابات - ترجمہ اردو و ملا احمد از مولوی محمد زوال الدین

هزار سئال مفت رساله (۱)، هزار سئال (۲) مسائل
 (۳) صدوی مسئله (۴) مناجات بد نگاه بارتی
 (۵) حلیه شریف (۶) نور ثامه (۷) چهل مسائل معروفه
 مولوی عبدالمدین عبدالسلام -
 شرح محمدی منظوم - مسائل فقہ از محمد خان قندھاری -
 تنبیہ العاقلین - مسائل وینیہ -
 حیرت الفقه - مسائل مشکلفہ از مولوی ابراہیم حسین بنگلوری -
 جواب السائلین - بطراستفقا -
 کفر الدقائق - سنی بختہ اعجم - اردو ترجمہ از مولوی محمد سلطان
 چهل سائل فقہی از مولوی ابراہیم حسین بنگلوری -
 اشرف المسائل - از مولوی محمد رفیع الدین -
 رسالہ تجزیہ و تکفین بیت -
 فقہ -
 ابوالکلام - شرح مختصر وقایہ از علی ربیع مدین معروف
 بر بوند کی شرح مختصر وقایہ از مولانا عبدالملک بوندی سمرقانی -
 جامع الرموز - شرح مختصر وقایہ از ملا محمد حسینی متداول -
 فتح القدیر - متن خلاصہ بن اور شرح خط نستعلیق من کمال درجہ
 از امام کمال الدین بن الہام نہایت مستند با عظمت
 شرح مشہور و معروف اور آخرین تکرار نیکو زین الدین نقوی
 شرح الیاس - شرح مختصر وقایہ - از شیخ محمود بن الیاس
 حکیمی - یعنی بنایہ شریعت بر ایاد قاضی القضاۃ بدر الدین
 عیسیائی معروف بہ یعنی نہایت صحیح کمال شرح چہ جلدات ضخیم
 بر ایاد حاشیہ جدید نہایت عمدہ و زاد و فوائد شریعی مولوی
 محمد حسن سبکی مرحوم ہر چار جلد کامل و دو جلدات میں
 (جلد اول) و دونوں جلدیں اولین بنیاد است -

(جلد دوم) دونوں جلدیں آخرین معاملات میں
 در المختار شرح تنویر الابصار - مختصر منقح از علامہ ملا علی
 حسینی معروف متداول ہر چار جلدات کامل
 فتاویٰ اسکے عالمگیری - ہر چار جلد کامل در سہ جلد
 ہر ایاد مع الکفایہ - از سید جلال کرلانی نہایت مستند
 شرح مشہور معروف حال البتہ -
 اسے جلدات اربعہ میں سے جلد اول و دوم تا کتاب النکاح
 و جلد سوم و چارم تا آخر کتاب -
 فتاویٰ قاضی خان مع سراجیہ - از امام قاضی حسن بن منصور
 قاضی خان سندھ مشہور متداول و دو جلد کامل -
 شرح وقایہ - از امام صدر الشریعہ جلی قلم مع کمال شہرت
 ذخیرۃ العقبیٰ ابن حبیبہ جلی داخل درس تالیف کلان -
 شرح وقایہ خرد - مع وارد ہندیہ متوسط قلم
 ذخیرۃ الفقہ - حاشیہ شرح وقایہ از یوسف بن حبیب
 جلی متداول معروف -
 اشباہ والنظائر مع شرح محمدی معروف مستند متداول
 امامیہ - از شیخ تاج الدین بختی جدید -
 کثر الدقائق - بحثی متداول درسی کتاب -
 مستحصل الحقائق - شرح کثر الدقائق مشہور متداول
 یعنی شرح کثر الدقائق - مستند معروف و متداول و مکمل
 میں یعنی جلدیں اولین بنیاد است و جلدیں آخرین معاملات میں
 مختصر وقایہ شری - از امام صدر الشریعہ درسی متداول -
 عمدۃ القضاۃ - فی مسائل الرضاۃ از مولوی زب علی مرحوم
 قدوری محشی - از امام ابوالحسن درسی متداول -